This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

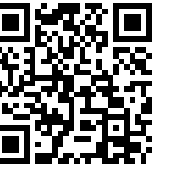

Digitized by Google

The Library
of

The Gift of

Francis L. Palmer

Class 208

Book Ow2t

Digitized by Google

Ephe Stuart Wilson

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ΘΕΟΛΟΓΟΥΜΕΝΑ ΠΑΝΤΟΔΑΠΑ·

SIVE,

DE NATURA, ORTU, PROGRESSU, ET STUDIO, VERÆ THEOLOGIÆ,

LIBRI SEX;

QUIBUS ETIAM ORIGINES ET PROCESSUS VERI ET FALSI CULTUS RELIGIOSI, CASUS ET INSTAURATIONES ECCLESIÆ ILLUSTRIORES AB IPSIS RERUM PRIMORDIIS, EXARRANTUR.

ACCEDUNT DIGRESSIONES

DE GRATIA UNIVERSALI, SCIENTIARUM ORTU, ECCLESIÆ ROMANÆ NOTIS, LITERARUM ORIGINE, ANTIQUIS LITERIS HEBRAICIS, PUNCTATIONE HEBRAICA, VERSIONIBUS SS. RITIBUS JUDAICIS, ALIISQUE.

AUCTORE JOHANNE OWENO.

Καταβαλλόμενοι ἀλλ' οὐκ ἀπολλύμενοι.

— Deus nobis hæc otia fecit.

E RECENSIONE GULIELMI H. GOOLD, D.D.

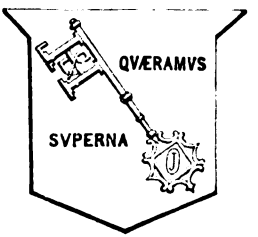

NOVI EBORACI:
ROBERTUS CARTER ET FRATRES.

M.DCCC.LIV.

CAMBRIDGE LIBRARY
Digitized by Google

Digitized by Google

ΘΕΟΛΟΓΟΥΜΕΝΑ ΠΑΝΤΟΔΑΠΑ·

SIVE,

DE NATURA, ORTU, PROGRESSU, ET STUDIO, VERÆ THEOLOGIÆ.

POSTHUMOUS SERMONS,

FIRST PUBLISHED IN 1851.

TOGETHER WITH

THREE DISCOURSES,

PUBLISHED IN 1798.

Digitized by Google

Digitized by Google

208
Ow 2t

INDEX

LIBRORUM ET CAPITUM.

	Pag.
Nota et Analysis ab Editore,	2, 3
Ad Lectorem Epistola,	*11
In Johannis Oweni, S. T. D., Θεολογουμένα carmen,	24

LIBER I.

Cap.	
I.-III.—De theologia in genere,	27
IV.—De theologia naturali, seu primi hominis,	39
V.—De theologiæ naturalis corruptione et amissione,	45
VI.—De insufficientia theologiæ naturalis ad salutem,	54
Digressio de gratia universali,	55
VII.-IX.—De theologiæ naturalis totali corruptione,	78
Dig. I. De philosophiæ et scientiarum ortu,	80
Dig. II. De notis ecclesiæ Romanæ Bellarminiis,	116

LIBER II.

I.—De theologiæ post lapsum instauratione,	133
II.—De novæ theologiæ ad normam theologiæ postlapsariæ institutione,	143
III.—De reformatione ecclesiæ antediluvianæ secunda,	148

LIBER III.

I.—De Noacho, fœdere Noachico, et ecclesia Noachica,	155
II.—De quibusdam fabulis et oraculis Sibyllinis; linguarum confusione et lingua primæva,	163
III.-XIV.—De ortu et progressu idololatriæ,	179

LIBER IV.

I.—De theologia Abrahamica,	261
II.-IV.—De theologia Mosaica,	268
Dig. I. De origine literarum,	273
Dig. II. De literis antiquis Hebræorum,	286

LIBER V.

I.-XI.—De theologiæ Mosaicæ corruptione et reparatione solenni; deque ejus abolitione,	317
XII.-XIV.—De ecclesiæ Judaicæ reformatione Ezraitica,	346
Dig. I. De punctationis Hebraicæ origine,	350
Dig. II. De versione Græca sacrarum Scripturarum LXX. seniorum,	377
Dig. III. De origine τῶν Targumim,	381
XV.—De apostasia ecclesiæ Judaicæ finali,	385
Dig. IV. De ritibus Judaicis a Christo observatis,	391
XVI.—De apostasia ecclesiæ Judaicæ finali,	405

LIBER VI.

I.-VIII.—De theologia evangelica,	409
Digressio de philosophiæ cum theologia mistura,	458
IX.—De theologiæ studio,	469

482183

Digitized by Google

PREFATORY NOTE.

THE first edition of the following work was published at Oxford in 1661. After a reference to theology in general, the author discusses the natural theology of the first man, with its corruption on the fall, and afterwards theology in all its subsequent phases; as Adamic or antediluvian, Noachic or postdiluvian, Abrahamic, Mosaic, and Evangelical. Numerous digressions are inserted, on universal grace, the origin of the sciences, the notes of the Romish church, the origin of letters, the ancient Hebrew letters, the Hebrew points, the versions of Scripture, the religious rites of the Jews, and on the admixture of philosophy with theology. The work is introduced by a long preface, followed by a curious poem, containing an analysis of it. The initials appended to the poem are T. G.; which are supposed to represent the name of Thomas Goodwin. The work was reprinted at Bremen in 1684, and at Franeker in 1700. In these reprints great professions of accuracy are made, which a careful examination of them by no means tends to confirm. The original edition was disfigured with errata on almost every page, and the subsequent editions are hardly entitled to much praise for the correction of those numerous blunders, while errata of their own are not uncommon. The present is the fourth edition of the work, as it was not included in the collection of the author's works edited by Mr Russell, and published in 1826.

Mr Orme mentions that a Rev. John Hooper had prepared a translation of the work; which, however, seems never to have been published. There is a translation of the last book of it by the Rev. John Craig of Avonbridge.

The treatise is simply a historical dissertation on the origin and progress of theology, in a spirit thoroughly evangelical, and in a style somewhat remarkable for the power and compass of its Latinity. At times, in the strokes of the author directed against Popish error, there are specimens of the same quiet and effective sarcasm which marks his replies to Vincent Cane. While many of the views broached on the collateral topics considered in the various digressions with which the work abounds are obsolete, and superseded by modern investigation, the work, as a whole, is full of scriptural truth and pious sentiment. The last book is especially valuable, as conveying to us the ripe experience of England's greatest theologian in regard to the best method of prosecuting sacred studies. Mr Ryland of Northampton describes the work as entitled to rank in theological literature on a level with the Principia of Newton in science,—as "an incomparable work, perhaps the very greatest of the kind ever written by a British divine." We doubt if most readers would acquiesce in this very fervent eulogy, while there can be little hesitation in acceding to the more cautious and studied language of Mr Orme, who affirms that "the work discovers a vast extent of reading, and a profound acquaintance with the whole compass of profane and sacred learning." Indeed, no work of Dr Owen in his native tongue leaves such an impression of the extent and variety of his erudition; and, to judge from it, no contemporary name bears away the palm of decided superiority to our author, either in respect of spiritual wisdom or general learning. The compression requisite to overtake the vast field before him obliges him occasionally to condense within narrow limits an amazing extent of truth; so that no diffuseness appears in his narrative, and the attention of his readers seldom flags under the prolix heaviness which too often mars the effect of his other productions.—ED.

Digitized by Google

ANALYSIS OF THE FOLLOWING WORK.

BOOK I.

THE first book of the treatise is chiefly occupied with the subject of *natural theology*, —terms employed somewhat differently from their common and modern acceptation. They are used in reference not so much to the evidences by which the fact of the divine existence is established, as to the science of the moral relations of man to the Deity,—so far as they are discernible by the light of reason, unaided by any supernatural communication of truth,—since called *natural religion*. After a brief statement of what natural theology in this sense includes, the remainder of the book contains a historical account of its corruption and extinction.

THE THEOLOGY OF NATURE.

The origin and meaning of the word "theology" are considered, after a caution tendered against the introduction of foreign words in religious discussions. The terms which the Jews employed to denote theological science are mentioned. Examples of the use of the word among the Pagan writers of antiquity are furnished. In the title of the Apocalypse John is called ὁ θεολόγος; but the title is of uncertain origin. The word in question and its cognates were freely used by Origen.—Chap. I. Allusion is made to the frivolous discussions among the schoolmen; such as, whether theology is an art or a science; and if the latter, whether theoretical or practical. Theology, as depending upon a supernatural revelation, is exhibited as essentially different from a science resting on fixed principles and axioms agreeable to and even cognate with the human mind. The apostle Paul is quoted, to show the wide difference between Christian theology and the wisdom or science of man. Any attempt to reduce the former to the rules and principles of human science is proved to be useless, and certain to issue in the idle disputations of the scholastic philosophy.—Chap. II. After a statement of the distinction between subjective and objective theology, it is shown that the knowledge which God has of himself cannot be the archetype of our knowledge respecting him; that the latter depends upon the revelation he may be pleased to make of himself; and that this revelation, as embodied in his word, is the substance of our theology, considered especially as subject to the cognizance of men.—Chap. III. The theology of the first man, as derived from the light of nature, is described; and the assertions of the Socinians regarding Adam's ignorance of God, of himself, of his wife, and of other objects, in his original condition, are controverted. All intelligent creatures, from the law of their creation, being dependent on God, are under moral obligation to him; and in order to the fulfilment of this obligation, a reward, consisting in the eternal enjoyment of the Deity, was promised, while a penalty was annexed, consisting in eternal separation from God if sin were committed. On the entrance of sin the theology of nature was lost to man.—Chap. IV.

Though the innate light which man possessed of divine things has been lost by the fall, some traces of it remain; such as the belief that God exists, and that he is infinite in perfection and greatness. The obedience due to God is enforced by the law of nature, and illustrated by the universal operation of conscience. These original and

Digitized by Google

instinctive feelings in the human mind are fostered and confirmed by the consideration of the works of God in creation and in providence. Passages from Scripture are expounded in support of these views, mingled with references to important admissions made by some heathen authors.—Chap. V. The insufficiency of natural theology for the salvation of man, though it is valid and of force to prove him to be inexcusable in his sin, appears from various considerations:—1. Before the gospel was diffused among the Gentiles, the previous ages are termed "the times of ignorance," Acts xviii. 30. 2. What the law could not do, the mere knowledge of it could not do; and its inadequacy of itself to secure the restoration of the divine favour is declared by the apostle, Rom. iii. and iv. 3. Faith is indispensable, in order to please God; and faith cometh by hearing, and hearing by the word of God. 4. Eternal life consists in the knowledge of God, and Jesus Christ whom he hath sent. 5. All the knowledge of God derived from the light of nature is rendered vain, by the infraction of the covenant of works. The principle of obedience with the natural man being now the fear of punishment, and not the love of holiness, what he does in outward act is not done from the heart; so that internally he stands self-convicted of guilt, however innocent he may appear outwardly.—Chap. VI.

A long digression on the subject of UNIVERSAL GRACE is here inserted; in which, after a reference to the views of Pelagians and Arminians, he states, as a proposition to be controverted, the doctrine that God wills the salvation of adults who may never have enjoyed the revealed word. The controversy turns upon the sufficiency of the means, and the purpose of God in regard to the salvation of those who are destitute of revelation. It is no proof, either that, as some contend, the light of nature may suffice for their salvation, or that God has indicated a purpose to save them, when, in Acts xvii. 24–27, they are represented as under obligation to "seek the Lord, if haply they might feel after him." On this principle the necessity for any revelation would be superseded. The simple scope of the apostle's statement is, that had men attended to the traces of the divine character impressed upon creation and providence, they would have been kept from idolatry, devoted themselves to the search for the true God, and adored him as their creator and ruler. That by these means they could have arrived at any knowledge of the divine mercy and the way of salvation, Paul never asserts. The argument, that some views of the divine placability could be gleaned from God's long-suffering in providence, is met by an appeal to the evidences of the divine displeasure, equally manifest from the workings of providence and from the superstitious rites and ceremonies to which men have been driven from the fear of the divine wrath; proving that a mere general notion of his goodness never served to engender the confidence of forgiveness and safety. On similar grounds an argument for the possible salvation of the heathen, founded on Rom. i. 21, 22, is disposed of.—Dig. I.

The progress of declension from the pure and simple principles of natural theology, which ensued over the whole world, is succinctly traced. Much of the corruption of theology is traced to the origin and character of heathen philosophy; which is ascribed to the knowledge of divine things lingering in the human heart after the fall, and extended by the observation of nature. The first philosophers were generally priests, and their speculations issued in superstition, till in Greece philosophic theories arose having no direct affinity with religious principles, and relating chiefly to ethical and metaphysical science. The insufficiency of ethics, apart from revealed truth, to engender and promote virtuous affections, and their defect as a mere system of doctrine, are briefly exposed, as well as the crude uncertainties of metaphysical speculation. The attempt to combine scholastic subtilties with theology almost proved the destruction of evangelical truth. And if the first part of natural theology, which has reference to the principles of moral obligation, was injured by this improper admixture, the second part, consisting in the knowledge of God, was not promoted, when the natural sciences, such as astronomy,—so fruitful in illustrations of the divine character and resources,—were not cultivated in a reverential spirit, and with a desire to obtain from them enhanced conceptions of the divine glory.—Chap. VII. Besides this source of corruption to natural theology, another existed, in the rudimental *traditions*, which, as they floated over

Digitized by Google

the world, and were transmitted from generation to generation, became more and more impure, and received a strange colouring alike from the licence of poetry and the speculations of philosophy, falsely so called. Specimens of these traditional beliefs are given, with quotations from authorities in proof of their existence; such as the belief in a Creator of the world, and of a future state of rewards and punishments. These original elements of sacred knowledge becoming corrupted by superstition and polytheism, gave rise to boundless fable, till even the light of nature was threatened with extinction, and the wiser among the Gentiles came to despise and repudiate all the prevailing forms of religion. Instances are given of the extent to which, under the impulse of superstition, atrocious rites were carried, in the immolation of human victims;—a practice which is proved to have obtained among the Greeks, the Romans, the Gauls, the Britons, the Tyrians, the Egyptians, the Thracians, and other nations. The foul obscenities of heathen mythology are also adduced, and their evil effect upon public morals is exhibited; poets, legislators, and philosophers, conspiring, in different ways, to effect the same result,—the total extirpation of all right principles in religion from the minds of men. The true cause of the disappearance of all these gross superstitions was the rise of the Sun of Righteousness upon the deep midnight of the moral world.—Chap. VIII.

The efficacy of the gospel in abolishing heathenism is explained. The natural propensity of the unsanctified heart to idolatrous rites appears in the reproduction of the ancient heathenism in the form of Romish error. The fifteen notes of the true church, as they are urged by Bellarmine, are shown to apply with equal pertinence to the Paganism out of which Popery grew:—1. The latter claims to be the *catholic* or universal church; similar boastful pretences are common to all superstitious systems. 2. *Antiquity* is another of these notes; and so when the gospel was proclaimed, "May we know what this *new* doctrine whereof thou speakest is?" said the philosophers of Athens. 3. *Perpetual and uninterrupted duration;* in which respect Paganism does not suffer under comparison with Popery. 4. *The multitude and variety of believers;* but at one time nearly the whole world was Pagan. 5. *The succession of bishops in the see of Rome;* and so Mohammedans talked of the caliphate, and Cicero of the heathen pontiffs. 6. *Agreement in doctrine with the ancient church;* the very stronghold of Paganism, and because Socrates dissented from it, he was put to death. 7. *The union of members among themselves, and with their head, the Roman bishop;* such unity Augustine describes as existing among the Pagans,—with all their strifes and quarrels ever ready to worship the same gods. 8. and 10. *Holiness of doctrine, together with the holiness of its authors;* even Paganism had respect for external sanctity, and the sanctity of Rome is nothing more. (The 9th note of Bellarmine, *efficacy of doctrine*, seems omitted, or perhaps is included by Owen under these two.) 11. *Miracles;* so in all heathen historians there is constant reference to wonders and prodigies. 12. *The light of prophecy;* let it suffice to urge, as a parallel in this respect, the vaticinations of the Delphic oracle. 13. *The confession of adversaries;* but there are men who, with a profession of the Christian name, contend that the salvation of the heathen is possible. 14. *The unhappy end of the adversaries of the Romish church;* so reasoned the Pagans. Judgment, it was alleged, overtook the sacrilege of the Gauls, so that "The gold of Toulouse" became a proverb; and in later times, if any public disaster ensued, the cry was raised, "Christianos ad leones!" 15. *Temporal happiness divinely conferred;* so argue the Mohammedans; so argued the Jews of old, Jer. xliv. 15–18.—Chap. IX.

BOOK II.

THEOLOGY FROM ADAM TO NOAH.

The *revival of theology* after the fall and the entrance of sin, together with its subsequent corruption, is narrated in this book.

After the fall and the extinction of natural religion, religious knowledge was com-

Digitized by Google

municated anew, by a supernatural revelation, in the first promise; in which four essential truths are contained,—the origin of salvation in divine grace, the incarnation of the Redeemer, the necessity and nature of his sufferings, and the operation of faith in embracing his finished righteousness. The admission of the earlier, with the denial of the later Jews, that this promise relates to the Messiah, is considered. The Socinians concur with the later Jews. The reading of the Vulgate, "Ipsa conteret," is disproved. In consequence of this revelation, the old precepts of natural law came under new sanctions; but instead of the positive precept forbidding man to eat of the tree of knowledge, a new precept, more adapted to the new covenant established on the promise, was given,—the rite of sacrifice. The notion of some Papists, that sacrifice was practised by Adam in a state of innocence, is denounced; together with the error of the Socinians, and some Arminians, according to which it was not a divine institution. The views of Porphyry on the subject of sacrifices afford singular confirmation of the principles of revealed truth. The sum of Adamic theology posterior to the fall consists in these leading elements:—its foundation in the first promise, its rule of obedience in the moral law, and the peculiar feature of its external worship, in the institution of sacrifice.—Chap. I. The new church, constituted on the principles just mentioned, existed primarily in the family of Adam. Cain was the first to apostatize; and the apostasy was in open contravention of these principles. There was in it unbelief in regard to the promise, disobedience in regard to the law, and contempt of the divinely appointed worship. The expulsion of the fratricide was the first reformation of the church.—Chap. II. Its second reformation must be ascribed to the period of Enoch, when "men began to call upon the name of the LORD." The interpretations of the expositors who understand these words in an evil sense, as denoting a lapse into idolatry, are briefly refuted. At this period the first open separation of the church from the world, in the assumption by the Sethites of the name "Sons of God," was made. In opposition to those who understand "the sons of God," mentioned in Gen. vi. 1–4, to be angels, and to those also who conceive them to have been men of the higher ranks in society, it is proved that that passage of holy writ simply intimates the progress of defection, when the Sethites, separated from the ungodly since the time of Enoch, joined in unholy alliances with females of the apostate races. This defection continued till the knowledge of true religion came to be restricted to the family of Noah, and the deluge was inflicted on a guilty world.—Chap. III.

BOOK III.

THEOLOGY FROM NOAH TO ABRAHAM.

The *restoration of theology and the church* took place in the family of Noah; in connection with whom there is the first express mention of a covenant, Gen. ix. 9. As the promise includes the requisition of obedience, and obedience is simply the due observance of the means appointed in order to obtain the promised life, and as obedience becomes acceptable on the footing of a covenant, though the promise be matter of pure revelation, the name of a covenant is bestowed on it. Various etymologies are assigned to the Hebrew word for "covenant." A visible sign of this covenant was established in the rainbow. Precepts against murder, equivalent to the institution of magistracy, were now issued. Permission for the first time is granted to make use of animal food. There is no interdict on the use of blood, the prohibition, Gen. ix. 4, having reference only to the duty of abstaining from eating any animal before its life is extinguished. The origin and history of what are termed the "seven Noachic precepts" are involved in considerable obscurity. The sin of Ham, and the woe pronounced on him, form the apostasy and reformation of the church of Noah;—a reformation, however, which resulted in new forms of greater declension, when the impiety of men led them to build a tower in defiance of God, and judgment came in the shape of the confusion of tongues.—Chap. I. The analogies which some trace between the history of

Digitized by Google

Noah and various mythological fables about Saturn and Janus having been set aside, the true reason is assigned for the erection of the tower of Babel;—not that the sons of men might ascend to heaven,—not that they might escape another deluge, but the vain-glorious desire to establish their name upon the earth. The attempt was baffled by the confusion of tongues. As the "sons of God" had no connection with the tower, the primeval language lingered amongst them. This was the Hebrew language; the name of which is derived, not from those who arrived in Canaan from beyond the river, Joshua xxiv. 3, but from the Eber mentioned Gen. x. 21. Eber gave name to the language from his distinguished piety. Various authorities among the Jews, the ancient fathers, and modern authors, are referred to in support of these views. Cappellus holds that Abraham learned the Hebrew language from the Canaanites. That the language of those tribes had affinity with the Hebrew cannot be questioned, and it is proved by Bochart, through means of an appeal to the names of towns and men. There is no reason, however, that the primeval language should have been lost in the line of Abraham,—of those who had not shared in the guilt of attempting to erect the tower. The Philistines, it is certain, did not use the Hebrew. In regard to the time in which the division of tongues took place, the reader is referred to Buxtorf's dissertation on the subject.—Chap. II.

The remainder of the third book is occupied with a dissertation on the origin and progress of idolatry, in twelve chapters. Although the origin of idolatry is uncertain, and great diversity of opinion prevails regarding it, some light on the nature of divine worship would be obtained from the renewed investigation of this subject. Before the deluge there was no idolatry, properly so called. Till the building of the tower, about the year of the world 1757, and after the deluge 101 or 102, no traces of idolatry can be discovered.—Chap. III. Two kinds of idolatry early acquired prominence,—*Sabaism*, or the worship of the heavenly host; and *Hellenism*, or the deification of heroes upon their decease. The former was the more ancient of the two, Job xxxi. 26–28. The modes of worship were simple. To this kind of superstition were addicted the Egyptians, the Babylonians, the Chaldeans, and the ancient Persians. The rudiments of it were found among the Greeks, and the Gauls, and the Germans. —Chap. IV. The causes leading to this form of superstition might be some lingering tradition of the rule ascribed to sun and moon, Gen. i. 17, 18; the vanity of the human mind in succumbing to the thraldom of sense and outward objects; and the natural glory of the heavenly orbs.—Chap. V. Another circumstance gave impulse to the spread of the superstition. Under the worship accorded to deified men, the powers of nature, it was alleged, were in reality worshipped. To escape the shame of worshipping inanimate objects this explanation of the old idolatry was invented and urged,—more especially when men began to be ashamed of the follies and fables of heathenism, after Christianity was dissipating the moral gloom of the world. That no such philosophizing explanation of the ruder idolatries prevailed at an earlier period, is proved by the long disputation of Plutarch, whether Apollo was different from the Sun. Certain points of analogy between the ancient Pagans and modern Jesuits are indicated; as, for example, their tricks in the alleged exorcism of demons.—Chap. VI. The arts of painting and sculpture were first employed in subserviency to the interests of idolatry. Conscience dictated the necessity of some god. When the true God was unknown, some false god must be invented; and the same instinct which required his *existence* prompted men to seek tokens of his *presence*, that evil might be averted from them. Hence the forms in which sculpture presented the imaginary deities of Paganism; and hence the demand of the Israelites to Aaron, Exod. xxxii. 1. The influence of the deity was conceived to lodge in the statue dedicated to his honour. And thus, first, to have assurance of his *presence*, he was represented in a visible form; and, secondly, to have assurance that he took charge of individual interests, his statue was multiplied according to the wish and necessity of each individual who relied on his aid.—Chap. VII. The visible objects to which superstitious worship was addressed were either tapering pillars or rude stones. Only after a lengthened course of aberration from the knowledge of God, did men venture to reduce their conceptions of Deity to the human form. The

Digitized by Google

peculiar description of stones called Βαιτύλια is held to be a corrupted tradition of what occurred with Jacob at *Bethel*.—Chap. VIII.

Wearied of the stars, whose unfaltering regularity rebuked the vanity and fickleness of the human mind, men invented gods more like themselves, by elevating to the rank of deities those who, in this life, had acquired some renown and dignity. Various are the theories explanatory of the origin of statues. The Jews affirm that Terah, the father of Abraham, was the first sculptor; Pindar ascribes statues to the Rhodians; Isidore, to Prometheus; the majority of writers, to Dædalus.—Chap. IX. This elevation of men to divine honour began in the east, and the memory of those who were the fathers of the race after the deluge was held in peculiar veneration. GREECE took the lead in this fabrication of deities, so that it came to be styled "Patria et officina deorum." This deification of men became universal, from various causes. The names of the true God, after the confusion of tongues, were applied to the deities of the heathen.—Chap. X. The origin both of the inhabitants and of the name of BRITAIN is unknown. The impression prevails that the European islands were peopled by the descendants of Japheth, and that the name of the inhabitants of Wales, Cymbri, Cambri, or Gomeri, is derived from Gomer, the eldest son of Japheth. The etymologies of *Britain* are exceedingly various, the conjecture of Bochart, that it comes from ברית־אנך, "land of tin," being the most probable; but all agree that the aborigines of the island were addicted to gross superstition. Druidism was the prevailing form. Origen says they worshipped the sun; and it would seem, from other authorities, the moon also. The Druids are said to derive their name from the oaks—in Greek called δρῦς—near which their ceremonies were performed. Strabo describes three kinds of Druids. They used a peculiar dress, had schools for the education of youth, practised medicine, and in their theology certain peculiar tenets were contained; as, for instance, the immortality and transmigration of the soul. They cultivated eloquence, rhetoric, geography, and astronomy. One Druid held a primacy over the rest. Sacrifices peculiarly barbarous obtained amongst them, particularly two kinds of human sacrifices. The introduction of Christianity into Britain is reviewed at length, the author detailing the same facts which appear in his answers to Vincent Cane. See vol. xiv. of his works, p. 94, 393.—Chap. XI. Some faint traces of the knowledge of the true God still existed. The Athenians had an altar "to the unknown God." There are references in Cicero, Philostratus, Sophocles, Justin, and Lactantius, which show that some dim belief of one supreme God prevailed throughout heathenism, in spite of the popular superstitions.—Chap. XII. The corruption of this dim and primary belief gave rise to much superstition and idolatry,—the worship of Jupiter, Pluto, the heavenly orbs, and deceased heroes, and demons, and a crowd of idols, beyond enumeration.—Chap. XIII. As polytheism spread and grew, even living men, such as the Roman emperors, called themselves gods, and claimed divine honours. The condition of the world, in this respect, was never so bad as when Christianity began to spread among the nations.—Chap. XIV.

BOOK IV.

THEOLOGY FROM ABRAHAM TO MOSES.

This book is occupied with an account of *theology as known and revealed to Abraham and Moses*, including two digressions, on the origin of letters, and on the ancient letters of the Hebrew language.

Abraham, abandoning at the call of God the idolatry in which he had been to some extent involved, received a considerable enlargement of revealed truth, in addition to what had been transmitted from Noah:—1. The promise of the Seed in whom all the families of the earth were to be blessed was seven times given to him. 2. A more copious declaration of the covenant of grace was made to him, Gen. xvii. 1–7. 3. The restriction of the covenant to his seed was declared, Gen. xii. 3. 4. Circumcision, as a sign of the covenant, was instituted. 5. The communication of the privileges of the covenant and

Digitized by Google

church to the infant seed of believers was announced, Gen. xvii. 7. And, lastly, Abraham was taken into special communion with God, and called "The friend of God."—Chap. I. The church became visible when, from a single family like Abraham's, it came to embrace the numerous families of his posterity. With the preservation of their ancient language, however, his descendants did not entirely retain the purity of their ancient faith. The legislation of Sinai was needed, to restore the true knowledge of the true God to the multitude who in Egypt had become tainted with its superstition. The remarkable feature in the revelation imparted through Moses was, that it was given in a written form, and reduced to a system, and greatly increased in amount.—Chap. II.

It is necessary, therefore, at this stage to inquire into the ORIGIN OF LETTERS. Some believe them to have been in use before the deluge; but this is not probable, as recourse would have been had to this method of preserving and transmitting revealed truth, which was not the case; and, secondly, all accounts of the origin of letters agree in placing the invention of them posterior to the deluge. Not to speak of the Chinese, the Assyrians, Egyptians, Phœnicians, and even the Greeks themselves, contend for the honour of this invention. No tradition is more prevalent and authentic than that Cadmus first introduced letters from Phœnicia into Greece. There is an equal agreement of belief that the number of letters which he introduced was sixteen. To these, according to Pliny, four were added by Palamedes. It is probable that the Phœnicians, seeing the letters which the Hebrews used, invented those which Cadmus brought with him into his adopted country. In regard to the ages succeeding the deluge, Kircher labours in vain to prove that the Egyptians used written characters before the times of Moses. The expression, "Book of the Wars of the LORD," Num. xxi. 14, does not imply a literature previous to the writings of Moses. It may be rendered, "Account of the wars of the LORD;" and instead of the words in connection with it, "It is said," we may read, "It will be said." Nor is the argument of Vossius stronger, founded upon the astronomical observations sent by Callisthenes from Babylon, and extending over a period of one thousand nine hundred and three years; Simplicius, who mentions the fact, having lived about one thousand years afterwards, and the utmost variety of statement existing among different authors in regard to these observations.—Dig. I.

In the same chapter there is also a special digression on THE ANTIQUITY OF THE HEBREW LETTERS in particular. Though Origen and Jerome make mention of the Samaritan Pentateuch, there is no evidence that they ever saw it; but their testimony is express that the Samaritans of that time had the Pentateuch in the Hebrew language, but in a different character. The Samaritans, originally collected from the dregs of different nations, and rejected by the Jews on their return from Babylon, under the terror of Antiochus openly renounced the worship of the true God. Such men did not scruple to tamper with the integrity of the Pentateuch, and generally corrupted it in accommodation to their own prejudices. There are strong arguments against the notion entertained by some, that after the return from Babylon, the Jews executed copies of their Scriptures in the Assyrian character, and the Samaritans did exactly the reverse, writing Scripture in the old and true Hebrew character. The people during the captivity might retain the knowledge of their native tongue. The exposition of the law by the Levites, Neh. viii. 7, 8, might be a mere interpretation, rather than the translations from which it is said the Targums arose. There is no evidence that the square letters were Assyrian or Chaldean. Eusebius, Jerome, and Beda, while affirming a change made in the letters by Ezra, do not affirm that he changed them into Assyrian. Even before the captivity the Jews would seem to have been acquainted with the Syrian tongue, 2 Kings xviii. 26; and if both languages were understood, there was little need for the change contended for. The arguments for it consist of testimonies from Jewish and Christian writers; and monuments still exist. But these testimonies are irrelevant, contradictory, and opposed to other testimonies. The monuments appealed to are coins; which yield evidence equally inconclusive, so many frauds are practised in the matter of coins. The inscriptions which, Kircher says, were found by a Franciscan monk in Horeb, and from

Digitized by Google

which he deduces this meaning, "A virgin shall conceive," afford a precious specimen of the impostures with which men are sometimes deceived. Buxtorf proves that the Jews were acquainted with the Samaritan character before the destruction of the first temple. The Egyptians used three kinds of letters; so that it was not uncommon for a nation to use more than one kind. On the other hand, there are ancient coins in the square letters. In fine, there are five reasons for believing in the superior antiquity of the Hebrew characters:—1. Their prescriptive right and immemorial claim to the antiquity ascribed to them. 2. The insufficiency of every reason assigned for the alleged change. 3. Various circumstances which rendered it impossible. 4. The numerous testimonies of the Jews against it. And, lastly, The uncertainty that hangs over the whole history of these Samaritans.—Dig. II., Chap. III.

Resuming, after these digressions, the history of religion, the author comes to the legislation of Sinai; of which a report was widely diffused over the world. Before this period no laws were publicly promulgated or committed to writing; and even among the Gentiles acknowledgments are found that Moses was the earliest legislator. The fundamental principles of the revelation, as communicated through Moses, are as follow:—1. That revelation is the only rule of all religious worship which is acceptable to God. 2. That salvation proceeds purely from sovereign grace, through the promised Seed. 3. That all typical institutions had a limit prescribed to their duration, beyond which it would not be lawful to adhere to them.—Chap. IV.

BOOK V.

THE CORRUPTION, RESTORATION, AND FINAL ABOLITION, OF MOSAIC THEOLOGY.

There was a twofold defection of the Jewish church;—*partial*, inasmuch as, through the grace of God, it was for a time recovered to the faith and obedience of the truth; *final*, when it terminated in the complete destruction of the nation. Under the former, despising revelation, the chosen people addicted themselves to worship sinful and erroneous;—first, in respect of the *objects*, which were the idols of foreign nations; and, secondly, in respect of the *modes* employed.—Chap. I. They borrowed the worship of the sun from the Chaldeans, the teraphim from Mesopotamia, the worship of the heifer from Egypt. The Moabites and Midianites seduced them into the sin of Baal-peor. With the Ammonites they worshipped Moloch; with the Tyrians, Baal; with the Philistines, Beelzebub. Modes of worship cruel and abominable were derived from the same sources; such as the immolation of children, and libations to the queen of heaven.—Chap. II. The various names are noticed which are applied by Scripture to the idols of the heathen; some of these names having reference to their imagined efficacy, some to their influence on the conscience, some to the matter of which they are framed, some to their external form, some to peculiar reasons on account of which they are so called, and some to the feelings of contempt and aversion with which they ought to be regarded.—Chap. III. An account is given of Baal-peor, the idol of the Moabites.—Chap. IV. The next idol to the worship of which the Israelites apostatized was Baal, and the different names ascribed to him are considered,—Baal-zebub, Baal-samen, and Baal-berith.—Chap. V. The different rites by which Baal was worshipped are described, and he is identified with the sun.—Chap. VI. Moloch, the abomination of the children of Ammon, the worship offered to him, the origin of Gehenna and Tophet, and the connection of this idol with the sun, next come under review.—Chap. VII. Ashtaroth, the goddess of the Sidonians, is identified, under various forms and names, with the moon.—Chap. VIII. The sin of Aaron, in the formation of the golden calf, is affirmed to consist in the arbitrary worship of God, in a way which he had not appointed.—Chap. IX. That the ten tribes might not resort to the house of David, Jeroboam thought it necessary to institute a new species of worship, and for this purpose he took the calf of Aaron as a model. Mention is also made in Scripture of teraphim used for vaticination, as also the ephod of Gideon, Judges xvii. 5, and viii. 27.—

Digitized by Google

Chap. X. The apostasy of the Jews, which drew down the punishment of seventy years' captivity in Babylon, consisted in setting aside the three great principles of Mosaic theology;—rejecting the pure worship of the true God for idolatry; asserting justification by works, in opposition to the doctrine of justification by grace; and claiming a perpetuity for Mosaic rites, to the disparagement of the promise of the Messiah, on whose coming they were to vanish away.—Chap. XI. The reformation under Ezra effected important changes:—1. The rebuilding of the temple; 2. The institution of the great synagogue; 3. The diligent revision of the copies of the sacred books; 4. The preaching of the word; 5. The excommunication of the Cuthites; and, 6. The separation of the people from strangers.—Chap. XII.

The revision of the text by Ezra leads to a long and learned digression on the subject of HEBREW PUNCTUATION; which was most probably an invention of Ezra, and, at all events, cannot be ascribed to any author later than the age of Ezra. The following grounds for this opinion are urged:—1. The universal use of the points; 2. The nature of the invention itself, which has the aspect of a divine disclosure rather than a human invention; 3. The testimonies of the Jews; 4. The great utility, if not the absolute necessity, of the invention; 5. The uncertainty and hesitancy which characterize the opposing views. The following arguments against the antiquity of the points are refuted in succession:—1. The authority of eminent men; 2. The identity of the old Hebrew with the present Samaritan characters; 3. The absence of points in the copies used in the synagogue; 4. The testimony of Elias Levita and Aben Ezra; 5. The silence of the Talmud respecting them; 6. The extraordinary number of vowels and accents; 7. The ignorance of Jerome on the subject; and, 8. The fact that they are not found in the cognate dialects of the Arabic and Syriac.—Dig. I. The last three points of the reformation under Ezra, which have been already specified, are considered briefly.—Chap. XIII. Some causes of the final apostasy of the Jewish church are unfolded;—connection with the Gentiles, the entrance of philosophy, the circumstance that the sacred tongue fell into desuetude, the ignorance of the people, the ambition and pride of their teachers, and the general corruption of manners. Digressions follow on the subject of the SEPTUAGINT VERSION and the CHALDEE PARAPHRASES.—Chap. XIV. The leading steps of the final apostasy of the Jewish church are described. The first principle of Mosaic theology, which consisted in the paramount authority ascribed to the Word of God, was set aside or overlaid by a portentous growth of traditions and the figment of an oral law. As many affirm that several institutions in the New Testament church were borrowed by Christ from corresponding practices which had been introduced by the Jewish doctors, a digression is here inserted in disproof of this notion. It is conceded that some sayings among the Talmudists correspond with what we find in Scripture; that the rabbis trace a similarity between certain Christian rites and rites previously in use among the Jews; that the teachers of the Mishnah and Gemara do not refer to these sayings and rites as if of recent origin and notoriety; and that our Lord employed various proverbs current among the common people. With these admissions, however, it is denied that the oral law is any thing but a figment, that there is any warrant for the rites and ceremonies of the Talmudists, that our Lord ratified any purely Mosaic institution by his authority. After other considerations of the same tendency, it is shown, in regard to the Lord's prayer, baptism, the eucharist, and excommunication, that they are not borrowed from the rites and customs of the Jews, but rest on the authority of Christ, as the great lawgiver in his church.—Chap. XV. The second fundamental principle of the Mosaic theology was the doctrine of justification by grace. The Jewish church in its apostasy rejected it, deeming themselves sure of salvation simply on the ground of lineal descent from Abraham, Matt. iii. 9, denying their spiritual weakness and inability, and seeking to establish a righteousness of their own. The third great principle in the Mosaic theology,—faith in the promised Messiah,—was set aside by the doctrine that the Mosaic ceremonies, only valuable so far as typical of Christ, were to continue for ever. The predicted descent of the Messiah from the tribe of Judah involved the abolition of those ceremonies, to the very nature of which the sacerdotal supremacy of the house of Aaron was essential.—Chap. XVI.

Digitized by Google

BOOK VI.

EVANGELICAL THEOLOGY.

On the overthrow of the Jewish church, theology, so far as it was purely *Mosaic*, lost its efficacy. To bring the church to a higher condition of spiritual privilege, the Son of God appeared, and theology, so far as it is strictly *evangelical*, was declared by him. Two expressions in sacred Scripture mark the character of the age in which Christ appeared:—1. It was "*the fulness of time;*" and this fulness had respect first to *the state of the world*, inasmuch as idolatry had reached its height, the insufficiency of philosophy to restore the true knowledge of God had been proved, the utmost dignity of earthly dominion and extent of human power had been attained, and an expectation prevailed throughout the world that some divine interposition, by means of an illustrious prince, was about to take place for the deliverance of man; and secondly, to the *divine purpose*, 1 Pet. i. 20. 2. It was the "*last days*," the Jewish church being on the eve of dissolution, as may be gathered from different parts of Scripture, Gen. xlix. 1.—Chap. I. Christ, from his relation to the Father, possessing perfect knowledge of the divine will, reveals to us evangelical theology, of which the following are six leading principles:—1. The inability of the natural man to discern this knowledge; 2. The need of regenerating grace for this purpose; 3. Regeneration obtained solely through the Holy Spirit; 4. The office of the Spirit in giving us a saving acquaintance with evangelical doctrine; 5. The spirituality of the worship to be offered up under the influence of this doctrine; 6. The separation of all true worshippers of God in Christ from the world.—Chap. II. Some knowledge of God may be acquired by the natural understanding, without the special assistance of the Holy Spirit, through the reading of Scripture and the study of systematic theology: but those who know nothing more than these external helps supply may be Christian philosophers, but are not evangelical divines; for the knowledge which they possess is not such as God requires, does not imply spiritual and saving illumination, and attains none of the ends of true evangelical theology.—Chap. III. Regenerate men alone are capable of enjoying evangelical knowledge. Evidence in support of this proposition is found in the authority of the apostle Paul, 1 Cor. ii. 14, 15, and of Christ himself, John iii. 3; in the spiritual inability of the unregenerate; and from a consideration of the ends which theology, when really and savingly apprehended, promotes, and which are,—1. Conformity to God; 2. Communion with God; and, 3. The enjoyment of God.—Chap. IV. It is necessary to define exactly who are meant by "the regenerate." Some there are who consider all who are baptized as regenerate. Papists contend for the absolute necessity of outward baptism. The fathers used ambiguous language, ascribing to such as appeared to be regenerate what belonged only to those truly regenerate,—an ambiguity which Augustine removes, when he teaches that many are called sons of God, from the sacrament of regeneration, who are not really born of God. All who are baptized, however, are not to be held, simply on account of their baptism, as regenerate, unless they have experienced the efficacious grace of the Spirit. The Spirit operates for our regeneration by enlightening us into a knowledge of our *miserable condition by nature;*—by awakening the conscience to a sense of guilt;—by touching the heart with legal grief and fear;—by administering relief to the sinner when he is brought to this extremity, through the proclamations of the gospel, Isa. lv. 1, John vii. 37; its declarations, John iii. 16; its exhortations, Acts ii. 38; its invitations, Matt. xi. 28, 29; and its promises;—by the exhibition of Christ;—and by implanting a new spiritual life;—till the sinner, softened and subdued under the impressions of grace, consecrates himself entirely to the obedience of the faith.—Chap. V. Theology is a spiritual gift, or rather the combination of spiritual gifts. Christ is the author of all spiritual gifts; and the unction by which he imparts them to us is from the Holy One, 1 John ii. 20. The fundamental and radical principle, therefore, of all evangelical

Digitized by Google

theology is the necessity of that saving light by which the mind of the sinner is disposed and enabled *spiritually* to understand the things of the Spirit of God. Evangelical theology is defined to be "A spiritual gift imparted by the Holy Spirit, in the name of Christ, to the minds of the regenerate, by which they are made wise in the knowledge of the mystery of godliness, conformed to the truth, and directed in the performance of the obedience and the worship due to God in Christ." The *object of this knowledge* is all truth pertaining to the kingdom of Christ; the *mode* of its communication is supernatural and by the Spirit; its *foundation* is laid in a spiritual understanding; its *primary effect* is conformity to the image of God in Christ.—Chap. VI. According to the principles of evangelical theology, as made known to us by Christ, a new church has been instituted, to continue to the end of the world. The first principle in its constitution is, that it consist of regenerate persons. While the holiness of the Jewish church was, to a large extent, a typical prefiguration of what was to come, genuine holiness of life is requisite in the members of the church under the gospel dispensation; although hypocrites may find admittance into it, to stain its purity and disturb it by their apostasy. Secondly, The church, under the gospel dispensation, is *catholic*,—confined and restricted to no particular land or nation; no city, mountain, or temple, neither Jerusalem, nor Rome, nor Constantinople, nor London, nor Oxford, has any pre-eminence in the sight or favour of God. Where two or three are met in the name of Christ, he is in the midst of them. Thirdly, The worship of God is everywhere to be openly and solemnly performed, in particular churches instituted for the purpose Fourthly, This worship must be entirely spiritual, all external and carnal ornament being expressly forbidden. Fifthly, The divine word is the only pattern and rule of faith, worship, and obedience. Sixthly, The presence of Christ by his Spirit is promised to the assemblies of his people to the end of the world.—Chap. VII. The apostasy of the gospel church took place by the neglect and violation of all these fundamental principles. By the admission of the impure and worldly, *purity of communion* was lost; regeneration dwindled into the external rite of baptism; a government of worldly pomp was erected. Instead of *true catholicity*, the Papacy, with its claims to universal dominion, arose. Instead of *particular assemblies* of the faithful, empires, kingdoms, commonwealths, were regarded as churches. Instead of the *spiritual beauty of holiness in the worship of God*, histrionic mummeries and abominable idolatries were introduced. Instead of *implicit deference to the word of God*, traditions and the authority of the church became the established creed. To all this there was added an utter contempt of the promised presence of Christ by his Spirit in the churches.

At this point a digression is inserted on the corruption of theology by the admixture of secular philosophy. This corruption began at an early period, and to this source must be ascribed the heresies of the Gnostics and Valentinians. The nature of divine truth is peculiar and distinct from philosophy, while the mode of communication differs from the teaching adopted in the schools. The practice, therefore, of digesting the truths of revelation into systematic order, and of reducing them into articulate propositions, according to the forms and methods of philosophy, has given rise to a philosophic theology injurious to evangelical doctrine. The plainest truths of the gospel have been so encumbered with the intricacies of speculation, that the apostle Paul himself could not have understood them unless he had been instructed in the philosophy of Aristotle. The heretics who asserted Christ to be a phantom or a mere man were unhappily met, by such writers as Clemens, Origen, and Tertullian, with arguments taken from secular philosophy. The fondness for philosophical subtilties in theological discussion increased, to the manifest injury of divine truth. Quotations from Jansenius, and Lord Bacon, and Erasmus, are adduced in confirmation of this view. At the Reformation this tendency received a check. It had again revived, strife producing strife, distinction being met with opposing distinction, and every new term engendering a multiplicity of others.—Chap. VIII.

The last chapter of the work is occupied with advices regarding the study of theology and Scripture. Theology is to be viewed as saving light renewing the mind, and the

Digitized by Google

gifts of the Spirit enable men to arrange the articles of truth into a natural order and system, and qualify them to teach; but the use of theology is chiefly considered in reference to the ministry of the gospel:—1. To prosecute the study of it aright, some knowledge of grammar, logic, rhetoric, and the sacred languages, is presupposed. 2. The true object of theological knowledge should be kept uniformly in view,—saving acquaintance with the mystery of the gospel. The student must seek to grow in spiritual and saving wisdom. 3. The Scriptures must be habitually studied in a spirit of devout meditation. Four different errors must be avoided, if we would study Scripture aright:—(1.) The notion that it is so obscure, that the best mode of acquiring a knowledge of its contents is the perusal of systems of divinity; (2.) The preference of subtile speculation to the heavenly wisdom contained in Scripture; (3.) Neglect of prayer for the promised and necessary aid of the Holy Spirit; (4.) Disinclination to close fellowship with God.

The following practical directions are supplied:—1. The student should feel God to be near to him in studying the Word; 2. His principal end should be his own improvement in personal godliness; 3. He should cultivate the religious subjection of his conscience to the authority of the Word in all things; 4. He should study Scripture in the original languages; 5. Constant and fervent prayer should begin, accompany, and follow, all his use of these and other means. In addition to all such studies, fellowship should be maintained with those who attend strictly to the duties of religion, according to the principles of evangelical theology.—Ed.

Digitized by Google

AD LECTOREM EPISTOLA.

LECTORI BENEVOLO ET VERITATIS EVANGELICÆ SINCERE STUDIOSO ET ΠΡΑΤΤΕΙΝ:

NISI persuasum haberem, erudite lector, tua interesse eorum nonnulla saltem quæ libello hoc in disquisitionem veniunt accurate nosse, ipsum potiùs veris injecissem flammis, quàm memet eis, quas istiusmodi conatibus minitantur multorum præjudicia. Quæ enim res alio quocunque, singulatim quemvis ab hisce studiis deterrere soleant, eæ omnes hoc tempore confertim se nobis offerunt. Verùm cùm a multis jam retro annis, votis et cogitationibus vita ista mihi præsumpta fuerit, quâ cœlestis sapientiæ et veritatis divinæ studiosis aliquo modo prodesse, adversùs *μορμολύκια* ista, quorum alias promptus est ad mentes hominum minime malorum aditus, animum obfirmandum duxi. Novi vires *immanis illius in viâ leonis*, (cujus meminit divinæ pariter ac humanæ sapientiæ præstantissimus), qui pigros ab officio terret; eisque eo minus commoveor, quo magis eas jamdudum sum expertus. Neque unius loci, aut etiam ætatis, quibus iste omnem suam ferociam acceptam refert, res agitur, ubi de augmentis lucis spiritualis indiès in diem perfectum pergentis, seriò deliberatur. Quamvis ideo quo minus laudabilis cujuscunque incœpti fructus percipiant plurimorum mentes tardaverint præjudicia, istis tamen saltem apud posteros sublatis, ea quæ ope et auxilio divino ad illustrandam veritatem freti aggredimur, optatis haud destituta iri, summa potest esse spes et exspectatio. Suus cuique in hoc opere ætati labor est; neque rarò evenit, ut ex eorum lucubrationibus, qui e medio excesserunt, ad quas, invidiæ, æmulationis, odii, studii partium causas procul habentes, accedunt, uberiorem messem homines demetant, quàm illorum qui in eos eorumque commodum solùm intuentes, ipsi etiam sint pene inscientes posteris profuturi. Non enim novum est ut *factorum æquitas homini esset invidiæ a proximo suo.* Verum enim verò, infinita illa sapientia quæ cunctis moderatur, mortalium vitiis suavissimâ rerum omnium et seculorum inter se dispositione et nexu impervestigabili ita occurrere statuit, ut ne quo modo præstitutis divinæ veritatis incrementis iter præcluderent. Non est igitur cur quisquam studiis hisce sincere versatus, incœpto aliàs rite instituto desistat, vel formidans obtrectatores, vel cedens præjudiciis. Neutiquam in istis officii nostri cardo vertitur. Neque esset Christi servus, cui unice constitutum esset, *hominibus placere.* Id quoque bonâ Dei providentiâ ita disponente, ad laborantium in agro Domini solamen commode sæpius accedit, ut semen in terram projectum, sarritum calumniis, et obductum conviciorum fimo felicius et uberius adolescat, eo cui ex utri putidissimâ *ἀμετρίας τῆς ἀνθολικῆς*, blandissime adspirat popularis aura. Cùm autem ipse ex eo tempore quo animum ad hæc scribenda appuli, nihil prius habuerim quàm ut orationes hominum præterfluere sinerem, modò eis qui *ἀληθείαν ἐν ἀγάπῃ* seriò expetunt prodessem, ea omnia quæ quorundam *δοκησισοφία*, aliorum *τύφος ζηλωτικός* pertimiscenda prædicant aut portendunt, et cogitatione præcepi, et insuper habenda duxi. Neque verò sanè, uti spero, rem invidiosam, et obtrectationibus opportunam suscepi, aut a munere, quod Dei gratiâ jam aliquamdiu in ecclesia sustineo, alienam. Operis instituti rationem, me tacente, indicabit ipse libri titulus. Veræ scilicet theologiæ investigat naturam; et quomodo ab aliis

Digitized by Google

investigatio illa sancte institui possit, exponit viam modumque. Quousque hâc aut illâ operis parte mentem Christi sim assequutus, tuum est, lector pie et erudite, nam ad te hæc pertinent, accurate perpendere. Verùm ut studiorum meorum in opere hoc rationem plenius tecum communicare possim, nonnulla altius paulò sunt repetenda, ac memoranda ea quæ, cùm pluribus in theologia studiosis præpedimento fuerint, mihi cogitata hæc in medium proferendi occasionem obtulerunt, vel etiam quandam intulisse necessitatem visa sunt. Nos enim non solùm nobis natos esse docet ipsa ratio, quâ homines sumus; eorum verò omnium, quæ a Christo gratis donamur, rationem tandem reddituros prænuntiat evangelium. Si quis autem alicubi me in senticeta imprudentem incidisse, se deprehendisse arbitratus fuerit; is si cogitaverit, me non alio animo ad ea accessisse, quàm ut illos extricarem, quos in iis ad metas hærere conspexeram, haud forsan iniquus erit iccirco laborum nostrorum æstimator, ubi, viam nos rectam quasi digito deviis commonstrare, negare non potest.

Sunt autem, ut de iis primo loco dicam, quibus accurata omnis sapientiæ divinæ investigatio supervacanea prorsus videtur; neque cur quis in illam mentis aciem intendat causas ullas satis graves esse arbitrantur. Habent etiam persuasionis suæ, seu potiùs amentiæ quasdam rationum umbras, quas omnes hìc loci persequi, et nimis esset longum, et nos multùm abduceret a proposito: quicquid etiam foris obtendant, intus latet veræ pietatis et veritatis evangelicæ odium. Cum eo vero contendere, qui, ut ille ait,

—— ἕτερον μὲν κινέει ἐνὶ φρεσὶν, ἄλλο δὲ βάζει,

nimis esset inutiliter studium locare. Quibus quidem deest ad utiliora ingenii vis, quibusque nihil domi aliud est quod agant, aut unde se alant, auctores essent hi homines, huic se studio dandi in mancipium; ut qui vegetâ mentis indole, et ingenii acumine ad altiora feruntur, sterili ejus jugo deprimerentur, haud æquum esse censent. A quoquam autem divinam hanc sapientiam quæri, in alium fructum finemve, aut esse quærendam, quàm ob opes, divitias, honores, popularem venerationem, aut virorum principum favorem, ne per somnium quidem unquam cogitant. Hinc omnem ejus optant intra limites sisti inquisitionem, ignavissimis, occupatissimis, etiam mortalium sceleratissimis pervios; quos quicquid ultra est, inter vana, ficta, curiosa, incerta numerandum esse statuunt. Quamvis enim rem ipsam ad vitæ rationes aliquo modo necessariam judicent, exactam tamen et diligentem ejus accurationem, ista secum ferre incommoda arbitrantur, quibus ut mature occurratur, publicæ pacis et religiosi istius affectûs, quem parit ignorantia, plurimùm intersit.

Facilior autem est causæ nostræ adversùs harum belluarum incursus, defensio, quàm ut in ea magnopere sudem. Verbo dicam: οὐ' οἶδασι βλασφημοῦσιν, neque intelligentes quænam sit theologiæ natura, quisve finis, nec quanti sit non perire æternùm. Olim fateor ab hypocritis dictum; "Quæ fatigatio?" et "quod lucrum?" Mal. i. 13, iii. 14. Qui verò seriò perpendent Deum nusquam majorem in præceptis adhibere severitatem, aut in promissis gratiam, quàm cum hanc sui cognitionem a nobis exigat, iiscum juxta non sentient, nisi ipsi etiam premantur peccati dominatu. Paucissimi quidem sunt, iique aut mancipia pauci laboris, aut palam impii, qui aperte, et γυμνῇ, quod aiunt, τῇ κεφαλῇ stultitiæ condemnant industriam omnem in veritatis cœlestis studio et disquisitione positam. Verùm qui revera quicquid temporis ei impenditur, inter damna reputant, neque pauci sunt, neque impii videri vellent. Nec de iis solùm loquor, quorum tanti interest hâc in re non esse peregrinos aut hospites, quanti est ipsa animarum salus, quæ omnium hominum est conditio, sed de iis etiam, qui ex professo ad sapientiæ hujus se studia conferunt, ac sacrorum se illius mystas profitentur. Hinc postquam aliis quibuscunque studiis, aliquot annos theologiæ nomen obtentui fuerit, politici, medici, poëtæ, oratores, historici, philosophi, plures prodeunt; aut utinam prodirent, cùm nihil minus sint,

Digitized by Google

quam quòd maximè videri cuperent. Habitus enim aut vestes peculiares, incessus, vultus ad falsam et umbratilem modestiæ speciem compositos et fictos, quod inane superbiæ, insolentiæ, contumaciæ tegumentum pellucet quàm cribrum crebrius, gradus et dignitates, aliasve otii, opum, dominationis nomenclaturas, theologos non conficere, dudum est quod deprehendimus experimentis. Atque hæc inde eveniunt quod revera sapientiæ hujus mysteria, neque curent, neque ament; et quamvis ejus nominis obtentu in alios fines impudentissime utantur, cum cœlesti et spirituali ejus virtute, puritate, et efficaciâ intimas agunt inimicitias. Sed mittamus hunc numerum: habent mercedem suam. De illis etiam dicentis qui in studio theologiæ varie impediuntur, ad eos qui sibi ipsis unico sunt impedimento, haud pertinet oratio. Id quidem quod maxime in negotio hoc studiosis obstat, est mentis humanæ nativa et vitiosa cæcitas; quam nisi is sustulerit Spiritûs sui efficaciâ, qui olim dixit "ut e tenebris lux splendesceret," ventos reti venabitur, quisquis sapientiæ hujus investigationi studium et operam locat. Cùm autem nobis de eâ in ipso libro pluribus ex professo agendum sit, eam hîc loci prætereuntes, ista solùm persequemur, quæ ex variis causis particularibus, horum studiorum rationem instituentibus plurimùm officiunt. Ea vero cùm ad duo capita pertineant, quorum unum studiosos, studia ipsa alterum spectat, prius uno alterove exemplo perstringentes, posterius quantum causæ et proposito nostro satisfaciat, tractabimus.

Primo autem in loco se nobis offert *socordia* ista, quâ studiosorum partem nonnullam, non minimam, torpescere videmus. Facile quidem esset vitium istud accusare; et, si quæ in eam sententiam dici possint expromere coner, immensa esset oratio. Cùm verò eâ flagret infamiâ, ut non aliter sibi, nominisque sui existimationi consulendum ducant, quàm si eam, verbis saltem, male excipiant etiam ignavissimi, eo onere libenter nos levabimus. Latentes ejus causas, quò melius iis occurrat quisquis unius vitii mollitie totius vitæ fructûs damnum compensandum haud ducit, paucis extraham in lucem. Harum præcipua est concupiscentiæ innatæ efficacia, in voluptatum amorem pruriens. Fieri enim non potest, ut animus libidini deditus, amore, desiderio, cupiditate, luxuriâ impeditus, quidquam eorum seriò cogitaret, in quibus nisi gnavus sis, et frugi, frustra laborabitur. Emollit animos omnis servitus, ea præsertim quæ est peccati. Cùm verò omnem ingenii laborem horreat mens concupiscentiæ addicta, et dedita, quoniam ipsam occupet vitium naturæ, et tenebris obstrictam teneat; ita eum qui res divinas et spirituales versandas suscipit, penitissime aversatur. Hinc fit ut postquam ad istam quæ naturæ depravatæ inest, novam sibi in peccati servitute vitiorum ἕξιν contraxerint, plurimos videas multis nominibus veritatis divinæ studio devinctos, quos tanquam equos delassatos, nullis stimulis ad viam institutam pergendam cogere possis; ea præsertim assequutos, quorum gratiâ grave illud onus aliquandiu forsan sustinuerunt. Ut quis, enim, simul φιλήδονος esset ac φιλόθεος, est impossibile. Et tamen ea est inter plurimos a sanctissimâ Christi doctrinâ fœdissima defectio, ut neutiquàm satis habeant se iis libidinum incentivis, quæ mundus in malo positus omnibus continue suggerit, incuriose, secure, et negligenter objicere; sed insuper sedulò, et cum curâ ea persequuntur, quæ sibi aliisque voluptatum sint fomites, et ad peccandum illicia. E pernitiosa sobole, quæ ex radice hac in tota humana vita pullulat, socordia ista est, quæ animas priùs rebus omnibus arduis, præclaris, divinis dejectas, et ad vana, putida, pereuntia mancipatas, æternùm perire cogit. Scio quosdam, dum nimio rerum terrenarum desiderio æstuant, studiorum tædia subire velle; atque ex eo animos ad tempus sumere, quod omnes industriæ nervos propediem est incisurum. Atque horum quidem nonnulli sententiâ persistunt, donec propositum assequantur; hoc est, opes aut honores adepti fuerint, quæ illis studiorum omnium meta est; plures autem longe paulatim labascentes inertissimo et turpissimo se otio dedunt. Quòd ideo eorum qui se bonarum artium studio, atque adeo divinæ ipsius sapientiæ addixisse profitentur, tot incultu et socordiâ torpescere videmus, ex eo præcipue evenit, quod vitiosos et carnales mentis affectus,

Digitized by Google

Spiritu et gratiâ Christi subjugandos haud curent. Frustra enim exspectatur, ut animus vitiis æger, honestos ullos conatus destinet, aut in quicquam laude dignum diu incumbat. Ineptius autem et a naturâ rerum abhorrentius nihil quicquam fingi potest, quàm ut qui fastui, superbiæ, ambitioni, avaritiæ, ullive pravæ naturæ corruptæ concupiscentiæ indulget, se, rite et cum fructu, studio sanctissimæ revelationis mentis Dei in Christo operam dare posse autumet, aut in umbratili ista exercitatione, quam, prorsus iniquâ mente, ad tempus tolerat, perseverare.

Præterea est in multis insanabilis quidam ingenii defectus, qui spe profectûs destitutus, in excordem inertiam desinit. Rarissimus enim est ab iis quorum maxime interest, in studiosorum institutione ingeniorum delectus. Pædagogi mercede conducti, operam omnibus promiscue locant, et perinde est quis ad scholas adducitur, modò non desit quod numeret. Eâdem lege vivitur in academiis.

Hinc plurimi incedunt togati, studiis æque apti, ac vulpes aratro. Innumera sunt quæ hosce homines, steriles et infœcundos aliquot naturæ nisus expertos, transdunt in otium et socordiam. Et bene esset, si bonas artes frustra susceptas desinerent, si non pergerent in malas. Verùm ab iis negotiis, quibus forsan pares fuissent, ea suscipiendo depulsi quibus sunt prorsus impares, cùm in hisce laboris tædeat, ad illa pudeat reditus, plerumque se ingurgitant in flagitia. Hisce addere possumus seculi exemplum, palam deficientis ab omnibus sanctissimæ religionis Jesu Christi institutis, atque non tam proni, quàm præcipitis in vitia. Simul ac hujus contagio tanquam pestilentia juventutem studiis dicatam invaserit, spretâ industriæ, modestiæ, pietatis, sui abnegationis, præparationis ad crucem ferendam curâ, votorum illico ei summa est, ut, a discincta seculi fæce stragulis nescio quibus distincta, in aliis omnibus illius sit quàm simillima. Hinc luxu et otio diffluere, superbire, consumere, bonorum exempla parvi pendere, vitam evangelicam—imò moderata omnia—contemnere, nec tamen dubitare, quin sibi de cœlo talia agentibus devolutura in sinum sit sapientia. Quid verò aliud ab istiusmodi hominibus exspectari debeat, quàm ut, paulatim omnem studiorum laborem remittentes, ingenii viribus obducant socordiam? Hisce verò pernitiosæ desidiæ causis nisi sedulò invigilent et maturè obsistant studiosi, utcunque, ex inani quodam animi tumore, quem inflant seculi typhus et consuetudo, sibi sint Suffeni, nemo prudens in profectûs eorum, qui alicujus frugi sit aut momenti, spem se venire unquam patietur.

Porro; plurimos, ut de iis secundo in loco agam, quos non pessundant voluptates et socordia, in devia abripiunt *sectarum et partium studia*, adeoque plurimùm eis officiunt in inquisitione veri. Partes in religione constituit opinionum diversitas, augent firmantque rationes aliæ plurimæ. Verùm in eis maxima est ingeniorum ludificatio. Neque enim ullos servili magis animo sectæ addictos et mancipatos invenies, quàm quosdam, qui quoniam eo orbis terrarum angulo, ubi eis ætatem agere contingit, ad partes quæ numero abundant, pertineant, nihil in se suspiciendum magis arbitrantur, quàm quòd sectas omnes sceleris condemnent et ineptiarum. Ita plerisque visum est sectas constituere, non hominum animos, sed numeri defectum; nec nomen illud parere rerum, sed locorum, discrimina; cùm revera ubi servili animo, adeoque, ut ita dicam, sectario, vel ob seculares quascunque rationes, in concordiæ formulam consentitur, ex consentientium numero augetur sectæ pernicies. Sed non id nunc ago, ut sectæ naturam exponerem, vel insectarer vitia; illud unice dicam quomodo ejus studium veræ sapientiæ studio præpedimenta objiciat. Id verò inde fit, quòd ultra sectarum placita sapere, plurimi ex quibus constant nefas ducant; cum ei, cujus pars quisque est, omnem scientiam, pietatem, doctrinam, sapientiam, includat, tanquam cornucopiæ. Dici non potest quæ hinc oriunda, infirmos animos, pravis affectibus obnoxios, iniquis suspicionibus opportunos mala invadunt; quæ omnia in veri disquisitione judicia hominum tardant; et quod pejus est, eum menti inducunt habitum, pravum, fastuosum, disputatricem, cui dona sua immiscere Spiritus Sanctus non vult. " Virum qui reveretur Jehovam ipsum docebit quam viam eligat; arcanum Je-

Digitized by Google

hovæ adest reverentibus ipsum, ut fœdus ejus experiantur," Ps. xxv. 12, 14. Qui revera sectæ opinionum vernæ non sunt, sed eâ sibi rebusque suis promovendis utuntur, istorum zelo cæco, et stultitiâ fruuntur suaviter, neque iis tamen minus favent sectæ honori, aut jurant in utilitatem, neque minorem præ se ferunt aliorum contemptum, quàm illi odium. Haud gravius verò ullum est in veritatis divinæ studio præjudicium, neque quod animum pravis affectibus impeditum obfuscat magis, quàm ex eo oritur, quòd quis, vel quasi nascendi conditione, vel aliorum institutione, vel rerum terrenarum desiderio, priusquam sincerum, liberum, et maturum judicium exercere noverit, numerosæ in religione sectæ inseratur, cujus præsertim cultui famulantur opum, dignitatum, et venerationis popularis illicia. Secta istis, veritatis, et studiorum omnium norma est et mensura; neque ullâ magis in iis quæ aggrediuntur Cynosurâ utuntur, quàm cautione religiosissima, ne imprudentes incidant in aliarum sectarum placita; atque ita lumen fortean ab aliis mutuarentur, gratissimorum, et sæpenumero utilissimorum errorum dispendio. Doctos interea, intelligentes, prudentes, pios, se solos arbitrantur, mirum ni sensu quodam, sapientiâ, pietate sectæ communi; hoc est fide carbonaria. Hinc etiam rixæ, odia, lites, et disputationes æternæ oriuntur, quibus longissime absunt omnis Christiana charitas et mansuetudo. *Citiùs in gratiam post mutuas clades ingentes redeunt reges, quàm partium studio inflammati theologi.* Neque quidquam tam absurdum, indoctum, futile, imò pæne impium in rebus religionis evomi potest, quin si abs eo procedat, qui numerosam familiam ducit, comitatur, sequitur, statim ac ancile cœlo delapsum illud amplectuntur sectæ mirones; qui in hoc unum invigilant acriter, quomodo suorum prave dicta defendant, aliena bene dicta impugnent. Si quem autem qui suarum partium non est, non ineptire, aut non nequam esse in animum tandem inducant, quod fit rarissime, cum eo statim simultates exercent omnes; et nemo est qui non illum libentissime triumpharet, quamvis in re triobolari, aut non gauderet ab aliis triumphatum. Miserrimi homunciones, qui pessimam sibi imperantes servitutem, dum alios errorum, inscitiæ, etiam hæresis et schismatis grandi supercilio damnant, sectæ fisi, pessimæ forsan, quæ iis solis secta non est, omnia ista sæpissime asciscunt sibi in peculium, nisi ideo nihil horum in eos dici possit, quia exsuperat stultitia illorum omnia hæc. Istiusmodi hominibus in eo quod agimus de promovenda veritate divina negotio, quidquam mihi commune fore haud arbitror. Norunt omnes sapientiæ limites, et quousque fines suos extendat divina veritas; hoc est, sectæ placita. In terras enim sibi ignotas navigandi haud subibunt periculum, qui auri satis domi habent, vel quod auro non contrà carum existimant. Abs horum itaque hominum institutis usque adeo divertit nostrum propositum, ut nullam unquam in spem veni, ut ea quæ nobis disserenda statuimus, vel in commodum illorum quidquam conducerent, vel eis ad palatum saperent. Eos præsertim sive omittendos sive negligendos duxi, quibus cæcus sui sectæque amor usque adeo rationis lumen exstinxit, ut non intelligant se non ob aliam causam cum omnibus, uti quidem præ se ferunt, sectis simultates excercere, quàm ut ea cui se in mancupium addixerunt sola dominetur. Neque hæc ideo a me dicuntur, quasi non necesse haberet omnis fidelis se cœtui alicui, fidem in Christo et cultum Dei abs ipso præscriptum profitenti, adjungere, nisi ἄτοπος et ἄταπτος censeri mallet; id verò in infinitum pene interest, quo animo quis eorum ulli se adjungat. Is, qui se priùs Domino nostro Jesu Christo deditum, ad eorum aliquem qui cum veritatis divinæ studio et professione, ac mandatorum Domini Jesu observatione, veram pietatem, sobrietatem, justitiam, modestiam, a mundo separationem sancte colit, ideo se applicat, ut privilegiorum spiritualium ecclesiæ, et donorum in ea Spiritus Sancti particeps factus, ipse etiam quod suarum partium est in promovendâ corporis Christi in fide et charitate ædificatione pro virili satagat, is quidem meo judicio recte egerit, et secundùm quod officii nostri Christo in evangelio debiti ratio postulat. Eos solùm veritatis cursum sufflaminandi reos peragimus, qui rationibus aut pravis, aut secu-

Digitized by Google

laribus, aut nullis, sed quasi casu quodam, aut rerum externarum quibus implicantur impetu in sectæ oras delati, carnalibus forsan ejus prærogativis elati, omnes alios quasi nunquam nati essent, respiciunt. Sed mittamus ulteriorem horum hominum considerationem, quorum sine speciali Dei gratiâ insanabilis prorsus est animi morbus; cùm in eo non tantum sibi maximopere placeant, sed seriò triumphent; neque eos qui a superstitiosa intemperie, quâ agitantur, illos liberarent, servare se, sed occidere velle arbitrantur.

Pergamus ad ea studia quibus expoliuntur hominum ingenia, sapientiæ aliquando cœlestis investigationi addicenda. Nam ἀρχὴ παντὸς ἔργου μίγιστον. Vereor autem, ne in iis vitia lateant, quibus mentes occupatæ prægravantur in veritatis divinæ studio. Nolo ego hic quidquam eorum commemorare, quæ de tradendis disciplinis aliter quàm vulgò fit scripserunt viri undiquaque docti, atque rerum usu exercitati; cùm moris seculi tædeat, quo si quid istiusmodi producatur, illico rapitur in rixarum πυριργίας, et garrulæ inertiæ fomitem; et, si paulò altiùs se extulerit, etiam invidiæ. De iis agere quæ ubivis sunt in usu ad institutum nostrum pertinet. Cùm autem theologiæ studioso præter ea quæ de gratiâ et Spiritu Christi alibi dicturi sumus, opus sit judicio subacto, mente candidâ, sincerâ, et præjudiciis vacuâ, affectibus piis, et moribus honestis, nos hic loci paucis dicemus vitia ista in studiorum aditu vulgari, quæ nisi mature coerceantur, aut affectus depravare et mores corrumpere, aut mentem ipsam errorum et inanium ratiocinationum tendiculis, e quibus quisquam haud facile se expediet, illaqueare apta sunt. Initium faciamus a *poesi*, quâ olim fundamenta sua posuerunt literæ; atque unde plurimi etiamnum studia auspicantur. Habet illa laudes suas, hederasque, quas me haud invito feret. Quòd in laudibus Dei vivi decantandis, sanctis hominibus eâ antiquitus uti placuerit, illam sibi comparavit laudem, quam intuebitur æternitas. Est etiam quædam ipsius antiquitatis auctoritas et reverentia; præsertim cùm ne exolesceret, per tot seculorum ætates, quæ in eâ se exercerent, nacta sit summa ingenia. Fatendum etiam est vetustos ejus excultores, eâ vegetâ ingenii et subtili sagacitate in moribus hominum vitiosis affabre et dextre pingendis fuisse versatos, atque eâ insuper verisimilia fingendi peritiâ, cujus imitatione ad veri ipsius investigationem exerceri possint aliorum ingenia, usos, ut non mirum sit, si nominis famam per totum pene orbem late diffuderint. Maximum etiam in ipsâ arte situm est sine dubio animorum delinimentum; quod tamen non dubitavit ethnicorum sapientissimus cum tibicinarum delectatione comparare, quos imperiti homines ad exhilarandos animos in conviviis pretio conducunt, cùm propriis sermonibus præ imperitiâ invicem non possunt esse grati. Cuncta verò quæ demulcendis hominum sensibus, et deliniendis animis dicendi lenocinia inserviunt ambitu suo complexa, et faciles ad mentis affectus rebus ipsis accessus parat, et eas tenaciter affigit memoriæ. Sed non id nunc mihi negotii datur, ut quisnam sit aut *poeseos*, aut veterum *poetarum* usus dicerem, quem magnum esse fateor; sed quis utriusque abusus, quem majorem esse censeo. Neque enim in oratoris sententiam discessi, qui solidam in *poesi* utilitatem nullam agnovit, omnemque affirmavit delectationem ejus esse puerilem. Verùm hominem arbitror neminem esse quem latet quâ labe, imò quibus sordibus ab ipsis ejus inter Gentilium sapientes primordiis, fuerit inquinata. Si enim auferes hominum flagitiosorum ἀσωτίαν, deorum ἀνθρωποφυΐαν adulteria, cædes, jurgia, rapinas, peccata innominanda; hominum, quos imitandos proponunt, mendacia, amores impuros, vafritiem, crudelitatem, ambitionem, tyrannidem, flagitia, idololatriæ ritus nefarios, superstitiosos, ipsiusque diaboli cultum, nani et pumili erunt libri quibus dominatur antiqua poesis, qui nunc mole incedunt giganteâ. Istis addidit βωμολοχίαν vetus comœdia; quâ, cum hominum ἀκάκων vituperatione, τὸ γελοῖον dominabatur; quam bipedum nequissimorum dicacitatem, seu maledicentiam, quâ hodiè multi plurimùm delectantur, sustulit Macedonum potentia. Ista qui cum arte et curâ, qui sine pudore aut modestiâ ita exposuit, ut aculeos in animis legentium relin-

Digitized by Google

quat, atque similes incendat affectus, is si non primas ferre, saltem inter alios eminere putatur. Flagitiosis istiusmodi fabulis ab ipsâ infantiâ imbuitur infelix juventus, quas dum meditantur, spirant, proferunt incauti, vitiosam (et non rarò inexpugnabilem) ἕξιν animis inducunt. Eos ab annis tenerrimis in deliciis habere, fovere sinu, nocturnâ et diurnâ versare manu jubentur, quos ethnici omnes, qui ullatenus ruenti in pejus seculo, ne penitus pessundarentur mores humani generis, se opposuerunt, procul a bonorum omnium consortio amandandos esse censuerunt. Negabant *sapientes nudi* quenquam apud Græcos sapientem aut justum esse potuisse, quamvis maxime voluerit, quandoquidem aures præbuerint poetis alia omnia docentibus; referente Philostrato in Vitâ Apollonii. Quemadmodum enim aliorum vitiis utantur plerique juvenes, ostendit Comicus in suo Chæreæ; de quo exemplo multa Augustinus in libris de Civitate Dei. Notissimum etiam est Socratem Platonis e civitate istâ hominum bonorum quam condebat, poetas exegisse; factum approbârunt alii, haud minùs quàm ille docti. "Videsne," inquit Marcus Tullius, "poetæ quid mali afferant? lamentantes inducunt fortissimos viros, mollunt animos nostros: ita sunt deinde dulces, ut non legantur modò, sed etiam ediscantur. Sic ad malam domesticam disciplinam, vitamque umbratilem et delicatam, cum accesserunt etiam poetæ, nervos omnes virtutis elidunt. Recte igitur a Platone educuntur ex eâ civitate, quam finxit ille, cùm mores optimos, et optimum reipublicæ statum exquireret. At verò nos docti scilicet ex Græciâ hæc et a pueritiâ discimus, hanc eruditionem liberalem et doctrinam putamus." Verùm aut hæc ab istis dicta fuere incuriose et sine ratione, aut nostrûm plerique quàm illi minus recte sapiunt, et de morum honestate minus sunt soliciti; aut rationes quibus nitebantur haud æque ad nos atque illos pertinent; quorum quid dici debeat facilis est et levis controversia, quam quivis nullo negotio expediat.

Verum est Stoicos fabulas poeticas torsisse ad interpretationem naturalem, ad moralem alios, ineptissime ea fabulatoribus adscribentes, quorum nunquam quidquam eis in mentem venerat; quod multis ostendit libris istis eruditissimis, quos de præparatione evangelica scripsit Eusebius; atque ante eum Marcus Tullius: "Utrùm," inquit, "poetæ Stoicos depravaverint, an Stoici poetis dederint auctoritatem non facile dixerim; portenta enim et flagitia ab utrisque dicuntur." Ista verò quid ad pueros recens pene cunis exemptos? qui dum voluptatem et laudem in fabulis istis putidissimis venantur, sæpenumero miseras animas veneno malo vitiatas effundunt, illis applaudentibus quorum esset teneris annis veram Dei venerationem instillare. Sed uno verbo, aiunt, doceri possunt, portenta fabulosa esse ea quæ discunt, et vitanda esse plurima quæ præconiis celebrant, quos legunt, auctores. At nemo, opinor, est tam infeliciter stupidus, qui non putri ulcere carere mallet, quàm malagmate, et veneno lethali quàm antidoto, [frui]. Si ea quæ referunt poetæ sint falsissima, quæ celebrant turpissima, cur istorum notitiâ, horum laudibus teneram ætatem non tam instituere, quàm perdere festinamus? Certa magis est malorum, quàm remediorum efficacia; hæc itaque res apud summum puteum geritur. "Fraudulenta super omnia sunt corda hominum et lethaliter mala." Scimus quid sit mens humana gratiâ divinâ nondum illustrata; quo impetu feratur in libidinum delinimentorum amplexum; quàm pigra, tarda, et contumax sit, cùm meliora et salubriora suggerantur; quâque facilitate dilabatur in putidissimarum imaginationum habitum. Qui innatam ejus vanitatem ab omnibus voluptatum et libidinum incentivis omni modo cohibendam negaret, Christiano nomine prorsus esset indignus. Nam piget istiusmodi Christianismi, qui cum genuino præter nomen nihil habet commune. "At necesse est," inquiunt, "ut imitemur antiquos." Verùm animos judiciis nondum maturos, fabularum vitiorumque colluvie contaminare, flagitium est, et stultitia summa, non ad imitationem utilem instructio. Μὴ πλανᾶσθε, inquit apostolus, 1 Cor. xv. 33. Φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί; quæ verba ideo ex Menandro retulit, ut Hieronymus, vel potiùs Euripide, ut proverbio ipsis noto, quasi proprio eos jugularet gladio. Negant quidem multi se maculæ aut in-

Digitized by Google

honestamenti quidquam ex primâ in libris poetarum institutione in se admisisse, atque proinde ut aliis sint exemplo, ea sibi ad senectutem usque discenda putant, quæ pueros solùm non didicisse turpe est. Sed non omnibus contingit tali esse amuleto instructis, ut quandoque volent pesti se immisceant salutis securi; neque omnibus inter sacrum et saxum positis, nube velari Homericâ. Qui se, qui innatam mentis humanæ pravitatem, qui sanctitatem evangelicam norunt aut curant; qui credunt se omnium studiorum suorum rationem tandem Deo reddituros, in aliâ forsan erunt sententiâ. Imò, aut illud non est, quod legimus, evangelium, aut hominum istorum superbia, et δουλοσοφία, cum gratiæ divinæ, et sui abnegationis contemptu se efferentes, sine resipiscentiâ sincerâ ibunt in judicium. Usum quidem inter alias disciplinas seculares, qui non alius est quàm naturalium facultatum animæ cultus, in principiorum ingenitorum elicitatione et exercitio distincto positus, quo latior fiat mentis rerum comprehensio, acuatur perceptio et vis discernendi, augeatur memoria, aliquam habere posse ipsam poësin, haud diffitemur. Verùm nisi abrasis unguibus et pilis, civitate eam donari Christianâ haud æquum censemus. Id quemadmodum fieri possit, et legitimus artificii hujus usus instaurari, missis istis pravorum affectuum delinimentis, etiam et omnibus impuritatis magistris, quibus plurimi vel nimis diu, vel nimis negligenter, nec a veneno quod propinant satis cauti, nec in recto eorum usu, si quis sit, satis instructi, operam dare videntur, non hujus loci est enarrare. Evicimus, ni fallor, neque quidquam ulterius præsentis instituti ratio postulat, incautam juventutem, judicium aut nullum aut infirmum admodum in veritatis discrimine adhibentem, poetarum lectione et studio sine delectu versatam, damnum sæpius e fabularum, et flagitiorum contagione facere, haud facilè resarciendum. Facile esset huc exscribere, quæ de hac re scripserunt veterum doctissimi; Clemens, Origenes, Tertullianus, Hieronymus, Augustinus, aliique; sed ea non sunt doctis ignota. Atque hic magnus iste est literaturæ præparatus, e cujus impuris caloribus, ad mysteriorum evangelii et cœlestis sapientiæ studium animos plurimi fumantes applicant. Penetralia sua istiusmodi pulsatoribus contaminanda, augusta oracula despicienda reseraturam divinam veritatem, in spem ullam venire, non nisi extremæ est dementiæ. Neque enim adeo unquam vanis hominibus projecta erit sacra theologiæ dignitas, ut iiscum arcana sua communicaret, qui tantum absunt, quò vim ejus cœlestem experiri seriò expetant, ut affectibus et studiis, communis etiam probitatis sanguinem, succum, et vigorem omnem exsugentibus, se pene totos dedant.

Nec angue caret herba philosophica. Veterum Christianorum nonnullos, ita Christum induisse, ut non satis exuerint Platonem, jam vetus est virorum doctorum querela. Neque sane verecunde a quoquam negari potest reconditissima evangelii mysteria in sensus philosophicos eos detorsisse, non sine magna veritatis divinæ jactura atque ecclesiæ noxa. Verùm levis erat et tolerabilis illa fidei calamitas, cùm pauci fuerint culpæ isti affines, atque in paucissimis nimiâ istâ licentiâ usi, ei collata, quam ex pæne omnium in omnibus philosophiæ peripateticæ mistura postea pertulit. Id alibi ostendimus. Quænam e vulgatâ studii ejus ratione mentibus studiosæ juventutis, per anfractus illius tortuosos et centones prodigiose contextos ad alia festinantis vitia affricantur, uno aut etiam altero allato exemplo hîc loci dicere statui. Atque hîc primò se nobis offerunt malesana vulgatæ ethicæ theoremata; beatitudinem istam, quam virtute prosequimur, cujus aditus varie olim et frustra elaboravit humanum ingenium, in vita hac mortali obtinendam esse omnem, totius molis basis est et fundamentum; tum demum enim quenquam felicem esse dicere cum fato functus fuerit, τελευτῶν ἄνευ προ- nuntiat Aristoteles. Verum idem felicitatem ærumnosam, cui propriis stipendiis militarent virtus et industria, repudians, τῆς ἐκ τοῦ εὐπορεῖν indigentem constituit, adeoque moli calamitatum sustinendæ imparem, quæque eripi possit invitis, et immeritis, incertus interea (quasi ista invicem pugnarent) Deo alicui eam ascriberet an virtuti. Putaret haud dubio Jobum nostrum ærumnosum, miserum, et infe-

Digitized by Google

licem, secus ac se de Regulo suo sensisse ait Marcus Tullius. Sed nemo pene est, qui nescit, quam procul absit quicquid intelligi potest de eâ beatitudine, quam deprædicat, abs illa cum Deo communione, quâ solâ initium hîc sui ponit futura sanctorum felicitas; atque [ab] omni illo cujus nos nomine beatos pronuntiat evangelium, nisi cui ipsum evangelium est opertum. Porro; virtutis quam cum ratione quadam insaniens ἐν καιρῷ μεσότητι consistere fingit, eam adhibet regulam et præscriptionem, quæ certissime efficiet ne quis unquam certo sciat quid virtus sit, quid vitium. Rejecta enim propria animæ rationalis agitatione, et solerti, quæ Socrati placuit, indagatione, ad nescio quas arbitrarias *prudentium finitiones* studiosos remittens, abunde satis cavit, ne quid invenirent firmum aut stabile ubi pedem figerent, ne quid quod perpetuam mentis humanæ vacillationem sisteret. Vitium ut hoc vitaret, in majus incidisse, hominem perfecte sapientem esse posse dictitantem, eum qui perfecte sapit Deum esse non ignorantes, judicabunt. Ad modestiæ procul dubio magis limites et sortis humanæ sensum se composuisse censendus est Fabricius iste Romanus, cui apud Pyrrhum regem legato, prodigii instar erat Cineæ Thessali oratio, nescio quem, apud Græcos se sapientem dicere sustinuisse, referentis. Atque ut alia innumera de virtutibus perperam dicta præteream, qui in illius sententiam, fortitudinis virtutis maxime divinæ exercitium ad res bellicas astringentem discesserit, necesse habebit non tantùm σπουδαιοτάτοις et sapientissimis Gentilium, sed et Christo ipsi et sanctis martyribus laudem ejus abjudicare: δίκαιον νομικὸν in legumlatorum arbitrio situm, atque a φυσικῷ distinctum, figmento in contumeliam religionis et perniciem excogitato, principium statuit et normam cultûs divini, unde discant homines quis Deus, et quomodo sit colendus. Novimus etiam quorsum in theologia non sine veritatis cœlestis dispendio, effata quamplurima ejusdem philosophi, de actionibus involuntariis, de justitia, aliisque, haud invita, a nonnullis trahantur. Ipsam denique virtutis, quam exponit rationem, quâ solâ ad beatitudinem aditus comparatur, si contemplari liceat, superbam potius opinationem umbram quandam virtutis venditantem, perspiciemus, quàm eum qui sortem humanam, et a summo Deo dependentiam, decet mentis affectum. Præclare enim agitur cum eâ virtute, si vitiis anteferatur, cujus finis Dei gloria non est, nec gratia initium; neque regula, aut ipsa rerum natura, aut divinæ mentis revelatio; sed quæ ab hominibus ortum ducens, eorundem industriæ unice in progressu nititur, tandemque in ipsis terminatur. Istiusmodi hypothesium nassâ irretitus adolescentulorum animus, quo se ab ejus nexu et laqueis extricet, haud facile est inventurus. Alia omnia docet evangelium. Verum enim verò res est operosa nimis neque hominis indiligentis, persuasionum dogmata quibus mens recens imbuta est, radicitus evellere; præsertim ubi nemo est, qui ea datâ operâ falsa esse doceat. Neque possibile est, ut invicem pugnantibus rationum principiis et momentis, eodem tempore mens assentiatur. Hinc æstu quodam et fluxu variarum cogitationum reciproco vacillantes animos et veri incertos, adversis quasi ventorum ictibus oppugnatos, in atheismi syrtes præcipitaret δυσωπία ἀμφίδολος, nisi, quæ est plurimorum conditio, verborum cortici utrinque adhærescentes, rerum ipsarum vim et efficaciam experiri nunquam serio satagerent. Cùm enim celebratissima philosophiæ moralis theoremata, et evangelii mysteria neutiquam inter se pacem colant, necesse est, ut qui illis fidem adjungentes mentes eis conformes reddunt, horum prorsus sint incapaces. Miserum quidem istud est solatii genus, quod in tanta studiosorum turba paucissimi sint qui doctrinâ istâ morali intime imbuantur. Sed ita est, erudite lector, ita est profecto; ad rixarum larvas seu somniorum umbras ita componuntur juventutis studia, ut terminorum, distinctionum, definitionum pleni, res ipsas vix primoribus, quod aiunt, labiis degustent; quique eo animo ethicen adeunt, ut ipsi prudentes, justi, sobrii, fortes evadant, et vere σπουδαῖοι—

—— "Numero vix sunt totidem quot
Thebarum portæ, vel divitis ostia Nili."

Digitized by Google

Philosophia moralis Gentilium practica erat in honestate morum et gravis institutio, secundùm optimas quas scirent virtutis regulas; lubricas illas quidem et incertissimas, sed tamen, quas excogitare potuerunt, optimas. Neque enim illi nostrûm similes erant, qui reperto tritico glande vesci mallemus. *Οὐ γὰρ ἵν' εἰδῶμεν τί ἐστιν ἀρετὴ, σκεπτόμεθα*, inquit Aristoteles, *ἀλλ' ἵν' ἀγαθοὶ γενώμεθα· ἐπεὶ οὐδὲν ἂν ἦν ὄφελος αὐτῆς. Ἀναγκαῖον ἐστι σκέψασθαι τὰ περὶ τὰς πράξεις, πῶς πρακτέον αὐτάς.* Atque iterum, *ἅμα γὰρ εἰδῆσαι βουλόμεθα, καὶ αὐτοὶ εἶναι τοιοῦτοι.* Atque quotusquisque est, qui in ejus scientiæ studio, id jam sibi habet deliberatum? Rudis adolescentulus, rerum inexpertus, in alia omnia intentus, vini forsan, somni, vitiorum plenus, ut more solito strepitum erudite cieat in scholis, sesquianno, aut etiam semestris spatio, cursum nescio quem ethicum, rapidum sane et præcipitem, absolvere festinat. Sed mittamus ista, quorum est in hominibus ipsis vitium; de re ipsa agimus. Si igitur ad falsas istas opinationes quas superius memoravimus, quarum summa est cum nativa humanæ mentis superbia et stultissimo *αὐτοδιδαξίᾳ* convenientia, animum, quisquam omnium in Christo *ἀναπεφαλαιώσεως* ignarus adjungat, vix credet evangelio in aliis omnibus eum instituenti, seque nihil esse, nihil posse; sed cæcum, stultum, pravum, miserum, lumen, sapientiam, virtutem, felicitatem omnem a Deo per Christum accipere debere docenti. Eas verò si fide non amplectatur, neque curet ad normam earum vitam instituere, bene esset, si, strenue in eis versatus, nihil aliud perderet præter operam et oleum. Quamvis itaque eorum, quæ admirabili ingenii ambitu et versura, multisque lucubrationibus in morali ista disciplina elaborârunt veterum philosophorum nonnulli, maximum et pulcherrimum esse usum fateor, iis qui *διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ* habeant; haud tamen is recte faciet meo quidem judicio, qui eos, quibus, summo Dei beneficio, virtutum omnium regulâ certissimâ et infallibili, solâque eis mentibus hominum ingenerandis potenti uti licet, ad studia incerta, et fluxa, et veræ sapientiæ inanissima, sanctam et honestam Deo vivendi rationem investigantes depulerit. Doctrinam verò morum nisi eo animo tradentem, ut unà ad normam ejus instituatur vitæ ratio, haud ferret ipse Aristoteles. Sed nolo plura de istis hîc loci dicere, quorum rursus in progressu nostro occurret consideratio. Ad alia itaque procedet oratio.

Nemo, arbitror, est paulò in hisce rebus oculatior, cui non displicet vulgata philosophiæ tradendæ ratio, contentionum et digladiationum plenissima. Rejectâ omni aliâ veterum philosophiâ, ea pene sola retinetur, quæ est rixantium circulis maxime apta. Postquam enim vir extra omnem ingenii aleam positus in animum induxisset, aliorum in philosophia sententias convellere, nimiùm in omni doctrina providus et percautus exstitit; ne scilicet fortean in eos laqueos imprudens incideret, quos suo exemplo posteros sibi structuros facile prospiceret. Itaque in omni philosophia curiose incedit, quasi per cineres dolosos; et definitiones cudit quibus multò magis cavit, ut ab aliorum objectionibus sint tutæ, et ex omni parte munitæ quam ut in lucem efferant res ipsas, quas explicandas suscipit. Hinc plurima in ejus philosophia ad pugnas et lites perennandas sunt comparata. Ista ideo præsertim prout ab Arabibus est exculta, postquam hominibus suo judicio valde acutis, et per digladiationes infinitas dominationi in scholis unice intentis, placuerit, omnis continuo scientia, spinosis subtilitatibus intricata, in rixarum et contentionum materiam et causam conversa est. Studium enim, per aliquot secula, philosophiæ, nihil aliud erat, quàm ad futile illud quod in scholis dominabatur disputandi cacoethes, apparatus ineptissimus. Sed neque inanis ista captiose litigandi ratio, auctorem unquam habuit Aristotelem. Theses is quidem nonnullas discipulis suis defendendas tradidit, quemadmodum et successor ejus Theophrastus, quò certamen haberent facundiæ et acuminis; verùm in illorum disputationibus, contentiosarum illarum *λογομαχιῶν*, et circumscriptionum captiosarum quibus, uti loquitur vir doctissimus, ad duritiem frontis hodie eruditur infelix juventus, nihil erat simile. Quicquid autem adhuc apud multos in philo-

Digitized by Google

sophiâ sudatur, non nisi victimæ, arti isti litigandi mactandæ, est paratura. Utrùm ea quæ legunt, quæ discunt, quæ docent, vera sint an falsa; fundamentum habeant in rerum naturâ, an otiosorum hominum inanes sint speculationes, nihil pensi habent, modò sint altercationibus opportuna, ac (dediscendam si sapere velint), augeant rixandi peritiam. Si quis vero tandem sannis, dicteriis, convitiis, consputionibus bene exercitatus, ad id scientiæ vel potius impudentiæ ascenderit, ut nullum altercandi finem faciat, is magno suo malo, eruditus habetur. Horum multos quotidie videre est, quos ex anteacta in disputationum exercitiis vita, dialecticæ et philosophiæ præceptis abundare censeres, cùm ad res serias deventum sit, quarum tractatione vel maxime opus est in istis scientiis peritiâ, penitissime obmutescentes. Id quidem ego sæpenumerò mecum magnopere miratus sum, donec ad alias causas, hanc etiam accessisse comperi, quòd veri et sani usus artis logicæ, atque solidæ omnis philosophiæ, dum subtilitatibus spinosis et terminorum futilium congerie crucem sibi aliisque figere contenderent, prorsus essent ignarissimi.

Hinc etiam aliud in studiis vitium oritur; illudque longe maximum. *Fines et limites scientiæ non eos sibi propositos arbitrantur studiosi*, quos exhibet natura rerum, sed paucorum hominum scripta, qui ipsis nihilo sapientiores unquam exstitissent, nisi eo propriis animi sensibus nitendi beneficio usi essent, quo se datâ operâ defraudant. Ætatem, quæ senserunt alii discentes, transigunt; alienis semper credentes, nunquam ad se revertuntur, nunquam se vocant in consilium. In maximum enim suum incommodum ita comparata est corrupta humanæ mentis natura, ut sibi ipsis, eum contra, a cujus ope et auxilio in omnibus dependere debeant, lubentissime fidant homines; aliis verò sibi similibus, quasi nullis ipsi a Deo dotibus essent instructi, se totos dedant in mancupium; quorum vitiorum altero infidelitatem, altero stultitiam, utroque ingratum animum adversùs Deum produnt. Dici autem non potest, quantùm hæc, et hujus generis alia, quæ vulgatam studiorum rationem comitantur, quibusque se ad sapientiam præformari multi arbitrantur, reverà mentem vanis ratiocinationibus occupatam, in veri inquisitione præpediant; quorum claustra quamvis in quibusdam revellant ingenii vigor, industria, et rerum usus; omnibus tamen cùm sint impedimento, tardiores et lentos sub turpi ignorantiæ jugo, saltem in literarum vestibulo, conclusos tenent.

Ipsam demum spectemus theologiam; pauci sunt qui in ejus studio scopum legitimum et finem rectum sibi proponunt. Non alium enim in fructum studio huic multi dant operam, quàm ad quærendas opes, divitias, honores, et popularem quandam venerationem. Id ergo unice in votis habent, istam ex libris theologicis peritiam haurire, unde rebus istis terrenis adipiscendis, ipsi se, aliique eos censeant pares. Hinc res divinas, et reconditissima evangelii mysteria, iisdem animis, iisdem subsidiis freti aggrediuntur, quibus statuunt sibi parandam scientiarum secularium cognitionem; atque interea non dubitant, se esse Christianos; cùm nihil quidquam ab evangelio alienum magis in se quisquam recipere possit. Docebimus theologiam *sapientiam esse spiritualem in mysteriis evangelii versatam*. Neque alia erat ipsorum Gentilium theologia, quàm in mysteriis religionum quas profitebantur, quædam sapientia. Necesse est ideo ut scopo aberret, qui alium sibi finem in hoc studio propositum habet, quàm ut sapiens, et spiritualiter peritus evadat in evangelii mysterio. Quotusquisque autem est qui in metam istam collimat? Vereor ne plures sint qui hæc contemnent, nescientes se eâdem operâ insultare evangelio. Ubi autem finem rectum sibi constitutum non habent studiosi, impossibile est, ut non etiam peccent in electione mediorum. Imò etiamsi in media ista incidant, quæ in finem eum sunt suâ naturâ satis accommoda, cùm tamen ab iis aliò destinentur, eorum vero usu et beneficio ipsi se defraudant. Verùm media omnium maxime necessaria, plerumque nihili reputant: imò summo cum contemptu aspernantur. Ex horum errorum tenebris, theologiæ evangelicæ loco dudum prodiit scientia artificiosa, non illarum absimilis quas vulgata philoso-

Digitized by Google

phia tradit. Theologia enim dicitur, quædam thesium, definitionum, argumentorum, objectionum, responsionum, distinctionum systematica compages, quæ est confusa μιξοφιλοσοφοθεολογία. Neque in eâ ista traduntur "verbis quæ docet Spiritus Sanctus," quâ "spiritualia cum iis quæ sunt spiritualia conferamus;" sed terminis et distinctionum notionibus, quibus sine minimo sui dispendio, omnis sapientia, cùm humana, tum divina carere potuisset, nisi, nescio quo casu, in mentem venissent Aristoteli. Doceant, in ea scientia exercitatissimi theologi, quid sit evangelium, quid fides, regeneratio, justificatio, adoptio, sanctitas; illico cuditur definitio, non quæ aptissima sit ad lumen spirituale fidelium intellectui deferendum, sed quæ multa cautione, præcisis verbis ita consarcinetur, ut qui in alia sint opinione, haud facile invenient, quomodo secundùm ejus quæ in scholis dominatur philosophiæ placita, in illam incurrant; quo solo, maximum consistit definitionum Aristotelicarum artificium. Atque ita demum philosophiam theologiæ ancillari dicunt, cùm reverà ei dominetur, atque captivæ nequiter insultet. Ubi quidem menti expoliendæ, ac facultatum intellectualium usui, exercitio, confirmationi inservit, ubi divinæ sapientiæ et potentiæ in rerum naturis characterum impressorum vestigia perscrutatur, sapientiæ omni, ipsique adeo theologiæ ancillari dici potest. Verùm spinosissimarum quæstionum de rebus ad Dei cognitionem nihil pertinentibus in fines theologiæ traductio, veritatis spiritualis terminorum subtilium catenis et vinculis constrictæ depressio, mentis ipsius, vanissimarum ratiocinationum habitu introducto, præjudicatio, quæ inter alia mala innumera vulgatum ejus usum comitantur, non servitium sed dominium denotant. Hinc autem fit ut præcellentissima divinæ veritatis gloria, et speciosa pulchritudo multimode apud plurimos obscuretur. Scimus quàm tenuis et obscura esset, ea veritatis umbra, quam olim venerarentur philosophi. Tantam autem ejus illos amorem et admirationem cepisse novimus, ut aliquoties in ejus contemplatione, ἔκστασιν quandam passi sint; cùm tamen non nudam eam et apertam, imò vix veri speciem ullam conspicerent. Veritatis enim naturalis radii, qui eis illuxerunt, non aliter se habent ad ea omnis veritatis mysteria profundissima, quæ nobis exposuit e sinu Patris egrediens, is qui "via, vita, et veritas" est, collati, quam ad solis radios meridianos, nocturna minutissimæ stellulæ scintillatio. Intrepide ergo pronuntiemus eum hospitem in theologiâ, qui divinæ veritatis amore non est inflammatus. Esto quòd se spinosarum quæstionum ventilatione multùm diuque fatigaverit, imò quòd librorum theologicorum maximus exstiterit helluo; id tamen validissimo est argumento, non unquam vel per transennam menti ejus illuxisse ipsius veritatis pulchritudinem nativam quòd non amore ejus ardescat, non rapiatur in pulchritudinis ejus admirationem. At ubinam, quæso, gentium, inter studiosos invenire est istiusmodi animorum affectus? Quotusquisque est qui non aliunde studiorum suorum quærit illicia? Qui eo animo est, idque unice constitutum habet, quomodo veritatem amabilem, pulcherrimam, dilectissimam, notam sibi reddat et familiarem, seque ei conformem? In aliâ plane plurimi sunt sententiâ; grave onus se dorso suscipere in ejus studio arbitrantur, unde habeant quo se alant; si alia ad opes et honores via expeditior quovis modo se obtulerit, illico audiet ingratus iste labor, "Salve æternumque vale." Hem miseram theologiæ conditionem! quæ a nobili, cœlesti, spirituali, veritatis supernaturalis et mysteriorum evangelii contemplatione depulsa, in scientiam aridam, sterilem, rixosam cogitur, quæque ab eis, qui reverà ei infestissime adversantur, ob rationes putidissimas petitur coliturque; qui totos dies, annos, aliena, futilia prosequentes, eam solùm ambiunt, tanquam opum, et dignitatum proxenetricem. Cùm autem, primùm famem et pauperiem fugientes, deinde divitiis, et vanæ gloriæ inhiantes, ostia divinæ hujus sapientiæ pulsent, ea solùm quæ in vestibulis, et propylæis, cum aliis scientiis communia habet, a divinis verò ejus penetralibus remotissima, tantùm quantùm possunt, capere enituntur; quæ ad vitam, animam ac δύναμιν cœlestem pertinent, quorum notitia spiritualis et ipsis esset salutaris, atque in iis aliis utilis, penitus negligentes. Dicam tandem

Digitized by Google

libere, et sine cunctatione, quod sentio; paucissimi sunt in studiis theologicis versati, qui videntur se eis dicâsse, filiæ hujus non temporis, sed æternitatis pulchritudine illecti, quive curent vim ejus cœlestem, et efficaciam corde puro, et mente sincerâ experiri. Atque illinc fit quòd post longas spes et inanes, "uvarum" loco, a plurimis "labruscas" demetamus; utque quos "oportet pro temporis ratione doctores esse, rursus sæpissime opus sit doceri, quæ sint elementa initii eloquiorum Dei." Abs his verò hominibus, cùm exspectat plebs Christiana fidelis, ut evangelii mysteria, et impervestigabiles Christi divitias, pie, solide, docte verbis quæ docet Spiritus Sanctus, ad conversionem, instructionem, ædificationem, et consolationem animarum annuntiarent, illi nescio quas inanes declamatiunculas, ineptissimis verborum crepitaculis ornatas eis obtrudunt. Hos ego *theologos* censerem? Qui neque Spiritus Sancti sensus investigare nôrunt, neque verbis ejus uti volunt, neque αἰσθητήρια in mysteriis Dei γεγυμνασμένα habent; sed illud unice votis omnibus expetunt, quemadmodùm imperiti vulgi, aliorumque qui potentiæ Dei in evangelio animo hostili adversantur, levitatem titillarent, verborum quodam tinnitu inani, ex omni vitæ humanæ institutione rectâ, scenæ amandando. Dominus Jesus sanctissimarum suarum institutionum contaminationis istius, et evangelii contemptûs, tempore præstituto rationem reposcet. Sed nolo hic addere quæ pene extorsit justa indignatio; inveniet, uti spero, lector, summâ animi sedatione, hæc alibi considerata.

Quid ergo, inquies lector? an tu te noxiis istis zizaniis agro Domini evellendis parem effers? an novam disciplinarum tradendarum rationem, institutionum veterum abolitionem, studiorum instaurationem moliris? Bona verba, lector Christiane; ὑποστολῆς πονηρᾶς nos aversari docuit apostolus. Siquidem libet suspicari, nemo te prohibere potest, cùm suspicio tua in aliena potestate sita non sit, tutè ejus olim Deo rationem es redditurus, prout ego harum lucubrationum, quarum rationem jam nunc tecum sum communicaturus; tu modo vide, ut eam æqui bonique consulas! Nam id tua solum interest. Non ego ἀκίνητα κινῶ aggredior, non novam studiorum methodum protrudo; οὐχ' οὕτως τετύφωμαι· neque tamen quia ego nihili sim, aut obscuro lare delitescam, ideo alii non peccent, aut non errent in veritatis cœlestis investigatione. Neque mihi uni, quòd sciam, prohibitum est, ne cogitata mea de theologiæ natura et studio cum doctis et pùs communicarem; alii fecerunt, iique boni. De re optimâ dicam, quod de pessimâ orator; "quando hoc non factum est? quando reprehensum? quando non permissum? quando denique fuit ut quod licet, non liceret?" Totius ideo propositi, si per te liceat, erudite lector, te certiorem faciam. Mitte tu male suspicari, male loqui; ego dicam rem ipsam. Cùm primùm ad hæc scribenda animum appuli, nihil aliud deliberatum habui, quàm ut lemmata quædam de naturâ theologiæ evangelicæ judicio tuo proponerem. Quæ in eum finem meditatus eram, in ultimam jam operis partem conjecta invenies. Quæ eorum expositioni præmittenda erant, quæque initio paucis absolvere decreveram, in molem istam, quam cernis, quamvis præter propositum nostrum, neutiquam spero præter rem ipsam, excreverunt. Operis ordinem et rationem omnem pluribus hic sigillatim recensere, haud necessarium statuo. Verbo omnia compendifaciam. Præmissis quæ ad nomen et naturam omnis theologiæ pertinent notionibus generalibus, a primo veræ theologiæ ortu, quem exponimus, progressus quos fecit in variis divinæ revelationis gradibus, cum plurimorum ab iis defectionibus, et erroribus inde enatis, cultûsque ecclesiæ ad normam illius constitutæ variationem, cum multiplici ejusdem ecclesiæ apostasia et instauratione gratiosâ, usque ad ultimam et finalem Judaicæ rejectionem, ipsarum rerum seriem attendentes, quam in solenniores periodos distinguimus, libris prioribus enarrare statuimus. Propositum hoc insistentibus plurima consideratu dignissima, se nobis undique obtulerunt; διαζόντος præsertim illa ecclesiæ Judaicæ e captivitate reducis reformatio Ezraitica; cujus occasione plurima de antiquitatibus et ritibus istius ecclesiæ, disserere necesse habuimus. Postremo

Digitized by Google

in loco ipsam theologiam evangelicam exponere aggredimur. Etenim quid sit, quaque in re consistat ejus natura; qui studio ejus sint idonei, qui soli eam assequantur, quaque ratione; quæ ei potissimùm obstent; cum naturâ, institutione et fatis ecclesiæ ei nixæ et fundatæ, ex ipsis scripturis ostendimus; totumque opus claudit de ejus studio dissertatio. Utrùm in hisce mecum summo jure, an ex æquo et bono agendum statues, optio tua sit, erudite lector, mihi enim perinde est; modò instructionis illius evangelicæ memor, Matt. vii. 21, res ipsas perpendes; nam verborum aucupes nihil moror. Qualiacunque autem sint, quæ amore veritatis victi in medium proferimus, in iis, aliisque omnibus, me peccatorem miserrimum, et malis seculi propriisque defessum, gratiæ, misericordiæ, condonationi divinæ in Jesu Christo Servatore unico, omnibus quibus per ejus gratiam possum votis, precibus, suspiriis, lachrymis, fide committens, judicio et censuræ sanctorum ejus ubivis terrarum militantium, libens subjicio. VALE.

Cum pagellæ aliquot hîc vacarent, hoc clarissimi Symmystæ carmen, ultro et ex improviso mihi oblatum, (quamvis multa quorum scilicet argumentum ipse sum agnoscere vetent verecundia et tenuitatis sensus,) quoniam operis argumentum eleganter contextum exhibeat, lectori subducere nolui:—

IN JOHANNIS OWENI, S. T. D., ΘΕΟΛΟΓΟΥΜΕΝΑ.

NESCIA, quæ rubeas, I *Nunc*, Dic, *Purpura*, Musas
Te, Nasci, *Natâ*, Te *Moriente*, Mori:
Quid *Sancti* Signat, Signat quem Nomen *Jesu*,
Tale tulit *Domino* triplicis, *Ordo*, Mitræ?
Æmulus Alstedium, *Sandæus* nititur unus
Et *Titulis* Sacris, et Superare *Libris:*
Oweni hos omnes *Titulus* vorat, et *Liber* unus,
Serpentes, *Mosis* Seps velut Ille, *Magûm:*
Illius, *illa* olim *Pars*, mox hæc, denique *tota*
Se *Sacra* lustratam, Lumine *Sphæra* videt.
Cognitio heic, *Cultusque* Dei, *Cœtusque* Colentûm,
Cœtuum, ubique Loci, Temporis, *Ordo* patet:
Pythagoræ, Ritus *Gentilis* jurè *Magistro*
Nullus, ut *Oweno* est, cognitus, Omnis, erat:
Quæ *Judæa* semel verax, quæ *Græcia* mendax,
Barbaricæ Gentes, quæ docuere, *Docet:*
Nec *memorat* tantùm; Trutinâ, sed *ponderat*, æquâ
Scripturæ, Solidâ cum *Ratione*, Sacræ:
Quas *Natura* petat; præstet quas *Gratia* Partes;
Quid *Fidei* Lumen; Quid *Rationis* agat:
Infantilis erat Sacris, quæ, *Cœtibus* Ætas;
Quæ *Puerilis* iis: quæque *Virilis* erat:
Cuncta adeo; *Vixisse* putes, quæ, Tempora, *Scripsit;*
Lectio Dis, *Sensus*, Mens quoque Dia loco est:
Ætatis sic, quod sit *Homo*, bene dixeris, *Omnis;*
Horæ omnis, Livor, sit perhibere nequit.
Carnis adhuc *Nudo* placuit quæ *Ecclesia*, tradit,
Quæque *Incarnato*, perplacuere, *Deo?*

Digitized by Google

Parturit haud quales, *Babylon* Meretricia, *Natas;*
Has *Draco*, Sponsales, non sibi *Christus* habet:
Puræ Animæ, *Mundo*, quod *Spiritus* evocat, *Agmen;*
Et Christus *Thalamis*, advocat ipse, suis:
Castæ *Hierosolymæ* genuina hæc *Filia;* Cœtûs,
Hæcque *Evangelica* est *Forma* statuta, *Sacri.*

Theiologum Instituit; Spurium Cui *Nominis* usum,
Edocto Si non Cœlitus, esse probat:
Fallitur; aut metuo, ne qui *Fanaticus* audit,
Audiat *hic Solus* postmodo *Theiologus.*
Oblitum, in mentem *lapso* revocasset, *Adami*
Hoc, Lumen, recto dum Pede Staret, Opus:
Labentem *primum;* rursus, meliusque *Secundo,*
Erectum *Adamo*, quàm *Stetit* ante, Canit:
Jurgia, ad *extremos*, missa, haud moritura, *Nepotes*
Serpentinum, inter, *Femineumque* Genus:
Binaque Limitibus, distinguit *Fœdera*, justis;
Quos *Operum* Fœdus, quos *Fideique* petit.
Insistit *Gradibus*, mox, queis, deleta *tenebris,*
Hæc, Evangelii, *Lux*, modo *Nata*, perit:
Illibata quibus, stetit, *Ædibus;* usque Salutem
Jani, Arcæ, *Sacri Debuit*, atque *Dedit:*
Explicat inde quotis Vicibus moritura *Revixit,*
Luminis, Effluvio, *Patre* repleta novo:
Claruit ut primum *fidentis*, in *Ædibus*, *Abræ;*
Ut mox *Abramicæ*, Gloria, *Gentis*, erat:
Gentis *linigeræ*, ut Gens *hæc*, ad *Pensa*, jubentis,
Non modo, Sed, *Goschen*, totius Orbis, erat:
Theiologus qualis *Moses*, Mandata tremenda
Servavit meliùs vel, meliùsve *Dedit?*
Sedulus exquirit Sanctis, quo *Lumine* Mentes
Vatibus, Irradiat *Spiritus* ille Dei:
Virgineus Partus cantatur; *Mascula* Pallas,
Æternùm haud *ficti*, Vortice nata, *Jovis:*
Justitiæ Phœbus, *Lumen* de *Lumine;* Cujus
Umbrarum *Corpus*, Luminis *Umbra* Caro:
Fœderis et *Sponsor*, *Præcoque;* Et Semita Vitæ
Quæ fuit, *Edocuit*, quam docuitque, *fuit:*
Arcano Christi, quo, Pandit, *Apostolus* actus
Numinis Afflatu, *Munere* functus erat:
Munere Apostolico Collecta *Ecclesia* quæ sit?
Munera collectæ quæ *Stabilita* forent:
Qui *Nova*, non minùs, hæc Ecclesia, *Apostata* facta est,
(Lugendo referens) quàm *Vetus* illa, Refert:
Veri ut *Pastoris*, Vafer iste *Vicarius* Ortus
Corrupit technis, *Munera*, *Membra*, Suis:
Affore Sed, *primum*, quibus, hæc, ad, Cuncta, Nitorem,
Tempora, præstituit *Restituenda* Deus:
Et Specimen *Promissa* Dei *præstanda*, Popellus
(Primitias, *plenæ*, Pignora, *Messis*) habet;
His, Alii, *Dictis*, Alios Solemur; *Iniqua*
Æquâ expectantes discutienda *fide:*

Digitized by Google

Præcludente Viam, pulsâ *Fuligine*, Templi,
Arca Dei in Templo *Conspicienda* venit.

Sola, suas, utinam Contemneret *India*, Gemmas;
Nata Sinu, foveas *Anglia*, Digna Sinu:
Sitque *Ostracismus*, nisi sit *legisse*, pudori;
Et reddant merito *Pulpita* Prela *Viro:*
Quod *Domui* accensum *lustrandæ* dat *Deus*, Ausus,
Quisnam *hominum* Modio subdere *Lumen* erit?
Macte tamen *Virtute* tuâ, *Doctissime*, restet,
Owenus, si quid, quo magis *auctus* erit.

T. G.

Digitized by Google

ΘΕΟΛΟΓΟΥΜΕΝΑ ΠΑΝΤΟΔΑΠΑ·

SIVE,

DE NATURA, ORTU, PROGRESSU, ET STUDIO, VERÆ THEOLOGIÆ.

LIBER I.

DE THEOLOGIA IN GENERE.

CAPUT I.

Ὀνοματολογίας usus—Vocum peregrinarum in religionem introductionis periculum: ejus duplex occasio—Vocabula *Θεολογία*, et *Θεολόγοι*, *Ἔγραφα*—Theologiæ nomina apud Judæos—Ejus vocis origo, et usus apud Græcos—Quis primus inter eos *Θεολογικά* scripserit—Prima theologia *Θεογονίας* fabulosa descriptio—Nominum "theologiæ" et "theologorum" inter Christianos introductio—Johannes sic primus appellatus—*Ἀποκαλύψεως* titulus—Versionis Æthiopicæ Nov. Testam. fatuitas—Doctrina evangelica, quomodo in ipso evangelio vocatur—Vocabulum "theologiæ" recipitur.

I. Qui rerum descriptiones aggrediuntur, ne *ἀνώνυμα* sint de quibus agunt, utque vitetur *ὁμωνυμίας* vitium, quod sæpe in rebus confusionem parit, ab ipsis nominibus telam ordiuntur. Vere dixit non nemo, *Πρὸς τὸ ὀρθῶς διδάσκειν, δεῖ πρῶτον ἐξετάζειν τὰ ὀνόματα·* et alius, *Ἐπὶ πάντων τῶν ζητουμένων, εἰς λόγον χρὴ μεταλαμβάνεσθαι τοὔνομα*, Gal.[1] de Method. Med., cap. v.; sunt enim rerum verba *τύποι καὶ μιμήματα*. In sacris autem *ὀνοματολογίας* ratio habenda est, cùm à Spiritu Sancto *nomen* est impositum. *Βεβήλους κενοφωνίας* et *λογομαχίας* omnes aversari nos docuit apostolus. Novimus etiam quanto verborum dispendio, de *vocabulis* quæ in religionem nostram invexit incertorum hominum arbitrium, sæpius pugnaciter certatum sit. Neque confusio illa quæ in Christiana religione cernitur, peregrinarum *vocum* in usum ecclesiasticum introductioni, earumque, quas ex Spiritûs Sancti dictamine proprias habet, in sensum *τεχνικόν* atque *ἐξωτικόν* detorsioni minimam sui partem debet. Hinc nativam illam simplicitatem aut puritatem doctrinæ evangelicæ, e perenni puri-

[1] Opus Galeni, medici celeberrimi, de Methodo Medendi, auctor noster respicit.—Ed.

Digitized by Google

tatis omnis fonte manantem, seu pigmentis fucatam adventitiis, seu scoriis mistam, ab ipsis ecclesiarum primordiis adulteratam fuisse, vetus est querela. Ad eundem scopulum adhæsisse insecuta secula, præsertim postquam more hominum evenerit, ut illud rectum videretur quod pluribus arriserit, donec ita in immensum error excreverit, ut *in ipsa Christiana religione, Christianam religionem frustra pene quæreres*, notius est quàm ut probationibus egeat. Imò vel ex *verborum* a veteribus usitatorum imperitiâ, vel ea in alienos usus et sensus detorquente audaciâ, confusio illa et incertitudo, quæ in omnibus pene scientiis videre est fluxisse videtur.

II. Porro: *vocabulorum* quorum usus, ex infinita pene Scriptorum congerie emergens, locum aliquem celebrem in religione nostra occupaverit, quæ *ῥητῶς* in sacra Scriptura non leguntur, duo sunt genera; primum eorum quæ ad importunas hæreticorum *ἀντιλογίας* convincendas expressit necessitas; eorum, quæ sub veritatis illustrandæ, seu *ἀκριβεστέρως* docendæ prætextu, vel invenerunt, vel ab aliis inventa in usum, suopte ingenio freti, adhibuerunt viri eruditione aliquâ insignes, alterum. Prout autem, qui illa ab aris focisque ecclesiasticis exterminanda vellent, nisi qui cum ipsa veritate simultates exercent, invenies fortè oppidò paucos; ita de hisce retinendis importune vitilitigare, nihil aliud est quàm inveteratis præjudiciis, et studio partium, æternis litibus litare.

III. *Theologiæ*, atque *theologorum ὀνοματολογίαν* pertinaciter quidam oppugnant; neque de ea, cùm utrumque nomen sit ethnicorum hominum *εὕρημα*, neque ulla vox sit in sacra Scriptura *ἰσοδυναμοῦσα*, acriter digladiari placet. Uti enim omne *nomen* honestum, imò magnificum, rei cujus *nomen* habetur præjudicio erit, ubi plus momenti habet quàm res ipsa: ita cùm non nisi adhibitis multis ratiocinationibus, *nomina* aliqua vindicari possint, non in minore discrimine res ipsas esse positas judicabunt imperiti: præsertim ubi adest *ἀμετρία ἀνθολκῆς*. Præterea, cùm eousque apud eos, quos penes olim fuit, atque etiamnum est *jus et norma loquendi*, mos invaluerit, ut per *vocabula* ista quasi *ars* aliqua designaretur, atque certum genus hominum eâ instructorum, a quo utroque abhorret simplicitatis evangelicæ mysterium, neque respectu ortûs, neque usûs ad id exprimendum de quo queritur, satis accommoda videri possint. Verùm cum in omni *συζητήσει, τὸ ἀμφισβητούμενον nomen* aliquod habere oportet: age, abrasis unguibus atque pilis, illo contenti simus quod invexit, ex plurimorum assensu, usus: nihilominus liberrimi in rei ipsius naturæ indagatione, quam exponendam suscepimus, futuri. De ejus autem apud alios per nomina notatione, pauca præmittere licet.

IV. Theologiam varie indigitant Judæi; חכמה האלהית, "Sapientia divina," Buxtorf. Lex. Tal., p. 752; הידיעה התורייה, "Scientia legalis," idem ibid. et p. 984; et תלמוד תורה, "Studium legis." Theologum, איש האלהי, "Virum divinum," vocant. Theologiam autem in duas partes

Digitized by Google

dispescit apud eos theologorum doctissimus Maimonides, præfat. 2, ad More Nebuchim, et præfat. ad tertiam partem ejusdem operis. Est enim vel מעשה בראשית, *opus creationis*, seu theologia naturalis, vel מעשה מרכבה, *opus currûs*, seu mystica; nomine ex Ezech. i. desumpto; illam vulgo, hanc paucis exponendam esse docet. Cæterum in Veteri Testamento verbum nullum est quod per theologiam reddi potest, aliudve vocabulum ei *ἀνάλογον*. Communiter Θεολόγος apud scriptores Græcos, est qui de Deo disserit; unde *οἱ Δελφῶν Θεολόγοι*, "Theologi Delphici," apud Plutarchum, *περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων*. *Θεολογούμενα* sunt "de Deo disputata." Librorum *Θεολογουμένων* Asclepiadis Mendetis meminit, in Augusto, Suetonius; quibus fœdum atheismum, et Ægyptiorum in Mendete urbe cum hirco quem coluerunt *ἀθέμιτον μῖξιν* in lucem produxit, et defendit hominis monstrum. Nichomachus Gerasinus etiam libros duos *ἀριθμητικῶν Θεολογουμένων* scripsit; *ἔργον πόρρω τῆς ἐπιγραφῆς διεῤῥιμμένον*, inquit Photius, Bib. Cod. clxxxvii., ineptum scilicet. *Θεολογία* verò ex usu Græcæ linguæ potiùs "Sermonem de Deo," quàm Sermonem Dei significat; atque ita vocabulum illud exponit Augustinus, de Civit. Dei, lib. viii. cap. i.: "Sermo est," inquit, "seu ratio de Deo." Sed neque desunt alterius significationis exempla. *Θεοπρόπιον* est "oraculum Dei," seu quod Deus enuntiat: et *Θεοσημεία* "significatio, quam Deus exhibet." Vetustissimi Græciæ scriptores, qui de diis et deorum cultu agebant, primi appellati sunt Θεολόγοι, et scientia eorum Θεολογία. Lactan. de Ira Dei, cap. ii., isti poëtæ fuere; atque ii proinde communiter eo nomine insigniti. Aristoteles, Metaph. iii.; Clem. Alexand., Strom. iii.; Isidor. lib. v.; Pherecydes Syrus primus inter gentes, oratione fusâ, "theologica" tractasse fertur. *Συμβολικήν* autem et crypticam seu *αἰνιγματικήν*, quâ postea usi sunt Pythagoræi, illius hominis doctrinam fuisse affirmant. Ipse primarius Pythagoræ præceptor, et "theologus" dictus est. Ejusmodi *Θεολογικά* scripsisse Heraclitum testantur Diogenes et Hesychius Illustrius; unde *σκοτεινός* appellatur. Vixit autem Pherecydes iste ætate Cyri; usque adeo in omni scientia infantes Græci fuere, si ad Orientales conferantur. Id Soloni a sacerdote Saitico exprobratum. *Ὦ Σόλων, Σόλων*, inquit, *Ἕλληνες ἀεὶ παῖδες ἐστὲ, γέρων δὲ Ἕλλην οὐκ ἔστιν. Ἀκούσας οὖν, πῶς τι τοῦτο λέγεις, φάναι. Νέοι ἐστὲ (εἰπεῖν) τὰς ψυχὰς πάντες· οὐδεμίαν γὰρ ἐν αὐταῖς ἔχετε δι' ἀρχαίαν ἀκοὴν· παλαιὰν δόξαν, οὐδὲ μάθημα χρόνῳ πολιὸν οὐδέν*—"'O Solon, Solon, ait, Græci semper pueri estis; senex Græcorum est nullus.' Causam autem cur hoc diceret sciscitanti Soloni senem illum respondisse aiebat ipse, 'Juvenes estis animis omnes: nullam enim ex antiqua auditione veterum sententiam in istis habetis, neque disciplinam vetustate canam ullam,'" Plato in Phædon. Nam theologiam quidem longe ante Cyri tempora splendorem obtinuisse, imò *ἀκμήν* excessisse notum est. Vid. Plin. Nat. Hist. lib. vii. cap. i., "quæ quis in vita invenerit." *Τοῦτον φησὶ Θεόπομπος πρῶτον περὶ φύσεως καὶ Θεῶν Ἕλλησι*

Digitized by Google

γράψαι·—" Eum Theopompus asserit primum omnium de naturâ et de diis scripsisse," Diogenes in ejus vita. Quod etiam apparet ex epistola Thaletis ad eundem, cujus hoc initium: Θαλῆς Φερεκύδει· πυνθάνομαί σε πρῶτον Ἰώνων μέλλειν λόγους ἁμφὶ τῶν θείων χρημάτων εἰς τοὺς Ἕλληνας φαίνειν. Pherecydem autem, Syrium, a Syrâ insulâ appellatum esse putat Hesychius Illustr.: Ἔστι, inquit, μία τῶν Κυκλάδων νήσων, ἡ Σύρα, in vita ejus. Alii Syrum fuisse volunt, quod verisimilius. Ipse autem in operis procœmio Musæum Eumolpi filium, πρῶτον θεογονίαν ποιῆσαι affirmavit. Eum τὸν θεολόγον dixere Platonici emphatice; et præstantissimus semper habebatur theologus. Sed de Homero, Philostratus in Heroicis, Ὀρφέα ἐν πολλοῖς τῶν κατὰ τὴν θεολογίαν ὑπερῆρε,—" Ipsum Orpheum in multis ad theologiam pertinentibus superavit;" inventis addidit. Eorum autem θεολογία erat θεογονίας expositio; nam deos omnes genitos fuisse autumârunt. Ita Herodotus de Persis in Clio: Οὐκ ἀνθρωποφυείας ἐνόμισαν τοὺς θεοὺς καθάπερ οἱ Ἕλληνες εἶναι· nam Persæ deos naturales colebant. De Græcis loquor post Hellenismi introductionem; nam veteres Græcos cæterarum gentium more, primùm cœlum et sidera coluisse, probat Eusebius, Præpar. Evangel. lib. i. cap. ix.: Οὐκ ἄρα, inquit, τίς ἦν θεογονίας Ἑλληνικῆς, ἢ βαρβαρικῆς τοῖς παλαιοτάτοις τῶν ἀνθρώπων λόγος, οὐδὲ ξοάνων ἵδρυσις, οὐδὲ ἡ νῦν πολλὴ φλυαρία τῆς τῶν θεῶν ἀῤῥένων τε καὶ θηλειῶν κατονομασίας. Atque longe ante eum Plato in Cratylo: Φαίνονταί μοι οἱ πρῶτοι τῶν ἀνθρώπων περὶ τὴν Ἑλλάδα τούτους μόνους θεοὺς ἡγεῖσθαι οὕσπερ νῦν πολλοὶ τῶν βαρβάρων, ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ γῆν, καὶ ἄστρα, καὶ οὐρανόν. Sed de hisce plura postea. Quo tempore civitate Christianâ donatum est vocabulum hoc, incertum. In titulo Apocalypseos, Johannes dicitur ὁ θεολόγος. Is in regio Montani exemplari, est, Ἀποκάλυψις τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ θεολόγου. Reliquis exemplaribus absolute ita dicitur. Additur in versione Æthiopica, " Qui Johannes erat episcopus Constantinopolitanæ metropolis quum passurus erat persecutionem;" stolide satis, et prout eum interpretem decuit. Cæterum ἐπιγραφή ista cùm incertissimæ sit originis, et merito οἴζεται, ex versu libri secundo desumpta videri potest: "Johannes ἐμαρτύρησε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ" hoc est, sermonem Dei, non autem de Deo. At alia usitatior est vocabuli significatio ut ostendimus. Neque quòd testificatus sit λόγον τοῦ Θεοῦ, sed quòd clarissime exposuit λόγον τὸν Θεὸν, veteres κατ' ἐξοχήν Johannem theologum dixerunt. Qui id primus fecit Origenes est. Theologiæ et theologorum tam familiariter meminit, Dionys. Areopag. cap. iii. de Div. Nom., ac si in usu frequentissimo tum temporis fuissent illa ὀνόματα τεχνικά, sed ὑποζολιμαῖον esse scriptorem illum omnes pene consentiunt. Itaque vocabula ista sacram Scripturam quod attinet sunt ἄγραφα. Equidem doctrina evangelica dicitur λόγος ζωῆς, Phil. ii. 16; ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ, 1 Cor. i. 18; λόγος τῆς πίστεως, 1 Tim. iv. 6; ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ, Col. iii. 16; λόγος Θεοῦ, 1 Thess. ii. 13; ad hæc atque

Digitized by Google

hujusmodi alia, respectu habito, sobrium istiusmodi vocabulorum usum non rejicimus; quamvis haud nesciamus sensum eorum τεχνικόν sine veritatis præjudicio retineri non posse. Vocemus itaque rem istam de quâ nobis sermo est, cum Eusebio ad Marcellum Θεολογίαν ἐκκλησιαστικήν.

CAPUT II.

Theologiæ notio abstracta—Quo sensu eam scientiam esse contendunt scholastici—Eorum sententia rejecta—Ab omni humana scientia alienam esse theologiam probat apostolus, 1 Cor. ii. Μοῦν, μυστήριον, τελειῶν, τέλειος, τέλη—Paulinus theologus quis—Theologiam ad humanarum artium et scientiarum regulas compingendi plurimorum labor irritus—Scholasticorum ineptiæ et ἀμαθία.

I. Ut moram nobis injicerent, quæ de notione *theologiæ* abstractâ, uti loquuntur, et artificiali, inter plurimos agitantur, cùm ad naturæ ejus expositionem prout videbitur non pertineant, causa nulla est. Etenim utrum *ars* sit an *scientia;* et si scientia dicenda sit, utrum *theoretica* sit an *practica*, an verò ex utrâque mista, quodnam sit ejus objectum proprium et immediatum, quod *genus*, quæ *differentia*, quis *finis*, plurimaque alia futilia prorsus, ex scholâ Aristotelis philosophiam miscentes simplicitati Christianæ, varie et subtiliter disputârunt omne genus theologi: ita intelligendo faciunt, ut nihil intelligant. Cum enim Θεολογικῆς ἐπιστήμης mentionem fecerit Aristoteles, eamque præstantissimam τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν esse docuerit, scholastici (ii præsertim quibus juxta Deum Thomas est) quibus abs eo dissentire erat religio, *theologiam*, Christianam *scientiam* esse, eamque *speculativam* contenderunt. *Artis* nomen ab hoc negotio exsulare debere, tandem omnium est consensus. An *scientiæ* definitiones, quibus scilicet quid sit apud hos, quid apud illos, pro cujusvis libitu enuntiatur, quid commune habeant cum theologiâ, videbitur. Cùm ideo res ipsæ, nempe *artes* et *scientiæ*, atque ipsarum descriptiones et definitiones incertæ sint et arbitrariæ, pro diverso quorundam hominum captu diversimode fabricatæ, cùmque nullus sit mentis habitus, sive is sit *theoreticus* sive *practicus*, qui quidem artis (cum omnis *scientia*, teste Platone, Epinom. ad lib. de Leg. sit μιμητικὴ τὸ πλεῖστον, seu ipsarum rerum imitatrix) aut scientiæ alicujus sit ἐκτύπωμα, [qui] rem de qua agimus exhibeat, de his tam diversis, in ordinem redigendis, frustra erit omnis labor et solertia. Cæterum de scientiis τεχνικῶς sic dictis, quæ conclusiones ex principiis notioribus respiciunt, et ab objectis propriis nuncupationem sortiuntur, vel doctrina ipsa quâ res de quibus agunt artificiose disponuntur, vel mentis facultas aut habitus quâ doctrinam illam comprehendimus, attenditur. Doctrinæ autem, quæ semper nititur fundamentis quibusdam et theorematis quæ rationi humanæ non tantùm sunt consona, sed et cognata, qualis est scientia omnis, cum

Digitized by Google

mysterio omnem captum pure ψυχικόν seu naturalem superante, nulla communitas esse potest. *Deum enim rite cognosci non posse, nisi per Deum, omnium est* πρόληψις. Habitus uti loquuntur *scientificus* est mentis ad istiusmodi doctrinam conformitas, e refluâ principiorum cognatorum actione disciplinari nata; ita ut divinam illam vim mentis quæ theologia est, quæque veracitati revelantis innititur, exprimere nequeat. Objectum autem theologiæ, cùm aliquo sensu sit Deus ipse, ab omnium scientiarum objectis infinite magis distat quàm istæ, ab ipso nihilo; tantum abest ut ratione aliquâ, illius respectu, ei conveniret cum aliis artibus aut scientiis.

II. Apostolus etiam planissime eò loci, ubi de hisce rebus datâ operâ et expresse agit, ab omni humana *sapientia* et *scientia* alienam rationem theologiæ Christianæ reddit: Ὁ λόγος μου, inquit, καὶ τὸ κήρυγμά μου, hoc est, et scientia et doctrina, οὐκ ἐν πειθοῖς (seu πειστοῖς vel πιθανοῖς) ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις (quibus consistit omnis ars aut scientia humana vulgò sic dicta), ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως· (ἤν διὰ δυοῖν) (prout enim *mathematici* suas habent ἀποδείξεις, atque *dialectici* suas; ita ἐν ἀποδείξει etiam consistit doctrina hæc nostra, sed *spirituali* et potente, quæ ab illis ἀνθρωπίνης σοφίας tam longe abest, ὅσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίας. (Deinde discriminis hujus rationem addit et finem): Ἵνα, inquit, ἡ πίστις ὑμῶν (seu assensus doctrinæ nostræ adhibitus) μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων (uti esset si iisdem aut similibus principiis, forma, aut fine, consisteret theologia perinde ac artes et scientiæ philosophorum), ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ (efficaciter sapientiam hanc per Spiritum suum operantis). Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις· σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου (non sapientiam quæ ex humana prodiit eruditione): ἀλλὰ λαλοῦμεν σοφίαν Θεοῦ ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένην, (quæ autem consensio sapientiæ Dei μυστηριώδει cum humanis ullis disciplinis esse potest? Illam vero), Ἡμῖν ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ· (has diversimode docet humana sapientia).—1 Cor. ii. 4, 5, 6, 10. Sive ideo ortum theologiæ, sive subjectum, sive finem, sive modum discendi docendique, totam denique naturam aut usum spectes, apparet eam nullo modo ita inter scientias humanas, vel speculativas vel practicas numerari posse, ut ad earum regulas, aut methodos astringi debeat. Imò ipsa vocabula, μίθοδος, μεθοδεύειν, τέχνη, quæ scientiis sunt οἰκεῖα, secundùm scripturam hîc locum nullam habent; μυέω et inde μυστήριον de quo, sensu sanctissimo apostolus agit, inter ipsos *ethnicos* constanter aliquid alienum satis ab omnibus aliis scientiis denotant,—mysterium est. Μυέω est *initio*, seu *sacris instituo;* et μυοῦμαι passive. Aliter paulo, sed in eundem sensum Etymol. Mag. Auctor. Μύστης, inquit, παρὰ τὸ μύω, τὸ καμμύω· μύοντες γὰρ τὰς αἰσθήσεις καὶ ἔξω τῶν σαρκικῶν φροντίδων γινόμενοι, οὕτω τὰς θείας ἀναλάμψεις ἐδέχοντο· *quasi in exstasi divinas acceperunt irradiationes.* Et τὰ μυστήρια ἀπὸ τῶν μυῶν derivari dicit Jamblichus apud Photium, cod. xciv., sed inepte, prout ostendit ratio etymologiæ quam adfert.

Digitized by Google

III. De Pythagora, omnium pene nationum sapientiâ instructo, affirmat Laërtius, quòd πάσας ἐμυήθη τάς τε Ἑλληνικὰς, καὶ βαρβαρικὰς τελετάς·—"Omnibus tam barbarorum quam Græcorum sacris fuerit initiatus." Nam ea sapientia quam peregrinationibus suis quæsitum ibant antiqui isti philosophi, nihil aliud erat quàm religionum colendarum ratio, teste Lactantio; equidem, inquit, "mirari soleo quòd cum Pythagoras et postea Plato, amore indagandæ veritatis ad Ægyptios, et Magos, et Persas usque, penetrassent, ut eorum gentium ritus et sacra cognoscerent (suspicabantur enim sapientiam in religione versari) ad Judæos tamen non accesserunt," lib. iv. de Vera Sap. Hinc cùm Apollonius Athenis μυεῖσθαι vellet, ὁ ἱεροφάντης οὐκ ἐξούλετο παρέχειν τὰ ἱερὰ μὴ γὰρ ἂν ποτε μυῆσαι γόητα, μηδὲ τὴν Ἐλευσῖνα ἀνοῖξαι ἀνθρώπῳ μὴ καθαρῷ τὰ δαιμόνια, Philostr. de Vit. Apol. lib. iv. cap. vi.;—"Sacrorum præses illum sacris admitti noluit, asserens se nunquam initiaturum hominem incantatorem; nec Eleusinam patefacturum ei, qui purus a dæmonibus non esset." Μυεῖσθαι, ideo est sacris instrui; quod etiam ex Apollonii responso magis patet. Περὶ τῆς τελετῆς, inquit, πλεῖον ἢ σὺ γιγνώσκω·—"De sacris mysteriis plura quàm tu cognosco." Et apud Patres, *teste Budæo*, μεμυημένος, per se, et sine adjectione, eum significat qui doctus est in sacris literis. Μυστήριον apud Paulum inquit Chrysostomus, τὸ ἀπόῤῥητον, καὶ θαυμαστὸν, καὶ ἀγνοούμενον· hoc est *naturaliter:* alii, arcana et paucis cognita, neque communicanda nisi *initiatis*, hoc est, Σοφίαν λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις.

IV. Non quasi arcana apud nos essent sacra, quæ nisi sacramento aliquo silentioque præmisso fas esset exponere, cùm Christus omnia etiam μυστηριότατα quæ ipse pro ratione ministerii sui, privatim docuit, ἐν τῷ φωτὶ, καὶ ἐπὶ τῶν δωμάτων, in luce hominum, palam evulganda curaverit, Matt. x. 27.

V. Mysteria quidem in vulgus efferre antiquis gentilibus nefas erat: "Non fas esse existimant ea, quæ de sacris docent, litteris mandare," de Druidibus Cæsar. lib. vi. de Bel. Gall. Ideo ubivis sacramento adigebantur initiandi ne quid effutiant. Unde Herodotus de se ipso postquam sacra Ægyptia ab Heliopolitanis didicerat, Τὰ μέν νυν θεῖα τῶν ἀπηγημάτων, οἷα ἤκουον, οὐκ εἰμὶ πρόθυμος ἐξηγέεσθαι, ἔξω ἢ τὰ οὐνόματα αὐτέων μοῦνον· νομίζων πάντας ἀνθρώπους ἴσον περὶ αὐτέων ἐπίστασθαι, lib. ii.; hoc est, "Verùm quæ mihi ad deos pertinentia narrârunt, ea scriptis mandare non libet, quòd idem de illis, omnes homines" (scilicet initiatos) "scire existimem." Non ideo ob ejusmodi rationem doctrina evangelica *mysterii nomine* insignita est, sed quod res ipsæ revelatæ in eâ, omnem captum humanum pure naturalem excedant, 1 Cor. ii. 7, 14.

VI. Ut quis ideo σοφίαν ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένην recipiat et intelligat, necesse est ut sit ipse μεμυημένος,—hoc est, in arcanis voluntatis divinæ per Spiritum Sanctum instructus. Neque alii τέλειοι apud Paulum quàm initiati; hoc est, Spiritu Sancto, de quo ille agit,

Digitized by Google

instructi. Nam τελειόω est *consecro* et *initio;* unde apud veteres *baptismus* etiam τελειώτης dicitur. Pro *consecratione* seu dedicatione usurpant LXX., Exod. xxix., Τελειῶσαι τὰς χεῖρας αὐτῶν, ver. 33 et 35; neque aliter vocabulum illud exponendum videtur Epistolâ ad Hebræos ii. 10, Τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας διὰ παθημάτων τελειῶσαι. Atque etiam τέλη sunt *mysteria* prout ex Platone probat Budæus; et τελεταί, omne genus sacra; et τετελεσμένοι, sunt initiati, et sacrificiis expiati, apud Philostratum in Vita Apollo. lib. iv. cap. vi. Is ideo qui τέλειος est, seu spiritu instructus, quo sacris Christianis initiamur, atque μεμυημένος ab eo qui solus patefacit ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ, idque per πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως, Eph. i. 9, 17; *Paulinus* est theologus. De usu artium et scientiarum in addiscenda divina veritate postea dicetur. Interea theologiam esse *sapientiam* quandam μυστηριώδη et divinam, neque iis terminis circumscribi aut regulis tradi, quorum repagula patiuntur artes et scientiæ omnes, ipsos ethnicos non latuit. Atque non aliam forsan ob rationem factum est, ut qui multum operæ in hac re consumpsere, ut theologiam secundum regulas et methodos aliarum scientiarum ἀκριβῶς scilicet describerent, circa ejus definitionem, genus, differentias, objectum proprium, subjectum, finem immediatum, aliaque id genus plurima, (de quibus sacra Scriptura ne γρύ quidem) opinionibus remotissime disjuncti, mire inter se digladientur. Dum enim veritatis divinæ e sinu Dei revelatæ mysterium ad artium et scientiarum humanarum *lesbias* et arbitrarias regulas exasciatum reddere studeant, atque terminis nescio quibus philosophicis (quibus et quorum ope et subsidio, omnis veritas cùm naturalis tum supernaturalis lubentissime carere potuisset, nisi aliter visum fuisset Aristoteli) quibuscum communitatem habere nolit, illud præpediant, nihil aliud efficiunt, quàm ut res in se et naturâ suâ certissima, evidentissima, atque menti rationali expositissima, incertissima esset, ambigua, multiplex et obscura. Eruditi sane viri, divinâ, in sacra Scriptura, revelatione innatorum principiorum vice nixi, progressu aliarum scientiarum non absimili, aliquibus quidpiam invenientibus, aliis, faciliori operâ eorum inventis addentibus doctrinam quandam, *principiis, theorematis, thesibus,* et *conclusionibus,* ad aliarum scientiarum instar comprehensam, quam theologiam vocant, exstruxerunt. Ea verò doctrina, cum neque αὐτοπιστίαν habeat quà talis, neque fide supernaturali opus habeat quâ recipiatur, neque finem ullum theologiæ aut theoretice aut practice assequatur, theologia proprie dicta non est. Ex indagatione hujus doctrinæ, habitus aliquis mentis, impressioni abs ea receptæ consonus acquiritur, quam non fidem neque scientiam naturalem esse contendunt scholastici. Atque hæc est theologia scholarum, de cujus natura et usu inferiùs dicetur. Innumeras ideo, easque operosas disputationes, et si verum dicere liceat, titivilitio haud emptitandas, missas faciamus, si modò theologiam

Digitized by Google

libertatis jure in quam liberali manu eam asseruit sacra Scriptura, gaudere, permittere velimus.

VII. Quibuscunque sane vocabulis, ad rem hanc enarrandam Spiritui Sancto uti placuerit, ea omnia ac singula disputationibus suis, satis superque vexata reddiderunt scholastici. *Scientiam, prudentiam, sapientiam, doctrinam,* homines in Dei atque operum ejus contemplatione, et obedientia ei præstanda dirigentem, notitiam illam sui quâ nos imbui vult Deus, scripturam vocare in confesso est. Hinc disputandi prurigine abrepti, prout dictum est, utrum scientia, eaque speculativa an practica, aut prudentia aut sapientia sit theologia, pertinaciter contendunt. Quodcunque autem vocabulum examini subjicere visum sit, omnes extemplo rationes ejus philosophicas perpendentes, utrùm theologiæ aptari possit, subtiliter inquirunt. Qui theologiam sapientiam esse volunt (ut ex hoc uno capite omnis horum hominum labor æstimari possit) id sibi negotii dari putant, ut omnia quæ in philosophorum scriptis sapientiæ humanæ tribuuntur expiscati, in theologiam, illa apte quadrare ostendant. Hoc autem quicquid sit operis, cùm per longas ambages, subtiles fabulas, atque conclusiones audacissime ineptas se confecisse autumant, quasi re bene gestâ, ac profligatis aliorum omnium sententiis, eorum præsertim qui familiam aliam vel ducunt vel sequuntur, theologiam sapientiam esse concludunt. Itaque cum mentis Spiritus Sancti in vocabulis istis, *scientiæ, prudentiæ, sapientiæ, doctrinæ,* atque id genus reliquis, penitissime sint ignari, ingenii nervos omnes (ut sunt plerique ingeniosissime stolidi) et oculos intendunt, ut sapientiam Dei in mysterio absconditam, in miseram, imperfectam, imò stultam illam hujus mundi sapientiam mutarent, atque nescio quibus limitibus circumscriberent; quo figmento nihil unquam periculosius aut magis e diametro doctrinæ apostolicæ pugnans excogitari potuit. Spinosas itaque istas scholasticorum aliorumque concertationes, quas tractatibus suis theologicis præstruunt, crucem miseris lectoribus affigentes, qui studium inutiliter locare, imò errare nollent, cùm ipsa veritas infinitis laboribus ex iis indaganda, ob ἀλλογενίαν subjecti propositi, haud vera sit, contemnere debent sapientiæ sacræ candidati

CAPUT III.

Inter intellectum et veritatem unio arctissima—Theologia et mentis habitum, et ipsam veritatem denotat—Dei scientia nostræ ἀρχέτυπος dici nequit—Theologia, quâ doctrina, est a Deo solo et immediate—Verbum Dei quo sensu nostra theologia est—Theologorum distributiones; angeli, homines—Homines vel θεάνθρωποι, vel ψιλοί—Meri homines vel viatores vel possessores—Illorum theologia investiganda

I. AMOTIS iis quæ quamvis apud nonnullos in disquisitione naturæ theologiæ utramque faciant paginam, revera veritatem sincere inda-

Digitized by Google

gantibus præpedimentum objiciunt, rem ipsam generalem ipsius naturam quod attinet, cui operam hanc navamus, propriùs intueamur. Cùm ea autem sit inter rem quamcunque cognitam, atque facultatem illam et δύναμιν mentis nostræ, quâ illam apprehendimus, seu ipsum intellectum, cum σχέσει sua ad rem ipsam consideratum, ex intercedente veritatis conformitate, arcta unio atque necessitudo, ut nomina sua invicem alterum cum altero communicet; ita affectiones quæ uni propriæ sunt, alteri sæpe adscribuntur; namque sæpe *res* seu doctrina *certa* dicitur, ab ea certitudine quæ est affectio mentis; atque apprehensio nostra *vera*, a *veritate* rei quam apprehendimus. Hinc in definitionibus oritur non minima confusio, dum utrùm sit doctrina, an mentis facultas (quâ doctrinam ipsam suo proprio lumine, ad finem suum proprium apprehendimus), quæ finitur, haud facile perspici potest. Cum itaque per theologiam et doctrinam de Deo, cultu atque obedientia ei debita, et mentis nostræ, quâ illam percipimus vim et facultatem, seu habitum ei conformem denotari in confesso sit, ad vitandam ex ὁμωνυμίᾳ confusionem, de iis distincte agendum est.

II. Ad infinitam Dei αὐτάρκειαν pertinet, ut ipse solus se cognoscat perfecte: Ps. cxlvii. 5, לִתְבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר,—"Intelligentiæ ejus non est numerus." Itaque scientia illa, quâ Deus se atque omnia sua attributa perfectissime novit, cùm sit infinita et necessaria, non nisi ipse Deus infinite sciens et sapiens est. Hæc ideo primæ veritatis ipsam se perfectissime comprehendentis atque amantis cognitio, non nisi improprie a quibusdam theologia ἀρχέτυπος dicitur. Quid autem per theologiam ἀρχέτυπον intelligi vellent, an ipsi intelligant vehementer dubito. Neque enim aut nostra Dei notitia infinitæ illius scientiæ divinæ expressus est character (quod uni Filio naturæ divinæ participi proprium, Heb. i. 3), ita ut ἔκτυπος ejus respectu dici possit; neque illius vi aut virtute quicquam de Deo cognoscere possumus, nisi intercedente libero voluntatis divinæ consilio. Equidem speculum nostrum non est immediate Deus ipse, sed verbum ejus seu evangelium, in quo *retectâ facie*, per Christum *gloriam Domini* intuemur, 2 Cor. iii. 18. Æternam in mente sua veritatis ejus, quam a nobis cognosci velit *ideam*, seu conceptum Deus habet. Atque hinc omnis nostra theologia pendet; non immediate quidem, sed ab eo voluntatis divinæ actu, quo ei placuerit veritatem istam nobis revelare: "Deum enim nemo vidit unquam: unigenitus ille Filius qui est in sinu Patris ille exposuit," Joh. i. 18. Revelatio ideo mentis et voluntatis divinæ, hoc est Dei verbum, ea est doctrina de qua agimus, ad quam omnes mentis nostræ de Deo, ejus cultu, atque obedientia ei debita, conceptus conformes esse debeant. Atque hîc iterum theologia cum omni scientia, quæ humanæ sapientiæ tradux est, parum convenit. Etenim σύστημα illud principiorum et conclusionum, quô scientia ulla traditur, non est norma conceptuum mentis, seu actuum

Digitized by Google

intellectus circa proprium objectum istius scientiæ; sed cùm sit illis posterius, et eorum effectum, per illos regulari debet. Ita philosophus præstantissimus: *Αἱ δὲ ἐπιστήμαι ἐν ψυχῇ λογικῇ οὖσαι, αἱ μὲν τῶν αἰσθητῶν, εἰ δεῖ ἐπιστήμας τούτων λέγειν, πρέπει δὲ αὐταῖς τὸ τῆς δόξης ὄνομα, ὕστεραι τῶν πραγμάτων οὖσαι, εἰκόνες εἰσὶ τούτων*, Plotin. Ennead. v. lib. ix.; hoc est, "Proinde scientiæ quæ in rationali anima sunt, quæ quidem ad sensibilia pertinent, si modò horum notitiæ nobis sint scientiæ nominandæ, quippe cùm opiniones potiùs deceat nominare, ipsæ inquam, cùm rebus posteriores sint, earundem sunt imagines." Doctrina autem, de qua agimus, omnem mentis nostræ conceptum circa objectum ejus peculiare et proprium antevertit; atque infallibilis regula et norma est immutabilis omnis scientiæ et cognitionis nostræ, Ps. xix.

III. Est ideo theologia ipsissima veritas divina prout à Deo revelatur; nempe verbum, doctrina, seu lumen *ἀξιόπιστον* et *αὐτόπιστον*. Nemo de Deo rebusve divinis nisi per Deum digne sentire aut loqui potest. Deum neque quisquam rite novit nisi ex sua per filium expositione; neque coli vult nisi quemadmodùm ipse præscripserit. Omnis etiam nostra obedientia ab ejus voluntate pure dependet. Theologia verò omnis circa Deum et cultum ejus, atque obedientiam ei debitam versatur. Non ideo nisi a Deo ipso, ea doctrina esse potest. Principium itaque et norma omnis cultûs divini, fidei et obedientiæ cùm sit theologia, proinde ut sit etiam cœlestis originis, infallibilis certitudinis, *ἐξ οὐρανοῦ* non *ἐξ ἀνθρώπων*, Matt. xxi. 25, necesse est. Neque enim fides divina ulli principio inniti velit, quod non sit omni modo divinum *αὔταρκες* et *ἀξιόπιστον*. Cultus autem Dei, ita dicitur non minus a mandato, quam ab objecto *divino*. Ne ideo totum humanum genus in tota obedientia perpetuò fluctuaretur, atque in salebras incideret, eam doctrinam quæ omnis sui cultûs, atque obedientiæ nostræ norma est, a seipso Deus esse voluit. Hoc ideo sensu, theologia est doctrina Dei de seipso, operibus suis, deque voluntate sua atque cultu, nostrâque in omni statu obedientiâ, et præmio, atque inobedientium pœnâ, ad nominis sui gloriam revelata et expressa; hoc est ipsissimum Dei verbum. Verbum autem Dei cum sit *ἐνδιάθετον* vel *προφορικόν*, hocque iterum *ἄγραφον* vel *ἔγγραφον*, ut unumquodque horum in hoc negotio se habeat sigillatim deinceps exponemus. Quid verò de thesibus quas vocant *theologicis, catechismis, confessionibus, locis communibus*, atque ejusmodi propositionum credibilium farraginibus sentiendum sit, quoque in loco sint habenda, in quibus discendis vel etiam docendis (fallor aut) multi theologiam consistere putant, inferiùs videbitur.

IV. Postquam ideo (ut hoc *κατὰ πρόληψιν* hîc loci addam), omne Dei verbum quodcunque scriptis commissum est, Scriptura ista ita est nostra theologia, ut ei toti, omnique ejus parti et unicuique in ea contentæ veritati auctoritatem tribuamus, non quia una propositio ex

Digitized by Google

altera evidentibus adhibitis rationibus astruitur; vel conclusiones, quibus assentimur, rite e principiis quibuscunque colligantur, sed unamquamque veritatem seu veritatis propositionem separatim consideratam certâ fide amplectimur, ob immediatam ejus revelationem divinam, cui nititur omnis theologia. Habitus autem iste, quem discursivum vocant scholastici, quo ex propositionibus, quarum una Scripturæ est, ideoque divinitus revelata, altera autem evidentiâ suâ naturali lucet, conclusiones elicimus (de quarum natura, utrùm scilicet, de fide sint, ut loquuntur, annon, acute digladiantur), prout aliud est (si aliud sit), a dono interpretandi Scripturas, ab instituto nostro alienus est.

V. Hoc itaque præmisso, nempe theologiam objective uti loquuntur et in abstracto consideratam, purum putum Dei verbum esse, lumen illud mentis creaturæ rationalis, quod etiam eo nomine compellatur, porro accurate perpendendum venit. Ut verò illuc quò tendimus facilius perveniatur, subjectorum luminis hujus capacium distributio aliqua præmittenda est; ac deinde luminis illius ad doctrinam de qua egimus relatio, cumque ea unio, exploranda. Primò autem respectu subjecti, uti loquuntur, theologia communiter in eam, quæ est *angelorum*, atque *humanam*, dispesci posse videtur. Etenim *angelis* et *hominibus*, eò quòd sint lumine intellectuali præditi, Deum cognoscere, Deoque libere obedire incumbit; eorumque finis ultimus in ea Dei fruitione, ad quam per obedientiam itur, consistit; istiusmodi autem naturam, statum, et conditionem, in iis omnibus qui eam percipere, aut eâ ad finem ejus proprium uti velint, doctrina hæc οὐρανίδης exigit. Qualem verò congenitam Dei atque voluntatis suæ notitiam habuerunt *angeli* τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν καὶ τὸ ἴδιον οἰκητήριον *conservantes*, quove lumine instructi fuere, ut, incrementorum respectu, graduum capax fuerit lumen istud, mysteria quod attinet ἀποκεκρυμμένα ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ, manifesta tandem facta ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς ἐκκλησίας, Eph. iii. 10; qualem etiam habeant per continuam Dei visionem, præsertim potiti in Christo jam præmio, non est hujus loci inquirere.

VI. Θεάνθρωπος Jesus Christus, et ψιλοὶ ἄνθρωποι totum humanum genus exprimunt. Quæ de Jesu Christi, "in quo absconditi sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ," Col. ii. 3, theologiâ, deque scientia illa, quam per unionem personalem habuit, habetque, atque *revelationibus* ei a Patre datis, Apoc. i. 1, utque in illo habitet omnis *plenitudo Spiritûs*, Joh. iii. 34, quem ἐκ μέτρου non accepit, dicenda sunt, cùm dissertationis cui impræsentiarum incumbimus ambitu comprehendi nequeant, ea hîc penitus omittere consultum duximus. Qui autem *meri* homines sunt, vel adhuc vitam degunt mortalem, aut saltem quà tales considerari possunt, et vulgo *viatores* dicuntur ("Nam in tota hac vita adest fiducia," Eccles. ix. 4), vel corporis compaginibus soluti, *possessores* audiunt. Horum verò, qui

Digitized by Google

nempe decurso, ad voluntatem Dei, fidei et obedientiæ stadio, finem suum et requiem in fruitione Dei misericorditer obtinuerint, theologia (verbo expedienda) est, *lumen illud gloriæ*, quo res divinas πρόσωπον πρὸς πρόσωπον cernentes, Deumque ipsum καθώς ἐστι, ineffabili gaudio perfusi, Dei et Agni laudibus æternùm vacant. Atque hæc ut eò quò tendimus perveniamus, necessario præmittenda erant.

VII. Pro vario statu eorum qui *viatores* dicuntur, varia etiam est illorum theologia; hic autem generatim duplex est; nempe naturæ integræ, seu creationis; et lapsæ, seu peccati. Hominum verò in peccatum lapsorum considerationes et distributiones aliæ infra adhibendæ sunt. De *primo* homine, primo in loco agendum.

[PARS PRIMA: DE THEOLOGIA NATURALI, SEU PRIMI HOMINIS.]

CAPUT IV.

Theologia primi hominis, ἐνδιάθετος —Ejus descriptio—Quo sensu naturalis—Luminis congeniti, gradus, vis et efficacia—Scholasticorum κυριργία, Socinianorum error, aliorumque—Theologiæ naturalis ortus et necessitas—Obedientia primi hominis—Præmii promissi, peccati, et pœnæ expositio—Theologiæ originalis corruptio—Corruptionis modus—Fœdus primum abolitum; atque ipsa theologia ei innixa.

I. OMNIS omnium hominum theologia vel verbum ἐνδιάθετον respicit, et naturalis dicitur (ex maxima scilicet sui parte, cùm nunquam sola fuerit), vel verbum προφορικόν, quod ἐνδιαθέτου illius per peccatum obliterationi succenturiatum est, et supernaturalis seu revelationis vocatur. De prima nobis primò agendum est. Ea verò ut *pura*, ut *corrupta*, ut *apostatica*, considerari potest, et debet.

II. Status autem naturæ integræ, seu hominum sub lege creationis duntaxat positorum, primo in loco se nobis offert. In eo statu theologia erat ἐνδιάθετος et naturalis: non tamen usquequaque ἔμφυτος. Ab initio enim per revelationem aucta fuit, atque erat insuper augenda. In eo statu *pura* dicitur. Lumen autem erat salutare in cognitione Dei creatoris, legislatoris, rectoris, et remuneratoris consistens. *Lumen* vocamus, cùm id omni theologiæ ex usu Scripturæ conveniat. Homini a Deo in ipsa creatione hoc lumen inditum; et per revelationem extrinsecus factam voluntatis divinæ in præcepto sacramentali statim auctum, ex consideratione operum Dei indies augendum erat. Atque hoc sapientem eum reddere in obedientiâ secundùm fœdus operum Deo ritè præstandâ, ad felicitatem propriam, et potentiæ, sapientiæ, bonitatis, gratiæ, ac justitiæ divinæ gloriam, pote erat; hæc *primi hominis* theologia.

III. Lumen verò hoc (seu sapientiam spiritualem) in ipsa ejus creatione menti hominis Deus indidit. Huic conditioni in qua, et fini ob quem factus erat, congruens fuit, imo prorsus necessarium,

Digitized by Google

Eccles. vii. 29. Quamvis ideo naturâ suâ, usumque et finem quod attinet, plane supernaturale fuerit (nam ut Deo homo, secundùm fœdus præmium æternum pollicitans, obediret, ex Dei liberrima erat constitutione); tamen, quia ἐνδιάθετον καὶ ἔμφυτον, id ei naturale fuisse dicimus. Naturale quidem illud proprie dicitur, quod ipsam naturam necessariò comitatur, aut ex principiis naturæ ortum ducit. Eo sensu *lumen* hoc homini naturale non fuisse constat. Neque enim naturam humanam necessariò sequitur, ita ut ab ea separari nequeat: neque ex naturalibus animæ facultatibus, vi ipsarum propriâ et nativâ educi potest. Quoniam verò ad rectitudinem naturæ, primogenium suum statum quod attinet, pertinuerit, atque in ipsa creatione, homini sub lege posito, respectu ad finem ultimum habito, implantatum fuerit, naturale fuisse negari non potest. Sed de hisce contra *pontificios*, alibi satis supèrque disputatum est.

IV. De lumine verò hoc seu scientia hominis in statu naturæ incorruptæ, quoad gradus et efficaciam, nonnulla est sententiarum digladiatio. Magnifice satis eam efferunt *scholastici*, inanium interea speculationum, et in curiosis determinationibus audaciæ, hîc, ut ubique, pleni. *Fungum* primum hominem et stipitem, vixdum rationis compotem fuisse fingunt Sociniani; tanquam *Dei, sui, uxoris*, aliarumque creaturarum ignarum, deridendum quasi propinant. Unicum de non comedendo fructum arboris scientiæ boni et mali præceptum a Deo ei positum esse autumant. An mentem, aut conscientiam illam habuerit, an dependentiam a Deo ullam agnoverit, nesciunt, aut saltem se nescire fingunt; nam *insolentissimæ scientiæ gloriationis, ignorantiæ fictio sæpissime color est.* Ita fœdissimis erroribus de lapsu primi hominis, quos fovent, et statu peccati, patrocinari visum est: "Adamus instar infantis vel pueri se nudum esse ignoravit," Smalc. de Veritate Deitatis Fil., cap. vii. pag. 2, quasi revera oculis esset captus antequam vesceretur de arbore scientiæ boni et mali; et, "De conjuge propria non nisi sensibus obvia cognovit," uti ipse dux gregis loquitur, de Stat. Primi. Hom., cap. iv. pag. 119; "Neque, inquit, vim arboris scientiæ boni et mali perspectam habuit," pag. 147, quasi totum primi peccati effectum ex vi arboris istius ortum duxerit; atque iterum, "cùm mortalis esset, se tamen mortalem esse nescivit," cap. iv. pag. 118: nempe mendacium mendaciis tegendum est, ne perpluat. Ut Adamum nihil pene per peccatum amisisse probent, nihil unquam habuisse affirmant; cùm illud perdere non potuerit, quod nunquam habuit. Dignum patinâ operculum! Nos æquâ lance si fieri possit, neque ad illorum in asserendo propendente περιεργίαν, neque ad horum in negando dependente audaciam, primi hominis theologiam strictim librabimus.

V. Deum jure creationis, summum rerum omnium dominum esse, creaturis omnibus in confesso est. Hinc omnium existentiam, ne-

Digitized by Google

cessariò comitatur a Deo dependentia; eaque ad principia naturæ, quam cum unoquoque communicavit, accommoda. Omnes itaque creaturæ, quà tales sunt, quæque pro captu et ingenio, quo sunt instructæ Creatorem celebrant, eique serviunt: Ps. cxlv. 10, "Omnia opera tua te celebrabunt, Domine;" inde *κατὰ προσωποποιΐαν* ad officium istud rite præstandum ea omnia et singula multoties hortatur Psaltes. Rationem hanc æternam invariabilemque cultus divini unanimi consensu adstruit sanctus chorus ecclesiæ vel militantis vel coronatæ, Apoc. iv. 11, *Ἄξιος εἶ, Κύριε, λαβεῖν τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν, καὶ τὴν δύναμιν· ὅτι σὺ ἔκτισας τὰ πάντα, καὶ διὰ τὸ θέλημά σου εἰσὶ καὶ ἐκτίσθησαν·* cui succinit catholicus creaturarum omnium cœtus, cap. v. 13, *Καὶ πᾶν κτίσμα ὃ ἐστιν ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῇ γῇ, καὶ ὑποκάτω τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἅ ἐστι, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα, ἤκουσα λέγοντας· Τῷ καθημένῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ τῷ ἀρνίῳ ἡ εὐλογία καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.* Cùm enim omnia Deus operatus sit propter se, hoc est, gloriam suam, Prov. xvi. 4; ut ea omnia ei gloriam et honorem redderent, æquum erat. Uti autem ad summum illud Dei jus, et in omnia dominium, finem unicuique proprium et ultimum designare competit, ita, ut adsit operationum in eum finem tendentium lex et regula, ad dependentiam istam pertinet. Fine certo et lege operationis gaudent omnes creaturæ, eò quòd sint creaturæ. Lex ideo illa omnibus cognata fuit. Creatura autem rationalis cùm duplicem induat respectum, nimirum quo creatura est, et quo rationis capax æternitatis consecranea, duplicem a Deo dependentiam,—communem unam seu *naturalem*, de qua locuti sumus, propriam aliam seu *moralem*,—sortitur. Ea est obedientia pro statu creaturæ Deo debita. Ad exigendam a creaturis hanc obedientiam, ut Deus illis tanquam summus et optimus sit expositus, nihil præter requiritur. Atque proinde timorem et cultum exigit, quoniam אֲדֹנָי est, seu omnium Dominus: Mal. i. 6, "Si Dominus ego, ubi timor meus." Ut ab ipsa creatione id non innotesceret, impossibile fuit. Ad obedientiam istam rite præstandam lex illa congenita sufficere debuit. Ita demum et finis ultimus, et a Deo creaturæ dependentia stabiliuntur. Circa legem autem istam innatam duo considerari possint: lex ipsa scilicet seu obedientiæ requisitæ norma, et legis cognitio. Benefactorem hunc optimum maximum, rectorem summum, et remuneratorem, amandum, colendum, timendum esse, ut ordo moralis hujus dependentiæ, qui, quoniam Deus Creator summe justus ac sanctus est, omnem justitiam et sanctitatem amplectitur, eòusque continuetur, donec ad finem ejus ultimum perventum sit, hujus legis summa est. Atque lex hæc, verbum illud est *ἐνδιάθετον ἀξιόπιστον*, et infallibile prorsus, quod quasi doctrina fuit in primi hominis theologia. Hujus verò legis *cognitio* realiter a lege ipsa non discrepavit. Ejusmodi autem lumine salutari, cujus vi et ductu, obedientiam secundùm legem Deo debitam rite homo

Digitized by Google

præstare possit, ita ut finem suum proprium assequeretur, eam constitisse apparet. Atque hæc primi hominis theologia fuit. In statu moralis a Deo dependentiæ constitutus, atque imperio Dei submissus, eoque beatitatis in fruitione Creatoris æternæ capax, congenitam et ἔμφυτον habuit earum operationum legem, quæ ad finem istum assequendum erant necessariæ; atque insuper in cognitione Dei, atque omnium mediorum cultûs ipsius, eâ sapientiâ instructus, cujus vi, secundùm voluntatem et mentem Dei in illa lucentem, rite obedientiam in lege præscriptam præstare potuit. Cùm verò lex hæc ἔμφυτος, quæ in hac theologia, doctrinæ locum supplet, seu λόγος ἐνδιάθετος, menti hominis fuerit congenita, abs eo lumine, seu mentis habitu, quo doctrina de Deo ejusque cultu salutariter percipitur, rem ipsam quod attinet, seu materialiter, quod aiunt, loquendo, alia non erat: neque quid amplius fuit, quàm ordinis istius dependentiæ creaturæ rationalis fons et origo, respectu autem exercitii, et actualis obedientiæ, et formaliter loquendo, ab ea distincta fuit.

VI. Cùm itaque Deus hominem *rectum fecerit*, Eccles. vii. 29, *in imagine sua*, Gen. i. 26, 27, quæ in sapientia, justitia, et sanctitate consistit, Col. iii. 10, Eph. iv. 23, 24, eique ut alias creaturas imperio teneret ad sui gloriam, præceperit; cui dominationi nisi earum naturæ ei penitus perspectæ fuissent, omnino esset impar; atque ab eo obedientiam sub pœna mortis æternæ, cumque præmii vitæ beatæ pollicitatione, exegerit, eâ sapientiâ et morali lumine, quo potuit et Deum cognoscere, et legem ἔμφυτον et revelationem proprietatum Dei in omnium creatione, et νομοθεσίᾳ sacramentali perfecte intelligere, instructum fuisse constat: Hâc verò theologiâ instructo nihil plane defuit ad Deum rite colendum, aut ad vitam bene beateque agendam.

VII. Atque hinc obedientiæ primi hominis, propositique præmii, unà cum peccati ipsius natura, atque etiam pœnæ comminatæ, æstimatio fieri potest. Etenim obedientia vi fœderis præstanda, lumini ejus congenito, seu theologiæ, superiùs delineatæ conformis esse debuit: ipsum autem fœdus, ut Adamo connatum, ita cognitum fuit; nam vi hujus theologiæ, illum et officium et præmium suum cognovisse constat: præceptum autem sacramentale supperadditum, fœdus non revelavit, sed ad illud obsignandum viam aperuit. Præmium propositum non nisi in sempiterna Dei fruitione constitit. Eadem usque adhuc legis vox, "Hoc fac, et vives;" neque enim Deus unquam aliud obedientiæ præmium, vi fœderis præstandæ, constituit. Quo verò demum spatio temporis decurso, Adamo sub ratione præmii Deo frui contigisset, cùm id Deus ipse tanquam futurum nunquam præsciverit, subtilis et periculosa est disceptatio. Primum hominem, si in statu primigenio constitisset, præmium consecuturum fuisse, idque præmium ipsum fuisse Deum, ex ipsius fœderis natura con-

Digitized by Google

stat: tempus et modum, quibus ei Deo ita frui contigisset, neque rei natura, neque sacra pagina indicat. Fuisset ideo primi hominis obedientia, universale imaginis Dei in omnibus atque expressum exemplar; præmium ipse Deus. Peccatum autem ejus primum, cùm contra vim directricem hujus theologiæ commissum fuerit, ordinis, moralis creaturæ a Deo dependentiæ, totali subversione constitisse palam est; inde pœna istius peccati, æterna a Deo separatio, cum eo insuper sensûs supplicii additamento, quod justitia vindicatrix non potuit non exigere. Postquam itaque corpus et anima peccatoris primam mortem essent experta, in sua ab invicem divulsione; ad secundam, in æterna sub pœnis gravissimis a Deo separatione, consistentem, subeundam, per potentiam divinam, justitiæ eatenus famulantem, unienda fuerunt; ab isthac nempe conditione per Christum sumus liberati. Præmium itaque et pœnam primo fœderi annexa, substantiam, ut ita loquar, quod attinet, atque ea inter, quæ novum fœdus consequuntur, nihil interfuit. Ipse Deus, atque a Deo separatio utriusque utrobique naturam continent. Neque aliud præmium aliave pœna assignari potest; graduum fortasse, vi novi fœderis, nonnullorum accessione utrumque auctum esse dici potest. Inde præmium jam, Καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης, audit 2 Cor. iv. 17; poena verò Θάνατος εἰς Θάνατον, cap. ii. 16. De resurrectione Adæ, ἐκτὸς τοῦ λόγου ἐνσαρκώσιος, Scriptura sane silet; nempe inania haud persequitur, neque ex suppositione status nunquam futuri curiose disserit. At verò de eorum statu, qui a Christi mediatione penitus sunt extranei, cùm in ipsum nunquam crediderint, neque adversùs gratiam ejus, de qua nunquam quicquam audiverint, peccârunt, satis aperte loquitur. Hominum autem ex mortuis resuscitationem ad condemnationem propter peccata sine lege et absque omni Christi cognitione commissa, ipsum Christum commeruisse, sentire, est impium. Cùm ideo Adami immortalitas in statu suo primigenio, ex principiis naturæ internis nequaquam dependerit, sed ex solo et liberrimo Dei beneplacito, semotâ per peccatum causâ illâ externâ conservante, necesse erat, ut Adamus certo quodam tempore moreretur, atque vi fœderis e statu mortis naturalis ad judicium extraheretur.

VIII. Atque hæc de theologia naturali in primigenia et nativa puritate sua considerata disseruisse sufficiat; restat ut ejus per peccati ingressum ἀφανισμόν, paucis perlustremus.

IX. Ingressus autem peccati, et fœderis divini per ingressum illum abolitio aliunde nota sunt, atque hîc supponuntur: itaque de hujus theologiæ, per ea, remotione, hîc solùm agendum.

X. Omnis theologia ad finem proprium assequendum sufficiens esse debere, concedetur. Hic in Dei gloria, atque æterna ipsorum theologorum felicitate consistit. Abolitâ ideo per ingressum peccati, Dei in homine imagine, lex ista Θεογνωσίας ἔμφυτος, de qua

Digitized by Google

verba fecimus, theologiæ naturâ et usu penitus destituitur, ita ut totum genus humanum omni verâ theologiâ per peccatum abdicatum fuisse jure censendum sit: hæc verò docenda sunt. Ea erat inter doctrinam istam originalem et mentis habitum unio arctissima, ut stationem suam, divulsa, tueri nequirent. Lumen autem illud salutare, quo primigeniæ hujus theologiæ propriam quasi formam constitisse demonstravimus, per peccatum fuit exstinctum; ita ipsa theologia ἀφανισμόν passa est. Præterea nulla doctrina theologia proprie dici potest, quæ non fœdere aliquo divino, cujus vi ipsi theologi Deo placere possint, atque ipsq tandem frui, nititur. Etenim omnis viatorum theologia dirigit homines in cognitione Dei, et ad obedientiam secundùm normam fœderis quod cum iis inire Deo placuerit, debitam præstandam stimulat. Fœdus autem illud, quod primigeniæ istius theologiæ fundamentum erat, ita, ut dixi, abolitum est. Quid enim nunc ageret? quando, quamvis bene omnia præcipiat, nemo tamen est qui obtemperare possit. Doctrina sane istius fœderis etiamnum verissima est; "qui enim quæ legis sunt facit, vivet in illis." Ipsum verò fœdus post ingressum peccati, quâ homines ad Deum adduceret, vim nullam retinuit. Neque, eo quòd mandatorum ejus imperium ferre cogantur homines, fœderati dicendi sunt, cùm ex jure tantùm et dominio Dei supremo, quo se abdicare nequit, ejus nexu teneantur. Imò eousque miseriæ per peccatum deventum est, ut ipsa doctrina in lege naturæ exposita, utcunque lumen primigenium comitata, ad dirigendum peccatorum in via vitæ, haud tamen esset sufficiens; nec si maxime cuperet, servare prorsus peccatores possit. Etenim Deum scire, eique tanquam creatori, rectori, et remuneratori obedire, nisi insuper quis gratiæ et misericordiæ ejus per Jesum Christum cognitione sit instructus, nemini ad salutem post ingressum peccati sufficit. Veræ ideo theologiæ fines, usum salutarem, et vim efficaciter theologos dirigentem in via vitæ, perdidit per peccatum lumen ἐνδιάθετον et congenitum.

XI. Atque hæc ratio est, cur ex *apostasia theologorum*, ipsa etiam theologia penitus sit abolita, quod postea contigisse non inveniemus. Cùm enim omnis theologia, uti diximus, in fœdere fundetur, destructo fœdere, ut ipsa theologia corruat necesse erat. Fœdus autem hoc cum Adamo initum, dependentiæ a Deo morali absolute universali innitebatur. Nullo ideo pacto fieri potuit, quin per primum peccatum irritum fieret. Ad eundem modum se res habet in novo fœdere. Theologia fœderatorum, fœderi innititur. Utrùm fœderatorum ulli, ex eo fœdere excidere, vel dejici possint, nunc non disputamus. Fœdus ipsum aboleri nequit, quia in, et cum Christo mediatore sancitum; neque proinde theologia ei innixa labefactari. Utcunque igitur abs ejus doctrina theologi, uti videbimus sæpius desciverint, at ipsa theologia stabilis et immutabilis prorsus permansit, illud exigente fœderis naturâ. Ita de hac

Digitized by Google

theologia actum est: atque paucis egisse sufficiat, cum ad breve tempus duraverit, et non nisi ex paucissimis Scripturæ locis, doctrina de ea elicitur.

[PARS SECUNDA: DE THEOLOGIÆ NATURALIS CORRUPTIONE ET AMISSIONE.]

CAPUT V.

Theologia naturalis, post ingressum peccati quousque superstes—Ejus λείψανα quæ et qualia, probantur—A lege naturæ, ea quid; ejus vis, Rom. ii. 14, 15—Vis conscientiæ—Athei—Deum ex operibus cognosci posse ostenditur.

I. LUMEN istud de quo hucusque egimus primigenium, et nativum, uti diximus, per peccatum exstinctum est. Inde omnes homines cæci, imò ipsæ *tenebræ* vocantur; etenim doctrina ista ἐνδιάθετος, cum adminiculis quibus respectu objecti erat dilatanda, finem suum proprium assequi potis non erat; an adhuc sit superstes, quamvis corrupta atque propriâ vitiositate laborans originalis ista theologia, jam videbimus.

II. Insitum esse adhuc in cordibus hominum de Deo creatore, rectore, et judice sensum, cum aliquali indelebili, boni et mali in relatione ad Dei regimen, atque inter honestum et turpe discriminis, notitiâ, et omnes pene confitentur, et nos probabimus. Eum apostolus exponit ad Rom. ii. 14, 15. Deinde beneficio considerationis operum Dei adhuc gaudent peccatores rationis compotes. Usque adeo enim obruisse naturam hominum, ut legem dependentiæ et subjectionis cordi suo a creatore inscriptam, penitus excussisse videretur, non humanum est credere. Homines nasci cognitione aliquâ Dei instructos, haud dicimus; nullam omnino habent. Sed vi cognoscendi, dicimus: neque ita naturaliter cognoscunt, atque sentiunt: insitam potentiam Deum cognoscendi, ad cultum ejus aliquo modo præstandum stimulantem, sponte se in adultis, rationis compotibus, non minùs certò et necessariò quàm ipsum ratiocinari, exserturam, unumquemque retinere, ratio nulla est cur opinemur, cùm sentiamus.

III. Sed tamen hæc probanda sunt; cùm dudum sit ex quo ei quod videmus et sentimus diffidere nos docuerint theologi. Primò ideo superesse in mentibus peccatorum plurima *theologiæ* naturalis λείψανα· deinde ea quicquid sint, theologiam veram non esse videbimus.

IV. Naturam ideo humanam tantâ quamvis per peccatum clade confectam, et pene suæ solùm residuam, theologiæ hujus reliquiis adhuc instructam esse dicimus. Deum esse, eumque talem, qualis ut sit exigit ipsa veritatis ratio, nempe *optimum* ob virtutem, ob beneficia *maximum*, eam non fugit. Hanc cognitionem, sub Deo Creatore, sibi ipsi acceptam fert. Viget adhuc in natura nostra ea lex et ratio quæ veritatem hanc docet, clamat. Legem aliquam naturæ esse, naturæ vox est. Hoc est, ipsa de se testimonium gerit. Ubicunque autem lex est, ibi, ut legislator aliquis agnoscatur,

Digitized by Google

oportet; legis naturæ lator, quàm naturæ auctor, alius esse non potest. Nam lex ea, ab ipsa natura non nisi habitudine ad objectum quoddam distat. Deum itaque esse, atque esse colendum, jus fasque inter homines observanda docet hæc lex, prout etiam Scriptura testatur, Ps. cxlv. 15, cxli. 7–9; Job xii. 7–10, xxxvii.–xxxix.; Esa. xl. 12; Matt. vi. 26; Act. xvii. 26–28. Primum ejus de Deo dictamen est, Rom. i. 19, Τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς,—hoc est, gentibus, uni naturæ in disciplinam traditis. *Manifestum* autem est hoc Dei τὸ γνωστόν, non tantùm *inter eos*, hoc est eorum aliquibus, *philosophis* nempe, sed *in iis*, omnibus scilicet, per ἔμφυτον Θεογνωσίαν. Omnes etiam homines, quòd ἀλήθειαν (de Dei scilicet natura et attributis) ἐν ἀδικίᾳ detinuerint, reos peragit idem apostolus, ver. 18. Veritatem autem divinam aliquam retinent, qui eam injuste detinent. Porro: ita vitiorum et præjudiciorum omnium victrix in cordibus omnium insculpta hæc lex esse perhibetur, ut bipedum omnium nequissimos et profligatissimos, *judicium* Dei de peccatoribus puniendis non latere affirmet, ver. 32. Qui autem jus Dei de peccatis puniendis agnoscunt, idem jus ejus obedientiam exigens, necdum Deum ipsum, nescire, non possunt. Secundò: Obedientiam moralem Deo debitam, eadem lex ab omnibus exigit. Postquam Deum ostenderit, colendum esse docet: Rom. ii. 14, 15, Ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα (scriptam scilicet, quo modo Judæis posita fuit) φύσει (tamen, vi legis cordibus inscriptæ) τὰ τοῦ νόμου ποιῇ (quæ nempe lex scripta moralis præcipit), οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες (hoc est, *scriptam*, seu ullo alio modo divinitus immediate revelatam), ἑαυτοῖς εἰσι νόμος (quia nempe legem illam habent sibi congenitam); οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν. "Opus legis," id est, quod lex efficit; effectum sui simile; hoc se in cordibus scriptum seu sculptum habere ostendunt; hoc est, legem habent insitam, scriptæ legis descriptum ἐκτύπωμα. Ut illud scriptæ legi examussim respondeat necesse est. Quid autem doceat, atque cujus nomine et auctoritate, lex scripta, novimus. Ei autem lex ista, quæ sibi sunt qui illâ carent, est ἀντίστροφος· cum igitur legem hanc omnes omnino homines habeant, utpote quæ est naturæ et a natura omnibus ex æquo communi; atque lex hæc exprimat legem istam divinitus revelatam, quæ Dei nomine præcipit, prohibetque; apparet eos omnes qui nequaquam vitam ab hujus legis imperio solutam agere possunt, aliqualem de Deo notitiam non posse non habere, atque obedientiam moralem ei debitam non agnoscere.

V. Hujus etiam veritatis conscientia (ut aiunt) mille testes est. Inde apostolus argumentum reliquum conficere pergens: Συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων. Conscientiam esse hominum de se judicium, cum respectu ad *superioris* judicium res ipsa clamat; inde βροτοῖς ἅπασι συνείδησις Θεός, apud Menandrum. Qui autem eâ est

Digitized by Google

ὑπεροχῇ, ut dominium habeat et judicium exercere possit in corda hominum, Deus est. Naturalis itaque ea κατηγορία aut ἀπολογία quæ συνειδήσεως ope in unoquoque homine peragitur, non nisi Deum respicit. Judici autem huic, qui apud omnes Dei nomine officio fungitur, ut quis omnem potestatem eripiat, penitus est impossibile. Quanti ab ejus flagellis libertatem, Caini, Judasii, Nerones, Caligulæ, etiam et minora scelerum monstra emerent? Hanc humanæ naturæ conditionem, extra omnes consilii et voluntatis nostræ vias rationesque positam esse, fatendum est. Nemo sapientum conscientiam iis quæ ἐφ' ἡμῖν esse contendunt, annumerat. Qui hominem supremum in se totum Dominum esse nimis vellent, conscientiam in Furias, Alastores, Eumenidas, sui juris tortores, convertebant. Sint ab hominum judicio peccatores a conditione securi; vel ab animi ferocia præsentium non soliciti; usque adeò ultima despiciant vitæ discrimina, et temporalium summa, ut ipsi sibi ultroneè extremam pœnam asciscant, hoc tamen tribunal, dum sceleris sunt manifesti, fugere nequeunt. De hoc autem argumento alibi egimus.

VI. Sed res ipsa loquatur; nonne mentem humanam adeò pronam esse in assensum huic veritati præbendum, nempe *Deum esse*, adeò in amplexus ejus ruere, absque qua esset scilicet ut non tantùm a dignitate et honore deturbaretur, atque in infimum ordinem conjiceretur, sed et ut sui ipsa esset nescia, experimur omnes, ita ut explicatis terminis e quibus propositio ejus constat, ei absentiri fas non sit? Sive illud fit impetu quodam naturæ et instinctu, quo argumento est, et ipsa sibi solùm sufficit, ratio; sive velocissimo utatur discursu, nec priùs sentit se ratiocinatam fuisse, quàm in sententiam propositam totis animis concessisse, in hac veritate immutabiliter acquiescere mentem humanam experientia testatur. Egregie Plotinus Ennead. iii. lib. vii., de æternitate loquens, quam *ab ipso Deo non distinguit*. Τὸν ἀιῶνα, inquit, καὶ τὸν χρόνον ἕτερον λέγοντες ἑκάτερον εἶναι, καὶ τὸν μὲν περὶ τὸν ἀΐδιον εἶναι φύσιν, τὸν δὲ χρόνον περὶ τὸ γινόμενον· καὶ τὸ δὲ τὸ πᾶν αὐτόθεν μὲν καὶ ὥσπερ ταῖς τῆς ἰνδίας ἀμφοτέραις ἐπιζολαῖς ἐναργές τε παρ' αὐτοῖς περὶ αὐτῶν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχειν πάθος νομίζομεν λέγοντες τε ἀεὶ καὶ παρὰ πάντα ὀνομάζομεν'—"Cum æternitatem et tempus diversa inter se esse dicamus, et illam quidem circa naturam sempiternam esse, hoc autem circa id quod fit; idque universum versari existimamus, nos quasi sponte, ex naturalique imperio, et subito quodam intelligentiæ intuitu, manifestum quondam circa hæc habere instinctum, nostris animis penitus insitum, eadem videlicet de his semper dicentes, passimque nominantes." Esto; sint impii qui nimis vellent Deum non esse, imò, qui se credere Deum non esse palam profiteri ausi sint; at cum hæc summa impietas et nequitia, nunquam non aliis omne genus sceleribus comitata incedat, quis mihi fidem faciet, impuros illos nebulones qui naturam humanam, refragante omne illo quod ejus particeps est, audacter calum-

Digitized by Google

niari sustinent, non etiam de se ipsis impudenter mentiri? quicquid id est, quæ esset dementia, tribus vel quatuor naturæ humanæ dehonestamentis, non tantùm contra bonorum omnium, sed ipsius naturæ constantem et consentientem vocem, fidem adhibere? "Solus enim vidit, primum esse deos, quòd in omnium animis eorum notionem impressisset ipsa natura. Quæ est enim gens, aut quod genus hominum, quod non habet, sine doctrina, anticipationem quandam deorum? quam appellat πρόληψιν Epicurus, id est, anteceptam animo rei quandam informationem, sine qua nec intelligi quidquam, nec quæri nec disputari possit," inquit Velleius apud Cicer. de Nat. Deor. lib. i. cap. xvi.; et Seneca, epist. xvii., "Deos esse inter alia sic colligimus, quòd omnibus de diis opinio insita est, nec ulla gens uspiam est, adeò contra leges moresque projecta, ut non aliquos Deus credat;" aliquem Deum esse, Δόξαν καὶ ἐπίνοιαν κοινὴν τοῦ σύμπαντος ἀνθρωπίνου γένους ὁμοίως μὲν Ἑλλήνων, ὁμοίως δὲ βαρβάρων ἀναγκαίαν καὶ ἔμφυτον ἐν παντὶ τῷ λόγῳ γινομένην κατὰ φύσιν, ait Dion. Prusæens. Orat.; atque inde Aristoteles prohibet cum iis disputationem institui, qui utrùm dii colendi sint, dubitant; cum id ex rectæ rationis dictamine extra controversiam poni debeat. Οἱ μὴν, inquit, ἀποροῦντες πότερον δεῖ τοὺς Θεοὺς τιμᾷν, καὶ τοὺς γονεῖς ἀγαπᾷν ἢ οὔ, κολάσεως δέονται, Topico. i. cap. ix.; cogendi sunt pœnis, non rationibus convincendi. Totus sapientum Chorus, omnes, unum atque idem in hac re sentiunt. Dei cultum, atque parentum amorem, quem a natura esse constat, conjungit philosophus. Notiones hasce σπέρματα ἀληθείας παρὰ πᾶσι, vocat Justinus Apol. ii. "Nulla anima sine crimine, quia nulla sine boni semine," inquit Tertullianus de anima; quòd plerumque Deos nominent πολυθεότητι assentientes, id corruptis traditionibus, et præjudiciis adversùs naturæ humanæ ingenium prævalentibus adscribendum est: ita Lactantius, "Quam sibi veniam sperare possunt impietatis suæ, qui non agnoscunt cultum ejus, quem prorsus ignorari abs homine fas non est; nam et cùm jurant et cùm optant, et cùm gratias agunt, non Jovem aut deos multos, sed Deum nominant; adeò ipsa veritas, cogente naturâ, ab invitis pectoribus erumpit." Atque verissimum est, in mediis idololatriis, nativam hanc et primigeniam rationis lucem, usque adeò se efficaciter exseruisse, ut unum Deum, summum, maximum, plerosque fateri coëgerit, qui tamen in idolomanium essent profusissimi, Διὰ τοῦτο καὶ τὰ μάλιστα ὁ πρῶτος καὶ μέγιστος ἐκεῖνος Θεὸς ὁ τεκτανάμενος ἡμᾶς, apud Dionem, Histor. lib. lvi. Tiberius Cæsar. Πολυωνυμίας rationem addit Aristoteles de mundo; Εἷς, inquit, δὲ ὢν, πολυώνυμός ἐστι, κατωνομαζόμενος τοῖς πάθεσι πᾶσιν ἅπερ αὐτὸς νεοχμεῖ. Huic naturæ humanæ de Deo eoque colendo, προλήψει, illustre testimonium perhibet Julianus: Πάντες, inquit, ἀδιδάκτους εἶναι θεῖόν τι πεπείσμεθα, καὶ πρὸς τοῦτο ἀφορᾷν, ἐπ' αὐτό τε οἶμαι σπεύδειν· οὕτω διατιθέμενοι τὰς ψυχὰς πρὸς αὐτὸ ὥσπερ οἶμαι πρὸς τὸ φῶς τὰ βλέποντα. "Omnes ante doctrinam numen aliquod esse persuasi sumus; eò

Digitized by Google

respiciendum, ad id properandum: Credoque sic animos nostros habere ad Deum, ut visu prædita ad lucem." Inde formula illa vetus in periculis et discriminibus positis usitata, ab aliorum injuriis appellandi, *Deos esse.* Vox naturæ erat ad Deum naturæ clamantis: "Dum pro se quisque Deos esse, et non negligere humana fremunt," Liv. lib. iii. Et, "Est cœleste numen, es magne Jupiter," idem, lib. viii. Ita etiam a Sylla factum insidias Vollucis filii Bocchi timente, apud Sallust. in Bell. Jugurth., et apud Plautum Captivi: "Est profectò Deus, qui quæ nos gerimus auditque et videt." Præclare Cyprianus de Vanitate Idolorum: "Hæc est summa delicti nolle agnoscere, quem ignorare non possis." Sententiam etiam hanc egregie exponit Eusebius, Præpar. Evangel. lib. ii. cap. ix.: *Φύσει μὲν οὖν καὶ αὐτοδιδάκτοις ἐννοίαις μᾶλλον δὲ Θεοδιδάκτοις, καλόν τε καὶ ὠφέλιμον τυγχάνειν τὸ σημαῖνον τὴν τοῦ Θεοῦ προσηγορίαν τε καὶ οὐσίαν, πάντες γὰρ ἄνθρωποι κοινοῖς λογισμοῖς προειλήφεσαν τοῦ τῶν ὅλων Δημιουργοῦ, τοῦτο πάσῃ λογικῇ καὶ νοερᾷ ψυχῇ φυσικαῖς ἐννοίας ὑποσπείραντος·*—"Eximium illud est et utile inprimis, quod Dei nomen essentiamque significat, ipsius natura ductum, impressisque animæ per sese notionibus, vel divinitus potius inspiratis, nemo non intelligit: hoc enim omnes populi communi quodam rationis sensu percepêre, cùm id omni animo ratione et intelligentiâ prædito, idem hujus universalis artifex naturalibus quibusdam cogitationibus inseverit:" hæc ille. Et Tertullian. adver. Marcion: "Nos definimus Deum primùm naturâ cognoscendum, dehinc doctrinâ recognoscendum." Atque in Apologia: "Vultis ex animæ ipsius testimonio comprobemus" (Deum esse et unum esse) "quæ licet carcere corporis pressa, licet institutionibus pravis circumscripta, licet libidinibus et concupiscentiis evigorata, licet falsis diis exancillata, cùm tamen resipiscit, ut ex crapula, ut ex somno, ut ex aliqua valetudine, et sanitatem suam patitur, et Deum nominat, hoc solo quia propriè verus hic unus Deus bonus et magnus, et quod Deus dederit, omnium vox est. Judicem quoque contestatur illum. Deus videt, et Deo commendo, et Deus mihi reddet. O testimonium animæ naturaliter Christianæ; denique pronuntians hæc, non ad Capitolium; sed ad cœlum respicit. Novit enim sedem Dei vivi, ab illo, et inde descendit."

VII. Prout autem *κοινὰς* hasce *ἐννοίας*, seu *προλήψεις* sapientum plerique notâssent, itaque etiam vim eam conscientiæ, quam exposuimus, compertam habuerunt. Menander, *Βροτοῖς ἅπασι συνείδησις Θεός.* De Tiberio loquens, Annal. vi. cap. vi., Cornelius Tacitus: "Adeò facinora et flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. Neque frustra præstantissimus sapientiæ firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus et ictus; quando ut corpora verberibus, ita sævitiâ, libidine, malis consultis, animus dilaceretur; quippe Tiberium non fortunæ, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse pœnas fateretur." Timorem ex consci-

Digitized by Google

entia peccatorum, "dominum sævissimum" vocat Cicero; et "malos," inquit, "agitant, insectanturque furiæ, non ardentibus tædis, sicut in fabulis, sed angore conscientiæ, fraudisque cruciatu," De Legib. lib. i. Eo angore continuo vexatus, qui remedia omnia, cùm novorum scelerum, tum recessus è medio hominum, et vindictæ timorem, respuerat; non potuit se continere, quin semet pertæsus, quæ in pectore perpessus est cruciamenta, publice in epistola ad senatum professus sit, Tiberius. "Quid," inquit, "vobis scribam, patres conscripti, aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore? Dii me deæque pejus perdant, quàm quotidie me perire sentio si scio," Sueton. Tiber. cap. lxi. Otho, etiam, occiso per nefandum scelus Galbâ, ita territus est ut per omnia piaculorum genera manes Galbæ propitiare tentaret; eodem teste. Egregie Satyricus:—

——"Cui frigida mens est . . . .
Criminibus, tacita sudant præcordia culpa."
Juven. Sat. xi.

Atque iterum:—

——"Cur tamen hos tu
Evasisse putes, quos diri conscia facti
Mens habet attonitos, et surdo verbere cædit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum?
Pœna autem vehemens, ac multo sævior illis,
Quas et Cædicius gravis invenit, aut Rhadamanthus,
Nocte dieque suum gestare in pectore testem."
Sat. xiii.

Egregium in Jugurtha exemplum post innumera scelera perpetrata proponit historicus. "Neque," inquit, "post id locorum Jugurthæ, dies aut nox ulla quieta fuit, neque loco, neque mortali cuiquam aut tempori satis credere. Civis hostesque juxta metuere; circumspectare omnia et omni strepitu pavescere; alio atque alio sæpe contra decus regium noctu requiescere, interdum somno excitum acceptis armis tumultum facere, ita formidine quadam et vecordiâ agitari."

Atque hoc theologiæ naturalis in statu corrupto et peccati, primum fundamentum, seu prima pars est; *unde qui homo esse non desiit, theologus esse penitus desinere non potest.*

VIII. Porro: ex consideratione operum Dei, tum creationis, tum providentiæ, notitia hæc Dei residua indies foveri et augeri potest; non tantùm enim naturæ humanæ, sed et totius mundi nititur, hæc qualis qualis sit theologia.

IX. Primo nihil disertius in hanc rem dici potest, quàm quod Psaltes habet: Ps. xix. 1–7, "Cœli enarrant gloriam Dei fortis; et opera manuum ejus indicat expansum eorum. Dies ad diem eructat sermonem, nox ad noctem ostendit scientiam," etc. Duplex revelationis Dei principium, seu potius medium, Psalmus hic celebrat,

Digitized by Google

opera nempe ejus atque *verbum*. Hisce inter se comparandis, hoc illi, in effectibus salutaribus (quos nempe omnes huic solùm ascribit) præfert. Illud autem per universum terrarum orbem gloriam Dei enarrare probat. Res revelata, cujus hic sit mentio, *gloria Dei est*, nec non potentia quam in omnium creatione exseruit; hoc est, uti loquitur apostolus, Ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης, Rom. i. 20. *Medium* revelationis sunt cœlum atque sol, et eorum gyro circumacti, invicem sibi succedentes dies atque noctes. *Modus* revelationis hujus varie exprimitur; nempe *enarrare*, *indicare*, *eructare*, *ostendere*, *loqui* dicuntur. Omnia quidem *metaphorice*, sed quæ efficaciam ad finem propositum satis indicant. *Adjuncti* loco est, quòd revelatio hæc sit *catholica*, nempe in omnes extremitates orbis habitabilis porrecta. Addit quidem Psaltes, doctrinam hanc operum creationis, et providentiæ Dei, haud sufficientem esse, ut quis Deum rite cognoscat, et sancte colat; cùm effectus eos in solidum vindicet ipsius verbo, seu doctrinæ in sacra Scriptura contentæ; at verò interea essentiam, gloriam, et potentiam Dei, ita per eam revelatas esse, ut omnes incolæ orbis terrarum inde discant et Deum esse, atque ab omnibus gentilium idolis infinite esse separatum diserte affirmat.

X. Non minùs luculenter eandem veritatem confirmat apostolus; ad Rom. i. 18–20, "Patet enim ira Dei e cœlo adversùs omnem impietatem et injustitiam hominum, ut qui veritatem injuste detineant; quoniam id quod de Deo cognosci potest manifestum est in ipsis; Deus enim eis manifestum fecit. Ipsius enim invisibilia jam inde a condito mundo, ex iis quæ fecit, mente perpensa pervidentur, æterna videlicet ejus tum potentia tum divinitas; ad hoc ut sint inexcusabiles." Nolo ego memet iis, quæ extra nostrum propositum hisce verbis sunt, controversa multùm immiscere. Putidum Socinianorum commentum, verba versûs vicesimi, ad doctrinam evangelii torquentium, jam dudum est explosum. Cæterum *res revelata* in genere quidem dicitur τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ· speciatim æterna ejus potentia, divinitas, atque ira, seu justitia vindicatrix. *Media* revelationis sunt opera Dei; ea quæ fecit, nempe creationis quæ exstiterunt a mundo condito usque, et providentiæ, quæ e cœlo etiamnum operatur. *Modus* autem est per patefactionem quandam harum rerum, ipsis congenitam, atque mentis, quam ea indelebiliter ponit considerationem. Eum autem per hæc media *gradum* assequitur ista revelatio, ut in iis quibus facta est, rerum revelatarum *manifestatio* dicatur. *Finis* est ἀναπολογησία; non illa absoluta quidem, sed beneficii hujus revelationis usum quantum attinet. Utrùm autem τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ reddatur per id quod de Deo cognosci *potest*, aut quod *debet*, eodem res cadit; non enim absolute dictum est, sed cum respectu ad illam, qualem per opera creationis et providentiæ Dei manifestationem; inde enim cognosci *potest* Deum esse, esse æterni-

Digitized by Google

potentem et justum; atque hoc inde cognosci *debet;* neque enim ulterius hîc loci illud τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ extendit apostolus. Sane quæ Deo naturalia sunt, atque respectu exercitii posito semel objecto necessaria, quæcunque sint, non minus sub hac manifestatione exacte cadunt, quàm ea quorum κατὰ λέξιν mentio fit. At eorum, quorum exercitium positis omnibus objectis, pendet a liberrima Dei voluntate, qualia sunt, gratia, et misericordia erga peccatores, alia est ratio. Eorum enim nisi in Christo nulla est revelatio; quod nos alibi fusiùs demonstravimus.

XI. Neque minùs illustria sunt ea loca, quibus ipse Spiritus Sanctus hoc ipso argumento utitur; et *Deum esse*, atque cognosci, et coli deberi, ex operibus ejus probat. Ne autem secundùm Spiritûs Sancti dictamen sapiamus, quis nos prohibebit? Cæterùm, Ps. viii., etiam cxlv. 8–15, cxlvii. 4–6; Job xii. 7–10, xxxvii.–xxxix.; Esa. xl. 12; Matt. vi. 26. Argumentum hoc, pluribus urgent, aut Deus ipse, aut ejus nomine prophetæ. Omnibus insistere nimis longum esset, et a proposito nostro alienum. Duo ejusdem apostoli in hunc finem argumenta strictim percurramus; eorum unum, Act. xiv. 15–17, alterum, cap. xvii. 24–28, exstat. Primum autem sic se habet: "Viri, cur ista facitis? Nos quoque sumus homines, iisdem quibus vos affectionibus obnoxii, annunciantes ut vos a vanis illis rebus convertatis vos ad Deum illum vivum, qui fecit cœlum, et terram, et mare, et omnia quæ in eis sunt. Quanquam non passus est se esse expertem testimonii, bona tribuendo, dans nobis cœlitus pluvias, ac præstituta tempora fructibus perferendis, implens cibo et delectatione corda nostra." Verba sunt Pauli et Barnabæ, se defendentium ab impio Lystrensium cultu. Primò docent et cultum ipsum et objectum cultûs, quod ipsi sibi finxerant, μάταια esse, seu *stulta* et *vana;* deinde Deum verum indigitant, et per attributum vitæ et per effectum operum. Deus nempe vivus est *qui fecit cœlum et terram.* Probantque eum, tale sui sibi per opera providentiæ perhibuisse testimonium, ut, omnes inde eum cognoscere potuerint, et a vanis, mortuis, nihili idolis, facilè discernere; quid clarius dici potuit? Οὐκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν, hoc est et se esse, atque mundum hunc providentiâ suâ gubernare testatus est; id verò quomodo? per opera scilicet providentiæ suæ. Non quidem testimonium hoc sibi perhibuit, eo fine, ut eum homines salutariter cognoscerent, et converterentur; quî enim id seriò potuit, cùm interea volens sivit eos in suis ipsorum viis insistere; sed eo duntaxat, ut qui illo spreto ad vana se adjungerent idola, essent ἀναπολόγητοι?

XII. Eodem modo argumentando procedit apostolus, Act. xvii. 24–29. Hanc verò apostolicæ orationis περικοπήν, quia, cùm de hujus revelationis ad salutem sufficientiâ agendum sit, pluribus a nobis discutienda est, impræsentiarum ulterius exponendam non duximus. Atque doctores hosce, Dei scilicet opera, agnoverunt, etiam

Digitized by Google

inter gentes sapientiâ celebres. Οὐρανὸς οὐδέποτε παύεται διδάσκων ἀνθρώπους, inquit Plato, Epinom. ad Lib. de Legib. "Et quis est tam cæcus, qui cum suspexerit in cœlos, Deos esse non sentiat," uti Cicero Respons. Aurus. Atque in leges retulit Zaleucus, Τοὺς κατοικοῦντας τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν πάντας πρῶτον πεπεῖσθαι χρὴ καὶ νομίζειν θεοὺς εἶναι, καὶ ἀναβλέποντας εἰς οὐρανὸν, καὶ τὸν κόσμον, καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς διακόσμησιν, καὶ τάξιν, οὐ γὰρ τύχης, οὐδ' ἀνθρώπων εἶναι δημιουργήματα, etc. Ad horum mentem Tatianus: Τοῦτο, inquit, διὰ τῆς ποιήσεως αὐτοῦ ἴσμεν, καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τὸ ἀόρατον τοῖς ποιήμασι καταλαμβανόμεθα. Vid. Max. Tyr. dissertat. i.; Maimonid. More Nebuch. part. i. cap. xxxiv. Negari quidem non potest, ea omnia, quæ suâ naturâ ad cognitionem Dei atque attributorum istius sensum aliquem ducunt, aliorsum trahi a multis, et secus quàm oportet interpretari. Vidimus nullos sæpissime in atheismum procliviores, quàm qui rerum omnium cognitionem, earum præsertim quæ a natura occultæ sunt et latent, omnibus vestigiis indagare profitentur; nempe rerum omnium contemplatione non nisi ut innatæ mentis curiositati, in causarum secundarum nexuum nodorumque consideratione satisfaciant, Deo suo securi et negligentes abutuntur. Ita etiam, quibus longa annorum serie, perpensæ sunt rerum vicissitudines, tantùm abest sæpenumero ut inde providentiam Dei πολυποικίλην intelligant, metuantque, ut ex vitio nativo, cæcitate nempe mentis atque cordis malitiâ, in atheismum etiam prolabantur. Inde proverbium ortum *nullus senex timet Jovem;* sed hæc quorundam hominum vitia ipsi humanæ naturæ adscribenda non sunt. Præclara quidem sunt Aristotelis verba apud Ciceronem de Natura Deorum, lib. ii., ex quo opere desumpta incertum; nullibi enim apud ipsum apparent. "Si essent," inquit, "qui sub terra semper habitavissent, bonis et illustribus domiciliis, quæ essent ornata signis atque picturis, instructaque rebus omnibus, quibus abundant ii, qui beati putantur, nec tamen exiissent unquam supra terram; accepissent autem famâ et auditione, esse quoddam numen et vim deorum; deinde aliquo tempore patefactis terræ faucibus, ex illis abditis sedibus evadere in hæc loca quæ nos incolimus, atque exire potuissent; cùm repentè terram et maria cœlumque vidissent; nubium magnitudinem ventorumque vim cognovissent, adspexissentque solem, ejusque tum magnitudinem pulchritudinemque, tum etiam efficientiam cognovissent; quòd is diem efficeret, toto cœlo luce diffusâ; cum autem terras nox opacasset, tum cœlum totum cernerent astris distinctum et ornatum, lunæque luminum varietatem tum crescentis tum senescentis, eorumque omnium ortus et occasus, atque, in omni æternitate ratos immutabilesque cursus; hæc cum viderent, profectò et esse deos, et hæc tanta opera deorum esse arbitrarentur." Quibus addi possunt eorum quæ ibi loci ipse Cicero disputat plurima. Summa est;—esse præstantem aliquam æternamque naturam et eam suspiciendam admirandamque

Digitized by Google

hominum generi, pulchritudo mundi ordoque rerum cœlestium cogit confiteri; quæ ejusdem Ciceronis verba sunt secundo de *divinatione*.

CAPUT VI.

De sufficientia theologiæ naturalis ad salutem agitur; eam insufficientem esse variis argumentis probatur—Doctrina hujus theologiæ imperfecta, et habitus etiam—De gratia universali et voluntate Dei eos salvandi qui verbo carent digressio.

I. ISTIUSMODI cùm fuerit notitia Dei, atque istis mediis nixa, quæ inter homines peccatores revelatione supernaturali destitutos viguit, atque viget, videamus porro num ejus vi et ope, qui eâ imbuti fuerunt, suntve, finem suum ultimum assequi potuerint, ita ut illa veræ theologiæ nomen adhuc mereri videatur. Duplex respectu Dei, illiusque in homines judicii supremi, doctrinæ alicujus sufficientia esse potest; ad ἀναπολογησίαν una, ad salutem altera: primam autem notitiæ huic ascribit apostolus, Rom. i. 20, posteriori eam imparem asserimus. Etenim,—1. Omnia illa secula, quibus revelatione cœlesti destituta vixit maxima mortalium pars, χρόνοι ἀγνοίας dicuntur, Act. xvii. 30. Quos Deus *connivendo quasi dissimulavit*, gentibus permittens in viis suis incedere, Act. xiv. 16; non iis annuntians ut resipiscant. Per eam ignorantiam erant ad unum omnes ἀπηλλοτριωμένοι τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, Eph. iv. 18. Ita ut specialem gratiam et amorem quod attinet, nulla intercessit inter eos et Deum communicatio. 2. Deinde, omnis illa scientia, cujus in eo statu participes fieri homines potuerunt, ad legem pertinuit: cui verò non sufficit lex ipsa, nec sufficere potest legis cognitio, ea præsertim quæ est imperfecta: neque hylum proficit, finis illius respectu, absolutissimæ perfectissimæque legis imperfecta cognitio. At ipsam legem huic rei, nempe ut Deo quis placeat, imparem esse pluribus ostendit apostolus, ad Rom. iii. et iv. 3. Etiam χωρὶς πίστεως ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι, Heb. xi. 6; at verò ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος Θεοῦ, Rom. x. 17. 4. Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσι (homines) πατέρα τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλεν Ἰησοῦν Χριστόν, Joh. xvii. 3. Καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἡ σωτηρία, Act. iv. 12. At verò cum promissio Christi non nisi post lapsum facta sit, quâ primò apparuit in Deo humani generis misericordia, omnis autem hominum absque speciali revelatione Dei notitia, sit ejus tantùm particula, quam in statu integritatis habuerunt protoplasti, ut aliquid de Christo, cujus omnis cognitio est ἐξ ἀκοῆς, inde emanaret, est prorsus impossibile. 5. Tota hæc scientia, quanta quanta fuerit, operum tantùm fœderi inserviit; unde irrito per peccatum eo fœdere facto, in nullam obedientiam nisi ex pœnæ timore dirigere homines potuit; quando autem quis "ti-

Digitized by Google

more pœnæ, non amore justitiæ, præceptum facit, non facit in animo, id quod facit opere, ideoque peccati interius est reus, quantumvis sibi innocens esse videtur," ut scite Augustinus.

II. Duo ideo sunt in lapsi hominis theologiâ,—1. Internum lumen adhuc superstes, quod tanquam theologiæ est facultas, seu δύναμις· et, 2. Revelatio Dei per opera creationis et providentiæ, quæ quasi *theologia* est objective considerata, seu istius doctrina. Horum autem neutri, respectu finis ultimi, theologiæ efficaciam ad salutem ascribere audemus. Etenim primum imperfectionis arguere necesse habemus et doctrinæ respectu quam revelat, quæ legis ambitum, uti diximus, non excedens, Christi cognitioni nihil affine continet; atque etiam modi res divinas percipiendi, quo efficacia ejus circumscribitur, qui cùm mentes hominum tenebris et cæcitate penitùs sunt obsessæ, spiritualis esse non potest; alteri illi etiam, iisdem nominibus dicam ascribimus, cùm neque doctrinæ omnis absolute necessariæ ὑποτύπωσιν exhibeat, neque eâ efficaciâ, quâ cæco intellectui lumen salutare infundi possit, sese exserat; solus enim Jesus Christus vitam et incorruptibilitatem in lucem produxit, idque per evangelium, 2 Tim. i. 10.

III. Qui revelationem mentis divinæ, adeoque obedientiæ nostræ, per opera creationis et providentiæ, generali omnium hominum salvandi voluntati subnixam astruunt, præterquam quòd desideria inutilia, proposita imperfecta, intentionem inefficacem, quam efficacem reddere aut nolit aut non possit, misericordiam nunquam, nusquam se exserentem Deo ascribere cogantur; istiusmodi etiam distinctionibus utuntur, atque intra eos limites assertionem suam coarctant, ut nemini unquam mortalium revelationem istam usui salutari fuisse, aut esse potuisse, necesse habeant fateri. Etenim ut ea hujus revelationis separatio ab illusionibus quibus miris modis ludos fecerit miseros homunciones sibi devinctos tenebrarum princeps, quam ipsi necessariam esse contendunt, absque verbi lumine fieri nequeat; ita neque ista tenebrarum, cæcitatis, et præjudiciorum a mentibus hominum amotio, absque qua necesse est ut incassum cedat omnis revelatio, sine speciali ope Spiritûs Sancti procurari potest.

DIGRESSIO.

DE GRATIA UNIVERSALI,

Seu theologiæ naturalis in statu peccati ad salutem sufficientia, dissertatio.

I. HÆC autem, quoniam de iis non est eadem omnium sententia, altius paulo repetere placet, ac doctissimorum quorundam virorum sententiam examini ὡς ἐν παρόδῳ subjicere. Manifestationem hanc Dei non tantùm hominibus peccatoribus *sufficere* ad salutem, sed et

Digitized by Google

ipsos peccatores eâ virtute præditos esse, quâ possint manifestatione istâ ita uti, ut tandem reapse salutem consequantur, contendebant olim Pelagiani; in eorum sententiam discessit tota pene Arminianorum natio. Iiscum impræsentiarum congredi, animus non est. Habent in veterum recentiorumque scriptis quo se satis diuque exerceant. Ejus autem controversiæ pars aliqua inter fratres nuper agitari cœpta est. Pyrobolum *gratiam universalem* vocari placuit. Non autem solùm veritatis, sed et inter nonnullos, fraternæ charitatis in hac lite cardo verti videtur. Ita nempe apud Christianos mansuetudinis, imò humanæ fragilitatis immemores vivitur. Neque ex gratiæ evangelicæ natura officium quod exigitur, nec infirmæ conditionis humanæ misericordia, ut in leviculis opinione sejunctos æquo animo feramus, quicquam promovet. Fatemur hominum optimos ἐκ μέρους tantum scire; sanctorum ullos usque adeo perfecte per mentis renovationem in lucem Dei transformari, ut nullis sint tenebrarum reliquiis offusi, nullis erroribus obnoxii, agnoscere nolumus. Hæc vero de aliis omnibus quisque dici debere autumat, de se verò non item. Cum enim ad rem ipsam, et examen deventum est, nemo hominum est, qui se ita non gerat, ac si optimæ fidei, omnis veritatis usque adeo possessor esset, ut vix æquum sit quemquam communi hâc luce frui, qui ab eo dissentire audeat. Id autem inter veritatis μόρφωσιν, atque ejusdem δύναμιν est discriminis, ut illa mentem tantùm illustret cognitione veri, atque ad assensum doctrinæ evangelicæ præbendum quasi cogat; hæc vero insuper etiam ejus typum in totam animam inducat, atque mentem ipsam in omnibus ei conformem reddat.

II. Quæ non ita pridem doctis quibusdam viris in Belgio, cum aliquibus melioris notæ in Galliis intercesserunt super hac re digladiationes et simultates, neminem doctum latet, qui res religionis et ecclesiarum Christi nosse curat. Occasiones, ortum, et progressum controversiæ istius, prout ab aliquot jam retro annis inter eos agitata est enarrare, cum ea ex editis hinc inde *exercitationibus, animadversionibus, apologiis, vindiciis*, plus nimis sint evulgata, nihil aliud esset quam operam ludere. Neque enim quis inutilius studium insumere potest, quàm ea in lucem producendo, quæ ex se sunt nimis nota, et quæ ne unquam cognita essent, optandum fuisset. Non sane usque adeo pacis adhuc, aut charitatis fraternæ tædium me cepit, ut in mediam dimicationem, quæ variis animorum motibus, ex iis quæ revera sunt ἔξω τοῦ πράγματος oriundis agitatur, importune et temere me inferre velim: alia habeo quæ agam. Si vero quid ipse sentiam, de ea parte istius controversiæ, quæ a præsenti nostro instituto non est alia, imo ita comparata, ut nisi sublatâ de ea dubitatione, vix viâ institutâ tuto pergere possim, sine ulla cuiquam contradicendi libidine candide exponam, nemini grave, aut molestum fore spero.

Digitized by Google

III. Optâssem equidem viros doctissimos, majori cum lenitate, et Christianæ mansuetudinis studio, minori cum fastu (sit verbo venia) et φαντασίᾳ stadium hoc ingressos fuisse. Metuo enim ut apud æquos judices ac studio partium vacuos sufficiant eæ excusationes, quas prætendent forsan, ut quibus sine minimo opinionis, quam veram autumant, aut famæ dispendio carere potuissent. Quid enim? an perinde est, quo consilio, quâve mentis dispositione ad res sacras tractandas accedimus? an Spiritum illum Sanctum sine cujus ope et ductu speciali, nihil omnino aut pie incipere, aut feliciter absolvere possumus (nam id aliquid, quod propriis viribus præstare videamur, revera nihil est) exacerbatis animorum nostrorum affectibus, aut mentibus, irâ, odio, vindictâ, aut famæ cupidine præpeditis, quibus maxime prægravatur, se immiscere velle credamus? annon omni ope nobis nitendum est, ne quo modo, cùm aliis veritatem annuntiaverimus, ipsi simus, ejus δύναμιν quod attinet, ἀδόκιμοι? Cum etiam certissimum sit, neminem unquam veritatem divinam prout in Jesu est rite percipere posse, nisi qui ex imo cordis seipsum abnegaverit, atque fastum omnem, omniaque præjudicia pro virili deposuerit; quî liceat exspectare alios eam veritatem a nobis edoctos iri, cujus vim in nobis non ita experimur, ut in τύπον ejus simus traditi? Ea enim est omnis doctrinæ evangelicæ nativâ suâ luce mentes nostras perfundentis, indoles, ut mites nos reddat et humiles, atqui autori suo quàm simillimos; nempe sapientia quæ superne est, "Primùm quidem casta est, deinde pacifica, æqua, obsequens, plena misericordiæ et fructuum bonorum, absque disceptatione, et minime simulata," Jacob. iii. 17.

IV. Qui autem ex altera parte fratres a se dissentientes in pacis discrimen, aut famæ apud ecclesias suas adducere vellent, id faciant sine me rivali. Viros doctos, pios, ecclesiarum *ministros*, scholarum *rectores*, libertate judicii proprii in istiusmodi controversiis privare; et in toto muneris exercitio præcisarum opinionum sub jugum velle mittere, nihil aliud esset quàm *intolerabilem tyrannidem* in ecclesiam Christi invehere. Neque ego sane aut notabilem ullum veritatis progressum, aut veritatem profitentium οἰκοδομὴν ἐν ἀγάπῃ inde exspectarem, ubi verbi divini dispensatores ceu abjecta mancipia, alieni, in omni opere suo, arbitrii esse coguntur. Neque institutionis ministerii *evangelici* ratio, neque ipsius *evangelii* aut fidei natura, neque distinctiones donorum Spiritus Sancti, neque fraterna charitas, neque ædificatio ecclesiæ, nec luminis, cujus in hac vita facti sumus participes, conditio, neque innumera præcepta divina, neque gratiæ ductus, quem experimur, istiusmodi oneris impositionem ferent. Sed quantâ clade rem Christianam ubivis pene dudum affecit ista dominationem in fratres affectantium opinio, nullum sententiarum divortium in iis, quæ ad fundamentum fidei immediate non pertinent, tolerari debere, notius est quàm ut nostra enarratione egeat.

Digitized by Google

V. Hisce præmissis, *thesin* illam, quam nonnulli nostræ de theologiæ naturalis corruptæ totali ad salutem *insufficientia* opponunt, considerationi subjiciamus. Ea verò est, *Deum velle adultos, qui verbo suo carent, servari.* An ii qui quid sit *servari*, quid *verbo Dei carere*, sancte apud se perpendunt, facilem sententiæ isti assensum sint præbituri, equidem vehementer dubito. Deponatur paulisper studium partium, necessitudinis illius, quæ *thesi* huic cum aliis opinionibus intercedit, consideratio missa facta sit, res plana erit. Caveant modò disputatores, ne communioni isti, quam ipsi cum Deo per Jesum Christum gratiose obtinuerunt in rebus salutis æternæ, obstrepant *syllogismis*, et quiescent forsan hæc certamina.

VI. Voluntas autem Dei de salvandorum salute, vel *finem* et eventum respicit, et intentio, propositum, aut *decretum dicitur;* vel *media* quibus ii uti debent, qui vellent salvos fieri, et *præceptum* vocatur. Quo autem sensu Deus velit eos servari, qui reapse nunquam salvabuntur, quos sinit volens *in suis ipsorum viis incedere*, in quibus ut serventur prorsus est impossibile, quos ad recipiscentiam per illud medium non vocat, nec vocare vult, per quod solùm, ut quis vocetur ad veram resipiscentiam, est possibile, ea est fateor mea hebetudo, ut non intelligam. Qui enim ea salutis media tantum concedit, quæ, neque quis salutis auctor sit, neque per quem sit obtinenda, neque quid sit salus ista revelare possunt, potiùs eorum salutem quibus illa concedit nolle, quàm velle dicendus videtur. Si ad eos, qui spirituali αἰσθήσει instructi, atque mediorum omnium salutarium etiam ipsius Spiritûs Sancti, πλουσίως per Jesum Christum effusi, ope et auxilio freti, sciant quid sit Deo in medio tentationum servire, ita, ut tandem ineffabili ejus gratiæ beneficio salutem consequantur, extra contentionis funiculos positos, lis hæc decidenda deferatur, facilis futura esset ejus æstimatio.

VII. Qui eas orbis partes, quæ etiamnum verbo carent, animo lustrare, atque quæ sit miserorum hominum in iis ætatem degentium, salutis æternæ respectu, conditio, intueri velit, ad eam Dei voluntatem quam deprædicant viri aliquot docti proculdubio animo suspensus hærebit. Teterrimam eorum conditionem *uni malitiæ*, scio, ascribendam esse contendent; neque ego id absolute ita fieri debere nego. At malitiam eorum, eam excedere, quâ naturaliter imbuti sunt ii omnes, quibus, quoniam velit eos salvos fieri, verbum suum Deus concesserit, nego. Quo ideo sensu Deus dicendus sit eos *velle servari*, qui neque unquam servabuntur, et quibus nolit media ad salutem necessaria suppeditare, res est nimis impedita, et quæ faciles explicatus respuit.

VIII. Asserunt quidam, "posse iis prædicari verbum, id verò non fieri per nostram negligentiam et socordiam." Evangelium quidem *posse* prædicari, iis etiam, quibus non prædicatur, nemo dubitat. Quæ enim e re ipsâ contradictio oriri videatur? at *posse* id fieri re-

Digitized by Google

spectu eventûs, quod voluit ex æterno Deus ne fieret, id nondum probatum est. Quòd pluribus actu non prædicetur, neque olim prædicatum fuerit, scriptura voluntati Dei ascribit, Ps. cxlvii. 19, 20; Matt. xi. 26; Act. xvi. 6, 7. Ex negligentia et socordia nostra id ita evenire non videtur. Quamvis si ita esset difficultas sublata non foret. Eam enim socordiam Deum nobis auferre posse si velit, nemo dubitat. Sed, nisi ubi officium est, negligentia et socordia locum non habent; omne autem officium nostrum a voluntate Dei nos ad officium vocantis dependet. At quomodo docebunt, nos ad officium prædicandi evangelium iis, qui hactenus in diversis mundi partibus eo caruerunt, a Deo vocari? Demus viris doctis, haud opus esse ecclesiasticâ aliquâ missione ad munus illud obeundum. Quis enim eâ catholicâ potestate instructus est, ut alios ita mitteret? at scire velim quænam sit ea Dei providentia, quæ de voluntate ejus ita nos certos faciat, ut in fide opus illud aggredi possimus; aut quinam sint, qui ad illud rite perficiendum donis sint instructi; nimis equidem nos omnes esse *negligentes* et *socordes* in ea provincia administranda in opere evangelii, quam nobis Deus gratiose delegavit, fateor; καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός; at verò eousque socordiæ nostræ reatum se extendere, ut ei etiam imputandum sit, quòd Americæ incolis evangelium non sit prædicatum, mihi sane ab omni æstu disputationum immuni, non est credibile.

IX. Sed sententiam virorum doctissimorum penitus introspicere placet. Primò ideo concedunt, neminem unquam "Paganum citra prædicationem verbi, ita Dei documentis sibi a natura, vel providentiæ operibus objectis usum fuisse, vel uti potuisse, ut resipisceret et salutem consequeretur." Ita loquuntur viri quidam celeberrimi; atque sic se a Pelagianis omnibus, Arminianis plerisque, etiam a petulantibus hîc apud nos conviciatoribus nonnullis in hac re diversissime sentire ostendunt. Et quidni sane totius hujus litis æstimatio hîc fieri possit? nihilne habemus aliud magis ex nobis et majus, quàm ut tempus teramus disputando utrùm id fieri possit annon, quod neque unquam fuit, neque est futurum, imò, quod ne unquam fieret Deus in sese proposuerit? sed alia res est, uti videbimus.

X. Addunt ideo, "istiusmodi adminicula data esse Paganis, quæ in et ex se ducunt ad aliquem gradum notitiæ salutaris." Ita enim loquitur vir doctissimus, et magni nominis in theologia. At *omnis gradus notitiæ salutaris, ipse est salutaris.* Salutaris autem omnis notitia in cognitione fœderis gratiæ consistit. Nisi ideo gradus ille salutaris notitiæ, qui per ista adminicula comparari potest, planiùs sit exposita, licebit mihi profiteri, me gradum illum neque capere, neque intelligere. Minimus etiam salutaris notitiæ gradus, renovationem mentis salutarem requirit. Ut in mente cæca, gradus aliquis sit salutaris notitiæ impossibile est. Nam in salutari notitia renovatio ejus consistit. Ubi autem renovatio mentis est, ibi est Spiritus

Digitized by Google

Sanctus, qui solus illam operatur et efficit. Adminicula ideo ista, quæ ad *gradum aliquem notitiæ salutaris ducunt*, ad Spiritum etiam Sanctum obtinendum, renovationem mentis, et veram fidem ducunt. At hoc opus evangelii peculiare esse, ipsum ubivis docet. Sin per *notitiam salutarem*, doctrina tantùm salutaris intenditur, non autem mentis renovatio, tum ista adminicula homines peccatores ad doctrinam evangelii, saltem ejus gradum aliquem, ducere, istius enuntiati sensus est. Id verò utrùm verum sit, postea videbimus.

XI. In eo statu sane nos jam sumus, ut nisi cognoscamus Jesum Christum, quem Deus misit, et Deum in illo mundum sibi reconciliantem, vitam æternam consequi haud valeamus. Omnis autem ista Dei notitia, quam sine verbo ex operibus creationis et providentiæ homines peccatores acquirere possunt, est tantùm cognitio Dei *creatoris* et gubernatoris omnium; de redemptione altissimum silentium. Sed regerunt: "Hæc si recta sunt, efficiunt ut homo etiamsi per impossibile supponatur in naturæ schola bene et ex officio versari, omnemque suam intelligendi vim ad ea quæ isthic vel audit vel videt expendenda ac discenda conferre; nihil aliud tamen ex hisce documentis haurire possit, nisi hoc unum, Deum esse aliquem sanctissimum, justissimum, potentissimum, ac sapientissimum, qui hoc universum condiderit, et regat; se verò peccatorem esse violatæ divinæ legis reum, iræ ideo cœlesti obnoxium, morte et maledictione sine ulla spe veniæ certissime afficiendum; ita necesse est Deum ista omnia eo animo hominibus objicere ut discant, se certò infallibiliter damnatos esse, neque ullum sibi neque ad salutem, neque ad resipiscentiam, quæ eos juvet, relictum esse locum." Sed multimode peccat hæc oratio; atque ita fit, ubi ex studio partium, non æquo et bono res agitur. Etenim si liceat viris doctis supponere quicquid velint, sive illud possibile sit, sive impossibile, quin ex eo inferant quodcunque vellent, nemo potest eos prohibere. Et si nolim supponere ea quæ sane non sunt supponenda, quia tacitam τοῦ ἐν ἀρχῇ petitionem includunt, statim concidit tota oratio. Deinde quis unquam dixit hoc unum doceri per opera Dei? plura doceri possunt, ita tamen ut Christus non doceatur; Deum hunc summe amandum et colendum esse ejus opera docent; nempe quia eum Deum esse docent. Sunt et alia corruptæ theologiæ naturalis capita, uti ostendemus. Porro: qui affirmant Deum per opera sua se revelare, ut homines eum cognoscant tanquam omnium creatorem, rectorem, gubernatorem, potentissimum, sanctissimum, justissimum, non dicunt, neque si sibi constare velint, dicere possunt, eum omnia in naturæ et providentiæ operibus documenta eo animo hominibus objicere, ut discant se certò damnatos esse. At inquies ex eorum sententia æternam suam salutem quod attinet, nihil aliud discere possunt homines peccatores: esto sane! haud citò mali quid ex hac sententia oriturum ostendes: quid enim? an litem quis Deo inten-

Digitized by Google

dat, quia justus est: neque potest non esse justus? an adversus eum accusatio ducenda, quod homines sint peccatores, et non possunt jus ejus ignorare, nempe eos *qui peccata fecerant dignos esse morte?* quòd e statu quo ex ista ejus revelatione salutaria percipere potuerint, nefarie desciverint? Sed misericordiam suam parcentem (hoc est in fœdere gratiæ) per opera creationis, et providentiæ non exponit? quid tum? an ipsa lex Dei, quæ multò clariorem Dei manifestationem continet, quàm illa altera adminicula, et documenta, de quibus loquimur, eam misericordiam enarrat? an verò quispiam mortalium legi Deo, ob eam causam dicam, impingere ausus erit? nonne ubivis disputat apostolus, per *legem esse cognitionem peccati*, remedii non item? Posito ideo, quod homo rite et sedulo in schola legis officio suo fungeretur, at nihil aliud in eo discere potest, quàm se esse peccatorem, atque certò damnandum. An lex ideo peccatum, an Deus injustus qui eam tulit? Μὴ γένοιτο et tamen *quotquot ex operibus legis sunt, sub execratione sunt.*

XII. Dicent vero "Deum hanc sui manifestationem hominibus concedere eo animo et voluntate, non ut despicerentur, sed ut iis recte utantur ad cognitionem peccati, resipiscentiam, et ad cultum Dei pro rerum istarum ingenio." Deum sui documenta hominibus objicere eo animo et voluntate ut *despicerentur*, an mortalium cuiquam per somnium inciderit cogitatio, vehementer dubito. At vero eum providentiæ suæ opera iis qui verbo carent, proponere eo animo et voluntate, ut iis recte utantur ad resipiscentiam, quod eos nunquam facturos probe novit, cùm id etiam norint viri docti quibuscum nobis res est, vix fidem facient apud eos, qui Dei beneficio verbo non carent. Neque ipsi viri docti ita insipienter regulas proprias disponerent. Deinde quid per animum et voluntatem Dei in hac quæstione intelligunt haud satis accurate docent, de iis verò postea.

XIII. Hujus autem controversiæ cardinem in eo poni nonnulli asserunt, "utrùm scilicet in naturæ et providentiæ operibus, aliqua Dei in homines peccatores lenitas, et placabilitas manifesta fuerit?" At pace eorum dixerim, causa hæc multò aliter se habet. Aliquam Dei lenitatem in homines peccatores per opera providentiæ manifestari novimus. "Multâ enim cum lenitate perfert vasa iræ compacta ad interitum." Sed ea lenitas illa non est, quæ in misericordia parcente, cujus est effectum remissio peccatorum, consistit. At sine hujus cognitione, ut quis ad salutarem resipiscentiam perveniat, est impossibile. Deinde voluntatis Dei nulla hîc mentio, at de ea sola quæstio est, non de rerum ipsarum natura, neque an aliquis notitiæ salutaris gradus ex hac manifestatione comparari possit. Quamvis de illis etiam agere haud displiceat. Sed viros pios doctosque e tenebris in mirificam Christi lucem translatos, qui animas suas purificârunt auscultando veritati per spiritum, posse ita jejune et languide de notitia salutari misericordiæ divinæ parcentis loqui, pene miror.

Digitized by Google

Sed in examinandis virorum doctorum verbis non necesse est ut ulteriùs iis sim molestus. Scio me in hac causa nullo partium studio esse abreptum, nullius *magistri* aut *synodi* in verba juratum, ipse ideo, quâ possim fide, controversiæ statum exponam; primo autem in loco ea in quæ partes consentiunt proponam; deinde controversa. Totam autem rem dicam forsan breviùs, quàm res tanta dici debeat; sed pro nostro instituto, uti spero, perspicue satis; neque enim ample et elate in ea causa loqui, in qua non nisi humiliter et demisse sentio, placet.

XIV. Conceditur ideo:—

1. Esse aliquam *naturalem* de Deo notitiam, seu Θεογνωσίαν ἔμφυτον, quam nos superiùs exposuimus.

2. Per opera creationis et providentiæ revelationem æternæ potentiæ et deitatis Dei creatoris, et omnium rectoris, factam esse.

3. Quicquid de Deo cognoscunt homines, aut vi revelationis ipsis indultæ cognoscere possint, eo omni in illum finem eos uti debere, ut ipsum colant, ament, ut Deum glorificent, atque ei se in omnibus dicto audientes præbeant.

4. Neminem Paganorum ob nativam cæcitatem et malitiam, atque astum diaboli eos undique pravis superstitionibus, et nefariis idololatriis illaqueantis, se Dei imperio submisisse, aut morem ei gessisse, secundùm mensuram cognitionis, quam de eo habuit, vel habere potuit, atque ideo eos omnes fuisse prorsus inexcusabiles.

5. Christum mediatorem per hæc media non revelari; non eatenus saltem, ut ab iis, qui hæc media tantùm obtinuerunt, percipi salutariter potuerit.

6. Revelationem Christi mediatoris per evangelium absolute necessariam esse ad salutem obtinendam.

7. Præter externam omnem qualemcunque vel quibuscunque mediis factam Dei, et voluntatis ejus revelationem, opus esse efficaci virtute Spiritus Sancti mentem luce salutari perfundente, ut quis spiritualia spiritualiter intelligat, ad Dei gloriam, suique salutem æternam.

8. Deum non proposuisse ab æterno in se, ut ulli eorum, quibus alia media salutis præter opera naturæ et providentiæ non concedit, servarentur. De hisce omnibus vix quæstio ulla est inter *orthodoxos*.

XV. Totius ideo controversiæ cardo in hisce duabus quæstionibus versari videtur; quæritur enim,—

Primò, "An ea Dei manifestatio, quam per opera naturæ et providentiæ peccatoribus verbo destitutis concedit, ullum gradum notitiæ verè salutaris in se contineat, cujus ductu ad veram et Deo gratam resipiscentiam pervenire possint, atque salutem æternam consequi."

Secundo, "An Deus hanc sui manifestationem, eo animo et voluntate" (hoc est, proposito et intentione) "indulgeat, ut ii, quibus est in-

Digitized by Google

dulta" (uti est omnibus omnino hominibus) "ad veram resipiscentiam atque Deo gratam veniant; et ita salutem æternam consequantur, licèt verbo destituantur." Hoc est: et sufficientia mediorum, et intentio Dei, eorum salutis respectu, qui verbo carent, sub controversia cadunt.

XVI. Argumenta autem nonnulla ex scripturis petita, quæ in hac lite in nonnullorum scriptis exstant, breviter examini subjicere visum est. Primum autem ex verbis Paulinis, quæ antea nos retulimus, ex Act. xvii. 24–26, quibus addunt nonnulla ex cap. xiv. 16, deducitur. Ex hisce locis constat, inquiunt, "Deum omnia in natura et naturæ gubernatione opera edere eo animo, ut homines peccatores ipsum quærant, et inveniant;" idque disertissime Paulum testari affirmant. Sed affirmatio hæc vix statum controversiæ tangit, nedum absolvit. Quid id est, quo ex hisce locis sententiæ suæ fidem præstruere conantur, atque deinde quomodo probationes suas pertexant, restat ut videamus.

XVII. Primò ideo postquam Deum, dicta adminicula hominibus verbo destitutis eo animo administrâsse, ut ipsum *quærerent* et *invenirent*, præstruxerint, in iis ea omnia contineri, quæ scitu sunt necessaria, ut Deus *quæratur* et *inveniatur* concludunt. "Quærere autem Deum," dicunt, "non esse, investigare an sit, sed ad fidem ejus confugere, et gratiæ ejus præsidium expetere. Deum autem invenire, esse expetitum ejus præsidium obtinere et impetrare, et sanctissimum ejus numen propitium et benevolum experiri." *Resp. Ad fidem Dei confugere* est in Deo confidere; quod qui faciunt sunt beati, Ps. ii. 12; *gratiæ Dei præsidium expetere*, sui abnegationem, et in Dei gratiam resignationem includit, quæ justificationem semper pariunt, Luc. xviii. 13, 14. Atque hoc est sanctissimum Dei numen propitium et benevolum experiri; quod nisi in remissione peccatorum nulli unquam obtigit. Atque ita in Deum salutariter credere, fide vivâ et efficaci ad salutem, per istas verborum Paulinorum interpretationes intendere videntur.

XVIII. At immane quantùm thesin propositam hîc ampliant. Forsan ultra spem in argumentando se profecisse sentiunt, qui ita argumentantur, ita ut non possint sibi eousque temperare, ut intra limites quæstionis, prout ab ipsis communiter proposita est, consisterent. Quid enim? an manifestatio Dei per opera providentiæ, omnia quæ scitu necessaria sunt, ut homines peccatores ad Deum totâ animi fiduciâ confugiant, eum propitium experiantur, colant, atque in eum credant, ex virorum summorum sententia, contineri censenda est? Cur ideo ea providentiæ opera Christum revelare negent iidem viri docti? aut cur notitiam Christi necessariam esse ad fidem vivam et salutem consequendam asserant? imò si ita se res habeat, quid verbo opus est? aut quo sensu Christum per evangelium *vitam et incorruptibilitatem in lucem produxisse* dicamus?

Digitized by Google

XIX. Quoniam verò huc deventum est, videamus quomodo ex hoc loco sententiam hanc statuminare conantur; ex constitutione περιοχῆς apostolicæ, et sensu verborum, *quærendi* et *inveniendi*, Deum scilicet, dependet omnis argumenti ratio, quo utuntur viri docti; animum et consilium Dei probant ex ista verborum structura; nempe ζητεῖν τὸν κύριον, dixit Paulus, pro ἵνεκα τοῦ ζητεῖν· nimirum ut animum Dei hominibus peccatoribus opera sua objicientis prædicaret; τρόπῳ λέξεως, uti affirmant, Græcis familiari. *Quærere* autem Deum, non alio sensu accipi debere, quàm qui ab iis est expositus, adductis omnibus locis Veteris Testamenti, in quibus Deum quærendi et inveniendi fit mentio, probant.

XX. Atque ita quidem causam suam agunt viri doctissimi: an vero mentem Spiritus Sancti, an vim argumenti Paulini assecuti sint, verborum apostoli occasionis, et sensus, brevis enarratio docebit. Paulus ideo cùm Athenis esset, spiritu irritatus, quod conspiceret urbem illam idolis refertam, Act. xvii. 16, non potuit sibi temperare, quin illico, contra quod ei primo constitutum fuisse videtur, Deum vivum, in oppositione ad omnia illa idola μάταια, quorum religione tenebatur urbs superstitiosissima, publice exponeret, et annuntiaret. Cum vero hoc ei propositum fuerit, argumento utitur promptissimo æque ac fortissimo, a creatione, et gubernatione omnium ducto. Quò autem ipsos idololatras arctiùs constringeret, docet eos omni excusatione in idolorum cultu penitissime esse destitutos; cum hæc ipsa Dei opera, quæ quotidie iis objiciebantur, luculenter eorum auctorem indicarent; Deum esse eumque summum, bonum, sapientem, potentem, et ubique præsentem; ita ut non nisi supremæ esset dementiæ, *illum nescire velle, quem ignorare penitùs non potuerunt;* imò, inquit, Deus iste vivus, omnium Creator, rectorque, eo animo opera sua naturæ, et providentiæ, omnium considerationi objicit; ut illorum auctorem per ea adminicula *quærerent, si forte palpando invenirent,* qui ideo eo relicto, vel in ultimum locum tanquam ignoto rejecto, qui solus et est, et cognosci potest, ad ea, quæ aut non sunt, neque usquam fuerunt, aut vana sunt et stulta, se religiose recipiant, non possunt non esse et ἀναπολόγητοι et αὐτοκατάκριτοι.

XXI. Probat ideo apostolus, gentilium deos vana esse *idola*, verum autem Deum et vivum, unicum, hujus mundi et conditorem et rectorem, se iis ita exposuisse, ut eum facillime, et nullo negotio, ex certa operum ejus consideratione, quæ quotidie eis objecit, cognoscere potuerint. Si itaque animo advertissent, atque ex adminiculis cognitionis suæ, quæ illis affatim suppeditavit, Deum quod fieri oportuit, quemque esse denegare non potuerunt, quæsiissent, utique *invenissent* eum, cùm non longe ab eis fuerit, neque ad muta idola, et vana se transtulissent. Neque enim verba apostoli ultra subjectam materiam, atque concionandi occasionem porrigenda sunt.

XXII. Videamus porro, quid sibi velint ea verba apostolica, ut

Digitized by Google

"quærerent Dominum, si fortè palpando eum invenirent," prout consilium et voluntatem Dei respicere videantur. Cum autem superstitiosissimi idololatræ fuerunt, quibuscum apostolo res erat, apparet ipsum eventum per ea non intendi, neque propositum aliquod voluntatis divinæ, ejus respectu, cum Deus proposita sua exsequendi, neque vi, neque sapientiâ destituatur; ipsam rerum indolem et ingenium, ea verba denotare certum est: ac proinde id mentis divinæ consilium, quo voluerit illa omnibus hominibus ita objicere, ut essent media sufficientia externa, hoc est, in genere suo, ad finem istum propositum assequendum; nempe ut *quærerent et invenirent* conditorem et rectorem omnium. Deum ideo eo animo et voluntate hominibus verbo destitutis opera naturæ et providentiæ objicere, ut eorum ductum secuti, se auctorem eorum, atque rectorem omnium, relictis diis falsis, et totâ illâ idololatriæ lernâ, quam in mundum humanæ mentis cæcitas atque astus diaboli invexerant, *quærerent et invenirent;* atque præterea nihil ex iis locis confici posse videtur. Imò de voluntate et consilio Dei in mundo condendo et regendo verba nulla revera facit apostolus. Probat gentes potuisse ad eam illius cognitionem, quam superius posuimus, pervenire, per nudam operum ipsis objectorum considerationem. De *placabilitate* vero Dei, de remissione peccatorum, de *sinu misericordiæ*, de invocatione atque precibus, de resipiscentia salutari, de studio sancte recteque vivendi, quæ sine fide nemo habere potest; atque aliis id genus pluribus, quæ ex hisce locis exsculpere satagunt viri aliqui docti, altum est silentium.

XXIII. Videamus verò quemadmodum viri docti thesin suam ex hisce verbis apostoli probare nituntur: primo ideo ζητεῖν τὸν Κύριον, pro ἵνεκα τοῦ ζητεῖν Paulum dixisse affirmant: at verò, cùm nulla necessitas, aut ratio, cogat eam apostolici sermonis interpretationem, id gratis dictum esse existimandum est. Sed nihil omnino opus est, ut de phrasi ista litem moveamus; concedamus ideo viris doctis, ut jure suo utantur, in horum verborum a proprio loco, quem dissertatione apostolicâ occupant, Act. xvii. 27, divulsione, atque eorum ad alia ejusdem apostoli verba, quæ cap. xiv. 16, habentur applicatione, si modò iis illud agendi potestas sit. Demus etiam τὸ ζητεῖν eodem sensu accipi debere, quo versu præcedenti κατοικεῖν usurpatur; atque eousque consilium Dei in creando et regendo mundo denotare, quatenus scilicet, mundus iste suâ naturâ aptus sit ad eum manifestandum. Quid tum porro sequi videatur? nempe, εἰ ἄραγε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὕροιεν *ad eundem modum exponi debere;* atque ita eandem Dei intentionem seu voluntatem denotare. Sed quid ita quæso? nempe εἰ ἄρα et εἴπως, pro ἵνα et ὅπως, *sumuntur.* Sed an semper id fit, an aliquando tantum; semper id ita fieri non puto dicturos viros doctos: cum unicum tantùm exemplum producere possunt, ubi videtur εἴπως ita accipi posse; de εἰ ἄραγε silent. Εἰ ἄραγε sane forsan hoc solo in loco Novi Testamenti occurrit: εἴγε atque εἰ

Digitized by Google

ἄρα sæpius. Act. vii. 1, viii. 30, 2 Cor. v. 3, Gal. iii. 4, Eph. iii. 2, iv. 21, Col. i. 23, exemplis esse possunt. Tentet lector, si ex eorum locorum aliquo saltem, istum harum particularum sensum et usum extorquere possit. De εἴπως nihil opus est ut simus solliciti, neque ut quid de usu ejus exposuerit Eustathius anxie quæramus, cùm in textu nostro non habeatur. Apostolum autem mentem, consilium, voluntatem Dei iis verbis exposuisse, quæ extremam denotant incertitudinem, creditu difficile est. Deum ideo in mundo condendo et regendo, potentiæ et divinitatis suæ istiusmodi dedisse documenta, ut per ea ad omnium conditorem quærendum excitari potuerint, nec non ad vires suas tentandas eum inveniendi, atque ab idolis omnibus discernendi hujus loci sententia est. Nempe Deus incorporeus et invisibilis, in operibus istis, sui quasi vestigia ita reliquit, ut, iis inhærendo, inveniri possit.

XXIV. At vero in sensu verborum *quærendi* et *inveniendi*, causæ suæ firmius præsidium invenisse se putant nonnulli. Media illa cognitionis Dei, de quibus agimus, aliquo saltem respectu sufficientia esse ad Deum eo modo quærendum, et forsan inveniendum, de quo loquitur *apostolus*, negari non potest: etenim aliter iniquus esse censendus est *apostolus*, qui id ab iis qui nulla alia media habuerunt, postulaverit. At vero "quærere Deum, et invenire affirmant, non esse Deum simpliciter investigare, ut homines cognoscant eum esse, atque quid sit" (quamvis ista verba nihil aliud exprimere videantur), "sed ad fidem ejus confugere, in eo acquiescere, eum invocatione et precibus colere, totâ animi fiduciâ eum amplecti, atque propitium experiri; atque proinde media ista omnibus suppeditata in hosce fines sufficientia esse atque a Deo destinata, uti ita sufficerent;" nempe hominibus verbo destitutis. Cum autem verba ista, si modò eis non alio sensu utantur, quam quo in sacra Scriptura usurpantur (neque sane decet virum *theologum* vocabulis ullis istiusmodi sensu, qui abs unica nostra de rebus sacris sentiendi et loquendi regula et norma abhorret, uti) totum fidei salvificæ opus absolvant, atque ita media ista cum ipso Dei verbo, quod "supra omne nomen ejus magnificavit," rem ipsam quod attinet, æquaverint, validissimis argumentis et probationibus ad παράδοξον istud stabiliendum, sibi opus esse haud dubio concedent. Ad interpretationem itaque hanc suam horum verborum firmandam, omnia loca Veteris Testamenti, in quibus *quærendi* Deum et *inveniendi* fit mentio, in medium aliqui proferunt; atque *ea verba in iis locis, alio sensu quàm qui est ab ipsis expositus, accipi non posse affirmant.* Eundem autem esse sensum eorum verborum hoc in loco, *non esse dubitandum* asseverant. Id quidem non esse dubitandum, facile dictu est; ego verò non tantum de eo dubito, sed id plane falsissimum esse judico; neque satis mirari possum quomodo ulli in mentem venire possit, istud asserere.

XXV. Nam in omnibus *istis* locis loquitur sacra Scriptura de

Digitized by Google

populo Dei fœderato; in *hoc* vero de iis tantum qui extranei erant quoad pactorum promissiones;—in *istis* de iis qui actu ipso, saltem professione tenus fideles erant; in *hoc* de idololatris;—in *istis* de iis, qui Deum cognoverunt in verbo, et idola abominati sunt; in *hoc* de iis quibus penitus erat ignotus;—in *istis* agitur de quærendo et inveniendo Dei cogniti favorem per Christum; in *hoc* de Deo per opera naturæ et providentiæ quærendo, ut cognoscatur;—in *istis* agitur de Deo cognito, at ob peccatum in dispensationibus externis ad momentum averso, et per promissum eum inveniendi propitium in Christo; in *hoc* verò, de Deo ignoto quærendo, atque ab idolis discernendo. An jam *hisce* de, atque *illis* eodem sensu ea verba proferri putemus? de iis nempe, qui, cùm populus fuerint Dei fœderatus, fideles, in Christo justificati, verbo instructi, promissionibus evangelicis innixi, Dei faciem, favorem quærere necesse habuerint; atque illis, qui verbo destituti, omnique revelatione Christi, fœderis divini extorres, ἄθεοι in mundo, ut Deum esse cognoscant, atque idola sua vana φύσει Deum non fuisse, naturæ tantùm et providentiæ opera sibi objecta habuerunt? imò absit quàm longissime vel levicula istiusmodi ab omni pia mente suspicio.

XXVI. Neque etiam absolute dicitur de iis, quos negligentiæ et socordiæ reos ob non considerata Dei opera peragit apostolus, ut Deum *quærant*, sed ut *eo modo* quærant; nempe si modo "palpando eum inveniant;" an verò id dici possit de sanctis iis, quorum Veteri in Testamento fit mentio, qui certissimis Dei in Christo promissis nixi, ad eum accedere soliti sunt, lectori judicandum relinquo. Aliud igitur omnino est, quærere favorem et gratiam Dei per verbum suum revelati, vi promissorum suorum in Christo; aliud quærere Deum ignotum, in operibus naturæ et providentiæ, si forsan "palpando inveniri possit."

XXVII. Cum vero omnes theologi, quotquot novam methodum, uti vocant, sequuntur, firmissimum causæ suæ præsidium, in quadam Dei *placabilitate*, quam in operibus providentiæ patere asserunt, poni putent; non inutile forsan fore videbitur, si rem hanc paulò altiùs repetens, quid de *placabilitate* ista, quæ in hac disputatione utramque pene facit paginam sentiendum sit, atque quid de ea re ipsæ perceperint gentes, verbo destitutæ, paucis exponam. Etiam quoniam in omnibus virorum clarissimorum argumentis, ubivis nobis obviam sit ista placabilitas, quicquid ad eam loco movendam, compendifaciens, dixero, in lucro poni posse videtur.

XXVIII. Hominum peccatorum verbo destitutorum, statum et conditionem, cognitionem Dei quod attinet, superiùs descripsimus. Qualem, Deum cognoscendi δύναμιν naturalem, sponte in adultis se exercentem, quas προλήψεις, κοινὰς ἐννοίας, in eo statu retinuerint, etiam ostendimus. Eas vero de Deo notiones congenitas, foveri, augeri, et elici posse, per operum providentiæ considerationem, iti-

Digitized by Google

dem pluribus demonstravimus. Atque hic quidem modus Deum cognoscendi, in statu integritatis hominibus ad omnem obedientiam rite præstandam, atque præmium obedientiæ assequendum, abunde suffecisset. Per peccati verò ingressum ita turbatus est, ut ex eo animi dubii pendeant peccatores, atque inde explicatam Deum colendi rationem ullam habere non possint. Ex una parte, Deum, bonum, munificum, patientem, *mite quod et homini cognatum*, non potuerint non apprehendere. Ex alia verò, peccati conscientiâ, atque iræ et indignationis divinæ, seu justitiæ vindicantis sensu arcte constricti, ancipiti curâ, et variis cogitationibus distracti, huc illuc, incertissime fluctuare necesse habuerunt. Si enim ex una parte, spes ulla aliquando affulserit, ita ut quid a Dei bonitate atque munificentia exspectarent, exploratum habere sibi viderentur: ex altera statim horrori mista desperatio, ita cuncta consilia prius cœpta, incerta semper reddidit, ut spe omni deploratâ penitus (propriis ipsorum cordibus convicti) conficerentur, Heb. ii. 15.

XXIX. Hujusmodi autem præsumptionibus, in animis peccatorum e diametro pugnantibus, utrique parti hostili quasi auxilio fuêre opera iis objecta providentiæ. Etenim dum pluvias et præstituta tempora fructibus proferendis cœlitus data, aliaque beneficia, ob quæ numen *optimum* solenniter dixêre, perpenderint, fidenti esse animo, omnia bona dicere, eorum auctorem celebrare, atque verbis mirabiliter ornare soliti sunt. At verò cùm etiam iram Dei adversùs impietatem et injustitiam hominum, e cœlo se patefacientem conspicerent, illico actum esse de omni ea spe, quâ se falsò lactassent, non potuerunt non sentire.

XXX. Neque ego, de eo tantùm, quod in tali statu fieri assolet, cùm non aliter fieri potuerit, loquor; etenim cognitio ista Dei, de qua verba facimus, attributa ejus naturalia respicit. Ita ubivis nos docet *apostolus*. Actus voluntatis divinæ liberi, ad eam non pertinent, prout videbimus. Attributa ea enim partim ex notionibus congenitis, partim ex effectis, cognoscuntur. Liberi alicujus actus voluntatis divinæ, nulla notio naturalis est, aut præsumptio. Bonitas quidem ex una parte, atque quæ ea necessariò ponit, et justitia vindicatrix ex altera, Deo naturalia sunt. Istorum, in omnibus quædam est προλήψις. Horum autem externi effectus diversi sunt, et contrarii. Providentiæ opera omnia ad hosce fontes respective referri debere, videtur. Nemo est speciali revelatione destitutus, qui aliò ea referre potest. Eorum, quorum positis objectis, haud necessarius est egressus, alia est ratio. Ex liberrimo autem Dei arbitrio dependet, ut bonitas et justitia, effectorum respectu, inter se occurrerent, et mutuo se oscularentur. Nisi quis Deum ex necessitate naturæ peccatum punire, atque etiam remittere dicendum esse, autumet. Huc autem pertinere *placabilitatem*, de qua loquimur, apparet; quæ in Deo est arbitraria prorsus; seu voluntatis ejus actus

Digitized by Google

liberrimus, si modo quid istiusmodi Deo assignari possit: nam neque attributum ullum naturæ divinæ, neque actum ullum voluntatis ejus propriè exprimit. Hisce itaque contrariis, quasi ventorum ictibus, agitati, in contraria prout alterutra notio in mentibus eorum *præpotuit*, abierunt.

XXXI. Etenim aliqui, bonitatem Dei in *semperlenitatem* quandam, quæ aut vitium est, aut saltem in vitiorum confinio posita, atque rectore summo indigna, commutantes, omnes de ira et severitate Dei cogitationes penitus abjecerunt; fœdissimum superstitionis crimen iis intentantes, qui earum curâ ullâ, aut studio tangebantur. Eo animo esse impiorum plurimos, testatur Scriptura, Ps. l. 21, atque hâc viâ institerunt sapientum plerique, ut postea ostendetur. Nonnulli interea iræ et vindictæ Dei metu, et præsagitione quâdam, continuo se emaciârunt, quos salsissime exagitat Plutarchus περὶ δεισιδαιμονίας libello. Eos etiam depingit sacra pagina, Mic. vi. 6, 7. Fuêre etiam qui veteribus traditionibus nixi, idola, quæ coluerunt, *placabilia* fuisse, atque per sacrificia placari potuisse, suspicati sunt; quos tamen risit philosophorum chorus. Opera autem providentiæ, istiusmodi numinis placabilitatem iis suggessisse, non est unde suspicio levissima oriretur; si cui id suspicari libet, eum prohibere non possumus; cùm suspicio in uniuscujusque potestate sita sit, ea vero in hac re omni probatione caret. Morem inter gentes sacrificandi partim inveteratis traditionibus, a Dei institutis emanantibus; partim superbiæ et astui antiqui serpentis, cultum Dei sibi nefarie attrahentis, referendum esse, certum est. Neque enim aliam ejus originem Gentilium sapientissimi tradidêre. Sacrificiorum ortus, uni Deo voluntati atque arbitrio liberrimo assignandos esse, antea docuimus; ut ex alio fonte, quàm quos indicavimus, eorum notitia et observantia ad gentes revelatione supernaturali destitutos emanaret, impossibile est.

XXXII. Fuêre autem qui, quò e laqueis, quibus se ex contrariis istis de Deo ejusque natura notionibus, quas e diversis effectibus superius numeratis conceperant, intricatos sentiebant, expedirent; duo omnium principia, deos duos,—bonum unum, bonitatisque omnium auctorem, perversum alterum, malorum pœnarumque potentem,—ipsi sibi finxerint. Etiam durat adhuc ea tradita persuasio in magna parte vulgi Americanorum. Hinc Cortesium Hispanum, tormentorum eos bellicorum horrore exanimantem, Tlaxcallani, legatos scitatum miserunt, uter esset Deus? bonusne ille, qui fructus dat? an malus, qui sanguine delectatur humano? ut, quomodo excipiendus esset, cognoscerent. Neque ea nuper nata persuasio est, imò pervetusta est. "Labeo, quem hujuscemodi rerum peritissimum prædicant, numina bona a numinibus malis cultûs diversitate distinguit; malos deos propitiari cædibus et tristibus supplicationibus asserit; bonos autem obsequiis lætis atque jucundis," uti est apud August. de Civit. Dei, lib. ii. cap. xi.

Digitized by Google

XXXIII. Neque notatu indignum videtur, eos inter antiquos idololatras, qui aliquâ, supra cæteros mortales, animi affectione numen venerari videbantur, iræ ejus et vindictæ altissimâ persuasione freti, horribilem semper deorum placandorum rationem, ἀνθρωποθυσίας scilicet, iniisse. Exemplo sint *Pœni*, quos inter ethnicos maximâ numinis reverentiâ ductos fuisse, plus satis innuit Plautus, dum nullum alium ei, quem in scenam produxit, sermonem tribuit, quàm qui inusitatum religionis sensum sapere videtur. Fides autem *Punica* Romanorum proverbium est; quod si non tantùm vincere, sed et victoriâ uti scivisset Annibal, locum nullum habuisset; vel ex altera parte ipsum nomen Romanum non minore labe polluisset. Eorundem verò hominum abominanda sacrificia notissima sunt.

XXXIV. Atque sane, inter gentes, ita res se habuit. Cum enim ex operibus naturæ, *placabilitatis* erga peccatores nihil omnino patere potuerit, utpote, quæ ante omnem peccati considerationem absoluta, alii plane fini consignata erant; providentiæ autem opera, quicquid bonitatis aut patientiæ manifestum fecerint, iræ et indignationis patefactione pensaverint; atque sacrificiorum usus, non nisi ex traditione detestandâ, quia fœdissime corruptâ, aut astu Satanæ introductus fuerit; quicquid fiet de *placabilitate* ista, omnis misericordiæ parcentis, et ad resipiscentiam salutarem ducentis, cognitionis caligine damnatas fuisse gentes, verbo Dei destitutas, apparet.

XXXV. Porro: omnis Dei revelatio, ad fœdus aliquod pertinet. Duo autem sunt fœdera Deum inter et homines; operum unum, gratiæ alterum. Media revelationis de quibus agimus, ad horum unum pertinere necesse est; si verò ad prius illud pertinent, nempe operum, quî possunt *placabilitatem* aliquam in Deo manifestare? ex istius fœderis tenore, Deus placabilis non est: si ad posterius referenda sint, ac opera providentiæ media administrandi fœderis gratiæ haberi debeant, non Deum *placabilem*, sed *placatum*, reconciliatum, ac mundum sibi reconciliantem enarrare debeant, si modò veritatem ipsam prædicare putanda sint. Revelatio itaque *placabilitatis* in Deo, neque ad fœdus operum neque ad fœdus gratiæ pertinet. Hoc est, nulla est omnino. Bonitatem quidem Dei, et patientiam et longanimitatem, quæ nempe Deus exercet erga vasa iræ, revelare possunt; placabilitatem autem non item; videant ergo Viri Clari quo sensu toties istam Deo placabilitatem affinxerint, quæ, cùm, in Deo nullo sub respectu esse dici possit, sane per nulla media revelari potest. Si modò semel deferbuerit disputandi æstus, et quid sit cum Deo in Christo agere de remissione peccatorum, apud se seriò perpenderit pia anima, dicto citiùs istiusmodi ratiocinationes evanescere comperientur.

XXXVI. Ad alterius loci, in eodem libro, considerationem, nempe, Act. xiv. 16, 17, cujus vim tamen omnem, quam in hac causa habere videri possit, in præcedens argumentum traduximus procedamus. Verba autem apostolorum ad Lystrenses ita se habent, "Viri,

Digitized by Google

cur ista facitis? nos quoque sumus homines iisdem quibus vos affectionibus obnoxii, annuntiantes ut a vanis istis rebus convertatis vos ad Deum illum vivum, qui fecit cœlum, et terram, et mare, et omnia quæ in eis sunt: quique præteritis ætatibus sivit omnes gentes suis ipsarum viis incedere. Quanquam non passus est se esse expertem testimonii, bona tribuendo, dans nobis pluvias ac præstituta tempora, fructibus perferendis, implens corda nostra cibo et delectatione."

XXXVII. Postquam igitur Deum vivum atque verum annuntiâssent, ostendunt apostoli, quis fuerit ejus animus erga gentes verbo destitutas, ætatibus præteritis, hoc est, omni eo tempore, quo eas sine speciali sui revelatione reliquit, ante prædicationem evangelii; nempe " sivit eas viis suis incedere." Deinde, dispensationum divinarum, erga eas ita relictas, modum atque finem, exponunt; *non enim reliquit se testimonii expertem;* ex utraque hac apostolicæ orationis parte, sententiam suam muniri satagunt viri docti, ex ultima præcipue. Primò enim Deum eatenus tantùm gentes viis suis incedere, sivisse, quatenus *nullius prophetæ aut apostoli prædicatione earum corruptioni intercesserit,* contendunt: deinde testimonium, quod sibi in operibus providentiæ Deum verum atque vivum perhibuisse affirmant apostoli, *non id tantùm de Deo testari, quòd sit, neque illud tantùm, quòd sit potens et sapiens; sed illud etiam, quòd sit optimus, et quidem in peccatores, eo genere bonitatis et benignitatis, quod misericordia dicitur;* Luc. vi. 35, 36. Hinc autem sequi, illo Dei de se testimonio, patefactam etiam fuisse aliquatenus ejus in homines peccatores *placabilitatem et bonitatem;* sine qua nequit, ut homo peccator ad veram resipiscentiam, verumque Dei cultum adducatur.

XXXVIII. Ex iis autem, quæ a nobis superiùs concessa sunt ex una parte, atque ex altera probata, quòd nisi, veri Dei cultûs, resipiscentiæ, placabilitatis, mentionem, nullâ ex legitimâ consequentiâ, hic ingererent, nihil omnino ex hoc loco exsculpere posse adversarios, quod causæ suæ favere videatur, facile perspecturus esset æquus lector. Sed non placet istiusmodi ex testimoniis Scripturæ arguendi modus; omissis totius orationis occasione, atque loci scopo, e verbis præcise consideratis, valida duci posse argumenta, haud videtur; nos utrumque strictim considerabimus.

XXXIX. Cùm ideo Lystrensium turba, miraculo sanationis ejus, qui claudus ab utero fuerat, attonita, Paulum et Barnabam deos esse, Jovem nempe et Mercurium, esset suspicata, atque sacerdotes ad iis sacrificandum adegisset; apostoli non minus pene illorum idolomaniâ turbati, quam isti divinâ, quæ eos comitata est, potentiâ perciti fuissent, " direptis palliis suis insiluerunt in turbam illam, clamantes, et dicentes, Viri, cur ista facitis?"

XL. Duplici autem cùm errore, utroque perniciosissimo, irretita et implicita fuerit turba, uno nempe, Jovem et Mercurium deos esse,

Digitized by Google

miraculosarum sanationum potentes, Paulum autem et Barnabam, Mercurium illum fuisse et Jovem larvatos, utrique occurrunt apostoli; ac primo quidem fidem suam extemplo liberaturi, se homines esse, iisdem cum ipsis affectionibus obnoxios clamant; deinde Jovem atque Mercurium, omnemque cultum illum, quo illos eorum nomine prosequi voluit turba stupefacta, τὰ μάταια *vana, fictitia*, impia esse docent; se verò Deum illum vivum annuntiare, qui fecit cœlum et terram. Cum autem facile fuisset turbæ iis oggerere, si sit talis Deus, qualem vos annunciatis, atque is solus, ita ut numina nostra nullo plane apud eum loco sint, unde factum est, ut nos hactenus nihil unquam de eo audiverimus? quódque se, neque nobis, neque patribus nostris præteritis seculis prædicari curaverit? Ut inveterato huic totius tum temporis mundi præjudicio, ex quo inaudita ubivis damnata erat veritatis causa, occurrerent, docent apostoli Deum hunc vivum, pro eo, quo est in omnes imperio, præteritis ætatibus sivisse gentes, quarum isti Lystrenses pars aliqua fuêre, suis ipsarum viis, hoc est idololatriæ vanitatibus incedere, neque eas ad sui cognitionem, atque cultum verum, vocâsse; atque ita Novi Testamenti οἰκονομίαν (de qua etiam contra Judæos cognoscebant se illico contendere debere) innuunt, quâ, rupto pariete intergerino, atque nationum, gentium, familiarumque discrimine omni sublato, Deus indiscriminatim omnes ad resipiscentiam vocat. Ne verò hâc suâ oratione Lystrensibus se excusandi, quod hactenus saltem, idola illa coluissent, cum Deus ille verus iis revelatus non fuerit, neque ad eum colendum, quem penitus ignorabant, obligari potuerunt, ansam præbuisse viderentur, subjungunt ἐπανόρθωσιν illam, quâ eos in idololatria sua omnino ἀναπολογήτους fuisse, ob aliqualem scilicet Dei veri revelationem, per ejus opera iis indultam, ostendunt. Quamvis enim (inquiunt) ei placuerit, gentes sinere in viis suis incedere, neque per verbum suum ad resipiscentiam vocari, eatenus tamen semper per opera providentiæ suæ se iis patefecit, et eo, id sibi testimonii perhibuit, ut non sine gravi peccato, atque insigni stultitia factum sit, ut abs eo ita revelato ad idola se converterent ipsi aliæque gentes; præsertim cùm ea ipsa opera, quibus testimonium sibi perhibuit, istiusmodi fuêre, ut ex iis, omnia bona, quorum participes gentes factæ sunt proveniebant.

XLI. Cùm itaque hic sit apostolicæ orationis scopus et finis, nempe ostendere, Deum se per opera providentiæ eatenus revelâsse; iis istis temporibus, quibus gentes sivit viis ipsarum incedere, ut sine causa omni, neque sine peccato gravissimo, sese eo relicto ad vana idola recepissent: videamus quid in causæ suæ subsidium hinc exsculpere conantur viri docti. Dicunt ideo primo, "Documenta hæc quæ gentibus objiciuntur, de Deo testari, non tantum quòd sit sapiens et potens, sed illud præterea quòd sit optimus." Esto sane; a quo beneficia ulla accipimus, illum bonum esse et beneficum remur; a quo omnia,

Digitized by Google

optimum. Neque usque adeo gentes omnes obbrutuisse unquam diximus, ut beneficiorum datorem summum, non *optimum* agnoscerent. Contrarium testatur orator: "Tu Capitoline," inquit, "quem propter beneficia populus Romanus optimum ..... nominavit."—Pro domo sua, lvii.

XLII. Sed *optimum*, inquiunt, *in peccatores Deum esse probant ista documenta;* et hoc quoque concedatur. Quousque enim peccatores adversùs Deum se agnoverint gentes, non est hujus loci inquirere. Cùm autem ipse apostolus peccatum non cognovisset, "nisi lex dixisset, Non concupisces," Rom. vii. 7, constat eos qui lege istâ destituti fuêre, crassâ satis naturæ peccati ignorantiâ laborâsse; demus autem, gentes scivisse, se peccatores fuisse; demus Deum bonum fuisse erga eos peccati convictos; quid porro sequi videatur? "nempe quod Deus bonus et lenis, et misericors sit erga peccatores; nam bonitatem hanc in peccatores misericordiam esse affirmat Christus," Luc. vi. 35, 36; postquam enim dixisset, "Altissimus benignus est erga ingratos et malos," subjungit protinus, "Estote ergo misericordes, prout Pater vester misericors est." Ergo Deus misericors erga peccatores; quis negat?—etiam erga ingratos; quis ibit inficias?—sed etiam erga perituros; quidni? cum novimus eum "multâ lenitate perferre vasa iræ compacta ad interitum," Rom. ix. 22. Cùm enim ab iis quotidie provocetur, non tamen illos illico ταρταροῖ, sed multis etiam beneficiis, præstituto tempore repetendis, cumulat, Hos. ii. 9. Misericordia, autem, hæc Dei benignitas late dicitur, et improprie, pro quocunque animo benefaciendi sumpta; ita non tantum erga homines, sed et omnia opera sua, *oves* nempe *et boves et cætera pecora campi*, misericors dicitur, Ps. cxlv. 9, 15, 16. Hanc verò misericordiam seu benignitatem in rebus terrenis, seu βιωτικοῖς, et quæ plurimis peccandi ansa sunt et illecebræ, se exserentem fundamentum esse veræ et salutaris resipiscentiæ, neque dicunt apostoli, neque verum est, neque ex eorum verbis, vi ullius legitimæ consequentiæ probari potest. De speciali misericordia, unde emanat remissio peccatorum, ne unum unquam in tota Scriptura verbum factum est, ubi eorum conditio proponitur, qui verbo Dei destituuntur: ea, enim, in Christo solùm est; at per opera providentiæ Christum revelari negant οἱ ἐξ ἐναντίας.

XLIII. Cùm ita ea tantùm misericordia, quam e sinu Patris exposuit Jesus Christus, fidei salutaris et resipiscentiæ fundamentum sit, alterius illius notitiam per opera providentiæ propositam fuisse, sine minimo causæ nostræ præjudicio concedere possumus; imò, cum nullam causam præter unam veritatem habeamus, libentissime concedimus. Quæ addi possunt de correctione ista apostolica, "Quanquam non passus est se esse testimonii expertem," sano sensu concedi possunt omnia; Deus enim non ita gentes viis suis incedere sivit, ut omnem eorum curam atque imperium abjecerit. Imò in-

Digitized by Google

quiunt apostoli, eousque semper sibi per opera sua testimonium perhibuit, ut nequaquam liberum erat gentibus ejus notitiam repudiare, ac idolis se dedere.

XLIV. Hinc vero ita procedunt: "Quod dixit Paulus Deum ante hac sivisse gentes suis ipsarum viis incedere, id nihil aliud significat nisi hoc unum, Deum hactenus nullius prophetæ, vel apostoli prædicatione gentium corruptioni intercessisse; nullo gentes vocali de se, suisque rebus testimonio dignatum esse, quo honore unam Judæorum gentem dignatus fuerat." At vero hoc *unum*, magnum est. Omnia media externa resipiscentiæ et salutis salutaria, in eo *uno*, quo gentes Deus dignatus non est, unice continentur, Ps. xix. 4, 9–11, cxlvii. 19, 20. Salutarem ullam Dei notitiam, vocationem ullam ad resipiscentiam, aut fidem salutarem aliunde quàm ex *eo uno* medio haberi posse, nondum probatum est. Sed procedunt: "Sequentia," inquiunt, "omnino significant Deum apud ipsas illas gentes, semper testatum fuisse, quotidianis ipsius naturæ et providentiæ documentis quid homines de ipso sentire, quâque ratione tum ejus numen colere, tum reliquam vitam instituere deberent. Per opera naturæ, opera creationis intelliguntur." Quid ea peccatores de Deo docerent, quod eos ad resipiscentiam duceret, cùm nihil aliud docent aut docere possunt, quàm quæ in statu integritatis ad docendum apta fuêre, nondum constat; missa ideo in hac disputatione ea faciamus. In operibus providentiæ omnis spes est. Ea gentes quid de Deo sentire deberent, quantùm nempe per ea Deus se iis exposuit, docuisse fatemur. Quâ ratione numen ejus colerent, atque reliquam vitam instituerent iisdem magistris discere potuisse gentes, quâ ratione probabitur? Istiusmodi sexcenta gratis dici possunt. Cæterum, et hæc laxe nimis dicuntur. Qui rationem illam Deum colendi, atque vitam suam instituendi, quâ ad Deum salutariter accedere potuerint gentes, exponere velit, operæ pretium facturus est. Deum quidem esse; esse omnium creatorem, rectorem, potentem, sapientem, temporalium beneficiorum largitorem munificum; ideo idola vana, omniumque eorum cultum, stultum, ineptum, insanum esse, testimonio ex iis Dei operibus ducto, probant apostoli; *de vero Dei cultu, vitâ recte instituendâ*, altum apud illos silentium.

Addunt nonnulli, "cùm omnia monita hæc gentes aure surdâ præteriverint, horribilique ingratitudine omnem creatoris ac rectoris sui tum optimi, tum maximi cultum curamque abjecerint," significat apostolus, "Deum, nunc acriùs, clariorique voce ab inanibus et pestilentibus institutis apostolorum suorum ministerio revocare." At verò tantùm absunt apostoli a comparatione ulla instituenda inter eam vocationem, quæ fit per evangelium, atque illam alteram per opera providentiæ; ut de evangelio et omni doctrina ejus penitus sileant. Neque sane prædicatio evangelii, ita in ordinem cum iis documentis, quæ ex operibus naturæ Deus hominibus objicit redigenda est, *ut*

Digitized by Google

acrior tantùm *vocatio, clariorique voce facta*, eodem scilicet vocationis genere, dicenda sit. Ea enim vocatio, quæ est per revelationem mysterii illius, quod absconditum fuit a seculis et ætatibus, et quâ Deus notum fecit, quæ sint divitiæ gloriosi istius mysterii, abs eo testimonio, quod sibi omnium rectori et largitori munifico perhibuit per opera providentiæ, immane quantum distat. Ista autem vocatio, aliâ acrior, atque clariori voce facta, dicenda est, quæ quidem ejusdem generis et naturæ cum illa est, gradu tamen, seu modo propositionis abs ea differat. Cùm autem totum fundamentum vocationis *evangelicæ*, positum sit in patefactione Dei Patris et Filii per Spiritum Sanctum, atque omnis pene vis ejus sita sit in declaratione remissionis, reconciliationis, et remissionis peccatorum per sanguinem mediatoris θεανθρώπου, atque efficaci dispensatione Spiritûs, quæ omnia atque alia id genus vocationem illam perficientia, penitus in sinu Dei abscondita fuêre a seculis et ætatibus, quibus homines sivit viis suis, utpote verbo suo destitutos, incedere, ei nullo sensu per providentiæ opera, documenta hominibus objecta, æquiparanda sunt; aut cum illis in eadem serie collocanda. Atque nonnihil miror eos, qui quid sit salutariter resipiscere, quid in Deum credere, nôrunt, ita loqui posse.

XLV. Pergunt, et perorando argumentum hoc ita absolvunt: "Cum igitur illud, quod ubique terrarum personat Dei testimonium ea contineat, quæ ad gentes a viis suis revocandas, et ab idololatria ad unius veri Dei cultum, a sceleribus et flagitiis, ad justitiam et honestatem traducendas pertinebant; omnino necesse est illo Dei testimonio etiam fuisse aliquatenus ejus, in homines peccatores, placabilitatem ac lenitatem patefactam; sine qua fieri nequit, ut homo peccator ad veram resipiscentiam, verumque Dei cultum adducatur." At variâ ἀναχολουθησίᾳ peccat oratio hæc. Etenim de revocandis gentibus a viis suis, per testimonium illud Dei *ubivis terrarum personans*, apud apostolos nulla mentio est; imò Deum permisisse ut viis istis incederent testantur. Gentes non nisi per evangelium a viis istis revocari potuisse, satis hic loci clare innuit apostolus, alibi aperte docet, Act. xvii. 18; Eph. i. 10, iii. 9–11, aliud est Deum se non reliquisse ἀμάρτυρον apud gentes; aliud, eas revocâsse ab idololatria ad verum sui cultum; de vero cultu veri Dei, in eo testimonio late personante verbum nullum, quia nihil de Christo, in quo solo ad Deum appropinquare possumus, Eph. ii. 12–15, 18. Deinde unde apparet Deum non posse sibi istiusmodi testimonium perhibere, quo inexcusabiles reddat idololatras, nisi insuper *placabilitatem* suam patefaceret?

XLVI. Quid enim ad erroris, amentiæ, et sceleris convincendos idololatras pertinet ista *placabilitas?* "Sed eo quod Deus omnia bona largiatur peccatoribus, apparet eum esse placabilem, atque se iis per ea bona placabilem esse ostendere." Cum bona omnia in uno tan-

Digitized by Google

tum genere, nempe *βιωτικῶν* seu temporalium intelligantur, negamus istam propositionem; Deus ea bona largitur multoties iis, quos odio habet, erga quos animo puniendi immutabili præditus est, quos exitio devovit, quos destruendos atque pœnis æternis cruciandos pronunciavit, Ps. lxxiii. 4–12, 18–20. Ea autem, ex quibus nemo amorem aut odium dignoscere potest, Deum placabilem esse, patefacere non possunt, Eccles. ix. 1, 2. Cùm Deus impios homines beneficiis cumulet, quò eos adipe suo obesos, et in diem mactationis saginatos reddat, an eo animo iis hæc largiri censendus est, ut ostendat se esse placabilem? Deum certò scivisse gentes verbo destitutas beneficiis istis temporalibus pessime usuras, neque posse iis recte uti in sui gloriam in confesso est. Etiam ea patientiæ et sapientiæ suæ testes constituit, Job xxxviii. 25, 26. Atque eorum accumulatione ad occæcandos homines in peccatis sæpissime utitur. Quomodo ergo illa placabilem esse ostendent; præsertim, cum eorum administrationi adsint et immisceantur innumera iræ, atque adversùs peccatores *δικαιώματος* divini indicia certissima? Demus autem, quod nec apostolus affirmat, neque quod ullâ legitimâ consequentiâ ex ejus verbis elici potest, nempe gentes ex Dei operibus potuisse colligere aliqualem ejus adversùs peccatores placabilitatem; an ideo censeamus eas ad veram resipiscentiam vocatas fuisse? Cùm enim eædem gentes jus ejus agnoverint, nempe eos qui peccarunt dignos esse morte, neque an ullus modus possibilis esset eum actu pacandi et reconciliandi, ob jus illud suum, quem aliquatenus tantùm placabilem suspicatæ sint, intelligere potuerunt, quomodo quæso per eam cognitionem ad veram resipiscentiam revocari censendæ sint? Imò salutarem resipiscentiam sine fide esse non posse, cùm illa Deo placeat, quod sine fide fieri nequit, constat, Heb. xi. 6. Fides autem in Deum non nisi per Christum esse potest. Istiusmodi fidem intelligo, quæ salutaris resipiscentiæ fundamentum est et comes. Opera autem providentiæ Christum non patefaciunt. Neque Deus in Christo *placabilis* revelatur sed *placatus*, et mundum sibi reconcilians, 2 Cor. v. 19. Nulla ideo est placabilitas; neque si esset per opera providentiæ, revelari poterit; neque, si revelaretur, fundamentum esset ulli peccatori aut fidei aut resipiscentiæ.

XLVII. Idola sane nonnulla sua placabilia finxerunt gentes. Et quidni illud numen quod ipsi fecerunt, sibi facilè opportunum et expositum fingerent? Cum enim imaginem istam sui, quâ verus Deus hominem creaverat, ipse ultronee abjecisset, atque eo sibi omnem cum Deo illo vero creatore suo communitatem ademisset, ipse deos novos, fictitios in imagine illa corrupta, qua per apostasiam a Deo vero constitutus est, fabricare et quasi creare conatus est; atque sibi vitiis involuto, cum in deliciis fuerit, indies numen ad sui similitudinem effictum, et concors magis sibi, apud animum suum statuit. Hinc nihil in natura sua expertus est, quin idem in diis

Digitized by Google

istis statim, quos pro libitu sibi finxisset, locum habere opinatus est. Hinc eos iracundos, placabiles, faciles, tetricos pro genio et ingenio quisque suo commentus est. Sed quid hæc ad Deum nostrum Patrem Domini Jesu Christi,—"quem nemo vidit; unigenitus ille Filius, qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit."

XLVIII. Restat adhuc argumentum, quod idcirco in ultimum hunc locum rejeci, quia nisi viris aliquot doctis, studio partium vereor abreptis, illud placuisse comperissem, puerile sophisma judicâssem, et quod locum ullum in hac causa occuparet indignum. Ex capite primo Epistolæ Pauli ad Romanos, ver. 21, 22, extorquetur. "Quoniam," inquiunt nonnulli, "τῷ γνωστῷ τοῦ Θεοῦ homines usi non sint, prout eos decebat, facti sunt inexcusabiles:" hoc est, quoniam crimine idololatriæ, de quo agit eò loci apostolus, quamvis Deus æternam suam potentiam et veritatem per opera creationis patefecisset, se polluerint. Quid tum? "Si eo bene usi fuissent, non fuissent inexcusabiles; si inexcusabiles non fuissent, excusabiles fuissent; si fuissent excusabiles, fuissent excusati." *R.* Si sane æque facile fuisset hominibus verbo destitutis bene, ac male, uti τῷ γνωστῷ τοῦ Θεοῦ aliquam verisimilitudinem haberet hæc ratiocinatio. Id verò gratis præsumitur, et est ἐν ἀρχῇ. Atqui hinc omnis oratio hæc pendet. Quia male homines τῷ γνωστῷ τοῦ Θεοῦ uti posse certissimum est, atque ita usos fuisse ostendit apostolus, ideo eos posse illo recte uti, supponitur quidem, sed falsissime.

XLIX. Deinde si recte eo usi fuissent, eo scilicet usûs genere, de quo loquitur apostolus, quousque *excusati* fuissent? an eousque ut salvarentur? at de salute eorum nihil omnino occurrit apud apostolum; imò datâ operâ probat, neminem per usum illorum mediorum, quæ gentibus concessa sunt, absque salutari gratiâ Dei in Christo, salutem adipisci potuisse unquam. Potuissent sane a fœdissimo idololatriæ crimine eousque abstinere, ut id iis eo modo, quo hîc factum est ab apostolo, meritò objici non potuerit. Hujus ideo enthymematis, "quia non bene usi sunt τῷ γνωστῷ τοῦ Θεοῦ, inexcusabiles facti sunt, ideo si bene eo usi fuissent, excusati essent," si consequentia legitima censeatur, quæ tamen falsissima est, cùm non eadem ratio sit mali et recti usûs mediorum salutis, aut salutaris Dei cognitionis, non alia mens est, quàm "crimine idololatriæ non se polluissent;" nam vocabula ista, "excusabiles" et "excusati," necessario ad materiam subjectam, de qua agit apostolus, restringenda sunt; quod ubique verissimum est. Sed pergunt argumentando: "Excusati," inquiunt, "non fuissent, nisi ad Dei misericordiam confugissent; ad eum porro non confugissent, nisi illa, sub qua vixerunt manifestatio, ad eam confugiendum esse doceret." *R.* Eatenus "excusati" fuissent, quatenus de iis eo loci agit apostolus, quamvis ad misericordiam divinam non confugissent. Ulteriùs eos potuisse τῷ γνωστῷ illo uti, probandum restat.

Digitized by Google

L. Atque hæc sufficere possunt speciminis loco; saltem ut videamus cujus generis sint ea argumenta, quibus viri undique docti in hac causa utuntur; ulteriùs pertendenti obstant et præsentis operis ratio, et aliorum in hac ipsa causa lucubrationes recens editæ.

DE THEOLOGIA NATURALI, PARS TERTIA, QUÆ EST DE TOTALI EJUS CORRUPTIONE, QUA APOSTATICA FACTA EST.

CAPUT VII.

Theologiæ naturalis in statu peccati ἀπωφίλιας—Totalis corruptionis media—Ejus in locum substituta fatalis superstitio—Dei notitia apud gentes verbo destitutas, qualis—Theologiæ per philosophiam corruptio—Philosophiæ origo—Theologiæ naturalis duæ partes—Prima corrupta penitus per metaphysicam et ethicam—Ethicæ origo, abusus, usus, instauratio; etiam metaphysicæ—Astronomiæ dein et naturalis philosophiæ—Per eas theologia naturalis corrupta.

I. Cum ea fuerit theologiæ naturalis per peccatum vitiatæ, in se consideratæ, conditio, ut ex illa nihil unquam boni spiritualis exspectari potuerit, videamus porro, quo modo ex astu diaboli et mentis humanæ vanitate, ulteriùs corrupta sit; de *nova theologia*, atque de iis, quos Deus in populum peculiarem ejus vi ascripsit, proximo post loco acturi. Atque hîc quidem rerum tantùm capita transigere statuimus, idololatriæ ortûs et progressûs investigationem alio trajicientes. Corruptam, ac pene inter mortalium plurimos amissam, theologiam naturalem, atque in ejus locum ab ultimis rerum monumentis, hominumque memoria perniciosam substitutam fuisse superstitionem omnes nôrunt. Quâ viâ, quibusve mediis fatalis illa et *catholica* in terrarum orbem *metamorphosis* introducta sit, jam paucis enarrabimus.

II. Aliqualem apud gentes verbi divini lumine destitutas, viguisse Dei notitiam, ex duplici fonte isto, de quo diximus,—lumine scilicet interno naturali, atque eâ, quæ per opera Dei facta est ejus revelatione,—emanantem, ostendimus, probavimus. Principiis istis eventum respondisse ex eruditorum, inter eas scriptis, testimoniis undique corrasis, Josephus, Justinus Martyr, Athenagoras, Theophilus Antiochenus, Origenes, Clemens Alexandrinus, Athanasius, Theophilus Alexandrinus, Chrysostomus, Eusebius, Theodoretus, Tertullianus, Lactantius, Arnobius, Augustinus, atque ex veteribus, alii, dudum palam fecerunt. Thomas, Eugubinus, Raimundus Sebundus, Lud. Vives, Mornæus, Charonius, Fotherbejus, Vossius, Stuckius, Giraldus Ferrariensis, Grotius, atque omnis generis scriptores ætatibus posterioribus, idem præstiterunt. Quæ adhuc extant Orphei, Homeri, Platonis, Xenophontis, Aristotelis, Hesiodi, Plutarchi, Epicteti,

Digitized by Google

Arriani, Ciceronis, Senecæ, Photini, Jamblichi, Procli, Philostrati, aliorumque opera, idem luculenter probant. Consentiunt omnium seculorum, gentium nationumque omnium monumenta et historiæ. Etenim demus ignorantiæ et tenebrarum velamine ita circumseptos semper fuisse τοὺς πολλούς, ut de numine supremo, obedientiâve secundùm rationem rectam ei debita, ne quidem unquam cogitaverint; atque esto, fuerint rerum divinarum eousque inanes οἱ χαρίεντες, ut eas despicatui habuerint; σοφῶν saltem et θεωρητικῶν, quibus paulo altiùs rerum naturas investigandi, atque κοινὰς ἐννόιας promovendi cura insederit, alia ratio est. De Deo ejusque cultu, obedientiâ ei debita, deque fine ultimo et felicitate hominum, multa, durante adhuc primo laborantis naturæ conamine, præclare et ornate exposuisse eos, notum est. Quomodo igitur videamus, quibusque mediis *theologia* hæc penitus corrupta sit, donec in horrendâ et totali a Deo apostasiâ, immanis idololatriæ ac impurissimarum vanitatum lernâ desierit. Id autem defectionis et miseriæ humanæ malum duplici ex fonte promanâsse videtur. Enim verò homines sibi viisque suis derelicti vel *theologiæ naturalis* reliquias promovere studuerunt, atque eo conatu, ex nativa cæcitate, vitiârunt magis, vel eas datâ operâ ulteriùs corrumpere aggressi sunt. Utrumque conatum perniciose satis successisse ex eventu patet. Primus autem nobilis magis erat, et creaturis ratione præditis dignior. De eo ideo primo in loco agemus.

III. Potentiam naturalem Deum cognoscendi, sponte sese in adultis exserentem, reliquam habere homines peccatores, omni revelatione supernaturali destitutos, probavimus. Generalem etiam notitiam, honestum a turpi discriminantem in relatione ad Deum ejusque regimen, et judicium decretorium, quâ sine interitu intellectûs practici privari penitus non potuerit, eis antea ascripsimus. At verò, ex inquietudine et fluctuatione perpetua conscientiæ, quibus premebantur, quasque κοιναὶ istæ ἔννοιαι pepererunt, hanc sibi ad finem suum ultimum assequendum notitiam seu *theologiam* non sufficere facilè percipiebant. Beneficio ideo revelationis æternæ potentiæ et divinitatis Dei, per opera creationis et providentiæ, quod eis etiam relictum fuisse ostendimus, instructos, summâ vi principia ista innata promovere nitebantur. Quamobrem id fecerint, illos ipsos ignaros magna ex parte fuisse, ex eventu patet. In intellectûs operationum mediis instructi, quid inde produci potuit, quasi *palpando* probare aggressi sunt. Atque hæc est *philosophiæ* origo. Residuæ illius theologiæ, quam in statu naturæ integræ primus homo congenitam habuit, revelatione prædictâ per opera Dei ampliatæ, effectum, inquam, et quasi surculus est, *philosophia*. "Palpando Deum quærere qui non longe abest ab unoquoque nostrum," "testimonia," quorum in operibus se non passus est esse expertem, scrutari, rerumque omnium naturas, quâ "invisibilia" Dei percipiantur, mente perpendere, quorum

Digitized by Google

omnium scientiâ primus homo, tanquam ad cultum Dei creatoris necessariâ, plenus erat; id demum est *philosophari*. Hoc modo principia ista superius memorata elucidare et promovere, ut eo mens hominum assurgeret, ad istorum principiorum originem et primævum statum, conati sunt, priorum seculorum qui dicuntur σοφοί.

IV. Non alium habuisse ortum, non alium finem *philosophiam* certum est. Græci, quasi eam primi excoluerint, magnificentissime se semper jactârunt. Proculdubio inepte. Diogenes Laërtius in operis procœmio eos sugillans qui τὸ τῆς φιλοσοφίας ἔργον ἀπὸ βαρβάρων ἄρξαι, "philosophiam a barbaris initium sumpsisse" dicere ausi sunt; Λανθάνουσι, inquit, αὐτοὺς τὰ τῶν Ἑλλήνων κατορθώματα, ἀφ' ὧν μὴ ὅτιγε φιλοσοφία, ἀλλὰ καὶ γένος ἀνθρώπων ἤρξε, βαρβάροις προσάπτοντες'—id est, "Hi profectò per imprudentiam Græcorum recte facta barbaris applicant; ab iis enim non solùm philosophia, verùm ipsum quoque humanum genus initio manavit." Æque haud dubiò.

V. Tatianus, Clemens, Theophilus, Eusebius, aliique luce clariùs contrarium probant. Etiam exstant manifesta furti vestigia. A Chaldæis enim Ægyptiis, Indis, Magis, Syris, Judæis, nihil non mutati sunt. At philosophiæ ab aliis excogitatæ Græcos veteres studium multum promovisse, negari non potest. Quæ famâ acceperant, quæ ex orientalium monumentis surripuerant, quæ a vivis magistris, longinquis peregrinationibus, in eum finem susceptis, didicerant, quasque ipsi naturâ duce et comite de Deo et operibus ejus, de turpi et honesto κοινὰς ἐννοίας observaverant, primo vivâ voce, sub sapientiæ titulo, deinde scriptis philosophiæ insignitis, inter eos plurimi venditare sudârunt. Nescio vero quæ malorum Ilias horum hominum conatum ab ipsis incunabulis comitata est. Etenim ipsi philosophi, qui dici voluerunt, plerumque compertæ libidinis nebulones erant; præsertim *inanis gloriæ* ita serviliter et aperte cupidi, et ostentatores, ut ipsi vulgo ludibrio essent et fabulæ.

VI. "Probi esse desierunt, cùm docti evaserint," ait Seneca. Et Timoni, ad unum omnes dicuntur,—

Κενεῆς οἰήσιος ἴμπλεοι ἀσκοί.

"Utres vanæ opinationis (seu arrogantis sui existimationis) pleni."

Et Euripides:—

Μισῶ σοφιστὴν ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός·—

"Odi sophistam, qui non sibi sapit."—Fr. inc. cxi.

Vix enim e plurimis unus erat, qui veræ sapientiæ in vita humana specimen unquam ullum edidit. Istis concinit illud Anaxippi comici apud *Athenæum*:—

Οἴμοι φιλοσοφεῖς; ἀλλὰ τούς τι φιλοσόφους
Ἐν τοῖς λόγοις φρονοῦντας εὕρισκω μόνον·
Ἐν τοῖς δ' ἔργοις ὄντας ἀνοήτους ὁρῶ.

"Heu me tu philosopharis? at ego philosophos
Verbis tantùm sapere animadverto:
Gerendis autem rebus dementes esse perspicio."

Digitized by Google

VII. Inepte ideo et in Deum superbe et contumeliose de hisce κενοδοξίας mancipiis gloriatur Epictetus, κἀφ' οὑ Φιλεσίφου, inquit, στάσις καὶ χαρακτὴρ πᾶσαν ὠφέλειαν καὶ βλάβην ἐξ ἑαυτοῦ προσδοκᾶν'—"Philosophi status et expressa imago est, omnem utilitatem et damnum a semet ipso exspectare." Nempe omnem philosophum Deum esse velit. Etiam Brachmanni apud Indos se deos esse palam jactabant. Sciscitanti enim Apollonio, qualem de seipsis existimationem haberent, respondit princeps eorum Iarchas, "opinari se deos esse." Sed frustra. Quo enim in loco et pretio esse deberent et haberi, rectiùs censuit Amithocrates Indorum rex, qui, teste Athen. Deipnos., lib. xiv., ab Antiocho rege literis postulavit, ad se mitti *dulce vinum, caricas, et sophistam,* omnia empta suâ pecuniâ.

VIII. Pudet referre, quæ de ipso Platone memorat idem Athenæus, lib. xi., omnia si libet a semetipsis exspectent, dum ab iis alii nihil. At quales quales fuerint, verum usum finemque notionum communium de Deo, de vero et honesto, illos aut amisisse aut corrupisse, ex eventu patet. Ut essent vitæ humanæ, respectu obedientiæ Deo debitæ, cultûsque illius naturalis, regula et index; ut media ad beatam conditionem in ipsius Dei fruitione obtinendam, iis in mentem unquam venisse non apparet. Hinc ab obscurâ illâ et tenui de statu immortali seu famâ seu notitiâ, quam retinuerant, ad vitam secundùm rectam rationem instituendam, vel nulla, vel levissima efficacia manavit. Hi itaque fuêre, per quos omnes sapientiæ naturalis reliquiæ in inanem sophisticen conversæ sunt. Platonicorum quorundam, post Christianæ religionis prædicationem, philosophiam in locum pristinum restituendi conatus, uti postea videbimus, alia ratio est.

IX. Theologiæ ideo primigeniæ per ingressum peccati collapsæ et deperditæ instaurationem, et non alium finem habuit ἀπ' ἀρχῆς philosophia. Atque hâc viâ reparandi *theologiam* institit humanum genus.

X. *Theologiæ* autem istius primævæ duas partes fuisse supra ostensum est. Notitia Dei naturalis, atque voluntatis ejus circa obedientiam et cultum illo rerum statu ei debitum, et cognitio operum Dei theologos dirigens et stimulans ad Deum summum omnium creatorem rite colendum, eam absolverunt.

XI. Cùm ideo dejectis *theologiæ* ruderibus se erexerit *philosophia* in eosdem fines, quos theologia ista sibi habuit propositos, vicariam hominibus peccatoribus operam navare nititur, aut nihil agit omnino. Primò enim id sibi negotii dari putârunt homines θεωρητικοί, qui primi in ea erigenda et expolienda sudârunt, ut communes de Deo et voluntate ejus notiones et προλήψεις, cum congenito de boni et mali rationibus discrepantibus dictamine, foverent, elicerent, excitarent, ut eorum ductu, si fieri possit, Deo fruerentur.

XII. Hujusmodi fuisse primum *philosophantium* [conatum] inter

Digitized by Google

gentes revelationibus divinis destitutas, atque in istum, quem diximus, finem destinatum non solùm ex natura rei apparet, sed ex omnibus, quæ ubivis occurrunt, instituti et propositi illorum vestigiis. Tota illa vetus sapientia, quam per Ægyptum, atque partes mundi Orientales investigârunt Pythagoras aliique, religionum instituendarum ratione, et cultûs divini ceremoniis constitit. Inde sacerdotes illius promicondi habebantur. Ita Telesino interroganti, quænam esset ejus *sapientia* seu philosophia, respondit apud Philostratum, lib. iv. cap. xiii. Apollonius antiquæ sapientiæ sectator: Θειασμὸς, καὶ ὡς ἂν τις εὔχοιτο καὶ θύοι—"Ex divino afflatu proveniens, et quæ doceat, quo pacto deos precari et iisdem sacrificare conveniat." Philosophos, qui sacerdotes non essent, post novam philosophiæ corruptionem, de qua mox agemus, primùm Græcia extulit. *Idololatricam* superstitionem sapuisse totam istam *philosophiam* fateor; sed tamen quæ obscuras quasdam veritatis imagines et vestigia retineret.

XIII. Præclaro itaque huic conatui non respondit eventus. Ejus virtute et auspiciis *theologia naturalis* instaurata non est, imò corrupta magis. Quicquid uspiam est philosophiæ, quod ex antiquissimorum monumentis haustum adhuc superest, illud testatur. Etenim lumen naturale, seu illius quod reliquum est, in indagatione veri variè circumduxit mentis humanæ innata vanitas; donec in curiositatum inanium, rixarum infinitarum, inutilium speculationum Syrtes et paludes immersum, pene sit exstinctum.

XIV. Postquam enim acutis quibusdam hominibus et ingenio subtili præditis universalem rerum notitiam, atque obedientiæ numini debitæ rationem, sepositâ omnis philosophiæ hujus finis primarii consideratione, ad methodos quasdam docendi artificiose alligare, et in laqueos, compedes, et manicas scientiarum quarundam seu τεχνῶν potiùs compingere, atque inanium notionum, terminorum subtilium et significationis arbitrariæ catenis onerare placuerit, arte brevì naturam aliovorsum ab instituto suo primitivo detorquente, cognitio hæc gradatim in ethicam quandam, seu methodicam virtutum et vitiorum doctrinam, et metaphysicam desiit; de quibus paucis agendum.

XV. Cùm autem utraque hæc doctrina, cùm *ethica*, quam *partem philosophiæ quæ ad mores pertinet*, vocat Cicero, tum *metaphysica*, quæ a nonnullis *naturalis theologia* dicitur (quamvis multò leviorem ejus umbram exhibeat quam *ethica*) ad normam doctrinæ Aristotelis formata, usque adeò ubivis in judicia doctorum virorum dominium obtinuerit, ut non tantùm locum conspicuum in *scholis Christianis* per aliquot jam secula occupaverit, sed et *theologiæ* isti, quæ in iis publice docetur, se penitus immiscuerit, non nisi comiter et pene ῥήμασι βυσσίνοις a me est accipienda. Etenim doctos irritare crabrones, aut igneos et æternos disputatores in me concitare nollem: dudum est, quod controversiarum omnium sum pertæsus, præsertim

Digitized by Google

formido male, ne in eos inciderem, qui ita in numerato habent ingenium, ut possint omnibus horis quacunque de re, quinquaginta vel centum argumenta (pleraque futilia) depromere, et pene toti in syllogismos transformantur. Et genus hominum est irritabile. Nihil autem, quod sciam, impedit, quominus liberum mihi esse existimem, quid de illis artibus atque eo loco, quem in scholis obtinent, ipse sentiam, paucis exponere. Primò ideo *ethicen*, deinde *metaphysicam*, examini subjiciam.

XVI. *Ethice* autem est scientia de moribus. Ea olim naturalis *theologiæ* pars erat; illa scilicet quæ rationem Deo vivendi secundùm legis creationis normam, atque officia erga se, aliosque præstandi modum et regulam præscripsit. Ejus notitiæ reliquias, post ingressum peccati, menti humanæ adhæsisse ostensum est. Illas excitare, proferre, ratiocinando elucidare, in varias classes distribuere, philosophorum in ethicis labor erat et opus. Prolatas, collectas, et a se (eâ erat ingenii dexteritate), ampliatas, in scientiam disciplinarem redegit, notionum generalium in corpus systematicum compingendi summus et admirabilis artifex Aristoteles. Cùm verò et ipse et alii, qui illum in eo opere præcesserunt, veri Dei, et observantiæ ei debitæ penitus essent ignari; totam rationem honesti a turpi discretricem, quæ *theologiæ* naturalis reliquiis constitit, loco moverunt, atque in alium plane finem, quàm est a Deo primitus instituta, detorserunt. Quis enim unquam philosophorum, doctrinam de virtute et vitio, turpi et honesto tractandam, docendamve suscepit eo fine, ut esset norma Deo vivendi, aut medium, quo in beata tandem conditione homines illo æternùm frui potuerint? Imò ut eo plane esset in loco, pretio, et gradu notitia virtutis officiorumque moralium, ut eundem finem haberet in theologia, quem in statu naturæ integræ obtinuit, et impossibile erat, et novi fœderis pactione ipse Deus negavit. Quoniam ideo doctrina ista de moribus, seu *ethice*, quam excoluit Aristoteles, demum quasi postliminio in ecclesiam recepta esse videtur, videamus paucis, quo in loco habenda sit, aut quem usum vel finem ei assignare possimus.

XVII. 1. Finem eum, cui doctrina hæc, quæ in statu naturæ integræ *ἀνδιάθετος* erat, designata est, non alium fuisse, quàm ut esset principium dirigens hominum mentes in cultu et obedientia Deo debitis, ut coram eo ambulantes secundùm legem creationis, tandem cum eo beate viverent, antea probavimus. Siquis hominem ad Dei gloriam factum fuisse, et moralis ab eo dependentiæ capacem, agnoscere velit, hunc fuisse finem notitiæ recti pravique, non, opinor, negabit. Cui autem philosophorum hæc in mentem venisse suspicari possumus? Imò quis Christianus in hunc finem *ethicen* docere, vel debet, vel ausus est? nonne enim hoc esset miseros peccatores sub fœderis naturalis dominium iterum redigere, ubi iis perire æternùm necesse est? ideo:

Digitized by Google

XVIII. 2. Demus eos, qui vel discunt vel docent *ethicen Aristotelicam* finem illum non intendere; cedo finem illum alterum, in quem oculis collimant? Scientiæ moralis finis, non nisi *praxis* esse potest. Finis autem praxeos officiorum moralium, non nisi Dei gloria est, atque nostra ipsius fruitio. Is ergo finis *ethices* esto; quid tum postea? nil nisi, quòd nos miseri homunciones ejus ope et beneficio iterum sub lege creationis, ut antea dictum est, redigamur. Sed longe fallimur; alius finis dabitur; nempe ut doctrinâ hâc instructi, rectè et utiliter vitam *politicam*, hîc in medio humani generis traducamus. Itane verò? quis autem est eâ auctoritate præditus, ut doctrinam eam, quam in unum finem Deus instituit, in alium pervertere possit pro imperio? præterea neque hic alius finis est; neque enim quis pie, sobrie, utiliter vitam inter homines traducere debet, nisi ut eo Deo obediat, et vivat. Prout ideo discessit a theologiâ, et reditum in ecclesiam parat, *ethica* hæc pertinet ad fœdus operum.

XIX. 3. At verò quid tandem hâc sive theologiâ, sive philosophiâ opus est? veram, solidam, sinceram, virtutis, vitiorum, turpis, honesti, officiorum omnium moralium notitiam planiùs, pleniùs in sacris Scripturis revelari et tradi, quàm in omnibus omnium philosophorum scriptis, aut in eorum archetypo, reliquiis scilicet theologiæ ἐνδιαθέτου, contineri, nemo Christianus negabit. Res ipsas intelligo: nam notionum ἀκρίβεια, et harmoniæ terminorum, quibus rerum cognitio τεχνικῶς traditur, comprehensio, nullo apud me loco sunt; nisi eo, quô maxima veræ sapientiæ præpedimenta poni debere censeam. Innumeros quotidie pene videre licet, qui cùm omnes definitiones, divisiones, distinctiones, terminos, notiones, quibus scientia aliqua traditur, adeoque totius doctrinæ systema, tanquam ungues calleant, ita ut nunquam magis seriò triumphent, quàm cùm ad disputationes deventum est, ipsarum tamen rerum revera rudes sunt, et doctissime stupidi. Docti quidem eo modo, quô Euxinum Apollonii magistrum instructum fuisse in philosophia Pythagorica narrat Philostratus: Τὰς, inquit, Πυθαγόρου δόξας ἐγίνωσκεν, ὥσπερ οἱ ὄρνιθες μανθάνουσι παρὰ τῶν ἀνθρώπων· τὸ γὰρ χαῖρε, καὶ τὸ εὖ πράττε, καὶ Ζεὺς ἵλεως, καὶ τὰ τοιαῦτα οἱ ὄρνιθες εὔχονται οὔτε εἰδότες ὅ τι λέγουσιν, οὔτε διακείμενοι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἐῤῥυθμισμένοι τὴν γλῶτταν· —"Pythagoræ sententias ita noverat, sicut aves ab hominibus quandoque doctæ humana loquuntur verba: illæ enim 'salve,' et 'felix sis,' et 'Jupiter propitius,' et hujusmodi quædam verba nonnunquam proferunt, neque quid dicunt scientes, neque ea, quæ dicunt, hominibus accommodate dicentes, sed linguam duntaxat ad modulatum numerum agitantes." Neque aliter sane ex scientiarum disciplina plurimi sapere videntur. Nullibi magis apparet hæc mentis humanæ vanitas, quam cùm versatur in scientia hac morali. Injusti, rapaces ebrii, iracundi, timidi, omnes hâc scientiâ imbuti sunt, vel imbui pos-

Digitized by Google

sunt; non enim virtus, sed virtutis umbra; non officia, sed officiorum moralium larva, utramque paginam in ea implent. Ausim dicere, non unam veram virtutem vere et certe doceri, in omnibus Aristotelicis libris ad Nicomachum; neque quisquam unquam ex eorum doctrina, justus, bonus, aut vere σπουδαῖος evadet, nec nisi larvatus hypocrita.

XX. 4. Dicam ideo quod res est. Totam doctrinam de officiis, de virtute, de rectæ rationis observantia, alio in loco, alio ordine, sub fœdere gratiæ Deus collocavit, quàm quo sub lege naturæ erat disposita. At vero notiones istæ naturales, e quibus enata est et emersit ethice, non nisi primum istum ordinem jam abolitum (superiùs enarratum) respiciunt. Nulla jam virtus est, nisi quæ vi novi fœderis gratiose fidelibus conceditur. Nullus actus moralis bonus est et utilis agenti, nisi procedat a novo principio, seu habitu spirituali cordi gratiose infuso. Et ratio est, quia Deus omnia officia moralia, cujuscunque generis sunt, atque omnem a vitiis abstinentiam, partem obedientiæ, quam sub novo fœdere exigit, constituit. Neque aliter virtutes seriò docendæ sunt (schola ludus est) si Christiani esse velimus. Ut aliquis in generalis virtutis naturæ cognitione instruatur, ita ut non simul in cognitione gratiæ supernaturalis, atque ejus respectus, quem habet ad Christum mediatorem; vel ut quis ad virtutis actus eliciendos provocetur, nisi ut simul doceatur, unde vires ad eos præstandos ei exspectandæ sint, sane impium judico. Præstanda sunt officia moralia; exercendi virtutis actus; justi, sobrii temperantes, fortes ut simus, necesse est; sed non nisi sub ratione obedientiæ, quam Deus a nobis in fœdere gratiæ postulat. Docenda est virtutis natura, explicanda omnia officia moralia, praxis eorum assidue urgenda, cognitio peccati, vitiorum odium, seriò inculcanda: ut verò omnia hæc respiciant Christum mediatorem, Spiritum Sanctum, fœdus gratiæ, sintque obedientia Deo debita, nullo modo est omittendum. Ineptus autem esset, qui in ea de moribus doctrina explicanda, quæ nunc in scholis obtinet, horum aut similium mentionem injiceret. Quas verò tenebras, quam fluctuationem, incertitudinem, quam rerum notionumque confusionem, in mentibus hominum diversa adeò de eodem subjecto, iisdem rebus, doctrina generare potest et solet, cuivis conjicere licet.

XXI. 5. Porro: *philosophiæ* hujus moralis doctrina, ea præsertim, quæ ab ingenio et methodo auctoris jam plurimùm ubivis obtinet, falsa est in multis, et corrupta, incerta, prorsus inutilis, imò et perniciosa. Nam, (1.) Finem virtutis intra limites vitæ hujus terrenæ includit, quod nihil aliud est, quàm totam virtutis naturam destruere, ipsamque adeò virtutem eradicare, omnesque ejus studiosos magni illius Bruti horrore et desperatione astringere, clamantis, Ὦ τλήμων ἀρετή, ὡς σὺ μηδὲν ἄλλο εἶ πλὴν ὄνομα!

(2.) Virium moralium sufficientiam, ad omne illud virtutis exerci-

Digitized by Google

tium, quod ad proprium ejus finem obtinendum necessarium est, penes omnes homines esse docet; quæ sententia apertam totius evangelii abnegationem continet.

(3.) Hominem sibi fidere, a se omnem beatitatem exspectare docet, quæ summa etiam est sapientiæ Epictetanæ, atque summus Dei contemptus.

(4.) Virtutem, quoddam inter extrema medium esse, quo nihil ineptius fingi potest, asserit.

(5.) Certam, stabilem, universalem virtutis regulam nullam proponit, aut agnoscit: id, quod *pluribus*, quod *sapientibus* placet, quod incertò divinantibus maxime arridet, virtus est.

(6.) Moralia officia, sine ullo respectu ad gratiam, justitiam, providentiam divinam absolvit.

(7.) Amicitiam Deum inter et homines esse posse, negat.

(8.) Præmii et pœnæ æternæ nescia.

XXII. Sed nolo me in medias virorum doctorum controversias immittere; tantùm addam: si *philosophia* hæc moralis adhuc suo loco viris bonis et doctis retinenda videatur, quam ipse quidem non possum extra ecclesiæ fines non eliminatam cupere, ut duobus hisce malis diligenter occurratur, me maximopere optare: uni scilicet, ne mentes juvenum præjudiciis adversus puritatem, simplicitatem, atque adeo omne evangelii mysterium, occupentur; quod quomodo fieri possit, cùm in hujus doctrinæ formam sint traditi, ego plane nescio: alteri verò, ne ea, quibus nititur, principia in scholarum *theologiam* sensim irrepant; nisi serò nimis hæc dicta esse putantur.

XXIII. Atque ego quidem eorum conatibus, qui novas *hypotheses* in scientia hac morali cudere sategerunt, faveo. Ansam enim *peripateticæ* philosophiæ mancipatis, in rerum harum naturas ulterius inquirendi dedisse eos, fatendum est. An veritatem ipsam assecuti sint, penes alios judicium esto. Neque sane propter obscuræ unius, duarumve vocularum apud Aristotelem usum, statim sententiam intellectui humano expositam, magis amplecti dicendi sunt, qui eam repudiant. Ut *homo sine conscientiæ ejus stimulis in animi tranquillitate et gaudio versetur*, moralis philosophiæ finem eruditus quidam vir in libro, quem de officiis edidit, contendit. At scimus nos, scit iste vir eruditus, istiusmodi statum animi nequaquam obtineri posse officiorum quacunque tandem præstatione. Etenim peccatores sumus, neque ullius veræ tranquillitatis aut gaudii participes fieri possumus, nisi per sanguinem Christi. Ab ingressu peccati non alia ad pacem aut tranquillitatem via proposita est. Porro, ad finem hunc obtinendum, ut quisque naturæ suæ leges placitaque studiose observet, idem vir eruditus jubet. At verò medium hoc nequaquam ei fini assequendo sufficere, nôrunt Christiani omnes; legem aliquam naturæ esse, cum viro docto contendimus. At cùm ipsa natura humana usque adeo per peccatum corrupta sit et vitiata, ut vitium suum

Digitized by Google

neque intelligere, neque corrigere potis sit, legem, quæ in illa tantùm obtinet, ei usui, qui prætenditur, idoneam esse, necesse est ut negemus.

XXIV. Paucissima sunt, quæ separatim de *metaphysica* addere placet. Quæ de ortu et corruptione *ethices* diximus, ei etiam omnia sunt communia; illa repetere haud opus est. Hanc autem scientiam in vita humana ego plane inutilem esse judico, imo noxiam. Etenim tollantur primò ea, quæ ad *logicam* proprie et necessariò ex una parte pertinent, eaque, quæ ad theologiam ex altera, quod superest, nil nisi operosa et inutilis, terminorum, notionum, verborum, abstractionum farrago erit, quæ neminem unquam hominem meliorem, doctiorem, sapientiorem, aut ad officium suum erga Deum aliosve magis aptum reddet. Consulant, qui in ea maxime exercitati videntur, propriorum pectorum scrinia, atque dicant sincere, utrùm ejus beneficio et ope, pietatis, probitatis, sapientiæ, prudentiæ, veræ ullius doctrinæ aliquid unquam iis accesserit. Quid ergo miseris homuncionibus, qui quotidie quiritantur *vitam brevem esse, artem longam*, spinosâ hâc notionum inutilium et perplexarum farragine, citissime, si sapere velint, oblivioni tradenda, crucem affigere ampliùs opus est?

XXV. Deinde scientiæ hujus cum theologia supernaturali mistura, cujus contemplatione exclamavit olim Scotus, tandem "Theologicos doctores philosophiam cum theologia maximo cum fructu miscuisse," evangelicæ veritati exitium pene intulit. Compedes sane et vincula notionum et terminorum metaphysicalium res spirituales ferre nollent: perit etiam libertas et amplitudo intellectûs illius spiritualis, quem ad rite intelligendum evangelii mysterium gratuitò nobis dat Deus, dum laqueis sapientiæ hujus secularis (nam ita est, si modò sapientia dici debeat) irretitur. Nobilis, sublimis, spiritualis, cœlestis, et divini cujusdam saporis plena veritas evangelica,—hujus scientiæ regulis astricta, verbisque, quæ ea docet, tradita, sterilis, arida, spinosa, jejuna, strigosa, philosophica redditur, et a sua cœlesti pulchritudine, et spirituali dulcedine dejicitur. Habet in se quiddam altius, majus, divinius, mysterium evangelii, et doctrina ista quæ secundùm pietatem est, quàm ut humanæ sapientiæ cancellis arctari debeat. Cùm ideo perennare lites theologicas, atque hominum animas a simplicitate evangelii abducere vellem, hanc rixarum causam, materiam, instrumentum studiosis commendare non dubitarem. Quod de antiquis nonnullis philosophis olim cecinit Prudentius in apotheosi, non seciùs quadrat in *theologos* innumeros hâc vanâ sapientiâ inflatos:—

> "Statum lacessunt omnipotentis Dei
> calumniosis litibus.
> Fidem minutis dissecant ambagibus,
> ut quisque est linguâ nequior:
> Solvunt ligantque quæstionum vincula
> per syllogismos plectiles."

Digitized by Google

XXVI. Sed in viam redeundum est. Habemus *ethicæ et metaphysicæ* ortum, progressum, abusum. Theologiæ ἐνδιαθέτου reliquiis in finem primigenium uti, atque proinde eas excitare, ventilare, promovere, homines quidem contemplativi instituerunt. Inde emanavit omnis gentium de vitiis et virtutibus doctrina, atque de natura et perfectionibus Dei contemplationes. Ortûs, finis, scopi istarum contemplationum obliti homines *sophistice* docti et acuti, artes illas, quas sub iis nominibus colimus, produxerunt, atque istæ in se quidem sunt quædam sapientiæ larvæ; theologiæ autem supernaturali mistæ, perniciosæ.

XXVII. Porro: cùm opera Dei ejus τὸ γνωστόν manifestum faciant, eorum naturas diligenter et accurate scrutati, ipsum omnium Dominum et Creatorem palpando invenire, quæsiverunt peccatores. Atque hæc pars secunda erat theologiæ naturalis. Hanc etiam excolere, vitio nativo laborans conatum est humanum ingenium. Ex operibus Dei cum creationis, tum providentiæ, ipsum Deum quærere, intus illud erat quod eos perpetuo urgebat. Sed eodem res recidit. Etenim invalescente, quâ in universum laborarunt, mentis vanitate in *philosophia naturali* et *astronomia*, iste etiam conatus paulatim erudite evanuit.

XXVIII. Hæc, inquam, *astronomiæ*, ac vanitatis illius, quæ *astrologia* dicitur, origo erat. Pulchritudinis, ordinis, cursûs cœlorum, siderum, omniumque corporum cœlestium contemplatio et notitia, *theologiæ* naturalis pars erat. Ex ea magnitudinem, infinitam potentiam, sapientiam et bonitatem Creatoris omnes discere homines debuerant, atque ita ad ejus cultum naturalem excitari. Post peccati ingressum et catholicam humani generis a Deo vero *apostasiam*, paulatim ubivis abiit in desuetudinem ea contemplatio, et scientia inde enata evanuit. Etenim plurimi terrena tantùm sapientes, eorum, quæ supra se erant, curam omnem abjecerant. Alii autem astu Satanæ in siderum cultum allecti sunt: Imò stolida et crassa ordinis, cursûs, pulchritudinis cœlorum, quæ in sensus externos incurrunt, contemplatio, iis, qui Dei vivi cognitionem et disciplinam abjecissent, ad idololatriam incitamento fuit, ut postea fuse probabimus. Ita tandem apud multos ipsum cœlum primus, si non solus, Deus erat. Atque ipsum nomen Θεός non aliunde, quam ἀπὸ τοῦ θεῖν, a cursu siderum desumptum esse videtur. Inter extrema hæc sectantes, exstitêre tandem homines quidam *theoretici*, qui in alios plane fines corporum cœlestium contemplationi se dederunt. Neque enim aut ea cultu religioso persequi, neque ex eorum cognitione Deum vivum investigare, atque ei obedire in animis habuêre: ut innato, rerum causas et naturas cognoscendi, desiderio satisfacerent, id curæ in se suscepisse videntur. Cum enim incredibili quâdam varietate, ac rerum apparentium mutatione, corpora cœlestia oculis objici animadverterent, quem inter se ordinem observarent, et quænam essent

Digitized by Google

occultæ τῶν φαινομένων istorum causæ et rationes, investigati sunt. Ex istiusmodi hominum observationibus et conjecturis, adhibitis in earum explicationem terminis quibusdam fictis et significationis arbitrariæ (ficta enim sunt pleraque quibus nititur) quos rebus ipsis utcunque applicare conati sunt, orta est ea ars, quam astronomiam dicimus; "aurum" scilicet "in ignem conjectum est, et prodiit hic vitulus." In cœlorum quidem, siderum, cœlestium omnium corporum contemplatione, naturæ, ordinis, cursûs, influxûs, legis eis a Creatore omnium inditæ investigatione, ego operam optime collocatam judico. Etenim nudus et vulgaris horum, quæ in omnium oculos statim incurrunt, aspectus, mentes hominum extemplo tacitâ quâdam infinitæ sapientiæ et potentiæ Dei admiratione percellit. Efficacior multò ea, quæ cum seria meditatione ac solerti indagatione contemplatio conjuncta est. Atque optandum esset, cognitionem corporum cœlestium legisque perennis, quâ agitantur, quantum quid certi ex ea cognosci potest, cum pluribus communicatam esse, quàm nunc dierum fit. Nonnulla tamen, sine cujuspiam, uti spero, offensione, necesse est, proposito instituto adhærens, ut addam: dicam breviter. Prout nunc docetur, atque per aliquot jam secula inter eruditos jus scientiæ obtinuit, locum suum, ordinem et utilitatem pene omnem amisit *astronomia*. Amotâ theologiâ naturali, respectu finis veræ theologiæ, quî, quæso, locum suum tutari potuit *astronomia?* quæ pars ejus erat, si nos homines simus ad Dei gloriam creati? Aut igitur in alium locum per Christum (in quo omnia instauranda) sub novo fœdere restituitur, aut abjicienda est penitus. Quin tota scientiarum ἐγκυκλοπαιδεία, in novum finem novis mediis directa, subordinari debeat gloriæ Dei in Christo, Christianus dici haud meretur, qui ibit inficias. Qualisnam autem sit ista restauratio scientiæ seu cognitionis rerum naturalium, seu operum creationis, in usum hominum, Deum sincere in Christo colentium, quæ facta est, et fieri debet; quem locum omnis scientia habeat in theologia supernaturali seu revelationis, præsertim hæc siderum, cursûsque eorum peritia, longior est historia, quàm cui narrando vacem, aut forsan exponendo sufficiam.

XXIX. Ad hunc modum ideo, irrito sanè conatu, primigeniam istam *theologiam* de qua superius egimus, utcunque instaurare nitebatur genus humanum, atque instaurando perdidit. Hoc erat creaturæ rationalis sese ab incumbente ob peccatum ignorantiæ et cæcitatis maledictione expediendi molimen; quo nihil aliud perfecit, quàm ut ulteriùs misere implicaretur. Cùm enim ad imaginem Dei non nisi in Christo renovemur, atque *theologia* ista imaginis illius pars illustris fuerit, absque ista renovatione frustra omnino esse eam instaurandi conatum omnem, apparet. Inde ergo evenit, ut qui istius renovationis expertes, vel quem locum in ea philosophia occupare debeat ignari, illam tamen expolire et docere sint aggressi, a proprio

Digitized by Google

fine et usu eam detorquentes, vix amplius profecerint, quàm ut sibi aliisque spinosarum et inutilium quæstionum et disputationum farragine crucem affigerent. Atque ita ex hoc primo conamine theologia naturalis corrupta, non tam *ulteriùs* corrupta, quàm amissa videatur. Ejus ideo corruptio totalis, et quomodo in *ethnicismum* desiverit ulteriùs investiganda est. Hic verò, quid datâ operâ deliquerint peccatores, videamus.

CAPUT VIII.

De traditionibus: earum origo, usus, corruptio, poëtarum in corrumpenda theologia naturali conatus et successus—Humani generis ex ignoratione veri Dei clades horrenda—Κρόνος, Χρόνος, et Noachus—'Ανθρωποθυσίας origo—De legumlatoribus—Theologia πολιτική—Philosophi—Theologia φυσική—De superstitione—Religionum omnium apud sapientes contemptus—Theologiæ Gentilium destructio totalis.

I. QUEMADMODUM in corrumpenda *theologia* naturali partes suas egerit *philosophia* seu potiùs ipsa corrupta fuerit, exposui. Totalis ἀποστασίας ab omni vera Dei cognitione etiam aliæ causæ fuêre. Eas hîc breviter enarrare, quamvis proprie ad cultus religiosi corruptionem pertineant, de qua in originis idololatriæ investigatione postea agendum, paucis visum est. Atque hîc, datâ operâ, a theologia naturali defecit humanum genus. Quicquid enim adjutorii ad sui, recti, verique cognitionem obtinendam, Deus peccatoribus indulsit, id omne in propriam perniciem torsit cordis humani cæcitas.

II. Notitiam, quam de Deo habuerunt antiquissimi mortales, *traditionibus* earum revelationum, quas ex illorum parentibus nonnulli a Deo accepissent, auctam et cumulatam fuisse constat. Exacto etenim per diluvium seculo isto, cujus spatio dimidio adfuit communis omnium parens et instructor, a Noacho et filiis ejus, in eorum *nepotes*, et qui ab illis nati sunt, non minimam rerum divinarum famam, atque Dei cognitionem manâsse, nulli dubium esse potest. Quousque se extenderit cognitionis istius efficacia, dum illimes a fonte traditiones fluerent, non est hujus loci inquirere.

III. Multarum quidem rerum, quæ ad religionem pertinent, a priscis temporibus, in humanum genus, per traditiones, notitiam emanâsse, certum est. Obscuram verò admodum atque incertam apud gentes fuisse rerum antiquarum cognitionem, quæ ad sacra pertinent, ipsi sapientes fassi sunt. Ita Virgilius,—

> "Pandite nunc Helicona deæ, cantusque movete.
> Et, meministis enim divæ, et memorare potestis;
> Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura."
>
> Æn. lib. vii. 641, 645. 646.

IV. Aliquam tamen habuisse videbimus; "an ea, quæ de rebus divinis, egregie dicuntur apud antiquos philosophos, omnia ex Judæ-

Digitized by Google

orum scriptis hausta sint, ego quidem vehementer dubito." Scalig. Contendit quidem Eusebius, omnem inter Græcos de rebus divinis scientiam ab Hebræis emanasse. Platonem etiam multa corrasisse ex Phœnicum theologia, quæ ipse non intellexit, scribit Jul. Scaliger. Exercitat. lxi.: recte an secus nescio. Nonnulla catholicæ traditionis virtute eos retinuisse, quorum fama a primis usque rerum primordiis orbem invaserat, nemini, qui eorum scripta a limine salutavit, ignotum esse potest. Pauca recenseamus speciminis loco. Rerum omnium *conditorem* nullis, ad fidem ei astruendam, rationibus adhibitis, plurimi agnoverunt.

Ἦν ποτέ τοι χρόνος οὗτος ἐν ᾧ ἅμα πάντ' ἐπιφύκει·

Lino ascribitur, vetustissimo apud Græcos carminum consarcinatori. Eandem rerum originem nulli non celebrant poëtæ. Quæ initio operis scripserit Ovidius pueri nôrunt. Annuit Horatius, Sat. iii. lib. i. 99–104:—

"Quum prorepserunt primis animalia terris,
Mutum et turpe pecus, glandem atque cubilia propter
Unguibus et pugnis, dein fustibus, atque ita porro
Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus;
Donec verba, quibus voces sensusque notarent,
Nominaque invenêre."

(Quibus genuina habet Diodor. Sic. Hist. lib. i.) suo more generis humani originem describens. Et Juvenalis, Sat. vi. 11–13:—

"Quippe aliter tunc orbe novo, cœloque recenti
Vivebant homines; qui rupto robore nati,
Compositive luto, nullos habuere parentes."

Eique *σύγχρονος* Papinius, Thebaid., lib. iv. 275–281:—

"Arcades huic veteres astris, lunâque priores
Agmina fida datis; nemorum vos stirpe rigenti
Fama satos; cùm prima pedum vestigia tellus
Admirata tulit: nondum arva, domusque nec urbes
Connubiisque modus. Quercus laurique ferebant
Cruda puerperia, ac populos umbrosa creavit
Fraxinus, et fœtâ viridis puer excidit orno."

V. De Brachmannis, Strabo Geograph., lib. xv.: Περὶ πολλῶν δὲ τοῖς Ἕλλησιν ὁμοδοξεῖν· ὅτι γὰρ γενητὸς ὁ κόσμος, καὶ φθαρτὸς, λέγειν κακείνους· ὅτι διοικῶν αὐτὸν, καὶ ποιῶν θεὸς δι' ὅλου διαπεφοίτηκεν αὐτοῦ·—"De multis cum Græcis sentire, ut, quòd mundus sit ortus et interiturus, et quòd conditor et administrator ejus Deus universum eum pervadat." Græcos ideo Barbarosque in eo consentire, quod mundus a Deo conditus sit, ex antiquissima scilicet traditione is auctor est. Dubitat Aristoteles, topic. 19, de Cœl. i. 10; sed solus pene. Hesiodum, Orpheum, Apollonium, Aristophanem, Plinium, Diodorum Siculum, Numenium, Anaxagoram, Megasthenem, eidem traditioni fidem habuisse, facile esset ostendere. De Platone quæstio nulla est. Ortum mundum qualemcunque habuisse, sensisse Thaletem,

Digitized by Google

Anaximenem Xenophanem, Parmenidem, Democritum, Empedoclem, Metrodorem, ostendit Euseb. Præpar. Evang., lib. i. cap. vii. Particularium rerum, de Noacho, diluvio, Abrahamo, traditiones, quarum meminerunt Philobyblius, Lucianus, Strabo, aliique, prætereo. Cum mundi conditu, judicium in homines post hanc vitam exercendum, famam *catholicam* obtinuit. Eam etiam persuasionem comitata est immortalitatis animarum præsumptio, quæ, quamvis rationi etiam innitatur, tamen cùm maxime semper apud vulgus potiùs quàm σοφούς obtinuit, non nisi traditioni adscribenda est. Thales Milesius animam φύσιν ἀεὶ κίνητον ἢ αὐτοκίνητον, "semper, aut per se mobilem" definiit. Atque de eo Diogenes, Ἔνιοι δὲ καὶ αὐτὸν πρῶτον εἰπεῖν ἀθανάτους τὰς ψυχάς; hoc est, primus de animæ ἀθανασίᾳ philosophice disseruit. Honorem illum Pherecydi plurimorum consensus defert. "Unum," inquit, Metem. lib., cap. ii., "ex iis quæ præcipiunt Druides, in vulgus effluit, videlicet animas esse æternas." Deque iisdem Cæsar de Bell. Gall., lib. vi. 14: "Imprimis hoc volunt persuadere, non interire animas." Et Valerius, lib. ii. cap. vi. 10: "Vetus ille mos Gallorum occurrit; quos memoriâ proditum est, pecunias mutuas, quæ his apud inferos redderentur, dare solitos; quia persuasum habuerunt, animas hominum immortales esse." De Platone, nulli nota magis domus est sua. Phædon testis est.

VI. Etiam gentes barbarissimas tenet eadem persuasio. Per totam Americam nemo pene erat, qui, ante Europæorum in eas oras adpulsus, dubitabat. Etiam nonnulli ἀναστασίας famam acceperunt. Θεόπομπος καὶ ἀναζιώσεσθαι κατὰ τοὺς μάγους φησὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔσεσθαι ἀθανάτους, Diogen. Laërt. Oper. proe. "Theopompus," inquit, "revicturos homines juxta magorum sententiam dicit, immortalesque futuros." Assentitur magnus Plato in Phædone, cap. xvii.; nam, Ἀλλ' ἔστι καὶ τῷ ὄντι καὶ τὸ ἀναζιώσκεσθαι, καὶ ἐκ τῶν τεθνεώτων τοὺς ζῶντας γίγνεσθαι, καὶ τὰς τῶν τεθνεώτων ψυχὰς εἶναι· καὶ ταῖς μὲν ἀγαθαῖς ἀμεινον εἶναι, ταῖς κακαῖς κάκιον, ait; hoc est, "Et reviviscere homines, atque ex mortuis viventes fieri, mortuorumque animas superesse, atque bonis quidem melius, malis verò deterius esse."

VII. Atque hæc, uti diximus, judicium aliquod futurum in homines, secundùm ea, quæ in vita hac mortali, rectâ ratione dignum indignumve fecerint, exercendum expectantes, crediderunt. Unde idem Plato, epist. vii.: Πείθεσθαι δὲ ὄντως ἀεὶ χρὴ τοῖς παλαιοῖς τε καὶ ἱεροῖς λόγοις (hoc est, traditionibus antiquissimis), οἳ δὲ μηνύουσιν ἡμῖν ἀθάνατον ψυχὴν εἶναι, δικαστάς τε ἴσχειν καὶ τινῶν [τίνειν] τὰς μεγίστας τιμωρίας, ὅταν τις ἀπαλλαχθῇ τοῦ σώματος·—hoc est, "Antiquis verò, sacrisque sermonibus fides semper habenda, qui declarant, animam nobis esse immortalem, et judices habere, quorum decretis pro merito præmia et supplicia maxima attribuantur, ut primùm quis e corpore decesserit."

VIII. Usque adeò autem apud plurimos ista sententia obtinuit,

Digitized by Google

atque tanti momenti ad coërcendas sceleratorum mentes æstimata est, ut non dubitaverit ethnicorum sapientissimus Cato, in ipso senatu, quo Cæsari invidiam crearet, contrariam sententiam ei ascribere, ita enim apud Sallustium de Bell. Catilin. lii., loquitur: "Caius Cæsar hæc disseruit, falsa, credo, existimans, quæ de inferis memorantur; diverso itinere malos a bonis loca tetra, inculta, fœda atque formidolosa habere." Sententiam hanc depinxit poëtarum doctissimus, Æneid. vi.; Homerum imitatus Ὀδυσσ. Λ, unde quæ hauserunt pontificii notum est. Etiam eâ persuasione vulgus penitus imbutum. Inde quæ apud inferos fiunt, uti etiamnum in iis locis, ubi Romanum pontificem adorant, aliisque fit, pictoribus describenda commissa sunt. Plaut. Cap. v. iv. 1:—

> "Vidi ego multa sæpe picta, quæ sub Acheronte fierent
> Cruciamenta."

Istis homines in officio contineri, et a sceleribus abstrahi potuisse, putârunt. "Maxime ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto," de Gallis Cæsar. [ubi sup.] Et Lucanus, lib. i. 469:—

> "Felices errore suo, quos ille timorum
> Maximus haud urget leti metus; inde ruendi
> In ferrum mens prona viris, animæque capaces
> Mortis; et ignavum redituræ parcere vitæ."

Et de Germanis Appianus in Celt.: "Germanis mores ferocissimi insunt, in aggrediendo insignis audacia, contemptus mortis maximus, ob reviviscendi spem." Britannorum eadem mens, cum ab iis Druidum disciplinam prodiisse Cæsar testatur. Novæ Angliæ incolas, Americanos omnes persuasum habere, homines industrios et gnavos atque temperantes cùm diem obeant, in plagas mundi *australes*, quas Deum optimum habitare credunt, quoniam frigora, adeóque penuriam omnem, depellentes inde ventos efflare, veris tempore sentiunt, ignavos autem omnes et desidiosos in *boreales* seu loca horrida et formidolosa ire, ferunt Angli. Præclare Seneca: "Tunc animus noster habebit, quod gratuletur sibi, cùm emissus tenebris, quibus volutatur, non tenui visu clara prospexerit, sed totum diem admiserit, et redditus cœlo fuerit; cùm receperit locum, quem occupavit sorte nascendi." Hæc ille more suo, splendide, ornate, magnifice.

IX. Cæterùm, cùm unicæ ad veram felicitatem viæ penitus essent ignari; quamvis bonos malis multùm prætulerint, tamen optimorum apud inferos conditionem incertam et pene miseram statuerunt, atque ita φόζῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας, uti loquitur apostolus, Heb. ii. 15. Ita Achilles quamvis mortuis late imperitans, sortem suam apud Ulyssem luget:—

> Μὴ δή μοι θάνατόν γε παραύδα φαίδιμ' Ὀδυσσεῦ·
> Βουλοίμην κ' ἐπάρουρος ἰὼν θητευέμεν ἄλλῳ
> Ἀνδρὶ παρ' ἀκλήρῳ, ᾧ μὴ βίοτος πολὺς εἴη,
> Ἢ πᾶσιν νεκύεσσι καταφθιμένοισιν ἀνάσσειν.

Digitized by Google

"Ne sane mihi mortem commemores inclyte Ulysses;
Vellem sane rusticus esse, et mercede servire alii
Viro inopi, cui nec victus sufficiens esset,
Quàm omnibus mortuis vitæ defunctis imperare."
Hom. Odyss. lib. A, 487–490.

X. Hæc verò omnia, aliqua, plurima, ex traditione antiquissima in totum humanum genus emanâsse constat. Scio quidem inter sapientes plurimos inveniri, quibus hæc omnia de judicio futuro, sorteque varia, æterna scilicet, hominum, deridiculo fuêre; nec solùm Lucretius Epicureus clamat:—

"Et metus ille foras præceps Acherontis agèndus,
Funditus humanam qui vitam turbat."—Lib. iii. 37, 38.

XI. Sed et ipse Cicero hæc deridet: "Dic," inquit, "quæso, num te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, transvectio Acherontis, mento summam aquam attingens, siti enectus Tantalus? num illud quod

"Sisyphu' versat
Saxum sudans nitendo, neque proficit hilum?"

fortasse etiam inexorabiles judices, Minos et Rhadamanthus, apud quos nec te L. Crassus defendat, nec M. Antonius; nec, quoniam apud Græcos judices res agetur, poteris adhibere Demosthenem: tibi ipsi, pro te, erit maxima corona causa dicenda. Hæc fortasse metuis, et idcirco censes mortem esse sempiternum malum. *A.* Adeóne me delirare censes, ut ita esse credam? *M.* An tu hæc non credis? *A.* Minime verò. *M.* Male hercule narras. *A.* Cur? quæso. *M.* Disertus esse possem, si contra ista dicerem."—Tuscul. Quæst. lib. i. cap. v. Si quidem ille poëtarum assumenta vanissima solùm exagitâsset, ad rectæ rationis normam fecisset; sed uti ex sequenti disputatione palam fit, se toti traditioni, adeóque rei ipsius veritati, opposuit. Et ex aliorum mente Seneca Tragœ. Troa., A. 1:—

"Post mortem nihil est, ipsaque mors nihil.
Velocis spatii meta novissima.
Quæris, quo jaceas post obitum loco;
Quo non nata jacent. Et
Tempus nos avidum devorat et Chaos.
Mors individua est noxia corpori
Nec parcens animæ."

XII. Sed demus in utramque partem probabiliter disserere voluisse Ciceronem, finire nihil; Senecam autem quidvis poëtice pro libitu scripsisse. At Plinius non tantum istam vulgi persuasionem rejicit, sed et argumentis refutare conatur, lib. vii. cap. lvi.: "Omnibus," inquit, "a suprema die, eadem quæ ante primum, nec magis, a morte sensus ullus aut corpori aut animæ, quàm ante natalem. Eadem enim vanitas in futurum etiam se propagat, et in mortis quoque tempora ipsa sibi vitam mentitur, aliàs immortalitatem animæ, aliàs transfigurationem, aliàs sensum inferis dando, et manes colendo, Deumque

Digitized by Google

faciendo, qui jam etiam homo esse desierit. Seu verò ullo modo spirandi ratio, homini a cæteris animalibus distet; aut non diuturniora in vita multa reperiantur, quibus nemo similem divinat immortalitatem. Quod autem corpus animæ per se? quæ materia? ubi cogitatio illi? quomodo visus, auditus, aut quid agit? qui usus ejus? aut quod sine his bonum? Quæ deinde sedes, quantave multitudo tot seculis animarum, velut umbrarum? puerilium ista deliramentorum, avidæque nunquam desinere mortalitatis commenta sunt." Et quicquid hujus receptum inter homines fuit, apertissime fabulas vocat Strabo, lib. xv.: Παραπλέκουσι δὲ καὶ μύθους ὥσπερ καὶ Πλάτων περί τε ἀφθαρσίας ψυχῆς, καὶ τῶν καθ' ᾅδου κρίσεων. De Brachmannis loquitur. "Texerunt," inquit, "et fabulas, quemadmodum Plato, de immortalitate animæ, et de judiciis, quæ apud inferos stant." Juxta cum Plinio et Strabone sine dubio sentiebant sapientum plurimi.

XIII. Hâc autem persuasione freti, se mutuo ad omne scelus perpetrandum hortati sunt. Inde in diverbium abiit, φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν, quod memorat apostolus, Epist. ad Cor. i. cap. xv. 32. Apud poëtam nihil frequentius occurrit. Catull. carm. v.:—

"Vivamus, mea Lesbia, atque amemus,
Rumoresque senum severiorum
Omnes unius æstimemus assis.
Soles occidere et redire possunt:
Nobis, cùm semel occidit brevis lux,
Nox est perpetua una dormienda."

Et Horatius, Od. I. iv. 15:—

"Vitæ summa brevis spem nos vetat inchoare longam.
Jam te premet nox, fabulæque Manes,
Et domus exilis Plutonia: quo simul mearis,
Nec regna vini sortiere talis
Nec tenerum Lycidam mirabere."

Atque ipse Persius, ridens licet, Sat. v. 151:—

"Indulge genio: carpamus dulcia; nostrum est
Quod vivis: cinis, et manes, et fabula fies."

Propiùs ad verba ab apostolo memorata Græci. Ita Strato:—

Καὶ τίνι καὶ τίρτου Δημόκρατις; οὐ γὰρ ἰς αἰεὶ
Πιόμεθ' οὐδ' αἰεὶ τίρψιος ἐξόμεθα.

Et,—

Πίνε καὶ ἰυφραίνου, τὶ γὰρ αὔριον, ἢ τὶ τὸ μίλλον
Οὐδεὶς γιγνώσκει.

Ast ab ea sententia, quam ex traditione antiquissima hauserat vulgus, se nunquam removeri passum est.

XIV. Quæ divinæ veritatis particulas alias etiam innuerunt traditiones, recensere facile esset. Illorum inquam, beneficio uti, ad luminis naturalis reliquias promovendas, omnium hominum officium erat. At eas ipsas traditiones pene primo in loco corruptas fuisse apparet; atque ita ipsum morbi remedium (atque contra mortem

Digitized by Google

æternam antidotus) in letale virus conversum est. Doctrinam enim hanc πατροπαράδοτον in Deo quærendo naturali lumini haud contemnendas tulisse suppetias, ostendimus; ipsâ verò tandem corruptâ, lumen etiam istud residuum et omnes de Deo mentis humanæ προλήψεις sensim corrupit et evertit. Id quomodo factum sit, paucis exponemus.

XV. Ut huc illuc per ora virûm volitent *traditiones*, iis naturale est. Eo rerum statu, quem descripsimus, quisque pro copia, cujus factus est particeps, illis usus est. Qui dispersas, et hinc inde vagantes, primò sistere, colligere, et exponere ausi sunt, poëtæ fuêre. Hi primò *hymnis* et cantiunculis ad captandas hominum aures, melos modulati, provinciam suam aggressi sunt; deinde scriptis omne genus fabulis, ultra quod dici potest, refertissimis, ornatam dederunt. Totius molis fundamentum, *traditiones*. Paulatim verò totam istam, quam ex antiquis traditionibus Dei cognitionem hauserat mortale genus, penitissime corruperunt. De Hellenismo præcipue loquimur; nam is modus ἀποστασίας ad Catholicismum tandem pervenit. Dum ideo, quæ audiverant vel in sensus peregrinos et fabulosos detorserint, vel figmentis astutis auxerint, vel alia istis, quæ audiverant, gemina commenti sint, vel ingeniosis excogitatis allegoriis ad ea legenda, quæ et ipsi quidem obscurâ famâ acceperant a majoribus, nec ullatenus intelligebant, usi sint, nihil sani, solidi, veri, nihil non vanum, fictum, idololatricum, exitiale in tota religione naturali reliquerunt.

XVI. Imò, ita illi quidem omnia confuderunt, ut quid, unde, a quibus acceperunt, quâ famâ, traditione, occasionibus, rationibus ducti, multa, plurima amplexi sunt, penitus impossibile sit conjecturis assequi. Traditiones fabulis interpolatas, *theologiam naturalem*, atque moralem, diabolorum, mortuorum hominum, cultum eos miscuisse apparet. Quid ex theologia naturali corrupta, quid ex traditionibus perversis, quid ex oraculis diabolicis, quid ex vulgi usu, quid ex proprio cerebro quisque hauserit, investigari accuratè prorsus est impossibile. Imò *sæpenumero* obscuram aliquam traditionem divinam, theologiæ naturalis partem aliquam egregiam, fabulas ineptissimas, ac cultum Satanicum, iisdem verbis, eâdem figmentorum sarcinâ exhibuerunt. Idem, erat Sol, Noachus, Saturnus, imò Jupiter, Planeta, Heros, Cœlum, Æther, et ipse Satan, uti postea pleniùs videbimus.

XVII. Est autem mens humana, cæcitate nativâ laborans, fabularum errorumque avida, tenaxque. Postquam ideo δεισιδαιμονίᾳ et polytheismo imbuta erat, ipsum lumen naturale, præjudiciis removendis impar, plane succubuit; neque unquam e fabularum lerna se extricare potuit: Uno exemplo confusio hæc ante oculos poni posse videtur. Bacchus idem est, qui Adonis, Evius, et Sabus; ita Plutarchus Sympos. 4, quæs. 5; ubi ceremoniarum Judaicarum origines investigare, omni veritatis et candoris curâ abjectâ, ineptis-

Digitized by Google

sime aggreditur. Nomina Iacchus et Bacchus a יְהוָה fluxisse pene probat; erudite sane conjicit Sanfordius, libro primo de Descensu Christi ad Inferos. Ei autem viro optimo et doctissimo, multos in originum πολυθεότητος, idololatriæ et Hellenismi disquisitione, plurima debere, nonnullos omnia, scio, quem tamen rarò a quopiam nominatum, a nemine laudatum invenies. Adonin autem ab אֲדֹנִי esse nemo, opinor, negabit; Sabus a צְבָאוֹת; atque Evius אֶהְיֶה exprimere videtur; unde Levitas inter Judæos nomen sortitos fuisse somniat Plutarchus. Atqui hæc sunt Dei vivi vel nomina vel epitheta. Verum ideo numen, per nomina illa, quæ tenui licet famâ ad eos pervenerant, intelligebant veteres. Iis eo modo receptis alia θεῖα assignârunt. Ea inter, quædam vera fuêre, sed ψευδεπίγραφα alia, falsa, diabolica. Primo quæ de Noacho audiverant eo retulerunt; et nomen Bacchi a נֹחַ, seu a Noacho, duci nonnullis videtur. Liberum surripuisse Noachi *vites* et *vineam* non est dubitandum. Inde Lactantius: "Mendacium poëtarum non est in facto, sed in nomine." Vid. Voss. de Idololatria, lib. i. cap. xix. et xxv. Ita verus Deus et אִישׁ הָאֲדָמָה, Gen. ix. 20, confusi sunt. Bacchus etiam forsan est בֶּן כּוּשׁ, "filius Cushi;" ita Bocharto placet, Geog. Sac., lib. i. cap. ii.; hoc est Nimrodus. Inde Ζαγρεύς dictus, seu "robustus venator," Gen. x. 9; et Νεβρώδης, uti Græci omnes Nimrodum appellant. At totam pene Mosis historiam Baccho ascriptam esse plurimis exemplis ostendit Sanfordius, lib. i. cap. i. sect. 18, 19; post eum, atque iisdem instantiis, Vossius, lib. i. cap. xxx.; neque aliter sentit Bochartus, lib. i. cap. xviii. Quæcunque autem de Baccho eadem omnia de Osiride Ægypto dicuntur, qui cum magnus fuerit inter suos, post mortem solis honores omnes adeptus est. Tandem vero prodiit Bacchus Thebanus, sive Διόνυσος, a Nysa monte sic dictus; et Nysam non nisi Synam esse, quidam viri docti suspicantur, per literarum μετάθεσιν. Arabiam autem Græcis Indiam nuncupari, multis testimoniis facile esset evincere. At etiam Nysa mons est in India ultra Caucasum, non procul a fluvio Copheno, uti ostendit Philostratus in Vita Apollonii, lib. ii. cap. iv., quem in honorem Bacchi, qui ibi scilicet miranda operatus est, vitibus consevisse homines, narrat. Eum autem Bacchum Assyrium fuisse; ad illum verò pervenisse Bacchum Thebanum, perhibuerunt ejus regionis incolæ. Alii civitatem quidem ad radices montis positam Nysam appellari; ipsum montem Meron. Ita Curtius, lib. viii. cap. x. Μηρός autem *femur* est. Unde fabula de Baccho femori Jovis insuto; nisi Hebraismum suspiceris, et ex femore Jovis natum esse, nihil aliud significare, quàm esse Dei filium, ut Heinsio placet in Aristarcho. Atque hæc haud indigna sannis, quibus ea excipit Lucianus Dialog. ix.

XVIII. Ceterum Dionysi Thebani ortum et res gestas, ex Diodoro refert Eusebius, Præpar. Evangel. lib. xx. cap. xx. Is verò cùm forsan Europæorum primus in oras Asiaticas excursiones aliquas

Digitized by Google

fecisset, apud proximi seculi fabulatores antiquas omnes traditiones de Bacchis supra memoratis exhausit; ac unus omnia fuit, quorum revera nullus erat; in eum enim omnia pene *πατροπαράδοτα* congesserunt *μυθοποιοί*. Neque hic substitit mirifica frustratio. Quia *vitium* vinearumque inventionem Baccho veteres ascripserunt, per Bacchum vel vinum, vel autumnum, seu eam anni tempestatem, quâ maturescunt vites tantùm denotari contenderunt theologiæ naturalis consarcinatores. Ita nos docet Lucretius, lib. ii. 654–658:—

> "Hîc, si quis mare Neptunum, Cereremque vocare
> Constituet fruges, et Bacchi nomine abuti
> Mavolt, quam laticis proprium proferre vocamen;
> Concedamus, ut hic terrarum dictitet orbem
> Esse Deûm Matrem, dum re non sit tamen apse."

Et Athenæus Deipn. lib. i.: *Ἔνιοι δὲ καὶ τὴν Διονύσου φυγὴν εἰς τὴν θάλασσαν οἰνοποιΐαν σημαίνειν φασί, παλαι ἐγνωριζομένην· ἡδὺν γὰρ εἶναι τὸν οἶνον παρεγχουμένης θαλάσσης*·—hoc est, "Fugientis ad mare Bacchi fabula, quidam vini condituram significari putant, jam olim cognitam; quoniam affusâ maris aquâ vinum suavius est." Sed ex Mosis historia fabulam desumptam esse nimis constat.

XIX. Hæc eos inepte confinxisse et imperite testis est Philo Byblius, præfatione ad historiam Sanchuniathonis: *Ἀλλ'*, inquit, *οἱ μὲν νεώτατοι τῶν ἱερολόγων, τὰ μὲν γεγονότα πράγματα ἐξ ἀρχῆς ἀποπέμψαντες ἀλληγορίας καὶ μύθους ἐπενόησαν, καὶ, τοῖς κοσμικοῖς παθήμασι συγγένειαν πλασάμενοι μυστήρια κατέστησαν*·—hoc est, "Sed juniores theologi, postquam ea, quæ revera facta sunt, rejecissent, ab initio allegorias et fabulas excogitarint, affinitate inter res mundanas conficta, mysteria constituebant." Atque ille quidem, cum omnia, quæ de diis dicta sunt, ad veras historias referenda esse, constituisset, et totam illam theologiam naturalem ex una parte, et poëtarum *μυθικήν* ex altera rejicit. Sed et innumera alia hujus confusionis exempla ubivis occurrunt. Historia ortûs mundi apud Diodorum Siculum, præsertim Sanchuniathonem et Philonem illum Byblium idem ostendit. Primum caput Geneseos in multorum seculorum historiam, de, nescio quibus regibus translatur: Cœlum, Terra, Sol, Luna, מָוֶת qui Pluto esse dicitur, in eo locum habent. Ipse etiam אֱלֹהִים introducitur. Inter salebras hasce agitato, quàm facile fuerit antiquo serpenti, humano generi nefarias de Deo opinationes, ac impios sui cultus imponere, quivis conjicere potest.

XX. Egregie Pausanias in Arcadicis: *Ἐν τῷ παντὶ αἰῶνι πολλὰ μὲν πάλαι συμβάντα μηκέτι δὲ γινόμενα, ἄπιστα εἶναι πεποιήκασιν εἰς τοὺς, οἱ τοῖς ἀληθέσιν ἐποικοδομοῦντες ἐψευσμένα*·—hoc est, "Omnibus quidem seculis veteribus et obsoletis jam rerum eventis, fides eorum culpâ in vulgus est abrogata, qui veritatis tanquam fundamenta superstructa fabulis obruerunt." Ipsam veritatem adeò mendaciis corruptam et onustam, incredibilem reddiderunt; quî id factum sit, paulò post ostendit:

Digitized by Google

Ὅτι ὅσοι δὲ, inquit, μυθολογήμασιν ἀκούοντες ἡδόνται πεφύκασι καὶ αὐτοί τι ἐπιτηδεύεσθαι καὶ οὕτω τοῖς ἀληθέσιν ἐλυμήναντο σύγκεραννύντες αὐτὰ ἐψευσμένοις. Ita comparatum est, ut "qui hujusmodi figmentorum portentis aures præbent, et ipsi mox aliquid adfingunt, quo fit, ut mendaciorum quasi colluvie veritas vitiata, suam prorsus auctoritatem perdat."

XXI. Ex justo itaque Dei judicio, homines veritatem in injustitia detinentes εἰς ἀδόκιμον νοῦν tradente, factum est, ut ii quibus non visum est Deum in notitia retinere, *vani essent in suis ratiocinationibus*, statim ideo diluvium quoddam spiritualium abominationum, omni injustitiâ, violentiâ, et impuritate comitatum, terrarum orbi incubuit. Id ex astu diaboli et plurimorum κακοζηλίᾳ evenit. Invalescente etenim polytheismo, nihil tam vanum, aut nihili fuit, quod in deorum numerum non sit relatum. Nullus lapis, lignum nullum, nulla virtus, nullum vitium, nil boni erat, nil mali quin coleretur. Eâdem ἀτιμίᾳ affecti sunt, a gramine campi, ad suprema cœli sidera, creaturæ omnes. Hæc nos docet apostolus: Ἤλλαξαν, inquit, τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἑρπετῶν, ad Rom. i. 23. Iis verbis Paulum omnis generis idololatras perstringere constat. Hellenismo dementati, deos ἀνθρωποφυείας censentes, ad *corruptibilis hominis* imaginem numinis effigies finxerunt. Πετεινῶν, τετραπόδων, καὶ ἑρπετῶν cultus, ab Ægyptiis originem duxit. Κύνας, λύκους, καὶ λέοντας, καὶ κροκοδείλους, καὶ ἄλλα πλείονα θηρία, καὶ ἔνυδρα, καὶ πτηνὰ θεοπλαστοῦντες, Philo;—"Canes, lupos, leones, crocodilos, atque alia plurima, aquatilia, terrestria, et volatilia," deorum loco fingunt et adorant. Et Theophilus Antiochenus ad Autolycum, lib i.: Τό μοι λοιπὸν καταλέγειν τὸ πλῆθος ὧν σέβονται ζώων Αἰγύπτιοι ἑρπετῶν τε καὶ πτηνῶν καὶ θηρίων καὶ ἐνύδρων νηκτῶν. Etenim in illis, qui primi a Deo vero descivisse putantur, maximum diabolicæ dominationis et tyrannidis exemplum exstare voluit. Eorum ideo, quod Paulus Athenis fecit, in transitu contemplari licet σεβάσματα, præsertim cum neutiquam intra Ægypti fines continuerit se superstitio Ægyptiaca.

> "Nos in templa tuam Romana recepimus Isin
> Semideosque canes,"

ait Lucanus, lib. viii. 831.

XXII. Nescio, quæ nuper mysteria ex eorum sacris elicere conatus est Athanasius Kircherus, eosque solos sapuisse, quos ultra humanitatis stultitiam desipuisse credidit adhuc reliquus terrarum orbis, conatu magno et sumptuoso, sed irrito, ne dicam ridiculo, docere laborat. Ea vidit in illorum hieroglyphicis, quæ procul omni dubio, neque ipsi unquam viderunt, neque ullus qui Christianæ modestiæ, aut veritatis quàm typhi secularis potiorem rationem habendam, duxerit, visurus esset. Sed,—

> Οὐκ ἴδιον ἀλλ' ἰδίκησεν ἰδιῶν διὰ νύκτα σιλήνην.

XXIII. Quid Paulus de illorum colendarum religionum ratione

Digitized by Google

statuerit, ostendimus; Philonis etiam Judæi in Ægypti metropoli ætatem agentis, astipulatum produximus. In eodem scelere illis exprobrando multus est Josephus, lib. i. contra Apionem. Exod. xii. 12, minatur Deus, "se in omnes deos Ægyptiorum exerciturum judicia." Comminationis illud, quicquid sit, eum effectum dedisse, narrat Moses Num. xxxiii. 4. Inter cætera jumenta Apim ipsum, aliaque animalia, quæ Ægyptiis sacra, eum occidisse, non dubitandum. Quid de Ægyptiorum cultu religioso senserint, qui inter ethnicos sibi sapere, nobis minus sane, quàm Ægyptii insaniisse videntur, notum est. Satyricus, Sat. xv. 1–6:—

"Quis nescit Volusi Bithynice, qualia demens
Ægyptus portenta colat, Crocodilon adorat
Pars hæc· illa pavet saturam serpentibus Ibim.
Effigies sacri nitet aurea Cercopitheci, . . .
Illic cæruleos, hîc piscem fluminis, illic
Oppida tota canem venerantur."

Anaxandrides apud Athenæum Deipnos. lib. vii. Ægyptios sic alloquitur:—

Οὐκ ἂν δυναίμην συμμαχεῖν ὑμῖν ἐγὼ,
Οὐθ' οἱ τρόποι γὰρ ὁμονοοῦσ' οὐθ' οἱ νόμοι
Ἡμῶν, ἀπ' ἀλλήλων δὲ διέχουσιν πολύ.
Βοῦν προσκυνεῖς· ἐγὼ δὲ Θύω τοῖς θεοῖς,
Τὴν ἔγχελυν μίγιστον ἡγῇ δαίμονα.
Ἡμεῖς δὲ τῶν ἰχθῦν μίγιστον παράπολύ.
. . . . Κύνα σέβεις, τύπτω δ' ἐγώ·—

"Vobiscum ego militare nequeo,
Nec concordes mores nostri sunt,
Nec leges; sed ab invicem dissident plurimùm,
Tu bovem adoras, illum ego diis sacrifico.
Maximum esse numen anguillam putas;
Obsonium verò nos multum lautissimum:
. . . . Canem veneraris, ego verbero."

Et Antiphanes in Lycone:—

Καὶ τ' ἄλλα δεινούς φασι τοὺς Αἰγυπτίους
Εἶναι, τὸ νομίσαι τ' ἰσόθεον τὴν ἔγχελυν·
Πολὺ τῶν θεῶν γάρ ἐστι τιμιώτερα.
Τῶν μὲν γὰρ εὐξαμένοισίν ἐσθ' ἡμῖν τυχεῖν·
Τούτων δὲ δραχμὰς τουλάχιστον δώδεκα,
Ἢ πλείον, ἀναλώσασιν ἐσφρᾶσθαι μόνον·
Οὕτως ἐσθ' ἁγιον πολλῷ τὸ θηρίον·—

"Cætera prudentes esse ac intelligentes aiunt
Ægyptios, quod diis parem anguillam existiment;
Multo namque magis est diis honoranda.
Precibus enim solis ac votis propitiamus deos;
At anguillas drachmis cum minimùm duodecim
Vel pluribus impensis adorari vix licet;
Adeò sanota prorsus est hæc bestia."

XXIV. Infamiam hanc Thespesioni Gymnosophistarum principi apud Philostratum exprobrat Apollonius de statuis, et imaginibus agens, De Vit. Apoll., lib. vi. cap. xix.: Περὶ θεῶν, inquit, ὑμᾶς ἐπερω-

Digitized by Google

τήσομαι πρῶτον· τί μάθοντες, ἄτοπα καὶ γελοῖα θεῶν εἴδη παραδεδώκατε τοῖς δεῦρο ἀνθρώποις πλὴν ὀλίγων· ὀλίγων γὰρ, πάνυ μέντοι ὀλίγων, ἃ σοφῶς, καὶ θεοειδῶς ἵδρυται. Τὰ λοιπὰ δ' ὑμῶν ἱερὰ, ζώων ἀλόγων, καὶ ἀδόξων τιμαί, μᾶλλον ἢ θεῶν, φαίνονται·—"De diis primùm interrogabo, quânam ratione impulsi tam absurdas ridiculasque deorum imagines præter admodum paucas vestris hominibus colendas præbueritis: paucæ namque, admodum paucæ, deorum formæ conspiciuntur, quæ sapientiæ divinitatisque ullum præ se ferunt vestigium; in cæteris verò templis, irrationalium animalium atque infamium potius, quàm deorum effigies coluntur." Non ingrata erunt lectori, quæ regerit Thespesion, si dictum auctoris locum consulere velit. Apparet autem ex eodem Philostrato, Ægyptios nullam omnino cultûs insani rationem reddere potuisse; utcunque Kircherus post decursas tot annorum centurias, totius Christianismi mysteria in istis deorum monstris se deprehendisse fingat. Unam utilitatem eos spectâsse putavit Tullius: "Qui irridentur," inquit, "Ægyptii nullam belluam, nisi ob aliquam utilitatem, quam ex ea caperent, consecraverunt," lib. i. de Natur. Deor. Egyptiis autem suo more paratragœdians Britannos adjungit Gildas, de Excid. Britan. "Britanniæ portenta," inquit, "erant ipsa diabolica, pene numero Ægyptiaca vincentia, quorum nonnulla lineamentis adhuc deformibus, intra vel extra deserta mœnia solito more rigentia, torvis vultibus intuemur." Gratiâ Christi liberati, hæc scelerum monstra, hanc antiqui serpentis tyrannidem obstupescimus, et detestamur omnes; adeóque meritò abominanda est eorum impietas, quos, cum Christiani dici volunt, eoque nomine sanctissimo soli digni censeri, eâdem tamen, si non majori insaniâ percitos esse, ex propriis ipsorum confessionibus convictos tenemus. "Tolerabilior enim est eorum error, qui pro Deo colunt statuam auream, aut argenteam, aut alterius materiæ imaginem, quomodo Gentiles deos suos venerabantur, vel pannum rubrum in hastam elevatum, quod narratur de Lappis, vel viva animalia, ut quondam Ægyptii, quàm eorum qui frustrum panis colunt." Verba sunt Costeri Jesuit. Enchirid., cap. viii. Hîc sane, si nos homines simus, si sensu, si ratione præditi, si sacræ Scripturæ verbis fides ulla adhibenda sit, confitentes habemus reos, talem idololatriam inter sanctissimi patris papæ filios inveniri, qualis in ipsis ethnicismi tenebris nec visa est, nec audita unquam.

XXV. Cùm autem deorum numero oppressus esset terrarum orbis, atque nescirent homines quem, quidve colerent, solenne erat in *invocationibus*, illud, "*Quisquis es*," usurpari. "Nunc quisquis est Deus, veneror," Plaut. Ruden. i. 3. Et,—

——"Sequimur te sancte deorum
Quisquis es."—Virgil. Æn. iv. 576.

Et in Capitolio clypeus consecratus fuit, cui scriptum erat, "Genio urbis Romæ, sive mas sit sive femina."

XXVI. Atque inde formula illa deos evocandi e locis bello ob-

Digitized by Google

sessis, quam Macrobius ex Samonici fragmentis memorat: "Si deus, si dea est, cui populus civitasque hæc est in tutela, teque maxime, qui urbis hujus populique tutelam recepisti, precor, venerorque, veniamque a vobis peto, ut vos populum civitatemque hanc deseratis, loca, templa, sacra, urbemque eorum relinquatis; absque his abeatis, eique populo civitatique, metum, formidinem, oblivionem injiciatis, proditique Romam ad me, meosque veniatis, nostræ urbis loca, templa, sacra, urbs acceptior sit; mihi quoque, populo Romano, militibusque meis, præpositi sitis, ut sciamus, intelligamusque; si ita feceritis, voveo vobis templa ludosque facturum."

XXVII. Hinc ante eversam urbem ullam, deos eam deseruisse creditum. Ita Virgil. de excidio Ilii:—

"Excessêre omnes, adytis arisque relictis
Dii, quibus imperium hoc steterat."—Æn. ii. 351.

XXVIII. Visos etenim deos simulachra ex templis portantes, cùm excidium jam appropinquâsset, poëtæ antiquissimi prodiderunt. Et in genere Æschylus Sept. contra Theb. 219:—

——'Αλλ' οὖν θεοὺς
Τοὺς τῆς ἁλούσης πόλεως ἐκλείπειν λόγος.

XXIX. Hinc est quod Romani celatum esse voluerunt, in cujus dei tutela urbs Roma esset; ne propriis nominibus dii appellati, abs hoste potuerint exaugurari. Id cautum jure pontificio. Ipsique pontifices ita precabantur: "Jupiter optime maxime! sive quo alio nomine te appellari volueris."

XXX. Inania hæc figmenta viris sapientibus, et vitam secundùm rationem agere cupientibus, placuisse unquam, supra modum mirarer, nisi quantam tyrannidem in hominum mentes vana superstitio exerceret, quotidianis documentis perspicere liceret. Ita more haud ejus absimili, quem ex Samonico retulimus, cùm, prælio ad Sancti Quintini fanum inito, Hispani necesse habuerunt templum Sancto Laurentio dedicatum, quò se hostes recepissent, dejicere et evertere, voto se divo adstrinxit rex Philippus, alio, eoque multo majori templo erecto, se damnum illatum compensaturum. Hæc Escurialium ædium Laurentio dicatarum exstructionis occasio, quam eleganter exposuit poëta ἀνώνυμος:—

"Hæc tibi Laurenti, posuit ditissima templa;
Postquam quæ fuerant, Quintinis Marte Philippus
Dejecit, trepidis quoniam latuêre sub aris,
Inclusi muris hostes, et numine frustra.
Cui rex: hîc etiam liceat mihi sumere pœnas,
Et gentem hostilem sacris sepelire ruinis,
Sanguine fas temerare focos, majora daturo."

XXXI. Et planè votorum antiquorum forma, quam in Tydeo suo celebrat Papinius, Thebaid. lib. ii. 726–734:—

—— "Si patriis Parthaonis armis
Inferar; et reduci pateat mihi Martia pleuron:
Aurea tunc mediis urbis tibi templa dicabo

Digitized by Google

Collibus, Ionias qua despectare procellas
Dulce sit, et flavo tollens ubi vertice pontum
Turbidus objectas Achelous Echinadas exit.
Hic ego majorum pugnas, vultusque tremendos
Magnanimûm effingam regum, figamque superbis
Arma tholis."

XXXII. Veri autem Dei ignoratio, omnium malorum fons est et origo. Inde illos ipsos, quos sibi colendos proposuerant, impii atque scelerati homunciones, stultos, fatuos, spurcos, latrociniis, rixis, bellis, adulteriis, peccatis innominatis inquinatos, deridendos et *imitandos* propinabant. Atque ita exstinctæ sunt luminis naturalis reliquiæ; neque operum Dei æternam ejus potentiam et deitatem manifestantium major cura. Ita demum invaluit Hellenismus; seu Gentilium theologia μυθική. Hinc Dei omnes, majores, medioxumi, infimi, prodierunt.

XXXIII. Quantâ autem clade genus humanum, mores honestos, vitam tranquillam et rationi consentaneam, statum civilem, pœnarumque æternarum πρόληψιν quod attinet, afflixerunt ista poëtarum portenta, notum est: unum aut alterum exemplum detestabile proponere sat erit. Saturnus, qui Κρόνος est, apud eos Χρόνος erat, seu Tempus. Ita in theologia naturali ἐμυθολόγησαν. Etiam Noachus ex traditione corruptissimâ. Tempus, spatium, per cœli motum confectum est. Hinc Saturnus Urani seu Cœli filius. Ita etiam Noachus æstimatur, omnibus aliis πανωλεθρίᾳ diluvianâ deletis. Saturnum verò filios suos devorâsse atque evomuisse iterum finxerunt. An quia per vices tempus cuncta gignit, absumit, resorbet, atque ejicit; an quia Noachus filios secum in arca inclusos, iterum orbi terrarum quasi redivivos reddidit, incertum. Ex traditione obscurissima, ac allegoria ingeniosa fabulam conflatam esse apparet. Atque hinc tandem ope Satanæ prodiit horribilis idolomania. Et superstitioni nefandæ immanis crudelitas mista. Etenim stulti homunciones adhibitis, nescio quibus, in miseriæ solamen, infandis cæremoniis, liberos suos Saturno immolabant. Hinc *Puerorum tumulus* dictus.

XXXIV. Sed etiam portentis omnibus Græcanicis, nequitia hæc vetustior fuisse videtur; ex iis incrementum suscepisse nemini dubium est. Inde tandem *Catholica* evasit. Neque ulla pars cultûs est Satanici, in quam magis concorditer conspirâsse genus humanum comperietur. Sive se hîc magnifice efferre, et devictos peccatores triumphare, ipse olim triumphandus in cruce Christi, in animo habuit antiquus serpens; sive vero sacrificio in hominum mentibus præjudicia et contumeliam facere, omne virus suum longe lateque in hoc scelere promovendo, eam effudisse, constat. Exempla nonnulla recenseamus. De Afris res nota est: "Infantes penes Africam Saturno immolabantur palam usque ad proconsulatum Tiberii," Tertull. Apol. cap. viii. Eadem habet Arnobius. Cùm Carthaginenses victi essent ab Agathocle Siculorum rege, iratum sibi Deum pu-

Digitized by Google

tantes, ut diligentiùs piaculum solverent, ducentos nobilium filios immolarunt Saturno; testis est Pescenninus Festus apud Lactantium. Bello Romano pressi eadem sacra fecerunt, ipsius Annibalis filius Aspar mactatus. Hinc Amilcen uxorem ejus scelus hoc plangentem inducit Silius, lib. iv. Punicor.:—

"Quæ porro hæc pietas delubra aspergere tabo?
Heu primæ scelerum causæ mortalibus ægris
Naturam nescire Deûm; justa ite precari
Thure pio, cædisque feros avertite ritus.
Mite et cognatum est homini Deus: hactenus oro,
Sit satis ante aras cæsos vidisse juvencos:
Aut si velle nefas tantum fixumque sedetque
Me, me, quæ genui vestris absumite votis,
Cur spoliare juvat Lybicas hac indole terras?"

XXXV. Apud Romanos, homines vivos se ipsos diis inferis devovere, solenne; nota est Deciorum historia: pater bello Gallico, filius Samnitico se in eundem modum devoverunt; quos celebrat Juvenalis Sat. viii. 254:—

"Plebeiæ Deciorum animæ, plebeia fuerunt
Nomina: pro totis legionibus hi tamen, et pro
Omnibus auxiliis, atque omni pube Latina
Sufficiunt diis infernis, terræque parenti;
Pluris enim Decii, quàm qui servantur ab illis."

XXXVI. Olim Jovem Latialem homicidio colere in more fuisse, affirmat Arnobius. Cornelio Lentulo et Publio Licinio Crasso Coss. senatus consultum factum est, ne homo immolaretur. Palamque ad illud tempus *sacra prodigiosa* celebrata fuisse, narrat Plin. Nat. Hist. lib. xxx. cap. i. Itaque irruentibus Gallis, "Majores natu, amplissimis usi honoribus, in forum coëunt, ibique devovente pontifice, diis se manibus consecrant," apud Florum. lib. i. 13.

XXXVII. Gallos etiam nefandis hisce hostiis deos placare consuevisse, narrat Cicero, Orat. pro Fonteio, x.: "Quis ignorat," inquit, "eos usque ad hunc diem retinere illam immanem et barbaram consuetudinem hominum immolandorum?" Etiam Gallum et Gallam Romæ quotannis sacrificari solitos, monet Plutarchus. Hadrianus imperator Romanus catamitum Antinoum in Ægypto diis immolavit. Ἀντίνοος ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ἐτελεύτησεν, εἴτ' οὖν εἰς τὴν Νεῖλον ἐκπεσών, ὡς Ἀδριανὸς γράφει, εἴτε καὶ ἱερουργηθείς, ὡς ἡ ἀλήθεια ἔχει, inquit apud Xiphilinum Dio, lib. lxix;—"Antinous in Ægypto mortuus est, sive quòd in Nilum ceciderit, ut Hadrianus scribit, sive quòd immolatus, id quod verum est, fuerit." Immolatum autem Deum fecit. Insulæ Thylæ habitatores ad sua usque tempora consuetudinem hanc hominum immolandorum observasse, refert Procopius. Idem mos Britannis. Monâ insulâ a Paulino devictâ, "præsidium impositum victis, excisique luci sævis superstitionibus sacri: nam cruore

Digitized by Google

captivo adolere aras, et hominum fibris consulere Deos, fas habebant," ait Tacitus, Annal. lib. xiv. cap. xxx. Et in locum illum Horatius:—

"Visam Britannos hospitibus feros."

Acron: "Britanni hospites mactabant pro hostia." Deos, quibus Galli sanguine humano litabant, memorat Lucanus, i. 444:—

"Et quibus immitis placatur sanguine diro
Teutates, horrensque feris altaribus Hesus;
Et Taranis Scythicæ non mitior ora Dianæ."

XXXVIII. Eos autem omnes Britannorum deos fuisse, in "Britannia" sua probat diligentissimus Camdenus; et totam Druidum disciplinam Gallos a Britannis accepisse, refert ipse Cæsar, de Bell. Gall. lib. vi. Germanorum eadem insania. "Cæso publice homine, celebrant ritus horrenda primordia," ait Tacitus. Atque iterum: "Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoque hostiis litare fas habent." De Mor. German. ix. Impietatis hujusce inter Hetruscos marmorea monumenta adhuc exstare, atque eorum se unum Perusii vidisse refert Camerarius, Medit. Histor. lib. ii. De Gothis Jornandes: "Martem semper asperrimâ placavere culturâ, nam victimæ ejus mortes fuêre captivorum." Græci eodem scelere astricti. Erecthonium, Atticæ regem antiquissimum, duas filias proprias sacrificâsse ferunt. Et Neanthem Cyzicenum seipsum devovisse ostendit Athenæus Deipnos. lib. xiii., totamque terram Atticam ob vetusta quædam scelera sanguine humano expiavit Epimenides; is, qui aram *ignoto Deo* erigendi, Atheniensibus auctor exstitit. Inter Thebanos e Tyriis oriundos, e quibus superstitio hæc emanavit, celebratur Menœceus, qui seipsum pro urbe devovit occiditque, diis inferis proprio sanguine litans; cujus mortem egregie celebrat Papinius Statius, Thebaid. lib. x. 756–769:—

"At pius electâ murorum in parte Menœceus,
Jam sacer aspectu solitoque augustior ore,
Ceu subitò in terras supero demissus ab axe,
Constitit, exempta manifestus casside nosci
Despexitque acies hominum, et clamore profundo
Convertit campum, jussitque silentia bello.
Armorum superi, tuque ô qui funere tanto
Indulges mihi Phœbe, mori, date gaudia Thebis,
Quæ pepigi, et toto quæ sanguine prodigus emi; . . . .
Et Tyriis templa, arva, domos, connubia, natos
Reddite morte meâ, si vos placida hostia juvi."

Quibus verbis communem gentium de sacrificiis expiatoriis sensum mire pinxit poëta; uti etiam postea in matris planctu:—

"Lustralemne feris ego te, puer inclyte, Thebis,
Devotumque caput, vilis ceu mater alebam?"—793, 794.

XXXIX. Ingenuum puerum Saturno immolasse Tyrios ostendit Curtius, lib. iv. cap. iii. Ægyptios vivos homines diis brutis immolâsse, testantur Herodotus et Diodorus Siculus. Menelaum in Ægypto duos pueros sacrificâsse Herodoto narrarunt sacerdotes in

Digitized by Google

Clio. pag. 158. "Diis sanguinem humanum litare Thraces," inquit Florus, Histor. lib. iii. cap. iv. Celtæ hominem immolantes supra transversum septum gladio feriunt, teste Diodoro, lib. v. Normanni et Dani quotannis mense Januarii diis suis xcix homines, totidem equos, cum canibus immolaverunt, teste Ditmar. lib. x. De Marsiliensibus Lucanus, iii. 303–305:—

—— "Hic barbara ritu
Sacra deûm, structæ sacris feralibus aræ:
Omnis et humanis lustrata cruoribus arbos."

XL. Ἐθύετο καὶ ἐν Ῥόδῳ Μεταγειτνιῶνος ἕκτῃ ἱσταμένου ἄνθρωπος τῷ Κρόνῳ·—"Sacrificabatur in Rhodo decimo-sexto calendarum Novembris homo quispiam Saturno," inquit Theodoret., lib. vii. Græcor. Affec. Et, Φοίνικες ἐν ταῖς μεγάλαις συμφοραῖς ἢ πολέμων, ἢ αὐχμῶν, ἢ λοιμῶν, ἐθύοντο τῶν φιλτάτων τινὰ ἐπιψηφίζοντες Κρόνῳ, inquit Porphyrius, de Abstinent. Anim. lib. ii.;—"Phœnices magnis in cladibus vel bellorum, vel siccitatum, vel pestilentiæ, sacrificabant charissimorum quempiam Saturno, communibus ad hoc suffragiis addictum." Ipsum etiam Dei populum catholica pestis invasit. "Immolaverunt filios et filias suas dæmoniis, et effuderunt sanguinem innocentium, filiorum suorum et filiarum suarum, quas sacrificaverunt idolis Canaan," Ps. cvi. 37, 38. Qui plura volet, ea etiam addet, quæ libello de Justitia Divina, cap. viii.,[1] annotavimus: Christianos aliquos, saltem nomine tenus, hoc scelere se inquinâsse, ostenderem, nisi puderet.

XLI. Sacrificiorum horum originem ad Abrahamum refert Porphyrius, teste Eusebio Præpar. Evangel. lib. i. cap. ix. Illum autem Saturnum vocari; filiam ejus immolatam Gene ex Anobreta regina genitam. Cujus generis ἀνιστορησίαν pudendam, in rerum nationumque originibus investigandis scriptores profanos ubivis prodere notum est. Quod omnium seminum optimum sit humanum genus, antiquos hoc genus sacrificii excogitasse, opinatur Varro. Quòd pro vita hominis, nisi vita hominis tradatur, deorum immortalium numen placari non potuisse, arbitrati sunt Druides teste Cæsare de Bell. Gall. lib. vi. Sacrificiorum usum, ad expiationem peccatorum ex antiqua et catholica traditione genus humanum hausisse liquet. Deum justum, maximum, pecudum sanguine, ob scelera hominum placari potuisse, anxiæ et dubiæ mentes, horrore et peccatorum sensu agitatæ, sibi penitus persuadere nunquam potuerunt: solicitos, et pene desperabundos, Satanas suo more aggreditur. Homines nihil se pretiosius habere, facilè persuadet. Hinc se, aliosque immolandi animus. Conscientiam, peccati sensu et pœnæ timore vexatam, territamque, hujusce mali fundum fuisse, ostendit propheta, Mich. vi. 7. Ea, obstetricante Satana, in lucem monstrum hoc protulit. Non aliud responsum sæpe ab oraculis tulerunt, magnum aliquod vel timentes, vel ausuri, quàm humano sanguine litandum esse: notæ

[1] Vid. tom. x. auctoris operum, ex hac editione.—Ed.

Digitized by Google

sunt historiæ de Mencœceo, et Iphigenia. Mos Lacedæmoniorum se ipsos in deorum cultu verberibus cædentium, non aliam habuisse originem narrat apud Philostratum Apollonius, lib. vi. cap. x.: Τὸ δὲ, inquit, τῶν μαστίγων ἔθος τῇ Αρτέμιδι τῇ ἀπὸ Σκυθῶν δρᾶται, χρησμῶν φασιν ἐξηγουμένων ταῦτα, θεοῖς δ' ἀντινομοθετεῖν μανία, οἶμαι·—hoc est, "Verberum consuetudo in Scythiæ Dianæ honorem servatur, quòd, ita ut aiunt, oracula præceperunt; diis autem obsistere, insania quædam est, ut opinor." Et Pausanias, Bœotic.: Ἀφίκετο ἅμα ἐκ Δελφῶν τῷ Διονύσῳ θυεῖν παῖδα ὡραῖον·—"Megarensibus puerum speciosum Libero mactandum, Delphense oraculum respondit." His gemina ubivis apud historicos occurrunt; hucusque progressa quo ascenderet, non invenit malitia Satanica.

XLII. Sed acervi hujus impii finis nullus. Etiam adulteria et stupra deorum stercoreorum, ad impura omnia flagitia perpetranda, plurimis incitamento, et apologiæ fuisse notum est; ut illud exemplum secundo loco addam. Postquam enim deos hosce sibi finxerant, sui etiam similes, hoc est mendaces, perjuros, et in omni impuritate inquinatos, statim etiam finxerunt. Tolle rixas, mendacia, pugnas, perjuria, adulteria deorum: pumili erunt, qui giganteo nunc incedunt gressu, scriptores nonnulli antiqui; iis etiamnum, proh dolor! polluitur Christiana juventus; eoque Moloco, quod conqueritur Johan. Comenius, vir doctus piusque, immolatur. Nolo, repetendo, spurcissima scelera, sanctis æternum reticenda, castis auribus ingerere. Unde patefiat, in quem finem ista nefariorum hominum animis suggesserit diabolus, pauca memorari possunt: sufficiat illud Mercurii de Jove apud Plautum, in Prolog. ad Amphitr.:—

"Nam ego vos novisse credo, jam ut sit pater meus;
Quàm liber harum rerum inultarum siet,
Quantusque amator, quom quid complacitu' est semel."

Et,—

"Inducit formas quoties minores
Ipse, qui cœlum nebulasque ducit."—Senec. Hyppol.

XLIII. Ah! quoties udum et molle lutum istiusmodi blasphemias imbibit, applaudente præformatore stupido. Egregie Augustinus: "Omnes talium deorum cultores, mox ut eos libido perpulerit, ferventi, uti ait Persius, tincta veneno, magis intuentur, quid turpiter fecerint, quàm quid docuerit Plato, vel censuerit Cato," de Civitat. Dei, lib. ii. cap. vii. De cultu Deûm matris spurcissimo plura eo loco inveniet lector. Quales animos affectusque concepit, ex eorum exemplis sibi propositis in vitia per se præceps nimis genus humanum, in Chærea suo ante omnium oculos ponit Terentius, Eunuch., Act. iii. Sc. 5, 35:—

—— "Dum apparatur, virgo in conclavi sedet
Suspectans tabulam quandam pictam, ubi inerat pictura hæc; Jovem
Quo pacto Danaæ misisse aiunt quondam in gremium imbrem aureum.
Egomet quoque id spectare cœpi: et quia consimilem luserat
Jam olim ille ludum, impendio magis animus gaudebat mihi;

Digitized by Google

Deum sese in hominem convertisse, atque per alienas tegulas
Venisse clanculum per impluvium, fucum factum mulieri.
At quem Deum? qui templa cœli summa sonitu concutit.
Ego homuncio hoc non facerem? ego illud verò ita feci, ac lubens."

XLIV. Utinam ex picturis inhonestis, et poëtarum lectione, eadem adhuc juventutis mentibus pernicies non inveheretur. Eousque autem progressa est hæc impietas, ut palam se mutuò ad spurcissima scelera perpetranda deorum exemplo adhortarentur. Ita Catullus, lxviii. 137–140:—

"Ne nimium simus stultorum more molesti,
Sæpe etiam Juno, maxima cœlicolûm,
Conjugis in culpa flagravit quotidiana
Noscens omnivoli plurima furta Jovis."

XLV. Etiam flagitiis pessimis, deos colere plurimis in more positum erat. Filias proprias in templis prostituisse Babylonios, narrat Herodot., lib. i., et Strab. Geog. lib. xvi.

XLVI. Alia etiam non minus funesta pestis, ex impietate hac ortum ducens, terrarum orbi incubuit. Postquam enim nefaria ista de diis persuasio apud vulgus invaluisset, scelestissimi quique nebulones, ii præsertim, qui diis istis e sacris fuêre, eorum nomina moresque fingentes, flagitia innumera, rapinas, adulteria, furta, latrocinia, admiserunt, exercueruntque. In montibus, speluncis, sylvis, templis, ad fluminum ripas, maris littora, istiusmodi larvarum omnia plena. Exemplo sit historia notissima facinoris in templo Isidis Romæ perpetrati, quam refert Josephus, Antiquit. lib. xviii. cap. iv. Mundus, eques Romanus, postquam Paulinæ matronæ honestissimæ pudicitiam diu frustra expugnare tentasset, in templum a sacerdotibus clam inductus sub nomine Anubis, consentiente mulieris marito, illam constupravit. Prædonum, latronum, tyrannorum, sacerdotum spurii et nothi fuêre plerique antiqui heroës.

XLVII. Atque rationem hanc reddit, neque inepte, nobilis historicus, cur Romulus virgines vestales non instituerit: Οὔτε, inquit, *διὰ παρθένων τὰς θεραπείας κατεστήσατο τῇ θεῷ, μεμνημένος, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τοῦ περὶ τὴν μητέρα πάθους, ἢ συνέζη θεραπευούσῃ τὴν θεὸν, τὴν παρθενίαν ἀποβαλεῖν, οὐχ' ἱκανὸς ἐσόμενος ἐάν τινα ὑπόλων εὕρῃ διεφθαρμένην, κατὰ τοὺς πατρίους τιμωρήσασθαι νόμους, διὰ τὴν ἐπὶ ταῖς οἰκείαις συμφοραῖς ἀνάμνησιν*—id est, "Neque virgines deæ sacerdotes instituit; memor" (ut mihi quidem videtur) "maternæ dedecoris, quæ in illius deæ ministerio virginitatem amiserat" (a sacerdote scilicet stuprata), "nec si quam deæ sacrificam pudorem violasse deprehendisset juxta patrias leges eam punire potuisset, ob domestici probri recordationem," Dionys. Halicarnass. Histor. lib. ii. cap. 65.

XLVIII. Ad eundem modum sacrificulos Romanos, dum ubivis viguit ignorantiæ auctoritas, atque veritatem evangelicam captivam tenuit papatus, nulla non scelera larvatos perpetrasse, nemo inter ipsos pontificios, nisi qui gnaviter impudens est, negare audet. Post-

Digitized by Google

quam enim plebi cæcæ, stolidæque persuasissent, genios, nescio, quos placidos, et generi humano non admodum inimicos noctu domos frequentare, eaque agere quæ referre pudet, ipsi illorum nomine larvati, ea omnia spurcissima scelera effecta revera dederunt, quæ falsò, ineptissime, ridicule, geniis istis innoxiis scilicet, ascribere voluerunt. Ita Chaucerus nostras, de fratrum conventu quodam, suo tempore, notissimo:—

> "For there as wont to walken was an elfe,
> There walketh now the Limitor himselfe.
> In every bush, and under every tree,
> There nis none other incubus but he."

XLIX. Hinc autem Græcis virtutis observantiam pene impossibilem redditam esse, impietatem hanc Apollonio exprobans, affirmat Iarchas philosophus Indus apud Philostratum, lib. iii. cap. vii. de Vita Apollon.: *Οἱ δέ γε σοφώτατοι ποιηταὶ ἡμῶν, οὐδ' εἰ βούλεσθε δίκαιοί τε καὶ χρηστοὶ εἶναι ξυγχωροῦσιν ὑμῖν γίνεσθαι*—"Verum," inquit, "qui apud vos sapientissimi habentur poëtæ, nec si velletis quidem justos bonosque vos esse permittunt." Rationemque addit, quòd homines sceleratissimos deorum loco haberent. Idque palam fassus est Apollonius iste, lib. v. cap. v.: *Οἱ μὲν γὰρ*, inquit, *περὶ τοὺς ἥρωας, ὧν ποιητικὴ πᾶσα ἔχεται, καὶ διαφθείρουσι τοὺς ἀκροωμένους, ἐπειδὴ ἔρωτάς τε ἀτόπους οἱ ποιηταὶ ἑρμηνεύουσι, καὶ ἀδελφῶν γάμους καὶ διαβολὰς ἐς θεούς, καὶ βρώσεις παίδων, καὶ πανουργίας ἀνελευθέρους, καὶ δίκας, καὶ τὸ ὡς γεγονὼς αὐτῶν ἄγειν, καὶ τὸν ἐρῶντα, καὶ τὸν ζηλοποιοῦντα, καὶ τὸν ἐπιθυμοῦντα πλουτεῖν, ἢ τυραννεύειν ἐφ' ἅπερ οἱ μῦθοι*—id est, "Quæ enim de heroibus conficta sunt, de quibus tota est materia poëtarum, audientium aures corrumpunt; illicitos ac nefandos eorum amores referentes, ceu fratrum et sororum nuptias, et in deos calumnias, et filiorum escas, atque illiberales et mutuas altercationes; hæc enim cùm veluti gesta proferuntur a poëtis, homines ad amorem et invidiam ducunt, et divitiarum regnique cupiditatem." Neque enim quispiam delinquere se, arbitrari potest, dum deos imitatur. Marcus Tullius etiam primo de Natura Deorum, cap. xvi., eadem repetit: "Exposui," inquit, "fere non philosophorum judicia, sed *delirantium somnia;* nec enim multò absurdioria sunt ea, quæ poëtarum vocibus fusa, ipsa suavitate nocuerunt; qui et irâ inflammatos, et libidine furentes induxerunt deos; feceruntque, ut eorum bella, pugnas, prælia, vulnera videremus; odia præterea, dissidia, discordias, ortus, interitus, querelas, lamentationes, effusas in omni intemperantia libidines, adulteria, vincula, cum humano genere concubitus, mortalesque ex immortali procreatos." Quidque in hunc finem in Timæo disseruerit Plato, consulat lector, nam legi digna sunt.

L. Poëtis succenturiati sunt *legumlatores* et *philosophi.* Istis *theologiam* quandam *naturalem* cudere placuit; quæ revera nihil aliud erat, quam primorum *apostatarum,* in operum creationis cultu,

Digitized by Google

idololatria. Amisso enim *traditionum* beneficio, *poëtarum* scilicet fabulis penitissime deleto, insuperabilibus insuper præjudiciis mente vulgi obsessâ, theologiam naturalem ab impuris et perniciosissimis fabulis, cultuque *idololatrico*, neque hi, neque illi, unquam potuerunt, vix tentârunt liberare.

LI. *Legumlatoribus* autem in theologia cudenda, nihil aliud pene in animo erat, quàm religionem ita temperare, ut nihil inde turbarum aut mali in statu civili oriretur. Eadem adhuc est plurimorum *politicorum* de religione sententia. Omnes ideo errores et fabulas, totamque idolomaniam, quibus populos infecerant *poëtæ*, dummodò publico civitatum regimini aut moribus honestis γυμνῇ, quod aiunt, τῇ κεφαλῇ non adversarentur, in legum tabulas, inscribere necesse habuerunt.

LII. Operæ pretium est ipsum Platonem vulgi præjudiciis succumbentem conspicere. Ita ergo ille in Timæo: Περὶ δὲ τῶν ἄλλων δαιμόνων εἰπεῖν καὶ γνῶναι τὴν γένεσιν μείζον ἢ καθ' ἡμᾶς· πιστέον δὲ τοῖς εἰρηκόσιν ἔμπροσθεν, ἐκγόνοις μὲν θεῶν οὖσιν, ὡς ἔφασαν, σαφῶς δέ που τούς γε αὑτῶν προγόνους εἰδόσιν. Ἀδύνατον οὖν θεῶν παισὶν ἀπιστεῖν, καί περ ἄνευ τε εἰκότων καὶ ἀναγκαίων ἀποδείξεων λέγουσιν, ἀλλ' ὡς οἰκεῖα φάσκουσιν ἀπαγγέλλειν ἑπομένους τῷ νόμῳ πιστευτέον· οὕτως οὖν κατ' ἐκείνους ἡμῖν ἡ γένεσις περὶ τούτων τῶν θεῶν ἐχέτω καὶ λεγέσθω·—hoc est, "De aliis, quos scilicet δαίμονας vocamus, de illorum generatione dicere, vel rem tantum animo concipere, non est facultatis, viriumve nostrarum: fides autem de iis adhibenda est illis, qui priscis temporibus naturam deorum nobis explicarunt; quippe qui ipsi deorum essent progenies, ut quidem ipsi affirmarunt; atque adeò suos ipsi majores nôssent. Fides enim deorum liberis derogari non debet: quamvis sine verisimilibus signis aut necessariis argumentis loquantur; sed quia de suis rebus et sibi notis præ se ferunt loqui veteri legi morique parendum est, et illis fides habenda. Sic igitur ut ab illis est traditum, horum deorum ortus habeatur." Hæc ille; illorum scilicet, quæ Socrati præceptori suo accidissent, memor, qui ideo morti adjudicatus est, quoniam quos urbs pro diis habuit, ipse habere noluit. Admittit ergo deos vulgatos, quamvis non sine aperta credulitatis vulgi irrisione. Similia disserit in libro secundo de Republica. Primò fabulas in religione datâ operâ excogitâsse legumlatores, ad populorum mentes terrore quodam invisibilium malorum coërcendas docet Strabo, Geograph. lib. i.: Κραυνὸς, inquit, καὶ αἰγὶς, καὶ τρίαινα, καὶ λαμπάδες, καὶ δράκοντες, καὶ θυρσολογχω τῶν θεῶν ὅπλα, μύθοι, καὶ πᾶσα θεολογία ἀρχαϊκή· ταῦτα δ' ἀπεδείξαντο οἱ τὰς πολιτείας καταστησάμενοι μορμολύκας τινὰς πρὸς τοὺς νηπιόφρονας. Atque ita olim factum a sacrificulis in papatu. Postquam enim crasissimâ ignorantiâ, et moribus sceleratis omnem religionis Christianæ efficaciam e mentibus plebis extirpâssent, *purgatorium* et nescio quæ alia terriculamenta, ad illam, aliquo modo, officio continendam, invenire necesse habuerunt.

LIII. Atque ista fuit Gentilium theologia πολιτική; de cujus sacris

Digitized by Google

Seneca: "Quæ omnia sapiens servabit, tanquam legibus jussa, non tanquam diis grata." Cum itaque plebs furores poëticos sibi eripi passa non sit; atque civitate priùs, quàm sceleratâ de religione sententiâ dejici voluerit; legumlatores autem sat habuerint, fabulas omnes antiquas in rem suam arripere, sapientes totam hanc theologiam πολιτικήν tanquam fabulam, ordini inter homines in vita civili conservando, excogitatam, repudiarunt. Viluit ideo mala merx, et pro levi semper erat.

LIV. Oculatiores visi sunt philosophi. Omnia sane circumspectabant solertissime, perditam theologiam investigantes. Verùm, ut verbo dicam, a corruptis traditionibus, atque poëtarum portentis, nisi ope opinionum ex atheismi lacunis depromptarum, expedire se nequiverunt. Ex iis prodiit theologia φυσική. Id hominum maximo in scelere obduratorum, atque veritati cedere nescientium σῦρημα fuisse, ita luculenter ostendit Eusebius libris de Præpar. Evang. ut iis quidquam addere opus non sit. Itaque et istud hominum genus maxime "vanum factum est; et insipidum cor illorum est obtenebratum."

LV. Atque hisce gradibus corrupta fuit omnis de Deo cognitio. Inter malas autem, haud pessimas religionis colendæ rationes, qui ultra obscuras traditiones et fabularum portentis interpolatas nihil quidquam sapuit, vulgus retinuisse videtur. Qui solertissimæ indaginis et acuminis laudem in rebus sacris ambierunt, plane ἐμωράνθησαν. Judicii post vitam hanc utcunque exercendi, et diversi statûs hominum apud inferos superstitum, vetus apud vulgus obtinuit sententia. A seipso eâ de re nunquam dissentire voluit. Quantum ad grassantem in terris malitiam et impietatem coërcendam momentum attulerit ista persuasio, palam est. Deletâ etiam tandem ubivis gentium omni istâ priorum seculorum theologiâ, tamen qui extra Christi cognitionem degunt, de judicio isto et statu futuro, nescio quid præsentiscunt. At totam istam sententiam, tanquam inane terriculamentum, risit (nescio an γέλωτα σαρδόνιον) universus pene philosophorum senatus.

LVI. Atque hæc gentium erat *superstitio*. Eo vocabulo δεισιδαιμονίαν exprimere placuit. Ὀνοματολογίας verò varia ratio. Ab iis qui totos dies precarentur, ut filii sui sibi essent superstites, superstitionem dictam esse affirmat Romanæ eloquentiæ parens. Ei voto indies incubuisse parentes testantur Comici:—

> "Sicut tuum vis unicum gnatum tuæ
> Superesse vitæ sospitem et superstitem."—Plaut. in Asinar. Act. i. Sc. i. 6.
>
> "Per ecastor scitus puer natus est Pamphilo,
> Deos quæso, ut sit superstes."—Terent. And. Act. iii. Sc. ii.

Atque in Heauton., Act. v. Sc. iv. 7:—

> "Ita mihi atque huic sis superstes."

Servius ab aniculis, quæ multam per ætatem *superstites* cùm sint, "et rebus inanibus addictæ, dum volunt videri nimis religiosæ, delirant."

Digitized by Google

Neque aliter Donatus. "Superstitiosi," inquit, "sunt senes et anus; qui ætate multâ superstites jam delirant;" unde et "superstitiosi, qui deos timent nimis," quod signum est deliramenti. Inde Satyricus:—

> "Ecce avia, aut metuens divûm matertera, cunis
> Exemit puerum, frontemque atque ula labella,
> Infami digito, et lustralibus ante salivis
> Expiat."—Pers. Sat. ii. 31–34.

Qui mos in pontificiorum baptismo retinetur. "Superstitiosos" vult Lactantius, qui "superstitum defunctorum memoriam colunt," Institut. lib. ii. cap. xxviii. Etiam superstitiosus est qui ἔνθεος et θέσφατος. Ita Plautus: "Superstitiosus hic quidem est, vera prædicat," in Curcul, Act. iii. 27. Superstitio autem vel affectum animæ de rebus divinis pravum, vel cultum vanum et ineptum denotat. In priorem falsissime plurima dixerunt Cicero et Plutarchus; ille sparsim, hic peculiari et eleganti scripto περὶ δεισιδαιμονίας. Sensu altero, religionem nostram *exitiabilem superstitionem* impie vocat Tacitus, Annal. lib. xv.; et "Christianos genus hominum novæ et maleficæ superstitionis," Suetonius in Nerone. Etiam omnem religionem sub superstitionis nomine nonnulli rejecerunt:—

> "Vana superstitio, dea sola in pectore virtus."

LVII. Quam insaniam utinam hodieque nemo qui insaniret inveniri possit. Quamvis autem ethnicorum religio nihil aliud fuerit, quàm superstitio perniciosissima, ipsi tamen discrimen agnoverunt; et hanc quidem necessariam ob promiscuam multitudinem, quæ illa non teneretur, asseruerunt. Egregie Strabo: Λαμία μῦθός ἐστι, καὶ ἡ γοργὼ, καὶ ὁ Ἐφιάλτης, καὶ ἡ μορμολύκη, οἵ τε πολλοὶ τῶν τὰς πόλεις οἰκούντων, εἰς μὲν προτροπὴν ἄγονται τοῖς ἠδέσι τῶν μύθων, ὅταν ἀκούωσι τῶν ποιητῶν ἀνδραγαθήματα μυθώδη διηγουμένων, οἷον Ἡρακλέος ἄθλους ἢ Θήσεως, ἢ τιμὰς παρὰ τῶν θεῶν νεμεμημένας, ἢ νὴ Δία ὁρῶσι γραφὰς ἢ ξίανα ἢ πλάσματα τοιάυτην τινὰ περιπέτειαν ὑποσημαίνοντα μυθώδη. Εἰς ἀποτροπὴν δὲ ὅταν, κολάσεις παρὰ θεῶν καὶ φόβους, καὶ ἀπειλὰς ἢ διὰ λόγων ἢ διὰ τόπων ἀώρων προσδέχονται, ἢ καὶ πιστεύουσι περιπεσεῖν τινάς· οὐ γὰρ ὄχλον τε γυναικῶν καὶ παντὸς χυδαίου πλήθους ἐπαγαγεῖν λόγῳ δυνατὸν φιλοσόφῳ καὶ προσκαλέσασθαι πρὸς εὐσέβειαν καὶ ὁσιότητα καὶ πίστιν, ἀλλὰ δεῖ καὶ διὰ δεισιδαιμονίας, Geograph. lib. i. Quis non putaret se summum pontificem e cathedra dicentem audire! Vitium autem hoc, uti omnia egregie explicat magnus ille Plato: Ἔθος τε, inquit, γυναιξί τε δὴ διαφερόντως πάσαις καὶ τοῖς ἀσθενοῦσι πάντῃ καὶ κινδυνεύουσι καὶ ἀποροῦσιν, ὅπῃ τις ἂν ἀπορῇ, καὶ τοὐναντίον ὅταν εὐπορίας τινὸς λάζωνται καθιεροῦν τε τὸ παρὸν ἀεί, καὶ θυσίας εὔχεσθαι καὶ ἱδρύσεις ὑπισχνεῖσθαι θεοῖς καὶ δαίμοσι, καὶ παισὶ θεῶν, ἔν τε φάσμασιν ἐγρηγορότας διὰ φόβους, καὶ ἐν ὀνείροις ὡς δ' αὖτως ὄψεις πολλὰς ἀπομνημονεύοντας, ἑκάσταισί τε αὐτῶν ἄκη ποιουμένους βωμοὺς καὶ ἱερὰ, πάσας μεν' οἰκίας, πάσας δὲ κώμας, ἔν τε καθαροῖς ἱδρυομένους ἐμπιπλάναι, καὶ ὅπῃ τις ἔτυχε τῶν τοιούτων, de Leg. lib. x. sub fin.;—id est, "Mos est autem mulieribus potissimùm, et qui insigni aliqua im-

Digitized by Google

becillitate tenentur, vel in aliquo periculo versantur, vel gravi aliquâ penuriâ laborant, vel contra, quando rei alicujus ubertas affluit, quod adesse videtur, semper consecrare, hostiasque vovere, et statuas diis et dæmonibus deorumque filiis polliceri; tum ubi spectra apparent vigilantibus propter pavores, tum etiam in ipsis somniis se vidisse multa, recordati, ubi remedia singulis afferre conantur, aris et sacellis omnes domos, omnes vicos repleverunt, et his ritibus loca quasi pura dedicarunt." Quibus aliis verbis superstitionem illam quæ in papatu viget ἐμφατικοτέρως aliquis pingeret, ego sane nescio. Ita de religione et superstitione Tullius, secundo de divinatione, sub fin.: " Quamobrem, ut religio propaganda etiam est, quæ est juncta cum cognitione naturæ; sic superstitionis stirpes omnes ejiciendæ sunt. Instat enim et urget, et quocunque te verteris, persequitur; sive tu vatem, sive tu omen audieris; sive immolâris, sive avem aspexeris; si Chaldæum, si haruspicem videris; si fulserit, si tonuerit, si tactum aliquid erit de cœlo; si ostenti simile natum, factumve quippiam; quorum necesse est plerumque aliquid eveniat: ut nunquam liceat quietâ mente consistere." Quæ ideo retuli, ut sciamus sub omni cujuscunque religionis professione, superstitionem ubivis sui esse similem.

LVIII. Cæterum, quæ ad ethnicorum religionem seu superstitionem pertinent, a plurimis memoriæ sunt prodita; quæ fuerit, secundùm mentem illorum, religionum colendarum ratio, Varro, Cicero, Ovidius, Festus Pompeius, Macrobius, Censorinus, Plinius, et plerique historici in vita Numæ exponunt. Veritatis ἀποσπασμάτια nonnulla in ritibus πατροπαραδότοις delituisse certum est. Eorum verò, quæ vel invitis, vel aliud agentibus, vel ipsam veritatem indagantibus exciderunt, purioris theologiæ testimoniorum, apud Josephum, Justinum Martyrem, Clementem Alexandrinum, Eusebium, Theodoretum, Lactantium, Augustinum, Steuchum Eugubinum, Mornæum, Grotium, aliosque inter recentiores innumeros, amplam satis messem habemus: cultûs, et totius, quæ inter eos viguit, religionis ineptias, stultitiam, impietatem, furorem, amentiam post apostolum, capite primo Epistolæ ad Romanos, Tertullianus, Eusebius, Augustinus, Theodoretus, aliique egregie exagitant; Maimonides, Giraldus, Stuckius, Vossius, Seldenus, originem, praxin, arcana idololatriæ, Hesiodo, Cicerone, Plutarcho, Strabone, Plinio, Senecâ, non dissidentibus, ornate et dilucide exponunt.

LIX. Postquam autem in tantam superstitionis et idololatriæ molem, ex infinita fabularum congerie emergens, excreverat apud gentes religio, ut nihil unquam stultius, aut ab omni theologia naturali abhorrentius, excogitari potuerit, tandem omnium rituum totiusque deorum cultûs, sapientissimum quemque ita pudere cœpit, ut præter naturæ contemplationem, atque recti et honesti observantiam, nihil ampliùs cum diis communitatis habere voluerint. Ita de Socrate, Cicero Academ. Quæst. lib. i. 4: " Socrates," inquit, " mihi vi-

Digitized by Google

detur . . . . philosophiam ad vitam communem adduxisse, ut de virtutibus et vitiis omninóque de bonis rebus et malis quæreret : cœlestia autem vel procul esse a nostra cognitione censeret; vel si maxime cognita essent, nihil tamen ad bene vivendum [conferre]." Atque Tacitus, Annalium sexto, cap. xxii.: "Mihi hæc ac talia audienti, in incerto judicium est, fatone res mortalium et necessitate immutabili, an forte volvantur; quippe sapientissimos veterum, quique eorum sectam æmulantur diversos reperies; ac multis insitam opinionem, non initia nostri, non finem, non denique homines diis curæ." Et Seneca: "Sic adorabimus, ut meminerimus cultum ejus magis ad morem, quàm ad rem pertinere." Istis respondent verba illa, in quibus libros suos doctissimos de Natura Deorum finit Marcus Tullius: "Hæc," inquit, "cum essent dicta, ita discessimus, ut Velleio Cottæ disputatio verior, mihi Balbi ad veritatis similitudinem videretur esse propensior." Atque ita mentis suæ sententiam de rebus divinis omnibus in primi libri initio (cap. v.) antea exposuerat: "Non," inquit, "ii sumus, quibus nihil verum esse videatur; sed ii, qui omnibus veris falsa quædam adjuncta esse dicamus, tantâ similitudine, ut in iis nulla insit certa judicandi et assentiendi nota."

LX. Ut ita fluctuarentur, Satanæ placuit; quia nihil certi habuit, quod pro veris, quæ abstulerat, reponeret. Unde cum Apollinem pythium Athenienses consulerent, quas potissimum religiones tenerent; oraculum editum est, eas quæ essent in more majorum, teste eodem Cicerone de Leg. Atque ita tandem ab optimo quoque et sapienti in eam religionem, quam Catoni Lucanus ascribit, consensum est:—

—— "Hæc duri immota Catonis
Secta fuit, servare modum, finemque tenere
Naturamque sequi, patriæque impendere vitam;
Nec sibi, sed toti genitum se credere mundo.
Huic epulæ, vicisse famem; magnique penates,
Submovisse hyemem tecto; pretiosaque vestis,
Hirtam membra super Romani more Quiritis
Induxisse togam; Venerisque huic maximus usus,
Progenies; urbi pater est, urbique maritus;
Justitiæ cultor, rigidi servator honesti;
In commune bonus."—Lib. ii. 381–391.

Egregie etiam Persius pro eo rerum statu, eaque incertitudine, quâ agitabantur omnes:—

"Quid juvat hoc, templis nostros immittere mores,
Et bona diis ex hac scelerata ducere pulpa?
Dicite, pontifices, in sancto quid facit aurum;
Nempe hoc quod Veneri donatæ a virgine pupæ.
Quin damus id superis de magna quod dare lance
Non possit magni Messallæ lippa propago!
Compositum jus, fasque animo, sanctosque recessus
Mentis, et incoctum generoso pectus honesto
Hæc cedo ut admoveam templis, et farre litabo."—Sat. ii. 62, etc.

Digitized by Google

LXI. Tandem ideo fabularum pertæsi, quacunque arreptâ occasione in deorum contemptum se effuderunt. Exemplo sit ipse religiosissimus orator, pro domo sua ad pontifices, adversus Clodium "Negas," inquit, "esse ferenda, quæ soleam de me prædicare: et homo facetus inducis etiam sermonem urbanum ac venustum: me dicere solere esse me Jovem: eundemque dictitare Minervam esse sororem meam. Non tam insolens sum, quòd Jovem esse me dico, quam ineruditus, quòd Minervam sororem Jovis esse existimo. Sed tamen, ego mihi sororem virginem ascisco; tu sororem tuam virginem esse non sivisti. Sed vide, ne tu te debeas Jovem dicere, quòd tu jure eandem sororem et uxorem appellare possis?" cap. xxxiv.

LXII. Antonio etiam temulento, Bacchum se esse simulanti Athenienses Minervam suam publice solennibus ceremoniis desponderunt, teste Dione, lib. Hist. xlviii. Neque in periculis constitutis ab illis opis aut auxilii exspectatio ulla. Unde rex Porus suadentibus amicis ut flumini sacrificaret, ne Macedonum rates susciperet, neque transitum Alexandro facilem præstaret, respondit, Οὐκ ἔστι τῶν ὅπλα ἐχόντων τὸ καταρᾶσθαι—"Non est arma habentium supplicare;" referentibus sapientibus Indis apud Philostratum in Vita Apollon., lib. ii. cap. x.

LXIII. Qui Neronem inter homines numerandum sentiunt, quemadmodum deos tractaverit, videant apud Suetonium. Neque sine causa vocem illam, quæ teste propheta, Esa. xliv., idololatris omnibus congrueret satis, illi ascripsit Seneca, Tragæd. Octav., A. 2:—

"Stulte verebor, ipse cum faciam, deos."

Neque aliter apud vatem maximum, Achilles, Il. x. 15, 20:—

Ἐΐλαψάς μ', Ἐκάεργε, θεῶν ὀλοώτατε πάντων, ...
Ἦ σ' ἂν τισαίμην, εἴ μοι δύναμίς γε παρείη.

"At tu me Titan violasti pessime divûm
Tu mihi, si vires adsint, dabis improbe pœnas."

Et Propertius:—

"Mens bona si qua dea es, tua me sacraria dono:
Exciderant surdo tot mea vota Jovi."

LXIV. Acute autem, hoc est, suo more impietatem hanc omnem in Apologia exagitat Tertullianus: "Domesticos deos," inquit, "quos lares dicitis, domesticâ potestate tractatis, pignerando, venditando, demutando, aliquando in cacabulum de Saturno, aliquando in trullam de Minerva, ut quisque contritus et contusus est; tam diu colitur, ut quisque dominus sanctiorem expertus est domesticam necessitatem."

LXV. Expositis theologiæ Gentilium incunabulis et progressu, verbo expedienda venit ejus catastrophe. Statuit quidem Deus a jactis mundi fundamentis præstituto tempore φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν mittere. Mysterium autem hoc placuit in se ipso tantisper abscondere, dum gentes omnes in viis suis incedere eousque permiserat, ut, densissimis tenebris, omnique miseriâ coopertis, lumen illud salu-

Digitized by Google

tare tandem gratiùs affulgeret. Neque tamen consilium hoc voluntatis suæ, in arcano infinitæ sapientiæ scrinio, ita immensum abdidit, ut non ex summa humani generis misericordia, ac erga falsos, inanes, nihili deos, et idola, irâ justissimâ sanctissimâque, cùm hujus gratiæ promissiones, tum minæ horribiles prodierint. Etenim, "Jehovah Deus verus est, Deus vivus, et rex sempiternus: a cujus fervore commovebitur terra, neque sustinere possunt gentes indignationem ejus. Sic," inquit, "dicito te illis, dii isti qui cœlos et terram non fecerunt, perituri sunt e terra et sub cœlo ipso," Jer. x. 10, 11. Similiter se omnes deos terræ emaciaturum minatur, Zeph. ii. 11. Deos autem illos fictitios et idola, quorum sub auspiciis, quorumque instigationi morem gerentia (hoc est, in iis serpenti veteri), quatuor famosissima imperia bellum sibi populoque suo indixerant continuo, Deum hisce comminationibus intendisse, constat. De iis verò omnibus jamdudum actum est. Excessêre adytis, corruerunt eorum et cœlum, et sol, montes et insulæ, ipsi cum omni cultu, choragio ac cultoribus moti sunt e terra, et regionibus quæ sub cœlo sunt. Ad primum sane exorientis solis justitiæ jubar, deos suos nutâsse, imò horruisse, sensit ac doluit orbis idololatricus:—

—— "Delphis oracula cessant,
Et genus humanum damnat caligo futuri."
Juven. Sat. vi. 554.

Quàm in oraculorum autem cessationis causis assignandis nullibi magis ineptiunt Gentilium sapientissimi. "Potest," inquit Cicero de Divinat. lib. i. 19, "vis illa terræ, quæ mentem Pythiæ divino afflatu concitabat, evanuisse vetustate, ut quosdam evanuisse et exaruisse amnes, aut in alium cursum contortos, et deflexos, videmus." Ei assentitur Plutarchus. Neque ullus est, qui meliora adfert.

LXVI. Gradatim autem lumen suum salutare emittens, ita tandem Deus vetera stabilivit oracula, ut nemo sit mortalium ubicunque gentium, qui theologiâ illa gentili utatur, aut idola illa antiqua, antiquis ritibus colat aut veneretur. Ita omnia illa, quibus per tot annorum centurias, inenarrabilemque temporis seriem, ex astutia Satanæ, et nativâ humanæ mentis cæcitate, vanâ, absurdâ, blasphemâ, theologiam naturalem conspurcavit, polluit, atque *inutilem* reddidit mundus ἐν τῷ πονηρῷ positus, e Dei vindicantis sententia funditus perierunt.

CAPUT IX.

In evertendo Gentilismo evangelii potentia et efficacia—Notæ Bellarminianæ veræ ecclesiæ Gentilismo conveniunt omnes—Præjudiciorum, quæ hominum mentibus inferunt, examen—Ultimus pro cultu suo Satanæ conatus.

I. Qui veteris Gentilismi in genus humanum imperium, quas longâ seculorum serie in toto mundo egerit radices, quos fructus

Digitized by Google

tulerit, atque *ἀφανισμόν* totalem, attentius paulò perpenderit, non alienum forsan mentis suæ sensum, a quæstionibus iis, quibus apud Oratorem Velleius Epicureus, rerum omnium originationem Platonicam exagitat, inveniet. "Quæ," inquit, "molitio? quæ ferramenta? qui vectes? qui ministri tanti operis fuerunt?" (Quæ tamen omnia referentibus Maffeo et Ribadeneira, Deus pater, Ignatio Jesuitarum patri, ostendit.) Animum, inquam, impossibile est, quin subeat cogitare, quæ qualisve illa vis erat, aut arcana virtus, quam tantæ moli removendæ, quæ ab origine immemorabili creverat, "occulto velut arbor ævo," Deus adhibuerit. Ad tantum enim opus conficiendum, atque antiqua et catholica pravæ superstitionis fundamenta dejicienda, Dei digito plane opus erat.

II. Id quò magis liqueat, ostendam paucis, quos retinendæ superstitionis suæ catholicæ et antiquissimæ prætextus gens humana habuerit, quibusque præjudiciis atque ratiocinationibus nixa, veritati divinæ se opposuerit. Errori enim vires et robur dant præjudicia, unde mediantibus vanis ratiocinationibus, oriuntur prætextus, quibus, in eo retinendo, mentis aditus adversùs veritatis lucem muniunt homines *δοξαστικοί*. Homines, qui jam in cultu suo Deo placent, *ecclesia* dicuntur. Is enim cœtus, eave hominum communitas, quæ Deo, in cultu, quem ipse instituit, celebrando placere studet, vera est ecclesia, semperque fuit. Cœtum illum, sive communitatem, ab aliis omnibus, qui falsò nomen illud sibi arrogare vellent, per *notas* quasdam dignosci posse, multorum virorum doctorum est opinio. Earum præcipuas, numero *quindecim* esse statuit, atque iis incredibilem quandam vim, ad fidem ei cœtui, cui proprie conveniunt, conciliandam inesse, doctissimus Bellarminus pluribus ostendit. Qui ex illarum *notarum* indicio, se veram ecclesiam invenisse arbitrantur, e vita citius, quam ex illius communione se dejici patientur. Verùm enim verò omnes istæ notæ Bellarminianæ, plurimæ saltem, eæque longe præstantissimæ, ethnicismum potius veræ religionis titulo ornare aptæ natæ sunt, quàm veritatem istam divinam, illiusque professionem, quam, ipso Dei Filio docente, didicimus, ejusve professores indigitare. Si verò eorum qui Christiani dicuntur pars, uti de se gloriantur, longe maxima, *notis* iis eousque etiamnum confidere se debere persuasa sit, ut, rejectis certissimis veritatis divinæ *τεκμηρίοις*, illis solis in religionis negotio credat, animasque in veritatem dirigendas committat, quanto satius ethnici homines ei professioni cultûs divini mordicùs adhærescere deberent, quæ *notis* istis munita erat, cum iis penitûs ignota fuerint alia omnia veritatis cœlestis indicia.

III. Prima autem Bellarmino ecclesiæ veræ *nota* est *ipsum nomen catholicum;* ea scilicet, quæ *catholica* dicitur, vera ecclesia est. *Notam* hanc sine dubio, cùm nihili pene sit, tanquam levis armaturæ militem, pereundam præmisit vir doctus. Ubi loci, quandoque Jesu discipuli primum Christiani dicti sunt, novimus; at nominis

Digitized by Google

hujus, *catholici*, incertissima est origo, æque ac Nili fontium. In sacra Scriptura non exstat. Irenæus Symbolum Fidei recitans, ejus mentionem nullam facit, lib. i. cap. ii.; neque Tertullianus, de Præscript. Adver. Hæret.; et, Ὀνόματος προσωνυμία, οὔτε ἀγαθὸν, οὔτε κακὸν κρίνεται, ἄνευ τῶν ὑποπιπτουσῶν τῷ ὀνόματι πράξεων, ut recte Justinus, Apol. ii. Ecclesia quidem Romana, a se ipsa *catholica* nuncupatur; non ita olim dicta viris sanctis. Ignatio erat ecclesia, ἥτις προκάθηται ἐν τόπῳ χωρίου Ῥωμαίων; si modo ea epistola sit Ignatii. Clementi, Ἐκκλησία παροικοῦσα Ῥώμην. Atque Papa, Episcopus ἐν τῇ Ῥώμῃ, concilio primo, dicitur, can. vi. Quoque in loco tum ipse, tum ecclesia Romana olim habebantur satis docet Concilium Chalcedonense. Christianis plurimus, a multis seculis, per totum orbem dispersis, Pontificia est, papistica, apostatica, idololatrica, Romana. De nomine ideo cum sit incertorum hominum εὕρημα, litem mittamus, spectemus rem ipsam.

IV. Ex quo a nonnullis excogitatum fuit id nominis, *ecclesia catholica*, omnibus veræ religionis cultoribus, (quoniam non defuêre, qui ecclesiam Christi intra hujus illiusve Christianorum particulæ seu factionis limites ineptissime concluderent) mirifice placere incepit; nec sane omnimodò prorsus immeritò; cùm, per vocabulum illud, nihil nisi quod ipse Servator noster fore prædixerat, exprimere voluerunt; nempe evangelium prædicandum ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ, Matt. xxiv. 14, seu ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, cap. xxvi. 13, vel εἰς ὅλον τὸν κόσμον, Marc. xiv. 9, et non tantùm Judæis. Vocabuli autem istius celebris illico facti, indies convaluit fama cum laude. Cùm verò Papa Romanus in illud secularis potentiæ fastigium, per malas artes ascendisset, ut adulatores spe prædæ sibi allicere facile ei fuisset, id sibi, et factioni suæ, ex eorum assentationibus (aliorum incuriæ et humilitatis etiam beneficio usus) trahere conatus est; ipse interea haud illiberali manu, ista iis vicissim remetiens, quæ revera in ejus potestate unquam sita fuisse, nemo sobrius crederet. Ita olim factitatum apud Horat. lib. ii. Epist. ii. 99–101.

> "Discedo Alcæus puncto illius: ille meo quis?
> Quis nisi Callimachus? si plus adposcere visus,
> Fit Mimnermus, et optivo cognomine crescit."

V. Eodem jure Muhammedani, Mussulmanni sunt; et Simon, olim, μεγάλη Θεοῦ δύναμις; atque Diana, magnum numen. Ubivis etiamnum terrarum, honestis titulis se ornant, qui plures sunt. Pauciorum scilicet, aut oppressæ partis, *factio* nomenclatura est. Videamus ergo, etiamsi non ipsi ethnici nomina illa, quæ tum temporis apud homines optimæ notæ censebantur, sibi solis arrogaverint; dum veri Dei cultores probrosis nominibus passim insigniti fuêre. Ante omnia quidem se solos fidem et religionem coluisse, cæteros omnes *superstitiosos*, veterum deorum ignaros, atque, ut ita dicam, *hæreticos* et *schismaticos* fuisse, et constanter gloriati sunt, et acer-

Digitized by Google

rime contenderunt. Usque ad Domini nostri adventum, apud solos Judæos veri Dei cultum viguisse novimus. De iis verò, quid senserunt, testis est auctor gravissimus, Corn. Tacit. Hist. lib. v. cap. iv. "Moses," inquit, "quò sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque cæteris mortalibus indidit. Profana illic omnia, quæ apud nos sacra; rursum, concessa apud illos, quæ nobis incesta;" hoc est, hæretici sunt et schismatici, quoniam ritus a Catholico generis humani usu abhorrentes, observare eos docuerit ὁ νομοθέτης. Eadem pene habet Plutarchus. Et nemo ferè est historicorum, qui non memoriæ prodiderit, eos asini caput in templo veneratos fuisse. "Effigiem animalis," inquit Tacitus (hoc est, ipso auctore, *asini*), "quo monstrante errorem sitimque depulerant, penetrali sacravere." Hist. lib. v. cap. iii. iv. Et Democritus historicus apud Suidam, Χρυσοῦν ὄνου κεφαλὴν προσκύνουν,—"Asini caput aureum adorabant." Idem tradidisse Posidonium et Apollonium Molonem, libro secundo contra Apionem, qui eandem insaniam insanivit, ostendit Josephus. Mitto alia mendaciorum portenta, quorum tamen cum iis, quæ de Albigensibus, Waldensibus, aliisque fidelibus Christi servis, commenti sunt pontificii, Catholici scilicet, non incommoda foret collatio. Uno ore omnes, gentem illam *superstitionibus obnoxiam, religioni adversam*, communi mortalium de cultu Dei sententiæ repugnantem, dixerunt.

VI. Orti demum Christiani; ipsi etiam per aliquod tempus Judæi dicti. Neque inter utrumque populum distinxêre diu Gentiles. "Judæos, impulsore Christo, assidue tumultuantes, Româ expulit," in Claudio Suetonius. Et Arrianus Epictet. lib. ii. cap. ix., Οὐχ ὁρᾷς, πῶς ἕκαστος λέγεται Ιουδαῖος; καὶ ὅταν τινὰ ἑπαμφοτερίζοντα εἴδομεν, εἰώθαμεν λέγειν, οὐκ ἔστιν Ἰουδαῖος ἀλλ' ὑποκρίνεται, ὅταν δὲ ἀναλάζῃ τὸ πάθος τὸ τοῦ βεβαμμένου καὶ ἠρημένου, τότε καὶ ἔστι τῷ ὄντι, καὶ καλεῖται Ἰουδαῖος· —"Nonne vides, ut quisque dicatur Judæus? quod si quem alternantem viderimus, dicere solemus, non esse Judæum sed hypocritam. Cùm autem affectum tincti, seu baptizati, et ejus, qui sectam eam profitetur, adhibuerit, tum revera Judæus est et nominatur." Quem locum frustra quidam adducunt, ut probent Judæos ritu baptismi uti solitos fuisse, cum apertissime de Christianis loquatur philosophus. Etiam Apoc. iii. 9, per Judæos, non alios quam Christianos intelligit ipse Spiritus Sanctus. De hisce verò, terrarum orbis sententiam exponit idem Tacitus, Annal. lib. xv. cap. xliv.: "Pœnis quæsitissimis affecit Nero, quos per flagitia invisos vulgus *Christianos* appellabat. Auctor nominis ejus *Christus*, qui Tiberio imperitante per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat. Repressaque in præsens exitiabilis superstitio rursus erumpebat." Et diversa omnia in moribus et sacris humano generi, Christianis objecta fuisse, docet Arnobius. De nomine autem religionis, et deorum cultûs, usque adeò securi erant, ut ipsum nomen Christianum, satis criminis ad ultimum supplicium, seu hæreticidium infligendum con-

Digitized by Google

tinere statuerint. Unde etiam ipsius nominis Apologiam instituere necesse habuere Tertullianus, aliique. Verpi, Apellæ, Judæi, Christiani, Hæretici, apud Catholicos istos, scelerum nomina fuere. Pari gressu ideo, uterque populus idololatricus iter incœptat. Si quid ideo vis aut efficaciæ honorificis nominibus insit, ad veritatem indicandam, et animum in sententia, quam ornant, confirmandum, quod judicat Cardinalis, eo maxime usi sunt gentilismi cultores.

VII. Secundum locum apud Bellarminum occupat *antiquitas;* non quidem absoluta illa, quæ uni Deo sui originem refert, in qua si controversia hæc sisteretur, actum plane esset de *notis* hisce Bellarminianis; sed dubia ista, et probabilis tantùm, quæ ex historiis aliisque rerum præteritarum monumentis, erui debet; atque ex iis dijudicari. Eodem etiam sive argumento, sive præjudicio, totus olim innitebatur Gentilismus. Cùm primùm quidem ipse Jesus Christus veritatem cœlestem e sinu Patris exponere egressus est, illum inprimis quæstione istâ adorti sunt Pharisæi: Τίς ἡ διδαχὴ ἡ καινὴ αὕτη;—"Quænam *nova* doctrina hæc est," Marc. i. 27.

VIII. Similiter apostolum Paulum eandem veritatem Athenis prædicantem, philosophi adorti sunt. Δυνάμεθα, inquiunt, γνῶναι τίς ἡ καινὴ αὕτη ἡ ὑπὸ σοῦ λαλουμένη διδαχή; Act. xvii. 19. Atque in tota illa concertatione, quæ evangelium inter et Gentilium superstitionem intererat, nihil pene erat, quod violentius in rabiem infidelium animos in veritatem excitavit, quam quòd *nova* esset religio Christiana, quòd vetustate destituta; quod antiquos ritus, patriumque Dei cultum tollere conaretur. Quantum autem præjudicii, ea persuasio eorum mentibus indidit, ex ipsis pontificiis errorum voluptate, seu potiùs utilitate obduratis, facile conjicere est. At in omnibus dubiam, in plerisque aperte falsam esse antiquitatem, quam prætendunt Romanenses, plurimi ostenderunt. Palam autem erat, iis solis rerum monumentis exceptis, quæ (quia Judæis, hæreticis, et schismaticis, οἰκεῖα) jure contemnere sibi visi sunt, nullam plane post homines natos, rerum religionumve exstitisse memoriam, quæ eorum cultûs originem antecederet; ita ut nulli dubitarent, quin æterna esset, quam profiterentur, religio. Eo argumento utitur Symmachus Epist. ad Theodosium: "Si longa," inquit, "ætas auctoritatem religionibus conciliat, servanda est tot seculis fides, et sequendi sunt nobis parentes, qui secuti sunt feliciter suos. Romam nunc putemus assistere atque suis vobiscum agere sermonibus. Optimi principes, patres patriæ, reveremini annos meos, in quos me pius ritus adduxit, ut utar ceremoniis avitis." Et Cæcilius apud Minutium Felicem: "Quantò venerabiliùs et meliùs Antistites veritatis majorum excipere disciplinam, religiones traditas colere, deos, quos a parentibus ante imbutus es, timere, quàm cognosse familiariùs, adorare; nec de numinibus ferre sententiam, sed prioribus cedere." Unde scite Augustinus: "Hic est mos diabolicus, ut per antiquitatis traducem

Digitized by Google

commendetur fallacia." Imo ipsi Indi Americani teste Xavereio Jesuita, lib. iv. epist. i., de religionis suæ antiquitate adversùs evangelii *novitatem* gloriari soliti sunt. Non id nunc ago, ut ostendam Bellarminum gentilium armis adversùs veritatem evangelicam pugnare; sed quantæ molitionis erat ethnicismum superare, et abolere, cum iis rationibus essent muniti ejus professores, quas tantam vim ad hominum animos in opinionibus, quas semel susceperunt, retinendos habere, vir iste doctissimus senserit, ostendo.

IX. Præclarum quid sine dubio se fecisse, putavit Edmundus Campanius, cùm, rationibus istis, quibus religionem pontificiam imperitis persuadere conatus est, colophonis loco addidit: "Testes academiæ, testes legum tabulæ, testes vernaculi mores hominum, testes electio Cæsarum et inauguratio, testes regum ritus et inunctio, testes equitum ordines, ipsæque chlamydes, testes fenestræ, testes nummi, testes urbani portus, domusque civicæ, testes avorum fructus et vita, testes res omnes et reculæ, nullam in orbe religionem nisi nostram imis unquam radicibus insedisse." Quamvis autem hæc levissima sint, tamen eam religionem e non minimo temporis spatio se longe lateque diffudisse, atque plurimorum occupasse animos, corrupisse mores, luculenter ostendunt. At verò quantò majori cum pompa, atque argumentationis specie, hæc omnia de Gentilismo dici poterant, tunc cùm ei cum veritate evangelica bellum erat, nemo est qui ignorat. Ethnicorum enim superstitio, non unam Europam, aut partes ejus aliquot celebriores solùm, sicut illa pontificiorum, invaserat, sed totum mundum ex seculis antiquissimis, ultra omnem historiæ fidem, et hominum memoriam ita occupaverat, ut nihil omnino per totum terrarum orbem exstiterit, quod dominationi ejus testimonium non perhibuerit. Nota sunt, quæ huic vetustatis prætextui opposuerunt, Clemens, Justinus, Origenes, Tertullianus, Augustinus, Ambrosius, aliique. Si ideo dubia illa antiquitas, quæ ex rerum actionumque inter homines monumentis investigari possit, veritatis sit præsumptio, illam sane mortalium nulli, ullo seculo, ullave in causa majori cum evidentia, et testimoniorum multitudine producere potuerunt, quam ethnicismi patroni. Sine dubio non magis persuasi fuere plurimi, se homines fuisse, aut vivere, quàm ab initio rerum, gentium, nationumque eorum cultum religiosum viguisse, si modò res omnes initium habuerint, æternum verò fuisse, si ipsæ æternæ. Nihil ideo magis clamitabant, quàm quod *ubique*, quod *semper*, quod *omnes*. Hinc Rochardus Phrisonum rex cum baptizandus esset, et pedem unum aquâ intinxisset, quæsivit, "ubinam major pars suorum antecessorum constituta esset, in inferno, an in paradiso?" Cum diceretur plures esse in inferno, mox resiliens, "Rectius est," inquit, "plures, quàm pauciores sequi."

X. Deinde, *durationem diuturnam, neque unquam interruptam*, tertio in loco ponit cardinalis; si tempora præterita intelligat, *nota*

Digitized by Google

hæc revera ab illa quæ præcessit haud differt, nisi in eo discrimen sit, quod hîc, *nunquam interrupta*, diuturna ista seu ex antiqui temporibus diducta duratio, dicatur. Sin de temporibus futuris loquatur, *nota* ista non nisi viri docti conjectura est; quamvis ego sane crediderim duraturam ecclesiam Romanam, donec ille advenerit, qui eam destruet *spiritu oris sui*. Sed et ethnici perennem durationem cultui suo votis destinabant, et prædictionibus firmabant. Nomen sibi se parâsse æternum ostensurus poëta, ait,—

—— " Usque ego postera
Crescam laude recens, dum Capitolium
Scandet cum tacita virgine pontifex."
Hor. Od. iii. 30, 7.

Sive historicum agere velit, cum Gentilibus minime est conferendus. Superstitionis idololatricæ initia in hunc usque diem plane ignorantur. Abs ortu autem ejus, ad prædicatum in orbe evangelium, duo minimùm millia annorum fluxisse, non dubitatur; neque unquam interrupta fuit ejus professio. Nota res est; neque probationum eget. Tantas autem radices in eorum animis egerat præjudicium hoc, ab *antiquitate et duratione diuturnâ* oriundum, cultûs istius religiosi, quem observabant, ut non mirum esse debeat, si vix ullo modo a sententia perniciosissima eo munita se divelli passi sint.

XI. Quarto in loco *multitudinem et credentium varietatem* enumerat cardinalis; ut hanc *notam* ecclesiæ suæ assignaret, magno sine dubio emerent, quotquot ubivis sunt, sectarii, cùm directe incurrat in *notam* illam veræ ecclesiæ, quam ipse Christus edidit, si modò grex Christi vera ecclesia sit. Sed, quoniam papa eam *notam* esse velit; nota esto. Qui *multitudinem* veræ ecclesiæ notam non esse, si modò verbo Dei lis hæc dirimenda committi debeat, quique Romanam factionem neque absolute, neque comparate magnam multamve dici debere contenderet, is quidem meo judicio causam facilem præ manibus haberet. Sed id nos nunc non agimus. Sapientes, doctique sunt pontificiorum plurimi, atque rerum usu exercitatissimi. Quænam illa sint, quæ apta et idonea sunt ad animos mortalium in sententiam aliquam in religione vel suscipiendam allicere, vel ei mordicùs et pertinaciter ut adhærerent persuadere, adprime nôrunt. Quanta ideo in hac causa multitudinis vis sit, iis probe perspectum est. Imò pene dudum est, ex quo omnis causæ spes non in alia ulla re illis sita esse videatur, quàm quòd multi sint; ideoque missis aliis omnibus argumentis, ubivis terrarum, negotium religionis ferro decernere, diu est, quod constituerint. Interea *notam* hanc propriissime Gentilismo convenisse novimus. Plurimi, omnes, totus mundus fuêre. Altissimos montes nihil impedire, quò minùs terrarum orbis perfecte rotundus dici possit, affirmant mathematicorum filii. Multò minùs cultorum Dei veri perpusillus grex, ne totus mundus in *malo Gentilismi* positus, fuisse dicatur, obstare

Digitized by Google

posse videatur. Quicquid enim pene uspiam erat humani generis, concordiâ singulari in polytheismum consenserat: atque, Deus bone! qui viri, qualesque imperatores, reges, duces, philosophi, sapientes, boni, justi, temperantes, fortes, patriæ amantissimi, æqui bonique retinentissimi supra quod fingi potest; illine, ut abs horum religione, hoc est omnium omnino hominum, optimorum præsertim, se divelli et separari paterentur; quid abs omni ratione abhorrentius dici aut fingi potest, quàm ut paucorum hominum suasu fascinati, totius orbis terrarum per tot secula persuasioni nuntium mitterent? Vide sis lector hunc mundi angulum, in quo, Deo ita gratiose disponente, ætatem agimus; quotusquisque est qui non summæ insaniæ loco duceret, à sententia plurimorum receptissima recedere; præsertim cùm eorum malorum nonnullis, quæ confertim in primos evangelizantes irruebant, exposita sit ista discessio. Et tamen nos omnes non multitudini, non antiquitati sed uni Christi dicto nos audientes esse debere, profitemur. Amplitudini verò Gentilismi se nunquam, *non si se ruperit*, æquabit pontificiorum catholicismus.

XII. Succedit apud Bellarminum, *episcoporum in ecclesia Romana successio;* eadem etiam ratio apud Muhammedanos, caliphatûs est. Habuit itidem vetus Roma pontifices suos maximos, quorum titulum, nomen, locum, officium, spiritum invasit, arripuit possidetque episcopus iste Bellarminianus, Apoc. xiii. 11–13. Eorum pontificum a primis consulibus ad Tiberium Cæsarem, sub cujus imperio nomen Christianum innotescere cœpit, successio fastis recensebatur. Horum verò summam auctoritatem divinitus constitutam fuisse crediderunt. Ita orator, ad *pontifices pro domo sua*, c. i., xii. "Cùm multa," inquit, "divinitus, pontifices a majoribus nostris inventa atque instituta sunt, tum nihil præclarius, quàm quòd vos eosdem et religionibus deorum immortalium et summæ reipublicæ præesse voluerunt." In qua quidem sententia persistunt adhuc Romanenses omnes. Illico etiam ea profert, quæ etiamnum in disputationibus pontificiorum de ecclesia, utramque faciunt paginam. "Quid est enim," inquit, "tam arrogans, quàm de religione, de rebus divinis, ceremoniis sacris, pontificum collegium docere conari; aut tam stultum, quàm si quis quid in vestris libris invenerit, id narrare vobis; aut tam curiosum, quàm ea scire velle, de quibus majores nostri vos solos consuli, et scire voluerunt?" Neque horum pontificum quisquam aut *femina* fuit, aut *magus*, aut homicida, aut incestus, aut sacrilegus, quod scimus ex eorum temporum monumentis. Abs hisce vero diversam in religionis negotio opinionem suscipere, non nisi extremæ dementiæ visum est.

XIII. Imò tantæ fuêre auctoritatis summi isti pontifices, ut vix impunè magis ab eorum sententia in religione dissentiri cuiquam licuerit, quàm nunc temporis ab ipsius papæ. Eorum enim auctoritatem ita describit historicus, ut vix scire possis, utrùm de veteri an

Digitized by Google

de nova Româ loquatur. Ποντίφικες, inquit, ex institutione scilicet Numæ, *τὴν μεγίστην παρὰ Ῥωμαίοις ἐξουσίαν ἔχουσι . . . . εἰσὶ καὶ τῶν μεγίστων πραγμάτων κύριοι· καὶ γὰρ δικάζουσιν οὗτοι τὰς ἱερὰς δίκας ἁπάσας, ἰδιώταις τε καὶ ἀρχοῦσι καὶ λειτουργοῖς θείων* (quæ solennis adhuc est Romanæ ecclesiæ in varia membrorum genera distributio), *καὶ νομοθετοῦσιν ὅσα τῶν ἱερῶν ἄγραφα ὄντα καὶ ἀνέθιστα, κρίνοντες ἃ ἂν ἐπιτήδεια τυγχάνειν αὐτοῖς φανείη νόμων τε καὶ ἐθισμῶν. Τὰς δὲ ἀρχὰς ἁπάσας ὅσαις θυσία τε καὶ θεραπεία θεῶν ἀνάκειται, καὶ τοὺς ἱερεῖς ἅπαντας ἐξετάζουσι. Ὑπηρέτας τε αὐτῶν καὶ λειτουργοὺς, οἷς χρῶνται πρὸς τὰ ἱερὰ, οὗτοι φυλάττουσι μηδὲν ἐξαμαρτάνειν παρὰ τοὺς ἱεροὺς νόμους. Τοῖς τε ἰδιώταις, ὁπόσοι μὴ ἴσασι τοὺς περὶ τὰ θεῖα, ἢ δαιμόνια, σεβασμοὺς, ἐξηγηταὶ γίνονται καὶ τροφῆται· καὶ εἴ τινας αἴσθωνται μὴ πειθομένους ταῖς ἐπιταγαῖς αὐτῶν, ζημιοῦσι πρὸς ἕκαστον χρῆμα ὁρῶντες. Εἰσί τε ἀνυπεύθυνοι πάσης δίκης τε καὶ ζημίας, οὔτε βουλῇ λόγον ἀποδιδόντες οὔτε δήμῳ. Ἐκλιπόντος δέ τινος αὐτῶν τὸν βίον, ἕτερος εἰς τὸν ἐκείνου καθίσταται τόπον, οὐχ ὑπο τοῦ δήμου αἱρεθεὶς, ἀλλ' ὑπο αὐτῶν ἐκείνων*, Dionys. Halicarnas. Antiquit. Rom. lib. ii. An accuratiorem pontificiæ auctoritatis descriptionem exhibere potuerit, si jam nunc (uti olim) Romæ viveret Dionysius, meritò dubitari possit. "Summâ," inquit, "pontifices auctoritate præditi sunt, maximisque in rebus dominantur. Nam omnes lites sacras judicant inter idiotas, magistratus, ac sacrorum ministros." (In qua parte auctoritatis suæ exsequendâ, nulla non regna Christiana turbavit pontifex Romanus, quædam etiam pessundedit et evertit.) "Sed leges etiam ferunt de sacris, quæ nondum scripta sunt, nec usu recepta, si digna videantur, quæ legibus, et consuetudinibus sarciantur" (hoc est, ipsi soli judices fuerunt traditionum non scriptarum; ita ut quascunque vellent, et quandocunque, legibus et canonibus observanda sanxerint; quæ arx est præsentis pontificiæ potestatis munitissima.) "In omnes item magistratus quibus sacrificia et deorum cultus est commissus, et in omnes sacerdotes inquirunt, ministros quoque sacrorum in officio continent, ne quid contra sacras leges delinquant." (Soli scilicet totius cleri Domini, ordinis et potestatis omnis ecclesiasticæ fons et origo.) "Idiotis etiam deorum seu geniorum cultum præmonstrant et interpretantur." (Idiotis autem istis satis est, si fide implicitâ ea, quæ ipsi in cultu divorum præcipiunt, reverenter colant et amplectantur.) "Quod si quem animadvertant præscripta sua contemnere, eum mulctant pro delicti magnitudine" (at pœnas istas capitales fuisse, præterquam in virgines vestales non legimus. Sed nulla pene in tota Europa regio est, quam funestis cædibus, sanguine, flamma, variorum generum mortibus ob neglecta præscripta sua non maculârunt, secundi ordinis pontifices Romani.) "Ipsi judiciis ac mulctâ sunt immunes, nec tenentur vel senatui, vel populo rationem reddere:" (hoc est, pontifex omnes judicat, a nemine judicatur. Et dulce quidem auribus pontificiis sonat *ἀνυπεύθυνος*. Sed velint nolint, rationem tandem reddent omnium judici.) "Si

Digitized by Google

quis autem e vita excesserit, in defuncti locum alius solet subrogari, non populi suffragiis, sed qui collegio videtur maxime idoneus." Prout etiamnum Romæ fit. Cognoscat autem hinc lector, cujus successor, cujusque vicarius sit pontifex Romanus.

XIV. *Conspirationem in doctrina* cum *ecclesia antiqua* proximo loco proponit. Cùm autem abs ecclesia ista antiqua apostolos eorumque scripta excludat, nihil aliud intelligit, quàm eam esse veram ecclesiam, quæ de rebus sacris ita docet, quemadmodum eorum, ex quibus constat, antecessores docuerint. Atqui totius Gentilismi hæc arx erat munitissima. Nihil stultius, nihil vituperio dignius censebant, quâm ritus πατροπαραδότους rejicere. Ea erat superstitio, quæ *veterum ignara deorum.* Socrates non ob aliam causam morti adjudicatus est, quàm quod eos deos non esse senserit quos ab antiquo urbs deos esse crediderit. In Christianos præcipue, quod avitæ et patriæ religionis essent desertores tantopere sævitum est. Quantum negotii evangelii professoribus hoc argumento facesserunt idololatræ, testes sunt, Origenes, Justinus, Tertullianus, Arnobius, Lactantius, Augustinus, Clemens Alexandrinus, atque ad unum omnes, qui adversùs eorum sophismata veritatis patrocinium susceperunt. Itaque neque abs hoc præjudicio adversùs evangelium immunes fuêre.

XV. Septima nota Bellarminiana est, *unio membrorum inter se, et cum capite, episcopo Romano.* Pudet gloriationis insolentis; unio illa quæ inter Romanenses viget, maximum est Christiani nominis opprobrium; et nisi ea ratio, quæ pro utilitate facit, inter plurimos potissima esset, jamdudum pene nulla fuisset. Absit vis, tyrannis sævissima, vivicomburium, ignorantia, avaritia, typhus secularis, mundi præsentis amor, dilutior statim apparebit, quàm ut subsisteret, ista unio. Qualis autem sit testantur bella, latrocinia, lanienæ, cædes, urbium vastationes, agrorum depopulationes, quæ inter istius ecclesiæ membra, frustra reclamante pontifice Romano, quotidie perpetrantur fiuntque. Nisi stupidi, cæci, aut mortalium essent impudentissimi, juxta ac veritatis evangelicæ ignarissimi, insanissimæ hujus gloriationis dudum eos puduisset. Mallem ego ecclesiam in mille particulas divisam, quàm *papistice* unitam. Dissidia, dissensiones, schismata, politica, ecclesiastica, animorum, opinionum, scriptorum, quæ in eâ hominum conspiratione, quæ se ecclesiam dici vult, vigent, novit terrarum orbis; in eo tantùm ob varias rationes, politicas, seculares, Satanicas, consentire videntur astuti homines, et rebus seculi fascinati, quò veritati evangelicæ, et Christianorum per ipsum Christum partæ libertati strenuè adversarentur. Neque tamen assererem, nullam apud pontificios omnino unitatem haberi; cum de papa prædixerit Spiritus, quòd "faceret omnes, pusillos et magnos, divites et pauperes, liberos et servos, habere characterem in dextra manu sua," Apoc. xiii. 16. Inter ethnicos plurima aliter se habuêre. Fortis ille armatus totam do-

Digitized by Google

mum, orbem, in pace et unione continuit. Diversitas quædam in cultu erat, non ei absimilis, quæ apud ordines religiosos, quorum uni divus hic, alii magis alius placet, conspicitur. Summam rei quòd attinet, pacem inter se conjunctissime sub capite suo Satana, ejusque vicario pontifice summo Romano coluerunt veteres idololatræ; præsertim postquam orbis urbi discesserit. Varias religiones inferre, alios, quàm quos ipse coleret deos, adorari, prædicari, ne sineret, Augusto persuasit apud Dionem Mæcenas, prout dudum alibi ostendimus: peregrinos etiam deos inducere, *duodecim tabularum* lege vetitum. Romanis mores in sacris ab iis urbis alienos suscipere, nefas fuisse et illicitum, adversùs doctrinam Pauli arguunt, Act. xvi. 21. Sola pene Ægyptus hæresium postulata. In opprimenda veritate dissensio nulla. "Pagani," inquit Augustinus, Sermone de Jejunio, "colentes multos deos diversos, imò litigantes, atque inter se hostili odio ardescentes, tenent tamen in iis qualemcumque unitatem, cùm pariter eant ad eorum templa, diis ipsis iratis, ipsi concordes sunt." Atque concordiæ hujus opinione elati, Christianis dissensiones exprobrare soliti fuerunt; teste eodem Augustino, lib. de Ovibus, cap. xv.; et Clemente Alexandrino, Stromat. lib. vii.

XVI. Cum cardinale pergamus. *Sanctitatem doctrinæ, cum ejusdem efficacia, atque auctorum ejus sanctitate,* octavo et nono loco memorat. Procul omni dubio doctrina sanctissima verissima est. Nam ipsum evangelium *veritas est* secundùm *pietatem,* teste apostolo ad Titum, cap. i. 1. Eademque maxime efficax; cùm "verbum Dei vivum sit et efficax," Heb. iv. 12; "imò potentia Dei credentibus ad salutem," Rom. i. 16. Eo regenerantur "quotquot ex Deo nati sunt," 1 Pet. i. 23. Auctorque ejus sanctus; cum non nisi sanctissimus Dei Filius fuerit, Heb. i. 1, 2; Joh. i. 18. Quid autem *sanctitas* sit, quid verum falsùmve, nos nisi ex eo verbo edocti, scire non possumus. Ea autem sanctitas quæ videri potest, fingi potest; ea quæ fingi non potest, videri non potest. Sanctitatem autem Romanæ ecclesiæ testantur plurimi omnium ordinum in ea homines, fere omnes: *clerus* præcipue; testantur *paparum* vitæ, mores, mortes, *ethnicis* detestandæ; episcoporum fastus, superbia, avaritia, ignorantia, ignavia, crudelitas, rapina; religiosorum, uti vocantur, astus, fraudes, impuritas, hypocrisis, peccataque innominanda: omnium idololatria; Jesuitarum præcipue fraudes, imposturæ, mendacia, proditiones, homicidia, libidines, perjuria, atque omnibus omnium ordinum hominum peccatis extenuandis solertia. Eòusque autem ejus ecclesiæ sanctitas demum progressa est, ut ob eam apud Indos Americanos, ubi vel maxime in honorem Christi et evangelii excolere eam debuerant, plane invisum et abominandum redditum sit ipsum nomen Christianum: ita ut quidquid tandem de iis statuatur, commune aliquid cum Christianis, eorumve religione habere, obstinate et præfracte renuant. Tandem eò rem deductam esse, conque-

Digitized by Google

ritur Ludovicus Granatensis, "ut apud gentes barbaras adeò sit Christianum nomen exsecrabile, ut si, quando ad eos monachi mittantur, ne illos simili odio detestentur, necesse sit dicere illos quidem non Christianos, sed patres esse, qui ad eorum salutem curandam venerint; eâ enim crudelitate Hispanos erga illos fuisse usos, ut sanctissimum Christiani nomen, non pietatis et religionis, sed crudelitatis et immanitatis nomen habitum sit." Sanctissimus Dominus *Jesus* præstituto suo tempore *sanctitatis* hujus pœnas repetet. Sancte etiam fecerunt *patres Societatis*, cùm in prædicatione evangelii apud Chinenses, studiose Jesum Christum crucifixum fuisse occuluerint; atque ita in alium, nescio quem, Jesum, ut fidem ponerent, persuaserint; quod demum Romæ prohibitum. Mirum autem est Bellarminum hunc locum attingere ausum fuisse, cùm probe sciret, facillimum factu esse, ex probatis historiis, suæ ecclesiæ scriptoribus, exemplis quotidianis ingentia volumina exsecrandorum scelerum, libidinum, impietatum, præcipuorum patrum istius ecclesiæ plenissima, conficere. Sed hoc pensum nostrum non est. Si de *sanctitate* in hominum oculos incurrente loquatur *vir doctissimus*, eam omnes secundùm regulam aliquam vel divinitùs datam, vel quovis modo receptam, mensurari debere confitentur. Ea autem erat quorundam philosophorum apud ethnicos doctrina, ut eam Christianos multos adhuc non pudeat *sanctissimam* appellare. Ejus efficaciam ad mutandos hominum mores plurima exempla probant; et quanta fuerit apud ethnicos, secundùm philosophiæ præcepta vitæ sanctitas, notum est. Unam præter fidem, et veri Dei in Christo cognitionem, quæ sola vita æterna est, eorum, quæ in oculos incurrunt, nihil pene illorum aliquot defuisse videtur.

XVII. Deinde *miracula, quæ in sua ecclesia fieri, alibi non* item, *contendit*, recenset. Neque ullibi magnificentius se gerunt scriptores nonnulli pontificii, quàm cum ad miracula deventum est. Virum hîc, si se ullibi ostendit Valerianus magnus in Capucinorum fratrum miraculis recensendis; consulat eum lector, cui Aurea Legenda Jacobi a Voragine satis non facit; atque in miraculorum istorum historiam Valerianam, animadversiones viri doctissimi Johannis Comenii. Si quis præstigiis, nugis, figmentis, mendaciis, vanis, inutilibus, portentosis, diabolicis, ridiculis et blasphemis delectetur, adeat legendas, vitarum sanctorum scriptores, monachorum archiva, sanctorum papalium canonizationes, annalium etiam ecclesiasticorum post quartum seculum consarcinatores, atque, quidquid uspiam id generis corradi aut fingi possit, ei affatim suppeditabunt. Unum tantum de mille, quo de reliquis judicari possit, hîc repetendum duxi; memoriæ autem traditur in libro *conformitatum*. Cum Franciscus, inquit auctor, "aliquando concionaretur, et asinus in populo tumultuabatur, Franciscus ei dixit, Frater, asine, esto tranquillus donec concionem absolvero. Confestim asinus dicto audiens,

Digitized by Google

se intra Francisci pedes composito gestu reponit." Mirum, si in toto mundo asinus supersit, qui illico se in ejus ecclesiæ potestatem dedere nolit, in qua tota hæc, miracula perpetrandi, efficacia locum obtinet.

XVIII. Interea autem; ut vera miracula, immediatâ Dei potentiâ ad confirmandam veritatem cœlestem edita, qualia fuere illa Domini nostri Jesu Christi, atque apostolorum, magnam vim et efficaciam habuisse, ad excitandos hominum animos, ut ipsi veritati auscultarent, atque ei crederent, omnes norunt; ita certissimum est, portenta *diabolica*, atque miranda, quorum causæ investigari non possunt, et figmenta pro veris miraculis venditata et credita, validissima esse, ad vulgus credulitate superstitiosâ illaqueandum, atque ad dogmata pertinaci reverentiâ amplectendum, quæ per illa confirmari videntur. Atqui istiusmodi miracula inter ethnicos frequentissima fuêre. Nemo pene est inter historicos probatiores Græcos, aut Latinos, qui eorum plurima scriptis non tradiderit. Nota sunt quæ de Pythagorâ Porphyrius, de Apollonio Philostratus scripsere; usque adeò, ut Tyaneum istum magum, ipsi Christo in miraculorum claritudine conferendum, impie contenderit Hierocles; cujus sceleratam audaciam libro singulari retundit Eusebius. Sed hoc quidem nihil ad pontificios, quibus solenne est jurare, hunc aut illum fratrem plura miracula edidisse, quàm ipse Christus atque omnes apostoli. Innumera sunt hujus generis miranda, quæ Diodorus, Livius, Polybius, Plutarchus, Cicero, Plinius, Suetonius, Tacitus, Cæsar, Pausanias, Dionysius Halicar. sparsim recensent. Eorum aliquot collegit Valerius Maximus, lib. i. cap. vi.: singularibus insistere, iisve cum miraculis pontificiorum conferendis, nolo. De Delphici templi a Gallorum sacrilegio liberatione, historiam decantatissimam innuisse sufficiat. Inter alios refert Pausanias in Phocicis. Satanam thronum suum inter homines, præcipuum apud Delphos, per aliquot secula posuisse, omnes nôrunt. Nullibi terrarum se pro Deo hujus mundi impudentiùs venditavit. Templum Apollinis in iis exstructum, omnium pene gentium populorúmque anathematis locupletatum, Galli, duce Brenno, in Græciam irrumpentes, spoliare aggressi sunt. Cùm autem superatis Thermopylis, rectà Delphos Brennus contendisset, oppidani metu perculsi ad oraculum confugerunt; illos statim bono animo esse, nihilque formidare jussit Deus: Φυλάξειν δὲ αὐτὸς ἐπηγγείλετο τὰ ἑαυτοῦ·—" Se sua defensurum pollicitus;" illico omnia prodigiorum plena. Τοῖς βαρβάροις ἀντεσήμαινε τὰ ἐκ τοῦ θεοῦ ταχύ τε καὶ ὧν ἴσμεν φανερώτατα·—" Prodigia repentina et omnium quæ unquam audiverimus, evidentissima, in barbaros divinitus exstitere." Ἥ τε γὰρ γῆ πᾶσα ὅσην ἐπεῖχεν τῶν Γαλατῶν στρατεία βιαίως καὶ ἐπὶ πλεῖστον ἐσείετο τῆς ἡμέρας·—" Primùm terra, quantum ejus Gallorum acies occupaverat ingenti motu per totum ferme diem contremuit." Deinde, Βρονταί τε καὶ κεραυνοὶ συνεχεῖς ἐγίνοντο, καὶ οἱ μὲν ἐξέπληττόν τε τοὺς Κελ-

Digitized by Google

τοὺς καὶ δέχεσθαι τοῖς ὠσὶ τὰ παραγγελλόμενα ἐκώλυον·—"Tonitrua et fulmina non solùm Gallos exterruerunt, sed ad exaudienda, quæ dabantur a ducibus signa, hebetato sensu attonitos reddiderunt." Τὰ τῶν ἡρώων τηνικαῦτα σφίσιν ἐφάνη φάσματα, ὁ Ὑπέροχος καὶ Λαίδοκός τε, καὶ Πύρρος·—"Visæ præterea in eos consurgere heroum species, Hyperochus, Laodocus, et Pyrrhus," aliique. Τοιούτοις μὲν οἱ βάρβαροι παρὰ πᾶσαν τὴν ἡμέραν παθήμασί τε καὶ ἐκπλήξεσι συνείχοντο. Τὰ δὲ τῇ νυκτὶ πολλῷ σφᾶς ἔμελλεν ἀλγεινότερα ἐπιλήψασθαι·—"Atque hujusmodi quidem per totum diem terroribus et cladibus perculsi Galli fuêre. Nocte autem funestioribus casibus territi et percussi." Id quomodo factum sequentia docent. Ῥῖγός τε γὰρ, inquit, ἰσχυρὸν καὶ νιφετὸς ἦν ὁμοῦ τῷ ῥίγει. Πέτραι τε ἀπολισθάνουσαι τοῦ Παρνασσοῦ μεγάλαι, καὶ κρημνοὶ καταῤῥηγνύμενοι σκοπὸν τοὺς βαρβάρους εἶχον καὶ αὐτοῖς οὐ καθ' ἕνα ἢ δύο, ἀλλὰ κατὰ τριάκοντα καὶ ἔτι πλείοσιν, ὡς ἕκαστοι ἐν τῷ αὐτῷ φρουροῦντες, ἢ καὶ ἀναπαυόμενοι τύχοιεν, ἀθρόοις ἡ ἀπόλεια ἐγίνετο ὑπὸ τῆς ἐμβολῆς τῶν κρημνῶν·—"Ea nocte acrimum frigus cum nive eos vehementer afflixit. Saxa præterea ingentia et montis crepidines e Parnasso sponte avulsæ, in barbaros, quasi signum propositum corruerunt. Neque singuli aut bini opprimebantur, sed triceni et eo plures, uti fortè simul, aut in præsidio constitissent aut una quiescerent, ab ingruentibus rupibus collidebantur." In hunc modum autem territi, fracti, dissipati, ad unum omnes internecione deleti sunt. Ita Deo placuit sceleratam humani generis impietatem, atque a sui cognitione et cultu defectionem ulcisci. Quoniam enim iis visum non fuit, Deum in notitia retinere, tradidit eos Deus in potestatem principis tenebrarum, eique permisit, ut ad majorem obdurationem, in δεισιδαιμονίας arcis defensione, tot tantaque prodigiosa miracula ederet. Ad eundem modum cum antichristi sectatoribus se acturum prædixit, atque egit. Propterea enim quod amorem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, "misit iis Deus efficaciam erroris, ut crederent mendacio, atque ei deludendos tradidit, cujus adventus est ex illa vi efficaci Satanæ, cum omni potentia, et signis, et prodigiis mendacibus;" prout nos docet apostolus, 2 ad Thess. ii. 9, 11. Hoc tamen interest inter utriusque efficaciæ gradus, quòd antichristus papalis, nunquam usquam adhuc tot miracula et prodigia perpetravit, quot quantaque in idololatriæ ethnicæ patrocinium edidit Satanas. Quamvis enim hujusmodi portentorum prodigiorumque myriades adversùs unicum sacræ Scripturæ testimonium, ne flocci quidem sint faciendæ, tamen, si quæ talia in sacrorum pontificiorum defensione unquam usquam accidissent, quæ qualiaque apud Delphos exstitêre, facile conjici potest, quàm avide in rem suam illa arriperent papicolæ, quâque insolenti gloriatione se ubivis efferrent. Hôc ideo etiam, scilicet miraculorum, freti præjudicio, se ab errorum tenebris divelli facilè non patiebantur. Quid enim? an deos potentes, propitios, præsentes,—quibus se, cultumque suum, curæ, cordi fuisse, tam illus-

Digitized by Google

tria habuêre documenta,—quorum numen, potestas, summa vis, ac beneficia, tot mirandis prodigiis manifesta facta sunt,—ad novæ in mundo antea inauditæ religionis prædicationem, cui operi incubuerunt pauci, ignoti, superstitiosi, nihili homines,—desererent? Id quidem ab omni sapientia, constantia, fide, virtute, alienum satis fuisse visum est. Deumne ignotum, liberatorem crucifixum, religionem Judaicam, relictis diis patris, postquam per innumerabilem annorum seriem, iis bello, paceque usi fuissent, recipere æquum censeri debeat? mori satius esset, quàm summum hoc scelus aut dedecus in se admittere: ut verò præjudiciorum horum montes superaverit evangelium, notum est.

XIX. *Lumen propheticum* nota est Bellarmini duodecima; non illud quidem, quod in divinis Veteris Novique Testamenti scriptoribus inerat; non illud Jesu Christi, atque apostolorum ejus, cui innititur omnis fides Christiana; sed futurorum quoddam prædicendi donum, quod nonnullos in Romana ecclesia habuisse dicit, intendit cardinalis. Pseudo-prophetas omni ævo tam intra, quàm extra Dei populum exstitisse, omnes nôrunt, nihilque est, in quo Satanas hominum mentes magis fascinavit, sibique obnoxias magis reddidit, quàm rerum futurarum prædictionibus. Inter gentiles vixêre Sibyllæ, gentilesque fuêre; quarum oracula celeberrima, atque omnia idololatriæ fœdissimæ confirmationi servientia, prout apparet ex omnibus *vaticiniis*, ex libris eorum desumptis, quæ apud Livium, Ciceronem, aliosque exstant. Oraculum Delphicum, aliaque totus orbis veneratus est. Quousque Satanas possit, quousque Deus ei permittere velit, ut futura *prædicat*, non nunc disputamus. Id certum est, inter gentiles persuasissimum fuisse, *lumen propheticum* apud se solos resedisse; deosque suos, futurorum solos fuisse præscios, atque prænuntios; donumque illud futura prænoscendi, cum multis communicâsse; hôc itaque etiam præjudicio occupati, veritati bellum indixerunt pertinaciter.

XX. In decima-tertia nota sua, quæ est *adversariorum confessio*, infeliciter se expedit cardinalis; nisi numerum *quindecim notarum* complere antea constituisset, procul omni dubio, hanc ineptissimam e trivio non arripuisset. Sed utinam nulli fuissent inter *patres* antiquos, *scholasticos*, *aliosve*, qui eatenus confessione suâ gentilismo astipulati fuerint, ut eos, si modo μετὰ λόγου viverent, in istâ superstitione salvos fieri potuisse affirmarent; neque unquam luculentius testimonium ex ore ullorum adversariorum ecclesiæ suæ, extorquebit cardinalis.

XXI. *Infelix eorum exitus, qui se ecclesiæ opposuerunt*, decimam-quartam notam constituit. Hanc etiam sibi adsciverunt idololatræ. Gallorum sacrilegorum παναλεθρίαν memoravimus. *Aurum Tolosanum*,[1] in proverbium abiit. Eorum, qui neglectis aut spretis

[1] "Proverbium de re exitiosâ, et habenti funestâ. De Sacrilegâ prædâ Gallis perniciosâ." Vid. Justin. lib. xxxii. cap. iii.—Ed.

Digitized by Google

religionibus negotium quodcunque aggressi sunt, infelices exitus tradunt historici omnes. Ex eo autem conjici possit, quantum fiduciæ in nota hac posuêre ethnici; quòd cùm primum evangelium innotescere cœperit, eò secularis felicitatis per varios successus, prosperosque rerum eventus, succrevisset omnis superstitionis metropolis, ut quò altius ascenderet, non habuit. Atque inde omnes rerum eventus infaustos, bellorum exitus infelices, malaque omnia, quibus ullatenus affligebatur humanum genus, Christianis eorumque religioni imputanda esse, constanter affirmârunt. Unde Tertullianus: "Prætexunt ad odii defensionem illam quoque vanitatem, quod existiment omnis publicæ cladis, omnis popularis incommodi, Christianos esse causam. Si Tiberis ascendit in mœnia, si Nilus non ascendit in arva, si cœlum stetit, si terra movit, si fames, si lues, statim 'Christianos ad leones' acclamatur." Similia habet Cyprian. ad Demetr., Augustin. lib. iii. de Civitat. Dei, cap. xxx., et lib. v. cap. xxii., et quæstionis centesimæ vicesimæ sextæ ad Orthodoxos, posterior pars hæc est: Πῶς δὲ ὁ Ἑλληνισμὸς οὐ δείκνυται ὁσιώτερος, ὅτι ἕως μὲν ἐκεῖνος κατεῖχε τὰς πόλεις, πᾶσαι αἱ πόλεις καὶ οἱ ἀγροὶ εὐπραγίαν καὶ εὐθηνίαν ἐκέκτηντο, καὶ ταῦτα συχνότερον πολεμούμεναι, ἀφ' οὗ δὲ αὐτὰς τὸ Χριστιανικὸν κατέλαζε κήρυγμα, καὶ οἶκων, καὶ οἰκούντων καὶ τῆς λοιπῆς εὐθηνίας κατέστησαν ἔρημοι; καὶ μόλις τὰ λείψανα τῶν πάλαι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων γεγενημένων κτισμάτων κατέχουσαι τότε πόλεις, γεγενῆσθαι δεικνύουσι τῆς παλαιᾶς εὐθηνίας καὶ τῆς νέας ἐρημίας ἑκατέρας τὰς θρησκείας αἰτίας ἀμφοτέρων προφέρουσαι. Certissimum itaque est, Bellarminum hîc non nisi Gentilium armis pugnare. Videantur scripta apologetica Christianorum veterum; Justini, Tertulliani, Arnobii, Augustini, Orosii, quid de hac nota statuerint ethnici, quid revera statuendum sit, ostendunt luculenter.

XXII. *Felicitas temporalis divinitus concessa*, ultima nota veræ ecclesiæ Bellarminiana est. Si ad perdendam ecclesiam *sobrius* accessisset, *notam* hanc vix adhibuisset. Ethnica est, Muhammedica, verbo Dei imprimis adversa. Eâ quidem adversùs prophetam Jeremiam contendit turba idololatrica Judæorum in Ægypto, Jer. xliv. 15–18: "Responderunt Jeremiæ omnes viri illi qui sciebant uxores suas adolere diis alienis, et omnes feminæ ipsæ quæ adstabant, congregatione magnâ, totus denique populus habitantium in terra Ægypti, in Pathroso, dicendo, In verbo quod indixisti nobis nomine Jehovæ, minime sumus auscultaturi tibi. Sed omnino facturi, quodcunque verbum prodierit ex ore nostro, adolendo reginæ cœli, et libando ei libamina, quemadmodum fecimus, nos, majoresque nostri, reges nostri, ac principes nostri, in civitatibus Judæ, et in plateis Jerusalem: nam satiabamur cibo et eramus hilares, ac malum non experiebamur. Ex quo verò desiimus adolere reginæ cœli, et libare ei libamina, eguimus omnibus, et gladio ac fame absumpti sumus." Eat nunc cardinalis, et doceat nos, quid inter suam hancque Judæorum notam distet. Ex utraque parte acerrime disputant, et

Digitized by Google

felicitatem ex una divinitus concessam, ex qua cœlestium cultui se dederunt, ex altera miseriam summam ob ejus neglectum se retulisse, affirmant. Sed quid ista sunt quæso, panis, scilicet, cibus, hilaritas, si ad ea, quæ orator ethnicus in hujus *notæ* assertione profert, conferantur? "Quàm volumus licet," inquit, "patres conscripti, ipsi nos amemus: tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipso ejus gentis et terræ domestico nativoque sensu Italos ipsos ac Latinos, sed pietate et religione, atque hâc unâ sapientiâ, quòd deorum immortalium numine omnia regi gubernarique prospeximus, omnes gentes nationesque superavimus," Cicer. Orat. de Haruspic. Responsis, ix. Si virum consularem gravissime de Romanorum rebus gestis, victoriis, successibus prodigiosis disserentem audiret cardinalis, omnibusque hisce in vanissimæ superstitionis confirmationem abutentem, quid quæso haberet quod reponeret? *veræ ecclesiæ*, adeóque religionis, et cultûs veri, notam hæc præbere, non iret inficias; manus daret necne, incertum; quô se, ac veritatem tueretur, difficile admodum est conjicere. Ita Dionysius Halicarn., Antiquit. Rom. lib. ii., affirmat se sacra Romana exposuisse, *Ἵνα τοῖς ἀγνοοῦσι τὴν Ῥωμαίων εὐσέβειαν, ἣν οἱ ἄνδρες ἐπετήδευον, μὴ παράδοξον φανῇ τὸ πάντας αὐτοῖς τὸ κάλλιστον λαβεῖν τοὺς πολέμους τέλος, ἁπάντων γὰρ αὐτῶν τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις εὐσεβεστάτας φανήσονται ποιησάμενοι, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα τοὺς θεοὺς ἐσχηκότες ἐν τοῖς κινδύνοις εὐμενεῖς*—hoc est, "Ut quibus hactenus ignota fuit Romanorum pietas, mirari desinant, semper eis felices contigisse bellorum exitus; omnia enim illa religiosissime, ac justissimis de causis auspicati esse, comperientur; ideoque deos in periculis habuisse maxime propitios."

XXIII. Atque hæc omnia in eum finem dicuntur, ut vis illa divina et efficacia evangelii, seu de cruce Christi sermonis, quâ de omni cultu idololatrico intra breve temporis spatium insignia trophæa constituit, magis elucescat: eâ solâ freti, atque Christi in eâ præsentiâ, potentiâque, paucissimi, homines innumeros, totum mundum; pauperes, rerum dominos; insipientes, sapientissimos; indocti, doctissimos,—præjudiciis, rationibus, traditionibus antiquissimis, miraculis, argumentis iis, quæ Christiani saltem nomine tenus irrefragabilia etiamnum censent munitos,—adorti, non destitêre, donec per mille pericula, mortes, cruciatus, discrimina innumera totum mundum Deo atque Christo subegissent.

XXIV. Cùm primùm autem lumen evangelii elucescere cœperit, dominatûs sui Catholici, et antiquissimi ruinam ex multis indiciis Satanas præsentiscere visus est. Ne tamen fatiscere, aut in extremis sibi deesse videretur, nullum non movit lapidem, quò se suosque adversùs veritatem cœlestem muniret, illamque opprimeret. Præterquam enim, quod immani crudelitate mancipia sua in evangelii professores sævire coëgerit, ut si fieri potuerit, veritatem in illorum, qui eam coluerunt, sanguine suffocaret, etiam superstitionem

Digitized by Google

illam, quâ ipse unus omnia erat, varie instaurare, atque ei novas vires, novumque nitorem addere conatus est. Cùm enim duæ Gentilismi partes fuerint; vanæ scilicet de Deo rebusque divinis opinationes, atque cultus idololatricus, plurima fuêre in utraque parte inter omnes homines receptissima, a quibus ipsa ratio humana, cùm illa ad examen revocaret, necesse habuit abhorrere. Ne ideo ex iis primò dubitandi de tota illa vanissima superstitione, quâ illaqueati fuerunt, ansam ulli arriperent atque proinde veritatem investigandi, statim ac evangelii fama in mundo percrebuit, viros magnos doctosque excitavit, qui salvâ ejus αὐτοκρατορίᾳ opiniones de Deo rebusque divinis spirituales magis, atque a recta ratione minùs abhorrentes excogitarent, defenderentque, atque cultûs celebrandi rationes minùs saltem ineptas, ridiculasque iis, quæ vulgo in usu fuere, statuerent. In prima operis parte, Amelius, Eumenius, Plotinus, Proclus, Hierocles, Celsus, aliique sedulam ei navârunt operam. Isti etenim quamvis idololatriæ essent retinentissimi, opiniones tamen de Deo sobrias magis, quàm philosophorum vulgus antea tradiderat, sedulò exposuerunt; atque vanas, falsas, noxias de numine sententias exploserunt. Hôc autem conatu illos ejus veritatis, quam odio habuerunt, beneficio, quæ jam sui radios in hominum mentes immiserat, usos esse, certissimum est. Eorum, qui cultum nefarium, atque mysteria ejus sceleratissima fuco delinire sategerunt, principes fuêre, Apollonius, Porphyrius, Jamblichus, et Julianus; atque in hisce constitit ultimus ruentis Hellenismi conatus. Præpotuit autem Dei verbum et Spiritus; donec invalescente hominum malitiâ et impietate, a vero puroque Dei cultu, totus pene terrarum orbis denuo turpiter defecerit.

LIBER II.

DE THEOLOGIÆ POST LAPSUM ET INGRESSUM PECCATI, INSTAURATIONE, ET CORRUPTIONE DENUO;

SEU DE THEOLOGIA ADAMICA SUBLAPSARIA ANTEDILUVIANA.

CAPUT I.

Theologia gradatim corrupta, gradatim instaurata—Theologia in abstracto, doctrina divina—Revelationum gradus—Theologiæ supernaturalis ortus—Primus in promissione seminis mulieris gradus—In ea promissione fœdus novum datum, initum, stabilitum—Vis vocis בְּרִית—Natura fœderis Deum inter et homines, Gen. iii. 15, explicatur—Christus mediator promissus—Agnus mactatus—Novæ theologiæ capita præcipua—Quæ in Gen iii. 15, adducunt Targumistæ, et Paulus, Epist. Heb. ii. 14—Dies novissimi qui—Christus mulieris semen—Recentiorum Judæorum malitia—Socinianorum ἀθεολογία

Digitized by Google

—Vulgati interpretis hallucinatio notissima—Commentatorum nonnullorum blasphemia—Fabritii Boderiani insania—Adami pœnitentia et gratiarum actio —Novæ theologiæ præcepta, quæ et qualia—Sacrificiorum institutio—Circa eorum ortum pontificiorum, Socinianorum, Episcopii nugæ—Smalcii sententia refutata—Porphyrii, examinatur—Theologiæ Adamicæ post lapsum summa.

I. QUÆ ad generales *theologiæ* notiones pertinent, libro superiore exposuimus. Ostendimus etiam theologiæ *ἐμφύτου*, seu originariæ, ortum, usum, et *ἀφανισμόν*. De succedaneæ aliùs theologiæ *ὑπαλλακτικοῦ* institutione porro agendum. Cæterùm, cùm neque naturalis ista corrupta penitus, neque nova ista, quam aggredimur, instaurata *ἀολλήδην*, et *μονοειδῶς* fuerit, sed *πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως*, illa corruptionem passa sit, hæc autem perfectionem suam obtinuerit, utriusque gradus celebriores, paucis exponendos duxi.

II. Theologiam, aut in *abstracto* (uti loquuntur) pro doctrina divina, aut in *concreto* pro habitu mentis in theologis, seu *ἕξει πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ*, Heb. v. 14, sumi posse, antea docuimus. Ita de astrologia, Aristoteles: "Astrologia dicitur et ipsa de rebus cœlestibus disciplina, et nautarum de iis rebus peritia." *Ἀστρολόγος* enim idem antiquitus, qui et *ἀστρονόμος*. Qui, nescio quos, siderum effectus prædicit, nunc ita nominatur. Omnis autem veri nominis theologia *postlapsaria* ejusdem generis est. Variis revelationum gradibus objectivè tantùm aliquoties innovata. Habitus ideo iste mentis, quo doctrina illa comprehenditur et percipitur, idem prorsus est in omnibus omnium seculorum theologis. Cùm autem multus de eo sermo nobis erit, in theologiæ, proprie sic dictæ, Christianæ consideratione, omnem ejus doctrinam eò remittendam duximus. De variis revelationis supernaturalis, seu novæ theologiæ gradibus et progressu, primo in loco paucis agemus. Hanc autem doctrinam omnem innuit apostolus ad Heb. i. 1. Et quoniam iis pares pene corruptionis [gradus] theologia primigenia sortita est, illi etiam dicendi sunt.

III. Post ingressum peccati, atque theologiæ naturalis *ἀνωφελίαν* et *ἀφανισμόν* inde subsequentem, ex infinita gratiæ, sapientiæ, et *φιλανθρωπίας*, divinæ abysso, prodiit theologia Adamica antediluviana, seu *promissum evangelicum πάμπρωτον*. Hîc *theologia* supernaturalis, primum vestigium firmavit, hîc ortus et primus ejus gradus erat. Hæc ergo mentis et gratiæ Dei revelatio, primò enarranda est; utque progressum ejus susceperit *theologorum* corruptio, deinde *ἀποστασία catholica*, atquè *πανωλεθρία* horrenda. Veram omnem theologiam fœderi alicui divino niti, antea ostendimus. Quamvis autem בְּרִית nudum promissum aliquoties significet, atque in eo sensu primùm usurpetur in Scripturis, Gen. vi. 18, Exod. xxxiv. 10, Esa. lix. 21, tamen, cùm istiusmodi promissum bonum aliquod exhibeat, quod officiorum restipulationem, seu *συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς θεόν*, exigat, Jer. xxxi. com. 33, omne fœdus divinum præcepta et promissa sua habere, pronuntiare possumus. Cùm

Digitized by Google

ideo Deum fœdus novum cum Adamo lapso iniisse dicimus, novam obedientiæ præscriptionem, promissionibus gratiosis munitam intelligimus. Ad fœdus Deum inter et homines constituendum, firmandumque, nihil præter requiritur. Fœdus autem illud gratiæ fuisse, dicimus, quia in alio, seu mediatore gratuitò fundatum. Quodcunque enim fœdus immediate cum hominibus iniri potuerit, quamvis obedientiam κατ' ἐπιείκειαν et sine rigore exegerit, operum futurum esset. Fœdus ideo hoc novum, gratiæ erat, quia in alio fundatum, qui conditiones ejus omnes præstare tenebatur. Istius autem fœderis promissis et præceptis constitit nova hæc theologia.

IV. Fœderis autem hujus fundamentum et naturam in celeberrima ista seminis victricis promissione contemplari licet. Gen. iii. 15, וְאֵיבָה אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זַרְעֲךָ וּבֵין זַרְעָהּ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב ;—"Et inimicitiam ponam inter te, et inter mulierem, et inter semen tuum, et inter semen ejus; ipse conteret tibi caput, et tu conteres ei calcaneum." Hîc *primò* Christus promissus est; unde ὁ λόγος postea dictus; hoc est, is de quo *sermo* ille Dei salutaris, seu verbum promissionis factum est. *Verbum* enim sæpenumero absolute pro promisso usurpatur; ut Anglicè dicimus, "*I will give you my word for it; and I will make good my word; that is my promise;*"—quod observatum doctissimo Cartwrighto in Harmon. Evang. In hoc etiam promisso, *Agnus* is erat *mactatus;* mactandus quidem respectu eventûs realis, mactatus respectu effectûs salutiferi; statim scilicet *a jactis mundi fundamentis.* Hæc inquam novæ theologiæ summa est. Hic verò paradisi fluvius (ut ita loquar) in quatuor capita se diffindit; nempe, justitiam, atque, vi ejus, acceptationem gratiosam, haud ampliùs domi, et in obedientiâ nativis viribus præstandâ petendam, sed ab alio, qui mortis æternæ periculum esset propulsaturus, gratis accipiendam esse, hîc primô revelatur. De morte, merito peccati, peccatorum coram Deo justificatione, jam tum Deum inter et πρωτοπλάστους agebatur. Ad causam dicendam *Adamum* v. *nono* vocat; *undecimo* peccati postulat, et reum peragit; mortem sonti pronuntiat, v. *decimo nono;* fœdus enim operum illum irritum penitus fecisse, gravissimâ istâ expostulatione, *num comedisti de arbore, de qua præcepi tibi, ne comederes,* ostendit; adeóque omnem sibi cum Deo communionem ademisse. De renovatione communitatis ideo per alium hîc agitur. Sibi enim in se homini peccatori spem nullam sitam esse, clarissime docuerat. *Deinde* sospitatorem hunc, seu illum alterum, per quem omnimoda salus imposterum exspectanda foret, in mundum inducendum, per ἐνσάρκωσιν, *faciendum nempe a muliere,* Gal. iv. 4. Unde hic dicitur *semen mulieris;* quam inductionem apostolus εἰσαγωγὴν τοῦ πρωτοτόκου εἰς τὴν οἰκουμένην vocat Heb. i. 6, quaque dicitur εἰσέρχεσθαι εἰς τὸν κόσμον, cap. x. 5. Prout itaque, suasore et impulsore serpente, peccatum per *mulierem* in mundum intraverit, per eam

Digitized by Google

etiam remedium proventurum Deus promittit. *Tertiò*, Ut perfectus liberator exsisteret, debere eum et pati, et vincere serpentem; *morsus* enim *calcanei* per serpentem, plagam infert lethalem. Mortem ideo pro peccato et peccatoribus, liberatorem ex semine mulieris gustaturum, prænuntiat, Heb. ii. 9. Cùmque Satanas victoriam, quam ex humano genere recens reportaverat, ad æternam omnium internecionem persequi et exercere voluerit, *semen* illud non tantùm ei victoriam e manibus erepturum, spoliaque cum forti isto divisurum, Esa. liii. 12; sed et ipsum Satanam debellaturum, operaque ejus eversurum, Deus promittit. *Ultimo in loco*, Servatorem hunc optimum, atque victorem summum, cum æterna ista justitia, seu צֶדֶק עֹלָמִים, Dan. ix. 24, quam esset reducturus, fide apprehendendum esse. Id et natura rei, et modus revelationis postulat. Cùm enim perditis et maledictis peccatoribus, omnimoda salus ab alio quopiam expetenda et exspectanda annunciatur, quàm ut ei confidant, inque eo spem totam, se ipsos abnegantes, collocent, quò salutis istius participes fiant, absolute nihil ampliùs requiritur. Revelationis modus in promissione constitit; qui etiam fidem exigit; intelligi enim non potest, quomodo quis promissæ rei obtinendæ se accingat, nisi fidem adhibendo ipsi promissioni. Hisce autem capitibus omnem de *mediatoris* persona et officio, de justificatione gratuita, de resipiscentia, de morte æterna, vita, et præmio, de resurrectione carnis, doctrinam (utut obscurius) contineri, facile esset probare.

V. Promissionem autem hanc Messiam respexisse, antiquiores Judæi agnoverunt, recentiores negant. Targ. Jon. Ben Uzziel, "Medicinam adhibebunt calcaneo ביומי מלכא משיחא, in diebus ejus regis Messiæ." Targ. Hierusal., "Incolumitatem præstent in calcaneo בסוף עקב יומיא ביומוי דמלכא משיחא, in fine extremitatis, diebus ejus regis Messiæ:" et inquit, "Erit memor tibi," aut *tui*, est vox minantis; ut Anglicè dicimus, "Remember this," quo talionem minamur. Vulnus autem serpentis insanabile fore, docet uterque *paraphrastes*. In eundem sensum Paulus cum Judæis agens, ex communi eorum, tunc temporis, fide, promissum hoc enarrat, Heb. ii. 14, Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου τοῦτ' ἔστι τὸν διάβολον· ver. 15, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. Quæ verba, quid aliud sonant, quam *medicinam*, seu *remedium*, paratum esse morsui serpentis per Messiam. Hoc verò factum fore ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, hoc est, בסוף עקב יומיא. Dies Messiæ, dies novissimos esse, etiam alibi asserit apostolus, scil. cap. i. 2. Porro *medicinam serpenti paratam* haud esse, quod utrumque Targum diserte affirmat, docet idem apostolus, cap. ii. 16, Οὐ γὰρ δήπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται. Ita etiam in Midrash Tehillim, ad Ps. i.: הכל מתרפאים לעולם הבא חוץ מן הנחש;—"Omnia sanabuntur in futuro

Digitized by Google

seculo præter serpentem." Apostolum autem, ex principiis inter Judæos olim concessis, in Epistola ad Hebræos disputare, commentariis nostris ad eam epistolam (σὺν Θεῷ) ostendemus. Judæi recentiores odio Christi in alia sunt sententia. Recte Fagius: "Hinc videamus majorem sinceritatem fuisse apud veteres Hebræos in interpretatione Scripturarum, quam sit hodie apud recentiores Judæorum scriptores, qui sæpe, data opera, clarissimos eosque præcipuos Scripturæ locos depravant, et in suum sensum maligne detorquent." Josephus olim verborum cortici hæsit, lib. i. cap. iii. Ἀρχαιολ. Nescio, quas allegorias fingit Philo. Sociniani negant ullum hic haberi de Christo promissum. "Si negemus ibi promissionem esse, sed maledictionem, eamque sicut aliæ omnes sunt, temporalem, quæ inimicitias hominum et serpentum significet, cum antea nulla esset, quid quæso adferet Carolius, quo λόγον ibi promissum confirmet?" Johan. Sommerus adv. Petrum Carolium, lib. ii. cap. iii. fol. 73. Hinc in expositione graduum revelationis voluntatis divinæ, locum hunc perpetuo silentio prætereunt Volkel. de Ver. Relig. lib. ii. cap. viii. p. 13, 14; et qui ejus vestigiis inhæret, Simon. Episcop. lib. ii. Instit. Theol. cap. xi. Expresse Valentinus Smalcius, Refutat. Thes. Frantzii disputat. iv. p. 94. "Evangelium," inquit, "mox in paradiso constitutionis suæ primordia sumpsisse, verba sunt Frantzii, nulla sacrarum literarum auctoritate, nulla ratione confirmata. Si dicat verba illa, 'Semen mulieris conteret caput serpentis,' posse ad Christum et ad victoriam, quam de Satana reportavit, intelligi, quod solum est, quod ab omnibus urgetur et quod ex his verbis elici potest, respondeo nihil id ad propositum facere. Multa enim dicta exstant in sacris literis de rebus aliis prolata, quæ postea sub novo fœdere ad Christum et ad ea, quæ ad fœdus novam pertinent referri possunt. Habere autem illa pro vatiniciis et promissis, eorum est, qui non habent, unde aperte suas probent opiniones. Et certe si evangelii primordia cœpissent in paradiso, vix credibile videtur, fieri potuisse, ut aliquis sacrorum scriptorum novi fœderis, semel saltem, illud vaticinium non allegâsset, quod tamen nusquam factum esse, ipsa luce clarius est." Vidimus, quæ sit hujus hominis de vaticinio et promisso hoc evangelico sententia. Ad Christum illud directe pertinere negat; idque audacter; aut ejus in Novo Testamento mentionem ullam fieri. Sed non omnium eadem est sententia. Christum, "semen illud mulieris, in paradiso lapsis hominibus a Deo promissum, contriturum caput serpentis infernalis," vocat Jeremias Felbengerus, Demonstrat. Evangel. p. 17. *Mentionem autem promissi hujus in novo fœdere* fieri impudenter nimis negat Smalcius. Serpens est diabolus, 2 Cor. xi. 3, Apoc. xii. 9, 14, xx. 2; impii sunt γεννήματα ἐχιδνῶν, Matt. iii. 7; ἐκ πατρὸς διαβόλου, Joh. viii. 44; qui ἀνθρωποκτόνος ἀπ' ἀρχῆς, cap. viii. 44; et ἀπ' ἀρχῆς ἁμαρτάνει, 1 Joh. iii. 8; per seductionem communium hominum parentum, qua omnes occidit.

Digitized by Google

Deinde, *semen mulieris* Christus est, Heb. ii. 14; Gal. iii. 16, iv. 4. Ipsum autem contrivisse caput istius serpentis, non negabunt, opinor, Sociniani. Vid. Joh. xii. 31, xiv. 30; Luc. x. 18; 1 Cor. xv. 54; Heb. ii. 14; 1 Joh. iii. 8; sed de hisce alibi. *Vulgatus interpres* habet, *ipsa conteret;* et nescio quid inde blasphemum de *beata virgine*, blaterant commentatores, stupore plane asinino. זֶרַע generis est *masculini*; ei respondet pronomen הוּא *ipse*. Ideo quamvis seniores reddant זֶרַע per σπέρμα, et non per σπόρος, tamen loco τοῦ הוּא habent αὐτόν, ad rem ipsam, non verba attendentes; more veterum. Ita Comicus, "Ubi scelus, qui me perdidit?" Eadem loquendi formula in Novo Testamento haud insolens: Μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς, Matt. xxviii. 19; et forma adversa, Ὁ (nempe σπόρος) ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδὸν, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατέφαγεν αὐτό. Luc. viii. 5; et, Πάλιν ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν, ὅ ἐστιν ἀληθὲς ἐν αὐτῷ, καὶ ἐν ὑμῖν, 1 Joh. ii. 8; et Apoc. xvii. 16, Καὶ τὰ δέκα κέρατα ἃ εἶδες ἐπὶ τὸ θηρίον οὗτοι μισήσουσι τὴν πόρνην· quare? quia κέρατα illa revera fuêre βασιλεῖς, mas. gen. Lectionem illam rejicit Hieronymus, tanquam veritati Hebraicæ contrariam, Trad. Heb. in Gen. Detestanda ideo audacia Guidonis Fabritii Boderiani, viri sane docti, sed superstitionibus obnoxii, qui in editione *interlineari Platiniana* pro הִיא, הוּא substituere aggressus est. Variæ lectionis vestigium hic nullum esse apparet, apud solertissimum istiusmodi varietatum indagatorem Lud. Cappell. Critic. Sac. lib. v. cap. xi. sect. 4, pro הִיא autem, vel cura, ut falsi crimen innotesceret, vel incuria impressorum irrepsit הִיה quæ vox *Hebræa* non est. Accepto autem hoc promisso Adamum pœnitentiam egisse atque a peccato fuisse liberatum ostendit auctor libri, cui titulum fecit Sapient. Solomonis, cap. x. 1: Αὕτη, Sapientia scilicet, πρωτόπλαστον πατέρα κόσμου μόνον κτισθέντα διεφύλαξε, καὶ ἐξεῖλατο αὐτὸν ἐκ παραπτώματος ἰδίου. Et Targ. in Cantic. Cantic. cap. i. 1, ex traditione Judaica, Adamum post remissionem peccati sui, die Sabbathi *Canticum* præstans Deo dixisse, affirmat. Per novam hanc gratiæ, redemptionis, et remissionis peccatorum, morte Mediatoris obtinendæ, revelationem, immutata prorsus est tota *theologiæ* hominum peccatorum natura specialis. Mansit quidem finis ultimus omni *theologiæ* communis, qui est fruitio Dei æterna. Non tantum autem doctrinis, sed et principiis et mediis innovationem factam esse, ostendet plenior *evangelicæ* theologiæ enarratio.

VI. Præcepta ad novam hanc *theologiam* pertinentia duûm generum fuêre. Primò enim omnia præcepta moralia, quibus magnam partem constitit theologia ἔμφυτος, in novæ hujusce usum translata sunt. Lumen illud nativum, moralium operationum directivum, quod menti primi hominis in ipsa creatione Deus indidit, ex gratiosa ipsius οἰκονομίᾳ etiam post lapsum, corruptum licet et debilitatum, ἐκ μέρους in omnibus posteris ejus mansisse, superiùs fusiùs demonstravimus. Illud autem in iis, qui novam hanc revelationem fide sunt

Digitized by Google

amplexi, per Spiritum suum indies fovere, Deus non destitit. Hinc quamvis adhuc verbo προφορικῷ ea præcepta nondum signata erant, perfecta tamen evasêre obedientiæ regula: fide eis novum usum, et theologis novum lumen, suppeditante.

VII. Alia præcepta nulla Adamo data fuerunt in vivendi normam, præter luminis naturalis, honestum a turpe discernentis, reliquias. Illæ fide excitatæ et directæ, ei fini suffecerunt. Et exempla obedientiæ, secundum legem hanc præstitæ, *antediluviani* plurima exstant, Gen. iv. 4, 6, 7, vii. 1, 2. De septem præceptis, quæ nonnulli Adamo, alii Noacho, tradita fuisse affirmant, postea agendum. Illud certissimum, omne officium humanum præceptis Dei niti.

VIII. Et, quidem lumen illud ἐμφυτον, seu theologia ἐνδιάθετος, ad omnia *decalogi* præcepta se extendit. Prout autem Deo visum fuit, *præceptum secundum*, quo ipsius voluntas, de modo cultûs omnis, æternùm stabilitur, in ipso statu integritatis per mandatum arbitrarium, de non comedendo fructu *arboris scientiæ boni et mali*, ad statum istum accommodum, explanare et firmare; ita etiam post ingressum peccati, atque peccatorum per *semen mulieris* reparationis promissionem, idem præceptum novo mandato, ad statum istum accommodum, per cujus nempe obedientiam, et fidem promissioni exhibitam, et novum usum legis ἐμφύτου exprimere poterant, stabilire ei placuit. Hæc erat *sacrificiorum* institutio, quæ totam *theologiam Adamicam postlapsariam* absolvit.

IX. *Sacrificiorum* quidem ortum lumini naturali adjudicant pontificii, atque hunc ritum Deum colendi, in statu innocentiæ locum et usum habiturum fuisse contendunt. Gregor. de Valent. de Sacrific. Miss. lib. i. cap. iv.; Bellar. lib. i. de Miss. cap. xxiv.; Lessius de Justit. et Jur. lib. i.; Suarez in iii. p. Th. distin. lxxi. sect. 8. Hoc figmento, aliisque plurimis *missæ* opus est; ipsa, figmentum portentosissimum. Ex recta ratione, qua concludit homo, Deum cum optimis, quæ ei sunt in peculio, se colere debere, ritum hunc originem traxisse suspicantur Sociniani; ac Arminianus Episcopius: "Abel," inquit, "fide sola, nullo præcepto divino adductus, id est, rationis rectæ solius instinctu, Deum judicavit colendum esse rebus, quas habebat in peculio suo, optimis; id est, sacrificiis de primogeniis pecudum suarum et de eorum adipe," Instit. Theol. lib. i. cap. viii. sect. 3. Αῆροι! Quasi quis aliquid ex fide agere possit nullo præcepto divino adductus? vel idem esset *ex fide* agere, et *ex recta ratione*, sine præcepto ullo; vel ulla fides esset, quæ non respiceret et præceptum, et promissum; aut Deus novos modos cultus sui inveniendi copiam indulserit arbitrio creaturarum; vel tota hæc fuisset ratio sacrificii Abelis, quod Deum colendum esse rebus, quas in peculio suo optimas habuit, statuerit? quæ omnia plane ἀθεόλογα. Idem Episcopius alibi etiam hujus ritus ortum investigans, iterum sententiam hanc audacter reponit. "Sine periculo," inquit, "credi potest, ritum istum sacrificandi inductum

Digitized by Google

fuisse ab ipso mundi primordio, ex ingente quodam zelo atque affectu, Deum demerendi et honorandi isto singulari actu et officio, quo optima, charissima, et pretiosissima quæque honori Dei impendebantur; atque ita publicitùs demonstrabatur ista omnia majori jure Deo deberi, quam hominibus; quorum usui, atque esui adeoque voluntati quotidie serviebant: Deum autem ritum istum, etiamsi forte optimus non videretur (neque enim credibile est Deum sanguine et cæde innocentium animalium delectari; quæ ratio forte etiam sufficit, ut credamus ritum hunc ab ipso Deo imperatum non fuisse), tamen quia ex tam religioso animo proveniebat, gratum habere voluisse, et ut porro semper usitaretur, pro benignitate sua permisisse; adeoque postea tandem etiam charissimo populo suo injunxisse, atque præscripsisse, nihil vetat." Nihil vetat, inquis, Episcopi? Imo quicquid de Deo cognosci potest naturaliter, quicquid de se aut voluntate sua in Scripturis ipse revelavit, *vetat*, ne huic absurdissimæ fabulæ fidem habeamus. Quid enim? an sapientiam et voluntatem Dei ita sapientiæ et voluntatis miserorum peccatorum pedissequas statuere æquum est, ut quod isti in cultu ejus invenerint, quamvis neque optimum, quod inveniri potuerit, nec ipsi gratum, tamen non tantum gratiose permitteret, acceptaret, sed et severissime sub pœna mortis et excidii toti ecclesiæ suæ per annos bis mille observandum injungeret? Hoccine nos credere permittet τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, quod nil, nisi summe perfectum, Deo ascribendum clamat? hoccine Scriptura, ubi toties Deus ipse, omnia inventa humana, in cultu suo, rejicit, damnat? Nihilne erat in antiquis sacrificiis, præter affectum *optimorum carissimorum* Deo impendendi? Nihilne hæc ad Christum, ejusque sacrificium? Nullum divinæ sapientiæ et bonitatis in iis specimen, nisi quod mortalibus viis suis insistere permisit, quod, non nisi magnæ maledictionis loco facit? Nihil instructionis divinæ, nullum fidei in Messiam venturum fulcrum in illis constitutum? Sed pudet istiusmodi næniis immorari.

X. Scimus quid sit humanum genus; ac quales sint, e quibus constat; neque quid actum esset de cultu divino, si modo minima ejus particula indulta esset humano arbitrio, difficile est conjicere. Neque solennem istum ritum, quo totum de Filii sui unigeniti morte atque merito mysterium exponere Deo placuit, ab alio fonte, quam a proprio suæ voluntatis consilio originem duxisse, fas est judicare. Fœdere novo inito, facta est *peccatorum remissio*. Eam vero χωρὶς αἱματεκχυσίας fieri non posse, docet apostolus, Heb. ix. 22. Sanguine ideo *sacrificali* (forsan pecudum, ex quarum pellibus Deus tunicas *protoplastis* concinnavit) fœdus illud ex Dei institutione sancitum est.

XI. Solus est inter philosophos Porphyrius, qui datâ operâ sacrificiorum primordia investigare aggressus est. Illius ideo sententiam, præsertim cùm nonnulla contineat, quorum notitia lucem aliquam

Digitized by Google

locis quibusdam sacræ Scripturæ afferre potest, ὡς ἐν παρόδῳ, enarrare placet. Libro secundo περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, seu de *abstinentia ab animalibus necandis* opus aggreditur. Primò ideo sacrificiorum omnium originem grato hominum animo adjudicat, et proposito Deum colendi optimis, quæ haberent in peculio. Τῶν εὐεργεσιῶν, inquit, τὰς ἀμοιβὰς καὶ τὰς χάριτας ἄλλοις μὲν ἄλλως ἀποδοτέον κατὰ τὴν ἀξίαν τῆς εὐποιΐας, τοῖς δὲ εἰς τὰ μέγιστα ἡμᾶς εὖ πεποιήκοσιν, τὰς μεγίστας, καὶ ἀπὸ τῶν τιμιωτέρων· καὶ μάλιστα εἰ αὐτοὶ εἶεν τούτων πάροχοι. Κάλλιστα δὲ καὶ τιμιώτατα ὧν ἡμᾶς οἱ θεοὶ εὖ ποιοῦσιν οἱ καρποί . . . . ὥστε ἀπὸ τούτων αὐτοὺς τιμητέον·—"Benefacta compensare et gratias, aliis quidem aliter, pro beneficii dignitate reddere oportet; et maximas quidem, nec non ex optimis illis, qui optime de nobis meriti sunt. Idque præcipue si illi ipsi optimorum istorum sint nobis auctores. Optima verò et pretiosissima, quibus nos dii afficiunt, sunt terræ fructus; ex his igitur deos colere oportet." Vera autem sunt, quæ affirmat, et sacræ Scripturæ satis congrua. Vid. Prov. iii. 9. Hunc autem ortum, ritum sacrificandi habuisse, multis ibidem perficere aggreditur. Etenim inquit, καθάπερ τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσιν, οὕτω κακείνοις ἡγούμεθα δεῖν ποιεῖσθαι τὰς ἀπαρχάς,—"sicut viris bonis, ita et illis (hoc est, diis) rerum nostrarum primitias solvere, æquum esse existimamus." Ægyptios morem hanc ab immenso tempore usurpasse, docet; alibi autem, alios quosvis ἀπ' ἀρχῆς idem fecisse sect. 5. Cultum autem hunc religiosum, rectam rationem, et ex ea debitam erga benefactorem optimum observantiam postulâsse, affirmat; juxta quam sententiam Christianos quosdam sentire, ostensum est. Porro, δουλεύων ὑπόθεσει de *carnibus non comedendis* in Caini partes delatus, solos terræ fructus in sacrificia adhibendos contendit. Sacrificio enim ab initio rerum nationumque ex herbis, frumento et floribus, non *myrrha*, aut casia, aut thuris croco mistis, sed puris, prout ea terra protulit, facta fuisse narrat; nec nisi multis post seculis, errore per gradus ingravescente, ex aliis rebus quibuscunque oblata fuisse. Gens antiquissima, inquit, Ægyptiaca, ἤρξατο πρῶτον ἀφ' ἑστίας τοῖς οὐρανίοις θεοῖς θύειν, οὐ σμύρνης οὐδὲ κασίας καὶ λιβανωτοῦ κρόκῳ μιχθέντων ἀπαρχὰς, οὐ τούτων ἐθυον πρότερον· ἀλλὰ χλόης οἷον, εἴ τινα τῆς γονίμου φύσεως χνοῦν ταῖς χερσὶν ἀράμενοι, sect. 5. Atque sententiam istam, per maximam istius libri partem, enarrat, firmatque. Animalium verò seu sanguinis in sacrificiis oblationem, non nisi serò admodum invalescentibus nequitiâ, impietate et superstitione inductam fuisse in usum contendit, idque plurimis cultum istum oraculis improbantibus, et non nisi multâ adhibitâ cautione tandem permittentibus. Ἐπισκέπῳ, inquit, ὅς ἦν ἔγγονος θεοπρόπων βουληθέντι τῶν προσάτων ἀπάρξασθαι, ἐπιτρέψαι μέν φασι τὸ λόγιον, σὺν πολλῇ δ' εὐλαβείᾳ, ἔχει γὰρ οὕτως.

> Οὔ σε θέμις κτείνειν ἴδιον γένος ἐστὶ βιαίως
> Ἔγγονι θεοπρόπων· ὁ δ' ἐκεύσιον ἂν κατανεύσῃ
> Χέρνιβ' ἐπιθύνων τὸ δ' ἐπίσκοπε, φημὶ δικαίως.

Digitized by Google

"Sacrorum inspectori qui ex vatum erat familiâ, volenti ex ovibus primitias dare, veniam aiunt oraculum concessisse, sed cum multa cautione, ejus enim hæc sunt verba.

> "Vi tibi non fas est pecudes mactare, oriunde
> Vatibus, at mortem siqua sponte annuat, illam
> In sacris, manibus lotis, occidere possis."

Atque illa cautio institutis divinis plane contraria, quibus omnia, quæ sponte moriebantur, impura prorsus fuêre. Porro, instituto insistens, supremum aliquod numen esse docet, quod bonum et sanctum cum sit, nil, nisi quod bonum, et hominibus gratum et utile, agit aut agere potest. Hoc ei scilicet naturale esse arbitratus est, a quo ut discedat impossibile. Τούτους ἀδύνατόν ἐστιν, inquit, sect. 38, καὶ τὰς ὠφελείας ἐκπορίζειν, καὶ πάλιν ἂν βλάζῃς ἐν τοῖς αὐτοῖς, αἰτίας γίγνεσθαι· "Hos" (bonos scil. deos) "impossibile est, et commoda suppeditare et rursus damnorum auctores esse." His adnumerat bonos genios seu angelos: Διαγγέλλοντας τὰ παρ' ἀνθρώπων θεοῖς, καὶ τὰ παρὰ θεῶν ἀνθρώποις, τὰς μὲν παρ' ἡμῶν εὐχὰς ὡς πρὸς δικαστὰς ἀναφέροντας τοὺς θεούς·—"Apud deos et homines internuntios, preces nostras ad deos tanquam ad judices ferentes." Numinis autem optimi maximi, seu deorum bonorum cultum, non sacrificiis, sed affectionum depositione, mentis a rebus corporeis abstractione, cœlestium contemplatione, eorumque amore et prosequutione, quæ ratio, non quæ phantasia dictitat, peragendum esse, disputat. Esse præterea malos et noxios spiritus seu dæmones, qui aërem terræ proximum incolentes malorum omnium, morborum scilicet, famis, pestium, terræ motuum, bellorum auctores sunt et causæ. Hos autem mendaces et superbos esse statuit, Dei optimi maximi vicem et locum apud humanum genus occupare gestientes. Τὸ ψεῦδος, inquit, τούτοις οἰκεῖον, βούλονται γὰρ εἶναι θεοί, καὶ ἡ προεστῶσα αὐτῶν δύναμις δοκεῖν θεὸς εἶναι ὁ μέγιστος·—"Mentiri ipsis proprium est, cupiunt enim omnes pro diis haberi, et potestas illa, quæ cæteris præest, pro Deo maximo censeri vellet." Quæ ipse ex libris sacris hausit; quos veterum philosophorum nemo diligentiùs, aut animo malitiâ magis occupato evolvit. Illud nempe τὸ ψεῦδος τούτοις οἰκεῖον planissime refert verba illa Domini nostri Jesu Christi, Joh. viii. 44, Ὅταν λαλῇ, diabolus scilicet, τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι ψεύστης ἐστὶ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Reliqua ex eodem fonte derivata in lacunas Platonicas divertuntur. Dæmonibus autem istis necesse habere sacrificia offerre, docet, qui rebus corporeis et terrenis addicti, quarum ipsi potentes sunt, atque pravis affectionibus dediti. Ὡς γάρ φασιν οἱ θεολόγοι τοῖς δεομένοις ἀπὸ τῶν ἐκτὸς, καὶ μηδέπω κρατοῦσι τῶν παθῶν, ἀναγκαῖον ἀποτρέπεσθαι καὶ ταύτην τὴν δύναμιν, εἰ δὲ μή γε πόνων οὐ λήξουσιν·—"Uti enim," inquit, "aiunt theologi, illis qui rebus externis illigantur, nec possint affectus suos coercere, necessarium est, horum geniorum vim seu invidiam amoliri; aliter nunquam molestiis vacabunt." Istis autem et nemini præterea animalium sacrificia oblata esse, quorum fumo et ni-

Digitized by Google

dore, quod in eis æthereum est, et ad substantiam corpoream proxime accedit, saginatur, pluribus contendit. Ὁ εὐσεβείας φροντίζων, ὡς θεοῖς μὲν οὐ θύεται ἔμψυχον οὐδέν, δαίμοσι δὲ καὶ ἄλλοις ἤτοι ἀγαθοῖς ἢ καὶ φαύλοις·— hoc est, "Pietatis studiosus, nihil animatum sacrificat diis, sed dæmonibus, et aliis numinibus sive bonis sive malis." Ubi confitentem habemus reum; gentes scilicet non Deum, sed dæmonas sacrificiis coluisse; quod nefas iisdem pene verbis antea eis exprobraverat apostolus Paulus, 1 Cor. x. 20: Ἃ θύει, inquit, τὰ ἔθνη, δαιμονίοις θύει, καὶ οὐ θεῷ. Itaque testimonio hoc adversùs gentes utuntur, Euseb. Præpar. Evang. lib. iii.; Aug. de Civit. Dei, lib. x.; Theodoret. Therapeut. Serm. iii. Adeo ut non immeritò pronuntiaverit in vita Porphyr. Lucas Holstenius: "Nullum omnino τῶν ἔξω plura aut fortiora tela doctoribus ecclesiæ suppeditasse, quibus multiplicem gentilium errorem jugulant, quam iste Porphyrius." Ea vis veritatis est, undique sibi constantis, et per omnes errorum anfractus sui particulas inserentis, ut invitis sæpe excidat.

XII. Atque hæc summa erat *theologiæ Adamicæ postlapsariæ*. Tribus istis partibus, quas exposuimus, consistit omnis theologia peccatorum. Graduum tantùm erat subsequens variatio. Fundamentum totius in promissione ponitur, quam, per varia lucis incrementa in ecclesiæ usum diductam, exhibuit tandem et plene exposuit evangelium. Deo obediendi normam, seu legem ἔμφυτον, expressit tempore constituto Decalogus; cujus naturam et usum exposuerunt prophetæ. Cultus externi seu cæremonialis, et beneplaciti divini, exemplar in *sacrificiorum* institutione firmatum est; in omnem autem posteritatem θεοπρόπιον sancte consecratum: *Cultum nullum Deo acceptum, nisi ab ipso institutum.*

CAPUT II.

Novæ ecclesiæ ad normam theologiæ postlapsariæ institutio—Adami in ejus ædificatione studium et officium—Quamdiu pura duravit—Defectio in Caino apostata—Defectionis illius natura, gradus et modus—Respexit Jehovah super Abel et munus ejus—Veterum nonnullorum παραφράματα—Translationis τῶν LXX. obscuritas—Sacrificium Cainiticum quare a Deo rejectum—De verbis Mosis: "Et dixit Cain ad Habel fratrem suum," Gen. iv. 8—τῶν Targumim fabulæ—Cainus ecclesiâ motus, eam fugit, promissioni misericordiæ diffisus—Ecclesiæ in ejectione et maledictione Caini reformatio.

I. Ad normam theologiæ, quam exposuimus, prima peccatorum ecclesia in familia Adami instituta est. Is erat finis ejus proximus; ut cœtus Deum in Mediatore colentium constitueretur. Ejus operis cura Adamo incubuit. Cùm enim totius generis humani esset pater familias, et promissionem Seminis victricis, posteris omnibus prædicandam acceperit, illius officii nexu, et naturæ, et positivi præcepti

Digitized by Google

juris, virtute tenebatur. Officio isti eum non defuisse, plurima sunt, quæ suadent. Munere enim mandato ut sedulò fungeretur, effecerunt sine dubio, beneficium a Deo maximum recens acceptum, sui generis amor et misericordia, atque in quem statum per peccatum redegisset miseros posteros, sensus tenerrimus. Tota itaque illius familia, ipso curante et regente, hoc est totum in universum humanum genus, nemine excepto, Dei erat ecclesia, in qua fides, observantia, et cultus religiosus viguerunt. Eo rerum statu erat ecclesia absolute catholica. Quantum autem temporis spatium in theologiæ novæ professione irreprehensibilis duravit haud plane indubium: primam defectionis labem in Caini apostasia admisit. Ea ideo, cùm primum ecclesiæ peccatorum, cultum Dei in Mediatore profitentium, defectionis specimen ediderit, paucis enarranda est.

II. Tres fuisse theologiæ hujus partes antea ostendimus. Adversus eas omnes peccavit apostata. Fundamentum totius erat promissum Mediatoris. Ab infidelitate autem, Caini defectionem incepisse, Abelis fidem celebrans ostendit apostolus, Heb. xi. 4. Neque a Deo admonitus peccatum agnovit, quæ *ἀμεταvοησία* ab eadem radice pullulavit. Dein cultum institutum secus, quam oportuit, præstitit; atque hîc primo se exseruit intus diu latens *ἀπιστία*; postremo a fide deficientem in fratricidium protrusit ira et invidia; quo rectæ rationis dictamen seu legem *ἔμφυτον* transgressus est. Ita in totum fœdus divinum, et partes ejus singulas peccator exstitit et rebellis. Hinc hypocritarum primus, reliquorum omnium ad finem seculi dux factus est et *τύπος*, 1 Joh. iii. 12.

III. Deum acceptationem sacrificii Abelis, igne e cœlo, qui illud devoraret immisso, testatum fuisse, nonnulli olim arbitrati sunt. Ita verba illa, Gen. iv. 4, וַיִּשַׁע יְהוָה אֶל־הֶבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ, transtulit Theodotion, Καὶ ἐνεπύρισεν, "Et inflammavit Dominus super Habel." Eam expositionem laudat Hieronymus, Trad. Heb. in Gen. Mira est seniorum in Gen. iv. 6, 7, *παράφρασις*, quæ in peccati Cainitici expositione veterum multos in devia coëgit. Verba sunt, Καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς τῷ Κάϊν, Ἵνα τί περίλυπος ἐγένου; καὶ ἵνα τί συνέπεσε τὸ πρόσωπόν σου; οὐκ ἐὰν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς ἥμαρτες; ἡσύχασον· πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφὴ αὐτοῦ, καὶ σὺ ἄρξεις αὐτοῦ. Quid sibi velint verba ista, "Si rectè obtuleris, non autem rectè diviseris," plane incertum. Ad textum sacrum haud pertinent. Insignes sunt eorum occasione, Augustini, de Civit. Dei, lib. xv. cap. vii., Chrysostomi, in cap. iv. Gen. Hom. xviii., Cyrilli ad Julian., aliorumque hallucinationes, et *περιεργίαι*. Hieronymus Tradit. Heb. in Gen. iv. *παρόραμα* hoc *τῶν ὁ* perstringit acriter; nec tamen sine lapsu *μνημονικῷ*. חַטָּאת, "Peccatum," inquit, "apud Hebræos generis est masculini, sed in Græco sermone feminini." Nam certum est חַטָּאת generis esse feminini. Fefellit Hieronymum, quod hîc loci cum רֹבֵץ participio generis masculini jungatur. Sed illud apud Hebræos haud

Digitized by Google

insolens; et hujus loci tollunt *ἀνομαλίαν*, חֲטָא et אֵת idem ac חַטָּאת utrumque significans, in genere masculino. Fontem lapsûs detegit in locum doctissimus Mercerus. Dicam brevi quod res est. Repudiatum est Caini sacrificium, neque propter materiam, neque ob quotam possessionum suarum partem male sacratam, neque ob defectum ullius ritus externi, sed ob peccatum et infidelitatem sacrificantis.

IV. Objurgatus a Deo Cainus invidiam et iram adversùs fratrem ad tempus occuluit. Id verbis significari videtur: וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו;—"Et dixit Cain ad Habel fratrem suum." Quæ verba ita reddunt nostrates, "And Cain talked with his brother Abel." Addunt codex Samaritanus et versio *τῶν* LXX., "Transeamus in campum." Vulgatus, "Egrediamur foras," ex Targum Hierosolymitano sine dubio. In Bibliis Masoreticis post אָחִיו unius lineolæ lacuna est. Textum Hebræum corruptum esse *clamant*, Lindanus, Morinus, aliique. Assumentum rejicit Hieronymus: "Dixit," inquit, "Cain ad fratrem suum, subauditur, ea quæ locutus est Dominus; superfluum ideo est, quod in Samaritanorum et nostro volumine invenitur," Tradit. Heb. in Gen. Videas etiam quanti fecerit Samaritanum illum codicem, quem Hebraico nonnulli præferunt. Hieronymum in sensu supplendo sequitur Aben Ezra in loc. "Videtur," inquit, "mihi dixisse seu narrasse illi, quibus objurgationibus acceptus fuisset a Deo." Onkelos textûs verbis adhæret. Jonathan, ut etiam Targum quod Hierosolymitanum dicitur, longam enarrat fratrum disceptationem. "Et dixit," inquit, "Cain ad Habel fratrem suum, 'Veni, exeamus ambo nos in agrum.' Fuitque cum exiissent ambo ipsi in agrum, respondit Cain et dixit Habeli, 'Intelligo ego quod per miserationes creatus est mundus' (aliter Hierosolymitanum, "Quod per miserationem non creatus est mundus"), 'sed non secundùm fructum bonorum operum gubernatur, et est acceptio personarum in judicio; propter quod accepta est oblatio tua, oblatio vero mea non accepta est cum beneplacito.' Respondit Habel et dixit Caino, 'In miserationibus creatus est mundus, et secundùm fructus bonorum operum gubernatur, et acceptio facierum non est in judicio, et propterea quòd sunt fructus meorum operum meliores tuis, recepta est cum beneplacito oblatio mea.' Respondit Cain et dixit fratri, 'Non est judicium, nec judex, nec seculum aliud, nec dabitur merces bona justis, nec ultio sumetur de improbis.' Respondit Habel et dixit Caino, 'Est judicium, et est judex, et est seculum aliud, et dabitur merces bona justis, et ultio sumetur de improbis.' Et propter harum rerum causam contendebant super facies agri." Hæc Ben Uzziel, suo more, hoc est, inepte.

"Nam nunc non erat his locus."

V. Philo Judæus Cainum *σοφιστὴν* fuisse dicit, "Ac fratrem ad disputandum provocâsse;" inde forsan quod cum Deo ipso captiose

Digitized by Google

egerit, Gen. iv. 8. Sed res patet; et sensum verborum versione sua egregie innuunt nostrates: "And Cain talked with his brother." Hoc est, postquam in animo suo statutum habuit fratrem e medio tollere, capitale odium, quod ex invidia medullitus fovit, alto corde premens, et amorem vultu simulans, amice et fraterne eo cum collocutus est. Is verborum sensus. Is eorum, qui aliorum sanguini inhiant, mos. Ita postea Joabus Abnerum, Absolomus Amnonem, simulata amoris redintegratione proditorie sustulerunt. Eo prætextu allectus, insidiis occubuit primus martyr.

VI. Hujus autem cædis patrandæ Caino speciali modo auctor erat diabolus. Itaque non tantum ob ipsam hanc cædem Cainus ἐκ τοῦ πονηροῦ fuisse dicitur, 1 Joh. iii. 12, sed etiam et diabolus ἀνθρωποκτόνος ἀπ' ἀρχῆς, Joh. viii. 44. Non enim is ideo tantum ibi loci homicida vocatur, quia primos homines in peccatum illexit, unde mors erat insecutura; sed etiam quod reapse cædem hanc perpetrari procuraverit, quomodo scilicet eo instigante Pharisæi tum temporis Dominum Jesum occidere voluerunt. Id vetus poëta, cujus versiculi exstant apud Epiphanium, ita eleganter expressit:—

Ὦ πᾶσιν ἀρχὴ καὶ πέρας κακῶν ὅφις,
Ἧ τ' ὦ βαρύν πίπτουσα θησαυρὸν κακῶν,
Πλάνη τυφλοῦ πρόδηγὸς ἀγνοίας, βίου
Χαίρουσα θρήνοις, καὶ στενάγμασι βροτῶν.
Τμεῖς ἀθέσμους εἰς ὕβρεις ὁμοστόρους,
Τὰς μισαδέλφους ὁπλίσαντες ὠλίνας,
Κάϊν μολῦναι φοινίῳ πρῶτον λύθρῳ
Ἐπείσατ' ὀργὴν· κἄξ ἀκηράτων πίστιν
Αἰωνίων τε πρωτόπλαστον εἰς χθονὰ
Τμεῖς ἐστιτήνασθε·—

"O prima origo cladium et meta ultima
Coluber, malorum tuque thesauri pater,
Anteambulo cæcæ error ignorantiæ,
Cui pabulum hominum lacrymæ et suspiria,
Dum suscitatas odio inexpiabili,
Armatis in se fratricidas dexteras,
Ut primus iram sanguine inficeret Cain,
Vos impulistis. Vos ut æterno a statu
Terrena ad ima primus exciderit homo,
Caussa exstitistis."

VII. Postquam autem infidelitas et hypocrisis Caini in hunc modum palam se aperuissent, ita ut diutius in ecclesia tolerari non debuerit, Deus, qui teneri gregis curam adhuc gessit immediatam, ne impii apostatæ, eorumque qui illi in sceleribus adhæserunt (quorum numerus haud parvus fuisse videtur, cùm eorum ope ad urbem exstruendam se accinxerit) consortio inficeretur, ipsum e finibus ecclesiæ maledictione onustum exterminavit. Is eorum verborum sensus, Gen. iv. 12, נָע וָנָד תִּהְיֶה בָּאָרֶץ, "Vagus et profugus eris in terra;" hoc est, "Exi in faciem terrarum orbis tui causa recens

Digitized by Google

maledicti, utpote nova ab imperio meo defectione cumulati; in eo erres quocunque demum voles, terrena sapias, cum cultu meo, ecclesia mea, nihil commune deinceps habiturus."

VIII. Hanc partem pœnæ suæ ipse repetit, ver. 14, וְהָיִיתִי נָע וָנָד בָּאָרֶץ, "Vagus et profugus ero in terra" (non Στένων καὶ τρέμων, "Gemens et tremens," ut LXX.); et מִפָּנֶיךָ אֶסָּתֵר, "A facie tua me abscondam." Faciem Dei gratiosam in promisso semine antea contempserat. Gratiæ iterum cum Deo ineundæ spem aliis verbis abjicit: גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא;—"Major," inquit, "est iniquitas mea quam ut ei parcatur," vel "quam sim ferendo." Ea verba "reprehendenda esse, quasi quidquam mali in se continerent," negat Jonas Schlichtingius de Trinitat. ad Meisner. p. 119, quasi ex *recta ratione* prodiissent. Sed certum est, ex fide illa non provenisse, adeoque fuisse desperationis plena. Deinde providentiam Dei se latere potuisse, nec spem habuit, nec metum. Agnoscit ideo se a communione sanctorum, et præsentia Dei in cultu solenni exclusum. Fugatus autem ab ecclesia, et illam fugit, Gen. iv. 16.

IX. Nono autem supra centesimum et vicesimum anno, post fundatam in promissione liberatoris ecclesiam, accidit hæc Caini defectio. Probabile enim est proximo post mortem Habelis anno, Hevam peperisse Sethum. Is erat annus vitæ Adami centesimus et tricesimus, Gen. v. 3. Eo temporis spatio, in numerum et multitudinem crevit sine dubio humanum genus; adeoque ecclesia ipsa, quæ adhuc absolute erat catholica, totum genus istud amplectens. Duravit ideo inculpata prima ista peccatorum fidem in mediatore profitentium ecclesia, centum et triginta annos, aut eo circiter, secundum normam theologiæ redintegratæ, sancte et inculpate coram Deo incedens.

X. Cainus itaque annos natus centum et viginti in apostasiam irruit. Ineptum enim est, quod ex sententia cujusdam Theodosii refert Gregorius Abulpharajius Chronologus Arabs, cujus historiæ initium non ita pridem edidit Cl. Pocockius; nempe "Adamum non nisi triginta annis exactis ab expulsione sua e paradiso, Cainum genuisse; Habelem autem centum annos luxisse, antequam ad uxorem reversus Sethum genuerit." Sed deliria hæc ῥητῶς rejicit textus sacer, Gen. v. 3; et tamen nescio unde ortus rumor ineptissimus, totum orientem peragravit, et plurimorum scripta maculavit.

XI. Progressa itaque hypocrisis, ab infidelitate adversus Deum, ad sanctorum persecutionem, occasionem reformationis ecclesiæ, etiam et necessitatem intulit; cujus in ejectione et maledictione Caini primum habemus divinitus constitutum specimen et exemplar.

Digitized by Google

CAPUT III.

Reformatio ecclesiæ antediluvianæ secunda, Gen. iv. ult.—הוּחַל—nonnullorum σφάλματα ὀνοματολόγικα notata—Idololatria Enoshiana, Maimonidis sententia, Seldeni, Cyrilli—Ecclesiæ reformatæ defectio totalis—Ejus defectionis initium, occasio, modus, Gen. vi. 1–5—Filii Dei ac filiæ hominum—Judæorum nugæ—Et veterum Christianorum quorundam—Idololatria antediluviana nulla—Παναλιθρίας diluvianæ causæ, et inter gentes traditio—Ecclesiæ antediluvianæ exitus—In eo futurarum typus.

I. EJECTO ex ecclesiæ finibus Caino, theologiæ Adamicæ antediluvianæ corruptorum antesignano, viguit ejus vis et ἐνέργεια, atque purus Dei cultus ei innixus ad ætatem usque Enosh. Nova, uti videtur, corruptio, eaque late serpens, tum temporis invaserat ecclesiam; quam nova reformatio excipiens delevit: "Tum enim cœptum est invocari nomen Domini," Gen. iv. 26. De quo loco nonnulla adjicienda sunt.

II. Verba sunt, אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם יְהוָה. Sunt, qui ecclesiæ reformationem; sunt, qui ejus in idololatriam lapsum, in eis denotari arbitrantur. LXX. ita reddunt, Οὗτος ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ. הוּחַל scilicet non a חָלַל, sed ab יָחַל deduxerunt. Hinc ortum duxit nonnullorum innocens error. Notationem nominis τοῦ Enosh ea verba exprimere suspicati sunt. Chrysostomi in locum interpretatio ei hallucinationi solùm innititur. Enosh enim "speravit" significare arbitratus, multa de pia parentum illius *spe* commentatur.

III. Et sane in nominum Hebraicorum ratione reddenda, nullibi non ineptiunt Græci. Ita Georgius Cedrenus, p. 172: Τὸν πρωτότοκον ὠνόμασε Κάϊν ὅ ἐστι ζῆλος, ὁ καὶ ζηλώσας ἀνεῖλε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἄβελ, ὁ ἑρμηνεύεται πένθος, ἐπ' αὐτῷ γὰρ πρώτῳ φονευθέντι ἐπένθησαν οἱ γονεῖς· inepte, et adversus ὀνοματολογίας rationem in ipso textu assignatum, Gen iv. 1. Ast color haud deest; nam קִנְאָה est invidia, atque אֵבֶל luctus: etiam et Zonaras, Ἄβελ δὲ ὁ δεύτερος, δηλοῖ δὲ πένθος ἡ κλῆσις. אָז verò, seu tunc, ad totum tempus vitæ Enoshianæ referendum arbitror. In diebus Enosh, quem Seth genuit hæc acta sunt. Miseram quidem fuisse jam tum, cum nasceretur Enosh, ecclesiæ conditionem facilè concederem. Inde piis parentibus ὀνοματοθεσίας occasio. אֱנוֹשׁ miser homo est; ab אָנַשׁ lethaliter ægrotavit, calamitosus fuit, Ps. ix. 21. Sed ad tempus nativitatis ejus, quæ hic memorantur, astringere, ratio nulla cogit. Acciderunt enim hæc forsan annis trecentis aut eo circiter, a reformatione prima ecclesiæ, per ejectionem Caini; cum nativitas Enoshi incidat in annum post illius fugam centesimum et sextum. Quamvis enim illius operis, quodcunque tandem fuerit, cujus hîc mentionem facit Spiritus Sanctus, initia forsan posita fuere in ipsa nativitate Enoshi, haud tamen

Digitized by Google

ad effectum perductum credo, donec ipse Enosh, qui signanter notatur, aliquandiu exstiterat paterfamilias; atque in ea sententia sunt Judæi pene omnes.

IV. Idololatriæ in mundum ingressum verbis hisce notari, asserit Targum Jonathani ascriptum: הוא דרא דביומוהי שריאו למטעי ועבדו להן טעון ומכנין לטעותהון בשום מימרא דיי;—"Illa ætas," inquit, "in cujus diebus inceperunt errare, et fecerunt sibi idola, et cognominabant idola sua nomine sermonis Domini." Hoc est, idola sua deos vocabant. Ita etiam Arabs interpres ex editione Erpenii, "Tunc inceperunt homines recedere ab obedientia Dei;" aliter quam habet codex in Bibliis Polyglottis Londinensibus editus. Targum Onkelosi duo sunt exemplaria; unum expressit Arias Montanus in editione Bibliorum Regia, aliud Buxtorfius in sua Basiliensi; quorum hoc "supersedisse homines ab invocando," "cœpisse invocare nomen Domini" illud affirmat. Maimonides omnis idololatriæ initium hinc arcessit, initio libri de Cultu Stell.: האנוש טעו בני האדם טעת גדולה ונבערת עצת חכמי אותו בימי הדור ואנוש עצמו מן הטועים היה חו היתה טעותם: אמרו הואיל והאל ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שמשים המשמשים לפניו ראויים הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד;—hoc est, "In diebus Enosh magnum errorem errarunt filii hominum; et obstupuerunt animi sapientum illius generationis, etiam ipse Enosh ex errantibus erat, atque hic fuit error eorum: dicebant, cum Deus ipse creavit stellas et sphæras ad regendum mundum, easque in alto collocavit, et gloriam eis dedit, et illis ministris utitur, merito profecto celebremus eas, et extollamus, et gloriam eis impertiamur." Respexit vir doctus ad verba illa Mosis, Gen. i. 16: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת־הַמָּאוֹר הַגָּדֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת־הַמָּאוֹר הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֶת הַכּוֹכָבִים. Ab iis degeneres patriarcharum filios occasionem sentit arripuisse, adorandi solem, lunam, totumque ornatum cœlorum, quibus commissum erat in dies noctesque, adeoque in totum terrarum orbem imperium. In eadem sententia est R. D. Kimchi: "In diebus," inquit, "Enosh, erraverunt post idololatriam, et invocatio nominis Dei tunc profanata fuit; sunt autem qui verbum הוּחַל per incipere exponunt hoc modo, 'Tunc inceperunt homines vocare nomina simulachrorum et idolorum nomine Dei.'" Maimonidem sequitur Seldenus, Prolog. iii. ad Syntag. de Diis Syris.

V. Josephus verò hisce omnibus antiquior veri et unius Dei cultum ad septimum usque seculum durasse asserit, Ἀρχαιολ. lib. i. Ei astipulatur in Maase-Beresith, cap. xxii. R. Eliezer; et probat idololatriæ nullam hîc mentionem fieri, *quia rerum aliarum, quas colerent*, hoc est, solis et stellarum, nulla facta est mentio. Hisce consentiunt veteres Christiani plerique. *Οἱ μὲν οὖν ἐξ Ἀδὰμ*, inquit Cyrillus ad Julian., *καὶ μέχρι τοῦ Νῶε γεγονότες ἄνθρωποι, θεὸν ἕνα τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς τῶν ὅλων δημιουργὸν τετιμήκασι; μετὰ δὲ κατακλυσμὸν καὶ τοῦ πύργου κατασκευὴν ἀσύμβατον ἰσχήκασι περὶ Θεοῦ δόξαν, οἳ μὲν οὐρανὸν ὑπεστό-*

Digitized by Google

πεσαν εἶναι θεὸν, ἥλιον δὲ καὶ σελήνην ἕτεροι. Atque hæc sententia verissima est, in qua est etiam Epiphanius, lib. i. cap. i. sect. 4. Beda in Chron. חָלַל, principaliter, "incipere" significat; et in pihel "profanare," in hiphil aut hophal rarissime; inde תְּחִלָּה, "principium," et חָלַל, "publice aliquid" ordiri. Atque hanc interpretationem amplectitur Hieronymus. Neque tum primum *inceperunt homines profanare nomen* Domini, in diebus scilicet Enosh; cum id ab impiis Cainitis longe ante natum Enoshum factum sit. Nulla ideo causa est cur signanter diceretur, tum *incepisse homines profanare* nomen Dei; peculiari modo *invocare*, maxima.

VI. Non ideo corruptio cultus religiosi, sed reformatio ecclesiæ verbis hisce indicatur. Novum quid et insolitum significare notat particula præposita. Cum autem ecclesia intra unius familiæ limites sisteretur, haud difficilis erat ejus reformatio, per ejectionem scilicet contumacium. Verùm aucto in immensum humano genere, et dilatis ecclesiæ pomœriis, alia erat via ineunda. Multitudo enim peccantium impunitatem et licentiam peccandi parit; duo ideo hæc verba denotant. Primò, segreges cœtus, ad Dei cultum solennem peragendum, pios constituisse. Deinde, nomen suscepisse peculiare cultorum seu filiorum Dei, quo ad aliam usque defectionem usi sunt. Ita separatim Dei nomen solenniter invocabant; et Dei nomine vocati sunt; hoc est cultores, seu filii Dei. Utrumque sensum probant nostrates interpretes; nam ut in textu legunt, "Then began men to call upon the name of the LORD;" ita addunt in margine, "To call themselves by the name of the LORD." Atque hæc sola via reformandæ ecclesiæ erat reliqua. Eam ingredi, cum plurimi verum Dei cultum corrumpunt, et pertinaciter in sceleratis moribus persistunt (qui erat istis temporibus ecclesiæ status), et rei ipsius natura, et recta ratio postulat. Quid enim agerent, qui Deo conscientias suas illibatas et puras sistere in cultu religioso cuperent? An se apostatarum turbæ misceri, atque corrumpi paterentur? Id eorum officii non esse videtur: an apostatas foras ejicerent, et exterminarent e finibus ecclesiæ? Id vero in plures a paucioribus fieri nequit. Restitit ideo piorum separatio, et in cœtus segreges collectio. Illud nunc factum esse, verba hæc memorant. Non enim tum primum *profanatum* est nomen Domini, quod ab impiis Cainitis longe ante factum est; neque tum primum absolute loquendo homines inceperunt *nomen Domini invocare*, cum cultui ejus a jactis mundi fundamentis pii omnes vacarent; at vero tum primum, nonnulli, separatione visibili a reliquo mundo facta, solenniter inter se cultum religiosum peragebant.

VII. Atque hæc secunda erat ecclesiæ antediluvianæ reformatio. Prima defectio singularis erat in persona Caini. Illius ejectione constitit prima reformatio. Enoshi tempore latius serpserat, pluresque infecerat hypocrisis. Ut a labe communi immunes se sisterent,

Digitized by Google

et cultum Dei in Mediatore promisso purum conservarent, ab apostatarum turba secedentes pii Sethitæ, et segreges cœtus instituentes, "filii Dei" dicti sunt. Atque hîc primum ecclesia, a mundo visibiliter et sponte separata, exstitit.

VIII. Hujus reformationis virtute effloruit theologia pura, atque vi ejus, ecclesia visibiliter separata, ad annos mille, aut eo circiter. Eo temporis curriculo insigne obedientiæ exemplar, theologiæ veræ τεκμήριον et vitæ æternæ pignus, in Enochi translatione Deus edidit, Gen. v. 24. Rerum vero processu, impii Cainitæ, atque Sethitæ isti, a quibus tempore reformationis Enoshianæ pii secesserant, pacem uti videtur communiter colendam prætendentes per connubia, et alia vitæ politicæ vincula, in piorum consortium admissi, omnia divina, humanaque catholice pene pessundederunt. Is est fatalis plerumque post reformationem, corruptionis denuo in ecclesiam admissæ exitus.

IX. Maxima autem apostatarum impiorum caterva, in piorum consortium admissa, cum hi neque per illorum ejectionem auctoritativam, uti loquuntur, nec per secessionem voluntariam se amplius liberare potuerint, defectio illico catholica, et tota ecclesia corrupta evasit. Deus ideo dispensationi isti, ac theologiæ Adamicæ sublapsariæ in theologorum apostatarum παναλεθρίᾳ diluviana finem imposuit.

X. Defectionis autem hujus ultimæ, ecclesiæ antediluvianæ, ortum, progressum, et finem memoriæ prodidit ipse ejus ultor justissimus, Gen. vi. 1–5. Ortum, ver. 1, 2, enarrant, "Evenit autem cum cœpissent homines multiplicari in terra, et filiæ genitæ erant illis, ut videntes filii Dei filias hominum bona forma esse, acciperent sibi a quibusvis mulieres quas eligebant."

XI. Quinam sint hi "Dei filii," quænam "hominum filiæ," ambigitur. De angelis bonis, malis, nescio quid nugantur Judæi. Etiam ante rabbinos natos Philo et Josephus. Auctor etiam librorum Enoch, quorum fragmenta quædam exstant, apud Josephum Scaligerum in animadversionibus Eusebianis, et Kircherum Oed. Ægypt. tom. ii. cap. ii. Ei delirio favent patrum antiquorum plurimi, Justin. Apol. ii.; Clem., Strom. lib. iii.; Tertull. de Habitu Mulier.; Lactan. Institut. lib. ii. cap. xv.; Euseb. Præpar. Evangel. lib. v.; Ambros. de Virgi. Veland.; Zosimus Panopolites apud Photium, Cod. cxci. Sed neque angelorum natura aut conditio, Matt. xxii. 30, neque narrationis Mosaicæ series suspicionem istam patitur. בְּנֵי הָאֱלֹהִים, seu "filii Dei," per בני רנדביא, seu "filii potentum," reddit Onkelos; et בְּנוֹת הָאָדָם, "filiæ hominum," per בנת אנשא, seu "filiæ pauperum." LXX., υἱοὶ Θεοῦ. Aquila, υἱοὶ θεῶν, "filii deorum." Filii τῶν δυναστευόντων, Symmachus, teste Hieronymo. Atque hi omnes, summam omnium ordinum confusionem in statu politico, ac communi vivendi genere intelligunt, quasi nullo graduum respectu, aut dignitatum honore habito, inter se more pecudum coiissent homines. In ea sententia est Rambam, More

Digitized by Google

Nebuch. p. i. cap. xiv.: "אָדָם significat," inquit, "etiam 'communem plebem,' et 'multitudinem hominum;' ut etiam 'filii Adam,' etiam 'filii viri,' Ps. xxxiii. 13; et in hoc significatu dictum est, 'Et viderunt filii Dei filias Adam.'"

XII. Sed res per se satis patet. "Filii Dei" fuêre, qui a diebus Enosh, cœtus segreges, pro vero Dei cultu celebrando, instituerunt, *υἱοθεσίαν* professi. Eo nomine impio mundo odio fuere et ludibrio. Neque enim unquam erat, eritve sui dissimilis hac in re mundus. Ii per aliquot forsan annorum centurias se a communione malorum, quæ semper defectionis ecclesiasticæ causa exstitit præcipua, segregarunt. Temporum processu illi etiam aucti fuêre prole improba, penes quam tantum *υἱοθεσίας μόρφωσις*. Ea effreni libidine percita, apostatarum filias sibi connubiis junxit. Atque eæ "filiæ hominum" fuêre. Ad illud usque tempus pios Sethitas omnia jura, cum divina, tum humana, separatim habuisse a Cainitis, etiam loca late distantia, sine ullo vitæ aut seculi commercio incoluisse, vetus est Judæorum traditio; quam, quia veri speciem habeat, haud temere rejicerem. Eam fabulis interpolatam refert Abulpharajius Pocockianus: "Seth," inquit, "filius Adam: Fertur illum primum scribendi auctorem fuisse; et progeniei suæ vitæ beatæ, quæ parentibus suis in paradiso fuerat, desiderium ingessisse; adeo ut Montem Hermon secesserint, cultui Dei, pietati, et continentiæ dediti, neutiquam ad mulieres accedentes, unde vocati sunt Bani-Elohim. Anno vero Jaredis quadragesimo descendentes de Monte Hermonis, cum de reditu in paradisum desperarent" (hoc est, cum vitæ sanctimonia, et a mundo separatio eis tædio esse cœperunt), "feminas concupiverunt; cumque uxores illis dare recusarent propinquitate ipsis juncti, despicatui illos habentes, *Cainitæ* eos ad matrimonium invitarunt, ultro illis filias suas præbentes, quibuscum congressi, pepererunt gigantes, bellis et incursionibus hostilibus præstantes."

XIII. Atque hæc ille ex libro apocrypho Enochi *περὶ τῶν ἐγρηγόρων* hausit; excepto, quod, quæ is Sethitis ascribit, ille alter, nugator Judæus, angelis in Montem Hermonis descendentibus, assignat. Illorum autem librorum *περὶ τῶν ἐγρηγόρων*, et *περὶ αποκαλύψεως Μωϋσέως*, quæ adhuc exstant fragmenta, istiusmodi fabulas cuivis ea sitienti affatim suppeditabunt. Angeli autem antiquis *ἐγρήγοροι* dicti. Ansam eripuerunt e Daniel. cap. iv. 10. עִיר seu "vigil" e cœlo respexisse dicitur. Vulgati codices textus Græci habent *εἷς* voce Hebraicâ retentâ: MS. quidam *ἐγρήγορος*.

XIV. Ex hoc fonte prodiit omnium in omnibus *ἀθέμιτος μίξις*. Tandem uterque cœtus ita in unum coierunt, ut sola familia Noachi excepta, vix supererat inter mundum et ecclesiam distinctio. Id ostendit Spiritus Sanctus, ubi affirmat "omnem carnem viam suam corrupisse," Gen. vi. 12. Hæc, inquam, origo erat defectionis catholicæ ecclesiæ Enoshianæ, seu Adamicæ, antediluvianæ, secunda

Digitized by Google

vice reformatæ, qua illustre omnis catholicæ apostasiæ ortus exemplar habemus. Malorum enim consortium illud semper erat, quod ecclesiam pessundedit.

XV. Videamus porro defectionis hujus progressum. Eum ver. 11, 12, Spiritus Sanctus exponit, "Corrupta erat terra coram Deo ipso, et impleta erat violentia; et aspiciens Deus terram, ecce corrupta erat, quia corruperat omnis caro viam suam." Eousque scilicet progressa est, ut se extenderit ad omnem carnem; Noacho tantum excepto, ver. 8, vii. 1. Is autem "præco erat justitiæ," 2 Pet. ii. 5. In cujus ministerio Spiritus Christi "disceptabat cum rebellibus," 1 Pet. iii. 19, centum et viginti annis, Gen. vi. 3. Ita locum illum exponit Targum Ben Uzzielis, qui tamen more solito, nescio quid, nugatur de Schamchazai et Uzziel, qui tum temporis ex cœlo cadentes, gigantes genuerunt.

XVI. Naturam hujus apostasiæ in idololatria præcipue constitisse, contendit Maimonides. In ejus sententiam abiit Seldenus. Deorum nomina quos coluerunt præbet nobis in Alcorano Muhammedes, Azoar. lxxxi., Wadda, Sawahia, Jagowth, Jalowh, et Nasera. Hisce uti videtur Schamchazai, et Uzziel operam dederunt. Sed nugas mittamus. Quæ de idololatria antediluviana dicuntur, omni probabilitate destituta sunt. Etenim nullam ejus mentionem facit Spiritus Sanctus, minime prætermissurus, utpote peccatum gravissimum, et ad vindicias justitiæ divinæ in mundo perdendo peragendas efficacissimum argumentum. Magnum proculdubio futuri judicii præjudicium, ut loquitur Tertullianus, et sola cruce Christi minus, in prisci mundi exterminatione diluviana Deus exhibere voluit; an ideo in tantæ cladis, pœnæque, solâ æternâ minoris, causis exponendis, maximum omnium peccatum silentio prætérire censeri possit; præsertim, cum crimina alia et scelera eam commerentia accurate recenseat? Malitia enim cordis hominum, corruptio vitæ universalis, violentia et rapina, connubia etiam illicita exserte memorantur, cap. vi. 2, 5, 11–13, cæterum seculi vitia, et scelera haud inepte enarrat apud Annium Viterbiensem Berosus; sicut et Ovidius Metamor. i.: "Hi," inquit, "gigantes vastitate corporis et robore confisi irruentes armis omnes opprimebant, libidinique inservientes invenerunt papiliones et instrumenta musica, et omnes delitias; manducabant homines, ... et nihil erat, quod non admittebant contemptores religionis et deorum." Verum autem Berosum, diluvium historia sua memoriæ etiam consecrasse, testis est Josephus Ἀρχαιολ. lib. i. cap. iv.

XVII. Finis seu exitus hujus apostasiæ catholicæ, erat apostatarum πανωλεθρία diluviana, nempe, ὁ τότε κόσμος ὕδατι κατακλυσθεὶς ἀπώλετο, 2 Pet. iii. 6. Hanc diluvii causam gentes traditione accepisse, testis est, inter alios plurimos, Lucianus, Περὶ τῆς Συρίης Θεοῦ, sect. 12, Ἤδε ἡ γενεή, inquit, οἱ νῦν ἄνθρωποι οὐ πρῶτοι ἐγένοντο, ἀλλ' ἐκείνη μὲν ἡ γενεή, πάντες ὤλοντο. Οὗτοι δὲ γένεος τοῦ δευτέρου εἰσὶ· τὸ αὖθις ἐκ Δευκαλίωνος ἐς πλη-

Digitized by Google

Ὧν ἀπίκετο. Ἐκείνων δὲ περὶ τῶν ἀνθρώπων τάδε μυθέονται. Ὑβρισταὶ κάρτα ἐόντες, ἀθέμιστα ἔργα ἔπρασσον, οὔτε γὰρ ὅρκια ἐφύλασσον, οὔτε ξείνους ἐδέκοντο, οὔτε ἱκετέων ἠνείχοντο ἀντ' ὧν σφίσι ἡ μεγάλη συμφορὴ ἀπίκετο. Αὐτίκα ἡ γῆ πολλὸν ὕδωρ ἐκδιδοῖ· καὶ ὄμβροι μεγάλοι ἐγένοντο, καὶ οἱ ποταμοὶ κατέβησαν μέζονες, καὶ ἡ θάλασσα ἐπὶ πολλὸν ἀνέβη, ἔστε ὃ πάντα ὕδωρ ἐγένοντο, καὶ πάντες ὤλοντο. Δευκαλίων δὲ μοῦνος ἀνθρώπων ἐλίπετο ἐς γενεὴν δευτέρην, εὐβουλίης τε καὶ τῆς εὐσεβέος εἵνεκα. Ἡ δὲ οἵ σωτηρίη, ἥδε ἐγένετο. Λάρνακα μεγάλην, τὴν αὐτὸς ἔχε, ἐς ταύτην ἐσβιβάσας παῖδά τε καὶ γυναῖκας ἑωυτοῦ, ἐσέβη. Ἐσβαίνοντι δὲ οἵ ἀπίκοντο σύες, καὶ ἵπποι, καὶ λεόντων γενεὰ, καὶ ὄφιες, καὶ ἀλλὰ, ὁκόσα ἐν γῇ νέμονται πάντα ἐς ζεύγεα, ὁ δὲ πάντα ἐδέκετο· καί μιν οὐκ ἐσίνοντο, ἀλλά σφισι μεγάλη διόθεν φιλίη ἐγένετο· καὶ ἐν μιῇ λάρνακι πάντες ἔπλευσαν, ἔστε τὸ ὕδωρ ἐπεκράτεε· τὰ μὲν Δευκαλίωνος περὶ Ἕλληνες ἱστορέουσι·—id est, "Hæc hominum generatio, quæ nunc est, ab initio haud quaquam fuit, sed ea, quæ tum fuit, tota interiit. Hi autem homines, qui nunc sunt, secundi generis sunt, ejus scilicet, quod rursus a Deucalione in tantam multitudinem excrevit. De illis autem hominibus hujusmodi quædam traduntur, cùm contumeliosi admodum essent, nefaria opera eos perpetrasse: neque hospites recepisse, neque supplicum misertos esse; ob quam rem maximam calamitatem ipsos mox consecutam esse; statim enim et tellus multam aquam effudit, et imbres magni fuerunt, et flumina solito majora decurrerunt, et mare quoque in multum ascendit, eousque dum omnia aquis inundarentur, atque omnes perirent. Deucalion autem solus hominum relictus fuit in secundam generationem prudentiæ simul, et pietatis gratia. Servatus autem fuit hoc pacto. Arcam quandam magnam, quam ipse habebat, impositis in eam et liberis et uxore sua conscendit. Cæterum cum ipse ingrederetur, venerunt eodem et apri et equi, et leonum genera, et serpentes, aliaque quæcunque tellure pascuntur, bina ex unoquoque genere cuncta. Ille autem recepit ad se omnia, atque ea ipsum haud quaquam lædebant, sed magna inter eos a Deo concordia erat, unaque in arca omnes navigabant, quamdiu aqua superabat, atque hæc quidem de Deucalione Græci tradunt." Hæc ille, quæ omnia a sacro textu desumpta esse, nemo non videt. Ea etiam in re ludit Horatius:—

> "Terruit gentes, grave ne rediret
> Sæculum Pyrrhæ, nova monstra questæ;
> Omne quum Proteus pecus egit altos
> Visere montes.
> Piscium et summa genus hæsit ulmo,
> Nota quæ sedes fuerat columbis:
> Et superjecto pavidæ natarunt
> Æquore damæ."—Od. ii. lib. i.

Similia ex Hieronymo Ægyptio, Beroso, Mnasea, Nicolao Damasceno refert Josephus, Antiquit. lib. i. cap. iv. ex Abydeno et Alexandro Polyhist. Eusebius in Chronic.

Digitized by Google

XVIII. Sed diluvium catholicum cum τοπικῷ Deucalionis, vel, quod illud longe antecessit, Ogygiano, plerique confundunt. De eis omnibus recte scriptor antiquissimus apud Cedrenum: Ὅτι δύο κατακλυσμοὶ κατὰ τὴν Ἑλλάδα γῆν διαζεζλημένοι γεγόνασι· πρῶτος μὲν ἐπὶ Ὠγύγου ἐν τῇ Ἀττικῇ (plurimi autem Ogygen non Atticæ sed Thebarum regem fuisse aiunt); χρόνοις δὲ ὕστερον ἐν Θετταλίᾳ (hoc est, quæ postea ita dicta est, nam neque Homero id nomen innotuit) ἐπὶ Δευκαλίωνος, βασιλεύοντος Ἀθήνησι δευτέρου Κραναοῦ αὐτόχθονος. Τούτου τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ ἐπὶ Δευκαλίωνος δηλονότι, δοκοῦσι μεμνῆσθαι καὶ Αἰγύπτιοι, φάσκοντες τὴν χώραν αὐτῶν μὴ κατακέκλυσθαι· καὶ δικαίως φιλονεικοῦσι μὴ κατακεκλύσθαι τότε τὴν Αἴγυπτον· τοπικὸς γὰρ γέγονεν οὗτος ὁ κατακλυσμός. Τὸν γὰρ πρότερον ἤτοι τὸν καθολικὸν κατακλυσμὸν οὐδὲ γινώσκουσιν. Οὔπω γὰρ ἦν ὁ πατριάρχης αὐτῶν γεννηθείς. Χὰμ δὲ ὁ υἱὸς Νῶε, πατὴρ Μεστρέμ, ἀφ' οὗ Αἰγύπτιοι. At nulli dubium est, quin primi μυθογράφοι ita diluvii catholici famam cum particularium historia miscuerint, ut nec hæc, neque illud intellexerint posteriores. Qui plura volet de diluviis hisce, consulat Augustin. de Civit. Dei. lib. xviii. cap. ix.; Nonnum, lib. iii; Orosi. lib. i. cap. ix.

XIX. Atque hunc finem consequuta est ecclesia apostatica antediluviana. Novæ defectionis post reformationem crimine se alligans, irreformabilis evasit. Hanc solemnem theologia supernaturalis primæ revelationis sortita est periodum. Omnium autem ecclesiarum futuris temporibus instituendarum et lapsarum reformandarum typus et exemplar uti videbimus, in ea constituta sunt. Omen vero pro infinita sua misericordia, ab ecclesiis Christianis reformatis Deus avertat.

LIBER III.

DE THEOLOGIA NOACHICA POSTDILUVIANA.

CAPUT I.

2 Pet. iii. 5–7, Cœlum novum et terra nova—Mundus vetus qualis—Mundus novus, Esa. li. 15, 16, lxv. 17, lxvi. 22—Seculum venturum—Mundus futurus—Noachus vir justus—Fidem habuit antediluvianus—Theologia post diluvium in ejus familia restaurata et aucta—Prima fœderis divini expressa mentio—Ad fœderis naturam pertinent promissio et restipulatio—Quo respectu promissio fœdus dicitur—בְּרִית unde—Promissionem nudam sæpe significat, 2 Sam. xxiii. 5; Jer. xxxi. 31, 32—Διαθήκη, συνθήκη—Fœdus unde—Fœdera quomodo olim sancita, Jer. xxxiv. 18—De signo fœderis—Arcus in nube—Signum fœderis cur fœdus dicitur—Natura fœderis Noachici—Præcepta theologiæ addita—Gen ix. 5, 6, præcepti primi postdiluviani, de

Digitized by Google

sanguine non fundendo, expositio—Modus vindictæ per magistratum sumendæ, in eo constitutus—Onkelosi sententia—Talionis origo—Præcepti secundi, de non comedenda carne cum sanguine, expositio, Gen. ix. 2, 3—Septem præcepta Noachidis data—Quid per ea intelligant Hebræi—Noachi apud Inghiramium ad filios oratio ficta—Ecclesiæ Noachicæ instauratio—Duratio—Chami peccatum—Judæorum nugæ—Fabulæ Saturni resecti ortus—Canaan cur maledictus—Ecclesiæ reformatæ novæ promissiones datæ—Illius nova defectio—Defectionis occasio—Ecclesiæ Noachicæ defectionis catholicæ narratio.

I. ORTUM et progressum *mixtæ* istius theologiæ, quæ partim *lege naturali* seu rationis rectæ dictamine, aut theologiæ *ἐνδιαθέτου* reliquiis, partim *revelatione* Adamo post ingressum peccati factâ constitit, superiore dissertatione exposuimus. Varios etiam *ἀποστασίας* illius gradus, quæ totalem a Deo totius pene mundi defectionem tandem intulit, atque theologorum apostatarum pœnam horrendam et *παναλεθρίαν*, paucis ibidem ostendimus. Ejus theologiæ instaurationi, incremento, progressui et eventibus a diluvio ad vocationem Abrahami usque, exponendis, jam proximo in loco incumbimus. Totam autem hanc *οἰκονομίαν* divinam ita proponit B[eatus] Petrus: *Οὐρανοὶ ἦσαν ἔκπαλαι, καὶ γῆ ἐξ ὕδατος καὶ δι' ὕδατος συνεστῶσα, τῷ τοῦ Θεοῦ λόγῳ, δι' ὧν ὁ τότε κόσμος ὕδατι κατακλυσθεὶς ἀπώλετο· οἱ δὲ νῦν οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ τῷ αὐτοῦ λόγῳ τεθησαυρισμένοι εἰσὶ, πυρὶ τηρούμενοι εἰς ἡμέραν κρίσεως καὶ ἀπωλείας τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων*, 2 Epist. iii. 5–7.

II. Duplicis hic "mundi" meminit apostolus; veteris illius, qui per aquam perierat, atque tum temporis præsentis per ignem consumendi; post cujus interitum, tertii ingressum prænunciat ver. 13, *Καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ γῆν καινὴν κατὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκώμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ.* De aspectabili cœlo, terrave, respectu substantiæ, neutro in loco agit apostolus. Mundo enim veteri per aquam destructo, mansit nihilominus cœlorum, terrarumque compages. "Mundus" ideo iste fuerunt homines mundo degentes. Eis per diluvium deletis, mundus alius, ad Dei cultum rite peragendum, erigi debuit. Hujus autem mundi fundamenta posuit Deus in familia Noachi, totam fabricam perfecit ecclesiæ Judaicæ erectio atque ornatus. Atque is mundus erat, quem illico igne dissolvendum prædixit B[eatus] Petrus; stylo nempe prophetico. Ita legimus apud Esaiam, cap. li. 15, 16, "Ego Dominus Deus tuus, scindens mare, et personant fluctus ejus, Dominus exercituum nomen ejus: et posui verba mea in ore tuo, et in umbra manus meæ protexi te, ad plantandum cœlos et fundendum terram, et ad dicendum ad Zion, Populus meus tu."

III. Quo tempore ideo Deus, dividens mare, et educens populum suum ex Egypto, verbum seu legem, cum solenni cultus sui præscriptione ei concredidit, in ecclesiam eum sibi formans, novum hunc mundum, cœlum illud et terras instituit et absolvit. Eo tempore quo Petrus scripsit, mundus hic, hoc est, ecclesia Judaica jam apos-

Digitized by Google

tatica in exitium *ignis* festinavit; non aliter quam mundus ille vetus in *diluvium* se præcipitavit. Incendio templi et urbis, dissoluta est istius mundi compages. Alium autem mundum, quoniam nondum adesset τοῦ αἰῶνος συντέλεια, novos cœlos, novamque terram, secundum Dei promissum, fideles exspectare jubet apostolus. Promissum illud exstat Esaiæ cap. lxv., commate 17; atque iisdem verbis cap. lxvi., commate 22. "Ecce," inquit, "ego creaturus sum cœlos novos et terram novam, neque commemorabuntur hæc priora, neque venient in animum." Ecclesiæ statum post adventum Christi propheta in locis hisce depingit; nempe quo tempore Deus assumpturus esset ex gentilibus in sacerdotes et Levitas, uti verba se habent, commate 21 capitis ultimi; hoc est, instituturus esset ministerium evangelicum. Inde is status ecclesiæ ante mundi istius secundi conflagrationem, "seculum venturum" et "mundus futurus" indigitabatur; uti nos docet Paulus in Epistola ad Hebræos, cap. ii. ver. 5, atque etiam cap. vi. ver. 5. Periit itaque per aquæ diluvium primus ille seu vetus mundus; secundum, tum temporis præsentem, per ignem periturum prænuntiat apostolus, *futurum* autem, ad *consummationem usque seculi* duraturum confirmat: sed e diverticulo in viam redeamus.

IV. Noachum ipsum, de quo nobis sermo est, constat hominem justum fuisse, Deo gratum et acceptum, ex multiplici Spiritus Sancti testimonio. Gen. vi. 8, 9, "Noach vir justus, integer in generationibus suis, et secundum Deum indesinenter ambulabat;" etiam ver. 1, cap. vii., "Te perspexi justum coram me in ætate hac." Honorifica præterea et testimonio huic conformis, cum in Veteri, tum in Novo Testamento (quod rarum et pene singulare) ejus mentio facta est, Ezech. xiv. 14; 1 Pet. iii. 20; 2 Pet. ii. 5. Justitiam autem eum per fidem obtinuisse probat apostolus, undecimo capite ad Hebræos. Fides omnis salutaris respicit promissum Semen. Hanc vero fidem habuit antediluvianus; tunc enim testimonio justitiæ per Deum ornatus est. Justus ideo erat, et Deo gratus, coram eo ambulans integer, vi theologiæ istius Adamicæ antediluvianæ, quam superiori dissertatione tradidimus. At vero in gratiam ipsius Noachi, et ecclesiæ in familia ejus instaurandæ, variis luminis gradibus statim a diluvio aucta est ea theologia, quos strictim percurram.

V. Theologiam peccatorum antediluvianam in tres partes superiùs dispescuimus; promissionem gratiæ, legem naturæ scilicet, et cultus instituti præscriptionem. Novâ ad Noachum revelatione factâ, prima ulteriùs aucta, secunda plenius exposita est, tertia stabilita. Etenim nunc primum fœderis Deus mentionem expressam facit, Gen. ix. 9, וְאֲנִי הִנְנִי מֵקִים אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם;—"Et ego, ecce, ego statuo fœdus meum vobiscum." Pactum gratiosum, beneficia spiritualia exhibens in Mediatore, Deum cum Adamo in promisso

Digitized by Google

illo seminis celeberrimo sanxisse, antea probavimus. Ad solennitatem quidem fœderis divini, requiritur promissio vitæ, omniumque mediorum ad eam gratiose obtinendam necessariorum, cum obedientiæ exactione atque restipulatione expressa. Omnia hæc vero simul exprimi ubicunque de fœdere solum agitur, necesse non est.

VI. Promissio semper includit obedientiæ requisitionem. Est enim obedientia, nihil aliud quam *mediorum ad vitam promissam obtinendam institutorum, debita observantia.* Ubi autem ea obedientia, quæ in fœdere requiritur moralis solummodo est, atque ideo fundamentum generale alibi habet, quàm in ipso fœdere, nempe in lege naturæ, atque per fœdus tantùm acceptum et Deo gratum redditur, cùm promissio sit puræ revelationis, nomen fœderis promissioni peculiariter ascribitur. Atque ita fit hoc in loco; promissio *fœdus* dicitur. Sed et alias ob rationes promissio et fœdus idem sonant; eas enarrandi hic locus non est: de ipsa voce pauca addi possint. בְּרִית a בָּרָה seu בָּרַת, "succidere" aut "excidere," dici nonnullis placet. Ita Grotius, Annotat. ad initium Evangelii secundum Matthæum, quia in fœderibus victimæ *cædebantur.* Alii ad בָּרָא, quod "deligere" etiam et "disponere" significat; atque ea nominis ratio Cocceio viro docto pioque placet, de Fœd. Dei, cap. i. A בָּרַר, "eligere," "purificare," Mercerus in radice בָּרַת; unde unde ortum ducat, sæpe nudam "promissionem" significat, 2 Sam. xxiii. 5, Jer. xxxi. 31, 32; etiam "donationem" gratuitam irrevocabilem, Num. xviii. 9; atque "statutum" seu decretum Dei, Jer. xxxiii. 21. Et sæpissime adhibetur ubi solennis partium conventio aut pactio locum nullum habet. In Novo Testamento per διαθήκην redditur; quæ vox æque late patet, ac בְּרִית. De legibus, sponsionibus, testamentis utitur, teste Grotio. Vox συνθήκη, quæ proprie "fœdus" significat, ad explicationem בְּרִית, non adhibetur in Novo Testamento. Seniores LXX. perpetuo eam vocem per διαθήκη reddunt; aliter Aquila et Symmachus, qui etiam συνθήκη utuntur. Ballius nostras, tractatu de Fœdere Divino, cap. i., affirmat LXX. בְּרִית per συνθήκη reddere, Esa. xxviii. 15. Sed fallitur vir doctus; nam vox illa, quam ibi loci per συνθήκη transferunt, חֹזֶה est, quæ proprie "visionem" significat; versûs autem initio more solito, loco בְּרִית, διαθήκη ponunt. Ejus rei rationem optime reddit idem Grotius: "Συνθήκαι," inquit, "ex consentienti duarum voluntatum testimonio vinculi potestatem accipiunt; at quod Moses, aliique בְּרִית vocant, plerumque est ejusmodi, ut nullum partis alterius consensum requirat, cum obligandi vis ei adsit solo Dei jussu et imperio." Ita est, non suspenditur Dei fœdus a voluntate nostra, ullisve conditionibus a nobis præstandis; ab auctoritate, gratia, et fidelitate ipsius Dei virtutem omnem habet et effectum. Absoluta enim est promissio gratiæ, neque ulla est fœderis conditio, quæ in ipsa promissione non continetur. Inepte ideo agunt et præpostere, qui, ex natura fœderis inter homines sanciri soliti, naturam τῆς בְּרִית divinæ

Digitized by Google

exponere conantur. Neque "fœdus" apud Latinos semper solennem "*partium* conventionem" denotat; sed aliquando legem seu constitutionem: sic apud Virgilium Æn. i. 66:—

—— "Regemque dedit, qui fœdere certo
Et premere, et laxas sciret dare jussus habenas."

Fatemur autem promissionem hanc veram naturam fœderis habuisse; atque ideo in hunc locum τὴν διαθήκην τῶν LXX. per συνθήκας interpretatur Chrysostom. Homil. xxviii. in Gen.

VII. Cæterum "fœdus," a "feriendo" dicitur; nominis ortus ex fœda superstitione. Fœderum ineundorum morem, unde nominis origo, inter alios narrat Polybius, lib. iii. cap. xxv.: "Fecialis," inquit, "sumpto in manibus lapide, postquam de fœdere inter partes convenerat, hæc verba dixit; si recte ac sine dolo malo hoc fœdus atque hoc jusjurandum facio, dii mihi cuncta felicia præstent; sin aliter aut ago, aut cogito, cæteris omnibus salvis, in propriis legibus, in propriis laribus, in propriis templis, in propriis sepulchris, solus ego peream, ut hic lapis de manibus meis decidet." Alii aliter fœdera inita fuisse memorant, atque hisce verbis usum "fecialem." "Ita fœde me percutiat magnus Jupiter, ut fœde hunc porcum macto, si pactum fœderis non servavero." Atque ita porcum feriens ictu saxi occidit. Ita pene Livius, lib. i. cap. xxiv.: "'Audi Jupiter; audi pater patrate; ut illa palam prima postrema ex illis tabulis cerave recitata sunt sine dolo malo, utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt, illis legibus populus Romanus prior non deficiet. Si prior defexit publico consilio, dolo malo, tu ille Diespiter populum Romanum sic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam: tantoque magis ferito, quanto magis potes, pollesque.' Id ubi dixit, porcum saxo silice percussit." In eundem sensum poeta:—

"Armati, Jovis ante aras, paterasque tenentes
Stabant, et cæsâ jungebant fœdera porcâ."—Æn. lib. viii. 640.

Atque,—

—— "Purâque in veste sacerdos
Setigeræ fœtum suis .... attulit."—Lib. xii. 169.

VIII. Probabile est, emanasse hunc morem fœdera sanciendi, non sine pravæ superstitionis interventu, ab antiqua illa consuetudine, stata et solennia pacta per sacrificia ineundi, ac hostiæ immolandæ in duas partes distributione, quas inter fœderaturis transeundum erat. Morem istum late persequitur Homerus Iliad. γ. 252, in fœdere, quod Paridis et Menelai μονομαχίαν præcessit: Ἴν' ὅρκια πιστὰ τάμηαι. In quæ verba Eustathius: Τὸ τάμνειν δὲ ὅρκια παρ' Ὁμήρῳ καὶ Ἡροδότῳ τὸ θῦσαι τὰ ἐπὶ ὅρκῳ σφάγια δηλοῖ. Τάμνειν enim pro θύειν Ionice dicitur. Isto modo stabilitum erat inter principes Jehudæ, et regem Babylonis fœdus, quod ob invocationem nominis sui, Deus *suum* vocat, Jer. xxxiv. 18, "Tradam homines istos qui transgressi sunt fœdus meum, qui non præstiterunt verba fœderis, quod pepigerant coram me, quum transiverunt inter dimidiatas partes vituli ejus, quem dissecuerunt in

Digitized by Google

duo." Et iterum, ver. 19, "Qui transiverunt inter dimidiatas partes vituli illius." Inter hostiæ partes transeuntes, exsecratione se onerabant fœderati, istiusmodi dissectioni se devoventes, nisi statis pactis steterint. Ita Agamemnon deos precatur, Il. γ. 279:—

——Ὅστις κ' ἐπίορκον ὀμόσσῃ·
Τμεῖς μάρτυροί ἐστε, φυλάσσετε δ' ὅρκια πιστά·—
—— "Quicumque perjure juraverit,
Vos testes sitis, et conservate fœdera fida."

Post quæ addit, 292:—

Ἦ, καὶ ἀπὸ στομάχους ἀρνῶν τάμε νηλεῖ χαλκῷ·—
"Dixit, et jugulos agnorum incidit duro ferro."

Morti simili perjuros devovens, Neh. x. 29, "Pepigimus fœdus et juramentum, nos ambulaturos in lege Dei." Inde forsan ista adversus servum infidelem comminatio. Διχοτομήσει αὐτόν: scil. Dominus, Matt. xxiv. 51, ob neglectum fœdus, in partes dividet. Atque ab ista hostiæ sectione, "secare" apud Hebræos est "fœdus ferire:" 2 Paral. vii. 18, "Et suscitabo solium regni tui quemadmodum כָּרַתִּי, David patri tuo;"—Ὡς διεθέμην, reddunt LXX.; "Pollicitus sum," Vulgatus interpres; "As I have covenanted," translatio nostra vernacula. Ad verbum, "excidi," "secui," eodem modo idem verbum usurpatur in cap. ii. prophetæ Haggæi, et ver. 5. Sed ad simplicem בְּרִית hæc non pertinent.

IX. Atque hic progressus theologiæ postlapsariæ primus gradus erat. Revelatione enim hac Noacho facta, communio ista, quæ Deum inter et peccatores in Mediatore intercedit, primum fœdus expresse dicitur. Id nomen consolationis plenissimum, amorem et fidelitatem divinam perspicue enuntians, novæ ecclesiæ in familia Noachi erigendæ substernitur.

X. Porro: signum fœderis visibile Deus nunc primum constituit, nempe "arcum in nube," Gen. ix. 11–13. Non quidem nunc primum arcum in nube constituit; sed nunc primum arcum in nube in signum fœderis constituit. Eo modo Novi Testamenti sacramenta, אֹתוֹת בְּרִית, seu "signa fœderis," appellari posse videntur. Hujus etiam signi gratia, promissio, fœdus dicitur. Promissio enim cum signo visibili, propriam habet fœderis naturam. Unde ipsum signum aliquoties fœdus dicitur: Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη, Luc. xxii. 20. Verum est τῶν βιωτικῶν solum expressam hic mentionem fieri, et ipsum fœderis signum directe temporale beneficium respicit. Nihilominus gratia spiritualis, seu amor Dei gratuitus erga fideles maxime intenditur. Ea enim erat institutionum religiosarum ante Christum in carne exhibitum, οἰκονομία. Sed hæc omnia σκία τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, Heb. x. 1, quorum Christus ἀρχιερεύς, cap. ix. 11, habuerunt. Atque hæc בְּרִית עוֹלָם, seu "æternum fœdus," non nisi in Christo erat. Temporale quidem beneficium in omnes hinc emanavit; at spiritualis gratia fœderis in Christo sanciti, ad electos tantum pertinet.

Digitized by Google

XI. Atque in hunc modum theologia *Adamica antediluviana*, et *nova revelatione*, et *fœderis appellatione*, et *signo visibili aucta est*. Inde fides et spes theologorum confirmatæ. Pertinet autem *arcûs in nube* in signum fœderis designatio, ad cultum institutum. Promissioni itaque accessit fœderis nomen; cultui instituto, novum sacramentum, quibus duæ priores partes istius theologiæ ampliatæ fuerunt.

XII. Porro ad ampliandam hanc theologiam, præcepta etiam ei addita sunt, ut ex omni parte post casum illustrem clarior assurgeret. De homicidio, seu sanguine humano non fundendo, primum erat. Vitæ nempe prima atque ultima cura est; reliqua ei subserviunt. Exstat præceptum, Gen. ix. 5, 6, "Quin etiam sanguinem vestrum animarum vestrarum reposcam; ab omni bestia reposcam illum, adeoque de manu ipsius hominis; de manu cujusque fratris ipsius reposcam animam hominis. Qui effundit sanguinem hominis, per hominem sanguis illius effunditor."

XIII. Violentæ fusionis sanguinis humani solennis hîc instituitur vindicatio. Ipsa effusio lege naturali erat prohibita. Id docet et crimen et pœna Caini. Imo omnis adversus alios violentia, usque adeo contra rectæ rationis dictamen insurgit, ut effrænata illa rabies, qua, quasi impetu facto, se mutuo opprimebant peccatores antediluviani, ipsius diluvii causa gravissima exstiterit. Verum modus violentiam puniendi per magistratum solennis, qui ultra privatarum familiarum pomœria se extenderet, per mutuum plurimorum consensum, nondum constitutus erat. Deus ideo orbem terrarum habitabilem filiis Noachi concedens, conditione hac universos oneravit, nempe quod societatis politicæ et publicæ inter omnes pacis tuendæ ergo, magistratum inter se constituerent. Inde magistratus ἀνθρωπίνη κτίσις; non autem nisi stabili fundamento, Dei scil. jussu, erectus.

XIV. Verba itaque ista rite exponit paraphrastes Onkelos: "Quicunque effuderit sanguinem hominis, per testes, ex sententia judicum sanguis ejus fundetur." Per בְּאָדָם, "in homine," testes idoneos inter homines intelligit. Nec aliter Jonathan: "Qui fuderit sanguinem hominis, per testes, judices condemnabunt ipsum ad mortem; qui vero fuderit absque testibus, Dominus mundi de eo ultionem faciet in die judicii magni." Naturale jus talionis hîc innui existimat Grotius, "quia judicia publica nondum constituta erant." At naturale jus talionis non nunc demum ortum est. Et quamvis judicia publica nondum essent constituta, tamen ut aucto humano genere,—ne scilicet rediret grave seculum antediluvianum violentia effrænata refertissimum,—ut constituerentur hîc cautum est. *Magistratus* ideo *a Deo instituitur et gladius ei in manus datur*, ut recte Munsterus in locum.

XV. Huic præcepto et illud additum est, *de non comedenda carne cum sanguine*, qui anima carnis est. Ejus rei disquisitionem

Digitized by Google

cùm magis operis habeat, quam utilitatis, paucis in illius explicationem adhibitis, missam faciamus.

XVI. Hominibus ante diluvium carnes comedere permissum non esse, plerique affirmant. Quicquid enim est in esu carnium privilegii, demum concedi videtur, Gen. ix. 3, כָּל־רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא־חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה כִּירֶק עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כֹּל. Quæ verba adnectuntur iis, quibus dominium homini in omnia animalia largitur, ver. 2. Locus hic cum illo altero collatus, quo Deus victum antediluvianis concessit, plane ostendit carnibus eos non usos fuisse. Inde abstinentiæ ab animalibus fama ad gentes pervenit, Ovid Metamorph., lib. i. fab. 3, v. 103:—

> "Contentique cibis, nullo cogente, creatis,
> Arbuteos fœtus, montanaque fraga legebant,
> Cornaque, et in duris hærentia mora rubetis;
> Et quæ deciderant patula Jovis arbore glandes."

Atque iterum, lib. xv. fab. 2, v. 96:—

> "At vetus illa ætas, cui fecimus Aurea nomen,
> Fœtibus arboreis, et, quas humus educat, herbis,
> Fortunata fuit, nec polluit ora cruore.
> Tunc et aves tutæ movêre per aëra pennas,
> Et lepus impavidus mediis erravit in arvis;
> Nec sua credulitas piscem suspenderat hamo."

Virgilius etiam, Georg. ii. v. 536:—

> "Ante etiam sceptrum Dictæi regis, et ante
> Impia quàm cæsis gens est epulata juvencis,
> Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat."

Et e nostris Tertullianus, de Cib. Judaic., si is libri auctor, cap. ii. "Cibus," inquit, "primus hominibus, solus arborum fuit fœtus et fructus." Hinc multis disputant philosophi, unde factum sit, ut homines unquam inducti fuerint ad carnes vescendas. Postquam factum scite exagitaverit, necessitati ascribit Plutarchus, Orat. *περὶ σαρκοφαγίας*. E participatione sacrificiorum morem illum fluxisse, pluribus contendit Porphyrius, lib. ii. *περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων*. Inde omnia animalia, quæ jugulantur, veteres Græcos *ἱερεῖα* vocasse ostendit Casaubonus, Animad. in Athenæi lib. i. cap. xi., quia scilicet nullis carnibus vescebantur, nisi eorum animalium, quæ in usum sacrificiorum mactata fuerunt. Sola itaque holocausta ante diluvium in usu fuere. Permisso carnium esu, sacrificia comitabantur epulæ e sacris, etiam quod probabile ante legem, quamvis contrarium defendat Seldenus, De Jure Natur. apud Hebr., lib. iii. cap. viii. Consulantur de primordiis esûs carnium, Beresith Rabb. Parash. xxxiv., Josephus Albo, lib. Ikkar., part. 3, cap. xiv.

XVII. Carne permissa prohibetur esus illius cum sanguine, ver. 4: אַךְ בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ,—"Veruntamen carnem in vita ejus, in sanguine ejus non comedetis." Non ipsius *sanguinis*, sed *carnis*

Digitized by Google

cum sanguine esus prohibetur. Prisci seculi longævos homines pronos fuisse in crudelitatem ostensum est. Inde terra ante diluvium violentiâ repleta. Efferari homines esu crudæ carnis, et sanguinis motu adhuc pene palpitantis, inter Indos Americanos experientia docet. Ei vitio, cujus in confinio, super cætera omnia, verbo Dei destitutum poni videtur humanum genus, ut occurratur, data est prohibitio hæc esûs carnis cum sanguine. Membrum *vivo animali* ereptum intelligunt nonnulli. Eo cibo barbaros Americanos adhuc delectari aiunt. Ita Aben Ezra in locum: "Ob id, quod vobis concessi esum carnium animalium, non debetis esse crudeles in ipsas bestias, ut comedatis membrum de vivo animali." In hanc *sententiam delatos esse recentiores Judæos* odio Christianorum, sentit Grotius, hoc est Græcanicorum, qui adhuc *botulis cruore distentis*, ut loquitur Tertullianus, abstinent. Mihi vix videtur esus sanguinis, qui jam perfrixerit, hic prohiberi. Neque id ullo idoneo argumento ex textu probari potest. Imo ne *sanguis* primario, directe, aut omnino interdicitur; multo minus esus illius a carne separati. Prohibitionis objectum caro est, peculiari modo affecta; בְּנַפְשׁוֹ in anima sua; hoc est, dum adhuc sanguine vivo animatur. Atque operam lusisse mihi videtur Stephanus Curcellæus, Diatribâ Posthumâ de Esu Sanguinis, qua quæstionem illam momenti alicujus esse in praxi Christiana contendit. Videatur Ludovic. De Dieu in locum. Utrum vero, אבר מן החי, "membrum ex vivo," hoc est, sanguine adhuc stillante, an דם מן החי, "sanguis animalis adhuc viventis," seu "sanguis ex animali" adhuc palpitans in carne prohibetur, incertum est.

XVIII. Ad caput hoc etiam pertinent septem illa præcepta πολυθρύλλητα, quæ Deum Noachidis dedisse fama est. Ea ita recenseri plerumque solent:—

1. על עבדה זרה, De cultu extraneo.
2. על ברכת השם, De maledictione Nominis seu Numinis.
3. על שפיכת דמים, De effusione sanguinis.
4. על גילוי ערוה, De revelatione turpitudinum.
5. על הגזלה, De rapina.
6. על הדינים, De judiciis.
7. על אבר מן החי, De membro animalis viventis.

XIX. Horum primo idololatria omne genus prohibetur. De sensu et interpretatione secundi, non ita inter doctos convenit; ex usu vocis בָּרַךְ ambiguo lis oritur. Ea et *benedicere* et *maledicere* etiam significat. Sunt qui affirmative verba efferunt, et benedictionem nominis divini, seu cultum verum *extraneo* illi oppositum, eis intendi volunt. Qui negative de *non maledicendo Dei nomine*, plures. Tertium est de homicidio. De adulterio atque omni concubitu illicito quartum. Quintum, mandatum decalogi octavum exprimit. Regimen politicum sexto instituitur; et crudelitatem omnem mortales aversari docet ultimum.

Digitized by Google

XX. Præcepta hæc Noacho filiisque ejus data fuisse, primo post diluvium anno, asserit Genebrardus, Chron. ad Ann. Mun. 1656. "Septem," inquit, "præcepta dantur, quæ Hebræi partim præcepta filiorum Noe, partim præcepta naturæ appellant, et obligare etiam gentes sentiunt." Nempe ex Judæorum traditionibus manavit ista persuasio. In utroque Talmude et in multorum rabbinorum scriptis mentio eorum frequentissima. At Judæos affirmare præcepta hæc Noacho et filiis ejus, hoc est, quatuor istis hominibus, statim a diluvio data fuisse, falsum est. Per Noachidas seu filios Noachi, intelligunt omnes gentes a se distinctas; se vero Abrahamidas et filios Israel opposite ad filios Noach appellant: inepte, quasi Abraham et Israel non essent filii Noach. Sed ita illi loqui amant. Per Noachidas intelligunt omnes illos qui a Noacho procedentes privilegio nullo spirituali gaudebant. Istis præcepta hæc data esse affirmantes, nihil aliud volunt quam generalia rationis rectæ dictamina ea esse, seu capita juris naturalis vim obligatoriam obtinentia erga eos omnes, qui revelatione supernaturali destituuntur; se vero lege scripta insuper teneri. Hinc sex priora præcepta Adamo tradita fuisse affirmat, Sed. Olam. cap. v.; Sepher. Melakim. cap. ix. Quo scilicet communia naturæ dictamina ea esse, seu universalia juris naturalis capita, ostendunt. Ultimum Noacho additum fuisse asserunt; ita mandatum illud *de non edenda carne cum sanguine* interpretantur, Manas. Conciliat. qu. ii. in Deut. Cæterùm præcepta hæc doctissimis commentariis illustrasse Johannem Seldenum, notum est; quibus harum rerum studiosum lectorem remittimus.

XXI. Nolo hîc orationem Noachi ad posteros, quos secum in Italiam adduxit, quam in lucem protulit Curtius Inghiramius, inter Etruscorum antiquitatum fragmenta apponere, quasi locum aliquem in hac theologiæ antediluvianæ dilatatione occupaturam. Totum enim drama istud de inventis globulis, qui inclusas tenerent Hetruriæ antiquitatum historiolas, ab adventu Noachi in Italiam ad usque bellum Catilinarium, mihi, nec mihi solum, operosissimum videtur, docti quidem hominis, sed otio et ingenio suo nimium, imò impie abutentis figmentum. Quoniam autem in oratione, quæ Noacho adscribitur τὸ πρέπον observaverit dramatis auctor, judicio lectoris eam hîc loci permittendam duxi. Titulus globuli in quo reposita erat oratio hic est, "NOA VANDIMON." Deinde: "Hæc sunt verba magni Vandimonis, quæ ego Ancus Cecinna transcripsi." Oratio autem ista: "Audite, filii nepotesque mei, verba mea, et auribus vestris percipite quæ pater vester loquitur vobis. Benedictus Deus, ante cujus conspectum inveni gratiam, qui me ex aquis ereptum ad reparandum humanum genus, quod Deo irato pluviis imbribusque deletum est, ne, quod Deus fecerat, penitus periret, reservavit. Vos igitur maximo Æsari non ingrati; ipsum timete solum, ei servite ex mentibus vestris, quia dignus est, et quia multa bona fecit vobis, et

Digitized by Google

quia Deus est. Si maximus Æsar fuerit vobis semper Deus, nihil vobis deficiet. Ejus altare non polluatur, animam fratris sui nullus exquirat, sicut fecit Cainus. Sit inter vos vinculum pacis, neque unquam rumpatur. Vos civitatem hanc habetis, quam in monte hoc ædificavi; cùm hoc vobis non satis fuerit (nam vos multiplicari oportet), in eodem monte alias ædificare poteritis; et si mons non fuerit satis, eligite loca salubria, in quibus alias ædificare valeatis. Et si non fuerint inter vos dissensiones, omnia prospera succedent vobis. Qui Deum non timet, et qui a fratribus dissentit, ejiciatur a vobis, quia discordia fratris omnia corrumpit. Nolite filii mei iterum provocare Deum in fornicatione, in iniquitate, et nequitia, sed reminiscimini Deum qui fecit vos, liberavit vos ab aquis, et omnia propter vos creavit, vobis omnia subjecit. Deus bonos exaltat, impios disperdit; ipsum amate solum, et omnia in timore ejus facite; nam hæc facientes abundantiâ frumenti, vini, et olei replebimini, et filii fratrum vestrorum servient vobis. Regnum vestrum in secula manebit. Sacros ritus, et ceremonias, et omnia quæ relinquo vobis, custodite semper; eaque filios vestros docete. Benedicat vobis Deus, et omni benedictione vos repleat: et cito regem mittat, ni vos a potestate aliena eripiat." Hæc ille; cujus nugas miror doctis ullis placuisse unquam, cum nulla non pagina totius libri fraudem et imposturam satis indicet.

XXII. Atque hæc fuit theologia postdiluviana; nempe naturalis illa Adami per Messiæ promissionem novo fini destinata, et in novos usus consignata, ei statui conformis, in quem Satanas per peccatum homines omnes dolo malo illexerat, nova revelatione, solennis fœderis renovatione, signo visibili, variisque præceptis aucta et instaurata, quam regulam fidei, obedientiæ, cultûsque totius divini habuit ecclesia octonaria. Ea instructos multos summâ erga Deum reverentiâ, pietate, fide, amore, obedientiâ; erga proprium genus mansuetudine, charitate, misericordiâ, justitiâ, fidelitate, ætatem egisse, non est cur dubitemus. Sanctitas enim cordis, vitæ puritas et integritas, erga alios beneficentia, morum omnium simplicitas et candor, reliquæque virtutes, quarum beneficio ad imaginem Dei homines renovantur, etiam in minimo revelationum gradu externo, modo adfuerit Spiritus Sanctus salutari suo lumine mentes hominum irradians, vigere potuerunt.

XXIII. Hujus theologiæ beneficio, ecclesia reformata, quoad externam professionem et ὁμολογίαν, annos quadraginta, aut eo circiter, pura et Deo accepta in terris versata est. Nihil enim, quod eam ullatenus contaminaret, nisi post natum et forsan annorum aliquot ætate provectum Canaanum filium Chami quartum et minimum, memoriæ proditum est. Erupit tandem Chami diu celata impietas. Ea qualis fuerit, ostendit Spiritus Sanctus, Gen. ix. 22. Peccatum erat contra rationis rectæ dictamina, quæ, teste Aristotele, γονεῖς τιμᾷν

Digitized by Google

omnes docent. Ita etiam Plutarchus περὶ φιλαδελφίας: Πάντες λέγουσι καὶ ᾄδουσιν ὡς γονεῦσι τιμὴν μετὰ θεοὺς πρώτην καὶ μεγίστην ἦτε φύσις, ὅ τε τὴν φύσιν σώζων νόμος ἀπέδωκε. Καὶ οὐκ ἔστιν ὅτι μᾶλλον ἄνθρωποι κεχαρισμένον θεοῖς δρῶσιν, ἢ τοκεῦσιν αὐτῶν καὶ προφεῦσι παλαιὰς ἐπὶ νέαις δανεισθεῖσας χάριτας προθύμως ἐκτίνοντες. Οὐδ' αὖ πάλιν μείζων ἐπίδειξις ἀθέου γέγονε τῆς περὶ γονεῖς ὀλιγωρίας καὶ πλημμελείας· διὸ τοὺς μὲν ἄλλους κακῶς ποιεῖν ἀπείρηται, μητρὶ δ' αὐτοῦ καὶ πατρὶ τὸ μὴ παρέχειν ἑαυτοὺς δρῶντας αἰεὶ καὶ λέγοντας ἀφ' ὧν εὐφρανοῦνται, κἂν μὴ προσῇ τὸ λυποῦν, ἀνόσιον ἡγοῦνται καὶ ἄθεσμον—"Omnes hoc dicunt atque canunt, primum secundum deos honorem ac præcipuum parentibus, naturam et legem naturæ destinasse: neque diis quicquam gratius homines facere, quam si parentibus, alumnisque suis, veteres super novas fœneratas gratias alacriter persolvant. Neque contra majus est argumentum impietatis, quam parentum despicatus et in eos injuriæ. Itaque interdictum est nobis, ne aliis male faciamus; matri autem et patri non ita se dare, ut semper ea dicas atque agas, quibus lætantur, etiamsi molestiam præterea nullam afferas impium injustumque habetur." Hæc ille egregie. Similia habet Hierocles, et totus pene sapientum chorus. Mirum ideo nonnullos, ob ea verba, Gen. ix. 24, וַיֵּדַע אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן,—"Et novit quid ei fecit filius parvus;" non Chamum, sed Canaanum intelligi debere contendere. "Nam quid," inquiunt, "fecit Cham patri suo? Tantum fratribus de patris probro nuntius fuit." Verba sunt magni Scaligeri in Elencho Orationis Davidis Paræi. Id, inquam, fecit: aperte et palam legem naturæ transgressus est, quod ex fratrum ipsius facto ejus impietati opposito liquido constat. Nuditatem patris τοῖς ἀδελφοῖς ἐπιγελῶν δείκνυσιν, ut recte Josephus, Antiquitat., lib. i. cap. i. Peccavit itaque adversus maxima illius theologiæ principia, quæ ecclesiæ, cultus, et obedientiæ fundamentum erat, et norma.

XXIV. Peccatum itaque Chami sacra Scriptura, uti ostendimus, luculentur satis exponit. Quæ ei narrationi a nonnullis adjiciuntur, conjecturæ sunt, imo somniantium deliria. Eum non tantum vidisse, aut spectasse cum gaudio et insultatione quadam patris nuditatem, sed virilia ei resecuisse, vel magicis artibus incantasse, ne in posterum filios gigneret, nugantur Rabbini, Rasfi in cap. ix. Gen. Eorum fabulis adhæret Boissardus in Apollon. Tyan., atque fidem adhibere videtur Athan. Kircherus de Origin. Literar. et Obeliscor., cap. ii. Hinc fabulam de Saturno patri suo cœlo genitalia abscindente, uti Lactan. lib. i. cap. xii., vel Jove Saturnum ipsum falce secante, ortum duxisse omnes pene suspicantur. Et id quidem valde verisimile est, quamvis, ut verum fatear, ita scite totam fabulam ad theologiam naturalem *crypticam* accommodat Porphyrius, lib. de Antro Nympharum Ithacensi, ut pene crederem, aliquid tale in animis habuisse primos fabulatores. Cæterum maledictio in Canaanum exserte de-

Digitized by Google

nuntiatur, vel quia is maxime tum temporis patri esset in deliciis, filius scilicet ejus natu minimus; vel quia patri in peccato et spectaculo nefando adstiterit; vel quia ista inter posteros Chami familia, prima ab ecclesia vera et cultu Dei discessura esset, vel in Israëlitarum solatium, qui in terram promissam ingressuri, gentem, cum qua bello congressuri essent, maledictam, et olim servituti et destructioni addictam intelligerent. Ut ut erat, ipsum Chamum in persona filii maledictum fuisse, hoc est, e familia Dei ejectum, certissimum est. Mira autem sunt, seu potius jocularia, quæ antiquorum nonnulli nugantur de passione Christi præsignata in ebrietate Noachi, de cruce, sacramentis, gentibus, Judæis, verbi ministris, quæ omnia se in vino, Chamo, Japheto, vestimento, vidisse arbitrati sunt.

XXV. Ob peccatum itaque hoc, quo aliquamdiu celata ejus hypocrisis ad gravissimum ecclesiæ scandalum erupit, et palam se exseruit, Chamus a patre, qui adhuc sub Deo toti ecclesiæ præfuit auctoritate paterna, est maledictus. Ejus autem ejectione e societate piorum, aliud reformationis ecclesiasticæ idque illustre documentum habemus. Etenim per peccantium, e cœtu et communione Deum per fidem rite colentium, amotionem, ecclesiæ reformatio primo tentanda est. Ejus in ecclesia Adamica postlapsaria exemplum ante dedimus. Invalescente autem contumacium manu, fidelium e cœtibus illorum separatio locum ejus supplet.

XXVI. In hunc itaque modum novæ ecclesiæ reformatio est instituta. Ea est enim omnium infirmitas, multorum malitia, ut nulla unquam ecclesia a mundi primordiis sine insigni aliqua reformatione, diu durare potuerit. Huic autem ecclesiæ recens reformatæ novæ promissiones datæ sunt; partim in fortunæ miserrimæ consolationem, partim ut essent ad exactiorem obedientiam, et vitam summa cum cura et diligentia coram Deo degendam, stimuli. Gen. ix. 26, 27, "Benedictus Jehovah Deus Semi; alliciet Deus Japhetum, ut habitet in tentoriis Semi."

XXVII. Chamum a solenni Dei cultu, maledictione paterna fugatum, omnes piorum cœtus fugisse etiam, dubium non est. At nondum tempus aderat, quo dissipandum erat in varias terræ partes humanum genus. Cum fratribus ideo atque posteris illorum, Chamus atque sui sub eadem cœli plaga habitare perstiterunt. Hinc orta est nova mali labes, hinc iterum repullulavit defectionis sedes, in ecclesia non ita pridem e diluvio emersa et recens reformata. Noachum, Semum, Japhetum, piosque eorum filios et nepotes, puritatem cultus Dei secundum theologiæ illius, qua erant instructi, canones, sartam tectam in ecclesia præservare conatos fuisse, nemo dubitat. Id et propria illorum pietas et officii erga alios ratio postulabat. At vero ex eorum posteris plurimos, impiis Chamistarum seductionibus et exemplis abreptos, cum et ipsi naturam in omne scelus præcipitem habuerint, fœde et pene catholice a Dei regimine

Digitized by Google

et cultu intra paucos annos defecisse, ex eis quæ secuta sunt, intelligemus. Centesimo enim et primo post diluvium anno, sceleribus coöperta, superbiâ vecors, et contumax apostatarum turba, imperio, disciplina, et monitis Noachi palam posthabitis, in omne scelus præceps ruebat. Cum vero humile, pacificum, et pium Noachi vivendi genus, eis maxime displicuerit, in contraria omnia abierunt. Abjectâ ideo omni numinis reverentiâ, et superbiâ, nescio quâ, elati, turri ædificandæ, unde nomen et gloriam sibi compararent, incubuerunt. Eos vero magna, atque Deo exosa molientes, horrendum confusionis linguarum judicium corripuit, et in totius terræ superficiem dispescuit. Abs eo die usque ad Messiæ promissi adventum, maximam humani generis partem, propriis ipsorum viis incedere, Deus permisit.

CAPUT II.

Noachus, אִישׁ הָאֲדָמָה—Fabula de Saturno et Rhea inde nata—Janus—Justitiæ præco—Oracula Sibyllina ficta—Carminum Sibyllinorum auctores—Sibyllæ unde dictæ—Illarum oraculis traditiones mistæ—Specimen—Turris Babylonicæ ædificatores; ædificandæ ratio et causa—Lingua primæva quænam—Sententia Grotii expenditur—Lingua sancta unde Hebræa dicta, Gen. x. 21, Jos. xxiv. 2, 3—Uzzielis Targumistæ fabulæ portentosissimæ—Abraham Hebræus ab Hebero dictus—Tempus divisionis linguarum.

I. NOACHUM fuisse אִישׁ הָאֲדָמָה, hoc est, "terræ virum," notat Scriptura, Gen. ix. 20:—humili nimirum vivendi genere occupatum. Hoc miseram in terris peccatorum conditionem, suamque speciatim, qui horrenda Dei judicia in mundum antediluvianum viderat, decuit. Inde Saturnum Rheæ virum seu maritum, hoc est, Terræ, dixerunt fabulatores. Conjectura Bocharti est, Geog. Sac., lib. i. cap. i. Quicquid de eo senserint posteriores, id vitæ genus, ejus seculi impiis displicuisse palam est. Vineam etiam plantans יָשָׂת מִן־הַיַּיִן, bibit ex Jain seu vino; inde Janus dictus. Eum antediluvianum justitiæ præconem fuisse, affirmat apostolus, 2 Pet. ii. 5. Officio isto rite fungens, quem sanare non poterat, fide et factis mundum condemnavit, Heb. xi. 7. Concionem ejus meminerunt carmina, quæ oracula Sibyllina dicuntur, hisce atque aliis versiculis:—

"Ανδρες ἀπιστόκοροι μεγάλῳ βιζλημένοι οἴστρῳ,
Οὐ λήσει θεὸν [ἔργ'] ὅσ' ἰκράξατε. Πάντα γὰρ οἶδεν
Αθάνατος σωτὴρ πανισχόσμος, ὅς μ' ἐκίλευσεν
Αγγίλλειν ὑμῖν, ἵνα μὴ φρεσὶν ἐξαπολῆσθε.
Νήψατε, τὰς κακίας ἀποκόψατε, μηδὲ βιαίως
Αλλήλοις μάρνασθε, μιαιφόνον ἦτορ ἔχοντες
Αἵμασιν ἀνδρομέοις πολλὴν γαῖαν ἀραδύνοντες.

"Perfidiosi homines, quæ vos dementia cepit?
Quæ facitis Deus haud ignorat; namque salutis
Auctor inexstinctus videt omnia, et omnia novit.
Qui mihi jussit uti vobis hæc dicta referrem,

Digitized by Google

Exitio ne sit demens socordia vobis
Dicite justitiam, vitiis absistite, necne
Inter vos animis odia exercete cruentis
Humano late tingentes sanguine terram."

Hæc illa, quæ paulo post fingit se Noachi nurum, et in arca una cum eo, maritoque suo fuisse. Sed ficta sunt omnia, quæ Sibyllarum nomine circumferuntur. Miror mortalium quenquam adeo unquam abjectæ fuisse credulitatis, ut aliter sentiret. Eorum auctores non tantum plurima ex sacris Scripturis hauserunt, sed Christiani fuerunt, et hæretici. Priscillam et Maximillam Montani prophetissas centones istos composuisse, si facti feminæ auctores, haud est improbabile. Nonnisi post earum evulgatas prophetias, Christianæ religionis mysteria ex oraculis Sibyllinis fuere deprompta. Fatidicas quasdam mulieres, quas Sibyllas dixerunt, quasi diis a consiliis secretioribus (Τὸ γὰρ ἐνθεάζειν, Σιβυλλαίνειν, inquit Diodorus, lib. iv. 61), inter gentes vixisse, haud negarem. Earum autem sortes et oracula diabolica fuisse, omnis historiæ fides docet. Consulantur quæ ex earum libris, jussu senatus Romani, variis temporibus deprompta memoriæ tradiderunt Dionysius Halicarnassæus, Plutarchus, Cicero, Varro, Livius, Tacitus, Zosimus, aliique; superstitionem diabolicam, et Hellenismum sapiunt omnia. Summam omnium refert Annal. xv. cap. xliv. Corn. Tacitus: "Mos," inquit, "petita diis piacula, aditique Sibyllæ libri, ex quibus supplicatum Vulcano et Cereri Proserpinæque, ac propitiata Juno per matronas, primum in Capitolio, deinde apud proximum mare." Forsan autem vera etiam nonnulla falsis miscuit antiquus serpens, suo more, quo vera suspecta redderet, falsis conciliaret fidem. Etiam quæ tenui fama, ex primæ promissionis, aliarumque revelationum divinarum traditione, priora mundi secula, de futuro Messiæ regno invaserant, in lacunas ethnicas diducta, vaticiniis istis permista fuerant. Tale illud esse videtur, cujus in lib. ii. de Divinatione, cap. liv., meminit Marcus Tullius: "Sibyllæ," inquit, "versus observamus, quos illa furens fudisse dicitur; quorum interpres nuper falsa quædam, hominum fama, dicturus in senatu putabatur, eum, quem re vera regem habebamus, appellandum quoque regem esse, si salvi esse velimus. Hoc si est in libris, in quem hominem, et in quod tempus est? callide enim, qui illa composuit, perfecit, ut, quodcunque accidisset prædictum videretur, hominum et temporum definitione sublata." Lucium Cottam quindecimvirum notat, qui instigante Antonio, Julii Cæsaris ambitioni, potestati regiæ etiam nomen addere cupientis, publica fama eorum temporum de rege maximo venturo, litare conatus est. Idem oraculum iisdem pene verbis exponunt historicorum Romanorum nominatissimi, Suetonius et Tacitus; ille in Vita Vespasiani, hic Historiarum quinto. "Veterem et constantem opinionem," vocat Suetonius. "Persuasionem ex antiquis sacerdotum libris," Tacitus.

Digitized by Google

Nempe est, Ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται ὁ ἡγούμενος· hoc est, valescet oriens, præfectusque Judææ rerum potietur. Hæc vero ad nostra carmina nihil.

II. Verum Noachum coævos suos antediluvianos scelerum admonuisse superius ostendimus. Filios etiam et nepotes post diluvium ab impietate et a Deo defectione cohibere, illum enixiore opera non contendisse, nefas esset suspicari; utrumque frustra. Quamvis enim totius novi populi pater esset, degeneres tamen filios non potuit coercere a stulto conatu, nomen suum celebrandi ingentis turris ædificatione, Gen. xi. 3, 4.

III. Ipsum Noachum, piosque omnes ab insano isto apostatarum molimine abstinuisse, sacra Scriptura clare innuit. Qui facinus illud aggressi sunt בְּנֵי הָאָדָם fuere, Gen. xi. 5; hoc est, "filii hominum." Ii opponuntur "filiis Dei," seu piis, et Deum timentibus. "Filii" enim "Dei" a diebus Enosh, et ante et post diluvium, fuere pii homines, theologiæ Adamicæ adhærentes, cultuique divino; "filii hominum" desertores et apostatæ. Impios itaque apostatas ecclesiæ desertores hic innuit Spiritus Sanctus. Fabulam gigantæam hinc natam pueri nôrunt. Turrim autem struxerunt, non qua in cœlum ascenderent. Neque eam insaniam credibile est illos insaniisse, quos Deus impediit, ne inceptum perficerent, ver. 6. Neque ut immunes ab alio diluvio se sisterent, facinus illud aggressi sunt. Universale diluvium nullum futurum esse, non potuerunt ignorare. Neque eo fine e montibus totius terræ editissimis in vallem profundissimam descendissent. Verum superbiâ et κενοδοξίᾳ elati NOMEN et gloriam eo opere sibi comparare, apud se statuisse diserte testatur Moses, ver. 4.

IV. De confusione linguarum multa passim disputantur, quæ hujus loci non sunt. De lingua primæva, ejusque nominis, quod postea obtinuit, ratione, pauca adjiciamus. "Filios Dei" sceleri πυργοποιίας affines se neutiquam præbuisse diximus. Apud eos ideo, eorumque posteros mansit linguæ primævæ usus. Eam linguam Hebræam fuisse, quæ nempe postea ita vocata est, pene consentiunt viri docti. Recte Cl. Bochartus [Geog. Sac.], lib. i. cap. x.: "Aliorum linguis confusis, hi" (hoc est, pii fœderis participes), "propriam retinuerunt, id est, antiquissimam illam, quæ ab Hebero Hebræa dicta est, quia sarta et tecta mansit apud Heberi posteros." Quod sciam, solus inter recentiores in alia sententia est Grotius, Annotat. ad Gen. cap. xi. 1, "Erat terra labii unius." "Eam linguam," inquit, "Hebræi suam dicunt: Syri suam." Recte hoc; Hebræi ita dicunt idque constanter. Ita Targum Jonathanis: בלשן קודשא הנהו ממללין דאתבריא ביה עלמא מן שרויא;—"Lingua sancta loquebantur qua creatus est mundus ab initio." Iisdem verbis Hierosolymitanum. Rabb. Sol. Jarchi in locum: "Labium unum est lingua sancta." Ita enim Aben Ezra, et veteres Christiani omnes, excepto Theodoreto. "Sed Syri putant suam linguam fuisse," inquit Grotius. Hoc etiam verum est. In ea sententia sunt Maro-

Digitized by Google

nitæ, post Theodoretum. Inepte eos ita putare liquido nimis constat. Linguam Syram ab Hebræa, non Hebræam e Syra, originem duxisse, agnoscunt omnes, qui quidquam in earum analogia sapiunt. Id linguæ Hebrææ puritas et simplicitas clamant. "Syri Maronitæ," inquit Josephus Scaliger, epistola ad Richardum Thomsonum, "antiquiorem Syriasmum Hebraismo quovis pignore contendunt; quæ est summa imperitia: nam perinde est, ac si idioma Italicum Latino vetustius esse dicerent. Nam certe מלך prius est quàm מלכא, et multa alia ad hanc pertinaciam expugnandum afferre possumus." "At Hebræa lingua," inquit Grotius, "lingua est עברים, advenarum e Chaldæa. Hæc enim origo nominis Hebræorum, non ab Hebero. Vid. Jos. xxiv. 2, 3. Lingua igitur illa Hebræa Abrahami et ejus posterorum incolatu in Canaanæa, ad Canaanæam linguam propius semper, propiusque accessit." Hæc ille, *οὐδὲν ὑγιές*.

V. Fateor eam *ὀνοματοθεσίας*, Hebræi scilicet et Hebræorum, rationem, viris quibusdam doctis placuisse, atque adhuc placere. Argumenta pro ea sententia collegit Erpenius, Orat. de Ling. Heb. Quæ refellit Fullerus Miscellan. Sac. lib. iv. cap. iv.; et Rivetus in Gen., Exercit. lxvi.; et Bochartum eam vocum istarum originationem rejicere, superius ostendimus. Magnum sane olim fuit e Mesopotamia exiisse, gentibus, quas *συγκλείσαντες οἱ ποταμοὶ ἔχουσιν*,—"conclusas fluvii tenent." Etenim, *Νησιώτας ἑαυτοὺς νομίζοντες ὡς ἐπὶ θάλατταν καταβαίνειν φάσκειν, ὅτ' ἐπὶ τοὺς ποταμοὺς βαδίζοιεν, ὅρον τε ποιεῖσθαι τῆς γῆς τὸν τῶν ποτάμων κύκλον*—"Se insulares esse censent, ut in mare descendere dictitent, quando vadunt ad flumina, et terræ limitem faciunt fluviorum ambitum," ut ait Philostratus, in Vita Apollon. lib. i. cap. xiv. Hebræum autem inde dictum esse Abrahamum, et linguam sanctam Hebræam; hoc est, eum transitorem, hanc transeuntium, nimis est incredibile. Moses dicit, "Semum fuisse patrem omnium filiorum Heber," Gen. x. 21. Quod quid aliud sit, quam omnium "Hebræorum pater," vix intelligi potest.

VI. Itaque filii Heber, qui Hebræi; et Hebræi, qui filii Heber. Atque hæc *ὀνοματολογίας* ratio. Dicunt quidam hæc verba posse significare, "Semum fuisse patrem omnium transfluvianorum." Id vero sine ullo exemplo dicitur; et omni verisimilitudine destituitur. Siquidem dixisset Spiritus Sanctus, חוּא אֲבִי כָּל חָעֵבְרִים,—"Ipse pater omnium Hebræorum,"—conjectura ista non adeo futilis fuisset. Sed uti se verba habent scil., כָּל־בְּנֵי־עֵבֶר, eis "posteros Heberi," neque alios denotari liquet, ex communi usu linguæ sanctæ. Nec ratio ulla probabilis reddi potest, cur Semus omnium transfluvianorum pater *διακριδὸν* diceretur, cum maxima pars posterorum ipsius semper habitaverint cis fluvium, transirent autem plurimæ familiæ e Chamo oriundæ. Illud autem, quod de Hebero diximus, diserte affirmatur a Balaamo in vaticinio suo ultimo, Num. xxiv. 24, "Naves a Chittim affligent Assur, et affligent Eber;" ubi pro conjugatis, nomina gentilia, et pa-

Digitized by Google

tronymica prophetam usurpare consentiunt interpretes, adeo ut Vulgatus reddat "Assyrios et Hebræos."

VII. Sed ad Jos. xxiv. 3 nos mittit Grotius. Dicit quidem eo loci Jehoshua Deum Abrahamum accepisse מֵעֵבֶר הַנָּהָר, "a transitu fluminis," seu loco qui trans fluvium erat. Abrahamum itaque inde עִבְרִי quasi diceres transitorem dictum fuisse arbitratur; ob eam etiam rem, nempe quod Abrahamus flumen transierit, nomen istud ita a Spiritu Sancto usui datum ut omnium posterorum ejus cognomentum fieret, et in omne ævum transitores dicerentur, seu gens transeuntium. Verum istiusmodi *ὀνοματοθεσίας* ratio par aut similis nusquam gentium exstat in rerum monumentis. Causæ itaque conjecturæ ne vestigium hîc apparet. Neque solus erat Abrahamus, qui eo seculo Euphratem trajecerat, in terram Canaan migraturus. Ob eam ita rationem, nec quod habitasset in Mesopotamia, non magis quàm alii plurimi aut transitor, aut transfluvianus dicendus erat. Imò plerosque Canaanæos, a Chamo scilicet oriundos, non longe post dispersionem Babylonicam Euphratem trajecisse, certissimum est. Isti ideo, ex hac scilicet vocis originatione, non minus Hebræi dicendi essent, quàm ipse Abrahamus, et posteri ejus; neque minus, quàm apostolus Paulus, se Hebræos ex Hebræis fuisse, gloriari potuissent.

VIII. Gratis a nonnullis in hac causa dicitur, imò falsò præsumitur, Abrahamum a Canaanæis primò dictum fuisse Hebræum, *quasi*, scilicet, *transitum ejus, quem pene*, uti *aiunt, oculis conspexerant*, eo nomine denotare vellent. Ab ipso enim Spiritu Sancto est eo cognomento primum insignitus, Gen. xiv. 13. "Venit," inquit, "qui evasit, et nuntiavit Abrahæ Hebræo." Verba sunt Spiritus Sancti, non Canaanæorum. Inter Canaanæos verum est, illum ita primo nuncupatum fuisse; a Canaanæis nequaquam. Sed reddunt ea verba LXX. Ἄβραμ, *τῷ περάτῃ*,—"Abræ transitori." Inde etiam eum Abram dictum fuisse, eamque significationem id nominis habere, inconsultò nimis arbitratus est Chrysostomus Homil. in Gen. xxxv. Ἐξ *ἀρχῆς*, inquit, *οἱ γονεῖς τὸ ὄνομα αὐτῷ ἐπετίθεσαν προμηνύοντες αὐτῷ τὴν ἐκείθεν μετασασιν. Ἐπειδὴ γὰρ περᾶν ἔμελλε τὸν Εὐφράτην, καὶ ἐπὶ τὴν Παλαιστίνην ἔρχεσθαι, δία τοῦτο καὶ Ἄβραμ ἐκαλεῖτο*·—"Ab initio parentes hoc nomen ei indiderant, jam ante significantes eum inde migraturum. Vocatus enim est Abram, quia migraturus erat trans Euphratem et in Palæstinam venturus." Utinam in hoc loco solo ex ignoratione linguæ Hebraicæ hallucinatus esset vir doctissimus. Aliam autem plane esse ejus nominis significationem pueri nôrunt. *Περάτην* Abrahamum LXX. a פְּרָת vocasse, nonulli existimant. Sed aperte eos decipit vis vocis. Verbi itaque interpretationem non ipsum verbum reddiderunt. Id eis solenne fuisse, observat Hieronymus, in Esa. xxvii. 12, ubi e contrario נַחַל מִצְרַיִם per "Rhinocururam" transferunt. "Pro torrente Ægypti," inquit, "LXX. Rhinocururam transtulerunt, quod est oppidum in Ægypti Palæstinæque

Digitized by Google

confinio, non tam verba Scripturarum, quam sensum verborum exprimentes." Ita literarum similitudine decepti, non semel pro Hebræus, "servus," transtulerunt. *Daleth* scilicet legentes loco Resh, 1 Sam. xiii. 3, יִשְׁמְעוּ הָעִבְרִים,—"Audiant Hebræi;" LXX. Ἠθετήκασιν οἱ δοῦλοι,—"Spreverunt servi." Ἠθετήκασιν quid sibi velit, nescio; δοῦλοι est עִבְרִים. Et Jonæi. 9, עִבְרִי אָנֹכִי,—"Hebræus ego;" LXX. Δοῦλος Κυρίου εἰμὶ ἐγώ,—"Servus Domini sum ego;" ubi de suo Κυρίου addunt, quo hallucinationi colorem darent. Non est ideo, cur eorum hujus nominis interpretatio ullatenus nos moveret. Si vero transitorem eum vocare non Hebræum Moses voluerit, non עִבְרִי, quod patronymicum est planissime, ut אֱמֹרִי et עֲמָלֵקִי; sed עוֹבֵר vel עִבְרִי nominasset, ut ostendunt Augustinus, Steuchus, Drusius, et Buxtorfius. Sed ὀνομαοθεσίας ratio in promptu. Gens Canaanæorum tota olim exstirpanda, e multis familiis, quæ e sedibus orientalibus variis casibus acta, vel impetu quodam a Deo impulsæ, variisque sub ducibus in terram illam confluxerant, tum temporis erat conflata. Et omnes a notissimis stirpium auctoribus (non a Chamo, non ab ipso Canaane, sicut nec Abrahamus a Semo) assumptis cognomentis, quæ Moses enarrat, Gen. x. 15–18, inter se distinctæ erant. Hic Amoræus erat, ille Jebusæus, Hivæus alter, et Hittæus. A stirpe sua, seu stirpis auctore quisque denominabatur. Inter eos degens Abrahamus; a famosissimo familiæ, unde oriundus erat, auctore Hebero, Hebræus dictus est, atque ita ab omni Chami stemmate, etiam familiari appellatione separatus. Eodem etenim in loco ubi Abrahamus primum עִבְרִי, seu Hebræus dicitur, Mamre socius ejus אֱמֹרִי, seu Amoræus nuncupatur; ut utriusque cognominis eandem fuisse rationem facile perspiciamus; ambo enim sunt æque patronymica. Prout ideo omnes istius terræ incolæ nomine aliquo patronymico insigniti, distincti inter se erant; ita Abrahamus a celeberrimo stirpis suæ auctore, Hebræus dictus est. Nec alio sensu eam vocem Targumistæ accipiunt. Uzzielem consulenti in locum, occurret fabula, quam hîc exponendam duxi, ut intelligat lector quales carbones pro thesauro reperturi sint, quibus in Talmudicum istum fabulatorem incidere contigerit; neque enim ullibi pene, quam hic loci magis sapit. Ita ergo ille in Gen. xiv. 13: "Et venit Og, qui evaserat ex viris, qui mortui erant in diluvio; et inequitaverat arcæ, et erat operimentum in cacumine ejus, alebatur autem ex cibis Noach; nec justitia sua ereptus est, sed ut videant incolæ mundi fortitudinem Dei et dicent; annon gigantes, qui erant ab initio, rebellarunt in Dominum mundi, et perditi sunt ex terra. Venit autem ad Abrahamum, ad occasum Diei Paschatis, et invenit ipsum, quod faceret placentas azymas." Hisce addas licet ejusdem Ogi antediluviani scilicet interitum, quem ad Num. xxii. ita enarrat: "Accidit vero postquam improbus Og . . . . vidit castra Israëlitarum, quæ porrecta erant in sex milliaria, dixit apud se, Instruam aciem adversus populum hunc, ut non faciant mihi quemadmodum fecerunt ipsi

Digitized by Google

Sihon. Ivit et evulsit montem extensum in sex milliaria, et imposuit ipsum super caput suum ad projiciendum in eos. Statim paravit verbum Domini vermem qui arrosit montem et perforavit ipsum, et immersum est caput ejus in medium ipsius; voluit extrahere ex ipso caput suum" (non ut est in translat. Londin. " Voluit extrahere ipsum ex capite suo") " sed non potuit, quod traxisset dentes suos et molares oris sui huc et illuc, ivit Moses et tulit securim decem cubitorum, et saltavit decem cubitos, et percussit ipsum in talo pedis, et cadens mortuus est." Hæc ille, digna quæ Æsopi fabulis adnumerentur; nec digna tamen, cum sint insulsa, et omnimodo inutilia, imò noxia; impudentissimis mendaciis haud magis scatet Muhammedis Alcoranus, quam iste Ben Uzzielis Pentateuchus. Eo autem magis hic est detestandus, quod sacra Dei oracula sibi conspurcanda proposuit nugator. Targum Onkelosi habet עבראה, " Hebræo;" et Exod. ii. 6, הָעִבְרִיִּים, " Hebræorum," reddit per היהודאי, " Judæorum;" et Deut. xv. 12, אָחִיךָ הָעִבְרִי, " Frater tuus Hebræus," per אחיך בן ישראל, " Frater tuus filius Israel." Idem ei sunt Hebræus et Judæus, et filius Israel; hoc est nomen istud patronymicum.

IX. Objiciunt quidam nullam probabilem rationem assignari posse, cur e nomine Heberi potius quam aliorum, Semi scilicet aut Arphaxadi tota familia denominata esset; aut cur Abrahamus, potiùs quàm alii Heberi nepotes, ab Hebero Hebræus diceretur; sed causa utriusque probabilis, et ratio haud desunt. Heberum in novo populo magnopere eminuisse, ex eo quod rejectis reliquis, " omnium filiorum Heber pater esse" Semus signanter dicitur Gen. x. 21, probabile est. Quemadmodum eum honoris gradum, nisi per sanctitatem, et in Deum virtutem assequeretur ratio nulla assignari potest. Deinde omnium patriarcharum, qui post diluvium nati fuere μακροβιώτατος exstitit, et filio suo Peleg superstes. Post ejus obitum nulli dubium esse potest, quin peculiarem nepotum curam susceperit, atque eis fuerit loco parentis immediati. Sic quamvis Aram fuerit Semi filius natu minimus, quia tamen fratribus omnibus diutius vixerit, lingua Syriaca, qua usi sunt plurimi alii, præter ipsius progeniem, dicta est Aramæa, ut docet nos Elias Levita in præfatione ad Methurgamim. Vixit etiam Heber pietate insignis eo tempore, quo linguæ confusæ, et terra divisa est; cujus adorandæ providentiæ divinæ speciminis intuitu, filio suo nomen Peleg indidit. Etiam ex linguæ primævæ in familia sua conservatione, eorum, qui in exstructionem turris non consenserunt, dux fuisse videtur. Non nisi gravissimis ideo de causis, nomen ejus in posteros traductum est. Eos autem familiam seu tribum separatim a cætera Semi posteritate constituisse, planissime apparet ex eis verbis Mosis, quæ antea retulimus.

X. Porro: non tantum filios omnes Joktanis, qui Hebero filius erat natu minor, in turbam apostaticam se recepisse, sed et plurimos etiam ab ipso Peleg oriundos se ei immiscuisse, atque familiæ pa-

Digitized by Google

ternæ in qua viguit purus Dei cultus valedixisse, ex eventu patet. Abrahamus vero præ cæteris piorum proavorum ipsiusque adeo Heberi vestigiis institit, quamvis et ipse a communis defectionis labe haud immunis. Tandem autem Dei ductu, novarum revelationum beneficio; avitam pietatem et exsulantem terris Dei cultum reduxit. An ideo mirum videri debeat, præsertim cum supra reliquos ejus seculi mortales omnes celebris evaserit, atque gentis gloriosissimæ caput et auctor constitutus fuerit, si nomen celebre patronymicum (quod apostasia sua rejecerat, saltem nihili æstimaverat cognationis istius quod reliquum erat); sibi et posteris vindicaverit? Nec fluvii transitus tanti erat, ut inde ei totique genti sanctæ in omne ævum duraturum nomen imponeretur. Migratio quidem Abrahami e patria et terra cognationis suæ, ut Deum sequeretur, in locum, quem nesciebat, illustre erat fidei ejus documentum. Ast ille haud recte sentit, qui obedientiam hanc Abrahamicam e trajectione fluvii, quæ ei cum aliis innumeris communis erat, æstimandam censuerit. Quod Deo dicto obediens, voluntati et imperiis ejus obsequens, relictis patriis laribus, propriisque sedibus, et cultu superstitioso, in quo erat enutritus, nulla opimioris conditionis spe allectus, quò nesciret, ipsum sequeretur, inter alia innumera fidem ejus commendat. Si ad illa conferatur fluminis transitus, res nihili erit. Migrationem istam autem tantopere Deo placuisse, ut eam ob rationem promissiones acceperit, quod posteri ejus terram, in quam peregrinaturus esset, jure hæreditario possiderent, atque in ipso omnes terræ cognationes benedicerentur, quod non-nemo affirmat, falsum est et ἀθεόλογον. Falsum, quoniam antequam Tigrim transierat, nedum Euphratem, promissiones istas acceperat; uti videre est, Gen. xii. 1–4. Ἀθεόλογον vero, quod id ullo modo obedientiæ Abrahami imputandum docet, quod omni modo ex mera gratia provenisse certissimum est. Etenim sine ullo respectu ad obedientiam ullam antecedaneam, Deum promissa illa Abrahamo dedisse, magis est in confesso, quam ut egeat probationibus. De hac originatione nominis Hebræorum, idem nobiscum sentiunt e Judæis, Josephus Antiq., lib. i. cap. vi.; Triplex Targum; Aben-Ezra in Exod. i.; Kimchi, rad. עבר; Elias Levita, Methurgam.;—e Patribus et Christianis Antiquis, Euseb. Præpar. Evangel., lib. vii. cap. ii; Hieron. Quæst in Gen.; Augustin. de Civitat. Dei, lib. xvi. cap. iii.; Eucherius in Gen., lib. ii. cap. vii.; Zonaras Annal., lib. i.;—e Recentioribus, Calvinus in Gen. x. 20; Pererius in Gen. xx.; Mercerus in Gen. xiv. 13, et in Lexici Pagnin., rad. עבר; Munsterus in Gen. xi. 16; Drusius in Gen. xiv. 13; Paræus in Gen. xiv. 15; Junius Orat. de Ling. Heb.; Cornel. à Lapide in Gen. xiv.; Buxtorf. Dissertat. de Ling. Heb. Conservat.; Sigonius de Repub. Heb.; Schindler. in Lex., rad. עבר; Bochartus, lib. i. cap. x., atque alii innumeri.

XI. Redeamus ad Clar. Grotium, de lingua primæva agentem.

Digitized by Google

Linguam Hebræam Abrahami fuisse linguam concedit; sed quænam fuerit ista lingua, cum antiqua illa mundo coæva non fuerit, non ostendit. "Chaldaica," inquit Cappellus, Chronol. Sac. Not. ad Tab. Secundam. "Lingua illa Abrahami et ejus posterorum incolatu in Canaanæa propius, propiusque accessit ad linguam Canaanæam," inquit Grotius. Eum linguam Canaanæam, quæ primæva ea lingua erat, quæ nunc Hebraica dicitur, a Canaanæis didicisse asserit Cappellus. Linguam Canaanæorum (unde Punica) prope accessisse ad linguam Hebræam concedimus. Id planissime post alios ostensum a Clar. Bocharto in opere plane admirando. Argumentum est ab urbium hominumque propriis nominibus. Verum eos, qui sine dubio inter præcipuos turris Babylonicæ ædificatores erant, linguam sanctam primævam puram retinuisse, eos autem qui a scelere isto religiose abstinuerunt, inter quos, si qui alii, erant Abrahami progenitores, ejusdem fuisse oblitos, fidem omnem superat. Cappello in ea sententia præivit Josephus Scaliger, Epist. ad Thomsonum, et Animad. Euseb. ad num. DCCCIV. Linguam autem Hebræam primævam fuisse ostensuri sumus. Ejus linguæ amissio pœnalis erat. An vero quis in animum suum eam habeat potestatem, ut inducat se seriò credere linguæ illius ignorantiâ aut corruptione eos multatos fuisse, qui in scelus, quod pœnam istam commeruit, nunquam consenserant, equidem vehementer dubito. Eorum aliquos temporis progressu nonnihil e puritate dialecti deflexisse, probabile est. Istiusmodi deflectionem linguæ Chaldaicæ originem fuisse affirmat Elias præfatione ad Methurgamim. Maledictos autem Canaanæos, deletioni æternæ devotos, linguam primævam puram retinuisse, Abrahamum etiam eorum linguam, quæcunque tandem fuerit, didicisse, eamque solam cum posteris communicasse, quibus gravissime interdictum erat, ne quidquam commune cum Canaanæis istis haberent, quos scilicet e facie terræ essent exterminaturi, παράδοξα videntur.

XII. Præterea Philistæos, contra quod viro docto visum est lingua Hebræa non usos esse certissimum. Qui enim nati sunt ex patribus Judæis, matribus vero Ashdodæis, "loquuti sunt ex parte Ashdodee, neque sciebant Judaice loqui." Quibus gravissime irascebatur Nehemias, cap. xiii. 24, 25. Et Hieronymus, in Esa., lib. vii. cap. xix., affirmat, "Linguam Canaanitidem inter Ægyptiam et Hebræam mediam esse." "Quare verius," inquit Grotius, "primævam linguam nullibi puram exstare, sed reliquias ejus esse in linguis omnibus: nomina autem Adami, Evæ, et cætera, Hebraico sermone a Mose expressa Hebræorum causa, eodem significatu, qui in primæva lingua fuerat. Sic Curtius milites quosdam ait a Persis vocatos immortales; aditum Ciliciæ ab incolis Pylas dici; qui singulis militum millibus præerant, eos vocatos a Persis chiliarchos." Utramque ita contendentium Hebræam nempe et Syram dimittit, neutri antiquitatis palmam adjudicans. Atque in hac sententia pene solus est. Goropius quidem

Digitized by Google

Becanus primitivæ antiquitatis honorem, linguæ suæ vernaculæ asserere conatus est, frustra vero, nam de omnibus hic actum est, Deum vero ea lingua oracula sua consignare voluisse; quæ ex aliis iisque corruptis mista esset, haud credibile videtur. Sed hisce dudum respondit doctissimus Mercerus, nec aliis verbis opus habemus, ad vanitatem harum exceptionum convincendam; ita ergo ille: "Pro certo et persuaso et indubitato habeo primigeniam illam linguam Hebræam fuisse, licet quidam huic iniquiores mutata fuisse dicunt propria nomina a Mose et translata in linguam suam cui favebat; quasi vero passim historici non soleant nomina propria etiam barbara illibata retinere, licet aliquando mutent, ubi successu temporis regionum aut locorum nomina sunt mutata. Sed virorum fere invariata retinent nomina tantum ad suæ linguæ flexionem et rationem accommodata, nonnihil detorta et corrupta; sed ita tamen, ut origo facile agnoscatur. Adde: etymon omnium nominum propriorum ante diluvium, et post, usque ad divisionem linguarum non potest ulli alii linguæ tribui, sed nec aliorum post illud tempus, quibus Moses utitur, quam Hebraicæ; ut אָדָם ab אֲדָמָה, et חַוָּה, quod 'mater viventium' fuit. Cain, Abel, Seth, Mahalaleel, Kenan, Noe, etc., quorum omnium et cæterorum fons nonnisi Hebraicus esse potest." Hæc ille docte pieque.

XIII. An vero probabile sit omnia hæc propria hominum nomina in linguam aliam translata esse a Mose, cum plurimorum eorum nulla ejusmodi translationis ratio idonea reddi potest, docti judicent: קָנִיתִי a קַיִן dicitur, שֵׁת "posuit," est, quia Deus "semen alterum posuit," etc.; quid etiam de allusionibus ex Hebræa lingua petitis dicent, *οἱ ἐξ ἐναντίας?* quale illud est יַפְתְּ אֱלֹהִים לְיֶפֶת,—"Deus dilatet Japhetum." Sed dicunt nonnulli vocabula hæc in lingua Chaldaica seu Syra etiam in usu fuisse; sed eorum prætensioni plane occurritur verbis illis Adami, "Vocabitur vira, quia ex viro sumpta est;" אִישָׁה ex אִישׁ, at apud Chaldæos אִתָּא, "mulier" est, et "vir," גְּבַר, quibus vocibus nulla istiusmodi communitas inest, qualem innuit *ὁ πρωτοπλάστης.*

XIV. Sed totum hoc argumentum non ita pridem peculiari dissertatione, de linguæ Hebrææ origine et antiquitate, ita tractavit doctissimus Buxtorfius filius, ut nulli in posterum dubitandi locus relictus esse videretur. Primæva ideo lingua, cujus usum Deus homini in ipsa creatione indidit, Hebræa est. Ea postquam toti terræ communis fuerit per annos 1757, in divisione linguarum mansit inter eos Semi posteros, qui insanæ turris exstructioni non adfuerunt; ita Genebrardus, Chron. lib. i.: "Hebraica, quæ antea communis erat, apud Heberum (a quo et linguæ et populi nomen) remansit incorrupta, quod neque consiliis eorum, neque operi, quibus in cœlum turrim erigere placebat, interfuisset." Prout autem multi eorum paulatim a vero Dei cultu defecerunt, sensim etiam a pura linguæ dialecto deflexisse videntur; unde nata dialectus Chaldaica, uti Cl. Seldeno placet, Prolegom. ii. de Diis Syris. Atque ita nos docet in

Digitized by Google

præfatione sua ad ספר מתורגמן, Elias Levita, לשון ארמית הוא לשון הקדוש משתבש;—"Lingua Aramica est lingua sancta corrupta." Alibi eam linguæ sanctæ viciniorem esse omnibus aliis linguis, probat ex R. Aben Ezra; atque addit præterea: "Patet tempore patriarcharum linguam istam corruptam fuisse. Cujus argumentum est יְגַר שָׂהֲדוּתָא, 'jegor sahaddutha;' ideo videtur mihi dicendum esse corruptam fuisse, mox atque Abraham Chaldæa egressus est. Nam sine dubio ipse et patres ejus locuti fuerunt linguam sanctam, quemadmodum acceperunt ab Adam usque ad Noach; אִישׁ מִפִּי אִישׁ, unus ex ore alterius."

XV. Ubi mansit ecclesia vel maxime ejus expressa vestigia, præsertim ea familia unde eam renovatum iri in fatis erat, mansit etiam linguæ antiquæ puritas. Ea erat familia Heberi, a quo lingua hæc Hebraica dicta est, quæ nullo nomine ante insignita erat; neque opus habuit titulo, quo ab aliis distingueretur, cum sola esset, ut recte Augustinus de Civitat. Dei, lib. xvi. cap. xi.: "Quia," inquit, "in familia Heberi remansit hæc lingua, divisis per alias linguas ceteris gentibus, quæ lingua prius humano generi non immerito creditur fuisse communis, ideo deinceps Hebræa est nuncupata; tunc enim opus erat eam distingui ab aliis linguis nomine proprio, sicut aliæ quoque vocatæ sunt nominibus propriis: quando autem erat una, nihil aliud quam humana lingua, vel humana locutio vocabatur, qua sola universum genus humanum loquebatur." Ab Hebero etiam Abrahamus, qui pene solus religionem patriam sancte amplexus est, Hebræus dictus est, uti probavimus; iisque linguam illam in Canaanem, terram sibi seminique suo promissam, intulit. Reliqui fratres ac cognati ipsius Abrahæ, aliique ejus coævi ex Heberi familia, prout a vera religione, sic a puro linguæ sanctæ usu degenerârunt.

XVI. Divisionem vero hanc linguarum, vel paulo ante natum Peleg, vel circa ea tempora accidisse affirmat sacra pagina, Gen. x. 25, 1 Chron. i. 19. Judæi in Seder Olam, seu Serie Mundi, numerant a diluvio annos 340, inquit Munsterus; ita nempe in margine translationis suæ computum facit. Textus habet, a diluvio usque ad divisionem *ducenti septuaginta duo anni;* narrant enim divisionem istam accidisse, cum annos natus esset quadraginta et octo Abraham. A diluvio vero ad annum *Abrahami quadragesimum octavum* anni sunt 340; unde Munsterus eorum numero annos addidit quinquaginta et duo, ut sibi ipsi constaret computus. Sed falsum hoc; et divisio ista incidit in annum ante Abrahamum natum *ducentesimum quadragesimum primum*, circa nativitatem Peleg, ut superius ostensum: sed litem hanc etiam doctissime decernit Buxtorfius, Dissertatione de Confusione Linguarum; de ea etiam fuse agit David Paræus Commentar. ad cap. xii. Genes.; et nuperrime Usserius in Chronolog. Sac. cap. v., ubi fidem et veritatem computationis textus Hebraici a Morini exceptionibus vindicat.

XVII. Cum autem in hunc statum et conditionem coactum esset

Digitized by Google

totum pene humanum genus, atque propriæ mentis consilio permissum, postquam nimirum veri Dei et cultûs ejus tædium eos ceperat, in omnem idololatriam se sensim effudit. Priora quidem secula omnem, quam vel ex institutione parentum, vel traditione vaga Dei notitiam habuerunt, penitus abjicere non potuerunt. Ex iis ideo plurimos, qui mos est hominum lucis divinæ scintillulis convictorum, Deum quidem timuisse, idolis vero serviisse comperimus. Successu autem temporis, rejectâ omni gradatim *theologiâ* revelatâ, abolitâ penitus solennis promissi, et fœderis divini memoriâ, sacris nefandis et fœdissimis idololatriis *catholice* se polluit totus terrarum orbis. Illarum ideo originem et progressum, quod superius promisimus, hic loci diligentius investigare placet.

CAPUT III.

SIVE DE ORIGINE ET PROGRESSU IDOLOLATRIÆ, SEU ΕΘΕΛΟΘΡΗΣΚΕΙΑΣ.—CAP. I.

Primordia idololatriæ incertissima—Circa ea opinionum diversitas—Novæ investigationis causæ—Idololatria Adamica in paradiso—Caini apostasia et superstitio—Ecclesiæ reformatio Enoshiana—Ante diluvium idololatria proprie dicta nulla—"Aureum seculum" post diluvium—In eo idololatriæ vestigia nulla—Homines unde μίρστις dicti—Tempus divisionis linguarum et dispersionis humani generis—Ædificatores turris Babylonicæ, quale genus hominum—Quodnam in ea exstruenda propositum habuerunt—Inter eos primordia idololatriæ quærenda.

I. ORIGINUM occasionumque idololatriæ nulla manifesta vestigia exstare, et nos antea vidimus et extra controversiam posuerunt indagantium conatus irriti. Ortum habuisse patet ex eventu. Ortûs tempora, rationes, causæ, auctores, primordia omnia conjecturis investiganda sunt. Hic scilicet:—

Μάντις ἄριστος, ὅστις εἰκάζει καλῶς·—[Eurip. Frag. inc. cxxviii.]
"Bene qui conjiceret vatem hunc perhibeto optimum."

Ita γνώμην istam ex Euripide reddit Cicero. Ante diluvium illam mundum occupasse nonnulli arbitrantur. In ea sententia sunt Judæorum plurimi, præsertim Maimonides, initio operis de Cultu Siderum; quem sequitur Seldenus in Prolegom. ad Syntag. de Diis Syris. Egressis ex arca Satanam primo virus hoc aspersisse alii opinantur. In Chamum nominatim scelus hoc conflant Targumistæ. Ante turris Babylonicæ exstructionem, quam in æternitatis memoriam moliti sunt contumaces et superbi Noachidæ, nulla certa vestigia aut expressa monumenta cultus arbitrarii et profani inveniri posse, aliis videtur. Hîc igitur paulisper pes figendus; ac Nili hujus, monstrorum feracissimi, unde scilicet—

"Omnigenûmque deum monstra, et latrator Anubis"

Digitized by Google

prodierunt, capita inquirenda. Locus in antiqui temporis monumentis perlustrandis uberrimus, quem quamvis magna ingenia excoluerint, tamen uti fieri solet in obscurissimis rerum primordiis investigandis, et quorum,—

"Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura,"

manet in quo adhuc se alii multum diuque exercere possint. Facilè perspiciet lector ex iis, quæ in locum hunc relaturi sumus, post uberrimas aliorum vindemias, *spicilegia* hæc nostra proferendi causas neutiquam defuisse. Si enim rebus ipsis, seu cultûs extranei primordiis, tenebris plus satis obductis, novam lucem afferre nequeamus; saltem quam relationem ad cultum Dei tenuerint, quibusque præstigiis fucum fecerit generi humano, atque in fraudem induxit impostor antiquissimus, aliaque, a viris doctis locum hunc plurima eruditione excolentibus, tacite prætermissa, lectori non ingrata, luminis nonnihil veritati obscurissimæ fœnerantes nos exposituros, in spem aliquam adducimur. Rerum autem tantùm capita perstringere in animo est, quo operi proposito satisfacere, et viæ institutæ insistere libere possim.

II. Homini, ad sui gloriam creato, Deum legem obedientiæ ἔμφυτον, omnia illa, quæ necessario naturam ejus, conditionem et finem ultimum consequerentur amplexam indidisse, antea ostendimus. Ut ea lex plenaria esset omnis divini cultus regula et revelatio, nunquam tamen permisit. Ei, in statu creationis ante ingressum peccati addidit institutum de non *comedendo fructu arboris scientiæ boni et mali.* In illo, respectu actus externi, initium defectionis a Deo fecit creatura rationalis. Fundamentum autem posuit in cultu morali defectus. Serpenti enim adversus Dei comminationem fidem adjungens, illum eatenus Dei loco habuit. Atque hæc erat quædam idololatriæ species, imo pessima, quæ etiamnum inter omnes eos viget, qui, posthabita promissionum et comminationum divinarum auctoritate, dicto audientes se Satanæ præbent. Hæc vero non est propria ea idololatria, cujus primordia investigamus.

III. Post peccati ingressum theologiam naturalem novis revelationibus et sacrificiorum institutione ampliatam, atque in novos fines consecratam Deus instauravit. In cultu instituto præeunte infidelitate iterum illico peccatum est. Superiùs exposuimus istius peccati naturam et eventum. Ostendimus etiam Cainum a Deo maledictum abs ejus cultu solenni penitus defecisse. Probabile quidem est, illum, atque cives Henochienses, quibus præfuit, Gen. iv., cultum istum, sacrificiorum scilicet, unde primam mali labem traxerat, repudiasse, atque ritus novos suo arbitratu usurpasse ἐθελοθρησκοῦντα. אֱלֹהִים חֲדָשִׁים, prout Scriptura loquitur, Judic. v. 8, sibi comparasse innumera, sunt, quo minus credamus, quæ obstant. Neque enim Caino eatenus hominem exuere possibile erat, ut alios sibi deos fingeret post

Digitized by Google

expressam et apertam istam, quæ eum inter et Jehovam omnium creatorem intercesserat communicationem.

IV. Temporis progressu Sethitarum etiam nonnullis in Cainitarum mores prolapsis, pii Enoshiani, cum cultus divini reformatione, quo melius et diutius purus conservaretur ad nomen Dei rite invocandum, segreges cœtus instituerunt, atque inde "filii Dei" dicti sunt. Gen. iv. ult., "Tum cœperunt homines invocare nomen Domini." Iis verbis nonnullos cultus extranei ortum notari falso arbitrari, superiùs etiam ostendimus. Non enim nominis divini profanationem, sed ecclesiæ reformationem innuit Spiritus Sanctus.

V. Ante diluvium omnem carnem viam suam corrupisse Deus ipse conqueritur. Neque dubium est, quin apertissime Deo et religioni bellum indixerint apostatæ. Scelere verò hoc, idololatriæ scilicet, astrictos fuisse, nullum testimonium exstat, nullum probabilis conjecturæ faciendæ fundamentum. Id vero, cùm argumentis superiùs luculenter demonstraverimus, nolo hic actum agere. Secula ideo antediluviana disquisitione hac necesse habemus præterire. Nam haud placet Justini Martyr. sententia; qui filios Dei, qui amore filiarum hominum capti, eas sibi sociaverunt, angelos interpretatur; atque ex eis genitos fuisse dæmonas, qui illico idololatriæ promovendæ operam dederunt: Apol. ad Senat. Roman.

VI. Quæ de Chami idololatria et incantationibus magicis illiusque sceleris natura delirant Targumistæ, aliique Judæi, hujus loci non sunt. Seculum illud, quod diluvium et gentium διασποράν Babylonicam διαζόητον intercedit, paucissima reliquit, vel nulla omnino in rerum quæ supersunt monumentis sui vestigia. Id temporis spatium, quodcunque fuit, Noachus magnus paterfamilias pio paternoque regimine totum humanum genus a se ortum tenuit. Aureum illud seculum erat, de quo plurima antiqui fabulatores.

Virgilius, Georg. i. 125:—

> "Ante Jovem nulli subigebant arva coloni:
> Nec signare quidem, aut partiri limite campum
> Fas erat: in medium quærebant; ipsaque tellus
> Omnia liberiùs, nullo poscente, ferebat."

Et Martialis, Epigram., lib. xii.:—

> "Antiqui rex magne Poli, mundique prioris
> Sub quo pigra quies, nec labor ullus erat,
> Nec regale nimis fulmen, nec fulmine digna,
> Scissa nec ad manes, sed sua dives humus."

Ad Saturnum uterque ex Hesiodo; ita enim ille, "Εργ. καὶ Ἡμ. 111:—

> Οἱ μὲν ἐπὶ Κρόνου ἦσαν ὅτ' οὐρανῷ ἐμβασίλευεν·
> Ὡς τε θεοὶ δ' ἔζωον, ἀκηδίην θυμὸν ἔχοντες,
> Νόσφιν ἄτερ τε πόνων καὶ ὀιζύος·—

> "Cum Saturnus rerum potitus cœlorum imperium tenuit,
> Homines diis similes vivebant," etc.

Digitized by Google

Et Tibullus, lib. i. 3:—

> Quam bene Saturno vivebant rege prius, quàm
> Tellus in longas est patefacta vias.
> Non domus ulla fores habuit: non fixus in agris,
> Qui regeret certis finibus arva, lapis.
> Ipsæ mella dabant quercus," etc.

Similia habet Lucianus in τοῖς πρὸς Κρόνον, cap. vii. Saturnum loquentem inducit, καὶ διὰ τοῦτο ἁπανταχοῦ κρίτος, καὶ ᾠδή, καὶ παιδιὰ, καὶ ἰσοτιμία πᾶσι, καὶ δούλοις, καὶ ἐλευθέροις, οὐδείς γὰρ ἐπ' ἐμοῦ δοῦλος ἦν, omnia paternum Noachi regimen, et indivisam terram referentia. Inde effluxisse servorum in Saturnalibus apud Romanos licentiam, in vita Numæ narrat Plutarchus.

VII. Noachus enim Saturnus erat. Is maximus antediluvianorum δικαιοσύνης κήρυξ, 2 Pet. ii. 5, cujus admonitionum contemptum excepit horrida generis humani πανωλεθρία. Quamdiu igitur ejus vel auctoritatem veriti sint, vel dictis et concionibus obedientes se præstiterint illius filii et nepotes, scelus hoc eos in se admisisse, haud æquum est ut censeamus.

VIII. Linguarum confusionem centesimo primo aut secundo post diluvium anno accidisse plerique credunt. Tunc homines μέροπες facti, atque sic dicti, Γενεαὶ μερόπων ἀνθρώπων, apud Homerum Iliad. A. 250; —"Ætates vario-linguium hominum." Μερόπων, hoc est, μεμερισμένην τὴν φωνὴν ἐχόντων· ὅ ἐστι μεριζομένην εἰς συλλαβὰς καὶ ἔναρθρον ἐχόντων τὴν ὄπα, inquit Didymus; hoc est, quod linguam ad syllabas pronunciandas divisam et paratam habeant homines, seu lingua articulata utantur; quum cæterorum animalium voces sint ἄναρθροι. Cum scholiaste sentit etiam Hesychius: Μέροπες ἄνθρωποι διὰ τὸ μεμερισμένην ἔχειν τὴν ὄπα, ἤγουν τὴν φωνήν. Atque eandem primo in loco sententiam recitat Eustathius; cui subdit δι' ἐπανόρθωσιν: οἱ μέντοι τῆς ἡμετέρας θείας αὐλῆς, μέροπας τοὺς ἀνθρώπους ἐπικληθῆναι φασὶν, ἀπὸ τοῦ μερισμοῦ ἤτοι διαμερισμοῦ τῆς ὀπὸς, ὃν ἔπαθον μετὰ τὸν τῆς Χαλάνης πύργον διαμερισθέντες ἁπανταχοῦ τῆς γῆς· "communem antiquorum Christianorum sententiam fuisse, homines μέροπες dictos fuisse, abs illa linguarum divisione, quam in turris Babylonicæ exstructione passi sunt." Similia habet Johannes Antiochenus Mallela: Γλῶσσαι διεμερίσθησαν, διὸ καὶ μέροπες κέκληνται οἱ ἄνθρωποι διὰ τὸ μεμερίσθηναι αὐτῶν τὰς λαλιὰς εἰς πολλὰς γλώσσας καὶ φωνάς· dispertitæ sunt linguæ, inde meropes dicti sunt homines, Χρον. Θεογ. Λογ. Δευτ. Uti autem homines ob divisionem linguarum μέροπες dicti sunt, ita locus in quo pœna ista rebellibus inflicta בָּבֶל; quasi diceretur בּוֹא חֻבַל venit confusio: vel בָּבֶל pro בִּלְבֵּל dicitur, hoc est confusio; abjecta *lamed* media ad vitandum cacemphaton. Centesimo et primo post diluvium anno natus est Peleg. Id nominis ei inditum כִּי בְיָמָיו נִפְלְגָה הָאָרֶץ, Gen. x. 25;—"Quia in diebus ejus divisa est terra." Et verbum פָּלַג alibi eo sensu usurpatur, Ps. lv. 10, פַּלֵּג לְשׁוֹנָם,—"Divide linguam eorum." Spiritu prophetico nomen hoc ei filio Heberi impositum fuisse

Digitized by Google

affirmant Judæorum plerique. Atque in eadem sententia sunt Cornelius a Lapide et Augustinus Torniellus: ille in Commentariis ad Gen., hic in Annalibus ad annum mundi 1931. Ita in impositione nominis Noachi pii parentes ad ea respexisse, quæ non nisi post sexcentos annos implenda essent, videntur. Judæi ideo ducentesimo anno vitæ Peleg turrim Babylonicam exstructam esse, volunt, argumentis non usquequaque ineptis adducti. Quicquid autem ad litem istam chronologicam vel intelligendam, vel rite affirmandam pertinet, dissertatione peculiari de plurium linguarum origine proposuit Clarissimus Buxtorfius filius. Sethus Calvisius in Chronologia, Pererius, Paræus, Rivetus Commentariis et Disputationibus ad Genesin; Torniellus in Mundi Annalibus; Masius Comment. in Jos.; Usserius in Chronol. Sac., aliique plurimi cùm theologi, tum chronologi eandem telam texerunt.

IX. Qui in nativitate Pelegi linguarum divisionem accidisse asserunt, atque nomen ei ab eventu impositum, nonnullorum opinione videntur intervallum æquo brevius a diluvio constituere, quàm quo homines in eam multitudinem, quæ turri ædificandæ incubuit, excrescere potuerint: incidit enim, uti diximus, nativitas Pelegi in annum a diluvio centesimum primum. Qui verò Pelego nomen spiritu prophetico inditum fuisse arbitrantur, ac humani generis dispersionem ad finem illius vitæ rejiciunt, ideoque in annum mundi 1996, necesse habent adventum Abrahæ in terram Canaan, anno 88 post dispersionem istam collocare: quod spatium æquo brevius videtur ad regna illa erigenda, quæ istis temporibus fundata fuisse narrat sacra historia. Pelegum ideo negat Buxtorfius fuisse primogenitum Heberi, aut natum anno 74 patris, sed nativitatem ejus, atque ideo linguarum divisionem in aliud, longe post, tempus rejicit. Sed ostendit Johannes Temporarius in 2 Demonstrat. Chronologic. potuisse ex stirpe Noachia spatio 102 annorum mares et fœminas 1,554,420 nasci: istius numeri dimidium admittit Usserius Chronol. Sac. v.; ubi insaniam et insignitam audaciam Johannis Morini chronologiam Hebraicam rejicientis, doctissime retundit. Demus ideo exstructionem turris Babylonicæ, atque linguarum divisionem accidisse anno mundi 1757, a diluvio 101 vel 102. Ad illud usque tempus idololatriæ vestigia ulla, monumenta ulla, ulla testimonia exstare, aut exstitisse unquam, nihil superest quod testetur; saltem vestigia ejus nulla supersunt.

X. Targum Hierosolymitanum ædificatores turris Babylonicæ simulacrum fastigio impiæ istius molis imponere, quod cultu religioso prosequerentur, in animis habuisse docet: "Dixerunt," inquit, "venite, ædificemus nobis civitatem et turrim, cujus caput perveniat usque ad summitatem cœlorum, et faciamus nobis adorandum in ejus fastigio, et ponamus gladium in manu ejus." Iisdem fere verbis eandem fabulam apponit Jonathan Ben Uzziel. Turrim istam longo post lingua-

Digitized by Google

rum confusionem tempore durasse communis est doctorum virorum opinio. Nec alia sane videtur ab ea, quam sub nomine templi Beli plurimis describit Herodotus, lib. i. cap. clxxxi. Ex octo turribus una alteri superimposita (quarum prima saltem, si non unaquæque, alta stadii spatium erat) constitit. De suprema autem ita loquitur: Ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ πύργῳ νηὸς ἔπεστι μέγας· ἐν δὲ τῷ νηῷ κλίνη μεγάλη κέεται, etc.;— "In postrema turri sacellum est magnum, in quo est lectus splendide stratus," etc. Non multo ideo post linguarum confusionem, in idoli, hoc est solis, templum versum est insanum istud ædificium. Sed aliunde sententiæ suæ originem arcessunt Judæi; verba ista apud Mosen, quibus se mutuò ad opus aggrediendum hortabantur ædificatores, propositum istud innuere arbitrantur. וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שֵׁם "Et faciamus nobis nomen;" hoc est, inquiunt, "magni nominis idolum." Nam de Deo aliquo, vero vel falso שֵׁם, ita absolute dici autumant. הַשֵּׁם sane alicubi emphatice "Deum" significat, Lev. xxiv. 11; שֵׁם absolute nullibi, neque idolum. Utique si hoc verum esset, nullibi gentium originis idololatriæ documentum illustrius invenire quisquam posset. Neque sensim et per varios gradus, variisque occasionibus in subsidium arreptis, terrarum orbi incubuisse, censendum esset hoc scelus; meditata humani generis a Deo defectio ei ortum præberet. Sed delirium hoc rabbinicum est; et verba, quibus usi sunt ædificatores, alio plane spectant. Ut, mortales cùm essent, variis casibus obnoxii, præsertim dispersioni in remotas terræ plagas, fama et gloria æterni fierent, in animo habuerunt. Illud animi propositum verbis istis, "Faciamus nobis nomen;" hoc est, laudis et gloriæ titulum hæreditarium posteris relinquamus, significarunt. Neque credibile est, omnes pene totius orbis familias, quasi momento turbinis in Deum vivum conspirasse, atque omni Creatoris reverentia cultuque abjectis, idola adorare, simul statuisse.

XI. Turrim itaque eos exstruxisse animo et proposito novos deos colendi, ratio nulla suadet; longe aliud statutum habuisse Scriptura enarrat. Probabile quidem est, ædificatores istos genus hominum fuisse multis sceleribus inquinatum, quod potentiam, quam adeptum erat, sine injuria et oppressione, levem et inopem arbitrabatur. Monita regimenque Noachi eos rejecisse antea ostendimus. Hinc ad imperia Satanæ projectissimi et ad ea omnia exsequenda, quæ innata mentis vanitas suggessisset, in procinctu.

XII. Sermone omnium confuso et diviso, novarum linguarum commercium in varios greges eos conjecit. In eum statum redactos per tribus et familias, in terræ totius superficiem Deus dispersit. Fuêre quidem inter veteres Christianos, quibus hæresis erat negare Noachum filiis suis et nepotibus orbem terrarum distribuisse, atque unicuique familiæ sedes suas assignasse. Postquam enim hæresium designatio arbitraria esse cœperat, nihil pene erat a quoquam dictum scriptumve, quamvis verissimum, quod in earum classem a nonnullis

Digitized by Google

non sit relatum. Ceterum per dispositionem divinam, non assignationem Noachicam, filios hominum novas sedes occupasse, seu in diversas orbis terrarum oras esse delatos, Scriptura ostendit, Gen. xi. 8. Primævam linguam, sine insigni aliqua mutatione, ædificatorum turris ullos retinuisse, testimoniis aut argumentis probari non potest. Fatemur ex eâ vocabula apud pene gentes omnes in usu aliquo mansisse; sed fuêre illa paucissima, ut recte affirmat Boxhornius, Origin. Gal. cap. vii. Una cum linguæ primævæ jactura, multarum de rebus divinis instructionum oblivionem eos cepisse, non est improbabile. Inter istos ideo, turris scilicet Babylonicæ ædificatores, sibi derelictos, novis revelationibus destitutos, priorum oblitos, huc illuc dispersos et palabundos initia idololatriæ sunt quærenda.

CAPUT IV.

SEU DE ORTU ET PROGRESSU IDOLOLATRIÆ.—CAP. II.

Col. iii. 11—Variarum religionum distinctio Epiphanii—Idololatriæ duo genera, Sabaismus et Hellenismus—Druidum superstitio peculiaris—Idololatriæ initium in cultu cœlestium, Job xxxi. 26–28—Veterum expositio notata—Tempus quo Jobus vixit—Initium erroris in seductione cordis, Deut. xi. 16—Modus cultus antiquissimi—Adoratio quid—Religiosa salutatio—Socratis ἴκετασις—Catulus—Pompeius—Osculum—Adoratio religiosa, Ps. ii. 12—Versio τῶν LXX. notata—Hieronymi, Hos. xiii. 2—Adorationis per oscula ἱκετάσιος; ex Plinio, Apuleio, Luciano, Minutio Felice—Flexionis corporis in adoratione ratio—Prima sacrificia idolis sine sanguine—Sententia Porphyrii—Sententiarum de origine sacrificiorum conciliatio, Gen. iv. 4, viii. 20—Adorationi addita frugum oblatio, Hos. ii. 8—Ceremoniarum aliarum origo—Idololatriæ natura et meritum—Primi siderum cultores Ægyptii—Eis accedunt Chaldæi; et Persæ—Sol an Persis solus Deus—Sententia Herodoti—Numerus deorum temporis successu continue auctus—Scriptores historiæ magorum—Græcorum et Romanorum mos in recensendis aliarum gentium diis—Dii Germanorum et Gallorum—Tacitus notatus—Sol antiquissimus Carthaginiensium deus—Etiam et Græcorum, teste Platone—Posituræ locorum sacrorum ratio—Idololatriæ primordia—Cardani ineptiæ et blasphemiæ—Nimrodus inter turris Babylonicæ fabricatores—Judæorum nugæ—Cultûs solaris catholicismus, ipsius πολυωνυμία.

I. PAULUS apostolus tertio cap. Epist. ad Coloss. docet in Jesu Christo esse neque Græcum, neque Judæum, neque Barbarum, neque Scytham. Inde varias religionum species elicit Epiphanius, lib. primo adver. Hæres., Βαρβαρισμόν, scilicet, Σκυθισμόν, Ἑλληνισμόν, et Ἰουδαισμόν. Βαρβαρισμόν autem ab Adamo usque ad Noachum obtinuisse scribit; Σκυθισμόν a Noacho ad Seruchi ætatem, quo Ἑλληνισμός introductus est; Judaismi initium a circumcisione Abrahæ arcessit. Cùm autem idololatriæ in mundum ingressum post diluvium statuat, per Βαρβαρισμόν, illum eam morum feritatem et vio-

Digitized by Google

lentiam, quæ mundum antediluvianum pessundederunt, intelligere palam est. Σκυθισμοῦ et Ἑλληνισμοῦ in eo discrimen ponit, quod ἀγαλματοποιΐα ab hoc introducta sit, quo ille caruit. Rectene an secus, hæc ita ab eo distincta fuerint, alii viderint; negat animadversionibus suis in locum Petavius. Nos omnis cultus illius idololatrici, qui totum pene orbem occupavit, duo genera fuisse statuimus, quorum unum Sabaismus; Hellenismus alterum dici potest. Cùm autem in Druidum superstitione multa peculiaria fuerint, eam seorsim paucis enarrabimus. Sabaismus in cœli, Solis, Lunæ, atque stellarum cultu et religione constitit; hominum demortuorum et dæmonum venerationem ei addidit Hellenismus. Simulacrorum, imaginum, et stellarum adoratio, utrique communis. Cœlos autem prius, quàm cœlites fictitios venerata est idololatrarum turba. In Sabaismo itaque seu rerum cœlestium cultu, initium habuit idololatria. Id primò probatum dabimus. Deinde paucis ostendemus, quas pravæ superstitionis ansas arripuit humanum genus; quibusque vanis ratiocinationibus usus, homines in fraudem et errorem Satanas allexit; atque quoad conjecturis assequi possumus, tempus perniciosissimi erroris ortûs designabimus.

II. Initium sui in mundo idololatriam posuisse in cœli solisque cultu, probant omnia rerum præteritarum monumenta. Exstant enim ultra omnem historiæ profanæ fidem, et vetustissimam inter gentes rerum memoriam, illustria hujus sceleris in Vetere Testamento testimonia. In hunc sensum scriptor antiquissimus, sive is Moses fuerit, quod maxime probabile, sive alius vir divinus ejus ætati suppar, per quem Spiritus Sanctus Jobi historiam ecclesiæ fidei concredidit, viri sanctissimi verba apologetica refert: Cap. xxxi. 26–28, "Si vidi solem quando splendebat, et lunam honorifice incedentem; et seduxit sese in abscondito cor meum, et osculatum est manum meam os meum: etiam hoc fuisset iniquitas judicata, quia abnegassem Deum desuper." Pace eorum dixerim, ineptissima sunt, quæ Chrysostomus, Nilus, Olympiodorus, veterumque alii in hunc locum commentantur. Negant hic de idololatria agi, Jobum autem, cum neget *manum suam osculatum esse os suum*, significare voluisse, se nunquam sensisse adeo arroganter de suis virtutibus et operibus, quæ per solem denotat, neque de nominis fama, quam lunæ confert, ut manus sua osculata fuerit os suum, tanquam, quicquid opis aut facultatis haberet, id ex se ipso perfecisset. Inepta inquam hæc sunt et tam loci scopo, quam verbis ipsis repugnantia. De cœlestium cultu apertissime agit vir sanctus. Dum autem a se crimen hoc accurate molitur, alios tunc temporis quamplurimos in eo versatos fuisse, palam facit. Vixit Jobus, post dispersionem Babylonicam ann. 350, ann. mun. 2100, aut eo circiter. Eo seculo progressum fecisse, atque se longe diffudisse superstitionem istam, verba ostendunt. Initium autem erroris *cordis seductioni* ascribit Jobus.

Digitized by Google

Alibi etiam Spiritus Sanctus istum idololatriæ fontem detegit, Deut. xi. 16, "Cave ne te cor tuum decipiat, et avertat te ad deos alienos." Alia omnia ad Deum verum indigitandum apta nata sunt; in solo corde humano omne periculum situm est. Ratiocinationum ideo inanium specie (quæ vim nullam habuissent, nisi prius ab amore Dei atque rerum spiritualium toti fuissent conversi), decepti, primò secretò, mox palam solem et lunam religiose venerati sunt, antiquissimi idololatræ. Eas rationum umbras proximo in capite exponemus. Modus cultûs, quem memorat, adoratio simplex est. Adoratio autem est, per *manûs ad os* adductionem, religiosa salutatio. In ea primùm se expressit cordis error: aliæ religionis ceremoniæ, sensim introductæ. Ita Socratem solem salutasse, atque ἵστασιν aliquoties in eo cultu passum fuisse, narrat Plato. Aucta in immensum superstitione, duravit tamen per omnia antiquæ ignorantiæ secula simplex illa adoratio. Catulus, in Cicer. de Nat. Deor. lib. i. cap. xxviii.:—

"Constiteram, exorientem auroram forte salutans,
Cùm subitò a lævâ Roscius exoritur."

Orientem enim solem præcipue venerati sunt. Inde Pompeii in declinatam Syllæ dominationem scomma fastidiosum: Τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα πλείονες, ἢ δυόμενον, προσκυνοῦσιν·—"Plures solem orientem, quam occidentem adorant," Plutarch. in Vit. Pomp. Atque hinc templa, solis ortum spectantia, structa. Neque aliunde provenit mos iste versus orientem se incurvandi et adorandi, antiquus satis inter Christianos δεισιδαιμονίζοντας, quamvis aliæ rationes cultui ei superstitioso prætendantur; nam sunt plane futiles omnes.

III. Porro, negat Jobus manum suam ori admotam, illud *osculatam* fuisse, seu oscula pressisse. *Osculum* enim cultûs etiam religiosi pignus et signum fuit. Ita Psaltes, Ps. ii. 12, נַשְּׁקוּ־בַר, "Osculamini filium;" hoc est, cultu religioso adorate. Loci sensum corrumpunt LXX., verba reddentes, Δράξασθε παιδείας, quos sequitur vulgatus interpres. Hieronymus agnoscit cultum religiosum intendi, atque ideo verba transfert, "Adorate pure." Osculis etiam idola venerari, olim atque etiamnum solenne: Hos. xiii. 2, יִשָּׁקוּן עֲגָלִים, "Vitulos osculentur," hoc est, adorent; ut idem Hieronymus advers. Rufinum, lib. i. "Herculis simulacra," inquit in Verrem iv. Cicero, "non solum venerari, sed etiam osculari soliti fuerunt." "In adorando dextram ad osculum referimus, totumque corpus circumagimus," ut Plinius lib. xxviii. cap. ii. Istius corporis versus seu circumflexionis rationem reddit in Vita Numæ Plutarchus. Numæ dicit fuisse institutum, τὸ προσκυνεῖν περιστροφομένους, "ut circumagant se adorantes." Addit, Ἡ δὲ περιστροφὴ τῶν προσκυνούντων, λέγεται μὲν ἀπομίμησις εἶναι τῆς τοῦ κόσμου περιφορᾶς·—"Conversio adorantium, simulachrum orbis mundi esse dicitur," seu gyri cœlorum, quem sol peragit. Sed flexio ista corporis introducta videtur post templa, orientem spectantia, condita. Cum enim in eis necesse habuerint, qui idola adorarent, se occiden-

Digitized by Google

tem versus incurvare, corpus circumegerunt, quo ostenderent se solem præcipue intendere. Indos in adoratione osculis tripudia addidisse affirmat Lucianus, περὶ ὀρχήσεως. Etiam Apuleius iv. de Asin. de formosa virgine, quam ut deam mirabantur loquens. "Multi," inquit, "civium admoventes oribus suis dextram, priore digito in erectum pollicem residente, ut ipsam prorsus deam Venerem religiosis adorationibus venerabantur." Postquam quidem simulacra erecta fuerunt, ipsa osculati sunt; in cultum autem cœlestium, solis scilicet et lunæ utpote absentium, manum ori admovere solùm soliti sunt: atque alia etiam simulacra, cum in transitu haud licuerit religioni vacare. Ita Minutius Felix, Cæcilium simulacro Serapidis denotato, "admovisse manum ori, et osculum labris pressisse."

IV. Nondum (seculo scilicet Jobiano) soli, equis, vespertilionibus, muribus, ceterisque reptilibus (de quibus Maimonides parte tertia, More Nebuch. cap. xxix.), aut frugibus, multo minus humano sanguine, quod postea factum, litatum erat. Adorationem simplicem, hoc est, cordis cultum, solius corporis actionibus et incurvationibus sese exserentem, frugum terræ oblationes exceperunt. Hactenus enim sententiæ Porphyrii in secundo περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων accedimus. Prima sacrificia idolis oblata, non ex animalibus et sanguine; sed e terræ frugibus constiterunt. Certissimum est primum Deo gratum sacrificium sanguineum fuisse, Gen. iv. 4; etiam post diluvium, Gen. viii. 20. Neque dubium est, quin, quamdiu Deum verum solum cultu religioso prosecuti sunt homines, eum sacrificiis sanguineis venerati sint. Ad idola conversi, non ausi sunt illico, nec nisi longo post tempore ex animalibus sacrificia eis offere. Illorum prima sacrificia post adorationem fuêre ex frugibus terræ. Ita far, vinum et oleum Israëlitas Baali, hoc est, soli obtulisse, conqueritur propheta, Hos. ii. 8. Et apud poetam,—

> "Illi ad surgentem conversi lumina solem
> Dant fruges manibus salsas."—Æn. xii. 172.

Pythagorici, a sanguine animalium abstinentes, adorationi adjecerunt hymnos. Ii [hymni] etiam cultus religiosi veri aut superstitiosi pars notissima. Istiusmodi fuere Homeri et Callimachi, qui exstant. Aliæ postea plurimæ ceremoniæ inter gentes admissæ, quæ partim ex νομοθεσίας Mosaicæ fama obscurissima, partim ex Satanæ κακοζηλίᾳ prodierunt.

V. Deinde sceleris hujus naturam et meritum addit vir sanctissimus. Naturam in *abnegatione Dei omnipotentis, qui supra est*, omnia regentis, omnia disponentis, quique ipsum solem creavit, sitam esse docet. "Abnegassem," inquit, "Deum מִמָּעַל desuper." Contra forsan quam multis eo errore implicatis visum est. Vix arbitrantur plurimi mortalium omnem creaturarum cultum religiosum, esse Dei Creatoris abnegationem. Signanter autem addit מִמָּעַל. Cum enim præcipua ratio cultus solaris in eo semper exstitit, quòd

Digitized by Google

eum supra omnia ferri homines viderint, Deum solum supra omnia exaltatum esse indicat. Recte in hunc sensum Maimonides de Idololat. lib. ii.: המשומד לעבודה זרה הוא כמשומד התורה כולה,—"Qui convertitur ad idololatriam deficit a tota lege." Et paulo ante, "Ecce hic discis eum, qui idololatriam suscipit, negare totam legem, omnesque prophetas, et quicquid mandatum prophetis est, a primo homine usque ad finem mundi."

VI. Hujusmodi solis, lunæque cultum *iniquitatem judicatam* esse addit; hoc est, vel severo Dei judicio et animadversione dignissimam, vel piis omnibus merito abominandam. Pro "sole" textus habet אור, seu *lucem κατ' ἀντονομασίαν*. Inde Sol, Horus dictus.

VII. Huic testimonio concinunt loca nonnulla Deuteronomii. Hic autem cultus siderum cœlestium, præsertim solis, qui sine dubio statim a dispersione Babylonica mundum invasit, catholicismum obtinuit, antequam idola, quæ coluit Hellenismus, vel nota fuerunt, vel nata.

VIII. Qui primi palam pravæ huic superstitioni se dederunt, Ægyptii fuerunt. Id mox ostensuri sumus, ex Diodoro, Lactantio, aliisque. Illos sequuti sunt Babylonii et Chaldæi omnes. Non alius quam Sol, Bel erat. Hezekiæ ideo Deus succensuit, quod cum rex Babyloniæ legatos miserat, de miraculo descensionis solaris sciscitaturos, 2 Chron. xxxii. 31, non ansam arripuerit Deum verum enarrandi, solemque ei creaturam dicto audientem.

IX. De antiquis Persis [Massagetis] idem testatur Herodotus in Κλειώ, cap. ccxvi.: Θεῶν, inquit, *μοῦνον ἥλιον σέβονται, τῷ θύουσιν ἵππους*·—"Solum e diis solem colunt, eique equos sacrificant." Is etiam Mithra erat maximus, si non solus apud Persas antiquos Deus: *Μίθραν νομίζουσιν οἱ Πέρσαι εἶναι τὸν ἥλιον*·—"Mithram Persæ solem esse, arbitrabantur," Gregor. Nazianzen. Orat. i. adv. Julianum. Similiter Strabo: *Θεὸν δὲ ἥλιον μόνον ἡγοῦνται· τούτῳ ἱπποθυτοῦσι*·—"Deum solem duntaxat esse, putant, et ei sacrificabant."

X. Deum unicum Persarum veterum solem fuisse, videntur omnes affirmare. Id negat Cl. Vossius lib. ii. de Idololat. et contra Herodotum, allatis ex Plutarcho et Hesychio testimoniis, alios deos illos admisisse, docet. Verum neutiquam constat, eos more idololatrarum solito alios in deorum numerum ante Plutarchi tempora non retulisse, quos diebus Herodoti nondum coluerunt. Postquam enim se *ἀποθεώσεως*, et numina conficiendi jure donasset humanum genus, crevit indies deorum numerus. Triginta millia recensuit Varro. De seculis autem prioribus probe Satyricus, Juv. Sat. xiii. 46:—

> —— "Nec turba deorum
> Talis, ut est hodie; contentaque sidera paucis
> Numinibus, miserum urgebant Atlanta minore
> Pondere."

Sed neque Herodotus absolute dicit solem apud Persas unicum

Digitized by Google

numen haberi, sed eorum omnium potius deorum, quos Græcia venerata est, solem solum apud Persas in divino honore fuisse. Nam alia etiam sidera et elementa, quorum cum sole eadem est ratio, inter σεβάσματα Persica ipse alibi memorat. [Clio, cap. cxxxi.] Θύουσιν, inquit, ἡλίῳ τε καὶ σελήνῃ, καὶ γῇ, καὶ πυρὶ, καὶ ὕδατι, καὶ ἀνέμοισι·—"Soli, lunæ, terræ, igni, aquæ, et ventis sacrificant." Horum enim cultus pene ubivis solarem comitatus est. Τούτοισι, addit, μὲν δὴ μούνοισι θύουσιν ἀρχῆθεν·—"His solis jam deinde ab initio sacra faciunt." In iis idololatria originem habuit. Ἐπιμεμαθήκασι δὲ καὶ τῇ Οὐρανίῃ θύειν·—"Ab aliis didicerunt cœli exercitum sacrificiis colere."

XI. Hinc apud Diogenem Laërtium in operis procœmio, scriptores historiæ Magorum Herodotum, sui scilicet oblitum, mendacii arguunt, quod Xerxem jacula in solem torsisse scripserit, cum is a Magis qui Xerxi in expeditione adfuerunt, superstitionis Persicæ antistitibus, pro Deo habitus sit.

XII. Addit vero Herodotus, "Moris habent editissimis quibusque montibus conscensis, Jovi hostias immolare; omnem gyrum cœli, Jovem appellantes." Quo nomine autem *cœli gyrum*, sua lingua vocitabant, plane ignotum. Græcis enim et Romanis aliarum gentium deos, eorum nominibus, quorum apud ipsos cultus invaluerat, indigitare, erat usitatissimum. Hactenus autem recte Herodotus, quòd, quamvis Jovem Persas coluisse, fingat, Græcanicum illum, quem induxit, Ἑλληνισμόν se non intendisse, ostendat. Aliter alii. Ita Gallos et Germanos, Jovem et Mercurium coluisse, scribunt. Nomina ista ne fando quidem audivisse Celtarum ullos, ante Græcorum et Romanorum in Gallias adventum, docet omnis, quæ superest, primordiorum istarum gentium memoria. Cum autem essent Græci et Romani in gentium, nationum, religionumque originum cognitione infantissimi, non crediderunt mortale genus ullibi supra ipsorum figmenta sapuisse.

XIII. Rectius vulgò, et ad veritatem propius Cæsar de Germanis, Bell. Gall. lib. vi. cap. xxi., "Deorum numero eos solos ducunt, quos cernunt, ... Solem, Vulcanum, Lunam, reliquos ne fama quidem acceperunt." Aliter Tacitus, qui Herculem, Martem, Mercurium, et Isim, eos coluisse, auctor est. "Plura igitur et certiora de religione Germanorum Tacito nota, quam Cæsari," inquit Lipsius. "Et Cæsar seu in Gallia, seu in Germania hæc percunctatus sit, non recte aut illi narratum est, aut ipse non satis diligenter inquisivit," ut Montanus in eum locum Cæsaris. Sed revera Tacitus, aut ipse deceptus est, aut alios sponte decipit. Nomina Romanis usitata, pro libitu imponit diis Germanorum. Neque enim Woden Mercurius fuit, aut Taranis Jupiter, aut Hæsus Mars. Romana illa nomina æque Germanis ignota, ac fabulæ quæ in Hellenismo eorum cultûs fundamentum. Eostre verò, sive Æstar, eadem forsan dea erat cum Astarte Syrorum. De ea Beda: "Eostermoneth, qui nunc Pascha; hic mensis inter-

Digitized by Google

pretatur quondam a dea illorum, quæ Eostre vocabatur, et cui in illo festa celebrant, nomen habuisse." Et sane verbum Eostar prope accedit ad Syrum nomen עַשְׁתָּרָה, quod deæ Syræ proprium, nam quod עַשְׁתָּרוֹת etiam dicitur numero multitudinis, imaginum multitudinem, seu cultum ejus pluribus in locis institutum denotat. Christianos etiam festum ad cursus lunaris observationem instituentes, arbitrati sunt gentiles lunam, aut Astarten seu Eostre coluisse; unde nomen illud usque adhuc retinetur.

XIV. Mercurium, Martem, Jovem, Minervam, Gallos coluisse, eadem illis assignantes quæ Græci et Romani, Cæsar affirmat. Sed superstitionem istam a Græcis Massiliensibus hauserunt; ad Druidum enim instituta non pertinent. In fœdere etiam, quod inter Carthaginienses, atque Philippum Macedoniæ regem, aliosque, adversus Romanos initum est, apud Polybium, Histor. lib. xvii., Solem et Lunam deos *exercituum suorum* vocant Carthaginienses; quo inter alia falsa numina eos antiquissimos deos fuisse ostendunt, cum omnes fere gentes primordia sua in armis et bellis posuerint.

XV. Ipsos etiam Græcos, non alios primitus deos coluisse, quam solem, lunam, et astra, Plato testis est in Cratylo, Φαίνονταί μοι, inquit [Soc.], οἱ πρῶτοι τῶν ἀνθρώπων τῶν περὶ τὴν Ἑλλάδα τούτους μόνους τοὺς θεοὺς ἡγεῖσθαι, οὓς περ νῦν πολλοὶ τῶν βαρβάρων, ἥλιον καὶ σελήνην καὶ γῆν καὶ ἄστρα καὶ οὐρανόν· ἅτε οὖν αὐτὰ ὁρῶντες πάντα ἀεὶ ἰόντα δρόμῳ καὶ θέοντα, ἀπὸ ταύτης τῆς φύσεως τῆς τοῦ θεῖν θεοὺς αὐτοὺς ἐπονομάσαι·—"Mihi quidem illi homines videntur, qui Græciam primi tenuerunt, eos tantum deos censuisse, quos nunc barbarorum plerique colunt; solem nimirum, lunam, terram, astra, quæ cum ipsi viderint omnia continuo cursu ferri, ab illo τοὺς θεοὺς (deos) nominârint." Neque inepta est, uti videbimus, ista, quam adfert, etymologia nominis illius, θεός.

XVI. Atque hinc erat, quod antiquitus templa omnia, utpote soli erecta, versus orientem spectârint, portas tamen etiam sacras habuerint australes. Ita Homerus antrum suum sacrum Ithacense bipatens statuit; portam autem australem diis sacram, Odys. N. v. 109–112:—

—— Δύω δέ τε οἱ θύραι εἰσίν·
Αἱ μὲν πρὸς Βορέαο, καταιγαταὶ ἀνθρώποισιν,
Αἱ δ' αὖ πρὸς Νότου εἰσὶ θεώτεραι· οὐδέ τι πείγῃ
Ἄνδρες εἰσέρχονται, ἀλλ' ἀθανάτων ὁδός ἐστιν.

—— "Sed janua duplex,
Hæc Borcam spectans, homines admittit; at illa
Respiciens Austrum, divinior, invia prorsus
Est homini, præbetque viam immortalibus unis."

Hujus autem locorum sacrorum positionis, non alia ratio erat quam quod tempore meridiano sol ostio australi immineat; teste Porphyrio. Ἱστᾶσιν, inquit, οὖν καὶ σύμβολον τῆς μεσημβρίας, καὶ τοῦ νότου, ἐπὶ τῇ θύρᾳ μεσημβριάζοντος τοῦ θεοῦ. Idem mos in locis, quæ sacra appellant, disponendis adhuc ubivis retinetur.

XVII. Hæc de pluribus gentibus σποράδην dixisse sufficiat. De

Digitized by Google

orientalibus posthac speciatim idem ostendemus. Hoc, inquam, sui initium in mundo fecit idololatria. Nondum inventa fuêre simulacra aut imagines; nec stelæ aut columnæ religionis ergo erectæ; nondum homines denati in numinum ordinem relati: in cœlo, et sole primò erratum est. Sceleris auctores primarios, tempus præcisum, et loca quibus ortum tulit, caliginosa nocte Deo premere visum est.

XVIII. Plane autem vana sunt et nugatoria, quæ de idolorum cultus origine ad Ptolem. de Astr. Judic. lib. ii. text. 17, dissertat Hieronymus Cardanus. "Mercurius," inquit, "junctus Veneri, fecit legem idolorum debilem, et luxui deditam, in qua omnia licent; et multiplicem propter Mercurii potentiam; ideoque cum Venus debilis sit, comparatione superiorum, facta est levis, plurium deorum, plena superstitionibus, et divinatione, et fabulis, quæ plena sunt etiam adulteriis et flagitiis aliis, et amoribus puerorum; Mercurius enim talia omnia significat." Atque iterum: "Idolorum lex, quoniam a Venere suam originem habuit, initium sumpsit a meridie, scilicet Assyria, Babylonia, et Chaldæis; primus enim Belus Assyriorum rex adorari se præcepit." Hoc inquam est delirare. Quamvis autem hæc fatua sint et insipida, illoque indigna prorsus, cui aliquid *titubat lævæ sub parte mamillæ*, tamen optandum esset, virum doctum in istis insaniæ suæ posuisse modum, neque ea effutiisse, quæ eodem in loco, impie, stulte, et blaspheme, de nativitate Domini nostri Jesu Christi, atque ipsius lege, evomuit.

XIX. Nimrodum postquam in turre ædificanda laborem frustra posuisset, non tantum in mores pessimos devolutum, sed et in idololatriam prolapsum esse, veteres omnes censent. Eum operi isti non adfuisse, sentit Cl. Bochartus, lib. i. cap. x., "cum aut nondum natus esset, aut adhuc puer." Sed deest conjecturæ fundamentum; quamvis enim credam Nimrodum nonnisi post populorum dispersionem tyrannidem occupasse, tamen cum filius fuerit Cushi, filii Chami natu maximi, sexaginta annos natus esse potuit, tum cum turris exstrueretur. "Sed ibi loci posuit imperii sui initium, unde dispersus fuisset," inquit vir doctissimus, "si fuisset ex fabricatoribus." Sed non necesse est, ut dicamus omnes in universum homines ex eo loco depulsos fuisse; et si fuerint, certissimum est, eos statim iterum illum occupasse. Itaque non omnino improbabilis est veterum opinio: nihil est quod addam. Inter dispersos turris fabricatores, qui omnem veri numinis reverentiam abjecerant, primo sensim et modice, deinde fuse et præcipitanter, scelus hoc crevit, et mundum invasit.

XX. Intra verò non multorum seculorum spatium, constat omnes pene gentes divinum solis imperium suscepisse. Ita Phœnices teste Sanchuniathone. Τοῦτον, inquit, hoc est, solem, θεὸν ἐνόμιζον μόνον οὐρανοῦ κύριον, Βελσάμην καλοῦντες, ὅ ἐστι παρὰ Φοίνιξι κύριος οὐρανοῦ·— "Deum hunc unicum cœli dominum esse credebant, eumque propterea Belsamen, id est Phœnicum linguâ cœli dominum, nominabant."

Digitized by Google

XXI. Cultus ejus itaque catholicismum obtinuit; et ipse πολυωνυμίαν. Idem erat הָאֵל עֶלְיוֹן בַּעַל בֵּל אֲדֹנִי כְּמוֹשׁ בַּעַל־זְבוּב בַּעַל־פְּעוֹר מֹלֶךְ כִּיּוּן אֲדַרְמֶלֶךְ, Saturnus, Jupiter, Hammon, Mithra Ὧρος, Διόνυσος, Mars, Apollo, Osiris, Pan, Bacchus, Liber, Jupiter Sabazius, Hercules, Janus, Belenus, Abellio, et quid non. Inde Solem, Lunamque μυριωνύμους appellat Plutarchus. Coacervatis enim elogiis, titulisque congestis, capi numen putabant, maximoque inde affici honore; ita ut tandem quæ diversa tantum nomina superstitionis fuerant, grassante errore diversa numina haberentur; ut recte doctissimus Rivetus in Hos. ii. 8. In πολυωνυμίᾳ etiam erat quædam cultûs species. Unde Ovidius, Fast. lib. vi. 213:—

"Quærebam, Nonas Sanco, Fidione referrem,
An tibi, Semo pater: cùm mihi Sancus ait:
Cuicunque ex illis dederis, ego munus habebo,
Nomina trina fero: sic voluere Cures."

Et Horatius, Car. Secul. v. 14:—

"Lenis Ilythia, tuere matres,
Sive tu Lucina probas vocari,
Seu Genitalis."

Et Serm. vi. lib. ii. v. 20:—

"Matutine pater, seu Jane libentius audis."

Catullus etiam, Carm. xxxiv. 5, 13, 21:—

"O Latonia, maximi
Magna progenies Jovis;
Tu Lucina, dolentibus
Juno dicta puerperis;
Tu potens Trivia, et notho es
Dicta lumine Luna.
Sis quocunque placet tibi
Sancta nomine."

Callimachus item Hym. in Apollin.:—

Ὦ Ἄπολλον, πολλοί σε Βοηδρόμιον καλέουσι,
Πολλοὶ δὲ Κλάριον, πάντῃ δέ τοι οὔνομα πολύ·
Ἄυτὰρ ἐγὼ Κάρνειον.

A more cultûs solis diverso, a ceremoniis quibus colebatur, a bonis abs eo expetitis, a beneficiis, a locis, quibus solenniter adoratus est, nova nomina, novos titulos adeptus, sol nova processu temporis et diversa numina protrusit. Inde ex eventu, Judæi Scripturam pervertentes asserunt Deum solem et lunam gentibus concessisse, ut adorarentur. Id colligunt ex verbis Mosis, Deut. iv. 19, "Ne forte eleves oculos tuos ad cœlos, et videas solem, et lunam, et stellas, omnem cœlorum militiam, et impellaris et incurves te eis, et servias eis, אֲשֶׁר חָלַק יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם, quæ partitus est Dominus Deus tuus omnibus populis sub omni cœlo." Ratio validissima ad coercendos populorum animos a cœlestium cultu. Dominium illud, quod in sole, lunâque fingunt, servitium est, omnium

Digitized by Google

gentium quæ sunt sub cœlo usui destinatum. Sed hæc illi alio trahunt, Judaice. Israëlem, inquiunt, ad sui cultum vocans, aliis gentibus solem lunamque in adorationis objectum proposuit. Ita Trypho apud Justinum in Dialogo. "Alium," inquit, "enarra nobis Deum, φυλαξάμενος λέγειν τὸν ἥλιον καὶ σελήνην ἃ γέγραπται τοῖς ἔθνεσι συγχεχωρηκέναι τὸν θεὸν ὡς θεοὺς προσκυνεῖν·—solem et lunam dicere cavens, quæ scriptum est a deo gentibus permissa esse, ut tanquam deos adorarent.'" Loci sensum optime reddit vulgatus interpres: "Quæ creavit Dominus Deus tuus in ministerium omnibus gentibus," Matt. v. 45.

CAPUT V.

SEU DE ORTU ET PROGRESSU IDOLOLATRIÆ.—CAP. III.

Originis idololatriæ occasiones—Dominii solis lunæque fama—Sol et luna quo sensu duo magna luminaria—Jonathanis Targumistæ figmentum portentosum—Dominium ratio cultus, delegatum vitiose—Idololatrarum ratiocinationes vanæ, Rom. i. 21—Solis et lunæ in res terrenas influxus et operationes, Jer. xliv. 17, 18, Act. xiv. 17—Solus Deus etiam terrenorum bonorum auctor—Siderum ornatus, cursus, gloria, illecebræ—Deus qui supra—Deum cœlo includunt nonnulli; humanæ Christi naturæ παντοτοτίας assignant alii, Deut. iv. 19—De occasionibus et primordiis idololatriæ sententia Lactantii, et Diodori Siculi—Plotini philosophi sententia de cultu siderum, Ps. xix. 4—LXX. notati, et Vulgatus interpres—Marsilii Ficini hallucinatio—Translatio Syriaca vetus—Vanorum διαλογισμῶν summa.

I. IDOLOLATRIÆ primordia in solis, lunæque cultu, superiore capite exposuimus. Antequam ad progressus, quos errorem hunc fecisse ex eventu patet, exponendos procedimus, libet ansas quasdam et occasiones cultus siderum cœlestium, quas primi idololatræ arripuisse videntur, vanasque istas ratiocinationes, quibus se ipsos seduxerant, paucis in antecessum exponere.

II. Et primo, mihi quidem videtur hominum animis insedisse traditionem de dominio diei noctisque soli et lunæ commisso. Necesse enim erat, ut, quæ colerent, ἐν ὑπεροχῇ constituta esse, crederent. Percrebuit fama eorum, quæ primo Geneseos capite memoriæ jam consecrantur æternæ; וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת־הַמָּאוֹר הַגָּדֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת־הַמָּאוֹר הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת הַלָּיְלָה. Dominium hîc soli lunæque est tributum; hoc est, a rerum omnium origine. At Domini omnes honore afficiendi. Solem autem et lunam duo magna luminaria non *proprie* sed per συνκατάξασιν quandam ad vulgi scilicet captum et sensum dici, creditum est. Quid ita? quia nempe stellæ quædam, lunâ majores. Sed an idcirco luna *luminare magnum* dicenda non est, aut non modo peculiari præesse noctis regimini? Neque sane *luminare magnum* dicitur respectu substantiæ sed luminis; quod,

Digitized by Google

utcunque mutuatitium, majus est quam stellarum omnium. Huic autem nodo, qui revera nullus est, portentosissimi figmenti cuneum admovent Judæi. "Fecit," inquit Targum Jonathanis, "Deus duo luminaria magna, et erant paria in gloria, uno et viginti annis, demptis sexcentis septuaginta duabus partibus horæ," (quo sciamus eum hîc accuratissime veritatem assecutum esse!) "et postea protulit luna contra solem delationem et imminuta est; et præfecit solem, luminare majus, ut dominaretur diei, et lunam, quæ erat luminare minus, ut præesset nocti." Ad eum modum ubivis pene sacram paginam conspurcat, quod non jam semel monuimus, iste paraphrastes; neque in alium finem natus videtur, ita omnia, quæ propria habet, fœtent. Nemo ex ejus lectione aut doctior aut melior evadet. Sed dominii hujus famam gentibus innotuisse probabile est. Ea in idololatriæ illecebram, etiam cum nondum esset omnis veri Dei notitia abolita, Satanas usus est. Quid enim secundùm Deum honore afficerent, nisi illa, quibus a Deo in dies noctesque, adeoque totam hominum vitam imperium est commissum? Hinc Æolo, qui ventis præfuisse dicitur, ipsam Junonem supplicem finxit poeta:—

> —— "Juno supplex his vocibus usa est:
> Æole, (namque tibi divûm pater atque hominum rex
> Et mulcere dedit fluctus, et tollere vento,)
> Gens inimica mihi"—etc.—Æn. i. 64.

Potestati vero absolutæ sacris famulari, naturale; delegatæ, vitiosum. Sed id nondum intelligunt plurimi qui Christiani dicuntur.

III. Hæc ideo prima idololatriæ in cultu solis, et totius exercitûs cœlorum, hominibus, qui veram Dei cognitionem ultronee abjecerant, occasio exstitit. Fama delegati soli, lunæque, diei noctisque dominii, traditionibus pravis corrupta, eos qui omnem pene Dei veri religionem abjecerant, illexit in erroris fraudem. Hinc Sol, rex, ἄναξ, מֶלֶךְ, et בַּעַל, quicquid denique regimen et dominium denotat. Adde quod eorum, quæ fando audiverant, *αὐτόπται* fuêre; ad motum et cursum solis, lunæque, dierum noctiumque regimen, adeoque eorum omnium, quæ tempore mensurantur, temperatum esse videbant; ita ut omnis dubitatio sublata esse visa est.

IV. Aliis etiam ratiocinationibus vanis in impiam hanc sententiam delati fuerunt. Eo enim initium *idololatriæ* refert apostolus, quod *vani homines facti essent* ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, Rom. i. 21. Cùm enim mentes hominum, spiritualium et cœlestium penitus essent inanes, et a Deo aversæ, rerum terrenarum desiderio supra modum flagrarunt. Nunquam coluissent, nisi prius amassent κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα. Quantum autem momenti, solis, lunæque operationibus atque influxu, ut terrena prospere et feliciter succederent, situm esset, perspectum probe habere sibi visi sunt. Nihil hîc conjecturis opus esse arbitrabantur, *αὐτόπται* fuêre. Omne autem illud Deum esse, quod cùm illis supra esset, iis opitulari potuisse, in

Digitized by Google

istis quorum maximam curam habuerunt, spes erat, facile sibi persuaserunt. Non alio διαλογισμῷ in *exercitûs cœli* et *reginæ*, hoc est lunæ siderumque cultum decepti, inciderunt Israëlitæ idololatrici, quàm quòd ex illorum religione, terrena omnia secunda experirentur: Jer. xliv. 17, 18, "Cùm," inquiunt, "adolebamus reginæ cœli, satiebamur cibo, et eramus hilares, ac malum non experiebamur. Ex quo vero destitimus adoleri reginæ cœli, et libare ei libamina, eguimus omnibus." Deus ideo populum istum ad meliorem frugem, et sui cultum reducturus, vanitates istas gentium *pluvias dare non potuisse*, iis in animum revocat, Jer. xiv. 22. Et apostolus Paulus ipsos Gentiles ob nefarias idololatrias severe redarguens, stultitiæque insimulans, solum verum Deum omnium creatorem οὐρανόθεν dedisse hominibus ὑετοὺς, καὶ καιροὺς καρποφόρους asserit, Act. xiv. 17, non obscure indicans, gentes spe et exspectatione βιωτικῶν in idolorum cultum illectas fuisse. Atque hic secundus erroris perniciosissimi fons erat.

V. Deinde cœlorum *ornatum*, siderum cursum, corporum cœlestium ordinem, *gloriam Dei enunciare* affirmat psaltes, Ps. xix. 1, et apostolus ad Rom. i. 20. Eam omnem gloriam Creatori ereptam, ipsis creaturis assignârunt apostatæ. Ornatum, qui a Deo erat, Deum esse putârunt. Est et innata menti humanæ persuasio, numen illud, quod coli debet, in cœlis ac supra se esse. Inde in periculis constitutis, ubi Deo præsente opus, moris semper erat, *duplices tendere ad sidera palmas*. Deus ideo apud Hesiodum, ὃς ὑπέρτατα δώματα ναίει,—"qui domos supernas habitat." Etiam Dominus noster Jesus Christus docuit nos, *Patrem nostrum in cœlis invocare;* ubi scilicet gloriam suam modo plane speciali manifestam facit. Inepte vero ob eam causam Deum cœlis circumscriptum includit, Bidellus Socinianus in Catechismo suo; quod divinam naturam plane evertit: dum alii humanæ Christi naturæ, quam cœli capiunt, ad omnium restitutionem, πολυτοπίαν, alii παντοτοπίαν assignantes, eam non minus efficaciter tollunt; id est, inter plurimos Christianos disputandi cacoëthes. Quibus itaque supra sensum sapere non placuit, Dei locum in cœlis occupare sol maxime visus est. Hanc cultûs siderum originem et illecebram, indicat ipse Spiritus Sanctus, Deut. iv. 19, "Ne forte," inquit, "eleves oculos tuos in cœlum, et videas solem, et lunam, atque stellas, cum universo exercitu cœlorum, et impulsus adores ea." Conspectum oculorum sequitur cordis ad idololatriam impulsus. Pulchritudine, gloria, ordine, motu siderum allecti, atque admiratione nimia rapti, quum ex iis Dei veri gloriam, quam enarrant, utpote cujus notitiam antea abjecerant, discere nescirent, sensim in eorum cultum impulsi sunt. Idem ne accideret Israëlitis, hic atque alibi cautum est.

VI. Hunc erroris fontem olim detexit Lactantius, lib. ii. cap. xxiv. de Orig. Error.: "Cum," inquit, "in Ægypto ob deliciosam terræ

Digitized by Google

constitutionem, in ædibus et tuguriis raro se continerent, totam noctem sub cœlo sereno ac nullis malignis impressionibus obnoxio, dormiendo consumunt, e frequenti cœlestium corporum aspectu et constanti lege procedentium stellarum, in eam paulatim devenere opinionem, astra deos esse, et rerum universi conservatores, quos vario ritu et ceremoniis venerabantur." Diodorus Siculus, Biblioth. lib. i. cap. xi. sub init., similiter narrat: *Τοὺς δ' οὖν κατ' Αἴγυπτον ἀνθρώπους τὸ παλαιὸν γενομένους, ἀναζλέψαντας εἰς τὸν κόσμον, καὶ τὴν τῶν ὅλων φύσιν καταπλαγέντας, καὶ θαυμάσαντας, ὑπολαζεῖν εἶναι θεοὺς ἀϊδίους τε καὶ πρώτους, τόν τε ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, ὧν τὸν μὲν Ὄσιριν, τὴν δ' Ἶσιν ὀνομάσαι·*—"Homines scilicet antiquissimos Ægypti incolas, mundum supra se et universi naturam contemplantes, neque absque stupore admiratos existimasse, esse deos æternos et primos, solem et lunam, quorum illum Osirim, hanc Isim appellari." Inde ipse primos et æternos deos fuisse duos, solem et lunam, pronuntiat.

VII. Ex hisce cautionis divinæ supra memoratæ ratio planissime apparet. Cùm enim plurimæ gentes ipso siderum aspectu, contemplatione, et admiratione in cultum eorum impulsæ fuissent, ne idem populo suo accideret, severe eos admonet. Et sane non sine causa, multarum legum rationes ex cultu Sabæorum idololatrico, didicisse se affirmat Maimonides iii. part. More Nebuchim, cap. xxix.: atque is inprimis lectori rerum harum studioso consulendus. Quanti autem fuerint ratiocinationes a contemplatione ordinis et motus siderum ductæ, apud homines veri Dei ignaros, ad divinam iis naturam assignandam, post multa secula ostendit Plotinus, Ennead. ii. lib. ix. *Ἄστρα*, inquit, *τὰ ἐν τοῖς ὑποκάτω σφαίραις, τά τε ἐν τῷ ἀνωτάτῳ διατὶ οὐ θεοὶ ἐν τάξει φερόμενα καὶ κόσμῳ περιίοντα·*—"Stellæ vero, quæ inferioribus insunt sphæris, et quæ in suprema micant, cur dii non sint, cogitari non potest, quippe cum ordine perferantur, ornatuque concurrant." Hinc postquam radios suos Christiana religio longe lateque sparsisset, philosophiæ Platonicæ sectatores, qui absurdissima æmulatione sapientiæ suæ auctoritatem ei opponere tentabant, rejectis aliis diis fictitiis antiquorum Gentilium innumeris, Solem tamen, aliaque sidera adoranda esse, contenderunt, ac proinde visum et auditum eis tribuerunt. Id nos docet idem Plotinus, Ennead. iv. lib. iv.: Νῦν δὲ, inquit, *ἐπειδὴ μνήμας μὲν ἐν τοῖς ἄστροις περιττὰς εἶναι ἐθέμεθα, αἰσθήσεις δὲ ἔδομεν, καὶ ἀκούσεις πρὸς ὁράσεσι, καὶ εὐχῶν δὴ κλύοντας ἃς πρὸς ἥλιον ποιούμεθα, καὶ δὴ καὶ πρὸς ἄστρα ἄλλοι τινὲς ἄνθρωποι, καὶ πεπίστευνται ὡς δι' αὐτῶν αὐτοῖς πολλὰ καὶ τελεῖται·*—hoc est, "Postquam memoriam stellis diximus supervacuam, dedimus sensus; neque visum duntaxat, sed et auditum, præterea preces audire concessimus, quas ad solem dirigimus; alii vero quidam ad alias stellas; credunt enim se multa precibus ab illis impetraturos." Ei idolomaniæ, ut illud obiter addam, patrocinari videtur famosissimus Plotini interpres, loco illo psaltis in eum finem prolato: "In sole posuit tabernaculum

Digitized by Google

suum," Ps. xix. 4. Ita enim ex Græca τῶν LXX. translatione, quæ dicitur, verba psaltis refert Vulgatus interpres. Alium vero longe sensum habet Hebraica veritas, לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם אֹהֶל בָּהֶם; hoc est, prout verba reddunt nostrates, "In them," hoc est, in cœlis istis, "hath he placed a tabernacle for the sun." Antiquos autem plurimum vexavit ista versio. Quæstio 63 ad Orthodoxos sic se habet: Επειδὴ διαφόρως τινὲς ἑρμήνευσαν καὶ ἀσαφῶς τό, Ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ, τὴν σαφήνειαν αὐτοῦ δίδαξον·—hoc est, "Quia nonnulli varie et obscure interpretati sunt illud, 'In sole posuit tabernaculum suum,' declarationem ejus nos doceto." Respondet solutionum auctor doctissimus: Τό, ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ, ἵνα εἴπῃ τοὺς οὐρανοὺς ἔθετο σκήνωμα τοῦ ἡλίου· ἡ γὰρ ἐκ τῆς τῶν Σύρων γλώττας μεταγωγὴ τῆς λέξεως οὕτω γεγένηται, ἐν αὐτοῖς ἔθετο τοῦ ἡλίου τὸ σκήνωμα, quo modo sane in versione Syra, quæ nunc exstat, non legitur; quæque, ob alias etiam rationes, non antiqua ea translatio Syriaca, veterum pluribus nota, esse videtur.

VIII. Atque hæc fuêre διαλογισμῶν vanissimorum capita; quibus impii apostatæ se ipsos in siderum cultum seduxerunt. Primò *dominii solis et lunæ in dies noctesque* animos occupavit prava et corrupta traditio. Deinde bonorum omnium terrenorum, seu τῶν βιωτικῶν, quorum curâ et studio solum tenebantur, proventum ab eorum influxu maxime pendere, sibi visi sunt perspicere. Vanis hisce opinionibus involuti et præpediti, cum ornatum cœli admirabilem et majestatis augustæ plenissimum, siderum omnium cursum, solis splendorem et efficaciam contemplarent, atque in cœlis posituram, in idolomaniam hanc præcipites ruebant.

CAPUT VI.

SIVE DE ORIGINE ET PROGRESSU IDOLOLATRIÆ.—CAP. IV.

Theologiæ naturalis corruptio alia—Res naturales colendi sub hominum mortuorum larva nonnullorum prætextus—Theologiæ φυσικῆς an μυθικὴ expositio allegorica—Philosophandi ratio innovata—Theologia Stoicorum, Zenonis, Chrysippi, a Philone Byblio refutata, et Eusebio—Confusio idololatrica—Sol et Apollo an idem—Jacobi historiæ traditio in servitute Apollinis—In excusandis veteribus idololatris philosophorum ineptiæ—Veterum idololatrarum, recentiorumque comparatio—In excusandis hominum peccatis circulatorum fraudes—Pharisæorum, Jesuitarum—Ars dæmonas exorcisandi Gentilibus, Judæis, pontificiis communis.

I. NUMINIS locum et imperium ex prava hominum superstitione, solem, reliquumque cœli exercitum primum in mundo occupasse ostendimus. Ex ea, temporis processu, nova alia, eaque perniciosissima superstitio, quam theologiam φυσικήν vocant, pullulavit. Ejus etiam primordia, sed obiter, et quasi ἐν ταρόδῳ enarrabimus.

Digitized by Google

II. Ex præceptis theologiæ naturalis, opera naturæ ad verum Creatoris omnium cultum promovendum erant designata. In theologiæ istius expositione libro primo id probatum dedimus. Iis ipsis operibus cultum religiosum debitum esse docuerunt, quod etiam ostendimus, primi idololatræ. Horum cultum theologiam naturalem dixerunt; quia res naturæ erant, quæ colebantur, cùm ea, re vera documenta a rebus naturalibus sumere docet, ad auctoris naturæ cultum promovendum. Temporis successu aliud idololatriæ genus introductum fuisse, inferius videbimus. Id ortum duxit e fabulosis traditionibus, impiorumque hominum ἀποθεώσεσι impia et imaginaria. Postquam autem severius paulo inter nonnullos philosophari cœptum est, atque limatiores de natura divina opiniones inter plurimos obtinuerant, sapientes pudere cœpit eorum deorum, quos protulerant ferrea secula, ignorantia et tenebris tota devoluta. Omnia ideo, quæ de diis fictitiis, Jove scilicet, totoque sacro Hellenismi choragio vulgo celebrata erant, res naturales adumbrasse apud antiquos μυθολόγους, contenderunt. Theologiam hanc μυθικήν vocant, quam nihil aliud fuisse aiunt, quàm τῆς φυσικῆς doctrinam allegoricam. Diodorus Siculus, lib. i., Plutarchus de Isid. et Osirid., telam hanc ordiuntur, atque apud Eusebium, Thesauro præstantissimo, plurimi alii. Illis Jupiter non nisi Sol erat aut Aer; Juno, Luna, aut Terra, ceteraque priorum seculorum idola, quorum primordia postea ostendemus, aut elementa, aut rerum causæ naturales. Id etiam poëtæ recentiores ubivis innuunt. Ita Juvenalis, Sat. v. 78:—

—— "Fremeret sævâ cum grandine vernus
Jupiter."

Et ante eum Virgilius, Georgic. ii. 324–327:—

"Vere tument terræ, et genitalia semina poscunt.
Tum pater omnipotens fœcundis imbribus Æther
Conjugis in gremium lætæ descendit, et omnes,
Magnus alit, magno commistus corpore, fœtus."

Quique eum præcessit Lucretius Epicureus, lib. ii. v. 654–658:—

"Hic si quis mare Neptunum, Cereremque vocare
Constituet fruges, et Bacchi nomine abuti
Mavolt, quam laticis proprium proferre vocamen:
Concedamus ut hic terrarum dictitet orbem
Esse Deûm Matrem, dum re non sit tamen apse."

Atque antiquiores Græci: Orpheus:—

Γῆ μήτηρ πάντων Δημήτηρ πλουτοδότειρα.

Nam Δημήτηρ erat Γῆ μήτηρ teste Diodoro. Empedocles etiam carminibus, quæ memorat Athenagoras in Legatione:—

Ζεὺς ἀίγνης, Ἥρη τε φερέσβιος, ἠδ' Ἀΐδωνεὺς
Νῆστις θ' ἡ δακρύοις τέγγει κρούνισμα βρότειον.

"Jupiter igne micans, Juno vitalis, et Imus
Divorum Pluto, vis Nestidis uda rigandi."

Atque alter: Ennius ap. Cic. de Nat. Deor. lib. ii. cap. xxv.:—

"Aspice hoc sublime candens, quem invocant omnes Jovem."

Digitized by Google

III. Istiusmodi etiam fuêre Stoicorum hominum placita. Ita de Zenone, Velleius Epicureus apud Ciceron., lib. i. de Natur. Deor. cap. xiv.: "Cùm Hesiodi Theogoniam," inquit, "interpretatur, tollit omnino usitatas perceptasque cognitiones deorum; neque enim Jovem, neque Junonem, neque Vestam, neque quemquam, qui ita appelletur, in deorum habet numero; sed rebus inanimis atque mutis per quandam significationem hæc docet tributa nomina." Et mox de Chrysippo: "Idem disputat æthera esse eum, quem homines Jovem appellant; quique aër per maria manaret, eum esse Neptunum: terramque eam esse, quæ Ceres diceretur." Inde sacrificia oblata esse nubibus, ne grandinem et tempestates immitterent, observat Seneca, Natural. Quæst. lib. iv. cap. vi. vii.

IV. Eandem viam institerunt recentiores Platonico-Pythagoræi; Plotinus, Porphyrius, Jamblichus, Amelius, Eumenius, aliique. Exemplo sit Porphyrii fabula, Saturni patrem suum Cœlum, Saturnum Jovis exsecantis ἑρμηνεία, et ad causas rerum cœlestes applicatio. Ὁ Κρόνος, inquit, δεθεὶς ἐκτέμνεται, ὡς ὁ Οὐρανός· τοῦ Θεολόγου (hoc est Musæo) δι' ἡδονῆς δεσμεῖσθαι καὶ κατάγεσθαι τὰ Θεῖα εἰς γένεσιν αἰνισσομένου, ἀποσπερματίζειν τε δυνάμεις εἰς ἡδονὴν ἐκλυθέντα· ὅθεν ἐπιθυμίᾳ μὲν συνουσίας τὸν Οὐρανὸν κατίοντα εἰς Γῆν ἐκτέμνει Κρόνος· πρῶτος τῶν ἀντιφερομένων τῷ Οὐρανῷ ὁ Κρόνος ἐστὶ, καὶ ἡ τούτου σφαῖρα· κατίασι δὲ δυνάμεις ἐξ Οὐρανοῦ καὶ ἀπὸ τῶν πλανωμένων; ἀλλὰ τὰς μὲν ἐξ Οὐρανοῦ δέχεται Κρόνος, τὰς δὲ ἀπὸ τοῦ Κρόνου Ζεύς·—"Saturnus vinctus castratur sicuti Cœlus: quo ipso theologus innuit essentias divinas dulcedine inescatas vinciri, atque in generationem deduci, et voluptate resolutas virtutes quasdam proseminare: unde Cœlum coëundi desiderio, in Terram descendentem exsecat Saturnus: Saturnus enim, et ejus orbis, primus est, qui contra Cœlum movetur, descendunt autem tam a cœlo, quam a stellis errantibus virtutes quædam. Sed Cœli virtutes Saturnus; Saturni deinde Jupiter excipit." Hæc ille, in libro de Nympharum Antro apud Homerum. Vim scilicet Cœli prolificam, Saturnus, qui ei proximus ordine retrogrado motui ejus obversatur ita excipere, ut immediate in terras descendere non possit; Saturni vero influxum, virtutem Jovis intercipere, eam fabulam innuere contendit. Commento hoc, inquam, primorum idololatrarum stupori, et Hellenismi insaniæ fucum illinere sategerunt.

V. Philo Byblius apud Eusebium, de Præpar. Evang., lib. i. cap. ix., ineptissime philosophos hæc finxisse, cum alia plane res esset, pluribus ostendit: Ἀλλὰ, inquit, οἱ μὲν νεώτατοι τῶν ἱερολόγων, τὰ μὲν γεγονότα πράγματα ἐξ ἀρχῆς ἀπεπέμψαντο, ἀλληγορίας καὶ μύθους ἐπινοήσαντες καὶ τοῖς κοσμικοῖς παθήμασι συγγένειαν πλασάμενοι μυστήρια κατέστησαν·—"At recentiores theologi, rejectis iis, quæ ab initio facta sunt, allegoriis et fabulis excogitatis, affinitate aliqua cum rebus universi conficta, mysteria constituerunt."

VI. Pluribus vanitatem istam exagitat Eusebius Præpar. Evang.

Digitized by Google

lib. iii. cap. i. Nam cum ea tunc temporis Christianis res erat. Postquam enim evangelii lumen usque adeo radiis suis terrarum orbem perculisset, ut erubescenda veteris superstitionis insania apud ipsum vulgus in contemptum venerit, acutiores sophistæ, quod dixi, quo stultitiam istam colore novo fucatam, amabilem redderent, figmento huic, cui adversatur omnis historiæ fides, pertinacissime adhæserunt. Imo, ut id obiter dicam, innovata est primis ecclesiæ temporibus apud ipsos gentiles tota philosophandi ratio. Postquam enim Ammonius Alexandrinus, philosophorum sui seculi Coryphæus, cujus auditores fuêre Origenes, Herennius, et Plotinus, hic Porphyrii præceptor, ut is Jamblichi, nonnulla sapientiæ cœlestis semina orationibus suis philosophicis auditorum animis insevisset; illi qui Christianam religionem, ob inveterata præjudicia et orbis terrarum odium amplecti nollent, non destiterunt tamen semina ista pro virili excolere, in Platonis lacunas veritatis rivulos diducentes. Adde quod alii ex librorum nostrorum lectione, plurima ex reconditissimis evangelii mysteriis hauserant. Horum erant Numenius, Amelius, Plotinus, Herennius, Porphyrius, Jamblichus, Proclus, Hierocles, Marinus, Damascius, aliique, qui quamvis neque curiosas Platonicorum speculationes, nec magicas Pythagoricorum incantationes deseruerint; plures tamen veritatis cœlestis scintillulas eis admiscuerunt.

VII. Inter veteres autem omnia confusa fuêre et incerta. Disputat pluribus Plutarchus, utrum Apollo alius fuerit a sole, libro Περὶ τοῦ μὴ χρᾷν ἔμμετρα νῦν τὴν Πυθίαν. Poëtarum autem antiquissimi, iisdem hymnis eum solem esse docent, atque ubi natus fuerit quibusque parentibus exponunt. Ita ut Arcades non tantum Luna sed et Sole se priores fingere potuerint. Addunt et fabulas ex traditionibus antiquis consarcinatas. Tale illud est, quod de exsilio pastorali Apollinis scribunt; quod quidem ita celebrat Callimachus, ut pene crederem Jacobi apud Labanem Syrum id vitæ genus traducentis, fabulâ istâ repræsentari. Causam itineris et operis suscepti amorem fuisse docet.

Ἠιθέου ἵκ' ἵρωτι κεκαύμενος Ἀδμήτοιο·—
"Adolescentis amore incensus Admeti;"

prout Jacobo servitutis pastoralis causa amor erat. In causa autem servitutis Apollineæ assignanda, a cetera poëtarum turba cum discedat Callimachus, dubio procul quin obscuræ alicujus traditionis fama id agendi ansam ei præbuerit. Deinde pecorum subolescentium auctionem sub illius cura egregie depingit.

Ῥεῖα κε βουζόσιον τιλίθιι πλίον, οὐδέ κεν αἶγις
Δύσκιστο βριφίων ἐπιμηλάδις, ἥσιν Ἀπόλλων
Βοσκομένοις ὀφθαλμὸν ἐπήγαγεν, οὐδ' ἀγέλακτοι
Οἷες, οὐδ' ἄκυθοι, πᾶσαι δέ κεν εἶεν ὕπαρνοι,
Ἢ δί κε μουνοτόκος διδυμοτόκος αἶψα γένοιτο·—

Digitized by Google

"Facile utique pascuum armentis abundat, neque capræ
Indigeant fœtibus ovibus mistæ, quibus Apollo
Pascentibus oculum induxit, neque lacte carentes
Oves, neque steriles, sed omnes agnos sub se habuerint,
Et quæ unipara gemellipara statim fuerit."

Si liberet poëtæ verba seorsim excutere plurima reperta forent, quæ mire in Jacobi historiam quadrant; sed quia ea primo intuitu lector non indiligens sit perspecturus, atque nos aliud agimus, iis hîc loci insistere non placet.

VIII. Nova autem ista mystica theologia naturalis, putidissimum erat hominum in ignorantia et malitia obcæcatorum figmentum. Solem, lunam, ceteraque sidera cœli divinis honoribus venerati sunt mortalium plurimi, longe antequam Hellenismi fabulæ ortum habuere vel occasionem. Græcia deorum *ἀνθρωποφυέων* quasi patria erat, et idolorum officina. Ipsos autem Græcos antiquitus non alios deos coluisse, quam solem, lunam, et astra, superiùs ex Platone ostendimus. Sed ita novis magistris priscorum temporum ignorantiæ et tenebrarum patrocinium suscipere placuit, ipsi nihilo eis sapientiores, quorum maxime puduit. Non aliter hodieque rabbini Judaici portenta omnia Talmudica, ad nescio quas allegorias detorquent; mirum cur idem in legendis suis non præstiterint Jesuitæ. Consultiùs forte et verecunde magis egissent, si philosophos rabbinosque imitati, ingeniosis mendaciis excogitatis, illis quomodo fidem conciliassent, quàm postquam tot annos, tot hominum millia ubivis gentium per teterrimorum errorum devia circumduxissent, eas penitus et palam rejiciendo, factum est. Atqui hæc, dices, injuria est, imo vis; patres sanctissimos, e Societate Jesu, cum philosophis et rabbinis comparare, et conferre velle? Age igitur uno exemplo (aut forsan altero) sed maximi momenti, utrum illorum vestigia premant annon, dispiciamus. Immortalibus mortalium animis, hominum societati, obedientiæ summo numini debitæ, atrociorem injuriam inferre nemo potest, quàm is, qui in palliandis et excusandis peccatorum criminibus ita dat operam, ut inde animos sumant ea ulterius et liberius perpetrandi. Quid in hunc finem larvati inter gentiles hierophantæ præstiterint, docet prolixe in secundo libro de Republica divinus philosophus. *Ἀγύρται*, inquit, *δὲ καὶ μάντεις ἐπὶ πλουσίων θύρας ἰόντες, πείθουσιν ὡς ἔστι παρὰ σφίσι δύναμις ἐκ θεῶν ποριζομένη, θυσίαις τε καὶ ἐπῳδαῖς, εἴ τέ τι ἀδίκημά του γέγονεν αὐτοῦ, ἢ προγόνων, ἀκεῖσθαι μεθ' ἡδονῶν τε καὶ ἑορτῶν, ἐάν τέ τιν' ἐχθρὸν πημῆναι ἐθέλῃ, μετὰ σμικρῶν δαπανῶν ὁμοίως δίκαιον ἀδίκῳ βλάψειν, ἐπαγωγαῖς τισὶ καὶ καταδέσμοις τοὺς θεούς, ὥς φασι, πείθοντές σφισιν ὑπηρετεῖν· τούτοις δὲ πᾶσι τοῖς λόγοις μάρτυρας ποιητὰς ἐπάγονται, οἱ μὲν κακίας περὶ εὐπετείας διδόντες,—*

Ὡς τὴν μὲν κακότητα καὶ ἱλαδὸν ἔστιν ἑλέσθαι
Ῥηϊδίως· λείη μὲν ὁδός, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει·
Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν·

Digitized by Google

καί τινα ὁδὸν μακράν τε καὶ ἀνάντη· οἱ δὲ τῆς τῶν θεῶν ὑπ' ἀνθρώπων παραγωγῆς τὸν Ὅμηρον μαρτύρονται, ὅτι καὶ ἐκεῖνος εἶπε,

—— Σφαπτοὶ δέ τε καὶ θεοὶ αὐτοί·
Καὶ τοὺς μὲν θυσίαισι καὶ εὐχωλαῖς ἀγανοῖσιν·
Λοιβῇ τε κνίσῃ τε παρατροπῶσ' ἄνθρωποι
Λισσόμενοι, ὅτι κέν τις ὑπερβήῃ καὶ ἁμάρτῃ·

Βίβλων δὲ ὅμαδον παρέχονται Μουσαίου καὶ Ὀρφέως, Σελήνης τε καὶ Μουσῶν ἐγγόνων, ὥς φασι, καθ' ἃς θυηπολοῦσι, πείθοντες οὐ μόνον ἰδιώτας ἀλλὰ καὶ πόλεις, ὡς ἄρα λύσεις τε καὶ καθαρμοὶ ἀδικημάτων διὰ θυσιῶν καὶ παιδιᾶς ἡδονῶν εἰσὶ μὲν ἔτι ζῶσιν, εἰσὶ δὲ καὶ τελευτήσασιν· ἃς δὴ τελετὰς καλοῦσιν, αἳ τῶν ἐκεῖ κακῶν ἀπολύουσιν ἡμᾶς· μὴ θύσαντας δὲ δεινὰ περιμένει·—"Circulatores et vates divitum domos frequentantes, affirmant penes se esse vim quandam, quæ deorum numine sibi tribuatur, sacrificiorum et incantationum ritibus nonnullis expiare quodvis scelus, vel ab ipsis, vel a majoribus perpetratum, ut et voluptas et festivitas consequatur; quod si quis velit vindictam de hoste sumere, id futurum exiguo sumptu in justi et injusti potestate: se omnes deos, ita ad se allicere et demereri incantationibus et vinculis quibusdam, ut sibi etiam obsequantur. Ad hæc sermonum portenta adducunt poëtarum testimonia, qui docent, quam facilis sit ad vitia lapsus quippe,—

'Mortales vitium prono occupat impete mentes
Confertim: æqua via est, magis et vicinior illis,
Virtuti autem ipsi dî præposuere labores;'

longamque et alienam quandam viam. Deos autem ab hominibus flecti, et in contrariam sententiam pertrahi, testem adducunt Homerum, qui dixerit,

—— 'Flectuntur numina divûm
Scilicet hos vota atque preces et victima placant,
Quum qui peccârit supplex operetur.'

Magnam autem librorum turbam a Musæo et Orpheo, qui e Luna et Musis oriundi sunt, sicut aiunt, excitant; ex quorum mandatis sacra peragunt; et non modo privatis hominibus, sed et civitatibus etiam persuadent expiationes liberationesque scelerum, sacrificiis et ludicrorum spectaculorum festivitatibus fieri in superstitum mortuorumque gratiam; quas manium expiationes τελετάς vocant, quæ nimirum homines eorum malorum pœnâ in morte liberent; contra eos, qui minime sacrificaverint, graves pœnas manere." Hanc autem superstitionem, utpote quæ omnium officiorum perturbationem, universæque adeo vitæ pestem et exitium molitur, pluribus reprehendit philosophus.

IX. Discat hinc lector nihil pene novi esse in eorum commentis, qui religionis larvam induti vel variis carnis ἐπιθυμίαις inserviunt, vel opibus, aut in obcæcatorum hominum conscientias dominationi inhiant. Circulatoribus hisce, nequitiâ, audaciâ, superstitione simillimos Pharisæos apud Judæos, gemina illorum commentis mendacia, excogitasse, unde peccatorum excusationem eruerent, sanctissimus

Digitized by Google

Servator noster, qui via, vita, et veritas est, Matt. v.–vii., ostendit. In Jesuitis autem parem esse avaritiam, similem improbitatem, eandem impudentiam, geminam audaciam, in extenuandis, excusandis, expiandis sceleratissimorum nebulonum peccatis et criminibus, in hominum animis ad vitia acuendis, inflammandis, in retundendis omnibus conscientiæ stimulis, non ita pridem palam fecit, qui libro peculiari mysteria eorum detexit.[1] Conferat lector ea, quæ ex Platone adduximus, cum iis, quæ ex Jesuitarum libris excerpsit vir doctus; vix ovum ovo similius reperiet, quam horum dogmata, istorum circulatorum placitis.

X. Addam et instantiam aliam; quæ etiam ad quæstum spectat et κενοδοξίαν. Eam e dæmonum exorcismis capiamus. Philostratus, lib. iv. de Vit. Apollon., cap. vi., ejectum e juvene per Apollonium dæmonem enarrans, expositis obsessi furore et luxuria, addit: Καὶ οἱ μὲν πολλοὶ τὴν νεότητα σκιρτῶσαν ᾠοντο ἐκφέρειν αὐτὸ ἐς ταῦτα· δὸ' ὑπεκρίνετο ἄρα τῷ δαίμονι καὶ ἐδόκει παροινεῖν ἃ ἐπαρώνει, τό τε ὀρῶντός τε ἐς αὐτὸν Ἀπολλονίου, δεδοικότος τε καὶ ὀργίλου φωνὰς ἠφίει τὸ εἴδωλον ὁπόσαι κλαιομένων τε καὶ στρεβλουμένων εἰσὶν ἀφέξεσθαί τε τοῦ μειρακίου ὤμνυτο, καὶ μηδενὶ ἀνθρώπῳ ἐμπεσεῖσθαι· τοῦ δὲ οἷον δεσπότου πρὸς ἀνδράποδον ποικίλον πανοῦργόν τε καὶ ἀναιδὲς καὶ τὰ τοιαῦτα σὺν ὀργῇ λέγοντος, καὶ κελεύοντος αὐτῷ σὺν τεκμηρίῳ ἀπαλλάττεσθαι· τὸν δεῖνα ἔφη καταβαλὼν ἀνδριάντα, δείξας τινὰ τῶν περὶ τὴν βασίλειον στοὰν πρὸς ᾗ ταῦτα ἐπράττετο· ἐπεὶ δὲ ὁ ἀνδριὰς ἐπεκινήθη πρῶτον, εἶτα ἔπεσε·—"Et plurimi arbitrabantur, horum omnium luxuriosam et mollem juventutem causam fuisse. Sed adolescens dæmonis instinctu gesticulabatur, ac debacchari tum videbatur, cum in illum furentem intueretur Apollonius. Nunc enim timentis, nunc irrascentis voces idolum emittens et quales flentium esse solent, et eorum, qui aliquo cruciatu torquentur, jurabat se adolescentem dimissurum et in neminem alium intraturum: Apollonius autem verbis in eum utebatur quibus domini contra servos uti solent, versipellem, scelestum, et impudentem ipsum appellans, minaciter iracundeque jubebat, ut signo aliquo sui discessus edito, adolescentem relinqueret, nimirum ut statuam quandam dejiceret, unam ex iis denotans, quæ in porticu regia, juxta quam hæc fiebant, positæ erant. His dictis ea statua tum, paulùm primò nutans, decidit." Utrum hæc revera ita acta fuerint, ego nescio. Philostratum in mendaciis cubantem sæpius deprehendit adversus Hieroclem Eusebius. Verum his gemina quotidie fieri aut fingi inter patres Societatis scio. Mirum etiam quantum inter hos illumque convenit. Mengum, Thiræum Sprengerum loquentes putes. Uti autem Apollonius iste supra ceteros mortales perspicax erat, ita ut in temulento juvene dæmonem cerneret, cum alii omnes nihil in eo viderent, præterquam quod luxuriæ et proterviæ ascribendum censerent, ita sæpissime accidit, ut patres Societatis impuros

[1] Les Provinciales, par B. Pascal, 1658, etc.—Ed.

Digitized by Google

spiritus in eis prospiciant, in juvenibus præsertim ac puellis, in quibus ceteri mortales, talpis scilicet cœciores, nisi quod quorundam deliramentis, aliorum verò præstigiis imputandum censent, nihil quicquam discernere possint. Deinde non magis ad præsentiam et aspectum Apollonii magi fremuit idolum Philostrateum, quàm solenne est idolis Jesuiticis ad præsentiam, intuitum, aut tactum sacerdotis pontificii. Id nos docet inter alios Edmundius ipse sacrificulus, in historia miraculosa rerum in Anglia gestarum circa annum 1585, et deinceps. "Vix dum," inquit, "exorcismos inchoare, manusque imponere capiti, cum ille" (juvenis Jesuiticus) "statim furere, in altum exigi, manibus pedibusque elaborare, sacerdotis manum depellere, omnia complere vocibus, juramentis, maledictis blasphemis;" ita ut ei plane impar esset juvenis iste Philostrateus. In eo vero quod dæmoni improperia dicenda sint, Apollonium infantem fuisse, si ad nostros hosce conferatur, plane apparebit. Is spiritum ποικίλον, πανοῦργον, et ἀναιδῆ nuncupabat. Si quis vero Mengum adire velit, Fust. Dæm. Exorcis. iv., quàm nihili hæc sint, eorum respectu, quibus patres in exorcismis utï docet, facile perspiciet: "Audi, inquit sacerdos, insensate, false, reprobe, dæmonum magister, miserrima creatura, tentator hominum, deceptor malorum angelorum, fallax animarum, dux hæreticorum, pater mendacii, fatue, bestialis, insipiens, ebriose, prædo infernalis, serpens iniquissime, lupe rapacissime, sus macra, famelica, immundissima, bestia scabiosa, bestia truculentissima, bestia crudelis, bestia cruenta, bestia omnium bestiarum bestialissima, spiritus Acherontine, spiritus fulginose, spiritus tartaree." Apagesis Apollonii nugas; ipse dæmon hinc convitiari discat. Indomitus et percontumax spiritus sit oportet, qui improperiis hisce non terreatur. Sine dubio istiusmodi κρίσει βλασφημίας uti non est ausus Sanctus Michael, Jud. 9. Statuæ etiam eversionem in dæmonis discessu imitantur novi hi magistri. At vero turpiter hîc infra Apollonium subsidunt. Ultra enim exstinctionem candelæ, aut fenestræ fractionem rarissime procedunt. Statuas dejicere non est cujuscunque sacrificuli. Artem autem hanc dæmonas exorcisandi a gentilibus acceperunt Judæi; ab utrisque pontificii. Ἤδη μέν τοι οἱ ἐξ ὑμῶν ἐξορκισταὶ τῇ τέχνῃ ὥσπερ καὶ τὰ ἔθνη χρώμενοι ἐξορκίζουσι, καὶ θυμιάμασι, καὶ καταδέσμοις χρῶνται, Justin. Martyr. in Dial. cum Tryphone;—"Exorcistæ certe vestri jam arte quadam veluti gentes in adjurationibus utuntur, et thymiamata et vincula adhibent."

XI. Sed e diverticulo in viam redeundum est. Viguit per longam annorum seriem cœli, solisque cultus, cum nondum hominibus, sui similes in Dei solium evehere, in mentem venisset; nec impune inter ipsos Græcos blasphemiam tulit, qui Solem, πυρὸς ἄθροισμα μέγα esse dixit.

Digitized by Google

CAPUT VII.

SEU DE ORIGINE ET PROGRESSU IDOLOLATRIÆ.—CAP. V.

Seculo Seruchiano primordia idololatriæ a veteribus assignata sine ratione aut auctoritate—Eusebii Chron. — Suidas interpolatus — Serug a familia Semi — Thara pater Abrahami an statuarius—Epiphanii sententia de origine idol.; et Tertulliani—Ars pictoria et statuaria, in famulatu idol.—Pictoriæ artis initia rudia—Secundùm Plinium et Athenagoram, ejus qui auctores—Inter σκιά et εἰκών discrimen, Heb. x. 1—Sol et luna prima idola—Primus cultus idol. simplex adoratio—Ejus progressus—Deum colere, naturale—Superstitio omnis fluctuationum plena—Novorum deorum absentia—Eliæ idololatrarum ob idolorum absentiam irrisio—Demetrio Poliorcetæ carmen Ithyphallicum ab Atheniensibus cantatum—Vituli Aaronici conficiendi occasio—Corporum cœlestium influxus generales—Idololatrarum amentia et obduratio—Novi generis superstitionis occasiones—Columnarum, stelarum et simulacrorum origo—Testimonium Maimonidis; et Plotini—Simulacrorum conficiendorum ratio; astrologorum idololatria—Veteris et recentioris εἰκονοποιΐας stultitia.

I. IDOLOLATRIÆ primordia, veteres pene omnes ætati Seruchi assignant. Serug natus est anno sexagesimo et tertio post dispersionem Babylonicam. Id temporis spatium, ab hoc scelere immune statuunt. Nos statim a dispersione, maximam turbæ apostaticæ partem, cultui unius veri Dei valedixisse, non dubitamus. Neque cur seculum Seruchianum speciali modo sceleri huic initium dedisse crederetur, ratio ulla assignatur. Eusebium in Chron. plurimi sequuntur. Is Seruchum ex tribu seu familia Japheti fuisse asserit; cui Semus erat Tritavus. Eusebii verba bis in Suida recitantur, utrobique Serug ex familia Japheti fuisse dicitur; plurima enim in eo opere bis terve inseruntur, quæ sunt posteriorum assumenta. Verum, quæ Serucho ascribunt, ad Hellenismum pertinent; illum enim fingunt, primum mortuos religiose colendi viam iniisse, quam statuarum fabricatione, promovisse aiunt Tharam Abrahami patrem. Epiphanius de Serucho hoc: Οὕτω δὲ ἐν ξοάνοις καὶ ἐν τορείαις λίθων ἢ ξύλων ἢ ἀργυροτεύκτων ἢ χρυσοῦ ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς ὕλης πεποιημένων, μόνον δὲ διὰ χρωμάτων καὶ εἰκόνων ἡ τοῦ ἀνθρώπου διάνοια ἐφ' ἑαυτῇ ἠύρισκε τὴν κακίαν—" Nondum ad simulacra cælatosve lapides aut ligna aut argenteas statuas alteriusve materiæ superstitiosus ille cultus adhæserat; nec aliud præter colores atque effigies erat, in quo hominum mens novum per se genus nequitiæ excogitavit." In picturis et coloribus omnis tum constitit, ut Tertullianus, idololatriæ paratura.

II. Artem pictoriam et statuariam initia sua posuisse in idololatriæ famulatu, facile esset probare; illam, verò hanc, in eâ operâ antevertisse, non item. Admodum rudis per aliquot secula duravit ars γραφική, nec diis repræsentandis idonea, nisi prius ex materia

Digitized by Google

aliqua solida fingerentur. Initium in σκιαγραφία habuisse, docet Plinius; similitudine rudi effigiata ex umbræ hominis observatione. Ita Athenagoras, in Legat. pro Christian.: Καὶ σκιαγραφίας μὲν εὑρεθείσης ὑπὸ Σαυρίου, ἵππον ἐν ἡλίῳ περιγράψαντος·—"Saurias invenit picturam umbratilem, equi umbra in sole circumscripta." At ipsum Solem, quem inprimis pene solum pro Deo habuerunt, in umbra pingere admodum difficile. Addit, Γραφικῆς δὲ Κράτωνος ἐν πίνακι λελευκωμένῳ σκιὰς ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἐναλείψαντος·—"Graphicen" (quæ scilicet lineis colores addidit) "Craton primus ostendit, qui in tabula dealbata viri et mulieris umbras delineavit." Alii adjecerunt alia. Inde distinctio ista apostoli ad Heb. x. 1, Σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων. Seruchi per filium Nachorem nepos erat Thara; illum artem figlinam et statuariam exercuisse, atque imagines fabricasse finxerunt Judæi, crediderunt veterum Christianorum plurimi.

III. Secuta est ideo εἰκονοποιΐα Thariana idololatriam Seruchianam annos circiter 80 aut 100. Atque hic primus idololatriæ progressus communiter assignatur. Nos rationes alias, in primordiorum cultûs superstitiosi investigatione, inivimus; quo cœpimus iter, porro pergemus. אֱלֹהִים חֲדָשִׁים, uti loquitur Spiritus Sanctus, Judic. v. 8; seu "novi dei," quos sibi primi comparaverunt apostatæ Babylone dispersi, Sol erant et luna, quod ostendimus, aliaque cœlestia corpora. Eis, quasi peregrinationum ducibus, usi sunt. Cultum primum constituit simplex adoratio. In alia erroris germina, et teterrimos superstitionis ritus, sensim prolapsum est humanum genus. Id prout res atque tempus ferent, paucis exponemus.

IV. Ut Deus aliquis habeatur, et colatur, efflagitat ea ratio, qua homines sumus. Inde veri oblitos, donec adsciscant falsos, exagitant conscientiæ stimuli. Ita ad solem, lunam et sidera cœlestia a primis apostatis itum est. Placuit ad tempus rei novitas, atque deorum nomen. In novas autem rerum salebras, carissimorum discrimine coactos, nova sollicitudine et molestia affecerunt conscientiæ stimuli et horrores. Verâ enim animi tranquillitate frui, ubi superstitione pravâ bellum Deo vero indicitur, nemo potest. Primò ideo non satis præsentia videbantur ista numina; nam nisi præsens sit Deus, pro numine habendus non est. Eodem naturæ instinctu, quo Deum esse, et præsentem esse, persuasione imbuti sumus. Neque periculis propulsandis, qui maximus inter homines res terrenas solùm sapientes, numinis usus sufficere potest, qui omni periculo præsentior non est, ideoque neque Deus est. Inde Israëlitis Baaliticis idoli absentiam exprobrat Elias, 1 Reg. xviii. 27, "Clamate voce magna, quandoquidem deus est, nam colloquium aut insectatio est ei, aut iter facit; fortassis dormit." Omnem naturam divinam, omnia attributa Deo convenientia, severâ εἰρωνείᾳ idolo adimit, adeoque eripit ei omnem potestatem, et ab imperio divino summovet.

Digitized by Google

V. Atque ista consideratio omnes idololatras ita semper suspensos tenuit, et sollicitos, ut quamvis timori et fluctuationi sacris columnis et simulacris mederi tentaverint, uti statim videbimus, tamen fieri non potuit, quin incertitudo illa mentis, qua agitabantur, aliquoties erumperet, et se proderet. Inde erat, quod populus Atheniensis Demetrium Poliorcetem, urbis liberatorem, divinis honoribus accipientes, carmini Ithyphallico, seu hymno sacro ei mœnia ingredienti cantato, hæc inter alia inseruerint:—

Ὦ τοῦ κρατίστου παῖ Ποσειδῶνος θεοῦ,
Καὶ θεᾶς Ἀφροδίτης·
Ἄλλοι μὲν ἢ μακρὰν γὰρ ἀπέχουσιν θεοὶ,
Ἢ οὐκ ἴσασιν ὦτα.
Ἢ οὐκ εἰσὶν, ἢ οὐ προσέχουσιν ἡμῖν οὐδὲ ἕν·
Σὲ δὲ παρόντ' ὁρῶμεν,
Οὐ ξύλινον, οὐδὲ λίθινον, ἀλλ' ἀληθινόν·—

"Salve, ô Neptuni, dei potentissimi, et Veneris fili: Alii profecto dii vel procul absunt, vel auribus carent, vel nulli sunt, aut rebus nostris curandis animum non advertunt, te vero nos præsentem cernimus, non lapideum aut ligneum sed verum numen," Refert, ex Duride Samio, Athenæus Deipnos. lib. vi.

VI. Ob hanc causam, Israelitæ in deserto Aaronem ad vitulum aureum conflandum adegerunt, Exod. xxxii. 1. "Abest," inquiunt, "hic Moses, surge ergo tu et fac nobis deos, qui nos præcedant." Non dicunt alios deos, neque absolute deos, sed "deos, qui nos præcedant," et auxilio suo nobis adsint. Non enim alium Deum a Jehova efflagitârunt, sed præsentiæ divinæ, ad quod in rebus dubiis et arduis confugerent, signum aliquod visibile. Atque istiusmodi signa populo isti carnali postea sunt a Deo indulta; ab ipso solùm tamen instituta. Hocque initium fuit prævaricationis fatalis isti populo. Unde in proverbium abiit, אין לך ישראל פורענות שאין בה אונקיא מעון העגל,—"Non accidit tibi, ô Israel, ultio aliqua, cui non sit uncia de iniquitate vituli." Frivolum est et Ἰουδαϊκώτατον quod rabbinorum nonnulli, ex verbis istis Aaronis, "Aurum in ignem conjeci, et prodiit hic vitulus," quasi ex improviso et sibi nihil tale cogitanti exsiliisset, peccatum formationis vituli in colluviem Ægyptiorum, inter quos magi nonnulli fuere, quorum arte factum est, ut præter omnium exspectationem vitulus prodiret, transferre conantur.

VII. Hæc igitur primis idololatris, postquam cœli sidera numinis loco habenda duxerunt, novæ superstitionis occasio exstitit. Ut omne mendacium aliorum plenum est et fœcundum, ita maximorum maximum. Neque error ullus est, qui errantibus aut non plurimorum illecebras suggerat, aut necessitatem invehat. Absentia fuêre ista numina. At in periculis, in rebus dubiis et arduis constitutis, Deo præsente opus erat. In angustias hasce conjectis, ex rectæ rationis dictamine revertendum erat ad Deum ubique præ-

Digitized by Google

sentem. "Sed non visum est eis Deum illum verum in notitia retinere," uti loquitur apostolus, ad Rom. i. 28; ideoque tradidit eos Deus in mentem omnis judicii expertem. Ea mente præditis aliquid faciendum erat, quo deos, quos elegerant, sibi præsentes sisterent.

VIII. Deinde, cum effectus operationum corporum cœlestium, communes essent et omnibus æquales, admodum intellectu erat difficile, quo quisque modo peculiari eorum beneficiorum, quæ ex iis emanare crederent, participem se redderet. Nam qui ita omnium Deus est, ut etiam singulorum curam non gerat, neque ulli aliter benefaciat, quàm cum universis quidquam largitur, revera nulli Deus est. Qui Deus meus non est, is mihi Deus non est. Atque hinc etiam se in difficultates incredibiles præcipitatos esse, intelligerent facillime. Sed jacta erat alea; et quo cœperant, erat porro pergendum. Κοιναῖς itaque ἐννοίαις, et naturæ ipsi vis inferenda erat. Non minoris constitit abs unius Dei imperio et regimine humani generis defectio. Novis diis sensibilibus constitutis, reclamavit rationis rectæ quod erat reliquum, *præsentes non esse, singulorum curam non gerere, ideoque* neque deos, aut colendos, aut timendos. Malis nodis malus cuneus adhibitus; et mendacia mendaciis tecta, ne perplueret. Duplici enim huic defectui ex primo et maximo idololatriæ peccato oriundo, ut occurrerent, ope Satanæ novas vias inierunt idololatræ, quibus absentia numina, præsentia exhiberent, et influxus eorum beneficos contraherent, et in præsens aliquod objectum singulis expositum includerent. Atque hæc erat sacrarum columnarum, stelarum, statuarum, et simulacrorum origo; quam deinceps exponemus.

IX. Duo fuerunt, uti diximus, incommoda, quibus se in novorum deorum electione premi senserunt idololatræ: primum, quòd absentes et procul distantes essent; quòd singulorum curam non gererent, alterum. Hisce columnarum et stelarum erectione mederi voluerunt. Etenim ex istarum ad solem, lunam, astraque relatione, vel incantationibus diabolicis inductâ, vel dedicationis vi impositâ, ipsa sidera præsentia sisti, per Spiritum quendam Æthereum, et influxus salutares, ex eis, votis et precibus a quovis elici potuisse, existimaverunt. Ita nos docet ex antiquis Sabaistarum monumentis, Rambam in More Nebuch. par. iii. cap. xxix.: "Secundùm," inquit, "sententias illas Sabiorum erexerunt stellis imagines; et soli quidem imagines aureas, lunæ vero argenteas, atque ita metalla et climata terræ inter stellas partiti sunt. Dixerunt enim climatis, N. Deum et stellam N. Deinde sacella ædificaverunt, imaginesque in illis collocârunt, arbitrantes vires stellarum influere in illas imagines, easque intelligendi virtutem habere, hominibus prophetiæ donum largiri, et denique, quæ ipsis utilia et salutaria sunt, indicare; ita dicunt de arboribus, quæ sunt ex pactione stellarum illarum, cum arbor quæ-

Digitized by Google

dam stellæ alicui dedicatur, nomine ejus plantatur, et hoc vel illo pacto colitur, quod virtutes spirituales stellæ in arborem illam infundantur." Totum mysterium pandit Plotinus, Ennead. iv., lib. iii. cap. xi.: Καί μοι δοκοῦσιν, inquit, οἱ πάλαι σοφοὶ ὅσοι ἐβουλήθησαν θεοὺς αὐτοῖς παρεῖναι, ἱερὰ καὶ ἀγάλματα ποιησάμενοι εἰς τὴν τοῦ παντὸς φύσιν ἀπίδοντες, ἐν νῷ λαβεῖν, ὡς πανταχοῦ μὲν εὐάγωγον ψυχῆς φύσις· δέξασθαί γε μὲν ῥᾷστον ἂν εἴη ἁπάντων, εἴ τις πρὸς πάθεσί τι τεκτήναιτο δυνάμενον μοῖραν τινὰ αὐτῆς·—"Atqui mihi videntur veteres sapientes quicunque optabant sibi adesse deos" (quos scilicet propriis oculis longe a se dissitos esse viderent), "sacra, statuasque fabricantes in ipsam universi naturam mentis aciem direxisse; atque inde animadvertisse naturam animæ ubique ductu facilem admodum pronamque esse, omniumque facillime posse capi, si quis fabricaverit aliquid, quod facile ab ipsa pati possit, patiendoque portionem aliquam ab ipsa sortiri." Hoc est quod docuimus; nempe sperasse idololatras, Plotinianos istos sapientes, se vim seu virtutem animæ cœli, siderumque capere, atque in stelas seu statuas includere, ita ut ipsis semper præsens adesset. Ut doceat vero hæc fieri potuisse, addit: Προσπαθὲς δὲ τὸ ὁπωσοῦν μιμηθὲν, ὥσπερ κάτοπτρον ἁρπάσαι εἰδός τι δυνάμενον·—"Facile patiens est, quod qualicunque modo imitatione aptum est; velut speculum speciem quandam arripere potens:" hoc est, ubi ἄγαλμα seu simulacrum virtuti cœlesti erigitur, in istud descendere illa prona est, quo imaginationi respondeat illius fabricatoris; ἄγαλμα autem statim eam arripit non aliter, quam speculum speciem corporis sibi adpositum: Καὶ γὰρ, inquit, ἡ τοῦ παντὸς φύσις πάντα εὐμηχάνως ποιησαμένη εἰς μίμησιν ὧν εἶλε τοὺς λόγους·—"Etenim universi natura omnia admirabili quodam artificio fabricat, ad illorum imitationem, quorum in se possidet rationes;"—hoc est, nihil est inter hæc inferiora, quod non fabricatum sit ad instar virtutis alicujus, quæ in mente universi prius exstitit; quæ est Platonicorum doctrina de ideis. Sequitur apud philosophum: Ἐπειδὴ ἕκαστον οὕτως ἐγένετο ἐν ὕλῃ λόγος, ὃς κατὰ τὸν πρὸ ὕλης ἐμεμόρφωτο, συνήψατο τῷ Θεῷ ἐκείνῳ καθ' ὃν ἐγίνετο, καὶ εἰς ὃν εἶδε ἡ ψυχὴ καὶ εἶχε, ποιοῦσα·—"Cum ideo sic unumquodque fiat, certe ratio in materia, quæ secundum rationem materiæ superiorem formata est, conjuncta est illi Deo, secundùm quem facta fuit, et in quem suspexit anima, habuitque, dum faceret." Quæ verba totum mysterium absolvunt. Datur quædam materiæ in simulacrum conflatæ ratio, quæ exacte respondet rationi illi cœlesti, quæ ante materiam istam exstitit, hincque oritur inter simulacrum et illud ipsum, cui consecratur relatio. At vero cur simulacrum hoc, seu hæc pars materiæ, hunc Deum, seu hanc portionem vis cœlestis sibi adjunctam habeat, potius quàm aliam quamcunque, nondum constat. Id verò ob rationem duplicem fieri ostendit. Primò, quia secundùm Deum illum, fabricatum est: Συνήψατο τῷ Θεῷ ἐκείνῳ καθ' ὃν ἐγίνετο. At quomodo scire potuit simulacri fictor, secundùm cujus Dei vim

Digitized by Google

emanavit ista materia a se ita formata? id a sua ipsius anima perspectum habere potest; in quem enim anima suspexit, cum ἄγαλμα fecerit, is est, secundùm quem fabricatur. An autem meliores rationes, cur hæc vel illa imago hunc vel illum sanctum potius, quam alium quemvis referret, hodiernæ iconolatræ reddere possint, equidem vehementer dubito.

X. Ceterùm, ut id obiter addam, delirium hoc idololatricum apud plurimos, qui artem nefandam sub nomine astrologiæ judiciariæ venditant, adhuc palam hæret. Figuras enim et imagines conficiunt, quas formæ cœlestium corporum respondere fingunt; inde eas virtutem, mirosque effectus acquirere a figura cœlesti stolidis persuadent. Habent et statuas et imagines, in quibus siderum spiritus includi dicunt. Isti autem spiritus utrum corporum cœlestium vires sint, an dæmones stellarum pedissequi, nesciunt. Sed crassam idololatriam hæc omnia sapiunt, quamvis non puduit Albertum Magnum in "Speculo," Marsilium Ficinum "De Vita Cœlesti Comparanda," Hieronymum Cardanum, aliosque, absurdissima hæc ethnicorum hominum portenta, orbi Christiano, sine veritate aut modestia obtrudere. In hisce autem consistit omnis magiæ ratio; a quo crimine icuncularum apud pontificios, quas *Agnos Dei* vocant, *cereorum, aquæ lustralis*, aliarumque rerum, consecrationem, neutiquam liberare possum.

CAPUT VIII.

SEU DE ORIGINE ET PROGRESSU IDOLOLATRIÆ.—CAP. VI.

Idololatriæ progressus—Primi cultus superstitiosi objecta visibilia—Κίονες πυραμοειδεῖς, λίθοι ἀργοί, βαιτύλια, בֵּית־אֵל, στήλαι, ἀγαλμα quid—Clementis testimonium, Phoronidis, Eumeli—Stelarum origo ex Clemente—Verior sententia—Lapis columnaris in agro Colcestrensi—Λίθοι ἀργοί—Pausaniæ, Maximi Tyrii, Suidæ testimonia—Θυσέρης—Stonehenge—Agabalus; Idæa mater—Persæ ἀγάλματα destruunt, et irrident—Dianæ Ephesinæ simulacrum—Germanorum idola; luci imaginibus vacui: robora—Antiquissima templa sine simulacris—Nulla antiquitus ἀγάλματα—Lapides rudes et quadrangulares—Βαιτύλια—Lapides sacri—Sanchuniathonis testimonium—Lapides vivos Uranum excogitasse fingit—Pleraque, quæ ex eo promit Eusebius, ridicula—Finxerunt veteres lapides ἐμψύχους—Βαίτυλος apud Hesychium βαίτυλον ἀν κατασύνοις, proverbium unde natum—Βαίτυλα apud Damascium Photii—Θιράπιον quid—Lapides uncti, apud Clementem et Arnobium—Βαιτύλια unde dicta—Scaligeri conjectura—Erectio lapidis in Bethele Jacobæa—בֵּית־אֵל quid significat—Jacobi factum quale—Et cui fini—בֵּית־אֵל cur titulum reddit vulgatus interpres—Deorum ἐπιφάνειαι, Dionys. Halicarn: Cicer.—Festum Christianorum—Lapis Bethulicus cultus inter Phœnices—Idololatriæ progressus—Statuæ in effigiem oris humani soli dicatæ, alia plura

I. Eis, quæ de progressu idololatriæ in præsentium objectorum cultûs religiosi inventione diximus, fidem facit, quæ ex rerum monu-

Digitized by Google

mentis primorum visibilium σεβασμάτων memoria superest. Illa antiquitus duûm generum fuêre; κίονες scilicet πυραμοειδεῖς, *columnæ acuminatæ;* et λίθοι ἀργοί, *rudes lapides et informes,* quibus βαιτύλια addi possunt. Non nisi longo post, temporum decursu, simulacra ad formam humanam effigiata erant, cum scilicet mortuorum cultus per Hellenismum introductus esset.

II. Columnas sacras στήλας vocant Græci. Ita מַצֵּבָה reddunt LXX. prohibentur Lev. xxvi. 1, Deut. xvi. 22. "מַצֵּבָה," inquit Kimchi, "lapis est, qui ad adorandum erigitur." Est a נָצַב, "statuit." Ita Ἀπόλλων Ἀγυιεύς, pyramis erat, teste Hesychio, seu κίων εἰς ὀξὺ λήγων. De hisce Clemens Alexandrinus, lib. i.: Πρὶν γὰρ οὖν ἀκριβωθῆναι τὰς τῶν ἀγαλμάτων σχέσεις, κίονας ἱστάντες οἱ παλαιοὶ ἔσιδον τούτους ὡς ἀφιδρύματα τοῦ Θεοῦ. Ἀφίδρυμα istiusmodi est simulacrum, quod quasi numinis *sedes* est. Id est quod diximus; cum ἀγάλματα nondum accurate effigiarentur, columnas stiterunt, quæ numinum absentium virtutem reciperent, et ita fierent quasi deorum sedes. Ἄγαλμα autem est imago artificiose fabricata. Πᾶν ἐφ' ᾧ τις ἀγάλλεται, inquit Suidas; hoc est, quod ita oculos pascat, ut mentem lætitia quadam afficiat.

III. Huc spectant, quæ ex Phoronidis auctore, de Callithoe prima Junonis sacerdote refert idem Clemens:—

Καλλιθόη κλειδοῦχος ὀλυμπίαδος βασιλείης
Ἥρης Ἀργείης, ἣν στίμμασι καὶ θυσάνοισι
Πρώτη ἱκόσμησιν περὶ κίονα μακρὸν ἀνάσσης.

"Callithoe janitrix Junonis Argivæ, quam primam infulis et vittis ornaverunt, circa reginæ columnam." Μακρόν vocat poëta; quia in longitudinem erecta erat στήλη; aliter quam λίθοι ἀργοί. Ita κίων apud Homerum aliquando μακρός, aliquando ὑψηλός dicitur. Similia etiam ex Eumelo profert; scil.:—

Ὄφρα θεῷ δικάτην ἀκροθίνιά τε κρεμάσαιμεν
Σταθμῶν ἐκ ζαθέων, καὶ κίονες ὑψηλοῖο.

Quamvis forsan nihil aliud voluerit Eumelus, quam ἀκροθίνια et spolia ex antis et columnis suspendi solita; quod notissimum.

IV. Dæmones autem hæc invenisse, scribit Clemens ad imitationem columnæ istius, quæ Israëlitas in deserto præibat. Alii viderint; ego non dubito, quin eo ipso tempore, quo erectum est tabernaculum, istiusmodi columnæ et στήλαι in communi usu apud multas gentes fuerint. Inde forsan prodierunt Dii Anthelii, ostiorum præsides; columellæ ad fores templorum, aliarumque domuum. Hesychius, Ἀντήλιοι θεοὶ οἱ πρὸ τῶν θυρῶν ἱδρύμενοι, Athenæus, lib. x., ἐπὶ τῆς αὐλῆς; hoc est, in primo domus aditu sub Dio. Nondum hominibus in mentem venerat ἀγαλματοποιΐα, aut εἰκονοποιΐα, cum primum columnas et στήλας religionis causa posuerunt. Cum enim sidera cœlestia tantum numinum loco habuerunt, cur eis simulacra forma humana ficta et fabricata erigerent causa nulla erat. Id quidem invalescente superstitione, cum idem scilicet sol esset, et nescio quis

Digitized by Google

Apollo, factum; sed cum nihil aliud in animis habuerint idololatræ, quàm numina absentia visibili aliquo signo præsentia sistere, cujuscunque animalis in eo signo repræsentatione, nihil iis opus erat. Istiusmodi columnam in agro Colcestrensi Trinobantum memini me videre; cui sequentia secula imaginem crucis imposuerunt, atque in usum novæ superstitionis consecrârunt denuo.

V. Deinde, cum columnis istis acuminatis, in eundem finem usi sunt saxis rudibus. Ita Pausanias in Achaicis: Ἑστήκασι δὲ, inquit, ἐγγύτατα τοῦ ἀγάλματος τετράγωνοι λίθοι τριάκοντα μάλιστα ἀριθμὸν· τούτους σέβουσιν οἱ Φαρεῖς ἑκάστου θεοῦ τινος ὄνομα ἐπιλέγοντες· τὰ δὲ ἔτι παλαιότατα καὶ τοῖς πᾶσιν Ἕλλησι τιμὰς θεῶν ἀντὶ ἀγαλμάτων εἶχον ἀργοὶ λίθοι. Illustre testimonium. "Prope simulacrum lapides fere triginta erecti sunt, quadrangula figura; singulos certis deorum nominibus appellantes Pharenses venerantur; et sane Græcis patrium fuit; rudes lapides pro diis simulacrorum loco colere." Istiusmodi lapidum meminit in Bœoticis. Hoc, inquam, moris erat Græcis istis antiquissimis, quos ex Platone docuimus, solem, lunam, et cœli sidera alia, eaque sola coluisse. Et Maximus Tyrius de Arabibus, Con. xxxviii.: Ἀράβιοι μὲν σέβουσι ὄντινα οὐκ οἶδα· τὸ δὲ ἄγαλμα ὃ εἶδον, λίθος ἦν τετράγωνος. Dei ignoti *signum erat lapis quadrangularis.* Sed Deus is Θευσάρης vocabatur. Τοῦτ' ἔστι, inquit Suidas, Θεὸς Ἄρης, Deus Mars; qui in expositione nominis sine dubio errat; addit verò, quisquis fuit ille deorum: Τὸ ἄγαλμα, λίθος ἐστὶ μέλας τετράγωνος, ἀτύπωτος, ὕψος ποδῶν δ' εὖρος δύο, ἀνάκειται δὲ ἐπὶ βάσεως χρυσηλάτου· τούτῳ θύουσι, καὶ τὸ αἷμα τῶν ἱερέων προχέουσι· καὶ τοῦτό ἐστιν αὐτοῖς ἡ σπονδή·—"Simulacrum est lapis niger, quadratus, nullam figuram incisam habens, seu rudis, altitudine pedum 4, latitudine 2, innititur basi aureæ: huic immolant et victimarum sanguinem profundunt, atque hæc est ipsorum libatio."

VI. Ejus generis forsan lapides fuere, uti hîc in Anglia in agro Sarisburiensi, saxa sunt ingentia et rudia, λίθοι ἀργοί, ut loquitur Pausanias. Jonesius architectus peritissimus, libello peculiari ea sacra fuisse, probat. Lunam sub Andrastes nomine antiquos Britannos coluisse, auctor est Dio Cass. Histor. lib lxii. Soli autem et lunæ, istiusmodi lapides erecti fuerunt.

VII. Lapides hosce, atque columnas siderum cultores erexisse, ut in eis præsto haberent numinum, quæ coluerant, tutandi et benefaciendi vim et ἐνέργειαν, antea ostendimus. Id per Ætherei Spiritus lapsum fieri potuisse credebant. Tandem ipsi lapides, dei aut divi nuncupabantur. Lampridius in Vita Heliogabali: "Lapides, qui Divi dicuntur, ex proprio templo Dianæ Laodiceæ, simulacrum ex adyto suo, in quo id Orestes posuerat, auferre voluit." Non nisi istiusmodi λίθους ἀργούς soli, lunæque consecratos, intelligit historicus; qui temporis decursu deorum nomine censebantur. Inde mos jurandi *Jovem lapidem.* Et de idolo Agabalo unde nomen suum mutuatus est hominis monstrum pseudo-Antoninus, Herodianus: Λίθος

Digitized by Google

τίς ἐστι μέγιστος, κάτωθεν περιφερὴς, λήγων εἰς ὀξύτητα·—"Lapis maximus, basi circulari, in conum desinens." Etiam בעל עגלי est dominus rotundus; quo nomine solem ipsum denotabant; nisi potius sol אלה נבל, Syriace, hoc est, Deus Gabalitarum dictus sit, nomine a loco cultûs desumpto; ut Baal Peor. Idæa mater, quam tanta religione Pessinunte Romam advectam tota civitas in Æde victoriæ collocavit, istiusmodi lapis erat teste Livio, lib. xxix. cap. xi.

VIII. Priscis itaque temporibus apud multas gentes, ἀγάλματα in nullo usu fuêre, neque cognita, quibusdam etiam odio habita. De Persis in Κλειῷ Herodotus: Ἀγάλματα μὲν καὶ νηοὺς καὶ βωμοὺς οὐκ ἐν νόμῳ ποιευμένους ἱδρύεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖσι ποιεῦσι μωρίην ἐπιφέρουσι· ὡς μὲν ἐμοὶ δοκέειν ὅτι οὐκ ἀνθρωποφυέας ἐνόμισαν τοὺς θεοὺς, κατάπερ οἱ Ἕλληνες, εἶναι, cap. cxxxi.;—"Neque simulacra, neque templa, neque aras exstruere consuetudo est; quinimo hoc facientibus insaniæ tribuere, ob id, ut mea fert opinio, quod non quemadmodum Græci, sentiunt deos ex hominibus esse ortos." Illustre testimonium. Persas solem et lunam cultu religioso prosequutos esse, superius ostendimus. Ei superstitioni a primis idololatris acceptæ adhærentes, numina, quæ invexit Hellenismus, nunquam admiserunt, atque ob eam causam ἀγάλματα nulla habuerunt. Inde Xerxem in expeditione Europæa ἀγάλματα εἰκότως καθαίρειν, "simulacra ex disciplinæ instituto sustulisse," narrant, qui Magorum historiam scripserunt, apud Diogenem Laërtium in operis procœmio. Imò non tantùm istiusmodi simulacra sustulerunt, sed et irriserunt suaviter. Cum enim Cambyses templum Vulcani Memphiticum ingressus esset, πολλὰ τῷ ἀγάλματι κατεγέλασεν, Herod. lib. iii. "Simulacrum multo risu excepit:" et in Cabirorum fano, Τὰ ἀγάλματα ἐνέπρησε, πολλὰ κατασκῶψας·—"Simulacra concremavit, multis in ea jocatus." Cremavit more patrio, quia hominum simulacra; risit, quia ridicule fabricata. Eam ob causam omnia templa Asiatica igni dedit, teste Solino, Dianæ Ephesinæ solo excepto; cujus simulacrum erat truncus acutus ulmeus, vel fagineus. Ita nos docet Callimachus, ὕμ· εἰς Ἄρτεμιν.

Σοὶ καὶ ἀμαζόνιδες πολίμου ἀτιθυμήτειραι
Ἐν κότε παραλίῃ Ἐφίσου βρίτας ἱδρύσαντο,
Φηγῷ ὑπὸ πρίμνῃ.

Ceterum nullas statuas Persas habuisse, non dicit historiæ pater. Ἀγάλματα non habuerunt, quia non crederent deos esse ἀνθρωποφυέας. Columnas autem et stelas eos omnes repudiasse, non dicit, neque verum est. Idem refert de Germanis Tacitus, de Mor. Germ., cap. ix.: "Ceterum, nec cohibere parietibus deos, neque in ullam humani oris speciem adsimulare, ex magnitudine cœlestium arbitrantur: lucos ac nemora consecrant, Deorumque nominibus appellant secretum illud, quod sola reverentia vident." At paulo ante dixerat, "Deum adesse bellantibus credunt, effigiesque et signa quædam, de-

Digitized by Google

tracta lucis, in prælium ferunt," ib. cap. vii. Non omni ideo effigie aut signis, sed istiusmodi tantùm, quæ in ullam humani oris speciem formantur, luci vacui erant.

IX. Forsan etiam lapidum loco et columnarum quas orientales erexerunt, Germanis in usu fuêre robora viva, vel antiqui roborum trunci. Sidera enim cœlestia in arboribus etiam adorata fuisse, ex Maimonide ostendimus. Inde Claud. de Laud. Stilicon.:—

> Ut procul Hercyniæ per vasta silentia silvæ
> Venari tutò liceat, lucosque vetustâ
> Relligione truces, et robora numinis instar
> Barbarici."

Etiam,—

> "Habitæ Graiis oracula quercus."—Virgil. Georg. ii. v. 16.

Et Galli apud Lucanum, lib. iii. v. 412:—

> —— "Simulacraque mœsta deorum
> Arte carent, cæsisque extant informia truncis.
> Ipse situs, putrique facit jam robore squalor
> Attonitos."

Docet etiam Maximus Tyrius Celtas, id est Gallos, Jovem colere, cujus signum altissima quercus. Procopius etiam Cæsariensis Hist. Goth. lib. iv. affirmat, Asbasgos populum a mari Pontico ad Caucasi radices projectum, "usque ad sua tempora," hoc est, Imperatoris Justiniani, "nemora et lucos superstitione veneratos esse, arboresque barbara simplicitate deos credidisse." Similiter etiam Hunni primi, Gothorum e sedibus antiquis Scythicis expulsores, quos Jornandes de Reb. Get. cap. xxiv., mira credulitate abreptus, refert e mulieribus maleficis, quas Aliorumas vocabant, spiritus immundos procreasse; horum autem reliquias in Lithuania, arbores ad sera tempora coluisse, donec eas exciderit sua manu Rex Jagellus, narrant historici. Gadibus etiam templum antiquissimum Herculi dicatum fuisse narrat Philostratus. In eo ἀγάλματα nulla, sed βωμοὺς ἀσήμους tantùm fuisse, dicit. Στήλας vero ejus loci incolas ignotis literis inscriptas habuisse, ostendit; eas autem quadrangulares fuisse veluti incudes. Vid. Apollon. lib. v. cap. i. De eodem templo Silius Italicus.

> "Sed nulla effigies simulacrave nota deorum."

In Hercule autem, Apollinem seu solem veneratos esse Tyrios, a quibus Gaditani, Curtius narrat, lib. iv. cap. i. Adeo verum est, quod ait Themistius, Orat. xv., Καὶ πρὸ μὲν Δαιδάλου τετράγωνος ἦν, οὐ μόνον ἡ τῶν Ἑρμῶν ἐργασία, ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν λοιπῶν ἀνδριάντων· Δαίδαλος δὲ, ἐπειδὴ πρῶτος διήγαγε τὼ πόδε τῶν ἀγαλμάτων, ἔμπνοα δημιουργεῖν ἐνομίσθη· —"Etenim ante Dædalum, non modo Mercurii rudi informique mole, sed reliqua etiam simulacra fingebantur: ubi vero Dædalus simulacrorum pedes distinxit, viva ac spirantia fabricare creditus est." De quibus postea.

X. Ad λίθους hos ἀργούς pertinent βαιτύλια. Eorum primus meminit apud Eusebium Sanchuniathon, in Phœnicum Theologia:

Digitized by Google

Ἔτι δέ, inquit, Θεὸς Οὐρανὸς βαιτύλια, λίθους ἐμψύχους μαχανησάμενος·—" Præterea Cœlus seu Uranus Deus, bætylia excogitavit, animatos lapides, arte molitus. Sanchuniathonem non אבנים נפשים, seu "lapides vivos," sed אבנים נשפים (פ et ש transpositis) hoc est, uti ait, "lapides unctos" scripsisse, vir doctissimus arbitratur. Ridiculum enim est, inquit, fingere, Cœlum "lapides animatos" fecisse. Et est vere ridiculum, tamen haud inde constat, Sanchuniathonem non ita scripsisse, cum ex horrenda confusione partim, partim ex portentosissimarum nugarum mistura, omnia, quæ eo loci ex Sanchuniathone promit Eusebius, sint prorsus absurda et ridicula; neque in alium finem ab eo memorantur, quàm ut pateret, quàm absurda essent, et ab omni theologia, imo et ratione abhorrentia. Deinde Uranus lapides istos excogitavit, ut sibi præsto essent et auxilio in bello, quod pro regno recuperando moliebatur adversus Saturnum; quo ei opus erat lapidibus *vivis*, potius quàm *unctis*. Etiam notissimum est, veteres non minus finxisse istiusmodi lapides ἐμψύχους, quam simulacra Dædalea αὐτοκίνητα. Hesychius alio vocabulum trahit: Βαίτυλος· οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ δοθεὶς λίθος τῷ Κρόνῳ ἀντὶ Διός·—"Bætylus: Sic vocatur lapis, qui Saturno loco Jovis datus est." Notissima fabula. Unde proverbium, Καὶ βαίτυλον ἂν καταπίνοις·—"Etiam Bætylum deglutires;" quod ex hoc loco Hesychii explicat in Adagiis Erasmus. "Bætylus," inquit, "dicitur illud saxum fasciis obvinctum, quod pro Jove devoravit Saturnus."

XI. Certum autem est, alios fuisse lapides sacris usibus destinatos βαιτύλια dictos, eum præter, qui loco Jovis Saturno datus. Eorum meminit auctor vitæ Isidori philosophi, apud Photium, quem Damascium fuisse scribit Suidas, Cod. ccxlii. Hic se vidisse ait, Τὸν βαίτυλον διὰ τοῦ ἀέρος κινούμενον, πότε δ' ἐν τοῖς ἱματίοις κρυπτόμενον, ἤδη δὲ πότε καὶ ἐν χερσὶ βασταζόμενον τοῦ θεραπεύοντος· ὄνομα δ' ἦν τῷ θεραπεύοντι τὸν βαίτυλον Εὐσέβιος·—"Bætylum in aëre motum vestibus interdum tectum, aliquando etiam manibus medici portatum. Nomen medici, qui Bætylum gestabat, erat Eusebius." Ita verba illa absurde admodum interpretatur Andreas Scottus, vir alioquin doctus. Quid enim *Medico* cum Bætylo? Pueri nôrunt quid sit θεραπεύειν τοὺς θεοὺς et ἡ περὶ τοὺς θεοὺς θεραπεῖα. Eusebius iste planus erat, qui sacris famulatus est Bætylo; quem aliquoties manibus portavit, quandoque eum in aëre sese motasse finxit. Ὄνομα δ' ἦν τῷ θεραπεύοντι τὸν βαίτυλον Εὐσέβιος. Nomen ejus, qui in Sacris Bætylo famulatus est, erat Eusebius. Julius Pollux Onomast., lib. i. περὶ ἐργασίας· Ὀνόματα τῶν θεοὺς θεραπευόντων, τῶν θεῶν θεραπευταὶ, ἱερεῖς, νεωκόροι. Docet præterea ipse Damascius, quomodo Eusebius iste Bætylum religiose coluerit, atque oracula ex eo elicuerit. Atque hic ex lapidibus istis ἐμψύχοις erat; quem motum et quasi animatum a dæmone non pessimo, asseruit Isidorus: Εἶναι γάρ τινα δαίμονα, τὸν κινοῦντα αὐτὸν, οὔτε τῶν βλαβερῶν, οὔτε τῶν ἄγαν προσύλων. Temporis enim decursu ubicunque istiusmodi ido-

Digitized by Google

lum erectum erat, dæmones illico illud occupasse, postea ostendemus. Alios etiam lapides Soli dicatos, quos *συνοδίατας* vocat, paulo post memorat Damascius.

XII. Fatendum autem est, veteres idololatras lapides hosce inungere solitos fuisse, ita ut non minus *uncti* quam *vivi* dici potuerint: Clemens, Stromat. vii., *Πάντα λίθον, τὸν δὲ λεγόμενον λιπαρὸν προσκυνοῦντες.* Et Arnobius de se ipso, cum adhuc esset gentilis, "Si quando conspexeram lubricatum lapidem, et ex olivi unguine ordinatum, tanquam inesset vis præsens, adulabar."

XIII. Primus, quod sciam, admirabilis vir Josephus Scaliger, lapides hosce *βαιτύλια* dictos fuisse a lapide quem Jacobus erexit in Bethele, seu a Bethele, quomodo locus in quo eum erexit, abs eo tempore vocatus est, acutissime conjecit, inde totam rudium lapidum in usus superstitiosos erectionem *ἐκ κακοζηλίας* Satanæ prodiisse alii arbitrantur. Jacobi factum, Gen. xxviii. 18, 19, memoratur. Tulit lapidem quem posuit cervicale suum, et posuit eum מַצֵּבָה, "in titulum," Vulgatus interpres; *στήλην* Græci. A יָצַב, "statuit," est מַצֵּבָה, "statua," ut ante diximus; idem vocabulum quod in idololatriæ prohibitione usurpatur, Lev. xxvi. 1; Deut. vii. 5, xii. 3. Lapidem rudem in agro casu repertum; in hunc modum erectum oleo unxit; et primus mortalium præcisis verbis conceptum votum solenne Deo nuncupavit. Lapidem inter alia istum sibi in posterum domum Dei fore promittit, Gen. xxviii. 22, seu cultum Dei solenniter se eo loci tum peracturum, cum ad manum essent, quæ Deo offerat, quorum omnium jam erat egenus. Postea a Deo admonitus fidem liberavit, cap. xxxv. 6, 7.

XIV. Jacobus autem rectene an secus fecerit, statuam erigendo, quærunt interpretes. Duo respondet Abulensis. Primo hoc licitum fuisse ante legem, postea prohibitum. Deinde Jacobum, *titulum* hunc erexisse, ad rei memoriam, non ut eum adoraret. In ejus sententia plurimi alii acquiescunt. Erat sine dubio ante legem latam viris piis licitum, quocunque in loco altaria erigere, atque in eis sacrificia offerre. Jacobum autem hunc lapidem erexisse in memoriam visionis angelicæ ibi loci ei indultæ, neque adhibuisse in cultum religiosum, ex eo constat, quod longo post tempore voti a Deo admonitus, ibidem altare struxerit, cap. xxxv. 7. מַצֵּבָה autem "titulum" reddit interpres Latinus, a more solito sacris istiusmodi saxis titulos inscribendi, cui Deo dicarentur indicantes. Ita Damascius, *Καὶ γράμματα ἀνέδειξεν ἡμῖν τῷ λίθῳ γεγραμμένα χρώματι τῷ καλουμένῳ τιγγαβαρίνῳ κατακεχρωμένα·*—"Ostendit etiam nobis literas in lapide, bætylio scilicet descriptas, colore, ut vocant, tingabarino."

XV. E facto hoc Jacobi etiam veri Dei visionem memoria recolentis, emanavit postea columnas erigendi, ad fictas deorum *ἐπιφανείας* mos superstitiosus. *Ἐπιφανειῶν* deorum meminerunt plurimi. Dionys. Halicar. lib. ii. cap. lxviii., *Πάνυ δ' ἄξιον καὶ τὴν ἐπιφάνειαν ἱστορῆσαι τῆς*

Digitized by Google

θεᾶς, ἣν ἐπεδείξατο ταῖς ἀδίκως ἐγκληθείσαις παρθένοις·—"Illud est memorabile, quomodo dea apparens virginibus periclitantibus opem tulerit." Quibus subjungit Epicureorum ἔλεγξιν, ὅσοι μὲν οὖν τὰς ἀθέους ἀσκοῦσι φιλοσοφίας, εἰ δὴ καὶ φιλοσοφίας αὐτὰς δεῖ καλεῖν, ἀπάσας διασύροντες τὰς ἐπιφανείας τῶν θεῶν, irridentes deorum præsentias, uti Cicero eam vocem exponit. Etiam Athenæus, lib. xii. ex Carystio Pergameno, refert Demetrium Phalereum fratris sui Himeræi ab Antipatro occisi, τὴν ἐπιφάνειαν cultu religioso observasse, quod magnam ei invidiam apud Athenienses conflavit. Postquam enim finxisset, uti videtur, fratrem mortuum sibi apparuisse, cultu religioso eum prosequutus est, atque ita ξένον δαίμονα introduxit, quod Athenis illicitum, Act. xvii. 18. De epiphaniis hisce Cicero in secunda de Natura Deorum, cap. ii.: "Itaque et in nostro populo, et in ceteris, deorum cultus religionumque sanctitates exsistunt in dies majores, atque meliores. Idque evenit non temere, nec casu, sed quòd *præsentiam* sæpe divi suam declarant." Et sciamus ex qua officina prodiit festum illud inter Christianos, quod Epiphaniam vocant; de qua dubitavit sacerdos mas esset an femina; magnum sanctum fuisse intrepide pronunciavit.

XVI. Lapidem autem istum Bætylicum, Phœnices postea coluisse, Judæi affirmant; atque admodum probabile est, saxa ista rudia, quæ diis suis erexerunt, a Bethele, Βαιτύλια dicta fuisse.

XVII. In hunc modum ideo crevit solis cultus; simplici adorationi additæ sunt columnæ, et *lapides Bætylici*, quibus accessit primò unctio, deinde frugum et florum oblatio, postremò sacrificia ex animalibus.

XVIII. Evenit quidem temporis processu, ut ipse sol statuis ad speciem oris humani formatis, coleretur. Ejus generis erat Colossus Rhodius, septuaginta cubitus altus. Macrobius etiam, Ægyptios et Assyrios solitos fuisse solis simulacrum, sinistra manu fulmen tenens et spicas, dextram elevans cum flagro in aurigæ modum, pompâ vehere, memorat, Saturnal. lib. i. cap. xxiii. Et Plinius, lib. xxxiv. cap. vii., "Zenodorus," inquit, "fecit Colossum Neronis principis destinatum simulacrum centum et decem pedum longitudine; qui dicatus solis venerationi est, damnatis sceleribus istius principis." Factum hoc a Vespasiano, teste Suetonio, Vesp., cap. xviii. "Colossi," inquit, "refectorem insigni congiario, magnaque mercede donavit." Refecto solis caput septem radios habens, loco Neronis, impositum: id verò postea a Commodo ablatum; qui proprium caput ei imposuit, teste Herodiano, cap. xlviii.: Τοῦ μεγίστου ἀγάλματος κολοσσιαίου ὃ περ σέβουσι Ῥωμαῖοι, εἰκόνα φέρον Ἡλίου, τὴν κεφαλὴν ἀποτεμών, ἱδρύσατο ἑαυτοῦ. Locum mancum supplet Scaliger per καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀντιτιθείς. Hoc verò factum non est, nisi postquam homines demortui in deorum numerum asciti fuêre; atque Apollo, nescio quis, soli esset substitutus.

XIX. Quemadmodum igitur Jeroboamus vitulos aureos erexit, ne omni signo visibili præsentiæ divinæ destitutus, ad verum Dei cul-

Digitized by Google

tum Hierosolymis peragendum populus rediret, non sine summo regni sui damno forsan et ruina; ita regno suo, quod tam variis artibus et fraude multiplici in mundo obtinuerat, consulens,—ne in periculis idololatræ constituti, atque de auxilio solliciti, ipsius naturæ voci clamantis ad Dominum naturæ attendentes, inciperent ζητεῖν τὸν Κύριον, εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὕροιεν· καίτοιγε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν ὑπάρχοντα, uti loquitur apostolus, atque ita se ejus regimini subducerent,—illi alteri novum hunc errorem superfœtavit Satanas, quo in spem falsam erecti, a scelerato præjudicio removeri non possent.

XX. Egregie autem superstitionis progressum hunc exponit Clemens Alexand. in Orat. ad Gent.: "Scythæ," inquit, "antiquitus adorabant acinacem, Arabes lapidem, Persæ fluvium; et ex aliis hominibus ii, qui erant adhuc antiquiores, ligna erigebant insignia, et columnas ponebant ex lapidibus,—quæ etiam appellabantur ξόανα, eo quod eraderentur et expolirentur ex materia. In Icaro certe imago Dianæ lignum erat non laboratum, et Citheroniæ Junonis Thespiæ truncus excisus; et Samiæ Junonis (ut ait Aethlius) prius quidem erat asser, postea autem cum esset Archon Procleus, efficta est in formam statuæ. Postquam autem cœperunt statuæ formari, βρέτη dicebantur, ἐκ τοῦ βρετοῦ, quia hominibus similes. Romæ autem antiquitus statuam Martis fuisse hastam dicit scriptor Varro, cum nondum pervenissent artifices ad hoc speciosum quidem, sed improbum artificium. Postquam autem ars floruit, auctus est error. Quod itaque ex lapidibus et lignis imagines fecerint hominibus similes, jam patet." Hæc ille; atque deinde ordine recenset, quinam ubivis locorum primi imaginum fabricatores exstiterunt.

XXI. Atque hic primus erat belli Satanici adversus genus humanum, revelationibus divinis destitutum et sibi permissum, successus et εὐτυχία. Hæc totalis a theologiæ naturalis fundamento defectionis origo. Hîc imperii istius, quod in maximam hominum partem per innumerabilem annorum seriem longe lateque exercuit tenebrarum princeps, fundamenta posuit.

CAPUT IX.

SIVE DE ORIGINE ET PROGRESSU IDOLOLATRIÆ.—CAP. VII.

Idololatriæ ulterior progressus—Πολυθεϊσμός in ἀνοσιϊσμῷ desinens—Hellenismus quid—Primordia ejus incerta, obscura—Sententia auctoris libri qui Sapientia Solomonis dicitur—Dii deæque ex adulatione—Mater Demetrii ab Adimanto culta, et Lamia Poliorcetæ scortum ab Atheniensibus et Thebanis—Demetrii in Athenienses scomma—Lactantii sententia, et Eusebii—Ἀσωτίας ratio—Tharam Abrahami patrem primum ἀγαλματοποιὸν fingunt Judæi

Digitized by Google

—Origo fabulæ—Veterum Christianorum in ea consensus—Testimonium Epiphanii; Suidæ; Johannis Antiocheni—Haran mortuus ante patrem—Non primus a mundi conditu, quod voluit Epiphanius—Thara vir sanctus—Αὐτομάτων inventionem Rhodiis ascribit Pindarus; Prometheo Isidorus; Plures Dædalo—Quare dictus ἀγάλματα αὐτοκίνητα fecisse—Statua Memnonis apud Philostratum—Alia plura.

I. NONDUM ea, quæ adversus Deum hominesque impie moliebatur, ad extremum exitum Satanas perduxerat. Successu, superiùs exposito, acriorem et elatiorem Dei solium occupandi, incessit libido. In Hellenismo, seu hominum defunctorum cultu, fit voti compos. Ejus superstitionis obtentu, nihil usus circuitione objectum cultus religiosi ipsum se præstituit miseris homuncionibus. Atque ita πολυθεΐσμός, in ἀντιθεΐσμῷ desinit. Sed non nisi decursis multorum annorum, forsan et seculorum periodis, ad istud impietatis et nequitiæ spiritualis fastigium perventum. Non enim statim a prima defectione, Θεοὺς ἀνθρωποφυέας sibi comparavit humanum genus. Eorum cultu constitit Hellenismus. Siderum cœlestium pertæsi, quæ lege inviolabili acta, vanitati et fluctuationi mentis humanæ satisfacere non potuerunt, deos elegerunt sibi similes, faciles, propitios, quorum imitarentur mores, honores sortirentur. Quamvis ideo per Hellenismum, falsarum religionum συλλογή quædam, et confusio in cultu cœli, solis, aliorumque siderum, dæmonum, hominum mortuorum, simulacrorum, fictitiarumque larvarum, totaque denique veterum idolomania, rite intelligi possit; tamen nos hic loci eum separatim a Sabaismo, seu in cultu siderum cœlestium superstitione, prout hominum defunctorum, et simulacrorum ad speciem oris humani fictorum religionem induxerit, considerabimus.

II. Hujus superstitionis dubias, imo incertissimas esse origines fatentur omnes. Postquam aliorum sententias retulimus, quas vel auctorum dignitas, vel ipsarum verisimilitudo in celebritate posuerunt, nonnulla adjiciemus, quæ ad veritatem e puteo eruendam, adhuc deesse videntur.

III. Nota est auctoris libri qui Sapientia Solomonis dicitur sententia, cap. xiv. 13–20. Οὔτε γάρ, inquit, ἦν ἀπ' ἀρχῆς, οὔτε εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται. Κενοδοξίᾳ γὰρ ἀνθρώπων εἰσῆλθεν εἰς κόσμον, καὶ διὰ τοῦτο σύντομον αὐτῶν τέλος ἐπενοήθη. Ὠώρῳ γὰρ πένθει πρυχόμενος πατὴρ, τοῦ ταχέως ἀφαιρεθέντος τέκνου εἰκόνα ποιήσας, τὸν τότε νέκρον ἄνθρωπον, νῦν ὡς θεὸν ἐτίμησε, καὶ παρέδωκε τοῖς ὑποχειρίοις μυστήρια, καὶ τελετάς. Εἶτα ἐν χρόνῳ κρατυνθὲν τὸ ἀσεβὲς ἔθος, ὡς νόμος ἐφυλάχθη, καὶ τυράννων ἐπιταγαῖς ἐθρησκεύετο τὰ γλυπτά. In quam sententiam plura addit. Et sane huic sententiæ, fidem faciunt, quæ postea acciderunt. Deos deasque innumeros fecit adulatio. Unum aut alterum exemplum proferamus: Τῶν δὲ Δημητρίου τοῦ βασιλέως κολάκων οἱ περὶ Ἀδείμαντον τὸν Λαμψακηνὸν νεὼν κατασκευασάμενοι Θρῦσιν ἀνόμασαν Φίλας Ἀφροδίτης, καὶ τὸν τόπον Φιλαῖον ἐκάλεσαν ἀπὸ τῆς τοῦ Δημητρίου μητρὸς Φίλας, ὥς φησι Διονύσιος ὁ τοῦ Τρυ-

Digitized by Google

φῶνος. Verba sunt Athenæi, lib. vi. "Ex Demetrii regis adulatoribus, Adimantus Lampsacenus, templum ædificavit, statuasque posuit in Thryo, titulo Veneris Philæ, locumque Philæam nuncupavit a Phila Demetrii matre." Etiam totum populum Atheniensem, templa Lamiæ, Demetrii Poliorcetæ scorto consecrasse, atque eam divinis honoribus prosequutum fuisse, atque similiter Thebanum, scripsit Democharis historicus, Demosthenis consobrinus; ipso Demetrio fœdam adulationem detestante, palamque dicente, "apud inferos nullum unquam futurum magni excelsique animi civem Atheniensem."

IV. Sunt ideo, qui arbitrantur simulacra primum mortuis posuisse humanos affectus, ne cum vulgo oblivione sepelirentur, atque inde temporis decursu, superstitionis in cultu eorum ansam nonnullos arripuisse; sunt, qui eos in deorum numerum retulisse, simulacra demum iis posuisse eandem superstitionem. Lactantius ad stultorum populorum in reges mortuos studium, initium simulacra constituendi, atque homines mortuos divinis honoribus colendi, refert. Ita ut simulacrum alicui ponere, atque eum in deorum numerum referre, idem videatur. Eusebius, Χρον. Λόγ. Πρῶτ. verisimili similia enarrat: Ἐκ τῆς φυλῆς Ἰάφεθ ἐγενήθη Σεροὺχ (quod παρόραμα superiùs notavimus) ὅτις πρῶτος ἤρξατο τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ τοῦ δόγματος τῆς εἰδωλολατρείας, αὐτὸς γὰρ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τοὺς πάλαι γενομένους ἢ πολεμιστὰς, ἢ ἡγεμόνας, καὶ τὶ πράξοντας ἀνδρίας ἢ ἀρετῆς ἄξιον ἐν τῷ βίῳ τοῦ μνημονεύεσθαι, καὶ ὡς ὄντας αὐτῶν προπάτορας ἀνδρίασι στηλῶν ἐτίμησαν (nos stelas idololatricas erectas fuisse, longe antequam cuiquam in mentem venerat, homines mortuos divinis honoribus prosequi, superiùs docuimus), καὶ ὡς θεοὺς προσεκύνουν αὐτοὺς, καὶ ἐθυσίαζον. Οἱ δὲ μετὰ ταῦτα ἄνθρωποι ἀγνοοῦντες τὴν τῶν προγόνων γνώμην, ὅτι ὡς προπάτορας καὶ ἀγαθῶν εὑρέτας ἐτίμησαν μνήμαις μόναις, ὡς θεοὺς ἐπουρανίους ἐτίμων. Quæ vero eo loci addit, de ratione et forma ἀποθεώσεως, eis consideratu sunt dignissima, quæ Dypticha nôrunt ecclesiastica; et quæ ex iis emanavit, superstitionem pravam: Ἦν δὲ, inquit, τὸ τῆς ἀποθεώσεως σχῆμα τοιοῦτον. Ἐν ταῖς ἱερατικαῖς αὐτῶν βίβλοις ἐτάσσοντο τὰ ὀνόματα αὐτῶν μετὰ τελευτὴν· καὶ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἑορτὴν αὐτῷ ἐπετέλουν, λέγοντες τὰς αὐτῶν ψυχὰς εἰς τὰς τῶν μακάρων νήσους ἰέναι, καὶ μηκέτι κρίνεσθαι ἢ καίεσθαι πυρί. Insertis mortuorum in sacros libros nominibus, memoriæ eorum dies festos, anniversarios scilicet instituerunt, animas in beatorum sedes receptas, neque igne torqueri purgatorio credentes.

V. Judæi Tharam, Abrahami patrem, primum imaginum et simulacrorum fictorem fuisse, fingunt. Eâ fabulâ, historiæ non minus fabulosæ de Abrahamo in ignem conjecto, ob non adoratam Nimrodi imaginem, famulantur. Mirum verò, quanto veterum consensu figmentum putidum comprobetur. Epiphanius: Ναχὼρ δὲ γεννᾷ τὸν Θάῤῥα· ἐντεῦθεν γέγονεν ἀνδριαντοπλασία ἀπὸ πηλουργίας καὶ κεραμικῆς ἐτι-

Digitized by Google

στήμης διὰ τῆς τοῦ Θάρρα τούτου τέχνης·—"A Nachore Thara genitus est; ex eo tempore simulacra ex argilla, figlinoque opere inventa sunt, artifice Thara." Similiter Suidas: Θάρρα ἦν ἀγαλματοποιὸς, ἀπὸ διαφόρων ὑλῶν εἰκόνας ἐργαζόμενος, καὶ λέγων τούτους εἶναι θεοὺς καὶ ὀφείλειν προσκυνεῖσθαι, ὡς αἰτίους ἀγαθῶν·—"Erat Thara simulacrorum fictor, imagines ex diversis materiis fabricans, quas et deos esse, et coli debere, tanquam bonorum auctores, affirmavit." Atque Johannes Antiochenus Mallela, lib. ii.: Ἦν γὰρ Θάρρα ἀγαλματοποιὸς πλαστουργῶν, ἀπὸ λίθων καὶ ξύλων θεοὺς ποιῶν, καὶ πιπράσκων, καὶ πλάνην ἀγαλμάτων καὶ εἰδωλολατρείας εἰσῆγε τοῖς ἀνθρώποις διὰ ἀπεικονισμάτων τῶν προγόνων, αὐτῶν μάλιστα τῶν εὑρηκότων τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας·——"Erat Thara statuarius, qui ex lapidibus et lignis deos formavit, et venales habuit. Is simulacrorum cultusque idololatrici superstitionibus homines implicuit, fabricatione imaginum in majorum memoriam, præcipue eorum, qui literarum inventores fuerunt" (quorum revera ne unus tum temporis usquam exstiterat) "et artium."

VI. Filium Tharæ Haranem, ante eum mortuum esse Scriptura nos docet. Id vero tum tandem a mundi conditu accidisse notat Epiphanius, in pœnam impii patris. Οὐδείς, inquit, πώποτε τῶν προτέρων ἀνθρώπων πρὸ πατρὸς υἱὸς ἐτελεύτα, ἀλλὰ πατέρες πρὸ παίδων τελευτῶντες τοὺς υἱοὺς διαδόχους κατελίμπανον, Hæres. lib. i. cap. i.;—"Neque ex hominibus prioribus ullus adhuc filius ante patrem obierat, sed superstitibus liberis relictis patres ex hac vita migrabant." Ad exemplum Abelis respondet eum violenta morte præreptum esse. Sed manifesto deceptus est vir doctus; non enim tantùm Lamechus antediluvianus, aliquot annos ante mortem patris sui obiit, sed et idem etiam Pelego, Tharæ, ipsius atavo contigit, qui ante obitum Heberi patris sui, annos circiter ducentos fato functus est. Sed hæc communis erat antiquorum sententia. Ego insignem injuriam memoriæ viri pii et sancti, qui patriam reliquerat animo Canaanem adeundi (sine dubio χρηματισθείς, Gen. xi. 31), fabulis istis fieri, non dubito. Deest enim accusationi color omnis; et est plane figmentum Judaicum. Ἀγαλματουργίας peculiare aliquod artificium Rhodiis ascribere videtur Pindarus, Olymp. Od. vii. v. 91–98.

—— Λὐτὰ
Δί σφισιν ὤπασε τέχναν
Πᾶσαν ἰπτιχθονίων
Γλαυκῶπις ἀριστοπόνοις χερσὶ κρατεῖν.
Ἔργα δὶ ζωοῖσιν ἐρπόν-
τεσσί θ' ὁμοῖα κίλευθοι
Φέρειν. Ἦν δὶ κλέος
Βαθύ.

"Ipsa autem cæsia Minerva præbuit illis artificium, ut omnes mortales optime laborantibus manibus superarent, opera autem animalibus reptilibusque viæ similia ferebant; eratque gloria ingens." Rhodios in-

Digitized by Google

nuit poeta ejusmodi fuisse artifices, ut vivas animantium et reptilium imagines exprimere solerent, ita ut quasi in *via* et cursu se movere viderentur. Isidorus Origin. lib. viii. affirmat Prometheum hominum simulacra primum de luto finxisse, ab eoque natam esse artem simulacra et statuas erigendi; ob eamque causam, poëtas finxisse, ab *eo homines esse factos.*

VII. Celebris magis est eorum sententia, qui artificium hoc Dædalo ascribunt. Hinc omnia simulacra veteres Δαίδαλα vocabant. Alii eum simulacra αὐτοκίνητα καὶ αὐτόματα invenisse, *scribunt. Ea* etiam in proverbio τὰ Δαιδάλου ποιήματα, dicuntur. In ea sententia fuere veterum plerique. Ut Plato: ΣΩ. Ὅτι, inquit, τοῖς Δαιδάλου ἀγάλμασιν οὐ προσέσχηκας τὸν νοῦν· ἴσως δὲ οὐδ' ἔστι παρ' ὑμῖν. MEN. Πρὸς τί δὲ δὴ τοῦτο λέγεις; ΣΩ. Ὅτι καὶ ταῦτα, ἐὰν μὲν μὴ δεδεμένα ᾖ, ἀποδιδράσκει καὶ δραπετεύει· in Menone;—"*S.* Quoniam non animadvertisti Dædali simulacra, fortassis ne sunt quidem apud vos. *M.* Quorsum istuc dicis? *S.* Quoniam illa, ni revincta fuerint, discedunt atque aufugiunt." Inde Herculis signum apud Tyrios, et Bacchi apud Chios vinculis in sedibus suis fixa erant, quia αὐτοκίνητα credita. Meminit etiam Aristoteles, Polit. i.: Εἰ γὰρ, inquit, ἠδύνατο ἕκαστον τῶν ὀργάνων κελευσθὲν ἢ προαισθανόμενον ἀποτελεῖν τὸ αὐτοῦ ἔργον, ὥσπερ τὰ Δαιδάλου φασίν·—" Si fieri possit, ut unumquodque instrumentum, vel jussum vel se præsentiens, suum opus perageret, quemadmodum aiunt Dædali statuas facere." Hoc autem eum fecisse, aiunt, argento vivo infuso statuis; quod ostendit idem Aristoteles, De Anima, primo; dixit Philippus quidam, Τὸν Δαίδαλον κινουμένην ποιῆσαι τὴν ξυλίνην Ἀφροδίτην ἐγχέοντα ἄργυρον χυτόν· —" Fabricasse ligneam Venerem, quæ moveretur, argento vivo infuso."

VIII. Occasio fabulæ sine dubio, quod Dædalus primus inter Græcos finxisset simulacra, ad speciem oris et figuræ humanæ, pedibus præsertim distinctis, atque uno extra lineam alterius promoto, quasi ad gradiendum se compararent. Ita ænigma solvit Tzetzes:—

> Τοὺς ἀνδριάντας πρότερον πρὸ χρόνων τοῦ Δαιδάλου
> Ἐδημιούργουν ἄχειρας, ἄποδας, ἀομμάτους·
> Πρῶτος δ' ὁ Δαίδαλος αὐτὸς διεῖλε χεῖρας, πόδας,
> Δακτύλους διηρμόσατο, καὶ βλίφαρα καὶ τ' ἄλλα
> Ὅθεν ὁ μῦθος πίπτωκε κινεῖσθαι τὰ Δαιδάλια.

Ita est; *prima simulacra* λίθοι erant ἀργοί, *sine manibus, pedibus, oculis;* cum autem Dædalus omnia, quæ ad externam formam hominis pertinent signis imposuerat, increbuit fabula, eum simulacra fecisse αὐτοκίνητα. Similia habent Diodorus Siculus, Palæphatus, aliique.

IX. Imo rudia admodum fuisse ἀγάλματα a Dædalo fabricata Plato satis indicat, Socr. in Hipp. Maj. sub. init; ut sunt rerum omnium initia, ab imperfectis inventa, imperfecta: Εἰ ἄρα, inquit, νῦν, ὦ Ἱππία, ὁ Βίας ἀναζιφῇ, γέλωτ' ἂν ὄφλοι πρὸς ὑμᾶς, ὡς περ καὶ τὸν Δαίδα-

Digitized by Google

λύν φασιν οἱ ἀνδριαντοποιοὶ, νῦν εἰ γενόμενος τοιαῦτ' ἐργάζοιτο οἷα ἦν ἀφ' ὧν τοῦνομ' ἔσχε, καταγέλαστον ἂν εἶναι·—" Si sane nunc, ô Hippia, Bias reviviscat, risum apud vos tulerit; quemadmodum et horum temporum statuarii, de Dædalo narrant, si nunc vivens talia proferat opera, qualia erant illa, unde famam ac nomen adeptus est, deridiculum fore."

X. Magnum autem erat simulacra ad hominis figuram, manibus extensis, et pedibus distinctis, erigere; cum post columnas, stelas, saxa rudia, et βαιτύλια, soli, lunæ, et astris dicata, vetustissima simulacra ejusmodi fuisse videntur, qualia ex Ægyptiorum monumentis exhibentur, manibus nullis, aut ad latera agglutinatis, pedibus junctis, vel potius signis in basi desinentibus. Inde Philostratus, lib. vi. cap. iii. de Vit. Apollon., aliquid peculiare statuæ Memnonis adscribens, ait, Λίθου δὲ εἶναι μέλανος· συμβεβηκέναι δὲ τὼ πόδε ἄμφω κατὰ τὴν ἀγαλματοποιΐαν τὴν ἐπὶ Δαιδάλου. Quæ verba sic reddit interpres, " Est autem ex nigro lapide fabricata statua; atque utroque pede solum attingens, juxta Dædali artem statuariam." De qua interpretatione illud οὐδὲν ὑγιές usurpat Scaliger, Animad. Euseb. ad Num. 737; " pedes conjunctos habens," ipse reddit. Similiter verba Apollodori de Palladio interpretatur, Ἦν δὲ τῷ μεγέθει τρίπηχυ, τοῖς δὲ ποσὶ συμβεβηκός, tricubitale erat, " pedibus junctis," alii; "pedibus ita compositis, ut ambulare videretur." Ex vi vocis, aut hac in materia usu, nil certo colligi potest. Si vero statua Memnonis pedibus junctis, hoc est revera sine omni pedum figura; prout factum communiter fuisse inter Ægyptios ostendunt signa, quæ *mumias* vocant, fabricata fuisset, nihil in ea peculiare esset, aut ea ex parte memorabile. Deinde cum ejusmodi fuerit, quales ἐπὶ Δαιδάλῳ, non πρὸ Δαιδάλου, factæ fuerunt, videtur mihi Philostratus clare satis innuere, eam a ceteris simulacris Ægyptiacis in eo distetisse, quod pedibus disjunctis, more Dædalæo, esset fabricata.

XI. Atque hæc ferme sunt, quæ de origine Hellenismi et ἀγαλματοποιΐας apud veteres occurrunt. Hisce plura ejusdem generis addi possent, si omnia, et non quæ satis sunt, referre, statutum esset. Quæ nobis proxime ad veritatem accedere videntur, vel saltem verisimili sunt simillima proximo in loco dicemus.

CAPUT X.

SEU DE ORTU ET PROGRESSU IDOLOLATRIÆ.—CAP. VIII.

Dii ex hominibus orti, Orientales omnes—Humani generis post diluvium instauratores—Agminum Babylonicorum duces—Græcia deorum officina—Eis oriens superi; occidens inferi—Orientalia diis; occidentalia dæmonibus sacra—Idolorum in templis positura—Jupiter Capitolinus—Porphyrii testimonium

Digitized by Google

—Rerum in oriente gestarum fama—Deorum acta—Nectar vinum Babylonicum—Primi idololatrarum dii, ipsi a vero Deo primi apostatæ—Retenta post linguarum confusionem nominum veri Dei memoria aliqua—Ea idolis ascripta—De pronunciatione nominis Tetragrammati—Sanchuniathonis fabulæ —יְהוֹה אֵל עֶלְיוֹן, Ἰαώ, Ἰάω—יַהְלְהִירָה, Ἐλειλωΐ—אֲדֹנָי—Ἰερόν, Ἰί, יָהּ—אֲדָמָה, Ἄδης—בּוּהּ תְּהוֹם, Thoth, Theoth, Θεός, Bau—עֵרֶב, Ἔρεβος—אֶרֶץ, Earth, etc.

I. OMNES eos, qui primi in deorum numerum sunt relati, in oriente vixisse, certis argumentis demonstrari potest. Ex ea orbis terrarum plaga, statim a confusione linguarum, tribuum et familiarum ductores, in omnes terræ partes deduxerunt colonias. Isti, temporis decursu evaserunt אַנְשֵׁי הַשֵּׁם, "viri fama celebres." Quaquaversum autem iter instituerunt, nulli dubium esse potest, novos greges, famam aliquam, licet tenuem et obscuram, magnorum etiam progenitorum, Noachi scilicet, Semi, Chami, aliorumque retinuisse. Hos tanquam generis sui auctores, illos tanquam felices peregrinationum suorum ὁδηγούς memoria recolentes, cum jam essent in omnem superstitionem profusi, paulatim auctis, ut fieri solet, de statu ac gestis illorum traditionibus, supra communem sortem humani generis, nescio quid θεῖον, eos habuisse, sibi finxerunt. Cum autem illos in terris, ac omnium frequentia vitam traduxisse, scirent, ut arbitrarentur æquum esse senserunt, aut eos e cœlo descendisse ad facinora egregia inter homines elaboranda, aut rerum gestarum meritis, in cœlos quoquo modo post mortem relatos.

II. Græci præcipui deorum fabricatores erant; usque adeo, ut Græcia non inepte patria et officina deorum dici soleat, atque ea superstitio, quæ in eorum cultu religiosa sita est, is est, de quo agimus, Hellenismus. Eis oriens superi erant; occidentem verò, et quidquid in Boreales mundi plagas vertebatur, vocabant inferos. Qui in eas orbis terrarum partes trajecerunt, ad inferos navigasse, vel quoquo modo permeasse, existimabant; non aliam ob rationem, quàm quòd deos omnes ex oriente accepissent. Amnis Lethe in Gallæcia Hispaniæ est; Avernus in Italia; Cimmerii, Scythæ ad paludem Mæotidem, postea Hunni dicti; atque alii quidam in ipsa Italia. Hinc in cultu religioso θεοῖς τὰ ἀνατολικὰ, δαίμοσι δὲ τὰ δυτικά, —"partes orientales diis, dæmonibus occiduæ tribuebantur;" teste Porphyrio de Antro Nympharum Ithacensi apud Homerum. Itaque quamvis, uti superiùs docuimus, antiqua templa soli dicata portas sacras australes habuerint, hisce idolis posita loca sacra ingressus semper habuere orientales, atque simulacra versus orientem spectantia, quæ ingredientes coluerunt, respicientes occasum. Unicus excipiebatur Jupiter Capitolinus, qui ex antiquis temporibus, facie versus occidentem spectante positus, e consilio Haruspicum versus est erga orientem, consule Cicerone, se ipso teste in Oratione contra Catilinam ad Quirites. Hæc nos docet idem Porphyrius: Ὡς ἂν σχεδόν, inquit, πάντων τῶν ἱερῶν τὰ μὲν ἀγάλματα καὶ τὰς εἰσόδους ἐχόντων

Digitized by Google

πρὸς ἀνατολὰς τετραμμένας· τῶν δὲ εἰσιόντων πρὸς δύσιν ἀφορώντων, ὅταν ἀντιπρόσωποι τῶν ἀγαλμάτων ἑστῶτες τοῖς θεοῖς τιμὰς καὶ θεραπείας προσάγωσι·—"Omnia ferme templa statuas ingressusque versus ortum habent; ingredientes autem occasum respiciunt, ubi vultu statuis obverso, consistentes, diis honorem cultumque tribuunt." Ei superstitioni, ut adversarentur, versus orientem templa ingredientes, non minore, se incurvare, et nescio quid, adorare, quibusdam veterum Christianorum in more fuit.

III. Primi, ideo dii gentium ex hominibus orti, quos (post adorata, [per] aliquot secula, cœli sidera) in deorum numerum retulerunt, familiarum et tribuum ductores erant, vel qui in oriente claruerunt, vel qui ex oriente, sedes novas quærentibus populis duces fuerunt. Horum fama, fabulis mista, paulatim in fidem evasit; et memoria in cultum. Itaque, quæcunque de magnorum istorum virorum vita, rebus gestis, moribus, bellis, vel famâ vel traditione quâcunque acceperant, vera falsaque, plerumque falsa veris mista, ac si de cœlo dilapsa essent, in numinum gesta, actaque relata fuerunt. Ipsum nectar, deorum potus, vinum erat Babylonicum. Χαίρειας ἐν Βαζυλῶνι οἶνον φησὶ γίνεσθαι τὸν καλούμενον νέκταρ, ait Athen. Deipnos. lib. i.; —"Chæreas vinum in Babylone esse, tradit, quod nectar indigenæ vocant." Inde nectar πόμα θεῶν, quod quasi νέοκταρ dici inepte autumat Suidas, διὰ τὸ νέους ποιοῦν τοὺς πίνοντας,—"quod juvenes facit ipsum bibentes." Et auctor Etymologici: Νέκταρ τὸ τῶν θεῶν πόμα οἱονεὶ τὸ συνέχον τοὺς πίνοντας αὐτὸ ἐν νεότητι, —"bibentes retinet in juventute." Alii alias vocabuli origines Græcas referunt, ineptas omnes, cum ex oriente in Græciam pervenerit cum ipsis diis. Unde Strabo prudenter monet, in appellationibus gentium barbararum Græcas etymologias non esse quærendas. Noachum Saturnum fuisse, Janum, et Bacchum; Chamum Jovem Hammonem; Japhetum, Iapetum, et Neptunum; Semum, Plutonem, et Ditem, dudum est, quod ab aliis ostensum. Horum aliorumque metamorphosin ex vulgatissimis fabulis huc referre, nihil opus est. Eorum vero, qui postea in ipsa Græcia deorum numerum auxerunt, recentior est historia, et notior, quam ut ei insistere debeam.

IV. In obscuris itaque traditionibus, et fama tenui corruptaque virorum celebrium, qui aut genus humanum primi post diluvium restituerant, aut agmina Babylonica in varias terrarum orbis plagas traduxerant, fundamenta posuit Hellenismus. Hos primùm admiratione et laudibus, deinde cultu superstitioso in cœlum extulerunt idololatræ, cum eorum plerique turpissimæ a Deo vero defectionis auctores et antesignani exstiterint. Hinc in omni ea confusione, quam in gentium superstitionem irrepsisse sensim ostendemus, multa inveniuntur, in quibus unanimiter conspiraverunt pene omnes. Etenim plures de magnis istis variarum stirpium auctoribus tradidit posteritati fama. Postquam itaque magnos progenitores, homines

Digitized by Google

superstitiosi cœlo, votis et vana quadam opinione, intulissent,—partim, ne ex animis exciderent eorum memoria et laudes, partim, quo eos sensibus præsentes sisterent,—simulacra ad formam hominis fabricata (cùm sidera cœlestia colentes columnis et saxis rudibus fuissent contenti), eis posuerunt. Evasit autem, ob rationes supra allatas, catholicus etiam hic simulacrorum cultus.

V. Porro: post linguarum confusionem, nonnulla veri Dei nomina in memoria qualitercunque retinuerunt, huc illuc dispersi turris fabricatores, filiis et nepotibus accepta relicturi. Isti verò, temporis decursu, quid quemve referrent magna illa et veneranda nomina ignari, ea omnia diis istis novis, quos sibi adsciverant, imposuerunt. Ita Sanchuniathon, inter Phœnicum progenitores, qui postea in deorum numerum relati fuerunt, memorat Ἔλιοῦν seu Ὕψιστον, hoc est, עֶלְיוֹן; eum cœlum et terram genuisse scribit: et Ἴλον qui nonnisi אֵל est. יְהוָה erat Jovis, et Jova, et Jupiter, nomen illud per Ἰευώ reddit Sanchuniathon, cum se multa didicisse narret *παρὰ Ἱερομβάλου τοῦ ἱερέως θεοῦ τοῦ Ἰευώ.* Diodorus verò, lib. i. dicit Deum, cui Moses leges suas ascripsit, Ἰάω vocatum fuisse; cui concinit oraculum apud Macrobium, Saturnal. i.:—

Φράζεο τὸν πάντων ὕπατον θεὸν ἴμμεν Ἰάω.

Quo Satanas incommunicabile nomen aliis idolis ascribere conatur. Eusebius in Demonstrat. Evangel. lib. iv. cap. ult., *Ἰώσυε δὲ ἔστιν Ἰάω σωτηρία, τοῦτ' ἐστὶ θεοῦ σωτήριον*—"Joshua vero est Ἰάω salus, hoc est Dei salutare." Inde verisimile altero illo loco, Eusebium scripsisse ex Sanchuniathone Ἰάω non Ἰευώ. Ἰάου est apud Clementem Alexandrinum, Strom. v., forsan etiam mendose pro Ἰάω; et Ἰαωΐα apud Origenem, sed corrupte sine dubio. *Ἀπὸ τῶν Ἑβραϊκῶν γραφῶν*, inquit, *τὸν Ἰαωΐα παρ' Ἑβραίοις ὀνομαζόμενον, καὶ τὸν Σαβαὼθ, καὶ τὸν Ἀδωναῖον, καὶ τὸν Ἑλωαῖον· τὰ δὲ ἀπὸ τῶν γραφῶν ληφθέντα ὀνόματα ἐπώνυμά ἐστι τοῦ καὶ ἑνὸς Θεοῦ· ὅπερ μὴ συνιέντες οἱ ἐχθροὶ Θεῷ, ὡς καὶ αὐτοὶ ὁμολογοῦσιν, ᾠήθησαν ἄλλον μὲν εἶναι τὸν Ἰάω, ἕτερον δὲ τὸν Σαβαώθ*, contra Celsum, lib. vi. De hæreticis loquitur, qui portentosa figmenta ex Ethnicismi lacunis hauserant. Ceterum, utrum nomina ista, unius Dei veri epitheta ex scripturis, an traditione antiqua didicerint, res eadem est. Ex unoquoque nomine, novum numen exstruitur. Ceterum Ἰαωΐα corrupte legitur pro Ἰάω Ἰά. Mendam primum suspicatus est Reynoldus, de Idololat. lib. ii. cap. iii. Lectionem veram restituit Sandfordius, libro primo de Descensu Christi ad Inferos: post eum Grotius, ad Matt. xxii., aliique.

VI. Atque hinc apparet, quod obiter animadvertendum, olim notam fuisse pronunciationem nominis Tetragrammati. Judæi hodie atque a multis seculis eam ignorant; atque ita penitus obliti sunt nominis Dei, olim sui. Usque enim adeo ab ipso sunt rejectanei, ut ne nomen ejus invocare possint. Id erat, quod tum primùm eis pate-

Digitized by Google

fecit, cum totam gentem in populum peculiarem atque ecclesiam sibi adsciverit Exod. iii. Quamvis enim a mundi conditu notum erat fidelibus omnibus nomen יְהוָה, tamen Deus nullâ pacti sui confirmatione, nullo promisso, illo usus erat, sed nomine אֵל שַׁדַּי tantum. Postquam ideo gens ista, populus Dei et ecclesia esse desiit, omnem memoriam istius Dei nominis, quod gratiose patefecit ea fœderis pactione, qua illam ascivit in populum peculiarem, ultronee abjecit, aut ejus oblivione multata est.

VII. Deinde, עֶלְיוֹן הָאֵל אֵל, Deus fortis, Altissimus in Ἥλιον conversa sunt. אֲדֹנִי Adonis erat; Evan et Evius, ab Eheie ortum duxerunt; Ἐλελεῦ ab הַלְלוּיָהּ. Vocem illam *σπεύδοντες ἀναφωνεῖν καὶ παιωνίζοντες εἰώθασι*, inquit Plutarchus in Theseo, "festinantes et ovantes exclamare solent." Ἱερόν, quæ vox omnia sacra respicit, ab Ἰάω deduci scribunt, nihil prorsus Græce significante; neque aliud est quam יָהּ. Ab אֲדָמָה erat *ὁ Ἄδης*, postquam Deus dixisset Adamo, reverteris אֶל־הָאֲדָמָה, hoc est, *εἰς Ἄδην*. Jupiter Sabasius, a Jehovah Sabaoth est. Tædio essem lectori, si omnia, quæ hujus generis occurrunt, recenserem.

VIII. Rerum præcipuarum, quæ in mundi creatione memorantur nomina, hominum, sapientum, regum appellationes fuisse fingit Sanchuniathon, atque inde longas inceptat fabulas. *Θεογονίαν* suam non aliunde texit Hesiodus. Ab אֶרֶץ est "Earth," dea maxima apud Anglos, aliosque Germaniæ populos, ut auctor est Tacitus, Mor. Germ. xl. "In commune," inquit, "Ærthum, id est, Terram matrem, colunt." תּוֹת et בּוֹת sunt Thoth et Theoth (unde etiam Θεός), et Bau. עֶרֶב Ἔρεβος est; et ex eo verborum ordine, qui habetur Gen. i., וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד, multi populi noctem diei prætulerunt. De Germanis Tacitus: "Nec dierum numerum sed noctium computant, sic constituunt, sic condicunt, nox ducere diem videtur." Et revera duxit; lux enim ex tenebris. Idem mos apud Anglos usque adhuc obtinet. Pro hebdomade "seven-night" dicimus, et "fortnight," hoc est, "fourteen nights," pro duabus. Et antiqui Britanni etiam, quos nunc Wallos vocamus, quibus septimana est "Withos," hoc est, octo noctes; et duæ, "Pymthec nos," hoc est, quindecim noctes, quod Celticæ etiam originis monumentum est. Idem mos apud antiquos Gallos ex eodem traditionum fonte promanans, et non, quod Cæsar voluit, quia se Dito patre prognatos arbitrarentur. Hujusmodi fuêre Hellenismi primordia, seu confusæ istius superstitionis, quæ totum pene invasit terrarum orbem.

Digitized by Google

CAPUT XI.

SEU DE ORIGINE ET PROGRESSU IDOLOLATRIÆ.—CAP. IX.

Idololatria Britannica—Vetustissimi insulæ incolæ ignoti; atque unde Britannia dicta—Gentium nationumque origines obscuræ—Ejus obscuritatis causæ—Quanta in iis indagandis ignoratio—Græcorum et Latinorum ignorantia et malitia—Antiquitates Judaicas mendaciis obruerunt veteres—Inde ceteris sublesta fides—Ignorationis originum Britannicarum causæ peculiares—Situs insularis—Sapientum in celandis rebus præteritis ambitio et astutia—Insulæ Europeæ a posteris Japheti occupatæ, Gen. x. 5—A primo incolatu ad Cæsaris in hanc insulam adventum, omnia tenebris involuta—Testimonium Cæsaris—Interiora insulæ Gallis ignotæ—Incolas interiores *αὐτόχθονας* statuit—Tacitus plurimarum gentium colluviem; uterque inepte—Britannos et Gallos eâdem linguâ usos fuisse, eandem gentem fuisse probandi conatus, Camdeni et Boxhornii—Filius Japheti natu maximus Gomer—Ab eo Cimbri—Britanni se Komeros aut Cymeros vocant—Gomeri seu Cimbri—גֹּמֶר, quid significet—Britanni Cimbri—Aliud nominis Cymro etymon—Camber filius Bruti—Inde Cambria—Britannia unde dicta—Variorum originationes rejectæ—*Πρυτανία*—Brytona nympha Cretensis—Britannia in Gallia—Bridanium—Prid Cain—A Bruto Trojano ita dictum plurimi arbitrantur—Ea sententia a Camdeno exagitata—Camdeni conjectura—Brith, Tania—Ei accedunt viri docti—Contra eam rationes—Bocharti conjectura probabilissima—Insula hæc Tyriis nota—ברית־אנך, "barat anac," seu ager stanni dicta—Conjecturæ defensio, adversus Hornium—Idololatria Britannica—Antistites sacrorum Britannicorum, notissimi—Druides unum Deum adorasse scribit Origenes—Is Sol—Eosdem cum Gallis Tacitus—Mos preces fundendi, sparsis ad cœlum manibus—Andraste, et Andate, Astarte, Luna—Boadiciæ, ei votum nuncupatum—Gallorum apud Cæsarem; a Græcis Massiliensibus accepti—Britannis ignoti—Antiquissimi Galli simulacris caruerunt—Eorum Dii, Teutates, Hesus, et Taranis—Teutates a Diw Taith, dux viæ—Sol, ejus cultus—Hesus, עזוז, et Haud—Taranis, inde Taran tonitru apud Wallos, Thunder, Donder, Thursday—Horum deorum simulacra—Antistites Druides—Eorum superstitionis in Galliam et Germaniam provectio—Ortus in Britannia—Druides unde dicti—Druys rex Celtarum—Ei successit Bardus—Drw magus—Dru et Trou verax Divinus—Vera etymologia *ἀπὸ τοῦ δρυός*—Drw Britannice, quercus—Superstitionis sedes roborum luci—Iidem Saronidæ dicti ob eandem causam—Bardi qui—Eorum officium—Memoria apud Cambro-Britannos, et nomen—Strabo notatus—Druidum habitus peculiaris: in sacris vestis candida—Academia et studia—Ad eorum disciplinam adolescentum confluxus—Ejus rationes, privilegia, et auctoritas—Docendi in scholis mos; discendi tempus; promotio discentium—Philosophia quam docuerunt—Magia—Medicinam qualem exercuerunt—Theologia peculiaris—Præcipuum illius dogma: animarum immortalitas: mundi finis—Docuerunt etiam rhetoricam, geographiam, astronomiam, philosophiam naturalem, ethicam—Druidum inter se ordo—In republica auctoritas—Prætextu religionis, omnibus se immiscuerunt negotiis—Excommunicatio peccantium—Eorum sacra: *ἀνθρωποθυσία*: humanorum hostium duo genera—*Ἀνθρωποθυσίας* mos, ex Diodoro, Cæsare, Strabone, Dione, aliisque—Superstitionem abolendi Romanorum conatus irritus—Liberata Britannia per evangelium—Christianæ religionis in insula hac primordia—Josephus Arimathensis—Claudia—Pudens; de Lucio rege—Inter eum et Eleutherium commercium epistolicum—Auctor historiæ Beda—In tempore assignando error—Henricus de Erfordia—Ado—Epistolæ

Digitized by Google

Eleutherianæ successus secundùm Galfridum et Lelandum—Lucius an apostolatum suscepit—Præjudicio cedit Camdenus—Historiæ falsitas ostenditur—Historiæ Britanniæ sub Romanis compendium—Devicta a Claudio—In formam provinciæ redacta; pene excisa a Paulino Suetonio; pacata per Agricolam—Regium nomen et auctoritas per totam provinciam sublata—Tempore Commodi Imperatoris nullus in Britannia rex—Non Lucius—Defensio historiæ Baroniana examinatur—Nullus Lucius regnum obtinens, neque intra neque extra murum Hadrianum—Lucius iste quis—Epistola Eleutherii ficta.

I. IDOLOLATRICAM superstitionem in insulas hasce Britannicas, post diluvium una cum primis incolis delatam fuisse, tam certum est, quàm incertum, quinam isti primi incolæ fuerint, aut unde ipsæ insulæ Britanniæ aut Britannicæ dictæ sint. Etenim primas gentium nationumque omnium pene origines ita obscurârunt temporum intervalla, rerum humanarum vicissitudines, seculorum antiquissimorum barbaries, atque in iis quæ primis proxime successerunt scriptorum defectus, cum inanium fabulatorum audaciâ, ut frustra plerumque in iis eruendis sudent præstantissima ingenia. Plurima itaque sunt, quæ penitus se ignorare ingenue fatentur viri docti; eorum verò nonnulla, quæ se pulchre callere opinantur, vereor ne majori revera cum sui et veritatis dispendio ignorent, quàm ea, quæ se penitus nescire sentiunt; cùm longius a veritate deflectere nos cogat falsorum pro veris approbatio, quàm mera ignoratio veri. In plerisque, ultra ea, quæ a Græcis et Romanis discimus, meræ dominantur conjecturæ. Qua autem fide, religione, et rerum antiquarum peritia, in populorum primordiis referendis, illorum scriptores nominatissimi versati sint, satis ex eis compertum habemus, quorum nobis aliunde certissima est notitia. Nemo ignorat, quibus origines Judaicas mendaciis, uno quasi ore obruere conantur, fabulis scilicet portentosissimis, ex vanis traditionibus concinnatis, vel quas ex proprio cerebro finxerunt, ut araneæ telas. Ut eis autem, in rebus incertis, quibusque ad metas hæreo animi dubius, fidem adjungam, quos in omnibus, quorum mihi certa contigit notitia, splendide, imo prodigiose mentitos esse sum expertus, haud facile adducor. Britannicarum ideo gentium origines in tenebris latere non est cur miremur; cùm omnium pene nationum primordia, iis solis exceptis, quæ extra controversiæ aleam posuit sacra pagina, eadem premat nox caliginosa. Id autem Britannis, cum paucis aliis, peculiare est; quod ad communem calamitatem duplex accesserit incommodum; utrumque temporum antiquissimorum tenebris augendis nimis opportunum. Cum enim insulares essent, et a reliqui orbis commercio exclusi, neque sui nominis memoriam cum aliis communicandi, neque aliorum seu traditiones seu notitias sibi comparandi, facultatem habuerunt. Deinde, si tantum nefas fas sit credere, post cognitum literarum usum, illi, qui inter eos oculatissimi et sapientes habebantur, qua ipsi in perenni essent admiratione, utque ne quidquam sine

Digitized by Google

eorum operâ cognosci a quoquam posset, (quod in animo habuisse antiquos jurisconsultos ostendit Cicero pro Muræna,) scriptis nihil antiquitati committere voluerunt; cum itaque plurima, si non omnia, quæ ad origines harum nationum accurate investigandas necessaria sunt, oblivione penitus sint deleta, satis mihi erit eorum, quæ supersunt, seu verorum, seu verisimillimorum vestigia premere.

II. Insularum harum incolas a Japheti posteris ortum duxisse, consentiunt omnes, verbis Spiritus Sancti freti, Gen. x. 5, "Ab istis," hoc est, Japheti filiis, "separatæ sunt insulæ gentium in terris suis, singula ad linguam suam, ad familias suas, in gentibus suis." Ab hisce verbis, ad tempora Cæsariana (quantum seculorum inane) liceat illud poëtæ usurpari,—

"Quocunque aspicio, nihil est, nisi Pontus et Aër,
Fluctibus hic tumidus, nubibus ille minax."

Quæ manent veritatis vestigia, conjecturis sunt eruenda. Quamvis enim certissimum sit insulas hasce, contra ac sentit doctissimus Camdenus, antiquis Græcis ac Tyriis cognitas fuisse, nemo tamen repertus est, qui de iis seculorum memoriæ quidquam mandavit. "Qui mortales," inquit Tacitus, "Britanniam initio coluerint, indigenæ an advecti, ut inter barbaros, parum compertum," Agricol. cap. xi. Quaque in obscuritate res Britanniæ omnes, sibi homini sapientissimo, et omnis scientiæ orbis terrarum beneficiis instructissimo, in proxima Gallia aliquot annos agenti, obvolutæ erant, ipse Cæsar testatur, lib. iv. de Bell. Gall. cap. xx. "Magno sibi," inquit, "usui fore arbitrabatur, si modò insulam adiisset, genus hominum perspexisset, loca, portus, aditus cognovisset; quæ omnia fere Gallis erant incognita. Neque enim temere præter mercatores illò adit quisquam; neque iis ipsis quidquam præter oram maritimam atque eas regiones, quæ sunt contra Gallias, notum est." Is, libro quinto, cap. xii., incolas interiores aborigines seu αὐτόχθονας statuit. "Britanniæ pars interior," inquit, "ab iis incolitur, quos natos in insula ipsa, memoriâ proditum dicunt;" quasi, scilicet, homines terra, quasi fungos aut blita, germinasset. Plenius Tacitus in Vita Agricolæ, cap. xi.: "Ceterum, Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenæ an advecti, ut inter barbaros, parum compertum. Habitus corporum varii, atque ex eo argumenta. Namque rutilæ Caledoniam habitantium comæ, magni artus, Germanicam originem asseverant. Silurum colorati vultus, et torti plerumque crines, et posita contra Hispania, Iberos veteres trajecisse, easque sedes occupasse, fidem faciunt: proximi Gallis et similes sunt: seu durante originis vi, seu, procurrentibus in diversa terris, positio cœli corporibus habitum dedit: in universum tamen æstimanti, Gallos vicinum solum occupasse, credibile est." Ineptum est, quod insulas hasce a gentium vicinarum colluvie habitatas innuat; proprius a vero, quod incolas e Gallia trajecisse putet. Dudum enim est, quod doctiorum plurimi discesserint in Camdeni sententiam, asserentis Gallos et Bri-

Digitized by Google

tannos eadem stirpe esse prognatos, atque hos ex Gallia huc trajecisse. Eandem contendit fuisse utriusque gentis linguam, quamvis ægre consentiant Cæsar et Tacitus, ex variis vocabulis, quæ, cùm Gallis in usu fuisse antiqui scriptores testentur, adhuc retinent Walli, genuinæ antiquorum Britannorum reliquiæ. Eandem telam, ope Lexici Davisiani nuperrime pertexere aggressus est, in Originibus Gallicis Boxhornius.

III. Diximus e filiis et posteris Japheti insularum Europæarum incolas ortum duxisse. Filius autem ejus natu maximus Gomer dicebatur. Ab eo Cymbros prognatos esse, plurimi arbitrantur. Walli vero, qui soli antiquorum Britannorum posteri germani, Kymroes, hoc est, Gomeros se appellant, nationem suam Cumro, et linguam Cumrax. Hinc contendit Camdenus, antiquos Britannos Cimbros fuisse, atque e proxima Gallia huc trajecisse, cum iidem sint Galli, Cimbri, ac Celtæ. Adde, quod Gomer, "finiens," significat, a גָּמַר, "finire;" quasi ominis aliquid in ὀνοματοθεσίᾳ fuisset, ac prædictum illum terrarum orbis *fines* occupaturum. Atque hæc quidem sunt admodum verisimilia, quæque sum amplexurus, donec quis meliora docuerit. Taceri autem non debet, Britannorum plurimos, se Kymroes seu Cambros dici, Cambros autem a Cambria, quod nomen ei parti insulæ impositum, quæ Cambro Bruti filio sortitò obtigit, arbitrari. Atque hæc omnia in eodem nos loco, quo invenimus, relinquimus; ista contenti retulisse, quibus certiora non suppetunt.

IV. Hæc de incolis ipsis. Britanniæ nomen antiquissimum est. Ejus multæ exstant originationes a pluribus excogitatæ, falsæ plurimæ, si non omnes; aliquæ ridiculæ. Eliota, vir nobilis et doctus, in dictionario, quod a se auctum edidit Cooperus, Britanniam arbitratur, a Græco vocabulo πρυτανεία dictam esse. Πρυτανίς Athenis rector erat fori; et πρυτανεία dignitas ista Prutanica; etiam per πρυτανεῖα nundinas publicas aliquoties intelligebant. Cum ideo insulam hanc rebus ad commeatum opportunis abundare perciperent Græci, πρυτανείαν eam vocarunt; unde nata est Britannia. Sed multimode peccat hæc conjectura; primò enim insulas hasce Græcis antiquissimis non tantùm notas reddit, sed et admodum familiares; cum Herodotus testetur, se nescisse, unde stannum advectum esset, quod non aliunde habuerunt, quam ex his insulis. Deinde quamvis ego neutiquam cum Camdeno dicerem, regiones hasce Græcis, ante Cæsaris adventum, penitus ignotas fuisse, nullus tamen dubito, quin Britannicæ dictæ sint, longe antequam Athenienses huc appulisse quisquam fingere audeat, cum novitia fuerit eorum Θαλαττοκρατία. Balæus nomen Britannicum arcessit a *Brytona* nympha Cretensi, quæ, quo vitaret Minois vim stuprum inferentis, in aquas præcipitem se dedit. Istiusmodi fabulas sexcentas cuivis sciscitanti suppeditabit Græcia mendax. Beda, a Britannia in Gallia, quæ Armorica prius dicta, a Britannis hinc illò trajectis nomen accepit. Omnium

Digitized by Google

autem stultitiam exsuperat delirium Goropii Becani, qui Britanniam dici vult, quasi "Bri-danium," hoc est, prout ipse interpretatur, "libera Dania," cum toto orbe celeberrimum esset nomen Britannicum, ante illud Daniæ aut Danorum notum aut natum. Humfredus Lluddus, nomen hoc a *Prid* et *Cain*, duabus voculis Britannicis, quæ "formam candidam" significant, deducit. Ei conjecturæ nemo est, quod sciam, qui suffragatur, quamvis haud æque ac aliæ, quæ stipulatores nactæ sunt, sit absurda.

V. Hisce omnibus rejectis, duæ restant nominis hujus etymologiæ, quæ adhuc virorum doctorum suffragiis munitæ, stationem suam tutantur. Prima ea est, quæ historiæ adventûs in hanc insulam *Bruti*, Trojano a sanguine, innititur; abs eo enim insulam Britanniam, ac incolas Britannos dictos fuisse, olim creditum erat. Vetus est opinio, et quæ in publicis aliquot regum hujus insulæ actis, mentionem obtinuit. Eam autem totam historiam a Camdeno et Eliota exagitatam, et loco suo motam, nullo tandem loco numerandam censent ex recentioribus plerique. Horum ego in sententiam totis animis vadam, tum cum de alia nominis ratione, quidquam exploratum habeam. Secunda est ipsius Camdeni, qui a *Brith* vocabulo Britannico nomen illud fluxisse, asserit. *Brith* autem, uti ait, "pictum" significat; atque a Davisio sane in dictionario redditur "diversicolor" seu "maculosus." Ei voci terminatio Græca *Tania* addita, produxit "Britanniam." Certe Britannos se pingere solitos fuisse, atque inde *Pictos* Romanis dictos fuisse, memoriæ plurimi prodiderunt. Ipse Cæsar, lib. v. de Bell. Gall. cap. xiv., narrat, "Omnes Britannos vitro" (verbum varie a variis emendatum, per nitro, luteo, glauco, glasto, ultro, guasto), "se inficere, quod cæruleum efficit colorem; atque hoc horridiore esse in pugna aspectu." In sententiam itaque hanc Camdeni discesserunt plurimi. Georgius Hornius vir doctissimus in præfatione sua ad "Origines Gallicas" Boxhornii, incolas, quod toto corpore picturati essent, cùm suâ linguâ, id est, Cimbricâ, *Prith* (*Brith* dicere voluit) pictum significet, Britannos dictos esse, quasi res extra controversiam sita esset, intrepide pronunciat. At vero, si summo illi antiquitatum Britannicarum promicondo absentiri fas sit, fateor me conjecturæ huic subscribere non posse, idque, ut propter rationes alias, ita etiam quod in ea expromenda, sibi ipsi adversatus fuerit, vir alioquin magnus, et impense doctus. A quibus enim quæso insularum harum incolæ, *Britten*, a *Brith*, seu "picti" dicerentur? a seipsis? at ostendit prius Camdenus, quod verissimum est, eos se non aliter quam *Cymeroes*, ac linguam suam *Cymraec* aut vocare, aut unquam vocasse, indeque illos ex antiquis Cymbris prognatos probat idem vir doctus. An a Græcis ipsis? at insulas hasce ante tempora Cæsariana, saltem diebus Polybii Megalopolitani, Græcis ignotissimas fuisse pronunciat, et neque Græcorum ullos scivisse, qui mortales oras has possiderent, picti, an nitide vestiti, contendit. Vellet ideo, Græcos, cùm

Digitized by Google

conspicerent hujus insulæ incolas corpora sua colore cæruleo infecisse, ab iis didicisse, quomodo "pictus" eorum lingua diceretur, eique vocabulo *Tania* addidisse, unde profluxit *Britannia*, cùm nondum scirent, quinam mortales, albi an atri, sedes in ea posuerint. Neque Græcis in sua lingua verba defuerint ad *pictos, et gentem pictam* exprimendam, si ab iis arcessenda sit vocis originatio. Cùm itaque certum sit, Britannos se nunquam *Britten* seu pictos vocasse, a "Brith" "picto," sed Cymeros constanter, atque insulam hanc Britanniam dictam fuisse longe antequam Græci cognoverint qui qualesve mortales eam possiderent, cùmque absurda videatur nominis compositio, in qua terminatio Græca longe superat fundamentum Cimbricum, ut illud præteream, non mihi usque adeo verum videri, omnes Britannos pictos, aut dictos, aut fuisse (nam quamvis omnes colore cæruleo se infecisse Cæsar testetur, non ideo tamen eos pictos fuisse dicit, atque notum est, gentem fuisse Caledoniam habitantem, quæ peculiariter "Picta" dicta erat) non possum negare decollasse mihi eam spem omnem, cujus aliquamdiu plenus fui, aliquid certi de origine nominis Britannici, ex hac viri summi conjectura colligendi.

VI. Veritati extricandæ novam adhibet conjecturam, vir undiquaque doctissimus Sam. Bochartus Geog. Sac. p. ii. cap. xxxix. Postquam enim ostenderit insulas hasce oceano circumdatas Græcis notas fuisse, atque a plumbo et stanno, quibus sunt fœcundissimæ, Cassiterides dictas, hanc etiam Tyriis cognitam, atque ob eandem causam ברת־אנך, "barat anac," seu "agrum" aut "terram stanni" appellatam fuisse, docet; inde, inter Græcos et Latinos, nomen *Britannia* profluxisse videri potest. Longior res est, quam ut ei mihi aliud agenti fas sit insistere. Brevi dicam quid sentio; vel quia ([cùm] aliæ omnes attente diu consideratæ, aut displiceant prorsus, aut placeant minus) conjectura hæc viri summi ipsa novitate commendetur; vel quia veri lumen aliquod ex ea maximis in tenebris elucescere mens sentiat, eam supra alias omnes mihi arridere fateor. Scio hanc nominis Britannici originationem a viro doctiss. Georgio Hornio, in "Introductione ad Geographiam Antiquam," atque "Præfatione ad Origines Gallicanas" Boxhornii, sugillatam et repudiatam esse. Qua ratione? ea scilicet, quod Phœnices non nisi serò admodum, idque post gentes alias septimo loco aut octavo, inter quas nonnullæ Græcæ, θαλαττοκρατίαν obtinuerint, atque in maria hæc navigaverint. Atque ita eâdem operâ, et etymologiam Britanniæ rejicit, et fundamentum plurium aliorum, quæ mihi e tenebris eruisse conatu heroico, et successu mirabili visus est Bochartus, dejicere et evertere contendit. Nolo ego in messem alienam falcem immittere; dicam tantùm, mirum mihi videri, quenquam hominem Græcorum fide et auctoritate nixum, in animum suum inducere posse ut crederet, Phœnices, qui in ipsam Græciam colonias intulerant, aliquot seculis, antequam Græci usquam

Digitized by Google

domo pedem retulerint, nonnisi serò, eorum respectu, orbis terrarum maritima perspecta habuisse.

VII. Quæcunque autem tandem vera sit nominis insulæ hujus origo, quicunque incolæ antiquissimi fuerint, certissimum est, Britannos idololatrica superstitione penitissime fuisse inquinatos. Ab ultima autem antiquitate notiores fuerunt sacrorum Antistites Britannici, quorum scilicet disciplina in alias gentes longe lateque se diffuderit, quam ipsa numina, quæ eorum operâ coluerunt Britanni. Ii Druidæ seu Druides fuerunt, de quibus posthac agendum. Eos "Deum unum colendum docuisse," affirmat Origenes in cap. iv. Ezech. Si id verum sit, ipse unus *Sol* erat, non Sanctissimus cœli ac terræ Conditor, a cujus cognitione longissime abfuit sæva Druidum superstitio. Ei luna addita, a feminis culta. Inde Dio, Hist. lib. lxii.: Ἡ Βουνδουΐκα τὴν χεῖρα εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνατείνασα εἶπε, χάριν τε σοὶ ἔχω, ὦ Ἀνδράστη, καὶ προσεπικαλοῦμαί σε γυνὴ γυναῖκα·—"Boadicia manu ad cœlum erecta, Gratias tibi ago," inquit, "Andraste" (forte Astarte) "teque mulier mulierem invoco." Luna autem communiter regina cœli, atque apud Britannos victoriæ largitrix. Quia autem sidera cœlestia coluerunt, *sublatis ad cœlum manibus* eos preces fudisse narrat Tacitus, in Vita Agric., ut et de Boadicia Dio. Druidum superstitionem in Britannia ortam fuisse, Cæsar affirmat, lib. vi. de Bell. Gall. cap. xiii. "Disciplina," inquit, "in Britanniâ reperta, atque inde in Galliam translata esse, existimatur; et nunc qui diligentius eam rem cognoscere volunt, plerumque illò, discendi causa, proficiscuntur." Tacitus etiam, quo probet Gallos vicinum solum occupasse, addit, "Eorum sacra deprehendas, superstitionum persuasione." Gallos vero Mecurium, Apollinem, Martem, Jovem, et Minervam coluisse, refert Cæsar. Eorum autem et nomina et cultum eos a Græcis Massiliensibus accepisse, alibi ostendimus. Ab iis etiam imaginum et simulacrorum usum didicerunt; antiquis Gallis, teste Lucano, ignotum.

> —— "Simulacraque mœsta deorum
> Arte carent, cæsisque exstant informia truncis.
> Ipse situs, putrique facit jam robore squalor
> Attonitos."—Lib. iii. v. 412.

Horum itaque superstitio Britanniam nunquam invasit. Antiquissima Gallorum numina, eis cum Britannis communia, illa erant, quæ memorat idem Lucanus, lib. i. 444:—

> "Et quibus immitis placatur sanguine diro
> Teutates, horrensque feris altaribus Hesus,
> Et Taranis, Scythicæ non mitior, ara, Dianæ."

Teutates a *Diw Taith* profluxisse, nonnulli censent. Vocabula sunt Britannica, "ducem itineris" significantia. Cunctas autem pene gentes Babylone dispersas, solem, tanquam itinerum et peregrinationum suarum ducem coluisse, superiùs ostendimus. Moloch Ammonitarum idolum, solem fuisse, consentiunt docti omnes. Ejus sacra

Digitized by Google

enarrabimus in idololatriæ Judaicæ expositione. Eis nihil pene usquam par aut simile in gentium superstitione occurrit, ea præter, quæ de Gallis, qui cultum omnem religiosum a Britannis acceperunt, memoriæ a Cæsare prodita sunt, de Bell. Gall. lib. vi. cap. xvi. "Immani," inquit, "magnitudine simulacra habent, quorum contexta viminibus membra vivis hominibus complent; quibus succensis, circumventi flamma exanimantur homines." Teutates itaque Sol. Hesus quis fuerit incertum, et ut conjecturarum incertitudinem videas, nomen ab חִזָּיוֹן, hizzus, voce Hebraica, quæ "fortem" significat, deducit apud Bochartum Gosselinus; Camdenus ab *Haud*, vocabulo Britannico, quod Canem denotat.

VIII. Taranis a Tarande ducitur, hoc est, "tonitru;" ita Wallis dicitur, ut Anglis "thonder," Belgis "donder;" unde "dondersdag," et "thundersday," seu "thursday." Numen aliquod aëri præsidem intelligebant; nisi forte a *Tarian*, quod est clypeus aut scutum, ita dictum putemus. Sed mallem a *Taran*, quia eum asperrimis victimis placare, mos erat.

IX. Deos ullos ἀνθρωποφυεῖς eos coluisse, nullum testimonium exstat, aut memoria. Varia tamen temporis processu simulacra idolis hisce, teste Gilda, posuerunt. "In Britannia," inquit, "sunt portenta ipsa diabolica, pene numero Ægyptiaca vincentia, quorum nonnulla lineamenta adhuc deformibus intra vel extra deserta mœnia solito more rigentia torvis vultibus intuemur." Nec plura de idolis Britannorum memorantur, quamvis sine dubio maximum fuerit apud eos superstitionis Chaos. Sed notior erat insularum harum superstitio ab administris, quam a diis: de iis ideo agendum.

X. Sacris Britannicis præfuerunt Druides vel Druidæ. Eo nomine celebres fuerunt per totam undique gentem Celticam, seu Cimbricam. Παρά τε Κελτοῖς καὶ Γαλάταις τοὺς καλουμένους Δρυΐδας, Diogenes Laërt. in Operis Procœmio. Hominum ordini et superstitioni Britanniam originem dedisse, ex Cæsare antea docuimus. De vocis etymo inter doctos non convenit. Incertissima sunt, quæ referuntur de Dryide, et successore ejus Bardo, Celtarum regibus, aliaque, quæ Balæus collegit. Montanus, *Dry*, *magum* significare dicit, atque inde Druydes, a Græcis ita dictos fuisse, cum *magi* fuerint. Vossius a *Drù*, seu *Trou*, voce Germanica, quæ veracem et fidelem, ut Anglica *true* significat, nomen illud profluxisse, arbitratur. Communior, et sine dubio verior, vocis originatio ea est, quam primus Plinius tradidit, lib. xvi. cap. ult.: "Nihil," inquit, "habent Druidæ visco, et arbore, in qua gignatur (si modò sit robur) sacratius. Jam per se roborum eligunt lucos: nec ulla sacra sine ea fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione Græca possint Druidæ videri." Δρῦς robur est; et Druides ἀπὸ τῆς δρυός. Adde quod *dru* Britannice idem sonat. In lucis autem roborum, et quercetis Druides sacra peregisse, agnoscunt omnes. "Excisi luci sævis superstitionibus sacri," inquit Tacitus, Ann. lib. xiv. cap. xxx. Ob eandem etiam causam Saronides dicti.

Digitized by Google

Theologos Σαρωνίδας ὀνομάζουσι, ait Diodorus, lib. v. cap. xxxi., a quercubus scilicet. Unde Callimachus Hymn. in Jovem:—

Ἦ πολλὰς ἰφύσιρθε Σαρωνίδας ὑγρὸς Ἰάων
Ἤιριν.

"Certe multas superne quercus humidus Iao
Ferebat."

In quem locum scholiastes, Σαρωνίδας δρῦς; atque vocis rationem subjungit. Signum etiam Jovis apud Celtas quercum altissimam fuisse, testatur Maximus Tyrius.

XI. Bardi an ex Druidibus fuerint, ad opus peculiare destinati, an aliud genus hominum, incertum. Eorum officium celebrat Lucanus, lib. i. 447:—

"Vos quoque, qui fortes animas, belloque peremptas
Laudibus in longum vates dimittitis ævum,
Plurima securi fudistis carmina Bardi."

Et Marcellinus: "Bardi fortium virorum illustria facta heroicis compositæ versibus, cum dulcibus lyræ modulis cantitârunt." Atque ante eum Diodorus, ut supra; Εἰσὶ δὲ, inquit, παρ' αὐτοῖς καὶ ποιηταὶ μελῶν, οὓς Βάρδους ὀνομάζουσιν. Similiter etiam Possidonius apud Athenæum, lib. vi., Τὰ δὲ ἀκούσματα αὐτῶν εἰσὶν οἱ καλούμενοι Βάρδοι, ποιηταὶ δὲ οὗτοι τυγχάνουσι, μετ' ᾠδῆς ἐπαίνους λέγοντες. Sunt etiam adhuc inter Cambro-Britannos nonnulli carminibus et genealogiis texendis occupati, quos bardos vocant.

XII. Sacrorum inter Celtas Antistites, in tria genera distribuit Strabo, lib. iv., Bardos scilicet, Vates, et Druides. Rectius si duo genera vatum dixisset, Bardos et Druides: nam vatibus ea, quæ Druidis propria erant, assignat. Οὐάτες δὲ, inquit, ἱεροποιοὶ καὶ φυσιολόγοι,— "Vates sacrificant, et naturam rerum contemplantur, seu docent." Sacris enim omnibus Druides præivisse, ex Cæsare ostendimus.

XIII. Habitu autem peculiari, quo ad se vulgi venerationem attraherent, Druides usi sunt. Refert Johannes Theophilus, se eum in sex lapideis imaginibus deprehendisse expressum. "Erant," inquit, "septem pedum singulæ, nudis pedibus, capita intecta; Græcanico pallio et cucullato, penulaque et barba ad inguina demissa, et circa naris fistulas bifurcata; in manibus liber, et baculus Diogenicus; severa fronte, et tristi supercilio, obstipo capite figentes lumina terris." In sacris veste usi sunt candida, teste Plinio, lib. xvi., cap. ult., "Sacerdos candida veste cultus arborem scandit: falce aurea demetit: candido id accipitur sago." Academias studiorum gratia in lucis instituerunt.

—— "Nemora alta, remotis
Incolitis lucis."—Lucanus, lib. i. 453.

XIV. In iis, scholas habuerunt studiosa juventute refertissimas: "Ad eos," inquit Cæsar, ubi supra, cap. xiii., "magnus adolescentium numerus disciplinæ causa concurrit." Mela etiam, lib. iii. cap. ii., "Docent multa nobilissimos gentis, clam et diu vicenis annis." Tot

Digitized by Google

annos in studiis posuisse antequam ad doctoratum essent promoti, Cæsar testatur. "Nonnulli," inquit, "annos vicenos in disciplina permanent." Studiorum illecebræ, privilegia studiosorum, et summa provectorum auctoritas. "Druides," inquit idem Cæsar, "a bello abesse consueverunt, neque tributa unà cum reliquis pendunt; militiæ vacationem, omniumque rerum habent immunitatem. Tantis excitati præmiis, et sua sponte multi in disciplinam conveniunt, et a propinquis parentibusque mittuntur." Auctoritatem statim videbimus. Institutionis methodum idem narrat: "Magnum numerum versuum ediscere dicuntur: neque fas esse existimant, ea" (sacra) "literis mandare, quum in reliquis fere rebus, publicis privatisque rationibus, Græcis utantur literis. Id mihi," inquit, "duabus de causis instituisse videntur; quod neque in vulgum disciplinam efferri velint, neque eos, qui discant, literis confisos, minùs memoriæ studere; quod fere plerisque accidit, ut, præsidio literarum, diligentiam in perdiscendo, ac memoriam remittant," Cæsar, ubi supra, cap. xiv. Philosophiam variam excoluerunt, et pene omnigenam. Magiam eis adscribit Plinius, lib. xxx. cap. i.: "Sed quid ego," inquit, "hæc commemorem in arte oceanum quoque transgressa, et ad naturæ inane provecta? Britannia hodieque eam attonita celebrat, tantis ceremoniis, ut dedisse Persis videri possit."

XV. Medici etiam fuere, teste eodem Plinio, lib. xxx. cap. i.: "Tiberii Cæsaris principatus sustulit Druidas, et hoc genus vatum medicorumque." Medicinam autem magiæ mistam eos coluisse, idem docet, lib. xvi. cap. xliv.

XVI. In theologia multa peculiaria docuerunt, nonnulla præstantia. Singulariter ac seorsim ab aliis sapuisse notat Lucanus, lib. i. 450:—

> "Et vos barbaricos ritus, moremque sinistrum
> Sacrorum Druidæ, positis repetistis ab armis:
> Solis nosse deos, et cœli numina vobis,
> Aut solis nescire datum."

Præcipuum theologiæ dogma, animas non interire, neque mundum. Ἀφθάρτους δὲ λέγουσι τὰς ψυχὰς καὶ τὸν κόσμον, inquit Strabo;—"Animas et mundum immortales statuunt." Et Cæsar, ubi supra, cap. xiv., "In primis hoc volunt persuadere, non interire animas; sed ab aliis, post mortem, transire ad alios; atque hoc maxime excitari ad virtutem putant; metu mortis neglecto." Quæ Cesaris verba ita egregie effert Lucanus, lib. i. 454:—

> —— "Vobis auctoribus Umbræ,
> Non tacitas Erebi sedes, Ditisque profundi
> Pallida regna petunt; regit idem spiritus artus
> Orbe alio; longæ, canitis si cognita, vitæ
> Mors media est; certe populi, quos despicit Arctos,
> Felices errore suo, quos ille timorum
> Maximus haud urget, leti metus; inde ruendi
> In ferrum mens prona viris, animæque capaces
> Mortis; et ignavum redituræ parcere vitæ."

Digitized by Google

Mundum vero tandem igne et aqua destruendum docuerunt. Ἐπικρατήσειν δέ ποτε καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ, ut Strabo; dubium, an recte mente eorum percepta, qui forsan ex antiqua traditione, per aquam mundum olim destructum, per ignem denuo consumendum docuerunt.

XVII. Operam etiam dederunt eloquentiæ et rhetoricæ. "Habent tamen," inquit Mela, lib. iii. cap. ii., "et facundiam suam, magistrosque sapientiæ Druides." Et nemini ignotum symbolicum Herculis Ogmii simulacrum.

XVIII. Theologiæ etiam miscuerunt geographiam et astronomiam. Idem Mela: "Hi terræ mundique magnitudinem et formam, motus cœli et siderum scire profitentur." Atque ipse Cæsar, ubi supra, cap. xiv.: "Multa de sideribus atque eorum motu, de mundi et terrarum magnitudine, de rerum natura" (philosophia naturali), "disputant, et juventuti tradunt." Hisce addiderunt ethicam, teste Diogene, Op. Procem. sect. 6: Καί φασι τοὺς Δρυίδας αἰνιγματωδῶς ἀποφθεγγομένους φιλοσοφῆσαι, σέβειν θεοὺς, καὶ μηδὲν κακὸν δρᾷν, καὶ ἀνδρείαν ἀσκεῖν·—"Aiunt Druidas obscure et per sententias" (memoriter scilicet ediscendas) "philosophari; colendos deos, nil mali faciendum, exercendam fortitudinem."

XIX. Plurimi cùm fuerint, eum ordinem inter se coluerunt, ut unus reliquis omnibus præesset papa. "Hoc mortuo," inquit Cæsar, ubi supra, cap. xiii.: "si qui ex reliquis excellit dignitate, succedit; at si sunt plures pares, suffragio Druidum allegitur; nonnunquam etiam armis de principatu contendunt;" quod et Romæ inter Christianos factum esse, novimus.

XX. Qua autem gratia et auctoritate apud populos valuerunt, idem nos docet. "Rebus divinis," inquit, "intersunt, sacrificia publica et privata procurant, religiones interpretantur. De omnibus fere controversiis publicis privatisque constituunt; et si quod est admissum facinus, si cædes facta, si de hæreditate, si de finibus controversia est, iidem decernunt, pœnasque constituunt." Ita rerum alienarum satagentes, sub religionis prætextu in res omnes publicas privatasque se intruserunt, ipsi interim ab omni officio reipublicæ debito immunes, imperium suum curantes in alieno. Cum autem munus magistratus ordinarie non sustinuerint, atque adeo neque fasces aut secures, aut potestatem vitæ necisque habuerint, quæ ad obedientiam exigendam sunt prorsus necessaria, meritò quæri potest, quomodo populos in officii regionibus se continere, ac sibi in omnibus dicto esse audientes, coegerint. Huic itaque incommodo excommunicationis politico-religiosæ inventione succursum est; atque ita completa auctoritas quædam Cæsareo-papalis. "Si quis," idem Cæsar, "aut privatus aut publicus eorum decreto non stetit, sacrificiis interdicunt. Hæc pœna apud eos est gravissima. Quibus ita est interdictum, ii numero impiorum et sceleratorum habentur; iis omnes decedunt, aditum eorum sermonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi acci-

Digitized by Google

piant; neque iis petentibus jus redditur, neque honos ullus communicatur." Aut nullus est, aut nihili, qui non intelligit totum hoc iniquitatis mysterium dudum traductum in Christianismum.

XXI. Restant sacra, et deorum cultus. Ea varia fuerunt, et immania pene omnia. Cæsare, post primum in insulam hanc ingressum, reverso, seu potius fugato, "Britanni diversa sacrificia facientes occisioni pecudum indulserunt; litaverunt ibi quadraginta millia boum, et centum millia ovium, diversorumque generum volatilia, quæ sub numero non facile cadebant: præterea triginta millia silvestrium ferarum cujuscunque generis collectarum." Verba sunt Galfridi, lib. i. cap. xxiv.; hoc est, projectissimæ ad quidvis fingendum audaciæ et impudentiæ hominis. Præcipuum, quod ab auctoribus fide dignis de sacrificiis Druidum memoratur, *ἀνθρωποθυσία* est. Duo vero fuerunt hostiarum humanarum inter eos genera; primum privatum, cum quis scilicet, vel se vel alium pro alterius salute devoveret. "Qui sunt affecti gravioribus morbis, quique in prœliis periculisque versantur, aut pro victimis homines immolant, aut se immolaturos vovent, administrisque ad ea sacrificia Druidibus utuntur; quòd, pro vita hominis, nisi vita hominis reddatur, non posse aliter deorum immortalium numen placari arbitrantur," ait Cæsar, ubi supra, cap. xvi. Hæc autem, ut ex Strabone aliisque patet, ejus immolationis forma erat. Admota ad aram hostia, sacerdos vinum, seu ubi hoc deerat, alium quendam liquorem fronti ejus inspergebat, deinde capillis primoribus manu læva arreptis, igni libamina affundebat, preces simul seu vota diis peragens, mox ipsa hostia gladio feriebatur; ut observat Cluverius. Alterum genus publicum erat, nec uti prius observavimus, ei dissimile, quo colebatur in Oriente Molocus. "Publiceque," inquit Cæsar, ubi supra, "habent instituta sacrificia. Alii immani magnitudine simulacra habent, quorum contexta viminibus membra vivis hominibus complent, quibus succensis, circumventi flamma exanimantur homines." Hæc ille de Gallis, qui Druidas ipsos, atque totam hanc superstitionem a Britannis acceperunt. Similiter Strabo, lib. iv.: *Ἄνθρωπον γὰρ κατεσφεισμένον παίσαντες εἰς νῶτον μαχαίρᾳ, ἐμαντεύοντο ἐκ τοῦ σφαδασμοῦ, ἔθυον δὲ οὐκ ἄνευ Δρυϊδῶν, καὶ ἄλλα δὲ ἀνθρωποθυσιῶν εἴδη λέγεται· καὶ γὰρ κατετόξευόν τινας, καὶ ἀνεσταύρουν ἐν τοῖς ἱεροῖς, καὶ κατασκευάζοντες κολοσσὸν χόρτου, καὶ ξύλον ἐμβαλόντες εἰς τοῦτον, βοσκήματα καὶ παντοῖα θηρία καὶ ἀνθρώπους ὁλοκαύτουν.* Hostiarum publicarum, quibus sacrificabantur homines, præter illud a Cæsare memoratum, hic tria genera alia refert; aut enim feriebantur immolandi gladio, aut configebantur sagittis, aut etiam in cruces acti sunt; atque his addit morem illum homines comburendi in simulacris colossæis inclusos. Aliud adhuc mortis genus in sacrificiis hisce usurpatum memorat, Diodorus, lib. v. cap. xxxii. *Τοὺς κακουργοὺς*, inquit, *κατὰ πενταετηρίδα φυλάξαντες ἀνασκολοπίζουσι τοῖς θεοῖς, καὶ μετ' ἄλλων πολλῶν ἀπαρχῶν καθα-*

Digitized by Google

γίζουσι πυρὰς παμμεγέθεις κατασκευάζοντες·—"Noxios quinquennio servatos stipitibus adfixos diis sacrificant, cumque aliis primitiis super ingentes pyras immolant." Igne, itaque, gladio, sagittis, cruce, sudibus præacutis, prout libuit, immolandos sustulerunt. Neque in noxios solum scelus hoc perpetratum: "Etiam ad innocentium supplicia descendunt," inquit Cæsar, ubi supra. Qua immani autem feritate se in sacrificiis publicis ferebant Britanni, testatur lib. lxii. Historiarum Dio: Τοῖς τε ἁλισκομένοις ἀνθρώποις ὑπ' αὐτῶν οὐδὲν τῶν δεινοτάτων ἐστὶν ὅ τι οὐκ ἐγίνετο. Καὶ ὃ δὴ δεινότατον καὶ θηριωδέστατον ἔπραξαν· τὰς γὰρ γυναῖκας τὰς εὐγενεστάτας, καὶ εὐπρεπεστάτας, γυμνὰς ἐκρέμασαν, καὶ τούς τε μαστοὺς αὐτῶν περιέτεμον, καὶ τοῖς στόμασι σφῶν προσέῤῥαπτον, ὅπως ὡς καὶ ἐσθίουσαι αὐτοὺς ὁρῷντο. Καὶ μετὰ τοῦτο πασσάλοις ὀξέσι διὰ ταντὸς τοῦ σώματος κατὰ μῆκος ἀνέπειραν· καὶ ταῦτα πάντα θύοντές τε ἅμα, καὶ ἑστιώμενοι, καὶ ὑβρίζοντες, ἔν τε τοῖς ἄλλοις σφῶν ἱεροῖς, καὶ ἐν τῷ τῆς Ἀνδάτης μάλιστα ἄλσει ἐποίουν·—hoc est, "Captis autem hominibus omnia gravissima facta sunt. Id verò et crudelissimum et immanissimum, quòd feminas nobilissimas et honestissimas, nudas suspenderunt, excisasque mammas earum ad ora ipsarum adsuerunt, ut eas comedere viderentur. Ipsas deinde mulieres palis præacutis per totum corpus secundum longitudinem transfixerunt; faciebant autem hæc omnia, rem sacram simul peragentes, et epulantes, et petulanter se gerentes, quum aliis in templis suis, tum in Andatæ præsertim luco." Atque hujusmodi Satanæ mancipia fuimus Britanni.

XXII. Ob infanda hæc sacrificia omnem Druidum superstitionem tollere tentarunt Romani. Strabo de Gallis, lib. iv. cap. iv.: Τούτων δ' ἔπαυσαν αὐτοὺς Ῥωμαῖοι, καὶ τῶν κατὰ τὰς θυσίας καὶ μαντείας ὑπεναντίως τοῖς παρ' ἡμῖν νομίμοις·—"Romani ab his eos deduxerunt, ac a sacrificiorum et divinandi ritibus, qui nostris pugnabant." Et Suetonius in Claudio, cap. xxv.: "Druidarum religionem apud Gallos diræ immanitatis, et tantùm civibus sub Augusto interdictam, penitus abolevit." Hoc est, voluit, in Gallia, sed frustra; sedes et origo superstitionis, Britannia, intacta. Solùm in insula Mona occisi Druides, et excisi luci a Suetonio Paulino. Factum narrat Tacitus, Annal. xiv. cap. xxx.: "Stabat," inquit, "pro littore diversa acies, densa armis virisque, intercursantibus feminis, ... Druidæque circùm, preces diras, sublatis ad cœlum manibus, fundentes, novitate aspectus perculere militem, ut, quasi hærentibus membris, immobile corpus vulneribus præberent. Dein, cohortationibus ducis, et se ipsi stimulantes, ne muliebre et fanaticum agmen pavescerent, inferunt signa, sternuntque obvios, et igni suo involvunt. Præsidium posthac impositum victis; excisique luci, sævis superstitionibus sacri: nam cruore captivo adolere aras, et hominum fibris consulere deos, fas habebant."

XXIII. Impiam verò hanc superstitionem, tandem Deo miserente, sensim sustulit religionis Christianæ veritas cœlestis. Quamvis autem insula hæc "a toto penitus orbe divisa" esset, et a fonte aqua-

Digitized by Google

rum sanctuarii, quæ ad sanandas gentes exierunt, remotissima, Deo tamen gratiose illud procurante, statim pene ab ipsis evangelii incunabulis, delati in eam fuêre gratiæ divinæ nuntii et præcones. Petrum, Simeon Metaphrastes et Menolog.; Paulum, Theodoretus, et Sophronius; Simonem Zelotem, Dorotheus; Aristobulum, cujus meminit in Epistola ad Romanos Paulus, Nicephorus; Josephum Arimathensem, pene omnes, præsertim recentiores e nostratibus, Balæus, Parkerus, Foxus, Camdenus, aliique, evangelium hîc prædicasse asserunt; et de Josepho vix apud ullos dubitatur. Hinc Britanniam, fidem Christianam suscepisse memorant antiquissimi scriptores Christiani, Tertullianus et Origenes: hic in Comment. ad Ezech. cap. iv.; ille lib. advers. Judæos, cap. vii. Claudiam etiam Rufinam, feminam Britannam, nobilissimam et eruditissimam, celebrat Martialis, lib. xi. Epig. 54:—

"Claudia cæruleis cùm sit Rufina Britannis
Edita, cur Latiæ pectora plebis habet?
Quale decus formæ! Romanam credere matres
Italides possunt, Atthides esse suam."

Eam Claudiam illam fuisse, cujus in 2 Tim. iv. 21, Paulus meminit, sentiunt viri docti, et tempora conveniunt. Adde, quod eam cum Pudente sociat, quem etiam idem Martialis celebrat, lib. vii. Epig. 10:—

"Cogis me calamo manuque nostrâ
Emendare meos, Pudens, libellos.
O! quàm me nimium probas, amasque,
Qui vis archetypas habere nugas."

XXIV. Lucium etiam regem, cujus fertur ad Papam Eleutherium epistola, cum ejusdem Eleutherii rescripto, regum omnium primum fidem Christianam amplexum esse, plurimi scripserunt; sicut haud pauciores Philippum Arabem, primum imperatorem Christianum fuisse, retulerint. Verum ut libere agam, et prout illum decet, cui nihil est veritate antiquius, dudum esse, ex quo, si non totius historiæ de Lucio isto, at epistolici istius commercii, multorumque aliorum, quæ historiæ vulgo assuuntur, admodum mihi suspecta fides fuerit, ingenue fateor.

XXV. Historiam, quod sciam, primus memoriæ tradidit Beda, Eccles. Hist. lib. i. cap. iv. Is Lucium ait ad Eleutherium scripsisse, ann. Chron. 156. Eum sequitur Nauclerus; Eleutherium autem ecclesiæ Romanæ, ante annum Christi 178 non præfuisse, ostendit Baronius in Annal. Erratum itaque est in temporis assignatione. Henric. de Erfordia, anno 196, Imperatoris Veri, decimo nono (qui tot annos neutiquam regnavit) illud factum fuisse, refert. Ado, in Chronico tempus rectius disponit, et Eleutherium sub Commodo Imperatore vixisse, et ecclesiam Romanam rexisse, scribit, quod verum est; nam finis tertii anni Eleutherii incidit in imperii Commodiani initium. Hoc ergo tempus esto, quo habitum est, si unquam, epistolicum istud inter Lucium regem, atque Eleutherium,

Digitized by Google

commercium. Incepti successum pluribus enarrat Galfridus Monumetensis. "Nec mora," inquit, "concurrentes undique nationum populi regis exemplum insequuntur, eodemque lavacro mundati cœlesti regno restituuntur. Beati ergo doctores (Fugatius scilicet et Damianus Roma per Eleutherium missi), cum per totam pene insulam paganitatem delevissent, templa, quæ in honore plurimorum deorum fundata fuerant, uni Deo ejusque sanctis dedicaverunt, diversisque ordinatorum cœtibus repleverunt. Fuerant tunc in Britannia viginti et octo flamines, et archiflamines tres. Horum potestati ceteri judices in insula subjiciebantur. Hos autem ex præcepto apostoli idololatriæ eripuerunt, et ubi erant flamines, episcopos, ubi erant archiflamines, archiepiscopos posuerunt. Sedes autem archiflaminum in tribus nobilioribus civitatibus fuerant, Londoniis videlicet, Eboraco, et in urbe Legionum, quam super Oscam fluvium in Glamorgantia veteres muri et ædificia sitam fuisse, testantur. His ergo tribus, evacuata superstitione, octo et viginti episcopi subduntur." Hæc ille; qui, quid sit pudere, penitus nescivit. Quam puériliter autem hæc commentus fuerit, statim apparebit. Neque plures habuit flamines, aut archiflamines superstitio Britannica, quam Galfridos Monumetenses. Ceterum haud negem, distinctionis istius originem inter sacrorum Christianorum ministros eum rite aperuisse, fatente ecclesia Romana, decret. p. pr. distinct. xxi. "Inter sacerdotes," inquiunt, "quædam discretio servata est, ut alii appellentur simpliciter sacerdotes, alii archipresbyteri, alii chorepiscopi, alii episcopi, alii archiepiscopi seu metropolitæ, alii primates, alii patriarchæ, alii summi pontifices; horum discretio a gentilibus maxime introducta est, qui suos flamines, alios simpliciter flamines, alios archiflamines, alios protoflamines appellabant." Hæc, distinctionis auctor, nude et aperte. Modestiùs, et intra verecundiæ limites, doctior Lelandus. "Superest," inquit, "ut insinuem casum, qui tantam e medio tulit superstitionem. Edicto cautum Romano, ne usus aut existimatio, in provinciis, religionis Druidarum ulla exhiberetur. Barbaræ tamen gentes patrios ritus ab ipsis Druidis ante tot secula datos et acceptos mordicus retinuerunt; donec Christus Servator optimus maximus, discussis errorum et crassæ ignorantiæ tenebris, lumen universo, consultore suo spiritu, conspicuum orbi infunderet. Tunc Lucius ille magnus, Britannorum decus immortale, spreta Druidarum disciplina, evangelicam lubens doctrinam suis omnibus communem esse voluit. Eluanus ergo et Meduinus nobiles Britanni oratores a Lucio ad Eleutherium Romam missi; ac Fugatius una cum Damiano a Romano huc remissus, religionem nunquam morituram, Deo propitio id volente, solide constituerunt." Addunt Bavari quidam, teste Balæo, Scriptor. Britannic. Centur. i. cap. xxix. Lucium hunc apostolatum postea suscepisse, gentemque eorum ad fidem convertisse, atque id sibi laudi ducunt, se a

Digitized by Google

rege magno fuisse conversos; sed reclamant nostrates, affirmantes Lucium nunquam ex proprio regno pedem tulisse, sed fato functum esse Claudiocestriæ, anno regni sui duodecimo. Doctissimus Camdenus (cujus vestigia premit in Analectis suis Anglo-Britannis Seldenus) communi cedit præjudicio. Postquam enim eorum temporum historiam ex probatissimis quibusque historicis accuratissime contexuisset, atque ante omnium oculos luculenter posuisset, res Britannicas in eo fuisse statu et conditione a diebus Claudii Cæsaris, qui insulam in formam provinciæ redegerat, ut regi tali, qui totam hanc insulam ditione teneret, qualis Lucius hic fingitur, locus nullus reliquus esset, ipsam tamen historiam interserendam operi suo prudenter duxit; quam ipsa, quam exposuit, rerum, temporumque series, penitus exigendam clamat.

XXVI. Evellere ex animis hominum tantam opinionem, tam penitus insitam, tam vetustam, non est nostri ingenii, neque propositi. Cum autem nullo in loco, multum firmamenti aut virium habeat falsitas, si id primum, quod æquissimum est, a lectoribus obtinuero, ut ne quid huc præjudicati afferant, nullus dubito, quin φιλαρχαίοις persuasurus sim, me suspicionis meæ, quæ neque mihi uni inest, causas satis justas habere, imò gravissimas.

XXVII. Britanniam, a Julio Cæsare, bis pene frustra tentatam, ab Augusto et Tiberio neglectam, cujus oceani conchylia in littus Gallicum ejecta, maximo exercitu stipatus, triumphavit Caligula, civilibus bellis et partium studiis attritam, cùm diversis regibus incolæ paruerint, per Aulum Plautium prætorem aggressus Claudius Cæsar, in provinciæ formam redegit, et Plautio tradidit regendam. Historiam rerum ab eo in insula hac gestarum prolixe referunt, Dio et Suetonius. Hujus victoriæ tanta erat iis temporibus gloria, ut non tantùm ipsi Claudio nomen Britannici, et splendidissimum triumphum decreverit senatus, sed et Plautio ovationem, et Vespasiano, qui belli reliquias prosequutus est, ornamenta triumphalia. Neque minus in ejus provinciæ ad imperium adjectione triumphant poëtæ. Ita Seneca Tragicus, in Octav. A. i.:—

> —— "Cui totus paruit orbis
> Ultra oceanum, cuique Britanni
> Terga dedere, ducibus nostris
> Ante ignoti, jurisque sui."

Quibus mox subjungit:—

> "En! qui Britannis primus imposuit jugum;
> Ignota tantis classibus texit freta,
> Interque gentes barbaras tutus fuit
> Et sæva maria."

Primus versiculus vulgo legebatur:—

> "En! qui ora Tanais primus," etc.

"En qui Britannis," restituit Scaliger, not. ad Tibull., sed sine dubio

Digitized by Google

legendum: "En! qui oræ Tamisis primus imposuit jugum;" cùm primus Tamisim transmiserit Claudius, quod observatum doctissimo Camdeno. De eodem Claudio prius cecinerat Ann. Seneca, in Claudii Cæsaris Ἀποκολοκύντωσει:—

"Ille Britannos
Ultra noti
Littora ponti,
Et cæruleos
Scuta Brigantas
Dare Romuleis
Colla catenis
Jussit, et ipsum
Nova Romanæ
Jura securis
Tremere oceanum."

Elegantissima etiam sunt epigrammata illa, quæ in Catalectis suis protulit magnus ille Scaliger. Eorum nonnulla subtexere placet:—

"Ausoniis nunquam tellus violata triumphis,
Icta tuo Cæsar fulmine procubuit.
Occanusque tuas ultra se prospicit aras:
Qui finis mundo est, non erit imperio.
Victa prius nulli jam jam spectata triumpho
Illibata tuos gens jacet in titulos.
Fabula visa diu, medioque recondita ponto
Libera victori jam modo colla dedit.
Libera non hostem, non passa Britannia regem,
Æternùm nostro quæ procul orbe jacet.
Felix adversis, et sorte oppressa secunda,
Communis nobis et tibi Cæsar erit.
Mars Pater, et, gentis nostræ tutela, Quirine,
Et magno positus Cæsar uterque Polo;
Cernitis ignotos Latia sub lege Britannos:
Sol citra nostrum flectitur imperium."

Tumultuantes autem iterum Britannos, ob civilia inter regulos, qui Romanum jugum susceperant, dissidia (nam diebus Cæsaris, aut deinceps, unum regem insulæ imperasse somnium est Galfridianum, quodque nemo præter eum somniaret) per proprætorem P. Ostorium idem Claudius compescuit. Bellum istud accurate memoriæ prodidit Tacitus. Sub Neronis imperio, Boadiciæ, reginæ Icenorum, injuriis et animis, utrisque maximis, excitata tota gens, omnesque in ea populi, jugum e cervicibus Romanum depellere, et libertatem avitam recuperare, fortiter et strenue, sed frustra, tentârunt. Finis belli, administrante Suetonio Paulino, gentis qua excidium, qua servitium. Mortuo Nerone, dum bello civili Galba, Otho, Vitellius, et Vespasianus totum pene orbem distractum tenuerunt, eousque sibi animos sumpserunt Silures et Ordovici, aliique populi, ut occasionem dederint ei bello funestissimo, quo Julius Agricola proprætor, Taciti Historici socer, totam insulam in Romanorum potestatem redegit, atque jure, legibusque Romanis uti coëgit: uno tantùm in aliqua parte insulæ regulo cum auctoritate precaria relicto, Cogiduno scilicet, ut hîc etiam instrumentum servitutis regem haberent. Eo bello Galgacus devictus est, Britannorum ultimus. Parte autem aliquâ Boreali insulæ, ut asperâ et infrugiferâ barbaris relictâ, reliquam in provin-

Digitized by Google

ciam plane et plene, ut loquitur Camdenus, redegit Agricola, atque eam teste Tacito *quietam tutamque* tradidit successori. Sublato regio nomine, atque omni ista regulorum auctoritate, quam antea populi venerati sunt, provincia præsidialis, seu Cæsarum, facta est Britannia. Nerva regnante quievit; deficientes nonnullos in ordinem redegisse Trajanum refert Spartianus. Barbaros, provinciam ex partibus insulæ borealibus bellis et latrociniis aggredientes, muro per LXXX millia passuum erecto coërcuit Hadrianus; quod idem Spartianus narrat. Nec bellis aut tumultibus immune erat, in insula hac, Antoninorum, Pii, et Philosophi, regimen; quæ tamen omnia Lollii Urbici, et Calphurnii Agricolæ virtute compressa fuêre. Commodo etiam imperante, omnia ad tempus in ipsa provincia seditionum erant plena; atque barbaræ gentes murum transgressæ, Romanis, Britannisque negotium facesserunt plurimum, et aliquoties incolarum, qui proximi muro degebant, strages maximas ediderunt. Omnia verò adventu Ulpii Marcelli, referente Dione et Lampridio, ita pacata fuêre, ut ad mortem usque Commodi, adversus pacem Romanam nihil tentatum videatur. Hoc rerum Britannicarum statu et conditione, ego, ut ingenue fatear, quæ mea est hebetudo, videre nequeam, ubi Lucius ille fuerit, qui totam hanc insulam ἀνυπεύθυνος, et Dei solius vicarius, ut in epistola Eleutherii vocatur, tenuit; nam in Britannia hac nostra eum non fuisse, nimis est verisimile. Alia plane insula videtur, quam ille inter archiepiscopos et episcopos distribuit, ex Britannorum procerum consensu; aliud Londinum, aliud Eboracum, quibus præfuit, nam hæc nostra Romanorum imperiis subfuerunt.

XXVIII. Multa adhæc reponit Cardinalis Baronius ad An. Chr. 183, ubi historiam hanc de Lucio profert et defendit. Primo itaque, "nunquam," inquit, "ante hæc tempora tota Britannia potiti sunt Romani; sed in ea complures populos indomitos permansisse liquet, qui Romanis exercitibus negotium sæpe facesserent: rursum verò eosdem, qui in Britannia populi a Romanis fuerunt debellati, sæpe sæpius descivisse ac penitus rebellasse, certum est. Nam, ut de remotioribus temporibus dicere prætermittamus, constat quidem auctore Juliano Capitolino, sub Marco Aurelio conflatum esse Britannicum bellum, sed per Calphurnium Agricolam illuc a Marco missum fuisse compressum. Rursum verò post obitum Marci, imperante Commodo instauratum, adeo ut Britanni (quod scribit Lampridius) voluerint contra ipsum alium imperatorem creare, recusantes omnino parere Commodo; sed per duces fuisse sedata omnia idem auctor affirmat. Addit insuper ad hæc Dio, Britannicum bellum his Commodi temporibus fuisse omnium maximum, sed per Ulpium Marcellum prorsus exstinctum."

XXIX. Mirum est Baronium, hominum doctissimum, et cautum, non animadvertisse hæc et ἀσύστατα esse, et ubi veritatem habent, jugulum causæ petere, quam in se defendendam suscepit. Ἀσύστατα

Digitized by Google

sunt; quibus Lucium regnasse inter populos a Romanis indomitos, et qui sæpe a Romano imperio desciverunt, quique alium imperatorem contra Commodum creare voluerunt, innuit. Nam hi plane diversi fuere. Populi enim, qui a Romanis indomiti dicuntur, barbari fuerunt extra murum, iique soli. Qui adversus Romanos sæpius rebellârunt, Britanni provinciales erant: quique alium imperatorem creare voluerunt, Romani milites præsidiarii, ita ut plane impossibile sit, ut unus idemque his omnibus imperaret. Suo autem se penitus jugulat gladio, cùm, bellum Britannicum prorsus exstinctum esse regnante Commodo per Ulpium Marcellum ex Dione, docet; adeoque totam provinciam potestati Romanorum pacate cessisse. Eo enim rerum statu, quod antea ostendimus, impossibile erat, ut Lucius in provincia regnum obtineret; neque id quisquam unquam credet, qui non nescit, quid sit provincia Romana præsidialis. Deinde nulli scriptores fide digni, neque indigni, quidquam memoriæ prodiderunt, de istiusmodi a Romano imperio defectione Britannorum, qua ipsi regem constituerent, qui totam insulam ditione teneret; qualem, cùm sui juris essent, et liberi, nunquam habuerunt. Bellum aliquoties, nunc ab uno, deinde ab alio pluribusve, junctis viribus, adversus Romanos excitatum fuisse, ostendimus; quod tamen intra breve tempus semper erat exstinctum. Tumultibus istis, exstitisse istiusmodi regem, qualem Lucium fingit, non solùm mendacissimus Galfridus, sed et epistola Eleutheriana, non nisi nimio præjudicio obcæcatorum est, opinari. Notum illud Taciti, de Britannorum hisce temporibus statu. "Rarus," inquit, "duobus tribusque civitatibus ad propulsandum commune periculum conventus; ita dum singuli pugnant, universi vincuntur," Agric. cap. xii. "Sed in ipsa provincia populi semper aliqui fuere indomiti," inquit Baronius, quibus Lucius imperare poterat. Sed, quinam quæso fuêre isti indomiti populi? Miselli barbari, sedibus propriis pulsi, sine rege, aut lege, lucos et montes, et insulæ angulos desertissimos incolentes, quibus regem aliquem summo imperio præfuisse nulla docet fides historiæ; non doceret, si revivisceret Galfridus. Adde, quod conjectura hæc omni rei sive gestæ, sive fictæ traditioni, obloquitur; supponit enim rudes et indomitos barbaros, fidem ante provinciales recepisse; cui figmento reclamant omnia rerum antiquarum monumenta, omnes historici, qui tempore Lucii, non feros aliquot et agrestes, sed ipsam provinciam fidem amplexam esse, scribunt. Hinc est quod Sabellicus dicat, "Britanniam omnium provinciarum primam publicitus cum ordinatione Christi nomen suscepisse;" reclamat epistola Eleutheriana, quæ Lucium totum regnum Britannicum ex Procerum consilio moderantem producit. Cum ideo hæc infirma prorsus sint, pergit in responsionibus ad objecta cardinalis. "Tradit," inquit Dio, "Britannos murum illum esse transgressos, qui inter ipsos et Romanorum castra positus erat medius. Quibus plane significatur Britanniam sic eo

Digitized by Google

tempore fuisse divisam, ut partem illam, quæ citra murum esset, Romani occuparent, alteram verò, trans murum positam Britanni libere possiderent, qui sæpe Romanos, murum illum egressi, prælis provocarent. Sic igitur quod Lucium regem fuisse Britanniæ nihil prohibet; quantumvis Romani ex parte insulam detinerent, quin ulterius ejus partis, quam Britanni libere possiderent, rex esse potuisset." Sed οὐδὲν ὑγιές: primò enim virum doctissimum decepit Dionis interpres; non enim scripsit Dio, Britannos esse murum transgressos, prout versio habet Latina, *sed nationes quasdam insulæ*, Britannis scilicet proprie sic dictis, infestissimas, murum esse transgressas. Τῶν γὰρ, inquit, ἐν τῇ νήσῳ ἐθνῶν ὑπερβεβηκότων τὸ τεῖχος· lib. lxxii. semperque eos populos, a Britannis distinguunt scriptores; quamvis dubitari non debet, quin multi ex Britannis, seu antiquissimis insulæ incolis trans murum vitam egerint. In ea ideo insulæ parte, quæ extra murum Hadrianum sita est, Lucium istum regnasse, vult cardinalis. At quotusquisque, quæso, est nostratium, qui novit ubi locorum murus iste erectus et ductus esset? ea, quæ de Lucio, atque regno Britannico dicuntur, regulo, nescio cui, barbaro extramurali convenire credet. Neque in dubium vocatur, utrum Lucius aliquis alicubi terrarum ad fidem Christi sit conversus, sed an istiusmodi rex, qui regno Britannico sub Deo solo præfuit, quem in regni administratione instrueret Eleutherius episcopus Romanus, publice fidem Christianam sit amplexus. Ut taceam archiflamines et flamines Galfridi, quos commentum hoc unà cum Londino, et Eboraco, ac Legionum urbe, seu Caer leon extra murum Hadrianum ejicit. Quis, quæso, unquam audivit Fugatium et Damianum, provinciam Romanam, quæ totum pene Angliæ regnum et Walliæ hodiernum amplexa est, prætereuntes, se ad barbaros extramurales contulisse? Illud etiam fabulam istam penitissime evertit, quod certissimum sit atque notissimum, barbaras gentes illas, quæ ultramurales partes insulæ tenuerunt, non nisi longo post tempore, et postquam Britannia provincialis per aliquot secula publice fidem susceperat Christianam, Christi jugum subiisse, quod ex uno Gilda de excidio Britanniæ satis constat. Tertio ideo in loco, sed obiter, et quasi sibi ipse vix fidem adjungeret, addit cardinalis, "Potuit insuper et Lucius aliquis esse regulus, sub Romana ditione in Britannia positus, Romanoque imperio parens." Quamvis autem responsum hoc uno verbo, quasi eis, quæ supra posuerat minime comparandum, expediat, certissimum tamen est, omnem historiæ non tantùm fidem et probabilitatem, sed et colorem deesse, nisi hinc arcessatur. Videamus ideo paucis, num hæc etiam cum iis, quæ de Lucio dicuntur, quæque epistola Eleutheriana de eo prædicat, ullo modo conciliari possint. Primò ideo reguli istius, apud probatos historicos, qui res Britannicas scripserunt, Dionem, Julium Capitolinum, et Lampridium, altissimum est silentium; neque quidquam ab eis dicitur, quod regulum illum in

Digitized by Google

tota provincia, qui auctoritate regia polleret, innuat; imò ita describunt eorum temporum statum et conditionem, ut nullum fuisse indicent. Deinde Lucium ad Eleutherium scripsisse, ut leges Romanas sibi mittendas curaret, asserit Epistola, quod, ut nulli extramuralium, nomini scilicet Romano infensissimi, facerent, ita nemo provincialium opus habuit legatos Romam mittendi, eas leges acceptas relaturos, quas in tota provincia, a summis viris expositas, et administratas conspicerent. Imò longe ante hæc tempora Britannos legem Romanam apprime calluisse, innuit poëta: etenim,—

"Gallia causidicos docuit facunda Britannos."

Neque reguli isti, quos servitutis instrumenta ullibi tolerârunt Romani, ea potestate in subditos suos erant, ut penes illorum esset arbitrium, quibus uterentur legibus; etiam ridiculum est regulum sub Romana ditione, quique, ut loquitur cardinalis, "Romano pareret imperio," leges imperiales ab episcopo Romano petiise; quid autem hæc ad Lucium Eleutherii, ne dicam Galfridi, qui Dei vicarius, illique soli subditus toti præfuit regno Britannico, illudque consilio subditorum administrabat. Deinde suppositítius iste Eleutherius, cujus epistola neutiquam antiquissimorum istorum temporum spiritum sapit, leges imperatorias damnat et rejicit, tanquam civili regni administrationi ineptas; quod verus Eleutherius nec fecisset, neque facere ausus fuisset. Ego sane minime negarem, Lucium quendam, forsan regio sanguine prognatum, maximæ etiam inter Britannos auctoritatis, Christianæ religionis professionem circa ea tempora suscepisse, atque pro virili fidem promovisse. Eum autem, in regem maximum, et, quia notissimum erat neminem ei in regno successisse, ἄτεκνον mutasse fabulatores, atque Eleutherii, ad eum, quæ dicitur, epistolam esse fictitiam, nemo, opinior, negabit, qui ab inveteratis præjudiciis avertet animum ad veri cognitionem cogitationemque.

CAPUT XII.

SEU DE ORIGINE ET PROGRESSU IDOLOLATRIÆ.—CAP. X.

Veri Dei notitia—Qui solus cognosci potest, ignotus dicebatur—Urbis Atheniensis δεισιδαιμονία notissima—Urbis in idolorum nomina et cultum distributio—Gemina apud Judæos superstitio—Πάγος, quid significet—Unum Deum naturalem agnoscunt plurimi—Antisthenes, Brachmanes—Sophocles—Menander—Numæ Libri inventi, et combusti—Valerius Soranus—Orpheus—Homerus—Prudentius—Nomen ἐπταγράμματον.

I. Mediis hisce in tenebris, hacque rerum et religionum omnium confusione, plurimos liquet unius veri Dei ab omnibus diis istis fictitiis, quos superstitiose coluerunt, infinite distantis, notitiam aliquam et memoriam retinuisse. Id docent historicorum pene omnium et philosophorum scripta. Quotusquisque enim est veterum

Digitized by Google

sapientum, qui non celebret naturam aliquam divinam super omnia exsistentem, regentem cuncta, conservantem, et arbitratu suo disponentem? Cum autem solus hic verus Deus, sui in rebus omnibus exhibeat τὸ γνωστόν, usque adeo, ut is solum cognosci possit, quia solus est, atque penitus ignorari non possit, quia Deus est, tamen, quia eis non visum est, hunc solum verum Deum in notitia retinere, is solus ἄγνωστος vocabatur. Unde cùm Dei Judæorum mentio facienda erat, solenne erat addere, Ὅστίς ποτε οὗτός ἐστιν, quicunque is tandem est; ut est apud Dionem Histor. lib. xxxvi. Et, Νὴ τὸν ἄγνωστον ἐν Ἀθήναις, apud Lucianum est in Philopat. Καὶ ταῦτα Ἀθήνησιν, οὗ ἀγνώστων δαιμόνων βωμοὶ ἵδρυνται; ut Philostratus in Vita Apollon. lib. vi. cap. ii.;—"Et hæc Athenis ubi ignotis diis aræ constitutæ." Θεῶν habuit inscriptio; δαιμόνων reposuit Philostratus, more Pythagoræorum. Ortus religionis Socrati tribuitur. Is, teste Justino Apol. i., Athenienses πρὸς Θεοῦ τοῦ ἀγνώστου αὐτοὺς διὰ λόγου ζητήσεως ἐπίγνωσιν προυτρέπετο, ad "ignoti illius Dei per rationis inquisitionem, cognitionem cohortatus est."

II. Quicquid autem Socrates fecerit, certissimum Paulum, ex Aræ Epimenidianæ inscriptione, quæ inter alios Θεῷ ἀγνώστῳ dicata est, ansam arripuisse, Deum verum prædicandi. Hæcque Athenis erant, ubi nihil pene nisi sacrum; cum ipsa urbs ὅλη βωμὸς, ὅλη θῦμα θεοῖς, καὶ ἀνάθεμα esset, teste Xenophonte, de Repub. Athenien. Totam enim civitatem in partes distribuerunt deorum nominibus insignitas. 1. Κρόνου Πάγος; 2. Πᾶνος Πάγος; 3. Ποσειδῶνος Πάγος; 4. Ἄρειος Πάγος; 5. Ἑρμοῦ Πάγος, urbem constituerunt. Πάγος autem apud Græcos, non pagum latinum, sed saxum significat. Ita autem urbis vici dicti sunt, quia unicuique saxum aliquod (hoc est, columna seu stela), huic vel illi idolo consecratum, impositum est. Inde ad partem aliquam urbis significandum usus vocabuli primo traductus. Idem ac Athenis etiam Hierosolymis factum: Jer. xi. 13, "Nam pro numero civitatum tuarum sunt dii tui, o Jehuda! et pro numero platearum Hierusalem disposuistis altaria pudendo, altaria ad suffitum faciendum Bahali."

III. Sed neque Athenis solùm aræ ignoto Deo positæ: Πρὸς αὐτῷ δὲ ἐστὶν ἀγνώστων Θεῶν βωμός, Pausan. in Eliac. Ignotum hunc Deum unicum fuisse, aliquoties fassi sunt. "Populares deos multos, naturalem unum," dixit Antisthenes apud Ciceronem de Natura Deorum, lib. i. cap. xiii., "Magnum illud vivens, atque animam mundi," dixerunt Pythagorici. Huic omnes, saltem supremum in cœlis locum assignârunt. Ita Apollonium instruunt Brachmanes apud Philostratum, lib. iii. cap. xi. Τὴν μὲν γὰρ δὴ πρώτην καὶ τελειωτάτην ἕδραν ἀποδοτέον Θεῷ γενέτορι τοῦδε τοῦ ζώου, τοῖς δὲ ὑπ' ἐκείνῃ θεοῖς, οἳ τὰ μέρη αὐτοῦ κυβερνῶσι·—"Prima quidem et perfectissima sedes Deo tribuenda, hujus animalis genitori; secunda verò diis, qui ejus partes gubernant."

IV. Imò eousque rationis sub auspiciis et ductu nonnulli progressi

Digitized by Google

sunt, ut hujus unius Dei opificis causâ, omnem cultum idololatricum abjiciendum arbitrarentur. Egregie Sophocles. Vid. Soph. Frag.:—

Εἷς ταῖς ἀληθείαισιν, εἷς ἐστιν θεὸς, etc.;—

"Est unus Deus, qui cœli machinam solus condidit,
Cærulea ponti terga et infrenes notos.
Ac nos miselli pectore errantes vago
Calamitatum finximus solatium;
Formas deorum saxeas aut ligneas
Aurove ductas fusili aut eburneas,
His dum immolamus, dum stato augustos die
Reddimus honores, et nos remur pios."

Et Justinus Apol. ad Imp.: Τῷ δὲ καὶ μὴ δεῖν χειρῶν [ἔργα] ἀνθρώποις προσκυνεῖν, Μενάνδρῳ τῷ κωμικῷ καὶ τοῖς ταῦτα φήσασι, ταὐτὰ φράζομεν·— "Opera autem manuum hominum, non esse adoranda, Menandro comico, et qui eadem dixerunt, suffragamur."

V. Probabile etiam est, libros istos Numæ Pompilii,—quos sub Janiculo inventos an. ab U. C. DLVI. in comitiis publicis cremari jussit senatus, quoniam, eis lectis, juramentum pollicitus est Q. Petilius prætor urbanus, ad religiones dissolvendas illos spectare,—unum Deum, eumque sine simulacris colendum docuisse.

VI. Hunc autem Deum unum, summum Jovem vocandum gentiles sui temporis contendisse, ostendit Lactantius. Inde Valerius Soranus:—

"Jupiter omnipotens, regum, rerumque, deûmque
Progenitor, genetrixque deûm, Deus unus et omnis."

De eo notissimum est aureum illud Orphei ad Musæum carmen:—

—— Μοῦνον δὲ ἰσόρα κόσμοιο ἄναντα·
Εἷς ἐστ', αὐτογενής· ἐνὶ ἔκγονα πάντα τέτυπται,
Ἐν δ' αὐτὸς πεφύγηται· οὐδέ τις αὐτὸν
Εἰσοράει θνητῶν, αὐτὸς δέ γε πάντας ὁρᾶται·—

—— "Solum, regemque hunc orbis adora:
Unicus est, per se exsistens, qui cuncta creavit,
Inque his ipse exstat; nulli e mortalibus unquam
Lumine conspectus, mortales conspicit omnes."

Atque iterum:—

Εἷς Ζεὺς, εἷς Ἀΐδης, εἷς ἥλιος εἷς Διόνυσος,
Εἷς θεὸς ἐν πάντεσσι·—

"Jupiter est unus, Pluto unus, Bacchus et unus,
Unus Sol, Deus unus in omnibus."

Is est, de quo Virgilius ex Homero solenne illud toties decantat:—

—— "Divûm pater atque hominum rex."

Etiam Serapim esse voluerunt; ut in epigrammate:—

Ἑπτά μι φωνήεντα θεὸν μίγαν ἄφθιτον αἰνεῖ
Γράμματα, τῶν πάντων ἀκάματον πατέρα,
Εἰμὶ δ' ἰγὼ πάντων χίλυς ἄφθιτος, ἢ τὰ λυρῴδη
Ἑρμοσάμην δίνης οὐρανίοιο μέλη.

Nam Serapis est nomen ἑπταγράμματον; atque ita dicebatur teste Hesychio; nisi quis nomen Jehovah per ἑπτὰ φωνήεντα [γράμματα] indicari

Digitized by Google

arbitraretur. Recte ideo Tertullianus, Apol. cap. xvii., docet, "Etiam cultores idolorum cum in angustiis sunt, oculos ad cœlum [tollere], et oblitos deorum, unum Deum naturaliter invocare." Similia habent, Justinus de Monarchia Dei, et in Apologiis; Athenagoras in Legatione; Clemens, Strom. iii.; Arnobius, lib. ii. contra Gentes; Lactantius, lib. xi. Preparat. Evangel. cap. ix.; Theodoretus de Curand. Græcor. Affect. lib. ii. Egregie in Apotheosi Prudentius, 268–277:—

"Consule barbati deliramenta Platonis,
Consule et hircosos Cynicos, quos somniat, et quos
Texit Aristoteles torta vertigine nervos;
Hos omnes, quamvis anceps labyrinthus et error
Circumflexus agat, quamvis promittere et ipsi
Gallinam soleant, aut Gallum, clinicus ut se
Dignetur præstare Deus morientibus æquum.
Cùm ventum tamen ad normam rationis et artis
Turbidulos sensus, et litigiosa fragosis
Argumenta modis, concludunt numen in unum."

Omnes autem has unius Dei notiones gentium sapientissimos inclusas tenuisse, neque eum cultu et obedientia tanquam Deum glorificasse, luculenter ostendit apostolus Epist. ad Rom. cap. i.

CAPUT XIII.

SEU DE ORIGINE ET PROGRESSU IDOLOLATRIÆ.—CAP. XI.

Notionum unius summi Dei corruptio nova et pestifera—Locum ejus occupat Jupiter Homericus—Veri Dei contemptus—Ciceronis de Judæorum religione judicium—Jupiter Cretensis, ubi natus, et mortuus—Papinii et Callimachi sententia—Sepulcrum Jovis in Creta—Callimachi scholiastes—Jovis manes—Summanus—Dis pater, manes qui et quales—Simulacra ad effigiem corporum ficta—Animæ in cœlis et umbræ apud inferos—Sabaismi reliquiæ—Veri Dei notiones cum Jovis et Solis superstitione confusæ—Duodecim dii—Origo superstitionis—Δαιμονίων cultus antiquus, recensque—Convivium δωδεκάθεον—Deorum turba innominata.

I. OBSCURA istâ unius summi Dei notione antiquus generis humani hostis abutens, novâ et mirificâ ludificatione idololatras adortus est. Ex diis fictitiis aliquem in locum ejus suffecit. Alios omnes ei Altissimo aut assidere, aut famulari finxit. Is Jupiter erat Homericus, qui de potestate sua in numina inferiora ineptissime gloriatur, Ἰλιάδ. Θ. v. 5–27:—

Κίκλυτέ μευ, πάντες τε θεοὶ, πᾶσαί τε θέαιναι,
Ὅφρ' εἴπω, τά με θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι κελεύει.
Μήτε τις οὖν θήλεια θεὸς τόγε, μήτε τις ἄρσην,
Πειράτω διακέρσαι ἐμὸν ἔπος· ἀλλ' ἅμα πάντες
Αἰνεῖτ'· ὄφρα τάχιστα τελευτήσω τάδε ἔργα.
Ὃν δ' ἂν ἐγὼν ἀπάνευθε θεῶν ἰδέλωτα νοήσω

Digitized by Google

Ἐλθόντ', ἦ Τρώεσσιν ἀρηγέμεν, ἦ Δαναοῖσι,
Πλημυρὶς οὐ κατὰ κόσμον ἰλιύσεται Οὐλυμπόνδε
Ἦ μιν ἰλὼν ῥίψω ἐς Τάρταρον ἠερόεντα,
Τῆλε μάλ', ἦχι βάθιστον ὑπὸ χθονός ἐστι βέρεθρον,
Ἔνθα σιδήρειαί τε πύλαι καὶ χάλκειος οὐδός,
Τόσσον ἔνερθ' Ἄϊδαο, ὅσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης·
Γνώσετ' ἔπειθ', ὅσον εἰμὶ θεῶν κάρτιστος ἁπάντων·
Εἰ δ' ἄγε, πειρήσασθε θεοί, ἵνα εἴδετε πάντες,
Σειρὴν χρυσείην ἐξ οὐρανόθεν κρεμάσαντες,
Πάντες δ' ἐξάπτεσθε θεοί, πᾶσαί τε θέαιναι·
Ἀλλ' οὐκ ἂν ἐρύσαιτ' ἐξ οὐρανόθεν πεδίονδε
Ζῆν' ὕπατον μήστωρ', εὐδ' εἰ μάλα πολλὰ κάμοιτε·
Ἀλλ' ὅτε δὴ καὶ ἐγὼ πρόφρων ἐθέλοιμι ἐρύσσαι,
Αὐτῇ κεν γαίῃ ἐρύσαιμ', αὐτῇ τε θαλάσσῃ·
Σειρὴν μέν κεν ἔπειτα περὶ κίον Οὐλύμποιο
Δησαίμην· τὰ δέ κ' αὖτε μετήορα πάντα γένοιτο·
Τόσσον ἐγὼ περί τ' εἰμὶ θεῶν, περί τ' εἰμ' ἀνθρώπων.

Hæc ille; quæ omnia ex doctrina Stoicorum, Platonis, aliorumque ad res naturales frustra conatur accommodare Eustathius. Sed eo is Homeri dicta sæpe deducit, quo ipse pertinere nunquam est suspicatus; non aliter, quam quod Donatus facit in explicatione conciliorum Terentii. Egregie Plato in Phædro, "Si quis," inquit, "fabulis poëticis non habens fidem ad convenientem sensum eas velit traducere, tanquam rusticana quapiam fretus sapientia, otio nimirum magnopere indigebit." Jupiter autem hic cui dominii supremi prærogativam, atque, quæ Deo summo propria arbitrati sunt, assignârunt, non alius erat a famosissimo illo nebulone Cretensi, seu ipso potius diabolo, Jovis illius Cretensis traditione larvato. Maximus orator ad pontifices pro domo sua, cap. lvii.. "Te, Capitoline, quem propter beneficia populus Romanus Optimum, propter vim Maximum nominavit; teque, Juno regina," etc. Deum Optimum, Maximum, Simulacrum Capitolinum, Junonis Maritum, turpissima confusione eundem fingit Statius, Thebaid. lib. iv. 782:—

> —— "Qualis Berecynthia mater,
> Dum circa parvum jubet exultare Tonantem
> Curetas trepidos."

II. Itaque quamvis unum summum numen profiterentur, Deum unicum, quomodo se ipsum revelaverat, penitus spreverunt. Inde religionis Judæorum contemptus, qui soli unius Dei veri notitiam habuerunt. Cicero Oratione pro Lu. Flacco testis est locupletissimus. "Sua cuique civitati religio, Læli, est," inquit, cap. xxviii., "nostra nobis. Stantibus Hierosolymis" (hoc est, dum sui juris esset Judæa, nondum Romanis subjecta, nam urbs neutiquam tum temporis eversa erat), "pacatisque Judæis, tamen istorum religio sacrorum a splendore hujus imperii, gravitate nominis nostri, majorum institutis, abhorrebat: nunc vero hoc magis, quod illa gens, quid de imperio nostro sentiret, ostendit armis; quam cara diis immortalibus esset, docuit, quod est victa, quod elocata, quod servata."

Digitized by Google

III. Hinc de Jove isto suo, quem hominem ex hominibus ortum scirent, animi consilium explicare nunquam poterant. Doctissimus poëta, qui Tonantem suum parvum fuisse agnoscit, mortuum tamen negat, Thebaid. i. 277:—

—— "Tamen hic tibi templi
Gratus honos; placet Ida nocens, mentitaque manes
Creta tuos."

Quæ ille ex Callimacho hauserat, Hymno in Jovem:—

Ζεῦ, σὲ μὲν Ἰδαίοισιν ἐν οὔρεσί φασι γενίσθαι,
Ζεῦ, σὲ ἐν Ἀρκαδίῃ· πότερον, πάτερ, ἐψεύσαντο
Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται; καὶ γὰρ τάφον, ὦ ἄνα, σεῖο
Κρῆτες ἐτεκτήναντο, σὺ δ' οὐ θάνες, ἐσσὶ γὰρ αἰεί·—

"Jupiter, te quidem Idæis in montibus aiunt natum esse;
Jupiter, te in Arcadia: utrum, pater, mentiti sunt
Cretenses semper mendaces; etenim sepulcrum, O rex, tuum
Cretenses exstruxerunt; sed tu non mortuus es, nam semper es."

Ut Cretenses autem mendacii arguerent in sepulcro Jovis, figmentum non ineptum excogitârunt, cujus meminit in Callimachum vetus scholiastes. Ἐν Κρήτῃ, inquit, ἐπὶ τῷ τάφῳ τοῦ Μίνωος, ἐπιγέγραπτο· Μίνως τοῦ Διὸς τάφος· τῷ χρόνῳ δὲ τὸ τοῦ Μίνωος ἀπηλείφθη, ὥστε περιλειφθῆναι Διὸς τάφος· ἐκ τούτου λέγουσι Κρῆτες τὸν τάφον τοῦ Διός·— "In Creta Minois sepulcro titulus inscriptus erat, Minois τοῦ Διός, seu filii Jovis sepulcrum; cum autem temporis successu obliteraretur nomen Minois, mansit tantùm Jovis sepulcrum; atque eo dixerunt Cretenses, Jovis illud esse sepulcrum."

IV. Hoc autem nomine Callimachum ridet in legatione Athenagoras, quod, cùm genitum ex hominibus Jovem suum crederet, non admitteret hominis mortalis sepulcrum. Ineptus etiam erat, cum rogaret, utri mentirentur, Arcades an Cretenses, ortum Jovis sibi vindicantes, dum tres Joves fuisse doceat Cicero, libro tertio de Natura Deorum, quorum duos priores ab æthere et cœlo genitos, in Arcadia, tertium a Saturno, in Creta, natum fuisse, scribit. Antiochum etiam sophistam, Cretensium ob Jovis sepulcrum causam egisse, memorat Philostratus in Vit. Sophistarum, lib. ii., ibidemque sepultum probat, ex Ephemero, Lactantius.

V. Ipse etiam Pluto, non nisi Jovis mortui manes erat; atque inde Summanus, hoc est, manium summus dictus. Unde initium carminis devotorii: "Dis pater, sive Jovis manes, sive quo alio nomine fas est nominare." Nam rectissime adnotat Salmasius, "Diatribâ de Mutuo," quorum animæ erant cœlo receptæ, eorum manes apud inferos positos fuisse. Manes enim isti fuêre, quasi simulacra corporum animâ carentium, quæ Græcis σκιαί et εἴδωλα καμόντων dicebantur; de quibus multa egregie disserit in Prælectionibus doctissimus Reynoldus contra Bellarminum, qui contendit εἴδωλον esse tantùm simulacrum rei falsæ, seu nunquam exsistentis. Umbra hæc Lucretio est, "lumine cassus aër," lib. iv. 369. Sic Herculis simula-

Digitized by Google

crum, quamvis dudum in deorum numerum relati, apud inferos collocatur ab Homero. Et simulacrum illud Achillis, quod ab inferis excitatum est ab Apollonio Mago, sibi a Thessalis tanquam Deo cuidam sacra institui reposcebat. Anima ideo umbra non erat. quam superne collocârunt; neque corpus, quod in terra deficere viderunt; sed simulacrum ita ad corporis effigiem fictum, ut videri possit et cognosci ab iis quibus notus erat ille, cujus erat umbra, non autem tangi. Æneas apud Virgilium, Æn., ii. 771:—

"Quærenti . . . .
Infelix simulacrum atque ipsius umbra Creüsæ
Visa mihi ante oculos, et notâ major imago."

Deiphobi etiam umbram mutilam fuisse, ad corporis instar, quod male multaverat Menelaus, Æn. vi. 494:—

"Atque hîc Priamidem laniatum corpore toto
Deïphobum vidit lacerum crudeliter ora."

Hunc itaque Jovem, quem natum fuisse confitebantur omnes, sepultum plurimi, cujusque manes apud inferos collocabant, in summi Dei solium evehere, et omnem conati sunt in eo Unius veri Dei notitiam exhaurire. Hinc etiam in gentium cultu, et sacris omnibus, mirifica semper erat frustratio, non illâ minor, nec minus ridicula, quam in duplici Amphitruone, duplicique Sosia, finxit Plautus.

VI. Neque adhuc finitur confusionis acervus. Apud omnes pene ubivis idololatras, Sabaismus, seu corporum cœlestium cultus stationem, aliquam saltem, si non illam, quam ab initio obtinuerat, firmiter tutatus est. In eo Sol, solus erat, supremus, altissimus, pene unicus Deus. Hic etiam Summi Dei locum occupavit. Id antea pluribus ostendimus. Hinc nova delusio, nova frustratio orta est, quasi ludos facere miseros homunciones cæcitate et sceleribus mancipatos antiquo serpenti fuisset volupe. Veri Dei notiones, Jupiter Cretensis, seu Satanas eo idolo larvatus, et Sol, sidus cœleste, optima, pessima, in unum idolum confusa fuere.

VII. Sed ulterius adhuc progressa est misera hæc superstitionis idololatricæ confusio. Deo vero in cœlis inserviunt, nutum ejus in omnibus exspectantes angeli, nobilissimæ creaturæ. Hujus etiam notitias aliquas retinuerunt gentes, ut est apud Orpheum:—

Σῷ δὶ θρόνῳ πυρόεντι παριστᾶσιν πολύμοχθοι
Ἄγγελοι, οἵσι μίμηλε βροτοῖς ὡς πάντα τελεῖται.

Sed in hoc etiam lucis divinæ radio obtinet illud Judæ, ver. 10, Ὅσα φυσικῶς, ὡς τὰ ἄλογα ζῶα ἐπίστανται, ἐν τούτοις φθείρονται. Angelos hosce, in nescio quos deos minores, mundi fabricatores, et gubernatores inferiores, summa religione, et cultu divino adorandos et colendos, mutaverunt. Hisce in Hellenismo deos, quos vocant. majorum gentium, qui semper Jovi adstiterunt, hominum deificatorum præcipuos substituerunt; Dei loco et angelorum, umbras Jovis, et deorum majorum gentium, amplexantes.

Digitized by Google

VIII. Etiam Soli minora numina, deastros, inserviisse finxerunt. Præcipue ficta duodecim zodiaci signa; inde duodecim deos secundi ordinis, aut undecim, cum ipso Jove in Hellenismo etiam admiserunt. Omnes disticho hoc Ennius inclusit:—

"Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Jovi, Neptunus, Vulcanus, Apollo."

Alii duodecim præter ipsum Jovem, ei scilicet consiliarios et adsessores attributos fuisse dicunt. Ita Seneca: "Secundum quidem mittit Jupiter, sed ex consilii sententia; duodecim enim deos advocat." Inde *consentientes* dicebantur, quia in omni sententiâ, in cœlis ferendâ, eorum consensus interrogatus. Unde illud Augustin.: "Quis ferat, quod neque inter consentientes deos, quos dicunt in consilium Jovis adhiberi, neque inter deos, quos selectos vocant, felicitas constituta est." Alii undecim præter ipsum Jovem statuunt: "Si undecim deos præter se secum adducat Jupiter." Plautus, Epid. v. 1, 4: "Duodecim deis, plusquam in cœlo est deorum immortalium, Mihi nunc auxilio adjutores sunt," ibid. v. 2, 10; quibus innuit totidem esse in cœlo. Et Democharis: Ὦ Θεόφραστε, Ἀθηναῖοι ἦσαν ἀλλ' οὐχ' οἱ δώδεκα θεοὶ οἱ δικάζοντες·—"O Theophraste, judices erant viri Athenienses, non dii duodecim." Hisce omnibus simul aræ passim erectæ, in agro Iliensi: Ἐπὶ τῷ Λεκτῷ βωμὸς τῶν δώδεκα θεῶν δείκνυται· καλοῦσι δ' Ἀγαμέμνονος ἵδρυμα, Strabo, Geog. lib. xiii. cap. i. Atque iterum: Εἶτ' Ἀχαιῶν λιμὴν ὅπου οἱ βωμοὶ τῶν δώδεκα θεῶν. Et Athenis in ipso foro a Pisistrato Tyranno, quod testatur Thucydides, Histor. lib. vi. Isti, teste Apollodoro, arbitri adhibiti fuerunt inter Neptunum et Minervam, de nomine Athenarum litigantes, coramque iis Mars cædis Halirschothii reus, causam capitis dixit in Areopago; hoc est, ad saxum, ab eo judicio postea ita vocatum. Inde cœna δωδεκάθεος Augusti apud Suetonium, cui tot aderant hospites cultu deorum ornati.

IX. Ortus superstitionis ex Ægypto referente Herodoto, lib. ii. cap. iv.: Δώδεκα θεῶν, inquit, ἐπωνυμίας ἔλεγον πρώτους Αἰγυπτίους νομίσαι, καὶ Ἕλληνας παρὰ σφέων ἀναλαζεῖν·—"Duodecim deorum nomenclaturam dicunt primos Ægyptios invenisse, atque Græcos ab illis accepisse." At duodecim dii apud Ægyptios nihil aliud erant, quam totidem signa zodiaci.

X. Hos inter unum, ut diximus, ceteris omnibus infinite prætulerunt, reliquos autem ad illius arbitrium se componere finxerunt. Unde illud Plauti in Casina, A. ii. Sc. v., v. 23.

"Unus tibi hic dum propitius sit Jupiter,
Tu istos minutos deos cave flocci feceris."

Et Ulysses de Hectore ad Achillem apud Homerum:—

Μαίνεται ἰκτάγλως πίσυνος Διΐ, οὐδέ τι τίεται
Ἀνέρας οὐδὲ θεούς·—
"Perfurit immensum fretus Jove, nec reveretur
Mortalesve deosve."

Digitized by Google

Hos ideo munere quodam mediatorio, mortalium vice, apud Deum illum summum functos esse, arbitrati sunt. Nullum drama frequentius occurrit apud poëtas, quàm secundi ordinis deorum precum, ad summum illum pro illis, cum quibus iiscum aliqua intercesserat necessitudo. Sic Venus pro Teucris periclitantibus, apud Virgilium Æn. x. 18–20:—

> "O pater! O hominum divûmque æterna potestas!
> Cernis ut insultent Rutuli? Turnusque feratur
> Per medios insignis equos?"

Qualia sunt ista Pindari Pyth. carm. vi. 23:—

> —— Μάλιστα μὲν Κρονίδαν,
> Βαρύσταν στιροπᾶν καμανιῶν τι πρύτανιν,
> Θεῶν σίζεσθαι.

Ipsos autem mediatores, mortales, orationibus precibusque prosequuti sunt; perinde ac hodie etiamnum inter pontificios *δαιμονίων* cultus peragitur; de quo consulenda doctissimi Medi, de Posteriorum Temporum Apostasia, Diatriba. Atque ita Deo et angelis, sole et zodiaci signis, Jove Cretensi aliisque demortuis, horrenda superstionis dementia confusis, omnes de uno notiones, corruptæ, vanæ, et inutiles prorsus redditæ sunt.

XI. Nihil opus est, ut de cetera deorum turba, quorum origo incertissima, quidquam dicamus. Eos in *superos, inferos, et medioxumos*, alibi *in magnos, minimos, et patellarios*, dispescit Plautus. Superum plebem, vocat Ovidius, In Ibim, 79:—

> "Vos quoque, plebs Superûm, Fauni, Satyrique, Laresque,
> Fluminaque, et Nymphæ, Semideûmque genus."

Horum fabulis concinnandis vix ullibi idem senserunt veteres; proinde Pausanias in Bœotic. Postquam Thebanorum circa deos aliquot opinionem recensuerat, addit, Καὶ Μεγαρεῦσι ἐς αὐτὴν οὐκ ὁμολογοῦσι· διάφορα καὶ τὰ λοιπὰ, ὡς τὸ πολὺ, ἀλλήλοις λέγουσιν Ἕλληνες·—"De rebus hisce plerumque inter se dissentiunt Græci." Omnes in certas classes distribuerunt, nonnullos cœlo assignantes qui *ὑπερουράνιοι, ἑνουράνιοι*, et *ἐπουράνιοι* dicti, quosdam aëri, qui *ἐναιθέριοι, ἐναέριοι*; alios terræ, marique, qui communiter *ἐπίγειοι*, et distincte, *ἐπιχθόνιοι, ἐνάλιοι, θαλάττιοι, ἐνθαλάττιοι*; inferis alios, qui *ὑπόγειοι, χθόνιοι, ὑποχθόνιοι, καταχθόνιοι* dicebantur et ab officiis peculiaribus, et curis; *ἑστιοῦχοι, πολιοῦχοι, πατρῷοι, ξένιοι, πάτριοι, ἀγοραῖοι, ἐπικάρπιοι, στράτιοι, τροπαιοῦχοι, ἱκέσιοι, τρόπαιοι, ἀποτρόπαιοι, λύσιοι, καθάρσιοι, σωτῆρες, ἀσφάλειοι, παλαμναῖοι, προστρόπαιοι, γενέθλιοι, γαμήλιοι*, etc. Nemo autem pene est, qui nescit, totum hoc scenæ ethnicæ choragium, in religionem Christianam intulisse Papismum.

Digitized by Google

CAPUT XIV.

SEU DE ORIGINE ET PROGRESSU IDOLOLATRIÆ.—CAP. XII.

Idololatriæ in omnem confusionem progressus—Gentium dii peculiares ab ipsis adsciti—Plurimorum αὐτοθεϊσμός—Alexandri apud Lacedæmonios ἐκθέωσις—Fabula de Tiberio Christum in deorum numerum referre volente—In fingendis simulacris, et diis pingendis, religionis omnis contemptus—Ægyptiorum amentia—Pœnæ adversus deos peregrinos legibus constitutæ, unius veri Dei cultoribus solùm inflictæ—Justini Martyris verba vere aurea.

I. DIXIMUS de iis quos vulgo et communiter, consentientibus suffragiis, per totum pene terrarum orbem religiose venerata est idololatrarum turba. Invalescente polytheismo, quæque gens, omnis civitas, cuncti populi, quoscunque vellent sibi deos asciverunt. Serio, joco, publice, privatim, ex traditione veteri, auctoritate præsenti, vanis affectionibus, ubique pullulavit numinum seges amplissima. Has novorum deorum origines refert Pausanias, Artic. i.: Θεὸν, inquit, δὲ Ἀμφιάραον πρῶτοις Ὡρώπιοις κατέστη νομίζειν· ὕστερον δὲ καὶ πάντες Ἕλληνες ἤγηνται· καταλέξαι δὲ καὶ ἄλλους ἔχω γενομένους τότε ἀνθρώπους, οἱ θεῶν Ἕλλησι τιμὰς ἔχουσι, τοῖς δὲ ἀνάκεινται πολιῆς·—"In deorum numerum Amphiaraum primi omnium Oropii retulerunt, quos reliqui Græci sequuti sunt. Possum etiam alios recensere, quibus, cùm homines antea fuissent, Græci divinos honores habuerunt, quibusque etiam urbes dedicatæ sunt." Passim enim tandem consuetudo obtinuit, ut, cùm quis hominibus placuisset, Deus esset; unicuique enim populo jus erat, quemcunque vellent, in deorum numerum referendi. Atque hinc non levis controversia publicanos Romanos inter et Græcos oriebatur. Cùm enim lege censoria cautum esset, ne deorum immortalium agri vectigal penderent, strenue negabant publicani immortales esse ullos, qui aliquando homines fuissent, teste Marco Tullio, lib. iii. de Natura Deorum.

II. Etiam Alexander, Caligula, Claudius, Domitianus, aliaque scelerum monstra, vivi dei censeri voluerunt, securi forsan quòd mortui forent apud inferos. Insaniam istam eleganter exagitat apud Curtium Calisthenes: "Scilicet," inquit, "ego et tu, Cleo, deos facimus? a nobis divinitatis suæ auctoritatem accepturus est rex? potentiam tuam experiri libet; fac aliquem regem, si deum potes facere; facilius est imperium dare quam cœlum," Qu. Curt. lib. viii. cap. v. Lacedæmonibus autem ob negatum jus Deitatis vis intentata, donec eo more admissus est, quem legitimum fuisse negaret Cicero, qui adeo exagitat dedicationem domus suæ Clodianam. "Quoniam," inquiebant, "Alexander vult deus esse, deus esto." Athenienses etiam tum temporis, Demadem oratorem decem talentis multâsse, quia, ut Alexandrum pro deo agnoscerent, iis persuadere conatus est, tes-

Digitized by Google

tatur Athenæus, lib. v., quamvis eosdem postea Demetrio Poliorcetæ, quantillæ Alexandri parti, vivo et præsenti divinos honores detulerunt. Claudii αὐτοθεϊσμός ad tonitru sonitum evanuit; in tentorium enim fugiens, "Hic Deus," inquit, "est, non Claudius."

III. Ex hac inter gentes consuetudine enata est fabula. Tiberium tentasse Christum in numerum deorum Romanorum referre, senatu vero refragante, proposito destitisse. Istiusmodi fabulas divulgasse, utinam nunquam bonis viris in mentem venisset; Deus ne siverit quis in posterum eis fidem adhibeat.

IV. Reges, etiam et imperatores Romani quoscunque vellent, in censum deorum retulerunt; ipsi omnes post Julium, aut dii, aut hostes a senatu judicati: unde moribundi Vespasiani scomma; "Ut puto, Deus fio." Ut autem, qui pro Deo haberetur, plerumque necesse erat, ut moreretur purpuratus; unde de Diocletiano Eutropius, "Contigit ei, quod nulli post natos homines, ut quum privatus obiisset, inter divos tamen referretur." Quod tamen haud usquequaque verum. Alexander divinos honores Hephæstioni amico deferri jussit, et sacrificari, Curt. lib. x. Et ipse Antoninus Caracalla, hominis monstrum, a Macrino, qui eum occiderat, inter deos relatus est, teste Ælio Spartiano. De Hadriano Antinoum Amasium primum sacrificante, ut extis ejus ad μαντείας et μαγγανείας uteretur, deinde in deorum numerum referente, atque ubivis terrarum simulacra ei ponente, horrenda historia est apud Dionem Histor. lib. lxix., quam impietatem pro meritis exagitant Clemens in προτρεπτικῷ, et Tertullianus in Apologia. Privatis etiam quoscunque vellent privatim colere concessum. Testatur Corneliæ dictum ad Caium Gracchum filium, "Ubi mortua ero, parentabis mihi, et invocabis deos manes parentis; eo tempore ne pudeat, eorum Deum preces expetere, quos vivos et præsentes relictos et desertos habueris."

V. Hic vero omnis religionis, omniumque Deitatis notionum contemptus eousque progressus est, ut ludus demum fuerit turpissima quæque scelera pudendis superstitionibus immiscere. Quibus flagitiis usi sunt, in fingendis et pingendis deorum simulacris, videat Lector apud Plinium, lib. xxxv., cap. ix. x. Nihil pictoribus (de quibus inquit Cicero, "Nos deos omnes ea facie novimus, qua pictores, fictoresque voluerunt,") usitatius erat, quàm meretricum sibi delectarum imaginibus, Deas pingere; quod fecit Arellius, qui nunquam non alicujus feminæ amore flagrabat. Et simulacrum, quod in domo Ciceronis, nomine *Deæ Libertatis*, consecrabat Clodius, probat ipse in Oratione ad Pontifices pro domo sua, Tanagræam fuisse meretricem. Ita nullibi magis quam in ipsa religione, omnem religionis sensum abjecisse videantur. Victum itaque genus humanum, etiam triumphavit serpens antiquus; neque satis habuit devinctos sibi tenere, nisi insuper captivos pro ludibrio haberet, atque inter se

Digitized by Google

armis et bello fœde committeret, ineptissimarum superstitionum causâ. Tale est egregium cæcitatis et miseriæ humanæ sub jugo Satanæ laborantis documentum, quod in vicinis, ut ille loquitur, Ægypti populis exhibet Satyricus, Sat. xv. v. 33–38. Tæda belli Crocodilus:—

> "Inter finitimos vetus atque antiqua simultas,
> Immortale odium, et nunquam sanabile vulnus
> Ardet adhuc Ombos et Tentyra. Summus utrinque
> Inde furor vulgo, quòd numina vicinorum
> Odit uterque locus; cum solos credat habendos
> Esse deos, quos ipse colit."

Eousque autem pugnam, causâ hâc susceptam, continuâsse scribit utrumque populum, donec victos victores comederent, ib. 77–83:—

> "Labitur hîc quidam nimia formidine cursum,
> Præcipitans, capiturque: ast illum in plurima sectum
> Frusta, ac particulas, ut multis mortuus unus
> Sufficeret, totum corrosis ossibus edit
> Victrix turba; nec ardenti decoxit aheno,
> Aut verubus: longum usque adeò, tardumque putavit
> Exspectare focos, contenta cadavere crudo."

Fide pene historica poëtam hanc incredibilem Ægytiorum feritatem retulisse mihi persuadent, cùm innatus adhuc et cæcus plurimorum ob dissensiones circa res nullius pene in religione momenti furor, tum nonnullorum fere ejusdem generis facinora, quæ ipsi nomine tenus Christianis perpetrârunt, adversus innocuos Christianæ religionis professores.

VI. Verùm, utcunque inter se lites et inimicitias exercuerint idololatræ, in eo omnes conspirasse videntur, solum verum Deum ejusque cultum aspernari. Quamvis ideo lege cautum esset Athenis, ne quis *ξένα δαιμόνια* veneraretur, atque Romæ duodecim tabularum, "Ne quis separatim deos haberet, neve novos, neque advenas, nisi publice adscitos, privatim coleret," nemo tamen, (uno excepto Socrate, cujus erat accusatio, *Ἀδικεῖ Σωκράτης οὓς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσηγούμενος,*) religionis violatæ ob alium Deum, præter eos, qui publice adsciti fuerunt adoratum, postulatus inveniri potest, nisi qui unicum verum Deum veneraretur. Exoriente autem Christianismo maxime eruperunt ista hominum insania, et Satanæ invidia. Cæcitatem autem istam et rabiem elegantissime imperatoribus philosophicis exprobrat Justinus antiquissimus scriptor Christianus; cujus verbis vere aureis digressioni huic finem imponere placet. Μόνοι, inquit, *μισούμεθα δι' ὄνομα τοῦ Χριστοῦ· καὶ μηδὲν ἀδικοῦντες ὡς ἁμαρτωλοὶ ἀναιρούμεθα· ἄλλων ἀλλαχοῦ καὶ δένδρα σεβομένων καὶ ποταμοὺς, καὶ μῦς καὶ αἰλούρους, καὶ κροκοδείλους, καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τὰ πολλά· καὶ οὐ τῶν αὐτῶν ὑπὸ πάντων τιμωμένων, ἀλλὰ ἄλλων ἀλλοχόσε, ὡς εἶναι ἀσεβεῖς ἀλλήλοις πάντας, διὰ τὸ μὴ τὰ αὐτὰ σέβειν. Ὅπερ μόνον ἐγκαλεῖν ἡμῖν ἔχετε, ὅτι μὴ τοὺς αὐτοὺς ὑμῖν σέβομεν θεοὺς, μηδὲ τοῖς ἀποθανοῦσι χοὰς καὶ*

Digitized by Google

κνίσας καὶ ἐν γραφαῖς στεφάνους καὶ θυσίας φέρομεν· ὅτι γὰρ οὐ τὰ αὐτὰ, παρ' οἷς μὲν θεοὶ, παρ' οἷς δὲ θηρία, παρ' οἷς δ' ἱερεῖα νενομισμένα ἐστὶν ἀκριβῶς ἐπίστασθε·—"Soli odiis expetimur ob nomen Christi; et cùm nihil in leges committamus tanquam peccatores ad necem rapimur; aliis alibi et arbores, et flumina, et mures, et feles, et crocodilos, et ratione carentium animalium multa colentibus. Et quidem non eadem cunctis sed alia alibi venerantibus, ita ut in universum impii alii aliis sint, quia non eadem colant sacra. Atqui id unicum habetis, quod nobis criminis loco objiciatis, non eosdem nos vobiscum deos colere, neque mortuis libationes, et nidores adipum, neque signis atque statuis coronas et victimas offerre; cum eadem animalia, apud hos quidem numina, apud alios feras, apud quosdam hostias esse, certo sciatis."

LIBER IV.

CAPUT I.

DE THEOLOGIA ABRAHAMICA.

Piorum theologorum status et conditio post apostasiam Babylonicam — Abrahamus superstitionibus implicitus ante vocationem, Jos. xxiv. 2—Fabulæ Judaicæ de Ur Chaldæorum, et Abrahamo in ignem conjecto—Vocatio Abrahami, quomodo facta, et quando—Theologiæ Noachicæ ampliatio—Fœderis divini renovatio—Circumcisionis institutio—Ecclesiæ a mundo nova separatio completa.

I. BABYLONICÆ seu Nimrodicæ apostasiæ, ortum, progressum, eventum exitialem, idololatriæ primordia investigantes superiore dissertatione exposuimus; ita theologiam naturalem ex præsenti nostro instituto expedivimus. Ecclesiam apostaticam catholicam pene fuisse ex eventu patet. Noachus quidem, cùm turris Babylonica exstrueretur, adhuc erat in vivis; et superfuit rebellum nepotum dispersioni. Accidit enim superba hæc defectio, anno vitæ Noachi septingentesimo secundo, cui superfuit annos ducentos quadraginta et octo, aut eo circiter; atque adeo Semus multo plures. Eos unquam a vero Dei veri cultu defecisse, impium esset suspicari. Vivente itaque adhuc Noacho, multi sine dubio, præsertim ex iis, apud quos mansit linguæ primævæ peritia, et usus Deo Creatori omnium in redemptore promisso adhæserunt, et in sacro cultu ejus perstiterunt. Prout mos est veritatis testibus, in omni apostasia catholica, hic illic dispersi, odio habiti, impiorum persecutionibus obnoxii, vitam in terris ærumnosam egisse videntur. Rebus itaque

Digitized by Google

divinis, atque humanis in hunc statum redactis, cùm idololatria indies cresceret, et multiplicaretur, cúmque impietas et nequitia hominum magis magisque invalescerent, omni spe reformationis ecclesiasticæ, aut ad bonam frugem revocandi humanum genus, abjecta; novam ecclesiam, novâ theologiâ instructam, erigere Deus constituit. Hoc vero nisi per aliquorum a reliquis separationem visibilem fieri non potuit. Factum itaque illa est in vocatione Abrahami (quæ Geneseos undecimo et duodecimo memoratur), qua propositum istud suum Deus absolvit.

II. Ab ecclesiæ autem renovatione in familia Noachi post diluvium, per ampliationem theologiæ Adamicæ postlapsariæ in fœderis expressi pactione, usque ad apostasiam et maledictionem Chami, anni intercesserunt 40, aut eo circiter. Tam diu pura, recens post diluvium instaurata ecclesia duravit. Abs ea reformatione, quæ in ejectione Chami et familiæ ejus, e cœtibus et communione piorum facta est, ad defectionem Babylonicam, anni fuere 62. Tam brevi temporis spatio, horrendum in modum a veri Dei cultu descivit ecclesia ista reformata. Inter defectionem autem istam et separationem Abrahami, inque ejus vocatione novæ ecclesiæ institutionem, anni intercesserunt 324. Omne ideo temporis spatium, quo cultûs divini, et obedientiæ Deo debitæ, regula et norma erat theologia Noachica, anni fuerunt 426.

III. Ipsum Abrahamum ante vocationem solennem, Babylonicæ defectionis et sceleris contagione aliquatenus contaminatum fuisse, Scriptura refert, Jos. xxiv. 2, "Trans fluvium" (Joshua Israëlitas alloquitur) "habitaverunt patres vestri primævi, Thara pater Abrahæ, et pater Nachoris: et servierunt diis alienis." Ipsum Abrahamum hîc intendi negant Judæi omnes, superbum et præfractum genus hominum, omnia sibi, et patribus suis secundum carnem ascribere, gratiæ et misericordiæ divinæ nihil, gestiens. Paternum genus ab Abrahamo, maternum a Nachore totus iste populus dixit. Non alio autem fine Deus hic totius stirpis Israëliticæ auctores ejus sceleris insimulat, quam ut eos quicquid supra ceteros mortales obtinuerint, non nisi meræ gratiæ suæ beneficio obtinuisse, ostenderet. Prænovit enim quantâ superbiâ duræ cervicis populus, justitiam suam in semine promisso, et misericordiam despecturus esset, glorioso patrum nomine, et Abrahamidarum titulo, inflatus. Neque hîc solùm illos a vana propriæ justitiæ persuasione retrahere conatur Spiritus Sanctus. In hunc autem usque diem per totum terrarum orbem dispersi, nil nisi patrum merita, et obedientiam, suamque justitiam jactitantes, gratiæ evangelicæ, misere pereuntes, obstrepunt.

IV. Ut verò inanis gloriolæ opiniationi colorem aliquem inducerent, fabulam putidissimam de Ur Chaldæorum, ex qua Deum Abrahamum vocasse, testatur sacra pagina, commenti sunt. Targum Jonathani Ben Uzziel ascriptum in Gen. xi. 28, rem ita nar-

Digitized by Google

rat: "Accidit autem, cum projecit Nimrod Abramum in fornacem ignis, eo quod non coleret idolum suum, ut non esset potestas igni comburendi ipsum; et ideo dubitatio orta est, Haran dicendo, Si vicerit Nimrod, stabo a partibus ejus, sin vero vicerit Abram, ero a partibus ejus. Cum autem viderunt omnes populi qui erant ibi non dominatum ignem in Abramum, dixerunt apud se, An non Haran, frater Abram plenus est divinationibus et auguriis, ipse vero incantavit ignem, ut non combureret fratrem suum. Statim cecidit ignis ex cœlis excelsis et consumpsit eum, et mortuus est Haran ante conspectum fratris sui, quando combustus est in terra nativitatis suæ in fornace ignis, quam fecerunt Chaldæi fratri suo." Ita ille, more suo, ineptissimus fabularum consarcinator. Ur ignem interpretatur scilicet, quæ est vocis significatio, cum sit aperte nomen loci; et עַל־פְּנֵי; hoc est, "vivente et superstite adhuc patre, in conspectu patris." Cum alii, prout superius dictum est, Haranem ante patrem mortuum esse in ejus pœnam; eo quòd esset imaginum fictor, nugentur. Fabulæ ansam ab historia Nebuchadnezzaris tres viros sanctos in fornacem ignis conjicientis, ob non adoratum idolum quod erexerat, quæ Dan. iii. exstat, mendaces Judæos arripuisse, nemo non videt.

V. Abrahamum ob negatum idolorum cultum non igne sed *exsilio* a rege Chaldæorum multatum fuisse, ex traditionibus Sabiorum, refert Maimonides Mor. Nebuch. p. iii. cap. xxix., paulo aliter historiam concinnant Judæorum magistri in Bereshith Rabba, cap. xxxviii. Abrahamum scilicet fregisse imagines patris sui, perhibent, atque eo nomine ab ipso patre ad regem Nimrod fuisse delatum; a quo post varias disputationes in ignem conjectus est, et ab angelo exemptus. Injuriam autem summam memoriæ Tharæ, viri, uti videtur, pii et sancti, a fabulatoribus factam esse, nullus dubito. Ipse Maimonides, libro primo de Siderum Cultu, ob disputationes adversus idola, ac simulacris vim illatam, regem Chaldæorum eum occidere voluisse, pluribus enarrat. Et satis antiqua est fabula; nam meminit ejus Hieronymus, Quæst. Heb. in Gen. Et ante eum longe Josephus, lib. i. Antiquit. cap. vii.: Χαλδαίων τε καὶ τῶν ἄλλων Μεσοποταμιτῶν στασιασάντων πρὸς αὐτὸν, μετοικεῖν δοκιμάσας, κατὰ βούλησιν καὶ βοήθειαν τοῦ Θεοῦ τὴν Χαναναίαν ἔσχε γῆν—"Cùm Chaldæi et Mesopotamitæ cæteri contra ipsum insurgerent, consilium migrandi cœpit, et voluntate ac favore Dei fretus terram Canaanæam tenuit." Neque sane veri est dissimile, impios idololatras, postquam cognitione Dei vera esset instructus, contra ipsum insurrexisse. Contentionem verò Abrahæ cum patre Thara de fabricatione et cultu simulacrorum, antiquorum etiam Christianorum pene nemo non credidit. Ita Johan. Antioch. Mal. nugator ἀνέκδοτος, in Bib. Bod. lib. iii.: Ὁ δὲ Ἀβραὰμ ἐπιγνοὺς καὶ λογισάμενος, ὅτι τὰ ἀγάλματα, ἃ ἐποίει ὁ πατὴρ αὐτοῦ Θάρρας, ἀνθρώπων τεθνηκότων ὑπάρχει, καὶ οὐκ ἐχρῆν τιμᾶσθαι αὐτοὺς,

Digitized by Google

ὡς Θεοῦς ἐν τῷ οὐρανῷ, γενομένους γῆν καὶ κόνιν· κατεγίνωσκεν οὖν τῷ ἰδίῳ πατρὶ Θάῤῥᾳ λέγων. Τί πλανᾷς τοὺς ἀνθρώπους διὰ κέρδος; οὐκ ἔστι γὰρ ἄλλος Θεὸς εἰ μὴ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὁ δημιουργήσας τὰ ὁρώμενα ταῦτα πάντα· καὶ λαβὼν ἔκλασε τὰ ἀγάλματα πάντα καὶ ἀνεχώρησεν ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν·—" Abrahamus vero, cùm ad Dei notitiam jam pervenisset, secumque reputasset, imagines a Thara patre fabricatas hominum esse defunctorum; ideoque nec eos, pulvis cùm sint cinisque, pro diis cœlestibus esse colendos; talibus ipsum verbis increpare ausus est: ut quid (inquiens) turpis lucri causa mortales in errorem ducis. Unus quippe Deus est cœlestis, qui ista formavit quæ videmus omnia. Dictoque citius, imagines confregit omnes, patreque derelicto, Mesopotamiam versus ducit iter."

VI. Quòd autem Tharam non tantùm factorem, sed et simulacrorum *venditorem* inducant, prodit se fabula: Ἡ γὰρ ἀγαλματοποιία ἡ ἀρχαία οὐ τοῦτο ἔπραττεν, οὐδὲ περιέζων τὰς πόλεις ἀποδιδύμενοι τοῦς Θεούς, aiebat statuario simulacra deorum vendenti, Apollonius apud Philostratum, lib. v. cap. vii.: "De diis mercaturam antiqui statuarii non faciebant, neque ut eos venditurі urbes ambiebant, eo enim modo Hyrcanis et Scythicis servis, non diis uti decet." Sed תרח, ut diximus, nomen loci erat, quicquid ipsa vox significet.

VII. Fatetur quidem Rambam, Abrahamum usque ad annum ætatis quadragesimum octavum cultu idolorum illaqueatum fuisse, illum vero annum ætatis agentem omnem cum iis communionem abjecisse. Vocatus quidem a Deo est, anno ætatis septuagesimo quinto, Gen. xii. 4, vel forsan uno anno citius, cum Ur reliquerit et in Ha·an pervenerit. Inter ideo ejus renuntiationem cultûs idololatrici et vocationem, intercesserunt ad minimum anni viginti sex. Quid ita! Nempe ut sciamus Deum non elegisse aut vocasse Abrahamum ex mera sua gratia, sed propter justitiam et obedientiam et sui amorem, et anteactæ vitæ merita. Ita constanter omni arrepta occasione propriæ justitiæ adversus Dei gratiam patrocinium suscipiunt isti homunciones.

VIII. Fateor equidem plerosque veterum a Judæis deceptos credidisse, Abrahamum per contemplationem siderum ad veri Dei notitiam pervenisse, antequam vocaretur. Fabulam prolixe narrat Suidas in voce Abraam; superbientium Judæorum somnia sunt hæc omnia, quæ imitantur Arabes, uti videre est apud Abrah. Eccel. Hist. Arab. p. 125.

IX. Non absimili proposito ejusdem pene generis figmentum cudit Simon Episcopius, Institut. Theol. lib. ii. cap. iv.: "Is Abrahamum ante vocationem, vitæ integrum et serium probitatis amatorem licet, idolorum cultui addictum credibile esse scribit." Quid ni quæso credibile esset? quid inde sequi videatur? "Hujusmodi," inquit, "ingenia non modo capacia sunt, sed et sequacia, simulque lumen aliquod magnum adfulget, quo irradiantur et adficiuntur."

Digitized by Google

Nihil ideo opus erat gratiâ irresistibili Calvinianâ ad ingenerandam in Abrahamo fidem, aut obsequium. Sed quid, quæso, est τὸ δουλεύειν ὑποθέσει, si hoc non sit? De probitate et integritate Abrahami ante vocationem in sacra Scriptura ne γρύ quidem legimus. Tantùm diis alienis serviisse dicitur. Sed contrarium videtur Spiritus Sancti atque hujus hominis propositum. *Ille* ubivis Dei gratiam deprædicat; *hic* hominum probitatem et integritatem, gratiâ divinâ destitutorum;—*ille*, quæ ad gloriam misericordiæ divinæ exaltandam faciunt, exponit; *hic*, quæ ad laudem *capacium et sequacium ingeniorum*, exscalpit. Sed is est aliquorum hominum mos; nihil se egisse existimant, nisi multum in opprobrium gratiæ Dei dixerint.

X. Ceterum nihil prohibet, quo minus credamus Abrahamum etiam in medio cultus idolorum aliqualem saltem veri Dei notitiam retinuisse. Non enim is solus dicitur deos alienos colere, qui abjecta omni veri numinis reverentia, deos alios in objectum cultus sibi adsciscit, sed illi etiam, qui vel alios deos cum ipso conjungere quocunque ordine vellent, aut in simulacris et idolis ipsum colere sibi visi sint.

XI. Vocatio autem ista solennis Abrahami, cum per oraculum, seu verbum quoddam externum facta sit, ex efficaci et verticordia Spiritus Sancti operatione erat, quòd ille, qui tantis in tenebris jacuit, tantis tentationibus, quantæ ex arcta cognatorum et familiarum necessitudine, et ex timore longinquæ peregrinationis, omni ope humana destituto oriri potuissent, expositus, tam æquo animo et libenti, se dicto audientem illico præberet, et imperio Dei se submitteret. Respexit autem *vocatio* ista tum sanctitatem cordis et vitæ, in renovatione totius hominis, internam, tum separationem ad cultum Dei veri externam; neque enim id solùm Abrahamo laudi ducitur, quod novato ritu Deum coluerit et solenniter invocaverit, sed etiam quod fidelis esset, Dei amicus, quod promissiones acceperit, quod fide justificatus fuerit, ac Dei amator constantissimus exstiterit. Deus ideo novam ecclesiam erecturus per separationem visibilem a mundo, et omnibus falsæ religionis misturis et corruptionibus, in vera fide, sanctitate et obedientia vocatorum super ipsum Messiam promissum, fundamenta ejus posuit.

XII. Abrahamo in hunc modum ad Dei voluntatem vocato, in cultûs et vivendi normam, theologiam Noachicam novis revelationibus explanatam et ampliatam Deus tradidit et commisit. Tanta autem voluntatis divinæ et mysteriorum gratiæ expositio, tamque illustris, ea explanatione *theologiæ postlapsariæ* edita est, ut proventum uberiorem unius revelationis οἰκονομίᾳ, donec ille veniret, cui omnia erant reposita, vix obtinuerit. Etenim, primò, ei clarior et plenior antiqui promissi explicatio data est, illaque variis vicibus repetita, Gen. xii. 3, 7, xiii. 15, 16, xv. 1, 5, 6, xvii. 1, 2, 9, xxii. 17, 18.

XIII. Christus jam "prospicere e fenestris, et prodere se e can-

Digitized by Google

cellis incepit," Cant. ii. 9; imo " festinare et assimulare se capræ vel hinnulo cervorum super montes aromatum," cap. viii. 14; seu fidei, amori, et desiderio electorum se aperte et suaviter manifestare. Septies enim ad minimum promissio seminis victricis et beatificantis renovatur. Deinde, [secundò], huic promissionis explanationi accessit fœderis gratiæ, in promissione et stipulatione consistentis, uberior declaratio. Non tantùm enim Deus expressam fœderis mentionem injicit, ubi cum Abrahamo de obedientia agit, uti antea factum cum Noacho, sed et expressam fœderationis naturam exponit, promissionem cum fidei et universalis et sinceræ obedientiæ stipulatione conjungens, Gen. xvii. 1, אֲנִי־אֵל שַׁדַּי הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים,—" Ego Deus omnipotens; ambula coram facie mea, et esto perfectus." Hanc autem solennem interventionem, "fœdus" vocat, ver. 7, atque etiam exponit quisnam esset illorum verborum sensus, EGO DEUS OMNIPOTENS; nempe, quod *illi* ita esset, in se, atque omnipotentiam suam, curam ejus suscipiens, et ei æternùm per semen promissum bene esset: וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי, inquit, וּבֵינֶךָ לִבְרִית עוֹלָם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים,—" Stabiliam fœdus meum inter me et te in fœdus sempiternum, et ero tibi Deus." Præmissa Seminis promissione, omnis gratiæ fundamento, Deus gratiose promittit se ei in semine illo, Deum parcentem, sanctificantem, justificantem, servantem gratuitò et immutabiliter fore, fidem atque novam obedientiam abs eo vicissim postulans. Porro, [tertiò], in solatium ipsius Abrahami datur quædam fœderis ad ejus familiam appropriatio, ita ut nemo, nisi ex ea familia, vel vi benedictionis ei familiæ annexæ, beatitudinem assequeretur, Gen. xii. 3. Ita *fidelium pater* constituitur. Quartò, *circumcisio* in signum fœderis instituitur, Gen. xvii. 10, 11. Et quintò, communicatio privilegiorum fœderis et ecclesiæ, cum *semine infantili* (quod postquam modo peculiari Deo curæ esse cœperat, ecclesia nunquam absolute defecit) conceditur, Gen. xvii. 7. Nec, ultimò, minima pars theologiæ Abrahami erat, quod eum Deus in amicitiam assumpserit, et iteratis subinde revelationibus adeo sibi familiarem reddiderit, ut rectus, justus, pius, et in omni divina sapientia, et fidei mysteriis, supra quod dici potest, instructissimus evaserit. De hisce verò, cum particularia sint, adeoque ad nostrum institutum immediate non pertineant, nunc non est dicendi locus.

XIV. Ab anno autem mundi 2083, hæc theologiæ expositio illustris initium cœpit; duravitque annos, teste apostolo, 430, Gal. iii. 17. Abrahamus enim promissionem accepit, cum esset natus annos 76, seu ineunte eo anno, cum jam ex Charane egressus in terram Canaanæam pervenerat. Abs hoc promisso dato, " Factum est post finem quadringentorum triginta annorum, ut eodem ipso die egrederentur omnes exercitus Domini de terra Ægypti," Exod. xii. 41. Lex autem in monte Sinai, quæ theologiæ Mosaicæ initium dedit, tertio mense post exitum illum ex Ægypto lata est, cap. xix. 1.

Digitized by Google

Permansit itaque exacte theologiæ ista οἰκονομία annos quadringentos triginta, menses tres; de quo temporis spatio, ejusque epochis rite constituendis, consulat lector Usserii Chron. Sac. cap. viii. ix.

XV. Vocatus itaque, separatus, et in voluntate Dei instructus, beneficio et virtute theologiæ renovatæ et ampliatæ novam ecclesiam in familia sua constituit Abrahamus, et solennem Dei cultum separatim ab omnibus, qui apostaticæ ecclesiæ superstitionibus contaminati erant, observavit. Ædificavit enim altare Domino inter Bethel et Hai, "et invocavit nomen Domini," Gen. xii. 8. Verba illa, וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה, eadem sunt cum iis quæ in enarratione reformationis ecclesiæ Enoshianæ et restitutionis cultûs divini usurpantur, Gen. iv. 26, de quibus, supra, pluribus egimus. Omnem autem cultum Dei externum, ipsa etiam sacrificia, sub "nominis Dei invocatione," contineri fatentur omnes.

XVI. Sed neque duravit hic ecclesiæ status sine labe insigni, unde reformatione opus habuit longe antequam ejus *œconomiœ* finis a Deo designatus adesset. Præterquam enim quod penitus a vera ecclesia defecerunt aliquot Abrahamidæ, Ishmael scilicet atque Esau cum filiis Keturæ, etiam in ipsam Jacobi domum, ubi solennis Dei cultus peragi solitus, per uxores Syras irrepsit superstitio. Neque enim Rachel patris teraphim (de quibus postea) furata fuisset, nisi perversa superstitione aliquatenus teneretur. Inepta enim sunt, quæ hic fingunt Rabbini, eam scilicet idcirco penates paternos abstulisse, ne eos consulens certior fieret de fuga Jacobi; nam teraphim in auguriis et vaticinationibus adhibita fuisse videbimus. Quousque autem irrepserit, atque se diffuderit, superstitio in sanctissimi patriarchæ domo, incertum. At verò ei illam adhæsisse, ex solenni, quam instituit, reformatione apparet. Ea habetur Gen. xxxv. 1–4: "Edixit autem Deus Jacobo, Surge, ascende Bethelem, et conside ibi: et fac ibi altare Deo illi forti, qui apparuit tibi cum fugeres metu Hesavi fratris tui. Quapropter edixit Jacob familiæ suæ, et omnibus qui erant secum, Removete deos alieni populi qui sunt inter vos. . . . . Afferentes itaque dederunt Jacobo omnes deos alieni populi qui erant in manu sua, et inaures quæ erant in auribus suis; absconditque ea Jacob sub illa quercu quæ prope Shecemum est." Ad reformationem ecclesiæ, ad cultum Dei solennem (in mediis turbis, periculis, et migrationibus neglectum nimis), restituendum, vocatum se per oraculum intellexit vir sanctissimus. Dei, ideo, dicto obediens reformationem aggreditur, atque totam familiam, tum uxores, et liberos, tum servos adscititios, pie admonet de opere sibi a Deo mandato. Videtur autem neque paucos cultu idololatrico fuisse inquinatos, neque unius generis idola in ejus familia locum habuisse. De pluribus etenim dicitur, "Eos attulisse deos fictitios atque inaures;" hoc est, quæ Dei alicujus falsi nomini sacratæ erant. Ea autem omnia in terram condidit, ubi periêre sine dubio penates La-

Digitized by Google

banici. Atque hæc peculiaris et antea inusitata reformationis instituendæ ratio; nempe non in personas, sed in res ipsas, falso cultui destinatas; illam vero in usum omnium seculorum Deus hic approbavit. Accidit autem hæc ecclesiæ reformatio in domo Jacobæa post ejus institutionem in familia Abrahami, annos 190, vitæ scilicet Jacobi ann. 105, aut eo circiter, 4 vel 5 ann. postquam e Mesopotamia discesserit.

CAPUT II.

DE THEOLOGIA MOSAICA.

Ecclesia in vocatione Abrahami fundata et fixa—Visibilitas ecclesiæ quid sit, atque unde—Post vocationem Abrahami status ecclesiæ usque ad νομοθεσίαν—Lingua primæva conservata—A δεισιδαιμονίας labe in Ægypto Abramidæ haud immunes—Legislatio Sinaica; seu theologiæ Mosaicæ initium—Primus ecclesiæ status ex lege arbitraria—Theologia sparsim tradita, in unum corpus redacta; literis commissa; doctrina ecclesiæ completa—Verbi divini literis commissi, certitudo, auctoritas, evidentia—Theologiæ Mosaicæ duplex consideratio—Quo sensu evangelica, quo sensu legalis—Fabula Judæorum de lege orali explosa—Præsentis Judaismi fundamentum triplex.

I. POSTQUAM Deus ecclesiam suam in mediis periculis, sæpius etiam in ipso exitii confinio, per tot secula (hic, illic, ubivis gentium, quem, quosve vellet, veritatis cœlestis luce irradians) sospitâsset, placuit ei tandem in vocatione Abrahami solenni, superiùs exposita, illam quasi vagam et instabilem firmare et sistere; et per totalem a mundo, qui jam plane et aperte in potestate Satanæ positus erat, separationem, novorumque rituum institutionem, *visibilem* magis et conspicuam reddere. Neque enim *visibilitas*, uti loquuntur, ecclesiæ, ex professorum numero æstimanda est. Nam, cùm cœtus populi Dei in terris, qui ecclesia est, *visibilis* dici soleat abs *ea pietate*, quæ est justorum et injustorum distinctio; fieri potest, imò sæpenumerò fieri solet, ut in maxima professorum turba ob neglectam pietatem istam, unde solùm conspicua est, pene lateat ecclesia, neque dignosci clare possit. Non aliunde verò, quàm ex quo cœtus aliquis est ecclesia, est etiam *visibilis*. Quamvis, ideo, in Abrahami vocatione in unam pene familiam ecclesia redacta sit; cùm tamen luce spirituali, novis cultûs divini institutionibus, quæ separationem ejus a reliquo mundo notabilem fecerunt, aucta fuerit et amplificata, illustrior, *visibilior*, et magis gloriosa, quam unquam antea, ab eo tempore emicuit.

II. Revelationem autem istam, quæ Abrahamo facta novæ ecclesiæ fundamentum erat, superiùs pro instituti nostri ratione breviter enarravimus. Ei innixam theologiam, quadringentos et triginta annos, obedientiæ Deo acceptæ, fidei et cultûs piorum pene omnium regulam seu canonem exstitisse etiam ostendimus. Quæ verò novo huic theologorum generi, seu ecclesiæ Abrahamicæ, per aliquot secula

Digitized by Google

divinitus acciderunt, in libris Geneseos et Exodi, planissime sunt exposita. Ad obedientiam quidem Deo rite præstandam, cultum ejus assidue celebrandum, et promissis fidendum, novis revelationibus subinde incitati et stimulati fuerunt. Variis autem afflictionibus et persecutionibus, quibus ex definito Dei consilio erant expositi (exercitati magis, quam fracti aut oppressi fuêre), cùm in omnibus angustiis et periculis, inenarrabilia divini favoris et curæ testimonia obtinuerint. Promissiones quidem, quas acceperat magnus ille ecclesiæ et familiæ pater Abrahamus, cognitionem voluntatis Dei qua erat instructus, cultûs ritus omnes, cùm πατροπαραδοτούς tum recens sibi præscriptos, cum posteris communicâsse, in Scripturis memoratur, Gen. xviii. 18, 19. Hæc verò omnia, secundùm uniuscujusque mensuram, ab iis omnibus, qui ab illo ejus filio, ad quem solùm promissiones pertinuerunt, ordine naturali descenderunt, vel, ex Dei voluntate et consilio, iis sese adjunxerunt, observata fuêre, donec veniret præstitutum illud tempus, in quo omnia erant renovanda, atque in novam externi cultus formam redigenda.

III. Linguam Abrahamo usitatam, primorum hominum fuisse, ostendimus; ea tandem ab Hebero, Hebræa dicta fuit. Hanc multas partes orientis, ubi aliæ dialecti, Syra præsertim, in usu fuêre, peragrantes ejus posteri, puram, illibatamque conservârunt. Ex distinctione, quam inter Labani Syri sermonem atque Jacobi, Scriptura notat, id apparet, Gen. xxxi. 47: "Vocavit Laban" (lapidum acervum) "יְגַר שָׂהֲדוּתָא: et Jacob vocavit eum גַּלְעֵד." Addit vulgatus interpres, "Uterque juxta proprietatem linguæ suæ." At Labanus, cùm fuerit ex posteris Heberi, linguam ejus non penitus dedidicisse, probabile videtur ex nominibus *Hebraicis* quæ Jacobi filiis filiæ ejus imposuerunt; *Syrâ* verò tanquam sibi jam magis familiari usus est. In Ægypto etiam, ubi per ducentos plus minus annos duram servierunt servitutem, mansit linguæ nativa puritas. De cultu veri Dei haud idem dicendum. Totam enim ecclesiam aliquatenus a principiis et norma theologiæ hujus Abrahamicæ defecisse in Ægypto, testatur Spiritus Sanctus. Utramque mulierem, Aholah et Aholibah, seu Israëlem et Judam, hoc est, totum Abrahamidarum genus, adulteria commisisse in Ægypto docet propheta Ezechiel, cap. xxiii. 2, 3, ac adulteria inde eduxisse, ver. 8, unde Deus conqueritur, quod idola Ægypti non desereret populus iste, capite vicesimo ejusdem prophetæ, ver. 8. Similiter Joshua diserte affirmat, populi eremitici patres non tantùm trans fluvium, sed et in Ægypto etiam deos alienos coluisse, cap. xxiv. 14. Atque hinc fuisse, nonnulli arbitrantur, quòd Satanæ glorianti de universa terra peragrata et sibi subdita, Deus Jobum tantùm habuerit, quem objiceret, Job. i. 8, ii. 3. Quousque autem progressa est hæc Abrahamidarum defectio, quibusve idolis, quove cultu extraneo se polluerint, plane incertum est. An Apidis superstitionem admiserint, postea videbimus. Post id

Digitized by Google

tempus, non tantùm in deserto ἐμοσχοποίησαν, stupendo vanitatis et cæcitatis humanæ mentis exemplo, sed usque ad captivitatem Babylonicam, qua statuit Deus pestem illam penitus ab ecclesia averruncare, idololatriæ semper addictiores fuisse perhibentur. Sed hæc ad ecclesiæ Mosaicæ defectionem pertinent.

IV. Cùm itaque jam tempus adesset, in quo theologiæ, per meros homines docendæ et administrandæ, quasi manum supremam Deus adhibere voluerit, mediatorem et internuntium agente Mose, populum hunc electum in desertissimas Arabiæ solitudines, a reliquis mortalibus omnibus separatum, evocavit: ibidemque leges sapientissimas, sanctissimasque, ritus sacros innumeros, totamque voluntatem suam, non sine immensa lucis theologicæ ampliatione illum edocuit. Hæc autem tempora nullus ex lege arbitraria, seu pura institutione ecclesiæ status præcesserat. Usque adhuc ab orbe condito, unaquæque familia, vel separatim, vel cum aliis conjuncta, prout ex rerum circumstantiis id agendum judicavit recta ratio, cultui Dei instituto vacavit. Nec aliter ab ipsis Israëlitis factum, dum in Egypto hæserunt. Omnes quidem secundùm ejusdem theologiæ dictamina eundem Deum coluerunt; sed ut cœtus alicujus ecclesiastici nexu uniti id agerent, hoc quidem lex naturæ, qua sola in omnibus non speciali modo revelatis usi sunt, non præscripsit. Cùm verò gloriæ spiritualis olim per semen promissum in lucem producendæ, ut typus seu exemplar conspicuum exstaret, necesse erat, totum illum populum in unum cœtum visibilem, qui cultûs ejus sedes esset solennior, Deus compegit. Atque hæc in celeberrima illa νομοθεσίᾳ *Sinaicâ* acta fuêre. Particularium revelationum capita persequi, aut institutiones cultûs enarrare, a proposito nostro esset alienum. Progressum theologiæ in genere investiganti, nonnulla, quibus nunc primum aucta est, annotare sufficiat.

V. Primò ideo, ea doctrina cœlestis, seu Dei cognitio, quæ a jactis mundi fundamentis πολυμερῶς et variis occasionibus erat revelata, in unam generalem et stabilem cultûs et obedientiæ regulam quasi compacta est, atque μονοειδῶς toti ecclesiæ tradita. Deinde, cùm doctrina hæc non nisi per traditionem *oralem* usque adhuc conservata fuisset, unde partim amissa est penitus, partim ex variarum superstitionum, falsarumque opinionum misturâ inutilis reddita, jam ex speciali Dei mandato et ineffabili erga ecclesiam curâ, et misericordiâ, fidis literarum monumentis commissa est. Ita curæ mortalium erepta est theologia, neque audaciæ, cæcitati, aut negligentiæ eorum amplius exposita. Quicquid idcirco de ipsis theologis factum sit, theologia abs eo die usque pura sine minima labe aut corruptione permansit. Porro: priorum revelationum institutionumque corpori collecto, et in leges digesto novæ insuper revelationes additæ sunt, quæ Deum colendi, atque ei vivendi regulam in eum modum perfectam reddiderunt, ut nullâ novâ institutione, aut novâ doctrinâ

Digitized by Google

opus haberet ecclesia, donec veniret ille in "quo omnes thesauri sapientiæ et scientiæ habitaturi essent."

VI. Revelationes autem istæ mentis divinæ literis commissæ, non minori evidentiâ auctorem suum referunt, ac se a Deo esse hominibus persuadent, quàm unaquæque revelatio immediate alicui facta illum certum reddidit se eam a Deo accepisse. Cùm Deo placuerit ullos mortalium spiritu suo immediate afflare, aut revelationum divinarum participes facere, quomodo eum cum Adamo, Noacho, Abrahamo egisse ostendimus, eos omnes de voluntate Dei, et quòd Deus ipsos alloqueretur, certissimos fuisse constat. At peculiaris erat ea certitudo divina, et persuasio, quam nacti sunt, quibus afflatus illos vel revelationes ex Dei jussu communicârunt. Etenim, qui certi aliquid habere velit de ea revelatione divina et supernaturali, quæ sibi immediate a Deo concessa non est, duplici ut inniteretur fundamento oportuit; ministerio scilicet illius, cum quo Deus illam communicavit immediate, atque ipsius rei revelatæ naturæ divinæ affinitati, quæ ei divinum quid inesse manifesto ostenderet. Sed alio longe modo divina persuasio veritatis cœlitus revelatæ in mentem humanam se insinuat, ubi quis immediate Deum loquentem audit. Plerique Dei timentes, ante verbum ejus literis commissum, non aliam habuerunt doctrinarum divinitus revelatarum ἀσφάλειαν, quàm res ipsæ paucorum ministerii beneficio, mentibus eorum indiderunt. Mente autem Dei jam literis consignatâ, unusquisque mortalium, ad quem pervenerit Scriptura, non minus immediate Deum se alloquentem habet, quàm si viva voce Deum audiret loquentem, perinde ac Adamus, cùm vocem Domini se audivisse dixerit. Uti enim nulla vox aures hominum verberare potest, nisi mediante aëre, in quâ formatur, neque tamen ob eam rem vocem istam immediate a Deo esse, si modo Dei vox revera sit, negari potest; ita quamvis vox Dei scriptis tradatur, atque eo medio Deus utatur, quo homines alloquatur, ob eam causam, quo minus illos immediate alloqui dicendus sit, causa nulla est. Sed immediate hoc dicitur fieri, respectu ad hominum ministerium ejusmodi, cujus antea mentionem fecimus, habito. Manet in verbo divino scripto τὸ θεῖον illud, quod revelationes immediatas comitatum, firmissimam et prorsus infallibilem cœlestis veritatis persuasionem iis dedit; ad quos factæ sunt. Quam sui fidem fecerunt olim Dei oracula immediate concessa, exemplo esse potest ipse Abrahamus. Nihil rationis rectæ, uno hoc principio excepto, quòd Deo sit in omnibus absolute obediendum, Abrahamo inerat, cui mandatum, quod in θεοπροπίῳ celebratissimo, acceperat de *filio sacrificando*, non adversaretur. Ita tamen certe, indubitate, et infallibiliter Deum ipsum ei locutum fuisse oraculum patefecerat, ut omni dubitatione et disputatione exclusa, illico se ad mandatum divinum exsequendum accinxerit. Neque in verbo scripto aliter se res habet. Ipse se in eo ita luculenter revelat, atque auctoritatem

Digitized by Google

suam Deus, ejus auctor, ut nullo alio testimonio nixa, mens humana religiosam in omnibus subjectionem ei præstare teneatur, quod nos in peculiari libello fusius demonstravimus.

VII. Theologiam verò hanc in celebri illa νομοθεσίᾳ revelatam firmatamque et libris commissam, alio atque alio modo considerari posse, apparet. Si enim doctrinam ipsam, scopum ejus et fidem primarium attendamus, nihil omnino sapit præter primi promissi *evangelici* elucidationem manifestam. Institutionum pars maxima, sacrificiorum ritus pene omnes, *mediatorem* promissum, totum opus ejus mediatorium, cum redemptione æterna, sanguine ejus olim acquirenda, referunt, indicant et enuntiant. Docendi *modus legalis* dicitur; cum enim omnes cultûs institutiones, quas instituit et exhibet, carnales fuêre, ex solo et liberrimo Dei beneplacito ad tempus tantùm διορθώσει præstitutum institutæ, et populo Israëlitico impositæ, ipsæ vi sua nullatenus afficere potuerunt divina illa et sacra ἀποτελέσματα, quæ præsignabant et in typo monstrabant. Qui ideo hac theologia instructi fuêre, quamvis externorum rituum jugum ex voluntate legislatoris subire tenerentur, promissa tamen vitæ æternæ per Messiam in carne exhibendum, bonorumque omnium spiritualium sub umbris legalium ceremoniarum delitescentium, et intellexerunt, et fide apprehenderunt. Ipse enim Christus, Mosem ejusque interpretes prophetas, testimonium sibi, atque operi suo *mediatorio* perhibuisse, affirmat. Apostoli etiam mortem et resurrectionem ipsius Christi, atque ex iis vitam æternam annuntiantes, nihil aliud se docuisse, quàm quod in Mose atque prophetis scriptum erat, asseruerunt. De theologiæ hujus corruptione, atque theologorum apostasia catholica, postea pluribus nobis agendum est; triplicis erroris perniciosissimi nexu præsentes apostatas teneri impræsentiarum annotasse sufficiet. Primò enim, ultra et præter theologiam illam scriptis mandatam, de qua paucis egimus, aliam quandam oralem, crypticam, mysticam, scriptæ illius expositionem continentem, plurimaque alia nescio quæ ei superaddita, Deum tradidisse fingunt. Atque fabula hæc, cui ubivis reclamat ipsa scriptura, præsentis Judaismi fundamentum est. Hujus autem legis oralis traditionem, quomodo scilicet facta sit, in סדר עולם cujus auctores circa annum Christi millesimum centesimum vicesimum octavum, initio operis se vixisse ostendunt, cum a vastatione templi secundi ad præsens illud tempus, in quo operi incubuerunt annos mille et quinquaginta tres effluxisse doceant, enarrant. יהשע, inquit, בן נון עה קבל ממנו תורה שבכתב ותורה שבעל פה;—hoc est, "Jehoshua filius Nun, pax super eum, accepit ab eo" (sc. Mose) "tam legem scriptam, quam oralem. Constat, quod Moses præceptor noster sedebat judicans omnes Israel a mane usque ad vesperam, et ea lex, quæ scripta erat, non habebat unum de omnibus eventibus, qui noviter oriuntur. Postea tamen super eos tribunos, centuriones, quinqua-

Digitized by Google

genarios, et decuriones posuit, dixitque eis, Audite fratres vestros, et judicate eos juste: dixit quoque de se ipso, Et præcepi vobis in tempore illo. Certum hoc præceptum non fuit, nisi illa lex, quam habebat in ore. De officio quoque mactationis, et ceremoniis ejus scriptum est, Quæ præcepi tibi offeres et comedes; docens scilicet, quod posita erant de mactatione quædam præcepta, quæ non scripta erant in lege. Porro Jehoshua tradidit hanc legem senioribus, quum migraret ad vitam futuri seculi: seniores, qui dies suos pertraxerunt post Jehoshua, tradiderunt eam prophetis, et propheta unus alteri per generationes, usque ad Haggai, Zachariam, et Malachiam: prophetæ tradiderunt eam viris magnæ synagogæ, qui sunt Zerubbabel, filius Shaltiel filii Jechoniæ regis Jehuda; et qui venerunt cum Zerubbabel, Joshua, Nehemia, Seraias, Arabia, Mardochi, Belshan, Maspher, Bigui, Rehum, et Baana. Hi sunt capita synagogæ magnæ." Hanc vero legem oralem, postea scriptis commisisse Rab. Judam, qui ducentos annos post destructum templum secundum vixit, pluribus narrat, R.M.B.M. præfatione Seder Zeraim, quam, cum aliis ejusdem Maimonidis opusculis, Arabice et Latine edidit Cl. Pocockius. Ea lex ita primò in Mishnaioth, deinde in utrumque Talmud, adjectis nimirum sapientum ab eo tempore responsis, et explicationibus excrevit. Eandem cantilenam in Pirke Aboth, cap. primo, et nullibi non cantillant. In hisce exponendis totus est Galatinus in libro primo de Arcanis Catholicæ Veritatis, qui Martini Raimundi vitulâ arâsse comperitur. Eorum verò, quæ circa legem hanc eousque per traditionum conservationem confixerunt Judæi Talmudici, consideratio alio in loco nobis occurret. Deinde Judæi legalem illum docendi modum, atque cultûs carnalis ritus omnes, æternos et prorsus immutabiles esse debere autumant; cui errori se opponit Epistolæ ad Hebræos auctor, quem Paulum fuisse, alibi ostensuri sumus. Per observationem autem istorum rituum atque constitutionum una cum ea obedientia, quam propriis viribus legi morali præstare possunt, se justificatos et coram Deo acceptos fore, hariolantur. De hisce verò, cùm ad ἀποστασίας Judaicæ narrationem deventum erit, pluribus, uti diximus, agendum.

CAPUT III.

DIGRESSIO I.—DE ORIGINE LITERARUM.

Investigationis originis literarum rationes—Qui usum literarum antediluvianum statuunt auctores—Pro ea sententia argumenta—An Adamum literas invenisse probabile sit—Literas a Deo creatas nugantur Judæi et Muhammedani—Suidæ et Plinii auctoritas—Enochi prophetia—Sethi columnæ—Kircheri sententia—Ad argumenta pro literis antediluvianis responsio—Sen-

Digitized by Google

tentiam eam suspicionem vocat Augustinus—Prophetia Enochi an scripta sub Veteri Testamento—Contra usum literarum antediluvianarum argumenta —Verbum Dei ante diluvium scriptis non commissum—Literarum inter gentes post diluvium fama nulla—De origine literarum apud gentes testimonia—Literarum Phœnices inventores primi communiter habiti—Literarum ante Mosem nullum certum monumentum aut memoria—Cadmum inter gentes primum literas invenisse constans fama—Usum literarum unde Phœnices (quorum Cadmus erat) didicerunt—Argumenta Kircheri pro literis ante-Sinaiticis examinantur—Mercurius Trismegistus—De libro qui Asclepius dicitur—Liber Bellorum Domini, Num. xxi. 14—De observationibus astronomicis Chaldæorum.

I. Cum theologia, seu veritatis, quæ secundum pietatem est, doctrina, nunc primum literis commissa fuerit, abs opere instituto alienum non videtur, usus literarum, aut scribendi originem paucis investigare. Locum, fateor, haud magni momenti, omnium hominum conjecturis expositum, satisque dudum plurimorum scriptis vexatum aggredimur; sed breves erimus, neque, uti spero, tædio lectori; præsertim, cùm causa haud desit de istiusmodi rerum fontibus ulterius adhuc inquirendi. Cùm enim Deum promissa atque mandata plurima hominibus dedisse, ante νομοθεσίαν illam celeberrimam, quam exposuimus, superiùs demonstraverimus, atque eorum nonnulla fuerint, quæ ad totum genus humanum pertinuerunt, cuncta verò toti ecclesiæ, mediante hoc vel illo administro, data, si modò literarum usum ante hoc tempus cognitum fuisse statuerimus, cur eorum nulla scriptis mandari voluerit, cùm id summo cum omnium beneficio fieri potuerit, prout ex eventu patet, operæ pretium esset inquirere. Imò, non inepte quis hinc conjiceret, literas non antea ortum habuisse, quam lex scripta fuerit, easque, quas Deus digito suo tabulis lapideis signavit, primas omnium fuisse proprie sic dictas; et quoniam in illa sententia ipse sim, quæ in contrarium a viris doctis afferuntur, paucis examini subjicere visum est.

II. Sunt, ideo, qui literarum et scribendi usum antediluvianum adstruunt. Ei sententiæ veri speciem ut imponerent, probationibus, seu potius conjecturis, quas verisimili saltem arbitrantur similes, utuntur. Primò enim Adamum mundi parentem, longa experientia et rerum usu sapientissimum, posterorum bono sedulò invigilantem, literas etiam, tantum humani generis beneficium invenisse, æquum esse ut censeamus judicant. Ita statuit Theod. Bibliander de Origine Literarum, et Angelus Roccha in descriptione Biblioth. Vatican. "In semicolumna lateritia," inquit, "Adam est, per pictoriam artem, satis belle effictus. Supra hujus caput characteres sive literæ antiquiores, nunc Hebraicæ dictæ; ad ejusdem verò Adami pedes inscriptio latina, in hanc legitur verborum formam; 'Adam divinitus edoctus, primus scientiarum et literarum inventor.'" Atque hoc verum fuisse, ipsam rationem persuadere sentit. Eam vero proferendi tædio se oneratum noluit. Ejus auctoritate nititur Hermannus Hugo, de

Digitized by Google

Scribendi Origine, cap. vii. Hisce annumerari possunt, Altissidorensis, Annius Viterbiensis, et Camerarius. Etiam libros quosdam Adamum scripsisse de creatione mundi, et de pœnitentia, Judæi affirmant. "Quæ librorum miracula," inquit Giraldus de Poët. Dial. i., "si non portenta potius, imperitis nostris Christianis quibusdam, illudentes Hebræi narrare consueverunt." Sed quidni Adamum libris usum fuisse audacter dicerent, cum ipsas literas a Deo creatas fuisse, *vespere sabbati* affirment, teste Munstero Annot. in Gen. i. 1. Duos etiam Alcorani versiculos creatos fuisse bis mille annos ante mundum conditum, atque in paradiso Dei manuscriptos nugantur Muhammedani. Suidas in voce Adam, τουτοῦ τίχναι καὶ γράμματα. Quales vero literas intelligat, non ostendit, cùm antea in voce Abraham, dixisset, οὗτος εὗρεν ἱερὰ γράμματα· per quæ verba literas Hebraicas significare voluisse videtur. Deinde Plinii sive auctoritate sive testimonio utuntur, Nat. Hist., lib. vii. cap. lvi. "Literas," inquit, "semper arbitror Assyrias fuisse." Et paulo post: "Ex quo apparet æternus literarum usus;" hoc est, mundo coævus. Porro, Enochi prophetiæ in epistola Judæ mentio facta est. Ea quomodo retineri potuerit in hominum memoria, nisi scriptis commissa fuerit, difficile est conjicere. Dicunt præterea, Sethum Adami filium columnas duas erexisse, *lapideam* unam, alteram *lateritiam*, in quibus solis siderumque cursus, aliasque observationes naturæ rerum inscripsisse eum affirmat Josephus, Antiq. lib. i. cap. ii. Josephi sententiæ subscribunt Polidor. Virgil. lib. i. cap. vi.; Lud. Viv. in lib. viii.; August. de Civit. Dei, cap. xxxix.; aliique. Denique, ni fallor, antea observavimus Maimonidem affirmasse, "Idololatras antediluvianos libros multos in erroris sui perniciosissimi defensione scripsisse."

III. Nemo autem est, qui adeo animose opinionis hujus patrocinium unquam, quod sciam, in se suscepit, ac Athanasius Kircherus, Obelisc. Pamph., lib. i. cap. i. pag. 2, 3. Testimoniis autem nititur Rabbinicis, noviciis omnibus, plerisque ineptissimis; imò, ne quid causæ deesset, figmento monstrosissimo de creatione literarum in paradiso fidem adhibere videtur; saltem Deum librum scripsisse, ac Adamo dedisse, extra controversiam poni velit. Josephi testimonium quoque adducit; sed iis verbis, quæ apud eum nullibi exstant; neque sine dubio exstitere unquam, pag. 7. Chamum impias artes invenisse, quas, quia Noachus noluit permittere ut in *arcam* induceret, saxis et laminis ferreis inscripsisse, nullus dubitat. Sed ita est, vir ille doctus, ut vix ullibi in animum induxisse videatur, quid scribere deberet, sed quid possit; paratus interea credere, quicquid,

—— "Græcia mendax
Audet in historia." . . .—Juv. Sat. x. 174.

IV. Atque hæc sunt argumenta, quibus, ut sententiam istam de literis antediluvianis probabilem reddant, utuntur viri docti. An quod vellent, eorum ope obtinuerint, restat ut paucis videamus.

Digitized by Google

Adamum literas invenisse, tantùm suspicio est, et conjectura, cui, ut assentiamur, ratio nulla cogit. Unde Augustinus, Quæst. sup. Exod. lib. ii. qu. lxix.: "Nonnullis videtur a primis hominibus literas cœpisse, et productas esse ad Noe, atque inde ad parentes Abrahæ, et inde ad populum Israel; sed unde hoc probari possit, ignoro." Qua viri doctissimi ignorantia adhuc laboramus omnes. Post remissum peccatum, "canticum eum Deo dixisse," refert Targum Chald. in Cant. Solom., cap. i. 1. De scriptione nihil addit auctor, quamvis aliàs nugarum plenus. Angelus Roccha imaginibus, nescio quibus, et picturis noviciis in Bibliotheca Vaticana nititur, ipse autem quàm ineptus auctor sit, quàm nullius judicii, postea videbimus. Adamum, verò, artes omnes et scientias non invenisse certum est; imò, forte, ne multas quidem excogitavit, cùm vitam duxerit sine dubio ærumnosissimam, et magna erat ejus miseria, quamdiu viveret. Plinii auctoritas, in hac causa, nulla esse potest; utpote qui de rerum originibus, ultra Græcorum fabulas et conjecturas, nihil sciret, atque ideo in omni vera antiquitate infantissimus. Qui verò mundum æternum fuisse negant, ejus testimonio uti non possunt, non debent; cùm non aliam ob causam æternitatem literarum finxerit, quàm quia mundum initio caruisse censeret.

V. Neque Enochi prophetiæ commemoratio conjecturæ huic fidem afferre, aut auctoritatem videtur. Ejusmodi dictorum memoriam per multa secula, et quidni per omnia, conservare, impossibile videri non debet, iis præsertim, quorum ad stomachum et palatum satisfaciunt traditiones ecclesiasticæ; apud Druidas, non "fas fuisse sacra literis mandare," refert Cæsar, lib. vi. de Bell. Gall. cap. xiv. Eandem disciplinam observâsse Pythagoræos omnes, et Ægyptiorum theologos, notum est; et antea nos ostendimus ex Herodoti lib. ii. Imò Lacedæmonii leges nullas scriptis commiserunt, quod observatum Justiniano, J. 2, S. 20. Refert Plutarchus in vita Lycurgi: Νόμους δὲ, inquit, γεγραμμένους οὐκ ἔθηκεν. Neque tamen concise et laconice dicta memoriæ infixa retinendi spes defuit. Sed traditionibus fidem in hac causa asserere non opus est. Prophetiam enim istam Enochi vel ἀγράφως vel ἐγγράφως exstitisse, per ea omnia secula, ex quo primùm prolata est et innotuit, ad Judæ usque tempora illumque, vel ex traditione, vel ex libris scriptis eam didicisse cur crederemus causa nulla est. Qui eam primus literis mandavit, ἀπὸ Πνεύματος ἁγίου φερόμενος cum esset, aliunde quàm ab ipsius spiritus afflatu illam hausisse credibile non est. Et cur ab oblivione longissima tum temporis vendicaretur, causa erat gravissima. Instabat prope tempus in quo plenissime implenda erat prophetia ista in ecclesiæ Judaicæ πανωλεθρίᾳ, et horrenda destructione, cujus typus et exemplar in diluvio præcessit; prout, eandem cum Juda telam pertexens, docet Petrus, 2 Epist. cap. iii. Antiquissimam ideo judiciorum Dei jam tum exsequendorum prædictionem, ad sanctorum fidem

Digitized by Google

firmandam repetit, et in memoriam revocat, ipse ejus auctor Spiritus Sanctus. Ei autem ad sua iteranda, nec traditionibus, nec libris opus est.

VI. Porro: verum quidem est, Josephum, posteros Sethi (non ipsum Sethum) columnas duas erexisse affirmare, cujus narrationi fidem adhibere nonnullis placet. Quamvis autem nudâ ejus auctoritate, in re sibi minime perspecta, haud vehementer movear, sufficiat in hac causa, eum literarum mentionem facere negare; quamvis eum in tota ista re "incredibili audacia, aut futili credulitate usum fuisse," confidenter pronunciet Hornius, Introduct. ad Geograph. Vet. Hoc autem fieri potuisse, aliis modis absque literarum, proprie sic dictarum, usu, ex Ægyptiis hieroglyphicis palam est. Sed incerta hæc sunt omnia, quibus ad conjecturam hanc stabiliendam, nec rationis monumentum aut pondus, neque umbra inest. Neque valere debebit Maimonidis testimonium adversus validissima ista argumenta, quibus probavimus, idololatras antediluvianos nullos fuisse.

VII. Suspicio, ideo, quorundam de literis Adamicis, aut antediluvianis, nullo modo probabilis est. Rationes autem, quibus (ultra probationum harum infirmitatem), ea omni veri specie, imò et probabilitatis colore destitui, ostendi potest, non desunt; unam aut alteram producere sufficiat. Ea, quam in hujus disputationis initio retulimus, ad litem hanc dimirendam satis valida est. A rerum principio Deus, in usum eum timentium, promissa multa et mandata, quæ fundamenta nullibi habuere, præterquam in liberrima ejus revelatione, hominibus dederat. Absque promissorum et mandatorum illorum cognitione, frustra erat omnis illa naturalis Dei notitia, quam ex lege naturæ insita, vel rerum creatarum contemplatione obtinere potuerint. Deum autem, qui summe bonus est, voluisse, ut mediis omnibus ab ipso concessis, ad vitam æternam obtinendam necessariis uteretur humanum genus, probationum haud eget. Cùm autem ἀναντιῤῥήτως constet, media illa scriptis optime conservari, et in notitiam hominum pervenire potuisse, neque modus ille promissorum præceptorumque divinorum conservandi Deo displicuerit, imò placuerit maxime, quæ ratio idonea reddi potest, cur ante diluvium id fieri noluerit, vel, ut fieret non præceperit, si modo usus literarum tum cognitus esset? Cùm autem nulla vestigia exstent scripturæ alicujus sacræ ex Dei mandato exaratæ ante diluvium, literarum usum tum temporis cognitum non fuisse, noli suspicari, cùm res certa sit. Inde Theophylactus: Οἱ μὲν, inquit, πρὸ τοῦ νόμου ἐκεῖνοι θεῖοι ἄνδρες, οὐ διὰ γραμμάτων καὶ βιβλίων ἐδιδάσκοντο, in Matt.

VIII. Deinde, si in usu communi literæ fuissent ante diluvium, atque proinde iis omnibus cognitæ, qui e clade illa diluviana erant superstites, quî fieri potuisse censebimus, ut cunctas gentes rei præclaræ et utilissimæ in vita humana oblivio extemplo caperet; literarum autem, earumve usûs, memoriam ullam servatam fuisse inter

Digitized by Google

gentes a Babylonica clade undique dispersis, vel famam (tenuissimam licet), superfuisse, ea quæ de illarum prima, hic, illic, inventione passim celebrantur, non permittunt ut credamus. Cùm autem eæ literarum origines, quæ certò investigari possint, non tantùm mundo antediluviano illas abjudicant, sed toti illi temporis seriei, quæ inter diluvium et νομοθεσίαν intercesserit, eas breviter introspicere licet. Quicquid ex veteribus, Herodoto scilicet, Diodoro Siculo, Plinio, Tacito, Lucano, aliisque, de literarum origine corradi potest, in Dialogo i. de poetis retulit Lilius Giraldus, multa inepta et falsa veris miscens. Inter alia, *puncta Hebraica* Judæos, nescio quos, invenisse, et *Mesoroth* appellasse fingit, inepte satis; punctationem Hebraicam non esse *Massora*, neque dici, nôrunt qui nondum ære lavantur; ejus syntagma in librum suum transcripsit Hermannus Hugo, de Origine et Antiquitate Scribendi. Literarum *Phœnicum* ortum, et primum in Græciam adventum, ex antiquorum monumentis diligenter et erudite exposuit V. D. Sam. Bochartus in 2da parte Geograph. Sac., lib. i. cap. xx.; cujus summæ eruditioni et diligentiæ vix aliquid addi potest. Idem præstitit admirabilis vir Josephus Scaliger, Animad. in Euseb. Chron. ad an. 1617. Angelus Roccha in descriptione Bibliothecæ Vaticanæ, multarum in diversis linguis literarum inventores recenset. Omnium autem diligentiam et eruditionem cùm obscurare moliretur, in opere suo magno, cui "Oedipus Ægyptiacus" titulum fecit, Athanasius Kircherus (quo an majore φαντασίᾳ et ostentatione post homines natos opus aliquod literarium in lucem prodiit unquam, equidem vehementer dubito) quid præstiterit, eruditi judicabunt. Nos rem totam, ut illuc pervenire possimus, quo pertendimus, paucis expediemus.

IX. De literarum antiquitate, et primæ inventionis gloriâ, contendunt Assyrii, Ægyptii, Phœnices, atque ipsi etiam Græci; ut Chinensium fabulas taceamus. Literas Assyrias semper fuisse, adeoque æternas, existimasse Plinium ante ostendimus. Phœnices a Syris, seu Assyriis, literas accepisse refert Diodorus Sic. lib. v. Ægyptios literarum usum Mercurium docuisse, Manetho tradidit; referunt Cicero de Nat. Deor. lib. iii., et Plutarchus Sympos. ix. Quæst. iii. Ἑρμῆς, inquit, λέγεται θεῶν ἐν Αἰγύπτῳ γράμματα πρῶτος εὑρεῖν. Græcas, nonnulli Cecropem Atheniensem invenisse scribunt; ita Tacitus Annal. xi. cap. xiv.: "Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum, et temporibus Trojanis Palamedem, Argivum, memorant, sexdecim literarum formas; mox alios, ac præcipuum Simonidem, ceteras reperisse." Cecropem autem Ægypto ortum, atque illinc in Græciam intulisse literas, ferunt. Literarum inter Phœnices, ante Cadmum et Phœnicem fratrem ejus, memoria nulla exstat. Atque hæc pene sunt, quæ de literarum origine cum aliqua veri specie memorantur. Videamus primò, an earum antiquitas supra Mosis tempora hinc elici possit, de aliis postea dicturi. Cecropem, qui et διφυής et αὐτόχθων

Digitized by Google

dicitur, ipsi Mosi coævum fuisse censet Euseb. in Chron., Cadmo antiquiorem. Is autem Mosem 200 ann. juniorem, quàm veteres omnes Christiani, etiam et Porphyrius statuunt; quo nomine apud Georgium Syncellum abunde vapulat.

X. At eum literas invenisse nulla fama est fide digna: quæ dicenda restant forsan fabulam redarguent. Quæ de Hermete, aut Mercurio Ægyptio feruntur, fabulosa esse omnia plurimi arbitrantur. Quintum eum Mercurium fuisse Tullius affirmat, tertio de Natura Deorum: et ab Ægyptiis, quibus leges literasque tradidit, Thoyth appellatum fuisse. Eum autem longo post Mosem tempore vixisse probat Augustinus de Civitat. Dei, lib. xviii. cap. xxxix. Quandocunque autem vixerit, non alias literas quàm hieroglyphicas Ægyptios docuisse videtur; unde de ejus literis Plutarchus, Sympos. ix. Quæst. iii.: *Διὸ καὶ τὸ τῶν γραμμάτων Αἰγύπτιοι πρῶτον ἴβιν γράφουσιν·* hoc est, primæ loco literæ, serpentiphagam illam avem pingunt. Et Kircher., tom. iii. Oed. Ægypt. Dub. ii. p. 47, probat ibin primam fuisse literam apud Ægyptios. Is Mercurius Taautus est, cujus libros accurate recenset, Stromat. Sexto, Clemens Alexandrinus. Quos etiam diligenter inquisivisse Sanchuniathonem refert Philo: *Πολὺ φροντιστικῶς ἐξεμάστευσε τὰ Τααύτου, εἰδὼς, ὅτι τῶν ὑφ' ἥλιον γεγονότων, πρῶτός ἐστι Ταυτὸς ὁ τῶν γραμμάτων τὴν εὕρησιν ἐπινοήσας·*—"Magna cura scrutatus est Taauti libros, cum sciret eorum, qui sub sole fuerunt primum Taautum literarum usum reperisse." Taautum verò hunc filium fuisse, ait, Misoris, fratris Sydyci; qui Dioscuros genuit; quos paulo ante Troica vixisse notum est. Cadmum Græciæ literas intulisse pervetusta est et constans opinio. Illustre imprimis est Herodoti testimonium in Terpsichore, cap. lviii. *Οἱ δὲ Φοίνικες οὗτοι οἱ σὺν Κάδμῳ ἀπικόμενοι, τῶν ἦσαν οἱ Γεφυραῖοι, ἄλλα τε πολλὰ, οἰκήσαντες ταύτην τὴν χώρην, ἐσήγαγον διδασκάλια ἐς τοὺς Ἕλληνας, καὶ δὴ καὶ γράμματα· οὐκ ἐόντα πρὶν Ἕλλησιν, ὡς ἐμοὶ δοκέειν·*—"Phœnices isti, qui cum Cadmo advenerunt, quorum Gephyrei fuêre, dum hanc regionem incolunt, cùm alias multas doctrinas, tum etiam literas in Græciam introduxere, quæ apud Græcos, ut mihi videtur, antea non fuerunt." Et paulo post, de iisdem literis loqui pergens, æquum erat *εἰσαγαγόντων Φοινίκων ἐς τὴν Ἑλλάδα, Φοινικήϊα κεκλῆσθαι*,—"cum ipsas introduxissent Phœnices, ut Phœniciæ dicerentur." Atque ita dicta sunt; seu *Φοινικήϊα σήματα Κάδμου*. Verba sunt Timonis apud Sextum Pyrronium. Et Plutarchus, Sympos. lib. ix. qu. 3: *Φοινίκεια διὰ Κάδμον ὠνομασθέντα*·—"Propter Cadmum Phœniciæ dictæ sunt;" nempe literæ istæ 16, quibus primò usi sunt Græci. Et in Comparat. Aquæ et Ignis, *ἐκ Φοινίκης γράμματα*. Plinius etiam Nat. Hist. lib. vii. cap. lvi., "Literas in Græciam intulisse e Phœnice Cadmum, sedecim numero," affirmat. Et ex Critia Athenæus: *Φοίνικες δὲ εὗρον γράμματ' ἀλεξίλογα*, Deipnos. lib. i.; —"Phœnices invenerunt literas, vocis adjumentum." *Cur autem γράμματα* dicuntur *ἀλεξίλογα*, rationes varias reddit Eustathius in

Digitized by Google

Odyss. xiv.: Ἢ τὰ ἀλέγοντα, ἤγουν βοηθοῦντα εἰς λόγον—"Quibus utimur in sermonem, vel quæ sermonem adjuvant." Aut, δι' ὧν ἀποτελεῖται τὸ πλείω λέγειν,—"quarum ope sermonum fit compendium." Casaubonus in Athenæum, lib. i. cap. xxii., literas putat non inepte dici posse ἀλεξιλόγους, "propter vim orationis in sanandis animi perturbationibus." Secundum illud: Ψυχῆς νοσούσης εἰσὶν ἰατροὶ λόγοι. Tacitus etiam Annal. xi. cap. xiv., "Fama est, Cadmum classe Phœnicum vectum, rudibus adhuc Græcorum populis artis ejus" (scribendi nempe) "auctorem fuisse." Inter epigrammata quæ in Zenonem scripta sunt, quæ memorat in ejus vita Diogenes, Seg. xxx., est illud Zenodoti Stoici, quod sic finitur:—

Εἰ δὲ πάτρα Φοίνισσα, τίς ὁ φθόνος; ἦν καὶ ὁ Κάδμος
Κεῖνος, ἀφ' οὗ γραπτὰν Ἕλλὰς ἴσχει στοιχεῖα·—

"Si patria est Phœnix, quid tum? nam Cadmus et ipse
Phœnix, qui Græcis prima elementa dedit."

Famæ assentitur Clem. Strom. lib. i.: Κάδμος Φοίνιξ ἦν ὁ τῶν γραμμάτων Ἑλλησιν εὑρετὴς, ὡς φησὶν Εὔφορος (Ἔφορος ex correctione Lipsii et Bocharti) ὅθεν καὶ Φοινικήϊα τὰ γράμματα Ἡρόδοτος κεκλῆσθαι γράφει·—"Cadmus Phœnix erat, et apud Græcos literarum inventor, ut ait Ephorus, unde Herodotus scribit literas Phœnicias dici." Ita Suidas etiam in Κάδμος, ubi Zenodoti epigramma ex Diogene recitat; et φοινικήϊα γράμματα apud Hesychium. Ἀπὸ Φοινίκης τῆς Ἀκταίωνος, inquit, φασὶν ὀνομασθῆναι αὐτά. Ab ipso autem Cadmo ita fuisse dictas, cum Phœnix esset, magis probabile; quamvis Actæon Cadmi nepos erat ex filia Autone. Et Lucanus, lib. iii. 220;—

"Phœnices primi, famæ si creditur, ausi
Mansuram rudibus vocem signare figuris."

Quibus verbis refert illud Critiæ apud Athenæum, lib i.: Φοίνικες δ' εὗρον γράμματα ἀλεξίλογα. Alibi autem hieroglyphicum scribendi modum in usu fuisse apud Ægyptios, ante inventum literarum usum, idem Lucanus docet, ubi supra, 223:—

"Nondum flumineas Memphis contexere biblos
Noverat: et saxis tantùm, volucresque feræque,
Sculptaque servabant magicas animalia linguas."

Curtius etiam, lib. iv. cap. iv.: "Hæc gens" (Phœnicum scilicet) "literas prima, aut docuit aut didicit." Et Irenæus, lib. i. cap. xii.: "Græci se a Cadmo sex et decem literas accepisse confitentur, ac postea, temporis progressu, nunc aspiratas, nunc duplices invenisse; postremum vero omnium Palamedem longas adjecisse tradunt." De ullis rerum originibus vix in tota antiquitate constantior fama. Assentitur etiam huic opinioni Kircher.: sed frustra vellet Cadmum Ægyptium fuisse; quod nullis pene rationibus, verbis multis contendit, Oed. Ægypt., tom. iii., diatrib. iii., prælus. pag. 56, 57. Fateor Eusebium ita sensisse, lib. ii. Chron. n. DLXII.: "Phœnix,"

Digitized by Google

inquit, "et Cadmus de Thebis Ægyptiorum in Syriam profecti, apud Tyrum et Sydonem regnaverunt." Contrarium probant, mores, religio, nomina Phœnicia, ab Ægyptiis penitus abhorrentia.

XI. In numero etiam literarum, quas in Græciam Cadmus intulit, non minor est consensus. Sedecim fuere. Ita Tacitus, Plinius, Plutarchus, et Eusebius Chron. lib. ii. num. 16, 17. Bello Trojano Palamedem iis quatuor adjecisse, affirmat Plinius; scilicet, Θ, Ξ, Φ, Χ; et totidem post eum Simonidem Melicum, videl. Ζ, Υ, Ψ, Ω. Apparet itaque Cadmeas fuisse Α, Β, Γ, Δ, Ε, Η, Ι, Κ, Λ, Μ, Ν, Ο, Π, Ρ, Σ, Τ. Plutarchi verba in eundem sensum sunt: *Τὰ δὲ δὴ πρῶτα καὶ φοινίκεια διὰ Κάδμον ὠνομασθέντα, τετράκις ἡ τετρὰς γενομένη παρέσχε· καὶ τῶν αὖθις ἐφευρεθέντων δὲ, Παλαμήδης τε πρότερος τέτταρα, καὶ Σιμωνίδης αὖθις ἄλλα τοσαῦτα προσέθηκε.* Sympos. lib. ix. problem. iii. Et Irenæus, Adversus Marcum Hæret.: *Ἕλληνες ὁμολογοῦσιν ἀπὸ Κάδμου πρῶτον ἓξ καὶ δέκα παρειληφέναι.* At si verum sit, Cadmum sedecim literas in Græciam tantùm attulisse, non apparet illas, istas fuisse, quæ tum Hebræis erant in usu. Ante enim Cadmi tempora lex a Mose scripta est; in qua ubivis occurrunt literæ viginti et duæ; imò in decalogo omnes, una Teth excepta, reperiuntur; si ideo iis literis Cadmus usus esset, cur non reliquas sex Græcis notas fecisse censeamus. Probabile ideo est Phœnices, postquam literarum usum inter Hebræos perspexissent, ad eorum exemplum aliquas, sedecim scilicet, excogitâsse. Istas Cadmus in Græciam intulit. An eædem fuêre cum iis, quæ Samaritanæ dicuntur, incertum. Alphabetum quidem Samaritanum, non nisi serò, viginti duarum literarum numerum recepisse videbimus. Figuras etiam, seu characteres, literarum eos mutasse constat. Literarum itaque memoria ante ætatem Cadmi, apud gentes plane nihil est. Phœnices, quorum Cadmus erat, literarum usum a Syris didicisse auctor est Diodorus Siculus, lib. v. cap. lxxiv. *Σύροι μὲν*, inquit, *εὑρεταὶ τῶν γραμμάτων εἰσί, παρὰ δὲ τούτων Φοίνικες μαθόντες*, etc.;—"Syri literas invenerunt: ab iis edocti Phœnices." Hebræos Syros dictos esse nemo ignorat. Literarum autem usum, non figuras, non numerum, Phœnices a Syris accepisse, ex iis, quæ de Cadmo attulimus, constat. Modi scribendi quidem apud Syros usitati fama aliqua Græciam pervasit, usus, quod apparet, non item. Eum Tæpocon vocant; et fit sinistrorsum. Ita illud scribendi genus vocari ex sexto Pompeio annotat Giraldus. Vocis etymon indagare quidam conati sunt; ni fallar, frustra. Ejus memoria aliqua retenta fuisse videtur in eo genere, quod *βουστροφηδόν* vocârunt. De quo Pausanias in Eliacis; Isidor. Origin., lib. vi. cap. xiii.; Suidas in *ὁ κάτωθεν νόμος*; Meursius Attic. Lec., lib. i.; Vossius Gram., lib. i.; Bochart. Geograph. Sac. pag. 2, lib. i. cap. xx.; aliique agunt. Quænam autem illarum literarum, quas primùm Cadmus in Græciam intulit, illarumve, quibus Iones primùm usi sunt, figuræ fuerint non usquequaque constat. Refert Herodotus, Terpsich. cap. lix., seqq., se, apud Thebanos, in Ismenii

Digitized by Google

Apollinis templo, literas Cadmeas in tripodibus quibusdam incisas, magna ex parte Ionicis similes, vidisse. Epigrammatum primum fuit:—

Ἀμφιτρίων μ' ἀνέθηκε νίων ἀπὸ Τηλεβοάων.

Aliud:—

Σπαῖος πυγμαχίων με ἑκηβόλῳ Ἀπόλλωνι
Νικήσας ἀνέθηκε τεὶν πιερικαλλὲς ἄγαλμα.

Tertium vero:—

Λαοδάμας τρίποδ' αὐτὸν ἱδρυσάμενος Ἀπόλλωνι
Μουναρχίων ἀνέθηκε τεὶν πιερικαλλὲς ἄγαλμα.

Laodamantem autem tripodem hunc ante bellum Trojanum dedicâsse, contra Josephum, qui Græcos usum literarum tunc temporis ignorâsse affirmat, nequicquam probare conatur Cl. Vossius, de Gram. lib. i. cap. x., cùm pene in ipsum illud tempus inciderit ejus regnum. Is enim Eteocleos filius erat, Polynicis verò filius ei bello interfuit. Epigraphas hasce, literis Ionicis priscis, quas Cadmeis similes fuisse affirmat Herodotus, reposuit Josephus Scaliger Animad. in Euseb. Chron. ad numer. Euseb. 1617, secundum typos, quos, ex columnis in hortis Farnesianis Romæ, exscripsit; earum, in primo versiculo, exemplar hoc est:—

AMΠHITPVON. M. ANETHEKEN. EON. AΠO. TELEBOAON.

XII. Hasce verò antiquissimas fuisse apud Græcos literarum figuras, vix sane credidissem, nisi Plinius docuisset antiquas literas Ionicas, a veteribus Latinis parum distetisse, lib. vii. cap. lviii. Et Tacitus, Annal. xi., "Formæ literis Latinis, quæ veterrimis Græcorum."

XIII. Non enim ita abscedunt ab iis, quæ in usu continuo fuere, ut earum notitia et ratio doctissimos antiquorum fugeret; quod tamen de Ionicis legimus. De Eretriis enim, qui tempore Darii regis in regionem quandam Medorum non procul a Babylonia, captivi ducti sunt, ista narrat Philostratus in Vita Apollonii: Γράφοντες τὸν Ἑλλήνων τρόπον, καὶ τὰ γράμματα Ἑλλήνων μὲν, ἀλλ' οὕπω τοιαῦτα ἰδεῖν φασι·—"Literas Græco more scribunt," hoc est, dextrorsum, non sinistrorsum, ut orientales; "et literæ Græcæ quidem, sed quales se nunquam vidisse affirmant." Idem narrat, Græcos, qui Gades incoluerunt, columnis Herculis inscripsisse quædam, οὔτε Αἰγυπτίοις, οὔτε Ἰνδικοῖς γράμμασιν, οὔτε οἵοις ξυμβαλεῖν,—"literis neque Ægyptiis, neque Indicis, neque ab ullo cognitis," lib. v. cap. v. Et tamen eo migrârunt Græci, longe postquam Iones literas Cadmeas didicissent. Phœnicias fuisse arbitror, a quibus istæ superiùs positæ longissime distant.

XIV. Cùm, ideo, palam sit literarum usum, sensim, et per varios gradus, et ex variis occasionibus conatibusque mundo postdiluviano serò admodum innotuisse, utcunque commentum de literis antediluvianis quibusdam placeat, mihi quidem, hercle, non est verisimile.

XV. Pergamus ad ea secula, quæ diluvium proxime secuta sunt,

Digitized by Google

ut vestigia, si fieri possit, literarum ortûs ante legem Mosaicam divinitus latam, scriptamque, indagemus. Athanasius Kircherus datâ operâ Ægyptios ante Mosis tempora literas habuisse probare nititur; eo autem solo argumento utitur, quòd usum literarum edocti sint per Mercurium Trismegistum, quem Mose antiquiorem, Abrahamo coævum, fuisse statuit. Porro, multos eum libros scripsisse, eorumque nonnullos superesse etiamnum contendit. Atque ita demum lite ancipiti decisa, seriò multis verbis triumphum agit. Ast virum illum doctum (cujus an otium aut ingenium magis mirari debeam valde dubito), nil nisi crudas conjecturas, plerumque ineptas, fabulis prodigiosissimis interpolatas congessisse, pluribus in locis spissi operis videtur. Testimonia enim, quibus utitur, ejus generis plerumque sunt, qualia nemo eruditus possit in animum suum inducere recensere, nisi πολυγνωσίας ostentandæ gratiâ. Imò, putidissima sunt hominum indoctorum figmenta, quorum nemo ex veteribus non nugator meminit. In iis autem, quæ paulo melioris notæ videntur, ætatis aut scriptionis Hermeticæ ne γρύ. Quid, quod ipse Athanasius alibi concedat Mercurium hunc literis hieroglyphicis solùm usum fuisse? Cùm enim in mentionem incidisset multorum millium librorum Mercurio huic adscriptorum, addit continuò: "Nolim tamen quenquam hoc loco existimare, Trismegistum integra volumina triginta sex millia scripsisse, sed per ejusmodi libros intelligi proprie certa quædam systemata hieroglyphica, quibus varias artes et scientias indigitabat." Sed et librum, qui adhuc exstat, Asclepium dictum, eidem Mercurio ascribit, vendicatque, et negat ab hæreticis antiquis, quod putant nonnulli, confectum; atque isti argumento digressionem peculiarem dicat. Plane, ubi eam legi, hominis misertus sum. Neque enim mortalium quisquam operam et studium inutiliter magis locare unquam potuit. Qui centones istos ex sacris Scripturis, et Platonicorum philosophorum scriptis evidentissime consarcinatos, per Mercurium illum Trismegistum Mose antiquiorem scriptos esse, in animum inducere potest, is quidem, uti mihi videtur, non tantùm facilem admodum assensum næniis putidissimis ridiculisque paratus est præbere, sed et hoc apud se fixum, ratumque habere, oculos scilicet in sole nunquam aperire, ne lux invito illucesceret. Sed figmenta rhapsodi illius portentosissima deperit Kircherus; etiam horrendam istam blasphemiam, qua Deum ob filii generationem ἀρσενόθηλυν vocat. Atque ut libere dicam, horrenda plane sunt, et scandali plena, quæ in obeliscorum et hieroglyphicorum expositione de *numine triformi*, aliisque blaterat. Idem tamen fatetur "se minime negare posse, multos libros olim circumlatos fuisse supposititios." Antiquorum enim nonnullos ei fraudi concinnandæ studuisse notissimum est. Id nos ex Platone superiùs demonstravimus. De libro autem isto, Mercurio falso ascripto, consulat lector Casaubon. Exer. ci., ad

Digitized by Google

Apparat. Annal. sec. ja. ad num. 18, et discat, quàm inepte plurima finxerit impudentissimus impostor. Multos quidem viros prudentiâ celebres, antiquitus sub Mercurii nomine claros fuisse, memorant Cicero, Plutarchus, aliique. Ex iis unum quem Thoyth seu Thouth aut Touth appellabant, Ægyptios literas docuisse ante ostendimus. Eum ante Mosis tempora vixisse, atque literas proprie sic dictas invenisse, testimonium fide dignum nullum exstat. Et procul omni dubio, si a prima antiquitate usum literarum cognitum habuissent, non ita desipuissent, ut perplexo, obscuro, et inutili animi sensus indicandi modo per hieroglyphica perpetuo uti voluissent. Zoroastrem etiam Mose antiquiorem fuisse, et nescio quos libros scripsisse, aliqui narrant. Sed bene est, quod Porphyrius in Vita Plotini affirmet, se multis argumentis ostendisse, librum Zoroastris nomini inscriptum adulterinum et recentem esse.

XVI. Nugis ideo hisce omissis, videamus quæ seriò in hac causa dici solent. Duo sunt, quæ cum specie aliqua probabilitatis proferunt antiquitatis literarum patroni. Unum est, quod ipse Moses meminit "libri Bellorum Domini," scilicet ante ea tempora scripti, Num. xxi. 14. Verba sunt: עַל־כֵּן יֵאָמַר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת יְהוָה;—"Idcirco dicitur in libro Bellorum Domini:" quibus librum scriptum fuisse antea ostendit. Sed סֵפֶר non tantùm "librum," sed etiam "enarrationem" quamcunque significat. סָפַר proprie est "recensere" aut "numerare;" "scribere," non nisi per accidens. Ita Gen. v. 1, זֶה סֵפֶר, "Hæc est enarratio," scilicet "generationum Adami;" neque in libro aliquid scriptum, sed enarratione quadam dictum, asseritur. Ita nomen antiquum urbis Debir fuisse dicitur קִרְיַת־סֵפֶר, "Kiriath-sepher," Judic. i. 11. Addit Vulgatus, "Id est, civitas literarum;" ex Græca scilicet τῶν LXX. versione, quæ habet πόλις γραμμάτων. Et eadem urbs dicta fuit קִרְיַת־סַנָּה, Joshuæ xv. 49, "Kiriath-sanna;" hoc est, urbs doctrinæ. Per סֵפֶר ideo doctrina seu historia intelligitur; docet enim historia; præsertim ea, quæ est de factis Domini. Deinde יֵאָמַר, non quod *dictum*, sed aliquid *dicendum* denotat, librum Judicum intendi putant Hebræi; ego hunc ipsum Numerorum librum intelligi, puto. "Dicetur," inquit Moses; hoc est, "ex libro Bellorum Domini," celebre erit, et in ore hominum.

XVII. Alterum in hac causa argumentum est; quo etiam utitur Cl. Vossius de Arte Gramm. cap. ix. lib. i. Quod Simplicius, Comment. xlvi. in Aristot. lib. i., De Cœlo, asserat "observationes astronomicas, quas Callisthenes e Babylone Aristotelis jussu miserat, fuisse annorum mille nongentorum trium, quas refert Porphyrius," uti quidam addit, "ad Alexandri Macedonis tempora servatas fuisse;" quod quidem non admodum erat difficile, si Callisthenes eas e Babylone miserit. Sed vixit Simplicius post missionem istam Callistheni-anam annos mille aut eo circiter.

Digitized by Google

XVIII. Quam facile autem sit in annorum recensione labi, præsertim cùm nulla exstant rei gestæ monumenta fida, omnes novimus. Neque Simplicius sententiam propriam exponit, sed, quæ alicubi scripsit Porphyrius, refert; "missæ fuêre," inquit, "observationes astronomicæ, ἃς τινας διηγεῖται ὁ Πορφύριος χιλίων ἐτῶν εἶναι καὶ ἐννεακοσίων τριῶν μέχρι τῶν χρόνων Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος σωζομένας·—Quas Porphyrius mille nongentorum et trium annorum fuisse, et usque ad Alexandri Macedonis tempora servatas, narrat." Quo in opere ista narravit Porphyrius incertum, cùm in τοῖς σωζομένοις verba illa nullibi reperiantur. Berosus eas observationes tantùm annorum 480, hoc est anno 13 Antiochi Soteris, cui illa historica sua obtulit, fuisse affirmat. Epigonus 720 fuisse docuit, teste Plinio, lib. vii. cap. lvi. Observationum autem 470 millium annorum, apud Babylonios, et Caucasi habitatores meminit Marcus Tullius lib. ii. de Divinatione, cap. xlvi.; nihil ex hisce rumoribus certi elici posse, certum est. Deinde observationum astronomicarum memoria per alias artes, sine literis continuari potest; postquam literarum usus repertus est, ea, quæ antea hominum memoriâ, traditionibus, et hieroglyphicis ab interitu conservabantur, iis sunt commissa. Epigenes, aut Epigonus apud Plinium observationes Babyloniorum *coctilibus lateribus inscriptas* fuisse, docet. Quomodo id factum, narrat vetus auctor anonymus, de divina sapientia secundum Ægyptios. "Sapientes," inquit, "Babylonii et Ægyptii mentis acumine ad illa supremi mundi abdita penetrantes, animorum conceptus (sicut ipsi oculati testes sumus), in lapidibus per signa describebant. Idemque in omnibus artibus et scientiis faciebant. Deinde lapides, in quibus illa erant descripta, in templis collocabant, et quasi paginas perlegendas exhibebant, talesque librorum loco illis erant in usu." Addit præterea Clar. Vossius, aitque, nisi ante "legem datam literæ fuissent, cui rei lex tabulis æneis Dei ipsius manibus fuisset scripta?" Æneis, pro lapideis, σφάλμα μνημονικόν est. Sed et facilis responsio; id enim a Deo factum, ut et legis suæ perenni conservationi, et Mosis, adeoque totius populi in literarum usu instructioni consuleret. Quamvis ideo in re non majoris momenti nolim cum quoquam aliter sentiente contentionis serram ducere, neminem tamen adhuc, aut rationibus aut testimoniis fide dignis, usum literarum proprie sic dictarum νομοθεσίᾳ Mosaica antiquiorem demonstrâsse, non dubito affirmare, ita ut plane acquiescam in sententia Eupolemi antiquissimi historiographi apud Græcos, cujus verba refert Clemens Alexandrinus Stromat. lib. i. Τὸν Μωϋσῆ, inquit, φησὶ πρῶτον σοφὸν γένεσθαι καὶ γραμματικὴν πρῶτον τοῖς Ἰουδαίοις παραδοῦναι· καὶ παρὰ Ἰουδαίων Φοίνικας παραλαζεῖν, Ἕλληνας δὲ παρὰ Φοινίκων·—hoc est, "Mosem aiunt, primum sapientem fuisse, eumque primum Judæos literas docuisse, eas verò Phœnices a Judæis accepisse, a Phœnicibus Græcos."

Digitized by Google

DIGRESSIO II.

DE LITERIS ANTIQUIS HEBRÆORUM.

De literis seu characteribus antiquis Hebræorum; quibus lex ab ipso Deo scripta est; atque ad ejus scriptionis normam libri omnes Veteris Testamenti.

I. EXSTAT adhuc, atque olim ab ultima antiquitate Christiana exstitit Pentateuchus Mosaicus, literis istis, quæ vulgò Samaritanæ dicuntur, exaratus; lingua vero Hebræa est. Ejus meminerunt Origenes et Hieronymus. An eorum alteruter ipsum librum, seu ejus exemplar ullum, unquam viderit, incertum. Συλλογῇ istâ, quam veritatis Hebraicæ et translationum Græcanicarum, magnis studiis, magnis sumptibus dedit, ediditque Origenes, in tota veteri ecclesia monumentum literarium nullum erat celebrius. Si Pentateuchum istum Samaritanum vidisset unquam, aut (si viderit) loco aliquo aut pretio habendum esse duxisset, locum sine dubio insignem, aliquem saltem, in opere isto πολυθρυλλήτῳ ei assignâsset, quod tamen abs eo factum non est.

II. Hieronymus textum Samaritanum totidem literis exaratum esse, quot Hebraicus, affirmat; id autem cùm apertissime falsum sit, vir ille doctissimus non nisi ex rumoribus, et aliorum informatione, de eo pronuntiâsse videtur. Etiam illorum uterque scribit, literam Tau apud Samaritanos cruci similem esse. Hieron. in Ezech. cap. ix.: "Ut ad nostra veniamus: antiquis Hebræorum literis, quibus hodie usque utuntur Samaritani, extrema Thau, crucis habet similitudinem." In ea etiam sententia fuêre Tertullianus et Augustinus. Sed literæ Tau nulla omnino apud Ezechielem mentio; ineptissimeque et non sine stupore asinino, de signo crucis frontibus hominum figendo, ex hoc loco nonnulli nugantur. Verba sunt וְהִתְוִיתָ תָּו; quæ recte reddunt nostrates, "And set a mark,"—"Signabis signo." Nam verba intransitiva nomine homogeneo gaudere apud Hebræos, pueri nôrunt. Falsum autem literam ultimam in alphabeto Samaritano σταυροειδῆ esse. Iste autem ejus literæ character, qui in alphabeto, quem ex Vaticana Bibliotheca produxit Schickardus in Bechinath Happerush, sine dubio fictitius est. Fateor quidem in nummis quibusdam figuram crucis non dissimilem, loco ת apparere; de nummis, verò, apud Hieronymum nihil; neque mala ista merx adhuc in pretio ulla erat. Viros, ideo, illos doctissimos Pentateuchum istum Samaritanum, illum saltem, qui etiamnum superest, unquam vidisse probabile non est. Ex eorum, verò, testimonio Samaritanos tum temporis qui erant, Pentateuchum habuisse Mosaicum, lingua quidem Hebræa, charactere, abs eo qui Judæis in usu erat diverso, scriptum, satis liquet. Samaritæ, is populus erant, quem rex Assyriæ Shalmaneser diebus Ezechiæ regis Judæ, annos centum et triginta

Digitized by Google

aut eo circiter, ante captivitatem Babylonicam, in Samariam, aliasque urbes a decem tribubus, quas captivas duxerat, olim habitatas, traduxit. Oriundum e Babele, Cutha, Hava, Chamatha, et Sepharvaim ostendit sacra Scriptura, 2 Reg. xvii. 24: a Cutha, postea Cuthæi dicti sunt. Chaldæi, ideo, et Syri fuêre, quod ex locorum, urbium, regionumque nominibus, e quibus ortum duxerunt, liquet. Illos in primo suo in terram Canaan adventu, ut linguâ vernaculâ, hoc est Syro-chaldæâ, ita literis etiam Chaldaicis usos fuisse, nemini, puto, dubium esse potest. Literarum usum abs ea antiquitate Chaldæis innotuisse, ut nonnulli literas Assyrias æternas fuisse statuerint, ex Plinio antea ostensum. Scribendi itaque artificium, idque Chaldaice, gentibus istis in Samariam traductis notum erat, et familiare. Sedes, ideo, Israëliticas coloni Babylonici, et Syri, propriâ linguâ, avitis moribus utentes, occupârunt. De idolis, quæ primò Dei loco, deinde cum Deo, coluerunt, videl. Succoth Benoth, Nergal, Aschima, Adrammelech, et Anammelech, consulat lector eruditissimum Seldeni de Diis Syris Syntagma.

III. Populus itaque hic abjectissimus, variarum gentium colluvies, et pene nihili, solitudines inhabitantes, sine lege aut rege, Judæis obnoxii, ad captivitatem usque Babylonicam mansit ignobilis et obscurus. Vexati autem leonibus, divinitus, ob terram sanctam contra præcepta Noachica, seu jus naturale idolis pollutam, in eos immissis, cùm Judæi finitimi, quos solos inter viguit veri Dei cultus, iiscum commune nihil habere voluerunt, sacerdotem Jeroboamicum, qui morem Deum colendi, ab Israëlitis scilicet idololatris observatum, eos doceret, a rege Shalmaneser sibi mittendum curârunt. Ei nomen fuisse Dustai scribunt Rabbini. Ita enim loquuntur: סנהריב שלה לכותים רבי דוסתאי בן יסאי ללמדם תורה;—hoc est, "Sennacherib misit Cuthæis Rabbi Dusthai filium Jamæi ad docendum eos legem." Ineptissime suo more; Rabbinum nescio quem fingentes, multa secula ante natum nomen Rabbinicum, eumque a Sennacheribo missum, ad quem negotium hoc nihil pertinet. Portentosa admodum verba sunt, et somniantium deliriis simillima, quæ Epiphanius in hanc rem refert, tantâque incuriâ, ne quid gravius dicam, scripta, ut sacram historiam consuluisse dignatus haud videatur. Etenim primò narrat, "Gentes Assyrias missas esse in Judæam per Nabuchodonosorem, ex rogatu seniorum, qui diebus Jeconiæ in captivitatem abducti sunt;" tot monstra pene quot verba. Deinde, "Ezram missum esse, dicit, Babylone ad erudiendos Samaritas in lege Domini." Μετὰ τοῦ νόμου, inquit, Ἐσδρὰν τινὰ ἱερέα ἀποστέλλουσι παιδευτὴν τοῦ νόμου ἀπὸ Βαζυλῶνος, πρὸς τὸ παιδεῦσαι τοὺς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ καθηθέντας Ἀσσυρίους; neque in tota historia narranda vel semel evigilat. Deinde Samaritas dici vult, quasi custodes: Ἑρμηνεύονται, inquit, Σαμαρεῖται φύλακες, διὰ τὸ ἐν τάξει φυλάκων τετάχθαι ἐν τῇ γῇ, ἢ ἀπὸ τοῦ φύλακας αὐτοὺς εἶναι τῆς κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως διατάξεως·—"Interpretantur Samaritas

Digitized by Google

custodes; quod ii quondam in illa terra custodes collocati sunt; sive, quod a Mose constituti erant, ut legem custodirent." Quæ quamvis sint absurdissima, Dionysius tamen Petavius, Animadvers. in Epiphan. affirmat pene omnes Græcos et Latinos otiosam illam vocis interpretationem amplecti: et sane diserte ei in etymo hoc præivit in Chronicis Eusebius; nisi verba ipsa, "quod lingua latina exprimitur custodes," addita sint a Hieronymo, prout suspicantur Scaliger, et Petavius. Is autem sacerdos quicunque tandem fuerit, de veri Dei cultu nequaquam sollicitus, qui non nisi Hierosolymis solenniter peragi debuerit, impium istum Deum colendi morem, qui apud Israëlitas ante captivitatem invaluerat, novas gentes edocuit. In religionem, ideo, Israëliticam eo modo admissi fuêre Samaritæ, quo in Christianismum per Jesuitas, aliosque emissarios Romanenses Americani; etenim ut negotium conversionis compendifacerent, idola, quæ priùs habuerunt, præsertim penates seu lares domesticos, quos Zemas vocarunt, sanctorum titulis nominibusque insignitos, colendi et adorandi facultatem iis concesserunt. Sed quid ego de Jesuitis audacibus totius religionis Jesu Christi corruptoribus, qui ampliando regno pontificio unice student, loquar, cùm non nisi ex Gentilismo tota ista cæremoniarum seges, quæ ubivis inter Christianos pullulat, et ethnica superstitione, succreverit.

IV. An legem Dei scriptam cum hisce Samaritis communicârit sacerdos iste, incertum est. Nulla ejus rei exstant testimonia, monumenta nulla. Rebus autem Judæorum protritis et in ruinam vergentibus, credibile est Cuthæos hosce capita paulatim extulisse; atque postea, cum captivi abducti sunt Judæi, vacuas eorum sedes occupâsse. An ullatenus in religione Judaica, et Dei cognitione profecerint, an eam penitus abjecerint, incertum. Verum quidem est, cùm reduci populo Judaico, spe participationis privilegiorum, quæ iis reges Persarum concesserant, carnali illecti, adjungere se voluerint, affirmant se Deo sacrificâsse a diebus Esarhaddonis, qui in regionem Samariticam illos traduxerat; vel "non alteri sacrificâsse," Ezræ iv. 2. Nam scriptura ס habet, ק keri. Mendacibus vero hypocritis temporis opportunitates captantibus, ad carnalia sua commoda promovenda, fidem nullam adhibuit populus Dei. Rejecti ideo a primis istis ecclesiæ Judaicæ reformatoribus, totiusque populi reducis suffragiis, ansam dissensionis inter pontifices ortæ captantes, vani hominis ob scelera fugati ope et suasu, templum sibi in monte Gerizim ad illius instar, quod Hierosolymis Judæos moliri conspexerant, ædificârunt. Eos autem ipsum montem finxisse, atque Gerizim falsò vocasse, qui revera is non erat, affirmat Hieronymus, et etiam Epiphanius. Uterque Gerizim juxta Hierichum situm esse contendit, procul satis a Neapoli: eâdem in sententiâ est Mercator; contra quos tamen disputat Masius, Comment. ad viii. Josh. Quo autem religionis sensu abs eo tempore tenebantur, ostendunt eorum

Digitized by Google

temporum historiæ. Etenim demus, Judæorum vulgum mentitum esse, cùm affirment, illos in summitate templi, quod condebant, imaginem columbæ posuisse, quam colerent; quin verissima sint, quæ ex monumentis fide dignis profert Josephus, dubitandi causa nulla est. Cùm, ideo, Antiochus variis afflictionibus ecclesiam vexaret, Samaritas, ne quid mali sibi etiam illinc oriretur suspicantes, palam, literis ad regem datis, omni veri Dei cultui renuntiâsse, auctor iste fide dignissimus probat, Ἀρχαιολ. lib. xii. cap. vii.

V. An usum Pentateuchi sub id tempus receperant, ego quidem vehementer dubito. Cùm, enim, scirent impium istum tyrannum, nihil æque odio habuisse ac sacras literas, quas omni studio ex hominum manibus extorquere, et flammis consumere enitebatur, cumque eo animo fuerint, ut templum suum Jovi Græco dedicandum sponte obtulerint, quid ni legem ipsam comburendam tradidissent, quo utique se a Judaici criminis omni participatione procul abfuisse, luculenter demonstrare potuerint? Sed contrarium persuadere videntur corruptiones, quæ in eorum Pentateucho etiamnum exstant, quas, dum adhuc staret templum, quod in monte Gerizim exstruxerant, id est ante Hyrcani pontificis Judaici regnum, qui templum istud evertit, soloque æquavit, factas fuisse probabile est. Ea autem, qua fide versati sunt in ea religione, quam ingratiis susceperant luculenter demonstrant. Post homines natos, nihil unquam a mortalium scelestissimis tantâ cum nequitiâ et audaciâ impiâ, in religione ulla verâ falsâve, quam sibi colendam statuerint, tentatum aut perpetratum est, quantâ isti impurissimi nebulones in corrumpendis sacris codicibus usi sunt. Minora illa scelera, nominis Sichem in textum intrudendi, et Gerizim loco τοῦ Ebal substituendi, quo errori suo patrocinarentur, mittamus. Illud specta modo, quod decem Dei mandatis alterum addiderunt, nempe scelus proprium. Duobus in locis decalogus enarratur, Exod. xx., quando primum lex data erat, ac Deuteron. v., quando solenniter repetitur; utrobique præceptum illud suum Dei mandatis assuërant; neque Pentateuchi eorum exemplar ullum superest, in quo fraus impiissima non exstet. Verba prout in Bibliis Jaianis et Londinensibus exhibentur ita se habent: "Cum autem introduxerit te Dominus Deus tuus in terram Canaanæorum ad quam vadis possidendam, eriges tibi duos lapides magnos, et oblines eos calce, scribesque super lapides istos omnia verba legis hujus. Postquam enim transiveris Jordanem statues lapides istos, quos ego præcipio vobis hodie in monte Gerizim, et ædificabis ibi altare Domino Deo tuo; altare lapideum; non levabis super eos ferrum. Ex lapidibus informibus ædificabis altare istud Domino Deo tuo, et sacrificabis pacifica, et comedes ibi, et lætaberis coram Domino Deo tuo in monte isto, ultra Jordanem, post occasum solis in terra Canaanæi habitantis in planitie, e regione Gilgal juxta quercum More versus Sichem." Verba hæc, quibus totum scelus

Digitized by Google

suum confirmare student, Deum ipsum in monte Horeb cum lege ipsa pronuntiâsse fingunt audaces impostores. Dositheum notissimum Judaicæ religionis corruptorem, eis Pentateuchum a se interpolatum primum tradidisse arbitratur Usserius, Chron. Sac. cap. vii. Audacis verò istius hominis impostura in textu corrumpendo ibidem specimen edit. Hinc inquam satis apparet, quo animo in sacris versati sint, atque quid de Pentateucho illorum censendum sit, ubicunque a textu Hebraicô discedere comperietur.

VI. At verò circa tempora reditûs ecclesiæ ex Babylone, et templi cultûsque divini instauratione, mirabile quid et plane insolitum, cujus simile aut par nulla antiquiorum temporum memoria, nulla rerum gestarum monumenta memorant, accidisse affirmant nonnulli viri doctissimi. Etenim utrumque populum, Judaicum scilicet, et Cuthæum, quasi conspiratione facta, literas antiquas, a longo tempore antecessoribus suis sibique notas et familiares, abjecisse, atque alterutrum, alterius, Judæos scilicet Chaldaicas, Cuthæos seu Chaldæos, Judaicas, suscepisse arbitrantur. Hoc verò quid rei sit paucis videbimus. Literas istas, quæ vulgo Samaritanæ dicuntur, veteres et primævas fuisse Hebræorum literas docent; iis digito Dei lex exarata, iis totum Vetus Testamentum ex illorum sententia scriptum erat. Hasce unice inter totam gentem usque ad captivitatem Babylonicam in usu fuisse, præterque eas nullas iidem affirmant. Samaritanos Assyrios fuisse, atque scripturam Assyriacam calluisse, antea ostendimus. Ejus usum pene quotidianum apud reges Assyriæ et Babyloniæ, quorum sub imperium, ditionemque fuerunt, illos habuisse, nemo dubitare potest. Istas vero literas illos abdicâsse, atque earum loco Hebræas suscepisse ferunt. Lingua quidem eorum Syro-chaldæa erat, pro temporis ratione mixta; eam illos retinuisse dubium non est. Tantùm *literas* proprias, patrias, pulchras, faciles, sibi probe cognitas, deseruisse, atque deformes istas, hiulcas, perplexas Hebræorum, quibus nunc utuntur, verba nulla, nisi quæ ipsi vix aut ne vix quidem intelligerent, exhibentes, suscepisse perhibentur. Judæi autem, uti dicitur, idem fecêre. Nam duas tribus postquam in captivitate annos aliquot, alii plures, pauciores alii durâssent, propriæ linguæ oblitas fuisse, iidem auctores tradunt. Eam ob causam populus redux, quamvis scripturam in linguam illam, quam dedidicisse fertur, transferri non curaret, tamen literas, quibus exarata erat ab initio, quæque genti toti ab ipsis ejus incunabulis οἰκεῖαι fuêre, et unicæ, abjicere, atque vel novas excogitare, aut Assyrias suscipere statuisse dicitur. Cui fini aut bono, id ei in mentem veniret, equidem non apparet; neque quid commodi inde exspectare ecclesia potuerit. Cùm lingua literis expressa, eadem prorsus permanserit, ex hac literarum permutatione ut quid boni oriretur, impossibile videtur. Neque enim multum ad linguæ cujuscunque peritiam adipiscendam facit, characterum, quibus scribitur, cognitio.

Digitized by Google

VII. Cum, itaque, abs hujus sententiæ auctoribus diversissime sentiam, non abs re propositâ alienum fore judicavi, si rationes et auctoritates, quibus ea nititur, paucis discuterem, atque ea etiam proponerem, quæ me contrariam tenere faciunt; idque nihilo secius faciendum constitui, quamvis ob eam causam, inter alia, petulantissimæ linguæ conviciis nuper agitatus.

VIII. Sententia doctorum virorum in hac materia quænam revera sit exposuimus: ei assertiones quasdam præstruunt, quæ haud magis placent. Illæ itaque primo in loco sunt considerandæ. Primò ideo affirmant: "Judæos durante captivitate linguæ propriæ, et literarum oblitos fuisse;" atque inde necessitatem aliquam mutationis characterum antiquorum inductam fuisse, credi volunt. Sed mihi hoc quidem non verisimile videtur; multo minus fundamentum dubiæ et incertissimæ opinionis exædificandæ satis firmum. Ab excidio templi, urbisque, ad initium regni Cyri, quo rediit populi pars maxima, anni fluxerunt quinquaginta aut eo circiter. Istud temporis spatium plurimos supervixisse et probabile in se est, et sacra pagina testatur. Eosdem enim homines primi conflagrationem, et secundi templi fundamenta vidisse, docet. Tantum autem populum, eorumve plurimos, imò eosdem ipsos homines, infra unius ætatis spatium linguæ suæ vernaculæ, quam etiam præ ceteris omnibus sanctam censuerint, oblitos fuisse, non est admodum credibile.

IX. Deinde; durante ea captivitate, captivorum plerique in iisdem urbibus simul habitabant. Id Deo ita gratiose disponente factum est, quo paratiores ad reditum essent, atque interea sibi invicem solatio. Magnam plebis multitudinem, plurimosque populi seniores, eo loci habitâsse, ubi propheta Ezechiel ministerio suo functus est, ex tota prophetiæ serie apparet. Neque gentibus illis, inter quas dispersi vixerunt, unquam se immiscuerunt; in sacris nulla, in civilibus paucissima habuerunt iiscum communia. Corruptionis aut mutationis linguæ causæ omnes procul abfuêre. In aliarum nationum "visceribus solus habitavit populus iste, neque iis annumeratus est." Nuptias nullas cum Chaldæis contrahebant, affinitates nullas; præterea librorum sacrorum exemplaria sine dubio plurima secum asportaverant; iis usus est Daniel propheta, cap. ix. 2. Ea omnia charactere antiquo et usitato Hebræorum scripta fuisse, nemo negat. Libros alios, ullos, alia lingua, aliis literarum picturis exaratos, vidisse, habuisse, legisse, non apparet, probari non potest. Artes Chaldaicas didicisse illis nefas erat. Etiam cum Judæis in aliis orbis partibus per literas commercium habuisse et credibile est, et epistola ad ipsos Jeremiæ prophetæ indicat. In iis nisi lingua vernacula, literisque antiquis usi fuissent, invicem se tulissent. Porro inter captivos, sacerdotes multi, ac Levitæ fuêre. Hi ad populum in cognitione Dei, ex sacra Scriptura instruendum operam dabant. Id nisi legis lectione atque expositione fieri non potuit. Iis docto-

Digitized by Google

ribus, sacris omnibus, quibus illis extra terræ sanctæ limites uti fas erat, peragendis incubuerunt. Atque hoc linguæ vernaculæ retinendæ medium erat efficacissimum. Etiam ex Dei jussu, et promissis, stabilem spem reditus semper foverunt, atque captivitatis finem avida exspectatione continuò devorabant. Ob eam causam, patriam linguam, literas, mores nisi eos studiose retinuisse censeamus, vix homines fuisse arbitrabimur. Cui bono igitur eorum linguam vel literas addiscerent, quos exitio externo devotos scirent, et a quorum consortio liberationem quotidie exspectarent?

X. Porro: Prophetas per omne illud temporis spatium, quo captivi detinebantur, iis Deus gratiose indulsit. Daniel reditui superfuit. Isti autem et lingua Hebræa ministerio suo functi sunt, et literis usi sunt Hebraicis. Partium aliquarum prophetiæ Danielis, linguam quod attinet, ratio peculiaris est. Eas etiam verò literis Hebraicis exaratas fuisse, nemo dubitat. Dum autem prophetarum horum autographa non solùm exstabant, sed pene uda fuêre e manibus scriptorum, opinari Ezram, iis rejectis, alio charactere prophetias istas descripsisse, pene insanire esse mihi videtur.

XI. Prætenditur autem per omnem Assyriam dispersos vixisse Judæos, atque proinde linguam Assyriorum seu Chaldæorum ita didicisse ut propriæ essent obliti, atque inde evenisse dicunt, quod cùm lex publice post populi reditum plebi promiscuæ recitaretur, Levitæ necesse habuerint verba perlecta Chaldaice interpretari, ut populus sensum eorum perciperet; uti constat ex Nehemiæ viii. 8. Hinc etiam consuetudinem manâsse quidam scribunt legendi et scribendi legem per versus Hebræos et Chaldæos alternatim; ita ut recitato, vel scripto textûs versiculo, statim adjungeretur ejus Targum. Quomodo scripta legis exemplaria adhuc nonnulla exstant. Res: Antea ostendimus, quod etiam ex historia reducum Judæorum plenissime constat, eos, quibus in patriam redeundi Deus animum et facultatem concessit, non admodum dispersos sed in coloniis numerosissimis una vixisse. Reditûs historiam perpendenti, quæ ii. et viii. capit. Ezræ habetur, id manifestum erit. Legis expositionem per Levitas istis verbis narrat Spiritus Sanctus, Nehem. viii. 7, 8: "Levitæ docebant populum legem, populo manente in statione sua; legebant enim librum illum legem Dei explanate, et exponendo sensum, dabant intelligentiam per scripturam ipsam." Qui per expositionem hanc sensûs legis verborum in linguam Chaldaicam translationem, quam Targum vocant Rabbini, intelligere velit, procul omni dubio nemo est, nisi qui cum Rabbinis ineptire mallet, quàm veritatem apertam amplecti. Officium suum in populo docendo Levitas sedulò curasse, narrat vir sanctus. Illos, muneri populum in lege instruendi per ejus expositionem assiduam, sensûs narrationem et prædicationem, Deus præfecerat. Quod ante captivitatem munere mandato fungentes facere soliti fuêre, illud etiam tunc sub ecclesiæ reformatione

Digitized by Google

ista solenni fecisse, testatur sacra historia; legem scilicet publice legebant, sensum narrabant, atque populum ejus intelligentia instruebant; quæ est manifestissima solennis prædicationis verbi descriptio. Denique aperte docet scriptura populum reducem lingua pure Judaica locutum fuisse; atque idcirco in eos, qui ex mixtura impia cum vicinis populis vitium etiam linguæ contraxerant succensuit vehementer Nehemias, cap. ult. 23–25: "Etiam diebus illis," inquit, "vidi Jehudæos consociâsse sibi fœminas Ashdodæas: et filios eorum ex parte loqui Ashdodæe, neque scientes loqui Jehudaice, sed ex lingua cujusque populi sui. Ideo contendi cum eis, maledicens eis; et percutiens," etc. Cur tantopere excandesceret vir sanctus, quod non scirent pure Judaice loqui, sed misto sermone, adeoque barbaro usi sint, si totus populus eodem loquendi imperitiæ vitio laboraverit, causa sane nulla erat. Pentateuchi istius Hebræo-chaldaici exemplar in Bibliotheca Bodleiana inter Cl. Seldeni libros habetur; ipsissimum, ni fallar, quod in sententiæ hujus de corruptione linguæ Judæorum reducum confirmationem trahitur. Illam verò τοῦ Targum dispositionem ad consuetudinem istam, primò textum legendi, deinde paraphrasin Chaldaicam prætensam referre ineptissimum foret. Etenim scriptus est iste codex, quo an antiquioris ejus generis vestigia ullibi exstent, nondum audivi, mille annos ad minimum postquam lingua Syro-chaldæa in usu ullo apud populum Judaicum esse desierit.

XII. Porro: notissimum est colonias diutissime linguam suam incorruptam servare posse, si modo ejusdem labii hominum multitudo magna in eodem loco ætatem degat; neque nuptiis aut commerciis cum aliis populis se immisceat. Exemplo sint Anglo-Saxones in Hibernia. Quandringenti pene anni ad nostrum seculum fluxerunt, ex quo Anglorum haud magna manus in Hiberniam delata, Wexfordiæ sedes posuerit, atque ibi exacte adeo linguam retinuerit vernaculam, ut Camdenus non dubitet affirmare, Anglum si linguam suam patriam rite discere et intelligere velit, Wexfordiam se conferre debere. Vanum ideo est, quod primo in loco in causa hac prætenditur; Judæos scilicet propriæ linguæ fuisse oblitos; cui tamen oblivioni, ex literarum mutatione, ipsâ linguâ retentâ, stulte et incassum subsidium petiissent.

XIII. Deinde literas istas, quæ quadratæ dicuntur, antiquas Assyrias seu Chaldæas fuisse supponunt literarum Judaicarum μισαθίσιως defensores; sed, quo, quæso, argumento ducti, quibus testimoniis freti id affirmant; quæ ratio suadet, ut credamus? nulla exstant, nulla unquam post hominum memoriam exstitere scripta Chaldæorum, aut Assyriorum; nemo est antiquorum, qui ulla a se lecta aut etiam visa affirmet; unde igitur discere possimus, quibus literarum figuris usi fuêre? Targumim quidem eâ linguâ scripta sunt, literis verò, quæ inter Judæos communi in usu fuêre a diebus

Digitized by Google

Ezræ. Neque hoc asserunt veteres sententiæ hujus promicondi. "Ezram literas Hebræas mutâsse," scribit Eusebius; Assyriacis usum fuisse, non docet. "Alias invenit," inquit Hieronymus; de Chaldaicis silet. "Novas excogitavit," ita Beda. Judæi, qui in sententiam mutationis literarum propendunt, harum literarum exemplar, ex scriptione Angelica in pariete, quæ V. Danielis memoratur desumptum esse, nugantur. Johannes Potken Coloniensis, qui primus Europæorum Æthiopice aliquid edidit, linguam et literas Chaldaicas fuisse arbitratus est, ut apparet ex epistola editioni Psalmorum præmissa.

XIV. Futile verò plane est, quod dicunt, non sine Dei providentia factum esse, ut sacræ Scripturæ literis Chaldaicis exararentur, cùm Chaldæorum imperium se per totum orientem longe lateque diffuderit, atque inde veritas largius patefieri potuerit. Futile, inquam, hoc est, idque non uno nomine. Nam, quid, quæso, fructûs aut compendii linguam Hebræam ignorantibus inde accedere poterat, quòd literis Chaldaicis libri sacri scripti essent? Anne enim in addiscenda lingua quidquam inde compendifieri potest, quòd charactere noto scripta sit, et non alio, qui unius horulæ spatio perfectissime capi ac teneri possit? Cùm lingua, quæ sola veritatem cœlestem amplexa est, eadem permanserit, procul omni dubio ad promovendam illius veritatis cognitionem, mutatio ista literarum nihil omnino emolumenti attulit. Deinde imperium Chaldæorum penitus erat subversum, et Chaldæi ad internecionem cæsi, cum prodigiosa hæc μεταμόρφωσις facta esse fingitur. Medos, Persasve, penes quos tunc temporis in oriente erat rerum summa, iisdem cum Chaldæis vel characteribus, vel lingua usos fuisse non liquet. Quid ergo ad promovendam veritatem, ob imperium Chaldæorum facere potuerint nudæ literæ Chaldaicæ, tum cum imperium istud plane esse desierat?

XV. Quoniam autem inter conjecturas incertissimas versamur, ausim ego quovis pignore certare, si arbiter dari possit, literas Samaritanas antiquas Chaldaicas fuisse. Imò neque improbabile est, illas in aliquo usu fuisse inter Israëlitas ante captivitatem decem tribuum. Etenim Judæorum nonnullos linguam Syro-chaldæam seu Assyriam intellexisse, ipsi testati sunt. "Alloquere," inquiunt servi Hezekiæ, "servos tuos Syriace, intelligimus enim," 2 Reg. xviii. 26; et Assyrii etiam Judaice intelligebant, uti ex eodem loco constat. Prout autem utriusque populi lingua, alterutri, aut saltem aliquibus in populo alterutro nota erat, quidni etiam judicemus, Assyriorum literas in aliquo, etiam apud Judæos, usu fuisse, quibus postea Samaritani unice usi sunt, cùm illis patriæ fuerint.

XVI. Judæos odio Samaritarum mutationem hanc literarum fecisse, ne aliquid scilicet in cultu Dei iiscum commune haberent, nonnulli affirmant; et quidni etiam ob eam causam Pentateuchum

Digitized by Google

Mosaicum, quem Samaritæ amplexi sunt, abjicerent? Verum quidem est, Judæos odio immortali prosecutos fuisse Cuthæos, ab ipsis vicissim hostium capitalium loco habitos: sempiterni hujus dissidii, tum, cum de reformatione ecclesiæ Judaicæ agemus, rationes narrandæ sunt. Etiam non negarem, eam esse pravi istius habitûs rationem, ut qui eo penitus sint imbuti, nihil pensi habeant, quid sibi ipsis cedat incommodo, dummodo illos, quibuscum inimicitias exercent, prosternant, et opprimant. At verò Judæos eo insaniæ per odium suum adactos fuisse, ut nullo hostium incommodo aut præjudicio, literas suas antiquas, ab ipso Deo datas, et a divinis omnibus scriptoribus consecratas, missas facerent, aliis nescio quibus ascitis in earum locum, vel noviter fictis et excogitatis, vel a gente omnium superstitiosissima mutuatis, prorsus est incredibile. Litem contestatam cum Judæis, Samaritanos de privilegiis sacris et ecclesiasticis habuisse notum est: æquumne est, ut censeamus Judæos odio isti suo tantopere indulsisse, ut Samaritanis tantam gloriationis materiam concederent, quanta in eo sita esse videtur, quòd isti soli retinerent literas Dei ipsius manu, atque Mosis, exaratas; Judæi autem noviciis nescio quibus profanis uterentur? non ita sane etiamnum iiscum, quibus succenset, agere solet gens ista pervicacissima.

XVII. Atque hæc sunt fundamenta generalia, quæ sententiæ suæ de literarum mutatione Ezraitica præstruunt viri docti; quæ omnia incerta, si non aperte falsa esse, ostendimus. Neque enim aut ratio aut occasio aut causa ulla probabilis *μεταθέσεως διαζοήτου* assignari potest.

XVIII. At factum fuisse probabunt viri docti, quamvis rationes nullæ fuerint cur fieret. Argumenta autem, quibus utuntur, testimonia sunt, et alia rerum monumenta; eorum præcipua, ut videamus utrum paria sint sententiæ huic paradoxæ fidei astruendæ, breviter perpendam.

XIX. Testimoniorum, quibus utuntur, alia e Judæis, ex Christianorum aliquorum scriptis alia, desumpta sunt. Judaicorum palmarium est ex Talmud. Tract. Sanhed. cap. ii. sec. 3: אמר מר זוטרא ואיתימא מר עוקבא בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקדש והידין וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי בידרו להם ישראל כתב אשורית ולשון הקדש והניחו להדיוטות כתב עברית ולשון ארמית מאן הדיוטות אמר רב חסדה כותאי;—id est, "Dixit Mar Zutra etiam et Mar Ukiba. Initio data est lex Israëlitis, scriptura Hebraica et lingua sancta: deinde data est illis tempore Ezræ, scriptura Assyriaca et lingua Syra: peculiariter autem elegerunt sibi scripturam Assyriacam et linguam sanctam. Scriptura verò Hebraica et lingua Syriaca relicta est idiotis; qui sunt illi idiotæ? ait Rab. Chasda, Cuthæi sunt" sive Samaritani. Qui in notioribus aperte falsus est et mendax, non nisi sublestæ fidei in dubiis et incertis haberi debet.

Digitized by Google

Aperte autem falsissima sunt eorum plurima, quæ hic a Zutra et Ukiba memorantur. Quid enim; an Scriptura sacra data est diebus Ezræ linguâ Syro-chaldæâ? falsissimum; cùm minutæ partes quædam unius aut alterius libri ea dialecto scriptæ sint, quas in ea lingua retinuerint. Prophetæ isti, qui Ezræ coævi fuêre, Zacharias, Haggai, Malachias, ne verbum quidem in scriptis suis Chaldaice protulerunt. Targum autem nullum, nisi longo post tempore scriptum erat. Falsissimum deinde Scripturam sacram relictam fuisse Samaritis literis Hebraicis, linguâ verò Assyriacâ. Pentateuchus, qui iis traditus esse dicitur, Hebraicus est, non Chaldaicus, quod omnes nôrunt.

XX. Cùm, ideo, falsissima sint reliqua omnia, quæ asserunt Rabbini isti Amoræi, quidni etiam, quæ de literarum mutatione blaterant, falsa etiam censenda sint? Respondent Judæi Talmudici, ea verba Rabbinorum in Talmude, ac propterea omnia ea loca, quibus literarum Assyriacarum mentio fit, longe aliter interpretanda esse, quàm vulgò accipiuntur. Affirmant enim, scripturam hanc Assyriacam illam ipsam fuisse, qua tabulæ legis scriptæ fuêre, ac proinde totum Vetus Testamentum. Ita Ben Israel ad cap. i. Tract. Talmud. Megilla, "Hæc scriptura," inquit, "qua nos scribimus hodie libros legis et omnem rem sacram, et quæ vocatur scriptura Assuri, ea ipsa est, quæ fuit in tabulis testimonii et libro legis, qui repositus fuit in latere arcæ Domini." Deinde rationem reddunt, cur Assuri dicta sit; Ribbi in Talmud. Tract. Sanhed. cap. ii.: למה נקרא שמה אשורית שמאושרת בכתב, cur vocatur "assuri," quia "meussurith, seu beatificata est in scriptione." Alii alias rationes hujus vocis reddunt; sed de eorum digladiationibus ego nolo quicquam pronunciare, cùm sint mendacissimi nugatores, præsertim antiquiores ad unum omnes. Consulat lector Joseph. de Voysin, Præfat. ad Pugi. Fid. pag. 86, 87; Hottinger. de Nummis Heb. p. 122, 123; Buxtorf. Dissertat. de Literar. Heb. Antiquitate.

XXI. Plurima exstant in ipso opere Talmudico testimonia, magistris antiquioribus ascripta, quàm quæ in contrariam sententiam adferuntur, quæ aperte, directe, et constanter affirmant, literas quadratas, quibus hodie utuntur Judæi et Christiani, antiquas fuisse Hebræorum literas, quibus lex, ac tota Scriptura sacra exarata est. Non opus est, ut ea, vel eorum ulla huc transcriberem, cùm, meo quidem judicio, quæ ab iis dicuntur, parum vel nihil omnino conferant ad litem hanc dirimendam. Illa verò in tanto numero (numerus enim sunt, et præterea nihil) collegit Clariss. Buxtorfius, ut non vereatur Thesin suam hisce verbis finire: "Hoc luce meridiana clariùs ostendisse nos putamus, Hebræorum, quâ veterum, quâ recentium, majorem et meliorem partem, contra quàm alii nobis hactenus persuadere voluerunt, pro literarum Hebraicarum antiquitate stare ac militare."

Digitized by Google

XXII. Sed majoris momenti videntur, quæ apud veteres Christianos nonnullos occurrunt: atque ideo illa etiam sunt breviter percurrenda. Eusebius autem, Hieronymus, et Beda, in causa hac sententiam ferre putantur. Atque ex Eusebio verba hæc proferuntur, Olympiad. 180 an. 2: "Fuit Esdras eruditissimus legis divinæ scriba et clarus omnium Judæorum magister: affirmaturque divinas Scripturas memoriter condidisse, ut et Samaritanis non immiscerentur, literas Judaicas commutâsse." At multimode peccat oratio hæc Eusebiana: neque sententiæ prædictæ asserendæ ullo modo par est. Etenim primò, rumoribus nescio quibus innititur: "affirmatur," inquit, a quibus autem, quandove "affirmaretur" non docet: neque an ipse rumori huic fidem adhibeat ullam. Deinde, mendacii apertissimi reum auctorem, *rumorem* scilicet, laudat. Hic nempe Ezram scripturas amissas memoriter restituisse affirmavit, quo blasphemo figmento, nihil unquam ineptius aut a veritate abhorrentius fingi poterat. Cùm autem testis ullus in mendacio cubans deprehenditur, ut ex æquo et bono fides ei in universum detraheretur justum est. Porro, neque isti, nescio qui, Ezram literarum Chaldaicarum usum introduxisse affirmârunt; sed tantùm literas antiquas mutâsse, quod forsan ad punctorum inventionem referri possit. Hujus autem famæ, Judæos, vel ipsos Samaritanos auctores fuisse constat; quantum autem iis in historia deferendum sit, notissimum est.

XXIII. Quæ ex Hieronymo in præfatione ad libros Regum citantur, ita se habent. "Viginti," inquit, "et duas esse literas apud Hebræos, Syrorum quoque lingua et Chaldæorum testatur; quæ Hebrææ magna ex parte affinis est; nam et ipsi viginti duo habent elementa, eodem sono, sed diversis characteribus; Samaritani etiam Pentateuchum Mosis totidem literis scriptitant, figuris et apicibus tantùm discrepantes. Certumque est Ezram scribam legisque doctorem post captam Hierosolymam et instaurationem templi sub Zorobabel, alias literas reperisse, quibus nunc utimur; cùm ad illud usque tempus iidem Samaritanorum et Hebræorum characteres fuerint." Hæc ille. Ain' vero Hieronyme, *certum* esse Ezram literas a Deo datas abrogâsse, aliasque in earum locum substituisse? *certum* in omnium prophetarum scripta, etiam nonnulla recens edita, manus intulisse? at unde, quæso, hoc *certum*? vel quibus indiciis illud probabile esse sciamus? deinde, quænam illæ, quæso, aliæ literæ, quas eum reperisse *certum* esse dicis? Chaldaicæ? negas id quidem cùm Chaldæos totidem habere, atque hisce affines esse dicis? an novas excogitâsse velis? quo auctore, quave auctoritate illud suspicari possit nondum constat. Ain' etiam Samaritanos Pentateuchum habuisse, totidem literis scriptum, quot Hebraicus? at id quidem aperte falsum est; si eum tum temporis habuerint, cujus exemplaria aliquot ad nos pervenerunt; quicquid autem *certum* sit, in tota hac narratiuncula, credulo Hieronymo mendaces Judæos aliquoties im-

Digitized by Google

posuisse certissimum est. Deinde scire velim quinam sint isti *apices*, quibus præter et ultra figuras, Samaritanorum literas abs Hebraicis discrepare dicit. Literæ, quæ totis figuris discrepant, quomodo apicibus etiam differre dici possint, ego non intelligo. Apices literarum Ezram reperisse non nego, sed per *apices* istos puncta vocalia intendi verissimum esse sentio. Triplicis, ideo, alphabeti hîc meminisse Hieronymus videtur, ex literis viginti et duabus constantis; Syro-chaldæi, Judaici cum apicibus seu punctis ab Ezra adjectis, et alius Judaici quod retinuerunt Samaritani, quod in communi usu apud Judæos fuisse ante Ezram certum esse dicit: atque ita Eusebianum affirmatur, intra breve temporis spatium in illud certum est Hieronymianum excrevit: quod apud Bedam in certissimum evasit, qui diserte Ezram novas literas excogitâsse affirmat: eousque autem eundo incertus primum iste rumor crevit, uti fieri assolet, ut vix apud eruditos aliquos hominis nomine dignus censeatur, qui ei fidem adhibere non est paratus: ut, asinos eos forsan putaret Tacitus, qui Judæos effigiem asini adorâsse negarent, postquam adeo cultûs ejus fama percrebuerat, ut nemo non probatissimorum historicorum illud memoriæ commisisset. Sed cur non æque *semihomines* censendi essent, qui negarent Ezram scripturas penitus omissas denuo restituisse, causa nulla fingi potest. Restitutioni enim Scripturarum amissarum longe plures antiquorum testimonium perhibent quàm literarum permutationi. Irenæus apud Euseb. lib. v. cap. viii.: "Cùm Scripturæ, dum populi Israëlitici captivi sub Nabuchodonosore tenebantur, penitus interiissent, Deus Esdram sacerdotem ex tribu Levi divino Spiritus sui afflatu incitavit, ut cùm libros omnium prophetarum, qui antegressi fuissent, de integro conscriberet, tum legem a Moyse promulgatam populo de integro restitueret." Ita Eusebius, "Affirmatur divinas scripturas memoriter condidisse." Tertullianus de Habit. Mulier., cap. iii.: "Hierosolymis Babylonica expugnatione deletis, omne instrumentum Judaicæ literaturæ per Esdram constat restauratum." Et Basilius Epist. ad Chilonem: "Hic campus, in quo secessu facto, Esdras omnes divinos libros ex mandato Dei eructavit." Similia habet Theodoretus, Præfatione in Psalmos. Etiam ante hos Clemens Alex. Strom. lib. i.: "Esdras Levites, qui factus fuerat sacerdos, prophetavit omnes veteres scripturas rursus renovans." Et pene nemo non antiquorum in eadem est sententia; cùm tamen putidissimum hoc delirium, expresso scripturæ testimonio adversetur, Ezra, cap. viii., ac plane figmentum est blasphemum.

XXIV. Ut aliquid, ideo, momenti aut ponderis ad litem hanc dirimendam testimonia ista habere censerentur, causa nulla est. Testium horum antiquissimus Eusebius vixit annos 800 post mortem Ezræ, cui facinus hoc tribuitur. Eorum seculorum nonnulla celebria fecerunt insignes calamitates, quæ maximam rerum præteritarum ignorantiam intulerunt. Judæi autem postquam aliqua de suis evul-

Digitized by Google

gare cœperunt, post diuturnam miseriam, totum orbem fabulis impudentissimis impleverunt. Ex eorum lacunis depromptæ sunt hæ nugæ. Præterea testibus hisce neutiquam inter se convenit. Quæ sunt falsissima affirmant omnes; nullam temporum historiam, traditionem catholicam nullam, aut famam consentientem, producunt aut urgent; sed tenebrionum quorundam rumorem afferunt, cui auctoritatem tribuere cordati hominis non est. Rabbini, ideo, causæ pondus; iique neque antiquissimi, neque sapientissimi de grege isto: plures doctiores reclamant, quique in ea sunt sententia, quòd novarum literarum usum Ezra induxerit, eas divinitus excogitatas fuisse, atque ita in usum sacrum consecratas, more rabbinico, hoc est, audacter et mendacissime, fingunt. Qui plus velit responsionum adeat Picum Mirand. Epist. ad Amicum Ignot.; Buxtorfium, Thes. de Literar. Heb. Antiq.; Josephum de Voysin, Præfat. ad Pug. Fid.; Kircher. Oed. Ægypt. tom. ii. cap. ii.

XXV. Sed negotium hoc nequaquam expedivimus; qui mutationis literarum Ezraiticæ patrocinium susceperunt, firmissimum causæ præsidium in *nummis* antiquis Hebræorum ponunt. Eorum plurimos *effossos* esse in locis circa Hierusalem, et ubi olim urbs illa stetit, affirmant. Atque hi pene omnes literas Samaritanas inscriptas habent. Paucissimi quidem sunt, in quibus literæ quadratæ apparent; sed ii novicii sunt, post reditum populi ex captivitate cusi; illi alteri antiqui. Hîc μεταθέσεως Ezraiticæ patroni seriò triumphant, atque in eos omnes, quibus adversa sententia arridet, quasi stupidi essent, pervicaces, præfracto ingenio præditi, et qui veritati cedere nescirent, debacchantur. Sed minis terreri, aut conviciis dejici abs ea sententia, quam non nisi serio omnium, quæ ad ejus explanationem faciunt, examine præmisso quis amplexus est, non est hominis veritatem amantis. Spero itaque me sine ullorum offensione testimonium hoc sub examen iterum revocare posse: præsertim cùm ex aliorum indagatione dudum est, quòd criminis falsi meritò suspectum habeatur.

Nonnulla hic supponunt viri docti:—

1. Nummos, qui a nonnullis producuntur, veros esse, et genuinos antiquorum regum Judæorum, stante adhuc templo primo, cusos vel fusos; atque hic fraudem nullam latere aut subesse.

2. Nummos, quibus insculptæ sunt literæ Samaritanæ, cusos fuisse, sub templo primo, eos vero, quibus adhærent literæ quadratæ, sub secundo omnes; certum enim esse, ex hisce scilicet nummis, literas Samaritanas solùm in usu fuisse, ante populi reditum ex captivitate.

3. Unicum tantùm fuisse literarum genus inter Israëlitas ante captivitatem Babylonicam, quod omni usui, cùm sacro tum prophano destinatum erat; ita ut, quo charactere usi sunt in nummis cudendis, eo, neque alio ullo, in omni scriptura usi fuerint.

At vero omnia hæc dubia sunt et incerta; quædam aperte falsa,

Digitized by Google

omni testimonio et probabilitate destituta, prout ex eorum examine patebit.

XXVI. Nummos ex argento et ære conflatos, characteribus Samaritanis, aut certe iis non absimilibus, quæ vulgò ita vocantur, aliquibus in peculio esse, notum est. Illos ex antiquis nummis regum Judæ fuisse viri docti arbitrantur; atque ex iis aliquot scriptis effigiârunt. Novem exhibet Kircherus ex Villalpando aliisque; Hottingerus nonnullos. Quidam etiam habentur in Bibliotheca Bodleiana; qui Cl. Seldeni fuerant. Ipse quidem Seldenus, cùm librum doctissimum de "jure gentium apud Hebræos ediderit," duas tresve effigies, ex aliorum libris mutuatas exhibuit, nondum nummorum ullorum ipse possessor factus, quorum postea quosdam obtinuit, curiosus antiquarum rerum, literarumque, monumentorum indagator. Eorum hic tibi lector ἴχνια exhibere putavi, sed sunt quæ impediunt. Istiusmodi ideo numismata exstare, literis seu characteribus, quos Samaritanos vocant, variegata, libentes confitemur. Quantum auctoritatis habere debeant, restat ut proximo loco despiciamus. Multos in nummis cudendis, ac venditandis, imposturas exercuisse, qui ubivis occurrunt fictitii, neminem, qui non amotæ mentis sit, dubitare permittunt. Haud aliàs forsan, in tota re antiquaria, qua tamen plurimis volupe est homines ἀκάκους ludos facere, deceptio. Quidam lucrifaciendi causa, quidam nefariâ hominum credulorum decipiendi prurigine titillati, imposturæ huic faciendæ operam dederunt. Innumera adhuc exstant istiusmodi παραχαράγματα impostorum figmenta. In Numismatis Ptolemæi Evergetis hic titulus legitur: ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ ΦΥΣΚΩΝΟΣ ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ. Item alius in nummis Αὐλητής dicitur, alius Λάθυρος; Φύσκων autem Αὐλητής et Λάθυρος ridicula fuere improperia, invitis imposita. Non sani hominis est credere, reges superbissimos opprobria sua nummis æternitati consecrâsse. Mirum, ni alicubi exstet Tiberii numisma cum inscriptione, CALDII BIBERII MERONIS.

XXVII. Recte itaque Cardinalis Baronius, ad ann. Christ. 324, n. 113. "Prodierunt," inquit, "hoc nostro seculo, dixerimne impostores; qui obductum crassa rubigine numisma æreum nanciscuntur, formas et literas, quas volunt solerti fingunt industria turpis lucri gratia; non sine magno rei antiquariæ præjudicio." Antiquum autem satis est, et notissimum decipiendi artificium, subterranea inventa fingere. Eo artificio, cùm Virgines Sabinas in potestatem suam redigere vellet, usus est Romulus. Διεδόθη, inquit, in Vita ejus Plutarchus, λόγος ὑπ' αὐτοῦ πρῶτον ὡς θεοῦ τινος ἀνευρήκοι βωμὸν ὑπὸ γῆς κεκρυμμένον· ὠνόμαζον δὲ τὸν θεὸν Κῶνσον·—"Divulgavit Dei cujuspiam defossam se sub terra aram reperisse, Consum Deum vocabant." Inde in proverbium abiit inter Romanos, "Lapidem e sepulchro venerari pro Deo;" quo utitur Cicero pro Plancio, et alibi. Ita Martinus Polonus Chronic. ad ann. Christ. 104, ait Romæ corpus

Digitized by Google

gigantis cujusdam erutum fuisse, cujus altitudo excederet altitudinem murorum; quod Pallantis corpus fuisse, quem occiderit Turnus affirmat; id enim apparere ex epitaphio quod inscriptum erat,—

"Filius Evandri Pallas, quem lancea Turni
Militis occidit, more suo jacet hic."

Quod nescio an compositum fuerit a matre ipsius Evandri, ut loquitur Phavorinus apud Gellium.

XXVIII. Inter innumera fraudis hujus, quæ ubivis exstant non vestigia quidem, sed expressa testimonia, fabulam illam operosissimam de Prospero Fesulano, quam sub titulo Antiquitatum Hetruriæ edidit Curtius Inghiramius, reponendam censeo. Ex eo uno autem discat lector, quantum operis, studii, sumptûs impendere parati sunt, quibus in animo est fallacias tendere, atque alios in fraudem impellere. Globulos quidem, quos memorat, inque iis historias, rerumque figuras, quas edidit virum generosum reperisse, equidem non negarem. Neque enim quenquam hominum adeo perdite sceleratum et nequam fuisse, ut primò longam fabulam alios decipiendi causa fingeret, et pertexeret, deinde se non finxisse juraret, æquum est ut suspicemur. At verò totum opus, viri neque otio, neque ingenio, neque doctrinâ indigentis figmentum et lusum fuisse, qui globulos istos in terra recondidit, nolo suspicari, cùm res manifesta sit. Innumera sunt, quæ imposturam produnt, nam ut in tam longa fabula, tam sibi constans, ita circumstantiarum memor esset, ut ubique τὸ πρῶτον observaret, pene erat impossibile. Cum Phæacibus autem se rem habiturum hariolatus est, cùm illum, quem bellum Catilinarium consumpsit, tot annos ante Christum natum, mentionem expressam illius *crucifixionis* fecisse fingit. Etenim primo globulo, quem uti reliquos *scarith* appellat, hæc verba inscripta erant: "Thesaurum invenisti, locum signa et abi; anno a rege Judæorum nuntiato M.DC.XXIV.," crucifixo M.DC.XCI. Nugæ! Judæorum regem ullum crucifixum iri, nec angelis ullis, nec dæmoni, neque homini prænôsse concessum. Discat hinc lector, quantum sit in rebus hisce inane, et quo usque progressa sit in fingendis rerum antiquarum falsis imaginibus quorundam hominum ingeniosa, sed et nequissima vanitas, quot ibi ex murorum ruderibus, arborum radicibus, speluncarum imis, sigillorum et subscriptionum signa et ἴχνυπα, eruta narrantur? omnes nummi Hebraici, qui ullibi exstare noscuntur signorum numerum, quæ illius libri una pagina exhibet, non æquant; et tamen ea abs uno homine conficta videntur omnia.

XXIX. Hujus notæ erat factum illud Alexandri, quod memorat in ejus Vita Plutarchus; cùm enim ad Gangem pervenisset, et non potuerit militum consensum obtinere, ut flumen transiret, ad gloriam et famam apud posteros multa faciens, grandiora arma et equorum præsepia, et frena majoris ponderis, quàm unquam in usu fuerunt,

Digitized by Google

fabricatus est, et abscondit, nempe ut posteri ea inventuri existimarent milites Alexandri, quorum illa essent arma, et equos, quorum illa essent præsepia et frena, multo excessisse vulgarem hominum et equorum mensuram.

XXX. Postquam autem orientalibus subolere cœpit, quo in pretio apud Europæos essent rerum vetustarum monumenta, nullum non moverunt lapidem, quo iis præstigiis illuderent, et fucum facerent. Dum enim oriens a Christianis teneretur, numismata ulla *Hebraica* ibi effossa fuisse non apparet. Nisi res esset notissima, nemo pene crederet, inveniri adhuc Christianum nomen profitentes, qui longinquas peregrinationes, et periculosissimas susciperent, ad ea visenda, colendaque, quorum aspectum tactumque Muhammedani, qui nudius tertius ea finxerunt, magno pretio vendunt. Narravit non ita pridem mihi vir clarissimus testis αὐτόπτης, omni exceptione major, se in partibus orientalibus vidisse mitram et baculum pastorale Sancti Andreæ, vel Jacobi (nam uter erat non bene memini), quæ magnâ cum religione a plurimis Christianis visebantur, qui pro tanto beneficio plano cuidam Muhammedano, penes quem erant, grates et stipem persolvere necesse habuerunt. Cùm verò is, nescio qua occasione illuc delatus fuerit, ubi thesaurus hic reservatus erat, mitram paulo diligentius inspiciens, illico intexta ei verba Arabica, quibus solennem suam professionem de uno vero Deo, illiusque propheta Muhammede, exprimunt Mussulmanni, uti dici amant, perspexit; et statim non sine detestatione fraudis impiæ, atque credulorum hominum misericordiâ discessit. Hujus generis plurima refert Abraham Ecceliensis in Histor. Arab. cap. vii. et viii., etiam et Kircherus Obelisc. Pamphil. lib. i. cap. ii. p. 10, 11, qui tamen ineptissimæ credulitatis palmam cunctis præripere gestit. Ita ex eo tempore, quo percrebuit opinio Americanorum aliquot ex Israëlitis oriundos fuisse, statim cippi et lapides sepulchrales inventi sunt literis Hebraicis, etiam Samaritanis (quia de earum antiquitate jam divulgata esset sententia), multis in locis in iis orbis partibus, insculpti. Adeo autem ingeniose nequam in hac, uti in omnibus aliis malis artibus, unde spes aliqua lucri effulgere videatur, sunt Judæi orientales, qui fucosæ hujus mercis soli sunt negotiatores, ut vir doctus, qui partes istas peragravit, testatus sit, Judæum a se nummum antiquum, uti videbatur, accepisse, et proximo die una cum eo, quem acceperat attulisse alium ei adeo similem, ut plane is nesciret, uter suus esset. Si vera etiam sint, quæ refert Kircherus, Oed. class. ii. tom. i. cap. ii. sect. ii., litem hanc diriment, sine dubio; sin in falsi crimine cubantia deprehendi possint, fraudi huic tenebris obductæ in lucem proferendæ inservient. Refert autem ea fide Thomæ Obicini Novariensis, fratris e familia Franciscana, quem ille nimiis laudibus ornat; is ideo Thomas inter alia rara antiquitatis monumenta ex oriente allata, ex ipso Monte Horeb epigraphen quandam literis

Digitized by Google

Hebraicis, lapidi ad radices montis posito exaratam, descriptam in Europam secum tulit. Lapidem autem istum, inscriptionis interpretationi Kircherianæ applaudens, illud ipsum altare, quod in Monte Horeb exstruxit Moses fuisse, asserit Checaudus quidam, p. 119, ipse etiam in iis partibus multum diuque versatus. Ipsam autem inscriptionem eo tempore, quo Israëlitæ ex Ægypto reduces in desertis Arabicis commorati sunt, rupi insculptam fuisse non dubitat Kircherus. Ejus autem hoc est *ἐκτύπωμα*.

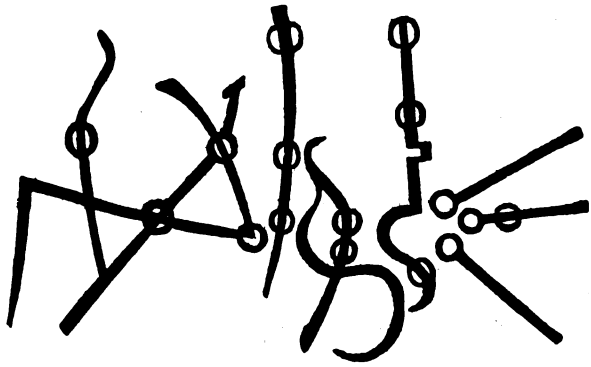

XXXI. Atque hæ fuêre, uti videtur, antiquæ literæ Hebraicæ, quibus Moses et populus Eremeticus, usi fuerunt. Si verò hæc vera sint, quin frustra sit omnis ulterioris disquisitionis in lite hac decidenda labor, nemo, opinor, negabit. Nam sine dubio, literæ hæ, si literæ dicendæ sint, neque Hebrææ sunt, neque Samaritanæ. Ex iis autem verba hæc elicit Kircherus, יי עלמתא יבמז,—"Deus virginem concipere faciet." Phrasi ævo ei haud congruenti, quod ostendit Hottingerus Præf. ad Cip. Hebr. Nam ex deformibus istis lineolis quidvis fingendi æquali cum probabilitate potestatem habuit. Sed quin tota illa Scriptura, cum iis aliis ejusdem generis, quarum ibi loci meminit Kircherus, figmentum fuerit Thomæ istius Obicini, nullus dubito; aut saltem callidi Muhammedani, cum viderent hominem undique corradentem, quæ in Europam secum transportaret, credulo fratri imposuerint. Neque improbabile est symbolum solenne Muhammeticum iis figuris ænigmatice proponi. Ex hisce autem apparet, quantum fidei etiam nummis, qui ex iis locis afferuntur, adhibendum sit.

XXXII. Qui primi mutationis Ezraiticæ mentionem fecerunt, atque literarum Samaritanarum antiquitatem astruxerunt, nummos hosce penitus tacent; eorum nulli inventi sunt, donec passim invaluerat fama literas istas Samariticas antiquissimas fuisse. Itaque fraudi mendacium suppetias tulit. Ut numismata vetusta esse crederentur, literæ, quæ vetustissimæ habebantur, primò iis impressæ

Digitized by Google

sunt, deinde literas istas vetustissimas esse, inde probatur, quia nummis vetustissimis insculptæ. Ita postquam ex Vulgati interpretis lapsu creditum esset, faciem Mosis e Monte Sinai descendentis *cornutam* fuisse, illico cusi nummi sunt cum effigie Mosis cornuta.

XXXIII. Sunt etiam nonnulli literis Samaritanis inscripti, in quibus Tau crucis figuram exhibet. At istius literæ figuram, cruci similem, in usu apud Samaritanos nunquam fuisse multa sunt quæ persuadent. Eorum fictioni occasionem dedit sine dubio Origenis et Hieronymi hallucinatio.

XXXIV. Exstant enim numismata nominibus Dei Cabbalisticis variegata, characteribus Samaritanis expressa. Illa verò non nisi longo, post destructum templum secundum, tempore ficta fuisse, nemo non novit. Etiam sunt, quibus nomen Jesu, qui et Salvator dicitur, literis Samaritanis inscribitur. Hisce verò omnibus fraudem subesse, nemo dubitat. Et quis, quæso, fidem faciet, quicquid horum nummorum reliquum est, ex eadem imposturarum officina non prodiisse.

XXXV. Sed etiam characterem istum, qui Samaritanus dicitur, Judæis ante templi primi eversionem notum fuisse, atque in aliquo usu concedi potest. Judæos olim duplici literarum genere usos fuisse, constans est ipsorum omnium sententia. Id plurimis allatis testimoniis fuse ostendit Buxtorfius. Ex veteribus Christianis in eadem sententia erat Irenæus, lib. vii. cap. xli. Literarum enim sacerdotalium, ab iis, quæ in usu communi fuerunt, discrepantium mentionem facit. Unde auctor Targum id lib. Hesteræ affirmat, Judæos in diebus Purim volumen legis legisse, כמכתב רשם עבראי, "juxta scripturam characteris Hebræorum," Esth. ix. 27; aperte indicans suo judicio legem, alio quoque charactere præter sacrum illum antiquum Hebræorum exaratum fuisse, illo nempe quem Libonæum vocant.

XXXVI. Alias etiam gentes eundem morem usurpâsse, negari non potest. Triplici quidem scribendi genere Ægyptios usos fuisse, testis est Clemens Alexandrinus, Stromat. v. Αὐτίκα, inquit, δὲ οἱ παρ' Αἰγυπτίοις παιδευόμενοι, πρῶτον μὲν πάντων τὴν Αἰγυπτίων γραμμάτων μέθοδον ἐκμανθάνουσι τὴν ἐπιστολογραφικὴν καλουμένην. Δευτέραν δὲ ἱερατικὴν, ᾗ χρῶνται οἱ ἱερογραμματεῖς, ὑστάτην δὲ καὶ τελευταίαν ἱερογλυφικὴν, ἧς ἡ μέν ἐστι διὰ τῶν πρώτων στοιχείων κυριολογική, ἡ δὲ συμβολική. Idem de Æthiopibus narrat Heliodorus lib. iv.: Ἐπελεγόμην τὴν ταινίαν γράμμασιν Αἰθιοπικοῖς, οὐ δημοτικοῖς, ἀλλὰ βασιλικοῖς, ἐστιγμένην· ἃ δὴ τοῖς Αἰγυπτίων ἱερατικοῖς καλουμένοις ὁμοιοῦνται·—"Fasciam perlegi literis Æthiopicis, non vulgaribus, sed regiis notatam, quæ Ægyptiis sacris cognominatis sunt similes." Ita Diogenes Laërtius in Vita Democriti, Segm. 49, postquam catalogum librorum, quos is scripserat, ex Thrasyllo recensuisset, addit: Τάττουσι δέ τινες κατ' ἰδίαν ἐκ τῶν ὑπομνημάτων καὶ ταῦτα; τὸ Περὶ τῶν ἐν Βαβυλῶνι ἱερῶν γραμμάτων. Περὶ τῶν ἐν Μερόῃ

Digitized by Google

ἱερῶν γραμμάτων·—"Sunt qui seorsum commentariis ista constituant; de sacris literis in Babylone, et de sacris literis in Meroe." Duplex ideo literarum genus apud Babylonios et Meroenses in usu erat. Etiam de Græcis Theodoretus, in Genes. quæs. 61: Ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ναοῖς ἴδιοι τινὲς ἦσαν χαρακτῆρες γραμμάτων, οὓς ἱερατικοὺς προσηγόρευον·—"In templis Græcanicis quidam sunt peculiares literarum characteres, quos sacros appellant." Nulla itaque gens fuit, cui literæ notæ essent, quæ uno characterum genere in omnes usus contenta erat. Judæos verò omnia sacra sua palam habuisse, ideoque alio, quàm qui in usu communi fuerit, charactere opus non habuisse, quidam affirmant. Nam ea, inquiunt, sola ratio erat, cur aliæ gentes literas quasdam *crypticas* invenerint, ne sacra scilicet iis scripta in vulgus emanarent. Sed illam solam rationem fuisse ejus moris probare nemo potest. Aliæ causæ esse poterant. Deinde, quamvis Judæi populares suos omnes omnium sacrorum cognitione instruere tenerentur, tamen, ne in gentes profanas effluerent quæ apud eos sacra fuerunt, illis erat religio. Inde rerum Judaicarum, quæ ad religionem spectant, inter omnes gentes tanta ignorantia. Imò, qui Ezram novum scribendi genus excogitâsse arbitrantur, id eum fecisse, ne quid commune in sacris cum vicinis Samaritanis Judæi haberent, affirmant. Haud ideo absimile veri videri potest, Judæos alio characterum genere usos fuisse, isto quod cum gentibus commercio habuerunt, abs illo, quod sacris codicibus describendis consecratum erat.

XXXVII. Fieri etiam potest, ut profano isto literarum genere in sculpturis, incisionibus, toreumatis, cælaturis, aurigraphiis atque id genus aliis, uterentur. Istiusmodi usibus idoneæ videntur literæ Samaritanæ, cùm aliorum omnium respectu deformes sint et præternaturales. Cùm verò id ego alibi dixissem, nescio qui tumultus a viro docto excitati sunt, de literis naturalibus et præternaturalibus, atque istiusmodi nugis, quas, ab atra bile effusas, pudet referre. Scriptioni ineptas et inidoneas volui; atque proinde arbitrarium σύρημα usui, quem diximus peculiariter destinatum. Ita Schickard. in Bechin. Happerusc. pag. 82. "Hiulca," inquit, "deformis, aspera, operosa, et exaratu difficilis, adeoque fictitia est." Similia habet Fullerus Miscellan. Sac. lib. iv. cap. iv.

XXXVIII. Characterem vero hunc Samaritanum illum ipsum esse, quem Judæi, לִיבוֹנָאה vocant, plurimi arbitrantur. De vocabuli istius sensu et *etymo*, inter viros doctos dissensio est; etiam quam ob causam character Samaritanus ita diceretur. Morinus a לבן deducit; inde לִיבֵן; id *sculptrum*, seu *scalprum*, aut *cœlum* esse dicit, atque Libonæa pro re incisa seu sculpta sumit. In illum ideo usum repertus videtur. Etiam apud Rabbinos magnarum literarum mentio est, quibus, uti aiunt, in amuletis veteres usi sunt. Istas Libonæas fuisse affirmat Rabbi Salomon: "Literæ," inquit,

Digitized by Google

"magnæ sunt, quales sunt illæ, quibus scribunt in amuletis, et postium petasis." Verba refert Rab. Azarias, Meor Enaiim, pag. 171. Totam rem luculenter exponit Fullerus loco supra citato, cujus verba ideo hic reponenda duxi. "Ut scriptæ," inquit, "Samaritanorum literæ eædem omnino sint atque siclis inclusæ, non tamen necesse est, has solas, præterea nullas, veteribus fuisse usitatas. Quasi verò uni genti unum duntaxat literarum genus semper in usu fuisse oporteat; id quod vel ipsa experientia facile redarguat apud omnes, credo, gentes maxime humaniores. Certe apud nostrates characteres archivorum proprios multùm a vulgaribus discrepare, videmus. Imò, multiplicem literarum speciem Arabibus familiarem sciunt periti, haud parum inter se discrepantium. Sed obscuriora sunt ista forsan, neque admodum nota studiosis. Illustrissimam autem vetustissimamque Ægyptiorum rempublicam quis ignorat? quid? an uno tantùm characterum genere satis instructam fuisse arbitrabimur; hieroglyphicos eorum characteres summam, ac prope admirandam, a communibus et vulgatis habuisse dissimilitudinem certo certius opinor. Et quisnam illud acriter pugnabit, ut sapientissima Hebræorum gens uni tantummodo literarum formæ, quasi in servitutem perpetuò addicta, adjudicetur? non dubitamus igitur pro duobus illis præcipuis rerum ac negotiorum diversis generibus, sacrorum videlicet et civilium, duplicem ad minimum literarum figuram antiquis Hebræis fuisse consuetam. Quod idem, meo quidem animo, res ipsa illico docere queat; quippe alterum genus scripta Judæorum monumenta ad hodiernum diem affatim exstantia luculenter demonstrant, alterum Samaritanorum libri et numismata ab interitu vendicant." Hæc ille.

XXXIX. Exstant etiam numismata literis quadratis insignita. At ista, inquiunt, "antiqua non sunt." Quid ita? Quia scilicet "literis antiquis non inscribuntur." Istas verò alias literas antiquas esse, unde apparet? Inde, inquiunt, quod "eas antiquis Hebræorum nummis sculptas videmus." Ridicule prorsus; nummi literas Samaritanas antiquas esse, probant; atque vicissim literæ istæ nummos antiquos esse testantur. Sed cusa sunt, inquiunt, hæc posterioris generis numismata sub templo secundo; quî, inquam, aut unde id constet? nempe quia literis Assyriacis insignita sunt, quæ ante id tempus in usu non fuerunt. Atque hic etiam peti τὸ ἐν ἀρχῇ palam est. Sed neque desunt rationes, quæ conjecturas hasce vanitatis arguant. Si enim cusum fuerit id genus nummorum, cui inscribuntur literæ quadratæ sub templo secundo; unde, quæso, evenire censeamus, ut tam rarò ex eo genere ficti, ex altero, quod solùm stante templo primo cusum aut percussum est, frequenter satis inveniantur, ita, ut non vereatur vir doctus affirmare, eos *quotidie* effodi? Populus, qui tempore excidii secundi templi vixit, eo, qui cum primo periit, plurimis calamitatibus per aliquot ante secula protrito, et pene

Digitized by Google

consumpto, multo ditior erat, atque plus nummorum habuit in peculio. Refert etiam historicus, omne genus homines, instante vastatione Romana, totam, quam habuerunt pecuniæ vim, in locis subterraneis abscondidisse. In templi, præterea, atque urbis instauratione credibile est, murorum et ædificiorum omnium ruinas et rudera, per novas incolas ruspata satis fuisse. Deinde urbem ante παναλεθρίαν decretoriam annos quadringentos inhabitavit gens avarissima, quæ nummos quærendi gratiâ in ipsa terræ viscera penetrare non dubitaret. Mirum ideo meritò cuiquam videri possit, tantum eorum nummorum, qui ante captivitatem Babylonicam fusi aut cusi fuerunt, numerum inveniri, cum isti alteri, qui stante templo secundo percussi fuisse dicuntur, adeo sint infrequentes.

XL. Porro, testatur Schickardus se vidisse nummum antiquum Hierosolymis effossum, regno Hebræorum adhuc integro procusum, literis vulgaribus quadratis insignitum, ex unâ parte Solomonis effigiem, et alterâ templi τύπον exhibentem. Negat Villalpandus nummum istum genuinum esse; Kircherus affirmat cum Schickardo. Alii Villalpandum sequi necesse habent; etenim concesso nummo isto esse genuino, illico corrueret tota ea sententia, cujus propugnandæ gratia adeo animose dimicant. Neque tamen sine ratione κρίσιν hanc exercere videri vellent. Aiunt enim Judæis illicitum fuisse, sine mandato speciali animalis cujuscunque effigiem vel imaginem fingere aut pingere; atque proinde nummum, qui vultum hominis exhibeat pro genuino non esse agnoscendum, cùm illis illicitum fuerit istiusmodi effigies cudere. Sed cur quæso "animalis," dicunt? præceptum ad omnem omnium, quæ sunt "in cœlo aut terra, aut aquis similitudinem," se extendit, sive *animalia* sint, sive non. Et tamen cuncta numismata Hebraica, quæ ubivis exstant, istiusmodi rerum effigies exhibent. Urna et Virga Aaronis res in terra existentes fuêre, non minùs quàm ipse Solomon. In idololatriam autem prolapsi τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ non tantùm ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, sed et rerum etiam inanimatarum mutaverunt. Si quid igitur virium huic ratiocinationi inesset, æque summoveret omnes monetas, ac istam vultu Solomonis effigiatam. Neque sane omnino improbabile est, Hebræos veteres siclos nullos figuris aut literarum inscriptionibus variegatos aut insignitos confecisse. Id enim tantùm contendimus, ut omnes nummi hac ratione non obstante eodem loco et pretio habeantur. Veruntamen absolute illicitum fuisse Judæis quamcunque effigiem fingere, modò ad cultum religiosum respectum nullum haberet, nondum probatur. Cùm enim ab imaginibus lege prohibitis maxime abhorruerant, nummis tamen Romanis cum imagine Cæsarea protuberante cusis usi sunt; atque etiamnum per totum orbem regum imagines nummis effigiatas tantùm non adorant. Cùm quidem Pilatus τὰς προτομὰς Καίσαρος in templum intulisset, populus teste Josepho tumultuari cœpit. At eundem populum ejusmodi

Digitized by Google

προτομάς et εἰκόνας in nummis amplexum fuisse novimus. Eas προτομάς Arabes adhuc מחאל seu methalias vocant; unde natum nomen medaliarum jam vulgo receptum; et forsan nostrum "medal." Et auctor Targum in Estheram affirmat, "Mordochæum indutum fuisse veste purpurea depictas habente omnis generis alites et volucres cœli."

XLI. Sicque etiam olim Philistæorum imagunculas, in arcæ reditu sibi oblatas non rejecerunt. Nisi, ideo, qui literarum Hebraicarum mutationis patrocinium susceperunt, eo sint in nummos antiquos imperio, ut in quoscunque velint falsi sententiam ferant pro arbitrio, aliosque ad testimonium dandum admittant, de argumento hoc *nummario* plane actum est. Qui verò ob frigidas hasce conjectiunculas animum suum inducere potest, ut credat prodigiosam mutationem superiùs memoratam factam fuisse, id quidem sine me rivali faciet; neque enim cuiquam imponerem necessitatem credendi quod nolit, aut non credendi quod velit, dummodo mihi meo arbitratu in hisce uti liceat.

XLII. Restat, ut rationes, quæ pro literarum Hebraicarum antiquitate militant, paucis recenseamus. Plurimis autem, quibus insistere solent viri docti, e quorum scriptis peti possint, prætermissis, earum, quæ apud me plurimum valent, capita notâsse sufficiat.

XLIII. Primò igitur, ipsa possessio, de qua per testimonia et conjecturas superiùs allata dejici nequeant, literarum harum antiquitati argumento est. Si loco cedere parati simus ob imbelles istiusmodi adversariorum quorumcunque tandem insultus, nullibi tuti, stabiles, firmi manebimus. Literæ quadratæ, eæque solæ apud ecclesiam in sacris Scripturis exarandis, pene mille annos ex omnium consensu in usu fuêre, antequam mortalium ullus, Judæus aut Christianus illas ad causam dicendam in jus vocavit. Æquumne censebitur, ut tot annorum, imò seculorum, præscriptioni paucorum veterum nudæ affirmationes, recentium crudæ conjecturæ, præjudicarent? Quis, quæso, dixit, scripsit, memoriæ prodidit, sexcentos minimum post Ezræ mortem annos, eum literas a Deo datas, a prophetis omnibus usurpatas abjecisse, exemplaria antiqua sacris istis literis exarata repudiâsse, Samaritanis ablegâsse, novas excogitâsse, aut gentis idololatricæ, maledictæ, nuperrime ob ecclesiam oppressam devastatæ et excisæ in usum sacrum induxisse? Si cui quidem illum ita verbum Dei tractâsse suspicari libeat, eum ego prohibere non possum, cum suspicio in uniuscujusque potestate sita sit; mihi Milesias fabulas narrare, cùm suspiciones istas promunt, videntur.

XLIV. Secundò, superiùs ostendimus, causam justam, legitimam, necessariam, imò aut occasionem leviculam, mutationis hujus prodigiosæ revera nullam fuisse. Neque enim linguæ suæ propriæ in captivitate obliti fuerunt Judæi, neque, si obliti fuissent, ullo modo ei incommodo, quo premebantur, mutatione ista occursum fuisset. Ast nonnisi post obitum Ezræ atque prophetarum omnium, a linguæ

Digitized by Google

primævæ puritate populus iste deficere incepit; idque non ex oblivione, quæ eos durante captivitate cepisse dicitur, sed ex barbarie, et Syriasmo, quem iis cum vicinis gentibus commercium perfricuit. Cùm enim, paulo ante tempora Machabaica, Syriaci imperii dominatu et potentia opprimerentur, huc illuc dispersi nihil sacrum aut integrum in republica aut religione retinerent, etiam linguæ corruptelam admiserunt; hoc verò nihil ad Ezræ tempora, qui literas antiquas possessione sua amovisse dicitur.

XLV. Neque, tertiò, istiusmodi mutatio, si vera potius quam mira loqui vellemus, possibilis censenda erit. Multa Judæorum millia, e sacerdotibus et nobilibus plurimi, in partibus orientalibus durabant, neque Hierosolymas redierunt unquam. Illos sacræ Scripturæ exemplaria apud se retinuisse negare, eorum est, qui moris gentis, pariter ac omnis veteris historiæ sunt ignari. Ea omnia exemplaria charactere illo descripta fuisse, qui in usu antiquo fuerat, necesse est ut concedant etiam qui, mutationem per Ezram factam fuisse, fingunt. Jam verò populum reducem antiquas literas ad Samaritanos ablegâsse, novis excogitatis, aut Assyriacis in eorum locum usumque adscitis, tum cum major pars totius populi sedibus suis orientalibus hærens literas istas antiquas usurparet et retineret, nemo, uti arbitror, nisi præjudiciis occupatus, facile credet. Judæorum autem innumera millia in oriente, seu Babylone et regionibus Assyriacis adjacentibus durâsse, testis est locupletissimus Josephus: intra aliquot annos in tantam multitudinem excreverunt, ut ingentia bella moverent, quæ post multa prælia, quibus victoriam reportaverunt, vix tandem totis viribus imperii Parthici sedata et supressa fuerunt. Hoc autem argumento codices sacros nunquam corruptos fuisse validissime probat auctor Sepher Ikharim, lib. viii. cap. xxii.: "Quum," inquit, "ascendit Ezras e Babylonia, non ascenderant cum eo nisi pauci; magnates vero Israel, sapientes et nobiles omnes manserunt in Babylonia. Quæ cùm ita sint, cùm ibi remansissent omnes magnates et legis periti, non poterat Ezras mutare quidquam in lege; alioqui non fuisset lex ejus consona legi aliorum omnium qui in Babylonia remanserant, et qui versabantur in civitatibus Samariæ, et in terra Assyriæ, aliisque locis, qui cum Ezra ascendere noluerunt." Æque autem militat ratio hæc, quæ sane est validissima, adversus literarum mutationem, ac librorum corruptionem. Quid etiam factum fuisset, cum innumeris istis codicibus, qui literis antiquis exarati, per totum pene orbem dispersi fuêre, nemo adhuc ostendit. Postquam quidem Ezra puncta vocalia excogitâsset, et textui inseruisset, manserunt nihilominus exemplaria innumera per totum orientem, quibus inscripta non fuerunt; idque ob alias rationes, ita ob hanc etiam, quod scilicet res brevis temporis, imò unius ætatis aut seculi non erat, divinum illud *σῦρημα* cum omnibus ubivis gentium Judæis communicare. Plurimi, ideo, antiquis sine punctis exemplaribus usi, alia ex

Digitized by Google

iis descripta posteris eodem modo, quo ab antecessoribus suis sua acceperant, transmiserunt. Atque ita per omnia secula sine punctis exarati codices plurimi semper superstites fuêre. At verò sententiâ hâc virorum doctorum concessâ, rejectione hâc omnium literarum antiquarum factâ, novarumque substitutione intra paucos forsan dies absolutâ, illico per totum orbem quicquid uspiam esset Judæorum in eam ita consensisse, censendum est, ut nullum vestigium, fama, monumentum, vel rumor superfuerit eorum exemplarium, quæ sola ante habuerunt, quæque in partibus aliquibus Scripturæ recens ab ipsis Spiritus Sancti amanuensibus accepissent. Abs eo tempore, quo mutatio hæc literarum facta fingitur, ad absolutum Talmud Babylonicum circa annum Christi 500 aut 600, plurimæ fuêre Judæorum coloniæ, synagogæ, scholæ, successione nunquam interrupta continuatæ, quibus Samaritani, quorum causâ innovatio hæc facta fuisse prætenditur, vix noti fuêre; nedum iiscum quidquam communitatis habuerunt, aut abs illorum commercio, ne superstitionis contagione afficerentur, timuerunt. Prodigii instar esset, neminem ex tot millibus antiqua scripturarum exemplaria, quorum characteres primò ab ipso Deo in ecclesiæ illorum fundatione, deinde a prophetis continuâ successione ad ea tempora, quibus eorum nonnulli vixerant, sacris usibus consecrati fuêre, describenda curâsse. Quocunque tandem tempore puncta excogitata fuerint, planum est, plurima omni seculo exemplaria conservata et descripta fuisse, quibus non intersererentur. At uti fert adversariorum sententia, adscitis semel in usum literis novis, veteres statim e finibus ecclesiæ penitus exterminatæ fuerunt; "credat Apella!"

XLVI. Quartò; innumera exstant veterum Judæorum testimonia, quibus contra figmentum mutationis literarum Ezraiticæ sententiam ferunt. Eorum satis, si quid testimoniorum in hac causa satis censeri possit, dudum produxit Cl. Buxtorfius, ad quem lectorem remittimus.

XLVII. Ultimò; pleraque, quæ de Samaritis istis dicuntur, quæque opinioni de literarum mutatione substruuntur, prorsus sunt incertissima. Quando primum legem Mosaicam receperint, incertum; corrupisse certissimum. An cultum Dei seriò admiserint unquam, incertum; ei palam renuntiâsse, certissimum. An aliqui ex ea gentium colluvie, quæ erant, adhuc supersint, incertum; vel an ex multis seculis superfuerint; nam qui illorum deliria nunc amplectuntur, ortu et sanguine Judæi sunt plerique, si non omnes, ob superstitionem pravam Samaritæ dicti, prout ex Benjamini Itinerario patet. Primum cum istis, qui ita vulgò dicuntur commercium nobilissimo Scaligero debemus. Is primus ad eos scripsit, et Perescio ut in orientem mitteret ad Pentateuchi eorum exemplar obtinendum auctor erat, ut in Vita Peirescii refert Gassendus, p. 157.

XLVIII. Quid ea missione præstitum sit idem auctor ostendit,

Digitized by Google

pag. 327. Diem suum obiisse Scaligerum, antequam ad manus ejus Pentateuchi exemplar ullum perlatum fuerit, idem narrat. Alphabetum quidem ante acceperat, atque fragmenta quædam de anni temporumque computo. Abs eo tempore *semihomines* pronunciati sunt omnes, qui non crederent, literas eorum, quarum figuras ipse pene solus in tota Europa haberet, antiquissimas Hebræas fuisse. Ita enim se comparaverat vir ille summus, ut neminem ne in leviculis quidem a se dissentire absque conviciis pateretur. Benjaminus Tudelensis in Itinerario suo affirmat, Samaritas istos, qui eo tempore, cum is *orientem* peragraret, vixerunt, tribus literis, scilicet חחע caruisse; quod nullo modo fieri potuisse, si antiquis Hebræorum literis uterentur, omnes nôrunt; cum רֵיׁש ה saltem mentio specialis facta sit. Mentitum quidem Benjaminum fuisse, multi affirmant. Fateor ego Judæum eum fuisse, atque, ideo, in gentis suæ rebus et conditionibus enarrandis meritò suspectum. Sed mendacem fuisse, atque in ipsa hac narratione mentitum dicere haud sufficit, nisi convicii inferendi causa gravis præstò sit. Inquiunt ergo, omnia exemplaria Pentateuchi, quæ in Europam allata sunt, probant eum audacter et imperite mentitum fuisse. At verò omnia illa exemplaria multo sunt ætate Benjamini recentiora. Quæ et quot sint docet Morinus in Opusc. Samarit. et Hottingerus Smeg. Oriental. lib. iii. part. ii. cap. iv., aliique. Eorum nullum est, quod annis abhinc trecentis exstitit. Cùm, ideo, nefariam in corrumpendo sacro textu illorum hominum audaciam ostendimus, quis nobis fidem faciet, illos, pro libitu, quicquid vellent in literis suis innovatos non fuisse? Neque tamen hæc ideo a me dicuntur, quasi fidem Benjamino adhibere statutum esset; quamvis sciam, illum haud minoris auctoritatis apud doctos esse debere, quam illorum ulli, qui inter Judæos mutationi literarum Ezraiticæ, de qua egimus, testimonium perhibuerunt.

XLIX. Vereor autem ne diutius quam par est, hisce minutiis immoratus sim; quod sane, haudquaquam fecissem, nisi conspicerem, sententiam hanc de mutatis antiquis literis Hebraicis, locum primarium obtinere inter perniciosas istas opiniones, quas docti quidam viri in præjudicium Veritatis Hebraicæ fovent, atque data opera propugnant.

CAPUT IV.

DE THEOLOGIA MOSAICA.

Legislationis Sinaiticæ fama—Ante eam leges nullibi publice sancitæ; nedum scriptæ—Mosem antiquissimum legislatorem agnoscunt Gentiles—Legum origines Deo ascriptæ—Zaleucus inter gentes primus leges scriptis commisit—Ejus ætas—Mosaicæ theologiæ fundamenta—Primum; Revelatio divina

Digitized by Google

unica norma cultus religiosi—Cultus Dei arbitrio hominum nunquam permissus—Primi istius fundamenti explicatio, et confirmatio—Nulla doctrina infallibiliter vera censenda, nisi quæ et quatenus immediate a Deo revelatur—Omnia Dei instituta summa animi submissione observanda—Nihil non institutum Deo in cultu suo gratum—Fundamentum hoc pœnâ transgressorum stabilitum—Secundum; Justificatio ex mera gratia—Ejus partes—Miseriæ naturalis agnitio—Omnia privilegia gratuitò peccatoribus indignis concessa—Virium spiritualium destitutio—Reconciliatio per sacrificalem peccatorum expiationem—Sacrificiorum brutorum animalium in eum finem ἀνωφελεία—Verum summum pontificem omnia peccata in sua persona laturum—Tertium; Cultum ceremonialem non fore absolute æternum—Terminus ei præstitutus—Omnibus Christus expositus—Ecclesiæ Judaicæ gloria, sanctitas, fides—Ministerium propheticum.

I. CELEBERRIMÆ νομοθεσίας Mosaicæ, quam paucis enarravimus, famam, in totum pene orbem mature transgressam esse, docent omnis rerum antiquarum memoria, et originum legum monumenta. Literarum quidem usum ante id tempus populis cognitum fuisse, non desunt qui affirmant. Quæ me impediunt, quo minus idem cum eis sentiam, alibi sunt exposita. At nemo est, quod sciam, qui docuerit, leges inter humanum genus scriptas fuisse, hisce Dei anteriores. Imò meræ conjecturæ sunt, quæ afferuntur ad probandum scriptionem ullam eam anteivisse, quam exaravit ipse Deus in tabulis lapideis. Neque, ut pergamus viam institutam, statas ullas leges quamvis ἀγράφους, ultra rectæ rationis dictamina, populos ad sui regimen constituisse ante seculum Mosaicum, idoneo ullo testimonio confirmatur. Principiis istis rerum, gentium, nationumque, eorum arbitria, penes quos erat imperium, lex erant publicæ societatis. Ut commune illud æquum bonumque, quod naturæ humanæ congruum est, atque consuetudines antiquas, et rationis utilitatisque principia, quibus fretus populus in corpus coalescit, sancte observarent, ab iis vicissim exspectabatur. Sanctissimæ verò νομοθεσίας hujus famam latissime se fusuram prædixerat Spiritus Sanctus, Deut. iv. 5, 6, "Vide, docui vos statuta et judicia, quemadmodum mihi præcepit Jehova Deus meus. Observabitis ergo atque facietis; nam hæc est sapientia vestra et prudentia vestra ante oculos populorum, qui audientes omnia statuta ista, dicent, Tantùm populus iste maximus populus sapiens est et prudens." Auditâ scilicet hâc legislatione, legumque harum æquitate perceptâ, se ipsos stultitiæ et temeritatis arguent, quod eousque vagi et instabiles vixerint, ferarum pene in modum, legibus soluti. Qui ideo populorum bono invigilabant, hoc Dei in gentem illam collatum beneficium sedulò apud suos exprimere et imitari conati sunt: agnoscunt enim Græcorum sapientissimi, Mosem fuisse omnium primum legislatorem. Ita Diodorus Sicul. Bib. lib. i. cap. xciv.: Μετὰ γὰρ τὴν παλαιὰν τοῦ κατ' Αἴγυπτον βίου κατάστασιν, τὴν μυθολογουμένην γεγονέναι ἐπί τε θεῶν καὶ τῶν ἡρώων, πεῖσαι φασὶ ἐγγράπτοις νόμοις πρῶτον χρήσασθαι τὰ πλήθη καὶ βιοῦν τὸν Μωσῆν, ἄνδρα καὶ τῇ ψυχῇ μέγαν καὶ τῷ βίῳ ἱκανώτατον μνημονευόμενον·—

Digitized by Google

"Secundum veterem, quæ in Ægypto fuit, vitæ institutionem, quæ sub diis et heroibus fuisse fabulose perhibetur, multitudini primum, ut scriptis legibus uteretur et viveret, persuasisse ferunt Mosem; virum et animi magnitudine et vitæ commoditate commendatissimum.

II. Omne jus, ac potestatem, unius pluriumve in alios, ab ipso Deo originem suam ducere, perspectum semper habuerunt sapientes. Cùm enim in Deo omnis potestas *καθ' ὑπεροχήν* sita sit, rectissime arbitrati sunt, neminem nisi per eum illius participem rite fieri posse; atque proinde, ut ejus numine leges populorum societati imponerentur æquum censebant. Veritatem autem istam in *νομοθεσίᾳ* hac Mosaica consignatam aut viderant aut audiverant. Hinc celeberrimi inter gentes legumlatores, Zaleucus, Lycurgus, Minos, Numa, se leges, quibus populos astringere in animo habuerunt, a diis, nescio quibus, hic scilicet in nemore Aricino ab Ægeria, ille in Antro Cretensi a Jove, iste Delphis ab Apolline: primus a Minerva, accepisse constanter finxerunt. Neque enim alio figmenta illa ortum suum acceptum ferunt, quam ad celeberrimæ hujus legislationis Israëliticæ famam.

III. Qui autem primus inter gentes leges scripsit Zaleucus erat Locrensis, qui vixit vel paulo ante, vel circa, captivitatem Babylonicam. Strabo de Locrensibus: *Πρῶτοι δὲ νόμοις ἐγγραπτοῖς χρήσασθαι πεπιστευμένοι εἰσί.* Et Marcianus Heracleotes:—

—— *Οἱ δὲ λεγόμενα*
Ἐπιζεφύριοι πλησίον πεῖνται Λοκροὶ
Τούτους δὲ πρώτους φασὶ χρήσασθαι νόμοις
Γραπτοῖσιν, οὓς Ζάλευκος ὑποθέσθαι δοκεῖ.

Etenim inter leges Lycurgi erat, ne scriberentur.

IV. Reverto ad propositum. Mosaicæ theologiæ, cujus revelationem exposuimus, generalia quædam fuêre capita, seu principia sanctissima, quibus tanquam immotis fundamentis, doctrina cœlestis, et omnis cultus divini institutiones innitebantur. Ea breviter sunt percurrenda.

V. "Revelationem divinam, unicum esse fundamentum, solam normam, regulam unicam omnis cultus religiosi, qui Deo gratus sit aut acceptus, primum locum occupat in hac theologia."

VI. Veritas hæc, si quæ alia in religione, maxime cognitu necessaria, jam tandem memoriæ æternæ consecratur, fidis literarum divinarum monumentis tradita. Deus quidem neutiquam a jactis mundi fundamentis concessit, ut hominum arbitrium cultui suo modum daret aut mensuram. Verùm eximium hoc veræ theologiæ fundamentum, usque ad legislationem hanc Mosaicam, multa caligine erat circumseptum. Multa præterea, in Dei conniventiâ, absque increpatione publicâ præterita sunt, ei haudquaquam grata. Jam verò tandem principii hujus clare revelati observatio religiosa pars

Digitized by Google

celebris evasit cultus divini. In eo autem tria hæc insunt, quorum in libris Vet. Test. frequens est memoria.

VII. Primò enim docet principium istud theologicum, nullas doctrinas de Deo aut cultu ejus, eas solas præter quas ipse revelaverat, infallibilis aut indubiæ veritatis in religione esse censendas: Deut. iv. 2, "Ne addite ad verbum illud, quod ego præcipio vobis;" et cap. xii. 32. Illa sola veritas salutaris est et vivifica, quæ scripta. Ea doceri debet, exponi debet, augeri a quopiam non item.

VIII. Porro: eadem veritas docet omnia et singula a Deo in cultu suo instituta, utcunque rationi absona, difficilia, inutilia videri poterint, ob supremam illius auctoritatem, qui ea instituit, sanxit, summâ esse cum religione et animi submissione observanda et colenda. Etenim institutionum Judaicarum plurimæ fuêre arbitrariæ, e solo legislatoris beneplacito promanantes, atque αὐτοκρατορίας jure latæ; totumque earum corpus ζυγὸν δυσβάστακτον fuisse testatur Petrus, Actor. xv. 10, cui opponitur Christianorum λατρεία λογική. Unam ob Dei voluntatem præceptivam, ea omnia erant religiose observanda. Hisce nihil omnino in cultu Dei addendum, primi istius fundamenti est, quod restat. Atque hæc omnia secundo Decalogi præcepto sunt sancita.

IX. Cùm autem proni sint superbi homunciones proprii cordis figmenta speciosis prætextibus delinita, σοφίας præsertim ἐν ἐθελοθρησκείᾳ καὶ ταπεινοφροσύνῃ positæ, in cultum religiosum inferre, quod omnium seculorum experientia testatur, ut hanc theologiæ novæ partem inviolabilem prorsus et sacram in posterum præstaret, eam horrendâ illorum, qui primi ab ejus imperio defecerunt, pœnâ Deus firmavit et stabilivit. Postquam enim ipse ignem e cœlo in altare, Spiritus Sancti typum et emblema dimiserat; et filii summi sacerdotis, ad mentem ejus non advertentes, igne alieno in sacris usi essent, illico quod nomen Dei non rite sanctificâssent, ipsi igne sunt absumpti. Atque hoc primum est in theologiæ ampliatione hac Mosaica, veritatis divinæ fundamentum, quod æternitati solenniter consecratur.

X. "Justitiam, coram Deo acceptationem, a peccatis liberationem, salutem denique æternam, non nisi ex mera gratia, per semen promissum esse exspectanda, proximo in loco indicavit hæc theologia." Promittitur nempe pacis, Deum inter atque homines, internuncius, qui per sui sacrificium æternum nacturus esset redemptionem, et peccatores Deo reconciliaturus. Ei in solidum ascribendam esse omnem apud Deum gratiam docuit. Salutare itaque illud theologiæ supernaturalis, seu peccatorum Deo reconciliandorum fundamentum, quod primi promissi datione, deinde fœderis cum Noacho renovatione, obscuriùs paulo erat editum, Abrahamo verò clariùs expositum, nunc palam et aperte explicatur. In eo autem continentur eximia hæc novæ theologiæ dogmata.

Digitized by Google

XI. 1. "Theologos istos, qui veritatis hujus cœlestis luce nunc domati fuêre, in se quidem miserrimos fuisse peccatores, perditos, maledictos, iræ non minus quam alii, filios, neque eis meliores, quos in hac gratiæ suæ patefactione Deo præterire placuerit." Hoc quicquid est miseriæ spiritualis novos hosce theologos Deus solenniter agnoscere et confiteri adegit, quo acrior et firmior ejus sensus in corda et conscientias eorum penetraret: Deut. xxvi. 5, "Protestaberis dicens coram Jehova Deo tuo, Syrus miser erat pater meus."

XII. 2. "Privilegia spiritualia, quæcunque vel ipsi vel eorum progenitores obtinuerunt, beneficia insuper singularia, quorum erant facti participes, omnia ex mera Dei gratia, absque ullo operum aut officiorum eorum intuitu, eis contigisse." Insignis præ aliis in eum finem locus est, qui habetur, Deut. ix. 4–6; cui addi possunt, cap. vii. 6–9, et x. 15.

XIII. 3. "Quamvis Deus inenarrabile verbi sui beneficium apud eos collocâsset, se tamen usque adeo viribus spiritualibus fuisse destitutos, ut nisi ipse gratia sua efficaci et verticordia adhæc eis subvenire dignaretur, nequicquam eo se usuros, quod quidem ad Deo placendum, et salutem æternam obtinendam attinet," Deut. xxix. 4, xxx. 6.

XIV. 4. "Reconciliationem, peccatorum expiationem, et remissionem, per sacrificium sanguineum procurari debere." Id nulla non instituta docuere; solenne præsertim illud sacrificii die expiationis quotannis offerendi, Levit. xvi.; inde illud apostoli, Heb. ix. 22, Σχεδὸν ἐν αἵματι πάντα καθαρίζεται κατὰ τὸν νόμον, καὶ χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις.

XV. 5. "Nulla animalium brutorum sacrificia per se idonea aut paria fuisse tollendo peccato, ita ut perfecte ab eorum reatu liber evaderet, qui per ea ad Deum accedere, atque favorem ejus exspectare velit." Ideoque ea omnia in hunc finem instituta fuisse, ut præstantius aliud sacrificium præfigurarent. Hinc ideo evenit, quod cùm theologi veri sacrificiorum horum usûs cognitionem amisissent, fidemque adeo in Messiam venturum decoxissent, nullibi securi aut a conscientiæ stimulis, legisque exsecrationis sensu liberi, in horrendam idololatriam sint prolapsi, Mic. vi. 6–8.

XVI. 6. "Summum pontificem in persona sua totius populi peccata laturum omnia," Exod. xxviii. 38. Atque hæc secundo illo fundamento contenta fuêre.

XVII. Tertii fundamenti loco docuit hæc theologia: "Omnes hasce cultus religiosi institutiones, utcunque præcellentes et gloria plenas, quorum beneficii qui forent participes, eximium, et ultra aliorum sortem, honorem assequerentur, ad præstitutum tempus tantùm duraturas, atque certam habuisse periodum præscriptam, ultra quam nemini eis adhærere fas esset." Nempe venturum illum tandem, cui omnia erant reposita, legislatoris auctoritate instructum, qui Dei vol-

Digitized by Google

untatem perfectissime annunciaret, cujus verbo sub pœna exterminationis ex populo Dei, dicto obedientes esse omnes tenerentur, Deut. xviii. 16–19.

XVIII. Horum principiorum luce et ope, magnum illud fundamentum lapis angularis, Jesus Christus, semen Adæ promissum atque Abrahæ, locum suum occupavit in ecclesia ista Israëlitica. Atque hinc emanavit gloria ecclesiæ illius et dignitas, Deo insuper eam novis beneficiis auctam et cumulatam reddente, qua typus illustrior, gloriæ præcellentioris, et magis spiritualiter administrandi regni Christi, evaderet, 2 Cor. iii. Negari equidem haud potest, multos theologorum, præ nimio amore et admiratione carnalis istius gloriæ, quæ cultum ceremonialem comitata est, impeditos fuisse, ne in finem abolendorum prospicerent. At verò fideles omnes, exinde desiderio eis fruendi, quæ per totum illud sanctissimum choragium præfigurabantur, flagravisse, æque certum est. Verùm singulare illud, quod ecclesiam istam doctrinâ, quam paucis exposuimus, imbutam, institutamque, gloriosam et Deo charam reddidit, sanctitas illa erat, seu salutaris cum ipso Deo communio, quam membra ejus plurima coluerunt. Multorum quidem fides et obedientia a Spiritu Sancto memoriæ æternæ consecrantur, ut nobis documento essent et consolationi. Plurimi autem alii fuêre quorum nomina, nobis ignota, in libro vitæ scripta sunt, qui hujus theologiæ luce et ductu freti, in omni sancta obedientia coram Deo jugè ambulabant, pacis internæ et consolationum Spiritus Sancti plenissimi.

XIX. Postquam autem Deus in ipsa ecclesiæ hujus fundatione per revelationes legislatori factas principia ista theologica, quæ recensuimus, fidei ejus concredidisset, quo melius ab oblivione vindicarentur, et efficacius inculcarentur rebelli populo, quovis pene seculo ultra ordinarium sacerdotum et Levitarum ministerium, prophetas extra ordinem excitavit, qui partim viva voce, partim scriptis θεοπνεύστοις principia ista elucidarent, et populum, ut ad eorum normam cultum religiosum et vitam instituerent, exhortarentur. Qua enim verbo Dei honorem suum, adeoque Deo ipsi auctoritatem sartam tectam conservarent, qua justitiam et remissionem peccatorum per Christum venturum prædicarent, et ecclesiam gloriæ spiritualis per Messiam introducendæ spe et exspectatione sustentarent, operam suam omnem prout ex scriptis eorum patet, navârunt prophetæ.

Digitized by Google

LIBER V.

DE THEOLOGIÆ MOSAICÆ CORRUPTIONE ET REPARATIONE SOLENNI; DEQUE EJUS ABOLITIONE.

CAPUT I.

Ecclesiæ ante et post reformationem duratio—Ecclesiarum reformatarum status—Ecclesiæ Judaicæ defectio duplex—Prima partialis—Ejus natura—Primi fundamenti theologiæ Mosaicæ abnegatio—Cultus superstitiosus inde emanans—Is duplex, respectu objecti cultûs, et mediorum.

I. CULTUS hujus Mosaici, quamvis æternus non esset futurus, permanens tamen et magis erat stabilis, quàm per eum τῶν προσερχομένων ad Deum conditio. Quemadmodum enim omnes alios a jactis mundi fundamentis, temporis decursu, a primæva institutione divina, et theologiæ principiis, quibus instructi erant, defecisse comperimus; ita gentem hanc novam theologorum videbimus se implicâsse ejusdem iiscum sceleris communione. Judaicæ autem ecclesiæ theologiâ hâc utentis duplex erat defectio; *partialis*, gratiâ Dei instauratione resarcienda; et *finalis*, quam scilicet exceptura erat ultima pœna in gentis παναλεθρίᾳ. Cùm autem ea ecclesia in duas partes olim divisa esset, ista, quæ decem tribus amplexa est, illâ alterâ, quæ cultûs Dei solennis sedem ab ipso Deo præscriptam sortita est, citiùs in utramque [defectionem] irruit, adeoque ruinam perpetuam.

II. A veritate autem divinâ, tribus istis fundamentis theologicis quæ superiùs exposuimus exhibitâ, defectione aliquali, initium sui posuit ecclesiæ Judaicæ apostasia. Et accessit, uti fieri solet, morum corruptio. Ubicunque enim se contemptûs veritatis divinæ scelere homines astringunt, illico se præbent aliorum omnium criminum etiam affines. Necessum enim est, ut pessum eant hominum mores, ubi spreta jacet omnis veræ obedientiæ norma et fundamentum.

III. Apostasiæ *partialis* nomine recenseo, errores omnes, superstitiones, idololatrias, aliaque scelera, quorum a prima institutione variis temporibus usque ad captivitatem Babylonicam conscius erat populus Judaicus. Ab institutione autem Sinaica in captivitatem istam impleverat ea ecclesia annum septimum supra millesimum; instaurata verò a populo reduce intra annum sexcentesimum internecione deleta est. Ita plerumque est, ut cùm nulla reformatio ecclesiastica πρωτότυπον perfecte expresserit, ita nulla unquam ecclesia in statu reformato originariæ constitutionis durationem æquavisse invenietur. Vereor, ne exemplo esse possint in Europa ecclesiæ reformatæ. Eas ecclesiarum apostolicarum perfectionem nunquam fuisse assequutas confitemur, et dolemus omnes; rebus enim terrenis plurimis impeditæ, se ex earum laqueis hactenus vix feliciter ex-

Digitized by Google

pedire potuerunt. Multa ideo sunt, quæ metum mihi incutiunt, ne in tantum temporis spatium, ea sanctitate et puritate, quas gratiose adeptæ fuerunt, ornatæ continuarentur, quantum permensæ sunt ecclesiæ istæ primæ, quas tamen defecisse novimus. Ejus metus causas, rationesque forsan alibi explicabimus. Illud, quod diximus, constat; gentium nationumque negotiis et conditionibus politicis mistæ, seculi mores, corruptelas, sordes procul satis a se amandare nunquam potuerunt. Inde jam jam quibusdam in locis non ita pridem veritate divina illustratis, eo confusionis deventum est, ut vix restet facies aliqua ecclesiæ evangelicæ; eis verò, quibus, Deo gratiose ita disponente, ætatem sub crucis disciplina agere contigit, exitio pene dudum fuêre magnates, nobilium et heroicorum parentum filii nepotesque degeneres, qui honoribus et opibus seculi avidissime inhiantes, turpissima a veritatis divinæ professione defectione, plurimos secum æternùm perire coëgerunt. Vereor, ne nimis vere dicam:—

> "Ætas parentum, pejor avis, tulit
> Nos nequiores, mox daturos
> Progeniem vitiosiorem."—Hor. Od. iii. 6, 46.

IV. Sed e diverticulo. Respexit defectio hæc *partialis* tria ista *fundamenta theologiæ Mosaicæ* supra memorata. Primum docuit omnimodam sacrarum Scripturarum plenitudinem et perfectionem. Id aliquoties vel oblivioni dederunt, vel reputârunt nihili. Ex eo scelere manavit omnis infamis ille cultus superstitiosus et arbitrarius, toties eo nomine a Spiritu Sancto gravissime increpatus. Hinc enim fas sibi et licitum arbitrati sunt, ea excogitare, quæ ad cultum Dei promovendum ipsi vanissime censerent facere; quasi scilicet ad illorum arbitrium et libidinem fingenda esset Dei gloria. Eâdem insaniâ furit adhuc Christianus orbis. Huic autem errori perniciosissimo evellendo adhibuit Deus ministerium extraordinarium prophetarum. Utque fundamento isti cultûs sui, quod nequiter convellebant, immota sua constaret auctoritas, quamvis non defuerint, uti nobis forsan videantur, graviora quæ in populum diceret idololatricum, ea tamen præcipue eos premit impietatis aggravatione, quod illa in cultu religioso observarent, "quæ ipse non præceperat, neque in cor ejus ascenderant," Jer. vii. 31, xix. 4, 5.

V. Bifariam autem a *principio isto theologico* defecerunt apostatæ; primo scilicet respectu *objecti* cultûs, deinde *mediorum*. Etenim, ut id primo loco dicam, *deos alienos* præter Deum verum, cum eo, sine eo, post eum sibi colendos adsciverunt. Omnis autem idolorum seu deorum alienorum cultus, vel tacitam vel expressam habet Dei veri abnegationem conjunctam. Utcunque enim nomen ejus obtendant idololatræ, ille non vult esse ex deorum numero. Cùm, autem, præcipua pars defectionis initialis horum theologorum in cultûs hujus extranei scelere constiterit, non abs instituto nostro

Digitized by Google

videatur alienum, si idola ipsa, quæ Dei vivi loco coluit populus superstitionibus ad miraculum usque obnoxius, paucis recenseam; postquam nonnulla dixerim, quæ sunt necessario præmittenda.

CAPUT II.

Omnium gentium idola Israëlitis culta—Geographiæ antiquæ Israëliticæ breviarium—Quænam gentes illis notæ fuêre—Chaldæa—Mesopotamia—Ægyptus—Arabia—Phœnicia—Syria—Canaanæa—Idola earum gentium—Cultûs superstitiosi modi et media.

I. SÆPISSIME Deus per prophetas conqueritur, populum suum omnium ubivis gentium deos, se posthabito, nefarie coluisse. Id autem de gentibus, iis cognitis, intelligi debere constat; et ipse sensum suum ita exponit Spiritus Sanctus, 2 Reg. xvii. 15: "Sectati sunt," inquit, "gentes circumstantes ipsos." Quænam istæ fuerint, et quousque se extenderit antiquissima geographia sacra, in antecessum summatim exprimere placet. Oriundus erat Abraham ex Ur Chaldæorum. Chaldæa a septentrione habet Mesopotamiam Euphratem attingentem, ab oriente Susianum ad Tigrim; a meridie sinum Persicum, et ab occasu Arabiam desertam. Nulla regio erat, quam notiorem habuerunt, præsertim cum caput esset imperii Assyriaci.

II. E Chaldæa, flumine Deo jubente trajecto, in Aram Naharaim, seu Mesopotamiam concessit idem Abrahamus. Regio a situ inter fluvios celeberrimos notissima, atque multas ob causas Israëlitis familiaris. Inde olim *uxores* Jacobus duxerat; atque proinde gens ista populi stirps altera, ad cujus etiam confinia extenderunt se quondam imperii Davidici pomœria. Ægyptum Mitsraim appellârunt; a Chami filio, qui terram istam statim a dispersione Babylonica occupavit. Eam illos ignorare nôn sivit longa, dum gens conderetur, servitus, neque postea imperii vicinitas, aut commercium.

III. Arabiam generatim Ereb appellârunt; Desertam Kedar, Felicem Seba, Petræam Aram Soba. In ea Ammonitæ, Moabitæ, Midianitæ, Idumæi, a communi stirpium origine, ceterique incolæ a vicinitate, et bellis, quæ adversus eos gesserunt, probe iis cognitæ fuerunt. Mare Mediterraneum illis erat mare magnum; mare occidentale, et quicquid terrarum ultra illud situm erat, Tharsim vocabant, quamvis LXX. varie eam vocem reddant, et nominatim Esa. xxiii. 1, Καρχηδών.

IV. In terra Canaanæa gentium omnium, tum, quæ ab ipsis bello aut subactæ aut deletæ fuerunt, tum, quæ cladi isti superstites suo jure usæ sunt, cognitio iis perfamiliaris. Phœniciam inde totam cum ea Syriæ parte, quæ Arabiæ est contermina, quæque Cœle dicitur, quam ab Arabia Petræa vix distinxerunt, iis innotuisse ex sacris

Digitized by Google

constat historiis. Persas seu Elamitas non nisi sero cognoverunt, idque obscure admodum. Cùm, autem, gentium commercium iis interdictum fuerit, neque navigatione uterentur, nisi parce admodum et uno aut altero seculo, reliquas orbis terrarum regiones eis fuisse incognitas, mirum non est; sicut et ipsi plurimis ignoti. Indiam forsan Orientalem, nomine Ophiris, totam Europam Cethim, Græciam Phobel, Joniam Javan, Media Madai, Lydia Lud, Africam Put, Æthiopiam Lud, Hispaniam Cepharad, Galliam Sarphath, indigitabant. At regionum harum omnium ad eos pervenit tenuis tantùm et obscura fama, ita ut illos penitus latuerit, quibus earum populi moribus vixerint, quosque deos coluerint. Hellenismi, itaque, seu superstitionis Europeæ ignari, orientalium gentium deos, seu idola, ut noverunt, ita sibi adoranda et colenda elegerunt. Etenim Chaldæi eis Solis cultûs auctores fuêre; Teraphim devenerunt e Mesopotamia; Ægypto debuerunt Vitulos. In Scelus Belphehorium ducti erant Moabitarum et Midianitarum consiliis. Molech erat idolum Ammonitarum. Tyrii Baalis cultum multiformem eos docuerunt; cum Philistæis Beelzebub honore religioso prosecuti sunt; Astartes, seu reginæ cœli sacra, Syrorum dolis illaqueati didicerunt; diis Damascenis innominatis sacrificavit rex Achaz; et cum Persis aliisve Thammuz lugere cœperunt. Atque hæc verum sensum locorum plurimorum apud prophetas, Jeremiam præsertim, Hoseam, Amosum, et Ezechielem, quibus Deus conqueritur populum suum cum omnibus nationibus adulterio spirituali se polluisse, in lucem efferunt.

V. Porro: ritus omnes superstitiosos, quibus gentes istæ in idolorum cultu usæ fuerunt, utcunque ridiculi, pudendi, spurci, abominandi supra quod dici aut fingi potest, iis ipsis idolis famulantes, usurpârunt. Soli equos sacrificabant cum Chaldæis et Persis; Vitulum Eremeticum saltationibus coluerunt et comessationibus, prorsus ut Ægyptii Apim. Ammonitas et Tyrios in *filiorum filiarumque immolatione* imitati sunt. Libationes Syriacas Astartæ factas, vino et placentis quas obtulerunt *reginæ cœli*, expresserunt. Verbo dicam; nil tam ineptum aut ridiculum, nil tam infandum aut scelestum, nil tam obscœnum aut stercoreum ab ineptissimis et maledictis idololatris usquam excogitatum erat, seu verius a tenebrarum principe eis suggestum, quin illud prætulerint cultui Dei vivi sanctissimo castissimoque.

CAPUT III.

Dii falsi quomodo appellative vocantur in Scripturis—לֹא אֱלֹהִים : אֱלִילִים—Apud LXX. *χειροποίητα, βδελύγματα, εἴδωλα κωφά, θεοί, ἀγάλματα, δαιμόνια, οἰωνίσματα, μάταια*—אֱלִיל unde—Respectu efficaciæ, אוֹנִים : שִׁקּוּצִים : מֵתִים—Effectuum in conscientias superstitiosorum, הֲבָלִים : הֹהוּ : צִיִּים : עֲצַבִּים—Materiæ אֱלֹהֵי זָהָב : אֱלֹהֵי כֶסֶף : אֱלֹהֵי אֶבֶן : עֵץ—Formæ externæ, צַלְמִים, סֶמֶל—Materiæ et

Digitized by Google

formæ aspectabilis, אֱלֹהֵי מַסֵּכָה : פְּסִילִים—Dei veri et populi fœderati, אֱלֹהִים אֲחֵרִים : אֱלֹהֵי הַנֵּכָר—Cultorum, אֱלֹהֵי מַעֲשֵׂי יָדָיו : אֱלֹהִים בְּמַעֲשֵׂי יָדָיו—Rationum peculiarium, אֱלֹהִים הֲדָשִׁים : חֲמָנִים—Reatûs idololatrici, שִׁקּוּצִים—Per contemptum—גִּלּוּלִים omnium rationes indicantur.

I. IDOLA, seu deos falsos Vetus Testamentum aliquoties communiter seu appellative exprimit; est et ubi eos propriis nominibus singulatim distinguit. Communiter autem ob varias rationes varie vocantur. Ejus varietatis libet specimen subjicere.

II. Primò, secundum rei veritatem dicuntur לֹא אֱלֹהִים, "dii, qui non sunt dii:" 2 Chron. xiii. 9, "Qui venit ad se consecrandum, erit sacerdos לֹא אֱלֹהִים," "non diis;" hoc est, diis falsis, qui nihil minus sunt, quam Deus. Et אֱלֹהִים לֹא אֱלֹהִים: Jer. ii. 11, "Num mutavit gens אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים," "deos et ipsi non dii;" seu deos, qui non sunt dii. Eadem verba repetuntur, cap. xvi. 20, "Numquid homo faciet sibi deos, et ipsi non dii." Hi sunt isti *λεγόμενοι θεοί* de quibus apostolus, 1 Cor. viii. 5. Qui scilicet a multis nefarie dii dicuntur, sed non sunt; hoc est, non sunt, uti alibi loquitur, Gal. iv. 8, *φύσει θεοί*, sed tantum *κατὰ δόξαν* et putative.

III. Deinde, respectu efficaciæ et eventûs varie vocantur; ut, אֱלִילִים: Lev. xxvi. 1, "Non facietis vobis אֱלִילִים." Vicies aut eo circiter occurrit istud vocabulum idolis applicatum. LXX. varie vertunt. Loco prædicto per *χειροποίητα*, manufacta: "Dii hominum manibus fabrefacti," Esa. ii. 8; *βδελύγματα*, abominationes, aut abominanda. Ac eodem modo Ezech. xxx. 13; Lev. xix. 4, *εἴδωλα*; et Hab. ii. 18, *εἴδωλα κωφά*,—"idola," et "idola muta." Etiam Ps. xcvii. 7, *γλυπτά*, seu "sculptilia," Esa. xix. 3, *θεοί* habent, et *ἀγάλματα*,—"dii et simulacra;" Ps. xcvi. 5, *δαιμόνια*, "dæmonia;" Jer. xiv. 14, *οἰωνίσματα*, seu "auguria;" Zech. xi. 17, *μάταια*, "vana." Quo loco solo vocabuli sensum reddunt. אֱלִיל autem dici potest quasi אֵל אַל, non Deus; quicquid sit, Deus non est. At rectiùs deducitur ab אָלַל, vanum, "res nihili;" quale revera idolum est. Inde apostolus, 1 Cor. viii. 4, *Οἴδαμεν ὅτι οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ*·—"Novimus idolum nihil esse in mundo;" hoc est, virtute aut efficacia, nihil omnino posse. Inde אֱלִילִים dicti dii falsi; hoc est, vani, nihili. Atque apostolus omnes deos gentium *μάταια* vocat; hoc est, אֱלִילִים, Act. xiv. 15. Nostrates ubique pene verbum hoc vertunt, "idols."

IV. Eodem respectu אוֹנִים dicuntur: Esa. lxvi. 3, "Ut benedicens אָוֶן." Nostrates, "As he that blesseth an idol." LXX., *Ὡς βλάσφημος*. Deo enim maledicit, qui benedicit idolo. Idem verbum, Hos. vi. 8; Amos i. 5. Hieronymus *idolum* vertit. Ipsa vox proprie mendacium significat, et laborem cum fatigatione; iniquitatem etiam et vanitatem; quæ omnia quasi conspirant in idolorum cultu. Ipsa enim mendacia sunt, hoc est falsa dicunt, cum cultores suos, vel potius ipsi se, vana spe ludant; quique se in cultu ullo superstitioso fatigant, vanitatem præter et miseriam, nihil omnino sunt reportaturi.

Digitized by Google

V. Ob easdem rationes, respectu scilicet efficaciæ et eventûs, שְׁקָרִים, "mendaces" aut "mendacia," dicuntur: Esa. xliv. 20, "Nonne שֶׁקֶר" (LXX., ψεῦδος) "in manu mea?" Id est idolum, quod mihi instar mendacii erit, nequidquam eorum præstans, quæ promittere videtur. Hos. vii. 1, "Operati sunt שָׁקֶר,"—mendacium; Hieron., "idolum."

VI. Atque hinc etiam מֵתִים, "mortui," dicuntur: Ps. cvi. 28, "Adjuncti sunt Baal-peor, et comederunt sacrificia מֵתִים." Sacrificia mortuorum, est genitivus objecti: sacrificia quæ mortuis offerebantur; hoc est, diis, qui auxilium præbere nulli possunt, sed sunt plane quasi res mortua, vana, et inutilis, e qua aliquid auxilii aut solatii exspectare non nisi extremæ est dementiæ. Itaque in oppositione ad omnes deos gentium, Paulus dicit signanter se sperâsse ἐπὶ Θεῷ ζῶντι, 1 Tim. iv. 10.

VII. Tertiò, respectu effectuum quos in conscientias et mentes superstitiosorum habet cultus a Deo vero non institutus, atque eventus finalis omnis idololatriæ, varie etiam vocantur.

VIII. Eo respectu dicuntur עַצַּבִּים, "dolores" et "molestiæ;" summa enim solicitudine in cultu arbitrario occupati; præter summos dolores et anxietates nihil assequuntur δεισιδαίμονες: 2 Sam. v. 21, "Et Philistæi reliquerunt ibi עַצַּבֵּיהֶם," "dolores suos." LXX., τοὺς θεούς, "deos." Nostrates, "their images." 1 Sam. xxxi. 9, "Annuntiârunt in domo עַצַּבֵּיהֶם," "of their idols." LXX., Τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν. Et pluribus aliis in locis vertunt per εἴδωλα, aliquando per γλυπτά, ut Esa. xlvi. 1, Ps. cvi. 36. Etenim עָצַב significat etiam "formare" vel "complanare;" ut Job. x. 8, "Manus tuæ עִצַּבוּנִי, figurârunt," vel formaverunt, "me." Atque ita a complanatione et formatione simulacra עַצַּבִּים dici posse videntur; atque idcirco per γλυπτά reddi. Ita enim sculptas sanctorum imagines apud Christianos appellant rabbini. Sed vocis origo est עֹצֶב, imò ipsa vox est quæ usurpatur; hoc est, "dolor" et "tristitia:" nihil enim simulacra præter laborem et dolorem, seu conscientiæ anxietatem summam, cum iræ divinæ sensu adferunt cultoribus suis.

IX. Ob eandem rationem צִירִים dicuntur; hoc est, "tormina:" Esa. xlv. 16, "Abierunt cum pudore artifices צִירִים." Jun., "Fabri imaginum." Nostrates, "The makers of idols." Vulgat., "Fabricatores errorum." LXX., Ἐγκαινίζεσθε πρός με νῆσοι,—"Innovamini ad me insulæ;" prorsus extra oleas. Eos sequitur Arabs. Omittunt autem, quæ sunt in textu, atque ea addunt, quæ nullatenus indicantur. Verbum proprie significat "parturientium tormina." Eorum similibus hominum conscientias afficere et affligere superstitionem testatur propheta, Mic. vi. 7.

X. Eodem etiam respectu vocantur תֹּהוּ; hoc est, "indigestum quid et confusum," etiam desolatio, vastatio, solitudo. Omnis enim cultus religiosus extra ordinationem divinam institutus, hominum conscientias, quas excolere et confirmare deberet, vastat, et confun-

Digitized by Google

dit. 1 Sam. xii. 21, "Et ne declinate post הַתֹּהוּ, quæ non proderunt neque erunt; quia תֹּהוּ הֵמָּה." LXX., *οὐθέν εἰσι*, "nihil sunt." עָפָל etiam dici aliqui arbitrantur, Num. xxiii. 21.

XI. Ejusdem effectûs causâ, et respectu eventûs etiam nominantur הֲבָלִים, "vanitates:" Jer. xiv. 22, viii. 19, x. 8, "Nunquid sunt בְּהַבְלֵי הַגּוֹיִם, in vanitatibus gentium pluviæ?" LXX., *Μή ἐστιν ἐν εἰδώλοις τῶν ἐθνῶν ὑετίζων*; Vid. Deut. xxxii. 21.

XII. Respectu materiæ objectorum cultus immediatorum, varie etiam nuncupantur. Inde et per contemptum nominantur עֵץ, seu "lignum:" Hos. iv. 12, "Populus meus postulat בְּעֵצוֹ, a ligno suo;" et Jer. x. 8. Quicquid falsò sibi imaginentur idololatræ, dii sui *lignum* sunt, et præterea nihil. Etiam אֱלֹהֵי אֶבֶן, "dii lapidis," seu lapidei: Deut. iv. 28, "Servietis diis עֵץ וָאֶבֶן." Etiam אֱלֹהֵי כֶסֶף, "dii argenti," seu argentei; et אֱלֹהֵי זָהָב, "dii auri," seu aurei: hoc est, ex argento vel auro compositi et conflati, Exod. xx. 23. Et unus vitulus Aaronicus vocatur אֱלֹהֵי זָהָב, "dii auri," Exod. xxxii. 31.

XIII. A formâ etiam externâ varie appellantur. Frequentissime צְלָמִים, "imagines, similitudines:" Num. xxxiii. 52, "Perdetis צַלְמֵי מַסֵּכֹתָם." LXX., *εἴδωλα χωνευτά*. Et similiter, 2 Chron. xxiii. 17. Nostrates ubivis, "images." Ad formam etiam refertur סֶמֶל; frequenter occurrit cum פֶּסֶל, quæ vox proprie *sculptile* significat: Deut. iv. 16, "Ne forte corrumpamini, et faciatis vobis פֶּסֶל, sculptile, תְּמוּנַת כָּל־סָמֶל, imaginem ullius similitudinis," seu idoli. LXX., *Γλυπτὸν ὁμοίωμα, πᾶσαν εἰκόνα*.

XIV. Materiæ et formæ respectu dicuntur פְּסִילִים, "sculptilia;" פֶּסֶל enim est imago aut simulacrum dedolatum e lapide, ligno, vel quacunque alia materia, Exod. xx. 4; Lev. xxvi. 1; Jud. xviii. 17; Esa. xlii. 17. Varie vocem hanc vertunt LXX.: *Γλυπτά*, Lev. xxvi. 1; Deut. iv. 16; hoc est, *sculptilia*. Eodem etiam sensu, *γλύμματα*, "sculpturæ," Esa. xlv. 20; *εἴδωλα*, Exod. xx. 4; 2 Chron. xxxiii. 22. Etiam *ἀγάλματα*, seu "simulacra," Esa. xxi. 9; et *εἴκονες*, "imagines," Esa. xl. 19, 20; et *περιζώμιοι*, "altarium septa," 2 Chron. xxxiv. 3. Nostrates constanter, "graven images." Eo nomine rabbini plerumque vocant imagines, quas Christiani quidam faciunt, ut adorent. Inde פָּסַל Chaldaice est profanare, seu profanum reddere; nam *ἀγαλματοποιΐας* nil profanius.

XV. Hinc etiam nuncupantur אֱלֹהֵי מַסֵּכָה, "dii fusionis," aut fusiles, "molten gods:" Exod. xxxiv. 17, "Non facies tibi deos fusiles," "molten gods." Et est, quæ omnia hæc continet, descriptio, Deut. iv. 28, אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם,—"Dii opus manuum hominis."

XVI. Dei veri respectu et populi sui fœderati nuncupantur אֱלֹהִים אֲחֵרִים, "dii alii," Exod. xx. 3. Qui, quia verus iste Deus non sunt, revera dii non sunt; quales populus iste fœderatus admittere non debuerat. Et eodem sensu אֱלֹהֵי הַנֵּכָר, "dii alieni," seu externi, et זָרִים, [Deut. xxxii. 16,] pluribus in locis.

Digitized by Google

XVII. Denominatione a cultoribus accepta vocantur אֱלֹהֵי הָעַמִּים, Deut. xiii. 8,—"Dii populorum;" a Deo vero ejusque fœdere et cultu rejectorum. Ob quam etiam causam, Jehosh. xxiv. 14, dicuntur, אֱלֹהֵי בְּעֵבֶר הַנָּהָר,—"Dii transfluviales;" quos Chaldæi scilicet venerati sunt.

XVIII. A rationibus peculiaribus, seu usu peculiari imaginario, nonnulla nomina sortita sunt idola.

XIX. Ejus generis est חַמָּנִים: "Non stabunt luci et חַמָּנִים," Esa. xxvii. 9. LXX., εἴδωλα. Nostrat., "images." Et Lev. xxvi. 30, "Dissipabo excelsa vestra, et succidam אֶת־חַמָּנֵיכֶם." LXX., Τὰ ξύλινα χειροποίητα ὑμῶν. Et Esa. xvii. 8, "Non respiciet הָחַמָּנִים." LXX., Τὰ βδελύγματα, "abominationes." Ita dicta videntur a חַמָּה, seu sole, qui a חם seu calore eo nomine vocatur. Unde nostrates, quotiescunque verbum hoc occurrit, addunt in margine, "sun images," quamvis et alia vocis originatio reddi possit; et aliquoties simpliciter significet "simulacra."

XX. Ejusdem generis est תְּרָפִים. Vocis etymon ignoratur. Falluntur qui a רָפָה deducunt. Gentilitia videtur, seu peregrina. Plura de ea dicemus in nominibus idolorum propriis. LXX. sæpius ipsam vocem retinent, ut Jud. xvii. 5, xviii. 14, 17; 1 Sam. xv. 23. Aliquando vertunt per εἴδωλα, ut Gen. xxxi. 19, 34, 35; et κενοτάφια, seu "vana simulacra," ut 1 Sam. xix. 13. Etiam γλυπτά, seu "sculptilia," Ezech. xxi. 21; et ἀποφθεγγόμενοι, seu "loquentes," Zech. x. 2, ob rationes mox exponendas. Nostrates vel "teraphim" retinent, ut Hos. iii. 4, vel reddunt per "images;" voce "teraphim" ubivis in margine notata.

XXI. Etiam et אֱלֹהִים חֲדָשִׁים, "novi dii:" Jud. v. 8, "Elegit populus novos deos," terræ fungos, qui nudius tertius neutiquam exstiterunt. Vid. cap. x. 14.

XXII. Deinde, ab idololatriæ natura et merito, idola frequenter dicuntur שִׁקּוּצִים, "abominationes:" 2 Reg. xxiii. 24, "Expurgavit Josia omnia idola וְאֵת כָּל־הַשִּׁקּוּצִים," "et omnes abominationes." LXX., προσοχθίσματα, "detestationes;" res detestabiles, exsecrabiles. 1 Reg. xi. 5, 7, Milcom dicitur שִׁקּוּץ Ammonitarum; et Chemosh, שִׁקּוּץ Moabitarum; et Molec, שִׁקּוּץ filiorum Ammon. LXX. ubivis εἴδωλον. Vid. Ezech. xx. 7, 8; Zech. ix. 7; Jer. iv. 1, xxxii. 34; Esa. lxvi. 3.

XXIII. Denique, per summum contemptum גִּלּוּלִים dicuntur; hoc est, "sordes, stercora, volutabra:" Ezech. xxii. 3, "Fecit adversum se גִּלּוּלִים, ad polluendum se," deos stercoreos. Lev. xxvi. 30; Deut. xxix. 16; גֶּלֶל "stercus" est; Job. xx. 7; Ezech. iv. 12, 15. Inde diis gentium nomen inditum, cum honestius haud mereantur.

XXIV. Hisce præmissis pergamus jam ad omnia illa idola eo ordine, quo in sacris literis memorantur recensenda, quæ ante captivitatem Babylonicam coluit, aut totus populus, aut talis saltem populi pars, cujus defectio toti justissime imputaretur.

Digitized by Google

CAPUT IV.

Primus deus extraneus, Israelitis cultus, Baal-peor seu Baal-phegor—Is idolum Moabiticum—In ejus cultu Israelitis a Midianitis Balaamo instructore insidiæ structæ—Pehor nomen unde—פְּעוֹר—Baal-peor an Priapus—Obscœna, quæ vulgo dicuntur in hujus idoli cultu adhibita—Sacrificia mortuorum—Mons Moabiticus Pehor dictus—Baal inde Pehorius.

I. PRIMUS deus extraneus, cujus cultu se polluit populus ex Ægypto redux, erat Baal-pehor. Is primum memoratur Num. xxv. 3, "Copulavit se Israel Baal-pehori." Item Ps. cvi. 28, "Copulaverunt se etiam Baal-pehor, et comederunt sacrificia mortuorum." Et Hos. ix. 10, "Venerunt ad Baal-pehorem, et separârunt se pudendo." Simpliciter etiam Pehor dicitur, Num. xxv. 18, "Machinati sunt contra vos in negotio Pehoris;" et Jehosh. xxii. 17, "Nondum purificavimus nos ipsos ab iniquitate Pehoris."

II. Idolum autem erat Baal-pehor Moabiticum. Ei tamen una cum Moabitis sacra fecerunt Midianitæ. Illorum enim insidiis adversus Israelitas ei sacrificantes usi sunt: isti autem Balaamo instructore, Num. xxxi. 15, 16; et in Novo Testamento, illecebræ ad scortandum, dicuntur "doctrina Balaam," Apoc. ii. 14. Quibus lenociniis et ratiocinationibus Midianitides in fraudem et scelus utriusque adulterii illexerunt Israelitas, refert Josephus, Antiq. lib. iv. cap. vi.

III. Quale idolum fuerit, plurimum ambigitur. Forsan per contemptum nomen hoc Midianitarum seu Moabitarum abominationi a Spiritu Sancto inditum erat; cum aliter diceretur cultoribus. Nam Pehor obscœnum quid et sordidum significare plurimi aiunt; vocabulum enim est incertissimæ originis. פָּעַר "aperire" significat; etiam "carnes comesas egerere," Chaldaice; "nudare" etiam et "retegere." Hinc vocis originem deducit Bucerus in Ps. cvi.: cujus etymi meminit in eundem locum Calvinus; sed illud amplecti non audet. Rabbini eo vocabulo potissimum utuntur, ubi hujus idoli mentionem faciunt: פוער עצמו לפני בעל פעור;—"Retegens se coram Baal-pehor," Tractat. Sanhed. fol. 60.

IV. Veterum plerique Baal-pehorem Priapum fuisse crediderunt: ita Hieronymus, in Hos. ix., et contra Jovin. lib. i. cap. xxxii.; non aliam puto ob causam, quam quia Midianitæ Israelitas ad stupra illectos, hujus idoli sacris eodem tempore contaminârunt. Sed nondum natus Priapus; Lampsacenus scilicet Ponticus, qui ob flagitia patria pulsus, in deorum postea numerum relatus est, ob rationes quas referre pudet. Etiam stupra ista ad idoli sacra non pertinuerunt; cum in ipsis castris Israeliticis nonnullos in se facinus illud admisisse, probat Zimri et Cosbi notissima ἐνστασις.

V. A significatione autem vocis פְּעוֹר, et figmento de Priapo ei ad-

Digitized by Google

dito, ansam arripiunt nonnulli in explicandis hujus idoli mysteriis, istiusmodi obscœna proferendi, quæ animis verecundis et auribus grata esse non possunt; atque aliis ingeri non debent. Consulatur, si cui libet, Cl. Voss. de Origin. Idol., lib. ii. cap. i. Uno verbo ita Hebræi: נקרא פעור שפורעין לפניו פי הטבעת ומוציאין רעי. Sed etiam aliæ rationes reddi possint cur idolum nomen sortiretur a פָּעַר, aperire. Forsan ita dictum erat ab *immenso oris hiatu*, quo sculpebatur; vel ut Isidorus, quod alii oribus patulis et hiantibus simulacrum intuebantur. Sed probabile nimis est, quòd, ut Christianis idolum hoc Priapum fuisse cogitandi ansam præbuerint *stupra Israelitica*, ita ex vocis significatione occasionem arripuerint Judæi, omnia spurca et obscœna ad cultum ejus referendi.

VI. Adorationi hujus idoli adjungitur *esus sacrificiorum mortuorum*, Ps. cvi. Sacra *diis manibus* celebrata nonnulli intelligunt. Sed nondum adoleverat ea superstitio, imo vix nata. Idola omnia respectu efficaciæ et virtutis mortua esse, et dici, superiùs ostendimus. Ex iis Baal-peor hic unus erat; ex sacrificiis ei oblatis comedentes, Deo vivo relicto comederunt sacrificia mortuorum.

VII. Nondum ideo constat, quis Deus fuerit iste Baal-pehor. De Baale postea videbimus; difficultatem omnem parit additamentum Pehor. Ex eo variæ, quas retulimus, conjecturæ enatæ sunt. At Pehor erat mons Moabiticus: Num. xxiii. 28, "Duxit Balac Balaamum in verticem Pehoris." In eo monte ædes sacra exstructa erat, quæ Beth-pehoris dicebatur. Deut. xxxiv. 6, Moses sepultus dicitur "in valle in terra Moabitarum, e regione Beth-pehoris;" hoc est, montis in quo ædes sacra exstructa. Ipsum itaque idolum simpliciter Baal dictum erat; atque ita vocatur absolute, Num. xxii. 41, "Deduxit Balac Balaamum ad excelsa Baalis." Baal itaque loco, quo colebatur inter Moabitas, Baal-pehor dicebatur: ita Jupiter Capitolinus et Olympius dictus; et Virgo Hallensis aut Lauretana. Atque hanc rationem cognominis adfert Suidas in Βελφέγωρ· Βέλ, inquit, ὁ Χρόνος, Φέγωρ δὲ ὁ τόπος ἐν ᾧ ἐτιμᾶτο. Et Theodoretus in Ps. cvi. Qui autem Pehor a loco cultûs absolute dictus est, ut Capitolinus, Olympius, sine indice τοῦ Baal; etiam Baal dicitur, sine adjectione Pehor. Baal-pehor ideo est Baal in monte Pehor cultus. Valeant igitur eruditæ sordes, quas huc congerunt viri docti. Baal solus relictus est, de quo capite proximo nonnulla augurabimur.

CAPUT V.

Cultus Baalis, Jud. ii. 11—Ejus cultûs progressus, regnante Achabo—Programma Jehovæ ejuratorium an portis Samariæ affixum—בְּעָלִים numero multitudinis—Baal an nomen pluribus idolis commune—Omne simulacrum Baalis, Baal dictum—Τῇ Βάαλ—Baal-zebub—Baal unde ita dictus—Proprium

Digitized by Google

idoli nomen apud idololatras quale—Dominus muscæ, nominis ratio—Apollo Σμινθεύς, Jupiter Μύαγρος—Templum Hierosolymitanum a muscis neutiquam infestum—Βεελζεβούλ dæmoniorum princeps—Quare ita dicitur—זְבֻל "stercus"—Βεελσαμήν Tyrius—בַּעַל־שָׁמַיִם, "dominus cœli"—Baal-berith, "dominus fœderis"—Berytus urbs Phœnicea—Omnes unus Baal.

I. PROXIMUM in defectione Israelitica locum occupat ipse Baal, absolute ita dictus; idolum toto oriente celeberrimum. Primum ejus meminit Spiritus Sanctus, Jud. ii. 11, "Dereliquerunt in Jehovam, et servierunt ipsi Baal." Hujus idoli superstitione per temporum intervalla polluit se populus usque ad captivitatem Babylonicam. Regnante Achabo, qui uxorem Phœnissam in idololatriam istam insanientem duxerat, eousque progressa est, ut Deo Israelis putidum idolum inter decem tribus palam prælatum erat. Imo vix ullus superfuit perspicacissimo Eliæ cognitus, qui atroci eo flagitio vacaret. Quippe invisibile ei erat residuum illud septem millium, ob persecutionis Jezebeliticæ furorem latitans, quod Deus sibi servaverat. Achabum programma portis urbis Samariæ, Jehovæ ejuratorium, affixisse narrant Rabbini. Sed id Judaicum est; hoc est, nugatorium et fabulosum: nam et ipsa Jezebel acerrima cultus Baalitici propugnatrix, summum et Achabiticæ familiæ fatale scelus meditata, Nabothum sustulit, legis προφάσει utens, de non blasphemando nomen Jehovæ.

II. Jud. ii. 11, vocatur בְּעָלִים, numero multitudinis, et sæpe alibi. Hinc nonnulli arbitrantur, Baal non esse idoli alicujus nomen proprium, sed appellativum, et omnes deos Syriæ denotare. Imò omnia gentium simulacra, cum sint domini et magistri eorum, qui eis serviunt (quæ est nominis notatio) Baalim dici asserunt Hebræi: שהם כאדון לעובריהם,—"Cultorum domini sunt." Non ideo unius idoli impiam venerationem, sed superstitionem omnem et cultum arbitrarium, quo quis aliis præter unicum Deum verum in conscientiam suam dominationem concedit, sub Baalis nomine exagitare censendi sunt prophetæ.

III. Sed Jud. x. 6, בְּעָלִים, Baalim nominatim recensentur, et distincte a diis Syriæ, Sidonis, Moabitarum, Ammonitarum, et Philistæorum. Etiam versu decimo tertio capitis istius, ubi prima hujus idoli mentio facta est, singulariter id nomen enunciatur certum aliquod idolum designans.

IV. Rectiùs ideo Baalim dici a simulacrorum multitudine ei idolo erectorum. Omne enim simulacrum Baalis, erat Baal. Inde Baalim fuêre, quamvis is, quem respexerunt omnia, unus erat; et Baalim et Baal indiscriminatim usurpantur. Imò eatenus semper ipsa simulacra seu imagines in Baalitico cultu respexit Spiritus Sanctus, ut Paulus nomen Baalis genere feminino usurpet, quo scilicet τὴν εἰκόνα ejus denotaret, Rom. xi. 4.

V. Idem etiam erat Baal-zebub, deus Ekron, urbis Phœniceæ ad

Digitized by Google

littus maris prope Azotum. Cùm oraculis divinis omnibus destituti essent Israelitæ, ad eum misit rex Achazias sciscitatum an a morbo convalesceret, 2 Reg. i. 2. De ratione additamenti "zebub," ut de illo Pehor, variæ sunt doctorum conjecturæ. Muscam denotat. Forsan in idololatrarum opprobrium ἐπίθετον additum est, ut sit Deus, qui muscas curaret; vel qui ne muscas abigere potuerit. Alio nomine apud Philistæos fuisse appellatum idolum, censet Scaliger; scilicet בַּעַל־זְבָחִים, quod est, "sacrificiorum dominus." Inde per contemptum levi mutatione בַּעַל זְבוּב factum. Communiter ob muscarum multitudinem, quæ sacrificiorum sanguine allectæ, in idoli templum confluxerunt, ita dictum esse arbitrantur; nonnulli tamen, quòd amoliri putaretur perniciosissimas et letales muscas, quæ incolas agri Ekronitici ad littus maris infestabant. Rationem nominis invenire se potuisse apud Hebræos, negat Munsterus. At non infrequentia apud gentes istiusmodi ἐπίθετα. Sic Apollo inter Phrygios Σμινθεύς dictus, sive murum. Et apud alios Hercules Κορνωπίων, et Jupiter Μύαγρος. Consentiunt Judæi, neque res est improbabilis, templum Hierosolymitanum speciali beneficio divino muscis fuisse liberatum; quamvis quotidie tantus sacrificiorum numerus cæderetur. Non veri ideo dissimile est, earum infestationem idolis et idololatris esse exprobratam.

VI. Nomen autem hoc in Βεελζεβούλ mutatum, "dæmoniorum principi" in Novo Testamento legimus tributum. Cum enim gentium dii dæmonia essent, quæ variis sub prætextibus se eis adoranda in idolis alio fine consecratis præbuerunt, in aperto ratio est, cur eorum principi assignaretur idoli istius nomen, quod in præcipua erat ubivis veneratione. זְבוּב vero in זְבֶל mutatum ad majorem idololatrarum ignominiam. Nam Zebel "stercus" est; quo nomine deos gentium vocatos esse, superiùs ostendimus in גִּלּוּלִים. Vox ideo ista sonat, "Baal stercoreus;" nam ut a Zebul, "habitaculum," duceretur, ratio nulla reddi potest.

VII. Apud Tyrios, e quibus prodiit omnis cultus hic Baaliticus, Βεελσαμήν dictum erat hoc idolum, teste Sanchuniathone; hoc est, "cœli dominus." Ità Augustinus, Quæst. lib. vii. qu. 16: "Baal," inquit, "Punici videntur dicere 'dominum;' unde Baal-samen, quasi 'dominum cœli' intelliguntur dicere. Samen quippe apud eos cœli appellantur." Hoc est, בַּעַל־שָׁמַיִם, "cœlorum dominus," seu Ζεὺς οὐράνιος. In hisce omnibus nominibus ideo non aliud habemus idolum, præter unum Baalem.

VIII. Jud. viii. 33, ix. 4, Sichemitarum numen dicitur Baal-berith; hoc est, "dominus fœderis." Israelitas Deum deserentes fœdus cum Baale iniisse, ut esset eis in Deum, arbitrati sunt LXX. interpretes. Ita verba vertunt: Ἔθηκαν ἑαυτοῖς τῷ Βάαλ διαθήκην τοῦ εἶναι αὐτοῖς εἰς Θεόν. Et Hieronymus: "Percusserat cum Baal fœdus, ut esset eis in Deum." Similiter interpres Chaldaicus habet

Digitized by Google

בעל קים. Sed capitis noni versus quartus evincit, idolum dictum fuisse Baal-berith; atque ibi vocem istam retinent senes. Conjiciunt ideo alii, hunc deum fuisse Berytiorum seu incolarum urbis Phœniceæ vicinæ Beryti nuncupatæ, e quibus cultum ejus didicerunt Israelitæ.

IX. At omnes hi dii, uti dictum est, unus tantum erant Baal, cujus nomini ex variis occasionibus varia adjecta sunt epitheta.

CAPUT VI.

Cultus Baaliticus—Cultus religiosus duplex—Moralis, institutus—Hujus locum apud superstitiosos arbitrarius occupat—Utroque Baal cultus—Fides et spes in eo positæ—Nominis ejus invocatio solennis—Jurare per nomen Baalis—Genuflexio; adoratio; oscula—Baalis ædes—Ejus exstruendæ occasio—Altaria—Imagines—Luci naturales; artificiales—Eorum conficiendorum occasio—Sacerdotes, cultores Baalis qui—Servi, sacerdotes, prophetæ—Chemarim; unde dicti—Vestes sacerdotales—Summus sacerdos—Sacrificia—Oleum, mustum, frumentum, suffitus—Juvenci, in eum finem saginati—Ἀνθρωποθυσία—Baal quis—Non nomen appellativum—Sol—Solus deus apud Phœnices—Sacrificia Baali—Soli—Solis πολυωνυμία—An Israelitæ solem in Baale intelligerent.

I. RESTAT, ut paucis ostendamus, quemadmodum Baalem hunc in terra sancta venerarentur apostatæ Israelitæ; deinde, quis ipse fuerit, cujus causâ bellum indixerunt Deo patrio. Cultus omnis divinus vel moralis est aut naturalis, vel ad Dei beneplacitum ab ipso institutus; hujus inter apostatas locum occupat arbitrarius. Id nos docet in exemplo Jeroboami Spiritus Sanctus, 1 Reg. xii. 31–33, in sacris peragendis fecit, "prout commentus erat animo suo." Vide 2 Chron. xiii. 9. Utrumque Deo ereptum Baali tribuerunt desertores.

II. Cultum moralem fides, spes, amor, et in omnibus religiosa animæ subjectio absolvunt. Eas animæ affectiones exprimunt invocationes, seu preces, vota, et numinis quasi præsentis et omnia videntis et regentis contestationes sacræ et solennes. Etiam simpliciter et pene naturaliter se exserunt in genuflexionibus, corporis prostrationibus, adorationibus, aliisque similibus externis sensus animi indiciis. His autem omnibus Baali honorem religiosum persolverunt idololatræ.

III. Fidem et spem in eo collocâsse testatum fecerunt per *nominis ejus invocationem* solennem: 1 Reg. xviii. 26, יִקְרְאוּ בְשֵׁם הַבַּעַל,— "Invocaverunt in nomine Baal," dicendo scilicet, "Baal, exaudi nos." Atque eum pro Deo illos elegisse ostendit Elias, optione istâ quam populo permisit, utrum sequerentur, Jehovam an Baalem, ver. 21. Deinde *per nomen ejus jurárunt*, quo eum Deum præsentissimum, καρδιογνώστην omniumque actionum moderatorem summum statuerunt: Jer. xii. 16, "Docuerunt populum meum jurare in Baal,"

Digitized by Google

aut per nomen Baalis. Hisce genuflexionem, seu corporis prostrationem cum osculis addiderunt: 1 Reg. xvi. 31, "Servivit Baal, וַיִּשְׁתַּחוּ לוֹ, et incurvavit se ei." Inde Deus residuum se timentium a desertoribus distinguit; quod "genua non curvaverint, neque oscula dederint Baali," 1 Reg. xix. 18.

IV. In cultu arbitrario, quem idolo præbuerunt, imaginem quandam totius cultûs, divinitus instituti, designâsse videntur, atque insuper plurima addiderunt, vel a seipsis excogitata, vel mutuata a finitimis Baaliticis. Templa seu ædes sacras ei exstruxerunt: 1 Reg. xvi. 32, "Ædem Baali exstruxit Achabus in Samaria." Earum ædium ubivis mentio occurrit; quæ tandem cum omni choragio et suppellectile superstitioso a Jehu dirutæ erant, et in latrinas dispositæ, 2 Reg. x. 27. Qui autem templum primus ei exstruxit, Achabus iste fuit. Lucis et altaribus contenti fuêre antiquiores idololatræ, quod apparet ex historia reformationis Gideoneæ, Jud. vi. 28. Postquam autem Dei jussu templum ei paraverat Solomon, proximâ acceptâ occasione, antiquus Dei æmulus et simia, ædem sacram sibi etiam ponendam curavit.

V. In æde istâ, altaria ad sacrificia offerenda ei dicârunt: 1 Reg. xvi. 32, "Statuit altare Baali isti in æde illa Baalis." Plura fuisse in eadem æde ostenditur, 2 Chron. xxiii. 17; et cum altaribus imagines, 2 Reg. iii. 2; 2 Chron. xxiii. 17. In quam autem formam imagines hasce compegerint plane incertum est.

VI. Ad idololatriæ paraturam pertinuerunt etiam *luci*. Horum duo genera fuêre; *naturales* scilicet erant nonnulli ex arboribus consitis, quibus, longe lateque per totum terrarum orbem, in sacris suis usi sunt idololatræ; talis erat lucus iste, quem excidit Gideon, Jud. vi. 28, qualesque in excelsis plantare mos erat. Fuêre etiam *artificiales* luci, seu naturalium imagines et similitudines fictæ; quæ ædibus sacris intulerunt, et in cultu religioso aliquo modo usi sunt. Talis ille lucus erat, quem e domo Dei extraxit et combussit rex Josias, 2 Reg. xxiii. 6. Quod hic vocatur simpliciter הָאֲשֵׁרָה, "lucus," cap. xxi. 7, dicitur פֶּסֶל הָאֲשֵׁרָה, sculptile, seu "imago luci." Mihi quidem videtur, ut quemadmodum exstructo templo Hierosolymitano tabernaculum, quo antea in cultu divino celebrando usi essent, in illud intulerunt, 1 Reg. viii. 4, similiter idololatras, postquam ædem Baali exstrui curaverant, quia ipsos lucos, quibus eum a longo tempore venerari assueverant, in eam inferre non potuerunt, intulisse eorum imagines, seu species fictas, pictasve.

VII. Ad cultum autem Baaliticum procurandum magnam comparârunt sacerdotum turbam. Quinquageni supra octingentos memorantur, 1 Reg. xviii. 19. Horum 450 in æde Baalis Samaritică sacra peregerunt, reliqui oppidatim et vicatim in lucis. Hi communiter dicebantur עֹבְדֵי הַבַּעַל, "servientes Baali," seu servi aut cultores Baalis, 2 Reg. x. 21. In tria autem genera distributi fuerunt:

Digitized by Google

vel enim erant עֹבְדִים, proprie sic dicti, qui operas serviles tractârunt, ad superiorum nutum et arbitrium se componentes; vel כֹּהֲנִים, seu "sacerdotes," quibus mandata est sacrificia factitandi cura; vel נְבִיאִים, seu "prophetæ," quorum erat officium, populum doctrinis, principes autem prædictionibus, decipere. Vide 2 Reg. x. 19.

VIII. Hi omnes peculiari nomine כְּמָרִים dicti sunt: Zeph. i. 4, "Succidam אֶת־שֵׁם הַכְּמָרִים, nomen Chemarim;" hoc est, ipsos Chemarim, seu sacerdotes Baalis, cujus immediate ante mentionem fecerat. Idem verbum usurpatur, 2 Reg. xxiii. 5, Hos. x. 5, eodem sensu. Et כּוּמָר, Chal., vertitur a Buxtorfio, "Sacrificulus, sacerdos gentilis, idololatricus hierophanta, idolorum sacrificulus et minister." Neque ullibi sacro textu alio in sensu usurpatur; et ubicunque כָּהֵן idolorum sacerdotibus tribuitur, Chaldæus reddit per כומרא, ut Jud. xvii. 5. A Syro autem paraphraste nomen bis terve in bono sensu pro Dei sacerdotibus accipitur. Et Epistola ad Heb. ii. 17, ipse Christus ab eo dicitur רַב כּוּמְרָא. Baalis sacerdotes ita dictos ab atra seu pullata veste, qua induti esse solebant, plurimi sentiunt; sed כָּמַר etiam "incalescere" et "flagrare" significat. Quidni igitur statuamus, eos ita dictos fuisse ab officio immanissimo, quo in ustione infantum functi sunt, et quod alteram etiam vocis significationem complectitur, quod in eo opere oris nigredinem contraherent. In sacris vero suis, veste usos fuisse peculiari, innuit historia Jehu, 2 Reg. x. 22.

Eis omnibus unus ceu sacerdos summus præfuit. Ei Matthani nomen erat, tempore, quo cultus divini reformationem procurabat Jehoiada, 2 Reg. xi. 18.

Idolo huic omne genus sacrificia obtulerunt. Oleum, mustum, et frumentum, eos Baali dedisse, per prophetam Deus conqueritur, Hos. ii. 8. Ex iis primas fuisse idolorum oblationes alibi ostendimus. Suffitum ei fecisse, aliquoties testatur Jeremias, cap. vii. 9, xi. 13, 17. Et juvencos obtulisse, 1 Reg. xviii. 26. Eorum nonnullos in eum finem per aliquot annos saginatos fuisse, ut speciosiores caderent victimæ, docent Hebræi ad Jud. vi. 25, 26. His addiderunt *ἀνθρωποθυσίαν*, Jer. xix. 5, xxxii. 35, de quo scelere plura dicemus capite sequenti.

IX. Videamus jam paucis, quisnam ille fuit, quem tanto apparatu venerarentur. Quidam Baal nomen appellativum esse censent, quodvis idolum denotans, cui delatus est cultus superstitiosus. Sed commentum illud clarissime refellunt verba ista Eliæ: 1 Reg. xviii. 21, "Si Jehova Deus est, sequimini eum: sin autem Baal, eum sequimini." Quemadmodum enim Jehova proprium nomen erat Dei Israelis, ita Baal falsi illius Dei, quem coluerunt idololatræ. Dicam quis fuerit uno verbo; nempe Sol. Ostendimus Phœnices cultum hunc Baaliticum illos docuisse. Apud eos autem Sol, *μόνος οὐρανοῦ θεός*, et *βεελσαμήν*, seu "dominus cœli." Sol enim Baal, seu "dominus" dictus est, ab eo dominio, quod in lucem, adeoque eos

Digitized by Google

omnes obtinere visus est. Is creaturarum primus pro Deo habitus. Neque obstat, quod 2 Reg. xxiii. 5, dicuntur sacrificia obtulisse Baali, Soli; et Lunæ; quasi Baal a Sole alius esset; nam cum nulla sit inter Baalem et Solem in Hebræo distinctionis nota, Solis nomen poni potest ἐξηγητικῶς, quasi dixisset, Baali, hoc est, Soli. לַבַּעַל לַשֶּׁמֶשׁ: neque multiplicatio nominum semper indicat rerum discrimen. Eadem enim idola sub variis nominibus fuerunt adorata. Solis πολυωνυμία superiùs ostendimus. Cum autem stultus iste populus et contumax, omnium gentium idola sibi colenda adsciverat, fieri non potuit, quin eadem idola variis sub nominibus ac variis ritibus venerarentur. Nolo autem affirmare, Israelitas in Baale semper expresse solem intellexisse, cùm in animis tantùm habuerint, earum gentium deos colere, quas rebus prosperis, et ad voluntatem fluentibus, uti conspicerent. Ob eam rationem impius iste Achazius sacrificavit diis Damascenis, quos hostibus suis adversus se opem tulisse suspicatus est.

CAPUT VII.

Molec, abominatio filiorum Ammon—Idem Molec, Moloch, Milcham—LXX. Ἄρχων—Cultus et locus ei destinatus—Cultus, traductio per ignem—Ejus duo genera—Vivicomburium et februatio—Sententia Vossii, et Maimonidis, de purgatione, rejicitur—Vivicomburium infantum Phœnicibus usitatum—Mos et ritus sacrificii infandi—Mos varie traditus—Imago Moleci et Saturni—De lustratione per duos ignes—Temporum decursu mitius illud cruciatuum genus obtinuit—Initiatio idololatrica per varios cruciatuum gradus—Superstitionis immanissimæ origo—Locus cultui destinatus vallis filii Hinnom—Locus amœnissimus unde dictus vallis Hinnom—Γέεννα, גֵּי הִנֹּם—Quas ob rationes nomen istud usurpatur ad designandum locum damnatorum—Tophet unde dictum—De verbis Jobi, cap. xvii. 6—Locum et pœnas damnatorum vox denotat—Molec idem ac Baal-peor, hoc est Sol—Saturnus Sol—Adrammelech et Anammelech—Cultus solaris—Equorum dedicatio et adoratio.

I. Baali in sacra historia proximum locum Molec occupat. Is dicitur "abominatio filiorum Ammon," 1 Reg. xi. 7. Quem scilicet Baalem seu dominum vocabant Tyrii, is Ammonitis, Molec, seu rex dicebatur. Neque quidquam interest utrum regem aliquem dicas, an dominum. Dicitur etiam Moloch, Amos v. 26; et Milcham, terminatione et sensu vocis parumper immutatis, 1 Reg. xi. 33; et etiam Malcham, Zeph. i. 5. LXX. vertunt Lev. xviii., Ἄρχων, quæ est vox media inter regem et dominum quemlibet. Idoli hujus a cultu teterrimo notissimi, prima mentio occurrit Lev. xviii. 21. De eo duo præcipue celebrantur; cultus; et locus ei destinatus. Cultus erat, "traductio seminis per ignem," Lev. xviii. 21; Deut. xviii. 10; 2 Reg. xvi. 3, xxiii. 10. Ejus duo genera fuêre,—vivicomburium, et februa. Hæc solum in hujus idoli sacris peragendis intelligenda contendit Vossius. In ea quoque sententia est Rambam,

Digitized by Google

de Idololatria, cap. vi. sect. 4, 5. "De semine tuo," inquit, "ne des ad traducendum Molocho. Quomodo id fiebat? Accenso igne magno, acceperunt partem sui seminis" (hoc est, filium aliquem vel filiam) "quam sacerdotibus igni servientibus tradebant. At sacerdotes ubi filium accepissent, eum patri restituebant, quo ipse ex sententia sua eum per ignem traduceret. Igitur pater filium, permissu sacerdotum per ignem agebat. Pedibus autem jubebat transire donec flammæ quicquid erat emensus foret. Non enim Molocho eum comburebant; sed cultus ille tantum in transitu consistebat." Sed reclamant apertissima Scripturæ testimonia. Locus, prout dicturi sumus, Moleci cultui destinatus, erat "vallis filii Hinnom." In ea vero rex Achaz, "filios suos igne combussit," 2 Chron. xxviii. 3. Alios idem fecisse testatur Jeremias, cap. vii. 31, 32, qui proinde vallem istam "vallem occisionis" vocat. Et crematione Molecianam ita interpretatur psaltes, Ps. cvi. 37, 38, "Sacrificaverunt filios suos, filiasque suas dæmonibus, et effuderunt sanguinem innoxium, sanguinem filiorum suorum, filiarumque suarum, quos sacrificabant." Vivicomburium plane indicat. Inde eadem vox immolare etiam significat, quæ traducere. Atque in ea sententia e Judæis etiam sunt Moses Gerundensis et Isaacus Abarbanel.

II. Superstitionem hanc Molecianam a Phœnicibus Israelitas accepisse nemo dubitat. Eos alibi ostendimus filios suos sacrificâsse Saturno. Ita de Pœnis Ennius:—

"Pœni sunt soliti sos sacrificare puellos."

Quem versiculum Ennianum ita effert Silius Italicus:—

"Mos fuit in populis, quos condidit advena Dido,
Poscere cæde deos veniam, ac flagrantibus aris,
Infandum dictu! parvos imponere natos."

Et Sophocles in Androm. v. 3:—

Νόμος γάρ ἐστι τοῖσι βαρβάροις Κρόνῳ
Θυητολεῖν βροτεῖον ἀρχῆθεν γένος.

Et Plato in Minoe: Ἡμῖν μὲν οὐ νόμος ἐστὶν ἀνθρώπους θύειν, ἀλλ' ἀνόσιον· Καρχηδόνιοι δὲ θύουσι ὡς ὅσιον ὂν καὶ νόμιμον αὐτοῖς, καὶ ταῦτα ἔνιοι αὐτῶν καὶ τοὺς αὐτῶν υἱεῖς τῷ Κρόνῳ, ὡς ἴσως καὶ σὺ ἀκήκοας. Similiter ἀνθρωποθυσίαν Phœniciam pene nemo non veterum memorat. Eorum exemplo sceleri isti operam dederunt Israelitæ.

III. Ritus et morem infandi hujus sacrificii narrant Rabbini. "Fuit," inquiunt, "Molech imago concava habens septem conclavia; unum aperiebant similæ offerendæ; aliud turturibus; tertium ovi; quartum arieti; quintum vitulo; sextum bovi. Qui verò volebat offerre filium, huic aperiebatur septimum cubiculum. Et facies hujus idoli erat ut facies vituli, manus plane dispositæ ad recipiendum ab astantibus: et saltabant interim, quo puer in idolo succenso igne cremabatur; percutientes tympana, ne pueri ejulatus audiretur" Ex iis etiam Lyra: "Moloch," inquit, "ut Ebræi dicunt, idolum erat

Digitized by Google

cupreum ad formam hominis factum, interiùs concavum. Et in illa concavitate fiebat ignis, quousque idolum esset quasi ignitum, et tunc ponebatur puer inter manus idoli. Et sacerdos tympana pulsans tantum sonitum faciebat, quod vox pueri morientis audiri non poterat, ne parentes compaterentur, sed magis crederent animam acceptam a diis in quiete et sine dolore." Alii aliter: "Incendebant," inquiunt, "Chemarim ignem magnum, et accipiebat eorum aliquis partem seminis a patre, et tradebat eam aliis Chemarim; et illi rursum reddebant filium patri suo, postquam ipsis traditus esset, ut traduceret eum per ignem eorum potestate. Atque pater filii ipse erat, qui traducebat filium suum vel filiam suam per ignem accensum potestate Chemarim, transireque eum faciebat ab uno latere ad aliud per mediam flammam, donec combureretur puer." Traditionem istam pueri τοῖς Chemarim, intelligi putant verbis illis præcepti, "Non dabis," aut, "Non trades de semine tuo;" et traductionem, per transitum istum exponunt; nec tamen negant, eum tandem necatum et crematum fuisse. Statuam autem æneam Carthagine Saturno dicatam, cui ignis ad homines vivos comburendos suberat, narrat Diodorus: et morem similem inter Druidas obtinuisse, superiùs docuimus.

IV. Quæ item de februis seu lustratione per ignes dicuntur, locum hic etiam habere possunt. Forsan enim temporis decursu, ad mitius istud genus cruciatuum descenderint idololatræ, prout alibi etiam cædium horrendarum pertæsi, pro vivis hominibus hominum simulacra obtulerunt. Istiusmodi etiam καθαρισμόν initiationi idololatricæ præmiserunt. Nemo enim rite consecrari aliquorum idolorum sacris potuit, nisi transiret per multos suppliciorum gradus; horum unus erat per ignem trajectio, qua non leviter combusti et vulnerati erant initiandi. Ita Greg. Naz. Orat. i. cont. Julian.: Οὐκ ἂν εἷς Μίθραν δυνήσατό τις τελεσθῆναι, εἰ μὴ διὰ τινῶν βαθμῶν παρελθὼν τῶν κολάσεων δείξῃ ἑαυτὸν ὅσιον καὶ ἀπαθῆ·—"Mithræ sacris initiari nemo potest, nisi per aliquot suppliciorum gradus sacrum se et impassibilem ostenderet." Et Nonnus: "Primum levioribus suppliciis, deinde atrocioribus afficiuntur; atque ita post decursa omnia tormenta ipsius sacris imbuuntur, igne quippe et aqua atque hujusmodi suppliciorum generibus excruciantur." De ritibus etiam iisdem Virgilius, Æn. xi. 785:—

> —— "Sancti custos Soractis Apollo,
> Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
> Pascitur, et medium freti pietate per ignem
> Cultores multâ premimus vestigia prunâ."

De quibus videndus Plinius, lib. vii. cap. ii. Atque hæc etiam imitatos fuisse Israelitas haud improbabile.

V. Causas tanti sceleris exponit propheta: Mic. vi. 6, 7, "Quanam re veniam ante Dominum, et incurvabo me Deo excelso? ve-

Digitized by Google

niamne ante eum holocaustis, cum vitulis anniculis? An accepta habeat Dominus millia arietum, myriades torrentium olei? an darem primogenitum meum pro defectione mea, fructum ventris meæ pro peccato animæ meæ?" Letales conscientiæ morsus miseros hypocritas veri sacrificii, quod solum peccati conscientiam tollit, ignaros, in insaniam istam adegerunt.

VI. Locus idoli hujus cultui destinatus, erat vallis filii Hinnom. "Locus erat," inquit Adrichomius, "in suburbanis Hierusalem (contra orientem sub monte ascensionis juxta Piscinam fullonis) ut Tempe amœnissimus, fontibus Siloe ac fluxu torrentis Cedron irriguus; viridariis et hortis consitus, totusque nemorosus ac deliciis plenus." Ita est, nam cum omnia alia idola lucos et fana sua in ipsa urbe habuerint, ædes Molocho dicatæ extra muros urbis exstructæ erant. Nomine illo vocabatur, antequam Israelitæ terram Canaanæam ingressi essent; nam in divisione terræ prima, diserte nominatur "vallis filii Hinnom," et "vallis Hinnom," Josh. xv. 8, neque aliunde quærenda vocis origo. Nam sunt, qui deducunt a הנם, "rugivit, ejulavit," quasi a rugitu, quem filii idololatrarum ibi immolati emiserant, ita diceretur; sed uti diximus, locus a possessore ita dictus erat, longe antequam eo scelere pollueretur. Ex גֵּיא הִנֹּם, "valle Hinnom," facta est uno verbo Γέεννα; etiam unica dictione habemus גֵּיהִנֹּם, "Gehinnom," Josh. xviii. 16. [?] Ob multas causas cœpit postea locus damnatorum ita vocari; id a veteribus ita factum esse negat Hieronymus. Nempe Chaldæus paraphrastes Hieronymo incognitus; qui sæpissime eo vocabulo pro loco damnatorum utitur; ut Esa. xxxiii. 14, atque alibi. Dictione Γέεννα Dominum nostrum, Matt. v. 29, 30, et x. 28, eo sensu usum esse constat. Cum enim locus iste primo per miserorum infantum vivicomburium; deinde exercitûs Assyriaci sub Sennacheribo παναλεθρίαν, atque summam per Josiam mortuorum ossium injectione pollutionem, horribilis et abominandus redderetur, tot sceleribus et suppliciis horrendis cumulatus, idoneus visus est, qui improbis in memoriam revocaret horrendas istas et sempiternas pœnas, quas, tempore præstituto, de iis omnibus Deus sumpturus est. Illatis autem cadaveribus totam vallem ita polluit Josias, 2 Reg. xxiii. 10, ut non videatur usui superstitioso postea unquam fuisse separata.

VII. In ea valle locus peculiaris erat Tophet; forsan omne illud spatium ea vox denotat, quod erat intra sacrorum septum: 2 Reg. xxiii. 10, "Polluit Tophet in valle filiorum Hinnom." Et Hieron. vii. 31, "Excelsa Tophet in valle filii Hinnom." Tophet ita dictum esse a תף, "tympanum," plerique statuunt; nempe percutiebatur tympanum, dum puer vivus esset in igneo idoli conclavi, ne ejulatus, quos inter flammas ederet, impia parentum commoverent viscera. Forerius in Esa. xxx. 33, ait תֹּפֶת prodigium significare, atque locum inde ita dictum fuisse, quoniam horribile erat spectaculum. Et in

Digitized by Google

sententiæ suæ confirmationem adducit Jobi verba, cap. xvii. 6, "Statuit me parabolam populorum, וְתֹפֶת לְפָנִים אֶהְיֶה." Verba illa sane varie vertunt interpretes. Arias Montan.: "Et ignis Gehennæ antea ero." Junius: "Tympanotribarum ante materia ero." Vulgat., "Exemplum sum coram eis." LXX., Γέλως δέ αὐτοῖς ἀπέζην,—"Risus illis deveni." Chaldæus: וגהנם מן לניו אהי,—"Et ab interiori Gehennæ ero." Nostrates: "And aforetime I was as a tabret;" vel potius, "Afore them," ut notant in margine. Queritur sine dubio vir sanctus se opprobrium, ludibrium et fabulam factum esse hominibus nihili, cui scilicet tanquam tympano illuderent, vel quem pulsarent ut tympanum. Cum autem vox illa תֻּפְתֶּה apud Esaiam prophetam, cap. xxx. 33, pro inferno sumatur, vel ad pœnas æternas figurandas adhibeatur, eandem hic loci significationem obtinere arbitrati sunt interpretes. Ceterum nihil obstat, quo minùs tympanum hic denotet, potiùs quam prodigium aut portentum, quod voluit vir doctus. Verùm locum et pœnas damnatorum apud Esaiam describi nemini dubium esse potest, qui paulo attentius ignem illum, olim regi præparatum, cum eo conferat, quem Dominus noster præparatum fuisse diabolo et angelis ejus docet.

VIII. Quisnam esset, quem cultu hoc nefario venerati sunt, non adeo certa res est. Eundem cum Baale fuisse, probare videtur idem cultus; nam et Baali filios sacrificabant, idque in valle Hinnom, Jer. vii. 31. Deinde Amosus Molochum in deserto populum coluisse affirmat, cap. v. 26, at præter Baal-pehorem idolum ullum eos ibi coluisse in eorum temporum historia non memoratur. Moloc ideo idem ac Baal-peor et Baal, hoc est, Sol. Saturnum sacrificia indicare nonnulli arbitrantur; ipsum vero Saturnum Tyrium, Solem fuisse, pluribus ostendit Cl. Vossius.

IX. Neque ab hoc Molocho alii fuerunt Adrammelech et Anammelech, quibus habitatores Sepharvaim filios suos igne combusserunt, 2 Reg. xvii. 31. Adrammelech est אַדְרַמֶּלֶךְ, seu "rex magnificus;" et Anammelech עֲנַמֶּלֶךְ, seu "regis responsio," a quo scilicet responsa oracularia petierunt.

X. In his ideo utcunque latenter, Solem venerati sunt. Omni vero tandem larva deposita, ipsum palam et ex professo divinis honoribus prosecuti sunt. Equos et currus Soli posuisse reges Jehudæ, narrat sacra historia, 2 Reg. xxiii. 11. Per omnem orientem sacri erant Soli equi. Id docet Xenophon, Κυροπαιδ., lib. viii. et Anab. lib. iv.; Pausanias etiam in Laconic. Eis quadrigas additas fuisse ostendit decimo Æthiopicorum Heliodorus. Videntur hi equi fuisse instar veredorum, quibus cursores equestres utebantur, qui quotidie solem salutabant jussu regis; vel forsan etiam ipse rex ac principes solem adoraturi eis insidebant. Utrum currus veri fuerint, an curruum imagines, incertum est. At certum ultra hanc equorum dedicationem, eos directe et immediate solem adorâsse: Ezech.

Digitized by Google

viii. 16, "Adorabant solem versus orientem." Illum antiquissimum fuisse cultum solarem, alibi docuimus.

CAPUT VIII.

Astaroth—Dea Sidoniorum—Hebræis Deus dicta—Philisthæis culta—Ejus nominis oppidum—Ovium simulacra—Luci Astaroth—עַשְׁתָּרוֹת et עַשְׁתֹּרֶת—Astarte—Atergatis—Derceto—De Regina Gatide; et ἄτερ Γ'άτιδος—Piscium abstinentia; superstitionis ortus—Simulacrum Astartis quale—Regina cœli—Luna—Dea cœlestis οὐρανία—Sol cœli dominus—Luna regina—Gad et Meni, Esa. lxv. 11—Gad, quis—Sententia Hieronymi—Cœli exercitus—Dii Damasceni—Maachæ terriculamentum—Alia.

I. RESTAT, ut de Astaroth agamus, paucisque aliis diis innominatis, qui supersunt. Astaroth dicitur אֱלֹהֵי צִידֹנִים, 1 Reg. xi. 5, 33. Deus Sidoniorum, pro dea; cum Hebræi vocem nullam habeant, quæ genere feminino numen enunciet. Ea primo memoratur Jud. ii. 13, atque iterum cap. x. 6; 1 Sam. vii. 3. Non tantùm Sidoniis sed et Philisthæis, adeoque omnibus littus maris incolentibus adoratum fuisse hoc idolum, ostendit 1 Sam. xxxi. 10.

II. Erat etiam hujus nominis oppidum, Deut. i. 4, Josh. ix. 10, quod ab idoli hujus cultu cognomen duxisse, nemini dubium esse potest; vicissim idolis sæpissime nomina imposita fuêre a locis, quibus cultus superstitiosus eis præberetur.

III. Judæi communiter statuunt, Astaroth esse idolorum simulacra in similitudinem ovium formata. עַשְׁתֹּרֶת enim "femellam ovis" denotare aiunt. Alii a multitudine sacrificiorum, ex ovibus et pecudibus, idolum nomen sortitum esse volunt, 1 Sam. vii. 4. LXX. vertunt עַשְׁתָּרוֹת per ἄλση Ἀσταρώθ, "lucos Astaroth;" aliam, cum eâ ejusdem pene soni, dictionem conjungens; nam אֲשֵׁרוֹת "lucos" significabat. Inde idolum hoc in *lucis* adoratum fuisse, nonnulli arbitrantur.

IV. Aliis nominibus idolum hoc etiam dictum est, Astarte, dea Syra nominatissima, et Atergatis, et Derceto; ea omnia ab illo altero fluxisse constat. Vana enim sunt quæ ex Antipatro Stoico de dea hac producit Athenæus Deipnos. lib. viii., et cur Atergatis diceretur. Gatim reginam quandam fingit, quæ edictum promulgavit, ne quis ἄτερ Γάτιδος, hoc est, "præter Gatidem" pisces ederet. Inde, inquit, apud imperitum vulgus prodiit nomen Atergatis, inepte; et Græcorum more in investigandis nominum deorum originibus: Atergatim enim vocem corruptam esse ab עַשְׁתֹּרֶת nemo non videt.

V. Inde vero prodiit conjectura ineptissima, quod ejus cultûs pars erat piscium abstinentia; ejus etiam apud Syros causam non minus ineptam assignat apud Hyginum in poetico astronomico Diogenes Erythræus. "Is," inquit, "scribit quodam tempore Venerem cum

Digitized by Google

Cupidine filio in Syriam ad flumen Euphratem venisse, et eodem loco repente Typhona giganta apparuisse; Venerem autem cum filio in flumen se projecisse, et ibi figuram piscium formâ mutâsse, quo facto periculo esse liberatos. Itaque postea Syros, qui his locis sunt proximi, destitisse pisces esitare, quod vereantur eos capere, ne simili causa, aut deorum præsidia impugnare videantur, aut eos capere." Istis nihil stultius. Simulacrum idoli plurimi aiunt a femoribus ad pedes usque extremos figurâ piscis fictum fuisse, reliqua parte corporis femina erat. Incerta figuræ origo; sed eam piscium religioni ansam præbuisse pene certum. Veneri statuam fuisse dicit Nicetus in Gregorium. Ego nullus dubito, quin eadem fuerit cum "regina cœli" toties Jeremiæ memorata. Ea luna erat, quæ aliis et Venus et Diana, et Juno Lucina; ob πολυωνυμίαν, et sacrificiorum multitudinem עַשְׁתָּרֹת dicta. Deam Syram, quæ Astarte, lunam esse se existimare affirmat Lucianus. Lunam inter astra dominantem eo nomine notari consentit Hieronymus, in Jer. cap. vii.

Ita eam describit poeta:—

—— "Micat inter omnes
Julium sidus, velut inter ignes
Luna minores."—Hor. Car. lib. i. Od. xii. 46.

Et Epod. xv. 1:—

"Nox erat, et cœlo fulgebat luna sereno
Inter minora sidera."

Hoc est, regina cœli. Cum Syriæ Astarte conjungit Tertullianus, Apol. cap. xxiv., Africæ cœlestem. Per cœlestem, seu οὐρανίαν, Venus vulgo intellecta, quemadmodum ex Luciano constat. Sed Venus ista non nisi luna, quod alias ostensum. Non desunt autem, qui solem reginam cœli fuisse arbitrantur. Nam שֶׁמֶשׁ aliquando feminini generis esse probant exempla; יָרֵחַ vero, quæ vox lunam denotat, ut illa altera solem, nunquam. Unde Chaldæis Deus Lunus dictus. Sed vix crederem, obtinuisse rationem istam grammaticalem, sed potius uti solem בַּעַל־שָׁמַיִם, seu "dominum cœli," etiam regem dixerunt, ita nomine "reginæ cœli" lunam notare voluerint.

VI. Philastrius Hæres. xv. affirmat, Judæos fortunam coluisse, quæ regina cœli in Africa nuncupatur. Respicit sine dubio ad locum illum Esaiæ, cap. lxv. 11, in הָעֹרְכִים לַגַּד שֻׁלְחָן וְהַמְמַלְאִים לִמְנִי מְמָסָךְ. Quæ verba varie vertunt interpretes. LXX. גַּד, δαιμόνιον vertunt; et מְנִי, τύχη: Ἑτοιμάζοντες τῷ δαιμονίῳ τράπεζαν, καὶ πληροῦντες τῇ τύχῃ κέρασμα· —"Parantes dæmoni mensam et implentes fortunæ potionem." Et in versione Latina textûs Græci, qui apud Hieronymum exstat, fortuna τῷ גַּד respondet; δαιμόνιον vero τῷ מְנִי. Vulgatus non מְנִי sed גַּד fortunam vertit; et Meni pro particula tantum usurpat: "Qui ponitis fortunæ mensam et libatis super eam." Atque ita etiam Symmachus teste Hieronymo; et "absque me," reddit. Junius vim vocum refert, ita enim vertit, "Qui instruitis turmæ illi mensam, quique impletis numeris illis libamen." גַּד enim turmam significat; et מְנִי a מָנָה,

Digitized by Google

numerare, enata esse videtur. Eum sequuntur nostrates: "That prepare a table for that troop, and that furnish the drink-offering unto that number;" in marginem autem rejiciunt Gad et Meni. Arias Montanus: "Parantes Jovi mensam, et implentes Meni libamen." In tanta varietate, non facile est dicere quid maxime arridet. Reginam cœli hic non intelligi, certum; multa de stella Jovis, de Mercurio, de stellarum constellatione, de bona fortuna, de horoscopo, ascendente planetâ propitio, feliciter posito, de idolis Edomæorum, aliisque, incertis omnibus, in hunc locum congerunt viri eruditi. Quamvis autem ex omni parte haud faciant satis, fateor tamen animo maxime respondere, quæ olim in locum annotavit doctissimus Hieronymus. "Est," inquit, "in cunctis urbibus et maxime in Ægypto, et in Alexandria idololatriæ vetus consuetudo, ut ultimo die anni, et mensis eorum qui extremus est, ponant mensam refertam varii generis epulis, et poculum mulso mistum, vel præteriti anni vel futuri fertilitatem auspicantes. Hoc autem faciebant et Israelitæ omnium simulacrorum portenta venerantes."

VII. Cum sole et luna adoraverunt etiam totum cœli exercitum, hoc est, stellas omnes. Chemosh, 1 Reg. xi. 33, eundem cum Belphehore fuisse scribit Hieronymus, in Esa. xv. Verius cum Moleco, ut videre est Jud. xi. 24.

VIII. Restant dii innominati. Inter eos occurrunt dii Damasceni, quibus rex Achaz sacrificavit, 2 Chron. xxviii. 23, et altare struxit in ipsa Dei domo, 2 Reg. xvi. 11–13. Maacha, avia regis Asa, quæ mater ejus dicitur, idolum peculiare colendum in luco proposuit, 2 Chron. xv. 16, "לְאֲשֵׁרָה מִפְלֶצֶת fecit." Vulgatus, "Simulacrum Priapi." Alii, "statuam horrendam." Ἀστάρτην, LXX. Vocabulum, "terriculamentum," seu terrorem, significat. Inde Castalio "Panem" vertit, qui in lucis, terrorem hominibus incutere solitus. Inane potius terriculamentum Spiritum Sanctum innuere arbitror.

IX. Quæ de Ob et Iideoni dicuntur aliisque ἐγγαστριμυθίας generibus, atque de chiromantia, augurio, geomantia, sortilegio, Pythiis, et præstigiatoribus, ad institutum nostrum non pertinent. Sufficiat præcipua, si non omnia ista idola paucis perstrinxisse, quæ scelere nefario, relicto Deo vero, apostatæ superstitiose coluerunt.

CAPUT IX.

Vitulus Aaronicus—Ejus conficiendi occasio—Non Deum summum sed internuntium postulavit populus—Vitulum Deum esse non credebant—Metonymice ita dictus—An factus ad instar Apidis Ægyptiacæ—Aureæ amissæ Apidis imagines—Figura vituli maris—Apis bos femina—Vituli Jeroboamici cur juvencæ dicti—Non alius Deus præter Jehovam in vitulo cultus—Exosa Deo superstitio—Mendacia gentilium de adoratione capitis asini, Hierosolymis—

Digitized by Google

Figmenti occasio et color—Locus Taciti notatus—Vitulum in pulverem comminutum in aquam di-persit Moses—An in similitudinem submersionis Apidis—Aaron a Judæis purgatus inepte; a Moncæio falsò—Verum crimen Aaronis.

I. SEQUUNTUR ea, quæ in modo mediisque cultus religiosi deliquerunt, cultum arbitrarium instituti loco substituentes. Atque hîc primum occurrit *vitulus Aaronicus*, Exod. xxxii. 1–5. Absente per dies aliquot in monte Mose, populus carnalis visibilis signi præsentiæ divinæ sibi promissæ avidus, et nondum cultu toto cœtui communi institutus, ad conflandum in eos fines vitulum aureum, Aaronem adegerunt. "Age," inquiunt, "fac nobis deos, qui anteant nobis; jam enim Mosche viro illo, qui eduxit nos e terra Ægypti, quid factum sit ignoramus." Deos scilicet petierunt, non qui Jehovæ, sed qui Mosis vices, per quos Deum consulerent, obirent. Nam, quod Aaroni hodie fingendum committebant, vix possibile erat, ut crederent, die crastino in verum numen evasurum. Dei autem nomen simulacris metonymice tribuere, iis etiam solenne, qui neutiquam crederent simulacra ipsa deos esse. Visibile ideo præsentiæ divinæ signum, ipsi sibi fingere et fabricare aggressi sunt.

II. Aaronem quidam arbitrantur vitulum hunc finxisse in similitudinem Apidis Ægyptiacæ; vel potiùs imaginis aureæ, quam in memoriam amissæ aut defunctæ Apidis consecrare soliti sunt sacerdotes. Ipsum etiam animal, præstantissimum semper habitum ob labores unde terræ fructus percipimus, in animo habere potuit. Sane Scriptura innuere videtur, vitulum istum maris vituli simulacrum fuisse; nam Ps. cvi. 20, nomini, quo significatur, annectitur participium generis masculini שׁוֹר אֹכֵל. Ægyptios autem boves feminas Isidi consecrâsse, mares sacrificâsse docet Herodotus in Euterpe. Nec obstat, quod propheta Hoseas, vitulos Jeroboamicos ad instar vituli hujus eremitici fictos, עֶגְלוֹת vocet, cap. x. 5, quam vocem, cum sit generis feminini per δαμάλεις, hoc est juvencas, reddunt LXX.; cùm in contemptum eos ita vocet propheta, prout rectissime in locum annotat Hieronymus. Magnum etiam fuisse simulacrum Scriptura innuit, cum Israelitas "gloriam suam mutâsse in formam bovis comedentis herbam," docet, Ps. cvi. 20. At aliquid est, quod ob hujus vituli erectionem, "Eos corde reversos fuisse in Ægyptum," affirmet Stephanus, Act. vii. 39, ubi scilicet istiusmodi viderant simulacra.

III. Populum alium Deum præter Jehovam in vitulo colere in animo non habuisse, patet ex rei gestæ historiâ. Superiùs ostendimus, eos non Deum summum Jehovæ loco, sed internuntium Mosis loco, postulâsse; conspecto autem vitulo dixerunt: "Hi dii tui, Israel, qui eduxerunt te e terra Ægypti. Quod videns Aaron, exstruxit altare coram eo; proclamavitque dicendo, Festum Jehovæ cras esto." "Dii tui;" hoc est, Deus tuus; nam vitulus unicus erat, et uni consecratus. Ita Neh. ix. 18, "Cum fecissent sibi vitulum fusilem, dixerunt,

Digitized by Google

Hic Deus tuus qui eduxit te ex Ægypto;" hoc est, Dei tui simulacrum; seu præsentiæ ejus in medio tui, signum visibile. Vecors sane et rebellis populus fuerit; at eos usque adeo desipuisse, ut crederent, vitulum novicium, quem nudius tertius fecerant in deserto, eos eduxisse ex Ægypto, nemo arbitrari potest, nisi qui non tantùm eos unum vitulum conflâsse, sed omnes in vitulos etiam mutatos fuisse sentiat. Deinde populo ad consecrandum vitulum accersito, proclamavit Aaron "Festum Jehovæ." "Cras," inquit, "festum Jehovæ esto;" hoc est, coram simulacro hoc tripudiantes celebrabimus Jehovam. Ei est festum institutum; non vitulo, non Apidi, non Osiridi aut Isidi. Certum ideo Israelitas eremiticos non alium Deum præter Jehovam colere statuisse. Id argumentum doctissime olim in libris de idololatria, et prælection. in Lib. Apoc. prosecutus est, seculi sui decus, Johannes Rainoldus.

IV. Quanto se scelere cultus hujus arbitrarii excogitatione, populus obstrinxerit, quamque Deo exosa fuerit ea superstitio, ex horribili eventu citissime patuit. Latius ista enarrandi nunc non est locus; ex verbis autem illis, Exod. xxxii. 34, "Quo die visitaturus sum, utique visitaturus sum adversus eos peccatum hoc," in proverbium abiit inter Judæos, "Nullam pœnam irrogari Israeli, in qua non sit uncia vituli."

V. Etiam hujus sceleris occasione, turpissima inter gentes alias infamiæ labe, et perenni, aspersus erat totus populus. Non enim aliunde quàm ab idololatria hac vitulina, ansam arripuerunt nonnulli celebratissimum istud cudendi figmentum, de capite aureo asini in templo Hierosolymitano adorato. Utcunque enim putidissimum esset mendacium, at omni tamen colore destitutos fuisse fabulatores, non sinit nos arbitrari stultitia hæc, seu quæ stultitiam omnem exsuperavit insania. Verba Taciti Hist. V. cap. iv. sunt: "Effigiem animalis, quo monstrante errorem sitimque depulerant, penetrali sacravêre." Prius dixerat illud animal asinum fuisse. Id autem conciso et presso dicendi genere hîc loci assecutus esse videtur vir egregius, quòd nemo unquam post homines natos plura mendacia verbis paucioribus protulerit. At enim negari non potest, umbram quandam veræ historiæ, et rei gestæ, quamvis obscurissime per mendaciorum horum ambages conspici posse. Siti, viarumque errore, populum aliquoties pressum solitudine vastissima, et gravatum fuisse, docet sacra historia. Viæ ducem, atque aquas importune flagitâsse novimus; in asinorum incidisse gregem, qui aquatum irent, iisque præmonstratoribus usum, fabula est anilis. At verò vitulum illum aureum eo animo conflâsse, ut illo signo Dei præsentia visibili quasi oraculo in angustiis uterentur, cujusque auspiciis iter pergerent, ex rei gestæ narratione patet. Etiam longo post tempore, sedibus fixi Canaaniticis, non alio quam illo, eremitico exemplo ducti, penetralibus quibusdam eandem effigiem sacraverunt, Dane scilicet et Bethele;

Digitized by Google

mirâ rerum omnium confusione, vitulum aureum gentiles, in vivum asinum, miraculum eductionis e petra aquarum, in fontem seu rivum ope asinorum repertum, Danem et Bethelem in Hierosolymas transformârunt. Ne autem mendaciis istis Gentilium continuandis ansam ullam præberet Josephus diligentissimus alias antiquitatum et rerum gestarum gentis suæ narrator, historiam hanc de aureo vitulo Aaronico alto pressit silentio. Targum autem Uzzielis, de hoc scelere: "Exiit fama eorum mala inter populos terræ, et acquisiverunt sibi nomen malum per generationes suas."

VI. Vitulum hunc in pulverem comminutum, "dispersit Moses in aquarum superficiem, et jussit bibere populum," Exod. xxxii. 20. Ex eo Mosis facto conjiciunt Seldenus et Grotius, eum allusisse ad submersionem Apidis Ægyptiacæ; præstituto enim tempore Apidem in Nilo solenniter submerserunt. Sed submersio ista Apidis pars erat cultus idololatrici, eaque longe superstitiosissima. Eam Mosem imitatum fuisse, præsertim facto illo, quo pœnam summa cum ignominia idololatris irrogavit, et in se est incredibile, et historiæ sacræ plane adversatur.

VII. Judæorum magistri ex verbis istis Aaronis, Exod. xxxii. 24, "Aurum in ignem conjeci, et prodiit hic vitulus," quo ipsum a crimine expedirent, fingunt eum massam auri eo animo in ignem conjecisse, ut Israelitas iis ornamentis, quæ stolide in idololatriam essent profusuri, spoliaret; magorum autem operâ, quorum nonnulli ex ea fuerunt colluvie Ægyptiaca, quæ cum populo in desertum ascendit, vitulum prodiisse. Ben Uzziel Satanam, in medium aurum illapsum, eam produxisse formam; quæ sane vix conveniunt cum iis, quæ de facto Aaronis memorat historia sacra, ver. 4, nempe "eum aurum ex manu populi acceptum, formâsse cælo, et fecisse ex eo vitulum fusilem." Criminis etiam omnis suspicionem ab eo amoliri conatur Franciscus Moncæius libro isto, cui nomen imposuit "Aaroni purgato." Dissertationibus autem istis, ne quid gravius dicam, ad ingenii ostentationem comparatis, multa audacter comminiscitur et temerarie, quæ miror mortalium ulli, cui sanum esset sinciput, in mentem unquam venire potuisse. Fingit, Aaronem summum tum temporis fuisse pontificem, fingit, vituli similitudinem vidisse in monte, tum cum Deus expresse dixerit, neminem ullam vidisse similitudinem, fingit, eum vitulum formâsse, ad instar cherubinorum, quos postea Moses Dei jussu erexit; obliviscitur, Deum severe interdixisse, ne imaginem ullam formarent; Spiritui autem Sancto in os plurima contradicit, aliaque multa profert, quæ referre piget. Quamvis autem alium deum præter Jehovam populo colendum in vitulo Aaron non proposuerit, in eo autem crimine manifesto se illumque astrinxit, quod Dei injussu cultus arbitrarii in signo visibili viam modumque excogitaverit.

Digitized by Google

CAPUT X.

Vituli Jeroboamici—Eorum conficiendorum occasio—Rationes impulsivæ, usus—Teraphim quales imagines et quomodo confectæ—Νεχυομαντεία Micheæ teraphim—Ephod Gideonis—Æneus serpens—Decem tribuum captivitas.

I. AD instar vituli Aaronici longo post tempore duo alii *vituli aurei* a Jeroboamo sunt erecti. Huc enim refero superstitionis Jeroboamicæ ortum et occasionem. Nimis coacta sunt, quæ de Josepho quidam referunt. In ejus memoriam *vitulum* olim in Ægypto dicatum fuisse aiunt; quod sane incertissimum. Deinde Jeroboamum Ephraimitam e stirpe Josephæa, quo populum in suæ familiæ veneratione retineret, hanc figuram elegisse, quam in sacris dicaret. Sed hæc dura nimis et coacta, uti diximus, videntur. Placet magis vituli Aaronici memoriam, hisce aliis conficiendis occasionem præbuisse. Quanta enim in veneratione apud populum istum antiqua patrum suorum facinora, recte an secus facta, fuerint, testantur quæ de æneo serpente itidem eremitico, atque Gideonis ephod, aliaque memorantur. Horum autem vitulorum historiam refert Spiritus Sanctus, 1 Reg. xii. 28–32. Consilii ineundi rationes Jeroboamicæ latius exponuntur, 2 Chron. xiii. 6–9. Tota tribus Levi, atque piorum Israelitarum plurimi, Dei institutis adhærentes, relictis avitis sedibus concesserunt in partes tribuum Jehudæ et Benjaminis; nam ut irent in ditionem Judaicam redirentque, quoties vellent, sine dubio iis liberum non erat. More enim eorum, qui rerum potiuntur, præsertim ubi coeunt regni novitas, et regnandi libido, omnem religionis prætextum in malam partem trahentium, eos, qui Hierosolymas adirent Deum colendi gratiâ, deficiendi a jugo suo consilium tutò inire potuisse, judicavit iste Jeroboamus; ac proinde eam iis omnem ademit libertatem. Quid quod ter quotannis omnes mares ex lege tenerentur se coram Domino ad templum sistere, cui præcepto si dicto essent audientes, necesse esset, ut toties subditis omnibus rex destitueretur, qui omnes in hostis sui infestissimi essent potestate. Regnum nullum, cui is mos erat, duraturum conjecit. Quid ergo ageret? an palam a Jehova ejusque cultu deficeret, populumque in idem scelus pertraheret? Id quidem probabile est, hominem nefarium, qui divina omnia humanaque ambitioni suæ postposuit, conaturum fuisse, si spes esset, populum, apud quem recens et precarium imperium obtinuerat, eo impietatis adigendi. In animum ideo revocat vitulum istum Aaronicum, ac eo modo, quem designaverat Aaron, Jehovam coli potuisse populo persuadet: 1 Reg. xii. 28, "Inito consilio rex fecit duos vitulos aureos, et edixit Israelitis, Satis vobis ut non ascendatis Hieruschalama: ecce dii tui, o Israel, qui eduxerunt te e terra Ægypti." Iisdem verbis utitur, quibus in sui vituli dedicatione Aaron. Jehovam autem in vitulis istis, quos non Deo ipsi, sed cultui Hierosolymitano opposuerunt, Jeroboamum et

Digitized by Google

populum coluisse palam est. Sublato itaque postea per Jehu cultu Baalitico, hoc est, solari; huic tamen, Deum in vitulis adorandi, usque ad ultimam et æternam captivitatem, pertinaciter adhæsit decem tribuum populus.

II. Hujus generis fuerunt τὰ תְּרָפִים. Primum inter Judæos memorantur, Jud. xvii. 5. Nonnulla de iis diximus in theologiæ Abrahamicæ enarratione, ad Gen. xxxi. 19. Quid fuerint, nondum constat. "Imagines ad certum stellarum positum factæ, cum figuris," ait Grotius. Humanâ verò figurâ imagunculas factas fuisse, indicat historia Michalis filiæ Saulis, quæ, ut nuntios patris ad Davidem occidendum missos falleret, teraphim in lecto ejus posuit, quorum specie et figura decepti, ipsum Davidem ægrotantem se conspexisse arbitrantur, 1 Sam. xix. 13. In speciem oris humani imagines factas fuisse scribit in Lib. Rad. R. D. K. Modum fingendi refert Elias in Thisbe. "Mactabant," inquit, "hominem primogenitum, cujus caput torquendo præscindebant. Caput vero abscissum sale condiebant; scribebantque super laminam auream nomen spiritus immundi, atque ita incendentes candelas coram eo adorabant." Per *mortuos vaticinatio*, antiquis familiaris. Ut per viscera ejus deos consuleret, catamitum suum Antinoum occidit Imperator Hadrianus, deinde retulit deorum in numerum. *Accensionis* candelarum coram imaginibus mos apud nonnullos adhuc durat. Teraphim etiam in usu fuisse ad vaticinia elicienda, docet historia sacra: Zech. x. 2, "Teraphim locuta sunt vanitatem;" Ezech. xxi. 21, "Consuluit teraphim." Eo autem modo, quem describit Elias, consecrata fuisse apud Judæos, Judaicum est figmentum; neque enim ii in eorum usu alium deum præter Jehovam colere, in animis habuerunt. Genus tantùm erant simulacrorum parvulorum, et portatu facilium, larium instar et penatum domesticorum. Argentum itaque illud, ex quo conflata fuêre ista Michæ idola, affirmat mater ejus, se "Jehovæ consecrâsse ad facienda teraphim," Jud. xvii. 3. Valde etiam Michææ animum oblectabat, quod Levitam sacerdotem obtinuisset, ver. 10, cui perinde fuisset, ex qua familia esset sacerdos suus oriundus, nisi statuisset Jehovam venerari, vid. ver. 13. Teraphim ista comitabatur ephod; hoc est, "amiculum sacerdotale linteum." Ea durâsse ad captivitatem narrat auctor Lib. Jud. xviii. 30. Post captivitatem sine eis victuros Israelitas prædixit, Hos. iii. 4; neque enim iis assentior, qui veri et falsi cultûs ibi mentionem a propheta juxta fieri arbitrantur. Ephod, inquiunt, Domino; teraphim idolis. Sed utraque fuêre superstitionis paratura; neque enim Israelitis licitus magis erat usus ephodi, quam τῶν teraphim.

III. Huc etiam pertinet ephod Gideonis, Jud. viii. 27. De forma vestis, nihil opus est dicere, cum ea in libro Exodi pluribus describatur. Amiculum erat inauratum: primò victoriæ μνημόσυνον, deinde mutatum in usum superstitiosum. Ephod συνεκδοχικῶς sumi

Digitized by Google

arbitratur Augustinus; atque Gideonem omnia vestimenta pontificalia confecisse, quo cultum Dei in civitatem suam Hophram pertraheret. Bono forsan zelo, sed eventu pessimo. Nam hæc Dei injussu instituebat; ipsum tamen Deum penitus non deseruerunt Gideonitæ.

IV. Omnibus nota sunt, quæ attinent ad serpentem æneum eremiticum. In finem evangelicum primò erectum, deinde in usum superstitiosum translatum, summo cum contemptu fregit et abjecit rex pius Ezechias.

V. Atque hæc fuêre, si non omnia, saltem præcipua idola, cultûsque falsi media et instrumenta, quibus populus iste in idololatriam profligatissimus, in apostasia hac initiatus, rejecto primo theologiæ Mosaicæ fundamento se polluit et contaminavit. Fœdâ idololatriarum harum colluvie volutantem, et insanabilem, ecclesiam decem tribuum, 2 Chron. xxxvi. 16, in captivitatem æternam, sine spe aut promissione reditus, abduci Deus procuravit. De ecclesia Judaica pauca adhuc dicenda restant.

CAPUT XI.

Defectionis ecclesiæ Judaicæ progressus, et eventus.

1. PRIMUM theologiæ Mosaicæ fundamentum, cultûs arbitrarii et idololatrici introductione, repudiâsse apostatas pluribus ostendimus; restat, ut paucis doceam, eos etiam aspernatos esse alia illa ejusdem veritatis principia, quæ parem cum illo primo locum in ista theologia occupâsse, similiter ostensum est. Justificationem gratuitam et salutem æternam Messiæ meritis obtinendam et mediatione, docuit etiam ista theologia. Temporis decursu invaluit de justitia per opera legis, et ceremonialium rituum observationem error perniciosissimus. Hac opinione inflatus contumax populus et sui plenus, magnifice in omnibus et ubivis se extulit, quasi solus dignus, quem Deus curaret. Etiam tandem spreta obedientia morali atque in vitia profusi, in unis sacrificiis et ritibus externis spem omnem collocârunt. Erroribus his perniciosissimis obviam ivit Deus ministerio prophetarum. Sed nec eo a prava propriæ justitiæ opinatione, cujus fermento sæpissime turgent, qui ab omni justitia sunt remotissimi, dejecti fuere; sed ea demum defectionis hujus initialis pars magna fuit.

II. Messiæ promissum, qui una cum justitia et pace æterna, novos cultûs divini ritus institueret, abolitis istis Mosaicis; qui ad tempus directione præstitutum impositi fuerunt, tertium constituit theologiæ Judaicæ fundamentum. Absolutam ceremoniarum æternitatem somniare incipientes, hujus etiam principii curam abjecerunt.

Digitized by Google

III. Hæc erat defectio illa partialis ecclesiæ Judaicæ, quam septuaginta annorum captivitate corrigere, Deo summa utenti lenitate et misericordia placuit. Postquam enim se a sceleratis istis moribus et erroribus per ministerium propheticum populus divelli passus non est, atque insuper omni injustitia, libidine, rapinis, stupris, homicidiis et oppressionibus esset cumulatus, in eam conditionem redacta est ecclesia, ut partim ob constitutionem nationalem, partim quia multo maxima pars populi in defectionem consenserat, prorsus impossibilis evasit ecclesiæ per bonorum separationem reformatio. Placuit ideo Deo μετοικησίαν inferre catholicam, ut omnia, quæ ad theologiæ Mosaicæ observantiam pertinent, ab ipsis quasi fundamentis denuo ordiri posset populus in terram patriam redux.

IV. Hunc itaque finem horrendum nacta est partialis ista ecclesiæ Judaicæ apostasia; urbe ipsa, et templo, totius cultus solennis sede unica, ferro et ignis vastatis et solo æquatis, populus residuus in captivitatem est abactus, cultûs celebrandi totali facta intercisione.

V. Nondum verò Deus amorem suum omnem erga populum istum expleverat, nondum curam et spem omnem istius ecclesiæ abjecerat; aliam periclitationem, quod de animabus individuis somniant rabbini, eam subire voluit.

CAPUT XII.

Captivitatis Babylonicæ ad reformationem ecclesiæ necessitas—Reformationis Ezralticæ capita—Synagoga magna restaurata—Ejus origo; opus—Festum tabernaculorum restitutum Deo gratum—Reformationis ecclesiasticæ regula unica—Πολυγαμίας repudiatio—Textus biblici accuratio—Punctorum Hebraicorum origo.

I. OMNEM curam ecclesiæ in captivitatem deportatæ Deum non abjecisse, et ex eventu patuit, et ipse piis per promissa sua ndem fecerat. Quin imò patri clementissimo pro maximis sceleribus brevis illa μετοικησία satis erat pœnarum. Alius erat ea durante, longe alius populi istius status, quam nunc est ejusdem populi separatissime a Deo disjuncti. Neque enim tum temporis aut verbo scripto, aut Spiritu Sancto, aut ministerio prophetico, aut spe reditus certissimâ destitutus erat. Verùm uti diximus, impossibile erat, ut ecclesia ista ad bonam frugem recuperaretur, sine totali observationum solennium intercisione. Cum enim templum sanctum esset, urbs sancta, totaque terra, sacerdotes ex una certa familia oriundi omnes, administrationes sacræ ad locum unum alligatæ, maxima parte sacerdotum populique corrupta et in defectione apostatica pertinaciter hærente, transmigratio ex ecclesiæ sedibus catholica, reformationi necessariò præstruenda erat. Exacto autem captivitatis tempore præstituto, populum reducem sub auspiciis piorum principum,

Digitized by Google

sacerdotum, et prophetarum, absolutissimam ecclesiæ reformationem, ad normam theologiæ Mosaicæ molitum fuisse, testantur libri Ezræ et Nehemiæ, historici; Haggæi, Zechariæ, et Malachiæ, prophetici.

II. Reformationis autem istius, quam a primario ejus auctore Ezraiticam vocabimus, sex fuêre partes solenniores, vid.,—1. Templi instauratio; 2. Magnæ synagogæ institutio; 3. Diligentissima exemplarium librorum sacrorum consideratio; 4. Verbi Dei prædicatio sedula; 5. Solennis Cuthæorum excommunicatio; 6. A mixto populo separatio.

III. Quæ ad templi instaurationem pertinent, cum ab aliis ob difficultates quasdam chronologicas plus satis sint vexata, neque ad institutum nostrum proprie pertineant, præterire visum est.

IV. Secundam partem reformationis Ezraiticæ, statuimus synagogæ magnæ, quæ celebri fama inter Judæos memoratur, institutionem. אנשי כנסת הגדולה, seu "viri magni synagogæ," reformatorum istorum usitatissima periphrasis est. Qui de ea plura scire velit, præter Judæos, consulat Martin. Raymund. Pug. Fid. part. ii. cap. iv.; Petrum Galatin. Arcan. lib. iv. cap. vi.; Bodin. de Repub. lib. vi. cap. viii.; Baron. Annal. T. i. A.C. xxxi. 10, 11, xxxiii. 19; Lorin. ad Numer. xi. 16; Casaubon. Exercit. xiii. 5; Cappell. Vindic. pro Casaub. lib. iii. cap. ii.; Cunæ de Repub. Heb.; Constant. l'Emper. in Titu. Middoth. cap. v. sec. 3.

V. Synedrium septuaginta-unius-virale a Mose institutum erat in deserto, quod comparate ad minores judicum concessus *magnum* communiter vocant. Illud nonnulli affirmant soli seculo eremitico inserviisse, neque durâsse in terra Canaanæa constitutis judicibus aut regibus; quos egregie falli docet Seldenus, synedriorum horum vindex acerrimus; qui tamen non negat, ea multoties intermissa fuisse. Synedrium hoc primo in loco restituit populus redux. Sunt, fateor, quibus ad stomachum non facit pars hæc eminentissima reformationis Ezraiticæ; quæque de ea dicuntur pro figmentis habent Judaicis; ipsi interea credere parati, quicquid Talmud mendax audet in traditionibus fingendis, modo in opinionum, quas fovent, commodum cedat. Ast uti diximus, synodi hujus septuaginta-unius-viralis origo sacra erat, ab expresso Dei mandato prodiens. Magnos autem viros illos et prophetas e captivitate reduces, in lege Dei instructissimos, reformationis omnimodæ zelo flagrantes, cœtum istum, absque quo neque ordinem conservare potuerunt, neque auctoritatem, non restaurâsse, qui somniant, me rivalem non sunt habituri. Neque enim aliis in rebus officio suo ita defuisse deprehenduntur, ut in hoc summæ utilitatis, et ad populi regimen necessitatis instituto, negligentes eos fuisse suspicaremur.

VI. Porro: cœtus iste reformatorum, non a membrorum ejus numero, qui præcise erat determinatus, sed ob personarum dignitatem, quæ eum constituerunt, "synagoga magna" κατ' ἐξοχήν dictus

Digitized by Google

est. Etenim confessorum plurimi, viri erant θεόπνευστοι, prophetæ, et Spiritus Sancti amanuenses. Istiusmodi conventum a diebus Mosis, ecclesia ista nunquam viderat; nulli ideo mirum videri debet, si ea in sacram praxim reduxerit, quæ a Deo instituta ab ipsis pene ecclesiæ primordiis spreta et neglecta jacuerant; atque si divina fretus auctoritate, nonnulla constituerit circa ipsam Scripturam sacram in omnium fidelium in finem usque mundi usum et commodum. Ecclesiæ reformatio proxime accedit ad institutionem ejus primam. Necesse ideo erat, ut omnes isti prophetæ et viri divini quasi unus essent Moses; magnum enim iis opus et arduum incubuit, quo multarum generationum ruinæ erant reparandæ. Summæ autem diligentiæ, in omnibus ad normam theologiæ Mosaicæ examussim restaurandis, specimen, uno aut altero documento addere placet.

VII. Primum esto festi tabernaculorum restitutio, Neh. viii. 14, 16–18, "Cum invenissent scriptum in lege præcepisse Jehovam per Mosem, ut considerent Israelitæ in tabernaculis in festo eorum mense septimo. . . . . Egressi populus . . . . fecerunt sibi tabernacula, quisque in tecto suo, aut in atriis suis, ac in atriis domus Dei, etiam in platea portæ aquarum. Sic cum fecissent tota congregatio illa reduces a captivitate tabernacula, et considerent in ipsis tabernaculis: cum ita non fecissent filii Israelis, inde a temporibus Jehoshuæ filii Nun, usque in diem istum, erat lætitia valde magna." Hoc est, quamvis festum septimi mensis observaverant, non tamen in tabernaculis consederant, a diebus Jehoshuæ. Sed quid opus, inquies, fuerit institutum antiquatum, quod Samuel propheta, David rex, et Josias reformatorum ante captivitatem maximus omiserant, in usum revocare? Annon ultra tempora Davidica, quibus maxime floruit cultus divini observatio religiosa, in reformatione respicere, meræ erat et nimiæ curiositatis? At non ita Deo visum. Ut enim illud eorum officium sibi gratum et acceptum testaretur, illico per prophetam non tantùm festum illud magnopere laudibus effert; sed insuper ejus nomine cultum evangelii spiritualem introducendum celebrat, Zech. xiv. 16–19, nempe ut inde discerent pii reformatores, quanti esset apud Deum pretii omissis aliis omnibus considerationibus ad normam theologiæ Mosaicæ in opere suo severe et accurate attendere.

VIII. Cum gentilibus etiam ἀθέμιτον μίξιν, a diebus Solomonis vix sancte vitatam, e finibus ecclesiæ synagogam istam exterminâsse mox ostendemus, sed et altiùs ascenderunt. Etenim consuetudini antiquissimæ, a Deo vero nunquam approbatæ, plures uxores ducendi, atque ob causas leviculas eas dimittendi, quas legitimis tabulis sibi junxerant, quæ apud totam gentem ἀπ' ἀρχαίων obtinuerat, se opposuerunt viri spiritu prophetiæ instructi, Mal. ii. 14–16, "Jehovah testificatus est inter te et uxorem adolescentiæ tuæ, contra quam tu perfide agis: cum sit socia tua, et uxor fœderata tibi. Nam nonne

Digitized by Google

unam effecit, quamvis residuum spiritus penes ipsum esset? Quid autem unam? Quæsiturum semen Dei. . . . . Sibi odio esse dismissionem, ait Jehovah Israelis." Illustre adversus polygamiam testimonium, quale alibi in toto Veteri Testamento ante captivitatem non exstitit. Fateor, ambigua esse verba priora, ver. 15, וְלֹא־אֶחָד עָשָׂה, quæ varie reddunt interpretes: "Nonne unus fecit?" "Nonne fecit unum?" Καὶ οὐκ ἄλλος ἐποίησε; "Et non alius fecit." אֶחָד enim cum sit generis masculini, feminam denotare non posse videtur. Sed vocem femininam ab ea derivatam non habet. Nam אַחַת non est ab אֶחָד, quæ אַחֶרֶת pareret, sed ab אַח, ut docet R. D. K. in Michlol. Nil mirum ideo si אֶחָד genere feminino aliquando usurpetur, prout vi ejus acceptionis neutraliter significat, Zech. xi. 7, verba etiam sequentia non alium sensum admittunt. De uno Abrahamo nescio quid nugatur Targum Jonathanis. Sed verba manifestò interpretanda sunt, aut de unica femina initio creata, prout eorum sensum reddere videtur ipse auctor et Scripturæ interpres optimus, Dominus noster Jesus Christus; aut de consilio unici Dei, unum marem unamque feminam matrimonio legitimo jungendi.

IX. Verba etiam, quibus de repudiis agit propheta, ambiguitate omni non carent, ver. 16: כִּי־שָׂנֵא שַׁלַּח אָמַר יְהוָה. Hieronym. "Cum odio habueris eam dimitte, dicit Dominus." Antiqua versio Anglicana, "If he hate her, let him put her away;" quam lectionem in margine retinet tralatio regia, quæ tamen in alium plane sensum verba interpretatur, "The LORD saith that he hateth putting away," ad mentem Spiritus Sancti. Cum enim verba elliptice ponantur, is sensus, qui sine supplementis arbitrariis proximus est ut fundant, est amplectendus. Absolute ideo ponitur שַׁלַּח, et Deus se istud τὸ mittere odio habere testatur.

X. In hunc modum jacta sunt prima reformationis ecclesiæ Judaicæ ex captivitate reducis, fundamenta. Ipsissimas Dei institutiones originarias, utcunque per tot secula antiquatas et oblivioni traditas, summa fide et diligentia indagantes, iis sanctissime adhæserunt.

XI. Sacræ Scripturæ accurationem proximo in loco memoravimus. Is maximus ecclesiæ thesaurus, cui sub Dei cura, spiritusque administratione exsistentiam suam in terris debet. Hæc totius reformationis lex unica; quæ ideo primo in loco accuranda. Exemplaria antiqua summa fide servata apud se Ezram et socios propheticos habuisse, nemo juste ambigere potest. Eis correctissime describendis, atque mendis ex aliis, quæ durante dispersione irrepere potuisse non est impossibile, tollendis, operam summam navârunt. Omnium collationi ascribunt nonnulli initium קרי וכתיב. In toto autem opere usi sunt præsentissimo Dei afflatu et ductu. Literas vero antiquas, quibus a prophetis, ad eorum exemplar, quæ Deus ipse primus exaravit, verbum sacrum scripserant Spiritus Sancti amanuenses, Ezram

Digitized by Google

mutare, nec voluisse, nec debuisse, nec potuisse, nec opus habuisse, ante probavimus. Est et aliud figmentum, quod apud magnos aliquot viros, secius quam oportuit, fidem adeptum est; totam scilicet sacram Scripturam amissam, ab Ezra memoriter restauratam et scriptis commissam. Mendacium ineptissimum, simul et blasphemia! Deus ne sîrit, ut quis in posterum curæ, providentiæ, et amori ejus in ecclesiam istud convicium faciat!

XII. Ad textus biblici accurationem Ezraiticam punctationis Hebraicæ inventionem pertinere, viri doctissimi arbitrantur. Illorum sententiæ eatenus accedo, ut eam maxime probabilem censeam. Postquam enim in ecclesia Judaica desierit ministerium propheticum, alios quoscunque opus illud suscepisse cogitare est religio. Sive ideo ipsis literis vocales coævas fuisse dicamus, sive ab Ezra excogitatas, perinde est, cum divinam eis originem utraque sententia ascribat. Sunt autem, qui totam punctationem Hebraicam, εὕρημα esse statuunt rabbinicum post-Talmudicum. Quid autem in causa hac sentiam, cum instituti ratio id exigat, posse me sine cujusquam hic vel alibi offensione proferre spes est; quamvis haud ita ex hac parte prospere successit alius conatus, quo glocitantem ab ovo excluso gallinam inscius absterrui.

DIGRESSIO.

De punctationis Hebraicæ origine.

I. EZRAM atque collegas ejus, synagogæ magnæ assessores, dum sacras Scripturas accurarent, *punctationem Hebraicam* invenisse, cùm ante tempus istud solis viginti duabus literis consonantibus in scribendo uterentur Judæi, virorum magnorum sententia est. Ego quidem illorum opinioni refragari nolo, qui vocales literis coævas fuisse statuunt, neque in ea pertinaciter persistere; cùm illi etiam qui punctorum originem Ezræ ascribendam ducunt, plane divinam fuisse asserant. Nemini ideo post Ezræ tempora punctationem Hebraicam, quâ nunc Dei beneficio utimur, assignandam esse, ea sententia est, cujus patrocinium digressione hac suscipimus; seu quod eodem recidit, ortum illam habuisse divinum et infallibilem. Sunt enim nonnulli, qui rabbinos quosdam post-Talmudicos eam excogitâsse arbitrantur; nec arbitrantur modo, sed et aliter sentientes contumeliis excipiendos ducunt. Illorum autem sententiam, quo minus examini subjiciam, haud terret immanis, qua utuntur, confidentia. Etenim iras, et verba sesquipedalia, quæ quasi veritatis causam agentes, animis fastidio et nimia sui opinione elatis, aut studii partium fermento inflatis, obtendunt nonnulli, qui spernere, aut saltem

Digitized by Google

negligere non didicit, exulceratis hisce temporibus veritatis defendendæ spem omnem et curam abjicere necesse habebit.

II. Cùm primùm sane in hoc sententiarum divortium a viris doctis itum esset, perpauxilli momenti visum est, utcunque lis dirimeretur. Elias Levita pene solus est, qui in sententiam de novitate punctationis propendit inter Judæos. Is verò, cum partem legis oralis, quam umbram, aut nubem deperit gens superstitiosissima, illam semper fuisse statuerit, a rabbinis tantùm scriptis mandatam, de divina ejus auctoritate securus est. Etiam forsan ei perinde erat, utrum a Deo ipso, an a magistris, qui tantùm non Dei locum occupant, profecta censeatur. Christianorum qui sententiam istam primi amplexi sunt, quæ ex ea mala ortum ducerent, cogitationibus suis providere non poterant. Postquam autem in temerandis sacris Scripturis nonnullorum audacia toleranda esse desierit, atque indies progrediatur, ne ἀκίνητον nihil tandem aut sacrum in sacris relinquatur, eorum omnium, qui debitâ verbi divini reverentiâ tenentur, omnes Hebraicæ veritatis apices sanctissime tueri, interesse videtur. Etenim ex uno hoc, de punctorum Hebraicorum inventione rabbinica et arbitraria, errore, mala plurima in ecclesiam Dei, veritati sanctissimæ perniciem minitantia se effudisse videmus. Hinc singula verba sacræ Scripturæ, seorsim ab omni cum aliis connexione, tanquam totidem, opinor, signa *hieroglyphica*, considerari et expendi debere, quidam affirmant; Scripturas sacras in ista *punctorum* dispositione seu fixatione, qua nunc utimur, a Judæis esse corruptas, alii; hos inter est Bellarminus, de Verb. Dei, lib. ii. cap. ii. Textûs Hebraici sensum sine punctorum ope a nobis percipi non posse, contendit Johannis Morinus; atque ideo cum puncta incertorum hominum studio in omnibus fallibili, in nonnullis aperte falso, ortum suum debeant, textum illum Hebraicum regulam et normam fidei esse non posse, Exerc. lib. i. cap. ii. Ut corrigatur ideo ad exemplar vulgatæ versionis Latinæ, optat Gregorius de Valentia, tom. i. disput. v. quæst. 3. Εὕρημα istud rabbinicum, non usque adeo perfectum esse, quin melius fieri possit, alius, quem honoris causa, atque ob rationes alias, non nomino. Punctationem a quopiam mutari posse pro libitu suo, modo commodior sensus verborum per istam mutationem eliciatur, alius censet. Addit Cappellus, discrimina plurima inter textum Hebraicum et versiones antiquas, Græcam præsertim τῶν LXX., hinc ortum duxisse, quod illa facta sit ante punctorum inventionem, ac proinde secuta sit lectionem istam, quæ tunc in usu fuit, a qua in sua punctatione multoties recesserunt Masorethæ. Vereor autem, ne hac data porta, a curiosis et prurientibus hujus seculi ingeniis, præsertim si audaciæ accesserit diligentia, majora adhuc opinionum portenta exspectari possint. Quemadmodum inter viros doctos lis hæc non ita pridem agitata fuerit, Buxtorfium præsertim et Cappellum, neminem latet, qui hæc nosse

Digitized by Google

curat. Quæ a nonnullis aliis nuper dicta sunt, ab iis mutuata sunt pene omnia. Imo quosdam rabbinorum testimoniis pro punctorum novitate nequaquam adeo stipatos incessisse, nisi Clarissimi Buxtorfii eousque arâssent vitulo, ut quæ ille sibi objiciendo protulisset, in usum suum convertissent, compertum satis habeo.

III. Biennium jam est, et quod excurrit, ex quo ego lingua nostra vernacula, super hac quæstione de punctorum origine nonnulla scripsi, et edidi. Ea ita non nemo excepit, prout illum decet, qui ad honorem suum pertinere sentit, maximum aliorum præ se ferre contemptum. Corniculam istam coloribus nudare, quibus fretus nil non sibi arrogat, facile esset, si ea res jam ageretur. Sed id præsens institutum nostrum non patitur. Neque permitteret, in molem inexspectatam crescens quod præ manibus opus est, ut omnia, quæ ad quæstionem hanc enodandam, litemque decidendam spectant, quod ab initio statui, hic loci persequar. Rationum ideo momenta, quibus nixus in sententia de origine divina *punctationis Hebraicæ* adhuc persevero, paucis perstringens, atque objectiones præcipuas, quibus eam oppugnare nonnulli contendunt, examini subjiciens, ad ea, quæ de reformatione Ezraitica dicenda restant, pertendam.

IV. Primò ideo ab usu catholico, et possessione argumentamur. Tanti thesauri *possessio* non facile est deserenda. Tota Dei ecclesia *punctationem* hanc scripturarum Veteris Testamenti habet in peculio. Magnum in eo beneficium situm esse non negabunt sententiæ nostræ adversarii. Exemplaris ullius punctatione antiquioris nullibi gentium exstat monumentum. Nulla ergo adversus *possessionem* afferri potest præscriptio legitima. Conjecturæ sunt, quicquid ex parte adversa dicitur. Verum quidem est, plurima esse exemplaria, atque etiam ab omni retro antiquitate olim exstitisse sine punctis exarata. Nullum vero exstare ei tempori coævum, quo novitatis *punctorum* patroni illa inventa esse fingunt, ipsi, opinor, confitebuntur. Legitima ideo est *possessio*, et a vetustate rite inducta præscriptio. Est inter Seldeni libros, qui nunc in Bibliotheca Bodleiana asservantur, Pentateuchus antiquissimus duobus voluminibus pulcherrime descriptus; versibus autem Hebraice et Chaldaice alternatim, ita ut textui ubivis adhæreat Targum. Ad primum libri aspectum statim deprehendi, puncta vocalia addita fuisse et inserta longe post literarum scriptionem. Testantur id scribendi modus, et atramenti color. At verò codicem istum nonnisi aliquot secula post fictam *rabbinorum punctationis* inventionem exaratum fuisse, plurimis indiciis ostendi potest. Quamvis autem argumentum hoc per se non sit satis validum ad totam litem hanc dirimendam, si tamen gravissima rationum momenta in contrarium non proferantur; virium abunde satis ad objectiones depellendas, habere reperietur. Nugas *grammaticales*, unius aut alterius vetusti scriptoris de punctis silentium, argutationes *sophisticas*, conjecturas incertissimas, atque id

Digitized by Google

genus alia, ad Dei ecclesiam ex possessione hac ejiciendam sufficere, qui concedet, is facilis est, si quid ego judico, in causa non sua. Argumenta ideo, quæ ad evertendam punctorum originem divinam proferri solent, æquali libra, nec huc nec illuc propendente, cum iis, quæ pro ea militant, non sunt ponderanda; cùm ex hac parte etiam pendeat possessionis hujus momentum, quod priùs loco moveri debet, quam rationes adversæ, pari passu incedere censeantur. In rebus autem aliis pauci sunt, qui tanta socordia et negligentia laborant, ut facile se ita circumscribi patiantur, et ex bonis hæreditariis expelli. Agat quisque quod volet; ego sane non nisi invitus, et rationibus oppressus, de hac possessione cedam.

V. 2. Ipsius rei natura ἐξ οὐρανοῦ non ἐξ ἀνθρώπων eam esse luculenter ostendit. Θεῖόν τι ubivis spirat. Ab initio ad finem usque librorum sanctorum, sui similis, sibi constans, ubique sincere et infallibiliter sensum literarum determinans, Spiritus Sancti mentem indicat et enunciat, hæc punctatio. Ἐνστασιν unam in contrarium, quæ alicujus sit momenti, æternùm non reddent οἱ ἐξ ἐναντίας. In obscurissimis, et mysteria profundissima occultantibus, prophetiis, in quibus intelligendis Judæi omnes talpis sunt cæciores, atque ab adventu Domini nostri Jesu Christi semper fuerunt, maxime hoc elucet. Nollent, spero, viri graves et docti, lucem illam, quam locis sacræ Scripturæ innumeris affert punctatio, incertissimarum conjecturarum pretio vendere, nisi adesset ἀμετρία ἀνθολκῆς. Accentus autem quosdam superfluos esse et inutiles, *scheva* mutum frustra sæpe addi, et multiplicari sine causa, atque istiusmodi λεπτολογίας, quas in *grammaticæ* reformatione ad *hypothesin* suam innuit Cappellus, adeo frivolæ sunt et ineptæ, ut mirer, viros doctos iis insistere, et in animum suum unquam inducere potuisse. Uniuscujusque apicis in sacris Scripturis rationem se rite tenere, puto, non dicent viri docti: certe qui mihi dixerunt, scriptis scilicet et libris editis, apices quosdam in punctatione Hebraica prorsus inutiles esse, et accentus superfluos, scio; at quis illis idem dixerit nescio; neque in tanta causa fidem et auctoritatem tricis grammaticalibus, et audacibus prætumidorum hominum conjecturis, adjungere animus est. Dicunt alii, punctationem Hebraicam non usque adeo opus perfectum esse, quin corrigi, emendari, et perfectius reddi possit. Eos autem cur sui opinione elatos nimis, aut quo alios fastidiosiùs contemnant scientes, volentesque se magnificentiùs, quàm pro meritis gerere, judicem, causæ non unæ sunt. Age verò; si viri sint, et placet, vires tentent. Illico videbimus, quantùm "distant æra lupinis." Illi, illiusque sapientiæ, qui punctationem edidit, si se ruperint, nunquam æquabunt. Per instantias agant, aut non proderit vana verba effundere, quorum est πολὺς νόμος ἔνθα καὶ ἔνθα. Quisquis serió opus hoc perpenderit, perfectum, divinum, absolutissimum illud inveniet, aliorum operum Dei simile, quibus addi nihil potest, nihil detrahi. Emendanti aut

Digitized by Google

corrigenti dicam, זְכֹר מִלְחָמָה אַל־תּוֹסֵף, [Job. xl. 32.] Neque sane ego satis mirari possum, quid doctis hominibus in mentem venerit, istiusmodi opus, cui in quoquam emendando impar semper fuerit, atque etiamnum est tota doctorum natio, indoctis quibusdam nebulonibus, subsidiis omnibus cùm spiritualibus, tum scientiæ secularis, destitutis, ascribere.

VI. 3. In quæstione hac, quæ de facto est, ipsorum Judæorum testimonia non minimi sunt momenti. Omnes hîc idem sentiunt; punctationis scilicet originem fuisse divinam. Ipse Elias Levita, qui pene solus inter suos sonorum apertorum per apiculos designationem Masorethis Tiberiensibus post-Talmudicis ascribere ausus est; eam tamen legis oralis a Deo ipso in Monte Sinai traditæ partem fuisse, neque minùs sancte et illibate conservatam, quàm si a primo ortu scriptis commissa fuisset, ubivis contendit. Sed scriptionem istam Mosi aut Ezræ constanter assignant, eorum plurimi, et doctissimi. Qui id testimoniis evictum videre velit, adeat Cl. Buxtorfii dissertationem doctissimam de punctationis Hebraicæ origine, et Josephum de Voysin in præfatione sua eruditissima ad Pugionem Fidei Martini Raymundi. Cùm autem ego alibi dixissem, rabbinorum testimonia in hac causa multùm valere, eos ideo ipsi punctationi inveniendæ idoneos censeri debere, regestum est. At iniquissimæ comparationis istius fatuitas ipsa se prodit. Etenim rem divinitus factam fuisse aliqui testari possunt, saltem neque se, neque patres suos illam fecisse, qui revera rei ipsi faciendæ omnino impares sunt et inepti. Sed ut Hebræorum testimoniis illudant, contentionem non esse dicunt de vocalium sonis, sed de signis tantùm. Hebræos enim eosdem semper vocalium sonos, quibus etiamnum utuntur, habuisse, atque ita linguam istam nunquam vocalibus fuisse destitutam, agnoscunt. Discriminis hujus observationem ad litem hanc totam dirimendam, tanti momenti esse, non ita pridem nonnemo arbitratus est, ut effrenato animo in me invaserit, quòd controversiam hanc enarrans, illius nullam rationem habendam duxerim. Ast ego in quæstione versari, utrùm Hebræi omnes ad tempus usque Masoretharum Tiberiensium penitus essent muti, suspicari non potui. Si enim vocalium sonis destituti fuerint, muti etiam fuêre, neque unum verbum perfectum eloqui potuerunt unquam. Per literas enim ipsas sine vocalium sonis apertis, nihil profari posse, nôrunt "qui nondum ære lavantur." Eo ideo sensu linguam Hebræam vocales habuisse, non tantùm priùs quàm cuiquam in mentem venerit illas notis vel figuris exprimere, sed etiam ante vel unicam literam consonantem scriptam aut exaratam, qui rationibus, et argumentis probare contenderit, causâ opus habet sine dubio, qua facile "licet esse disertum." Interea punctorum, non sonorum investigamus originem. Sed quoniam causæ suæ interesse judicant novitatis punctorum patroni, ut discrimen illud inter sonos et figuras vocalium in hujus quæstionis

Digitized by Google

agitatione diligenter perpendatur, age concedamus, Hebræos ante punctorum inventionem mutos non fuisse, sed ceterorum hominum more locutos. Illinc autem, quid in causæ suæ subsidium exsculpere possint, adhuc nobis exspectandum.

VII. 4. Utilitatem summam, si non absolutam necessitatem punctorum atque accentuum, ad textum sacrum rite intelligendum, quoniam alibi exposuerim, nolo hic pluribus narrare. Omnium judicio, qui lingua Hebraica in sacrarum literarum studio unquam usi sunt seriò, ista permitto. Egregium testimonium ex libro Bahir in hunc finem profert R. Bechai, sec. בשלח, Exod. xiii. 17, דמין נקודתא באתותא דאוריתא דמשה כנשמתא דחיי בגופא דאנוש;—hoc est, "Sunt puncta cum literis legis Mosis qualis est anima vitæ in corpore humano." Si autem lux illa cœlestis, quæ ex fixatione et restrictione sensus verborum, quibus utitur Spiritus Sanctus, veritati feneratur, ingenii et arbitrii humani effectus esse censeatur, quanta mala inde illico oritura sunt, quæque fidei præjudicia, nemo facile conjicere potest. Conatûs aliquorum, quos egessit ista suppositio, ingrata admodum est memoria. Hinc textus Hebraici incertitudinem et obscuritatem, per versiones correctionem instituendam, etiam et conjecturas, si modo quis modeste iis uti velit, ipsorum nimirum judicio, qui ut, in conjecturis doctis concinnandis, artifices peritos se ostentent, omnem Dei hominumque reverentiam abjicere parati sunt, sine horrore et indignatione justissima, conjecturis dubiis, incertis, imo ineptissimis nixos, nonnullos jactantes, vidimus. Pejora etiam adhuc nos pertimescere cogunt prurientia et ambitiosa hujus seculi ingenia. Amoveantur puncta vocalia, accentus distinctivi omnes, nudæ literæ, seu potius ita nudatæ maneant, nulla per librum ullum distinctione adhibita, unoquoque vocabulo puncto aliquo prout sit apud Samaritanos, aut saltem imaginario, a reliquis diviso, quanta malorum ilias, quanta scandala et pericula ecclesiam inundarent, illico pateret. Quia autem omnia ista ita amoveri et abjici possint, imò forsan et debeant, si incertorum hominum, rabbinorum Judaicorum *ῥῆμα* sit tota punctatio, ratio nulla, quæ alicujus momenti sit, afferri potest.

Aiunt verò, literas istas אוי quas matres lectionis appellant, atque ה, ante punctorum inventionem, vel vocales fuisse, vel vocalium loco usurpatas, quarum beneficio omnibus incommodis istis, quæ vocalium absentiam comitari videntur, facile lectores mederi potuerint; puncta etiam per Masorethas Tiberienses non ad arbitrium seu pro libitu apposita fuisse, atque ideo illorum auctoritate punctationem non niti. Ast ego primùm libenter scirem, utrùm eæ solùm literæ, quas matres lectionis appellant, quæ nunc in sacro textu apparent, in eum finem usurpatæ fuerint, an etiam additæ et insertæ aliis in locis omnibus, in quibus vocis sonus earum præsentiam exigit. Si eas solùm usurpatas olim fuisse dicent, quæ etiamnum textui adhærent, iisque in locis, vocibusque, in quibus persistunt,

Digitized by Google

luce meridiana clarius est, illas vices vocalium supplere non potuisse, neque defectum earum compensare; cùm innumeræ voces sint, in quibus neutiquam appareant, neque aliquoties, ubi adsunt, recte pronunciationi inserviunt, si modo præsenti punctationi fides ulla adhibenda sit; necesse enim esset, ut unica א omnes pene sonos apertos per se redderet, quod quàm ridiculum esset imaginari nemo non videt. Sin verò dicent, olim in textu multiplicatas fuisse istas vocales, atque ad soni vocum normam ubivis scriptas, et *e.g.*, דָּבָר scriptum fuisse דאבאר, scire velim, quinam illi fuêre, qui ausi fuerunt tot literarum millia a Deo ipso et prophetis in sacris Scripturis exarata, evellere et abjicere, vel quando id factum fuisse suspicemur? Ut Judæis audax hoc facinus adscriberemus non patitur illorum aut religio, aut superstitio. Eorundem hominum non est, quoties unaquæque litera in totis bibliis usurpetur sancte in numerato habere, et tot millia sponte abjicere. Plagæ ideo, quam, veritatis luci et Scripturarum perspicuitati infligit de novitate punctorum sententia novicia, figmentum hoc mederi non vult. Originem autem literarum harum vocalium ope Hebraicum textum characteribus Græcis expressisse, quod etiam prætenditur, nullis aut rationibus aut testimoniis evincitur. Nudis affirmationibus, suspicionibus, conjecturis in tanta causa locus ut ullus assignetur, haud æquum est. Ex usu Judæorum, vel ex punctis ipsis linguæ Hebraicæ pronunciationem discere potuit; ita ut ad textum Hebraicum characteribus Græcis repræsentandum fictitio ipso subsidio et imperfectissimo nihil opus habuerit.

Deinde Masorethas Tiberienses non ad arbitrium proprium Scripturas punctâsse, quæ responsionis supra positæ pars altera est, Judæi futili de lege orali traditione freti, cum aliqua verecundia et specie probabilitatis prætendere possunt, alii non item, qui scilicet oralem istam legem superstitiosorum hominum figmentum esse agnoscunt. Est tamen, qui in defensione novitatis punctorum, vicies neque sine contumeliis in contrasentientes asserit, Masorethas istos Scripturam punctâsse secundum lectionem usitatam, quæ mentem Spiritus Sancti rite exhibuit, et non ad proprium arbitrium; videamus ergo, quid hîc rationis sanæ subsit, quod cuiquam persuadeat, Masoretharum istam fictam punctationem pretio ullo habendam esse. "Bibliis," inquiunt, "puncta affixerunt Masorethæ secundum lectionem tum temporis receptam et usitatam." Apud quos verò, inquam, lectio illa recepta erat, quæ punctorum affixionis norma constituitur? Scilicet apud illos ipsos Masorethas. Eo enim tempore, quo facinus hoc factum fuisse aiunt, an Christiani ulli fuerint, qui textum Hebraicum intellexerint, incertum est. Masorethæ ergo Biblia punctârunt secundum lectionem inter ipsos receptam. Ea spes est. Quamvis pessimos eos nebulones fuisse, si qui fuerint, et quidvis pro libitu fingendi audaciâ perpetuo utentes, alibi ostendimus; esto verò, quòd in hoc incepto expedivit iis esse probos.

Digitized by Google

Quid tum porro, "genuinum Spiritus Sancti sensum lectio ea accepta exhibuit, cui in punctis affingendis attendebant." Istius verò sensus qui quæso judices erant et arbitri? Ipsi sine dubio Masorethæ. Itaque Masorethæ non pro arbitrio suo sed secundum lectionem inter eos receptam, et sensum, quem optimum et verum judicaverunt, puncta affixerunt; id ego si negarem, quo modo quæso evinceret adversarius? an eos fide bona in aliis rebus versatos ostendet? non faciet unquam; an testes adducet? nullos habet; neminem autem unquam ab historico exegisse juramentum, docet nos Seneca. Agamus ideo ex æquo et bono, et concedamus, quod probari non potest. At verò ista invicem non repugnant: proprio judicio in discernenda lectione vera, et sensus Spiritus Sancti investigatione uti potuerint, cum tamen nullam formam aut normam punctationis habuerint, atque ita judices arbitrarii esse operis, quod instituerunt; nisi nemo quidquam agere pro arbitrio censendus sit, nisi agat perverse. Aliud quidem esse judicium rigidum, aliud arbitrium affirmat Marcus Tullius in oratione pro Roscio. At nusquam leges judices arbitrarios constituissent, si necesse esset, ut qui statuat quidquam pro arbitrio, illud statuat sine judicio. Nos sane cum aliquid aliorum arbitrio permittimus, non id volumus, ut in sententia ferenda de nobis rebusque nostris animis propriis indulgeant, nulla æqui aut recti cura adhibita. Cum itaque ego Masorethas puncta Bibliis pro arbitrio affixisse dixerim, nihil aliud intellexi, neque intelligere potui, quàm id operis eos confecisse propriis judiciis utentes, confidentesque. Scientia ideo, peritia, judicium et integritas rabbinorum Tiberiensium, quæ omnia vitiosâ nuce haud emerem, secundum hanc sententiam, unicum fundamentum sunt præsentis lectionis codicum omnium Hebraicorum. Nemo enim est mortalium, qui usum exemplarium, quæ etiamnum sine punctis exarantur, didicit, nisi ope punctorum. Sed traditione, inquis, non proprio judicio freti, lectionem a patribus acceptam exhibuerunt in ista sua punctatione; verùm quàm fidi fuerint traditionum custodes, quàm periti ineptissimarum fabularum, imò blasphemiarum horrendarum sub nomine traditionum antiquissimarum consarcinatores et venditores, quasi id sibi laudi duxissent, omnia veritatis vestigia evertisse funditus, nolo hic pluribus dicere, cùm res sit manifesta et postea dicetur. Istius ideo traditionis, cùm ipsi, si non promicondi, tamen custodes et conservatores propria auctoritate constituti essent, nondum liberamur, quo minus uni istorum nebulonum fidei in lectione totius textus Hebraici nobis innitendum sit. Dicunt verò porro, veram textus lectionem non tam traditione orali conservatam fuisse, postquam lingua ista vernacula esse desiit, quàm ipsâ textus scriptione, quæ semper integra mansit. Sed et hoc etiam mihi mirum videtur; neque enim faciles explicatus admittit, quomodo vera scriptioni præservari lectio possit, per scriptum illud, quod legi non potest. Libenter enim scirem, cùm literæ sine

Digitized by Google

apertorum sonorum seu vocalium usu effari non possint, atque quidvis significent pro ejus qui sonos istos adjungit libitu, quomodo ex iis dependeat vocalium discrimen, et usus legitimus. Sed istis diutius insistere non placet; ne in istiusmodi disputatores iterum inciderem, qui consequentias perniciosas, quas inveheret inventio punctorum rabbinica, cujus patrocinium susceperunt, iis imputanda ducerent, qui de divino illorum ortu sunt securi.

VIII. 5. Porro: sententiæ de origine punctorum antiquâ et sacrâ vires accedunt, et auctoritas, ex incertitudine et fluctuatione auctorum sententiæ contrariæ in ortu illorum assignando. Ezram puncta invenisse nolunt; quis ideo operis auctor? quando, ubi terrarum vixit? in quem finem opus suscepit? cujus jussu, suasu, aut auctoritate? Quem, quos habuit operis ἐργοδιώκτας, arbitros, judices; quid de suscepto et absoluto opere, censuerint aut statuerint ii, quorum maxime interfuit, ut examussim perageretur? omnia ista eos ignorare aut ipsi profitentur palam, aut est probatu facile. Commune dicitur opus fuisse Masoretharum Tiberiensium. Nempe sic dixit Elias Levita. Seculo post Christum natum quinto absolutum fuisse, aliqui statuunt, sexto alii, septimo aut octavo Morinus. Quid autem si dicerem, Masorethas istos Tiberienses nullos fuisse; atque hujus sententiæ auctores, quo fingerent, puncta a Masorethis istis fuisse excogitata, finxisse prius ipsos Masorethas? An ex probata ulla historia, ex rerum præteritarum monumentis, me falsi convincerent? sat scio, eos non posse. Fateor quidem, circa annum 350, cùm Hieronymus in Palæstina esset, Judæos scholam obscuram et ingloriam habuisse in urbe Tiberiadis. An eo loci duraverint, ad tempus cui necesse habent opus hoc imaginarium assignare ejus fictores et fabri, incertum est, etiam improbabile. Ea enim erat gentis tum temporis conditio, ut nullibi inter Romani imperii fines, quod toties cædibus, dissidiis, et bellis concusserant, magno aliquo in numero diu tuto consistere potuerint. Eo etiam ipso in loco, quo opus hoc confecisse dicuntur, non longe ante magna clade affecti sunt a Gallo, Constantii Imperatoris legato. Abs illo tempore, an scholæ ullius Masorethicæ vestigium Tiberiade hæserit, protinus est incertum. Porro: omnia quorum inter Judæos scientia, aut doctrina unquam ulla fuit, in oriente circa Babylonem, ubi sedes quietas magis occupaverant, diligentiùs tum temporis exculta fuerunt, quam in Palæstina. Cum per seculum jam unum et alterum æque pene ac pisces muti fuissent rabbini occidentales, ex oriente prodiit magnum illud et consummatissimum fabularum et nugarum opus Talmudicum, quod Babylonicum vocatur. Paucos, obscuros, ignobiles, nullius nominis aut pretii homunciones, aliis ejusdem professionis insciis viris celebribus, et inconsultis, tantum opus suscepisse et perfecisse, eorum est credere, qui iis omnibus, quæ in causæ commodum cedant, fidem adhibendam facilem habent, et in procinctu. Porro:

Digitized by Google

qui scripta ulla Judaica vel a limine salutavit, scit, Judæos omnes esse, atque a rejectione finali semper fuisse insolentissimos rerum a se, suisque, uti sibi videtur præclare gestarum præcones. Tantùm in arena hac sibi semper caverunt, ne vera tacite præterirent, ut falsa, ficta, inaudita, ubivis promant mentientes impudentissime. Jam verò inventi hujus divinissimi, cui par nihil unquam aut æquale ea gens extulit, altissimum inter ipsos per aliquot secula est silentium. Post mille annos tandem prodiit quidem Elias, qui opus hoc Masorethas quosdam Tiberienses excogitâsse suspicatur. Nemon' erat, qui divini istius artificii ortum inter inventores ipsos scriptis antiquitati committere potuerit, præsertim cum tanta esset ejus gloria et utilitas, ut nullibi terrarum, Christianus aut Judæus, doctus aut indoctus repertus sit, qui usui, aut perfectioni ejus in parte aliqua, aut in toto, aut in minimo apice contradicere, vel voluerit, vel ausus sit? an credibile est, tanti conatus, prospero exultantis successu, famam apud gentem traditionum omnium etiam de rebus futilibus et nihili retinentissimam, intra brevis ævi spatium penitus interiisse? Fateor, me tantum credulitatis in peculio non habere, unde istiusmodi conjecturarum portentis fidem adhiberem.

IX. Punctationem Bibliorum præstantissimum inventum fuisse, nemo, opinor, negabit. Plane dicendum, *nil oriturum alias, nil ortum tale.* Immortale beneficium in ejus usu accepit ecclesia. Viri docti sunt, qui statuunt, eam ad veram sacrarum literarum intelligentiam absolute prorsus et indispensabiliter esse necessariam. "Sine punctis," inquit Marcus Mann. in præfatione sua ad Lexic. Hebr., "nulla certa doctrina de hac lingua tradi potest; cum omnia possunt diversimode legi, uti futura sit major confusio unicæ hujus linguæ, quam illa Babylonis." Et Rudolphus Cevallerius, de Rudimentis Linguæ Heb. cap. iv.: "Quod superest de vocalium et accentuum antiquitate eorum sententiæ subscribo, qui linguam Hebræam tanquam omnium aliarum ἀρχέτυπον absolutissimum, plane ab initio scriptam fuisse confirmant; quandoquidem qui contra sentiunt, non modo auctoritatem sacræ Scripturæ dubium efficiunt, sed radicitus meo quidem judicio convellunt, quòd absque vocalibus et distinctionum notis nihil certi firmique habeat." In eadem sententia est Franciscus Junius, Animadvers. in lib. ii. cap. ii.; Bellarmini de Verbo Dei; ubi ex Johanne Isaaco, ex Judæo Christiano, "eum, qui Scripturas sine punctis legere aggreditur, equo ἀχαλινώτῳ comparat." Non dicam, quæ de Jovinianis literis Hieronymus, post alium quendam de Plautinis; "has præter Sibyllam leget nemo;" possum autem illud poetæ usurpare, δοχὸς δ' ἐπὶ πᾶσι τέτυκται; ita undiquaque in nudis literis se offerunt difficultates. Et notatu digna sunt, quæ habet Engelbertus Engles in præfatione sua ad lexicon Valentini Schindleri. "Sunt," inquit, "multi doctissimi clarissimique viri, qui ideo quòd quidam Judæorum rabbini longe post 22

Digitized by Google

alphabeti literas, puncta ab hominibus inventa esse asserunt, uno eodemque tempore cum consonantibus Hebræorum vocales non exstitisse existimant; verùm loca Scripturæ e multis pauca modo enumerata, si attentius considerentur, perspicuum evadet, puncta una cum 22 literis aut orta esse, aut Scripturam olim ceræ instar, nunc in hanc partem, nunc in illam fuisse flexibilem. Et si puncta ab hominibus sunt inventa, sequitur necessariò, Scripturam hoc nostro tempore auctoritatem habere non divinam sed humanam." Inde illud Aben-Ezræ, in Statera Linguæ Sanctæ, כל פירוש שאינו על דק הטעמים לא תאבה לו לא תשמע אליו;—hoc est, "Quæcunque expositio non fuerit juxta rationem accentuum, ne acquiescito ei, neque audias eam." Similia habet aliis in locis; addam tantùm quæ habet Com. in Exod. xx. 1: כנופות הם המלות נידע והטעמים הם כנשמות והנוף לנשמה כמלבוש; —"Scito dictiones esse quasi corpora, et accentus quasi animas; corpus autem est animæ quasi vestimentum."

X. Idem sentit theologorum, qui in hac palæstra exercitati sunt, pars longe maxima. Concedunt quidem libenter pontificiorum nonnulli, textum Hebraicum semota punctatione, aut non omnino, aut vix et imperfecte admodum intelligi posse. Deinde magnorum quorundam virorum, qui in scriptis suis obiter et aliud agentes, omnibus, quæ ad causam hanc spectant, neutiquam pensitatis, sententiam in ea præcipites nimis tulerunt, concessiones in rem suam audacissime rapientes, mirum quantâ audaciâ sacram veritatem Hebraicam triumphent, tanquam inutilem et vix aut ne vix quidem intelligibilem. Imò non desunt, qui illis, qui divinam punctationis originem firmissime credunt, eo quod ex illorum sententia, qui ortum illius rabbinicum statuunt, eam posse, etiam et forsan debere e medio tolli asserant, dicam grandem impingunt, quasi in sacras Scripturas injuriis, et id molientibus, unde multum textûs perspicuitati decederet. Eadem ratione Socinianus quispiam me Christum cultu religioso adorandum esse negare dixerit, quia negem, eum ita adorandum esse, nisi esset summus ille et unicus Deus, cum ipse persuasissimum habeat, eum Deum illum summum non esse. In hoc igitur omnes viros doctos suffragatores habemus; tanti scilicet ad verum et genuinum sacræ Scripturæ sensum percipiendum momenti esse punctorum vocalium, et accentuum usum, ut iis remotis, omnia pene mirâ confusione turbata, incerta sint futura. Verum quidem est, eos qui veram textûs lectionem ope punctationis sunt assecuti; atque notitiam ejus sensus, quem verba punctata, et loca accentibus distincta effundunt, retinent, aliorum mediorum ope in studio Scripturarum multum proficere posse. Supponamus verò, puncta ista excogitata nunquam fuisse, sensum et intellectum omnem, quem eorum beneficio e sacris Scripturis hausimus ullo modo, vel immediate, vel mediantibus aliorum studiis et laboribus abjiciamus penitus; nudas literas accedamus præconceptarum sententiarum vacui;

Digitized by Google

illico videbimus, in quantas difficultates, incertitudines, et tenebras simus conjecti. Cum enim uniuscujusque arbitrium, pronunciationis vocum, lectionis sententiarum, pausarum et distinctionum omnium norma constitutum fuerit, quis prohibebit quin in lites inextricabiles et perniciosas statim inciderit tota doctorum natio. Ἐξαγώνιον illud verbum Dei unicum erit μῆλον ἔριδος. An ἀκίνητον quidquam et indubitatum in eo relinquerent superba et luxuriantia ingenia, scientiæ opinione pertumida, aut de doctrinæ famâ laborantia, plane incertum; imò potiùs nihil tale relictura, pene certissimum. Punctatione hac nituntur omnia illa media, quibus in lingua ista addiscenda utimur, etiam profectûs in solidâ illius cognitione adjumenta plurima. Istis omnibus (non hac aut illa conjugatione prout Cappello placet, cùm omnium eadem sit ratio) abjectis, sine quorum ope et beneficio ne Judæi ipsi, qui toti sunt in linguæ hujus studio, aliquid certi, cui inniterentur, haberent, litibus æternis non tam lata fenestra, quàm porta decumana certissime aperietur. Quisquamne enim pene est hominum paulò doctiorum, qui non verecundaretur, quemque ignaviæ suæ non tæderet, si nihil novi excogitare possit, quod, se judice et teste, conduceret ad veram et genuinam sacræ Scripturæ lectionem emendandam, et sententiarum distinctiones rite figendas et constituendas? Neminem autem illico inventum iri censebimus, qui, ut se artificem illo præstantiorem, aut in conjecturis doctis concinnandis peritum magis ostentet, molimen ejus dejiceret? Hospes sit oportet in omni re literariâ, *criticâ* præsertim, qui aliter sentit. Sed nihil opus est, inquiunt, ut præsens lectio aut punctatio in quoquam mutetur. Ast, inquam ego, ut opus aliquod ita sacrum habeatur, ut illud in quoquam mutare, aut quidquam in eo novare nemini jus sit, illud necesse est, ut ei accidat vel ab operis ipsius præstantiâ, vel insuper a summâ et inviolabili auctoris auctoritate. Ubi sola præstantia et ratio operis prætenditur, æquum est, ut præstantia et ratio illa accurate et diligenter perpendantur, unde constet haud frustra obtendi. Instituto autem examine, ea, quæ rationi rectæ minùs congruere videntur, abjicere, examinatori integrum est et liberum. Quo minùs autem in hac causa ita fieri debeat, nihil est, quod vetat. Commentum hoc punctationis præstantissimum quidem esse dicunt, atque idcirco non facile in quoquam rejiciendum. Bene habet; sed libero examini ob præstantiam non eximitur; nihil minùs; imò ubi per mutationem illius lectio examinatoribus judicibus verior, aut sensus commodior elici potest, cùm per meritum tantùm examini subjectum locum suum tueatur, non modo licita sed etiam necessaria erit ista mutatio. Hæc verò de omnibus sententiis, imò de unoquoque vocabulo dici debere, palam est. Age igitur vires tentent, totam vim δοξαστικὴν hic exhauriant critici, conferant huc annotationum plaustra, condant novas lectiones, sensus novos; abiit—periit—navem ascendit—fidissimus iste veritatis sacræ custos, receptæ scilicet

Digitized by Google

lectionis reverentia. Multa, fateor, a novitatis punctorum patronis proferuntur, in solutione argumenti ab impossibilitate linguam istam discendi, et sensum Scripturæ pluribus in locis genuinum assequendi, semoto punctationis beneficio, ductum. Johannes Morinus rem ita se vere habere fatetur, ac impossibilem plane linguæ hujus cognitionem accuratam; illosque ridet, qui Masorethas punctatione sua rectam linguæ pronuntiationem observâsse arbitrantur. Verum est, linguam Hebræam vocibus, ad alias linguas comparatam, paucissimis contineri. Ast illinc haud facilis, aut disci expedita redditur. Etenim quamvis voces seu dictiones paucæ sint, multæ tamen sunt ejusdem significationis; et nulla pene est, quæ non plures admittat; plurimæ, multas. Eædem literæ varias, sæpe diversas plane significationes exhibent. רבר notum est. שלמה, "Salomo" est, et "perfecta," et "retributio," et "vestimentum." Innumera istiusmodi exempla peti possint ex quolibet linguæ hujus vocabulario, et concordantiis. Dum sane vernacula esset, et ab innumera hominum turba quotidie prolata, non difficile admodum erat, uniuscujusque vocis vim rite percipere, et usu retinere. Cum autem in usu communi esse desierit, et nemo homo esset, cui patria erat et vernacula, totaque in uno libro asservaretur, ut recta ejus pronunciatio continuaretur, nisi ex textus libri ipsius consideratione, plane est impossibile. Græcam linguam accentibus olim caruisse, nonnulli urgent; et tamen intellectui satis expositam. Sed qui accentus Græcos cum punctis et accentibus Hebraicis conferendos statuit, is neque horum, neque illorum usum aut munus in alterutra lingua, satis percipere videtur. Lingua Græca illam habet amplitudinem, ut omnia pene in ea redundent. Deinde tanta est in ea regularis vocum variatio, atque ex se invicem in constructione dependentia, ut accentus parum aut nihil ad orationis intelligentiam conducant. Paucissima sunt verba, quæ in *temporibus* quibusdam, literis iisdem constantia, per accentus sensibus distinguuntur. In Hebræa omnia aliter se habent; minima est vocum variatio; dependentia in orationis serie rara et abrupta; ellipses frequentissimæ, vocum ambiguitas pene infinita. Et tamen in ipsis Græcis, ubi vox vere ob defectum accentus, quod non sæpe accidit, dubiæ est significationis, labi haud est difficile. Exemplum sit magni Hieronymi παράδραμα. Scripsit Eusebius in Chron. ad n. M.CCCC.XXVI.: ΕΠΙΜΕΝΙΔΗΣ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ ΚΑΘΑΙΡΕΙ. Vertit Hieronymus, "Epimenides Athenas subvertit," pro "lustrat;" cum dubium est, utrum καθαιρεῖ an καθαίρει legendum esset; sed res nota est ex historia; non enim subvertit, sed sacrificiis lustravit terram Atticam Epimenides. Etiam, quod nonnulli putant, ipsum Aristotelem fugit verus sensus dicti proverbialis, cujus meminit, 3 Nicom. cap. v., Οὐδεὶς ἑκὼν πονηρὸς, οὐδ' ἄκων μάκαρ. Cùm per πονηρός improbum intelligat, accentu in ultima, cum sine dubio πόνηρον accentu in prima, hoc est ærumnosum et laboriosum intelligat diverbium. Nam πόνηρος et μάκαρ rite opponuntur; πονηρός et μάκαρ

Digitized by Google

neutiquam. Eadem est ratio, eadem etiam significatio vocis μοχθηρός quæ improbum, et μόχθηρος quæ eum, qui ærumnosam vitam agit, significat, utraque vox μοχθηρότατος reddit; unde quæstio ista ex ambiguo apud Athenæum Deipnos. octavo, Stratonico proposita: Τίνες εἰσὶν οἱ μοχθηρότατοι τῶν ἐν Παμφυλίᾳ, cùm Pamphyliorum et misera esset vita, et latrociniis infamis. Imò maximos viros aliquoties verborum sensu deceptos fuisse, ubi vox ambigua nullo accentu distincto occurrit, quamvis attenta totius περιοχῆς consideratio sensum unum præcise exigere videatur, exemplo sit ipse Marcus Tullius, post homines natos Græce et Latine doctissimus. Is Tusculanarum primo, cap. xlii., verba Leonidæ ad Lacones contra Xerxem ita pugnaturos, ut crederent, se sine dubio morituros in prælio, ita refert, "Pergite animo forti, fortasse apud inferos cœnabimus." Ἄριστον est prandium; significat etiam bello optimum seu fortissimum; ab ἄρης diductum. Diodorus autem Siculus lib. xi. cap. ix. ait, Leonidam eis præcepisse ταχέως ἀριστοποιεῖσθαι· dixit, Ἀριστᾶτε! vel, Ἀριστοποιεῖτε ταχέως! hoc est, "Propere prandete." Hunc sensum ἀντιθέσεως ratio exigit; scilicet "cœnaturi apud inferos." Ad oppositionem autem Cicero non attendens, et ἀριστᾶν accipiens quasi diceretur [ut ἀριστεύειν] ab ἄριστος, quod virum fortem significat, transtulit, "Animo forti pergite." Sunt ad manum ἐνστάσεις aliæ, sed male instituta comparatio non permittet me diutius iis insistere. Dices fortean auctoritati etiam eatenus niti punctationem, ut nefas sit penitus eam abjicere. Ab auctoribus autem, nec aliunde, omnem habet auctoritatem. Ut illuc ideo, quo pertendimus, veniamus, quinam juxta illorum sententiam, qui punctationis originem divinam oppugnant, ejus fuerint auctores, paucis considerabimus.

XI. Qui ab Ezra Biblia punctata fuisse negant, uti antea diximus, id operis uno ore assignant Masorethis quibusdam seu rabbinis Judaicis Tiberiensibus. In tempore designando contrarias tenent sententias. Post absolutum utrumque opus Talmudicum, quod huic punctorum εὑρήματι prævium statuunt, Masorethas aliquos Tiberiade vixisse conjiciunt; idoneo enim ullo argumento aut testimonio probare non possunt. Scholam quidem eo loci aliquot ante seculis Judæos habuisse, fatemur, desertam verò et desolatam tum cum Talmud Babylonicum confectum est, fuisse dicimus. Demus verò, quoniam id nimis vellent viri docti, rabbinos aliquot Judaicos, plures paucioresve tum temporis Tiberiade vixisse; qui qualesve fuerint, quidque illorum doctrinæ, judicio, integritati, ascribendum sit, nihil injuriose de fama illorum detrahentes, despiciamus.

XII. Nolo ego hic ea repetere, quæ alibi scripsi de Judæorum post templi secundi et finalem gentis a Deo rejectionem statu, conditione, et obduratione horrendâ. Præsenti instituto satisfaciamus ea subjiciendo, quæ cum omnibus nota sint, a nemine negari possunt. Maximum olim Judæorum privilegium fuisse, ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια

Digitized by Google

τοῦ Θεοῦ, narrat apostolus ad Rom. iii. 2. Illo autem jamdudum exciderant; neque enim eorum curæ, aut fidei, Verbum ullatenus ampliùs est commissum. Etenim fœdere divino patribus eorum verbum erat concreditum, Esa. lix. 21, illo cùm per infidelitatem excidissent, atque Dei populus et ecclesia esse desiissent, ipsius verbi non nisi malæ fidei possessores esse cœperunt. Cum jure ad usum verbi legitimo, Spiritum Sanctum etiam amiserunt penitus, eodem scilicet fœdere promissum. Quid autem in, vel circa Dei verbum ab illis, quibus nullo modo est concreditum, atque Spiritu destitutis, exspectari debeat facile esset ostendere, nisi isti horrendo essent exemplo. Illotis manibus, conscientia et mente impuris ad sanctissimum Dei verbum accedentes, omnia sacra fœde contaminant ipsi ab omnibus contaminati; etenim μεμιασμένοις καὶ ἀπίστοις οὐδὲν καθαρὸν ἀλλὰ μεμίανται αὐτῶν καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις; uti de illis ipsis loquitur apostolus ad Titum, cap. i. 15. Deinde eatenus a vero Spiritus Sancti in verbo sensu percipiendo abfuerunt, ut toti veritati, quæ in libris istis, quos manibus quotidie terebant, unice continetur, obstinate, præfracte, et pertinacissime se opposuerint. Quicquid in tota Scriptura ad Dei gloriam, quicquid ad propriam ipsorum salutem pertinet, id omne iis maximo odio fuit et abominationi. Imò a tempore Rabbi Jehudæ Principis, qui Mishnam composuit, et deinceps, novam quandam religionem superstitiosissime coluerunt, abs illâ patribus præscriptâ, seu theologiâ Mosaicâ plane alienam; Christianæ, cui illa altera famulata est, e diametro oppositam. Etenim horribili Dei maledictione, ob repudiatum et occisum Filium suum sanctissimum, mundi Servatorem, continuò pressi, novis sceleribus a nexu ejus et pœna nequicquam se expedire sategerunt; stupidi interea, bonarum artium omnium, et scientiarum, historiæ omnis, omniumque in vita humana utilium supra fidem omnem ignarissimi. Maximos eorum magistros genus hominum fuisse ineptum, futile, delirum, magicum, idololatricum, superstitiosum, indoctum, pravum, docet utrumque Talmud; in portentosis autem fabulis excogitandis ita occupatum, ut pariter in arenam descendisse videantur mentiendi certamine invicem se superaturi. Qui ab istiusmodi homuncionibus propudiosissimis, vanis, stultis, mendacibus, maledictis, atque Deo exosis, punctationem Biblicam prodiisse, atque illico ab omnibus Judæis et Christianis sine ullo examine prævio, aut hæsitatione quacunque, in normam lectionis omnis, cùm privatæ tum publicæ, etiam et expositionum et interpretationum omnium, receptam et adhibitam sibi persuaserit, credulitatem suam sine me rivali solus est habiturus.

XIII Scio quidem, viros doctissimos, argumentis aliis, atque pluribus in hac causa usos esse; mihi quæ apud me ejus sunt momenti, ut abs ea sententia, quæ eorum auctoritate munita est, discedere non possim, nolim, breviter indicâsse sufficiat. Habent etiam viri

Digitized by Google

docti, qui originis punctationis rabbinicæ patrocinium susceperunt, quas sententiæ suæ obtendunt rationes, quæ considerandæ restant.

XIV. Primo autem in loco *magnorum aliquot virorum nomina*, quibus potior est sententia, quæ punctorum novitatem astruit, recensent. Centum verò aut eo circiter ab hinc annis, impossibile fuisset cuiquam hoc argumento uti. Vix seculum est, ex quo percrebuit audax hæc conjectura; neque tantum stabilitatis habet, quin minori temporis spatio spes est ut evanescat. Quamvis autem is sim, quo nemo doctorum hominum nominibus libentiùs assurget, quo minùs tamen hîc loci in argumento, quod abs aliquorum testimonio sumitur, multum desudem, causæ non unæ sunt. Cum enim haud minora nomina, nec tenuiori in re literariâ famâ viri celebres [minime] desint, quos istis facillimum esset opponere, nullam ex istiusmodi non tam testimoniorum, quàm hominum conflictu, litis hujus decisionem sequi posse, prudens lector judicabit. Præterea viros doctos non eâ diligentiâ, quæ par est, in auctoribus citandis semper uti comperior. Exemplo sint, qui Valentinum Schindlerum laudant, quasi sententiæ de inventione punctorum rabbinica astipularetur; qui in voce שְׁבָל ostendit, se judicâsse ea etiam Ezræ seculo fuisse antiquiora. Aliqui dubitant; alii obiter et aliud agentes litem hanc transigunt; qui datâ operâ sententiæ istius defensionem susceperunt, oppido pauci sunt. Eorum verò nonnullos, qui merito suo magni nominis in theologia et ecclesia Dei fuêre, dum viverent, atque adhuc sunt apud non ingratos posteros, si prospicere potuissent, in quem finem quidam verbis eorum uterentur, non nisi accurate pensitatis rationum momentis quidquam in causa hac pronunciaturos fuisse arbitror.

XV. Secundo, dicunt, "Antiquas literas Hebræas Samaritanas fuisse; Samaritas autem puncta vocalia nunquam habuisse; ideoque neque veteres Hebræos." *Resp.* Nisi viris doctis ad sententiam suam confirmandam argumenta deessent, incertissimis istiusmodi conjecturis haud dubiò non niterentur. Literas antiquas Hebræas eas ipsas fuisse, quæ etiamnum in usu sunt inter Judæos, superiùs probavimus. Etiam incertum plane, an Samaritæ olim in scribendo punctis vocalibus usi sunt. Usos fuisse affirmat Postellus. Neque est, cur quisquam miretur, excellentis istius artificii usum et peritiam, stultum populum istum amisisse. Porro: esto, quod Ezra literas antiquas repudiaverit, novis vel excogitatis, vel aliunde mutuatis; qua quæso inde ratione sequi videatur, eum novarum istarum literarum inductione, puncta etiam non invenisse? Sed quoniam argumentum hoc ipsi tandem, qui eo prius usi sunt, tanquam imbelle et inutile abjecerint, causa nulla est, cur illud ulteriùs persequerer.

XVI. Tertio, dicunt, "Judæos in synagogis librum legis sine

Digitized by Google

punctis scriptum, quem tantùm non adorant, sed Mosis autographum repræsentare affirmant, asservare; Israelitas etiam in China inveniri, in quorum libris antiquissimis puncta non apparent, cùm eorum nonnulli sexcentis ab hinc annis scripti fuerint; unde constare aiunt, non Mosen aut Ezram, sed rabbinos post-Talmudicos punctationis Hebraicæ artificium excogitâsse." *R.* Argumentum hoc quàm levis, imò nullius sit in hac causa momenti, alibi ostendimus. Responsionum capita hic tantum transigemus. Dicimus ideo primo, praxim istam *Judæorum catholicam* esse, seu toti genti in omnibus ubivis synagogis communem, nullo idoneo testimonio probari; nostra autem nihil refert, quid pauci Judæi occidentales in synagogis suis faciant; cùm nos penitus lateat plurimorum praxis. Secundo, neque *antiquam* esse quisquam adhuc ostendit; consuetudinum illarum synagogicarum pleræque superstitiosæ et idololatricæ, plurimæ noviciæ sunt, *post-Talmudicæ* omnes. Tertio, ipsi Judæi, saltem eorum plurimi doctissimique constanter negant se praxi istâ docere velle, Biblia antiqua punctata non fuisse, cum ipsi adhæreant sententiæ de punctationis totius divina origine. Quarto, liber iste synagogicus quamvis puncta non habeat, habet tamen קרי וכתיב, quæ non magis a Mose fuisse, quam ipsa puncta concedent, qui utuntur hoc argumento. Aut verò non probat codex, seu mos potiùs quorundam Judæorum, puncta non esse literis coæva, aut probat קרי וכתיב textui ita esse. Quinto, dicunt, qui in rem suam praxin hanc Judæorum synagogicam audacissime arripiunt, rabbinos ob duplicem causam puncta excogitâsse; primo scilicet, ut lectio textus sacri redderetur magis expedita; atque aliis æque ac sibi facilis; deinde ut nonnulli, qui minùs docti essent, eorum ope textum Biblicum legerent in synagogis; ipsi ideo concedunt, codices punctatos olim in synagogis legi solitos. Imò certissimum est, antiquitus Judæos Ἑλληνίζοντας versione legis Græca in synagogis usos fuisse; ita ut ex moderna hac nonnullorum consuetudine nihil certi colligi possit. Sexto, consuetudinis hujus rationes alias reddunt ipsi Judæi; earum nonnullas nos alibi ex Azariæ Imre Bina, cap. lix., recensuimus. Qui verò regulas istas viginti et unam perpendet, quas in describendo codice, qui in sacris synagogicis usurpandus est, necessariò observandas esse statuunt magistri, facile perspiciet, eos non sine causa codicem non punctatum usurpare, cum plane impossibilis sit regularum istarum omnium in punctis describendis accurata observatio. Præcipua autem si non unica consuetudinis hujus ratio in eo consistere videtur, ne quis scilicet in synagogis publice legem legere præsumat, donec usque adeo peritus sit, ut omnia puncta cùm *vocalia* tum *accentualia*, exacte observare possit in codicum lectione, quibus non exarantur. Nam librum istum recitantes, non solùm omnia puncta vocalia diligentissime pronunciando distinguunt, sed unumquodque etiam vocabulum ad accentuum modulationem cantillant. Alia etiam ratio,

Digitized by Google

forsan omnium verissima, quam et nos alibi indicavimus, hujus consuetudinis, colligi potest ex eo, quod verissime pronunciat Johannes Morinus, Grammat. Samaritan. cap. xxv. " Scriptura," inquit, " ejusmodi longe pluribus sensibus obnoxia est, quàm quæ dictiones cum suis vocalibus describit, atque ideo mysticis interpretationibus, quæ ex sola traditione πατροπαραδότῳ disci possunt, aliâ longe fertilior." Denique; esto quòd per librum hunc Mosis αὐτόγραφον se referre velle dicant; quod eorum nonnulli fingunt ad unius vocis instar, absque ulla verborum distinctione exaratum fuisse; at Ezram Biblia non punctâsse, inde nullo modo sequitur, nihil ideo omnino ad litem hanc dirimendam confert ista Judæorum praxis.

XVII. Quarto, adducunt testimonium Eliæ Levitæ, qui circa annum 1520 in Germania vixit. Is non tantùm aperte affirmat, Masorethas Tiberienses post-Talmudicos puncta invenisse, sed pluribus argumentis id probare satagit. Quid quæso deinde? " ergo sententia ista verissima est." Quid ita? ob quam enim causam majoris apud nos auctoritatis esse debeat unus Elias, quam alii plurimi, ætate illo longe priores, doctrinâ haud minus celebres? facile esset illius testimonium non tantùm numero, sed et pondere aliorum obruere. Sed ratio, inquiunt, non deest, cur unius Eliæ potior debeat esse auctoritas, quam aliorum omnium ejusdem professionis magistrorum contrasentientium. Quænam autem illa? Judæi, inquiunt, semper gestiunt ea omnia sibi suisque ascribere, quæ in gentis honorem ullatenus cedant. In eum finem impudentissime nullibi non mentiuntur. Istis ideo in propria causa loquentibus fides nulla est adhibenda. Ast verò cum Elias eam sententiam amplectatur, quæ antiquitati atque adeo punctorum honori multum deroget, non nisi veritatis vi coactus in eam discessisse putandus est. Sed longe aliter se res habet. Post natum nomen rabbinicum nihil unquam aut ab istis, aut a tota gente factum est, quod cum præclaro hoc invento comparari possit. Quid quæso magnificentius fingi poterat in gentis honorem, quàm eorum nonnullos eâ fuisse sapientiâ et sensûs Scripturarum peritiâ instructos, ut potuerint, ea verò sanctitate et fidelitate, ut voluerint punctationem Biblicam, opus omnium consensu consummatissimum et utilissimum, quod post homines natos in lucem prodiit unquam, invenire, et proferre? ausim dicere, adversarios omnes divinæ originis punctorum libentissime concessuros, totam gentem Judaicam, ex eo die, quo a Deo rejecti fuerunt, nihil unquam aut suscepisse, aut perfecisse, quod cum illorum inventione conferendum sit. Non negarem, magistrorum nonnullos, postquam philosophiæ peripateticæ, a Saracenis in lucem et usum hominum recuperatæ, operam dederunt, ineptire desiisse, atque ea scripsisse, quæ aliquo cum fructu legi possint. Antiquiores autem omnes *Mishnicos Talmudicosque* nihil præter deliria, somnia, fucos, mendacia, consarcinâsse, consentiunt docti omnes, et res ipsa testatur. Punctationem

Digitized by Google

summo cum judicio, conscientia, veritatis amore et cognitione sacris literis affixam esse, nemo est, quod sciam, qui negat. Nihil ergo est, quod in gentis totius, in magistrorum Tiberiensium honorem æque cedat, nihil quod æque Christianos omnes rabbinis in servitutem manciparet, ac figmentum istud Elianum, de inventione punctationis rabbinicâ. Et sane admodum probabile est, non aliam ob causam in eam sententiam delatum fuisse Eliam, quàm quia probe intelligeret, eâ semel admissâ et stabilitâ, omnes sacrarum literarum studiosos necesse habere agnoscere, se immortali beneficio rabbinis istis Tiberiensibus devinctos esse.

XVIII. Addunt præterea testimonium Aben-Ezræ, cujus major est antiquitas et auctoritas. Is verò comment. in Exod. xxv. [31] hæc verba habet, "Vidi in libris, quos examinarunt sapientes Tiberiadis, de quibus jurarent quidam ex senioribus eorum, quod ter diligenter considerarunt omnem dictionem, omnem punctationem, et unamquamque vocem plenam et defectivam, et ecce scriptum erat *jod* in dictione תֵּיעָשֶׂה, sed non sic inveni in libris Hispaniæ et Galliæ, nec in ultramarinis." Facile perspicient lectores, eos testimoniorum penuriâ admodum laborare, qui istiusmodi producunt, quæ tantùm absunt, ut sententiæ, quam assertam vellent, suppetias ferant, ut plane confirment contrariam. Dicunt, fateor, "Tiberienses codices istos examinâsse, ut scirent, utrum punctatio exacte responderet veræ pronunciationi." Apud ipsum auctorem autem nihil tale occurrit. Tantùm affirmat, eos codices istos examinâsse, ut scirent scilicet, utrùm exacte scriberentur. Neque quæstio, quam agitat, de puncto aliquo erat, sed de litera *jod*, quam voci תֵּיעָשֶׂה inesse debere ex accurato codicum istorum examine apparere docet. Istorum ideo codicum (quo clariùs de auctoritate eorum constet, quos ipse viderat, quibus *jod* in voce istâ exarata invenitur), scriptorum aliquos jurâsse, se omnem vocem, omnem dictionem, totamque punctationem diligenter examinâsse, dicit; ad normam scilicet antiquorum istorum exemplarium, quæ penes se habuerunt; neque magis hinc sequitur, eos puncta excogitâsse, quàm ipsas literas, cum omnem vocem, dictionem omnem, hoc est, literas omnes, non minùs quam punctationem, examini subjecerint. Nihil aliud ideo de senioribus istis Tiberiensibus refert R. A. E. quàm eos jurâsse, se codicum istorum scriptionem (quorum unum ipse viderat) literis et punctis constantem diligentissime examinâsse

XIX. Quinto, utriusque Talmudis de punctis silentium quidam urgent; non ita Cl. Vossius, qui mentionem illorum nullam in *Mishna* fieri contendit; esse factam in utroque *Talmude* fatetur. Duo autem in hoc argumento suppenuntur; primò utrumque Talmud de punctis penitus silere, nam si in uno ullo loco ullibi memorentur, illico evanescet tota vis hujus testimonii; deinde a silentio Talmudum necessariò sequi, punctorum usum tunc temporis incognitum fuisse.

Digitized by Google

XX. Primo ideo negant viri docti, mentionem ullam punctorum in toto opere Talmudico fieri. Cùm verò nimis probabile sit, eorum aliquot, qui argumento hoc utuntur, neutiquam ita diligenter ingentia illa volumina perlegisse, ut tutò possint pronunciare, ea omnia de punctis penitus silere, loca nonnulla indicant, in quibus, si tunc temporis nota aut in usu fuissent, fieri non potuit, ipsis judicibus, quin memorarentur. *R.* Quamvis ego neutiquam concederem, puncta nondum fuisse excogitata, si maxime ἀναντιῤῥήτως constaret, eorum mentionem nullam fieri in opere Talmudico, cùm certissimum sit, plurima esse ad *linguæ* Hebrææ doctrinam pertinentia, quorum in eo altissimum est silentium, ita ut totum hoc argumentum sine minimo veritatis dispendio aut præjudicio præterire possim; tamen cum non desint ex utroque Talmude desumpta testimonia, quæ punctationem tum, cùm opera illa edita fuerunt, cognitam fuisse evincunt, ipsa luce clarius est, argumentum hoc admodum imbelle esse, et nullarum plane virium. Nihil opus est, ut ea loca huc transferam, quæ eruditissimus Buxtorfius in Tiberiade sua produxit, quæque doctissimus ejus filius solide vindicavit ab exceptionibus Cappellianis. Consulat lector ea, quæ Rabbi Azarias in Imre Bina, 59 collegit, ex Talm. Hierus. Megill. cap. iv., et Talm. Babylo. Megil. i., fol. 3, et in Nedarim, fol. 37.

XXI. At porro urgent, nullam punctorum mentionem fieri tum, cum evidenter necessaria fuisset, si modo tum temporis punctandi artificium excogitatum fuisset; cum enim verborum illorum דבר et etiam בניך quæ diversa plane significant pro diversitate vocalium quæ literis affigi, vel cum iis pronunciari possint, sensus varios distinguere vellent, de punctis vocalibus nihil plane dicunt Talmudici doctores, sed ipsa vocabula iterum repetentes ostendunt, se discrimen pronunciatione significâsse, quod scriptis notare non potuerunt. Quàm facile enim iis fuisset indicâsse, verbum hoc cum *kamets*, aut cum *tsere*, aut cum *hôlem*, aut *hirich* scriptum aut pronunciatum, hoc aut illud significare, si modo puncta ista iis cognita fuissent? *Resp.*-Puncta vocalia nominibus artificialibus, olim distincta non fuisse, concedimus. A grammaticis pro arbitrio illis imposita fuêre, longo post tempore; ita etiam in aliis linguis factum est. Masorethæ *tsere* sæpissime *kamets* vocant absolute; aliquando *kamets katon*, iis nominibus nondum distinctis. *Segol* etiam ab iis dicitur *patach katon*, et *kibbuts, schurek*. Aperti soni, quos denotant iis, prima nomina fuêre. Quamvis ideo vocales nominibus istis, quibus eas distinxit invicem grammaticorum serior ætas, indigitare forsan non potuerint doctores Talmudici, nihil tamen impedit, quo minùs illorum figuras exarare nôsse, censendi sint. Deinde, quî probari potest, Talmud sine punctis scriptum fuisse? Judæi constanter asserunt, Mishnam utroque Talmude antiquiorem, antiquitus punctatum fuisse, quamvis ex multis seculis codices isti nullibi ap-

Digitized by Google

paruerunt; donec iterum nuperrime accuratum est Amstelodami Omnis autem hujus argumenti vis ex eo pendet, quod punctis in scribendo tum temporis non uterentur; quod est ἐν ἀρχῇ. Porro eam esse orationis seriem iis in locis, quibus de vocalarum istarum vario sensu agitur, ut ad discrimen assignandum nihil opus sit punctorum adjectione, ostendit dudum Cl. Buxtorfius.

XXII. Sexto, Ex vocalium et accentuum numero, qui operosus et inutilis esse dicitur, contra punctationis antiquitatem argumentum elicit Cappellus. Vocales quatuordecim sunt; earum multæ, aliquæ saltem inutiles esse dicuntur; cum non sint totidem soni distincti in loquela humana. Deinde accentuum plurium nullam rationem reddi posse aiunt; cum nihil omnino significent, nihil distinguant, intelligentiam nullam exhibeant, neque in discendo linguam, aut legendo, ulli subsidio sint aut adjumento. Videntur ideo utriusque generis puncta, cùm vocalia tum accentualia εὑρημα fuisse rabbinicum, neque illud ad rem ipsam, cui inservit, satis accommodum. Non desunt autem, qui ex vocalium numeri et discriminis consideratione, medio plane contrario, eundem finem se assequi posse putant. Adeo enim, inquiunt, exacte et accurate omnes sonos apertos seu vocales puncta ista exhibent, ut inventum artificiose magis excogitatum videantur, quàm ut primis literarum inventoribus, quibus curæ erat necessaria tantùm exprimere, ascribi debeat. Ita aliquibus arbitris, superflua sunt et inutilia; aliis, accurate sonis vocalibus aptata; neutris, ob rationes plane contrarias, divina. Sed utriusque objectiunculæ facilis est solutio. Qui accuratissimam perfectionem in punctatione hac agnoscunt, illam ordine divino movere, justam causam sine dubio nullam habent. Quo perfectius suo genere quidquam est, eo divinius censeri debet. Hebræam autem linguam omnium linguarum antiquissimam et perfectissimam, tanquam aliarum normam ab ipso Deo, virisque divinis spiritu prophetico instructis, editam esse, non sine causis gravissimis arbitrantur viri doctissimi. Non autem negarem, rationi huic vim inesse, nisi perfectissimæ sapientiæ, atque omnia simul comprehendenti, ortum punctorum assignaremus. Eorum autem, qui vocalium accentuumque plures inutiles esse causantur, plane futilis est oratio, et superba. Quî quæso doctorculi isti fidem nobis facient unquam, ea omnia in sacris literis, quorum rationem isti non tenent, esse inutilia? hoccine est rem seriò agere? hoccine argumentari? "multorum accentuum rationem, usum, utilitatem nos non intelligimus; ergo superflui sunt, et a rabbinis pro arbitrio excogitati." Facile quidem esset quamcunque litem eo modo transigere. An verò ex nostra ignorantia et inscitia de verbo Dei statuere debeamus? Idne tandem æquum censebitur? ego sane mallem ei fidem adjungere, qui se nihil, quàm qui se omnia scire profiteretur. Quid si unus aliquis, nobis ignotissimus, per accentum ullum, in perceptione sensus vel minutissimæ voculæ

Digitized by Google

in sacris literis adjutus fuerit, vel in legendo eo modo, quem Deus approbavit, dum viguerunt instituta ecclesiæ Judaicæ carnalia, directus; an eum nos homunciones, quibus, inter innumera alia, usus iste ignoratur, inutilem judicabimus? Procul dubio, nisi ob alias rationes apud se antea statuissent viri docti, punctationem divinæ originis non fuisse, audaci ista cavillatione, in hac causa uti non sustinuissent. "Judæos quidem neminem hodie putare exsistere, cui absoluta constet accentuum ratio," scribit Sebastianus Munsterus, epistola præfixa ad Commentar. R. D. Kimchi in Amosum. Elias quidem Levita, in epistola Hebraica ad eundem Munsterum testatur, se librum de ratione accentuum scripsisse, qui Romæ periit. Si editum fuisset scriptum illud, forsan haberent docti et modesti viri, id, cujus scientiæ eos nequaquam pœniteret.

XXIII. Septimo, Hieronymum etiam puncta nesciisse contendunt, cum, uti aiunt, nullibi eorum mentionem ullam fecerit. Illum autem virum doctissimum, uti videtur, omnia quæ sciret, sive id agendi occasionem ullam habuerit, sive non habuerit, scriptis commisisse arbitrantur; in qua quidem sententia, mihi iiscum consentire haud licet. Deinde ostendant vellem, quam rationem habuerit Hieronymus narrandi, Hebræos in lingua sua scribenda, non tantùm literis sed vocalibus etiam usos esse, cum id omnes aliæ gentes, ei notæ, fecerint. Nemo est antiquorum historiographorum, qui plura et certiora de rebus Carthaginiensium memoriæ prodidit, quam Polybius Megalopolitanus. Ostendit autem passim, non tantùm se linguam Punicam intellexisse, sed et legisse illorum hypomnemata. Cum enim libro historiæ tertio accurate docuisset, quibus copiis Annibal Italiam ingressus est, affirmat, se ea omnia, quæ retulit, collegisse æneis tabulis, ab ipso Annibale descriptis. Et tamen iste Polybius nullibi historiarum meminit inusitati generis scribendi, a dextra ad sinistram, quo usi sunt Pœni, quod tamen ipse ignorare non potuit. Parum itaque subsidii sententiæ huic a silentio Hieronymi exspectandum est. Certum enim est, illum potuisse puncta scire, nec in scriptis meminisse; certum est, ea esse potuisse, atque illum latuisse, cùm multa exemplaria semper fuerint absque illis descripta; certum etiam est, Hieronymum paucissimorum exemplarium copiam obtinuisse, magistris autem uno duobusve usum; ut neutiquam mirum videri debeat, si codicem punctatum nunquam vidisset; grammaticæ autem nullæ fuêre; neque quisquam tum temporis excoluerat illius linguæ artificium. Ejus ideo silentio niti, non est argumentis, aut sententiis, sed incertissimis conjecturis contendere adversus veritatem. Sed neque desunt testimonia ex operibus Hieronymi desumpta, quæ aperte indicant, ipsum et vidisse, et cognovisse utriusque generis puncta. Alibi locum illum ad Evagrium retuli, "Literis vocalibus in medio perraro utuntur Hebræi." Eadem verba in eundem sensum citant Rab. Azar. in Imre Bina, cap. lix.

Digitized by Google

Simeon de Muis, Defens. Veritat. Hebraic., Josephus de Voysin, Præfat. ad Pug. Fid. respondent, Hieronymum אוי literas vocales vocâsse; cùm in aliis linguis id officium præstent. Equidem י et ו vocales sunt, cùm scilicet puncta adjecta habeant; quamvis sæpissime consonantium vices subeant aliter quam fit in lingua Græca. א vocalem unquam fuisse nondum probatur; diverso etiam sono frequenter profatur abs eo, quem, si vocalis esset, effunderet. Nudæ ergo literæ istæ non sunt vocales quas indicat Hieronymus. Deinde Exposit. cap. iii. Jonæ hæc verba habet, "Satis miror, cur ita translatum sit, cùm in Hebræo nec literarum, nec syllabarum, nec accentuum, nec verbi sit ulla communitas." Nescio an quis apertiùs accentuum mentionem facere possit; quos tamen ante puncta vocalia in usu fuisse nemo dicet. Sic in Gen. xix. 33, ad vocem בְּקוּמָהּ, "Appungunt," inquit, "desuper, quasi incredibile esset quemquam coire nescientem," punctationem irregularem observans. Et in Ezech. xxvii.: "Frequenter Hebræa nomina pro diversitate accentuum et mutatione literarum vocaliumque, quæ vel maxime apud illos habent proprietates suas, varie interpretantur." Et epistola ad Paulam et Eustochium seu Præfat. in Esaiam affirmat, prophetiam istam "apud Hebræos scribi per cola et commata." Quæst. Heb. in Gen. xlvii. 31: "Et in hoc loco inquiunt quidam frustra simulant adorâsse Jacob summitatem sceptri Josephi, quod videlicet honorans filium potestatem ejus adoravit; cùm in Hebræo multo aliter legatur, Et adoravit," inquit, "Israel ad caput lectuli." מִטָּה verbum est de quo quæstio oritur. Novit Hieronymus, apostolum verbum illud reddidisse per ῥάβδος. Si non ita punctatum fuerit, ut revera "lectum" reddi deberet, quomodo quæso ausus fuisset dicere, "in Hebræo aliter legi," cùm sine punctis aliter non legatur? debuitne Hieronymus Nicodemo suo auscultare contra translationem ab ipso apostolo usurpatam, aut loci sensum abs eo redditum, et audaciter pronunciare "in Hebræo aliter legi?" quod, nisi concedimus illum puncta scivisse, falsissimum est. Satis ideo constat, Hieronymum puncta vocalia et accentus novisse, eorumque mentionem apertiorem fecisse, quàm abs illo exspectanda erat, qui alias occasiones ea memorandi non habuerit. At Hieronymum, nonnulli inquiunt, ex usu communi discere potuisse verbum istud מִטָּה eo modo ibi loci pronunciandum, ut "lectum" significet. Sed de verbi pronunciatione apud Hieronymum, nihil; quomodo legebatur in Hebræo, hoc est, ab omni lectore textum inspiciente, ostendit; et quis quæso communis iste usus fuit, quem sequi fingitur? uno ut diximus alterove magistro usus est. Illum verò obscuri magistri susurrationem apostoli auctoritate prætulisse, non est credibile; præsertim cùm orationis series utrumque sensum admittat; certissimum enim est, Jacobum Deum adorâsse summitati baculi innixum.

XXIV. Ultimo in loco, linguarum, Arabicæ et Syræ, cum Hebræa

Digitized by Google

cognationem prætendunt nonnulli: eæ verò, inquiunt, nuperrime punctationem admiserunt, eadem autem cum istis Hebrææ linguæ conditio antiquitus fuisse videtur. *R.* Quo tempore primò literarum usum, quo punctorum obtinuerunt, Arabes et Syri, plane est incertum. Characterem antiquum Arabicum ante secula exolevisse ostendit Clar. Golius Præfat. ad Sur. 31 Alcorani. Quas alias in ea lingua mutationes temporum rerumque omnium vicissitudines induxerint, plane nescimus. Forsan puncta etiam in desuetudinem abierunt, in usum communem per Saracenos iterum revocata. Revera quando primum puncta vocalia in usu apud Arabes et Syros esse cœperunt, nullum exstat testimonium fide dignum. Esto etiam, quod omnes istæ linguæ orientales ab initio punctis vocalibus caruerint; nihîl id impedit, quo minus Ezra illa in sacræ linguæ usu adjecisse censeatur?

XXV. Atque hæc sunt præcipua argumentorum capita, quibus viri docti se probâsse putant, punctationem Hebraicam *ῥῆμα* fuisse rabbinorum *post-Talmudicorum;* quibus, qui se ex tanti thesauri possessione dejici patientur, me comitem neutiquam sunt habituri.

XXVI. Ab ea cura etiam, quam circa sacras Scripturas Ezra adhibuit, profectam notissimam istam in sacris Bibliis variationem, quæ sub nomine Keri et Kethib venit, multi arbitrantur. Haud placet hic repetere, quæ de natura et numero variantium istarum lectionum alibi scripsimus. Sunt qui primis Spiritus Sancti amanuensibus varietatem hanc ascribunt; horum aliqui mysterium ei subesse putant; ambiguitatem רֵאשִׁית בת קל causam ejus fuisse alii. Sunt qui *τὰς* Kerioth notas esse Masoreticas asseverant, partim lectiones varias e diversis codicibus collectas, partim correctiones textûs criticas; hæc illorum opinio est, qui parum pensi habent, quid censeatur de codicis Hebraici puritate, quem Masorethicum vocant, quasi hic distinctionis nota opus esset, aut alius unquam codex Biblicus in usu hominum fuisset. Perlectis multorum virorum doctorum sententiis et argumentis, aquam hîc mihi hærere fateor; libet tamen addere, quæ habet Isaacus Abarbanel super hac re, in præfatione ad Hieremiam prophetam. Rejectâ aliorum sententiâ minus commodâ, addit: "Verùm res vere sic se habere mihi videtur; Ezram cum viris synagogæ magnæ comperisse libros perfectos et integros, prout erant scripti: priusquam verò punctationem institueret et accentus et distinctionem versuum, attendit ad lectionem: et si quid ipsi occurreret alienum a natura sive proprietate linguæ, et a grammaticæ regulis, secum ipse reputavit, id ob alterutram e duabus causis contigisse. Primò, quod scriba in his heteroclitis spectavit aliquod e mysteriis legis secundum dignitatem prophetiæ ejus, et profunditatem sapientiæ ejus, ideoque non ausus est conari delere quidquam e libris divinis; intellexit enim, sic singulari sapientia libros illos esse conscriptos, nec sine causa scriptas esse literas defectivas et redun-

Digitized by Google

dantes et ejusmodi peregrinas dictiones, quamobrem reliquit eas in textu, prout revera erant scripta; in margine verò posuit Keri sive expositionem hujusce scripturæ exoticæ secundum proprietatem linguæ, et juxta simplicem sensum. . . . . Fieri etiam potest, ut Ezras putaverit, in Scriptura sacra exstare literas et dictiones heteroclite scriptas sine ulla alia causa, nisi quia, qui illas proferebat, non recte, ut oportet, illas expresserat, sive ob imperitiam linguæ Hebraicæ, sive ob imperitiam orthographiæ; . . . . ideoque oportuit exponi veram dictionis scripturam et lectionem secundum grammaticæ regulas. Hæc est ratio Keri, quam in margine posuit scriba sanctus, veritus injicere manus in verba auctorum inspiratione Spiritus Sancti loquentium."

CAPUT XIII.

Reformationis ecclesiæ Ezraiticæ partes reliquæ—Solennis verbi divini prædicationis instauratio, Neh. viii. 1, 8—Ejus ante captivitatem neglectus—Jehosaphati in ejus restauratione conatus, 2 Chron. xvii. 7-9—Principes sacerdotibus et Levitis in eo opere adjuncti—Primorum ecclesiarum Christianarum reformatorum, in eo diligentia et successus—Judæorum nugæ; aliorumque—Cuthæorum excommunicatio, Ezræ iv. 2, 3—Ab impuris mixturis populi separatio.

I. PERGIMUS in reformatione ecclesiæ e captivitate reducis. Summam in prædicatione verbi divini, qua populus redux, qui diu in tenebris Babylonicis jacuerat, in cognitione Dei, atque officio suo rite peragendo instrueretur, diligentiam, tertio in loco, reformatoribus hisce assignavimus. Incepti ejus vere divini exstat historia Neh. viii. 1, 8, "Congregati sunt populus totus; . . . . legebant enim librum illum, legem Dei explanate, et exponendo sensum dabant intelligentiam per scripturam istam." Spretum et neglectum erat officium istud populi instruendi per conciones sacras et solennes verbi Dei expositiones, durante priore defectione, quatenus scilicet ad sacerdotum et Levitarum curam ordinariam pertinuit. Extraordinaria prophetarum verbi prædicatio ita divinæ erat procurationis, ut eo nomine, neque laudanda neque increpanda esset ecclesia. Ut "labia sacerdotum scientiam conservarent," Deus constituerat, Mal. ii. 7. Ab iis legem Dei, hoc est, mentis Dei in lege expositæ sensum petere, populi erat officium. Sacerdotes idcirco ob operis hujus neglectum severe Deus increpat, Hos. iv. 6. Levitis etiam populi instruendi munus incubuit, Deut. xxxiii. 10. Jehosaphato ideo ecclesiam ad voluntatem Dei reformare instituenti, nihil antiquius erat curâ verbi illius per totam ecclesiam prædicationis; cum autem sacerdotes et Levitæ vel ob numeri paucitatem, vel quod illorum plurimi fœdæ ipsi legis divinæ ignorantiæ scelere implicarentur, muneri essent impares, ex jure communi illis adjunxit viros alios principes et magnates, quibus cordi erat ecclesiæ reformatio, 2

Digitized by Google

Chron. xvii. 7–9. Hujus enim muneris administrationis neglectus, defectionis ecclesiasticæ τεκμήριον est certissimum; accuratio verò, reformationis pars haud ultima. Piis ideo reformatoribus hujus officii ratio habita est quam diligentissime. Ei etiam operi non sine successu admirabili incubuerunt, quibus Deo uti placuit in ecclesiis suis a mysticæ Babylonis servitute diuturna recuperandis.

II. Arbitrantur recentiores Judæi, paraphrasim Chaldaicam verbis illis, quæ ex Nehemiah protulimus, indicari. Ei, sive sententiæ accedunt, seu delirio se affines præbent e Christianis nonnulli, postquam in opinione aliâ haud minùs absurdâ statuerint δουλεύειν ὑποθέσει. At nos, linguæ Hebraicæ usum et peritiam e populo nondum interiisse, quod vellent, superiùs ostendimus. Porro; expresse dicitur, concionatores hosce Ezraiticos prius librum legis "explanate legisse," deinde "sensus expositione, scilicet intelligentiam" dedisse. Cui, quæso, fini serviret ista explanata lectio, si plebs neutiquam intellexisset ipsum verborum sonum? Solennis ideo erat instituti divini de prædicatione verbi assidua restitutio, quæ memoratur. Sequitur Cuthæorum excommunicatio, seu rejectio potiùs. Historia exstat Ezræ iv. 2, 3: "Arcesserunt ad Zerubbabelem, et ad primores populi, et dixerunt eis, Ædificemus vobiscum: nam sicut vos requisituri sumus Deum vestrum; non enim alteri sacrificamus inde a diebus Esar-haddonis regis Assyriæ, qui deduxit nos huc. Dixit verò eis Zerubbabel, et Joshua, cum reliquis primoribus paternarum familiarum Israelis, Non est vestrum nobiscum ædificare domum Deo nostro, sed nos, qui una sumus ædificabimus Jehovæ Deo Israelis." Non erat in cultu divino participatio, sed regum Persicorum gratia, qua tunc favente utebantur Judæi, quam ambierunt hypocritæ. Si enim animo sincero quæsiissent se Deo Israelis adjungere, rejiciendi non erant. Sed alia plane res erat, prout ex eventu patuit; neque quidquam aliud religionem prætendentes in animis habuerunt, quàm quod in simili casu, ante tot secula Sichemitæ, Gen. xxxiv. 23.

III. Samaritanorum rejectioni accessit ab impuris mixturis cum populis profanis separatio. Ea prolixe narratur, Ezræ capitibus nono et decimo, Nehemiæ verò ultimo. Atque ita demum absoluta erat διαζήτησις illa ecclesiæ reformatio, et theologiæ Mosaicæ in pristinum locum, honorem usum, et dignitatem restitutio.

CAPUT XIV.

Judaicæ ecclesiæ apostasia finalis—Ejus occasiones generales—Populus Gentilibus mistus—Philosophiæ ingressus—Mala ex ea varia enata—Disputationes, rixæ—Sectæ—Linguæ sanctæ oblivio, plebis oppressio et ignorantia—Doctorum ambitio et cæcitas—Morum corruptio—Scripturarum versiones.

I. GRATIAM Dei in ecclesiæ restauratione secuta est, temporis processu, hominum ingratorum defectio, eamque casus et ruina horri-

Digitized by Google

bilis. Ut eam etiam paucis exponamus, postulat instituti nostri ratio. Ministerio prophetico fundata nova ecclesia, eo durante, quamvis haud omni culpa vacans, puritatem tamen retinuit Deo misericordi gratam. Eo sublato, tota ecclesiæ moles sensim vergit in ruinam. Quæ eam in salebras compegerunt, e quibus emergere nunquam potuit, brevi indicabimus, deinde defectionis ejus totalis naturam.

II. A tempore reformationis absolutæ, populus tyrannide et oppressionibus regum Syriæ et Egypti oppressus, variisque calamitatibus huc illuc undique dispersus etiam alienigenas in terra sancta ferre coactus, plurimorum malorum contagione illico erat affectus. His seculis, eristicam istam philosophiam inanibus vitilitigationibus stipatam, quam non ita pridem parturiebant, obstetricantibus Macedonum armis, longe lateque per totum orientem in lucem produxerunt Græci. Eam etiam imbiberunt Judæorum doctores. Dum staret templum Solomonis, atque in eo sincero et debito cultu Deum caste adorarent, piis omnibus penitus incognita erat ea philosophia. Ante enim captivitatem Babylonicam, rei literariæ, aut exoticarum scientiarum nulla occurrit apud gentem istam mentio; unis exceptis mathematicis, quas a Chaldæis acceptas, in usus idololatricos pervertisse videntur. Prona quippe est in superbiam et δεισιδαιμονίαν omnis humana sapientia, præsertim ubi menti insidet in veritatis obsequium non subactæ. Græcanica autem ista philosophia sensim in ecclesiam introducta, non tantùm in magnum malum, sed in purioris theologiæ perniciem, citissime evasit. Hinc etenim illi, quorum religio in sola fide et observantia mandatorum Dei constitit, scholas erigere, illarum plane absimiles, quibus præfuerunt antiqui prophetæ, disputationes infinitas instituere, nodos nectere, et in sectas dissilire cœperunt, non aliter, quàm philosophiæ istius causâ factum esse inter Græcos, novimus. Non magis Platonis, non Aristotelis, non Zenonis nomina apud Græcos turbarum disputatricium insignia fuêre, quam Shammai, Hillelis, aliorumque apud Judæos. Academicos, Peripateticos, Stoicos, æmulati sunt Pharisæi, Sadducæi, Esseni: eo autem horum, quàm illorum disputandi pruritus perniciosior exstitit, quòd non de lana caprina, seu figmentis, quæ de propriis cerebris, ut araneæ telas texerunt, ut illi, sed de religione, de cultu Dei, de Scripturarum sensu, quæ omnia sacra et adoranda, rixas inierunt.

III. Deinde linguæ sanctæ populus ex magna parte erat oblitus. Is secundus erat misturæ cum Gentilibus fructus. Qui in dispersionibus, Græce, qui in avitis sedibus vixerunt, Syriace locuti sunt. Ita plebs paulatim in summam legis Dei ignorantiam adducta, cum vix linguam intelligeret, in quâ solâ scripta erat. Ea ignorantia freti, doctorculi cristas erigere, sibi nil non arrogare, quasi soli saperent, populum despicere, eorumque fidei dominari, titulos magistrales sibi sumere, invicem contendere, omni timoris Dei studio abjecto, non-

Digitized by Google

nulli dubitarunt. Longum nimis esset sectarum origines, discrimina, opiniones, scelera, prætextus, hîc loci persequi. Cum inter nota versari, et ab aliis occupata, ob rationem operis necesse habeam, eorum tantùm capita breviter perstringere placet. Sufficiat ideo plebis ignorantiam, doctorum superbiam, vanitatem, cæcitatem, cum illa, literâ ipsâ, hi Spiritu essent destituti, inter causas defectionis catholicæ summatim annumerâsse.

IV. Adde, quod, postquam per aliquod tempus Hasmonæi rerum potiti essent, θεοκρατίᾳ divinitus institutâ abjectâ, in regimine politico palam ad mores ritusque Græcanicos defecerunt. Græca fuêre nomina, Hyrcanus, Alexander, Aristobulus, Antigonus, eorum, qui more Macedonico populo imperitabant. Atque inde etiam non minima mala orta sunt. Cum itaque desierit in ecclesia ministerium propheticum, populus autem, profanis cum Gentilibus misturis expositus, linguæ suæ pene esset oblitus, atque doctores, in varias sectas philosophorum more dissilientes proprio tantum honori consulerent, et nemo esset, qui flagitiorum segetes indies succrescentium exscinderet, omnia palam in ultimam properabant ruinam. Prius autem, quam fatalis hujus defectionis capita recenseam, necesse est, ut de versionibus sacræ Scripturæ, quæ circa hæc tempora, cum populus linguæ sanctæ peritiam amiserat, ortum habuisse plurimi arbitrantur, nonnulla dicamus, ea digressionibus brevissimis expediri posse spes est.

DIGRESSIO II.

De versione Græca sacrarum Scripturarum LXX. seniorum.

I. De versione Scripturarum Græca τῶν LXX. quæ huic temporis intervallo, dum in proclive esset ad defectionem catholicam ecclesia Judaica, communiter assignatur, necesse habeo ea dicere, quæ olim Protagoras, referente Laërtio, lib. ix. 51, de diis gentium. Περὶ μὲν θεῶν, inquit, οὐκ ἔχω εἰδέναι, εἴθ' ὡς εἰσὶν, εἴθ' ὡς οὐκ εἰσίν· πολλὰ γὰρ τὰ κωλύοντα εἰδέναι, ἥ τε ἀδηλότης, καὶ βραχὺς ὢν ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου. Omnia enim, quæ de versione illa vulgo dicuntur, adeo sunt incerta, tot tantæque circa ea sunt opinionum digladiationes, ut iis omnibus accurate examinandis, vix vitæ spatium sufficeret; ita quod ille olim dixerit, incertos multos, rem hanc certare, vidimus.

II. Versionem aliquam hisce temporibus Scripturarum per LXXII. viros factam fuisse, plurimi consentiunt; nec desunt tamen, qui omnem de ea historiam tanquam malam mercem, et fabulam mere Judaicam repudiant. Tempori Ptolemæi Lagi opus illud assignant Irenæus et Clemens Alexandrinus; Philadelphi, notissimus historiæ pater Aristæas apud Josephum, et ipse Josephus; Philometoris nonnulli. Philadelphum misisse ad Herodem Judæorum regem, ut interpretes istos ad se mitteret, auctor est Justinus Apol. ii. Quæ in

Digitized by Google

summo viro ἀνιστορησία, seu παρόραμα χρονικόν, probat eum rumoribus, qui de versione ista vulgo jactabantur, fidem præbuisse nimis facilem. Consilii libros legis Judaicæ obtinendi Philadelpho auctorem fuisse Demetrium Phalereum plerique scribunt; at Demetrii istius operâ Philadelphum in re literaria paranda nunquam usum fuisse alii arbitrantur; magno enim eum apud regem istum odio fuisse, atque proinde initio ejus regni ex morsu aspidis diem obiisse prope Diospolim scribit Laërtius. Neque huic testimonio aliter occurrere potuit Cl. Vossius, quam asserendo, Philadelphum, regnante patre, Bibliothecam suam instituisse, contra communem fidem veterum omnium; cum tamen nec ita nodo sufficiat cuneus; nam longe ante patris sui obitum capitali odio Demetrium prosequutus est Philadelphus. Porro, sex ex omni tribu missos esse a pontifice summo Judæorum ad Philadelphum, ad opus illud conficiendum plurimi pene audent jurare; sunt autem, qui tantum numerum hominum doctorum ex quaque tribu tum Hierosolymis vixisse, nec juratis credent. Quidam illos non tam interpretes, quam vates fuisse volunt; inter quos aliquando fuit Augustinus, de Civit. Dei, lib. xviii. cap. xliii., quod Hieronymo nemo unquam persuaserit. In LXXII. cellas distributos, unumquemque totum opus separatim confecisse, ita ut in nullo verbo reddendo dissentirent affirmat Justinus; figmentum suaviter ridet Hieronymus, historiæ post Justinum fidem adhibent Serarius, aliique; cum Hieronymo plures derogant. Totam versionem LXXII. diebus absolutam fuisse nonnulli scribunt; horrendam istam festinationem alii repudiant. Sunt, qui, Pentateuchum solum eos transtulisse, scribunt, ut Aristæas, Josephus, Philo, et Talmudici doctores pene omnes; totam Veteris Testamenti scripturam Espieres, Morinus, Neotericorum plurimi. Judæos eo opere plurimum gavisos esse, nonnulli statuunt; alii ob inceptum *angariam*[1] solenniter instituisse, ipsumque opus exsecrâsse: versionem suam LXX. non ex Hebraica veritate, sed ex Targum Chaldaico confecisse asserit Philo, cui assentiunt rabbinorum nonnulli; ex codice Hebræo sine punctis exarato Cappellus, et qui ei in controversia de punctis nihil non debent. Codicem aureis literis si non exaratum, at ornatum honoris causa ad Philadelphum misisse, aiunt quidam, summum pontificem; plerique rabbinorum illiusmodi codicem profanum esse, neque ulli usui aptum clamant. Quidam summa linguarum peritia instructos interpretes, summaque fide in opere adornando usos esse affirmant; sensum sponte ob varias rationes multis in locis corrupisse alii; fide aut intelligentia caruisse, Munsterus et Ximenius. Sane mira sunt, quæ de versione hac scribit Hieronymus ad Augustinum. Et ad Paulam et Eustochium, præfat. in Esa. noluisse interpretes fidei suæ sacramenta perspicue ethnicis prodere, diserte affirmat. Versionem Græcam, quæ adhuc sub eorum nomine exstat, illam ipsam esse,

[1] *Angariæ*, jejunia quatuor temporum. Martinii Lexicon Philologicum.—Ed.

Digitized by Google

quam illi olim elaborarunt, conjiciunt plurimi; antiquam illam dudum periisse contendit Drusius, nec solus. Si supersit, pessime pluribus in locis, post Hieronymum, corruptam esse concedunt plurimi, inter quos est Bellarminus; puram illibatamque præservatam asseverat Morinus. Totam traditionem de versione ista fabulam Judaicam, ut ante diximus, nonnulli rentur. Eam concinnandi ansam ex Exod. xxiv. 7, 11, arripuisse fabulatores, statuit Heinsius in Aristarcho, cap. x. "Dictum est," inquit, "Mosem, Aaronem, et LXX. seniores ascendisse ad Deum, et quod in principes filiorum Israel non misit manum suam; pro quibus ultimis verbis Hellenistæ habent, Καὶ τῶν ἐπιλεκτῶν τοῦ Ἰσραὴλ διεφώνησεν οὐδὲ εἷς, et electorum Israel non dissonuit neque unus. Hinc haud dubiò historia de Ptolemæo et illis LXX. senioribus... hinc famosæ illæ scenæ, quas beatus Hieronymus explodit, hinc inventum illud, neminem in tanto numero in exprimendis sacris dissensisse." Placuisset forsan iis, qui non ignorant, quam periti sint ex leviculis occasionibus portentissimorum mendaciorum conficiendorum artifices Judæi, viri doctissimi conjectura, nisi eum grammaticum fuisse et vanum hominem, ridendum ob arrogantiam, postquam in vivis esse desiit, pronuntiasset recentior Aristarchus. Opiniones hasce diversas, aliasve circa versionem hanc digladiationes, examini hic loci subjicere abs opere instituto esset alienum. Cum autem in illud tempus, de quo agimus, communiter referatur, nihil, quod sciam, impedit, quo minus, quid de ea sentiam, breviter dicerem.

III. Versionem legis seu Pentateuchi Mosaicæ in linguam Græcam factam esse circa tempora Ptolemæi Philadelphi, evincunt plurimorum testimonia et celebris traditio. Probabile est, a Judæis Alexandrinis id operis susceptum esse, in eorum gratiam, qui in ea dispersione lingua Græca utebantur, neque Hebraice essent docti. An Targum aliquod, quod aliqui volunt, tum temporis exstiterit, plane est incertum. Maxima sane pars populi dialecto tum temporis usa est Syro-chaldæa. Fuerunt igitur forsan inter eos, qui in opere hoc scripturas transferendi in linguam vernaculam, præiverunt Hellenistis. Sed, quæ de eo dicuntur, sunt conjecturæ meræ, cùm nulla istiusmodi laboris supersint vestigia. Pentateucho temporis decursu accessit scripturarum Veteris Testamenti quod reliquum est. Totum opus ab iisdem auctoribus non prodiisse, et fatentur plurimi, et exstant indicia certa. Ad eundem modum absolutum fuisse opus Targumicum, statim videbimus. A quibuscunque autem prodiit, illud patet, susceptum et absolutum opus fuisse, cùm ecclesia Judaica jam præceps rueret in exitium; atque inde conjici potest, quanti esset facienda ista versio, si adhuc exstaret integra et incorrupta. At quicquid est quod primæ istius Alexandrinæ versionis reliquum est, varie corruptum et interpolatum fuisse diebus Hieronymi ipse passim ostendit. Bene esset, si ex eo tem-

Digitized by Google

pore nihil mali passa fuisset vulgata, quæ tunc exstabat, Græca versio. Unde unde illud factum sit, negari non potest, eam jam sexcentis in locis abs Hebraica veritate dissentire, atque sæpius verba dare, quibus subest nullus sensus tolerabilis, in quibus exponendis, quàm frustra sint interpretes, non opus est dicere; res ipsa patet. Sunt tamen, qui, Servatorem nostrum ea versione usum fuisse, atque ita ecclesiæ commendâsse, affirmant; prorsus uti sacrificulus quidam scripsit, eum Missas cantitare solitum. De Novi Testamenti scriptoribus majori cum probabilitatis specie id affirmari posse videtur. Multa enim loca Veteris Testamenti in eorum scriptis recitantur iisdem verbis, quæ etiamnum exstant in versione Græca; quamvis sæpissime ab Hebraicis in nonnullis discrepare videantur. Discrepantiam istam verborum tantùm esse, non etiam sensûs ostenderunt plurimi; nonnulli etiam apostolos textum Hebraicum revera sequutos esse, ubi vulgo versioni Græcæ adhæsisse videntur. Maxime arridet illorum sententia, qui Spiritum Sanctum totius Scripturæ auctorem pro arbitrio suo mentem propriam exponentem, testimonia ex Vetere in Novum Testamentum, quæ ipsi placuerunt verbis utens, traduxisse affirmant; Græcæ autem versionis exscriptores Christianos, sensim ea ipsa verba, ei inseruisse.

IV. Haud desunt argumenta validissima, quibus nituntur sententiæ hujus auctores. Unicum hîc loci mihi indicare sufficiet, quod nescio an a quoquam hactenus sit observatum. Notum est, testimonia nonnulla obscuriùs paulo in Novo Testamento esse prolata, ita ut non cuivis facile statim sit discernere, e quo loco Veteris sint desumpta. Eorum aliquot certum est, quosdam Græco textui inseruisse iis in locis, ubi antea nullum eorum erat vestigium, atque e quibus neque desumpta fuerunt, neque sumi poterant. Exemplo sint ea verba, quæ citat apostolus Epist. ad Heb. cap. i. 6, Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. Cùm, unde apostolus hæc verba mutuatus esset, quidam non scirent, inserenda duxerunt Deuteronomii cap. xxxii. 43, itaque post ista verba, Εὐφράνθητε οὐρανοὶ ἅμα αὐτῷ, addiderunt, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ; quorum verborum in textu Hebraico neque vola est, neque vestigium; nihil, quod iis inserendis ansam ullam præberet; ut autem locum interpolatum esse intelligamus, immediate post verborum istorum intrusionem violentam, repetunt illud εὐφράνθητε, ut ita legitime procederet orationis Mosaicæ sensus. Apostolum autem verba ista ex eo loco non protulisse, præterquam, quod in eo non sint verba Spiritus Sancti, cujus nomine ea profert, manifestum facit præfatio; quam testimonio ei præmittit. Ὅταν, inquit, εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει; in ista autem περιοχῇ Mosaica de inductione primogeniti in mundum, verba nulla sunt, cujus enarratio directus est Spiritus Sancti scopus in Ps. xcvii., in quo revera testimonium illud dictum est.

Digitized by Google

V. Unicum locum addam, eumque notissimum ex verbis illis Mosis, Gen. xlvii. 31, וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל־רֹאשׁ הַמִּטָּה, ostendit apostolus Jacobum Deum adorâsse virgæ seu baculi summitati innixum; scilicet fide validum, quamvis pene moribundum. Irrepserunt in textum Græcum verba illa apostolica, Καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ, quasi scilicet ita transtulisset verba illa Mosis apostolus; Græcos enim interpretes primitus מִטָּה eo loci per ῥάβδον non extulisse, vel inde evidenter satis constat, quod eam voculam eadem historia de eadem persona et re sæpius iteratam, constanter reddunt per κλίνην, seu lectulum, uti videre est, cap. xlviii. 2, etc., cap. xlix. 33, sed de hisce, Deo dante, alias.

DIGRESSIO III.

De origine τῶν Targumim seu paraphrasium Chaldaicarum.

I. Huic temporis intervallo, cùm ecclesia Judaica jam rueret ad interitum, paraphrasium Chaldaicarum, seu τῶν תרגומים, saltem partium aliquot illarum, plurimi ortum assignant. An plures olim fuerint in eam linguam sacræ Scripturæ versiones, quàm quæ supersunt, incertum fecerunt, quæ de versione Græca τῶν LXX. e paraphrasi Chaldaica facta dixerunt veterum nonnulli. Integram in totam Scripturam, abs uno homine, pluribusve, eodem tempore aut seculo elaboratam nunquam exstitisse confitentur docti omnes, Judæi et Christiani. Superest etiamnum in legem seu Pentateuchum Mosis Targum triplex. Horum unum Onkelosi; aliud Jonathanis Ben Uzzielis nomine insignitur; tertium, nescio quam ob causam, Hierosolymitanum dicitur. Illud, quod in libros historicos et prophetas exstat, nomen præ se fert ejusdem, vel alîus Jonathanis. Josepho cuidam lusco vel cæco, quisquis fuerit, tribuitur illud in Psalmorum, Jobi, et Proverbiorum libros. Incerti plane auctoris sunt, quæ in Estheram, Canticum Solomonis, Rutham, Threnos, et Ecclesiasten, sub Targumim nomine exstant commentationes fabulosæ et aniles. Ezræ et Danielis libri Targum nunquam habuerunt, cum essent ab initio partim Chaldaice scripti. Meminit quidem Targum Danielis Elias Levita, præfatione sua ad Methurgamim; sed per Targum eum eo loci ipsum *Chalduismum*, non paraphrasim antiquam intelligere, probat orationis series; atque idcirco grammaticam Chaldaicam institui optat, ad normam *Targum Danielis*. Superesse Targum in libros Chronicorum, non ita pridem indicavit Ravius; cujus exemplar tandem nactus V. D. Samuel Clericus, Academiæ Oxoniensis Architypographus (vir ob multiplicem eruditionem meliori sorte dignissimus) illud propediem est editurus; atque ita absoluta erit in omnes libros Veteris Testamenti paraphrasium catena.

Digitized by Google

II. Quæ de tempore, quo Targumim hæc elaborata sunt, dicuntur apud auctores omnia sunt incertissima. Silent Josephus, Origenes, Hieronymus istiusmodi monumentorum literariorum indagatores solertissimi. Veteribus notum fuisse Targum aliquod sub nomine codicis Syriaci, arbitratus est Sixtus Senensis. Is tandem editus (si revera editus), opus Christianum se esse prodit, a paraphrasibus istis Chaldaicis Judæorum satis diversum. Sunt qui suspicantur Jonathanem istum filium Uzzielis, ob nominis ἰσοδυναμίαν eundem fuisse cum Theodotione, notissimo Scripturarum interprete, cujus nulli non veterum meminerunt. At nemo est, qui memorat, proselytum istum Ponticum Scripturas Chaldaice interpretatum esse; cùm Græca illius translatio esset notissima. Paraphrasium ideo harum omnium ignari videntur veteres Christiani. Nonnulli itaque arbitrantur, eas omnes non tantùm post urbis et templi excidium, sed et ætatem Hieronymi scriptas fuisse. Illum enim iis in locis vitam egisse notum est, quibus impossibile videtur, ut eum penitus laterent *nomina et facta horum Pelopidarum.* Odium, quod Christianis cum Judæis intercessit, unde neuter populus alterius res gestas celebrare dignatus est, silentii hujus a quibusdam causa prætenditur. In utroque sane vulgus ita animatum fuisse, credibile est. At quid hoc ad Josephum Judæorum doctissimum, qui res gestas omnes gentis suæ, iræ et studii adversus Christianos causas procul habens, diligentissime exposuit, versionis etiam Græcæ narrationem texentem satis longam et honorificam? Quid ad Hieronymum omnium non tantùm librorum, sed et traditionum Hebraicarum indagatorem curiosissimum? Cur isti paraphrasium harum mentionem nullam fecerint, causa alia esse oportet. Sed nolo argumento huic mordicus adhærere. Certum est, Hieronymum omnes libros, omnia monumenta literaria, quæ suo ævo exstiterunt, non vidisse; neque enim tantæ rei sufficit aut ingenii humani imbecillitas, aut vitæ hujus brevitas. Neque credibile est, eum omnia, quæ vidit aut cognovit, in scripta retulisse. Etiam superiùs ostendimus, argumentum a veterum quorundam scriptorum silentio ductum, vetustati librorum aut literarum fidei abrogandæ idoneum non esse. Consulat lector, Petrum Galatin. Arcan. Cathol. lib i. cap. iii. pag. 7–9; Martin. Raymund. Pug. Fid. lib. i.; Guliel. Schickard. Bechin. Happerusc. pag. 37; Buxtorf. de Origine Punctor. pag. 127; Josephum de Voysin, Præfat. ad Pug. Fid.; Coccejum, in Sanhed., pag. 226; Buxtorf. Abbreviat., pag. 120; Morin. Præfat. ad Biblia Græc.; Hoornbeek. Præfat. ad Controvers. Judaic.; Hottinger. Philolog. Sac. Lib. s. i. cap. iii. i. pag. 259; Rivet. Isagog. ad Sac. Scrip. pag. 119

III. De cunctis paucis seorsim agam. Inter Targumistas omnes, si operis dignitatem spectes, primas omnium doctorum consensu debetur Onkeloso. Nescio, an in eadem sententia sint Judæi, qui figmentis et mendaciis tantopere delectantur, quorum apud hunc,

Digitized by Google

quam ceteros, minor est copia. Quo seculo autem is vixerit, quisve fuerit, nondum constat. Nonnulli arbitrantur, eum proselytum fuisse, vixisse autem diebus Hillelis et Shammai; hoc est, centum ad minimum annis ante urbis excidium. Ei conjecturæ subscribit Rabbi Azarias in Imre Bina, et auctor libri, Zohar Col. 131: ולא אודיעו ליה לאנקלום שמאי והלל מלה תורת עד דאתגזר;—"Non," inquit, "docuerunt Onkelum Shammai et Hillel, verbum legis, donec circumcisus est." Alii proselytum etiam, sed Sororium Titi Imperatoris; atque adeo vixisse ipso excidii tempore. Ita auctor Jukasin, p. 52. Quam opinionem expresse rejicit Azarias in Imre Bina, non alio argumento fretus, quam seculi, quo illum vixisse ex traditione quorundam magistrorum affirmaverat. Suspicantur quidam ob nominis similitudinem, Onkelosum hunc Aquilam illum fuisse, qui teste Hieronymo secundis conatibus sacras Scripturas in Græcam linguam κατ' ἀκρίβειαν transtulit. Alii tradunt etiam, quendam Aquilam circa ea tempora vixisse inter Judæos celebrem, quem Onkelosum hunc fuisse putant. Nihil ideo cùm certi reliquum sit de tempore, quo vixerit, cuivis pro arbitratu suo quidvis opinari licet. Ejus autem Targum, quisquis fuerit, inter paraphrases Chaldaicas, quæ exstant, pene solum legi digna est. Nam et textui adhæret, verba sæpissime, sensum Spiritus Sancti plerumque reddens, neque in μύθους γραώδεις, quod reliquis omnibus solenne, data opera vagatur. Ea sola ratione ductus, παραφραστὴν hunc vixisse ante excidium urbis, conjicio; abs eo enim tempore ad unum omnes Spiritu Sancto penitus destituti pueriliter et ridicule nugati sunt. Quo in loco aut pretio opus fuerit apud antiquiores Judæos, plane ignoratur; posteriorum nonnullos magni fecisse testatur codicis illius consarcinatio, quo per versiculos alternatim exarantur ipse textus Hebraicus, et paraphrasis hæc Onkelosi; at publice in synagogis lectum unquam fuisse, Judæi negant; neque, cur id fieret, ratio ulla suppetit, cum ab ultima dispersione plebs Judaica linguæ Chaldaicæ penitissime esset ignara. Translationem autem hanc incerti auctoris, incertæ originis, ullius pretii aut auctoritatis esse, ubi ab Hebraica veritate differt, non nisi insanientium est arbitrari.

IV. Qui prophetas (Daniele excepto) atque historicos libros in linguam Chaldaicam vertit, Jonathan Ben Uzziel dicitur. Exstat etiam, quod superiùs notavimus, eidem nomini adscriptum totius legis Targum. De tempore, quo vixit, non minus incerta sunt omnia quæ proferuntur, quàm quæ de Onkeloso retulimus. Hillelis illum fuisse discipulum, Judæorum plurimi affirmant. Ei enim et Shammai, utpote famosissimis sectarum magistris, omnia quorum ortum ignorant, ascribere gestiunt. Fingunt etiam, miracula circa inchoatum et absolutum opus hoc cœlitus edita fuisse. Initium enim operis scribunt terræ motum accepisse, et בת קול in auctorem ob temeratas scripturas horribiliter intonantem; progressum, approba-

Digitized by Google

tionem, igne cœlitus delapso ad muscas, quæ in Pergamenam, cui scripsit forte fortuna errantes inciderent, consumendas; atque absolutum, laudes summas, non illarum absimiles, quibus imago Christi Thomam ornata est, postquam primam secundæ absolvisset, clamans, "Recte de me scripsisti Thoma;" an credant incertum. Eundem Jonathanem, qui Targum in prophetas scripsit, legem etiam παραφραστικῶς vertisse contendit Galatinus, lib. i. cap. iii. Refert etiam, se tum temporis istius versionis exemplar vidisse, quod non nisi integrum post seculum publici juris factum est. Et quod certissimo argumento est, illum bona fide, quæ viderat, retulisse, verba initialia istius paraphraseos recitat, prout nunc exstant in exemplaribus impressis. Rarissimi enim olim fuêre Targum Jonathanis codices, neque inter ipsos Judæos ultra unum aut binos in provincia ulla inveniri potuerunt, teste Elia Levita in præfatione Methurgamim. Rabbi etiam Azarias in Imre Bina, cap. ix., eundem Jonathanem, translationem Pentateuchi atque prophetarum confecisse, affirmat. Qui in alia sunt sententia, eo præcipue argumento nituntur, quod certissimis indiciis constet, paraphrasten istum legis vixisse non tantùm post excidium urbis, sed etiam confectum opus Talmudicum, cujus mentionem expresse facit, in Exod. xxvi. 2, cum ille alter propheticus scilicet ante adventum Christi vixerit, imò, ut aliqui volunt, paulo post reditum populi e captivitate Babylonica. Sed quo rationum momento Jonathanem istum propheticum iis temporibus, quæ reditum e Babylonia interfuerunt et excidium urbis vixisse probant, unde omnis vis argumenti pendet, nondum constat. Judæorum testimonium, quod nulla facti ex circumstantiis evidentia comitatur, probationi non sufficit. Sunt etiam ex rabbinis præter Azariam, qui cum Galatino utrumque opus ejusdem auctoris prolem esse asserunt. Ego litem hanc meam facere nolo. Quod cum ulla rationis specie, Jonathanos hosce diversos fuisse, suadet, illud solum est, quòd Targumista iste propheticus non usque adeo ineptiat ac ille Pentateuchi fœdissimus contaminator. Quid de toto opere sentiendum sit, paucis ostendam. In libris historicis reddendis modestus est. Textum quidem rarò ad verbum refert; non tamen ad libitum ubivis vagatur. Est autem etiam in istis, ubi ita pueriliter et Talmudice nugatur, ut vix credere possim, tantæ audaciæ et inscitiæ homuncionem ante absolutam ecclesiæ istius apostasiam scripturis exponendis manum unquam admovisse. Deliramenta nugacissima huc referre piget. Periculum lector faciat in cap. v. Judicum; nos nihil hîc finxisse comperiet. Ad eundem plane modum in prophetiis Esaiæ, Jeremiæ, et Ezechielis transferendis se ubivis gerit. Ubi loci alicujus sensus abstrusior paulo et reconditus magis videtur, præsertim si de Messiæ persona, gratia, aut officio quidquam exhibeat (quamvis nomen Messiæ libenter retineat, etiam aliquoties interserat, ubi in textu non occurrit) eum pravis excogitatis allegoriis, ad carnales et

Digitized by Google

legales sensus audacter et perdite, hoc est, Judaice torquet. Exemplo sit caput liii. Esaiæ; ex quo intelligat lector, quemadmodum se, ac verba Spiritus Sancti torqueant cæci Judæi, ut ex carnificina ista rabbinica infidelitatis se extricent. In prophetas reliquos, quasi nihil aliud apud se statutum habuisset, quam perpetuò a vero verborum sensu aberrare, effreni licentia ubivis perversissimas allegorias comminiscitur. Germanæ veritatis enarrationes

"Apparent raræ nantes in gurgite vasto."

V. Restat expositio legis, quam mendaciorum plaustrum vere dicas. Plura etenim figmentorum monstra in ipso Alcorano Muhammetico non inveniri, quàm in paraphrasin istam coacervavit impurus mendaciorum artifex, haud vereor affirmare. Vix quidquam est putidissimarum næniarum apud ineptissimos Talmudistas, quod in centonem suum non retulit, insignitæ audaciæ impostor. Indignus plane est liber iste stercoreus, qui locum ullum, inter legis expositiones, enarrationes, aut Targumim occupet. Atque hæc omnia de illo altero, Hierosolymitano communiter nuncupato, dicta velim.

VI. Josephus etiam iste, qui paraphrasin in Hagiographa scripsisse dicitur, vere *cæcus* erat. Si quis audaciæ, cæcitatis, impudentiæ, inscitiæ, mendaciloquii Judaici specimen habere optat, hunc auctorem adeat. Totus liber Esteræ a capite ad calcem mendaciis impudentissimis et fabulis ridiculis conspurcatur. Canticum Solomonis ineptiis Talmudicis ubivis scatet; et ipsum Talmud nominatim commendatur cap. v. 10, neque sanctiùs agitur in Ecclesiaste. Paraphrasis in Jobum haud dubiò cento est, e plurium conatibus conflatus, neque caret deliriis rabbinicis. Psalmorum liber atque Proverbia Solomonis impuri hominis contaminationes minus senserunt. Haud tamen dicerem, Targumim horum nullum plane usum esse, cùm ea, quæ de Deo in Scripturis ἀνθρωποπαθῶς dicuntur, caute exprimant, neque loca, quæ ad Messiam pertinent, prout recentiorum Judæorum mos est, ad alios torqueant (occurrit enim plusquam quinquagies apud Targumistas nomen Messiæ, observante Elia in Methurgam.), quamvis sensum eorum misere corrumpant; et qui fabulas Judaicas cognoscere velit, ex iis discere licet.

CAPUT XV.

Apostasiæ ecclesiæ Judaicæ finalis occasiones aliæ—Prophetiæ cessatio—Occasionum summa—Apostasiæ gradus—Theologiæ Mosaicæ fundamentum primum—Apostatarum ab illo defectio—Traditionum origo—Et sectarum—Legis oralis fundamentum—Ortus et natura legis oralis—Post excidium urbis nata—Observationes Judaicæ in ecclesiæ evangelicæ institutione non continuatæ.

I. Cum jam festinaret plenitudo temporis, qua magnus ille propheta, a jactis mundi fundamentis ecclesiæ promissus, in carne exhibendus

Digitized by Google

esset, Deusque populum ad legem Mosis attendere, donec ille veniret, severe jusserit, eoque verbo revelationibus Veteris Testamenti supremam quasi manum imposuerat, Mal. iv. 4–6, penitus cessavit per aliquot secula ministerium istud propheticum et extraordinarium, quo Deus ab ipsis ecclesiæ istius primordiis in ejus reformatione varie usus est. A morte Malachiæ ad prædicationem Johannis eremiticam (qui non iccirco missus est, ut ecclesiam istam ex apostasiæ ruina, in quam Deo volente tum festinavit, recuperaret, sed ut viam sterneret magno novæ ecclesiæ *ædificatori*), per annos 400, nemo extra ordinem a Deo delegatus est, qui populum in omne scelus proclivem, ad bonam frugem revocaret. Cum itaque ecclesia esset prophetiâ destituta, theologia Mosaica gentilium philosophiâ corrupta, plebs gentibus mista, linguæ sanctæ oblita, doctoribus Spiritum Sanctum repudiantibus innixa, in mores et vitia seculi effusa, a principiis et fundamentis theologiæ Mosaicæ omnibus sensim catholice deficiens, in ultimam ruinam prolapsa est. Ejus ideo apostasiæ vestigia proximo in loco breviter sunt perstringenda.

II. Primum theologiæ Mosaicæ fundamentum in sacrarum Scripturarum *αὐταρχείᾳ* positum erat. Id nos pluribus superiùs ostendimus. Postquam enim verbum suum literis Deus consignaverat, illud unicum omnis fidei, obedientiæ, et cultus religiosi normam et regulam esse voluit; ne quid autem sub quocunque prætextu ei adderetur, severe ecclesiæ seu theologis omnibus interdixit. Atque principium hoc theologicum aliorum omnium basis est et sepimentum. Hoc primo in loco irritum fecerunt apostatarum antesignani. Nihil erat in impiorum Pharisæorum doctrina aut moribus, quod severiùs perstrinxit Dominus noster Jesus Christus; docetque innumera eos figmenta sub nomine et prætextu "traditionum seniorum," hoc est, magistrorum, qui primi a puro Dei verbo discedere ausi sunt, in cultum Dei et religionis observantiam intulisse. Probabile est, statim a prophetarum discessu nonnullos, qui sibi sapere visi sunt, expositiones consuetudinum legalium, et institutionum Mosaicarum prætendentes, novas cultûs ceremonias, et præcepta nova theologica populo obtrusisse. Eâ fenestrâ apertâ, et dato exercendi se vanis doctorculorum ingeniis campo amplissimo, alii aliorum vestigia prementes, sensim arbitraria institutionum et rituum in tantam multitudinem copia excrevit, ut eorum observantia totam pene religionem occupaverit. Cùm enim semel quis mandati divini limites sibi transiliendos statuerit, nihil est, quod impediat, quo minus in immensum vagetur. Quæ autem invenerunt unius seculi magistri, sequentis, *traditiones* vocabant. Eæ, postquam in gratia et auctoritate apud populum, hominum figmenta Dei institutis præferre paratissimum, esse cœperunt, quicquid nove excogitatum a quopiam erat, sub eo nomine credulæ plebis, et legis divinæ ignaræ, observantiæ impositum est. Cùm verò huic operi plurimi variis in locis incubuis-

Digitized by Google

sent, orta tandem est inter magistrorum præcepta et *ὑήματα*, quæ traditiones vocabant, non tantùm discrepantia et diversitas, sed (neque aliter fieri potuit) repugnantia etiam et contrarietas. Tanta etiam erat novarum fabularum multitudo, ut haud facile esset cuivis eas ita percipere et comprehendere, ut idoneus esset ad populum in illarum religione et observantia instruendum. Hinc scholæ erectæ, non antiquarum illarum, in quibus prophetarum filii, Dei cultui et sacrarum literarum studio vacabant, æmulæ, sed illarum potius, quas ad disputationes et rixas philosophicas perennandas instituerant Græci. Hæ autem nihil aliud erant, quàm circa ineptissimas antiquas traditiones digladiationum confusio, novarum officinæ. Ut quisque autem magister scholæ præfectus celebris evasit, quorum antiquissimi, qui memorantur, fuêre Shammai et Hillel, ejus statim placita, dicta, dogmata tanquam *θεόπνευστα* essent, religiose discipuli atque populus coluerunt. Ex diversitate etiam traditionum erat, quod in varias sectas dissiluerit doctorum turba. Earum antiquissimæ tres istæ notissimæ fuêre, Pharisæorum scilicet, Sadducæorum, et Essenorum; quibus quartam addidit diebus *ἀπογραφῆς* Judas Galilæus, teste Josepho, quintam verò Herodiani acephali. Sadducæorum atheismus ex unius magistri dicto perperam intellecto promanâsse dicitur. Cùm enim is maximi erga Deum ipsum amoris prætextu, neminem cum intuitu mercedis æternæ obedientiam præstare debere pronunciâsset, illum resurrectionem et vitam æternam negâsse, stolidos discipulos, in verba magistri jurare paratos, arbitratos esse ferunt. Ita auctor Tzemach David in Chron. sub templo secundo ad 4460: צדוק וביתום שניהם תלמידי אנטיגנוס חיו וחם טעו בדברי רבם במה שאמר אל תהיו כעבדים המשמרים את הרב על מנת לקח פרס ואמר אחד לחברו הנה הרב אמר בפירוש שאין לאדם לא נמול לא עונש,—"Tzadoc," inquit, "et Bajethosus fuerunt duo discipuli Antigoni, et errarunt circa dicta magistri sui, quatenus dixerat, ne sitis tanquam servi ministrantes domino spe mercedis recipiendæ. Unus ait ad socium suum, 'En magister in explicatione sua docuit, non esse homini mercedem neque pœnam;' qua accepta occasione eos a fide defecisse, narrant." Eo autem tendebant omnes istæ traditiones, ut aut præceptis Dei omnis auctoritas plane et directe abrogaretur, aut saltem ut ita interpretarentur, ut nemo ad eam obedientiam præstandam, quam Deus exegit, illorum imperio teneretur, quod eodem redit; ipsorum autem magistrorum mandata arbitraria accuratissime sub pœna mortis æternæ observarentur. Ubicunque autem viget iste Pharisaismus, quo excogitatis deliramentis et pravis interpretationibus, virtus, efficacia, et perfectio mandatorum Dei enervantur, præscripta autem hominum arbitraria sub quocunque tandem prætextu severe injunguntur, ibi abs omni vera theologia, viget et dominatur apostasia. Non opus autem est, ut pluribus ostendam, ecclesiam Judaicam ante adventum Domini nostri Jesu Christi veneno hoc

Digitized by Google

tinctam et corruptam fuisse; cum id ubivis historia evangelica ante omnium oculos ponat. In errore hoc perniciosissimo initium sui posuit ecclesiæ illius apostasia horrenda et finalis. Atque hoc fundamentum erat legis istius oralis, quæ in apostatarum religione a multis jam retro seculis utramque fecit paginam. Postquam enim in immensum excrevisset traditionum farrago, eaque unice cæcis apostatis spiritu Dei destitutis esset in deliciis, cumque origo earum, uti fit in longa rerum annorumque serie, ignoraretur, exorti sunt novi magistri, qui eas omnes ipsi Moysi acceptas tulerunt. Longam fabulam, uti potero, compendifaciam. Summatim eam recitant in Tractatu Pirke Aboth. cap. i.: משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרות לאנשי כנסת הגדולה;—hoc est, "Moses accepit legem e Monte Sinai, et tradidit eam Josuah; Josuah senioribus; seniores prophetis; prophetæ tradiderunt eam viris magnæ synagogæ." Intelligunt autem תורה שבעל פה, seu legem oralem. Pleniùs totam fabulam enarrat Rabbi Moses Maimonides in præfatione Jad Chazachah: כל המצות שניתנו לו למשה בסיני בפירושן ניתנו שנאמר ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה תורה זו תורה שבכתב והמצוה זה פירושה והמצוה לעשות את התורה על פי המצוה והמצוה זו היא הנקראת תורה שבעל פה;—hoc est, "Præcepta quæ Mosi tradita sunt in Sinai ea omnia data sunt cum expositione sua juxta illud, Dabo ibi tibi tabulas lapideas, et legem et mandatum; legem, scilicet, legem scriptam, et mandatum, id est, expositionem ejus. Injunxit autem Deus nobis legem observandum secundum mandatum; mandatum autem est lex oralis." Addit verò, "Totam legem manu sua descripsit Moses magister noster, priusquam moreretur; et singulis tribubus librum commisit. Unamque reposuit in arca pro testimonio; juxta illud, Sumite librum legis istius, et ponite eum e latere arcæ fœderis Domini Dei nostri, et sit sibi contra te in testem. Mandatum autem sive expositionem non scripsit Moses, sed imperavit eam senioribus et Jehoshuæ, aliisque omnibus Israelitis juxta illud, Omne verbum quod ego præcipio vobis, illud custodietis, ut faciatis. Ideoque vocatur lex oralis. Eamque legem oralem, quamvis non fuerit scripta, totam in consistorio suo docuit Moses magister noster septuaginta seniores. Eleazar, Phinehas, et Josuah, tres illi acceperunt eam a Mose, Josuah itaque discipulo suo tradidit." Atque sic deinceps longo ordine recenset illorum nomina, qui a diebus Josuah usque ad Rabbi Jehuda principem, legem hanc oralem a prædecessoribus suis acceptam, aliis tradiderunt; atque tandem addit, רבינו הקודש חבר כל המשניות;—"Rabbi noster sanctus" (hoc est, Rabbi Jehuda) "composuit Mishnaioth." Hoc nempe est, quod vellet; traditiones istas futiles, ineptas, absurdas, quas in Mishnaioth compegit iste Rabbi Jehuda, legem fuisse illam oralem, legis scriptæ expositoriam, quam in Monte Sinai Mosem a Deo accepisse fabulantur.

III. Operosam hanc fabulam commentum esse rabbinicum, ab

Digitized by Google

aliis dudum ostensum est. Ea verò totius præsentis Judaismi fundamentum est. Paucissimis enim exceptis, quos Karæos vocant et exsecrantur, totius gentis religio, figmento huic a multis seculis nititur. Cùm autem legis hujus oralis nullibi in sacris literis mentio facta sit; cum nullibi ad eam amandentur legis Dei studiosi, ad verbum scriptum ubivis; cumque, quidquid a Deo Moses audiverit, scribere jussus sit, atque scripserit, Exod. xxiv. 3, 4; cumque in nullum alium finem inserviat hæc lex oralis, quàm ut legis scriptæ, quam perfectissimam et absolutissimam Deus ubivis pronunciat, defectus suppleat, apparet, præsentem Judaismum diversum quid plane esse, abs ea religione, quam Vetus Testamentum instituit, exigitque.

IV. Quamvis autem figmentum hoc portentosissimum produxerit ea traditionum doctrina, quam perstrinximus, quæque apostasiæ ecclesiæ Judaicæ totalis initium erat, tamen ante templi et urbis excidium, totiusque adeo ecclesiæ et populi a Deo repudiationem excogitatum fuisse, nullis rationum momentis, aut testimoniis fide dignis, a quopiam probatum est. Philo, Josephus, Syrachides, legis hujus oralis mentionem nullam faciunt, traditionum plurimam. Si tum temporis excogitata fuisset, nedum pro theologiæ et cultûs Dei fundamento venditata, procul omni dubio eam non tacuissent. Porro Servator noster, qui hypocritas multorum scelerum et superstitionum severe redarguit, præsertim traditiones in cultûs Dei et obedientiæ normam inferendi audaciæ, figmentum hoc perniciosissimum nunquam prætermisisset silentio. Nondum ideo serpens iste exclusus erat ovo, qui jam alatus volat prester. Legem ideo hanc inter apostasiæ hujus gradus non numeramus; cùm illius potius finis fuerit et terminus.

V. Innumera quidem figmenta superstitiosissima, et consuetudines pravas, traditionum nomine insignitas, in ecclesiam, Dei defectionis duces et antesignanos, sectarum magistros, invexisse, iisque totum cultum divinum corrupisse, et evangelica historia luculenter docet, et nos antea probavimus, sunt autem viri docti, qui, Dominum nostrum sanctissimum, consuetudines et πράξεις nonnullas Judaicas circa cultum Dei, et religionis sacra, in ecclesiæ suæ institutione usurpâsse, arbitrantur. Sunt, qui non verentur asserere, ipsam orationem dominicam, quam omnium precum nostrarum normam et exemplar præscripsit, e receptissimis inter Judæos formulis desumptam. Mosaicis quidem institutionibus Christum finem imposuisse, fatentur. At verò observationes aliquas, quas Judæorum doctores sponte sua in usum induxerant, auctoritate sua munitas, ecclesiæ evangelicæ religiose colendas commisisse docent. Cum autem opinio hæc mihi horrenda satis, et in ipsum Dominum nostrum sanctissimum contumeliosa videatur, priusquam in ultimæ ecclesiæ hujus defectionis expositione progrediamur, examini eam subjicere placet.

Digitized by Google

DIGRESSIO IV.

An consuetudines, preces, aut observationes ullas Judaicas in ecclesiis evangelicis retinendas, instituerit Dominus noster Jesus Christus.

I. EXSTRUCTO templo secundo, sublato prophetarum ministerio, aliorumque virorum divinitus inspiratorum, quibus demandata erat ecclesiæ ad normam theologiæ Mosaicæ instaurandæ provincia, sequentium seculorum doctores, qui διδάσκαλοι τοῦ Ισραήλ censeri voluerunt, Joh. iii. 10, de ipsa fide, cultusque divini observantia et ceremoniis diversissime sensisse, hominem neminem esse arbitror, cui sit ignotum. In primis autem surdas aures præbentes sanctissimo isti Dei præcepto, ad quod animum unice attendere, donec ille veniret, qui omnem veritatem expositurus esset, in ipsa canonis Veteris Testamenti obsignatione severe admoniti sunt, nempe, ut legi Mosis se in disciplinam traderent; in novis ritibus excogitandis, et traditionibus ἀγράφοις interpolandis toti fuerunt. Cessante itaque prophetia, intrante philosophia, Spiritus Sancti auxilio in postremis habito, tota ecclesia pravis superstitionibus corrupta, sensim in ruinam tetendit. Eorum, quæ in cultu religioso, quæque in Scripturarum interpretatione prave doctores statuerunt, quoque prætextu in iis populo imponendis usi sunt, nonnulla refert historia evangelica. Postquam autem magistri quidam celebres, quorum nomina, apud plebem se totam fidei præceptorum concedentem, sacra erant et venerabilia, ritum aliquem in religione observandum indicassent, aut hunc illumve esse mandati aut institutionis divinæ cujuscunque sensum, eorum successores, quibus in animo erat eâdem frui auctoritate apud posteros, quasi instituta ista novicia ἐξ οὐρανοῦ essent et non ἐξ ἀνθρώπων, summâ illa observantiâ colenda docuerunt Hinc quod superiùs annotavimus, in immensum brevi excrevit traditionum farrago. Ita nihil quidquam pene tandem sanum aut incorruptum in tota religione relictum. Illud etiam mali temporis successu ad cumulum accessit, ut quid esset institutionis divinæ, quid antiquæ observantiæ, quid inventionis nuperæ, impossibile plane esset populo tenebris involuto scire aut distinguere. Cum in hoc statu et conditione sacra omnia apud Judæos essent, docti nonnulli viri arbitrantur, Dominum nostrum Jesum Christum ecclesiam evangelicam instituentem, et pro infinita sua sapientia cultum Dei in ea disponentem, ritus nonnullos πατροπαραδότους, quos isti tum temporis in cultu Dei religiose observarunt, adeoque pene omnes eos, quos instituit, in usum suum (ita loquuntur) transtulisse, suaque auctoritate confirmatos, discipulis ad consummationem seculi colendos tradidisse. Addunt præterea, orationem illam sanctissimam, omnium precum nostrarum normam et exemplar absolutissimum (non enim præcepit Christus

Digitized by Google

verba recitari, quod nec legimus apostolos fecisse, inquit Grotius Annotat. in Matt. vi. 9) quam discipulos suos edocuit, ex usitatissimis inter Judæos formulis eum composuisse. Hæc verò ita se habere iis argumento est, quòd apud Judæorum magistros, in utroque præsertim Talmude, ritus isti olim observati memorantur, quos etiamnum ex auctoritate Domini nostri Jesu Christi observamus Christiani! atque ῥητῶς exstant orationis dominicæ petitiones, plurimæ saltem, si non omnes. Neque enim ista ita indicantur, quasi tum demum nata aut inter Judæos recepta, cùm opus Talmudicum confectum fuerit; sed astruitur eorum antiquitas et observantia, magistrorum et doctorum auctoritate, qui longe ante excidium urbis vixerunt; et quod argumenti caput est, partem fuisse aiunt legis istius oralis, quam per manus traditam, R. Jehuda Hakkadosh in Mishnaioth retulit. Cùm autem doctorum hanc virorum opinionem mihi neutiquam ad stomachum aut palatum facere, imò, cùm, me ab ea vehementer dissentire, negare non possim, ob eam præcipue rationem, quod cùm dubia tantùm sit, imò falsa, honori Domini nostri Jesu Christi in illa vix, aut ne vix quidem consultum satis videatur; quamvis res meæ, publicæque, jam non tantùm festinare cogunt, sed et ruere in conclusionem operis, silentio eam præterire non placet; primò ideo de tota sententia generaliter agam, deinde ἐνστάσεις, quas ad sententiæ istius confirmationem quidam adducunt, seorsim examini subjiciam.

II. Videamus ergo primò, quæ in causa hac viris doctis concedi possint; deinde quænam sint, quæ saltem, donec aliis rationum momentis, quàm quibus in argumento hoc hactenus usi sunt, aut testimoniis fide dignis confirmentur, admittere non possum. Concedo ideo primò, dicta aliqua, imò multa, quæ in scriptis evangelicis habentur, apud rabbinos Talmudicos reperiri posse, aut saltem illorum simillima. Idem in particulari dici potest de orationis dominicæ petitionibus nonnullis. Sed et istis etiam gemina in sapientum ethnicorum scriptis inveniri, ad utriusque fœderis Scripturas annotarunt viri docti.

III. Porro: conceditur, eosdem rabbinos docere, ritus quosdam in usu fuisse inter Judæos, iis, quos discipulis suis in cultu Dei observandos præscripsit Dominus Jesus, haud absimiles. Eos postea considerabimus.

IV. Concedimus etiam tertio in loco, doctores Mishnicos et Gemaristas non dicta illa proferre, non ritualium istorum mentionem facere, quasi tum demum nota et edita fuissent, neque propria auctoritate solâ nixos illa in usu fuisse ante excidium urbis affirmare, sed doctores ipsos, qui longe ante ea tempora vixerunt, unumquemque seculi sui sensum, aut etiam legis oralis, exponentem inducere.

V. Ulterius etiam conceditur, dicta quædam proverbialia, quæ genti tum temporis in usu communi fuêre, Dominum nostrum eâ,

Digitized by Google

quam habuit cum plebe, conversatione usurpatum esse, ac proinde in scripta evangelica esse relata. Ejus generis fuêre, "Medice, cura te ipsum;" "Habenti dabitur;" "Primus erit ultimus, et ultimus primus;" "Qui aurem habet ad audiendum, audiat;" atque id genus alia. Ut autem quæque gens dictorum proverbialium admodum tenax est, ita Judæos ista atque similia memoriâ per multa secula tenuisse, et in scripta retulisse fatemur.

VI. Hæc, inquam, concedimus libenter; illud itaque considerandum restat, an ultra ea, quæ concessimus, quidquam conficiant virorum doctorum probationes. Atqui ex his litem hanc decerni non posse, certum est. Nondum enim constat, ritus istos, de quibus quæstio est, revera ecclesiæ Judaicæ ante urbis excidium in usu fuisse; aut diebus conversationis Jesu Christi in terris populo isti cognitos. Ut ideo veritas patefiat, nonnulla præmittemus, quæ totius controversiæ explicatum facilem redditura sunt.

VII. Primò ideo dicimus, *Legem istam oralem*, quam traditionum omnium et rituum ἀγράφων fontem et originem communiter statuunt doctores Talmudici, horrendum esse figmentum, merum mendacium, in theologiæ Mosaicæ perniciem totalem populique Judaici exitium æternum, nefarie excogitatum. Etenim legis istius in tota sacra Scriptura non major mentio facta est, quam Alcorani Muhammetici. Severe autem exsecrantur et exterminationi devoventur, qui istiusmodi additamenta, ex quibus magnam partem constitit ista lex, verbo Dei assuere ausi fuerint. Tota autem ista gens infidelis, et præfracti ingenii, per terrarum orbem superstes et dispersa, ex justissimi Dei judicio sui obdurationem, et pertinaciam in infidelitate horrendam, figmento isti satanico debet. Illius enim prætextu a verbo Dei abducti, atque inveteratis carnalium traditionum præjudiciis fascinati, nihil ultra ineptissimas fabulas aut sapiunt, aut sapere volunt. Atque hoc, spero, erit in confesso.

VIII. Secundò, Rituum et ceremoniarum quæ apud *Talmudicos* doctores memorantur, quæ in lege non expresse instituuntur, duo genera sunt. Aut enim tantùm pertinent ad modum cultus instituti celebrandi, additamentis nonnullis adhibitis, e verborum Scripturæ expositionibus arbitrariis quovis modo elicitis, aut etiam ipsi ritus novi sunt, et ab omnibus institutis divinis plane diversi. Alterutrius generis memoriam ullam, monumentum ullum, volam aut vestigium, ante reditum populi e captivitate Babylonica, aut florente ecclesia ista sub prophetarum primorumque reformatorum ductu aut regimine, exstare, aut exstitisse unquam, nemo probavit hactenus, nemo probabit in posterum. Ortum suum debent omnia ei temporis intervallo, quo præceps in ultimam et fatalem apostasiam et ruinam tetendit ista ecclesia; aut ei, in qua ecclesia esse desiit.

IX. Tertiò, Negamus Dominum nostrum institutum ullum pure Mosaicum auctoritate sua munivisse. Omnia abrogâsse, aiunt omnes.

Digitized by Google

Eorum, quæ in natura rerum fundatur, alia ratio est. Cum enim ad tempus διορθώσεως ritus omnes Mosaici instituti fuerint, Heb. ix. 10, atque umbram tantum habuerint μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, cap. x. 1, neque locum suum tutari poterant, cùm id, cujus prænotioni inserviebant, introductum esset, neque denuo recuperandi erant ex morte illa, cui olim destinabantur.

X. Quarto, Constat apertissime ex tota historia evangelica, Dominum nostrum Jesum Christum, quamdiu institutionibus Mosaicis subjectus, minister circumcisionis vixerit, traditiones omnes ἀγράφους, quas intulerant magistri veteres, recentioresve, sine exceptione constantissime rejecisse, et condemnasse summâ cum detestatione. Sive illæ pravis Scripturæ interpretationibus, sive observationibus et ritibus curiosis constiterunt, omnes absque discrimine, non sine severis eorum, qui populo eas observandi auctores erant, increpationibus, repudiabat. Incredibile ideo nimis videtur, eum ex illis ipsis observationibus, ritus in usum suum, ut nonnulli loqui amant, *arripuisse*.

XI. Quinto, Esse nonnulla rectæ rationis dictamina, adeoque ab ipso naturæ auctore optimo, sapientissimoque profecta, quæ cultui divino in omni ecclesiæ statu inservire apta nata sunt, fatentur omnes. Hæc inter cunctos homines, qui rationis regimine ullatenus se submittunt, locum aliquem obtinent. Illa itaque Dominus noster non "in rem suam arripuit," sed ne deinceps a fatiscente et obscuro lumine naturali observantia eorum penderet, auctoritate sua firmavit, atque inter instituta sua sanctissima retulit. Si autem horum ulla apud Judæos in usu fuerunt, non tamen idcirco statim ab iis Christus illa accepisse, dicendus esset, cùm non magis ad Judæos, quam ad totum humanum genus pertineant.

XII. Sexto, Certum est, Judæorum plurimos, si non pene omnes, qui in Christum crediderunt ante templi eversionem et urbis excidium finale, inque eo finem ultimum institutionibus Mosaicis impositum, illas religiose observâsse; plerasque saltem, atque coluisse secundum instituta legis. Etenim ipsi apostoli, cum scirent ex præmonitione Christi, templum ipsum cum totâ illâ cultus ratione, qua instructum erat brevi æternùm abolendum fuisse, diem illam patientiæ dominicæ præstolantes, a cultu Mosaico non abhorruerunt. Cùm itaque duraret in Dei tolerantia, usque ad excidium urbis et templi, ecclesia Judaica, qui in Christum crediderunt, nisi vi pulsi aut fugati, a Judæorum synagogis, aut cultu synagogico nullibi terrarum recesserunt. Etenim iis in locis, quibus Judæi increduli palam in fideles sævire ob fidei professionem et cultum religiosum Christo exhibitum inceperunt, horrendum illud Dei judicium, quod in evangelii hostes esset quantocius exerciturus, illis denunciantes (vid. 2 Epist. Pet. iii. 3–11) segreges cœtus statuerunt. Ecclesiam verò Judaicam stante adhuc templo, durasse, neque penitus a Deo rejec-

Digitized by Google

tam fuisse, docet Paulus apostolus in tota epistola sua ad Hebræos. Pontificatum enim summum, adeoque omnem cultum Mosaicum abolendum quidem extemplo, sed nondum abolitum introducit. Inde ecclesiæ status, qualis futurus esset penitus e medio sublato cultu omni typico, *mundus* ei *futurus* dicitur. Etiam parum adhuc esse affirmat, donec Mosaica ista rudimenta morte Christi concussa amoverentur, ut stabilirentur regni Christi τὰ μὴ σαλευόμενα. Neque obstat, quod apostoli et presbyteri totaque ecclesia Hierosolymitana longe ante ex mente Spiritus Sancti statuissent, discipulos e gentibus non teneri lege Mosis, Act. xvi.; nam ipsi longo post tempore ostendunt Judæos fideles omnes ejus observationi adhæsisse, Act. xxi. 21, 22. Pluribus etiam in locis indiscriminatim agebant Judæi fideles, atque isti, qui Christo nondum nomina dederant. Jacobum itaque justum plurimos annos Hierosolymis degentem, atque ob sanctitatem eximiam et minime fucatam toti populo notissimum, quoniam cultum Dei in templo frequentaverit sedulo, Christianum fuisse neutiquam suspicati sunt primores urbis, uti refert Eusebius, Histor. Eccles. lib. ii. cap. xxxiii. Imò ad tempus Adriani usque, permixtionem hanc alicubi durâsse scribit Grotius.

XIII. Septimo, Cum jam ad ultimam patientiæ divinæ periodum ecclesia ista pervenisset, atque ubivis pervivaces et præfracti evangelii hostes tandem facti, persecutiones in Christi discipulos excitarent Judæi, et adventum ejus solenniter prædictum et denunciatum, ad vindictam de illorum infidelitate et malitia sumendam, sannis exciperent, plurimi ex gente ista, qui antea Christo nomen dederant, ad Judaismum defectionem meditati sunt; prout apparet ex epistola Pauli ad Hebræos. Destructo autem templo, atque excisa gente, magna pars illorum, qui ad illud usque tempus cum nominis Christi professione, ritus et ceremonias Mosaicas observaverant, inter religiones, quas simul nemo ampliùs colere potuit, misere cespitans, partim in Judæorum castra iterum se recepit, partim novam religionem ex utraque conflatam, revera utramque non corrumpentem tantùm, sed et evertentem penitus, excogitavit. Horum erant Ebionitæ, et, si Hieronymo fides, Chiliastæ; qui omnes, successu temporis abjecto quem aliquamdiu frustra gesserant in titulo, in censum Judaicum abierunt. Prout autem in Christianismum istum, quem amplexi fuerunt, ritus Judaicos inferre eos tentâsse omnes nôrunt; ita Christianos, in Judaismum deficientes, nonnullos reportâsse, plusquam credibile est. Tenebræ verò, quibus tum temporis res Judæorum involutæ fuerunt, impediunt, quo minus perspecta habeamus, quæ in illorum claustris et latibulis agitabantur.

XIV. Octavo, Reliqui Judæi (hoc est, quicquid gentis cladi Flavianæ erat superstes) ab omni cœtu solenni Mosaico depulsi et fugati, huc illuc palantes vagati sunt, quid agerent, quo ritu Deum colerent, ubi pedem figerent incertissimi. Sanhedrin, seu scholam

Digitized by Google

potiùs, aut digladiationum ineptissimarum latibulum, hic, illic eos constituisse, alii ostenderunt. Sed tota ea historia conjecturis nititur, et rabbinorum testimoniis, omnibus conjecturis incertioribus. Adriano Romanorum imperium tenente, operâ et astutiâ insignis nebulonis, quem Bar-Cochebam vocant, decepti, et scelerum stimulis, seu potiùs maledictione divinâ acti, undique in Judæam et Galilæam advolantes, bellum excitarunt adversus Romanos utrique parti satis funestum. Victi verò tandem, et clade, illâ solâ minore, quâ in excidio urbis et templi demessi fuerunt, affecti, necdum indignationem justissimam quâ Deus totam gentem ubivis terrarum prosequutus est intelligentes, viribus tamen et animis fracti, partim fugati, partim capitis-pœna, nisi fugerent, denunciata e tota Judæa ad unum omnes exsulare jussi sunt. Quid ab eo tempore et proximo post seculo in latibulis præstiterunt, caliginosa nocte premitur. Erupit tandem famosissimus ille Rabbi Jehuda, Hakkadosh scilicet, ejus superstitionis, cujus scelere etiamnum adhuc Deo hominibusque graves ubique terrarum tenentur, auctor et princeps. Is novæ isti religioni Judaicæ conficiendæ, quæ innumeris aucta superstitionibus apud totam gentem obtinet, manum admovit. Etenim scholæ prælatus, cum observasset, quanta incertitudine omnia, quæ ad cultum religiosum et observantiam pertinerent, fluctuarentur, ex antiquis traditionibus, novis figmentis, observationibus, quæ tum temporis inter plures in usu fuêre, undique discerptis et corrasis, corpus quoddam seu systema constitutionum religiosarum, et civilium seu forensicarum composuit, quod Mishnaioth appellant. In librum illum, rabbinorum expositiones, disputationes, jurgia, fabulæ, Talmud utrumque conficiunt. Postquam enim Rabbi Jehuda signum extulerat, undique statim ad illud concursum est. Quicquid uspiam impuri homunciones et indocti corradere ex anilibus traditionibus, dictis sacræ Scripturæ misere et blaspheme distortis, gentilium, et Christianorum ritibus et consuetudinibus, legi Mosaicæ non expresse adversis, quod in rem suam ullatenus cedere cogeretur, potuerunt, huc tanquam in fabularum, mendaciorum et superstitionis omnis lernam contulerunt. Uti enim Muhammetes Alcoranum suum ex traditionibus Judaicis, historiâ evangelicâ pessime interpolatâ, ritibus ethnicis, propriisque figmentis consarcinavit, ita etiam rabbini isti opus suum Talmudicum confecerunt. Hisce ita præmissis, quæ omnia ἀδιάβλητα esse comperientur, cum ex historiis et rerum præteritarum monumentis fide dignissimis sint deprompta, quid in causa proposita sentiam, paucis tradam. Sententia ideo nostra est, instituta ista evangelica, quorum mentio ulla facta est, aut in Mishna, aut in Talmudibus, aliisve Judæorum magistris, adeoque pericopas omnes pure evangelicas, quæ in eorum ullis exstant, Judæos partim ex ipso evangelio, partim ex apostatarum Judæorum praxi, atque traditionibus, quæ ex cœtibus Judæo-Christianis emanarunt, partim ex ore vulgi,

Digitized by Google

quo cum vixerunt, nec aliunde hausisse. Hæc, inquam, sententia, illâ alterâ, quæ periculose admodum Dominum nostrum Jesum Christum sanctissimas suas institutiones ex Judaismi lacunis mutuatum asserit, probabilior videtur; imò verissimam eam esse existimo, nullisque exceptionibus, quibus pondus inest aut momentum, expositam. Cum enim cæci et pervicaces apostatæ, religionem avitam, cultum Dei et patriam amisissent (nam qui religionem Talmudicam, seu præsentem Judaismum, eam esse, quæ in lege et prophetis enarratur, putat, is hisce in rebus hospes est) Spiritu Dei penitissime destituti, omni ope in id incubuerint, ut ex traditionibus et rumoribus incertissimis, novam Dei colendi rationem, novos cultûs ritus excogitarent, et erigerent, causa sane nulla est, cur cuiquam mirum videri debeat, illos nonnulla, quæ apud Christianos Judaizantes in usu fuêre, aut saltem illorum simillima, in rem suam arripuisse. Longiùs etiam aberit admiratio omnis, si sentiamus, novæ superstitionis consarcinatorum nonnullos Christianos apostatas fuisse, quod sane neque incredibile est, neque improbabile. Inde enim est, quod historiæ evangelicæ vestigia plurima in Alcorano supersint, quod auctori ejus scilicet adfuerit Sergius quidam monachus Nestorianus, qui a Christianismo deficiens, in partem operis receptus est.

XV. Sed adversæ sententiæ momentum perpendamus. Quo, quæso, auctore certò sciamus, eas precum formulas, quæ jam apud Judæos exstant, eosve ritus, qui in lege non diserte præcipiuntur, in usu fuisse ante excidium urbis? Judæi, inquiunt, ab ipso Mose ope legis oralis, se ista recepisse, constanter affirmant. At legem istam oralem impudentissimum esse figmentum, cujus ante finalem apostasiam populi, et gentis excidium, neque vestigium, neque memoria ulla exstat, antea probavimus. Quæ verò legi isti orali ortum suum debent, lege ea antiquiora esse non poterant. Sed dicunt, stata precum tempora Judæos habuisse; fateor, Actor. iii. 1, memorat Lucas, τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τὴν ἐννάτην. Ea tempora quotidiana tria fuisse, docet Maimonides in Mishn. lib. ii. Tract. de Orat. et Benedict. Sacerdotum, cap. i., sed lege instituta fuisse negat. "Cæterum," inquit, "neque numerus precum, neque obligatio ad hanc vel illam precem, nec tempus certum aut definitum precum est de lege." Ita quotidie trinas orationes habuerunt, quarum prima שחרית, seu matutina, secunda מנחה, mincha, tertia ערבית, vespertina dicebatur. Tria ista tempora antiquos nonnullos Christianos, "salvâ plane indifferentiâ semper, et ubique, et omni tempore orandi," prout ipse loquitur, observâsse, nos docet Tertullianus de Jejuniis. Quid vero deinde; ergo precum formulas etiam præscriptas habuere: at unde id constabit? refert quidem Maimonides, Gamalielem, cujus seculum et tempus vitæ notæ sunt ex historia sacra, orationem composuisse pro extirpatione τῶν מינים, seu hæreticorum, hoc est, Christianorum; quod quam bene quadrat consilio, quod ei ascribit Lucas Actor. v. 38,

Digitized by Google

haud facile intelligi potest. Preces ideo præscriptas Judæos habuisse humanitus excogitatas ante excidium urbis, probationis neque species, neque color est. At Samaritani, inquiunt, librum precum ab ipso Mose scriptum, ad eos transmissum, præservatum fuisse in manibus summorum sacerdotum Garizenorum, usque ad pontificatum cujusdam Adriani, affirmant. Credat Apella; sed nemo vult; Judæi enim omnes impudentissimum hoc mendacium uno ore detestantur. Hi sunt, qui mandatum undecimum finxerunt, dignissimi, qui formulas precum Mosaicas fingerent. Si istiusmodi liber exstitisset unquam, ejus memoriam inter Samaritanos solùm, coloniam Assyriacam, impiam, Deo et ecclesiæ exosam superfuisse credere, "insani esse hominis, non sanus juret Orestes." Fateor quidem, plerosque Judæorum sentire, post Esdræ tempora, quando scilicet cessante prophetia, per Spiritus et verbi divini contemptum in apostasiam finalem declinaverit ista ecclesia, populum formulis quibusdam precum in cultu synagogico, atque etiam illo templi usum fuisse; at doctores Mishnicos, aut Talmudicos, aut sequentium seculorum magistros ullos, certò scivisse, quænam istæ formulæ fuerint, vel earum memoriæ quidquam retinuisse, probari non potest. Istas enim liturgias, quæ nunc in usu sunt inter Judæos, ecclesiam istam in cultu Dei usurpâsse, stultum et nefas est suspicari. De ritibus idem dicendum. Ante impostorem istum Rabbi Jehuda, linguâ Hebræâ scriptor Judaicus nullus exstat; neque Græcâ, præter Philonem, Josephum, et Jesum Syrachidem. De rebus hisce apud illos altissimum silentium. Quis autem mihi fidem faciet, istum Rabbi Jehuda vel sequaces ejus non mentitos esse, cum innuant, hos vel illos ritus in usu fuisse ante urbis excidium, cum sciam, eos in multi majoris momenti rebus et historiis impudentissime mentiri? Patres etiam ipsorum, illis meliores, si unquam exstiterint Adami posteri, quibus meliores esse potuerint, multa inepte et superstitiose finxisse, ipsa veritate teste, docemur. In ipsis autem mentiendi finis, scopus, terminus nullus, ita ubivis datâ operâ videntur sibi invicem in mendaciis horrendis excogitandis palmam præripere contendere. Exemplis haud opus est; sciunt, qui nondum ære lavantur. Sed in rebus suis propriis iis credendum esse aiunt viri docti; quare, inquam? cum nullibi magis, quam in rebus propriis nugatores et mendaces esse deprehendantur? Sed audiamus virum doctissimum causam rabbinorum propriis verbis agentem, de Jure Gen. apud Hebr. lib. ii. cap. ii. "Si cui," inquit, "hîc dubium forsan occurrat, utrum corpori et scriptoribus Talmudicis hujusmodi in rebus, quatenus historicæ sunt, id est, quatenus in eis pro jure qualicunque Ebræis veteribus recognito atque usitato traduntur, fides sit habenda, eo scilicet, quod corpus illud, quo jam habetur contextum, scriptoresque illi cæteri seculorum sunt templi urbisque excidio recentiorum, is forsan etiam dubitabit de Justiniani

Digitized by Google

seu Triboniani fide, dum Modestini, Papiniani, Florentini, Alpheni, Proculi, Celsi, ejusmodi aliorum, qui trecentis aut circiter sunt Justiniano annis vetustiores, sententias atque scita juris alibi non reperta, nedum quando leges duodecim tabularum, quas plurimis etiam hisce seculis antevertunt, in digestis alibive enarrat memoratve;" quibus similia subjungens tandem concludit, "Rationem dubitandi sive in jure, sive in theologia, sive in historia, sive uspiam alibi ex hac sola causa (rebus cæteris, quæ circumstant fidei neutiquam refragantibus) admittere, nihil aliud est, quam universæ ferme antiquitati, ipsique historicæ rerum veritati perperam nimis et morosius reluctari."

XVI. Nemo est, quod sciam, qui plura aut speciosa magis protulit ad fidem rumoribus istis Talmudicis, de quibus agimus, conciliandam. Similia etiam habet vir nobilissimus Josephus Scaliger. Videamus ergo paucis, utrùm, quod intendit, consequutus sit V. Cla. Si quidem parili ista ratione, quæ de rabbinis et antiquis jurisconsultis proponit, procederent, legitima esset hæc argumentatio. Sed alia plane res est. Certissimum est, auctorum istorum libros, quorum dicta, placita, responsa in jure civili a posterioribus recitantur, aliquando exstitisse, imò tum temporis, cum ex iis laudatæ istæ γνώμαι exscriptæ fuêre; aut etiam ex authenticis hypomnematis, et curiarum regestis, commentariis et rationibus publicis desumptæ sunt. Doctores autem Mishnici et Talmudici ne fingunt quidem, antecessores suos unquam quidquam tale scripsisse, quale iis ubivis ascribunt. Decursis a morte illorum aliquot annorum centuriis, incertis nescio quibus rumoribus, et traditionibus vanis nixi, magistros quosvis pro libitu in scenam inducunt, quos hæc vel illa, dicere aut dixisse, non tam referunt, quam aperte fingunt. Si libri ante-Mishnici ulli exstarent, aut forsan exstitissent unquam, si monumentis rerum ullis, quæ unquam in natura rerum locum occupassent, niterentur, si ultra ipsorum fidem et auctoritatem quidquam afferri potuerit, quod ea, quæ memorant, se ita habuisse revera conjecturæ fundandæ par esset aut idoneum; si rerum Judaicarum per aliquot secula status aut conditio, eos dicta et facta antecessorum suorum ante urbis excidium fideli memoria recoluisse suspicioni locum ullum relinqueret, vim aliquam justæ ratiocinationis habere videretur instituta comparatio. Verùm multo aliter, uti diximus, omnia hic se habent. Deinde fidem inter testium immane quantum distat! Aliter catuli longe olent, aliter sues. Iis, quorum veracitas in pluribus mihi perspecta est, nolo ob suspiciones aut meras conjecturas fidem detrahere. Illis verò se ad credendum mancipari, quos novit in pluribus, imò pene in omnibus aperte esse impostores mendacissimos, vix hominis est, ne dicam ejus, qui veritatem amat. Antiqui isti jurisconsulti, quos memorat Seldenus, viri graves fuêre, docti, probi, et toto orbe celeberrimi; nihil dixerunt, scripserunt, nihil aliis assig-

Digitized by Google

narunt, nisi palam, aperte, et in luce hominum, ubi si quid secus, quam oportuit justitiæ et veritatis observatores sanctissimos, scripsissent, a toto pene terrarum orbe falsi insimularentur. Magistri nostri Talmudici cæci, improbi, indocti, in mentem reprobam a Deo traditi fuerunt, qui, ut recte observat Josephus Scaliger de Emendat. Tempor. lib. vii., consulto videntur "ignorationem omnium bonarum rerum profiteri;" Halophantæ, Aretologi, meras affanias in tenebris, et latibulis effutientes, quibus ut quidquam magnum parvumve credamus, ratio nulla reddi potest. Hæc autem in genere dixisse sufficiat; quæ momenti alicujus erunt, in particularium consideratione expendenda venient.

XVII. Intueamur instantias particulares, quibus sententiam suam obtinere contendunt viri docti. Sunt nonnulli, quos honoris causa non nomino; qui non tantùm more magistrorum inter Judæos receptissimo precum formulam discipulis suis Dominum nostrum Jesum Christum præscripsisse asserunt, sed etiam verba illa et petitiones, ex quibus sanctissimam suam orationem composuit, ex formulis inter eos usitatissimis desumpsisse. Videamus itaque, quibus demum rationum momentis, quibusve testimoniis fide dignis id probare satagunt, nam mihi sane vix satis honesta videtur oratio. Rogarunt, inquiunt, discipuli Christum, ut is eos orare doceret, sicut Johannes discipulos suos docuisset. Johannes verò, uti addunt, morem inter Judæos usitatum, quo doctores discipulis precum formulas ediscendas tradiderunt, secutus est. Sed omnia hæc incertissima esse, et non tantùm tenui sed nullo plane tibicine fulta, cæcus pene perspiciat. Fateor, Deum solennes nonnullas benedictionum formulas præscripsisse sacerdotibus Aaronicis; ad illarum etiam instar rabbinos Talmudicos alias excogitâsse; an primò octodecim ad numerum ossium in hominis dorso, prout nugantur, nescio; si eo respexerint illarum primi inventores, eos non nisi more solito ineptiisse, scio. In centum supra octodecim, ob ratiunculas futiles, quas commemorare piget, tandem excreverunt. Omnem magistrum celebrem discipulos suos precum formulas docuisse, et incredibile est, et testimoniis caret. Johannem magistrorum illorum exemplum, quos inscitiæ, hypocriseos, superstitionis palam et constanter redarguit, secutum fuisse, audacter nimis asseritur. Johannem, multo magis ipsum Dei filium, cum cæcis Judæorum doctoribus in ordinem cogere, mihi religio est. Ut Dei nomen religiose invocetur, naturæ vox est, et cultus naturalis pars eximia. Qui alios ideo in cognitione et cultu Dei instruendos suspicit, eos orare, seu preces ei fundere, docere necesse habet. Hoc inter discipulos præstitit Johannes, quibus adminiculis et auxiliis usus, incertum; docuisse eos orare certissimum; atque ita pro quibus tum temporis præcipue orare deberent. Dominus noster Jesus Christus, qui tempore præstituto, secundum promissum novi fœderis Spiritum Sanctum in discipulos

Digitized by Google

suos πλουσίως profusurus erat, infirmitates illorum in precibus fundendis sublevaturum, omnium, quæ unquam ejus ope essent rogaturi, quasi in antecessum summam sanctissimam exposuit. Nam uti Spiritus gratiæ nihil in nobis agit, nisi secundum normam verbi, ita ne ulli Spiritu freti se decipiant, in omnibus officiis, quibus ejus ope et auxilio præstandis idonei efficiuntur, eidem verbo attendere debent. Libet subjicere annotationem Grotii in Luc. xi. 1, Δίδαξον ἡμᾶς προσεύχεσθαι,—"Doce nos compendium rerum orandarum. Neque enim eo tempore syllabis adstringebantur. Sic et a Johanne credibile est, propositam summam precum ad pœnitentiam pertinentium: quomodo *hæc Christi oratio* continet regnum cœleste. Hinc *breviarium totius evangelii* Tertulliano dicitur, Cypriano *cœlestis doctrinæ compendium.*" Hæc Grotius. In eadem sententia est Cornelius a Lapide in Matt. vi. 9. "Tradit," inquit, "hic Christus Christianis modum orandi, non tamen præcipit, ut hisce omnino verbis oremus, sed tantùm docet res, quæ a Deo petendæ sunt, et quo ordine, qualique verborum brevitate petendæ sint." Atque ad Luc. xi. 2, notat ex Jansenio, Christum in hac oratione synopsin totius doctrinæ Christianæ proposuisse; ideoque Matthæum illam per prolepsim seu anticipationem, sermoni Domini in monte, quem initio prædicationis habuit, adjunxisse. Vehementer enim fallitur, quisquis arbitratur, Christum bis eandem precum formulam discipulos suos docuisse. Dominum autem nostrum formulas inter Judæos usitatas levi mutatione facta in rem suam accommodâsse, uti aliqui loqui amant, nimis audax est assertio. Vana sunt, et nugæ, Talmudicorum rabbinorum deliria et somnia, quibus, ad figmento huic fidem astruendam, nonnulli utuntur. Nescio quis Longus nostras laudat in causa hac Josephum Albo Ikkar, quasi Ikkar esset nomen viri qui librum scripsit, cui titulum fecit ספר עקרים. Sed magnis exemplis in hisce erratur. Ipse Baronius, ad an. 34, num. 134, simili errore, eventu contrario, nomen libri cujusdam rabbinici putavit fuisse Alphes; quod nomen erat ipsius scriptoris; dicitur scilicet, רו אלפס. Ei autem addit Jacobum Turim; cum Rabbi iste Jacobus scripsit librum, אורבע טורים, "Arba Turim,"—hoc est, quatuor ordinum; quod idem est, inquit Casaubonus, ac si quis laudaret inter auctores, Tullium de Natura, quia Marcus Tullius libros scripsit de natura deorum.

XVIII. Emanavit sine dubio absolutissimum illud orationum omnium exemplar, atque communionis nostræ cum Deo colendæ exactissimum compendium in Judæorum χριστιανιζόντων notitiam, qui a fidei professione tandem penitus deficientes, usum tamen nonnullorum, quæ inter Christianos didicerunt, in ritus Mosaicos non incurrentium, retinuerunt. Ab iis nec aliunde prodiit fama ista tenuissima, petitionum orationis Dominicæ, quam rabbini Talmudici habuisse videntur.

Digitized by Google

XIX. Porro: *baptismi* ritum ab eo, qui tum temporis in usu erat apud Judæos, Christum mutuâsse, multis probare conatur amplissimus Seldenus de Syned. Vet. Heb. lib. i. Alii idem agunt. Apud Judæos duo fuerunt proselytorum genera. Primum, גרי תושב, seu "proselyti domicilii;" et גרי צדק, seu "proselyti justitiæ," secundum. Proselyti justitiæ omnium privilegiorum ecclesiasticorum participes fuêre, et plane in censum populi Dei veniebant. Horum erat Ebedmelech, Jer. xxxix. 16–18. Hos omnes in admissione sua in statum istum non tantùm circumcisos, sed et baptizatos fuisse, viri docti docent; atque confidenter affirmant, nunquam proselytum justitiæ factum fuisse, quantumvis circumcideretur, nisi insuper baptismo tinctus esset. At verò, ut quis omnium privilegiorum ecclesiæ istius particeps fieret, solâ circumcisione opus fuisse, expressa sacræ Scripturæ testimonia docent. Ita enim se lex habet, Exod. xii. 48, "Si peregrinabitur apud te peregrinus, qui facere voluerit pascha Jehovæ, circumciditor ei omnis mas, tum demum accedito ad faciendum ipsum, et esto sicut ipse indigena terræ; et nullus præputiatus vescitor illo." De baptismo rabbinico, οὐδὲ γρύ. At ex alia institutione legali hunc proselytorum baptismum ortum duxisse, arbitrantur. Eadem, inquiunt, lex erat proselytorum et indigenarum, Exod. xii. 49; Num. xv. 15; hoc est, eadem lege ad eadem officia præstanda æque tenebantur. At baptizati, inquiunt, fuêre Judæi omnes. Unde, inquam, id apparet? Ex cap. xix. 10 Exod. Antedationem legis edixit Jehova Mosi, dixitque, "Ito ad istum populum, ut sanctifices eos hodie et cras, et lavent vestimenta sua." Toto autem populo ad mandatum hoc divinum solenniter baptizato, non opus erat, ut ritus iste in illo iteraretur. Proselyti autem, quo populo conformes redderentur, ritum istum suscipere necesse habuerunt. Sed ea lavatio vestium erat. Per vestes, inquiunt, totum corpus intelligitur. Id unde constat? magistri ita docent. Verùm, ut iis credamus adversus expressa Scripturæ testimonia, ratio nulla est. Ipsum Seldenum audiamus, de Syned. Vet. Heb. lib. i. cap. vii. p. 66. "Frequentissimum," inquit, "esse apud Talmudicos morum suorum superinductorum atque in legis sacræ, uti aiunt, sepem seu munimentum humanitus receptorum rationes e sacri sermonis contextu aliquo verbisque, non velut ex instituto, sed exemplo, aut analogiâ aliquâ, petere, nemo eis paulo assuetior ignorat. Idque sæpe ita fit, ut audaciùs multo, quàm par est, verba ipsa in ejusmodi morum confirmationem, in longe alium præter genuinum periochæ sacræ sensum distorqueantur." Id vero ab iis factum esse in loci hujus distorsione, nolo suspicari, cum res ipsa pateat. Porro: lavatio hæc vestium unicæ illi occasioni, præsentiæ scilicet divinæ peculiari in legislatione reverentiæ exhibendæ, inserviebat, neque ad statum Dei cultum pertinuit. Ut corporum baptismi necessitas, stato et solenni in omne ævum ritu, ex unicâ vestium lavatione, eâque causæ

Digitized by Google

in æternum nunquam recurrenti innixâ, emanaret, cujus etiam observationis in toto Veteri Testamento nulla exstat memoria, vestigium nullum, quæque nullo mandato divino, institutione aut directione munitur, omnino improbabile videtur.

XX. Lavationes etiam inter gentes sacris initiandis in more fuisse, concedo. Inde ortum duxit, templa intrantes aquâ benedictâ aspergendi inter pontificios ceremonia. Ita Virgilius, Æn. ii. 717:—

> "Tu, genitor, cape sacra manu, patriosque penates.
> Me, bello e tanto digressum et cæde recenti,
> Attrectare nefas; donec me flumine vivo
> Abluero."

Et Æn. vi. 229:—

> 'Idem ter socios purâ circumtulit undâ,
> Spargens rore levi, et ramo felicis olivæ."

Circumtulit autem idem est ac *purgavit;* nam februa *circumferebantur;* discrimen inter aspersionem et ablutionem docet Macrobius, Satur. lib. iii. cap. i. Ritus hujus meminit Lucianus in Menippo, seu Necromantia, 7. Περὶ, inquit, μέσας νύκτας ἐπὶ τὸν Τίγρητα ποταμὸν ἀγαγών ἐκάθηρε τέ με, καὶ ἀπέμαξε, καὶ περιήγνισε δᾳδὶ, καὶ σκίλλῃ, καὶ ἄλλοις πλείοσιν—"Media nocte ad Tigridem me fluvium ducens purgavit simul atque abstersit, faceque lustravit, ac squilla, tum pluribus itidem aliis." Et videantur, quæ habet Plinius, lib. xxxvi. cap. iv. Timarchides de Asterio, qui manibus impuris Jovis aram attigit, atque ob eam causam fulmine percusso:—

> "Illotis manibus libans Jovis attigit aram;
> Quo pater hunc ussit flagrantis fulminis igne.
> Egregie purum fas est contingere sacra."

Fieri quoque solebat triplex purgatio; nempe, aquâ, sulphure, atque igne. Unde Ovidius:—

> "Terque senem flammâ, ter aquâ, ter sulphure lustra."

XXI. Lavationes autem omnes, quas in sacris adhibuerunt ethnici, e Scripturis nostris per dæmonum κακοζηλίαν ortum duxisse, affirmat Justinus Martyr Apol. ii., atque etiam morem deponendi calceos, cùm fana aut templa intraverint, a dicto Dei ad Mosen, cum ad rubum ardentem accesserit; quod sane haud veri absimile videtur.

XXII. Sed procul hæc a baptismi ritu sacro. Femina proselyta circumcidi nequibat. In ejus ideo admissione, si ullibi, baptismi ratio habenda erat: ast ubi ceremoniæ illius admissionis et in populum Dei insitionis recensentur, baptismi nulla mentio est, Deut. xxi. 10–13. At verò Paulus diserte affirmat, totum "populum baptizatum fuisse Mosi in nube, et in mari." Fateor; in transitu maris Deus populum instructioni Mosaicæ solenniter dedicavit. Miraculosum autem istum ῥαντισμὸν Judæos unquam imitatos fuisse, aut exprimere debuisse, falsum est. Ritûs ideo baptismatis in Veteri Testamento institutio nullibi memoratur, exemplum nullum exstat;

Digitized by Google

neque durante ecclesia Judaica in admissione proselytorum unquam usurpatus est; apud Philonem, Josephum, Jesum Sirachidem, ejus mentio nulla occurrit; neque in historia evangelica. Sententia ideo ista rabbinica de baptizandis proselytis, ortum suum Tanneræis seu doctoribus ante-Mishnicis, post urbis excidium, debet. Eo se a Samaritanis distinguere voluisse arbitratur doctissimus Schickardus de Jure Reg. apud Hebr. cap. v. page 127. "Ad differentiam," inquit, "Samaritanorum addiderunt baptismum quendam;" quod probat ex Raf. Alphes, et ipso Talmude. Ego potiùs censeo, ex Johannis baptismo, qui tota in gente celebris erat, cuique initiata est magna pars populi, ritum hunc ante tempus illud incognitum, doctores Tanneræos mutuatos esse. Hæresis quidem inter Judæos meminit Justinus in Dialogo cum Tryphone, quam Βαπτιστῶν vocat; ritu autem eo utentes proprie dictos Judæos esse, negat. Auctor autem Quæst. et Respons. ad Orthodoxos, hanc sibi quæstionem proponit, vel ab aliis propositam repetit: Εἰ τὸ Ἰωάννου βάπτισμα μὴ κατὰ τὸν νόμον ἦν ὥσπερ οὖν οὔτε ἦν, πῶς οὐκ ἦν παρὰ τὸν νόμον καὶ πῶς ὑπὸ τῶν ἐννόμων ἐδέχθη, πῶς δὲ οὐ παράνομοι οἱ ὑπὸ τὸν νόμον ὄντες, καὶ τὸ παρὰ τὸν νόμον δεξάμενοι βάπτισμα; Cui respondit, Τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου προοίμιον ἦν τοῦ εὐαγγελίου τῆς χάριτος, διὸ καὶ ὑπὲρ τὸν νόμον ἦν. Omni ideo probabilitate caret sententia ista doctorum quorundam virorum de translatione ritus baptismalis Judaici, qui revera eo tempore nullus erat, in usum discipulorum suorum per Dominum Jesum faciendâ.

XXIII. De *eucharistiâ* eadem plane dicenda sunt. Sanctissimum istud Domini nostri institutum, cum omnibus circumstantiis, quæ ad ejus celebrationem solennem pertinent, e ritibus Judaicis, quorum in sacra Scriptura nullibi mentio occurrit, desumptum esse arbitrantur. Ritus autem istos ante gentis excidium finale in usu uspiam fuisse, idoneo ullo testimonio nondum probatum vidimus. Quoniam autem alii pensum hoc feliciter satis absolverint, actum hic agere in tanta nostra festinatione, qua continuo urgemur, non placet.

XXIV. *Excommunicationis* ecclesiasticæ peculiaris est ratio. Institutorum evangelicorum nonnulla, fundamenta sua in ipsa rerum natura seu rectæ rationis placitis habere, antea ostendimus. Priùs illa ad homines, qua tales sunt, pertinent, quàm ad Christianos. Eorum autem, quæ rationis dictamini sunt consentanea, varius semper erat inter gentes usus, prout lumini naturali plus minusve homines se in disciplinam dederint. Horum est excommunicatio. Delinquentis enim adversus officia, jura et regulas communitatis, cujus pars est, a privilegiis communitatis exclusionem, exigit ratio recta. Hujus juris praxi inter veteres, apud bonos auctores, nihil frequentiùs occurrit. Eum morem Judæos observâsse, ipsi docent. Utrum instituti ullius divini virtute, an ex jure communi id fecerint, nunc non disputamus. Istiusmodi consuetudinem apud ethnicos

Digitized by Google

invaluisse, inter plurimos alios testis est Caius Cæsar, lib. vi. de Bell. Gall. cap. xiii. "Si quis," inquit, "aut privatus, aut publicus, eorum" (hoc est, Druidum) "decreto non stetit, sacrificiis interdicunt. Hæc pœna apud eos est gravissima. Quibus ita est interdictum, ii numero impiorum ac sceleratorum habentur; iis omnes decedunt, aditum eorum sermonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant: neque iis petentibus jus redditur, neque honos ullus communicatur." Hinc morem hunc a gentibus ad Christianos emanâsse, quidam non verentur affirmare. An quidquam magis in veterum Christianorum opprobrium fingi potuerit, vehementer dubito. A Judæis ad Christianos pervenisse, plurimorum sententia est. An in ecclesia Judaica divinitus instituta fuerit excommunicatio ecclesiastica, an ejus exempla ulla stantibus adhuc urbe et templo exstent, litem meam facere nolo. Rabbini Mishnici et Gemaristæ frequenter ejus meminerunt. Dominum nostrum ritus hujus usum a Judæis aut gentibus accepisse, falsum est. Ut homines concordes vitam ad normam aliquam omnibus communem instituentes in communitatibus degant, jubet ratio. Quemcunque finem sibi propositum aut objectum habeant sacrum an civilem, eadem lex est. Ut ii omnes, qui juribus et privilegiis cujuscunque societatis uti, frui, gaudere vellent, nexum illius, unde societas est, teneant, ejusque regulis se submittant, itidem æquum est. Aliter sarta tecta communitas conservari nequit, nec perennari. Parere nolenti parata est a societatis privilegiis et commercio exclusio: id etiam ratio recta jubet. Hæc omnia ad naturam, qua homines sumus, pertinent. Humanum genus rationis hæc dictamina, quæ aliquot annorum millia ante natum nomen rabbinicum excoluerat, ab ipsis rabbinis didicisse, arbitrari insanientium est. Quantumvis autem axiomata ista in ipsa rerum ratione fundata sint, cum tamen Dominus noster Jesus Christus nihil omnino in ecclesia sua religiose coli voluerit, nisi ex ipsius auctoritate, quoniam ejus caput, rex, et legislator unicus sit, illorum ad cœtuum evangelicorum usum appropriationem et applicationem, instituto suo munivit; atque proinde, quamvis principia ista seu κύριαι δοξαί adhuc naturales sint, cum, quod semel naturæ rationali congruit, impossibile prorsus sit ut ei non semper conveniret, illorum tamen applicatio ad sacra illa, quæ ex pura Christi institutione pendent, mere est evangelica. Postquam itaque apostolus probasset ex ipsa naturæ lege, atque gentium, nec non institutionum Mosaicarum æquitate, mercedem evangelii dispensatoribus pro opere suo debitam esse, addit continuò, "sic etiam Dominus noster instituit," 1 Epist. ad Cor. ix. 14.

Digitized by Google

CAPUT XVI.

Theologiæ Mosaicæ secundum fundamentum—Justificatio peccatoris coram Deo gratuita—Abs eo ecclesiæ Judaicæ defectio—De Abrahamo patre inanis gloriatio—Naturalis miseriæ agnitio abjecta—Judæorum morientium votum impium—Tertium fundamentum—De adventu et auctoritate Messiæ—Abs illo defectio pessima—De mutatione et abolitione cultus Mosaici digressio—Heb. vii. 12-15—Cultus Mosaicus omnis sacerdotio Aaronico innixus—Ejus mutatio prædicta—Eam sequitur cultus ἀφανισμός—Messias Pontifex summus—Ps. cx. 4—מִן, quid—Leges Mosaicæ mutationi obnoxiæ—Judaicæ ecclesiæ finalis defectio et destructio.

I. Ad secundum theologiæ Mosaicæ fundamentum progredimur. *Justificatio hominis* peccatoris coram Deo gratiosa illud constituit. Partes ejus præcipuas superiùs exposuimus. Abs eo ecclesiam Judaicam defecisse penitus, ipsum evangelium luculenter ostendit. Cùm enim primò ex sensu intimo et profundo miseriæ naturalis, atque conditionis in mundo hoc abjectissimo semper palam profiteri debuerint, "Syrum perituram illis patrem fuisse," aliaque in eum sensum plurima, nimiâ sui opinione elati, ore superbo, quamcunque nacti occasionem, intonabant solenne illud, "Abraham pater noster est." Eâ inani gloriatione se abs omni miseriæ naturalis convictione muniverunt. Hinc, initio ministerii sui præparatorii, Johannes Baptista præjudicio isti occurrere necesse habuit, Matt. iii. 9. Μὴ, inquit, δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ. Sed emendationi obstitit pervicax superbia. Vana enim istius privilegii opinatione inflati, ipsi veritati, Domino Jesu scilicet, ad resipiscentiam vocanti, ubivis audacter et præfracte se opposuerunt. "Syri perituri" nulla mentio; "semen Abrahæ, filios Abrahæ," ideoque sanctos, justos, atque Deo gratos nunquam non se jactitabant. Ejusdem erroris perniciosissimi nexu quovis seculo plurimi tenentur, qui religionis δυνάμει et ἐνεργείᾳ destituti, externorum privilegiorum opinione, et ceremoniarum pompa inani, adversus veritatis lumen et conscientiæ morsus se munire satagunt.

II. Secundò, electionem Dei gratuitam, atque electorum ad obedientiam Deo rite præstandam ἀδυναμίαν propriam, docuit istud theologiæ Mosaicæ fundamentum. Verùm nulli veritatis divinæ particulæ majoribus animis se opposuit apostatarum turba. Vix quidquam erat, quod Deum iis gratuitò largitum fuisse, crederent. Se autem liberos esse, jugum servitutis nunquam subiise, sed viribus ad obedientiam Deo præstandam idoneis naturaliter instructos, constanter gloriati sunt. Gravissimâ itaque injuriâ se affectos esse clamitabant, cum inter cæcos, morbidos, sontes, qui medico aut veniâ opus haberent, se recenseri suspicarentur. Isti autem errori alius est comes individuus. Qui enim se viribus ad obedientiam Deo rite præstandam naturaliter instructos esse arbitrantur, externis observa-

Digitized by Google

tionibus et operibus eam absolvi statuunt. Quique maximam aut præcipuam partem obedientiæ et cultus divini, operibus et ritibus externis consistere putant, iis indubium est, se ei præstandæ pares esse et idoneos. Utriusque nexu adversus hujus fundamenti doctrinam tenebantur apostatæ.

III. Tertiò, reconciliationem, peccatorum remissionem, cum Deo pacem, justitiam æternam per Messiam obtinendam usque adeo præfracte repudiabant, ut palam professi sint, neminem, nisi ex operibus legis justificari posse; adeoque legis justitiam, quam nunquam assequi potuerant, obstinate prosecuti sunt. Spiritualem e mundo, morte, inferno, peccato redemptionem et liberationem, neque curabant, neque exspectabant. De istis enim apud veros et genuinos scriptores Judaicos altissimum silentium. Totam peccatorum expiationem partim sacrificiis legalibus, partim propriis meritis et perpessionibus assignarunt; uti etiamnum moribundi clamant, תהי מותי כפרה על כל עבורתי;—"Sit mors mea expiatio cunctarum transgressionum mearum." Omnia hæc adeo nota sunt ex historia evangelica, ut nihil opus sit, iis probandis insistere. Ita palam defecit ecclesia ista a secundo Mosaicæ theologiæ fundamento, de hominis peccatoris coram Deo justificatione.

IV. Tertium restat; id *adventum et officium Messiæ* exposuit. Messiam, Dei filium, ecclesiæ Dominum, maximum prophetam, eâ auctoritate et imperio a Deo Patre instruendum docuit ista theologia, ut illi jus fasque esset novos cultus, ceremonias, veteribus abolitis, instituere. Ei in omnibus dicto obedientes esse tenebantur theologi omnes Mosaici, sub æternæ exterminationis pœna. At postquam per tot annorum centurias adventum ejus expetiissent, defectione jam graves, usque adeo infensos se ei veritati præbuerunt, ut non aliam magis ob causam, quàm quod finem illum ritibus antiquis impositurum suspicarentur, ipsum Messiam morte crudelissima sustulerunt. Abs eo tempore, in hunc usque diem, legem ceremonialem absolute fore æternam, neque mutationi ulli obnoxiam in primarium theologiæ apostaticæ fundamentum evasit. Quo autem proximius fini præstituto appropinquaverint statuta ista carnalia; ac festinaverit magis καιρὸς διορθώσεως, eo majori insania et pervicacia propugnaverunt eorum ἀτρεψίαν ἀμετάζλητον. Errorem hunc perniciosissimum pluribus argumentis ex ipsorum principiis deductis, ante omnium oculos ponit apostolus in Epistola ad Hebræos. Cum autem in præsentis Judaismi capite primario versemur, non abs opere instituto alienum erit, illorum unum hic expendere. Illud volo, quod apostolus capite septimo, versibus 12–15, atque alibi persequitur. Μετατιθεμένης, inquit, τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται. Ἐφ' ὃν γὰρ λέγεται ταῦτα, φυλῆς ἑτέρας μετέσχηκεν, ἀφ' ἧς οὐδεὶς προσέσχηκε τῷ θυσιαστηρίῳ· πρόδηλον γὰρ ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος ἡμῶν, εἰς ἣν φυλὴν οὐδὲν περὶ ἱερωσύνης Μωσῆς ἐλάλησε. Καὶ περισσότερον ἔτι

Digitized by Google

καταδηλόν ἐστιν, εἰ κατὰ τὴν ὁμοιότητα Μελχισεδὲκ ἀνίσταται ἱερεὺς ἕτερος. Apostolicæ autem hujus ratiocinationis hæc summa est. Tota lex ceremonialis, omnes cultûs solennis et institutorum Mosaicorum administrationes, nitebantur sacerdotio summo. In hoc uno cardine tota lex semper versata est. Ob hanc causam in mediis calamitatibus, exitiis et ruinis publicis, Deus familiam Aaronicam seu sacerdotalem eatenus sospitavit, ut nunquam ex ea deesset, qui secundum legis præscriptum fungeretur sacerdotio. Ipse enim severe interdixerat, ne quis, qui non esset ex semine Aaronis naturali, munus illud subire auderet in seculum usque, Num. xvi. 40. Porro, legi isti auctoritatem conciliavit, in illos qui administrationibus sacerdotalibus ingerere se ausi essent, horrenda constituens exempla; ut in Levitas, Num. xviii. 7, et Uzziam regem, 2 Chron. xxvi. 18–21. Ea ideo cultui legali cum sacerdotio societas erat, ut utrique idem fatum immineret; ita ut mutato sacerdotio fieri non potuerit, quin mutationem etiam pateretur cultus legalis. Præterea Deus cultui suo solenni peragendo designavit locum peculiarem. Extra illum nulla sacra, quæ toti ecclesiæ communia, quæque unitatem ejus exprimerent, peragi, nullæ oblationes aut sacrificia offerri potuerunt. Mons Moriæ in urbe Hierosolymitana is locus erat. Verùm his ita institutis, ipse Deus tempus affore prænunciat, quo suscitaturus esset alium sacerdotem, ex alia familia et tribu, adeoque ordine alio. Messiam enim, ex tribu Juda regem, pontificem etiam seu sacerdotem summum futurum præsignavit. Deo autem pontificem neque ex semine, neque ex ordine Aaronico constituente, necesse est, ut extemplo diffluerent et evanescerent instituta ista omnia Mosaica, quorum administratio sacerdotio isti Aaronico unice innitebatur. Hæc omnia, inquit apostolus, ubivis Hebræis non possunt non esse notissima. Messiam ex tribu Juda oriundum creditis omnes. Hoc, inquit, manifestum est. Deum autem nihil unquam dixisse de sacerdotio, quod scilicet cultum Mosaicum curaret, in tribu Judæ excitando, figendove, quoque confitemini. Restat ideo tantùm, ut probem, Messiam futurum sacerdotem summum. Id constat ex verbis Psaltis ἀναντιῤῥήτως, Ps. cx. 4, נִשְׁבַּע יְהוָה וְלֹא יִנָּחֵם אַתָּה־כֹהֵן לְעוֹלָם עַל־דִּבְרָתִי מַלְכִּי־צֶדֶק;—"Juravit Jehovah et non pœnitebit, tu sacerdos in seculum secundum ordinem Melchisedech." Psalmum istum propheticum esse, atque Messiam respicere, nulli tum temporis dubitabant Judæi. Assentiuntur Targumistæ; neque it inficias veterum magistrorum quisquam. Cùm etiam Dominus noster Jesus Christus scribarum et Pharisæorum ignorantiam fœdam, per quæstionem ex psalmo hoc de persona Messiæ desumptam, in solem traduxerat coram omni populo, quamvis pudore circumfusi, non tamen ausi sunt negare, Messiam eum esse, quem ibi loci Davides Dominum vocavit. Is verò non tantùm sacerdos futurus dicitur, sed quo innotescat ineffabilis illius sacerdotis prærogativa, Deus solenniter

Digitized by Google

jurat, quod immutabiliter in secula sacerdotio sit functurus. At hic miserrimo subterfugio utuntur hodierni apostatæ. כֹּהֵן, inquiunt, non tantum sacerdotem significat, sed et principem; libentissime verò se admittere, Messiam fore principem. Et hoc sane σῦρημα rabbinis est dignissimum; quia frivolum plane et nugatorium. Melchisedech rex Salem dicitur, et כֹּהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן; hoccine est princeps an sacerdos Dei altissimi? Cur, quæso, eum principem esse diceret, cum dixisset regem, cum כֹּהֵן nunquam principem denotet, nisi qui sit rege minor et inferior? Deinde sacerdotis erat, non principis, aliis Dei nomine benedicere; quod כֹּהֵן hic fecisse legitur, Gen. xiv. 18. Neque ordinis peculiaris princeps erat Melchisedech, sed sacerdos. Neque, uti diximus, Cohenim, cum ad statum civilem vox illa transfertur, reges unquam significat, seu eos qui summa potestate præditi sunt, sed eos tantum qui in secundis tertiisve consistunt; qualem virum principem Messiam suum futurum Judæi nolunt admittere.

V. Porro: Messias non regni Melchisedechiani sed Davidici hæres constitutus est; atque in Davide regalis ejus officii typus erat præcipuus, cum is in ecclesia regnaret, Ps. ii., ille alter inter gentes. Necesse ideo erat, ut Messiæ adventum exciperet constitutionum Mosaicarum μετάθεσις et ἀφανισμός. Ex antedictis etiam accedit argumento non leve momentum. Urbs Hierosolymitana omnis cultûs solennis sedes Dei jussu constituta est. Id non diffitentur apostatæ. Adveniente vero Messia מְנוּחָה ubivis locorum per totum terrarum orbem Deo oblatum fore, prædixit prophetarum ultimus, Mal. i. 11. Et ne quid deesset veritati huic astruendæ, quæ Judaismo præsentissimum exitium affert, prænunciat Deus, se diebus Messiæ sacerdotes et Levitas ex ipsis gentilibus sibi assumpturum, Isa. lxvi. 21. Atqui hoc non magis cum Judaismo consistere potest, quam lux cum tenebris. Perspicaciores Judæorum vi veritatis coacti tandem manus dant. Auctor Sepher Ikharim non tantum expresse affirmat legem mutabilem, sed etiam respondet ad argumenta, quibus in libro de fundamentis legis, eam æternam esse, probare conatur Maimonides. Postquam enim rationes R. M. B. M. recitaverat, addit lib. iii. cap. xiii.: אלא שכאשר יעויין זה הדעת נמצא שאיננו מחוייב שלא תשתנה תורת האלהית;—"Si quis," inquit, "hujusmodi rationes attentius consideret, inveniet eas non convincere, legem divinam esse immutabilem;" atque sigillatim ad eas respondet. Et cap. xx. expresse docet, Messiam prophetam fore Mose majorem, quique instituta ejus mutandi jus sit habiturus. Similia docet R. Moses Nachmanides in Deut., sect. נצבים. Hæc verò obiter et ὡς ἐν παρόδῳ.

VI. Hæc illa erat ecclesiæ Judaicæ fatalis apostasia, ab omnibus Mosaicæ theologiæ principiis et fundamentis palam deficientis. Defectionem comitata est ultima morum corruptio. Rejectâ veritatis cœlestis efficaciâ, quæ sola hominum sceleribus metam modumque constituere potis est, totus pene populus in omne scelus projectis-

Digitized by Google

simus, et flagitiis perditus, ultimam sibi acceleravit ruinam. Repudiato autem et nefarie sublato Dei Filio, animâ et vitâ theologiæ Mosaicæ, sine cujus salutari et vivifico influxu corpus ea erat inutile, —seu cadaver potius, ei non absimile (forsan id ipsum) circa quod Michaëli cum diabolo lis intercessit,—cùm theologorum neminem ampliùs ad Deum perducere possit, nec nomine theologiæ digna videtur. Est etenim, prout eam recte definit Anton. Hulsius in præfatione sua ad librum de Messia, theologia Judaica, "doctrina ab hominibus in Talmude tradita, constitutionum forensium et ecclesiasticarum in politia Judaica olim observatarum, et denuo in eâ per Messiam restauratâ, ut Judæi beate in mundo vivant, observandarum seriem comprehendens;" quæ, quàm procul absit a natura et fine omnis veræ theologiæ, quivis facile judicet.

VII. Ex duplici autem causa erat, quod non nisi aliquot annorum morâ interpositâ post Messiæ promissi repudiationem, mundus hic theologorum apostaticus igne, cui olim destinabatur, sit abolitus. Etenim primò ipsi apostatæ ἀναπολόγητοι reddendi erant. Necesse ideo erat, teste ubivis Paulo, ut iis non tantùm in tota Judæa, sed per omnes inter gentes διασπορᾶς, priusquam exitio ineluctabili gens deleretur, annuntiaretur evangelium. Deinde in populo adhuc latuit residuum illud electionis per gratiam evocandum, antequam ei superveniret ἡ ὀργὴ εἰς τέλος. Ob has, inquam, rationes continuata est in tolerantia aut longanimitate Dei ecclesia ista per annos aliquot, postquam manum ultimam fatali defectioni admovissent apostatæ. De excidio hoc consulat lector historiographum nominatissimum αὐτόπτην, Præfat. ad lib. de Bell. Judaic., et lib. vi. cap. ix. 12, 26, lib. vii. cap. ix. 11, 12, 15, 16, 24, 28. Non homines narrat, sed monstra; non cladem memorat aut gentis excidium, sed miseriarum omnium, quas unquam pertulit humanum genus, abyssum inexhaustam. Atque hunc finem habuit ecclesia apostatica Judaica, postquam à reformatione Ezraiticâ annos 527. Deus eam multâ longanimitate tolerâsset.

LIBER VI.

DE THEOLOGIA EVANGELICA PROPRIE SIC DICTA.

CAPUT I.

Operis suscepti momentum et difficultas—Quorundam αὐθάδεια notata—Theologiæ evangelicæ auctor; unigenitus Dei Filius—Adventûs ejus tempus—Plenitudo temporis quæ—Cultus idololatrici ἀκμή, et philosophiæ; humanæ etiam dominationis—Omnium instaurationis exspectatio—"Plenitudo temporis" a Deo destinata—"Dies ultimi" qui; ecclesiæ Judaicæ.

I. Ad finem operis properamus, nondum tamen propositum assecuti. Theologiam Christianam ex professo et datâ operâ primò et

Digitized by Google

pene unice enarrandam suscepimus. Nec doctrina evangelica, sed is mentis nostræ habitus, quo eam amplectimur, initâ ratione operis, maxime nobis obversabatur ante oculos. In hunc ideo locum rejecimus, quæ theologiæ subjectum proprium respiciunt, ad omnem quamvis peccatorum theologiam æque pertinentia. Non alium autem in hoc cœlestis sapientiæ studio apicem mihi assequutus videor, quàm quòd, cùm hisce de rebus disseram aut loquar, me misere balbutire sentiam. Etenim in iis, quæ ἐκ μέρους tantùm percipimus, versamur, et quorum totam scientiam nemo haurire potest, nisi cui Deo ἀμέσως frui licuerit, 1 ad Cor. xiii. 12. Neque est, cur tenuitatis nostræ aut etiam ignorantiæ verecundiâ nos commoveri diffiteremur, cùm putantem se hîc quidquam (perfecte) scire, nescire omnia pronunciet apostolus ejusdem epistolæ, cap. viii. 2. Ea sane est nonnullorum, juvenum præsertim, qui nomen suum theologiæ dedisse profitentur, αὐθάδεια, ut, quamvis doctrinæ evangelicæ scientiâ ex tribus vel quatuor libris vix mediocriter sint instructi, tamen eo se gerunt supercilio, quasi aut soli saperent, aut nomen haud incelebre inter sapientissimos se mereri arbitrarentur. Imò bene esset, si tibi tantùm Suffeni, non alios etiam magno suo malo despicerent, qui eâ sapientiâ revera imbuuntur, quam ineptissime se assecutos esse gloriantur. Vere olim dictum a Seneca: "Puto, multos ad sapientiam pervenire potuisse, nisi putassent se pervenisse." Sed νέοι πάντα εἰδέναι οἴονται καὶ διϊσχυρίζονται, teste Aristotele; quo animi affectu nihil est, quod quemquam imparatiorem reddat ad studium theologiæ. Olim dictum, dicendum adhuc, "proveniunt oratores novi, stulti, adolescentuli:" de quibus Judas ver. 10, Ὅσα μὲν οὐκ οἴδασι βλασφημοῦσιν· ὅσα δὲ φυσικῶς, ὡς τὰ ἄλογα ζῶα, ἐπίστανται, ἐν τούτοις φθείρονται. Si quid philosophice de natura rerum cognoscunt, fastu illicò intumescentes, quæ maxima animæ corruptio, aspernantur, quæ non nôrunt evangelii mysteria. Faxit Deus, ut tandem intelligant studiosi, aliam planè rem hic agi, quàm in philosophorum scholis; alio mentis affectu, aliâ ingenii et cordis dispositione hîc opus esse, quàm quibus humanarum scientiarum encyclopædiam aggredi solent. Huc autem ego, si quid consilii conferam, quod Deo in piorum commodum bene vertere gratiosè placuerit, voti et in toto hoc opere propositi compos, hinc etiam habebo inter alia plurima, quod gratiæ divinæ imputem. Sed nunc ad propositum revertamur.

II. Eversâ funditus ecclesiâ Judaicâ, theologia pure Mosaica, cui innixa erat, eatenus vim suam amisit, ut neminem ampliùs ad Deum possit perducere. Supremam itaque manum sui revelationi Deus jam erat impositurus. Ecclesia variis sub οἰκονομίας spiritualis gradibus educata, adulta jam in statum suo genere perfectum, et immutabilem erat transferenda. Operi huic sanctissimo sapientissimoque perficiendo, Filius Dei unigenitus, ab æterno destinatus,

Digitized by Google

promissus autem a jactis mundi fundamentis, temporis plenitudine missus est. Id nos signanter docet apostolus ad Heb. i. 1, 2: Πολυμερῶς, inquit, καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ· qui ideo, ἀπόστολος καὶ ἀρχιερεὺς ὁμολογίας ἡμῶν, dicitur, cap. iii. 1; atque etiam, ἀρχηγὸς καὶ τελειωτὴς τῆς πίστεως, cap. xii. 2. Quæ verò ad personam Jesu Christi Θεανθρώπου internuntii Dei maximi spectant, neque hujus operis sunt, et alibi nos fusiùs enarravimus. Auctor ideo theologiæ evangelicæ immediatus est ipse Jesus Christus, Filius Dei unigenitus. Concessimus quidem superiùs, omnem peccatorum theologiam aliquo sensu dici posse evangelicam. Etiam ejus utcunque administratæ auctor primarius erat ipse Dei Filius. Spiritu Christi φερόμενοι οἱ ἅγιοι Θεοῦ ἄνθρωποι eum exposuerunt, 1 Pet. i. 11, et 2 Pet. i. 21. Is erat, qui aliquoties sub humana specie se patribus præsentem exhibuit; atque idem angelus qui cum ecclesiâ erat in deserto, Actor. vii. 38. At peculiaris administrationis respectu, ea solùm theologia evangelica dicitur, quam ipse Dei Filius in persona sua, e sinu Patris egrediens, exposuit. Is ergo hujus theologiæ auctor singularis; unde habet, quòd, ut sit perfectissima, ita ultima Dei revelatio. Recte Tertullianus, "Nobis curiositate opus non est post Jesum Christum, nec inquisitione post evangelium: cum credimus, nihil desideramus ultra credere; hoc enim prius credimus, non esse, quod ultra credere debemus."—Præscript. advers. Hæres.

III. Tempus adventus Domini nostri Jesu Christi, adeoque revelationis theologiæ evangelicæ, considerandum venit. Nolo autem ego chronologicas difficultates sollicitare, nolo annorum, dierum, horarum rationes ad calculos vocare; cùm, ut libere dicam, nondum sciam, quid cuiquam commodi hactenus accesserit ex difficillimis et intricatissimis chronologorum litibus. Mihi quidem placet illud Plutarchi in Solone, qui, ut ostenderet, se nolle colloquio Solonis cum Crœso fidem detrahere, idcirco, quòd nonnulli eum ætate Crœsi vixisse negarent, ait, Οὐ μοὶ δοκῶ προήσεσθαι, χρονικοῖς τισι λεγομένοις κανόσιν, οὓς μυρίοι διορθοῦντες ἄχρι σήμερον, εἰς οὐδὲν αὐτοῖς ὁμολογούμενον δύνανται καταστῆσαι τὰς ἀντιλογίας·—"Historiam istam, non possum in animum inducere, ut repudiem ob chronicas quasdam, quas vocant, regulas, quas sexcenti corrigentes nihil hactenus constituere certi, in quo consentiant inter se de pugnantibus, valuere." Sunt autem, quæ de tempore illo dicuntur, quæ ad theologiam pertinent. Dicitur enim Christus venisse in "plenitudine temporis," Epist. ad Gal. iv. 4; dicitur etiam venisse in "ultimis diebus," Epist. ad Heb. i. 1; videndum ideo, sub qua ratione duæ istæ temporis designationes idem tempus præcise denotent.

IV. Primus locus ita se habet, Ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Plenitudo autem temporis duplici respectu dicitur; ad ea scilicet, quæ tempore mensurantur, et mundi

Digitized by Google

hujus αἰῶνας, et determinationem divinam. Utroque respectu videbimus, Christum venisse in plenitudine temporis.

V. *Primò*, mundus ipse, atque in eo, quæ ad οἰκονομίαν divinæ patientiæ ullatenus spectârunt, πλήρωμα suum obtinuerunt. Illa ad quatuor capita referri possunt. Primas tenuit deorum cultus. Quid esset in δεισιδαιμονίᾳ seu falsorum deorum cultu impio, jam tandem plene expertus est terrarum orbis. Pervenerat ad gloriæ, splendoris, efficaciæ, et catholicismi fastigium idololatria. Quemadmodum per inenarrabilem temporum annorumque seriem sensim prorepserit, superiùs exposuimus. Ex initiis pravis, stultis, futilibus in tantam jam gloriam excreverat, ut nihil unquam periturum, gloriosius, sublimius, præstantius, aut viderat orbis, aut unquam est visurus. Quid solatii, subsidii, aut præmii ex ea superstitione, cujus in servitium libens se astrinxerat humanum genus, reportaturum erat, satis jam habuit perspectum; quod utique non habuisset, si Christo citius misso, Deus citius homines vocâsset ad resipiscentiam. Abs eo die, in quo ineffabili missionis Christi beneficio mundum devinxit, nihil plane gloriæ, ornatui, ceremoniis, hoc est, πληρώματι idololatriæ accessit. Hanc partem plenitudinis temporis enarrat Paulus Actor. xiv. 15, 16, xvii. 30.

VI. *Secundò*, pervenerat conatus iste, quem pluribus antea descripsimus, restaurandi per philosophiam theologiam naturalem, ad limites sibi a rerum natura, ingenioque humano constitutos. Eo tempore perfectionem suam, quatenus res imperfectissima, incertissimaque, perfecta dici possit, humana sapientia assecuta est. Nihil naturæ universi intimius, nihil sublimius, nihil utilius unquam habuit philosophia, neque ornate magis unquam est, quàm tum temporis, exposita. Id honoris sibi postulant consociata Græcorum, Latinorumque ingenia. Hunc autem philosophiæ progressum et ἀκμὴν temporis plenitudinem respexisse nos docet apostolus, 1 Cor. i. 21. Ἐπειδὴ γὰρ, inquit, ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεὸν, εὐδόκησεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας· hoc est, cùm in sapientissima Dei rerum dispositione et patientia perspectum satis esset, quid possit ista sapientia philosophica, quo tenderet, quidve abs ea exspectandum foret, placuit Deo ad salutem credentium evangelium per Filium suum annunciare.

VII. *Tertiò*, secularis potentiæ seu humani imperii gloria in fastigium supremum se erexerat. Ad quod plurimi a seculo Nimrodico frustra viam affectaverunt, Romani factum dederant. Omnis terrena gloria, quidquid rerum pereuntium penetralia et recessus præbere possunt, quidquid ex humanâ, rerumque pene omnium naturâ mancipatâ et in servitutem redactâ, extorquere potuerunt ambitio, luxuria, avaritia, curiositas, sapientia denique hominum in unam urbem quasi compacta et congesta, omnium oculis et considerationi fuêre exposita. Quid esset imperium et dominatio, quid vis, virtus,

Digitized by Google

robur, potentia humana, quid divitiæ, seculi typhus omnis, quid vitæ luxuria, quò assurgerent ædificia, quò descenderent fodinarum cuniculi, exhibuit orbis ista ἐπιτομή. Abs eo tempore continuâ eventuum successuumque serie diminuta est ea gloria, et nescio quid quotidie rerum summæ et splendori decessit. Eo temporis plenitudine facile perspicerent non plane stupidi, et vitiis, totis pectoribus præpediti, quid ex rebus omnibus creatis exspectandum foret, cùm ipsi rerum Domini non minus avaritiâ, invidiâ, ambitione, et libidine exarserint, quàm si summâ rerum omnium inopiâ laborâssent.

VIII. *Quartò*, regis maximi adventûs, temporum felicium et pacis æternæ initii, omnium instaurationis introitûs, et primordiorum, mentes hominum mira et inusitata exspectatio occupaverat. Judæi quotidie regis Messiæ ἐπιφανείαν expetebant simul exspectabantque; Gentiles aurei seculi reditum. Famam autem percrebuisse orientem (ut aliqui), rerum naturam (ut alii), regem maximum illico producturam, constans et consentiens est laudatissimorum historicorum testimonium. Cùm itaque ad ultimum virium, superstitione et sapientia, dominatione et luxu, vitiis et virtutibus, exercuisset se genus humanum, hoc est, plenitudine temporis, Deus Filium suum pacem annunciantem iis, qui prope, iisque, qui procul erant, gratiose misit.

IX. Secundo, aderat plenitudo temporis a Deo olim destinata. Christum προεγνωσμένον πρὸ καταβολῆς κόσμου fuisse testatur Petrus, 1 Epist. i. 20. Venturum, secundùm πρόγνωσιν istam seu destinationem æternam, a jactis mundi fundamentis promiserat Deus per prophetas, Lucæ i. 70. Hinc ὁ ἐρχόμενος dictus. Is sensus quæstionis Johanniticæ, Matt. xi. 3, Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος; et ab Adamo usque expetitus: חֶמְדַּת כָּל־הַגּוֹיִם, Hag. ii. 7. Præstituto itaque tempore, hoc est, cùm adesset tempus promissis implendis destinatum, in carne manifestus factus est Dei Filius; advenisse temporis plenitudinem, quo Messias mittendus erat, ipsi Judæi negare non audent; missum verò præfracte negant. Quid ita? nempe Deum peccatis ipsorum iratum ejus adventum hucusque distulisse, aiunt. Nos quidem fatemur, illorum scelera maxima et gravissima fuisse; eam autem infidelitatem, quæ illos e censu populi Dei ejecit, ipsam Dei fidelitatem irritam facere potuisse, aut fecisse, pernegamus.

X. Certum ideo est, Christum venisse in plenitudine temporis. Restat itaque, ut videamus, quomodo advenerit etiam in fine dierum. Nam plenitudo temporis, et dierum finis vix videntur idem tempus, eosdemque dies denotare. Quamvis autem tot secula effluxerint ab ejus adventu, atque incertissimum, quamdiu adhuc mundus hic in patientia Dei sit duraturus, vel quænam sit seculi mora, ut loquitur Tertullianus, certissimum tamen est, Christum ultimis in diebus venisse. Id testatur apostolus, Heb. i. 1–3, Ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν. Tempus autem aliquod, "dies ultimi" dici potest absolute, vel cum aliquò respectu. Cur tanta annorum, imò seculorum series, quanta

Digitized by Google

ab incarnatione Christi huc usque effluxerit, atque ad consummationem omnium absolvenda restat, dies ultimi absolute diceretur, ratio nulla reddi potest. Quidam arbitrantur, dies istos ultimos dici, respectu habito ad dispensationem voluntatis divinæ, cujus scilicet nunc ultima revelatio facta est. Totum itaque tempus prædicationis evangelicæ, ab incarnatione aut resurrectione Christi, ad consummationem seculi, illis arbitris, dies ultimi dicendum est. Sed nullo testimonio, nullâ, quod sciam, ratione probabili nititur ista sententia. Tempus illud mundus novus est, "mundus venturus," non "ultimi dies," aut "ultima hora." Dicitur ideo tempus adventûs Christi dies ultimi, respectu ecclesiæ Judaicæ. Illa jam ἐγγὺς erat ἀφανισμοῦ. Exitus autem ecclesiæ Judaicæ incidit in temporis plenitudinem. Ideo affirmat apostolus loco memorato, Deum in Filio allocutum esse populum Judaicum ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων· istis scilicet, qui tunc erant in transitu, necdum finitis, sed illico finiendis. Etenim in tota illa Epistola ad Hebræos supponit apostolus, ecclesiam Judaicam tum temporis exstitisse, cultumque ejus solennem in tolerantia Dei eatenus Deo placuisse, ut nemo ex illius observatione deterior fieret, aut Deo gratus aut acceptus minùs. Gentes quidem a jugo ceremoniarum Mosaicarum liberæ pronunciatæ sunt, Actor. xv. At fideles Judæos longo post tempore totum cultum solennem Mosaicum religiose observâsse, antea ex Actor. xxi. 20–22, 26, docuimus. Nonnulli etiam codices antiqui legunt, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων· hoc est, in dierum istorum extremitate, quo ecclesiæ Judaicæ status, quæ jam quasi inter sacrum et saxum posita, in extremis stetit, aperte satis indicatur.

XI. Porro, de officio Christi ministeriali, seu munere apostolico, quo, dum in terris esset, functus est, eo loci agitur, ubi in diebus ultimis missus dicitur. Id verò "ad perditas oves domus Israëlis" unice pertinuit, Matt. xv. 24. Unde etiam "minister circumcisionis" dictus est, Rom. xv. 8. Filius scilicet et hæres in eandem vineam mittendus erat, e quâ servi repulsam passi sunt, Matt. xxi. Venisse autem eum ad istam ecclesiam in ultimis ejus diebus, cùm tantùm non esset perdita, nôrunt omnes.

XII. Etiam verba illa, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, vaticinia ista Veteris Testamenti referunt, quæ expresse denotant Judaicæ ecclesiæ tempora ultima. Expositurus Jacobus, quæ posteris suis usque ad Messiæ adventum acciderent, ita vaticinium suum orditur, Gen. xlix. 1, "Indicabo vobis quæ accident בְּאַחֲרִית הַיָּמִים;" quæ verba seniores reddunt, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν. Similiter Num. xxiv. 14, ubi de eodem tempore iisdem verbis utitur Spiritus Sanctus, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν, prout multi codices locum apostolicum exhibent. Christus, itaque, theologiæ evangelicæ auctor, in "plenitudine temporis" et in "ultimis diebus" venit; quoniam ultimi dies ecclesiæ Judaicæ in plenitudinem dierum inciderint.

Digitized by Google

CAPUT II.

Theologiæ evangelicæ auctor Christus; cognitione voluntatis divinæ perfectissime instructus—Scientiæ perfectissimæ Christi mediatoris fundamentum, Joh. i. 18—Modus, plenitudo, perfectio absolutissima—Revelatio voluntatis divinæ ei scientiæ conformis—Theologia evangelica—Ejus principia.

Ἀδελφοὶ ἅγιοι, inquit apostolus, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Χριστὸν Ἰησοῦν, ad Heb. cap. iii. 1. Id nos paucis egimus capite superiore. Restat, ut illam ipsam ὁμολογίαν nostram, seu doctrinam evangelicam accurate perpendamus. Christum e sinu Patris missum, perfectissime Dei voluntatis cognitione instructum fuisse, ita ut nihil omnino novi iis relictum sit e veritatis fonte hauriendum, qui post regem venturi essent, Eccles. ii. 12, inter se conveniunt Christiani pene omnes. Ipse quidem ὁ λόγος, æternum Dei Verbum, infinitam rerum omnium scientiam, totius essentiæ et voluntatis divinæ intelligentiam absolutissimam habet sibi congenitam, hoc est, una cum ὑποστάσει divinâ a Patre sibi ab æterno communicatam. Qua vero ecclesiæ Caput, Mediator, et τῆς ὁμολογίας ἡμῶν ἀπόστολος a Patre delegatus exstitit, ea tantum novit (illâ scilicet in naturâ, quâ ipse totum munus mediatorium peregit), quæ ei a Patre data et revelata sunt. Hinc, quædam se nescivisse affirmavit, Marc. xiii. 32, nihil autem cognovisse ea præter, quæ Pater ipsi revelâsset, Joh. v. 30, vii. 16, 17. Durat etiam post gloriosam ejus ad dextram Patris exaltationem eadem οἰκονομία. Unde testatur, se Ἀποκάλυψιν illam solennem, quam non Spiritûs inflatu solùm, sed vivâ voce e cœlis edidit, se a Patre accepisse, Apoc. i. 1. Fingunt Sociniani, illum tempore jejunii eremitici in cœlum raptum, in consilio Dei de munere sibi delegato rite obeundo instructum fuisse. Figmentum prodigiosum e lacunis Alcorani Muhammedici haustum, quod Vindiciis nostris Evangelicis[1] explosimus. Cognitionis ejus voluntatis divinæ, quæ erat in Christo Jesu, fundamentum Baptistes exponit, Joh. i. 18, si modò ea verba sint Baptistæ, quod negat Chrysostomus Οὐ τοῦ προδρόμου ἐστὶ τὸ ῥῆμα, inquit, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ· cujuscunque fuerint, ista sunt. Θεόν, inquit, οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, ne ipse Moses quidem, per quem lex data est, ver. 17, Ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον (hoc est, ἐν τῷ κόλπῳ), τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. Cum enim sit ὁ υἱὸς Θεοῦ μονογενής, atque adeo ejusdem cum Patre essentiæ, ipsius essentiæ divinæ, atque adeo omnis veritatis in ea latentis cognitionem et comprehensionem infinite perfectissimam habet. Is ideo solus idoneus ad Deum exponendum perfecte, cùm is solus Deum viderit. Deinde, cùm in sinu Patris fuerit, omnium consiliorum et arcanorum ejus erat conscius; ad enarrationem autem voluntatis divinæ sibi

[1] Vid. operum auctoris, hujus edit. vol. xii.—Ed.

Digitized by Google

commissam ritè absolvendam, Spiritu Sancto donatus est, οὐκ ἐκ μέτρου, Joh. iii. 34, cumulatissime enim Deus Spiritum illi citra mensuram admensus est, atque cum eo immensum quoddam donorum spiritualium mare, sapientiæ præsertim et intelligentiæ in timore Domini, Esa. xi. 2, 3. Ita ut in eo essent πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι, ad Col. ii. 3. Quidquid erat in mente divina ab æterno absconditum, quod ad gloriam Dei illustrandam, regnum erigendum, cultum instituendum, ecclesiam colligendam, electos vocandos, instruendos, consolandos, quidquid denique ad hominum obedientiam Deo præstandam pertinet, illius omnis cognitione a Deo Patre perfectissime instructus, ejus voluntatis ad homines internuncius exstitit. In hac itaque sententia acquiescunt omnes; et Christum scilicet, quatenus τῆς ὁμολογίας ἡμῶν ἀπόστολος perfectissime exploratum habuisse omne Dei consilium de cultu suo atque obedientia nostra; cùm ceteri omnes divinæ voluntatis expositores, etiam ipse celeberrimus legislator, partis tantùm illius alicujus, ei scilicet, cui servierunt, dispensationi famulantis, participes facti fuerint. Nil tam profunde latuit in æterna mentis abyssis, quod non perfecte scrutaverit; nihil tam minutum, quod Deo unquam in cultu suo gratum aut acceptum est, quod sapientissimum illius pectus latuit, fugitve.

II. Porro: Sanctissimum hunc theologiæ nostræ auctorem, totum illud Dei consilium, cujus cognitionem perfectissime est adeptus, cum discipulis suis, qui doctrinam ejus in omnes gentes propagaturi essent, partim viva voce, partim per Spiritum, quem dono a Patre post ascensionem accepit, communicâsse, testatur sacra Scriptura, atque consentiunt Christiani. Cùm enim fidelis esset, in tota domo Dei, Patri illum constituenti, Heb. iii. 2, idque non solùm tanquam ejus in opere mediatorio servus fidelis, Esa. xlii. 1, sed etiam tanquam Filius unigenitus, Heb. iii. 6, qui omnium esset hæres, cujus esset ipsa domus, quam unice dilexit, Eph. v. 25, 26, amore, cui nihil unquam par erat aut æquale, Rom. v. 6–8, impossibile plane erat, ut non perfecte exponeret in ejus commodum et salutem, quæ eo fine a Patre acceperat. Revelatio autem hæc voluntatis divinæ, a Patre Christo data, atque ab illo per Spiritum Sanctum cum apostolis suis aliisque in usum totius ecclesiæ communicata, theologia est ista evangelica, prout in abstracto sumpta doctrinam divinam denotat, quam sumus enarraturi.

III. Hisce præmissis, theologiæ hujus principia, quæ ei οἰκεῖα sunt, seu αἴτια κύρια, paucis recensebimus.

1. Horum primum est, "Neminem propriis viribus, aut suopte ingenio fretum, externis quibuscunque mediis in subsidium adhibitis, finium salutarium respectu, in quos mentem humanam dirigit, theologiam hanc percipere aut rite intelligere posse." Atque in hoc primùm ab omnibus aliis scientiis natura ejus dissita est. Prout enim

Digitized by Google

diserte pronunciat apostolus, "Animalem hominem non esse capacem eorum quæ sunt Spiritus Dei, nec posse ea intelligere, quia spiritualiter dijudicantur," 1 ad Cor. ii. 14. Ita ipse Dominus Jesus docet, "Neminem ad eum venire posse, nisi traxerit eum Pater," Joh. vi. 44. Ubivis etiam ostendit theologia hæc, homines extra cognitionem Christi mortuos esse in peccatis, cæcos, insipientes, stupidos, ita ut doctrinam hanc cœlestem capere aut salutariter intelligere nequeant; quæ nos alibi fusiùs exposuimus.

2. Secundò, "Iterum nasci eum oportere docet, seu spiritualiter renatum esse, qui doctrinam istam, quam exhibet, salutariter aut utiliter cognoscere velit, hoc est, in eum finem, cui ab auctore sanctissimo destinatur." Atque hîc immane quantùm distat ab omni humana sapientia. Sint etenim homines omni literarum genere excultissimi, ad supremum humani ingenii captum, intendant mentis nervos omnes et aculeos, nihil intentatum relinquant, nisi tamen renati fuerint, impossibile est, ut doctrinâ hâc salutariter imbuantur: "Nisi enim quis renatus sit," inquit Dominus noster, "non potest videre regnum Dei," Joh. iii. 3. Regnum autem Dei exponit hæc theologia. De hoc verò principio postea pluribus agendum.

3. Deinde, tertiò, "Neminem renasci nisi virtute Spiritus Sancti, cujus efficaci operatione e morte spirituali ad vitam traducuntur, quotquot ex Deo nati sunt," Joh. iii. 5, 6, i. 13; Tit. iii. 5.

4. Ac proinde quartò, "Spiritum illum Sanctum solum quenquam in salutarem hujus theologiæ perceptionem posse introducere; seu intellectum cuiquam largiri, quo doctrina evangelica salutariter intelligatur, Joh. xvi. 13; 1 Joh. ii. 20; 1 Cor. ii. 10–16; 2 Cor. iv. 6; atque ejus proinde opem et auxilium propriis viribus diffisos, assiduis precibus expetere eos omnes, qui theologiæ huic operam dant, oportere," Luc. xi. 13; Jac. i. 5; Eph. i. 17, 18.

5. Quintò, "Cultum Dei virtute hujus theologiæ institutum spiritualem esse, cujusque gloria in hominum oculos minime incurrat, aut carnali cujusquam intellectui sit exposita," 2 Cor. iii. 6–10, et Joh. iv. 21–24.

6. Denique, "Omnes Dei in Christo cultores, secundùm theologiæ hujus normam, ejus virtute a mundo separari, ac proinde abs eo, ob istam causam, et quod Spiritum Sanctum receperint, cujus iste capax non est, odio habitos semper atque habendos," 2 Cor. vi. 14–18; Joh. xv. 18, 19, xiv. 16, 17; Gal. i. 4, etc. Κυρίας verò istas δόξας ipsam hanc theologiam pluribus urgentem postea videbimus.

Digitized by Google

CAPUT III.

Theologia evangelica, quid—Ejus cognitionis varii gradus, et modi—Modus primus—Relatio intellectûs mere naturalis ad doctrinam supernaturalem—Non est theologia proprie sic dicta—Quo sensu et quousque veritates spirituales, sine speciali ope Spiritus Sancti, percipi et intelligi possint—Propositiones veritatis cœlestis in methodos digestæ, producunt philosophiam Christianam—Linguarum et scientiarum cognitionis, in veritate divinâ addiscendâ, usus—Scientia rerum divinarum, quæ sine speciali ope Spiritus Sancti comparatur, qualis—Theologia evangelica non est—Eorum, qui eâ imbuuntur, probatio.

I. OSTENDIMUS theologiam evangelicam doctrinam esse in evangelio per Christum revelatam. Ejus doctrinæ cognitio theologia est, quatenus subjectum occupat. Ea autem cum aliis scientiis id commune habet, quod pro subjectorum, quibus inest, discrimine, mediorumque, per quæ communicatur, varietate, varios gradus admittat. Sed insuper etiam habet varios modos doctrinam objectam percipiendi vi principiorum capite superiori expositorum, quod ei est singulare. Horum primus in ea ratione consistit, quam ad doctrinam spiritualem et supernaturalem intellectus mere naturalis, seu hominis in statu naturæ habere potest; in ea, quam speciali ope et virtute Spiritus Sancti excitatus et elevatus, seu hominis renati obtinet, alius. Horum autem uterque varios gradus admittit. Nos modum illum percipiendi seu intelligendi doctrinam evangelicam, quæ communionis omnis cum Deo obtinendæ norma est, quem mens humana sine speciali Spiritus Sancti ope aut gratia adipisci potest, quem theologiam proprie dictam constituere negamus, primo in loco paucis expediemus.

II. Evangelium doctrina est de Deo Patre, Filio, et Spiritu Sancto ejusque cultu, nostrâque obedientiâ ei debitâ. Doctrina ista, suâ naturâ hominum conscientias stimulat ad obedientiam istam præstandam, Tit. i. 1, ii. 11, 12. Insuper animas ad exspectationem fruitionis Dei excitat. De hisce verò omnibus, vera sententia in propositionibus, quarum sensus rationi humanæ pervius est, imò obvius, continetur. Neque enim propositionum claritate ulli scientiarum humanarum cedit doctrina hæc cœlestis; imò hac ex parte inter omnes alias scientias longissime eminet. "Perspicue" scripta est doctrina, ut "percurrat lecturus eam," Hab. ii. 2. Verbum suum dedit Deus, "præceptum præcepto, præceptum præcepto, delineatio delineationi, delineatio delineationi, pauculum hic, pauculum illic," Esa. xxviii. 10; Heb. v. 13, 14. Propositiones itaque istæ, quæ res maximi momenti, seu præcipua hujus theologiæ capita continent, partim ab ipsorum verborum, quibus uti placuit Spiritui Sancto, summâ, atque ad res, de quibus agit, enarrandas aptitudine singulari, partim a frequentissimâ ipsarum rerum inculcatione, adeo claræ sunt, atque omnium oculis expositæ, ut neminem pene eorum

Digitized by Google

sensus genuinus lateat, nisi maximis præjudiciis impeditum. Concedimus ideo, omnem hominem, ratione et intellectu præditum, eorumque usûs compotem, pro ingenii sui modulo, industriæ gradu, mediorumque externorum, quibus in veritate addiscenda utitur, efficaciâ, posse, sine Spiritus Sancti ope salutari, verum propositionum istarum sensum eruere, sententiam percipere et tenere. Ineptissime itaque garriunt sophistæ, qui sententiam nostram de spirituali rerum in evangelio revelatarum natura, atque mentis humanæ nativa cæcitate, unde nemo eas nisi virtute salutari Spiritus Sancti fretus spiritualiter percipere possit, huic alteri de perspicuitate et claritate propositionum, quibus in sacris Scripturis doctrina vera et salutaris continetur, adversari clamitant.

III. Porro: concedimus, præcipua hujus theologiæ, seu doctrinæ evangelicæ capita, quæ scilicet ad Dei cultum, nostramque obedientiam promovendam maxime pertinent, in ordinem, seriem, et methodum, secundùm artium et scientiarum philosophicarum regulas digeri et cogi posse. Cùm enim inter res ipsas in evangelio traditas quædam sit realis et mutua dependentia, quin earum ad invicem relatio ordine quodam, et quasi τεχνικῶς exponatur, nihil est, quod obstat. Symbola, confessiones fidei, catecheses, loci communes, atque id genus veritatum evangelicarum dispositiones methodicæ aliæ, ei operi inserviunt. Doctrina autem eo modo digesta et compacta, nihil omnino habet, quod superet captum aut intellectum hominum mere rationalem. Non de rebus ipsis loquor, sed propositionibus, quæ sunt rerum signa. Doctrinæ autem evangelicæ, eo modo traditæ et expositæ, notitia aut comprehensio mere naturalis, est philosophia quædam Christiana; quæ sapientiæ omni Græcanicæ, seu mere humanæ plurimis præit parasangis. Cùm enim omnis cognitio sit perfectio quædam intellectualis, ea, quæ maxime certa est, atque circa maximum et supremum objectum versatur, aliis omnibus antistat. Ejus autem generis est philosophia hæc Christiana, ad omnem ethnicorum hominum sapientiam sive scientiam collata. Nam et objecta infinite distantia ab omnibus philosophiæ naturalis objectis proponit, atque regulâ verum a falso discriminante nititur prorsus infallibili, cùm illa altera miserâ communium conceptuum incertitudine fluctuetur.

IV. Brevi indicaturâ sub uno aspectu res hæc tota poni potest. Omnis divina veritas est in Scripturis per Dominum nostrum Jesum Christum revelata. Ea doctrina theologia est evangelica, in abstracto considerata. Illa verò in propositionibus, quarum sensus rationi humanæ est expositus, continetur. Propositiones istæ cum conclusionibus legitime ex iis elicitis, seu earum sensus verbis aliis, et terminis philosophicis admistus, in systema disciplinare compingi possunt et solent. Linguæ, quibus omnis veritas tradita est a Spiritu Sancto, Hebræa sunt et Græca. Illarum inde linguarum cog-

Digitized by Google

nitio, omnibus utilis, aliquibus sub Dei providentia necessaria. Ad illa etiam, quæ Scripturæ sacræ cum aliis libris communia habent, rite intelligenda, utile est, ut ad earum studium accedens, iis scientiis, quæ sensuum rationalium per verba congrua expositioni inserviunt, sit instructus. Illa verò pauca sunt, nec magni momenti, neque ad veram sapientiam spiritualem multum conferentia. Omnes veræ ratiocinationis modi ad logicam pertinent; etiam sophisticæ detectio. Summâ autem ratiocinatione in sacra Scriptura Spiritus Sanctus utitur. Ea ubi ad regulas dialecticas reduci non potest, evenit aut ob defectum artis ipsius, prout vulgò docetur, vel quia deficit ingenium humanum vias modosque veræ ratiocinationis investigans. Loquitur etiam secundùm usitatas in iis linguis dicendi formas, quas in artem grammaticam compegerunt viri docti. Rhetoricæ eadem est ratio. Hisce ita dispositis, dicimus, quemque hominem rationis compotem, sine ulla speciali, seu salutari, Spiritus Sancti ope aut auxilio, ingenii acumine naturali, atque istiusmodi mentis dotibus, quas olim Deus ethnicis largitus est, fretum, ordinariis adhibitis mediis, inter quæ eminet linguarum et artium communium cognitio, scientiam theologicam sibi comparare posse, seu habitum intellectualem, quo sensum doctrinæ theologicæ propositionibus expositæ percipiat, de ea subtiliter discurrat, copiose eam enarret, fideique quos vocant articulos explicet, confirmet, defendat, eodemque plane modo erga *veritatem divinam* affectum esse posse, quo in iis eruditus, erga scientias mathematicas est affectus.

V. At verò scientiam hanc theologiam esse Christianam proprie dictam, negamus; quique ea solùm instructi sunt, quamvis ad summum subtilitatis acumen et fastigium ascendant, philosophos Christianos censemus, non theologos evangelicos. Non temere autem nos hæc pronunciasse, fusiùs posthac ostendemus in veræ theologiæ descriptione. Sufficiat hîc, quasi in transitu, nonnulla rationum capita, quibus scientiam quam exposuimus theologiam non esse probamus, atque argumenta, quibus, qui ea solùm sunt instructi, Spiritu verò sanctificante destituti, se non esse theologos, ostendunt, innuere.

VI. Vera theologia ea est divinæ mentis et voluntatis cognitio, quam Deus ipse requirit. Vid. Ps. cxix. 27; Jer. xxii. 15, 16; Joh. xvii. 3; 1 Joh. ii. 3, 4, et iv. 7. Ea autem cognitio, quam sui atque voluntatis suæ Deus requirit, Deo placet, 1 Chron. xxviii. 9; Hos. vi. 6. Is etiam, qui eâ instructus est, illi gratus est et acceptus, Jer. xxiv. 7. At talis non est ea scientia, quam descripsimus, ubi sola est. Neque enim aut ipsa Deo grata est, aut quemquam Deo gratum reddit. "Qui enim in carne sunt, Deo placere non possunt," Rom. viii. 8. Vid. 1 Cor. xiii. 2. Deinde cognitio ista sui, quam Deus exigit, ipse promittit, Jer. xxxi. 33, 34; Joh. vi. 45. At neutiquam promittitur in fœdere gratiæ disciplinaris ista veritatis cœlestis scientia, neque ejus virtute cum hominibus communicatur. Ea enim

Digitized by Google

a salutari Spiritus Sancti operatione proficiscitur, 1 Joh. ii. 20, 27; Eph. i. 17, 18. Secundò, qui verâ theologiâ imbutus est, "is lux est in Domino," Eph. v. 8; vocatus scilicet "e tenebris in lucem admirabilem," 1 Pet. ii. 9; Eph. iv. 21–24. At non obstante illâ alterâ scientiâ, is, cui inest, cæcus est, 2 Pet. i. 9, et ἐσκοτισμένος τῇ διανοίᾳ, Eph. iv. 18, atque ei vera sapientia divina stultitia est, 1 Cor. ii. 14, 15. Porro: nullum finem veræ theologiæ evangelicæ ista scientia assequitur. Neminem enim Deo in Christo conformem reddidit, neminem ad Deo obediendum idoneum et potentem; nemini communionem cum Deo Patre aut Filio parat; neminem ad Dei fruitionem perducet unquam. Eam autem scientiam, quæ tenebras naturales vitiosas ab intellectu neutiquam dispellit, quæ neminem lucem in Domino, Deo gratum aut Christo conformem reddit, quæ in Dei communionem amicitiamque neminem dirigit, aut ducit, quæ neque vita æterna est, neque vitam æternam sibi nexu individuo conjunctam habet, cognitionem illam Dei esse, quam ipse requirit in evangelio, nemo opinor, qui se Christianum profitetur, affirmare ausus erit.

VII. Quid quod plurimi scientiâ hâc instructi, se non esse theologos evangelicos, propriis indiciis se produnt? Etenim ut internam et spiritualem obedientiam evangelicam, seu ὁσιότητα τῆς ἀληθείας taceam, quâ cum nihil prorsus conjunctum habent, ipsa externa virtutis et pietatis opera rarissime est ut diligenter curent. Ubi sane accedit ad scientiam istam, quâ sæpissime inflantur, convictio legalis, vi et efficaciâ Spiritûs cordi impressa, in servilem mentis statum redacti et terroris divini formidine percussi, plurima officia religionis aliqua animi affectione præstare conantur. At convictio ista ad scientiam illam haud pertinet, neque ex ea emanat; cùm plurimi nexu et virtute ejus teneantur, qui rerum divinarum cognitione mediocriter tantùm sunt instructi, multique scientiâ istâ excultissimi, ab ejus efficacia plane liberam vitam agant. Amotâ autem eorum consideratione, quæ ex scientia istâ oriuntur, neque eam necessariò consequuntur, illam ad vitæ sanctimoniam ne tantillum conducere, neminem ambigere sinunt plurimorum eâ instructorum mores, et conversatio nomine Christiano indignissima. Porro: cum ψυχικοί sint, neque Spiritum habeant, ille ipse Spiritus atque dona ipsius vere evangelica despicatui iis sunt et deridiculo; etiam adversùs Sanctissimum Christi Spiritum in iis omnibus, quibus secundùm promissum novi fœderis gratiose eum largitus est, perpetuas excercent inimicitias. Cùm enim philosophiæ illius, quâ instructi sunt, pars aliqua sit, omnia bona evangelica uni Spiritui Sancto accepta ferenda esse, illum palam, directe et apertis verbis contemnere sæpius verecundantur: at operationes ejus salutares omnes, atque privilegia ista cœlestia, quorum per illum fideles participes fiunt, petulantibus perstringere facetiis iis solenne est; imò nun-

Digitized by Google

quam sibi magis sunt Suffeni, aut profanis quibusdam irrisoribus in deliciis, quàm cùm se scite et jocose Spiritum Dei piis inhabitantem exagitare putant. Deinde; cùm nulla dona regni Christi acceperint, quemcunque tandem locum in ecclesiis occupant, aut nihil omnino, aut parùm certe conferunt ad ædificationem corporis in charitate. Quamvis enim in iis, quæ cum aliis scientiis communia habet theologia Christiana, seu doctrinis evangelicis philosophia permistis, disputatores acerrimi et ignei, indagatores subtiles evadant, sintque librorum sæpenumero helluones maximi, cùm tamen ad populum in evangelii mysteriis instruendum accedunt, toti frigent, et phaleratas ultra oratiunculas, evangelicarum instructionum et exhortationum loco plebi Christianæ obtrusas, nihil est, quod sapiunt, aut agunt, munere ministeriali specie tenus fungentes. Egregia sunt, quæ habet Hieronymus ad Paulinum, cap. v. "Taceo," inquit, "de mei similibus, qui si forte ad Scripturas sanctas post seculares literas venerint, et sermone composito aures populi mulserint, quicquid dixerint, hoc legem Dei putant, nec scire dignantur, quid prophetæ, quid apostoli senserint, sed ad suum sensum incongrua aptant testimonia; puerilia sunt hæc circulatorum ludo similia, docere quod ignores, imò, ut cum stomacho loquar, ne hoc quidem scire, quòd nescias."

CAPUT IV.

Theologiæ evangelicæ subjectum proprium—Hominum omnium in duo genera distributio; renatorum et irregenitorum—Soli renati theologi Christiani—Quo sensu a moralis philosophiæ auditu juvenes arcent philosophi—Solos renatos theologos evangelicos proprie dici probatur—Auctoritas apostoli, 1 Cor. ii. 14—Ipsius Christi, Joh. iii. 3, viii. 47, i. 13, v. 37—Non-renatorum ἀδυναμία spiritualis—De cæcitate et morte spirituali—Theologiæ evangelicæ solus auctor Spiritus Sanctus, solus eam docet—Illo destituti omnes non renati, eam discere non possunt—Theologiæ finis primus; Deo conformitas—Eum finem nemo non-renatus assequitur—Communio cum Deo, veræ theologiæ finis secundus—Dei fruitio, tertius—Horum nullum assequitur non-renatorum theologia.

I. De theologia evangelica in concreto; vel prout subjectum aut mentes hominum occupat, hîc agimus. Quinam ideo, qualesve sint, qui eâ instruuntur, primo in loco dicemus.

II. Omnes homines, qui hîc coram Deo, omnium judice, rectore, remuneratore vitam agunt,—cùm id ipsum, nempe quod coram Deo vivant, respectum habeat ad præsens eorum officium et finem ultimum,—sunt vel renati vel irregeniti. Status renascentiæ spiritualis multoties meminit sacra Scriptura. De unoquoque ideo homine affirmari potest vel negari, eum esse renatum. Qui ad eum statum neque pertinent absolute, neque non pertinent, nulli sunt. Huc

Digitized by Google

illuc, ejus respectu, propendere vel dependere quidam videntur. At absolute, quod aiunt, loquendo, omnem hominem vel renatum esse, vel non esse renatum, fatentur omnes, quibus notum est et placet evangelium. Huic innituntur, omnes aliæ, apud sacros scriptores, in pios et impios, sapientes et stultos, fideles et infideles, sanctos et impuros, justos et injustos, humani generis distributiones. Cuncti enim renati utcunque peccatis, quæ gratiæ novi fœderis ambitum non excedunt, sint obnoxii, eoque aliquoties, hujus vel illius facti particularis respectu, eorum nonnulli gravissime peccent, quantùm autem ad statum spiritualem, in quo coram Deo ambulant, eique vivunt, pii sunt, sapientes, fideles, sancti, justi, atque ita a Spiritu Sancto dicuntur; impii verò stulti, infideles, impuri, injusti, quamvis officiis divinis humanisque nonnullis incumbant, irregeniti ad unum omnes; nam "qui in carne sunt, Deo placere non possunt." Et denominatio statum, non factum hoc illudve, sequitur. Solos autem renatos theologiæ hujus evangelicæ capaces et participes esse asserimus; aliis omnibus, qui se ei operam dare præ se ferunt, ad classem philosophico-theologicam ablegatis. Quæ antea diximus veritati huic suffragantur: rem totam ante oculos omnium ponet orationis progressus. Ipsam thesin hîc paucis confirmare sufficiat.

III. Et quidem si Aristoteli licuerit, juniores, pravis affectionibus obnoxios et mancipatos, eatenus a finibus philosophiæ suæ moralis amovere et ejicere, ut ne auditores quidem ejus idoneos eos statuerit; quanto magis licebit homini Christiano, eos, quos non tantùm vitiis et peccatis obnoxios, sed et in iis demortuos noverit, a vera theologia evangelica extraneos pronunciare. Etenim ego juvenes quam plurimos ebriosos, furiosos, intemperantes, libidine languidos, et marcidos novi, qui moralem doctrinam Aristotelis tanquam ungues callerent, atque abstrusioribus ejus captibus quotidie subtiliter disputare solerent. Istiusmodi nebulones, vitiis madentes, nihilo plus philosophorum, quàm bonorum hominum, hoc est, ne micam quidem habere, non tantum Aristoteles, sed et unanimi consensu, totus antiquorum sapientum chorus pronunciaret. Eo saltem jure utamur Christiani; neque eos, quos istis coram Deo nihilo meliores esse credimus, ob disciplinarem doctrinarum aliquot evangelicarum scientiam, inter theologos Christianos et genuinos Domini Jesu discipulos recenseri patiamur. Imò in tantum absunt veterum nonnulli, quò istiusmodi homines pro theologis habeant, ut eos nomine Christiano plane indignos pronuncient. Ita Justinus Apolog. ad Imp.: *Οἳ δ' ἂν μὴ εὑρίσκωνται βιοῦντες ὡς ἐδίδαξε* (scilicet, Christus) *γνωριζέσθωσαν μὴ ὄντες Χριστιανοί, κἂν λέγωσιν διὰ γλώττης τὰ τοῦ Χριστοῦ διδάγματα· οὐ γὰρ τοὺς μόνον λέγοντας, ἀλλὰ τοὺς τὰ ἔργα πράττοντας, σωθήσεσθαι ἔφη· κολάζεσθαι δὲ τοὺς οὐκ ἀκολούθως τοῖς διδάγμασιν αὐτοῦ βιοῦντας, λεγομένους δὲ μόνον Χριστιανούς, καὶ ὑφ' ὑμῶν ἀξιοῦμεν*—"At enim, qui non ita vivere comperiuntur, sicut Christus docuit, certum id documentum

Digitized by Google

est, non esse Christianos, quamvis doctrinam Christi linguâ profiteantur; non enim profitentes tantùm, sed operibus simul professionem confirmantes salvatum iri dicit. Ceterum eos, qui minus consentaneam præceptis ejus agunt vitam, quantumvis Christiani dicuntur, a vobis quoque puniri rogamus."

IV. Non autem hîc fit itidem ac in aliis controversiis, ubi e duobus vel tribus locis veritas difficulter elicitur; totum pene evangelium in hac causa testis est; nec nisi detestandæ confusioni, quam in ecclesiam veritatis hujus ignoratio intulit, adversa opinio ortum suum debet. Prolixus essem, et lectori tædio, si omnia, imò vel plurima, aut magni momenti testimonia, quæ in sacra Scriptura exstant, veritati huic astipulantia, huc congererem. Satis erit argumentorum fontes designare. Ita ideo ῥητῶς apostolus, 1 Cor. ii. 14, Ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ. Ψυχικὸς ἄνθρωπος, is est, qui renatus non est; τὰ τοῦ πνεύματος, quæ ille οὐ δέχεται, sunt omnia ea quæ ad sapientiam evangelicam pertinent, doctrina præsertim de cruce; hoc est, ea theologia de qua agimus. Sensum τοῦ οὐ δέχεται proximis verbis enarrat apostolus. Οὐ δύναται, inquit, γνῶναι,—non potest ea scire; nemo autem eorum scientiam habet, quæ non potest scire. Ἀδυναμίας istius rationem subjungit. Μωρία, inquit, αὐτῷ ἐστι, et πνευματικῶς ἀνακρίνεται, is autem nihil spiritualiter dijudicat. Rem ipsam non percipit, quoniam ei sunt stultitia; neque modum, quo solo rite percipi possunt, assequitur. Eum autem qui res spirituales neque intelligit, neque intelligere potest, cui stultitia sunt; quarumque non est capax, non esse theologum evangelicum mihi quidem videtur. Si qui sunt, qui aliter sentire se putant, non erit contentiosa nostra pagina; nam revera aliter sentiunt, quam se sentire putant, aut evangelio non credunt.

V. In testimonio hoc ferendo discipulo et apostolo suo præivit ipse omnium nostrûm Magister et Dominus Jesus Christus: Joh. iii. 3, Ἐὰν μή τις, inquit, γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Τὸ *videre* idem esse, ac τὸ *scire* aut intelligere, nemo negabit: is usus est "verborum sensûs" in sacra Scriptura frequentissimus. Per regnum Dei se mysteria regni cœlorum, hoc est, evangelii doctrinam intendere, aliquoties ostendit Dominus Jesus; ut Matt. xiii. 11; Marc. iv. 11; Luc. viii. 10. Eo itaque arbitro, qui renatus non est, doctrinam evangelicam nequaquam intelligere potest. Iterum Pharisæos incredulos increpans: Joh. viii. 47, Ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ ἀκούει· διὰ τοῦτο ὑμεῖς οὐκ ἀκούετε, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστέ. Ex Deo esse est, "ex Deo natum esse," Joh. i. 13. Qui eo modo ex Deo non est, "verba Dei audire non potest." Non est eorum auditor idoneus, cùm spiritualem eorum sapientiam neque intelligat, neque iis dicto est obediens. Quemadmodum eosdem Pharisæos, opinione summæ in audiendo et exponendo verbum Dei solertiæ inflatos, "neque vocem Dei audivisse," neque εἶδος ejus

Digitized by Google

vidisse unquam affirmat, Joh. v. 37; "audiendo" enim "non audiverunt," neque "videndo viderunt," quoniam eorum quæ audiverant viderantque, nihil ritè intelligerent. Qui verò istiusmodi homines, scribas instructos ad regnum cœlorum, a Deo doctos, aut genuinos Christi discipulos (quales sunt omnes theologi evangelici) arbitrantur, ferent, spero, eos, qui juxta cum Christo aliter sentiunt. Alia testimonia coacervare post expressa verba Domini nostri opus non est.

VI. Porro: ea de non-renatis omnibus ex una parte, deque hujus theologiæ communicatione ex altera dicuntur, quæ illos ab omni cum ista communione procul arcent; clamant scilicet,

—— Ἐκὰς ἐκὰς ὅστις ἀλιτρός.

"Cæci" sunt, 2 Pet. i. 9; Esa. xlii. 7; Luc. iv. 18; atque "tenebræ," Joh. i. 5; 1 Pet. ii. 9; Actor. xxvi. 18; Eph. v. 8; "mentes habent obtenebratas," Eph. iv. 18; "in tenebris ambulant," 1 Joh. i. 6; et "tenebras amant," Joh. iii. 19; "mortui" sunt, Eph. ii. 5; Deo inimici, Rom. viii. 7; "qui neque subjiciuntur legi Dei, neque subjici possunt." Doctrina autem hæc evangelica "lux" est, Matt. iv. 16; 1 Pet. ii. 9; Hos. vi. 5; Joh. xi. 9; Ps. xliii. 3; et lucem præbet omnibus eam recipientibus, Ps. xix. 8, 9; Joh. i. 5; Ps. xxxvi. 9; 2 Pet. i. 19; Joh. xii. 35, 36. Etiam "vita" est, Joh. vi. 33; Phil. ii. 16; et vitam dat eam intelligentibus, Joh. xvii. 3, 25. Communicatur autem hæc doctrina per "oculorum apertionem," Esa. xlii. 7; Actor. xxvi. 18; "mentis renovationem," Rom. xii. 2; Eph. iv. 23; "translationem e tenebris in lucem," 1 Pet. ii. 9; Eph. v. 8; "resuscitationem e mortuis," Eph. v. 14; potentissimam "irradiationem lucis spiritualis," quâ Deus tenebras amovet, non minore potentiæ suæ exsertione, quàm quâ olim in ipsa rerum omnium creatione usus est, cùm lucem e tenebris effulgere jusserit, 2 Cor. iv. 6. Cæcos videre, tenebras lucere, mortuos vivere, non vulgari opus est sophisticâ, probare. Etiam Deum eorum oculos aperuisse, eos in lucem suam mirificam transtulisse, e mortuis resuscitâsse, in mentes illorum splenduisse ad præbendum notitiam gloriæ suæ, de quibus ipse palam testatur, se non ita iiscum egisse, non nisi doctorum angelicorum, et sophistarum seraphicorum est asserere. At dicent forsan, hæc omnia dicta esse metaphorice; nam revera et proprie loquendo irregeniti non sunt cæci aut mortui, neque doctrina lux est, sed metaphorice tantùm. Ast, ex quo se magis proprie de rebus divinis loqui posse, quàm Deus ipse arbitrati sunt stulti homunciones, nihil pene sani aut integri in religione Christiana relictum est; sed pura, cœlestis, spiritualis, vivifica doctrina evangelica, in secularem et disciplinarem scientiam versa, omnem pene pessundedit veritatem, pietatem atque fidem. Atque in ista opinione fuêre olim doctissimi Pharisæi, qui pauperculum homuncionem, oculis naturalibus captum, cæcum fuisse fassi sunt; se verò cæcos esse, cùm revera omnibus

Digitized by Google

talpæ essent cæciores, admittere noluerunt. Esto verò, quòd horum verborum nonnulla a rebus naturalibus in usus spirituales transferantur; verùm enim verò si non eadem esset ratio inter cæcitatem et lucem spiritualem, mortem atque vitam, quæ inter cæcitatem et lucem naturalem, mortem etiam ac vitam naturalem intercedit, eorum verborum usu non nos doceret, sed falleret et deciperet Spiritus Sanctus, qui tamen non magis nos decipit, quàm a nobis decipi potest. Sed disputationibus hîc locus nullus superest iis, apud quos fidem obtinuit evangelium; qui quidem, vereor, ne sint oppidò pauci: Τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ; τίς δὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ; ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου; 2 Cor. vi. 14–16. Præterea theologia evangelica per Spiritum Sanctum eumque solum docetur: Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα, Joh. xiv. 26. Unde omnes filii ecclesiæ Θεοδίδακτοι, Esa. liv. 13; Joh. vi. 45. Is unctio est quæ omnia docet: Ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου, καὶ οἴδατε πάντα, 1 Joh. ii. 20. Τὸ χρίσμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων, ver. 27. Neque officio a quoquam turbari potest. Hoc etiam planissimè docet apostolus, 1 Cor. ii. 6–13. Verba ista apostoli, cùm de generali natura theologiæ initio operis egimus, breviter enarravimus. Locum lector consulat.[1] Doctrinam evangelicam σοφίαν Θεοῦ ἐν μυστηρίῳ esse docet; abs omni humanâ sive scientiâ sive sapientiâ toto genere discrepantem; eam autem sine speciali Spiritus Sancti ope percipi posse negat. Ipsum verò Spiritum fidelium mentes sapientiâ istâ illustrare affirmat. At qui renati non sunt, Spiritum non habent: Ψυχικοί, Πνεῦμα μὴ ἔχοντες, Jud. 19. Mundus sunt, qui Spiritum non recipit, neque recipere potest: Joh. xiv. 17, Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαζεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ, οὐδὲ γινώσκει αὐτό. Neque unctionis participes sunt. Mirum ideo quomodo sapientia hac imbui possint; cùm Spiritum, qui solus eam largitur, neque habeant, neque quidquam cum eo commune habere velint. Egregie Justinus in Dialogo cum Tryphone: Εἰ οὖν τις μὴ μετὰ μεγάλης χάριτος τῆς παρὰ Θεοῦ λάζοι νοῆσαι τὰ εἰρημένα καὶ γεγενημένα ὑπὸ τῶν προφητῶν, οὐδὲν αὐτὸν ὠνήσει τὸ τὰς ῥήσεις δοκεῖν λέγειν, ἢ τὰ γεγενημένα·—"Nisi quis ex prolixa Dei gratia intellectum ceperit dictorum et factorum prophetarum, nihil ei proderit, quod voces et facta eorum referre possit."

VII. Ex consideratione demum finis omnis veræ theologiæ eadem veritas elucescit. Per theologiam naturalem primigeniam, seu θεογνωσίαν ἔμφυτον, ante peccati ingressum hominem Deo similem aut conformem, et ad obedientiam ei rite præstandam habilem et idoneum factum fuisse, satis abunde demonstravimus. Veræ autem theologiæ finis ex eo disci potest, quem ipse Deus initio ei dedit, univitque inseparabiliter. Naturali theologiæ evangelica succenturiata est. Ea etiam nisi perperam vices suas peragere dicenda sit, subjectum Deo

[1] Lib. i. cap. ii. p. 32.—Ed.

Digitized by Google

conforme reddit, atque ad voluntatem ejus faciendam paratum. Defectum nullum ei ex hac parte adhærere, ostendemus postea. Novimus itaque, irregenitos plurimos eâ rerum spiritualium notitiâ, quam antea descripsimus, pollere plurimùm; verùm, illos Deo conformes ejus virtute fieri, pernegamus, atque proinde ea, quâ instruuntur scientia, theologia non est. Sine fide enim impossibile est, ut quis Deo placeat, Heb. xi 6, atque id omne, quod in cultu Dei ipsi præstant, plane nihil est, Joh. xv. 5. Opera etiam eorum "splendida esse peccata," celebre est antiquorum dictum, e multis locis sacræ scripturæ haustum. Stimulat quidem conscientias non-renatorum ad Deo obediendum, quam de ipso atque voluntate ejus cognitionem habent. Etiam naturale conscientiæ lumen incendit, auget, igniculos fervoris legalis ei addit, peccati sensum acuit, atque judicii futuri præjudicia plurima in imis pectoribus excitat, fovetque; at verò, cùm mentem haud renovet, cor durum non auferat, tenebras naturales non dispellat, neque mortis umbras evanescere cogat, animam ipsam Deo conformem non reddit, neque vires spirituales ad obedientiam Deo recte præstandam largitur; atque proinde veræ theologiæ nomen haud assequitur. Qui non liber est, non sui dominus, qui non omne bonum posuerit in iis, quæ sunt in potestate nostra sita, philosophum esse negaret Epictetus. Absit autem, ut Christiani, eum theologum esse, qui Christi discipulus non est, aut Christi discipulum, qui nihil eorum aut facit aut facere potest, quæ Christus præcepit, agnosceremus; Christo ad unum omnes inimici sunt, atque ab eo inimicorum loco habentur. Eorumque plurimi sæpenumero eo apertius, quo sunt doctiores, Spiritum Christi ludibrio habent et despicatui. Egregii utique theologi evangelici! antiquorum libros volvant, helluentur, disputent acerrime, exsangues scholasticos in sanguinem et succum vertant, criticos devorent omnes, scripturiant, concionentur; tantùm tamen abest, ut theologi habendi sint, ut ne proprie et directe ad ecclesiam Christi pertineant.

VIII. Deinde communio sanctissima suavissimaque cum Deo colenda, quæ initialis est hominis beatitas, finis alius est theologiæ. Eâ in statu integritatis, primigeniæ theologiæ beneficio, primus homo usus est. Ut peccatores iterum communionem cum Deo Sanctissimo assequerentur, instituta ab ipso est hæc nova theologia. Illud antea fuse probavimus. Nisi ideo, qui spiritualem cum Deo per Christum κοινωνίαν adeptus sit, nemo homo istâ theologiâ est instructus. Utrùm autem non-renati ulli communionem cum Deo spiritualem habeant, inter renatos, quod sciam, nulla est controversia.

IX. Denique veræ theologiæ finis ultimus est laus gloriæ gratiæ Dei in salute æterna theologorum celebranda; seu ipsa Dei fruitio ad laudem gratiæ per Jesum Christum. Si lumen illud, quod proprium habent irregeniti, in finem hunc salutariter eos dirigere potest, ita ut tandem ejus beneficio illum reapse assequantur, theologos eos

Digitized by Google

esse nemo negabit; sin minùs, ad quemvis alium doctorum hominum ordinem sunt ablegandi. Politicorum præceptorum perceptio non est civilis prudentia, neque statim bonus civis est, qui Platonis libros de Republica et Legibus, aut Ciceronis, accurate evolvit; neque theologus Christianus, qui superficiariam notionem atque terminorum notitiam, nihil discipuli Christi aut veri theologi præter habet; imò turpiter in se incurrunt istiusmodi homunciones, atque in illud philosophi: *εἰ γὰρ*, inquit, *μὴ ὁμολογήσει ὁ λόγος τῷ ἤθει, ἀλλοτρίᾳ γλώττῃ δόξομεν φθέγγεσθαι, ὥσπερ ὁ αὐλός*, Philostrat. in Vit. Crit.

CAPUT V.

Renati qui—Baptizati quo sensu renati—Ob quas rationes veteribus ita dicti—Pontificiorum errores notati—Vere renati nunquam finaliter deficiunt—Omnes baptizati, non vere renati—Non omnis vitæ reformatio, regeneratio—Opus commune Spiritûs Sancti in non-renatis quale—Ministrorum verbi officium—Renatorum descriptio—Omnes homines in peccatis mortui—Quorundam superbia notata—Non-renatorum conditio miserrima—Regenerationis natura generalis et nomina—Auctor Deus ipse, per Spiritum—Ejus gradus—Miserrimi status agnitio—Somnia divinitus immissa ad hominum instructionem, Job. xxxiii. 15, 16—Opera providentiæ, verbum prædicatum, ejusdem finis media—A primo hoc verbi effectu resiliunt plurimi—Opus legis in conversione peccatoris—Et evangelii—Regenerationis natura et ordo—Spiritus Sancti in regenerandis peccatoribus processus varius.

I. SUPERIORE disputatione privilegio atque possessioni renatorum sepimentum posuimus, ne a quopiam fieret alieni inuncatio. At verò quinam sint isti renati, non omnium eadem est sententia. Ex vepreto festinabimus. Qui aquâ baptismali tinguntur, nonnullis sunt renati omnes. Baptismus quidem evangelicus *παλιγγενεσίας* spiritualis symbolum est. Aliquo ideo sensu omnes baptizati renati dici posse videntur; multos renasci palam est. Ex ambiguo vocis usu in veterum plurimorum scriptis, non minima confusio orta est. Baptizatos omnes ubivis pene regenitos pronunciant. Cùm enim et illorum officium esset renasci, et per renovationis *ἐξομολόγησιν* ejus symbolum essent consequuti, quò minùs ita communiter dicerentur, causa nulla erat. Longè enim alius tunc temporis in continuo evangelii progressu, et prolatatione quotidiana, quàm nunc dierum est, erat harum rerum status. Maxima pars hominum, quorum in ecclesia *ἀπογραφὴ* facta est, non nisi post publicam veræ fidei professionem, sinceræ resipiscentiæ confessionem, ac *παλιγγενεσίας* pollicitationem ad baptismum admissa est. Ita Justinus Martyr Apol. ii., inter alios fidelium ad baptismum admissionem exponit. *Ὅσοι*, inquit, *ἂν πεισθῶσι καὶ πιστεύωσιν ἀληθῆ ταῦτα τὰ ὑφ' ἡμῶν διδασκόμενα καὶ λεγόμενα εἶναι καὶ βιοῦν οὕτως δύνασθαι ὑπισχνῶνται, εὔχεσθαί τε καὶ αἰτεῖν νηστεύοντες παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν προημαρτημένων ἄφεσιν διδάσκονται, ἡμῶν συνευχομένων καὶ*

Digitized by Google

συννηστευόντων αὐτοῖς· ἔπειτα ἄγονται ὑφ' ἡμῶν ἔνθα ὕδωρ ἐστί, καὶ τρόπον ἀναγεννήσεως, ὃν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἀνεγεννήθημεν, ἀναγεννῶνται·—"Quicunque persuasi fuerint et crediderint vera esse, quæ a nobis traduntur et dicuntur, ac vivere se ita posse receperunt, orare jejunantes, et petere a Deo priorum peccatorum remissionem docentur, nobis cum illis una orantibus et jejunantibus; deinde eo adducuntur a nobis, ubi aqua est," etc.

II. Nunc verò ubivis pene terrarum infantes baptizamur omnes. Proinde omnium baptismatis participum non eadem prorsus est ratio. Ob solennem istam regenerationis professionem, quam sinceram vereque evangelicam fuisse, probata inter bonos per aliquod tempus,—aliquando plurium annorum spatium,—conversatio, in præceptorum evangelicorum observatione accuratâ posita, ostendit, in baptismi susceptione factam, atque eo symbolo, secundum mentem Christi confirmatam, in renatorum censum plerique baptizati admissi sunt. Inde fideles sancti, illuminati dicti. Ut quis necessariò nasceretur ἄνωθεν, virtute administrationis baptismalis, seu ex opere, ut loquuntur, operato, seriùs invaluit perniciosa opinatio. Errorem autem istum periculosum admodùm, quamvis antiquum, aliis atque aliis, ne perplueret, obtegerunt recentiores apostatæ. Eorum ope, ab hisce initiis ad necessitatem baptismi exterioris absolutam, et obstetrices ministras, ad infantum Limbum deventum est. Sed isti Spiritum dum uni alligatum contendunt, amiserunt omnes. Non ita veteres; in quorum tamen scriptis ea confusio sæpissime occurrit, cui illorum assignatio, quæ renatis solum κατ' ἀλήθειαν competunt, iis, qui κατὰ δόξαν tantùm renati fuêre, originem suam debet. Non uno in loco æquivocationem tollit Augustinus, docetque, plurimos a nobis Dei filios dici ob regenerationis sacramentum, qui revera ex Deo nati non sunt. Ast inde etiam circa apostasiam sanctorum seu renatorum non minor erratio. Eam nihil usi circuitione ubivis pene admittunt. Et quî sane ab iis aliter fieri potuit, quibus solenne erat, omnes ad aquam baptismalem admissos, renatos, sanctos, et fideles vocare. Veros autem Dei filios, Christo unitos, Spiritûs promissionis participes, nunquam finaliter deficere posse, aut Satanæ cedere in possessionem, eosdem docere, ostendimus in præfatione ad librum nostrum, de Perseverantia Sanctorum.[1]

III. An ideo baptizati, hoc est, qui rite, et ad mentem Christi sacramenti initiationis participes facti sunt, ejus solius beneficio, aliquo sensu, scilicet sacramento tenus, renati dici possint, nolo litem meam facere. Omnes verò baptizatos, eo quòd sint baptizati, nisi insuper accesserit ea Spiritus Sancti efficax in corda eorum operatio, quam mox sumus exposituri, reapse salutariter renatos esse, pernegamus. Imò quemquam externæ administrationis vi renasci, adeoque omnes, qui ejus participes fiunt, aut Deum peremptorie astringi

[1] Hujus editionis, vol. xi.—Ed.

Digitized by Google

ad gratiæ vivificantis communicationem per sacramenti dispensationem, illorum videtur esse sententia, quibus absconditum est evangelium. Neque sane dogma perniciosius, aut quod peccatorum animis præsentius venenum propinaret, facilè excogitaret ipse mendaciorum pater. Dum enim miseri homines mortui peccatis sibi adblandiuntur quòd in baptismo renati fuerint, atque in utramque aurem otiose dormiant, necessitatem absolutam et indispensabilem spiritualis totius hominis renovationis susque deque habentes, statum suum miserrimum agnoscere, et ad gratiam Christi vivificantem confugere negligunt, atque ita perniciosissima securitate sopiti, æternùm pereunt. Hîc verò, ut ubivis, miserè fluctuantur pontificii. Baptizatos omnes, ex opere operato, uti aiunt, renatos esse arbitrantur. An verò etiam sancti sunt? vix concedent; quid enim fiet de canonizatione istâ, quâ, quoscunque libitum est, in numerum divorum refert pontifex? At sensu evangelico omnes renati sancti sunt; minime inquiunt? quare? miracula non edunt; at miraculorum operationem regenerationis aut sanctitatis evangelicæ esse τεκμήριον, nemo, nisi qui et hanc et illam, totumque adeò evangelium penitus ignorat, affirmabit unquam.

IV. Neminem itaque mera externi ritus susceptio efficit renatum. Ei si accesserit frugi vitæ institutio, morum in melius commutatio, vitiorum, quæ scandalum pariunt ejuratio, veræ fidei seu doctrinæ orthodoxæ professio, institutorum Christi inter partes, quas quis sequitur, observatio, is saltem, cui hæc adsunt, multorum suffragio renatus habebitur. Ubi sane hæc non sunt, ibi non est regeneratio; nam "qui ex Deo natus est, is opera Dei facit." At omnia hæc esse posse, ubi regeneratio non est, concedet, qui quid sit "renasci," a Deo doctus est. Ut enim fides, quæ sola est sine bonis operibus, neminem unquam coram Deo justificabit; ita bona opera, quæ sine fide fiunt, neminem unquam justificatum esse probabunt. Istiusmodi vitæ anteactæ reformatio, et ad bonam frugem reductio, frequentissima erat apud antiquorum philosophorum scholas. Sic Pythagoras, sic Socrates, sic Plato, Aristoteles, Zeno, Cleanthes, Epictetus, Apollonius plurimos vitiorum spurcitie squallentes, ad virtutis tramitem reduxerunt. Inter eos autem, qui verbo Dei quoquo modo utuntur, quotidianæ sunt istiusmodi morum correctiones, ubi nulla est cordis novi creatio, aut mentis renovatio salutaris. Harum etiam mutationum, vitiorum respectu, quibus renunciant, atque obedientiæ, quam amplectuntur peccatores, varii sunt gradus, eorumque variæ causæ. Eas omnes hîc recensere, nimis esset longum. Datur enim efficax Spiritûs Christi per verbum in corda hominum non-renatorum operatio, quæ regeneratio non est. Mentes eorum imprimis lumine irradiat evangelico. Hinc φωτισθῆναι dicuntur, Heb. vi. 4. Hoc est, dono aliquo speciali intellectum eorum acuit, eique aciem tribuit peculiarem, ad intelligendum volun-

Digitized by Google

tatem Dei in Scripturis revelatam. Hujus luminis virtute conscientias eorum ad officium suum naturale sedulo peragendum, irritat, stimulatque; atque sensu peccati, et ob ea commissa, dolore et pœnitentiâ quâdam afficit; corda pungit, verberat, vitiis secure indormire non sinit, insuper dulcedine verbi, lenique aliquo cœlestium et gaudiorum futurorum gustu et præsagitione evanidâ allicit, ita, ut in multis fiant verbo Dei dicto audientes: etiam in servitutem eos redigit, mortis et gehennæ metum eis incutiens; inde illi angi, torqueri, horrescere, votis se ad obedientiam præstandam alligare, justitiam legis sequi, officia præscripta facere, aliquoties superstitionibus pravis se dedere, omnique modo sollicite liberationem petere. Hæc verò, atque hujusmodi alia, fidi apud nos Dei ministri fuse ad populum enarrant, testimoniis atque exemplis stabiliunt, et plebem Christianam sedulo monent, ne se umbrâ aut larvâ regenerationis decipi patiantur. Ea verò hîc loci ulterius prosequi ad operis instituti rationem non pertinet.

V. Dicamus ideo paucis, proximo in loco, secundùm mensuram χαρίσματος quod accepimus, et lumen illud quantulumcunque, quod ex lumine suo nobis Deus gratiose largiri dignatus erit, quinam sint renati isti, quos solos divinæ hujus sapientiæ capaces esse asserimus. Omnes homines in statu peccati nasci,—hoc est, et justitia naturali destitutos, et naturæ corruptæ vitio infectos, adeoque peccati pœnæ obnoxios, quæ est ira Dei sempiterna,—apertè testatur Spiritus Sanctus. Illius testimoniis evidentissimis, frigidissimarum distinctiuncularum fuco freti, nonnulli refragantur; sed ingrate et inepte. Quos ideo eousque tenet cæcus sui amor,—ex proprii cordis adversùs Deum statûs spiritualis, naturæ legis Dei, et gratiæ evangelicæ profundissimâ ignorantiâ oriundus,—ut negent se, aut vitii naturalis labe pollutos, aut ἀδυναμίας spiritualis, imò et pravitatis laqueis usque adeo teneri, ut nihil boni intelligere, aut velle, aut percipere possint, plane hîc negligendos esse duximus. Vereor autem, ne "quia dicunt, se videre, maneat eorum peccatum;" atque ob peccatum justissima Dei ira tempore constituto patefacienda, Joh. iii. 36, ix. 41. Hypothesi isti de statu omnium hominum naturali miserrimo, innititur omnis theologia evangelica; neque sine illius agnitione, et sensu gravissimo aut intelligi potest aut observari. Quid enim; num sanis opus est medico,—justis resipiscentiâ,—puris sanctificatione,—vivis Spiritu vivificante,—innocentibus satisfactione,—videntibus collyrio,—ad obedientiam debitam præstandam a se ipsis idoneis, salutari Dei gratia vorticordia, atque efficaci potentia,—amicis Dei reconciliatione,—aut benedictis, ut a maledictione liberarentur? Legi nuperrime istiusmodi disputatores, quorum plane misertum est. Ne sinas, Domine Jesu, pro infinita tua misericordia, me, peccatorum πρῶτον maximumque, vel momenti studium in eo ponere, quò probem, me paucioribus nominibus tibi devinctum esse,

Digitized by Google

quàm revera sim, aut quàm ut essem mihi vitâ animâque optabilius est! Quales autem sint in statu naturæ omnes homines ex eis rationibus, quibus irregenitos theologiæ hujus incapaces esse, superiùs probavimus, intelligi potest. Mortui sunt, cæci, stupidi, Dei osores et inimici præfracti, omnis salutaris gratiæ et lucis inanes, Satanæ mancipia, in omne vitium proclives, et a bono omni spirituali maxime alieni. In hoc autem statu quantumvis illorum plurimi ipsi sibi summopere placeant, atque sint in deliciis, Deo tamen placere nolunt, non possunt. Hoc regnum est Satanæ, hæc potestas tenebrarum, unde in regnum Christi gloriosum et admirabilem lucem sunt transferendi, quotquot ex Dei gratia sunt regenerandi. Ea translatio est regeneratio; quæ nova creatio etiam, aut nova creatura, renovatio, resurrectio e mortuis, oculorum apertio, cordis circumcisio, vivificatio, variè scilicet, prout aut Deum operis auctorem, aut hominem ejusdem subjectum respicit, indigitatur. Operis auctor ipse Deus. Inde iterum nasci, et a Deo genitum esse, idem sunt. Opus autem hoc suum Deus perficit per Spiritum et verbum: Ἀναγεγεννημένοι οὐκ ἐκ σπορᾶς φθαρτῆς, ἀλλὰ ἀφθάρτου, διὰ λόγου ζῶντος Θεοῦ, 1 Pet. i. 23; hoc est, Διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἁγίου, Tit. iii. 5; itaque οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ, regenerantur peccatores, Joh. i. 13.

VI. Duæ autem sunt quasi partes conditionis istius miserrimæ, et statûs, in quo nascimur omnes. Est enim in eo miseria ob peccatum admissum, adeoque omnem cum Deo communionem amissam; estque ad bonum omne spirituale ἀδυναμία totalis, ex amissione principii practici,—ad bene et spiritualiter operandum quæ Dei sunt idonei, —nata, quam nexu individuo comitatur ad omne malum propensio habitualis. Hinc totus homo miseria et peccatum, præterea nihil. Duplici huic malo duplex remedium Deus destinans, ex duplici operatione efficaci duplex effectum producit; malorum istorum utrique oppositum. Id qui sit ostendemus. Miseriam naturalem nescire, miseriæ naturalis pars est. Ex eâ ignorantiâ superbia oritur, et φιλαυτία. Se in optimo statu et conditione, saltem non pessimo, vel jam esse, vel esse posse, aut futurum esse, quandoque volet, ipsi sibi somnians naturaliter persuadet omnis peccator; aut hæc omnia pro nihilo reputat. Hîc si quis forte, ut sæpius fit, etiam eis in locis, ubi evangelicæ prædicationi libertas indulta est, de quibus solum procedit præsens disputatio, nactus sit doctorem sui similem, qui disciplinari aliquâ rerum theologicarum scientiâ inflatus, se pro novi testamenti ministro venditat, revera Spiritu Christi atque adeò salutari omni voluntatis Dei et mysterii evangelici ἐπιγνώσει destitutus, is hominis animum ita demulcebit, atque spe salutis æternæ in eo, quo hæret statu, obtinendæ ablatâ in fraudem illiciet, ut omni salutaris renovationis curâ abjectâ, non tantùm in utramque aurem

Digitized by Google

securus dormiet, sed et in alios ferocire, qui salubriora consilia e Dei verbo suggerentes eum ad meliorem frugem reducere vellent, non dubitabit. Hinc doctoribus nonnullis et discipulis eorum in ipsâ hâc luce evangelii regeneratio pene est ludibrio. Atqui peccatorem regenerandum hîc primùm Deus sistit. Ad serium sui, statûsque in quo coram Deo omnium Rectore et Judice justissimo vivit, sensum, animam peccatricem per verbum suum provocat. Hinc prima Dei notitia judicio practico insidet, non sine horrore mortis et pœnæ æternæ metu. Res autem non parvæ molis est, hominem in peccatis mortuum, sui plenum, vitiis mancipatum, æternitatis securum eousque expergefacere, ut serium, in ordine ad judicium ultimum, sui examen instituerat. In modis autem mediisque, quibus in effectu hoc producendo utitur, prodit se liberrima Dei voluntas, et infinita sapientia. Ante verbum scriptis exaratum solenne ei erat justitiæ ac terroris sui testimonia infigere per somnia divinitus immissa. Id nos docet apud Jobum vir sanctus, cap. xxxiii. 15–17, "Per somnium, visionis noctis, in cadendo soporem super homines, per dormitationes super cubile; tunc revelabit aurem hominum, et in vinculo suo obsignabit, ad revocandum hominem ab opere, et ut superbiam a viro tegat, ut prohibeat animam ejus a fovea." Inde Homericum illud,—

—— Καὶ γὰρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν.—Iliad. i. 63.

Eratque peculiare somniorum genus, quæ antiqui ὀνείρους διοπέμπτους vocabant. Οἱ δὲ τοιοῦτοι, inquit Eustathius in Iliad. A., κυρίως εἶχον τὴν τοῦ ὀνείρου κλῆσιν· ὡς τὸ ὄν, ἤτοι τὸ ἀληθές, εἴροντες καὶ λέγοντες· διὸ καὶ ὁμφὴ ὁ τοιοῦτος ὄνειρος ἐλέγετο, διὰ τὸ ὄναρ φαίνειν.

VII. Eundem effectum opera providentiæ externa, quibus Deus aut benignitatem et misericordiam, aut judicia et iram suam exsequitur, producunt. Ita loco prædicto vir sanctus, ver. 19–23, "Corripitur in dolore super cubile suum, et multitudo ossium ejus in dolore, et vita ejus abominatur panem, et anima ejus cibum desiderabilem. Consumetur caro ejus, ut non videatur; et constringentur ossa ejus non videbuntur; et appropinquat foveæ anima ejus, et vita ejus destructoribus. Tunc," etc. Psaltes etiam, Ps. lxxviii. 33, 34, "Consumpsit in vanitate dies eorum, et annos eorum in terrore. Cùm occidit eos, quærebant eum." Similia habet propheta, Esa. xxvi. 10, 11. Hujusmodi enim providentiæ divinæ dispensationes eousque hominum peccatorum animos sæpius afficiunt, quamvis "æs habeant, et triplex circa præcordia ferrum," nequeant se continere, quin seriò coram Deo contremiscant, atque exhorrescant judicium futurum. Plerumque autem verbi Dei prædicati hoc opus est et effectum. Ita nos docet apostolus, 1 Cor. xiv. 24, 25, et propheta, Hos. vi. 5. Eandem vim aut energiam verbi prædicationem comitari quotidie videbimus.

Digitized by Google

VIII. Peccatori curas hasce sub pectore versanti, inter intimas cordis ratiocinationes, utrùm Deum habeat inimicum necne, acris oritur suspicio. "Malum et acerbum quòd in Deum peccaverit," jam tandem intelligere incipit, Jer. ii. 19. Plurimorum ideo peccatorum diuturnâ forsan oblivione obrutorum memoriam redintegrans, occultis conscientiæ morsibus, et molestis cogitationibus implicatur. "Quid feci," inquit, "quid facio, aut denuo sum facturus, quò me vertam nescio? Quid si Deum iratum experirer, atque ita in pœnas inciderem æternas? Quid si spes istæ, quibus hactenus animum ægrotum lactavi, decolarent, et fallaces esse deprehenderentur? Alia haud dubiò mihi vitæ ratio ineunda est, nisi mallem perire." Hæc, inquam, atque hujusmodi verbi divini virtute quasi attoniti imis pectoribus versant peccatores. Eorum autem, qui propriæ conditionis sensu ita varie tanguntur, multi, cæcitatis innatæ res spirituales in proprio earum lumine et splendore adhuc videri prohibentis, concupiscentiæ carnalis, rerum terrarum cupiditatis, tentationum satanicarum, vi, hominumque malorum consortio, victi denuò resiliunt, et in priorem incidunt ἀναισθησίαν. Hinc illorum ad bonam frugem recuperatio difficilis, ac finis sæpenumerò principio pejor, Jer. viii. 9.

IX. Hæc verò Spiritûs Dei adversùs potestatem tenebrarum in cordibus peccatorum prima quasi velitatio est; in destruendis Satanæ operibus, cùm ad fortem armatum ligandum ipse fortior se accingit, primum quasi tentamen. Succedunt hisce validiores, et magis efficaces spiritualis potentiæ egressus. Vagas et instabiles ratiocinationes, quibus se ad examen sui aliquale peragendum excitat cogitabunda anima, adhuc tantùm ostendimus. Tales solent esse primarum admonitionum fructus, quasi expergiscentium motus incerti. Sunt aliæ "sagittæ" Christi "acutæ," Ps. xlv. 5, 6, quas ita cordibus peccatorum infigit, ut eas quantumvis vellent, excutere nequeant. Hisce usus conscientias et mentes hominum sensu peccati, mortis metu, atque horribili futuri judicii præjudicio, pungit, vulnerat, terret. Vid. Actor. xxiv. 25. Etenim naturam, reatum, turpitudinem peccati apud intimos animæ recessus denudans, quinetiam multitudinem peccatorum, quorum ipse sibi conscius peccator, atque innumeras peccatorum circumstantias reatum cumulantes ei in mentem revocans, pœnam mortis ei denunciat, spem evasionis omnem præcidit, atque eum se undique miserrimum ac periturum illico sentire cogit. Jam verò quicquid horridum, tremendum, luctuosum, natura humana concipere potest, id ante oculos peccatori continuò obversatur: Heb. ii. 15, Φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. Hoc autem verbi aut doctrinæ legis speciale effectum est: Rom. vii. 7, Τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνων, εἰ μὴ διὰ νόμου· cognitio enim peccati per legem est; istiusmodi scilicet, unde convictio, seu sensus peccati practicus, oritur; quo Deus rete suum peccatoribus injiciens,

Digitized by Google

descendere eos cogit tanquam cœli volucres, Hos. vii. 12. Postquam enim animam peccatricem naturam et reatum peccati sui seriò perpendere vi verbi sui potenti et efficaci quasi coëgerit, atque ei intellectum præbuerit, quò in legis speculo pravitatem illius et meritum contemplari possit, quod "legis adventui" ascribit apostolus, Rom. vii. 9, atque conscientiam ad officium suum sedulò faciendum expergefecerit; dolore legali, metu, mœstitia, anxietate, aliisque affectibus naturam humanam affligentibus,—iis sæpenumero majoribus, pro quibus exprimendis nomina suppetunt,—ipsa cordis penetralia ita afficit, ut summâ nunquam vacet molestiâ, Actor. ii. 37, Κατενύγησαν τῇ καρδίᾳ. "Quid nunc agam," inquit peccator, "in statu miserrimo a seipso inexpectatò deprehensus? discrucior animi; in pectore consilii nihil quicquam consistit. Deum, quem mihi facilem propitiumque somniatus sum, hostem infensissimum experior; legem etiam, cujus antehac nullam habui rationem, non tantùm sanctam, puramque, sed et igneam potentemque, cujus transgressiones omnes non nisi morte expiandæ sunt, eâque æternâ; horror, tenebræ, dolores inferni me circumdant, excruciant, dilacerant." Ita apostolus ad Rom. vii. 9, Ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ· ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον. Vivum meipsum, sanum, justum, Deo gratum censui, sed adventu legis periit spes illa et excisa est. Hinc liberationis oritur desiderium, et eventûs sollicita exspectatio, desperationi, quàm spei propior, Actor. ii. 37, Τί ποιήσομεν; cap. xvi. 30, Τί με δεῖ ποιεῖν ἵνα σωθῶ; Hîc iterum preces ex imo pectore, lachrymæ et suspiria, officia divina et humana sedulò peracta, justitiam enim coram Deo quovis modo obtinendam statuunt, Rom. ix. 31. Neque tamen cùm hucusque deventum est, opus conversionis ad Deum semper ad umbilicum perducitur. Multi enim voluptatum illecebris iterum illaqueati, totum hoc, quicquid sit operis divini initium, pectoribus excutientes, in vitiorum volutabrum iterum redeunt, æternum perituri, 2 Pet. ii. 20, 21. Nonnullis placet justitia ὡς ἐξ ἔργων νόμου, Rom. ix. 32, atque dum hanc sistere satagunt (quod naturæ vitiatæ crimen et stultitia, in dogma apud plurimos abiit ecclesiasticum) non se submittunt justitiæ Dei, Rom. x. 3. Medios itaque inter cœlum attingendi conatus, eosque sæpe acerrimos, aliquoties horrendos et crudeles, Mich. vi. 6, 7, ad inferos properant. Etenim currant licet ad morsus, et pungentes conscientiæ stimulos, extra solis justitiæ vias currentibus perire necesse est. Eorum, quos Deus ad salutarem Christi cognitionem efficaciter et gratiose perducere velit, alia est ratio. Primò enim sententiam legis adversùs se latam, non tantùm actualium peccatorum, sed et totius conditionis et status naturalis respectu justissimam et æquissimam, ut agnoscant et confiteantur, per Spiritum suum efficit in cordibus eorum potenter operantem, Rom. vii. 12, 13, deinde etiam Deum ipsum legis auctorem ut justificent, Rom. iii. 20, os verò sibi occludant reatûs sensu, ver.

Digitized by Google

19. Omnia igitur a liberrima Dei gratia et beneplacito exspectanda edocti, ab ejus voluntate toti dependere satagunt, neque malorum remedia, quæ anhelant, turbate aut impatienter quærere, Hab. ii. 2–4. Ea animi consternatio, ea spiritûs dejectio, is cordis metus et tremor, ea oris confusio, vultûs ille pudor, ea in se ipsis desperatio, quibus omnibus tantùm non obruuntur, non nisi humilem et submissam de se sententiæ divinæ exspectationem permittunt, Luc. xviii. 13; Ps. cxxx. Hoc tantùm fixum statutumque habere videntur, si Deo eos occidere libuerit, se tamen eum neutiquam deserturos. Jamque indies magis magisque liberationem, gratam misericordiam, justitiam, coram Deo acceptationem anhelat, peccatorum onere laborans, gemens, fatiscens anima. Spiritus ideo Sanctus a Christo promissus, ut peccatoribus in mentem revocet et suggerat, quæ ad consolationem spiritualem pertinent, Joh. xiv. 26. Verbum aliquod evangelicum cordi peccatoris labascentis secreto et efficaciter insinuare identidem incipit; quale quidem illud est, Ps. cxxx. 4, "Tecum est condonatio ipsa, Domine, ut vereare." Reclamat equidem illico conscientia peccatoris, et etiam lex ipsa; utraque eum de condonatione aut veniâ quidquam sperare prohibet; nihil tale apud Deum quemquam peccatorum inventurum, fortiter et continue vociferat. Fieri non potest, inquiunt, ut tantus peccator a Deo sanctissimo, justissimoque veniam consequaris; morere ergo, prout lex jubet: "Stipendium enim peccati mors est," Rom. vi. 23. Hîc verò, cùm ad incitas iterum peccator redactus videtur, is ipse Spiritus, qui usque adhuc legi et conscientiæ ipsius adversùs ipsum suppetias tulit, atque efficaces et potentes eas reddidit ad durum cor ejus et præfractum conterendum, omnemque propriæ justitiæ opinionem excutiendam, μήπως καταποθῇ ex parte stat altera, atque adversùs conscientiæ accusationes et morsus, legis sententiam, et Satanæ tentationes, ipsum jam penè labascentem, imo sæpe victum et manus dantem, variis submissis spei et patientiæ fulcris, firmat, sustentat, stabilit. Cùm enim non, statim ac ad misericordiam divinam se recipere conantur sensu peccatorum atque iræ divinæ onusti, favore et gratiâ se amplecti sentiunt peccatores, sed a Deo potiùs ut indignos procul amandari; ne astu Satanæ,—repulsam istam, quam metuunt, sed sine causa, in rem suam avidissime arripientis,—in desperationis barathrum præcipitarentur, Spiritus Sanctus sensim et imperceptibiliter, per varia media, subsidia generalia administrat. Hîc verò proclamationes, Esa. lv. 1, Joh. vii. 37; declarationes, Joh. iii. 16, Ps. cxxx. 4; exhortationes, Actor. ii. 38; invitationes, Matt. xi. 28, 29, Apoc. xxii. 17; et promissiones evangelicæ locum habent. Eis omnibus in peccatoris "e potestate tenebrarum in admirabilem Christi lucem" translatione utitur Spiritus Sanctus. Tandem autem idem Spiritus Christum ipsum longe forsan ante prædicatum, sed ob cæcitatem mentis, duritiem cordis, amorem peccati aut justitiæ pro-

Digitized by Google

priæ, neglectum, saltem non quâ decet animi submissione in pretio habitum, in promissionibus evangelii ante oculos peccatoribus hisce observari facit. Illum ipsum autem, postquam miseri, perditi, defessi, maledicti, quasi "ex orbis terrarum extremitatibus," Esa. xlv. 22, in altum sublatum conspiciunt, propitiationemque positam esse in illius sanguine, ad declarandam Dei justitiam in remissione peccatorum, Rom. iii. 24, 25; eâque maledictionem factum fuisse, ut benedictio Abrahami fidelis veniret in credentes, Gal. iii. 13, 14; atque Deum in illo placatum, mundumque sibi reconciliantem vident, agnoscunt, eum solum expetunt, eoque ad eum, prout olim mortis rei ad urbes refugii propriè confugiunt. Illum justitiæ Dei ob peccata sua maxima, omnia, abundè satisfecisse, atque in sanguine proprio æternam nactum esse redemptionem credunt, Heb. ix. 12; atque ita a Deo factum esse justitiam et redemptionem omnibus in eum credentibus, 1 Cor. i. 30. Hinc pudor, amor, sui displicentia, humiliatio, propriæ justitiæ renunciatio, resipiscentia oriuntur; Christo autem per fidem accepto unicè, etiam amandum et colendum eum recipiunt, ei fidunt, eique se docendos, regendos, sanctificandos, corrigendos, salvandos, totos deducunt.

X. Interea autem temporis, dum hæc Deum inter et animam peccatricem per verbum transiguntur, ipse pro infinita sua misericordia in Jesu Christo, quando et quomodo vult, modo plane ineffabili sed potenti et efficaci per Spiritum suum sanctissimum, animam priùs in peccatis mortuam novâ vitâ spirituali donat, cordeque novo, cæcos ei oculos aperit, atque in eam totam mirifice splendescit ad præbendum lucem gloriæ suæ in facie Jesu Christi. Hinc totus homo nova creatura efficitur, habilisque et idoneus ad Deo rite obediendum, secundum novi fœderis normam, Jer. xxxii. 39; Ezech. xi. 19, xxxvi. 26; Actor. xxvi. 18; Rom. viii. 2, 11; 2 Cor. iv. 6; Eph. ii. 2–5, iv. 23, 24; 2 Cor. v. 17. Peccator autem, in hunc modum per Dei gratiam, ad vitam reductus et renatus, viribus spiritualibus seu habitu gratiæ infuso instructus, secundum ejus voluntatem, qui omnia operatur in omnibus, Christo jam per Spiritum inhabitantem unitus, se obedientiæ evangelicæ et bonis operibus, ad quæ sedulò præstanda in Christo creatus est, dat consecratque, Joh. xiv. 16, 17; Rom. vi. 2, 6; Eph. ii. 10; Tit. ii. 11, 12; 1 Joh. iii. 3. "Atque ita qui natus est ex Spiritu, spiritus est," Joh. iii. 6. Sed hæc non eodem modo se in omnibus regenerandis habent. Multa etiam sunt in admirando hoc opere, quorum modum nescimus; plurima quæ sentimus, quæ eloqui non possumus: "Ventus flat ubicunque libitum est; ita etiam est qui ex Spiritu natus est." Hunc citiùs, illum seriùs e novi et spiritualis partûs angustiis liberat idem Spiritus. Unum acri dolore tundit, pungit, premit, alium mitiùs tractat, prout ei visum est. Sed de hisce satis.

Digitized by Google

CAPUT VI.

Theologia donorum spiritualium *συμπλοκή*—Dona extraordinaria vel ordinaria—Ordinaria ministerio peculiaria vel communia—Donorum omnium largitor Christus, Ps. lxviii. 19; Actor. ii. 33; Eph. iv. 8—לָקַח et accipere et dare significat—Christus donorum spiritualium auctor per Spiritum, Joh. vii. 39; Actor. xix. 2; Joh. xvi. 14; 1 Cor. xii. 11—Theologia donum spirituale esse probatur, Matt. xiii. 11; Jac. i. 5, 17; 1 Joh. v. 20; 1 Cor. xii. 8; 1 Cor. i. 5; Rom. vi. 17; Eph. i. 17–20—*Χαρισμάτων* spiritualium natura et incrementum—Theologiæ evangelicæ fundamentum, lumen salutare—Ejus per dona superaddita progressus—Theologiæ natura specialis—Ea docenda nobis, quæ docet S. S.—Theologiæ *πολυωνυμία*; ejus opposita—Definitio—Sapientia est, Deut. iv. 6; 1 Cor. ii. 7; 2 Tim. iii. 15; Dan. xii. 3; Ps. xix. 8, 9; Deut. iv. 6; Ps. cxix. 98, 99; Prov. viii., ix.; Col. i. 9, iii. 16—Ejus modi communicandi—Objectum immediatum—Effectum primarium—Mentem Christo reddit conformem, aliud—Scientia voluntatis Dei in S. S. revelatæ—Ea scientia qualis—Novus intellectus—Pietatis praxis, Job. xxviii. 12–23, vel Joh. vii. 17, viii. 31, 32; Col. i. 9, 10; 2 Pet. i. 8, 9—Dissertationis totius *ἀνακεφαλαίωσις*—Coronis.

I. SUBJECTUM theologiæ evangelicæ, mentem hominis per Spiritum Sanctum renatam esse, definimus. Ipsam jam adeamus theologiam. Ea autem *χάρισμα* est *πνευματικόν*, seu potiùs donorum spiritualium *συμπλοκή*. Cùm autem dona ista spiritualia vel extraordinaria sint vel ordinaria, de hisce solùm agendum. Atque illa quidem *δυνάμεις* seu potentiæ quædam spirituales mentis sunt, a Spiritu Sancto ei inditæ, quibus ad rerum spiritualium perceptionem et comprehensionem atque in usus et fines spirituales applicationem habilis et idonea redditur. Eorum verò donorum, quorum in scripturis sacris mentio facta est, ob varios respectus variosque usus, varia est distributio. Illam, cùm ad scopum nostrum non directe pertineat, missam hîc faciamus. Id tantùm annotâsse sufficiat, illorum quædam modo speciali officium ministerii evangelici (cujus fundamentum sunt, Eph. iv. 8, 11; 1 Cor. xii. 7) spectare, alia omnibus fidelibus, cuique pro gradu et mensura sua, communia esse. Potestas dona hæc conferendi exaltationis Domini nostri Jesu Christi ad dextram Patris fructus est et comes; hæreditatis ipsius regalis pars eminentissima. Ita psaltes: Ps. lxviii. 19, "Ascendisti in altitudinem, captivitatem captivam duxisti: לָקַחְתָּ מַתָּנוֹת בָּאָדָם,"—"accepisti dona in homine." Quem locum interpretatur Petrus, Actor. ii. 33, *Τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ Θεοῦ ὑψωθείς, τήν τε ἐπαγγελίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος λαβὼν παρὰ τοῦ πατρὸς, ἐξέχεε τοῦτο ὁ νῦν ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε.* Τοῦτο erat dona illa linguarum et prophetiæ, quorum visu et auditu attoniti fuêre Judæi. Non quidem donorum ipsorum a Christo acceptorum meminit expresse, sed Spiritus promissi, qui ea in omnibus immediate operatur. Paulus verba repetit, Eph. iv. 8, *Ἀναβὰς εἰς ὕψος ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, καὶ ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις.* Recedit autem ab usitatissima vocis

Digitized by Google

לָקַח significatione, ut rem ipsam planiùs exponat. Miror, locum hunc in antiqua versione Græca, quæ LXX. senioribus ascribitur, præteriisse eos, qui id sibi negotii dari putabant, ut testimonia ex Veteri Testamento in Novo citata, eis verbis, quibus usi sunt scriptores θεόπνευστοι in eam insererent; adhuc enim legitur δόματα ἔλαβε, non ἔδωκε δόματα, ut apud apostolum. Cæterum לָקַח aliquoties dare significat, saltem accipere cum animo et proposito dandi: Hos. xiv. 3, וְקַח־טוֹב;—"Accipe bonum;" hoc est, "Da nobis gratiam;" vel ut nostrates sensum reddunt, "Receive us graciously;" hoc est, "Gratiam et favorem nobis largitor." Exod. xxv. 2, "Loquere ad filios Israel וְיִקְחוּ־לִי תְּרוּמָה,"—"ut accipiant mihi oblationem," hoc est, "dent." Inde "verbum accipiendi dare significat cùm accipiunt aliunde, ut dent," inquiunt Hebræorum magistri. Sensum ideo verborum accurate retulit Paulus, adeoque verba ipsa transtulit. Christus spiritualia omnia dona a Patre accepit, ut hominibus daret; Christus ideo donorum omnium spiritualium auctor. Collationis autem hujus Spiritus auctoritate post ascensionem conspicue est instructus. Inde illud evangelistæ: Οὔπω ἦν Πνεῦμα ἅγιον, ὅτι ὁ Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη, Joh. vii. 39;—"Nondum erat Spiritus Sanctus, quia Jesus nondum erat glorificatus;" hoc est, nondum eo modo, de quo loquitur, datus et effusus. Atque hæc erat discipulorum Johannis ignorantia, memorata Act. xix. 2: Ἀλλ', inquiunt, οὐδὲ εἰ Πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν, ἠκούσαμεν. Eductos in ecclesiæ Judaicæ sinu, baptismo Johannes initiatos, ignorâsse, an Spiritus Sanctus revera esset, necne, noli suspicari; Spiritum cognoverunt, tantùm de donis ejus extraordinariis nihil quidquam audiverant. Dona autem hæc ordinaria Christi nomine et loco, Joh. xvi. 14, cui vicariam, ut loquitur Tertullianus, operam navat, quibusvis liberrime distribuit καθὼς βούλεται Spiritus Sanctus, 1 Cor. xii. 11. Ἑκάστῳ δὲ δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον, ver. 7.

II. Donorum horum, uti diximus, theologia quædam est συμπλοκή, in qua, ut in justitia virtutes, omnia insunt: Matt. xiii. 11, Ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· hoc est, vobis datur theologos esse evangelicos. Jac. i. 5, Εἰ δέ τις ὑμῶν λείπεται σοφίας, αἰτείτω παρὰ τοῦ διδόντος Θεοῦ. Eam sapientiam theologiam esse ostendimus, et adhuc probabimus. De qua iterum, ver. 17, Πᾶσα δόσις ἀγαθὴ, καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστι, καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων. 1 Joh. v. 20, Οἴδαμεν, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἥκει, καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινόν. "*Scire autem illum verum*," theologia est, aut fateor, me penitus ignorare, quid sit: 1 Cor. xii. 8, Ὧι μὲν διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας· 1 Cor. i. 5; Rom. vi. 17. Totam rem ante oculos ponit apostolus, ad Eph. i. 17–20. "Deum," inquit, "precor, Ἵνα δώῃ ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ· πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ὑμῶν, εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς, τίς ἐστιν ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς κληρονομίας

Digitized by Google

αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις, καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, τοὺς πιστεύοντας." Utinam quibus in tenebris versantur, ex verbis hisce apostoli, nonnulli discere vellent aut possent.

III. Theologia itaque hæc nostra χάρισμα est πνευματικόν, 1 Cor. ii. 7–9. Cùm autem omnia in omnibus operetur omnipotens ille Dei Spiritus, ut inter donum hoc atque ea, quæ plurima hominibus mere ψυχικοῖς in usus varios distribuit, discrimen statuamus, a Christo mediatore profectum et datum esse ostendimus. Unctio hæc ab illo Sancto est, 1 Joh. ii. 20.

IV. Horum autem donorum est ea ratio, ut immediate in mentibus hominum ab ipso Spiritu Sancto creentur, atque proinde a nemine, proprio marte, utcunque rationis usu polleat, obtineri possint; ut scite olim vir doctus de anima rationali, "Infundendo creantur, et creando infunduntur:" at graduum et incrementorum sunt capacia. Horum respectu, mediorum istorum, quæ ad ea augenda Deus instituit, usus assiduus, non tantùm est adprime utilis, sed et absolutè necessarius. Exemplo sit theologia hæc de qua agimus. Sit itaque principium, fundamentum, et radix illius, in qua omnis natura et vis ejus prolifica continetur, lumen illud salutare, quo mens peccatoris apta et idonea redditur, ad intelligendum ea, quæ sunt Spiritus Dei πνευματικῶς. Lumen hoc nemo mortalium propriis viribus, vel communis cujuscunque adjutorii beneficio, sibi acquirere potest. Deus, qui in prima rerum omnium creatione lucem e tenebris exire jussit, non minore potentiæ suæ infinitæ exercitio et egressu efficaci mentes nostras lumine hoc sanctissimo irradiat, 2 Cor. iv. 6. Postquam autem lumine salutari mens hominis instructa est, secundùm mensuram et naturam aliorum donorum, vel ei superadditorum, vel unâ cum eo communicatorum, et mediorum aliorum efficaciam, et ipsum lumen indies augetur, atque mens clare magis magisque objecta spiritualia percipit et discernit. Atque hinc discamus, quisnam sit verus diligentiæ, studiorum, et scientiarum in addiscenda theologia usus. Quantum lumini spirituali promovendo inserviunt, tantundem, neque quidquam ampliùs, hîc usus habent.

V. Sed naturam specialem theologiæ jam tandem propriùs intueamur. Hîc verò statutum est, quantùm licet Spiritûs Sancti ductum sequi, atque iis verbis uti, quæ docet ἡ ἄνωθεν σοφία. Cùm enim pro maxime comperto habeam, sacram scripturam modo plane diverso ab omnibus ἀνθρωπίνης σοφίας, seu philosophiæ communiter receptæ, regulis, hunc mentis renatæ habitum spiritualem exponere; illiusque expositionis sensum, fidelium intellectui longe magis esse expositum atque perspicuum, quàm sint accuratæ, spinosæ et artificiosæ philosophantium finitiones; neque illum unquam probe, rite et salutariter mentem Spiritus Sancti assequuturum, qui dicta ejus ad Lesbiam notionum testimoniorumque philosophicorum regulam

Digitized by Google

exascianda trahet, ejus [Scripturæ] vestigiis insistere, ejus verbis uti, de sensu eorum philosophico securus constitui.

VI. Primò ideo consideranda venit ejus πολυωνυμία. Pluribus enim nominibus per Spiritum Sanctum theologia indigitatur. Etenim et "sapientia" dicitur, et "prudentia," et "scientia," et "habitus ad discretionem boni et mali," et "doctrina," et "lumen," et "intellectus," et "sermo inhabitans," et "sensus," et "agnitio veritatis," et "Dei timor." Horum plurima diversa apud philosophos significare nemo dubitat; palam etiam est eorum nonnulla de nullâ scientiâ proprie dictâ dici posse. Hisce autem non tantùm objecti scibilis ignorationem opponit Spiritus Sanctus, sed "cæcitatem" etiam, "stultitiam," "vanitatem," et "tenebras mentis," imo et "cordis pravitatem," "peccati amorem," et "mundi hujus amicitiam." Dices forsan, quamvis omnia hæc in generali theologiæ descriptione adhiberi possint, tamen si accurate et proprie loqui velimus, sub uno aliquo habitu eam comprehendi comperiamus. Equidem denominationem aliquam singularem, quæ cæteris generalior, lucem rei ipsius majorem intellectui offert, in naturâ ejus enarrandâ usurpari posse non negarem; dummodo id neutiquam fiat cum cæterarum rejectione, aut ut ipsa ad sensus philosophicos detorqueatur. Nam procul omni dubio, si scientia sit, eaque vel speculativa vel practica proprie dicta, sapientia non est secundùm dogmata philosophorum. Et si sapientia sit, prudentia non est; ἕξις ad discernendum bonum et malum non est; intellectus non est; quæ tamen omnia eam esse, novimus; frustra enim erimus, si in hisce nos accuratè magis philosophari posse, quàm edocti sumus a Spiritu Sancto, arbitremur.

VII. Theologia ideo evangelica, est "donum spirituale mentibus hominum fidelium, seu per gratiam Dei renatorum, a Spiritu Sancto nomine Christi inditum, quo sapientes, prudentes, et intelligentes fiunt, in agnitione mysterii pietatis, seu Dei atque voluntatis ipsius in Christo per evangelium revelatæ; totam animam veritati agnitæ conformem reddens, et ad vitam æternam sapientem, eosque ad obedientiam et cultum Deo in Christo debitum secundùm unicam verbi normam per Spiritum Sanctum præstandum dirigens, ut tandem Deo æternùm fruantur."

VIII. Hominis renati mentem theologiæ hujus subjectum proprium esse, superiùs probavimus. Ostendimus etiam, eam donum esse Spiritus Sancti vice Christi apud homines fungentis. Dono isti peculiare est, quo fideles sapientes reddat in mysterio evangelii, seu Christi, in quo omnes scientiæ et sapientiæ thesauri sunt absconditi. Theologiam ideo sapientiam spiritualem primo in loco esse dicimus, ita eam vocat Scriptura: Deut. iv. 6, הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם; —"Hæc sapientia vestra et intelligentia vestra" (seu prudentia) "est." 1 Cor. ii. 7, Σοφίαν λαλοῦμεν ἐν μυστηρίῳ·—"Sapientiam loqui-

Digitized by Google

mur in mysterio." Et qui eâ instructus est, sapiens dicitur, 2 Tim. iii. 15, "Didicisti *ἱερὰ γράμματα, τὰ δυνάμενά σε σοφίσαι,*"—"sapientem te reddere;" et intelligens; unde מַשְׂכִּילִים," Dan. xii. 3. Et fidele dicitur Dei verbum, מַחְכִּימַת פֶּתִי, "sapientem efficiens simplicem," et מְאִירַת עֵינָיִם, "illuminans oculos," Ps. xix. 8, 9. Eam ob rationem populus Dei, עַם־חָכָם וְנָבוֹן, "populus sapiens et prudens," dicitur, Deut. iv. 6. Ps. cxix. 98, תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶיךָ, inquit Davides; —"Sapientem facies me præceptis tuis." Ver. 99, מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי, —"Præ omnibus docentibus me intelligens sum." Ob hanc, inter alias, causam Christus ipse sapientia dicitur, quia nempe solus homines sapientiâ hâc instituit, Prov. viii. ix. Hocque est, quod intelligit apostolus in solenni illo, quod pro sanctis Colossensibus voto nuncupat: Cap. i. 9, *Οὐ παυόμεθα ὑπὲρ ὑμῶν προσευχόμενοι, καὶ αἰτούμενοι, ἵνα πληρωθῆτε τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ θελήματος αὐτοῦ ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ συνέσει πνευματικῇ.* Atque iterum, cap. iii. 16, *Ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἐνοικείτω ἐν ὑμῖν πλουσίως· ἐν πάσῃ σοφίᾳ.*

IX. Modus autem communicationis huic sapientiæ peculiaris, eam ab omni sapientiâ seculari, et scientiâ systematicâ seu disciplinari plurimùm distare probat. *Ἡμεῖς νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν,* inquit apostolus, 1 Cor. ii. 16; hoc est, novimus, intelligimus. Quî id verò; nempe, inquit, ver. 12, *Οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν,* nempe spiritum mundanæ sapientiæ auctorem; *ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν.* Non nisi per Spiritum Sanctum gratiose nobis indultum sapientiam hanc assequimur, Joh. xvi. 13. Is autem modo plane admirando effectum hoc in nobis producit. Ita nos docet idem apostolus: 2 Cor. iv. 6, *Ὅτι ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ,* etc. Non alia hujus luminis salutaris productionis ratio est, quam olim lucis erat e mediis tenebris in primo rerum omnium conditu. Scientia autem, quæ efficitur, est "gloriæ Dei, in facie Jesu Christi." Ea enim efficacis irradiationis divinæ mentes nostras illuminantis fructus est. Atque iterum idem apostolus, Eph. i. 17, 18, "Det vobis Deus *πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ* (hoc est, Christi) *πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ὑμῶν.*" Nam a Patre hoc donum est per Christum. Datur autem spiritus sapientiæ et revelationis; qui scilicet per revelationem mysterii evangelii sapientes nos reddit, non nudâ *γνώσει,* sed *ἐπιγνώσει* etiam, seu agnitione Christi. Nihil hîc humanum, nihil quod *ἀνθρωπίνην σοφίαν* ullo modo sapit.

X. In hunc modum, sapientes, prudentes, intelligentes fiunt renati, per communicationem spiritus sapientiæ et revelationis, quem mundus recipere non potest.

XI. Hujus autem sapientiæ objectum immediatum, quamvis in superioribus manifeste satis indicatum, paucis etiam seorsim expediamus. Illud generaliter sacra Scriptura vocat *πάντα*: 1 Joh. ii. 20,

Digitized by Google

Ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου, καὶ οἴδατε πάντα· et ver. 27, Χρίσμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων· hoc est, quæ ad Dei cultum, nostram obedientiam, consolationem, et salutem sunt necessaria. Etiam πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, Joh. xvi. 13. Omnem scilicet istam veritatem, quæ pertinet ad regnum Christi spirituale.

XII. Ita sacris Christi initiantur fideles. "Datur" enim eis "nosse mysteria regni cœlorum," Marc. iv. 11. Mysteria seculis antiquis non revelata, Rom. xvi. 25. Λαλοῦμεν, inquit apostolus, σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, 1 Cor. ii. 7; Eph. iii. 9. Et Col. ii. 2, 3, "Ut confirmamini in charitate, καὶ εἰς πάντα πλοῦτον τῆς πληροφορίας τῆς συνέσεως, εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ τοῦ Χριστοῦ· ἐν ᾧ εἰσὶ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι." Fundamentum σύνεσις est, seu intelligentia spiritualis. Ea per gratiam Dei adjunctam sibi habet πληροφορίαν, hæcque parit ἐπίγνωσιν seu veritatis agnitionem practicam; quæ quidem veritas mysterium est Dei, et Patris, et Filii, —hoc est, Dei se nobis Patrem in Filio revelantis: huc enim perducimur per Christi cognitionem, in quo omnes thesauri sapientiæ et scientiæ sunt absconditi; prout fuse ostendimus in libro nostro de "Sanctorum cum Deo Patre, Filio, et Spiritu Sancto Communione."[1] Hæc, inquam, doctrina μυστηριώδης objectum est theologiæ evangelicæ ἰδιώτατον, nempe illa τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, quæ, ut nobis revelet, scrutatur Spiritus, 1 Cor. ii. 10.

XII. Per sapientiam autem hanc, quâ mens renata cognitione evangelici mysterii illustratur, totus homo veritati cœlesti conformis redditur. Hic primus et maxime proprius effectus est hujus theologiæ. Per eam priùs amissa per peccatum Dei imago renovatur denuo. Naturalem theologiam seu ἔμφυτον, materialiter, uti aiunt, consideratam fuisse illam Dei imaginem, ad quam primus homo conditus est, libro primo ostendimus. Eam absolverunt Dei cognitio, cum prompte ei vivendi juxta istius cognitionis normam facultate. Istius imaginis Dei per peccatum obliterationem multis superiùs prosecuti sumus. Renovari in imaginem Christi nos non posse, nisi per Christum confitentur omnes. Ille Dei imago est, 2 Cor. iv. 4; εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, Col. i. 15; ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, Heb. i. 3. Evangelium verò est "imago" Christi, "seu facies" ejus, in qua "resplendet gloria Patris," 2 Cor. iv. 6; seu speculum, in quo Christus ipse (ac proinde gloria Patris), menti renovatæ contemplandus exhibetur, 2 Cor. iii. 18. Per intuitum autem in hanc imaginem, quem per sapientiam hanc habemus, eadem imago in mentes nostras introducitur: Τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν. Et novus homo renovatur εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν, Col. iii. 10. Nempe ea Dei imago, quæ in theologia naturali constitit, atque est deperdita, per hanc ἐπίγνωσιν renovatur, mentes nostras Christo, qui imago Dei est, conformes reddentem.

[1] Vol. ii. auctoris operum ex hac editione.—Ed.

Digitized by Google

Sanctitas etiam, cujus in renovatione hac participes facti sumus, ὁσιότης τῆς ἀληθείας dicitur, Eph. iv. 24, quia a veritate ista procedit, quæ vim suam in mentibus nostris exercens, Christi in eas inducit imaginem. Cùm enim Deo placuerit imaginem suam in Christo, verbo evangelii exprimere, verbum illud in cordibus nostris, quasi vivificatum, fit gratia viva et efficax, atque tota anima in ejus τύπον παραδίδοται, Rom. vi. 17. Hinc oritur ἐπίγνωσις, seu veritatis insitæ agnitio; et ἀσφάλεια, ex reali et præsentissima veritatis efficacia; etiam αἴσθησις, seu sensus et gustus spiritualis ipsarum rerum evangelicarum. Hoc, inquam, theologiæ hujus supernaturalis effectum est primarium, cui producendo si esset impar, loco naturalis istius, quam perdidimus, haud rite fuisset substituta.

XIV. Porro: hujus sapientiæ ope, veritatem objectam, seu mentem Dei in sacris scripturis expositam, salutariter intelligimus. Hinc γνῶσις dicitur, scientia, notitia, cognitio, מְדָע et דַּעַת. Cùm enim intellectum habeant fideles lumine spirituali ad salutarem mysterii evangelici perceptionem elevatum et dispositum, necesse est, ut ipsam doctrinam, quâ mysterium illud continetur, rite intelligant. Hæc est illa "scientia Dei," toties in sacra scriptura celebrata. Qui verò ex hujus vocabuli usu, theologiam hanc nostram scientiam esse secundùm philosophicum ejus vocis usum, contenderet, atque ita quasi in ordinem aliarum scientiarum eam cogeret, erraret utique crassè satis. Alia hîc res agitur, prout abundè probavimus. Etiam, quod a mentis actu, in objecto suo percipiendo scientia dicitur, a principio agendi, et modo, quo in objectum fertur, lumen vocatur. Vocavit nos Deus ex tenebris εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς, 1 Pet. ii. 9. Prout enim tenebræ istæ, ex quibus vocati sumus, non tantùm objectivæ fuêre, seu mera veritatis divinæ nondum revelatæ ignoratio, sed maxime interiores, seu nativa mentis nostræ cæcitas; ita φῶς illud θαυμαστόν, in quod vocamur, non solùm doctrinam evangelicam, sed et lucem istam spiritualem, quâ ad Dei gloriam rite percipiendum idonei efficimur, significat. Illustrat nos φωτισμὸς τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, 2 Cor. iv. 4. Est in se φωτισμός, et mentes nostras αὐγάζει. Misit Spiritus Sanctus Paulum ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς gentium, τοῦ ἐπιστρέψαι ἀπὸ σκότους εἰς φῶς, Actor. xxvi. 18. Ipsa veritas evangelica φῶς est; atque φῶς etiam cum crediturus communicatur, ad aperiendum scilicet eorum oculos, ut lucem istam videant, seu "lumen in lumine Dei," Ps. xxxvi. 9. Lumen autem hoc spirituale ita intellectum ipsum afficit, ut is alius, et novus dicatur, Ps. cxix. 18, 130. Et ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἥκει, καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινόν, 1 Joh. v. 20, quasi scilicet antea præditi non fuimus. Saltem illum mutat eatenus, ut ad officium suum rite præstandum habilis vadat: Διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν, τοῦ συνιέναι τὰς γραφάς, Luc. xxiv. 45; et δῴη σοὶ ὁ Κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσι, ad Timotheum Paulus, 2 Epist. ii. 7; et psaltes, הֲבִינֵנִי,—"Fac me intelligentem, et custodiam legem tuam,"

Digitized by Google

Ps. cxix. 34 et 104. Ob lumen itaque hoc intellectum in actu suo perficiens, scientia illa, quâ πνευματικὰ fideles πνευματικῶς percipiunt, et non solùm ratione veritatis objectæ, abs omni humana scientia immane quantùm distat.

XV. Porro: sapientia hæc, nexu indissolubili affectus cordis spirituales, veritati agnitæ conformes, secum trahit, quia efficit; atque totam animam in communione cum Deo per Christum colendâ, atque obedientiâ secundùm fœdus gratiæ sedulò præstandâ prudentes theologos facit, dirigitque. Is enim demum sapiens est in mysterio evangelii, qui Dei consilium, amorem, gratiam, ita in et per Christum intelligit, secundum revelationem eorundem in verbo factam, ut eorum gustu spirituali et ineffabili affectus, se totum Deo in obedientiâ fidei dedat. In hac verò pietatis praxi, seu obedientia fœderali, sine qua nudum nomen est, seu potiùs umbra quædam et larva sapientiæ, quicquid sub eo nomine celebratur, consistit omne theologiæ hujus vitale exercitium. Hinc non tantùm ἐπίγνωσις ἀληθείας τῆς κατ' εὐσέβειαν nuncupatur, ad Tit. i. 1; sed et pietas, cultus, et timor Dei; quibus actus ejus vitales omnes consistunt. Insignis est ille Jobi locus dignusque, qui in memoria perpetua habeatur: Cap. xxviii. 12–23, "Sapientia unde inveniretur? et ubinam locus intelligentiæ? Non novit mortalis æstimationem ejus; neque invenitur in terra viventium. Abyssus dicit, Non est in me: et mare dicit, Non penes me. Non potest dari aurum asservatum pro ea, neque appendi argentum in pretium ejus. Non potest taxari insigni auro Ophirio, sardio pretioso, aut sapphiro. Non potest ullus æstimare eam auro aut nitidissimâ gemmâ; nec permutationem ejus vasa auri purgatissimi. Sandastri aut unionis nulla fiat mentio; nam acquisitio sapientiæ præit carbunculis. Non potest quisquam æstimare eam topazio Æthiopico, insigni auro puro taxari non potest. Illa igitur sapientia unde adveniret? et ubinam esset locus intelligentiæ? Cùm occulta sit ab oculis omnis viventis, etiam a volatili cœli abscondita. Perditio et mors dicunt, Auribus nostris audivimus famam ejus. Solus Deus intelligit viam ejus, et ipse scit locum ejus." Ver. 28, "*Dixit vero homini, En timor Domini est sapientia; et recedere a malo intelligentia.*" De loco, natura, ortu, et operationibus sapientiæ, disquisitionem instituit vir sanctus satis anxiam. Pretiosam eam esse, prorsusque inæstimabilem uno ore confitentur omnia Dei opera; rogata autem, in se sitam non esse, testantur palàm. Quamvis enim eorum naturæ et operationum peritissimus et scientissimus quisquam evaderet, non eo tamen veram illam sapientiam assequeretur. Ne autem inter salebras perpetuò fluctuaretur in hujus sapientiæ disquisitione miser homo, atque postquam se "pullum onagri" probaverit, cap. xi. 12, æternùm periret, ipse Deus ejus gratiose misertus, locum et naturam veræ istius sapientiæ ei ostendit, "et dixit homini, Timor Domini sapientia, et re-

Digitized by Google

cedere a malo intelligentia;" hoc est, in ipso Dei timore et vera sanctitate sapientia hæc consistit; hoc opus ejus proprium, hæc vita ejus animaque est. Prudentia, inquam, est, seu intelligentia hominem totum dirigens in Dei timore et pietatis praxi: "Principium sapientiæ timor Domini," Ps. cxi. 10. Etiam et in eo incrementa sua ponit: Ps. xxv. 14, "Secretum Domini cum timentibus eum, et pactum suum eis notificabit." Et Joh. vii. 17, Ἐάν τις θέλῃ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖν, γνώσεται περὶ τῆς διδαχῆς, πότερον ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν. Eo ideo nexu indissolubili inter se hæc cohærent, ut sapientia illa primò nos dirigat ad voluntatem Dei faciendam, seu ei obediendum spiritu et veritate, ex ea autem pietatis praxi evangelica, indies ipsa promoveatur et augeatur. Hinc si quis lumen illud spirituale, de quo diximus, non acceperit, vel acceptum non diligentissime mediorum usu assiduo, quæ Deus instituit, excitaverit, aut excitatum, omnium officiorum evangelicorum praxi quotidianâ, atque a malo recessione in omni sanctitate non exercuerit, is procul omni dubio frustra erit in exspectatione progressûs in hujus theologiæ studio, aut sibi utilis, aut Deo grati. Ea vis est promissi evangelici: Joh. viii. 31, 32, Ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ἀληθῶς μαθηταί μου ἐστέ· καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς. Nexum autem hunc inter sapientiam, et pietatis omnimodæ praxin, atque vim theologiæ in omnem obedientiam evangelicam animas nostras dirigentem, quæ prudentia nostra spiritualis est, mire ostendit apostolus Paulus, Epist. ad Col. i. 9, 10: Οὐ παυόμεθα, inquit, ὑπὲρ ὑμῶν προσευχόμενοι, καὶ αἰτούμενοι ἵνα πληρωθῆτε, τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ συνέσει πνευματικῇ· περιπατῆσαι ὑμᾶς ἀξίως τοῦ Κυρίου εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν, ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καρποφοροῦντες καὶ αὐξανόμενοι εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ. Ut impleantur voluntatis Dei agnitione, seu theologiâ evangelicâ, sancti Colossenses, orat apostolus. Ea nostra est sapientia seu intelligentia spiritualis. Illa verò se in praxi obedientiali omnimoda exserit. Proinde petit apostolus, ut eâ impleantur fideles, non ipsius scientiæ gratiâ, vel ut rerum spiritualium cognitione se oblectent, sed ut coram Deo digne ambulent, ad omne beneplacitum, fructum ferentes in omni opere bono. Ea enim est natura, illud sapientiæ hujus ingenium, ut illa omnia efficaciter operetur in iis qui ejus participes fiunt. Quid verò perinde fiet? eâ ipsâ ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ, cujus virtute et beneficio se ad pietatem exercendam comparârunt, aucti erunt et promoti. Ita se mutuò fovent, promovent, augent, roborant, sapientia et pietas. Beatus itaque Petrus, postquam virtutes evangelicas, quorum exercitio vires suas vita spiritualis exserit, longo ordine recensuisset, addit: Ταῦτα ὑμῖν ὑπάρχοντα καὶ πλεονάζοντα, οὐκ ἀργοὺς οὐδὲ ἀκάρπους καθίστησιν εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπίγνωσιν· nempe, quia isti et genuini fructus sunt cognitionis Domini nostri Jesu Christi, usque adeo, ut ubi desint, quicquid prætenditur, cognitio Christi revera

Digitized by Google

nulla est. Ita enim apostolus, Ὧι γὰρ μὴ πάρεστι ταῦτα, τυφλός ἐστι, μυωπάζων, 2 Pet. i. 8, 9.

XVI. Disputationem absolvat totius brevis indicatura. Veritatem in sacra scriptura revelatam, ut renati ad suam gloriam, propriamque salutem percipiant, intelligantque, curat Deus et efficit. Eum in finem, lumen salutare mentibus illorum per Spiritum Sanctum infundit. Ejus luminis beneficio potentes et idonei fiunt ad intelligendum πνευματικὰ πνευματικῶς. Absque eo frustra erit omnis labor, omneque studium in acquirenda theologia evangelica positum. Lumine hoc spirituali instructos dono sapientiæ insuper cumulat, seu sapientes reddit per spiritum revelationis in mysterio Dei Patris et Christi, omnisque veritatis salutaris cognitione. Veritatis autem amplexu, corda eorum spiritualiter dilatantur, atque nova mentibus in actibus suis accedit amplitudo, quâ arbitrii libertatem consistere aiunt scholasticorum non infimi. Per varia autem media, variosque gradus, unicuique sapientiâ hâc instructo patefit veritas objectiva seu doctrina evangelica, quantùm opus est ad obedientiam ejus et consolationem promovendam. Illa veritatis perceptio, Dei est et voluntatis ipsius in sacrâ scripturâ deprædicata scientia. Ea autem neutiquam totam theologiam absolvit, prout quibusdam placet, sed est mentis sapientiâ evangelicâ instructæ circa objectum proprium operatio. Hinc tota anima veritati cognitæ est conformis; ita, ut id ipsum, quod veritas est in verbo, gratia sit in corde. Ad obedientiam autem evangelicam perpetuò stimulat, et in ejusdem exercitio mentem dirigit, hæc sapientia; qui finis ejus est proximus. Quatenus id facit, prudentia nostra est, et intelligentia. De fine ultimo non opus est ut agamus. Quæ ad eum pertinent, aliunde nota sunt. Graduum verò capax est hæc sapientia. Isti partim ipsum lumen spirituale, quod pro arbitrio suo Spiritus Sanctus variè largitur, respiciunt; partim objectum revelatum, seu doctrinam evangelicam. Cùm enim veritas divina varie, prout infinitæ Dei sapientiæ placuerit, in sacris scripturis tradatur, pro uniuscujusque captu spirituali, atque mediorum usu diligente, quæ apta sunt ad variorum doctrinam evangelicam revelandi modorum investigationem promovendam, respectu graduum non potest non esse varia ejus scientia; ita tamen, ut omnis qualiscunque in ea proventus, ei, qui dat nobis augeri in gratia et in cognitione Domini nostri Jesu Christi, ascribi debeat.

CAPUT VII.

Ad normam theologiæ evangelicæ, novæ ecclesiæ fundatio—Prima ejus fundationis regula; membra ejus sancta—Ecclesiæ Judaicæ sanctitas typica; Christianæ, vera—Johannis prædicatio, regenerationem exigens—Etiam ipsius Christi—Atque apostolorum—Ecclesiæ evangelicæ sanctitas probata—Secunda, Catho-

Digitized by Google

lica constituitur—Ejus Catholicismus quid—Tertia, Ecclesiarum particularium ad cultum institutum celebrandum institutio; earum natura—Quarta, Cultus novæ ecclesiæ spiritualis—Quinta, Unicum verbum scriptum, fidei, cultus, et obedientiæ regula—Sexta, Præsentia Christi per Spiritum.

I. THEOLOGIAM divinitus revelatam, ecclesiæ quovis seculo, ad cultum Dei solennem celebrandum, instituendæ normam fuisse et radicem, varios gradus modosque revelationis supernaturalis enarrantes, ostendimus. Vidimus etiam quemadmodum ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, per Filium suum unigenitum, qui semper est in sinu Patris, omnia consilii sui mysteria, de gloria sua in peccatorum salute demonstranda, atque cultu celebrando, exposuerit. Indicavimus porro generalem revelationis istius perfectissimæ naturam, quatenus illa cum hominibus per Spiritum Sanctum communicatur. Ad ejus normam, novam ecclesiam in consummationem usque secuh duraturam instituit et erexit Dominus noster Jesus Christus. Illius statum et conditionem, quatenus ab iis, quæ ante exposita sunt, dependere videantur, ut paucis enarremus, instituti nostri ratio postulat. Dicam autem breviùs, quàm res tanta dici debet; partim, quia id non jam agimus, ut directè et datâ operâ ecclesiæ evangelicæ naturam perpendamus; partim, quia ex antedictis, eis, quæ dicenda restant, lumen perspicue satis fenerabitur; partim, quia ad alias curas, Deo ita gratiose disponente, vocamur.

II. Primò, itaque, ut ex solis renatis constet ecclesia evangelica, postulat hæc theologia. Ipse fundamentum ejus Jesus Christus "vivus lapis" non nisi "vivos lapides" sibi imponendos, et in domum spiritualem ædificandos admittit, 1 Pet. ii. 4. Nemo mortalium alia ratione discipulus ejus unquam evadet. Theologiam autem, quam ipse nos edocuit, idem exigere pluribus probavimus. Addamus adhuc alia rationum momenta. Populum Judaicum, in statum ecclesiasticum vocatum, totum sanctum purumque pronunciavit ipse Deus: עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ, Deut. vii. 6, xiv. 2, xxvi. 19;—"Populus sanctus Jehovæ Deo tuo." Prout autem instituta omnia ecclesiæ isti οἰκεῖα, typica fuêre, et spiritualium μελλόντων ἀγαθῶν umbra, ita sanctitas ista, quam toti populo Deus ascribit, non nisi ὁσιότητος illius τῆς ἀληθείας, quam toti ecclesiæ suæ Dominus Jesus per Spiritum Sanctum largiturus esset, erat quædam præfiguratio. Illorum omnia δικαιώματα σαρκός instituta tantùm fuisse μέχρι καιροῦ διορθώσεως, ante probavimus. In finem ideo abolendorum prospiciens Spiritus Sanctus, ubivis pene locorum Veteris Testamenti, perennem futuræ ecclesiæ statum describit. Nihil autem in omnibus de eo statu prædictionibus aut frequentiùs occurrit, aut solenniùs enarratur, quàm hæc membrorum ecclesiæ illius sanctitas vera et salutaris. Vid. Ps. ii. 6, xxiv. 3, 4, xlv. 13, lxviii. 13; Esa. xi. 8–10, xxxv. 8, liv. 11–14, lx. 21; Ezech. xlvii. 9; Zach. xiv. 20, 21; Mal. iv. 1, 2.

Digitized by Google

III. Cùm autem jam appropinquaverit regnum cœlorum, Johannes, qui missus est ad parandam viam Domini, veram resipiscentiam, hoc est, renascentiam seu veram vitæ sanctimoniam, ad introitum in regnum Dei, seu statum ecclesiæ evangelicum obtinendum, necessariam prorsus esse, exserte pronunciavit, Matt. iii. 2. Porro: Cùm plurimi externis privilegiis, quibus virtute carnalis propagationis e stirpe Abrahamica in ecclesia Judaica gaudebant, se efferebant, planissime denunciat nequicquam eis illa profutura, ad partem aliquam in regno Christi obtinendam, nisi serió resipiscerent, ver. 9, 10. Hinc terribilem admodum ecclesiæ Judaicæ tantopere exoptatum illum Messiæ adventum fore olim denunciârunt prophetæ; quia scilicet omnes veram resipiscentiam, sanctitatem, et pietatem non assecutos, penitus ab ecclesiæ finibus esset exterminaturus, Mal. iii. 1–5, iv. 1–4. Idem docet Johannes, Matt. iii. 10. Christus, quidem, cum ministerio suo ecclesiæ novæ fundamenta posuit, ad se invitavit peccatores omnes. At verò ut neminem ad se venire potuisse, nisi a Patre suo tractus esset docuerit, Joh. vi. 44; ita nisi veram resipiscentiam professum, neminem in ovile suum recipit. Imò non tantùm negat, quemquam ad ecclesiam suam pertinere, cujus justitia non excesserit justitiam Pharisæorum et scribarum, Matt. v. 20; hoc est, rigidissimam religionis veræ professionem, exactissimamque pietatis μόρφωσιν, vel suum discipulum esse posse, qui non se ipsum abnegaverit, Matt. x. 38, xvi. 24; Luc. ix. 23; atque alia fecerit id genus plurima; sed illud etiam tanquam totius ecclesiæ suæ fundamentum et normam firmissimam initio prædicationis suæ palàm enunciat, neminem scilicet, nisi renatus fuerit, vel introire, vel videre posse regnum illud Dei, quod ipse jam tum erigebat, Joh. iii. 3, 5.

IV. Exacto ministerio præparatorio, ecclesiæ visibiliter colligendæ, et a mundo separandæ opus, ab ipso Christo apostolis, evangelistis, et discipulis aliis, cuique pro virili commissum est. Illi quos qualesve in ovile Christi coëgerint, ipsi ubivis docent. Renati fuêre, vocati vocatione sancta et efficaci, pii, fideles, sancti, abluti, justificati, a mundo malisque omnibus separati, filii Dei, Spiritu Sancto instructi et uncti, Christo conformes, vivi lapides, bonis operibus dediti, atque ad imaginem Dei renovati, Actor. ii. 41, 42, 47, iv. 32, viii. 37, x. 47, xiii. 48, xvi. 14, 15, xix. 18, 19; Rom. i. 7, xii. 1, 2; 1 Cor. i. 2, 9, 30, xvi. 1; 2 Cor. i. 1, viii. 5; Eph. i. 1, 2, 13, ii. 5, 9, 10; Phil. i. 1, 6, 7; Col. i. 2–5; 1 Thess. i. 1–10; 2 Tim. iii. 5; Heb. iii. 6; 1 Pet. i. 2–5, ii. 4, 5; 2 Pet. i. 1–4; 1 Joh. ii. 20, 27; Jud. 1. Profanos autem, incredulos, inobedientes, mysterii evangelici ignaros, hypocritas, mundo conformes, bonorum osores, atque id genus alios omnes, procul ab ecclesiæ finibus ubivis arcent. Fateor, quidem, hæc non in cœlis, et ad judicium Dei καρδιογνώστου, sed inter homines acta fuisse. Quamvis ideo summa cura adhibita fuerit, ut oves solum Christi quique ei dicto essent audientes in sanctum ejus ovile ad-

Digitized by Google

mitterentur, irrepserunt tamen multi hypocritæ, qui postea vel fœdâ apostasiâ ecclesiæ statum turbarunt, vel vitiosâ permansione polluerunt.

V. Secundò, Ut ecclesiæ quoad externam conditionem catholica sit, requirit hæc theologia. Non ampliùs ecclesia uni regioni, terræ, genti, familiæ, nationi arctanda est; sed per omnes mundi plagas, linguas omnes, tribus, familias, gentes, populos, per omnes hominum conditiones, hujus theologiæ virtute fines ejus dilatandi erant. Non jam ampliùs urbs aliqua, non mons, non locus ullus aut sedes, non templum ullum, privilegio præ cæteris aliis ullis, cultûs, præsentiæ, aut benedictionis divinæ gaudeat. Scisso templi velo, rupto pariete intergerino, dimotis terræ sanctæ limitibus, et in solis occasum ab ortu ejus extensis, loca omnia, gentesque omnes, nullo discrimine Deo habentur. Non magis ei placent Hierosolyma, non Roma, non Constantinopolis, non Londinum, non Oxonium, quàm abjectissima quæque in ultima barbarie villa, ubi cultus evangelicus rite celebratur, et per Spiritum Christi receditur ab iniquitate. Nulla est in toto Veteri Testamento prædicationis umbra, nulla vel in Novo levicula indicatio prælationis sedis, loci, urbis cujuscunque præ aliis. Quæ in contrarium dicuntur, ubivis exstant testimonia. Cùm olim quidem Deo placuerit locum unum aliis omnibus præferre, atque cultus sui sedem peculiarem constituere, non tantùm ubivis ejus mentionem honorificam inculcavit, sed et sui cultoribus omnibus sub exterminationis e populi sui censu pœna, in eo cultum suum solennem celebrare præcepit. Post evangelium revelatum, de istiusmodi locis uno pluribusve altum silentium. De Roma nihil, nisi quod in quibusdam libris fœdissima ejus a Christo defectio mirè prædicetur. "Ubicunque" jam "duo, tresve, in nomine Christi congregantur, in illorum medio ipse est." Nemo ampliùs fideles ejicere potest ex Christi hæreditate, cùm omnes terræ fines ei in possessionem cesserint. Vi, fraude, tyrannide, mundi, Satanæ, in loca deserta, solitudines vastissimas, fines terræ pellantur, exsulent ultra anni solisque vias, ubi ubi sint, æque sanctus est, cui indormiunt pulvis, æque sancti conventus, ac Romæ, Londini, Oxonii futuri essent. Pecorum caulæ, rusticorum horrea, ferarum antra, rupium vertices, speluncæ et cavernæ terræ, in quibus duo vel tres, pluresve fideles Christi servi necesse habent ad cultum sibi a Domino suo præscriptum celebrandum convenire, non minùs Deo grata sunt, quàm ædificia illa, quibus ineptissimè renitente toto theologiæ evangelicæ genio, cultum Dei solennem alligare vellent nonnulli.

VI. Tertiò, Ut cultus evangelicus visibiliter, solenniter, ad Dei gloriam, fidelium ædificationem in fide et charitate mutuâ, ac consolationem ubivis terrarum perageretur, discipulis suis omnibus, ac regni subditis in mandatis dedit, in theologia hac Dominus Jesus, ut a mundo separati, amoris autem fraterni vinculo inter se uniti, in

Digitized by Google

cœtus particulares (quibus suo nomine, qui præessent, designarent, et eligerent), se congregarent. Etenim populum suum in die potentiæ suæ omnimode voluntarium esse voluit. Prout ideo ecclesiæ suæ catholicæ fines et terminos constituerit, voluntates electi populi per gratiæ efficaciam imperio suo subditas, ut eousque scilicet se illa extenderet, quo populus voluntarius se ei submittere paratus esset; ita particularibus hisce cœtibus, quibus solus cultus evangelicus ab ipso institutus rite peragi potest, non alios fines constituit, præter fidelium voluntates, in eos ipsos se congregantium.

VII. Ut una familia, una urbs, oppidum unum, aut pagus unus, una gens, unus populus, unum regnum, una esset ecclesia, nunquam nusquam Christus docuit. Sed constitutionis ecclesiæ particularis evangelicæ, fons est fidelium Christi discipulorum voluntaria obedientia; ejus solâ auctoritate freti in societatem ab ipso constitutam coëunt. Ipse enim, uti diximus, instituit, ut fideles omnes ubivis terrarum se in istiusmodi cœtus congregarent; in quibus cultui evangelico vacarent secundùm ipsius præscriptum; disciplinam ab eo institutam excercerent; cœtûs totius conservationem et proventum, fideliumque multiplicationem sedulò procurarent; illis, qui ex ejus præscripto cœtibus præessent, secundùm canones ecclesiasticos in evangelio latos subessent; consiliis, precibus, eleemosynis, communione spirituali sibi mutuò opitularentur; veritatem palàm annunciarent; odorem suavem evangelii spargerent; mundum denique vitæ sanctimoniâ, bonorum operum studio, pacis et charitatis inter se summâ observantiâ, convincerent et judicarent. Ei dicto obedientes fideles olim istiusmodi cœtus ubivis terrarum constituerunt, atque ad consummationem usque seculi sunt constituturi.

VIII. Quartò, Cultum istum religiosum, quem in cœtibus illis celebrari voluerit Dominus Jesus, plane spiritualem esse, docet hæc theologia. Splendorem omnem externum, seu carnalem ornatum omnem, utcunque gloria aspectabili præfulgentem, ceremoniis paucissimis, iisque simplicibus in sui cultum nove adscitis, missum fecit Christus. Vid. Joh. iv. 23; 2 Cor. iii. 6–11; Heb. ix. 1–12. Quousque autem Deo placuerit, eis rebus in cultu suo uti, quæ ornatu visibili et carnali gloriosa fuerunt, ipse omnia expresse ad minimum usque apicem prolixe et accurate præscripsit. Non potuit ideo Dominus Jesus expresse magis ornatum mundanum omnem, et ceremonias omnes, eas præter quas ipse expresse instituit, ab ullo loco in cultu suo occupando ejicere, quàm silentio suo in tota hac theologia fecit. Cultui addidit etiam disciplinam obedientiæ evangelicæ conservatricem, spiritualem et spiritualiter administrandam; de qua nos alibi.[1]

IX. Quintò, Ut omnia in ecclesiis suis ad voluntatem Dei rite peragerentur, theologiam hanc evangelicam, in scripta suo jussu re-

[1] Vol. xvi. operum hujus editionis.—Ed.

Digitized by Google

latam, hoc est, verbum suum, unicam fidei, obedientiæ et cultus omnis normam et regulam esse voluit; atque ita non magis ipsum se, quàm verbum suum in ecclesiis unicum. Quicquid in iis ultra ejus fit præscriptum, fit absque ejus imperio, Matt. xxviii. 18–20.

X. Sexto, Cœtibus hisce in nomine suo congregatis, præsentiam suam per Spiritum Sanctum ad consummationem usque seculi gratiose promisit, Matt. xxviii. 20; Joh. xiv. 15, 16, xvi. 7. Illum itaque unum, quem votis omnibus fideles a Patre petere jussit, Luc. xi. 13, in toto cultu evangelico omnia esse voluit. Vid. Luc. xii. 10; Joh. iii. 5, 6, 8, iv. 24; Rom. vii. 6, viii. 1, 2, 9, 13, 26, xv. 30; 1 Cor. ii. 4, xii. 13; 2 Cor. iii. 8; Gal. v. 16, 25; Eph. ii. 18, iv. 3, v. 18, vi. 17, 18; Phil. i. 19, ii. 1; 1 Thess. v. 19. Atque ita discipulos suos Dominus Jesus, theologiâ hâc institutos, se atque Patrem suum per Spiritum glorificaturos in mundum emisit.

CAPUT VIII.

Ecclesiæ Christianæ apostasia—Perennitatis ecclesiæ evangelicæ causæ—Ecclesiarum particularium defectio—Ejus prædictiones—Ἔνστασις Romanæ ecclesiæ—A primo ecclesiæ fundandæ principio theologico defectio.

I. DOMINUM nostrum Jesum Christum sapientissime ecclesiam suam instituisse, sicut eum decuit, qui via, vita, et veritas est, et apud omnes in confesso est, et nos paucis probavimus. Ecclesiam illam ad finem usque seculi duraturam, et ipse promisit, et postulat regni ratio, quo est a Patre donatus. Cùm enim fidei semel per Dei Filium sanctis traditæ nihil unquam addendum foret, atque omnis ecclesiæ status a theologiâ revelatâ dependeat, impossibile plane est, ut in eâ novatio fieret, illarum quas superiùs recensuimus similis; aut, cùm sit ipsa regnum Christi visibile, ut prorsus evanesceret. Verùm cùm catholica sit ecclesia evangelica, neque loco, sedi, familiæ, aut genti alligata, non necesse est, ut hic vel ille cœtus, in hoc aut illo loco collectus et vocatus, perennaretur. Abunde enim sufficit ad ecclesiæ catholicæ in terris conservationem, quod alicubi veri Dei in Jesu Christo per Spiritum Sanctum cultores semper exstiterint. Omnem verò cœtum, qui abs aliquo loco particulari, ubi congregatur, ecclesia particularis dicitur, temporis progressu deficere posse, docet Scriptura; defecisse, eventus. Testatur enim Spiritus Sanctus, nonnullas ecclesias paucis post vocationem primam annis eatenus a fide, charitate, et puritate descivisse, ut nisi citissime resipiscerent, Christus declaraverit, se eas penitus deserturum, Apoc. iii. 1–4, 16–20. Etiam generalem quandam nomen Christi profitentium a jugo ipsius et theologiæ evangelicæ normâ defectionem, quæ vivis adhuc apostolorum nonnullis radices aliquas egerat, futuram idem prædixit Spiritus, 2 Thess. ii. 3, 7, 8. Defectionis istius ortum, progressum,

Digitized by Google

effectus teterrimos, atque exitum pluribus exponit in Apocalypsi Johannes. Quamvis autem pleræque aliæ, si non omnes ubivis ecclesiæ per totum terrarum orbem, criminis hujus communione implicatæ fuerint, maxima tamen illa hypocritarum, et idololatrarum turba, quæ per gentes varias diffusa, Romana ecclesia dici amat, usque adeò aliis omnibus palmam nequitiæ præripuit, et prædictiones omnes in se unam transtulit, ut ea demum sola digna sit, quæ in totalis defectionis a theologiæ evangelicæ regulâ, exemplum adducatur. Cùm autem plurimi viri docti in id operis incubuerint, ut ortum, progressum, variosque gradus istius defectionis, cujus culpam et reatum in se admisit ecclesia Romana, investigarent, cumque illorum fidei et diligentiæ, vix restat, quod addi possit, mihi sufficiet principia et fontes totius execrabilis apostasiæ, unde particularia omnia errorum et superstitionum monstra, ex quibus constat, sensim emanârunt, paucis detegere. Id verò eo libentiùs agam, quia ecclesias plurimas per Dei gratiam e reatu et labe defectionis istius, quibus per aliquot secula implicitæ fuerunt, liberatas, vix dum cautas satis et vigilantes, ne denuò in ejusdem fœdissimæ apostasiæ causas, occasiones, et fontes incidant, videre mihi videor. Eâdem ideo viâ, quam antea emensi sumus, hîc iteranda est. Omnem omnium seculorum ecclesiarum apostasiam sitam fuisse ostendimus in illorum principiorum theologicorum neglectu et desertione, quæ ei theologiæ ampliationi, cui innitebatur earum institutio, peculiaria fuerunt seu propria. Exposuimus etiam capite superiori, quænam illa fuerunt theologiæ evangelicæ capita, quæ ecclesiæ ædificandæ præstituit Dominus noster Jesus Christus. Horum oblivio, neglectus, contemptus, ortum et progressum ecclesiarum defectioni dederunt olim, utinam adhuc non darent. Id ordine docebimus.

II. Constitutio ecclesiæ, quòd scilicet ex renatis, et *δικαιοσύνην, καὶ ὁσιότητα τῆς ἀληθείας* inculpate profitentibus constare debeat, primi fundamenti in hac nostra theologia locum occupat. Ex principii hujus neglectu, "prima mali labes," saltem, quæ defectionis momentum secum traxit, ecclesiis adhæsit. Cùm enim ex una parte illorum, qui ecclesiis Christi nomine præfuerunt interfuisse visum fuerit, ut plurimi in eas admitterentur, neque ex altera defuerint seculares illecebræ, quæ multos nullo pene sensu rerum spiritualium et cœlestium tactos, ad professionem nominis Christiani suscipiendam allicerent, spretâ solenni hâc Christi institutione, homines profani, superstitiosi, carnales, superbi, avari, luxuriosi, catervatim in illas irruerunt. Testis sit Augustinus, lib. de Catech. Rud. cap. ii. "Sunt," inquit, "qui volunt esse Christiani, ut aut promereantur homines, a quibus temporalia commoda exspectant; aut quia offendere nolunt, quos timent; ad tempus eos portat ecclesia."

III. Hinc autem doctrina ecclesiæ de fide præsertim et renascentiâ paulatim corrupta, sanctimoniæ splendor et gloria amissa, sepa-

Digitized by Google

ratio a mundo neglecta, superstitiosissimæ observationes in usum plebis Christianæ introductæ, ac disciplina in jurisdictionis cujusdam secularis imaginem sensim depravata erat. Postquam enim hypocritarum turba, atque aliorum, qui renati non erant, multitudine sua ecclesiam quasi obruisset; doctrinam evangelii spiritualem, quò esset ad illorum statum et conditionem accommodata e quibus constitit, in philosophicam quandam sapientiam mutare, vel placuit, vel libuit ecclesiæ doctoribus. Inde fides, recta de Deo opinio seu persuasio evasit: renascentia externus baptismi ritus; sanctimoniæ autem gloria, in eis cœtibus, quorum pars maxima vel ei infeste adversata est, vel saltem satis fuit animo abs ea alieno, nullis artibus, nullo prætextuum fuco, præservari potuit. Cùm autem totus pene mundus variis rationibus adductus religionis Christianæ professionem suscepisset, atque instituta Christi pene omnia contaminâsset fœde, quî potuit abs eo separatio institui sine schismatis ab ipsa ecclesia suspicione. Porro; disciplinam a Christo institutam plane spiritualem fuisse ostendimus. Ut illa vim et efficaciam suam in homines obtineret, requiritur, ut illi ipsi, erga quos excercenda est, sint itidem spirituales. Cùm ergo hypocritæ et homines carnales Spiritu destituti ecclesias occupâssent, quos inter mitissima illa et spiritualis Jesu Christi disciplina finem sibi propositam assequi neutiquam potuerit; spretâ eâ et neglectâ, umbrâ solùm ejus retentâ, irrepsit istiusmodi regimen seculare in ecclesias, quo hypocritæ isti, seu pravi et facinorosi homines aliquatenus coercerentur. Etiam ex impurâ illâ, quæ, ex principii istius contemptu, ecclesias turba oppressit, plurimi fuerunt superstitionibus Judaicis et ethnicis penitissime imbuti, per quos tandem totus pene Hellenismus observationibus Judaicis quibusdam interpolatus, in ecclesiam introductus est. Inde enim, angelorum, hominum defunctorum, et imaginum cultus, purgatorium, virgines moniales, sacerdotes, ipsum missæ sacrificium, templorum consecratio, festorum observatio (ut oscilla divis oblata, quæ olim diti, luminum in aris accensionem Saturninam, faces in februis, priùs sacris deorum majorum, deinde virginis festo gestatas, hilaria matri Deûm veris initio celebrata, atque alia innumera omittam), antiquæ superstitionis germina in religione Christiana pullularunt. Horum nonnullis recensitis, addit Baronius, Not. in Martyrol. Rom. Feb. 2: "Itidem in multis aliis Gentilium institutis contigit, ut superstitionis eorum usus sacris ritibus expiatus, ac sacrosanctus redditus, in Dei ecclesiam laudabiliter introductus sit." Aperte itaque fatetur vir doctissimus, superstitionem ethnicam in ecclesiam admissam esse; quamvis censores Belgici in indice suo expurgatorio deleri jubeant verba illa Polydori Virgilii ex lib. v. de Invent. Rer. cap. i.: "Hac in re quempiam verecunde scrupulosum fortassis dicturum, se plane nescire, utrùm priscorum religionem, an potiùs superstitionem æmulentur;" quibus idem cum Baronio sta-

Digitized by Google

tuit. Processu autem temporis, non sine fœdâ sacrorum Christi institutorum conspurcatione, ecclesiarum præfecti omnem gentium colluviem in eas admiserunt. Exemplo sit per Augustinum monachum Anglorum ad baptismalem aquam admissio, quam ex antiquo ejus ætatis fragmento in Britanniâ suâ refert Camdenus: "Augustinus in una Dominicæ nativitatis die, qua universa Anglorum gloria perpetuo celebratur, plusquam decem millia virorum, præter innumerabilem multitudinem feminarum et parvulorum vitali baptismate regeneravit. Quæ verò sacrorum, aliorumve sacerdotum ordinum copia ad tantum populum abluendum suffecerit? Benedicto itaque fluvio anglicè Swalâ nuncupato" (fluvius est in Comitatu Eboracensi) "jubet summus pontifex per præcones et magistros binos confidenter ingredi, et in trino Deitatis nomine alium ab alio vicissim baptizari. Sicque omnes renati, non minori miraculo, quàm quondam populus Israel divisum mare itemque Jordanem retro conversum transierat in alteram ripam." Beda hæc ad Paulinum refert.

IV. Quisquis fuerit, quin egregium defectionis a theologiæ evangelicæ principiis specimen ediderit, nulli dubium esse potest. Ex impia autem hac mistura, quæ primæ post ingressum peccati defectionis ecclesiasticæ fons erat et origo, Gen. vi. 1, 2, 4, quæque etiam, postquam Deus pluribus in locis, ut ab ea sibi caveret, populum Israeliticum gravissimè admonuisset, Exod. xxiii. 32, xxxiv. 12–14; Deut. vii. 2–5; ei etiam apostasiæ initium exstitit, Judic. ii. 1–3, primam pene labem et vitium contraxit ecclesia Christiana.

V. Secundò, Secundum principium theologiæ evangelicæ peculiare, quod ecclesiæ novæ institutionem respicit, catholicismum ejus astruit. In defectione ab istius principii norma secundum sui gradum posuit apostasia fatalis. Cùm enim veterum Christianorum plurimi, principium hoc vel perperam intelligerent, vel fœde negligerent, nescio quæ opinionum monstra inde enata sunt. Sedium apostolicarum fictio ei primum vulnus inflixit. Postquam enim nonnullorum interfuerit, ut ecclesia hæc vel illa, urbe aliqua celebri congregata, aliis ecclesiis anteferretur, illico ratiunculæ excogitatæ fuerunt, quarum in sacris scripturis altissimum est silentium, nescio quæ privilegia secularia huic aut illi loco assignantes. Militarunt autem ratiocinationes illæ omnes directe adversùs ecclesiæ evangelicæ catholicismum. Cùm itaque apostoli omnes in mandatis a Christo accepissent, ut quantum in ipsis esset, omnibus gentibus evangelium annuntiarent, quod etiam pro virili præstituerunt, sedulò nullibi diu consistentes, ita ut unus Paulus cursu nondum peracto "ab Hierosolymis et circumjacentibus regionibus, usque ad Illyricum evangelium prædicaverit," Rom. xv. 19, statim tamen pene abs illorum obitu, increbuit rumor, eos, hîc, illîc fixisse suas sedes. Hîc itaque Petrus sedem suam, illic Johannes aut Jacobus

Digitized by Google

thronum suum habuisse dicebatur. Ex rumore illo falsissimo loca illa in pretio haberi, ac super alia omnia privilegiis nescio quibus instructa esse censeri inceperunt. Post lites autem varias, pudendis hisce mendaciis innixas, et contentiones inter ecclesiarum præfectos ἀρχὴν et primatum inter fratres nefarie adversus expressum Domini Jesu mandatum ambientes, typhum secularem, et ambitionem Satanicam in ecclesiam admissa, extulit se tandem, qui ecclesiæ catholicismum plane pessundedit, Papatus Romanus. Ex eo enim tempore, una urbs, imò unus homo, et nomen, et dignitatem omnem ecclesiæ sibi arrogavit; et, quod insaniæ caput est, particularem istam ecclesiam, cui papa modo plane seculari præest, loco catholicæ illius venditârunt unius istius hominis assentatores. Quæ assertio naturam ecclesiæ catholicæ negat, et evertit. Atque hæc immanis apostasiæ, cujus reatu totus pene orbis Christianus se astrinxit, causa erat secunda.

VI. Tertiò, Cultûs sui solennis visibiliter excercendi, cœtus particulares fidelium sponte se in eos congregantium, sedes, Christus constituit. Verùm cum catholicæ, particularium etiam ecclesiarum naturam everterunt apostatæ. Ecclesiâ enim catholicâ intra limites et cancellos ei neutiquam divinitus præscriptos coarctatâ; ecclesias particulares eousque dilatârunt, ut nequaquam idoneæ essent officiis illis præstandis, quibus peragendis a Christo sunt destinatæ. Cùm enim Christiani nominis professio, urbes, regiones, gentes totas, sæpissime festinanter nimis occupâsset, in politicæ istius unionis et constitutionis formam, quam illarum quæque habuit, successit ejus loci aut gentis ecclesia. Imperium unum, regnum unum, respublica una ubivis in ecclesiam unam migravit. Hinc etiam necessariò secuta est istiusmodi ecclesiæ dispositio, quæ antea in statu politico locum obtinuit. Exemplo sit ecclesia Romana, quæ cùm particularis fuerit, voluerit autem esse catholica, modum particularis et naturam excedens, catholicæ autem non assequuta, totam amisit ecclesiæ naturam, ut nec particularis sit neque catholica. Ea, inquam, ecclesia, postquam limites sibi a Christo præstitutos transiliisset, atque statuisset omnes ubivis Romani imperii subditos, qui evangelium amplexi essent, ad se, suamque curam, et regimen pertinere, cùm ipsa scilicet esset ecclesia Romana, sensim in ipsius imperii imaginem transformata, cum institutione Christi nihil ampliùs habuit commune. Particularibus in gentibus idem accidisse, notum est.

VII. Quartò, Cultus religiosi in ecclesiis celebrandi gloriam internam esse, et spiritualem, proximo in loco docet theologia evangelica. Cultui divino θεῖόν τι inesse, et gloriam, communis omnium hominum est præsumptio. Nemini itaque ea cultus religiosi observantia placere potest, in qua gloriam aut nitorem perspicere nequit. Spiritualem autem gloriam cultûs spiritualis nemo percipit, nisi ipse

Digitized by Google

sit itidem spiritualis. Postquam ideo non-renatorum turba in ecclesiam, quæ sedes est cultûs evangelici, ubivis irrepsisset, quæ spiritualem ejus gloriam percipere non poterat, neque dulcedine ejus perfundi, id sibi negotii dari statuit, ut istiusmodi ceremonias splendidas excogitaret, quæ cultum, cui incubuit, nitidum et gloriosum redderent.

VIII. Quamvis enim pulchritudinem inenarrabilem, gloriam præcellentem, et splendorem omni splendori externo longe antecellentem, habeant instituta evangelica, apud illos, qui in eorum observantia communionem cum Deo Patre et Filio per Spiritum Sanctum suavissimam obtinent; eis tamen omnibus, qui, cùm carnales sint, externa tantùm sapiunt, nihil omnino gloriæ aut splendoris habere videntur. Hinc in omnem superstitionem profusi hypocritæ, quò scilicet defectum in cultu supplerent, qui in eorum mentibus solum locum habet, sub specioso pulchritudinis, ornatûs, ordinis, et gloriæ prætextu, novos ritus, novas ceremonias, sine fine modove excogitare sategerunt; donec non tantùm totus ecclesiæ cultus in vanam, superstitiosam, theatricalem rituum carnalium farraginem conversus sit, sed in idololatriâ nefariâ desierit. Eidem vitio sui ruinam debuit disciplina evangelica. Cùm enim spiritualem ejus virtutem hypocritæ neque senserint, neque curarent, neque quomodo in sui similes efficaciam ullam exsereret percipere potuerint, potestatem plane secularem, mediis carnalibus exercitam illius loco introducendam statuerunt. Hinc exhortationes, admonitiones, correptiones fraternæ, privatæ, atque a totâ ecclesiâ, summâ cum lenitate, charitate, pace in Spiritu Sancto adhibitæ, in nescio quas jurisdictiones, curias, citationes, mulctas, lites, tumultus, strepitus, tyrannide et ambitione omnia refertissima, donec nihil sincerum, sanctum, spirituale, fraternum, evangelicum, in tota disciplina ecclesiastica relictum sit, evaserunt.

IX. Quintò, Defectionem a plenitudine scripturarum, cujus culpæ se alligarunt antiquæ ecclesiæ, cùm res ex multorum scriptis satis nota sit, memorare haud opus est. Paucis agam. Cùm multum ponderis et momenti in eis rebus nonnulli posuerint, quarum in sacris Scripturis nulla mentio facta est, quasque ob eam rationem locum nullum in Dei cultu, aut ecclesiis Christi, occupare debere persuasum habere potuerint, illico ad traditiones, seu ad ea, quæ per rumores incertissimos antecessores suos observâsse audiverant, se contulerunt. Prout autem indies crevit illarum rerum, quæ a Christo in sacris Scripturis institutæ non sunt, reverentia, cùm ambitioni quorundam, et commodis secularibus, nec non externo cultûs religiosi splendori apprime inservirent, quotidie vilescere Scriptura, traditiones autem, et nescio quæ ecclesiæ auctoritas, in pretio magis magisque haberi cœpit. Præsentius venenum ecclesiæ antiquus serpens nunquam propinavit. Abjectâ enim stabili, fixâ, infallibili

Digitized by Google

verbi Dei auctoritate et regula, non habuerunt, quò se tutò reciperent Christiani nominis professores, donec præcipites se dederunt in omnium errorum, hæresium, et idololatriæ barathrum.

X. Sextò, Accessit ad hæc omnia Spiritûs Sanctissimi, quem ecclesiis suis Christus promisit, immanis contemptus. Perennandi ad consummationem usque seculi ecclesiam suam curam Christus suscepit. In eum finem verbo scripto utitur atque Spiritus Sancti præsentiâ et gratiâ. Quæ ad fidem, obedientiam, et cultum ecclesiæ omnem pertinent, luculenter revelat et proponit verbum. Ut verbo illo rite utantur fideles ad ecclesiæ vocationem, ædificationem, consolationem, totumque denique opus ministerii, χαρίσματα sua continuè largitur et distribuit Spiritus. In eum finem, uti ostendimus, a Christo est promissus. Cùm autem verbi pertæsi, atque institutionum Christi, vel propria ἐνρήματα vel πατροπαράδοτα in cultu Dei amplecti et sequi in animum induxerant Christiani nominis professores, etiam ipsum Spiritum et promissum Christi de missione ejus paulatim pro nihilo reputarunt. Aliis enim perennandi ecclesiam, cultu ἀγράφῳ utentem, mediis excogitatis, per successivum scilicet potestatis ministerialis fluxum, scientias, et doctrinam secularem, illico viluit omnis Spiritus Sancti auctoritas, et exspectatio. Spreto autem Dei verbo, Spiritu Christi neglecto, cultu ἀγράφῳ introducto, cui præstando donis gratiâve Spiritûs nihil opus esset, non habuit, quò procederet apostasia.

XI. Hisce omnibus addi potest doctrinæ evangelicæ cum philosophia seculari mistura, quam, quoniam vereor ne sentibus ejus et vepreto adhuc hæreamus, singulari digressione excutiendam duxi.

DIGRESSIO

DE PHILOSOPHIÆ CUM THEOLOGIA MISTURA.

I. Apostolus Paulus Epistolæ ad Colossenses capite secundo gravissime fideles admonet, ut caveant "ne quis eos per philosophiam spoliaret." Interpretes plerique omnes sentiunt, non usum philosophiæ, sed abusum eo loci perstringere apostolum. At verò utrum philosophiæ cum theologia mistura ad *usum* ejus pertineat, an ad *abusum* potius, non eadem omnium est sententia. Etenim certissimum est, non defuisse quovis seculo homines pios et eruditos, qui apostolicæ hujus institutionis reverentiâ ducti, omnem *illius usum* in rebus divinis absolutè rejecerint. Communium notionum naturalium, bonum inter et malum, honestum et turpe, discriminantium, excitationem et promotionem, cum operum Dei, creationis et providentiæ, contemplatione, et indagatione solerti, prudenti, assiduâ, ut eo incendantur hominum mentes ad obedientiam Deo debitam sancte

Digitized by Google

præstandam, neque Paulus, neque quisquam alius illius vestigia premens, condemnavit unquam. Cùm verò imperfectæ sint notiones istæ, atque plurimùm corruptæ, et mens humana in operum Dei consideratione misere cæspitet, ut ad Lydium sacræ Scripturæ lapidem, quidquid scientiæ ex iis oriri videatur, exploretur necesse est.

II. Finem hîc omnis scientiæ primarium, nempe Deo vivendi, solum consideramus; de nudis speculationibus, quibus exercet se innata mentis humanæ curiósitas, quæque intellectum rationalem in ordine ad Deum non dirigunt, neque perficiunt, parum soliciti. Præterea ostendimus, quod, nisi alium locum in Dei cognitione occupent *κοιναὶ* istæ de bono et malo *ἔννοιαι*, et operum naturæ et providentiæ contemplatio, quàm qui in primo hominum statu iis assignatus erat, frustra omnino fore studium omne in iis promovendis positum. Sed hæc illa non sunt, de quibus hîc loci agimus. Philosophia, quæ nunc ubivis obtinet, prout a multis seculis ab hominibus veri Dei illiusque voluntatis penitissime ignaris exculta fuerit, plane alia res est. Ejus usus in theologia, hoc est, principiorum, notionum, hypothesium, quæ docet, cum doctrinâ evangelii mistura; quâ medii, et methodi, termini, quos intellectui humano circa objecta naturalia versato ancillans excogitavit, seu quibus potiùs in ea expolienda pro arbitrio suo usi sunt homines quidam propriâ opinione acuti et *θεωρητικοί*, in doctrinæ istius enarratione, declaratione, expositione, et prædicatione adhibendis, in quæstionem vocatur. Qualem in ea quæstione viri docti olim sensum habuerint, quidque etiamnum aliqui sentiant, paucorum testimoniis ostendi potest. "Sunt," inquit Clemens Alexand. lib. i. Strom., "qui philosophiam cum maximo malo, et ad hominum perniciem venisse in vitam existimant, ut quæ profecta sit a maligno aliquo inventore." Tertullianus, de Præscript. ad Hæret. "Hæreses," inquit, "a philosophia subornantur; inde Æones, formæ, et nescio quæ Trinitas hominum apud Valentinum; Platonicus fuerat: inde Marcionis Deus melior, de tranquillitate; a Stoicis venerat: et ubi anima interire dicatur, ab Epicureis observatur: et ut carnis restitutio negetur, de una omnium philosophorum schola sumitur. Quid ergo Athenis et Hierosolymis? quid academiæ et ecclesiæ? quid hæreticis et Christianis? nostra institutio de porticu Solomonis est; nobis curiositate non opus est post Jesum Christum; nec inquisitione post evangelium: cùm credimus, nihil desideramus ultra credere: hoc enim prius credimus, non esse, quod ultra credere debemus." Et Justinus Martyr ad Græc.: *Ἐπειδήπερ ἱκανῶς ἐκ τῶν προειρημένων τὰ τῶν φιλοσόφων ὑμῶν ἐλήλεγκται πράγματα πάσης ἀγνοίας καὶ ἀπάτης φανέντα πλήρη.* Philosophos vocat idem Tertullianus, "hæreticorum patriarchas," atque eadem pene Jerem. [?] lib. ii. cap. xxxvii.

III. Sed testimonia coacervare instituti nostri non est. Non defuisse viros magnos, sanctosque, qui adversùs hujus atque præteritorum aliquot seculorum opinionem et praxim, suffragium tulerunt,

Digitized by Google

sat erit indicâsse. Quid ipse in causa hac sentiam, brevi dicam; breviùs forsan, quàm res tanta dici debeat, cùm ob multas rationes anhelans in finem operis præceps ruat oratio.

IV. In doctrina scripturarum duo consideranda veniunt; primò, ipsa veritas divina; deinde, enarrationis seu expositionis istius veritatis modus. Quænam sit veritatis ipsius natura, utque nihil commune cum vulgata philosophia habeat, antea ostendimus. Modus, quo e sacrario mentis divinæ in iis veritas ista traditur et exponitur, perpendendus restat. Eum verò varium esse, et πολυποίκιλον, nôrunt omnes, qui Dei voluntatem in verbo suo revelatum nôsse curant. Necesse est confiteri, nullibi pene regulas et methodos istas, quas in doctrina seu scientia ulla systematice docenda usurpandas jubent rationes omnes logicæ, in iis observatas esse. Prout igitur doctrina ipsa, quæ fidem et obedientiam peccatorum respicit, ex pura puta revelatione emanavit, e sinu scilicet Patris per unicum Jesum Christum egressa, ita modus illam enarrandi seu exponendi per Spiritum Sanctum, ὕψει quodam divino singulari gaudens, alîus plane abs eo generis est, eique satis dissonus, qui rebus, et scientiis mere humanis docendis aptus forsan est et idoneus; qui saltem ita plurimis videtur. Hoc nos docet apostolus: 1 Cor. ii. 4–7, Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως· ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ. Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις· σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου, τῶν καταργουμένων· ἀλλὰ λαλοῦμεν σοφίαν Θεοῦ ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην. Quem locum superiùs enarratum inveniat lector. Consulat etiam, Eph. i. 8, 9, 17–19; Col. i. 27, 28, ii. 2, 8, 9.

V. Cùm itaque hæc fuerit veritatis evangelicæ, atque ejus in sacris Scripturis expositionis ratio, duo esse inter alia videntur, veritati ipsi satis incommoda, quæ in eam e vulgata philosophia irrepserunt. Hinc enim primò prodiit veritatis spiritualis varie et ποικίλως ἐν ἀποδείξει πνεύματος revelatæ, in ordinem systematicum, et seriem τεχνικῶς methodicam dispositio ista seu compactio, quæ in scholis et ecclesiis ubivis obtinet. Consortio, inquam, philosophiæ vulgatæ cum theologia inauspicato inito, ortum suum debent systemata pene omnia theologica, loci communes, atque id genus propositionum credibilium farragines aliæ. Deinde sub accuratioris doctrinæ prætextu, veritatis divinæ articuli, seu propositiones credibiles e Scripturis collectæ et excerptæ, atque in formulas istas digestæ, terminis et notionibus philosophicis mistæ, enarrantur. Ex hisce duobus theologia quædam philosophica oritur (quæ in aliquorum scriptis ad theologiam propiùs, in aliorum ad philosophiam accedit), quâ doctrina evangelica a sublimitate sua spirituali dejicitur, et amplitudinem suam cœlestem amittit. Istiusmodi est theologia, quam doctorum hominum plurimi in qualibet Christianorum secta docent et profi-

Digitized by Google

tentur. Hinc fit, ut nullus sit veritatis evangelicæ articulus, quamvis in se planus, obvius et intellectui fidelium expositus, cujus etiam vim et efficaciam spiritualem experiuntur sancti omnes, qui communionem cum Deo in Christo colunt, quin, si a viro aliquo philosophice docto accurate et ἀκριζῶς enarrandus suscipiatur, illico iis terminis, notionibus, rationumque momentis, seu minutiis potiùs, ita præpeditur, ut frustra illum intelligere vel capere, nisi esset peripatetice eruditus, ipse Paulus apostolus contenderet.

VI. Hanc disputandi subtilitatem inter antiquos philosophos, unde factum fuerit ut veritatem nemo percipere potuerit, meritò olim risit Lucianus in Menippo [Νεκυομαντίᾳ] 4; postquam incertissimas eorum sententias salse exagitâsset, addit, Καὶ τὸ πάντων δεινῶν ἀτοπώτατον, ὅτι περὶ τῶν ἐναντιωτατων ἕκαστος αὐτῶν λέγων, σφόδρα νικῶντας καὶ πιθανοὺς λόγους ἐπορίζετο, ὥστε μήτε τῷ θερμὸν τὸ αὐτὸ πραγμα λέγοντι, μήτε τῷ ψυχρὸν, ἀντιλέγειν ἔχειν, καὶ ταῦτα, εἰδότα σαφῶς, ὡς οὐκ ἄν ποτε θερμόν τι εἴη καὶ ψυχρὸν ἐν ταὐτῷ χρόνῳ·—" Et quod absurdorum omnium maxime fuit absurdum, de contrariis unusquisque quum diceret, invincibiles admodum rationes ac persuasibiles afferebat; ut nec ei, qui calidum et frigidum idem prorsus esse contenderet, contra quicquam hiscere potuerim; atque id, quum tamen manifestè cognoscerem, fieri nunquam posse, ut eadem res calida simul frigidaque sit." Mali ideo hujus ortum et progressum paulò altiùs repetere placet.

VII. Cùm primum evangelium in mundo prædicatum fuit, ejus professores id sibi negotii dari arbitrati sunt, ut fide, et charitate illius virtutes annunciarent, qui illos ex tenebris vocasset et in mirificam suam lucem transtulisset. Divitiarum gratiæ divinæ, quâ justificati fuerunt per sanguinem Christi, et ab ira ventura liberati, celebratio, amoris ineffabilis Jesu Mediatoris in opere redemptionis admiratio et contemplatio, exempli illius in omni sancta obedientia et vitæ sanctimonia imitatio assidua, quâque ope Spiritus Sancti πλουσίως effusi ei indies conformes magis redderentur, mutua inter se dilectio, bonorum operum inter homines utilium studium, cultûs Dei in spiritu et veritate secundùm normam evangelii, et institutionum Jesu Christi simplicitatem observantia, illorum religionem, et in religione colenda studium operam et rationem absolverunt. Spiritu Dei ductis, et verbo fretis magna agere et pati ad voluntatem Christi sapientia erat, vita, et religio. Neque unquam destituebantur gaudiis aut consolationibus spiritualibus et ineffabilibus, statui et conditioni, in qua erant, necessariis. Haud multum verò temporis ab initio prædicationis evangelicæ effluxerat, cùm impii homines, et διεφθαρμένοι τὸν νοῦν, illius impulsu, qui in mentes hominum tenebris spiritualibus obsessas dominatur, veritatem cœlestem varie torquere et pervertere inceperint. Cùm enim ipsi carnales fuerint, atque idcirco fieri non potuit, quin spiritualia iis essent stultitia, in secularem quandam sapientiam doctrinam evangelii perver-

Digitized by Google

tere sunt conati. Hinc Christum ipsum nonnulli umbram, phantasma, ideam, merum hominem, hominem spiritualem deificatum, etiam solem esse somniârunt; fidem verò nudam rerum spiritualium notitiam, aut scientiam, vel etiam perfectionis fanaticæ opinationem vanam. Atque hæc illi quidem fingebant, neque "Patrem neque Filium cognoscentes." Etenim istiusmodi hominibus cùm spiritualia πνευματικῶς intelligere non possint, animis suis morem gerere sensus philosophicos sacris literis affigendo, solenne est. Virus hoc, vivis adhuc apostolis, saltem eorum nonnullis, paulatim serpere cœpisse testatur ipsa sacra pagina, cui suffragatur illorum temporum historiarum quod superest. Illorum autem auctoritati impar, in primo illo adversùs veritatem insultu illico succubuit Satanas. Sublato autem sacro apostolorum et evangelistarum choro, corrumpendi veritatem evangelicam, iterum opus aggressus est, non sine successu. Quod scilicet in oppugnatione nunquam potuit, in defensione veritatis sensim obtinuit. Etenim postquam hominum ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου infallibiliter φερομένων generatio in terris esse desiisset, in manus virorum omni seculari sapientiâ instructissimorum pervenit veritatis patrocinium. Horum erant Clemens, Origenes, Tertullianus, aliique innumeri. Istis, cùm iis armis, quæ carnalia non sunt, verbo scilicet, et Spiritu Christi adversùs veritatis hostes uti non sufficeret, placuit etiam rationibus aggredi e doctrina seculari petitis. Cùmque viderint hæreticos, quos vocârunt (cùm planè philosophi fuerint Christianum nomen mentiti), aliorsum, quàm oportuit expressa sacræ Scripturæ verba trahentes, novis vocabulis in expositione veritatis excogitatis, è dolorum et fallaciarum latebris eos extrahere tentârunt.

VIII. Accidit autem temporis progressu, ut argumenta ista philosophica, quæ in veritatis defensione viri docti usurpaverant, atque termini et vocabula, quibus hunc vel illum veritatis divinæ articulum enunciaverant, pro necessariis religionis Jesu Christi partibus essent habita. Adhuc autem nulla fidei confessio methodica in ecclesiam irrepserat, illius credendorum compendii præter aliquam partem, quod vulgò symbolum apostolorum nuncupatur. Systema, aut corpus theologicum, seu catechismum methodice dispositum, et philosophice ornatum, nullum adhuc fideles admiserant. Sacra Scriptura sola norma erat controversias dirimendi, et docendi populum; tantùm vanâ traditionum opinatione, abs ejus instructionis Spiritûs, qui credentibus in illum finem per Jesum Christum promissus est, exspectatione nimis fuerunt abducti. Indies autem inter viros doctos crevit philosophica, seu sapientiam secularem, cum theologicis miscendi prurigo. Præsertim ruere in perniciem istam, postquam donis spiritualibus destituti, aut illis haud satis fisi, præter doctrinam secularem nihil habuerint, quo inter amicos eminerent, aut opprimerent adversarios. Nullum non seculum malo huic, revera fundi ecclesiastici calamitati, notabile aliquod incrementum dedit. Dum itaque

Digitized by Google

nova vocabula, et loquendi phrases aliqui excogitaverint, alii argutias, et philosophice arguendi modos adhibuerint, fuerintque, qui nodos nexusque dialecticos, quibus veritatis adversarios stringerent, invenerint, plurimique verba, quibus Spiritus Sanctus in exponenda veritate supernaturali utitur, in sensum ἐξωτικόν et philosophicum detorserint, sanctissima et spiritualis doctrina Jesu Christi sapientiâ seculari varie corrupta est et penè amissa.

IX. Non aliter vir doctissimus Apollinarius in schisma prolapsus est, et notam severiorem ecclesiæ, quàm, cùm esset disputator acerrimus, nimium in veritatis defensione subtilitatibus philosophicis indulgendo; prout refert Acacius Berœæ episcopus, Epistolâ ad Cyrillum Alexandrinum, quæ actis concilii Ephesini inseritur. Τί γὰρ, inquit, ὤνησεν Ἀπολλινάριος ὁ Λαοδικεὺς εἷς ὢν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὁ μέγας ἀγωνιστὴς ὁ ὑπὲρ τῆς ὀρθῆς πίστεως κραταιῶς πρὸς τοὺς ἐχθροὺς μαχεσάμενος (hinc prima mali labes) θαρσήσας ἑαυτοῦ τῇ σοφίᾳ; ἐθελήσας παρεισαγάγειν ἐξ ἀπορίου πόρους τινὰς τῇ καθαρᾷ καὶ ἀδόλῳ τοῦ Χριστοῦ πίστει, οὐ παρεσκεύασεν ἐν τοῖς σχισματικοῖς ἑαυτὸν παρὰ τῇ καθόλου ἐκκλησίᾳ λογισθῆναι;—"Quam enim utilitatem insignis ille disputator Apollinarius Laodiceus in ecclesiam attulit; dum veluti unus e principibus de recta fide adversus fidei hostes depugnat? An non, dum suæ sapientiæ nimium fidit, dumque ex inviis planeque impermeabilibus, quosdam meatus et quasi vias, incontaminatam simplicemque Christi fidem introducere nititur, id tantum conatu suo consequutus est, ut ipse ab universa catholica ecclesia inter schismaticos haberetur?" Si eadem religiosa veritatis cœlestis εὐλάβεια, quæ ecclesiam diebus Apollinarii, acerrimi pro vera fide disputatoris tenuit, in sequentibus seculis viguisset, non adeò deformem, hiulcam, mistam, impuram doctrinam loco theologiæ evangelicæ unquam admisisset, qualem postea amplexa est; sed ausim dicere, defectionem istam in religionis Christianæ professione, quam gementes lugent fideles omnes, ortum suum et progressum, philosophiæ Gentilium cum theologia misturæ debere. Postquam enim ea in scholis Christianis locum occupaverit, magna ex parte cessavit inter plurimos bona Dei in Christo scientia, prout a Spiritu Sancto docetur in mysterio evangelii. Præsertim autem malum hoc fatale omnia veneno suo sacra infecisse comperietur, postquam philosophia peripatetica, quæ per aliquot secula neglecta jacuerat, bonarum literarum studiosis placere cœperit. Ea verò per Arabes Muhammedanos excitata, et exculta, dicto citiùs invasit Christianum orbem. Etenim philosophia ista præsertim prout ab Arabibus exculta est, ad subtiles disputationes ingenerandas, et perennandas de qualibet re lites, rixas et controversias, maxime apta est et idonea. Illa freti, scholastici, theologiæ evangelicæ omnem fidem pene palàm abrogantes, philosophicam et barbaram artem seu scientiam ejus loco introduxerunt. "Enim vero, quis sano judicio dubitare possit, plerasque notitias genuine scholasticas, non

Digitized by Google

nisi puras abstractiones esse, depuratasque Aristotelicæ metaphysicæ eliquationes, quandoquidem de rebus supernaturalibus agatur?" inquit Cornel. Jansenius Yprensis, in Augustino suo, tom. ii. col. 19. "Isti," ideo, ut rectè Verulamius in novo organo, "præterquam quòd theologiam" (satis pro potestate) "in ordinem redegerint, et in artis formam effinxerint, hac insuper effecerunt, ut pugnax et spinosa Aristotelis philosophia corpori religionis, plusquam est par, immisceretur." Et in omnibus prætenditur nomen Aristotelis, cùm tamen potiùs pravos sequantur interpretes et commentatores. Nam, ut taceam opera ejus, quæ primò ad Nelium quendam scepticum, hominem literarum ignarum hæreditate pervenerunt, deinde devoluta ad Appelliconem Trium, qui exesos codices vendidit Sullæ dictatori, ad nos corruptissimè devenisse; Arabes, a quibus isti subtilitates suas hauserunt, omnis Græcitatis et Latinitatis ignarissimi, translationibus usi sunt ex Latina in linguam Arabicam, indoctis et rudibus, quæ ex presso et arcto ejus dicendi genere, nullum sanum sensum, pluribus in locis retulerunt. De iis omnibus Erasmus: "Optârim," inquit, "frigidas istas argutias amputari prorsus, Christumque illum simplicem ac purum restitui, penitusque humanis mentibus inseri."

X. Verum quidem est, illos sacrarum scripturarum libris usos fuisse; atque, quæ in iis continentur, vera esse omnia confessos. Veruntamen philosophiâ istâ peripateticâ penitùs imbuti, et disputandi seu prurigine abrepti, seu scotomate percussi, istiusmodi theologiæ corpus, quod aiunt, confecerunt, quod sanctissimam Jesu Christi religionem neutiquam exhibeat. Totum inter istos homines ac philosophos antiquos discrimen in eo positum est; quod inter libros, quibus in scientia sua expolienda usi sunt, etiam sacras scripturas admiserunt, quas ignorârunt veteres peripatetici. Unde scholasticos multi potiùs philosophos appellandos censent, quàm theologos, inquit Beatus Rhenanus, Præfat. ad Tertull. "Cùm," ut rectè idem Jansenius in tom. ii. col. 184, "præter nonnullas Aristotelicæ philosophiæ tricas, aut ineptias, e classibus dialecticis in theologiam immistis, nihil omnino novi protulerunt." Graviter de hisce queritur Erasmus Præfat. in Hilar. "Fidei," inquit, "symbolum in scriptis potiùs, quàm animis esse cœpit, et tot penè erant fides, quot homines; creverunt articuli, sed decrevit sinceritas; efferbuit contentio, refrixit caritas. Doctrina Christi, quæ prius nesciebat λογομαχίαν, cœpit a philosophiæ præsidiis pendere. Hic erat primus gradus ecclesiæ ad deteriora prolabentis. Tandem res deducta est ad sophisticas contentiones, articulorum myriades proruperunt." Et fatetur Trithemius, ab eo tempore, quo scholasticorum disputationes vel potiùs dubitationes regnare cœperunt, sacram theologiam a philosophia seculari fœdari et contaminari cœpisse.

XI. Cùm verò Deo placuerit initio reformationis ecclesiarum aliquot Europæarum seculo superiori tentatæ, lumen et veritatem suam

Digitized by Google

in simplicitatis evangelicæ prædicatione emittere, nihil pene erat in tota ecclesia apostatica, quod æque piis et bonis viris odio erat et abominationi, ac theologica ista *scientia*, quæ tum temporis in scholis et academiis dominabatur. An in ipsis ecclesiarum reformatarum scholis, atque inter omne genus viros doctos, illa ipsa theologia philosophica, denuò locum suum recuperaverit, necne, penes alios judicium esto. Addam, quæ habet vir doctissimus Johannes Drusius, ad 2 Pet. ii. 22, ad verba ista, "Canis reversus ad suum vomitum." "Canis ad vomitum redit," inquit, "qui redit ad id, quod primi reformatores evomuerunt. Ea est theologia scholastica, quam qui sectantur, veram negligunt, hoc est, verbum Dei; unde omnis veritas Christiana, et ea ipsa, quam scholasticam appellant, mixta fermento humano, sic ut tam pura et sincera non sit, quàm esse debeat. Quando tandem hæc reformabuntur? nam ante non erit pax in ecclesia. Utinam qui ad divina aluntur, aliter studia sua instituerent; et spretis his tricis seriò se darent ad studium linguarum præcipuarum, et ad lectionem textus sacri. Quod si fieret, haberemus theologos, quales optare magis, quàm sperare debemus; usque adeò verbum Dei sordet in oculis vulgi. Multi, quod enarrant populo e suggestu, non intelligunt: tantùm ex commentario sapiunt, quo nihil miseriùs aut magis fugiendum ei, qui verum pabulum animæ quærit." Et, "Sus lota:" "dici potest de eo, qui lotus (nam reformatio est quasi lotio quædam) se in luto sophistico rursum volutat, magno juventutis et ecclesiæ malo: nam unde, quæso, hæc dissidia, nisi ex illo luto? ad vomitum redit, qui nunc iterum in academias revocat introducitque theologiam scholasticam; panem illum, qui procedit ex ore solius Dei, miscens cum fermento philosophorum. Hi simplicitatem credendi convertunt in curiositatem et subtilitatem disputandi; quæstiones novas quotidie excogitantes, quarum pleræque inutiles sunt, prophetis et apostolis olim ignoratæ, quæ tamen augent numerum disputantium, qui Christianum orbem hodie replent." Hæc ille. Audiatur etiam auctor libri cui titul., "Onus Ecclesiæ." "Pagani," inquit, "evangelicam normam destruere quærunt; ideo diabolus instigat doctrinam Christianorum paganicis auctoritatibus fulciri, ac principiis fidei dogmata Gentilium commisceri, ut tandem veritas evangelica, per sophisticos dolos e medio suffletur." Quibus concinit illud Erasmi, "Omnia pollicentur felicissime rem successuram. Unus tamen scrupulus habet animam meam, ne sub obtentu priscæ literaturæ caput erigere tentet Paganismus." Verùm *ἀπ' ἀρχῆς οὐ γέγονεν οὕτω.* Modus iste res spirituales docendi philosophicus, ab evangelio alienus est. Primi etiam post apostolorum tempora Christiani eum penitus ignorârunt. Consulantur antiquissimorum Christianorum scripta, non eo modo illos *θεολογούμενα* tractâsse, quo recentiores, invenientur. Illud autem in omni genere optimum, quod antiquissimum.

Digitized by Google

XII. Deinde, est in veritate spirituali nativâ et cœlesti suâ hâc luce fulgente θεῖόν τι, quod hominum mentes in sui admirationem rapit, cogitque. Ineffabili quâdam gloriâ et splendore se in corda hominum insinuat, et conscientias penetrat. Plenitudinem, amplitudinem, seu libertatem inerrabili efficaciâ comitatam habet. Hisce consistit veræ theologiæ vita, animaque. At verò horum omnium sensum, vim, et energiam miris modis obscurari, labefactari, minui, cùm notionum, terminorumque philosophicorum catenis onerata, laqueis irretita incedere cogitur theologia, queruntur pene omnes, qui eâ uti vellent tanquam unica norma sanctam communionem in Christo, cum Deo colendi. Amitti, inquam, hoc modo spiritualem istam in conscientias hominum efficaciam aut auctoritatem summam, atque amplitudinem cœlestem et spiritualem, quæ veritatis evangelicæ pure et illibate traditæ, individuæ comites esse solent, facile sentirent, confiterentur etiam omnes, nisi plurimorum mentes insuperabilibus præjudiciis occuparentur. Hinc spiritualis sapientiæ loco, nescio quæ sterilis et arida sententia substituitur; cujus notitiâ et peritiâ summâ imbuuntur sæpenumero homines impii, infideles, carnales, mundani, et abs omni salutari Dei in Christo cognitione alieni. Id etiam quotidie evenire videmus; pessime scilicet obscurari rerum evangelicarum naturam spiritualem, dum docti et acuti homunciones multum operis in eo ponant, ut illas accurate, methodice, et philosophice doceant.

XIII. Porro: plurimos olim errores tanquam ex equo Trojano ex philosophia hac in ecclesiam irruisse, ex Tertulliano aliisque ostendimus. Etiam, quicquid etiamnum de multis fidei articulis garriunt sophistæ, e philosophia peripatetica prodiit.

XIV. Rixarum etiam infinitarum, atque inutilium disputationum materiam vulgatam philosophiam affatim suppeditare, res ipsa clamat. Hâc freti homines acuti et dicaces,

> "Statum lacessunt omnipotentis Dei
> Calumniosis litibus.
> Fidem minutis dissecant ambagibus,
> Ut quisque est linguâ nequior.
> Solvunt ligantque quæstionum vincula
> Per syllogismos plectiles."

Quæ de philosophis antiquis olim cecinit Prudentius Apotheos. Hym. in Infidel. Multa autem miscent ubivis, quæ vix ipsi intelligunt, qui iis utuntur. "Puderet me dicere non intelligere, si ipsi intelligerent, qui tractarunt," inquit Melchior Canus, Loc. Com. lib. ii. cap. vii. Notatu etiam dignissima est doctissimi Vivis ἔνστασις, et querela ei fundata in lib. xviii. Aug. de Civitate Dei, cap. xviii. "Theologi," inquit, "magno consensu docent, soli Deo competere ex nihilo aliquid creare. De quo multa Thomas, cujus argumenta infirmat Scotus, ut sua confirmet, quæ labefactare conatur Occamus, ut sua

Digitized by Google

figat, at ista quoque Petrus Aliacensis luxat, neque adeò vel ludunt in re seria, vel affectibus et factionibus suis cogunt rem cœlestem subservire. Qui mores possint emendari, qui sedari et tolli pravi affectus, quid fieri denique ex doctrina dissidiis agitata et tracta, versaque sursum et deorsum pro libitu affectuum humanorum, concussa machinis tam pertinaciter litigantium?"

XV. Hinc ortum ducunt, atque æternæ efficiuntur lites theologicæ; quæ facile omnes sine dubio dirimi possent, si uni verbo divino, et Spiritui Sancto in eo potenter loquenti, homines (pudet dicere) Christiani, saltem professione tenus, se in fidem et directionem dederent. Dum verò omnis pene omnium hominum sapientia, qui res religionis curant agitantque, philosophiâ hâc penitus inficitur, si non ipsissima hæc philosophia sit, perennantur controversiæ, et dissentientium quamvis in rebus minimi momenti reconciliatio impossibilis redditur. Hinc librorum maximorum, et disputationum, de rebus, assertionibus, terminis, quorum omnium nihil unquam audiverat Christianus orbis, nisi forte fortuna in mentem venissent Aristoteli, bibliothecæ theologicæ plenæ sunt. Quænam verò inde malorum et turbarum Ilias prodiit, non hujus loci est exponere.

XVI. Verissime et gravissime in hanc sententiam plurima non ita pridem de doctrina Trinitatis agens scripsisset D. Hoornbeekius, Socin. Confutat. lib. ii. cap. iv. sect. 3. "Quibus," inquit, "obsecro terminis, aut notionibus, ἐμβατεύοντες rem nobis suâ profunditate ἀπρόσιτον, plene ac plane explicare tentemus, phrasibus, aut distinctionibus nuper in scholâ natis? potissimum cùm omnes termini logici, aut metaphysici, quibus hac in re solemus uti, ex rebus inferioribus, earumque consideratione et collatione per nostri intellectus operam formentur; istius autem mysterii nullum in hisce exemplar sit. Nec usitati termini ad hoc explicandum videntur satis proportionati, aut apti; a quibus eo etiam religiosiùs abstinemus, quod ut quotidie alii et alii de novo reperiuntur, pro inventis semper novis, vel factis distinctionum generibus, ita annon quoque hîc commodior aliqua distinguendi notio exstrui possit, haud immeritò dubitemus. Saltem gradum suspendere, extra periculum videtur. Neque facile credimus, veteres eo minus hîc sapuisse, licet ii recentes nostras distinctionum formulas ignorarint. Præterea et videmus, dato distinctionis aliquo genere, mox acriter de hoc disputari, missâ sæpe rei summâ, atque in præjudicium veritatis, audaciùs et inaniùs sæpe quàm certiùs." Ita est; lis litem generat, distinctio distinctionem; quique omnes sibi tenere visus est, nequidquam ultra eos sapit, qui nullam. Hinc factum esse gravissime admonet Jansenius Yprensis, "ut reverà plerisque Christianis, scientia recentioris theologiæ ad nihil pene serviat, nisi ut sensu diversa diversorum suis apta cupiditatibus noscendo et sequendo, depositâ Christianâ simplicitate versutiores, et probitate nequiores fiant," Augustin. tom. ii. col. 22.

Digitized by Google

XVII. Sed nolo ego diutiùs hisce immorari. Dabitur forsan in tolerantia Dei opportunitas, quâ de vero usu, et instauratione philosophiæ pluribus agam; paucis ideo hîc finiam.

XVIII. Qui contentionum et rixarum, quæ inter Christianæ religionis professores, tanto strepitu, tantis animorum motibus, odiis, exacerbationibus, tantoque sanctissimi nominis Jesu opprobrio, et evangelii scandalo ubivis agitantur, origines, occasiones, et causas, odio procul, amore etiam et studio partium investigârunt, oppidò pauci fuêre:—

> "Numero vix sunt totidem quot
> Thebarum portæ vel divitis ostia Nili."—Juv. Sat. xiii. 26.

Præjudicia inveterata, quæ seculi rationes pepererunt, aliò mentes hominum divertunt. Qui verò dissidia et lites inter partes componere, per mutuam rigoris opinionum remissionem, et cessionem tentârunt, diu est, quod, operam et oleum se lusisse, intelligere possent. Justissimo Dei judicio, contentionum harum vanitati homines sui plenos, quoniam nollent se simplicitati et puritati evangelii submittere, tradenti, funestissimum hoc malum, nonnulli ascribunt, ita tamen, ut ipsorum hominum tenebras, præjudicia, affectiones et concupiscentias pravas, earum omnium causam immediatam et vitiosam esse, asserant. Supposito autem justo Dei judicio, hominum peccatis id commerentibus, affirmant, medium præcipuum teterrimos istos errores, qui ubivis scatent, in ecclesiam Christi inferendi, atque illos circa aliaque perennandi lites, misturam istam fuisse, de qua agimus philosophiæ cùm Platonicæ, tum Peripateticæ, cum doctrina evangelii. Ex horum hominum sententiâ, donec excusso hoc confusionis Babylonicæ pulvere, ad simplicitatem evangelicam redeuntes, Christiani sapientes fieri per "Spiritum revelationis in mysterio evangelii" unicè contenderint, frustra erit abs ea pugnandi et rixandi vanitate, quâ ubivis exercentur, liberationis spes aut exspectatio. Hoc, inquiunt, illud est, quod tam nefariè inter se commisit Jesu cultores; quodque omnium separationum et schismatum fons est. Hinc theologiam in artem quandam spinosam et perplexam, seu scientiam, quam sine ulla Spiritus Sancti ope, aut lucis spiritualis communicatione non secus ac alias artes secuti, homines pravi discunt, mutatam esse dicunt. Ejus autem theologiæ studio, mentes studiosorum a veræ sapientiæ, per fidem, preces, meditationem in verbo Dei assiduam, et obedientiæ evangelicæ sanctam praxim, disquisitione divinitus instituta, averti quiritantur. Theologiam ideo evangelicam ab omni philosophiæ mistura absolute separari debere autumant. Hominum verò mentes ab inveteratis præjudiciis, quorum nexibus tenentur, liberare, et sapientiam istam ψευδώνυμον, quæ magnam partem eruditionis istius, cujus opinatione vanâ tantopere se effert doctorum turba, constituit, radicitùs evellere, Spiritus Sancti solius opus esse, quod potentiæ suæ exsertione efficaci eum demum effecturum affirmant.

Digitized by Google

CAPUT IX.

De studio theologiæ seu Scripturarum.

I. NATURAM, ortum, progressum, et ampliationem variam theologiæ, seu doctrinæ de Deo, voluntate illius, ac obedientiâ nostrâ ei debitâ, pro instituti nostri ratione exposuimus. Habitum etiam mentis seu intellectus, quo doctrinam istam rite percipimus, totum hominem in usu ejus salutari dirigentem, aperte, et uti spes est, ad mentem Spiritus Sancti explicavimus. De studio theologiæ, et quo modo quis theologus evangelicus evadat, ultimo hoc in loco paucis disquirere statuimus. Eum autem solum theologum proprie dici, qui cum in mysterio evangelii salutariter sapiat, donis spiritualibus insuper eatenus est instructus, ut possit alios ejusdem mysterii cognitione instituere, ad gloriam Dei, et laudem gratiæ Christi, pluribus antea ostendimus.

II. Hoc autem fine proposito plurimos excidere videmus, cùm ratio male instituta nullum exitum invenire possit. Pervulgatam viam studiorum, et methodum nolo ego hic loci exagitare, aut insectari. Qui in iis persistunt idoneos habent auctores facti sui. Professoratûs in scholis et academiis theologicis, qui philosophicam istam veritatis spiritualis exponendæ rationem, quam superiùs enarravimus doceat, utilitatem magnam esse; majorem, quàm vulgò est, esse posse, censemus. Directiones, vias, methodos theologica studendi et tractandi, quas ediderunt multi eruditione celebres, quamvis invicem sibi sæpissime repugnantes, obstantesque, excutere, ad nostrum propositum haud pertinet. Non omnes omnia æque sapimus. In quo studio aliqui damnum facerent, uberem profectum se recipere alii profitentur. Quæ verò in earum ullis tenebris, rixis, disputationibus, opinationibus vanis, præjudiciis, quibus ad unum pene omnes, qui theologiæ studio nomina dedimus, intricamur, aut ansam præbent aut fomitem, rejicienda esse, spero, omnes judicabunt.

III. Ad Lesbias et arbitrarias aliarum artium et scientiarum regulas, spiritualem veritatem seu theologiam exasciandi, et dedolandi studium alibi rejecimus. Θεῖόν τι continet doctrina hæc, quod repagulis istis coërceri non vult. Libertatem et lucem aliam intellectûs, alia mentis principia et proposita, fines alios, aliasque cordis affectiones in sui cultoribus exigit theologia, quàm quæ artes et scientiæ seculares aut philosophicæ nôrunt, aut curant. Communionem cum Deo in mysterio evangelii per Jesum Christum sanctissimam colere, animas ad veritatum salutarium, quæ neque menti a natura insitæ sunt, neque ei per illa objiciuntur, quæ considerationi et examini ejus rationali subsunt, vim et efficaciam spiritualem experiendam, excercere necesse habent, qui sapientiâ hâc spirituali imbui vellent. Illuminatio cordis, spiritus sapientiæ communicatio,

Digitized by Google

mysteriorum regni Christi, per Spiritum illum revelatio, et φανέρωσις, translatio e tenebris in mirificam Christi lucem, thesaurorum sapientiæ et scientiæ, qui in Christo absconduntur, participatio, quæ omnia horret philosophia, quæque cultoribus ejus stultitia semper fuêre, nudæ voces et præterea nihil, theologiam nostram pariunt et constituunt.

IV. Noli ideo lector exspectare, ut hîc librorum catalogum recenserem, aut libros legendi methodum præscriberem; id alii utrumque dudum, multo cum judicio, nec minori πολυαναγνωσίας famâ præstiterunt; Gisbertus Voëtius præsertim in bibliotheca sua theologica, vir πολυμαθέστατος, ob raram eruditionem, pietatem singularem, ac veritatis amorem nunquam satis laudandus.

V. Sed non eò tendunt quæ molior. Professoris theologici munus ego neutiquam sustineo; neque aliorum in studiorum ratione aut methodo instituendi cura mihi incumbit. Odi scholarum strepitus et sophisticam. Domi, Deo ita gratiose disponente, et apud me ipsum vivo. Id ago, si quo modo domûs fidelium inservire commodis possim. Pauca ideo sunt, quæ piorum studiosorum mentes in veritatis cœlestis, cujus naturam exposuimus, indagatione, promovere possint, quæ de studio theologiæ addenda habeo. Iis verò, ut, quò tendimus, perveniamus, quædam sunt præmittenda.

VI. Primò ideo advertat lector, me non aliter vocabula ista seu nomina theologiæ et theologorum hîc intelligere, quàm secundùm principia superiùs posita et confirmata ea accipi debere ostendi. Scientiam quandam, atque certum genus hominum eâ instructorum, disputatione hâc nostrâ haud denotant. Omnes fideles Christiani theologi sunt; cùm scilicet iis omnibus lumen salutare evangelii sit indultum. Discrimen, quod inter eos reperitur, graduum est. Etenim donorum spiritualium inter fideles per Spiritum Sanctum distributio plane est arbitraria. "Operatur in omnibus καθὼς βούλεται," 1 Cor. xii. 11. Hinc omnis inter se theologorum differentia pendet. Idem lumen salutare omnibus inest. In illud indies "transformantur à gloria in gloriam per Dominum Spiritum." Χαρίσματα autem varie iiscum per eundem Spiritum communicata, ingens dant inter hosce theologos discrimen. Theologia itaque, quantum habitum intellectualem salutarem, seu lumen spirituale mentem renovans et in imaginem Christi, qui lux est, transformans denotat, omnibus et solis fidelibus propria est. Quæ ad luminis istius augmentum, habitûs confirmationem, adeoque intellectus elevationem spiritualem, et perspicuam objecti salutaris modo debito perceptionem, atque veritatis cognitæ enarrationem seu declarationem spiritualiter efficacem pertinent, quibus inter theologos discrimen omne consistit, illa sunt, quæ in studio theologiæ præcipue promovere curamus.

VII. Dona illa Spiritus gratuita, quæ lumini salutari superaddita theologos evangelicos inter se varie distinguunt, duplicem in mentibus hominum iis instructorum effectum producunt. Etenim primò,

Digitized by Google

cùm fideles omnes adulti vi luminis salutaris, quod eis in conversione ad Deum infunditur (unusquisque enim illorum lux in Domino efficitur), radicalem et fundamentalem notitiam totius consilii Dei, de gloria sua in illorum obedientia et salute demonstranda habeant, quoniam spiritualium omnium sint capaces, atque ea salutariter percipere possint, notitiam illam, in veritatis quatenus a Deo revelatæ et in sacris scripturis propositæ apprehensione, certiorem, clariorem, pleniorem, et distinctam magis reddunt.

VIII. Distincta, inquam, expressa, fixa, solida scientia rerum spiritualium in scripturis propositarum, ab iis dependet. Eorundem etiam effectus est judicium sanum et solidum, quod vera a falsis discernere, atque veritatis articulos eo ordine disponere potest, quem ratio ea naturalis, quam ad invicem habent, requirit.

IX. Secundò, Dona hæc sola homines reddunt διδακτικούς; illorum enim virtute ἱκανοί efficimur, ad alios, quâ ipsi imbuti sumus, bonâ Christi cognitione instruendos. Cui autem hæc adsunt, hoc est, lumen salutare mentem elevans et disponens ad salutarem veritatis evangelicæ perceptionem, atque dona ista Spiritus Sancti, quæ lumen illud excitent, augeant, incendant, et veritatem in sacris scripturis propositam distincte menti inserant, atque insuper idoneum reddant ad aliis impertiendum illam Dei in Christo cognitionem, quam ipse gratiose adeptus est, is de quo agimus theologus est. Studium itaque theologiæ nihil aliud est, quàm promovendi lumen salutare, et dona spiritualia, quibus sapientia hæc cœlestis consistit in mente theologi conatus, ad normam verbi divini institutus. Hoc ubivis nos docet ipsa Scriptura, 1 Cor xiv. 12; 2 Cor. iii. 5, 6, 18, iv. 6; Eph. i. 17–19, iii. 7, 16–19, iv. 15, 16; Col. i. 26, 27, ii. 2, 3, 7; 1 Tim. iv. 12–16; 2 Tim. iii. 14–17; 1 Pet. iv. 10, 11; 2 Pet. iii. 18

X. Tertiò, Theologiæ usum in ministerio evangelii præcipuè considerandum proponimus. Ejus quidem notitia neminem per se sola constituit evangelii ministrum, κυρίως ita dictum. Requiritur porro in theologo quocunque ad munus illud rite suscipiendum per electionem et separationem ecclesiasticam solennis vocatio. Quod verò quis aptus et idoneus sit ad munus illud obeundum, e theologiâ est. Quamvis ideo ea sit illius natura, ut unusquisque, cui curæ est vel Dei gloria vel salus propria, ei operam dare debeat, iis tamen modo peculiari illam promovendi et excolendi officium incumbit, qui alios in cognitione voluntatis divinæ instruendi studio tenentur. Si enim ii, qui in sacrum ministerii munus animos intendunt, seriò apud se perpenderent, quale lumen ultimis hisce diebus, quæve dona spiritualia, Domino Jesu plebi Christianæ, seu plurimis e vulgo fidelibus gratiose largiri placuerit, e re sua esse sine dubio statuerent, totis viribus, summoque animæ nisu "donorum spiritualium," quæ ipsi in peculio habent, proventum curare sedulò. Quòd artes et scientias

Digitized by Google

didicerint, quòd philosophiæ et linguarum cognitione sint instructi, quòd rixando, disputandoque totos dies terere possint, vix sufficiet, quo exeat e contemptu, saltem ut in pretio ullo habeatur eorum ministerium. Non enim ista sunt de quibus, immediate cum ecclesiis, iis res est. Si qui ad sementem et messem faciendam operam alteri locaret, se navigandi aut bellandi scientiâ peritum esse gloriaretur, haud effugeret, quin conductori suo ridiculo esset et despicatui. Neque meliùs ei cedet unquam, qui scientiæ secularis, et tricarum scholasticarum confidentiâ inflatus, χαρισμάτων spiritualium vacuus, hospes in mysterio evangelii, se in populum Christianum docendi munus ingereret. Egrediuntur quotidie (quod dolendum) in vineam Domini "oratores novi, stulti, adolescentuli," qui cum bonas literas vix e limine salutaverint, vanâ tamen ob rationes frigidas et nihili scientiæ opinatione freti, se ruricolas idiotas sesquipedalium verborum strepitu percellere, et in officio facilè continere, posse credunt. Cùm verò ad opus ministerii fungendum deventum est, omni verâ theologiâ, hoc est lumine salutari et donis spiritualibus destituti, adeo misere frigent, atque inepte se gerunt, ut iis omnibus, quorum in cordibus sunt viæ Domini, quique, quid ea vita æterna, quæ in cognitione Dei et Christi consistit, nôrunt, illico nauci sunt et despicatui. Hinc iræ, rixæ, dissidia, atque schismata proveniunt, quibus ut veræ theologiæ studio, et pietatis praxi a ministris evangelii, non vi et armis obviam eatur, et officium nostrum, et tempus postulant.

XI. Hisce pro instituti nostri ratione præmissis, restat, ut ea, quæ ad progressum utilem in studio theologiæ faciendum necessaria esse videntur, breviter recenseamus.

XII. Primò, Utrùm necesse sit, ut artium et scientiarum communium, quibus ad theologiæ studium instructos accedere debere studiosos consentiunt docti omnes, mentionem facerem necne, animi dubius aliquandiu hæsi. Quid enim ea huc referam, de quibus nemo ambigit, quæ nemini non sunt nota. Cur autem id facerem, toties quamvis factum, rationes non desunt: faciam igitur. Eæ autem sunt grammatica, ad quam linguarum originalium peritiam refero, logica, et rhetorica. Quamvis enim absque harum notitiâ, hoc est, prout τεχνικῶς docentur, quis sapiens in mysterio evangelii fieri possit, cùm tamen communia cum cæteris scientiis, quibus istæ inserviunt, is modus doctrinam cœlestem tradendi et exponendi, qui in scripturis observetur, multa habeat, utiles saltem eas esse judicamus ad sapientiam istam promovendam, et progressus in ea peculiari illo modo, quem proposuimus, faciendos. Alias autem eruditionis secularis partes, et ornamenta, non ideo silentio transimus, quasi e studio theologico in alia penitus ablegantes. Quisque eis pro genio suo, ingenioque operam det, omnimodæ præsertim historiæ. Communicationum autem omnium conceptuum rationalium, scriptura, et sermo vocalis, modi sunt et media. Quicquid verò dicitur, quic-

Digitized by Google

quid scribitur, quo conceptus ulli mentis rationalis enunciantur, fundamentalibus nititur artium istarum communium regulis et principiis. Omne enunciatum ab iis deficiens, vel ab ipsa ratione deficit, aut rationi tenebras offundit et caliginem. Imò illæ ipsæ artes nihil aliud sunt, quàm generalium quarundam regularum, quas in conceptuum rationalium per verba communicatione usurpandas rerum natura docet, quædam delineationes. Res ipsæ itaque, mentis scilicet rationalis conceptus verbis enunciati, quibus homines sensa sua enarrant, de rebus dubiis disceptant, atque sibi invicem, quæ vera videntur persuadent, artibus hisce sunt priores. Cùm autem nemo mortalium magis potest omnes vias modosque, quibus homines in mentis suæ sensûs enunciatione utuntur, comprehendere, quàm omnes omnium conceptus rationales, quorum diversitas parit enunciandi discrimina, concipere, non possunt non esse valde utiles istæ plurimorum virorum sapientum per tot secula observationes, quæ in artibus hisce continentur. Porro: communium scientiarum istarum peritia, aut in illis excercitium mentis, eam in conceptibus suis formandis adjuvat, facultates omnes roborat, judicium intellectûs confirmat, res ipsas, circa quas mens et ratio versantur, ambiguitate et deceptionibus liberat, atque nudas, claras, distinctas earum naturas contemplationi sistit proponitque.

XIII. Optandum sanè esset, ut ii, quibus studiosæ juventutis instruendæ provincia obtingit, majorem curam, diligentiam, et prudentiam, quàm vulgo in scholis et academiis fit, adhiberent, quâ solidam in artibus hisce doctrinam, et peritiam utilem studiosi consequerentur. Certissimum enim est, superficiariam et indigestam earum notitiam, quæ tamen umbratili scholarum palestræ sufficiat, bonis ingeniis præjudicio sæpissime maximo esse, commodo et utilitati nulli. Revera, qui inter studiosos utilem ullam in artibus hisce communibus peritiam consequuntur,

—— "apparent rari nantes in gurgite vasto."

Omnes laudabiles in nonnullis conatus antevertit ignavia. Studiorum difficultates et ægritudinem pati nolunt. Omnem enim animi et ingenii laborem pertinaciter nonnulli aversantur, qui tamen, nescio quâ stultitiâ ducti inter eruditionis candidatos nomina sua referre non erubescunt. Tandem verò ipsi, atque ii, quorum interest, ut meliora prosequerentur, serâ nimis experientiâ edocti, quantum nocuit, loca studiis destinata, tali animo occupâsse, intelligunt. Deinde plurimi dum sedulo artibus hisce addiscendis operam dare debeant, nullum certum laborum finem sibi præstitutum habentes, huc illuc in studiis lectione varia vagantur, atque ita nullo tandem in eruditionis genere utilem progressum consequuntur. Alii peritorum instructorum beneficio destituti, invalidis conatibus tempus terentes, semper aliquid agere incipiunt, perficiunt nihil unquam.

Digitized by Google

XIV. Cùm enim, quæ verè utilia sunt nimia difficultate et tenebris circumsepta apparent, opus inceptum pertæsi, ad trivialia ista et nullius frugi, quæ maxima librorum futilium copia suppeditat, victi dejiciunt animos. Illud autem, quod serios et laudabiles plurimorum conatus irritos reddit, præpedimentum, et frustraneos, naturæ est et veri finis artium et scientiarum omnium ignoratio. Adversùs maledictionem, quæ ob peccatum primum humano generi incumbit, contendere, seque a pœna illa ignorantiæ veritatis et tenebrarum, quâ naturaliter premimur, ad unum omnes liberare, propositum sibi habuerunt primi earum inventores. Cùm enim anima humana cæcitate et rerum omnium ignorantiâ se prægravari persentiscat, omni modo nititur, se ex earum laqueis extricare. Huic verò fini assequendo scientiarum encyclopædiam minime sufficere novimus omnes. Finem autem alium generalem in artium et scientiarum studio sibi propositum habere non possunt, qui salutaris luminis evangelici sunt ignari. Earum ope e tenebris naturalibus emergere vellent. Hic ideo innatæ vanitatis potestati et imperio obnoxiæ misere, huc illuc in indagatione veri fluctuantur plurimorum mentes. Nam eum finem, quem intendunt, neminem, nisi per gratiam Christi salutarem, assequi posse, confitentur omnes Christiani. Donec ideo scientiæ et artes omnes, quod superiùs optavimus, ad normam et in usum veritatis infallibilis instaurentur, fieri non potest, quin plurimis earum studium infeliciter admodum succedat.

XV. Secundò, Studiorum ratione excogitatâ, quid illud sit, seu quis scopus, in quem animis oculisque collimant, attente perpendant studiosi. Cum enim finis totius operis regula sit, in disquisitione et usu mediorum, nisi perpetuò a via aberrare vellemus, is accurate semper attendi debet. Is verò quis, qualisve sit, aut esse debeat, ex ante dictis satis constat. Sunt, qui systemata theologica, quibus ad certa rerum capita doctrina evangelica redigitur, nocturnâ et diurnâ manu versâsse, donec εἰς τύπον illorum traditi, ipsi indicaturam quandam theologiæ mente concipere sibi videantur, satis habent. Quid antiqui patres, quid scholastici, quid recentiores theologi senserint, aut scripserint, in rebus fidei et negotio religionis, legere, scire, et memoriâ tenere, illud est, quod absolvit aliorum propositum. Peritiam philosophicam, in scientiâ nescio quâ theologicâ assequi, pro virili intendunt plurimi. At fines hos omnes nos antea procul a finibus theologiæ amandavimus.

XVI. Ut "sapientes et intelligentes" fiamus in mysterio evangelii, in cognitione Dei in Christo, in secretis consilii et fœderis divini, in arcanis cultus spiritualis, et obedientiâ fidei, id aliquid est, quo in studio hoc tendimus. Maneat hoc fixum ratumque, cui in mediorum electione et usu collineat mentis acies. Si "sapientia sit superne veniens a Patre luminum," si intelligentia in mysterio, quâ per Spiritum Sanctum sumus donandi, theologia ista, quâ initiari

Digitized by Google

vellemus, maxima sine dubio stultitia esset, mediis ullis ad notitiam ejus obtinendam uti, ea sola præter, quæ a Deo ipso præscripta, Spiritus Sancti communicatione insuper cumulantur. Qui hunc sibi scopum cum debitâ Dei reverentiâ, sui, viriumque suarum naturalium abnegatione, ope et beneficio Spiritus Christi per fidem nixus, destinat, mediisque nullis, nisi in ordine ad illum finem, adeoque eo modo, quo istiusmodi mediis ad talem finem obtinendum, hoc est, pie et religiose, uti decet, utitur, illius, Deo favente, studia ad eum exitum pervenient, qui erat propositus. Dum verò huc illuc in mediorum incertissimorum usu vacillant studiosi, fines nescio quos sibi propositos passim insequentes, quamvis "aurum in ignem conjiciant," plerumque tamen prodit "vitulus." Hoc ideo, qui nollent in studio theologiæ operam et oleum perdere, propositum fixumque sibi habeant, *id aliquid* quo tendunt, quodque omni ope quæsitum eunt, sapientiam esse spiritualem et salutarem in mysterio evangelii.

XVII. Tertiò, Omnem veritatem supernaturalem a Deo revelatam, propositionibus didacticis in sacra Scriptura contineri superiùs probavimus. Ejus veritatis spirituali et salutari notitiâ consistit nostra sapientia. Sedulam ideo scripturarum lectionem, atque in iis meditationem assiduam omnibus theologiæ candidatis absolutè necessariam esse facilè concedent omnes; at verò quantum ex eventu patet, verbis quamvis concedant, qui in rem istam cogitatione curâque debitâ incumbunt, oppidò reperientur pauci. Hujus verò neglectus in hoc studio plurimis non damnum sed perniciem infert. Neque aliter fieri potest, ubi finem quemcunque se intendere homines profitentur, neglectis aperte mediis. In lectione scripturarum variâ, et segni, perniciosæ mentis remissioni junctâ parum operis absumunt, in verbi auditu et prædicationum solennium minus, in meditatione nihil, nulli tamen dubitant, quin theologi consummatissimi sint futuri; stultissimum genus hominum, et quod meritò contemni debet. Nobilem et cœlestem sapientiam, cui nihil in vita humana par est, aut æquale, investigantes, medium illud penè unicum, quod ei fini destinatur, flocci pendunt, saltem habent in postremis. Sapiunt; si quidem id sapere est, velle id quod non potest contingere. At toti sunt forsan in lectione scriptorum veterum, recentiorumque theologorum, qui data opera scripturarum sensus enarrant? esto: atque nos diligentiam istam laudamus. At hoc scripturarum studium non est. Aliud planè est ardentibus votis per fidem in Christum effusis, imploratâ Spiritus Sancti ope, ipsas Scripturas legere, atque in iis meditari, quo Spiritum, qui in iis viget, imbibamus; aliud aliorum hominum scripta, utcunque docta et veritatem cœlestem redolentia, evolvere. Audiant Acostam Jesuitam. "Ille," inquit, "qui cum puritate animæ legit Scripturas, plus proficiet, quàm si enodare tentaret mysteria multis commentariis." Addit autem pene quid fanaticum, ut quibusdam videbitur,

Digitized by Google

nempe, "plures se vidisse ignaros, qui vix latinè intelligerent, qui tantùm lumen hauserint ex sacris Scripturis, ut ipse obstupuerit, cum professores omni studiorum assiduitate, simile quid docere haud potuerint." Bene est, quod Jesuita erat, et vir doctus. Etiam et Erasmum Præfat. in Nov. Test.: "Hæc inquam et hujusmodi" (hoc est, fidem, charitatem, sanctitatem, mundi contemptum secundùm Dei verbum) "si quis afflatus Spiritu Christi prædicet, inculcet, ad hæc hortetur, invitet, animet, is demum verè theologus est, etiamsi fossor fuerit aut textor; hæc si quis et ipsis præstet moribus, is denique magnus est doctor."

XVIII. Cùm autem nonnulla sint, quæ plurimorum mentes a scripturarum ipsarum studio absterreant, atque adeò perniciem eis ferant præsentissimam, non abs re erit, ea hîc loci paucis recensere.

XIX. Primò igitur Scripturas sacras, eo quòd obscuræ sint et difficultatibus perplexæ, vel quòd mysteria ἄῤῥητα contineant, quibuscum ingenium humanum nihil communitatis libenter habere velit, vix recte et perspicue intelligi posse, plurimis persuadet arcana mentis humanæ infidelitas. In id autem diligentiùs inquirere, cui intelligendo impares se esse sentiunt, illorum esse officium non arbitrantur. Historiis ideo quibusdam exceptis, atque iis, quæ cum aliis scientiis communia habet Dei mentis illa revelatio, ultra verborum sonum et literarum corticem, in illius studio vix procedunt. Terrent segnes et terrenas animas mysteria profunda, et sapientiæ cœlestis radii, qui in ea micant. Consulunt etiam forsan textus quosdam, e quibus loci communes concinnari posse putant, quæque inserviunt hujus vel illius sectæ opinionibus adstruendis. At verò (quò spiritualem sapientiam assequantur), ab omni pura, nuda, immediata mentis et sensus Spiritus Sancti in scripturis indagatione satis sunt alieni.

XX. Imò, nescio quas ob causas, magna studiosorum pars scripturarum lectionem si non contemnunt, saltem negligunt. Quidam stylum, quidam res ipsas aversantur. Nota sunt, quæ sibi accidisse refert Hieronymus, Epistola ad Eustochium de Custod. Virg. "Post noctium," inquit, "crebras vigilias; post lacrymas, quas mihi præteritorum recordatio peccatorum ex imis visceribus eruebat, Plautus sumebatur in manus; si quando, in memet ipsum reversus, prophetas legere cœpissem, sermo horrebat incultus; et quia lumen cœcis oculis non videbam, non oculorum putabam culpam esse, sed solis." Quemadmodum etiam a scripturis se abhorrere professus est ob styli, ut loquitur, barbariem impius Politianus, in omnium ore positum est. Magis autem adhuc impia sunt, quæ de eo refert Caspar Peucerus, Epistol. ad Christophorum Carlowitz. Cùm interrogaretur, inquit Politianus, quid de Davidis Psalmis judicaret, respondit, "Ego illa antiqua poëmata plena sapientiæ esse video. Sunt ibi omnium virtutum præcepta, sunt commonefactiones de providentia, comminationes de sceleratorum pœnis, et promissiones de justorum præmiis

Digitized by Google

et protectione. Insertæ sunt et veteres historiæ illius gentis, et ut traderetur memoria vetustatis posteris, et simul pœnarum et defensionis exempla in conspectu essent. Hanc sapientiam magni facio, utilem vitæ et moribus, et figuras in sua lingua concinnas esse existimo; et olim harmoniæ additæ sunt ad ciendos animorum motus accommodatæ. Sed in Pindaro res eædem dulciùs enarrantur, et exemplis splendidius illustrantur." Hæc Politianus. Ita impius homuncio, quasi arbiter esset inter Spiritum Sanctum et gentilem ἄθεον constitutus, Davidem corollis ornat, quo laudi Pindaricæ illustrior caderet victima. Utinam sane nulli essent, qui si non ex Pindaro, saltem ex Platone, Plutarcho, Seneca, Epicteto, Arriano, Plotino, etc., virtutis doctrinam se meliùs petere posse sperarent, quàm e libris Veteris et Novi Testamenti; quem atheismum Deum horribili cœcitate ulcisci quotidie videmus.

XXI. Secundò, Vix credunt eas veritatis notitias, quibus imbui nimis vellent, quasque doctorum hominum scripta doctissima affatim suppeditant, in scripturis contineri. Notiones scilicet profundissimas, argumenta subtilia, distinctiones acutas, per quæ et docti efficiantur et delectentur, ex aliis libris discere possunt, hujus contemplatio humilis, arida et sterilis est. Ea scilicet est ineptientium homuncionum fatuitas. Etenim sacra Scriptura non tantùm omnis veritatis spiritualis, de quâ agimus, regula est et norma, usque adeo, ut nihil verum in eo genere sit, aut veri loco admitti debeat, nisi in ea contineatur; sed et illius fons est unicus et origo, ita ut nulla notio, aut mentis conceptus circa res religionis, sublimitatem habeat, aut argumenta subtilitatem, nisi ex eâ eliciantur; uti alibi ostendimus.

XXII. Tertiò, Cùm Christus Spiritum suum promiserit ad fideles omnes per Dei verbum in veritatem ducendos, qui secundùm promissionem istam in illum solum non intuentur, neque ad opem ejus confugiunt, revera adjumento et subsidio illo destituuntur, sine quibus nemo rite, alacriter et cum fructu in scripturarum studio unquam versatus est. Alia quidem studia proprio marte et institui et effici possunt. At in sacris literis arcanum quid est, cui humanum ingenium quibuscunque externis auxiliis in subsidium adhibitis salutariter percipiendo impar est. Ideo Spiritus Sanctus in opere adjutor promittitur. Is non nisi per fidem recipitur. Nemini igitur mirum esse debeat, si istis, qui Spiritum non nôrint, neque recipere póssint, cùm fidem non habeant, scripturas istas libere et ingenue scrutari tædio sit et pene odio. Qui Spiritui promisso fidere, qui auxilium et opem ejus assiduis precibus implorare, qui se ipsos unctionis illius ductui, quæ omnia docet, addicere non nôrunt, frustra mentis aciem et ingenii acumen in hoc studium intendent.

XXIII. Quartò, Multorum animis intimè adhæret ab omni immediata communione cum Deo colenda aversatio. Hic peccati inhabitantis fructus est. Ubi illud dominatur, quæ non-renatorum

Digitized by Google

est conditio, universalis adversùs Deum obtinet inimicitia. Virium aliquantulum in renatis retinet. Jam verò in omnium hominum scriptis habet, quo se oblectet nativa mentis humana vanitas: quamvis res theologicæ tractantur, mens tamen in iis versatur, quæ aliis etiam scientiis sunt communia. In sacra Scriptura animæ cum Deo ipso res est. Hoc verò cùm ferre non possit mens vanitati nativæ subjecta, ipsius verbi studium arcana quædam aversatione fugit.

XXIV. Donec autem hæc atque hujusmodi alia, quæ studium theologiæ aggredientibus non tantùm plurimum obstant, sed etiam in miras frustrationes eos impellunt, removeantur, non mirum videri debet, si post multum temporis in studio theologiæ impensum, plures philosophi, aut qui alienæ laudi invidere tantùm nôrunt, quàm theologi, seu sapientes in mysterio Christi prodeant.

XXV. Ad opus institutum revertamur, ut quæ in studio illo Scripturarum, quod commendamus, porrò requirimus, adjiciantur.

Primò, ideo, Qui in literis sacris operam navare intendit, infixum animo firmiter retinere debet, Deum sanctissimum legenti et meditanti modo peculiari prope esse, quà debitâ majestatis et auctoritatis divinæ reverentiâ affectus, prout peccatorem abjectissimum decet, se summâ eo in studio gerat cum animi submissione. Etenim in sacris Scripturis Deus ipse non minùs immediatè legentem alloquitur, quàm si voce e cœlis sonante uteretur. Ipse despicitur, ubi timor et εὐλάβεια legentium corda non occupant. Iiscum solis ei habitare placet, qui ad verbum ejus tremunt. Levis et desultoria Scripturarum lectio pestis est animarum, et fenestram aperit atheismo. Quasi trabali, quod aiunt, clavo memoriæ infixam, gravissimam illam cautionem apostolicam quæ habetur, Heb. xii. 28, 29, conservare debet, qui accedit ad scripturas legendas, Ἔχωμεν χάριν, δι' ἧς λατρεύωμεν εὐαρέστως τῷ Θεῷ, μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον. "Timor Domini sapientiæ hujus initium est;" hic verò nisi in verbi studio adsit, nullibi aderit.

XXVI. Secundò, Seriò perpendat studiosus, quid, in omni veritate in qua e mysterio verbi divini eruenda versatur, sua interest, quaque in cognitione et cultu Dei promoveatur. Hic studiorum et meditationum omnium in sacris Scripturis primarius semper et præcipuus finis esto. Ut ex iis officium nostrum discamus, in iis communionem sanctissimam cum Deo colamus, ut vim et efficaciam Spiritus potenter gratiam suam et lucem in iis exserentis, intimis animarum sensibus experiamur, ut sciamus quomodo ad auctoritatem Dei ipsius ac Christi Domini nostri in iis eminentem se habeant conscientiæ nostræ, ad illarum studium semper accedendum est. Frustra progressum exspectabit, ipsi salutarem, aut ecclesiæ utilem, qui spreto hoc sacræ meditationis fine, nihil aliud in animo habet, quàm ut mentem instruat nudâ veri notitiâ. Verbum animæ pabulum est. Duo autem sunt, quæ eo nutriuntur et foventur; lumen

Digitized by Google

scilicet salutare, et dona spiritualia ei superaddita. Primum nobis gratiose indulgetur, ut sit nobis ipsis salutare; altera, ut ipsi aliis simus salutiferi. Qui autem in sacrarum literarum studio, prioris, primo in loco, augmentum non intendit, aut posteriorum proventum non faciet, aut ex illorum proventu fructum nullum ipse percipiet.

XXVII. Tertiò, Auctoritatis plane divinæ sacræ Scripturæ agnitio practica, atque religiosa ei in omnibus conscientiæ subjectio, ejus lectori semper adesse debent. Etenim verbum Dei, idque solum immediatè, Dei ipsius nomine apud nos officio fungitur. Supremum ideo obtinet in nos dominium, cui mentes et intellectus in captivitatem subigere tenemur. Ita enim coram eo conscientias sistere debemus, tanquam ex ejus sententia judicium de nobis ipsis, omnibusque iis, quæ æternitatem spectant, accepturi.

XXVIII. Quartò, Scripturarum studium in iis linguis, quibus ab ipso Spiritu Sancto sunt exaratæ, in veritatis disquisitione magno erit adjumento. Præterquam enim, quod ex iis fontibus solùm vim et significationem genuinam vocabulorum et phrasium dictionis haurire possumus, peculiaris etiam est earum linguarum, Hebraicæ præsertim emphasis, ἐνέργεια etiam, quâ vim et verborum sensum efficaciter menti insinuat, quæque cum nulla alia lingua communicari potest.

XXIX. Quintò, Hæc omnia atque ejus generis quæcunque alia sint, ducant, claudant, comitentur preces assiduæ ardentesque. Hoc maximum est, illum, qui omnis veræ sapientiæ auctor est, atque illam ipsam sapientiam, quam investigamus, obtinendi medium a Deo institutum. Auctorem hujus sapientiæ Spiritum Sanctum esse superiùs docuimus. Is est, qui solus scrutatur et patefacit profunda illa Dei, quæ ea discit, docetque. Is est, per quem Filius Dei dat nobis intellectum, ut cognoscamus illum, qui verus est, quique indicat nobis ea, quæ Christi sunt; adeoque in omnem ducit veritatem. Eum fide recipi, precibus verò obtineri, docet nos Dominus Jesus. Illum Deus nobis largitur Spiritum supplicationum; ut ejus gratiâ instructi, viritute adjuti, ipsum petamus Spiritum directionis et consolationis. Etiam sapientia hæc nostra Dei donum est. Εἴ τις ὑμῶν, inquit Jacobus, λείπεται σοφίας, αἰτείτω παρὰ τοῦ διδόντος Θεοῦ, cap. i. 5. Hinc ergo sub Deo pendet omnis in studio theologico proficiendi spes. Recte Justinus ad Tryphonem: Εὔχου δέ σοι πρὸ πάντων φωτὸς ἀνοιχθῆναι πύλας· οὐ γὰρ σύνοπτα οὐδὲ συννόητα πᾶσίν ἐστιν εἰ μὴ τῷ Θεὸς δῷ συνιέναι καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῦ·—"Tu," inquit, "tibi antea omnia votis et precibus lucis portas aperiri opta. Neque enim ab aliquibus perspiciuntur atque intelliguntur, præterquam, si cui Deus et Christus ejus concesserint intelligentiam." Et divinitus pene illud a Platone dictum, Epinom. ad Lib. de Leg. Dei naturam et theologiæ exposituro; Jussus enim a Clinia Hospes Atheniensis, Dei benignitate confisus, illumque apprecatus, quæ ejus naturæ essent consentanea exponere, subjungit, Ἔσται ταῦτα, ἂν αὐτὸς ὁ Θεὸς ἡμῖν ὑφηγῆται·

Digitized by Google

ξυνεύχου μόνον·—"Ita hæc fient, si ipse Deus dux et auspex viam nobis commonstravit. Tu tantum tuas meis preces precibus conjungito."

XXX. Quid obstupescimus, tot ingenia elegantia in studio et indagatione veritatis cœlestis fatiscere? orare nesciunt. Spiritum supplicationis nunquam receperunt; imo, proh dolor! sæpius aspernantur; imò salse et jocose, sed nefarie, sed blaspheme eum exagitant; neque ullibi magis sibi aliisque sunt in deliciis, quàm cùm ei dicaciter insultent, atque eum petulantibus facetiis perstringant. Terenni sunt, et nihil nisi terrena sapiunt; dumque omnes alios despiciant, et magnificentissime se gerant, quasi soli saperent, revera infra infimam plebem Christianam in cognitione evangelii subsidunt.

XXXI. Deinde, anima fidelis iis orationibus assidue fundendis, quas suggerit iste Spiritus, quem nobis ad sublevandas infirmitates nostras Deus gratiose largitur, communionem cum Deo ipso in maximis evangelii mysteriis obtinet, eoque in eorum cognitione ex exercitio isto indies augetur. Dum enim anima per fidem vim et efficaciam doctrinæ salutaris, quo usque profecit, in se experitur, sensim in omnia arcana fœderis Dei in Christo initi admissa, "crescit in eum, qui caput est, plenitudo ejus, qui omnia in omnibus implet."

XXXII. Studiis hisce accedat iiscum, qui pietatis praxin secundùm theologiæ evangelicæ normam sancte colunt, constans et religiosa necessitudo. Summos philosophos totum pene orbem peragrâsse, ut illorum consilio et consortio fruerentur, qui ejus sapientiæ mysteriis, quam investigarunt, initiati fuêre, ubivis refert Gentilium antiquitas. Nos quæ domi haberi possunt hujusmodi generis veræ sapientiæ adminicula, plerumque contemnimus. Nullam plane illorum rationem habendam nonnulli ducunt, in quibus vis, ἐνέργεια et vita ejus, quam quærunt, sapientiæ se efficaciter exserunt. Imò, quæ est dementia, a nullis hostili odio aut invidia dissentiunt magis, quàm ab iis, qui verâ pietate, fide non fictâ, obedientiâ sincere evangelicâ, cultu Dei assiduo et spirituali, sapientiam istam, et vitæ sanctimoniâ exprimere conantur. Si quis articulum illum, qui in symbolo, quod vocant apostolorum, de communione sanctorum continetur, e credendorum abolendum summâ contenderet, illico ei in oculos involaret studiosorum turba; cùm interea quid ista sit communio sanctorum, ipsi vel penitus ignorent, vel eam nefarie contemnant.

XXXIII. Pariet autem ista cum sanctis et fidelibus inita necessitas, donorum istorum spiritualium, quibus sapientia hæc consistit, exercitium assiduum; eo ex ipsius rei natura, et instituti Christi virtute, ipsa augentur.

Digitized by Google

INDICES.

I.—INDEX LOCORUM S.S. QUÆ IN HOC OPERE PARTIM CITANTUR, PARTIM EXPLICANTUR.

Cap.	Gen.	Pag.
i. 1,	.. ..	275.
i. 16,	.. ..	149.
i. 26, 27,	.. ..	42.
iii. 15,	.. ..	135.
iv. 1,	.. ..	148.
iv. 4,	.. ..	188.
iv. 4, 6, 7,	.. ..	139, 144.
iv. 8,	.. ..	146.
iv. 12, 14, 16,	..	146, 147.
iv. 26,	..	148, 181, 267.
v. 1,	.. ..	284.
v. 3,	.. ..	147.
v. 24,	.. ..	151.
v. 29,	.. ..	262.
vi. 1, 2, 4,	.. ..	455.
vi. 1-5,	.. ..	151.
vi. 3,	.. ..	153.
vi. 6, 8, 11-13,	..	152, 153.
vi. 8, 9,	.. ..	157.
vi. 18,	.. ..	134.
vii. 1,	.. ..	157.
vii. 1, 2,	.. ..	139.
viii. 20,	.. ..	188.
ix. 2-4,	.. ..	162.
ix. 5, 6,	.. ..	161.
ix. 9,	.. ..	157.
ix. 11-13,	.. ..	160.
ix. 20,	.. ..	97, 168.
ix. 23,	.. ..	165.
ix. 24,	.. ..	166.
ix. 26, 27,	.. ..	167.
x. 5,	.. ..	231.
x. 9,	.. ..	97.
x. 15-18,	.. ..	173.
x. 21,	.. ..	171, 174.
x. 25,	.. ..	178, 182.
xi. 1, 3-6,	.. ..	170.
xi. 8,	.. ..	185.
xi. 31,	.. ..	222.
xii. 1-4,	.. ..	175.
xii. 3, 7,	.. ..	265, 266.
xii. 4,	.. ..	264.
xii. 8,	.. ..	267.
xiii. 15, 16,	.. ..	265.
xiv. 13,	.. ..	172, 173.
xiv. 18,	.. ..	408.
xv. 1, 5, 6,	.. ..	265.
xvii. 1, 2, 9,	.. ..	265.
xvii. 1, 7,	.. ..	266.
xvii 10, 11,	.. ..	266.
xviii. 18, 19,	.. ..	269.
xix. 33,	.. ..	372.
xxii. 17, 18,	.. ..	265.
xxviii. 18, 19, 22,	..	217.
xxxi. 19,	.. ..	344.
xxxi. 19, 34, 35,	..	324.
xxxi. 47,	.. ..	269.
xxxiv. 23,	.. ..	375.
xxxv. 1-4,	.. ..	267.

Cap.		Pag.
xxxv. 6, 7,	.. ..	217.
xlvii. 31,	.. ..	372, 381.
xlviii. 2, etc.,	..	381.
xlix. 1,	.. ..	414.
xlix. 33,	.. ..	381.
Exod.		
ii. 6,	.. ..	174.
iii. 1, etc.,	.. ..	228.
xii. 12,	.. ..	100.
xii. 41,	.. ..	266.
xii. 48, 49,	.. ..	401.
xiii. 17,	.. ..	355.
xix. 1,	.. ..	266.
xix. 10,	.. ..	401.
xx. 1, etc.,	.. ..	289, 360.
xx. 3, 4,	.. ..	323.
xx. 23,	.. ..	323.
xxiii. 32,	.. ..	455.
xxiv. 3, 4,	.. ..	389.
xxiv. 7, 11,	.. ..	379.
xxv. 2,	.. ..	439.
xxv. 31,	.. ..	368.
xxvi. 2,	.. ..	384.
xxviii. 38,	.. ..	315.
xxxii. 1,	.. ..	208.
xxxii. 1-5,	.. ..	340.
xxxii. 4, 20, 21,	..	342.
xxxii. 31,	.. ..	223.
xxxii. 34,	.. ..	341.
xxxiv. 10,	.. ..	134.
xxxiv. 12-14,	..	455.
xxxiv. 17,	.. ..	323.
Lev.		
xvi. 1, etc.,	.. ..	315.
xviii. 21,	.. ..	332.
xix. 4,	.. ..	321.
xxiv. 11,	.. ..	184.
xxvi. 1,	.. 212, 217, 321,	323.
xxvi. 30,	.. ..	324.
Numer.		
xv. 15,	.. ..	401.
xvi. 40,	.. ..	407.
xviii. 7,	.. ..	407.
xviii. 9,	.. ..	158.
xxi. 14,	.. ..	284.
xxii. 41,	.. ..	326.
xxiii. 21,	.. ..	323.
xxiii. 28,	.. ..	326.
xxiv. 14,	.. ..	414.
xxiv. 24,	.. ..	171.
xxv. 3,	.. ..	325.
xxv. 18,	.. ..	325.
xxxi. 15, 16,	.. ..	325.
xxxiii. 4,	.. ..	100.
xxxiii. 52,	.. ..	323.

Cap.	Deut.	Pag.
i. 4,	.. ..	337.
iv. 2,	.. ..	314.
iv. 5, 6,	.. ..	312.
iv. 6,	.. ..	441, 442.
iv. 16,	.. ..	323.
iv. 19,	.. ..	193, 196.
iv. 28,	.. ..	323.
v. 1, etc.,	.. ..	289.
vii. 2-5,	.. ..	455.
vii. 5,	.. ..	217.
vii. 6,	.. ..	448.
vii. 6-9,	.. ..	315.
ix. 4-6,	.. ..	315.
x. 15,	.. ..	315.
xi. 16,	.. .	187.
xii. 3,	.. ..	217.
xii. 32,	.. ..	314.
xiii. 8,	.. ..	324.
xiv. 2,	.. ..	448.
xv. 12,	.. ..	174.
xvi. 22,	.. ..	212.
xviii. 10,	.. ..	332.
xviii. 16-19,	.. ..	316.
xxi. 10-13,	.. ..	402.
xxvi. 5,	.. ..	315.
xxvi. 19,	.. ..	448.
xxix. 4,	.. ..	315.
xxix. 16,	.. ..	324.
xxx. 6,	.. ..	315.
xxxii. 16,	.. ..	323.
xxxii. 21,	.. ..	323.
xxxii. 43,	.. ..	380.
xxxiii. 10,	.. ..	374.
xxxiv. 6,	.. ..	326.
Josh.		
ix. 10,	.. ..	337.
xv. 8,	.. ..	335.
xv. 49,	.. ..	284.
xviii. 16,	.. ..	335.
xxii. 17,	.. ..	325.
xxiv. 2,	.. ..	262.
xxiv. 2, 3,	.. ..	171, 172.
xxiv. 14,	.. ..	269, 324.
Judic.		
i. 11,	.. ..	284.
ii. 1-3,	.. ..	455.
ii. 11,	.. ..	327.
ii. 13,	.. ..	337.
v. 1, etc.,	.. ..	384.
v. 8,	..	180, 207, 324.
vi. 25, 26,	.. ..	331.
vi. 28,	.. ..	330.
viii. 27,	.. ..	344.
viii. 33,	.. ..	328.
ix. 4,	.. ..	328.
x. 6,	.. ..	327, 337.
x. 14,	.. ..	324.
xi. 24,	.. ..	339.

Digitized by Google

Cap.	Pag.
xvii. 3, 10, 13, ..	344.
xvii. 5, ..	324, 331, 344.
xviii. 14, 17, ...	324.
xviii. 17, ...	323.
xviii. 30, ...	344.
1 Sam.	
vii. 3, 4, ...	337.
xii. 21, ...	323.
xiii. 3, ...	173.
xv. 23, ...	324.
xix. 13, ...	324, 344.
xxxi. 9, ...	322.
xxxi. 10, ...	337.
2 Sam.	
v. 21, ...	322.
xxiii. 5, ...	158.
1 Reg.	
viii. 4, ...	330.
xi. 5, 7, ...	324.
xi. 5, 33, ...	337.
xi. 7, ...	332.
xi. 33, ...	332, 339.
xii. 28-32, ...	343.
xii. 31-33, ...	329.
xvi. 31, 32, ...	330.
xviii. 19, ...	330.
xviii. 21, 26, ...	329, 331.
xviii. 27, ...	207.
xix. 18, ...	330.
2 Reg.	
i. 2, ...	329.
iii. 2, ...	330.
x. 19, ...	331.
x. 21, ...	330.
x. 22, ...	331.
x. 27, ...	330.
xi. 18, ...	331.
xvi. 3, ...	332.
xvi. 11-13, ...	339.
xvii. 15, ...	319.
xvii. 24, ...	287.
xvii. 31, ...	336.
xviii. 26, ...	294.
xxiii. 5, ...	331, 332.
xxiii. 6, ...	330.
xxiii. 10, ...	332, 335.
xxiii. 11, ...	336.
xxiii. 24, ...	324.
1 Chron.	
i. 19, ...	178.
xxviii. 9, ...	420.
2 Chron.	
vii. 18, ...	160.
xiii. 6-9, ...	343.
xiii. 9, ...	321, 329.
xv. 16, ...	339.
xvii. 7-9, ...	375.
xxiii. 17, ...	323.
xxvi. 18-21, ...	407.
xxviii. 3, ...	333.
xxviii. 23, ...	339.
xxxii. 31, ...	189.
xxxiii. 22, ...	323.
xxxiv. 3, ...	323.
xxxvi. 16, ...	345.
Ezra.	
iv. 2, ...	288.
iv. 2, 3, ...	375.
Nehem.	
viii. 1, 8, ...	374.
viii. 7, 8, ...	292.
viii. 14, 16-18, ..	348.
ix. 18, ...	340.
x. 29, ...	160.
xiii. 23-25, ...	176, 293.
Esther.	
ix. 27, ...	304.
Job.	
i. 8, ...	269.
ii. 3, ...	269.
iii. 34, ...	416.
x. 8, ...	322.
xi. 12, ...	445.
xii. 7-10, ...	46, 52.
xvii. 6, ...	336.
xx. 7, ...	324.
xxviii. 12-23, 28, ..	445.
xxxi. 26-28, ...	186.
xxxiii. 15-17, 19-23, ..	433.
xxxvii.-xxxix., ..	46, 52.
xxxviii. 25, 26, ..	76.
xl. 32, ...	354.
Psalm.	
ii. 1, etc, ...	408.
ii. 6, ...	448.
ii. 12, ...	63, 187.
viii. 1, etc., ...	52.
ix. 21, ...	148.
xix. 1, ...	196.
xix. 1-7, ...	50.
xix. 4, ...	198.
xix. 4, 9-11, ...	74.
xix. 8, 9, ...	425, 442.
xxiv. 3, 4, ...	448.
xxv. 12, 14, ...	15.
xxv. 14, ...	446.
xxxiii. 13, ...	152.
xxxvi. 9, ...	425, 444.
xliii. 3, ...	425.
xlv. 5, 6, ...	434.
xlv. 13, ...	448.
l. 21, ...	69.
lv. 10, ...	182.
lxviii. 13, ...	448.
lxviii. 19, ...	438.
lxxiii. 4-12, 18-20, ..	76.
lxxviii. 33, 34, ..	433.
xcvi. 5, ...	321.
xcvii. 1, etc., ..	380.
xcvii. 7, ...	321.
cvi. 20, ...	340.
cvi. 28, ...	322, 325.
cvi. 36, ...	322.
cvi. 36, 37, ...	326.
cvi. 37, 38, ...	106, 333.
cx. 4.	407.
cxi. 10, ...	446.
cxix. 18, 130, ..	444.
cxix. 27, ...	420.
cxix. 34, 104, ..	445.
cxix. 98, 99, ...	442.
cxxx. 1, etc., ..	436.
cxxx. 4, ...	436.
cxli. 7-9, ...	46.
cxlv. 8-15, ...	52.
cxlv. 9, 15, 16, ..	73.
cxlv. 10, ...	41.
cxlv. 15, ...	46.
cxlvii. 4-6, ...	52.
cxlvii. 5, ...	36.
cxlvii. 19, 20, ..	59, 74.
Prov.	
iii. 9, ...	141.
viii. 9, ...	442.
xvi. 4, ...	41.
ii. 12, ...	415.
vii. 29, ...	40, 42.
ix. 1, 2, ...	76.
ix. 4, ...	38.
Cant. Cantic.	
i. 1, ...	276.
ii. 9, ...	266.
v. 10, ...	385.
viii. 14, ...	264.
Esai.	
ii. 8, ...	321.
xi. 2, 3, ...	416.
xi. 8-10, ...	443.
xvi. 1, etc., ...	339.
xvii. 8, ...	324.
xix. 3, ...	321.
xxi. 9, ...	323.
xxiii. 1, ...	319.
xxvi. 10, 11, ...	433.
xxvii. 9, ...	324.
xxvii. 12, ...	172.
xxviii. 10, ...	418.
xxviii. 15, ...	158.
xxx. 33, ...	335, 336.
xxxiii. 14, ...	335.
xxxv. 8, ...	448.
xl. 12, ...	46, 52.
xl. 19, 20, ...	323.
xlii. 1, ...	416.
xlii. 7, ...	425.
xlii. 17, ...	323.
xliv. 20, ...	322.
xlv. 16, ...	322.
xlv. 20, ...	323.
xlv. 22, ...	437.
xlvi. 1, ...	322.
li. 15, 16, ...	156.
liii. 1, etc., ...	385.
liii. 12, ...	136.
liv. 11-14, ...	448.
lv. 1, ...	436.
lix. 21, ...	134, 364.
lx. 21, ...	448.
lxv. 17, ...	157.
lxvi. 3, ...	321, 324.
lxvi. 21, ...	408.
lxvi. 22, ...	157.
Jerem.	
i. 31, ...	318.
ii. 11, ...	321.
ii. 19, ...	434.
iv. 1, ...	324.
vii. 9, ...	331.
vii. 18, ...	338.
vii. 31, 32, ...	333, 336.
viii. 9, ...	434.
viii. 19, ...	323.
x. 8, ...	323.
x. 10, 11, ...	116.
xi. 13, ...	250.
xi. 13, 17, ...	331.
xii. 16, ...	329.
xiv. 14, ...	321.
xiv. 22, ...	196, 323.
xvi. 20, ...	321.
xix. 4, 5, ...	318.
xix. 5, ...	331.
xxii. 15, 16, ...	420.
xxiv. 7, ...	420.
xxxi. 31, 32, ..	158.
xxxi. 33, ...	134.
xxxi. 33, 34, ...	420.
xxxii. 34, ...	324.
xxxii. 35, ...	331.

Digitized by Google

Cap.	Pag.
xxxii. 39, ...	437.
xxxiii. 21, ...	158.
xxxiv. 18, ...	159.
xxxiv. 19, ...	160.
xxxix. 16–18, ..	401.
xliv. 15–18, ...	131, 196.

Ezech.

iv. 12, 15, ...	324.
viii. 16, ...	337.
ix. 1, etc., ...	286.
xi. 19, ...	437.
xiv. 14, ...	157.
xx. 7, 8, ...	324.
xxi. 21, ...	324, 344.
xxii. 3, ...	324.
xxiii. 2, 3, 8, ..	289.
xxx. 13, ...	321.
xxxvi. 26, ...	437.
xlvii. 9, ...	448.

Dan.

iii. 1, etc., ...	263.
iv. 10, ...	152.
ix. 2, ...	291.
ix. 24, ...	136.
xii. 3, ...	442.

Hos.

ii. 8, ..	188, 193, 331.
ii. 9, ...	73.
iii. 4, ...	324, 344.
iv. 6, ...	374.
iv. 12, ...	323.
vi. 5, ...	425, 433.
vi. 6, ...	420.
vi. 8, ...	321.
vii. 1, ...	322.
vii. 12, ...	435.
ix. 10, ...	325.
x. 5, ...	331, 340.
xiii. 2, ...	187.
xiv. 3, ...	439.

Amos.

i. 5, ...	321.
v. 26, ...	332, 336.

Jona.

i. 9, ...	173.

Mich.

vi. 6, 7, ..	69, 334, 435.
vi. 7, ...	106, 322.
vi. 6–8, ...	315.

Hab.

ii. 2, ...	418.
ii. 2–4, ...	436.
ii. 18, ...	321.

Zeph.

i. 4, ...	331.
i. 5, ...	332.
ii. 11, ...	116.

Hagg.

ii. 5, ...	160.
ii. 7, ...	413.

Zach.

ix. 7, ...	324.
x. 2, ...	324, 344.
xi. 7, ...	348.
xi. 17, ...	321.
xiv. 16–19, ...	348.
xiv. 20, 21, ...	448.

Mal.

i. 6, ...	41.
i. 11, ...	403.
i. 13, ...	12*.
ii. 7, ...	374.
ii. 14–16, ...	348.
iii. 1–5, ...	449.
iii. 14, ...	12*.
iv. 1, 2, ...	448.
iv. 1–4, ...	449.
iv. 4–6, ...	386.

Matt.

iii. 2, 9, 10, ...	449.
iii. 7, ...	137.
iii. 9, ...	405.
iv. 16, ...	425.
v. 20, ...	449.
v. 29, 30, ...	335.
v. 45, ...	194.
v.–vii.	204.
vi. 9, ...	391, 400.
vi. 26, ...	46, 52.
vii. 21, ...	24.
x. 27, ...	33.
x. 28, ...	335.
x. 38, ...	449.
xi. 3, ...	413.
xi. 26, ...	59.
xi. 28, 29, ...	436.
xiii. 11, ...	424, 439.
xv. 24, ...	414.
xvi. 24, ...	449.
xxi. 25, ...	37.
xxi. 39, ...	414.
xxii. 30, ...	151.
xxiv. 14, ...	118.
xxiv. 51, ...	160.
xxvi. 13, ...	118.
xxviii. 18–20, ..	452.
xxviii. 19, ...	138.

Marc.

i. 27, ...	120.
iv. 11, ...	424, 443.
xiii. 32	415.
xiv. 9, ...	118.

Luc.

i. 70, ...	413.
iv. 18, ...	425.
vi. 35, 36, ...	71, 73.
viii. 5, ...	138.
viii. 10, ...	424.
ix. 23, ...	449.
x. 18, ...	138.
xi. 1, 2, ...	400.
xi. 13, ...	417, 452.
xii. 10, ...	452.
xviii. 13, ...	436.
xviii. 13, 14, ..	63.
xxii. 20, ...	160.
xxiv. 45, ...	444.

Joh.

i. 5, ...	425.
i. 13, ..	417, 424, 432.
i. 17, ...	415.
i. 18, ..	36, 126, 415.
iii. 3, ...	417, 424.
iii. 3, 5, ...	449.
iii. 5, 6, ...	417.
iii. 5, 6, 8, ..	452.
iii. 6, ...	437.
iii. 10, ...	390.
iii. 16, ...	436.
iii. 19, ...	425.
iii. 34, ...	38.
iii. 36, ...	431.
iv. 21–24, ...	417.
iv. 23, ...	451.
iv. 24, ...	452.
v. 30, ...	415.
v. 37, ...	425.
vi. 33, ...	425.
vi. 44, ...	417, 449.
vi. 45, ...	420, 426.
vii. 16, 17, ...	415.
vii. 17, ...	440.
vii. 37, ...	436.
vii. 39, ...	439.
viii. 31, 32, ...	446.
viii. 44, ..	137, 142, 146.
viii. 47, ...	424.
ix. 41, ...	431.
xi. 9, ...	425.
xii. 31, ...	138.
xii. 35, 36, ...	425.
xiv. 15, 16, ...	452.
xiv. 16, 17, ...	417, 437.
xiv. 17, ...	426.
xiv. 26, ...	426, 436.
xiv. 30, ...	138.
xv. 5, ...	427.
xv. 18, 19, ...	417.
xvi. 7, ...	452.
xvi. 13, ..	417, 442, 443.
xvi. 14, ...	439.
xvii. 3, ...	54, 420.
xvii. 3, 25, ...	425.

Acta.

ii. 33, ...	438.
ii. 37, ...	435.
ii. 38, ...	436.
ii. 41, 42, 47, ..	449.
iii. 1, ...	396.
iii. 27, ...	112.
iv. 12, ...	54.
iv. 32, ...	449.
v. 38, ...	396
vii. 1, ...	66.
vii. 38, ...	411.
vii. 39, ...	340.
viii. 30, ...	66.
viii. 37, ...	449.
x. 47, ...	449.
xiii. 48, ...	449.
xiv. 15, ...	321.
xiv. 15, 16, ...	412.
xiv. 16, 17, ...	52, 70.
xiv. 16, ..	54, 63, 65.
xiv. 17, ...	196.
xv. 1, etc., ...	414.
xv. 10, ...	314.
xvi. 1, etc., ...	394.
xvi. 6, 7, ...	59.
xvi. 14, 15, ...	449.
xvi. 21, ...	126.
xvi. 30, ...	435.
xvii. 16, ...	64.
xvii. 18, ...	75, 218.
xvii. 19, ...	120.
xvii. 24–27, ...	63.
xvii. 24–29, ...	52.
xvii. 26–28, ...	46.
xvii. 27, ...	65.
xvii. 30, ...	54, 412.
xix. 2, ...	439.
xix. 18, 19, ...	449.
xxi. 20–22, 20, ..	414.
xxi. 21, 22, ...	394.
xxiv. 25, ...	434.
xxvi. 18, ..	425, 437, 444.

Digitized by Google

Cap.	Rom.	Pag.
i. 7,	.. ..	449.
i. 16,	.. ..	126.
i. 18, 19, 32,	.. ..	46.
i. 18-20,	.. ..	51.
i. 20,	.. ..	54, 196.
i. 21,	.. ..	195.
i. 21, 22,	.. ..	77.
i. 23,	.. ..	99.
i. 28,	.. ..	209.
ii. 5, 9, 10,	.. ..	449.
ii. 14, 15,	.. ..	45, 46.
iii. 2,	.. ..	364.
iii. 19,	.. ..	436.
iii. 20,	.. ..	435.
iii. 24, 25,	.. ..	437.
iii. et iv.,	.. ..	54.
v. 6-8,	.. ..	416.
vi. 2, 6,	.. ..	437.
vi. 17,	.. ..	439, 444.
vi. 23,	.. ..	436.
vii. 6,	.. ..	452.
vii. 7,	.. ..	73, 434.
vii. 9,	.. ..	435.
vii. 12, 13,	.. ..	435.
viii. 1, 2, 9, 13, 26,	..	452.
viii. 2, 11,	.. ..	437.
viii. 7,	.. ..	425.
viii. 8,	.. ..	420.
ix. 22,	.. ..	73.
ix. 31, 32,	.. ..	435.
x. 3,	.. ..	435.
x. 17,	.. ..	54.
xi. 4,	.. ..	327.
xii. 1, 2, 13,	..	449.
xii. 2,	.. ..	425.
xv. 8,	.. ..	414.
xv. 19,	.. ..	455.
xv. 30,	.. ..	452.
xvi. 25,	.. ..	443.
	1 Cor.	
i. 2, 9, 30,	.. ..	449.
i. 5,	.. ..	439.
i. 18,	.. ..	30.
i. 21,	.. ..	412.
i. 30,	.. ..	427.
ii. 4,	.. ..	452.
ii. 4-6, 10,	.. ..	32.
ii. 4-7,	.. ..	460.
ii. 6-13,	.. ..	426.
ii. 7,	.. ..	441, 443.
ii. 7-9,	.. ..	440.
ii. 7, 14,	.. ..	33.
ii. 10,	.. ..	443.
ii. 10-16,	.. ..	417.
ii. 12, 16,	.. ..	442.
ii. 14,	.. ..	417, 424.
ii. 14, 15,	.. ..	421.
viii. 2,	.. ..	410.
viii. 4,	.. ..	321.
viii. 5,	.. ..	321.
ix. 14,	.. ..	404.
x. 20,	.. ..	143.
xii. 7,	.. ..	438.
xii. 7, 11,	.. ..	439.
xii. 8,	.. ..	439.
xii. 11,	.. ..	470.
xii. 13,	.. ..	452.
xiii. 2,	.. ..	420.
xiii. 12,	.. ..	410.
xiv. 12,	.. ..	471.
xiv. 24, 25,	.. ..	433.
xv. 32,	.. ..	95.
xv. 33,	.. ..	17.
xv. 54,	.. ..	138.
xvi. 1,	.. ..	449.

Cap.	2 Cor.	Pag.
i. 1,	.. ..	449.
ii. 16,	.. ..	43.
iii. 1, etc.,	.. ..	316.
iii. 5, 6, 18,	.. ..	471.
iii. 6-11,	.. ..	417, 451.
iii. 8,	.. ..	452.
iii. 18,	.. ..	36, 443.
iv. 4,	.. ..	443, 444.
iv. 6,	417, 425, 437, 440, 442, 443, 471.	
iv. 17,	.. ..	43.
v. 3,	.. ..	66.
v. 17,	.. ..	437.
v. 19,	.. ..	76.
vi. 14-18,	.. ..	417, 426.
viii. 5,	.. ..	449.
xi. 3,	.. ..	137.
	Galat.	
i. 4,	.. ..	417.
iii. 4,	.. .	66.
iii. 13, 14,	.. ..	437.
iii. 16,	.. ..	138.
iii. 17,	.. ..	266.
iv. 4,	.. 135, 138,	411.
iv. 8,	.. ..	321.
v. 16, 25,	.. ..	452.
	Ephes.	
i. 1, 2, 13,	.. ..	449.
i. 8, 9, 17-19,	..	460.
i. 9, 17,	.. ..	34.
i. 10,	.. ..	75.
i. 17, 18,	.. 417, 421,	442.
i. 17-20,	.. ..	433, 471.
ii. 2-5,	.. ..	437.
ii. 5,	.. ..	425.
ii. 5, 9, 10,	.. ..	449.
ii. 10,	.. ..	437.
ii. 12-15, 18,	..	75.
ii. 18,	.. ..	452.
iii. 2,	.. ..	66.
iii. 7, 16-19,	.. ..	471.
iii. 9,	.. ..	443.
iii. 9-11,	.. ..	75.
iii. 10,	.. ..	38.
iv. 3,	.. ..	452.
iv. 8, 11,	.. ..	438.
iv. 15, 16,	.. ..	471.
iv. 18,	.. 54, 421,	425.
iv. 21-24,	 66,	421.
iv. 23, 24,	.. 42, 425, 437,	444.
v. 8,	 421,	425.
v. 14,	.. ..	425.
v. 18,	.. ..	452.
v. 25, 28,	.. ..	416.
vi. 17, 18,	.. ..	452.
	Philipp.	
i. 1, 6, 7,	.. ..	449.
i. 19,	.. ..	452.
ii. 1,	.. ..	452.
ii. 16,	.. ..	425.
	Coloss.	
i. 2-5,	.. ..	449.
i. 9, 10,	.. ..	442, 446.
i. 23,	.. ..	66.
i. 26, 27,	.. ..	471.
i. 27, 28,	.. ..	460.
ii. 2, 3,	.. ..	443.
ii. 2, 3, 7,	.. ..	471.
ii. 2, 8, 9,	.. ..	460.
ii. 3,	.. ..	38, 416.
iii. 10,	.. ..	42, 443.

Cap.		Pag.
iii. 11,	.. ..	185.
iii. 16,	.. ..	30, 442.
	1 Thess.	
i. 1-10,	.. ..	449.
ii. 13,	.. ..	30.
v. 19,	.. ..	452.
	2 Thess.	
ii. 3, 7, 8,	.. ..	452.
ii. 9, 11,	.. ..	129.
	1 Tim.	
iv. 6,	.. ..	30.
iv. 10,	.. ..	322.
iv. 12-16,	.. ..	471.
	2 Tim.	
i. 10,	.. ..	55.
ii. 7,	.. ..	444.
iii. 5,	.. ..	449.
iii. 14-17,	.. ..	471.
iii. 15,	.. ..	442.
iv. 21,	.. ..	242.
	Tit.	
i. 1,	.. 126, 418,	445.
i. 15,	.. ..	304.
ii. 11, 12,	.. ..	418, 437.
iii. 5,	.. ..	417, 432.
	Heb.	
i. 1,	.. ..	134, 411.
i. 1, 2,	.. ..	126, 411.
i. 1-3,	.. ..	413.
i. 2,	.. ..	136.
i. 3,	.. ..	36.
i. 6,	.. ..	135, 380.
ii. 5,	.. ..	157.
ii. 9,	.. ..	136.
ii. 10,	.. ..	34.
ii. 14,	.. ..	138.
ii. 14-16,	.. ..	136.
ii. 15,	.. 68, 93,	434.
ii. 17,	.. ..	331.
iii. 1,	.. ..	411, 415.
iii. 2,	.. ..	416.
iii. 6,	.. ..	416, 449.
iv. 12,	.. ..	126.
v. 13, 14,	.. ..	418.
v. 14,	.. ..	134.
vi. 4,	.. ..	430.
vi. 5,	.. ..	157.
vii. 12-15,	.. ..	406.
ix. 1-12,	.. ..	451.
ix. 10,	.. ..	393.
ix. 11,	.. ..	160.
ix. 12,	.. ..	437.
ix. 22,	.. ..	140, 315.
x. 1,	.. 160, 207,	333.
x. 5,	.. ..	135.
xi. 4,	.. ..	144.
xi. 6,	.. 54, 76,	427.
xi. 7,	.. ..	168.
xii. 2,	.. ..	411.
xii. 28, 29,	.. ..	478.
	Jacob.	
i. 5,	.. 417, 439,	479.
i. 17,	.. ..	439.
iii. 17,	.. ..	57.
	1 Pet.	
i. 2-5,	.. ..	449.
i. 11,	.. ..	411.
i. 20,	.. ..	413.
i. 23,	.. ..	126, 432.
ii. 4, 5,	.. ..	448, 449.
ii. 9,	.. 421, 425,	444.

Digitized by Google

Cap.	Pag.
iii. 19,	153.
iii. 20,	157.
iv. 10, 11,	471.
2 Pet.	
i. 1–4,	449.
i. 8, 9,	447.
i. 9,	421, 425.
i. 19,	425.
i. 21,	411.
ii. 5,	153, 157, 168, 182.
ii. 20, 21,	435.
ii. 22,	465.
iii. 1, etc.,	276.
iii. 3–11,	393.
iii. 5–7, 13,	156.
iii. 6,	153.
iii. 18,	471.
1 Jon.	
i. 6,	425.
ii. 3, 4,	420.
ii. 8,	138.
ii. 20,	417, 440.
ii. 20, 27,	421, 426, 442, 449.
iii. 3,	437.
iii. 8,	137, 138.
iii. 12,	144, 146.
iv. 7,	420.
v. 20,	439, 444.
Jud.	
1,	449.
9,	205.
10,	410.
19,	426.
Apoc.	
i. 1,	38, 415.
ii. 14,	325.
iii. 1–4, 16–20,	452.
iii. 9,	119.
iv. 11,	41.
v. 13,	41.
xii. 9, 14,	137.
xiii. 11–13,	123.
xiii. 16,	125.
xvii. 16,	138.
xx. 2,	137.
xxii. 17,	436.

II.—INDEX AUCTORUM QUI IN HOC OPERE PARTIM CITANTUR, PARTIM EXPLICANTUR.

Abarbanel, 333, 373.
Aben Ezra, 145, 163, 170, 175, 178, 360, 368.
Abraham Ecceliensis, 264, 302.
Abulensis, 217.
Abulpharajius, 147, 152.
Abydenus, 154.
Acacius Bercœe, 463.
Achilles, 115.
Acosta, Jesuita, 476.
Acron, 105.
Ado, 242.
Adrichomius, 335.
Æschylus, 102.
Æsopus, 174.
Albertus Magnus, 211.
Alcoranus Muhammetic., 153, 174, 385, 392, 396, 415.
Alexander Polyhist., 154.
Alphes, Raf., 403.
Altissidorensis, 275.
Ambrosius, 121, 151.
Amelius, 133, 200, 201.
Ammonius, Alex., 201.
Anaxagoras, 91.
Anaxandrides, 100.
Anaximenes, 92.
Anaxippus, 80.
Anonymus, 102.
Antigonus, 377.
Antipater, 337.
Antiphanes, 100.
Antisthenes, 250.
Apollinarius, 463.
Apollodorus, 224, 256.
Apollonius, 33, 81, 82, 84, 91, 107, 109, 133, 204, 250, 264, 430.
Apollonius Molo, 119.
Appianus, 93.
Apulcius, 188.
Aquila, 158.
Aristarchus, 379.
Aristeas, 378.
Aristobulus, 377.
Aristophanes, 91.
Aristoteles, 29, 31, 48, 53, 78, 82, 83, 85, 86, 91, 134, 223, 362, 410, 423, 430.
Arnobius, 78, 103, 104, 119, 125, 131, 252.
Arrianus, 79, 119, 477.
Asclepiades, 29.
Athenæus, 81, 98, 105, 212, 218, 221, 226, 259, 279, 280, 337, 363.
Athenagoras, 78, 199, 207, 252.
Athanasius, 78, 283.
Auctor Etymologici, 226.
Auctor libri cui titulus, "Onus Ecclesiæ," 465.
Auctor Quæstion. ad Orthodox., 198.
Auctor vitæ Isidori, 216.
Augustinus, 29, 55, 69, 78, 107, 113, 120, 121, 125, 126, 131, 143, 144, 155, 173, 175, 178, 256, 275, 276, 279, 286, 328, 345, 378, 429, 453, 455, 467.
Azarias, Rabbi, 306, 366, 369, 371, 383, 384.

Bahir, Lib., 355.
Balæus, 236, 242, 243.
Ballius, 158.
Baronius, 242, 246, 247, 300, 347, 400, 454.
Basilius, 298.
Bechai, Rab., 355.
Beda, 150, 190, 232, 242, 294, 297, 455.
Bellarminus, 117, 120, 121, 123, 130, 139, 351, 359, 379.
Benjaminus Tudelensis, 310, 311.
Bereshith Rabb., 162, 263.
Berosus, 153, 154, 285.
Bibliander, 274.
Bidellus, 196.
Bochartus, 97, 168, 170, 171, 175, 192, 234, 278, 280, 281.
Boderianus, 138.
Bodinus, 347.
Boissardus, 166.
Boxhornius, 185, 232.
Brennus, 128.
Bucerus, 325.
Budæus, 34.
Buxtorfius, 28, 149, 173, 175, 177, 178, 183, 296, 299, 304, 310, 331, 351, 352, 354, 369, 370, 382.

Cæcilius, 120.
Cæsar, 33, 92, 93, 105, 106, 128, 190, 191, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 276, 404.
Callimachus, 188, 193, 201, 214, 237, 254.
Calvinus, 175, 325.
Calvisius, 183.
Camdenus, 231, 232, 233, 236, 242, 244, 245, 246, 455.
Camerarius, 105, 275.
Campanius, 121.
Cappellus, 138, 176, 347, 351, 353, 361, 370, 378.
Cardanus, 192, 211.
Cartwrightus, 135.
Carystius Pergamenus, 218.
Casaubonus, 162, 280, 283, 347, 400.
Castalio, 339.
Catullus, 95, 108, 193.
Cedrenus, 148, 155.
Celsus, 133.

Digitized by Google

Censorinus, 113.
Cevallerius, 359.
Charonius, 78.
Chaucerus, 109.
Checaudus, 303.
Chrysippus, 200.
Chrysostomus, 33, 78, 144, 148, 159, 172, 186, 415.
Cicero, 50, 53, 54, 79, 82, 94, 104, 112, 113, 114, 116, 128, 130, 132, 169, 179, 187, 199, 200, 218, 225, 231, 253, 254, 259, 278, 284, 300, 363, 428.
Claudianus, 215.
Cleanthes, 430.
Clemens Alexandrinus, 29, 78, 80, 113, 121, 125, 126, 151, 212, 217, 219, 227, 252, 259, 279, 280, 285, 298, 304, 377, 459, 462.
Clemens Rom., 118.
Clericus, Samuel, 331.
Cluverius, 240.
Coccejus, 158, 382.
Codex Samaritanus, 145.
Comenius, 107, 127.
Conformitat. Auctor, 127.
Constant. l'Emper., 347.
Cornelius a Lapide, 175, 183.
Coryphæus, 201.
Costerus, 101.
Cotta, 169.
Cunæus, 347.
Curcellæus, 163.
Curtius, 97, 105, 215, 258, 259.
Cyprianus, 49, 131, 400.
Cyrillus, 144, 149.

Damascius, 201, 216, 217.
Davisius, 232, 233.
De Dieu, Ludovic., 163.
Demetrius Phal., 378.
Demochares Histor., 221, 256.
Democritus, 92, 119.
Dio, 48, 115, 213, 235, 241, 244, 246, 247, 248, 250, 259.
Diodorus Siculus, 91, 98, 105, 106, 128, 189, 197, 199, 223, 227, 237, 240, 278, 281, 312, 334, 363.
Diogenes, 29, 30, 92, 239.
Diogenes Erythræus, 337.
Dionysius Areopag., 30.
Dionysius Halicarnass., 108, 124, 128, 132, 169, 217.
Dionysius Prusæensis, 48.
Ditmarus, 106.
Donatus, 112, 253.
Dorotheus, 242.
Dositheus, 290.
Drusius, 173, 175, 379, 465.
Duris Samius, 206.

Edmundius, 205.
Elias Levita, 174, 175, 176, 178, 344, 351, 354, 358, 359, 367, 371, 384.
Eliezer, R., 149.
Eliota, 232, 233.
Empedocles, 92, 199.
Engelbertus Engles, 359.
Ennius, 199, 256, 333.
Epictetus, 78, 81, 427, 430, 477.
Epicurus, 48.
Epigonus, 285.
Epiphanius, 146, 150, 185, 206, 222, 287, 289.
Episcopius, Simon., 137, 139, 264.
Erasmus, 464, 465, 476.
Erpenius, 149, 171.
Espieres, 378.
Etymol. Mag. Auctor, 32.
Eucherius, 175.
Eugubinus, 78, 113.
Eumelus, 212.
Eumenius, 133, 200.
Eupolemus, 285.
Euripides, 80, 179.
Eusebius, 30, 31, 49, 78, 80, 91, 92, 97, 106, 111, 113, 128, 143, 151, 154, 175, 176, 199, 200, 204, 206, 221, 227, 279, 280, 281, 288, 294, 297, 298, 362, 394.
Eustathius, 66, 159, 182, 253, 279, 433.
Eustochius, 372, 378.
Eutropius, 259.

Fagius, 137.
Felbengerus, 137.
Festus Pompeius, 113.
Ficinus, 211.
Florus, 104, 106.
Forerius, 335.
Fotherbejus, 78.
Foxus, 242.
Fullerus, 171, 305, 306.

Galatinus, 347, 382, 384.
Galenus, 27.
Galfridus Monumetensis, 240, 243, 247.
Gassendus, 310.
Gellius, 301.
Genebrardus, 164, 177.
Gerasinus, Nichomacus, 29.
Gildas, 101, 236.
Giraldus Ferrariensis, 78, 113, 275, 281.
Giraldus, Lilius, 278.
Golius, 373.
Goropius Becanus, 176, 233.
Gosselinus, 236.
Gregor. de Valent., 139, 351.
Gregor. Nazianzen, 189, 334.
Grotius, 78, 113, 158, 161, 163, 170, 171, 175, 176, 227, 342, 394, 400.

Heinsius, 97.
Heliodorus, 304, 336.
Henricus de Erfordia, 242.
Heraclitus, 29.
Herennius, 201.
Hermannus Hugo, 274, 278.
Herodianus, 213, 218.
Herodotus, 30, 33, 105, 108, 184, 189, 190, 214, 232, 256, 276, 278, 279, 281, 282, 340.
Hesiodus, 78, 91, 113, 181, 196, 228.
Hesychius, 29, 30, 182, 189, 212, 216, 251, 280.
Hierocles, 128, 133, 166, 201.
Hieronymus, 138, 144, 145, 150, 151, 172, 175, 176, 187, 263, 286, 288, 294, 297, 298, 321, 322, 325, 328, 335, 338, 339, 340, 349, 358, 359, 362, 371, 372, 378, 379, 382, 422, 476.
Hieronymus Ægyptius, 154.
Holstensius, 143.
Homerus, 78, 93, 94, 159, 160, 182, 188, 191, 200, 252, 256, 433.
Hoornbeekius, 382, 467.
Horatius, 91, 95, 105, 118, 122, 154, 193, 318, 338.
Hornius, 233, 234, 277.
Hottingerus, 296, 300, 303, 311, 382.
Hulsius, Anton., 409.
Hyrcanus, 377.

Ignatius, 117, 118.
Inghiramius, 164, 301.
Irenæus, 118, 280, 281, 298, 304, 377.
Isidorus, 29, 223, 281.
Israel, Ben, 296.

Jacobus a Voragine, 127.
Jamblichus, 32, 79, 133, 200, 201.
Jansenius, 400, 464, 467.
Jarchus, 81, 109, 170.
Johannes Isaacus, 350.
Jonathan, 161.
Jonesius, 213.
Jornandes, 105, 215.
Josephus, 78, 91, 100, 108, 113, 119, 137, 149, 153, 154, 166, 175, 242, 263, 275, 277, 289, 307, 309, 325, 342, 377, 378, 382, 389, 397, 403.

Digitized by Google

Josephus Albo, 162, 400.
Josephus Cæcus, 381, 385.
Josephus de Voysin, 296, 299, 354, 372, 382.
Jukasin, 383.
Julianus, 48, 133.
Julius Capitolinus, 248.
Julius Pollux, 216.
Junius, 175, 322, 336, 338, 359.
Justinianus, 276.
Justin. Martyr, 48, 78, 113, 181, 205, 402, 408, 428, 459.
Justinus, 118, 121, 125, 130, 131, 151, 194, 250, 251, 252, 260, 377, 423, 426, 479.
Juvenalis, 50, 100, 104, 116, 189, 199, 260, 275, 468.

Kimchi, R. D., 149, 175, 212, 344, 349.
Kircherus, 99, 101, 151, 166, 275, 278, 279, 280, 283, 299, 300, 302, 303, 306.

Lactantius, 29, 33, 48. 78, 97, 104, 112, 113, 125, 151, 166, 189, 196, 221, 252, 254.
Laërtius, 33, 80, 190, 214, 236, 304, 377, 378.
Lampridius, 213, 246, 248.
Lelandus, 243.
Lessius, 139.
Lindanus, 145.
Linus, 91.
Lipsius, 190, 280.
Livius, 128, 130, 159, 169, 214.
Lluddus, 233.
Lorinus, 347.
Lucanus, 93, 99, 105, 106, 114, 215, 235, 237, 238, 278, 280.
Lucianus, 92, 97, 153, 182, 188, 250, 338, 402, 461.
Lucretius, 94, 98, 199, 254.
Ludovicus Granatensis, 127.
Lud. Vives, 78, 275, 466.
Lyra, 333.

Macrobius, 102, 113, 218, 227, 402.
Maffeus, 117.
Maimonides, 29, 53, 113, 149, 153, 179, 183, 189, 197, 215, 263, 275, 388, 396, 408. Vid. Rambam.
Mallela, 182, 222, 263.
Manas., Conciliat., 164.
Manetho, 278.
Marcellinus, 237.
Marcianus Heracleotes, 313.
Marcus Mann., 359.
Marinus, 201.
Marsilius Ficinus, 211.
Martialis, 181, 242.
Martinus Polonus, 300.
Masius, 183, 288.
Maximus Tyrius, 53, 213, 215, 237, 253.
Medus, 257.
Megasthenes, 91.
Mela, 237, 239.
Melchior Canus, 466.
Menander, 46, 49.
Mengus, 204.
Mercator, 288.
Mercerus, 145, 158, 175, 177.
Metrodorus, 92.
Meursius, 281.
Midrash Tehillim, 136.
Minutius Felix, 188.
Mnaseas, 154.
Moncæius, Franciscus, 342.
Montanus, 149, 190, 236, 336, 339.
Morinus, 145, 178, 183, 305, 311, 351, 358, 362, 367, 378, 379, 392.
Mornæus, 78, 113.
Moses Gerundensis, 333.
Moses Nachmanides, 408.
Munsterus, 161, 175, 178, 275, 328, 371, 378.

Nauclerus, 242.
Nicephorus, 242.
Nicetus, 338.
Nicolaus Damascenus, 154.
Nilus, 186.
Nonnus, 155, 334.
Numenius, 91, 201.

Obicinus, 302, 303.
Olympiodorus, 186.
Origenes, 30, 78, 121, 125, 201, 227, 235, 242, 256, 382, 462.
Orosius, 131, 155.
Orpheus, 78, 91, 190, 251, 255.
Ovidius, 91, 113, 153, 162, 193, 257, 402.

Pagninus, 175.
Palæphatus, 223.
Papinius, 91, 102, 105.
Paræus, 175, 178, 183.
Parkerus, 242.
Parmenides, 92.
Pascal, 204.
Pausanius, 98, 107, 128, 213, 250, 257, 258, 281, 336.
Pentateuch. Samarit., 286, 297.
Percrius, 175, 183.
Persius, 95, 112, 114.
Pescennius Festus, 104.
Petavius, 186, 288.
Peucerus, 476.
Phædon, 92.
Phavorinus, 301.
Pherecydes, Syrus, 29, 30, 92.
Philastrius, 338.
Philo, 98, 99, 137, 279, 378, 389, 397, 403.
Philo Byblius, 92, 98, 200.
Philostratus, 30, 33, 34, 79, 82, 84, 97, 100, 101, 107, 109, 115, 128, 171, 204, 215, 224, 250, 254, 284, 284, 428.
Photinus, 79.
Photius, 29, 216.
Picus Mirandulus, 299.
Pindarus, 222, 257, 477.
Pirke Aboth., 273, 388.
Plato, 29, 30, 31, 34, 53, 78, 81, 91, 92, 107, 109, 110, 112, 191, 202, 223, 253, 283, 333, 428, 430, 477, 479.
Plautus, 70, 93, 101, 107, 111, 112, 255, 256, 257, 476.
Plinius, 29, 91, 94, 104, 113, 128, 187, 218, 236, 237, 238, 259, 275, 276, 278, 279, 281, 282, 285, 287, 334, 402.
Plotinus, 37, 47, 133, 197, 200, 201, 210, 477.
Plutarchus, 29, 60, 78, 96, 97, 104, 112, 113, 116, 119, 128, 162, 166, 169, 187, 189, 193, 199, 201, 228, 276, 278, 279, 281, 284, 411, 477.
Pocockius, 147, 273.
Politianus, 476, 477.
Polybius, 128, 159, 191, 371.
Polydorus Virg., 275, 454.
Porphyrius, 106, 128, 133, 140, 162, 166, 188, 191, 200, 201, 225, 279, 284, 285.
Possidonius, 119, 237.
Postellus, 365.
Potken, 294.
Proclus, 79, 133, 201.
Procopius, 104, 215.
Propertius, 115.
Protagoras, 377.
Prudentius, 87, 252, 466.
Ptolemæus, 192, 379.
Pyrobolus, 56.
Pythagoras, 82, 430.

Rab. Jud., 273, 388, 391, 395, 397.
Rab. Salomon, 305.
Raimundus Sebundus, 78.
Rambam, 151, 209, 264, 273. Vid. Maimonides.
Rasi, 166.
Ravius, 381.
Raymundus Martin., 273, 347, 354, 382.

Digitized by Google

Reynoldus, 227, 254, 341.
Rhenanus, 464.
Ribadeneira, 117.
Rivetus, 171, 183, 193, 382.
Roccha, Angelus, 274, 276, 278.
Rochardus Phrisonum rex, 121.

Sabellicus, 247.
Sallustius, 49, 93.
Salmasius, 254.
Sanchuniathon, 98, 192, 215, 227, 228, 279, 328.
Sandfordius, 97, 227.
Satyricus, [Juvenal, 100, 260; Pers. 112.]
Saurez, 139.
Scaliger, 91, 151, 166, 171, 176, 207, 218, 224, 244, 245, 278, 282, 288, 398, 399.
Schickardus, 286, 305, 306, 382, 403.
Schindlerus, 175, 359, 365.
Schlichtingius, 147.
Scottus, Andreas, 216.
Scotus, 87.
Seder Olam, 164, 178.
Seder Zeraim, 273.
Sedenus, 113, 149, 153, 162, 164, 177, 179, 287, 293, 300, 342, 347, 352 401.
Seneca, 48, 79, 80, 93, 94, 107, 111, 113, 114, 115, 200, 214, 245, 256, 357, 410, 477.
Sepher Ikharim, 309, 408.
Sepher Melakim, 164.
Septuagint, 34, 145, 147, 148, 151, 158, 160, 172, 173, 187, 198, 212, 284, 319, 321, 322, 323, 324, 332, 336, 337, 338, 339, 340, 351, 439.
Serarius, 378.
Servius, 111.
Sibyllina Oracula, 169.
Sigonius, 175.
Silius, 104, 215, 233.
Simeon de Muis, 372.
Simplicius, 284, 285.
Sirachides, 389, 397, 403.
Sixtus Senensis, 382.
Smalcius, 40, 137.
Socinus, 40.
Socrates, 250, 260, 430.
Solinus, 214.
Sommerus, Johan., 137.
Sophocles, 251, 333.
Soranus, 251.
Spartianus, 246, 259.
Spinosa, 35.
Sprengerus, 204.
Statius, 253.
Steuchus, 173.
Strabo, 91, 92, 95, 110, 112, 113, 189, 237, 239, 240, 241, 256, 313.
Strato, 95.
Stuckius, 78, 113.
Suetonius, 29, 50, 112, 115, 128, 169, 218, 241, 244, 256.
Suidas, 119, 206, 212, 213, 216, 222, 275, 280, 281.
Symmachus, 120, 151, 158, 338.
Syncellus, 279.

Tacitus, 49, 105, 112, 114, 119, 128, 169, 190, 214, 228, 231, 232, 235, 236, 241, 245, 246, 247, 278, 280, 281, 282, 341.
Talmud., 403.
Talmud Babyl., 164, 273, 358, 363, 369.
Talmud Hierusal., 164, 296, 369.
Targum Babyl., 276, 310.
Targum Danielis, 381.
Targum Hesteræ, 304, 308.
Targum Hierusal., 136, 138, 145, 170, 175.
Targum Jon. Ben Uzziel, 136, 145, 149, 153, 170, 173, 175, 183, 195, 262, 342, 349, 381, 382, 383, 384.
Targum Onkelosi, 145, 149, 151, 161, 174, 175, 381, 382.
Tatianus, 53, 80.
Temporarius, 183.
Terentius, 107, 111.
Tertullianus, 48, 49, 78, 103, 113, 115, 118, 120, 121, 125, 131, 151, 153, 162, 163, 206, 242, 252, 259, 286, 298, 338, 396, 400, 411, 413, 439, 459, 462, 466.
Thales, 30, 91, 92.
Themistius, 215.
Theodoretus, 78, 106, 113, 143, 171, 252, 298, 305, 326.
Theodosius, 147.
Theodotion, 144, 382.
Theophilus Alexandrinus, 78.
Theophilus Antiochenus, 78, 80, 90.
Theophilus Johannes, 237.
Theophylactus, 277.
Theopompus, 30, 92.
Thomas, 78.
Thucydides, 256.
Tibullus, 182.
Timon, 80, 279.
Torniellus, 183.
Trithemius, 464.
Trypho, 194.
Tullius, 101, 109, 113, 114, 169, 253, 279, 285, 357, 363. Vid. Cicero.
Tzemach David, 387.
Tzetzes, 223.

Usserius, 178, 183, 267, 290.

Valentinus, 459.
Valerianus, 127.
Valerius Maximus, 92, 128.
Valerius Soranus, 251.
Varro, 106, 113, 169, 189, 219.
Velleius, 48, 117, 200.
Verulamius, 464.
Villalpandus, 300, 306.
Virgilius, 90, 101, 102, 159, 162, 181, 188, 195, 199, 215, 251, 255, 257, 334, 402, 473.
Vives, Lud., 78, 275, 466.
Voëtius, 470.
Volkelius, 137.
Vossius, 78, 97, 113, 189, 236, 281, 282, 284, 285, 326, 336, 368, 378.
Vulgatus, 145, 152, 198, 217, 284, 304, 322, 336, 338, 339.

Xavereius, Jesuit, 121.
Xenophon, 78, 92, 250, 330.
Ximenius, 378.
Xiphilinus, 104.

Zaleucus, 53, 313.
Zeno, 200, 280, 400.
Zenodotus, Stoic, 280.
Zohar, Lib., 383.
Zonaras, 148, 175.
Zozimus, 151, 169.

FINIS.

Digitized by Google

POSTHUMOUS SERMONS:

SERIES PUBLISHED FOR THE FIRST TIME

IN M.DCCC.LIV.

ALSO,

THREE DISCOURSES,

PUBLISHED IN 1798.

Digitized by Google

Digitized by Google

CONTENTS.

POSTHUMOUS SERMONS.

Sermon		Page
	Prefatory Note by the Editor,	492
I.	The furnace of divine wrath.—Ezek. xxii. 17–22,	493
II.	The wisdom of making the Lord our refuge.—Ps. xiv. 6,	500
III.	Faith's answer to divine reproofs.—Hab. ii. 1–4,	508
IV.	Spiritual strength;—its reality, decay, and renovation.—Isa. xl. 31,	518
V.	Holiness urged from the liability of all things to dissolution.—2 Pet. iii. 11,	524
VI.	The obligation to increase in godliness.—1 Thess. iv. 1,	537
VII.	Perilous Times.—2 Tim. iii. 1–5,	542
VIII.	The mutual care of believers over one another.—Eph. iv. 15, 16,	545
IX.	National sins and national judgments.—Isa. iii. 8, 9,	548
X.	The death of the righteous,—Isa. lvii. 1, 2,	556
XI.	The humiliation and condescension of Christ.—Phil. ii. 5–8,	561
XII.	Enoch's walk with God.—Gen. v. 24,	569
XIII.	A fast sermon:—Christian duties under the hidings of God's face.—Isa. viii. 17,	582

THREE DISCOURSES SUITABLE TO THE LORD'S SUPPER.

Prefatory Note by the Editor,	595
Discourse I.	595
Discourse II.	596
Discourse III.	598

Digitized by Google

PREFATORY NOTE.

THE following Sermons have never hitherto been published. It was observed that the other posthumous discourses of our author had been drawn mostly from manuscripts in the possession of Mrs Cooke of Stoke Newington, the grand-daughter of Sir John Hartopp, the friend of Owen, and member of the small church in which, during the closing years of his life, he officiated as pastor. On application to the present representative of Sir John Hartopp's family. Sir W. E. C. Hartopp, Four Oaks, Sutton Coldfield, Warwickshire, it was ascertained that an additional volume of the same unpublished manuscripts was in his possession; and with a generosity which merits the warm gratitude of all the admirers of Owen, he placed it immediately at the disposal of the publishers of the present edition of Owen's works. On the fly-leaf of the volume, which is beautifully written and carefully preserved, there appear the following name and statement: "Eliz. Cooke; These manuscript sermons were taken in shorthand by her grandfather, Sir John Hartopp, from Dr Owen's own mouth, and transcribed by him into longhand;—bound up by her, in order to preserve such valuable discourses. Newington, 1755." In further confirmation of their genuineness, it may be added, that the first sermon in the series is evidently identical with Owen's posthumous treatise "On the Mortification of Sin." A proof of scrupulous adherence to Owen's statements, and of a desire on the part of the writer to give as exactly as possible what came from his lips, is found in the beginning of one of the sermons, where he mentions, that having come late into the meeting-house, after the service had begun, he had not been able to give the introductory part of the discourse. With all the disadvantages under which they are now given to the world, they have still sufficient merit to justify the character ascribed to them by Mrs Cooke, to whose care we are indebted for their preservation, when she pronounces them "valuable discourses."—ED.

Digitized by Google

POSTHUMOUS SERMONS.

SERMON I.

THE FURNACE OF DIVINE WRATH.

"And the word of the LORD came unto me, saying, Son of man, the house of Israel is to me become dross: all they are brass, and tin, and iron, and lead, in the midst of the furnace; they are even the dross of silver. Therefore thus saith the Lord GOD; Because ye are all become dross, behold, therefore I will gather you into the midst of Jerusalem. As they gather silver, and brass, and iron, and lead, and tin, into the midst of the furnace, to blow the fire upon it, to melt it; so will I gather you in mine anger and in my fury, and I will leave you there, and melt you. Yea, I will gather you, and blow upon you in the fire of my wrath, and ye shall be melted in the midst thereof. As silver is melted in the midst of the furnace, so shall ye be melted in the midst thereof; and ye shall know that I the LORD have poured out my fury upon you."—EZEK. xxii. 17–22.

I SHALL not insist upon the particular opening of these words, but only take some observations from them:—

First, This is a very instructive similitude this of silver and dross; therefore it is often made use of by the Holy Ghost: Isa. i. 21, 22, "How is the faithful city become an harlot! it was full of judgment; righteousness lodged in it; but now murderers. Thy silver is become dross." "Thy silver is become dross;"—this is God's expression of the condition of an apostate people. "Thy silver is become dross." He uses it again, Jer. vi. 29, 30, "The bellows are burned, the lead is consumed of the fire; the founder melteth in vain: for the wicked are not plucked away. Reprobate silver," refuse silver, drossy silver, "shall men call them." And so here, in this place of the prophet, "Thy silver is become dross."

Secondly, There are two sorts of things that are called the dross of silver. The first is the scoria, that which remains after the furnace, and which manifests, the whole not being departed, the whole to be dross; that is, to be refuse and reprobate silver,—that is, the dross after a trial. There is, secondly, a dross that is called so, which is nothing but the ore the silver is mixed withal before a trial. That is the dross here mentioned,—brass, tin, iron, lead; such

Digitized by Google

things as are mixed with the silver before the trial. When God promises a purification, "I will take away all thy tin," saith he. Now, whenever a nation is thus dross, there is yet some good silver in it. When there is nothing but refuse silver *after* a trial, then is all thrown away; but when there is a multitude of dross *before* a trial, there is always some good silver, or else no trial would be made. God is not an unskilful founder, to make a trial when there is no silver in the material. So here, in the text, "As silver is melted in the furnace;"—"as *silver.*"

Thirdly, When the dross is greatly increased, and the silver will not be otherwise separated from it, both dross and silver must into the same furnace. That is the case here; and you will excuse me if I judge it to be the case with ourselves. Both dross and silver must go into the same furnace; for we must observe,—1. That the furnace belongs to God's covenant. There is nothing in the furnace but that the best silver may be brought into it; and it needs to be brought into it, if it be but a furnace. In the day that God made a covenant with Abraham, Gen. xv. 17, "it came to pass, that, when the sun went down, and it was dark, behold a smoking furnace, and a burning lamp that passed between the pieces of his sacrifice." There the furnace is dedicated, God's furnace, in those words, for the use of the church. If it be but a furnace, it is in the covenant for the use of the church: for,—2. God hath an oven as well as a furnace; but the oven belongs not to the church at all: Mal. iv. 1, "Behold, the day cometh, that shall burn as an oven; and all the proud, yea, and all that do wickedly, shall be stubble: and the day that cometh shall burn them up, saith the LORD of hosts, that it shall leave them neither root nor branch." When was this? Why, first, Christ came as "a refiner and purifier of silver," chap. iii. 3; and they are not purified by Christ. And "the day cometh that shall burn as an oven;" that was the day when Jerusalem was burned, and all that wicked, apostate church was consumed. God left them neither root nor branch, when eleven hundred thousand of them were destroyed in that city. That was God's oven, which burned up that wicked, apostate church. Truly, brethren, if we had complied with Christ as a refiner, in the day of his refining, we might have prevented the day of the coming of his oven. However, that is not the thing here threatened; but it is a furnace in common for the silver and for the dross,—the same furnace.

Why then, observe, that when God brings both silver and dross, both good and bad, into the same furnace, it is the highest token of God's displeasure. So it is here in the text, 'Ye shall know that I do it in my fury, and in mine anger, and in my displeasure.' There is nothing more to be trembled at than when all must go into the same furnace. 'I will gather the silver, and the brass, and

Digitized by Google

the iron, and the lead, and the tin together, and they shall go into the same furnace.' God sometimes makes a distinction; as Isa. xxxi. 9, "Saith the LORD, whose fire is in Zion, and his furnace in Jerusalem." The "fire" there is the fire of a fining-pot; the "furnace" is a burning furnace. There is such a time, there may be, there hath been such a time, when God will bring his own Zion only to the fining-pot, and they shall not be in the furnace with wicked ones. I am afraid the cleansing of the churches is beyond the fining-pot; however, here in my text they are put into the same furnace.

When is a people so overgrown with dross as that it is necessary the good and the bad should go into the same furnace?

I shall name but two plain things:—

1. When the generality of a people are openly wicked and profane. You will see in the following verses of this chapter the reason given why God will put them all into the furnace. And why is it? Because the prophets were wicked, and the priests were wicked, and the princes were wicked, and the people were wicked. He distributes them all into several parts,—prophets, priests, princes, people; and they are all wicked, and therefore they must into the furnace, saith he. Isaiah also speaks of setting up a furnace, chap. i. Why will God set up such a dreadful furnace? Why, saith he, verses 5, 6, it is because "the whole head is sick, and the whole heart faint. From the sole of the foot even unto the head there is no soundness in it; but wounds, and bruises, and putrifying sores: they have not been closed, neither bound up, neither mollified with ointment." When there is an universal corruption of the ways and walkings of all sorts of men, and of the whole body of the people, then God sets up his furnace.

2. You may add hereunto, that the dross doth so cleave unto the silver that there is no other way of separating them, but they must all into the same furnace. When all endeavours fail, warnings fail, chastisements fail, preaching of the word fails, and the silver is not separated from the dross; when men can scarce, professors can scarce, bear to be warned; when they can think of others' sins, but will not think of their own; when they will do nothing towards reformation, but say they shall have peace,—let what will come, one way or other they shall have peace;—there is no way but we must all into the same furnace; nothing else will do.

This is all that I shall observe from the words; only I would make a little use of them in one or two words. And I will say concerning them, as the apostle Paul doth in another case, "This speak I, not the Lord;" that is, not that he spake any thing against the mind of the Lord, but it was that which he had not an immediate revelation about. 'Though,' saith he, 'I judge I have the Spirit of God to guide me according to rule in this matter, yet I have not

Digitized by Google

an especial revelation about it; "This speak I, not the Lord."' But when he comes in with that for which he hath a special revelation, then, "This the Lord commandeth, not I." So, truly, I will say two things, whereof one is, 'I say, and not the Lord;' and it is only this, that it is my judgment we are all going into the same furnace. Let men please and flatter themselves as they will, crying, 'The church, the church; The temple of the Lord; Peace, peace;' my judgment is, we are all going into the same furnace with all the brass, and tin, and lead, and iron, in the nation,—going into the same furnace. And do I say so *now?* do I think so *now?* Nay, I have been speaking of it to this congregation for some years, that we are all going into the same furnace. But this I can say, 'I speak from the Lord, the Lord speaketh, and not I,' that things are so stated in the rule, so stated in providence, that it is your duty and mine to prepare for the furnace, a fiery furnace, a smoking furnace, that I am afraid God will cast this whole nation into; for,—

First, Neither you nor I can tell what to say as to the sins of the nation, of all sorts of persons,—our priests, prophets, princes, people. Nor you nor I can tell what to say unto the deadness and slowness of all sorts of professors,—of me, and you, and of all sorts of professors,—to come to such a reformation as may be preventive of a furnace; nay, to come to such a reformation as may give us faith to plead for an interest in the fining-pot and not in the furnace. I know what the general hopes of men plead and speak. Well, bring forth your reasons, plead them before God this day, if you can, if you have any thing to plead but sovereign grace and mercy.

And [as for] the utter impossibility that appears by any other way to separate the silver from the dross, to separate us from the world, the plague, the fire, have not done it; signs in the heavens above and in the earth beneath have not done it; the sincere preaching of the gospel, though in weakness, hath not done it; entreaties, beggings, exhortations, have not done it; our prayers have not done it: we cleave unto the world still.

I will not insist upon particulars now; I have showed you enough formerly. So that I know nothing that can be a plea why we should not all into the same furnace. And,—

Secondly, God hath called out his workmen to set up a furnace. The workmen that God calls out in the world are not to make the fining-pot, but men that work in mortar and brick, fit to build a great furnace. And there are all sorts of them;—the Lord help us! God employs his workmen to build the furnace;—some by violence, some by treachery, some by folly; but all prepare a furnace. We may see them at work and hear them working every day, to prepare for this nation a furnace of God's wrath and displeasure.

Digitized by Google

Now, brethren, this I say, this saith the Lord, when God's workmen are setting up a furnace it is certainly our duty to be building an ark. The persons that were employed about Noah's ark (it is but another kind of allusion) were God's workmen to bring on a destruction that destroyed the old world, the world that repented not at the preaching of Noah. God called out his workmen; but Noah, moved with fear, built an ark. I have observed that the spirits of men do work towards and hearken after every thing that may keep them from fear: generally they do so; and oftentimes most weak and trivial things will put off our fear. But, saith He, "Noah, moved with fear," upon the warning of God that there would come a deluge that would destroy like this furnace, "built an ark." He was moved with fear, and he built an ark. I have often wondered at that word, Ezek. xxi. 9–13. God threatens "a sword, a sword sharpened, and also furbished: it is sharpened to make a sore slaughter; it is furbished that it may glitter: should we then make mirth? He hath given it to be furbished, that it may be handled: this sword is sharpened, and it is furbished, to give it into the hand of the slayer. Smite therefore upon thy thigh." Why? "Because it is a trial," saith he, "and what if the sword contemn even the rod?"—all other meaner afflictions? After having spoken such a great and dreadful word of the sword being furbished and given into the hand of the slayer, "It is a trial," saith he. The meaning is this: Here the people themselves had thoughts of a thousand ways of escaping the sword; and that it should not be a trouble, a trial, unto them, they would bear it this way and that way. Truly, I am ashamed of myself and most of the people of God with whom I converse, to see that we have such thoughts;—that when God's sword is furbished, there is not a trial in it,—that we shall be dealt well enough withal. But prepare yourselves; a trial it will be, a trial that will try all your carnal confidences, and consume them. It will try your profession of what sort it is; and if it be found false, will consume it also. It is to try all your graces to the utmost,—all your faith, all your trust, all your self-resignation, all your readiness to leave the things of the world and to part with them. It will be a trial, friends. Think what you will, it will be a trial. "Because it is a trial," saith He. It is strange there should be such stupidity upon us, that when the sword is furbished and made bright for the slaughter, and given into the hands of the slayer, we should not so much as think that it will be a trial, but make mirth. The reason is this, plainly, Because we have escaped former trials in the plague, and fire, and in the wrath of man. But saith the prophet, "This shall contemn every rod,"—go beyond all those rods we have undergone, and despise them. You think it is a rod; but do not mistake;

Digitized by Google

it shall contemn every rod, despise them, and will be a trial. You have had no trial; neither your confidence nor your grace has been tried: but this will be a trial. I do not believe these things are a vain divination.

Then what is our duty, if this be the posture of things with us? Why, that which we are come together for this day; which is to cry to God for mercy, in this day of darkness, of gloominess, this day of anguish,—

1. For the whole nation. Let us pray to God that, if it be his holy will, however he shall deal with the nation, he would call in the workmen that seem to be employed about building the furnace; for their faces are filled with dread and terror, and it argues dreadful work when God employs such workmen: beg of God to divert them, otherwise to employ them; beg of God to take them off,—that fierce, cruel men may not have the execution of God's judgments upon this poor land,—that God would take us yet into his own hands,—that men whose hearts are like the nethermost millstone, that grind with blood and revenge, may not have the trial of the land.

2. We may hope yet that the decree is not gone forth, and we may beg that God would not use these workmen. Now, if we should beg of God that he would yet cause the furnace to pass away, if we find it coming, and if we find our hearts enlarged to pray, and God bowing down his ear to hear, let us continue to ask further, not only that such and such may not be employed to fire the poor nation, but that God would even cause the furnace to pass away. Abraham began to pray to God: 'O Lord,' saith he, 'if there be fifty righteous in Sodom, wilt thou spare?' 'I will,' saith God, 'if there be fifty.' 'Lord,' saith he, 'if there be forty-five, wilt thou spare?' 'I will for forty-five,' saith God. 'Yet let me add, suppose there be forty?' 'I will spare for forty's sake.' Abraham found the infinite condescension of God to his prayer, and he asks no more by fives, but by tens: 'Wilt thou if there be thirty, twenty, ten, there?' Faith grew upon the Lord. If we find God answers our supplications for the removal of the workmen that are employed, that God would employ them elsewhere, and we have asked salvation in that, and a disappointment of others in their counsels, and find the Lord coming down, let faith come to ask by tens and tens, to bring it to the lowest degree. The utmost condescension of grace and mercy that will bear a consistency with the essential holiness and righteousness of God may be drawn out by faith and prayer. Then cry mightily unto the Lord, that, if it be his will, the furnace may depart from the nation.

3. If it be so determined that the furnace must be set up, and

Digitized by Google

that we must all into the furnace, beg of God that we may have the lamp that belongs unto the covenant as well as the furnace. The furnace was all horror and smoke; but the lamp had a light in it. I take it from that of Abraham. When the furnace was a dark and smoking furnace, yet there was a lamp, a burning, shining light, that passed between the pieces of the sacrifice. That the dark, smoking furnace may not deprive us of the light of God's countenance in Christ, to support us in it and under it, beg of God that though we go into the furnace, yet we may have the lamp to direct us, to give us light in that horror of darkness, and in the smoking furnace.

Lastly, Who knows but that God may yet, by prayer, by the preaching of the word, by continual warnings, before the day comes, before the decree brings forth, before it be too late, make such a separation (for this is as far as ever I can go), that his people shall be put into the fining-pot, and not into the same furnace? Cry for that! It is your mercy to be in Zion's fining-pot rather than in the consuming furnace.

And, then, tremble to think that there seems to me no dispensation remaining but the oven, but that which shall consume, and leave neither root nor branch.

The substance of all is, brethren, that there is a woful and a wicked corruption and profaneness of life grown upon the generality of the nation,—that there is such an adherence to the world and the ways of the world among professors, that former means have not separated them from the world (for this separation from the world in outward worship, if it be all, signifies nothing),—that we seem all to be ready, unless God relieve in infinite mercy, to be brought into the same furnace; which is under a testimony of God's displeasure: 'Ye shall know that I have done it in anger, when I have brought you into the same furnace.' It is a great pledge of God's displeasure with us. Yet there is left room for faith and prayer to plead with God in all the particulars mentioned;—to deliver us from the hands of blood-thirsty men; to divert the judgment ('I repented me of the evil,' saith God); yea, to remove the furnace; yea, to make us meet for the fining-pot, or, however, to enjoy the lamp when we are in the furnace,—to enjoy light, direction, guidance, when we are in all confusion of darkness and in the smoking of the furnace.

Digitized by Google

SERMON II.

THE WISDOM OF MAKING THE LORD OUR REFUGE.

PREACHED FEBRUARY 27, 1669.

"Ye have shamed the counsel of the poor, because the LORD is his refuge."—Ps. xiv. 6.

THERE is a peculiar mark put upon this psalm, in that it is twice in the Book of Psalms. The 14th psalm and the 53d psalm are the same, with the alteration of one or two expressions at most. And there is another mark put upon it, in that the apostle transcribes a great part of it, Rom. iii. 10–12.

It contains a description of a most deplorable state of things in the world,—ay, in Israel; a most deplorable state, by reason of the general corruption that was befallen all sorts of men, in their principles, and in their practices, and in their opinions.

First, It was a time when there was a mighty prevalent *principle* of atheism got into the world, got among the great men of the world. Saith he, 'That is their principle, they say in their hearts, "There is no God."' It is true, they did not absolutely profess it; but it was the principle whereby all their actings were regulated, and which they were conformed unto. "The fool," saith he, "hath said in his heart, There is no God." Not this or that particular man, but the fool,—that is, those foolish men; for in the next words he tells you, "*They* are corrupt." Saith he, "The fool . . . . . they are corrupt;" and verse 3, "They are all gone aside." "The fool" is taken indefinitely for the great company and society of foolish men, to intimate that whatsoever they were divided about else, they were all agreed in this. 'They are all a company of atheists,' saith he, 'practical atheists.' "The fool hath said in his heart;"—that was their principle.

Secondly, Their *affections* were suitable to this principle, as all men's affections and actions are suitable to their principles. What are you to expect from men whose principle is, that there is no God? Why, saith he, for their affections, "they are corrupt;" which he expresseth again verse 3, "They are all gone aside, they are all together become filthy." "All gone aside." The word in the original is, "They are all grown sour;" as drink, that hath been formerly of some use, but when grown vapid,—lost all its spirits and life,—it is an insipid thing, good for nothing. And, saith he, "They are all together become filthy,"—"become stinking," as the margin hath it. They have corrupt affections, that have left them no life, no savour; but stinking, corrupt lusts prevail in them universally. They say "There is no God;" and they are filled with stinking, corrupt lusts.

Digitized by Google

Thirdly, If this be their principle and these their affections, let us look after their *actions*, in the third place, to see if they be any better there, if they are any better in their actions. But consider their actions. They be of two sorts,—1. How they act in the world; 2. How they act towards the people of God.

1. How do they act in the world? Why, consider that, as to their duties which they omit, and as to the wickednesses which they perform. What good do they do? Nay, saith he, "None of them doeth good." Yea, some of them. "No, not one." Saith he, verses 1, 3, "There is none that doeth good, no, not one." If there was any one among them that did attend to what was really good and useful in the world, there was some hope. 'No,' saith he; 'their principle is atheism, their affections are corrupt; and for good, there is not one of them doeth any good,—they omit all duties.'

What do they do for evil? Why, saith he, "They have done abominable works;"—'works,' saith he, 'not to be named, not to be spoken of,—works which God abhors, which all good men abhor.' "Abominable works," saith he, 'such as the very light of nature would abhor;' and give me leave to use the expression of the psalmist,—"Stinking, filthy works." So he doth describe the state and condition of things under the reign of Saul, when he wrote this psalm.

2. 'If thus it be with them, and if thus it be with their own ways, yet they let the people of God alone; they will not add that to the rest of their sins.' Nay, it is quite otherwise; saith he, "They eat up my people as they eat bread." "Those workers of iniquity have no knowledge, who eat up my people as they eat bread, and call not upon the LORD." What is the reason why he brings it in in that manner? Why could he not say, 'They have no knowledge that do such abominable things;' but brings it in thus, "They have no knowledge, who eat up my people as they eat bread"?—'It is strange, that after all my dealings with them and declaration of my will, they should be so brutish as not to know this would be their ruin. Don't they know this will devour them, destroy them, and be called over again in a particular manner.' In the midst of all the sins, and greatest and highest provocations that are in the world, God lays a special weight upon the eating of his people. They may feed upon their own lusts what they will; but, 'Have they no knowledge, that they eat up my people as they eat bread?'

There are very many things that might be observed from all this; but I aim to give but a few hints from the psalm.

Well, what is the state of things now? You see what it was with them. How was it with the providence of God in reference unto them? Which is strange, and a man would scarce believe it in such

Digitized by Google

a course as this is, he tells you, verse 5, notwithstanding all this, they were in great fear. "There were they in great fear," saith he. May be so, for they saw some evil coming upon them. No, there was nothing but the hand of God in it; for in Ps. liii. 5, where these words are repeated, it is, "There were they in great fear, where no fear was;"—no visible cause of fear; yet they were in great fear.

God by his providence seldom gives an absolute, universal security unto men in their height of sin, and oppression, and sensuality, and lusts; but he will secretly put them in fear where no fear is: and though there be nothing seen that should cause them to have any fear, they shall act like men at their wits' end with fear.

But whence should this fear arise? Saith he it ariseth from hence, "For God is in the generation of the righteous." Plainly they see their work doth not go on; their meat doth not digest with them; their bread doth not go well down. 'They were eating and devouring my people, and when they came to devour them, they found God was among them (they could not digest their bread); and this put them in fear, quite surprised them.' They came, and thought to have found them a sweet morsel: when engaged, God was there filling their mouth and teeth with gravel; and he began to break out the jaw-bone of the terrible ones when they came to feed upon them. Saith he, 'God was there,' verse 5.

The Holy Ghost gives an account of the state of things that was between those two sorts of people he had described,—between the fool and the people of God,—them that were devouring, and them that had been utterly devoured had not God been among them. Both were in fear,—they that were to be devoured, and those that did devour. And they took several ways for their relief; and he showeth what those ways were, and what judgment they made upon the ways of one another. Saith he, "Ye have shamed the counsel of the poor, because the LORD is his refuge."

There are the persons spoken of,—they are "the poor;" and that is those who are described in the verses foregoing, the people that were ready to be eaten up and devoured.

And there is the hope and refuge that these poor had in such a time as this, when all things were in fear; and that was "the LORD." The poor maketh the Lord his refuge.

And you may observe here, that as he did describe all the wicked as one man, "the fool," so he describes all his own people as one man, "the poor,"—that is, the poor man: "Because the LORD is his refuge." He keeps it in the singular number. Whatsoever the people of God may differ in, they are all as one man in this business.

And there is the way whereby these poor make God their refuge. They do it by "counsel," saith he. It is not a thing they do by chance,

Digitized by Google

but they look upon it as their wisdom. They do it upon consideration, upon advice. It is a thing of great wisdom.

Well, what thoughts have the others concerning this acting of theirs? The poor, they make God their refuge; and they do it by counsel. What judgment, now, doth the world make of this counsel of theirs? Why, they "shame it;" that is, they cast shame upon it, contemn it as a very foolish thing, to make the Lord their refuge. 'Truly, if they could make this or that great man their refuge, it were something; but to make the Lord their refuge, this is the foolishest thing in the world,' say they. To shame men's counsel, to despise their counsel as foolish, is as great contempt as they can lay upon them.

Here you see the state of things as they are represented in this psalm, and spread before the Lord; which being laid down, the psalmist showeth what our duty is upon such a state of things,—what is the duty of the people of God, things being thus stated. Saith he, 'Their way is to go to prayer:' Verse 7, "Oh that the salvation of Israel were come out of Zion! when the LORD bringeth back the captivity of his people, Jacob shall rejoice, and Israel shall be glad." If things are thus stated, then cry, then pray, "Oh that the salvation of Israel were come out of Zion," etc. There shall a revenue of praise come to God out of Zion, to the rejoicing of his people.

That which I would principally think of use for myself and you in this psalm is this,—

That it is a wise thing, a thing of great counsel and advice, to make God our refuge in the time of greatest distress, terror, disorder, and wickedness, that can be in the world. This was the counsel of the poor of old in such a time as is here described (and there is not a sadder time in the whole book of God), that at such a time, and at all times, it is a wise thing, a thing of counsel and advice, to make God our refuge. I do remember, in Deut. xxxii. 21, God reproaches his people that they provoked him with that which was not God; and in Gal. iv. 8 it is a reproach unto them, "Ye did service unto them which by nature are no gods." The meaning of it is this, that it is the foolishest thing in the world to put our trust and confidence in any thing that hath not the nature of God. There is nothing but the immense nature of God that is able to yield a refuge unto a poor soul in all the distresses whereinto it may fall; and therefore it is certainly our wisdom to make him our refuge. It is true, men do not take their immediate refreshment out of the ocean; but it is from the ocean that all our streams are derived that give refreshment unto all creatures. We do not immediately take our spiritual relief in trouble from the immensity of God's nature, from his being God; but it is from thence that all our streams where-

Digitized by Google

by we are relieved do proceed. And let us, any of us, set ourselves to the most glorious stream that appears for our refreshment, if we do not by faith trace it unto the immensity of God's nature, we shall deal with it as behemoth thinks to do with Jordan, drink all up, swallow up the glorious stream of refreshment that lies before it, if we do not see it by faith stream from the immensity of God's nature. "Trust in the LORD for ever," saith he, Isa. xxvi. 4. Why? what is the reason? "For in the LORD JEHOVAH is everlasting strength." The eternity of God and the omnipotency of God, the everlasting strength and name of God, that he is Jehovah, are reasons for us to place our trust and confidence in him. "Trust in the LORD for ever: for in the LORD JEHOVAH is everlasting strength." Ye know that God doth often invite us to trust in his name; and they that know his name will put their trust in him: Ps. ix. 9, 10, "The LORD also will be a refuge for the oppressed, a refuge in times of trouble. And they that know thy name will put their trust in thee." "The name of the LORD is a strong tower: the righteous runneth into it and is safe," Prov. xviii. 10. Is there any one that "walketh in darkness, and hath no light? let him trust in the name of the LORD," Isa. l. 10.

Ay, but you will say, 'Is it wisdom so to do? is it matter of counsel? the best course?' We have briefly seen it is great folly to trust in any thing that is not God by nature. Now we come to the positive part, that we are to make him our refuge. Is it good counsel so to do? Yea, 'Trust in my name,' saith God.

1. I would observe two things concerning this *name* of God, that he doth propose to us for the object of our trust, to make our refuge of:—

(1.) In general, what is there in this name of God? Why, the whole Scripture is but a declaration of the name of God. All the preaching of Jesus Christ is nothing but to declare the name of God. He saith so himself, John xvii. 6, where he gives an account of his ministry: "I have manifested thy name," saith he, "unto the men which thou gavest me out of the world." And ye have a summary description of it, Exod. xxxiv. 5–7, "I will proclaim my name." What name? Why, saith he, "The LORD, strong and mighty;" or, as we read it, "The LORD God,[1] merciful and gracious, long-suffering, and abundant in goodness and truth, forgiving iniquity and transgression and sin, and that will by no means clear the guilty." Certainly, if this be the name of God, it is better to trust in the Lord than to put confidence in princes. It is wiser, it is better, of better counsel; for this *is* his name. The name of a prince may be Nabal; but God proposeth his name to us, so as to suit every state and condition we may pos-

[1] In the Hebrew EL, which signifies "Mighty."

Digitized by Google

sibly be in, under any distress: "The LORD God, merciful and gracious."

(2.) It is wisdom, because God hath, in the revelation of his name, from the foundation of the world, accommodated himself unto the state and condition of his people, that they might thereby be wrought upon to trust in him. When he revealed himself to Abraham, who was to wander up and down the earth in the midst of strange and wicked nations, without a dwelling-place, and was, I am persuaded, in that state oftentimes which he expresses once, "The fear of God is not in this place, and they will slay me" (he had occasion oftentimes to think thus, "They will slay me for my goods and possessions;" he was a very great eye-sore to all the wicked inhabitants of the land, as Isaac was afterwards, "Thou art much mightier than we"), why saith God, "Fear not, I am God Almighty." He accommodates his name to his condition. And you know when the children of Israel quite despaired, and thought they should die under their bondage, and be worn away, God comes to them, and reveals himself unto them by his name Jehovah;—'I will fulfil all my promises now.' When the children of Judah came out of captivity from Babylon, and the world was full of noise, confusion, and tumult, and armies were round about them, as you may see in the prophecies of Haggai and Zechariah, what was the name God revealed himself by? "Thus saith the LORD of hosts." He revealed that he had the power of all the armies in the world. What name hath God revealed himself now by, that may be relief unto us, and make it advice and counsel now? Why, he is revealed now as "The God and Father of our Lord Jesus Christ." That is his name, and that is his memorial throughout all generations, which takes in all our spiritual and temporal concerns,—one who is afflicted with us in all our afflictions, tempted in all our temptations, suffers with us under all our sufferings. He is the God and Father of our Lord Jesus Christ, who is the captain of our salvation, and able to save unto the uttermost. He hath called us to trust in this name, and hath given us this reason for it.

2. God, to show it to be our duty and wisdom, doth immediately propose *the very properties of his nature* for our relief: Isa. xl. 27, "Why sayest thou, O Jacob, and speakest, O Israel, My way is hid from the LORD, and my judgment is passed over from my God?"—words whose sense are often ready to possess our hearts: I am sure they often lie at the door of mine; I know not how it is with you. What doth God propose to relieve them in that condition? Why, he doth tell them, verse 28, "Hast thou not known? hast thou not heard, that the everlasting God, the LORD, the Creator of the ends of the earth, fainteth not, neither is weary? there is no search-

Digitized by Google

ing of his understanding." Why, he proposeth three or four of the essential properties of his nature to our consideration to make our refuge:—His eternity; he is "the everlasting God;"—his power; he is "the Creator of the ends of the earth;"—his unchangeableness; he "fainteth not, neither is weary;"—and his infinite wisdom; "there is no searching of his understanding." He proposeth immediately unto our consideration these glorious properties of his nature for our relief and refuge in such a time, when we are so far beyond all relief and all hope in the world. We are so quite sunk under the weight, so laid out of the way, so thrown away, that we are ready to think that we can see no relief from God himself. '"My way is hid from the LORD;"—I have had my last trial and hearing; my judgment is cast out in the court of God, passed over; God will not determine in my cause.' It is the complaint of the church under the great oppression of the Babylonians, 'God hath passed it over, put off the day of hearing.' What doth God give in this great distress to their relief? Why, he minds them of his glorious properties, of his unchangeableness, eternity, infinite wisdom, and infinite power. God carries it on in that place, but I will go no farther, though in the next words God manifests that he will exert all these holy properties of his nature in a way of covenant mercy to those that believe in him and put their trust in him.

3. It is our wisdom; because no distress is unspeakably and uncontrollably great that is capable of any relief or appearance of relief from any thing but the infinite nature of God. We are exposed, or may be, unto such distresses as nothing can give us the least relief in but the consideration of God's nature. Suppose a man were by the hands of violence cast into prison or a dungeon, where none was able to relieve him. Ay, but he will say, 'I have relief here; many good people know I am in a dungeon, and they will pray for me, pity me, have compassion upon me.' But a man may be cast into that condition where no man sees him, no man knows of him, where there is none to pity him,—a storm at sea, a dungeon out of knowledge. What shall relieve this man but the sole consideration of his interest in the infinite properties of God? I have known many in distresses of conscience that have been able to blow off every thing, until God comes to swallow them up with the infiniteness of God. Doubts and fears of their hearts have despised every answer, every word of comfort, that could be given unto them; but if you could once come to swallow them up in the infiniteness of God, that hath given them some quiet. And the reason of all this is, because our fears are able to pursue our apprehensions [of relief]. Whatever you can apprehend, your fears will go as far as your apprehensions, and weaken it unto you. Swallow up your apprehensions in what is in-

Digitized by Google

finite, and fear is swallowed up thereby. Every particular that your apprehension or reason can go through, your fears will go through, and will imbitter it to you. But if you can swallow all up into infinite wisdom, unchangeableness, mercy, fears and every thing else are swallowed up; and then the soul is at rest. Bring it to a particular promise. While fear and unbelief are at work, they will go as far as you, and give trouble; but if you come to make the Lord himself, in his infinite nature, to be your refuge, there is rest and peace in the soul.

It is matter of counsel and wisdom to make God our refuge, because it is a foolish thing to trust in that which is not God; and because God hath so proposed his nature and properties to us, as is suited to give us relief in every strait and distress whatsoever that may befall us.

"Ye have shamed," saith he, "the counsel of the poor." There is nothing that wicked men do so despise as the making God a refuge,—nothing which they scorn in their hearts like it. "They shame it," saith he. 'It is a thing to be cast out of all consideration. The wise man trusts in his wisdom, the strong man in his strength, the rich man in his riches; but this trusting in God is the foolishest thing in the world.'

The reasons of it are,—

1. They know not God; and it is a foolish thing to trust one knows not whom.

2. They are enemies to God, and God is their enemy; and they account it a foolish thing to trust their enemy.

3. They know not the way of God's assistance and help. And,—

4. They seek for such help, such assistance, such supplies, as God will not give;—to be delivered, to serve their lusts; to be preserved, to execute their rage, filthiness, and folly. They have no other design or end of these things; and God will give none of them. And it is a foolish thing in any man to trust God to be preserved in sin. It is true, their folly is their wisdom, considering their state and condition. It is a folly to trust in God to live in sin, and despise the counsel of the poor.

Here we see what our duty is; and I thought I should have been able to have added a word or two of direction how to put this counsel into execution, to make the Lord our refuge, but my strength is gone.

Digitized by Google

SERMON III.

FAITH'S ANSWER TO DIVINE REPROOFS.

PREACHED JANUARY 5, 1672.

"I will stand upon my watch, and set me upon the tower, and will watch to see what he will say unto me, and what I shall answer when I am reproved. And the LORD answered me, and said, Write the vision, and make it plain upon tables, that he may run that readeth it. For the vision is yet for an appointed time, but at the end it shall speak, and not lie: though it tarry, wait for it; because it will surely come, it will not tarry. Behold, his soul which is lifted up is not upright in him: but the just shall live by his faith." —HAB. ii. 1-4.

I MUST look a little back into the first chapter. The title is, "The burden which Habakkuk the prophet did see." The burden is a burdensome prophecy, that should lade and burden them that were concerned in it. It is the burden which Habakkuk did see. Habakkuk, I do judge, is a proper name, though there is some question, because of the composition; and it signifies the "wrestler" or "striver." It is apparent he was a very great wrestler with God, a great pleader with God; as any man may discern, if he will but read the first and third chapters, where there is as great a spiritual conflict and wrestling in them both as is in the whole book of God. He may be so called because he was an eminent wrestler with God in those days, as Jacob was. And it is such to whom God gives visions. God gives visions of judgment and of peace (for they are both here in a principal manner) to those that are great wrestlers with him. I will not insist upon this, though I could prove it, because I am not so absolutely certain that the word here is not merely a proper name.

The burden and vision he had was a grievous burden, a grievous vision, concerning the wasting of Jerusalem and of all the nations about by the Chaldeans. God doth frequently involve his church in common calamities; but he hath always a special design towards them in those common calamities. Alas! Nebuchadnezzar commanded the Chaldeans and the nations about; they saw no more in the wasting and destroying of Jerusalem than in the wasting of Egypt and the countries about. God involves his church in general calamities with particular designs: for we know what particular design God had upon his people at that time; which, indeed, was the wheel within the wheel that caused the destruction of all the nations round about. Jerusalem was not destroyed because the nations were to be destroyed; but they were to be destroyed because Jerusalem was to be destroyed. And this was a great and dreadful period of time. God had set up his church, and had continued it now for four or five hundred years; but it had so many breaches, flaws, de-

Digitized by Google

cays, that he saw there was no dealing with it, but to take the fabric down to the ground. It had been often repaired; in Josiah's and Hezekiah's times many reparations had been made of the fabric of the church. God saw it was grown so ruinous that it must be taken down to the ground; therefore he brought that universal devastation upon them by the Chaldeans, when their whole nation and church-state was ruined, and the people carried into captivity, and the temple burned with fire. I often compare it to God's dealing with the Christian church. When it had stood four or five hundred years after its first erection, God saw it necessary to take it quite down; and turned in the Goths and Vandals, those barbarous nations, that ruined the church all the world over, the apostate church. And God let the church of Judah lie but seventy years before he repaired it; but he let the Christian church lie in rubbish seven times seventy years, before there was any vigorous attempt for its reformation. I only observe, it was a great period of time when this prophet had his vision; which gives great weight unto it. And he describes the matter of his vision in verses 6–11: "For, lo, I raise up the Chaldeans, that bitter and hasty nation, which shall march through the breadth of the land, to possess the dwelling-places that are not theirs. They are terrible and dreadful: their judgment and their dignity shall proceed of themselves. Their horses also are swifter than the leopards, and are more fierce than the evening wolves: and their horsemen shall spread themselves, and their horsemen shall come from far; they shall fly as the eagle that hasteth to eat. They shall come all for violence: their faces shall sup up as the east wind, and they shall gather the captivity as the sand. And they shall scoff at the kings, and the princes shall be a scorn unto them: they shall deride every strong-hold; for they shall heap dust, and take it. Then shall his mind change, and he shall pass over, and offend, imputing this his power unto his god." Truly, a man would take it to be a description of another nation at this very day. And if I would insist thereon, I could show you how applicable the particulars are, in the hastiness, fury, pride, of that nation; in the multitude of their horsemen, and spoils, and captivities, and taking of forts; in their superstition and idolatry, imputing it to their gods, and standing upon their strength: but I will not do it.

Upon the consideration hereof, that so great and mighty a nation should come and swallow up the people, and there would be no standing before them, upon the strangeness of it, the prophet falls under a double, deep temptation: and, let us do what we will or can, we shall find something of those temptations exercise our minds in a like dispensation. The first was, That notwithstanding all their profession, yet God has no regard unto his church and those that

Digitized by Google

make profession of his name and truth; that he respects other men in the world more than them. "Wherefore," saith he, verse 13, "lookest thou upon them that deal treacherously, and holdest thy tongue when the wicked devoureth the man that is more righteous than he?"—'It is true, this poor people is a sinful people; but they are more righteous than the Chaldeans. Whence is this? I cannot understand it.' And so in verse 4, "The wicked doth compass about the righteous; therefore wrong judgment proceedeth." This was his first temptation. Secondly, He hath another temptation upon it that goes farther. Saith he, 'It may be God regards none of these things; that even throughout the world the strongest carries it:' Verse 14, "Thou makest men as the fishes of the sea;" the rule whereof is, that the greater devour the less. 'Thou makest all the inhabitants of the earth as the fishes of the sea. I can see nothing else [than] that those that have strength, power, and greatness, they devour the less.' And this twofold temptation is exceeding apt to insinuate itself into the minds of men in the time of such terrible dispensations. And thence there ariseth a twofold conclusion which the prophet maketh in verse 4, under his paroxysm; a dreadful conclusion:—1. That "the law is slacked." The word, the law, is ceased; there is an end of the law; it seems as though the law were come to an end; that is, the whole covenant of God, and the ordinances and presence of God with them, are come to an end, for the wicked devoureth the man that is more righteous than he, and, when it is done, imputes it to his god. There is an end of the law, the covenant, and institutions. 2. Saith he, 'There is no providence, then, in governing of the world, and judgment doth never go forth.' Dreadful conclusions the prophet was tempted unto, or tempted with, upon the consideration of this wonderful vision of the Chaldeans, that hasty and fierce nation, destroying the church of God, with the nations round about them, because terrible, strong, and many.

To stay himself, in this first chapter he fixes upon two general conclusions, with which, in the midst of these great concussions and impressions that were upon him, he should stay himself:—1. That notwithstanding all this, God is holy and faithful, and always the same: Verse 12, "Art thou not from everlasting, O LORD my God, mine Holy One?"—'He is the LORD our God, and our Holy One, notwithstanding all these dispensations.' 2. The second conclusion he fixes upon is this, That correction is needful for the church of God, but it shall not be to their destruction: "We shall not die. O LORD, thou hast ordained them for judgment; and, O mighty God, thou hast established them for correction."

These two general conclusions he lays down; and I would only observe, that it is good for us to retain some general principles,

Digitized by Google

that we may be unshaken in whatever private, particular concussions our faith may have under God's dispensations; such as these: That God is from everlasting the same, the Holy One, and changeth not; secondly, That though the church of God need judgment and correction, yet they shall not die, God will not utterly destroy them.

Having fixed these principles, the prophet knew it was not enough; but he goes to bring things to a particular issue, in the beginning of this second chapter, in the words I have read unto you.

And there are four things in the words:—1. What he would do now, after all these shakings: "I will stand upon my watch, and set me upon the tower." 2. To what end he would do so. It is to "see what God will say unto me, and what I shall answer when I am reproved." 3. There is the event of it; God shows him a new vision: "The LORD answered and said, Write the vision, and make it plain upon tables." And, 4. There is the conclusion which he works all unto, and his own will unto, the issue of these things, in verse 4. This, then, must all come to, to put an end to all disputes, fears, temptations, "Behold, his soul which is lifted up is not upright in him: but the just shall live by his faith."

For the opening of these words (which is the most I aim at, and some short observations from them), take notice that the prophet may be looked on under a double consideration,—1. As a public minister of the church, as a prophet; 2. As a particular believer, that had to deal with God about these things.

First, He may be looked upon as a *public minister of the church*, and so having received a vision from God, it was his duty to observe what would be the issue of it, what would become of it.

It is the duty of all public ministers of God, whether ordinary or extraordinary, to look after the event, and success, and issue of the visions which they receive from God, which they give out from him. So doth the prophet here: 'Well, I see not through to the end of this business; I will set me upon the tower, where God places the watchmen;' that is, he doth enjoin himself to have continual consideration of God's dealings and of God's works.

In this posture he hath a vision; and you may consider,—1. The vision itself, and, 2. The nature of it.

The vision itself is explained, Isa. xxi. 6–10. That and this put together explain well what this vision was. "Thus hath the Lord said unto me, Go, set a watchman," set this Habakkuk, "and let him declare what he seeth. And he saw a chariot with a couple of horsemen, a chariot of asses, and a chariot of camels; and he hearkened diligently with much heed: and he cried, A lion: My lord, I stand continually upon the watch-tower in the daytime, and I am set in my ward whole nights: and, behold, here cometh a

Digitized by Google

chariot of men, with a couple of horsemen." This the watchman tells God. "And God answered and said, Babylon is fallen, is fallen; and all the graven images of her gods he hath broken unto the ground. O my threshing, and the corn of my floor." God sets him upon the watch-tower in a vision, and he seeth all sorts of creatures come with tidings that Babylon is fallen, that God hath executed judgment upon these Chaldeans. All bring tidings that Babylon is fallen, the Chaldeans are destroyed. So here in this, when he comes to declare this vision. It is expressed in verses 5–8, "Because he transgresseth by wine, he is a proud man, neither keepeth at home, who enlargeth his desire as hell, and is as death, and cannot be satisfied, but gathereth unto him all nations, and heapeth unto him all people: shall not all these take up a parable against him, and a taunting proverb against him, and say, Woe to him that increaseth that which is not his! how long? and to him that ladeth himself with thick clay! Shall they not rise up suddenly that shall bite thee, and awake that shall vex thee, and thou shalt be for booties unto them? Because thou hast spoiled many nations, all the remnant of the people shall spoil thee; because of men's blood, and for the violence of the land, of the city, and of all that dwell therein." This is the vision God gave him concerning the Chaldeans. Let them spoil the people for a season, the watchman upon the tower sees, and tidings come unto him that Babylon is fallen, is fallen, the Chaldeans are destroyed by the nations whom they had destroyed and pillaged; because they enlarged their desire like hell and the grave, and nothing could satisfy them until they should gather all nations unto them. This is the vision. In the midst of the greatest distresses, there is a vision of the destruction of all Christ's enemies and the enemies of the church sufficiently recorded; and after a while he will declare the accomplishment of this vision, when we shall see chariots coming, one providence after another, declaring God is executing vengeance against Babylon, [and] the Chaldeans.

Then we have the adjuncts of this vision, which I will but name:— 1. It is *certain:* "Write it." It is a certain vision. 2. It is *evident:* "Make it plain upon tables, that he may run that readeth it." 3. It is *determined:* "The vision is yet for an appointed time;" you must not cause it to make haste. 4. That there will be a *great many interpositions,* that will cause men to fear this vision will never be accomplished: "Though it tarry, wait for it; at the end it shall speak, and not lie." Men will think it is but a false vision, that it will lie; but wait, for it will not tarry beyond its appointed time.

I could take observations from these adjuncts concerning the destruction of the adversaries of the church, but I shall say nothing to them, because there is something else I would speak unto.

Digitized by Google

Secondly, Habakkuk may be considered not only as a public minister of the church, but as a *private believer;* and thence we may learn three or four things from his deportment in this case, as he was a private believer.

1. In all that we have to do with God, we may justly fear and justly expect that we shall be reproved by him. Habakkuk had had dealings with God, and saith he, "Now I will watch to see what he will say unto me, and what I shall answer when I am reproved." Pray remember it, I say, in all wherein we have to do with God we may justly fear that we shall be reproved, that he will reprove us.

Consider ourselves as men, poor creatures, consider ourselves as sinful men, we have reason to expect reproof from God.

Consider ourselves as men: Job iv. 17–19, "Shall mortal man be more just than God? shall a man be more pure than his maker? Behold, he put no trust in his servants; and his angels he charged with folly: how much less in them that dwell in houses of clay, whose foundation is in the dust, which are crushed before the moth?" If God chargeth his very angels with folly,—that is, an unanswerableness unto his infinite holiness and wisdom,—what can poor mortal men expect, that dwell in houses of clay, that are crushed before the moth? Therefore, upon that very consideration, when Abraham spake unto God, Gen. xviii. 27, "Behold," saith he, "I have taken upon me to speak unto the Lord, who am but dust and ashes;"—'Let not God be angry that I, who am but dust and ashes, speak unto thee.' We may upon this consideration, but much more upon the consideration that we are sinful men, expect God will reprove us.

We may refer the grounds whence we should be in a continual expectation of reproof from God unto these three heads:—

(1.) The consideration of God's own holiness. This ground the prophet lays down, Hab. i. 13, '"Thou art of purer eyes than to behold evil, and canst not look on iniquity;" and therefore I must consider what I shall say when I am reproved.' Such is the infinite purity and holiness of God, that we cannot expect but that we shall fall under reproof when he comes to deal with us. The reason why men think they shall not be reproved by God is, because they think God is such an one as themselves, having no regard to the holiness of God. But saith God, 'I will reprove thee, and manifest myself to be a holy God.'

(2.) We may justly expect to be reproved, because of the defilement that is in the best of our duties. Poor Habakkuk here was a great wrestler with God, yet he had such defilements cleaving to the best of his duties that he might justly expect to be reproved by God upon that account. Isa. lxiv. 6, "All our righteousnesses are as filthy rags;" and if, in any thing we have to do with God, the best righteousness we have is but as filthy rags, may we not expect to be reproved?

Digitized by Google

(3.) We have reason to fear upon the account of sin: Ps. cxxx. 3, "If thou, LORD, shouldest mark iniquities," what is done amiss, we have done so many things amiss, "who shall stand?" So Ps. cxliii. 2, "Enter not into judgment with thy servant;" he deprecates God's reproving of him: "for in thy sight shall no man living be justified."

I say, it is good to apprehend upon all these accounts, of God's holiness, the imperfection of our best duties, the multiplication of our sins, that God will reprove us. Fear always. Blessed is the man that doth so.

2. Observe from hence, also, that it is good to be well prepared with an answer to give unto God when we are reproved. Saith he, "I will watch to see what he will say unto me, and what I shall answer when I am reproved." It is good to be prepared with an answer to give unto God. Job thought so: Chap. xxiii. 3, 4, "Oh that I knew where I might find him! that I might come even to his seat! I would order my cause before him, and fill my mouth with arguments." You know who was reproved, and had nothing to answer;—the poor creature that came in to the wedding, as we all do. Our profession is our coming in to the wedding. Christ comes and reproves him: "Friend, how camest thou in hither, not having a wedding garment?" The poor creature had nothing to answer,—he was speechless. What then? "Bind him hand and foot, and cast him into outer darkness." If we have nothing to answer when God reproves us, that will be the issue with every one of us.

And there is a fourfold evil answer that men betake themselves unto under God's reproof:—

(1.) There is Adam's answer. "Hast thou eaten of the tree whereof I commanded thee that thou shouldest not eat?" "The woman whom thou gavest to be with me, she gave me of the tree, and I did eat." Men think to answer God by palliating excuses. God will reprove them, and they will make palliating excuses in their own hearts. 'It is not so and so; there was this and that occasion of it.' This answer will not stand.

(2.) There is Jonah's answer when he was reproved. "Doest thou well to be angry?" saith God to Jonah. He tenderly reproves him. "Yea, I do well to be angry, even unto death." Men [there are] that, under God's reproofs, will justify themselves in all their sins; like the man in Deut. xxix. 19, who when he heareth the words of the curse yet saith, "I shall have peace, though I add drunkenness to thirst;"—'Notwithstanding all these reproofs of God, I do well to go on in the way wherein I am.' This answer also will not stand.

(3.) There is Israel's answer: Ps. lxxviii. 34–36, "When he slew them, then they sought him: and they returned and inquired early after God. And they remembered that God was their rock, and the

Digitized by Google

high God their redeemer." But what then? "Nevertheless they did flatter him with their mouth, and they lied unto him with their tongues." False professors, upon God's reproofs, they humble themselves temporarily, and engage in false promises of reformation. This is the common answer mankind give to God's reproofs; but this answer will not pass when God comes to reprove.

(4.) There is men's answer at the last day: Matt. vii. 22, "Lord, Lord, have we not prophesied in thy name? and in thy name have cast out devils? and in thy name done many wonderful works?" God comes and reproves them, and they plead their duties, their works. It will not do. "I never knew you: depart from me, ye that work iniquity," verse 23.

These are the common answers men, in their souls, and consciences, and spirits, give to God, when he reproves them. Either they excuse themselves, with Adam; or justify themselves, with Jonah; or promise better things, with false, flattering Israel; or plead what good things they have done. All these things will fail us; which leads me to the last observation.

3. There is but one answer that will hold, but one good answer that is to be made unto God when we are reproved by him; and that is this,—free justification in the blood of Jesus Christ. What shall I answer when I am reproved? Truly this, "His soul which is lifted up is not upright in him: but the just shall live by faith." And the apostle, in three or four several places, doth prove that this resolution of the prophet intends faith, that is the means of our free justification, in the blood of Jesus Christ. This is the great and only answer poor sinful souls can make unto God when reproved.

I will a little open it unto you, by showing you how God reproves us, and whence it is that this is our only answer.

God reproves us four ways:—(1.) In general, *by the curse of the law:* "Cursed is every one that continueth not in all things which are written in the book of the law to do them." This is God's great reproof of all sinners. Under this reproof we all lie. Truly, he that cannot answer this reproof of God will be cast out as a speechless, self-condemned person. (2.) God reproves us *by particular applications of the word of the law*, finding out our special sins; as when the prophet came to David, and told him, "Thou art the man." When in the preaching of the word there is application made unto the souls of men, that they are the persons that are guilty, that is a peculiar reproof of God. The general reproof is by the curse of the law, the sanction of the law; the particular reproof is by the application of the word to the conscience. (3.) God reproves us *in general judgments:* "O LORD, when thy judgments are in the earth, the inhabitants of the world will learn righteousness." All the dispensations of God

Digitized by Google

that are dreadful and terrible in the world, we ought every one to take them as reproofs for sin, and not put the evil day far from us, nor think there are not any calls of God in them towards us. (4.) God reproves us *by particular afflictions and trials*,—chastisements in our persons, in our relations, in things that befall us in this world. The end of them is to reprove us. The first language wherewith affliction upon a person or in a family opens its mouth in conscience is, 'Thou art a sinner;' as the woman, when her child died, said unto the prophet, "O thou man of God, art thou come unto me to call my sin to remembrance, and to slay my son?" 1 Kings xvii. 18. The brethren of Joseph, as soon as they fell into trouble, said, 'God hath called our sin to remembrance.' One great end of affliction is to reprove for sin.

Now, I say there is no other answer, when God thus reproves in conscience, to be given, but only the plea of pardon of sin and free justification of our souls by the blood of Jesus Christ. The apostle tells us so, Rom. iii. 19, "Now we know that what things soever the law saith, it saith to them who are under the law: that every mouth may be stopped, and all the world may become guilty before God." God gives reproofs by the law; what is the issue? Every mouth is stopped; all the world becomes guilty before God. Must they lie always so? is there no answer to be given to God? no relief? 'No,' saith he; 'but we are "justified freely by his grace, through the redemption that is in Christ Jesus,"' verse 24. Here the mouth of the sinner is opened again, here is something for him to plead. But take him by himself under God's reproofs by the law, and every mouth is stopped, and that to eternity, and that with a sense of guilt; all the world becomes guilty before God.

The reasons hereof are these: There is no other answer, 1. Because in every other answer we should attempt the soul is lifted up. The prophet doth distribute all things that can be said to God when we are reproved under these two heads;—one of them, "whose soul is lifted up, and that is not upright in him;" and the other pleads that "the just shall live by faith." There is an elation of mind, a lifting up of soul, which God abhors, in any other answer we can give him when we are reproved, whatever it be. This is the only answer, 2. Because, in truth, the Lord Jesus Christ hath really made this answer for us. The whole charge from God consists in the curse of the law, and in the application of it unto our souls in particular. If Jesus Christ hath answered to both these, where shall we have another answer? He hath answered the curse of the law, taken away the curse by "being made a curse for us," Gal. iii. 13; hath answered whatever the law required. "What the law could not do, in that it was weak through the flesh, God sending his

Digitized by Google

own Son in the likeness of sinful flesh, and for sin, condemned sin in the flesh: that the righteousness of the law might be fulfilled in us." God reproves not but by the law. He speaks in the command and curse of the law, and reproves in both. Christ hath answered in both. He was made a curse, and answered that reproof. He fulfilled the righteousness of it, and answered that reproof, paying that which he took not. God reproves us in the particular application of the law to our souls for our sins. Why, God hath made all our sins to meet upon him, Isa. liii. 6: which is the second reason why this is the only answer,—because, indeed, Christ hath made this answer for us. 3. Because in all cases wherein we are reproved by God, Christ hath undertaken to be our advocate: 1 John ii. 1, "If any man sin, we have an advocate with the Father, Jesus Christ the righteous." It is upon the account of sin that we are reproved. God comes to reprove us, and we have set ourselves upon the watch-tower to see what we can answer him; for God must be answered when he reproves. Why, we have an Advocate. An advocate appears for a man, and pleads his cause. Shall we take the plea of Christ out of his mouth, and say, 'We can answer better for ourselves?' I think it is our wisdom to trust to our advocate. And he pleads his own righteousness; for he is a propitiation for us. He pleads the atonement unto all God's reproofs. When a man pleads nothing but pardon of sin through free justification by the blood of Christ, he saith nothing to God but what Jesus Christ pleads for him. The last reason is, 4. Because indeed we have nothing else to plead, no other answer to give. Our mouths are stopped, we are become guilty, and have not [any thing wherewith] to answer any reproof of God. We are apt to betake ourselves for relief unto excuses and promises, of what we are, and have done, or will do; but these answers will not do. I might easily go over the consideration of all we are apt to consider, our works before justification and after justification, to see if any of them will answer God when he comes to require a perfect righteousness of us, and to reprove us for every sin. What else will answer, what can we return else, but this righteousness of Christ? "The just shall live by faith."

[As] for the use of it, it should keep our souls in an abhorrency of all those doctrines which pretend other pleas before God for our justification,—that would make our own faith, our own obedience, our own works, to be the condition of our justification; that is, to make them to be our plea when we come to answer God when we are reproved of him. Do we think we can do such things when God charges upon us the curse of the law? Will our faith, our obedience, our works, be an answer to God? 'Nay, Lord, we have done thus and thus; we have obeyed in sincerity; we have performed

Digitized by Google

these and those duties.' Shall we trust to it? Will the men of these doctrines trust to it themselves, when God comes indeed to deal with them? Can their hands be strong or their hearts endure upon these principles, when indeed God shall deal with them? when God speaks in the application of the law to their souls? Besides the great contempt cast therein upon Christ, we will not allow him to be our advocate. They will soon find their hearts cannot endure when they come to die, or when conscience is brought under a sense of his displeasure for sin.

A second use of it is for instruction unto ourselves, that we should always have this answer in readiness. We know not how soon God may come with special reproofs unto us. Truly, besides those general ways, in the law and in the preaching of it, God hath particular applicatory ways, and works in the world in judgments and afflictions; and how soon he may enter into our consciences we know not. It is good to have an answer ready. And truly we see what the answer is, 'Lord, we are poor, lost, undone creatures. If thou wilt deal with us, we cannot answer thee for one of a thousand; if thou markest what is done amiss, none can stand.' 'What, then, have you to plead, or are you speechless?' 'No, Lord; yet there is a plea left, this great plea, "The just shall live by faith." Thou hast appointed a new way of interesting us in justification, by the way of believing in Christ; and that plea our souls advance.' Have this plea in readiness when sin is charged upon your souls and consciences, in all your troubles and fears. Nothing else will answer God when he reproves.

I thought to have showed you what is required of us that we may be able to manage this plea aright, that it be not presumption in us; as, a stable self-condemnation without reservation, a prospect and view of the atonement made by Christ, and casting ourselves upon him to undertake for us.

SERMON IV.

SPIRITUAL STRENGTH;—ITS REALITY, DECAY, AND RENOVATION.

PREACHED JANUARY 9, 1672.

"But they that wait upon the LORD shall renew their strength; they shall mount up with wings as eagles; they shall run, and not be weary; and they shall walk, and not faint."—ISA. xl. 31.

THE occasion of the words arises from the complaint of Jacob and Israel, verse 27, "Why sayest thou, O Jacob, and speakest, O Israel, My way is hid from the LORD, and my judgment is passed over from my God." It was with respect unto the dark dispensations of God's providence towards the whole church, the church in general, that this complaint was made.

Digitized by Google

I shall not stay to open the particulars; but as it is the complaint of the church in general, upon the account of God's dispensation in general, so it is the condition of particular believers, of many believers, internal and external, spiritual and temporal, that they may be brought to that state wherein, through their weakness and unbelief, they may make this complaint.

God gives an answer hereunto, verse 28, "Hast thou not known? hast thou not heard, that the everlasting God, the LORD, the Creator of the ends of the earth, fainteth not, neither is weary? there is no searching of his understanding." He proposeth his own infinite and glorious properties and excellencies for the relief of his people. When all other considerations fail them (as there is a time and season when nothing will relieve us but that which is every way infinite), it overbears and overwhelms them.

But in the following verses, and in that which I have read, he gives them to understand where the great mistake lay. They thought it was trouble that arose for want of kindness and evidence of kindness from God, when indeed their trouble arose all for want of spiritual strength in themselves; and therefore God speaks not unto them of further manifestations of his love and grace to deliver them out of those straits, but he speaks to them of giving them more strength, more grace, whereby they may be able to manage themselves better under it. All our troubles and all our despondencies, they are not from want of sufficiency in God to relieve us, they are not from the greatness of our troubles and temptations; but they are all of them from the weakness of our faith and our grace. We think otherwise, but it is well if we could learn that that is the true state of things with us. When Peter was coming upon the water to Christ, the winds began to rise, and the waves to run high; and Peter cried out, "Lord, save me." And now, if you should have asked Peter why he doubted, he would have answered, 'Because of the greatness of the danger,'—because the winds and waves of the sea were against him. Christ lets him know it was otherwise: "O thou of little faith, wherefore didst thou doubt?" It was not because of the greatness of his danger, but because of the littleness and weakness of his faith, that he was put into that condition of doubting. "My way is hid from the LORD, and my judgment is passed over from my God." 'Why,' saith the Lord, 'you must have more strength.' Therefore that is it which God promises in these words, "They that wait upon the LORD shall renew their strength." And I think these things lie plain in it, which I shall but little more than name:—First, That all believers have a spiritual strength. Secondly, That this spiritual strength of believers is subject to decays, to weaknesses. And, Thirdly, That the way to renew this spiritual strength and to in-

Digitized by Google

crease it is by waiting upon God. And then we may, in a word or two, show you what it is to wait upon God, and how we do renew and increase our spiritual strength thereby.

First, It is plain in the text that all believers have a spiritual strength: "They shall renew their strength." I acknowledge the word "their" is not in the original, but the very phrase carries it, "They shall renew strength;" that is, their own spiritual strength. Who hath a spiritual strength by nature? We have no strength, we have no power, no ability to live the life of God, nor to do any thing that tends thereunto: Rom. v. 6, "When we were yet without strength, in due time Christ died for the ungodly;" and till we are made partakers of the benefits and effects of the death of Christ, we are ungodly and without strength; we have no strength at all. No unbeliever hath any strength.

But now all that do believe, they have spiritual strength: 2 Pet. i. 3, "According as his divine power hath given unto us all things that pertain unto life and godliness, through the knowledge of him that hath called us to glory and virtue;" that is, whatsoever is required to lead a godly life is given unto believers by the divine power of God, a power that hath given us all things that pertain to life and godliness,—strength to enable us to live, and godliness for a holy and godly life and conversation. There are expressions to that purpose in other places: Eph. iii. 16, "That he would grant you, according to the riches of his glory, to be strengthened with might by his Spirit in the inner man." Through the Spirit, the Spirit of God, that is, the author of all grace, he strengtheneth us with might, gives might and power. And the apostle affirms the same again, Col. i. 11, "Strengthened with all might, according to his glorious power, unto all patience and long-suffering." And though there is a principle, a seed of grace, a habit of holiness, inlaid in the heart and mind of all believers, enabling them to live unto God, a sufficiency of grace for that end and purpose, yet so as [that] what they do by virtue thereof is not done by themselves but by the grace of God. As our apostle said, "I laboured more abundantly than they all; yet not I, but the grace of God which was with me;" giving him strength, power, and ability to go through with all those dangerous and laborious duties wherein he was engaged in the work of the gospel. We have no strength by nature, we are dead in trespasses and sins; but when quickened by the Spirit of God, he gives us this spiritual strength and power whereby we are enabled to live to God.

Secondly, This strength of believers, which is the actings of the principle of grace and holiness in them, is subject unto decays. "Be watchful," saith Christ in the counsel he gives unto the church of Sardis, Rev. iii. 2, "and strengthen the things which remain, that are

Digitized by Google

ready to die: for I have not found thy works perfect before God." There was a decay in grace, a decay in spiritual strength, wherein their faith and love, in all the fruits of them, and works, were ready to die.

It would be worth the while, had I time, to consider the many ways whereby our spiritual strength and principle of grace, wherewith our natures are inlaid in our conversion unto God, are weakened. It is principally by our own negligence, by powerful corruptions and temptations, by cares of the world and the business of it, by want of attending unto the frame of our hearts, and not keeping our own vineyard. There is spiritual strength. This spiritual strength is subject to decay.

Thirdly, How shall we renew this spiritual strength? how shall we increase it? It is greatly incumbent upon us to be daily increasing our spiritual strength, to be renewing it, to be strengthening the things that are ready to die. All the losses we are at and troubles we meet with, they are all for want of well discharging this duty, because we do not take care to renew our spiritual strength. The way whereby it is to be done is by waiting upon God. Would you be strong, lively, vigorous, active Christians? would you have power to perform holy duties, to resist temptations, be fruitful in the world, be cheerful in yourselves? would you have corruptions die, and wither, and be prevailed against? You will say, 'We would have all these things.' Why, the way is plain;—it is to wait upon God.

What is it to wait upon God? How is it that we may increase our spiritual strength by waiting upon God?

There are three or four things in waiting upon God that make up waiting; for it is a peculiar kind and work of faith that is called *waiting:* and if you will read the Scriptures, you will find that there is not a duty or exercise of faith which hath greater or more precious promises annexed to it than this of waiting.

1. The first thing in waiting is *looking unto God,* eyeing of God. So David expresses it in the Psalms: "As the eyes of servants look unto the hand of their masters, and as the eyes of a maiden unto the hand of her mistress; so our eyes wait upon the LORD our God." God expresses it by "looking:" "Look unto me, all ye ends of the earth." "In the morning will I direct my prayer unto thee," saith David, "and will look up."

Now, this looking unto God, which is the foundation of waiting, is the fixing of the soul towards God; as when we look upon a thing, we make it the object of our consideration, and bend our thoughts towards it. If we would wait upon God, we must be, in the actings of our faith, looking towards him; that is, we must consider his goodness, the excellency of Christ, his promises, and his truth and faithfulness in them, and his power. We must be in the contemplation of these things if we intend to wait upon God.

Digitized by Google

2. The second thing is *patience in looking.* Sometimes it is called "patient waiting," waiting patiently for the Lord, not to faint, not to be weary. Many a one will cast a look towards God, but as quickly weary; this is not waiting. But he that will wait on God is to do it in patience, against all discouragements and oppositions that may arise from our own hearts and temptations. When God comes not in as we desire, nor such a progress is made as we would have, yet if we look unto God, that is patient waiting.

3. There is *expectation* too, and this is the life and soul of waiting. Waiting is often expressed in the Scriptures by "silence:" "My soul is silent to God;" which silence is a quiet waiting to hear what God will answer. It is a wondrous sorry waiting on God when we do not expect something from him. To come together in the performance of this or the like duties without expectation of receiving something from God, it is the way to go as we came, without strength renewed or increased. We come to a duty and go from it at the same rate, when we have no expectation of receiving from God. Where there is no expectation, there is no waiting. Look to God with expectation to receive things suitable to what we expect, and then we shall see his infinite bounty and goodness. This is waiting on God.

The way wherein we exercise this grace is by *prayer.* I do not put it wholly upon it; for acting of faith, quiet submission of soul, constant looking up and expectation in a course of walking before God, make up a great part of this duty; but the solemn discharge of this duty is by prayer, wherein we act all these things. We ought to pray always, and to continue in prayer; and we are the strangest kind of creatures upon the earth if we abide in this duty without expectation from God. A man that looks for nothing from God had best never pray more. In prayer we are to exercise this grace of waiting upon God. They that thus wait upon the Lord shall renew their strength.

Whence is it that the renewing and increase of spiritual strength depend upon our waiting on God? There is not any thing in this world wherein we are more concerned, next to the securing our interest in Jesus Christ, than this one thing of renewing our strength, our spiritual strength. Especially it is of great concern unto us now when it is a time, as hath been confessed unto God, wherein there are great decays, visible decays, in most professors, and inward decays I fear in all. Therefore it is our duty to consider how we may improve this great duty, for this end, to renew strength, to strengthen the things that are ready to die, that you and I that are weak may be strong, that are dead may be quickened and live, that our graces may be lively and flourishing. Saith the Lord, 'They that wait

Digitized by Google

upon me shall renew their strength.' They shall do so upon a double assurance:—

First, Upon a moral assurance, by reason of the faithfulness of God in his covenant. God hath promised it, and we may really believe it because of God's promise: 'They that wait upon me shall renew their strength.' If we wait upon God in that way he accepts and approves, he is faithful to do it. And upon this account we may truly say, and do believe it, that no person under heaven waits on God as he ought, but God doth renew spiritual strength unto him, doth revive his graces, strengthen his faith and love, and enable him to obedience, as he hath promised.

Secondly, It is the way that God hath appointed for us to draw supplies of spiritual grace and strength from him. Our judgment and our dignity are not like those of the Chaldeans, that proceeded of themselves, Hab. i. 7; but our judgment and dignity are of another,—God in Christ. All is from Christ;—our strength and honour are all from another. There must be a way, therefore, whereby we may derive strength from another, since it is not from ourselves. Now, this is the way that God hath appointed for us to derive supplies of spiritual strength from Jesus Christ, in whom are all the springs and stores of it; it is by waiting upon God in the ways before mentioned,—in the way of looking, of patience, of expectation on God in Christ,—that he will perform his promise. God hath made this the way of communicating strength unto us, and deriving strength from Jesus Christ. 'Abide in me,' saith Christ: 'if ye abide not in me, ye can do nothing; but if ye abide in me, ye shall be branches that shall be purged and bring forth fruit.' Our abiding in Christ is by this exercising of faith upon God in Christ, whereby spiritual strength is renewed unto us.

I might speak of those things that are subordinate hereunto, because by this way of waiting upon God we mix his promises with faith, which God hath appointed; but I should then transgress my purpose and take up your time.

I have spoken these words to direct you and myself to the true use of this duty, that we have so frequent opportunities for, that none of us may rest in the work done, or satisfy ourselves that we have been at such a duty so often, so long, but improve it to its proper end, which is waiting on God in times of backsliding, that we may renew our strength; the consequence whereof is in the next words, 'We shall then mount up with wings as eagles; we shall run, and not be weary; and we shall walk, and not faint.'

Digitized by Google

SERMON V.

HOLINESS URGED FROM THE LIABILITY OF ALL THINGS TO DISSOLUTION.

PREACHED JULY 11, 1673.

"Seeing then that all these things shall be dissolved, what manner of persons ought ye to be in all holy conversation and godliness?"—2 PET. iii. 11.

MY design is only to go over a few texts of Scripture that may give us light into that instruction which is wrapped up in these words, and a little, if it may be, whet it upon us.

It is not certain what is meant by "All these things," whether all the things of the world, the heavens and the earth, and all that is in them; or whether it be the "all things," the heavens and the earth, of an apostatized church, such as was the church of the Jews, at that time drawing nigh to a fiery destruction. I shall not detain you in discussing the difficulties of it. But that which I would leave with you from the words, and which without all doubt is in them, is this, that all things in and of the world are liable and obnoxious to a destructive dissolution. Our things, and other men's things, the things of the nation, and the things of families, so far as they are in and of this world, are liable to a destructive dissolution.

And then there is this again, I am sure, in the words, that upon the near approach of great, destructive dissolutions, it is highly incumbent upon all professors of the gospel to be signal in holiness and godliness, or assuredly they will not escape the pressure and evil of that destructive dissolution.

I pray let us believe that there is nothing in this world, but only the gospel of Christ, and the interest of Christ, and the grace and mercy of God in the covenant, but it is liable to a destructive dissolution. It is the law that hath passed upon all things since the entrance of sin. All alterations tend to dissolution, and all things in this world are put into a course of change. Things alter every day, and the end of all that alteration is dissolution. Our relations, they must all be dissolved. There is a dissolution lies at the door between you and your estates, between you and your wives, between you and your children. And it is not a perfective dissolution, it is a destructive dissolution; for this dissolution ends it: and it lies at the door of us all, and every day leads us towards it. But there is a gathering up of the spirit of all things into a consistency in Christ Jesus, Eph. i. 10. God hath reconciled all, and gathered all as the first-fruit and spirit of the whole into one head; that is, into Christ. What is gathered up into him never changes, it is obnoxious to no dissolution. Whatever is gathered up into Christ, be it never so little, if all the

Digitized by Google

world should set themselves to dissolve it, they can never do it,—no, nor the gates of hell to boot; and whatever is not gathered up into Christ, if all the world should combine to preserve it, it shall never do it,—it will come to its dissolution. Ps. lxxv. 3 are the words of Christ: "The earth and all the inhabitants thereof are dissolved: I bear up the pillars of it. Selah." 'Let there be a mark,' saith he, 'set upon that, their being dissolved.' "Are," that is only, being obnoxious to dissolution. They have nothing in themselves to give them a consistency or a stability. Christ is pleased for a season to put some pillars in it.

The conclusion made from thence is, that there is a great deal of madness and folly in all men, to pride themselves in any thing here below; as in the next words, "I said unto the fools, Deal not foolishly: and to the wicked, Lift not up the horn: lift not up your horn on high; speak not with a stiff neck." All pride and elation of mind from the things here below is mere folly and madness, and from want of considering that in their principle they are all dissolvable, and nothing stands but what Christ gives a pillar to. You may see the law of this, Rom. viii. 20, "The creature was made subject to vanity, not willingly, but by reason of him who hath subjected the same in hope." Verse 22, "For we know that the whole creation groaneth and travaileth in pain together until now." The "creature" in one place is the "whole creation" in the other; and by the entrance of sin it is brought into this state and condition, is "subject unto vanity." "Vanity," that is, to changes and alterations, which will issue in a destructive dissolution. It groans for deliverance. Every thing you see in the world of order, of power, they are all but endeavours in the creation to free itself from this state of vanity, to preserve itself as long as it can from dissolution; and they are but vain endeavours, for there is a dissolution waiteth for it. 'Some things will be excepted, surely, from this dissolution. It may reach our small concernments, but the heavens and the earth, they will stand firm; there is no danger of those more noble and glorious parts of the creation.' Why, truly, if there were not, yet as long as our interest in them is subject to it, we are not much concerned; but there is [an end] to them also: Ps. cii. 25, 26, "Of old hast thou laid the foundation of the earth, and the heavens are the work of thy hands." What will he conclude from thence? 'Therefore they shall endure?' It is quite otherwise; "They shall perish, but thou shalt endure," are the next words: "yea, all of them shall wax old like a garment; as a vesture shalt thou change them, and they shall be changed." A man would have thought from that great preface, "Of old hast thou laid the foundation of the earth, and the heavens are the work of thy hands," the conclusion would certainly have been, 'Then they should endure.' No, saith the psalmist; "They shall perish." God only shall endure,

Digitized by Google

and an especial interest in God only shall endure; as I shall show you afterward from those words.

Go from the heavens and the earth to the inhabitants of them; the inhabitants of the earth, see what is their state and condition: Isa. xl. 6–8, "The voice said, Cry. And he said, What shall I cry?" Something God would have taken notice of. 'Cry out. What shall I cry?' "All flesh is grass, and all the goodliness thereof is as the flower of the field: the grass withereth, the flower fadeth; because the spirit of the LORD bloweth upon it: surely the people is grass. The grass withereth, the flower fadeth." All is grass, and all is but grass. It is twice affirmed that all is grass, and it is twice affirmed that all withereth. It may be green and flourishing for a little season; but the wind shall come over it, and shall cause it all to wither. "All flesh," all men living; all their powers, all their honours, all their riches, all their beauty, all their glory, all their wisdom, all their gifts and parts, it is all "flesh" and all "grass," and all liable to a destructive dissolution, that lies at the door.

'Ay, but things in the world may come into such a combination as that they may be preserved from any danger of such a dissolution.' No; Ezek. xxi. 26, 27, "Thus saith the Lord GOD; Remove the diadem, and take off the crown: this shall not be the same: exalt him that is low, and abase him that is high. I will overturn, overturn, overturn, it: and it shall be no more, until he come whose right it is." One dissolution shall come upon the neck of another, until it all issue in Jesus Christ. 'I will overturn it,' saith God. 'But men will set it up again.' 'I will overturn it again,' saith God, 'perfectly overturn it. All men's endeavours shall but turn things from one destructive issue to another, till all issue in one whose right it is.' The Jews have a way of remembering things, by a word that one way or other shall direct unto them. Truly, God hath strangely wrapped up all this mystery in one word: Heb. xii. 27, "This word," saith he, "Yet once more, signifieth the removing of those things that are shaken, as of things that are made, that those things which cannot be shaken may remain." It is wrapped up in this one word. Carry this about with you as a note of remembrance, that God in dealing about those things hath put a "once more" upon them; which is a sign they must come to a dissolution. It signifies that they are shaking, movable things, and must be gone. Remember God hath said concerning every thing, except only the unshaken things of the kingdom of Christ, God hath said of them '"Once more," and they shall have an end.' That mark is set upon every thing but the things of Christ.

'If we would look about us we might consider what would preserve any thing in this world from a destructive dissolution. A great consent and agreement would do it. Nations come to be broken and dis-

Digitized by Google

solved by differences one with another, and among themselves. If there were but a good consent and agreement, things would stand long enough, at least to the day of judgment.'—I know not but that men were wonderfully well agreed before the flood, they all went the same way; yet that did not preserve the world; God marred the world he had made. They agreed so well, they would not destroy the world with their own hands; but God had a way to bring the world to a destructive dissolution.

'But where an empire is mighty and strong, where there is force and power, we need fear no dissolution there.'—Pray what is become of that part of Nebuchadnezzar's image that was like iron, and broke every thing in pieces? what is become of the Roman empire, that dashed the world in pieces at its pleasure? It is brought to a destructive dissolution; it is brought to the dust, and that dust scattered away before the wind.

'A long-continued title, a long prescription of time in the same state of things, certainly *that* will secure us from the fear of a dissolution.' —There is not an empire at this day in the world that hath had a life so long as man had before the flood; and if a prescription of eight or nine hundred years could not preserve men from the grave, will it preserve empires, kingdoms, and nations, when the time of their dissolution is come? God's own institutions, that were not immediately managed in the hands of Christ, were all liable to a dissolution, and had it, that we may be sure to know that there was nothing but should be dissolved, except only what is managed immediately in the hands of Christ. The Lord dissolved all his own institutions, all that glorious worship that he had instituted and appointed under the law.

Let us see *our* concernment herein, and what use we may make of it. Truly this, that if all our own things, and all things wherein we are concerned in this world,—our lives, our relations, our enjoyments, our interest in public things,—if they are all obnoxious to such a destructive dissolution, that waits for them every moment, certainly it is our wisdom to look after an interest in Him that is unchangeable, and in immutable, unchangeable things. Two of the places I mentioned before give us this direction. Ps. cii., the psalmist speaks first of his own condition: Verses 23, 24, "He weakened my strength in the way; he shortened my days. I said, O my God, take me not away in the midst of my days." He had apprehensions of his own frailty and mortality, and that in the appearing midst of his days. He was ready to sink and to fail away. He looked to the creation: Verse 26, "They shall perish," saith he, "all of them shall wax old like a garment." Whereunto doth he betake himself then? Verses 27, 28 "Thou art the same," saith he, "and thy years shall have no end

Digitized by Google

The children of thy servants shall continue, and their seed shall be established before thee." In an apprehension of the mutable condition of himself and all things wherein he was concerned, he betakes himself unto an interest in the immutability of God. There is nothing firm, stable, unchangeable, but God himself: "But thou art the same." There is nothing else the same; we are not the same the following moment as the moment before; nothing is the same, but only God: "Thou art the same." What advantage will ensue hereon? 'In the midst of all these changes, "The children of thy servants shall continue, and their seed shall be established before thee."' Where there is an interest in the immutable God, in the midst of all changes whereunto we are obnoxious there is stability and eternal continuance for us and for our seed.

The other place also gives the same direction: Isa. xl. 7, 8, "The grass withereth, the flower fadeth: because the spirit of the LORD bloweth upon it: surely the people is grass. The grass withereth, the flower fadeth." What shall we do, then? "But the word of our God shall stand for ever," saith he; that is, as the apostle Peter explains it, 1 Pet. i. 25, "The word of the gospel which is preached unto you." In this fading condition of all things, if you would come to any thing of stability, it must be in the stability of the word of God, that abides for ever. That contains the whole of what I have been speaking unto you,—that there is a destructive dissolution waits for every thing, but only the kingdom and gospel of Jesus Christ.

The Lord keep us from needing that reproof which the psalmist uses to some hereon: "I said unto the fools, Deal not foolishly." But can there be any thing more foolish for us than to fix and set our hearts and minds upon that which God hath told us is grass? Your estates, your parts, your wisdom, your wives and children, are grass; they all wither away, decay, and die. Yourselves are grass: "Surely," saith he, "the people is grass." Let us not be so foolish as to set our hearts upon those things that are withering and decaying; let us not please ourselves. We have security in nothing, when we return to our habitations, but this one thing, "The word of our God shall stand for ever." Wives, children, husbands, may be dead, our houses may be fired and all consumed. There is only this, the word of God, that abides for ever; the promises of God fail not; every thing else is obnoxious to dissolution, please yourselves with them as much as you will. Men are apt to have strange contrivances to satisfy themselves in other things, Ps. xlix. The men the psalmist there speaks of, he gives this account of them: "They see wise men die, likewise the fool and the brutish person perish, and leave their wealth to others." They have convictions upon them, that as to their own persons, all their interest in present things is but perishing: for they see wise

Digitized by Google

men and fools all die; there is no man but dies, be he of what condition he will. But they have contrivances to secure themselves another way; and this overpowers them, that they dare not speak one word that there is a happiness to be had in those outward, earthly things. But "their inward thought is" (they have a reserve yet), "their inward thought is, that their houses shall continue for ever, and their dwelling-places to all generations; they call their lands after their own names," verse 11. Though they cannot continue those things to themselves, yet they will continue them in their posterity: 'Posterity from generation to generation, they shall enjoy all my wealth, and all I have laboured for, hoarded up, and preserved. What if I do die, seeing all must die, the wise man and the fool alike, yet posterity of generations to come shall enjoy it.' That is their "inward thought;" that is it wherewith they relieve themselves against the open convictions they have that all things here are uncertain and not worth the setting the mind upon. What judgment doth the Holy Ghost make of it, verse 17? Alas, poor man! he is little concerned in all that comes after him, for "When he dieth he shall carry nothing away; his glory shall not descend after him." The meaning is this, he hath no manner of concernment in all that is above ground. If he could carry his riches and his glory with him, it were something; but as for all that he leaves behind, he is no more concerned in it than any common man that lives upon the face of the earth: "He shall go to the generation of his fathers; they shall never see light."

This should teach us,—and it were a good lesson if we could learn it this day,—to secure an interest in unchangeable things; about which you need not be careful or solicitous, as you are about all things you enjoy. I know you are so;—don't deny it. There are none of you so negligent, careless, and stupid, but you may take a prospect of such near-approaching dissolutions as must make you solicitous about all your enjoyments. It were better, then, we should lay out the whole of our concernment in those things that cannot be shaken or moved,—that never are obnoxious to a destructive dissolution. "The word of our God shall stand for ever;" the things of the kingdom of Christ are unshaken things. Mercy coming from an everlasting covenant to his children and their seed shall be blessed salvation. Though "all these things shall be dissolved," God is "the same." That is for the first observation.

The next observation is this, That upon the approach of a destructive dissolution, it is required of all professors to be signal in holiness: "Seeing that all these things shall be dissolved, what manner of persons ought ye to be in all holy conversation and godliness?"

I take here an approaching, destructive dissolution not to be that

Digitized by Google

which attends all our designs upon the common account, but upon the account of the judgments of God that are in the world, the judgments of God that come upon people and nations. And I would speak to two things:—1. What are the evidences of the approach of a destructive dissolution; 2. What are the reasons from thence unto signal holiness and godliness.

First, What are the signs and tokens of an approaching dissolution?

First, There is one in general that never misses; I mean this, that we have no instance in Scripture that ever God brought a destruction upon any place or people where that did not go before it,—and if we can free ourselves from that, we may free ourselves from the fear of an approaching dissolution,—and that is, *security*. The rule of all great, destructive judgments is laid down in 1 Thess. v. 3, "When they shall say, Peace and safety; then sudden destruction cometh upon them, as travail upon a woman with child; and they shall not escape." You never read of any people or place destroyed with overturning judgments, but it is remarked before their approach that they were secure; though we do not rightly understand this security. There is no security but such as a woman may have that is with child, that yet may be surprised with the hour of travail. It is not every thought and apprehension of danger, every conjecture, every talk of it, that will free men from being in such a security as opens the door to great judgments and destructions. Things are so evident sometimes that men cannot but think, that unless a miracle interpose judgments must come; but yet they come "as travail upon a woman with child." Therefore there are three or four things wherein this security doth consist:—

1. It consists in a general, earnest intension upon the occasions of life and the temptations of life. When a nation is divided into these two sorts, that some are extraordinarily intent upon the occasions of life, and some are extraordinarily compliant with the temptations of life, that nation is under universal security. It was so before the flood. Our Saviour tells us of some of them, Matt. xxiv. 38, that "they were eating and drinking, marrying and giving in marriage;" they were earnestly intent upon the occasions of life. And some of them were given up to a compliance with the temptations of life. Surfeiting, drunkenness, violence, the earth was filled withal. Let us now think what we will, talk what we will, if a nation may be distributed into these two parts,—one part over-intent upon the occasions of this life, and the other over-compliant with the temptations of life, sin and wickedness,—that nation, that people, is secure.

2. When, upon a prospect of the danger of approaching destructive dissolutions, men betake themselves to any other preparations or provisions than unto the proper remedy and help, there is security.

Digitized by Google

In Isa. xxii. there is a great and terrible vision concerning a destructive dissolution coming upon Jerusalem: Verse 2, "Thou that art full of stirs, a tumultuous city, a joyous city: thy slain men are not slain with the sword, nor dead in battle;"—that is, not yet. The day cometh: Verse 5, "It is a day of trouble, and of treading down, and of perplexity by the Lord GOD of hosts in the valley of vision, breaking down the walls, and of crying to the mountains." And in verses 8–11, he tells you what provision was made to avoid this destruction and desolation that was coming upon them: "He discovered the covering of Judah, and thou didst look in that day to the armour of the house of the forest. Ye have seen also the breaches of the city of David, that they are many: and ye gathered together the waters of the lower pool. And ye have numbered the houses of Jerusalem, and the houses have ye broken down to fortify the wall. Ye made also a ditch between the two walls for the water of the old pool." Those were not a secure people, surely, who took all this pains, were at all this charge, made all this provision, to prevent destruction from coming upon them. There are a people in the world who can see destruction lie at the door, and make no manner of preparation to keep it off from them. But these people were secure; and the reason is given: Verse 11, "But ye have not looked unto the Maker thereof, neither had respect unto him that fashioned it long ago." They had respect to other things to give relief, and not unto God, who alone ought to have been looked unto. We are not rulers or governors of nations, but poor and private persons. Let us examine our hearts what provision we are most apt to make against a destructive dissolution. Have we not hopes and reserves that we may escape?—this way and that way we may do it; it may come here, and not there? This is a sign of security.

3. A people are then secure when God's warnings among them are despised. I am persuaded that, such is the goodness and tenderness of God to mankind, so little is he delighted in bringing sore judgments upon them, to their ruin and destruction, he scarce ever destroyed the most wicked and idolatrous nation,—those that knew nothing of him nor of Christ,—but he gave them some providential warnings of it, that might make them look about them and consider where they were. It is apparent in story. He dealt so with all the heathen of old. There came no great destruction upon any nation but there were providential warnings went before. When these warnings are despised, that people are secure; as Isa. xxvi. 11, "LORD, when thy hand is lifted up, they will not see." The lifting up of the hand is a giving notice that there is a stroke ready to come. And many lesser judgments are but God's lifting up of his hand. Though they are strokes in themselves, yet, comparatively

Digitized by Google

with what follows, they are but the lifting up of his hand,—they are but warnings. "LORD," saith he, "when thy hand is lifted up, they will not see: but they shall see." "They will not see: but they shall see;"—how is that? 'They will not see while thy hand is only lifted up; but they shall see when thy hand is come down.' While under warnings, they will not see; but when warnings are executed, they shall see. May be we will not see in the plague, fire, sword; but when something else comes, many shall see then. When shall they see? 'They shall see when "the fire of thine enemies shall devour them."' "Fire of thine enemies;" that is, it may be, the fire wherewith God will destroy his enemies. May be it is, when the fiery rage of a people that are enemies to God, shall, by the just judgment of God, be let out upon them. Oftentimes, if God have a nation in the world that is more an enemy to him than any other nation of the world, he will make use of that nation for the execution of corrective or destructive judgments upon others. No nation under heaven were at such enmity unto God as the Babylonians were. How they first began an open apostasy from God, and maintained an idolatrous opposition to him all their days, is known. Yet God would use the Babylonians. And sometimes a nation, by atheism, idolatry, and cursed persecution, may make themselves meet to be God's instrument for the punishing of others before themselves be utterly destroyed. God's hand hath been lifted up in these nations. I need not make application. It is well if the best of us all have been shaken from our security by God's warnings. In truth, brethren, it doth not appear so to be, but that there is security enough yet left to let in a destroying dissolution upon us.

4. The highest thing wherein this security acts itself is by scoffing at warnings given from the word of God: 2 Pet. iii. 3, "Knowing this first, that there shall come in the last days scoffers, walking after their own lusts." The last days of churches, when they are drawing towards their period, are always filled with this sort of persons. And it must be so. In the last days of any church-state that has had, it may be, some good reputation of life, and has been of use, there shall abound among them a sort of men that shall be scoffers. 'Ye may know them,' saith the apostle, 'by this, they walk after their hearts' lusts.' They have no rule but their lusts; they give up themselves wholly to their lusts. 'Well, but what do they scoff at?' He tells you in verse 4, "Where is the promise of his coming?" say they. 'What promise of his coming?' Why, truly, the poor persecuted Christians had been letting them know that Christ would come and take vengeance on them for all their bloody cruelty and persecution; and the time is delayed, and they pros-

Digitized by Google

per, walking after their lusts, and at length they fall a scoffing, "Where is the promise of his coming?"—for it was such a coming as God came in when he destroyed the old world with a flood. 'But scoff you while you will,' say they, 'a fiery destruction will come upon you.' When leading persons shall be scoffers at the promised coming of Christ to visit his people, and take vengeance on his adversaries, that is the height of security.

Where some are intent upon the occasions of life, and some are given up to the temptations of life; where, in an apprehension of approaching judgments, our relief is not from God, and in God alone; where God's warnings in his providence are not improved, and where God's warnings from his word are despised;—there a people are secure, if God hath instructed us aright out of his word.

Why are a people to be thus secure? for, as I told you before, God doth not bring destruction ordinarily upon any but upon a secure people. One reason is taken from God, and another reason is taken from the devil.

1. God gives men up to security in a way of judiciary hardening of them. God hath now determined their destruction; but he will take his own time, way, and season.

But may not this work be diverted? and will it be accomplished? Saith God, 'I will take care for that:' Isa. vi. 9–11, "Go, make the heart of this people fat, and make their ears heavy, and shut their eyes; lest they see with their eyes, and hear with their ears, and understand with their heart, and convert, and be healed. Then said I, Lord, how long?" how long shall they be in this state and condition? "And he answered, Until the cities be wasted without inhabitant, and the houses without man, and the land be utterly desolate." God brings them now under security judicially. It is not preaching,—it is not men's thundering from heaven; it is not sudden judgments, poverty, misery, distresses, fears;—nothing shall now awaken such a people. 'Make their heart fat, and their ears heavy.' 'How long?' 'Until the land be utterly desolate. But the time is not yet come. I must stay a little longer, to try and exercise my people's faith, patience, and obedience; and many other things I have to do: but this people shall not escape,' saith he. 'But if this judgment and the other judgment pass over, they will escape.' 'No,' saith God; 'I will make their heart fat, and their ears heavy, that they shall not hear, nor understand, until the land become desolate.'

A man that is not utterly stupid cannot sometimes but wonder and stand amazed whence it is that mankind should be so secure when judgments are compassing them round about. If the word of God be true, and any tokens of God's anger and displeasure are

Digitized by Google

to be taken notice of, whence is it that men are so unconcerned that they will not lend an ear to them? The reason is given, Isa. vi. 10–12.

2. Satan hath a great hand in it. He is a very crafty prognosticator,—hath great apprehensions that judgments are drawing near to a people; and he was a murderer from the beginning, and delights in nothing but blood and mischief. He is afraid of nothing so much as that judgments should be diverted from a people. When he sees deserved judgments approaching, he knows he hath but this one way to take off all interventions that may hinder them. What is that? He makes them secure. He will now labour more with his temptations with all sorts of people than at any other time or season in the world. This is his day, the hour and power of darkness, now to try his skill, and see what he can do. If he can but keep people secure, judgments will follow. He delights in blood, as being a murderer from the beginning; and he that sees him not at work in the world in a most eminent manner in these days to this very end and purpose, working in men, by their lusts, by occasions and temptations of life, every day, to continue them in their security, I think takes little observation.

This is the first sign of an approaching dissolution, which I have spoken to at large because it is that which the Scripture speaks so much of, and guides us most to consider,—namely, a general security.

Secondly, Another sign is, *a universal corruption of life* in all sorts of persons. The Holy Ghost tells us, that before the coming of the flood, "all flesh had corrupted his way upon the earth," Gen. vi. 12. The way of the flesh is not very good at any time; I mean the way of men: but when they come as it were by general consent, all of them, to corrupt their way, it is to make way for the bringing in of a flood. Such a state and condition as that is described by the prophet Isaiah, chap. iii. 1–5, "The LORD of hosts doth take away the mighty man, and the man of war, the judge, and the prophet, and the prudent, and the ancient, the captain of fifty, and the honourable man, and the counsellor, and the cunning artificer, and the eloquent orator. And I will give children to be their princes, and babes shall rule over them. And the people shall be oppressed, every one by another, and every one by his neighbour: the child shall behave himself proudly against the ancient, and the base against the honourable." There is a general confusion and corruption of life and manners. The prophet describes what their state and condition was before God, and which would bring those destructive judgments upon the whole nation; as afterwards He did.

Thirdly, When unto universal corruption of life there is added *persecution of the church*, that is another sign of an approaching destructive dissolution. Our Saviour tells us, Matt. xxiv. 7–9, that "nation shall rise against nation, and kingdom against kingdom:

Digitized by Google

and there shall be famines, and pestilences, and earthquakes, in divers places. All these are the beginning of sorrows. Then shall they deliver you up to be afflicted, and shall kill you." A man would think they had something else to do at such a day, when nation rises against nation, and kingdom against kingdom, and there are pestilences, and famines, and earthquakes. A man would think they should have other employment. No; "Then shall they deliver you up to be afflicted, and shall kill you." What is the reason of it? That there may be another symptom of approaching desolation, Matt. xxiii. 34–36.

I could name many other signs;—as, visible apostasy, the love of many waxing cold; God in an eminent manner calling off to rest with himself many of his servants, taking them away from the evil to come: but I have said enough upon this head.

I shall now speak a few words, in the SECOND place, unto the reasons why in such approaching dissolutions all professors ought to be signally holy, signally godly. I shall but name one or two things:—

First, Because in every such dissolution, especially where the gospel hath been professed, there is a peculiar coming of Jesus Christ. Christ is in it, whether we see him or see him not. "Be patient, brethren," saith James, chap. v. 7, "unto the coming of the Lord." How could that generation, to whom he wrote sixteen hundred years ago, "be patient unto the coming of the Lord," who is not yet come? That is not the coming of the Lord James intended; but his coming for the destruction of the impenitent, persecuting, obdurate Jews. "Be patient, brethren, unto the coming of the Lord." When will that be? Why, saith he, verse 8, "The coming of the Lord draweth nigh." It will be within a very few years: Verse 9, "Behold, the Judge standeth before the door." This was the coming of Christ in the great and terrible judgment wherein he executed vengeance upon his stubborn adversaries, according as he had said before, "Those mine enemies, which would not have me to reign over them, bring hither, and slay them before me." In every signal dissolution and judgment, there is a coming of Christ; and every coming of Christ will be a day of great trial, Mal. iii. 1–3. Their state was then with them, as to the person of Christ, much as it is now with many as unto other appearances of Christ. "The Lord, whom ye seek, shall suddenly come, the messenger of the covenant whom ye delight in." He shall come, yea, he shall come suddenly. 'What could be more welcome? what more desirable? We desire nothing in this world but that he may come!' "But who may abide the day of his coming?" saith he. That people did nothing but cry out, the Messiah would come; and when he came, it proved their utter ruin and destruction. It is a

Digitized by Google

great thing to have Christ come. We know not what will come to pass when Christ comes. It is a great thing to stand before Christ when he comes. And pray, brethren, what do you think Christ expects of *us* when he doth come? It is a foolish thing, as the psalmist shows, when men are in expectation of a dissolution, to be engaged in business about earthly matters (I mean beyond what duty requires), so as not to be prepared for it; but it is a wicked thing, when in that dissolution Christ comes, and men are not prepared for his coming. There is Christ in it. There is no dissolution that attends us, in our persons, relations, in the world, but Christ is in it. Christ cometh in it; and how are we prepared to entertain this great guest that cometh? Truly, I am afraid that in regard to many who bear themselves wonderfully high upon the coming of the Lord, when he comes, it will be darkness to them, and not light. Christ comes not to gratify men's lusts; he comes not to exalt them in the world, nor to satisfy them in their desires upon their adversaries. Christ comes to make us more holy, more humble, more mortified and weaned from the world; and if we are not so prepared for it, we are no way prepared for the coming of Christ. Oh, what ought to be the frames of our hearts if we lived under this apprehension, that Christ, the glorious, holy one, were coming to us every day!

Secondly, What doth he come for? Why, every such time of dissolution is a lesser day of judgment. I thought to have showed you how Christ in such a season will execute judgment. There are two parts of the judgment that Christ will execute. One is in vengeance upon his adversaries; the other is in trial upon his people. The apostle puts both together, Heb. x. 30, "Vengeance belongeth unto me, I will recompense, saith the Lord. And again, The Lord shall judge his people." The first place is taken out of Deut. xxxii. 35, and the latter place is taken out of Ps. l. 4. In the first place, God doth eminently speak of his stubborn adversaries, of his enemies: "Vengeance belongeth unto me," saith he, "I will recompense." And in the latter place, he directly speaks of his saints, of his own people, "The Lord will judge his people;" as we may see Ps. l. 4. Why doth our apostle put both these together, things of so wonderfully different natures, "Vengeance belongeth unto me," and, "The Lord shall judge his people"? The reason is, because though these works are wonderfully distant and discrepant one from another, yet Christ doth them always at the same time. When he taketh vengeance upon his adversaries, he judgeth his people. He judgeth the profession of many, and will put an end to it, determine it. He judgeth the miscarriages of others, and reproves them. He comes as a spirit of judgment in all such trials. Let none mistake themselves. Whenever Christ comes to take vengeance on his people's enemies, he cometh

Digitized by Google

also to judge his people. We are wonderfully apt to have pleasant thoughts, that when the Lord comes forth in judgment on the world professors shall be hid, and shall escape. No; saith he, "Vengeance belongeth unto me, I will recompense;" and again, "The Lord shall judge his people."

What manner of persons, then, ought we to be? If Christ be coming to judge us, to make a judgment upon our profession, he will come into a church, and discard one for a false professor, and another for a false professor. Have none of us seen such a day of judgment already,—how God, by his providence, hath discarded many already? And he will do so more and more. He will discover hypocritical professors, and bring forth their hidden works of darkness; he will reprove others for their worldliness and unprofitableness under the gospel. How? It may be by consuming them, all they have in this world, bringing them to great poverty and distress. He will judge them in these things. 'You have loved the world, and you shall have nothing left you in the world.' Don't expect the day of the Lord will be all light; there is sharpness even to his own in the coming of Christ, when he shall come with a destructive dissolution. It is good, therefore, to be preparing beforehand for his entertainment, and considering what manner of persons we ought to be in all holy conversation and godliness, seeing Christ will thus come and call upon us.

SERMON VI.

THE OBLIGATION TO INCREASE IN GODLINESS.

PREACHED MAY 29, 1674.

"Furthermore then we beseech you, brethren, and exhort you by the Lord Jesus, that as ye have received of us how ye ought to walk and to please God, so ye would abound more and more."—1 THESS. iv. 1.

OUR business that we design this day is, to consider how we may carry on our practice. This text of Scripture speaks out the whole of what I aim at; and I wish that I could speak it in the same spirit and with the same frame of heart wherewith it is done by the apostle.

It is a very unusual earnestness the apostle uses in this matter. "We beseech you, brethren, and exhort you," saith he. And it is evident from thence that this matter, whatever it be, is of very great importance in itself; that it sat with very great weight upon the heart and mind of the apostle; and that it is a matter that brethren, members of churches, will oftentimes stand in need of being very earnestly pressed unto. I conceive all these three things to be evidently included in this earnestness of the apostle, and the reduplication of it. "Now we beseech you, brethren, and we exhort you," saith he.

Digitized by Google

The first word, in my apprehension, doth express his love and condescension, "We beseech you;" and the latter doth express his ministerial authority, "We exhort you," speaking of the application of the word in the ministry of the gospel, called "exhortation," Rom. xii. 8. So here is a mixture of personal love and ministerial authority, which is the wisdom of a minister. The apostle lays his whole interest upon this matter.

And there is another word that signifies also what weight he lays on it. We have rendered it here, "Furthermore then." It is τὸ λοιπὸν οὖν,—"for what remains." 'You have been instructed in the mystery of the gospel; you have been made partakers of the privileges of the gospel: all that remains now, brethren, is that you so walk as to please God, and abound therein more and more.' Having prepared the way thus, he gives another encouragement and enforcement unto what he hath to press upon them; and that is, that he had taught them their duty already, there was nothing now behind but their practice. "As ye have," saith he, "received of us how ye ought to walk." He had already taught them this great matter; which would be a facilitating of the duty, and a great aggravation of their guilt if they lived in the neglect of it.

What is this thing the apostle makes this entrance into? It is, "How ye ought to walk and to please God," saith he.

And further to insinuate it upon their minds, and take off any objection, 'What makes this earnestness? why do you press this? why are you so importunate with us? what can you blame in us?' 'No,' saith the apostle, 'as we have taught you "how to walk and to please God;" so,' saith he, 'I charge you with nothing, but desire you that ye would "abound more and more."' 'Rest not in what ye have attained; there is yet a progress for us all,' saith he,—'for you and for me.' If we think we are risen as high as we need, we have attained as much as is necessary, 'it is quite otherwise,' saith the apostle, 'your work is to "abound more and more."'

And, truly, the great thing that is upon my heart to exhort you unto,—and this text of Scripture doth but confirm it,—is, to abound more and more in such work wherein we may please God. I cannot speak with that love the apostle did, nor with that authority the apostle did; no, truly. We cannot say we have taught you in all things, yet, how to walk and to please God; though we hope you have been taught: but I can truly say the same thing is upon my heart, according to my measure, to beseech you and exhort you, to declare unto you how to walk in this church relation wherein you stand, so as that you may please God, and so as that you may abound in so walking more and more; and the Lord convince us all, every one, that it is our duty to be abounding in this matter! Some may think

Digitized by Google

there is no more needful but so to walk as that they may be members in the church, and give no offence to the church; some, who have already attained a good reputation in their profession, may not think it incumbent on them to do any more but to keep up their place and station, not to decay. Our duty is quite otherwise; we are to "abound more and more."

Now, because I do intend, if I live, and God will and permit, to go over all the especial duties of our relation, to show in them all how we may so walk as to please God, I shall lay a little general foundation at present out of these words, and that in this rule or proposition, —That there is a peculiar walking with God in fruitful holiness required of all who are admitted into the fellowship of the gospel, the communion of the saints, and the order of the churches.

This is the first general rule, and I would build all that ensues upon it. There is a peculiar walking with God, so as to please God, and a progress therein, abounding more and more in it, required of all who are admitted to the privileges of the gospel in church-order and society, and the communion of the saints.

A walking with God;—in the Scripture our obedience to God is not so frequently expressed, in general, by any one word as by this of walking: to walk with God; to walk in his law; to walk in his statutes; to walk in the fear of the Lord.

Now, this walk we speak of is the whole course of our conversation, and our exercise therein with respect unto God. That is a man's walk. As is the course of a man's conversation, and his exercise therein with respect unto God, so is his walk: which may be either straight or crooked; it may be either close or loose; it may be either with God or contrary to him. 'If ye walk contrary to me,' saith God, 'I will walk contrary to you.' And it is variously expressed in Scripture. Sometimes it is called walking with God: Gen. v. 24, "Enoch walked with God;"—sometimes it is called walking before God: Gen. xvii. 1, "Walk before me, and be thou perfect;"—sometimes it is called a walking after God: 2 Kings xxiii. 3, "The king made a covenant to walk after the LORD;"—sometimes it is called a "walking worthy of the Lord," Col. i. 10;—and sometimes it is termed a "humbling ourselves to walk with God," Mic. vi. 8. We render it to "walk humbly with God;" but it is so in the original. And all this is to show that God ought to be all and in all in our walk; that we ought so to walk as those who have all from him, as those who do all for him, as those who design conformity to him, and as those that wait for the enjoyment of him. It is every way expressed, that we may know that God ought to be all in our whole walk,—that is, in all we do in this world.

Answerable hereunto, God's gracious actings towards us are called

Digitized by Google

his walking with us. Lev. xxvi. 11, 12, "And I will walk among you," saith God. Two cannot walk together unless they are agreed. When God and we walk together in peace, upon the agreement made between us by Christ, by the blood of the cross, then are we in our places, and then is God exalted.

Now, this walking with God, without which, as I shall manifest afterwards to you, all our privileges and all our enjoyments are useless, are dangerous, are present means and will be future aggravations of our eternal ruin (without it, I say, that which we lay such weight upon, that which we suffer for, that which we rejoice in, if there be not this walking with God, so as to please him, it is useless and dangerous,—it is a present means of destruction, and will be a future aggravation of it), I say this walking with God may be considered two ways: 1. With respect unto the covenant of grace in general; and, 2. With respect unto the particular church covenant, or holy agreement that is among us in the fellowship of the gospel, which the apostle hath here a particular respect unto: "How ye ought to walk;"—'Ye church of Thessalonica, which is in God the Father and in our Lord Jesus Christ; how ye ought to walk.'

First, It is our obedience in general according to the tenor of the covenant of grace; for so it is expressed. All covenant-obedience is expressed in that word, "Walk before me," Gen. xvii. 1. "I am the Almighty God," saith he: "walk before me, and be thou upright." And so, when God promises his Spirit to fulfil in all believers, in all the elect, the grace of the covenant, he saith, "I will write my law in their hearts, and cause them to walk in my statutes."

Now, brethren, I would desire you to consider this, in the second place, that church-society is the peculiar way that God hath chosen and ordained whereby we may express covenant-obedience, unto the glory of God and the furtherance of our own salvation. I say, that church-society is a peculiar way God hath appointed whereby we may express our covenant-obedience, unto the glory of God and unto the furtherance of our own salvation. And if any man ask us a reason of this way, and a reason of the ordinances of this way, we can give him neither better nor other answer than this, It is the way God hath appointed whereby we may express our covenant-obedience unto his glory.

Hence these two things follow:—

First, That no man can walk as he ought, and please God in church-society, that doth not walk as he ought in the covenant of grace. The reason is plain, for this our church-society is nothing but the way God hath appointed to express that obedience; as all institutions from the beginning of the world were nothing but ways God had appointed to express covenant-obedience in.

Digitized by Google

There is no man, therefore, let him by any way or means come into a church, and be made partaker of the privileges of the church, can walk so as to please God (as the text saith) in that church, unless he walk antecedently and fundamentally in the covenant-obedience that God requireth of him.

Secondly, It follows from hence that no man can walk as he ought to the glory of God in covenant-obedience, that doth not join himself to some church-society wherein to walk; and the reason is, because it is the way God hath chosen and appointed whereby that obedience may be expressed, in one church-society or other that is sound in the faith, walking in the truth. A man cannot walk orderly else in covenant-obedience, because he knows not how to express it to the glory of God.

Now, the first of these, how we should walk in general with respect unto the covenant of grace, I shall not speak unto. It is a long work, a great work; it is not that which I design. In brief, the *principle* of it is the Spirit of God, whence we are said to "walk in the Spirit;"—the *rule* of it is the word of God, whence we are said to walk according to the rule, "As many as walk by this rule, peace be on them," etc.;—the *life*, way, power of it, is Jesus Christ, in the third place, "I am the way, the truth, and the life;"—the *object and end* of it is God himself; we walk before God, and so come to the enjoyment of him;—the *bounds* of it are the covenant; nothing beyond what God requires in his covenant belongs to this walk, nothing that falls beneath the grace of the covenant doth belong unto it, nothing that is contrary to the precepts of the covenant. It is the covenant that gives bounds unto our walking. And the design of this walk is the resignation of ourselves to God, conformity to him, and enjoyment of him. But these are not the things I intend.

That which I intend to speak unto (not now, but hereafter), is our walk with God in that especial church-relation wherein we stand. And I shall endeavour, if God will, to show you how we ought to walk so as to please God, by plain, evident, familiar instructions from the Scripture, accommodated to our state and condition in all things: and, secondly, press it upon your consciences and my own, as the necessity, and condition, and temptations befalling churches, in the days wherein we live, do require; and especially with respect unto that woful conformity to the world which seems to have overtaken the generality of professors in these days.

What I spoke unto you the last day hath occasioned me to go thus back, to lay this foundation; for that will give but one particular of what will be found necessary to press upon you, that you may so walk as to please God, and abound in it more and more.

Yet that is such a weighty particular,—namely, how we may

Digitized by Google

every one of us, in our places and conditions, and under our opportunities, promote holiness in one another, and be awakened to a diligent watchfulness unto that duty,—that I would beg of you that that might not fall off from our consideration with the experience of other things. And that you might know how to put it in practice more among us was referred to your consideration as well as mine.

SERMON VII.

PERILOUS TIMES.

PREACHED MAY 21, 1675.

"This know also, that in the last days perilous times shall come. For men shall be lovers of their own selves, covetous, boasters, proud, blasphemers, disobedient to parents, unthankful, unholy, without natural affection, truce-breakers, false accusers, incontinent, fierce, despisers of those that are good, traitors, heady, high-minded, lovers of pleasures more than lovers of God; having a form of godliness, but denying the power thereof: from such turn away."—2 TIM. iii. 1–5.

THE apostle, in the first chapter of the Epistle to the Romans, gives an account of the great and abominable sins that Rome pagan, heathen Rome, was given up unto, the catalogue of sins in that place no way exceeding that given us in this. It may be asked what pagans and heathens these were? The apostle here tells us what pagans and heathens they were. The truth is, they were Christians whom the apostle intends, as is plain from verse 5, where he saith these persons had "a form of godliness."

There is a time when persons who claim the holy name and title of Christians are as bad, if not worse, in their lives, than the worst of pagans. Saith the apostle, "This know also;"—'Many things I have told you of, acquainted you with; in particular, that there would be many miscarriages among church-members, among the real disciples of Christ, by envy and strife (which are spoken of in the last chapter): but know this also,—there is more than these.' It was a great mercy unto them to be forewarned of what would ensue on the wickedness of men.

"In the last days," saith he, "perilous times shall come." I have upon other occasions showed you that those expressions of "latter days" and "last days" are nowhere taken in the New Testament for the last days absolutely, but for the last days of the church, the latter days of the church, when they come unto their declination, when they have continued long in a profession, and have grown worse and worse, and are coming towards the last days. "God hath in these last days spoken unto us by his Son;" that is, in the very

Digitized by Google

last days of the Judaical church. Christ came last, he sent him last, in answer unto what Jacob prophesied, "I will tell you what shall come in the last days;"—that is, the days when the church was coming unto an issue; then Christ came. And so in all other places. The latter days of churches are always perilous days, days full of danger.

When I speak of churches, I intend not only those that are properly so called, but those that call themselves churches, national churches, that which would have itself called the Catholic Church. The longer they continue, the nearer they come unto their end; the farther they advance in their last days, the more perilous the times will be. And it is to no purpose to expect but that as apostatizing churches grow by continuance, they will grow in wickedness; they will grow more and more wicked every day, and the times shall be more and more perilous every day. We shall be mistaken if we look for any thing else. Till God shall new-form this world, the perils of the days shall increase upon us continually. They will do so till God's time comes to bring in a reformation, or a powerful work upon the world, that may be some relief; but in the meantime, while they are in their last days, "perilous times shall come."

What is it that makes them "perilous?" Men wallowing in a litter of unclean lusts under a profession of Christianity make the times perilous. I am afraid we are apt to look upon the peril of the times merely from the outward dangers that in these times we ourselves are obnoxious to.

But where lies the peril of the times? Truly, I don't think that all the world together can give so great a character of the world, of that which they call the "Christian world," at this day, as is given here by the apostle;—that is, they live in the open practice of all horrible lusts, and yet continue a form of godliness; that is, continue a profession of the Christian religion. Such times are perilous, not only because divers of those lusts that are here mentioned will be exercised towards them that are good (for in the midst of all those sins they are despisers of them,—they hate them, and they despise them), but those times are perilous,—

First, Because they provoke unto judgment against the nations and people that are overtaken with these sins. A great part of the book of the Revelation is taken up with declaring the judgments of God against apostatizing churches, destroying such churches as are overgrown with lusts in their latter days; that is, all that combination of men who, under the Romish conduct, falling into the apostasy, make up several churches in the world. I say, the book of the Revelation is spent in declaring God's fearful and dreadful judgments

Digitized by Google

upon the world for these sins; this makes the times very perilous. Though, when the church of the Jews was going into its latter days before the captivity, there were some among them who were very good, very good figs, yet the days were so perilous that they must also into captivity. The judgments of God were to come upon the land, and the very good figs must also into captivity. God may bring destruction upon whole nations, because of those abounding lusts in the last days of the church.

Secondly, It is greatly perilous in point of temptations. There are two or three things wherein the open wickedness of the world proves a great temptation to professors:—

1. All professors are apt to countenance themselves in their lesser miscarriages by the open sins of the world. That makes a day of great sinning very perilous. They see and know that they are very far from being such as they see the generality of Christians are, and countenance themselves in a low, dead, carnal, worldly profession in many other things. There is more peril in this, as it will secretly insinuate itself into the best of us, more than in all the persecutions the men of the world can contrive,—lest we should secretly please ourselves in an unthrifty and unholy profession that is seen in the world, seeing all this litter of lusts that others clothe themselves with every day, and we see we are not as they are.

2. There is danger and peril lest they should lead us, by some other more pleasant lust, into a compliance with them; for when a church is fallen into its latter days, all sorts of lusts that may suit the corruption and vanity of men's minds do abound among them, and some of these may insinuate themselves into professors, and make the times very dangerous unto them. I am afraid of a thing I have often mentioned, and that is pride and vanity of apparel; it is one of the lusts and sins of the latter days. And, indeed, upon the account of these very lusts, the days are very perilous, very dangerous, lest our minds be infected with them, and lest we conform unto them more or less,—lest we do many things that else we would not do, because they are done by the world; which is a perfect compliance with the lusts of the latter days.

3. There is peril in that ordinary converse which men are necessitated to by their conversation in the world and in their occasions, and other business which they must have with men, especially those who are traders and dealers in the world. They can scarce touch upon a business with those in whom there are those predominant lusts of a decaying church, but they must be compelled to hear swearing, cursing, filthy discourses, that are not convenient, and all manner of profaneness. There is peril in this. And there are some kinds of professors who are so regardless and careless, that they

Digitized by Google

will put themselves into such company on choice, when they have no business or necessity for it.

Thirdly, The times are most perilous, in the last place, upon this account, lest God utterly remove his candlestick from such a people, and suffer his gospel to be no more despised and dishonoured among them.

Now, truly, if it be so, the use I aim at in calling over these words is this: It is plain we are fallen into those times and seasons;—I am persuaded none of you will deny it. And if the Holy Ghost tells us expressly that these days and times are perilous, full of dangers; we are in a path wherein be robbers on every hand; and we ourselves can see somewhat of peril in them,—we know there is something in them of peril: and if you will but search, you will find out more. Now, if this be our present state and condition, it is our duty to be earnest with God to be preserved in such a perilous state as this. Shall we think we have an amulet to carry us through all perils, spiritual and temporal, that no danger shall befall us? It is not so with us. Unless we are upon our watch and guard, and cry mightily unto God for help and assistance, we shall be all overtaken with perils and dangers in the days wherein we live.

SERMON VIII.

THE MUTUAL CARE OF BELIEVERS OVER ONE ANOTHER.

PREACHED SEPTEMBER 6, 1678.

"But speaking the truth in love, may grow up into him in all things, which is the head, even Christ: from whom the whole body fitly joined together and compacted by that which every joint supplieth, according to the effectual working in the measure of every part, maketh increase of the body unto the edifying of itself in love."—EPH. iv. 15, 16.

A GATHERED church comes from Christ, and all of the church are from Christ. From him they flow, and they grow up again in him from whom they flow. It is compacted together by officers and ordinances. On both of them the apostle had discoursed before: "Compacted by that which every joint supplieth." Officers and ordinances are by virtue derived from Christ, and they tend unto Christ. They are compacted and fitly joined by officers and ordinances. How shall they proceed and go on? "According to the effectual working in the measure of every part, making increase of the body unto the edifying of itself in love." The great business of the church is not our number by addition, but by grace, by growing up in Christ And the way whereby it doth it, is the working of every part, according to every one's measure, for the edification of itself in love. What

Digitized by Google

is, then, the church watch? It is the work of every member, according to its measure, to the increase of grace in itself and others, according to the principle of love. This we all know; but we are slow in the improvement of it. This is the work of every member, according to the measure of the grace of Christ received, to the increase of grace in ourselves and others, through a principle of love. Every one is not required to be a preacher, but every one hath a measure; and where there is any measure, there is some work. If this be not found in us, our church-order, as the apostle calls it, will not avail us. And, truly, methinks churches in these days do not abide this test. They are not "fitly joined together by that which every joint supplieth, according to the effectual working in the measure of every part," which should grow and increase in love. That is lost. I desire to know of all the brethren and sisters what they have done to answer this rule and duty,—what they have done to increase the body in every part. Some I can tell what they have done to destroy and pull down, contrary to this principle of watch. None of us but have our measure. Wherever there are gifts and graces, they will work.

To come nearer, I will show you where the rule of this church watch is. It is the mutual work and care of all the members of the church for the temporal, and spiritual, and eternal good of the whole and every member, proceeding from union and love,—the mutual operative care of all the members of the church. This is that watch I would speak unto.

It proceeds originally from union; they are united in love. Of this the apostle discourses at large, 1 Cor. xii., by comparing the members of the church with the members of a man, whose mutual care and assistance are for the unity of the same body. There is none of us but knows the concern of all the members in every member, and the care of every member of all the members of the body. You believe yourselves to be the church of God? Yes. Then, saith the Scripture, we are members, and are to have the same spiritual care of every other member as the members of the natural body have. But is it so? How unacquainted is one hand with another, one member with another! I lay this principle, that ye are all members one of another throughout the congregation. None so great or so wise but is a member; none so poor and abject but is a member. And if we have not care of the whole body, according as we have opportunity and seasons, we are wonderfully to seek. Indeed, there is no watch without love. The apostle tells us that it is "the bond of perfection," Col. iii. 14. This is perfect church-order. Take a company of sticks, some long and some short, some great and some little, some straight and some crooked. As long as there is a good

Digitized by Google

firm band about them, you may carry them where you please, and dispose of them as you will; break this band, and every thing will appear crooked that is so. If this band,—that is, our perfection,—be loosed, every one's crookedness will appear, one to be too long, one to be too short; one too big, one too little; one crooked, and one straight; there is no keeping them together. All the order in the world will never keep a church together if the band of love be loosed.

There be two things I shall speak unto,—what I have found in my ministry by experience. I have found when church-order was the greatest ease, the greatest relief, that a man could certainly desire or attain. I have known it. And I have lived to see church-order burdensome, that many have complained of it as the most insupportable burden. Nothing else is the reason but the decay of love. So that any person that will discharge his duty hath an insupportable burden on him. I tell you freely, my fears are, that if we were to gather churches again, as we did thirty years ago, we should have but a small harvest. That which should bring us together and keep us up in love is all lost. Read 1 Cor. xiii. I beg of you believe that scripture to be the word of God. We can love them who, as far as we know, are lovely; but that love that "beareth all things and believeth all things," I am afraid not six of us believe that it is a duty. If we hear any thing of a brother or a sister, it is forty to one but we aggravate it unto the next body we meet. Is this love?

This watch, what is it for? It is for the temporal, and spiritual, and eternal good of all believers.

Their temporal good is first to advise about the poor; which I think is well attended to, being put into the way of God.

Their spiritual good, whereby we may keep up this watch, is to be sought two ways;—by the prevention of evil, on the one hand; and by recovery from evil, promotion of grace, and confirming in it, on the other hand.

We are to prevent evil in others. There are two ways whereby we may do it,—by example, and by exhortation.

If a considerable number of the church would engage to endeavour after an exemplary holiness and usefulness in all things, it would prevent much evil in others. Some things are troublesome in the church; but still, exemplary holiness and usefulness in believers are great means to prevent evil in others.

Exhortation will be so too. Exhort one another to edification. We are pitiful creatures as to this duty.

We want three things: we want love; we want ability; we want holy consciousness to ourselves of unbelief. Nothing can conquer

Digitized by Google

these things but the grace of God; and unless we have these things, we cannot do it. Our recovery from any of these evils is a great part of this watch.

I will tell you of two defects:—

1. If we do come unto it, to admonish others, we do not do it with that meekness, that evidence of love, that tenderness, that are required in us. I would have no man come to admonish another but that he should carry it as the offender, and the other as the offended person,—with that profession of love.

2. We want wisdom; for this is very certain, ill management hath spoiled many things in this congregation,—talking, reflecting, complaining, even among carnal people. It is the constant exercise of the mind renewed by the Holy Ghost, and furnished with the principles of spiritual light and life, in thoughts and meditations upon spiritual things, proceeding from the cleaving of the affections unto them, with a sense of a spiritual gust, relish, and savour in them, that must enable us to this duty.

SERMON IX.

NATIONAL SINS AND NATIONAL JUDGMENTS.

PREACHED APRIL 11, 1679.

"For Jerusalem is ruined, and Judah is fallen: because their tongue and their doings are against the LORD, to provoke the eyes of his glory. The show of their countenance doth witness against them; and they declare their sin as Sodom, they hide it not. Woe unto their soul! for they have rewarded evil unto themselves."—ISA. iii. 8, 9.[1]

First, HERE is a confluence of sins delighted in.

Secondly, Here is a concurrence of various judgments unregarded. In the ninth chapter of this prophecy, the prophet enumerates, from the 13th verse to the end of the chapter, all sorts of judgments and indications of the continuance of God's displeasure, concluding every one of them with this: "For all this his anger is not turned away, but his hand is stretched out still;" and it will end in their utter destruction.

Thirdly, Here are the preparative causes of ruin, that which would dispose Jerusalem and Judah to ruin and destruction. There are five of them reckoned up in this chapter:—

1. When God takes away the good, the sober, the understanding

[1] This sermon was begun before the writer came in. What he wrote is as follows. [This note is by Sir John Hartopp. On the top of the first page the word "fast" is written; seemingly to intimate that the sermon had been preached on the occasion of a fast.—ED.]

Digitized by Google

part of a nation, and leaves a nation very thin of such kind of persons: Verses 1–3, "Behold, the Lord, the LORD of hosts, doth take away from Jerusalem and from Judah the stay and the staff, the whole stay of bread, and the whole stay of water, the mighty man, and the man of war, the judge, and the prophet, and the prudent, and the ancient, the captain of fifty, and the honourable man, and the counsellor, and the cunning artificer, and the eloquent orator." When God makes a nation thin of such persons, it is a preparation and disposition to their ruin.

2. Weakness in their government is another preparation and disposition: "And I will give children to be their princes, and babes shall rule over them," verse 4.

3. Horrible disorder in the minds of men, and contempt of God's order, that should be among them: "And the people shall be oppressed, every one by another, and every one by his neighbour: the child shall behave himself proudly against the ancient, and the base against the honourable," verse 5.

4. When there is great oppression and persecution: "As for my people, children are their oppressors, and women rule over them," verse 12. And what did they do? "Ye have eaten up the vineyard; the spoil of the poor is in your houses. What mean ye that ye beat my people to pieces, and grind the faces of the poor? saith the Lord GOD of hosts," verses 14, 15.

5. And, lastly, there is horrible pride, and especially the pride of vain and foolish women; which the prophet insists upon from verse 16 to the very last words of the chapter, and concludes, "Thy men shall fall by the sword, and thy mighty in the war. And her gates shall lament and mourn; and she being desolate shall sit upon the ground."

This is the end of it all. So that you have an account of what are those causes whereon God in his word doth pronounce cities and nations to be ruined and destroyed, even then when they stand in their fullest security, in their own opinion.

Now, the inquiry is, how those things are with us. I told you I would do no more than speak a word or two for the present occasion: and I shall speak that which I do believe; and if you do so too, it may be it may be your mercy. But it is a hard thing to believe London is ruined and England fallen, when we have peace and enjoy all things; but if we speak it in pride, it will be harder how to avoid it.

First, Is there not a confluence of all sorts of sins among us whereof mankind can contract guilt, especially of those sins upon the commission of which God pronounces a nation ruined,—atheism and profaneness, blood and murder, adultery and uncleanness, and

Digitized by Google

pride? When these sins are predominant in a nation that makes profession of the knowledge of God, God himself saith, and we may say, that nation is ruined. Those things have prevailed among us.

Then let us mourn over those sins as we ought to do. Have we done so in this congregation? Hath it been done in any congregation in England as it ought? Hath it been done in private, in our retirement, to mourn over that confluence of sins that hath prevailed and spread itself over the nation till it hath reached to the very neck? We have not done it to this very day. There is not the least attempt for any reformation. Do we think in such a day as this is a little prayer is enough to save a dying nation? There is nothing seriously done to work that reformation without which London will be undone and England will fall, and there will be no deliverance. It is all one whether you will believe it or no, but the word of God abides for ever.

Secondly, A concurrence of judgments was the second thing we showed you from the words,—a concurrence of judgments unregarded;—a confluence of sins delighted in, and a concurrence of various judgments unregarded.

Judgments are of two sorts,—temporal and spiritual.

1. Temporal judgments are of two sorts. They are either monitory tokens of God's displeasure, or they are actual punishments. All these various judgments have been upon us.

(1.) We have had monitory tokens of God's displeasure: [1.] Signs in the heavens above and in the earth beneath;—things that ought not to be despised. Our Saviour hath warned us to expect and look for them before the general dissolution. They have been monitory judgments. [2.] God is making the nation thin of persons ancient, honourable, counsellors, the wise. He threatens to do this. They are persons rarely to be found, who are the stay and staff of a nation. It is a monitory judgment, and so laid down by the prophet. [3.] The strange and unaccountable differences and divisions that are in the minds and affections of men. Multitudes in these nations stand at this day with their swords in their hands, ready to sheathe them in the bowels of their neighbours; Ephraim against Manasseh, and Manasseh against Ephraim,—one part of the nation against another, and another against them, ready to destroy one another. [4.] And, lastly, the warnings God hath given us of making us base and dishonourable, which I will not insist upon. We have had these monitory judgments.

(2.) We have had judgments which consist in punishments,—the plague, the fire, the sword, great distresses and poverty, that are come upon the nation; enough to make the hearts of men to tremble, but that we are grown hard like the nethermost millstone, and are

Digitized by Google

sensible of nothing at all. I say these judgments and warnings of God are generally disregarded.

I would but ask two things, to see if by them we can evidence the contrary, notwithstanding all the judgments that we talk of:—

[1.] Who is the man, where is the person, that hath made any abatement in any thing of the world,—in love to the world, in conformity to the world, in the pursuit of any lust? Show me the man who, upon the account of these judgments in the world, hath made any abatement.

[2.] Show me the person who can by experience show that he hath by fear been moved to provide an ark for himself and family, any other ark besides present circumstances,—so much wealth, enjoyment, peace and quiet? Who is the person that hath provided an ark for himself and his family? Let us talk what we will, unless we make a visible abatement in conformity to the world, and labour to provide an ark, we disregard the judgments of God.

2. There are spiritual judgments also; and they are found among us,—(1.) In God's taking from us so many faithful labourers in the dispensation of the gospel, in the midst of their days and strength, as he hath done of late years in this nation. (2.) And in driving the remnant of his faithful ministers, many of them, into corners, where they are not able to serve the interest of Christ and the nation by promoting and furthering its return unto God: and thereby that which would have been the greatest mercy that the nation can be partaker of, the greatest means of the preservation of it and deliverance from ruin, is made the greatest means of the restraining and shutting up their ministerial abilities and graces; which I shall not now enlarge upon. (3.) There is another part of these spiritual judgments, and that is the general security that is come upon all sorts of men, according to the variety of their degrees, in being overtaken with the present temptations of the day. These judgments are upon us unregarded.

Thirdly, Another thing in the text is the preparation and disposition that are in a nation to ruin. But I shall not speak unto them; they are visible and known unto all.

But you will say, 'When God doth thus in his word declare that a nation is fallen and ruined by such causes, is there no hope but that it must be ruined, that destruction must overtake it?'

I answer,—1. There is no hope at all while that place, that nation, continues in those ways and sins whereby God declares that they are ruined. A nation cannot be saved abiding in those ways which are the causes of its ruin, which God declares to be the causes of it. And let men have what expectations they will, please themselves as they will, I neither can desire nor will look for deliverance for a

Digitized by Google

nation while it continues in those sins against which God pronounces judgments.

2. I do acknowledge it is frequent with God to declare a nation ruined with respect of merit, and yet to prevent their ruin with respect to the event. They may be delivered from that state and condition, and so be saved. The case is stated, Jer. xviii. 7, 8, "At what instant I shall speak concerning a nation, and concerning a kingdom, to pluck up, and to pull down, and to destroy it; if that nation, against whom I have pronounced, turn from their evil, I will repent of the evil that I thought to do unto them." God declares what they do deserve, but yet they may never feel it as to the event. Wherefore it is not in vain that we have designed to seek the Lord this day. There is room yet left to deal with God about London, about the nation, though plainly in the word they are declared to be under ruin.

But it will have no success without these three things:—

1. That there be a visible reformation,—I will not say a conversion, but a visible reformation,—vigorously attempted in and upon the body of the people.

2. Unless those who truly fear the Lord do mourn over the sins of the people continually. And,—

3. Unless they are fervent in their prayers for their deliverance.

It doth not stand with the honour of God, the glory of his righteousness, holiness, word, and truth, to save this nation without these things;—without an attempt at visible reformation of the body of the people; without his own people mourn over the sins of the nation, and abide in fervent prayer for that end. Without these, as Jeremiah the prophet told the Jews, chap. xxxvii. 10, "Though ye had smitten the whole army of the Chaldeans that fight against you, and there remained but wounded men among them, yet should they rise up every man in his tent, and burn this city with fire;" so say I of our Chaldeans at this day: If half of them were executed, and the other half wounded, they should rise up and smite this city, unless we turn thus unto God.

We are called to consider the sins of the nation, and to deplore its state and condition upon the account of those sins. That is our present work; and these plain things God hath directed me unto from the reading of these words.

I will add a little more, for the further opening of the words. There is in them a summary declaration of the causes of this state and condition: "Because," saith he, "their tongue and their doings are against the LORD, to provoke the eyes of his glory." You may range all sins under these two heads,—men's tongues, and their doings; for their tongues and their doings have been against the Lord.

There is a particularly ruining provocation, when men set their

Digitized by Google

tongues against the Lord. It is a great sign of the approaching ruin of a people and nation, when men set their tongues against the Lord. He puts a special mark upon that. I shall only name the things whereby men set their tongues against the Lord, keeping themselves to that one thing, by such ways as will certainly prove ruining.

There are these ways whereby men set their tongues against the Lord:—

1. By blasphemy. And thereof there are two branches:—(1.) Cursed oaths; (2.) Atheistical discourses. Whether they are found among us or no let every one judge as he hath experience.

Men set their tongues against the Lord especially by blaspheming the Spirit of Christ and the gospel. I do acknowledge that this is a sin which our Lord Jesus Christ as it were separates from all other sins, reserving it unto spiritual and eternal judgment; but it hath influence also on temporal judgments.

2. By mocking at all those judgments: "Where is the promise of his coming?" where is this talk that hath been among the prophets, among professors, for so many years, of judgment coming? "for since the fathers fell asleep, all things continue as they were." They scoff at the word of God with reproachful terms.

When these are the things whereby men's tongues are set against God (I do not speak of the sins of the tongue in general, but of those sins whereby the tongue is peculiarly set against God), we shall do well to inquire whether any such things are found among us or no.

This comprises the whole remainder of outward sins against the Lord. I shall not need to speak unto them; I shall only touch upon the aggravations:—

1. The first aggravation of these sins, that makes them ruinous, is when they rise to such a degree as that they are a "provocation unto the eyes of God's glory."

The "eyes of God's glory" intend two things,—First and principally, His holiness: "He is of purer eyes than to behold evil," Hab. i. 13. The eyes of God's glory are the purity of his holiness. Secondly, God's omnisciency and omnipresency. His eyes are not eyes of flesh. He sees and knows all things by the infinite immensity of his own presence. Sins committed in an especial manner against the eyes of God's glorious holiness and his omnisciency will always have special influence into the ruin of Jerusalem and of Judah.

What are the sins that have a special opposition unto the eyes of God's glory as it denotes his holiness? I answer,—

All sorts of uncleanness,—adultery, fornication. Uncleanness is in a peculiar manner opposed unto the holiness of God. We are to inquire whether there have been any overspreading of such abominations in the nation wherein we live. If there have, there have

Digitized by Google

been provocations unto the eyes of God's glory. Every impure lust in the heart is provoking to the eyes of God's glory; every uncleanness wherewith the land is defiled, upon this account, because of its contradiction unto the pure and holy nature of God, is provoking unto the eyes of God's glory.

2. When men are bold in sin,—which brings along with it contempt of God's omnisciency and omnipresency,—it is a provocation unto the eyes of God's glory.

There are two ways whereby men do manifest themselves bold in their sins; and they are both mentioned in the text:—(1.) By appearing under all demonstrations of outward pride, while they are filled with inward filth and laden with guilt; a thing that God doth greatly abhor. "The show of their countenance doth witness against them." We live in days wherein the nation is overwhelmed with the guilt of sin, and full of all manner of iniquities and defilements. They do compose all their garbs and ways unto pride. And, (2.) They reject the ways of God. They contemn God and man when they have all that guilt upon them.

3. The last aggravation whereby men provoke the eyes of God's glory is when they "declare their sin as Sodom."

How is it to "declare their sin as Sodom?" (1.) When men will confer and talk together about the vilest sins and wickednesses. So did they in Sodom; they got together to act wickedness. Time was when profaneness and atheism were not grown to that boldness as now they are. They covered their sin. But now men and women will consult together, talk and advise together, about their sins, how and what way they shall commit them. (2.) When they will come unto that impudence, not only to confer about their sins, but so as to make them a scoffing and a laughing matter.

Let us consider whether there be not those abominations among us against which the wrath of God is revealed from heaven. These are the aggravations the prophet gives of the sins of Jerusalem and of Judah, upon the account whereof he pronounces the one to be "ruined," and the other to be "fallen" from her strength and beauty. The judgment he passes upon all is, "Woe unto their soul! for they have rewarded evil unto themselves."

I shall close all with a word or two of use:—

First, If this be the deplorable state and condition of the nation wherein we live, let us endeavour, by all ways and means that lie in us, to retrieve the nation out of this state and condition, every one acting unto the utmost of his power to turn men from their evil ways, that God may repent him of the evil that he hath purposed against this nation.

Secondly, If they will not be healed, let our souls mourn in secret

Digitized by Google

for them, and let us do something to help the poor dying nation. There is not one of you but may do much towards the saving of this nation, by mourning in secret because of the abominations that are committed in it, whereby we have provoked the eyes of God's glory.

Thirdly, Take heed that we do not partake in any of their sins, that we make no approach unto them, lest we partake of their plagues. There is no greater duty incumbent at this day on persons that fear God than this one, to be cautious of making approaches towards any persons or people against whom God hath declared that he hath a controversy with them.

Fourthly, Prepare to meet the Lord in the way of his judgments. God is righteous in all his ways, when he shall bring the scourge upon the nation, and it "shall be spoiled as Shalman spoiled Beth-arbel in the day of battle," Hos. x. 14.

Lastly, Give glory unto him for all the appearances of sovereign grace and mercy in preserving this nation from that late horrid design and plot, which might have swallowed us up unless God himself had immediately interposed.

There are three or four things I would mention, that I have upon my thoughts:—

1. The open discovery of the profaneness and villany of their hearts, in striving to hide from God and man the wickedness they had contrived, by adding a new wickedness unto it, which they had not thought of,—the murdering of that innocent person.[1] God left them to discover the wickedness and profaneness of their hearts, that they would cover one sin with another, and God should not look through it.

2. The wisdom and justice of God, in making that which they concluded the means of hiding their plot from the eyes of men prove upon the matter the means of discovering it unto all men. They behaved themselves subtilely, but the hand of God was upon them; there was "digitus Dei" plainly in the case. Their great design was, by the murder of that gentleman to conceal all. Saith God, 'I will discover all by the murder of that person.'

3. See the hand and glory of God in this also. You are directed unto it this day, that though their wickedness and malice continue, God hath taken away their hearts. If wisdom and courage had not been taken from them, they might have ruined this nation; but God hath taken away their hearts, and so long we shall be safe enough.

4. In this glorious act of God there is a spirit poured out upon the commonalty of this nation above their light and above their principles; which is the immediate hand of God: for every man's spirit follows his light and principles, but here it is beyond their

[1] The author alludes to the affair of Titus Oates and the death of Sir E. Godfrey. See note, vol. ix. p. 13.—Ed.

Digitized by Google

light and principles. Therefore glorify God in this, and let it encourage us to be instant in prayer day and night for this poor nation, the land of our nativity.

SERMON X.

THE DEATH OF THE RIGHTEOUS.

PREACHED JULY 1, 1681.

"The righteous perisheth, and no man layeth it to heart: and merciful men are taken away, none considering that the righteous is taken away from the evil to come. He shall enter into peace: they shall rest in their beds, each one walking in his uprightness."—ISA. lvii. 1, 2.

THIS is a text that the providence of God hath severely preached on to this congregation. I cannot look before me, I cannot look behind me, but I see the footsteps of death. It hath been here, it hath been there, upon the right hand and upon the left. Sometimes God expounds the works of his providence by his word; and sometimes he expounds his word by the works of his providence. To suit the word of God and the works of God, as the one interprets the other, is the sum and substance of all our wisdom here in this world.

God doth at this day expound his works by his word. The world is full of confusion, full of tokens of God's displeasure, full of judgments, full of dread; yet the world understands nothing of all these. Bring these works of God to the word of God, and we shall understand them. We shall understand the world is full of sin and provocation, that God is displeased, that he is taking away rest from men,—shaking every thing within and without. Those who know not the word of God understand nothing of these works, but are filled with a multitude of vain thoughts. He expounds his works by his word.

And sometimes God expounds his word by his works, as he doth this day. He expounds this text; so that in the works of God we may see the mind and sense of the Holy Ghost plainly, as in a glass. "The righteous perisheth, and no man layeth it to heart; and merciful men are taken away, none considering that the righteous is taken away from the evil to come."

The general truth in these words is this:—That when God is bringing evils, distressing evils, upon a church, upon a people, in the ordinary way of his providence, he doth take away beforehand many of those who are most eminent and most useful. When in a particular manner "the righteous perisheth, and merciful men are taken away," it is a time when God is bringing evils certainly. So, when God was bringing evils upon Jerusalem and the land of

Digitized by Google

Judah, Jer. xxiv., he gathered all the good figs, and laid them aside. Many of them died, some went into captivity; but all that were good and were to be restored, God gathered them out from among them; and then came the universal desolation. "The righteous perisheth." Josiah is an instance of this, whom some think the prophet (though long before) had a particular respect unto in this text: 'Josiah shall perish; he shall be taken away.' To what end? 'That I may bring evil,' saith God. 'Go thou thy way. Thou shalt perish, and be slain; yet thou shalt go unto thy grave in peace, that I may bring evil.' I have often spoken it myself, and heard others say, the taking away, the gathering in, as the word is, ("They shall be gathered"), of so many ministers,—many of them in the fulness of their strength, and fulness of their labours, and best of their designs for God,—has been a token that there was evil to come. And it is not only so as to ministers, but as to others in this congregation, in a most eminent manner, such as I have never had experience of in the whole course of my life;—so many persons of holiness, worth, and usefulness, to be taken away, and gathered in out of one poor society in so short a time! That is the general scope of the place.

I shall a little open the words in particular.

It is a double description of the persons spoken of:—1. With reference to their state and condition before God; they are "righteous men:" 2. With respect unto their state and condition towards men; they are useful men, "merciful men," who are spoken of.

First, With reference to their state before God: "The righteous perisheth." I know the word is frequently used for a man who is morally righteous, a just man among men. But from what follows in verse 2, as we shall see by-and-by, I rather take the righteous man here to be a justified man,—a man who is righteous and accepted with God; a just man, that is, a man justified by the blood of Christ. That is his first description, as to his estate in reference unto God, of whom he speaks: he is a justified person.

Secondly, With respect unto their state and condition towards men. He speaks of "merciful men,"—men of benignity, men of kindness, men of goodness, good men, useful men, men that exercise kindness in the earth, who are peculiarly the lovely and desirable men in the world. The apostle makes a distinction between a just man and a good man, Rom. v. 7, "Scarcely for a righteous man will one die" (for a justified man); "yet peradventure for a good man" (one who is benign, kind, useful, merciful),—"some would even dare to die" for such a man. Such are the persons who are here mentioned,—a justified man, and a man of benignity and kindness.

Truly, I cannot avoid the application of it; for God by his provi-

Digitized by Google

dence at present speaking unto us, it is our duty to apply it unto our case, to the person whom God hath lately taken from this congregation,—a justified man; as I might do to many others who have gone before. I was with him the day before he died, and found him in the exercise of faith upon as noble a principle as ever I would desire to live and die in,—that view which God had given him of the glory of his wisdom, of his righteousness, of his grace, and love, and mercy, all manifested in Jesus Christ for the saving of his soul. I know no more glorious act of faith. And they are the substance of the words wherein he expressed himself; as, indeed, he had done oftentimes before, when I had conference with him about his spiritual estate: for he was a person neither afraid of his pastor, nor unfree to communicate his thoughts unto him. And I cannot but give him the other character,—a "merciful man." I see the faces of sundry in this congregation who have spoken of him to me as one full of kindness, love, benignity, ready to serve every one in all their occasions, inquiring how he might serve the meanest, and any other, with great condescension, meekness, and humility. I account this little that I have said due unto him; and I shall add no more but that it is an instance of God's taking away a righteous man, and of God's gathering in a merciful man. And it is known unto us that the same character, both for faithfulness and usefulness, may be applied in a most eminent manner unto several persons of this congregation who have been taken from us. I pray God we may be "followers of them who through faith and patience are inheriting the promises;" that all of us, who profess that we are justified before God, may take care that we be merciful,—that is, kind, benign, and useful, not selfish, not living to ourselves, but ready to serve one another, ready to serve all the members of the congregation, and all others, as we have opportunity. If we are justified persons, let us take care to be good; to be merciful, kind and benign.

But to go on with the words. What is said of this righteous man? He "perisheth." Absolutely? No; no righteous man perishes eternally. The prophet in the next verse obviates any such objection; for there he gives a distribution of him into his two essential parts. What saith he of him? "He shall enter into peace." There is his soul. What shall become of his body? That shall go into the grave. If the righteous man perishes, it shall be only a dissolution;—as to their souls, they shall go to rest; as to their bodies, they shall go into the grave. I say he doth not perish absolutely, neither as to soul nor body; but the prophet uses these expressions that he may be said to leave out no justified man, by what way soever or by what means soever they may come to their death, though they may seem to perish, to be cut off. Some die in their youth, in the beginning

Digitized by Google

of their usefulness; some die in their usefulness;—some die under strong pains; some may die by the sword: all which have an appearance of perishing. This expression comprises whatever way or time God is pleased to take a just man out of the world.

Again; a just man is said to perish and be gathered in, because of the help and assistance he should have been unto the church, and city, and place where he lived. He is perished and gone. The just man perishes, and the merciful man is taken away. They are gathered. There is an emphasis upon the season. There is a time when the just man so perishes and the merciful man is so taken away; and we can all give instances of it in near relations, in friends and acquaintances, that it hath been so.

To go a little further; What is the end hereof? what is the issue of this dispensation of God in the perishing of righteous and merciful men?

Why, saith he,—1. "No man layeth it to heart." And, 2. "None considering that they are taken away from the evil to come." The meaning of it is this, that in those strange and wonderful dispensations of God, there are very few that either consider the cause or end of it: none lays it to heart in considering the cause; none considers it in respect of the end,—their being "taken away from the evil to come." And that is the doleful truth which these words teach us, namely, that when God takes away, gathers in, righteous and merciful men, to make way for the bringing in of great evils, distresses, and destruction, few or none shall either lay it to heart or consider it. It is part of God's displeasure, part of his judgment, that we are not more awakened by it. God be merciful to this poor church, or we are lost! If we don't see the cause and end of God's dispensation towards us,—unless the Lord be pleased to give us a further sense than yet we have attained,—I shall be afraid of "the evil to come," that is approaching unto a more sad event than we are ready to think of. "No man layeth it to heart;" very few shall do so. Yea, surely, how many sad words have we heard from all sorts of persons concerning those who have been lately taken from us: "Ah, my brother! Ah, my sister! Ah, their usefulness while they were among us!" and we can hang down our heads for a day, for a night;—but this is not laying it to heart. I speak unto the remnant of this congregation what God doth certainly require of us, that this complaint may not be found true concerning us, that none considers the cause and end, what they are; which is the saddest prognostic of most distressing evils.

Evil is a comprehensive word for every thing that is so. It is required of us that we do really take notice of the displeasure of God in it,—that God is displeased, not with them whom he hath taken

Digitized by Google

away. Was God displeased with some of the best sprouts among our brethren? was God displeased with them? No. But we are to take notice of God's displeasure towards *us*. When God's hand is lifted up, if men *will not* see, he saith, "they *shall* see." Truly, I am almost ashamed, and ready to blush to look men in the face, to consider what rebukes God hath given us. Our Father hath spit in our face; he hath showed his displeasure, not in this instance only, but in nine or ten I could name, eminent in grace, whom he hath taken from us; so that I know not how we should not be ashamed that our Father is displeased with us. The Lord help us to lay it to heart! If we laid it to heart, we should blush.

What are the *causes* of God's displeasure with us? If God be displeased with us, what are the causes of it? I do not know that he hath given me a greater rebuke, in the whole course of my ministry, than that I have been labouring in the fire to discover the causes of God's withdrawing from us without any success. I will say nothing of them now, though it is good for us to think of them. Our duty is to let go all our vain pretences and security, and consider what is the cause that God is displeased with us as a congregation, and take shame unto ourselves.

And then, let us be jointly humbled for those causes, and be turning with all our heart from every thing that hath been a provocation unto the eyes of his glory. Without this, my own love unto this congregation will make me to apply that word unto it: 'You have I known of all the congregations in London in a peculiar manner, and therefore will I punish you for all your sins.' We have been lifted up unto heaven by privileges, and how God will bring us down I know not. But it is time for us to consider the causes of this displeasure of God, testified so openly against us, to be humbled for them, and return unto the Lord. It is high time so to do. Oh, blessed is he that contributes any thing hereunto in this particular! The Lord raise up some, and pour his Spirit upon them, to be useful unto this end; that we may help to save ourselves, the city, and the nation wherein we live, and the residue of the churches in this land! The Lord can pour out such a spirit on some, that may raise such a spirit of repentance for sin and humiliation before God as may be useful to this end and purpose. The first charge is, that "No man layeth it to heart." And I do believe, and therefore I speak, that if these things be not laid to heart in the way that I have declared, or to that purpose, it is an evidence that evil will come and overtake us in the latter end; for so it is said, "The righteous perisheth, and merciful men are taken away from the evil to come."

Why are they taken from the "evil to come"?

First, That God may bring the evil: 'I will leave some when

Digitized by Google

the evil comes to be exercised; may be an old man, may be a young man. It waits but till I have gathered some to myself. I cannot bring evil till those lights be gone out and the good figs be carried away. I cannot,' saith God, 'bring evil upon Jerusalem till then.' And they are taken away that evil may come. And,—

Secondly, Which is the most general acceptation, they are taken away that they should not see the evil; as Josiah was taken away by the sword that he might not see the evil. Death by the sword hath no evil in it, in comparison of the evil God will bring upon a people or nation when he comes in a way of judgment. 'Josiah shall not see the burning of the city and temple, shall not see women eating their own children,' etc. What is perishing by the sword in comparison of all those temptations wherewith these evils are accompanied? The Lord will take them away, that they shall not see that which hath evil, wrath, distress, in it. They are "taken away from the evil to come."

SERMON XI.

THE HUMILIATION AND CONDESCENSION OF CHRIST.

PREACHED NOVEMBER 9, 1681.

"Let this mind be in you, which was also in Christ Jesus: who, being in the form of God, thought it not robbery to be equal with God: but made himself of no reputation, and took upon him the form of a servant, and was made in the likeness of men: and being found in fashion as a man, he humbled himself, and became obedient unto death, even the death of the cross."—PHIL. ii. 5–8.

THE apostle tells us, 1 Tim. ii. 5, that "there is one God, and one mediator between God and men." The difference, by reason of sin, between God and men was such as could not be made up without a mediator. God himself could not be this mediator; so the same apostle tells us, Gal. iii. 20, "A mediator is not of one, but God is one." A mediator must be a middle person, and God in his divine nature is one: "A mediator is not of one." Suppose this mediator be taken from among men, for one man's sinning against another, "the judge shall judge him: but if a man sin against the LORD, who shall entreat for him?" 1 Sam. ii. 25. "There is no umpire betwixt us," saith Job, chap. ix. 33, "that might lay his hand upon us both." Who, then, is this mediator? Why, "There is one God, and one mediator between God and men, the man Christ Jesus." How comes he so to be? This office was not imposed upon him against his mind and will; it did not befall him by chance; we did not choose him; it was not a matter of any advantage unto him;

Digitized by Google

neither did it befall him by necessity of nature or condition. How, then, did he come unto this office? how came it that this mediator was "the man Christ Jesus"? Why, it was his mind; it was from his own mind. Not to insist upon the designation of the Father, the apostle places it there: "Let this mind be in you, which was also in Christ Jesus." What was the mind that was in Christ Jesus? This was the mind, that when he was "in the form of God," and "thought it not robbery to be equal with God," he "made himself of no reputation:" which was the original of Christ's mediation.

There are three things in the words:—

First, The substance of them,—a description of the self-humiliation and condescension of Jesus Christ, in becoming the mediator between God and men by the taking up of this office. And there are two parts of it:—1. Ἐκκένωσις,—his emptying of himself; 2. Ταπείνωσις,—the humbling of himself. He "being in the form of God, took upon him the form of a servant." Ἐκκένωσε, saith the apostle. We say, "He made himself of no reputation;" he emptied himself. Having taken this form of a servant, what did he do? Why, "he humbled himself." He emptied himself to take the form of a servant; and he humbled himself in that form, to engage in obedience, to undergo death. There is an infinite distance between the ἐκκένωσις, the self-emptying of Christ, when, "being in the form of God, he took upon himself the form of a servant," and the ταπείνωσις, the taking on him the form of a servant to obey and die. The one infinitely excels the other.

Secondly, There is in the words the principle from whence these distinct acts arise,—self-emptying, by taking our nature; self-humiliation, engaging in our nature to do and suffer. Whence doth it proceed? It proceeds solely from his own mind: "Sacrifice and offering thou wouldest not: then said I, Lo, I come to do thy will, O God."

Thirdly, There is the application and improvement of these things unto our practice: "Let this mind be in you which was also in Christ Jesus;" which is the thing I principally aim at, though I cannot reach unto it at this time.

The words, so far as we are concerned, will be opened in our passage. I shall take these two propositions from them:—

First, That it was an infinite, mysterious self-humiliation and condescension in Jesus Christ, the Son of God, to take our nature upon him, with reference unto the office of a mediator. That is the truth which the apostle designs here to demonstrate.

Secondly, That there is a spiritual greatness of mind, like unto the mind that was in Christ, required of all believers, unto that self-denial and unto those sufferings which they may be called unto for

Digitized by Google

the gospel, and are like to be: "Let this mind be in you, which was also in Christ Jesus."

I shall now treat of the first, that it was an infinite, mysterious self-humiliation of the Son of God, in taking upon him our nature, for the discharge of the office of a mediator. I shall,—1. Prove it in general; 2. Show wherein it consists; and, 3. Make some use of it, if I am able.

1. For the proof of it, I would lay down but that one consideration which you have, Ps. cxiii. 5, 6, "Who is like unto the LORD our God, who dwelleth on high, who humbleth himself to behold the things that are in heaven, and in the earth!" Such is the infinite perfection of the divine nature, that it is an act of self-humiliation, it is a condescension from the prerogative of his excellency and glory, to take notice of the most glorious things in heaven, and of the greatest things upon the earth.

And it is so upon these two accounts:—

(1.) Upon the account of that infinite distance which is between his nature, being, and essence, and the nature, being, and essence of any creature of any kind. Hence, Isa. xl. 15, 17, it is said, "The nations are before him as a drop of a bucket, and are counted as the small dust of the balance: all nations are as nothing; and they are counted to him less than nothing, and vanity." He is the infinite Being; and in comparison of him all creatures are "nothing," even "less than nothing." Now, there is no measure, no proportion, between an infinite Being and nothing and that which is as nothing: so that there can be no reason why an infinite Being should have any regard unto that which is as nothing, but its own infinite condescension. They are vain thoughts and imaginations of men that would find out foreseen causes in ourselves of God's eternal election, in the first choice he makes of us. There is no proportion between an infinite Being and nothing. Isa. lvii. 15, He is "the high and lofty One that inhabiteth eternity;" and, "To this man will I look, even to him that is of an humble heart and of a contrite spirit, and trembleth at my word." He is "the high and holy One that inhabiteth eternity," who exists in his own eternal being; and what is beyond that is a bowing down to look on "him who is of an humble heart and of a contrite spirit." The most glorious exaltation that a creature can have brings him not one step nearer the essence of God than a worm; for between that which is infinite and that which is not infinite there is no proportion. That is the first reason: God "humbleth himself to behold the things that are in heaven and in the earth," because of the infinite distance that is between his nature and the nature of all things.

(2.) Because of his infinite self-sufficiency to all the ends of his

Digitized by Google

own blessedness and eternal satisfaction. Whatever we desire, it is that it may add unto our satisfaction. There is no creature in heaven or earth that is self-sufficient. The top of the creation, the flower, the glory of it, is the human nature of Christ; yet is it not self-sufficient. It eternally lives in dependence on God and by communications from the divine nature. No creature can be self-sufficient. No angel in heaven or man on earth who can have any desire, or act any thing, but it is to add to his satisfaction; and therefore he takes the reason of what he doth from without. But, saith the apostle, 'God stands in need of nothing, inasmuch as he gives life and breath to all things.' There is nothing can add unto God, unto his satisfaction. There is nothing wanting in himself unto his own eternal blessedness: Job xxxv. 6, "If thou sinnest, what doest thou against him? or if thy transgressions be multiplied, what doest thou unto him?" God loses nothing of his own eternal sufficiency: Verse 7, "If thou be righteous, what givest thou him? or what receiveth he of thine hand?" There can be no addition made unto God. Therefore it must be an infinite condescension in him and a humbling of himself, to behold the things done in heaven and on earth.

I make my inference from hence: If such be the eternal, blessed nature of God, and his infinite distance from all creatures, if such be his infinite self-sufficiency and blessedness, that it is a humbling of himself so much as to behold the most glorious things in heaven or the greatest things on earth, what great humiliation is it in the Son of God, who did not only look upon and behold us, and act kindly towards us, but took our nature upon him to be his own! This is the self-humiliation which the apostle proposes unto us, and which for ever we are to be found in.

2. I shall show you wherein this humiliation of the Son of God did consist; which will tend to the opening of the words. And because it is the centre, life, and soul, of religion, the main rock on which the church is built, and against which there hath been opposition in all ages, but never so fierce and subtle as in the days wherein we live, I shall show you first wherein it doth not consist, as far as may be apprehended, and then wherein it doth.

(1.) When Christ humbled himself, he did not leave, he did not relinquish, he did not forego, his divine nature. He did not cease to be God when he became man. The foundation of it lay here: He was "in the form of God, and thought it not robbery to be equal with God," Phil. ii. 6. He was "in the form of God." God hath no innate form but his nature, his being, his essence; and therefore to be "in the form of God" is to be participant of the nature, essence, and being of God. What follows thereon? He "thought it not robbery to be equal with God" the Father, in dignity, power, and authority.

Digitized by Google

Because he was "in the form of God," partaking of the divine essence, therefore he was "equal with God," in dignity, power, and authority: which nothing could give him but only his being in the form of God; for though there is an order in the persons of the Trinity, there is no distinction or inequality in the nature of God. Every one who is partaker of that nature is equal in that nature, in dignity, power, and authority. This was the state of Christ. He had the same nature with God the Father, he was "in the form of God;" and had the same dignity, authority, and power,—"equal with God." Here is the "terminus a quo." This the apostle states. He "took upon him the form of a servant." Ἐκένωσε, he did "empty himself, he did humble himself, and took upon him the form of a servant." When? While he was God; when he abode "in the form of God," and was "equal with God," then he "took upon him the form of a servant." This is that glorious condescension of Christ, which is the greatest of all gospel mysteries, which is the life and soul of the church. He that is God can no more cease to be God, by any act of his own, or act upon him, than he that is not God can become God by any act of his own, or any act upon him. Christ could not cease to be God,—no more than a worm can make itself God. We say, Christ, being God, was made man for our sakes. The Socinians say, that, being a man, he was made a god for his own sake; he was made equal unto God, in the same authority, but never "in the form of God." In brief, we say, "The Word was made flesh,"—that is, had glorious authority and power given him in this nature. But Jesus Christ did not forego his divine nature; that he could not do. The apostle speaks that with as much confidence as that God cannot cease to be God.

(2.) This condescension did not consist in any substantial conversion of the divine nature into the human, though some of the Arians thought so of old; and some (too many), following their dotage to this day, say, '"The Word was made flesh." But how? As the water was made wine by a miracle, by a substantial conversion; the substance of the water was turned into the substance of wine.' As there the accident of water ceased, and the accident proper to wine did accompany it, they would have it so here,—that the divine nature of Christ was created by the will of God before the world was made, and after, by a substantial conversion, was turned into human nature. They assert that that which is called the divine nature was destroyed, as water was no more water when made wine. And so a human nature is produced that is of no affinity and cognation unto us; not derived of Adam as we, but made of the substance of the divine Word. This is far from being a due representation of this condescension of Jesus Christ.

(3.) It was not hereby, that the divine and human natures were

Digitized by Google

mixed and compounded into one nature, so that it was neither that divine nature that was originally and eternally, nor human nature, but another, a third nature, made in time. This frenzy troubled the church for above one hundred years. Though Christ was made to be what he was not, yet he never ceased to be distinctly what he was. The divine nature had neither change nor shadow of turning. Consider this condescension of Christ, and observe all its essential properties. It acts suitably unto itself; it acts nothing but what becomes it and is proper unto the divine nature. Jesus Christ did many things in the human nature wherein his divine nature had no concurrence but in the sustentation of the human nature in his one person. The divine nature did not act in hungering, and thirsting, and weariness, and bleeding, and dying; it cannot do so. All the acts of the divine nature on the human were acts of sustentation, whereby he acted these things.

But you will say, 'What did Christ do with reference to his divine nature, when he took our nature upon him?' That the apostle expresses in this mysterious word, ἐκκένωσε. He veiled himself, he shadowed himself, he hid his divine nature, he eclipsed the glory of it. Not absolutely; all things under heaven cannot veil, eclipse, or hide, the glory of the divine nature. But he eclipsed, shadowed, hid, and laid it aside, as to himself and his interest in it: for upon his taking our nature upon him, men were so far from looking on him as God, that they did not look on him as a good man; and the reason was, because they saw and knew him to be a man, and he professed himself to be a man, and was no less a man than any of themselves were. And yet he professes himself to be God. They were so far from believing him so to be, that they took him not to be so much as a good man. Therefore, upon the mentioning of his pre-existence to his incarnation,—"Before Abraham was, I am," John viii. 58,—they fell into a great rage and madness, and took up stones to cast at him, as we read in the next verse; and they give this reason, John x. 33, "We stone thee because that thou, being a man, makest thyself God." This they could not understand. 'This we will not believe,' say they. And this overthrew the persuasion of many, that if Christ will be man, he shall be only a man.

All this is part of the condescension of Christ, if we will believe what the apostle here saith, He was "in the form of God," and "equal with God,"—partaking of his essence, and equal in dignity, authority, and power. What then? "He took upon him the form of a servant;" that is, our nature, that therein he might be "obedient unto death." How did he take it upon him so to be his own that he should be a man, and in that nature be "obedient unto death"?

Having showed you that it was not by the relinquishment of his

Digitized by Google

divine nature, that, being God from eternity, he then ceased to be God when he was made man; that it was not by a conversion of the divine nature into the human,—the Word was not made flesh as the water was made wine; that it was not by a composition of two natures into one, for still they remained distinct in their essence; I shall now show you wherein it did consist:—

(1.) The condescension of Christ consisted in veiling the glory of the Deity,—not in taking a man to himself, but in taking the nature of man upon himself. Flesh and blood can reveal that unto no man.

I shall show you how it was; and then give you a word of use:—

What, then, did Christ do in his condescension? Pray remember it, for it is the principal object of your faith, and the life of your souls. This was that which he did: The person of the Son of God, or the divine nature in the second person, continuing God in his essence and God in his state and dignity, did take "upon" him (I use that word rather than take "unto" him) the nature of man, into an individual subsistence in his own person, whereby he became that man; and what was done and acted in it by that man was done and acted by the person of the Son of God. This is that condescension of Christ that is here spoken of. Every man hath his own individual subsistence, whereby the human nature is divided in particular. We have all of us the same nature in general;—that is, the same specific human nature belongs unto us equally and unto all men in the world; yet every man and woman hath this nature entire and absolutely unto himself, as if there were no other man or woman in the world. And Adam was not more a single person when there was none in the world but himself, than every one of us is a single person now the world is full of men, as if there were but one man. And every one comes into the world in his own individual subsistence unto himself, whereby he becomes a man as much as any of us. Here is the great act of self-denial in Christ.

I should have insisted upon the consequences of it,—for neither of his natures is changed,—and how the divine nature was concealed and veiled hereby; but these must be waived at present.

3. I shall speak to the use of it, and so conclude:—

The use should be, to raise up our hearts into the admiration of the great condescension of Christ in thus humbling and emptying himself for our sakes. But I cannot enlarge upon this. The prophet tells us, Isa. viii. 14 (which is a prophecy of Christ), "And he shall be for a sanctuary; but for a stone of stumbling and for a rock of offence to both the houses of Israel; for a gin and for a snare to the inhabitants of Jerusalem." Peter expounds this place, 1 Epist. ii. 6–8. He shall be "a sanctuary" unto them who believe, to them who are oppressed; but "a stone of stumbling and a rock of offence, even to them which

Digitized by Google

stumble at the word." Both these is our Lord Jesus Christ in a peculiar manner, by this self-emptying, by this self-humiliation; he is "a sanctuary," and he is "a stone of stumbling." Herein Christ is principally a sanctuary unto them who do believe. What do men look for in a sanctuary? Freedom from danger, deliverance out of trouble, and a supply of all their wants. All these are proposed in this self-humiliation of Jesus Christ, if we could by faith make him our sanctuary,—if we could by faith, as we ought, go unto him for relief. If we go unto any one for relief, we question but two things,—his will and his power. If he be willing and if he be able, you have no ground to question but you shall have relief. I know how it is with us all. We have all wants, we have all temptations, we have all fears, we have all inward conflicts and perplexities, more or less; and we all secretly groan to be delivered from all these things. Groaning is the best of our spiritual life,—to live in continual groaning. Oh, that we may do so every morning and every evening! that there may be nothing but God and Christ in our souls, all clear and serene, and all our minds spiritual and heavenly! Where shall we betake ourselves, then, for relief in all cases? If any one have will and power to relieve us, oh, that he would come in to our relief and help; thither would we go! But here is the loss of our souls and peace, here is that which keeps us at such a poor, low rate, and makes us scramble for the world,—because we neglect going unto Christ for relief in all our wants. How few of us live in the exercise of faith for this purpose! 'But will he relieve me?' Why, he hath humbled, emptied himself, and laid aside his glory, for this very end, that he might relieve us. For my own part, I do verily believe that all coming short of all gospel joy, strength, and power, is for want of due application unto Jesus Christ for relief. The not believing of his willingness shall be the condemnation of the world for their ingratitude. "Ye will not come unto me that ye may have life." 'Oh, who would have thought that he would have received us?' Why, can I give you greater encouragement than I do? He still retains his omnipotent power; he is still "in the form of God." The holy God help us to live more in the exercise of faith on him, that we may have more comfort in our lives!

But herein Christ is also "a stumbling-block and a rock of offence" unto the rest of the world. This they stumbled at of old, and this is that which the world continues yet to do. Some asserted Jesus Christ only to be a prophet come out from God. This the Mohammedans will all comply with; and the Jews were well enough content that John the Baptist should be a prophet, but Christ should be none, because he made himself equal unto God. There they stumbled and fell. And at this day great offence is taken in the

Digitized by Google

world at this divine person of Christ and his self-humiliation. The truth is, "All flesh hath corrupted his way." All the world begins to grow weary of the religion which they profess, and to question whether there be any thing of supernatural revelation. God gave us a natural religion at first; we lost it; and God raised it by supernatural revelation, which continued till the coming of Christ. Then he put an end unto all supernatural revelation. Then the devil was at a loss, and he raised a scandal upon supernatural revelation. The world is grown weary of it, and would return unto a natural religion, having lost the power of all supernatural revelation. It makes way for atheism. They believe nothing the Scripture expresses of gospel mysteries; and this makes way for the disbelief of the Trinity and incarnation of the Son of God. They follow the conduct of men influencing them unto their own secular advantage. But let us hold this fast, because the world grows weary of it. Let this corner-stone be laid hold of by us for a foundation, and it will prove our life and safety.

SERMON XII.

ENOCH'S WALK WITH GOD.

[THE DATE OF THIS SERMON APPEARS TO BE OCTOBER 8, 1675.]

"And Enoch walked with God: and he was not; for God took him."—GEN. v. 24.

THIS Enoch here spoken of hath the most considerable circumstances of any one of the patriarchs before the flood, nor was there any more but one afterwards, under the law, equal unto him; for he was a prophet, and foretold, as, no doubt, of other things needful unto the then present state of the church, so in particular of the future judgments of God, and the manner of them, on ungodly sinners, with the causes and reasons of those judgments. This part of his prophecy was revived by the Holy Ghost, and reported unto us by Jude, verses 14, 15. And although therein he seems principally to intend the general judgment of the last day, yet he doth it so as to include other lesser days of public judgment, when the patience of God being as it were wearied with the provocations of men, he hath testified his wrath from heaven against them in calamitous desolations. Such were the flood, the conflagration of Sodom, the destruction of Jerusalem; which, with other things of an alike nature, he foretold.

And herein he was also, as his great-grandchild Noah, a "preacher of righteousness" unto that generation; for the application of his pro-

Digitized by Google

phecies was to deter men from profaneness, and to call them to repentance.

The state of things at this time in the world was very evil and corrupt, as being far engaged into that condition which, not long after, came unto a universal apostasy, Gen. vi. 5, 11–13. In the days of Enos there had been some reformation attempted, as the children of God by profession had separated themselves from the profane and wicked posterity of Cain, Gen. iv. 26: but at this time the degenerate offspring of Seth, the generality of visible professors, began to mix themselves in society, have communication and practise wickedness with the profane, scoffing, apostate world; an account whereof is given, Gen. vi. 1–4. And as those days were full of sin, so were they full of danger, persecution, and oppression, unto all that feared God. This Enoch in his prophecy expresseth a sense of the "hard speeches," —that is, revilings and reproaches,—that were cast upon God; that is, on his servants and his ways: and we do know that such things in a multitude of ungodly men, accompanied with power, do not use to go alone. And, besides, the whole earth was then filled with violence and oppression; wherein those who feared God had no doubt the greatest share in suffering.

In this state and condition of things, both in the world and the church, we yet see in this instance of Enoch,—1. That, under the most universal and deplorable apostasy of professors, God will maintain some to bear witness unto his truth, ways, and worship, against the profane wickedness of the children of men, until he comes unto the bounds and limits appointed in his wisdom unto his patience, whereon the universal destruction of apostates shall ensue; and, 2. That no difficulties, discouragements, dangers, reproaches, persecutions, violences, oppositions, shall, can, or ought, to hinder any in, or terrify them from, the duty of bearing witness unto God and his cause in their generation, which they are called unto.

Again; we may observe of this Enoch, that his continuance in this world was but short in comparison of the rest of mankind,—scarce half the days of any one whose years are numbered before the flood, his father and his son being the longest livers that ever were in the world; for it is not long life, but public service for God, that we are to esteem a blessing in this world. A little time filled up with service and duty is inexpressibly to be preferred before a multitude of days spent in unprofitableness and vanity.

But yet while he was such an eminent prophet, a faithful preacher and witness for God, the Holy Ghost, intending to declare that rare privilege whereof he was made partaker above the residue of mankind, makes mention of none of those things whereunto it should have respect but only of his walking with God. And this is twice men-

Digitized by Google

tioned, as that which God had a peculiar regard unto, in the signal testimony of divine favour which he was made partaker of.

That, therefore, which is ascribed unto him here is, that "he walked with God;" the consequent whereof is, that "he was not;" and the reason of that consequent is, "because God took him."

I shall not discourse any thing about the manner of this taking of Enoch, which our apostle calls "translation;" only we may observe that it is here doubly expressed:—1. By his ceasing to be in the world: "He was not." 2. By God's receiving of him into another state out of this world: "For God took him." And the first is expressed with respect unto his state in the world. His life, no doubt, was like unto that of Elijah, his only associate in this favour from the foundation of the world,—full of labour, sorrow, persecution, danger, and trouble. His deliverance from this state and condition is that which is expressed in that word, "And he was not." He was no more exposed to the reproaches, and hard speeches, and violences of ungodly men. And although this was a peculiar way of deliverance, yet in general a deliverance it was, and that in and from as woful and calamitous a time as ever was since the foundation of the world. And that which I shall observe from hence is,—That walking with God is the only way to preserve and deliver any from the calamities of general apostasies, in wickedness, violence, and destruction. Many other ways men may contrive for this end, but this alone will be effectual. Some scoff, 2 Pet. iii. 3, 4; some at such a season live in security, as did then the generality of the world until the flood came, Matt. xxiv. 38, 39; some have hopes that either all things will grow better, or that they will not be so bad as some fear and imagine, 1 Thess. v. 3; some expect sudden changes of all things into a better condition,—whereunto, as unto desire, I could say with the prophet Jeremiah, Amen, but profess withal that I believe it not [possible] on such easy terms as are imagined, Mal. ii. 2, Amos v. 18; some have many contrivances for their own personal safety, let what will fall out: but it will appear at last that it is this walking with God alone that will give us assured deliverance, so as that, when we are not, God will take us.

Enoch was a great prophet, and a great preacher, and a great patriarch; yet in his deliverance and translation there is no respect had unto these things, but only unto his walking with God. And this is that wherein you, who are neither prophets, nor preachers, nor of any great signification in the world, may be like unto him; and without which no other privileges whatever will avail us. Wherefore here is a common rule and duty expressed unto all, as the means and condition of a safe deliverance one way or other, which the meanest, the poorest, may have as good an interest in as the greatest and wisest in the world.

Digitized by Google

Two things, therefore, I design to do:—1. To show you what it is to walk with God, or wherein this walking with God doth consist, or what is required thereunto. 2. How this walking with God will be the means of our deliverance from the calamities of a general apostasy drawing towards destruction.

It is the first of these which I shall principally insist upon; wherein I shall endeavour to declare the true nature of a Christian's daily walk with God, and what is required thereunto.

The great, comprehensive duty of walking with God, which expresseth the whole obedience of the new covenant, hath been treated of and spoken unto by many, whose labours have been of great use in and profit unto the church of God; yet am I not discouraged from casting my mite also into the same treasury; and that partly because I have apparently observed some useful gleanings yet to be made after their vintage, and partly because I more particularly understand the state and condition of them unto whom I speak than any other can do, whence many directions may be taken for the directions which I shall give; for it is not so much walking with God absolutely and in general, as *your* walking with God in particular, which I design to guide and promote.

Two things herein I shall carefully avoid:—1. Such a prolixity in handling of particulars, or the introduction of less necessary considerations or of such as may more properly be handled on other heads and occasions, as should weary or divert you, or turn you aside from being always in the consideration of what is offered, intent on this one thing of walking with God. Diversions and digressions may be useful and profitable on their proper occasions, where they be to the confirmation of doctrinal points, or the confirmation of truth in controversy, or the full declaration of the nature of particular duties; but when a man's only business is to attend unto his way and walk therein, it is not expedient to attend unto them. It is no part of his duty who undertakes to show and guide another in his way, for to speed his course, to lead him out of it, that he may see this or that pleasant town or place, though desirable, and though he brings him into his way again; but it is so to attend continually unto the way wherein he is. I shall therefore only insist on such things as belong directly, immediately, and necessarily, unto our duty, as it is formally walking with God, and not on any thing that may be reduced thereunto. 2. Such brevity must be avoided as would occasion an omission of any important duty necessarily belonging hereunto, and that either absolutely or in the especial relation or circumstances wherein we may stand; yet I shall reduce all into as narrow a compass as I am able.

Digitized by Google

Now, unto the directions which I have to give unto this purpose some few things must be premised; as,—

1. They are professed believers alone whom we consider in this matter,—those, I mean, who pass for and are esteemed as true believers in the church of God, upon the profession they make of faith and obedience. It may be some, it may be many, such there are who are not truly and savingly interested in that condition. But these directions, though not intended for them, yet may be of use unto them; for when they shall see what is the indispensable duty of all believers herein, finding themselves to come every way short thereof, it may be a means of discovering unto them their own self-deceiving, and so of a delivery from their ruinous condition. But hence it is that I shall give no directions about our first general repentance, conversion to God, regeneration, and the like; all which are supposed here, as also I have handled them at large elsewhere.[1]

2. Whereas this walking with God respects the acting of our faith and obedience, we do suppose the nature of faith, obedience, and holiness in general, with their necessity and arguments for it, to be already received or admitted; and this part also of their great duty, wherein the foundations of it do lie, hath been elsewhere discoursed and declared. The principles whereby and the duties wherein we do or ought actually so to walk do alone now fall under consideration; and those we shall handle, both as unto the constant frame of our spirits and the daily acts of obedience that are required of us.

3. I shall not need to insist upon the explication of the metaphor of "walking with God," or walking before him, which is commonly spoken unto and generally understood by all who concern themselves in these things. The Scripture doth variously express it unto us. It is "the life of God," which wicked men are "alienated from," Eph. iv. 18; that life which is from God, and whereby we live unto God: "Not living unto ourselves, but unto him that died for us," 2 Cor. v. 15. To "walk with God," is to live to him in an especial manner, in and through Jesus Christ, who died for us, that we might have grace, power, and wisdom, so to do. It is "instantly to serve God day and night," Acts xxvi. 7; that is, to serve and obey him in the continual, intent performance of all the duties which he requireth of us. It is the "ordering of our conversation aright," so as that we may "see the salvation of God," Ps. l. 23; wherein we have "our conversation in heaven," Phil. iii. 20; or it is so to walk as "to please God" in all things, 1 Thess. iv. 1.

Concerning this walking with God, I shall give these rules, which may both declare wherein it doth consist and also give directions how we may be always found in the path thereof; as,—

[1] In the author's treatise on the Holy Spirit, vol. iii. of his works.—Ed.

Digitized by Google

FIRST, Be sure that the general, prevailing design of our whole souls be to live unto God. It is not enough that we perform the duties which are required of us, but our whole course is to be managed with design and purpose of heart. Every agent that doth any thing according to reason hath some scope and design in what he doth, which both influences and guides him therein. To live unto the satisfaction of present desires, appetites, lusts, pleasures, and to subordinate various contrivances unto them, is the life of brutes, and brutish, unreasonable men only. And if no man can lead this natural, or a civil life as becometh a rational creature, but he must guide it by design, much less can any one otherwise live unto God in a due manner.

So Barnabas exhorted the first Christians, that "with purpose of heart they would cleave unto the Lord," Acts xi. 23. To "cleave unto the Lord" is to "walk with him" or "before him" in faith and obedience. So Moses expresseth it, Deut. iv. 4, "Ye that did cleave unto the LORD your God are alive;" that is, who by faith in his promises yielded obedience unto his commands, and so "walked with God." Now, this is to be done "with purpose of heart;" that is, with the full design and resolution of our souls. David carries it up unto the highest solemnity of expression, Ps. cxix. 106, "I have sworn." He respecteth his solemn covenant-engagement that he had made to God for universal obedience, with his resolution for its performance. This is that which I intend by this design, an express engagement of heart and soul constantly to pursue such an end. And this is that which God looketh on as such an eminent duty, Jer. xxx. 21, "Who is this that hath engaged his heart to approach unto me?" It is not merely approaching unto God, but the engagement of the heart to do so in all instances of duty, that is so acceptable unto God.

The Lord severely threatens those persons that "walk contrary unto him," and that with a multiplication of plagues upon them, Lev. xxvi. 21. The word is, and so is the meaning of the place, that "walk at all adventures with him." They will walk with him in the performance of duties, it may be of all known duties, public and private; but they will do it "at all adventures,"—without design, or scope, or end, —without that reverent consideration that becometh those who walk with God; so that every occasion will either turn them out of the way or put a stop and end unto their walk. As two men may be walking together in the field, and they may both go the same way and at the same pace: but one of them hath a journey to go, a designed place that he would be at and must come to, or he utterly fails in his purpose; the other only walks for his health, or recreation, or diversion, or good company, without any certain design of an especial end,—that is, "at all adventures." If a storm arise, if

Digitized by Google

the rain fall, if weariness come on, the latter person either immediately turns out of the way for shelter, or returns quite back unto his own habitation; but the former, knowing that he hath a journey to go, an end proposed, which he must pursue, or it may be he shall be undone, the difficulties and oppositions which he meets with do but occasion him to fortify his resolution, and to stir up all his strength for its accomplishment. So it is with him that "walketh with God at all adventures,"—difficulties, temptations, occasions of life, do easily turn him out of the way, or put a stop unto his progress; but he that hath a fixed design, that "cleaveth unto the Lord with purpose of heart," is prepared to conflict with all difficulties, not to faint on any discouragements, but still to press forward towards his course and end, the mark of the high calling set before him.

SECONDLY, It ought to be inquired what it is to live unto God, which we are thus to design.

I answer briefly, three things are required thereunto:—1. That we make him our end; 2. That we make his will our only rule; 3. That we expect our strength and reward from him alone.

1. If we live to God, we make him our *universal end.* This can be but one in any one man at the same time, or in the same state and condition. A man may have various general ends in various conditions; as the same person, whilst he is unconverted to God hath one general end, and when he is converted another: but in the same state he can have but one end. Every man may have, every man hath, many particular ends, and these are every way consistent with each other. Every particular action hath its particular end, and every especial course of life hath its especial end, if it be ordered aright;—in civil things, men pursue their trades, to increase their wealth thereby, like those in James iv. 13, and to provide for their families, or the like; and every thing they do in that course hath its especial end also. And these may be multiplied, according unto men's occasions. So also in duties of religion, men may have particular ends. As he that giveth an alms to the poor, his next, particular end is to relieve their necessity. And although these particular ends are good, and the things done with respect unto them are honest and good in their own nature, yet do they not absolutely render them good unto them by whom they are performed, seeing there is an universal end over all these particular ends, whereon depends the formal nature of all that we do with respect unto God. These particular ends, therefore, may be many and various, co-ordinate or subordinate one to another, yea, sometimes contrary and stirring up a fierce conflict in the minds of men,—as it is with persons under the power of strong convictions, as also with them that serve divers lusts and pleasures.

But as for universal ends, they are but two, and those so abso-

Digitized by Google

lutely inconsistent that no man can make them both to be his ends at the same time; and these are God and self. No man can make both these to be his general and principal end. He whose end is God may do too many things for self, and he whose end is self may do many things for God,—and our duty it is to inquire whether is predominant in us,—but both of these cannot be our chief and universal end at the same time. This our Saviour fully instructs us in, in one great instance wherein self prevails, Matt. vi. 24. Our general end is our absolute master; we give up ourselves unto it without limitation or condition. And although in such a sense we may sometimes do this or that work for another on particular occasions, yet we cannot entertain ourselves for an hour in the service of another. He that maketh self his end and master may do many things for God, but he can in nothing make God his chief end, but comparatively he will love self, and hold to self, and God shall be despised; and so also on the contrary. How we may know what is our principal end, or what end the prevailing design of our souls is for, shall immediately be inquired into.

How, then, is God thus the chief end of them who design to live unto him, or wherein do they make him so to be?

In answer, Our living unto God as our chief end consists in two things:—(1.) Our doing of all things unto his glory; and, (2.) Our aiming in and above all things at the enjoyment of him.

(1.) He is so when we do all things unto his glory; which the Scripture expressly requireth of us. In actions natural and civil, and in things sacred or religious, "whatsoever ye do, do all to the glory of God, 1 Cor. x. 31. This is in all things our principal end, if we live to God and not to self. That we may rightly understand it, we may observe,—

[1.] That, as we granted before, there are sundry particular ends that we may have in and unto all that we do. It is not so required of us to do all to the glory of God as not to have any lawful end of our own that may be subordinate thereunto. A sinful end, as the satisfaction of our lusts or self in any thing, we may not have; it is inconsistent with the general end proposed. So far as we attend unto it, we cross our principal end, if God be so. But such ends as are good in themselves are also allowed unto us. A man may eat and drink for the refreshment and sustentation of his nature, and may make that his end; so he may industriously labour in his particular calling, thereby to provide for himself and his family, and may make that his immediate end; yea, a man may use diversions and recreations for the relief and refreshment of his wearied nature, and make that his end. And so it may be in all instances, natural, civil, and religious; for all these ends may be as well subordinated unto the

Digitized by Google

general end of living unto God as any of those actions may whose ends they are.

[2.] It is not, therefore, necessary that, in every particular action of our lives, of what sort soever it be, natural, civil, or religious, we should actually make the glory of God, or the glorifying of God, to be the immediate especial end of it. It may suffice, in many instances, that their particular ends be not inconsistent therewithal, but such as may be subordinated thereunto. Nevertheless, in greater duties, and such as the glory of God may have an immediate concernment in, such as are all acts of religious worship, there is an actual, especial intention of glorifying him, or of giving glory unto him; for that is the immediate end of all divine worship, which if it fail, the whole is lost. He, therefore, that lives to God, designs the immediate glorifying of him in all acts of his worship, and that by faith and the obedience thereof. And the like may be said of sundry actions, ways, and courses, which are of importance in our conversation in this world. Wherefore,—

[3.] There are these five things required in all who design so to live to God as to make his glory, or the glorifying of him, their principal end:—

1*st*. They are bound to prefer, esteem, and value, the glory of God above all other things whatever. This Moses testifieth himself to have done on that great occasion wherein the lives of so many thousands and the being of a whole nation were concerned, Num. xiv. 11–19. And so did Joshua on the like occasion, chap. vii. 8, 9. The glory of God carries it, in the minds of those that walk with him, against all competition. Sometimes the contest may be seen; as when the glory of God is apparently engaged one way, and all our temporal interests another. And much work there will be to bring the soul into an acquiescency, by the preference of the glory of God unto all lawful self-interest and natural affection. David failed here in the case of Absalom; and a due discharge of this duty was that which the tribe of Levi was so renowned for, Deut. xxxiii. 9. It hath respect unto their action in slaying their idolatrous relations, Exod. xxxii. 25–29. They were scattered for their progenitor's preferring self-revenge by the sword before the glory of God, Gen. xlix. 7; and they are now consecrated to God by the sword, in preferring the glory of God above all natural affection and self-interest whatever. This is always to be done.

2*dly*. To order the general course of our lives in such a way as, considering our circumstances, may most conduce and tend unto the glory of God. I fear there is nothing among the most more neglected. Most men, indeed, are engaged into a course of life before they know how to choose for themselves with respect unto this great end;

Digitized by Google

but supposing the way wherein they are so engaged to be in general according to the mind of God, as to that industrious use and improvement of our time which he requires of us, no small part of our wisdom and duty consists in ordering things so as that God may be glorified by us in the course of our conversation in our callings. This we ought to aim at, how we ought in them to walk so as to please God, and how to set forth his praise in all that we do. How this may be done will fall under many directions that shall be spoken unto afterwards.

3dly. To admit of nothing, to comply with nothing, that is contrary unto, or would in the least impeach, his glory. There is no man who makes God his end but he hath, in general, a careful circumspection in this matter. Possible it is that he may be surprised into particular actions that are derogatory unto the glory of God; but they are thereon his burden and his sorrow, as they were to David and to Peter, and will be so unto all true believers in instances of a much inferior nature, yea, in all that are any way contrary unto that regard which they owe to God's glory. And it must be said, that he who hath not a watchful care influencing him continually herein, that nothing be admitted or complied withal, in his person or any of his relations or circumstances, so far as in him lies, which doth any way in the least interfere with God's glory, doth not so live to God as to make him his chief good. And into how many considerations this doth branch itself will afterwards appear.

4thly. Constant prayer for the exaltation of God's glory in the world, the church, and ourselves, answering a valuation of it in our hearts, is also required to this purpose. The Scripture is full of examples herein; and in that summary of prayer which is given us by our Saviour, the first and principal petition of it concerns singly this exaltation of the glory of God. Most men, indeed, do bring it into their prayers,—they are taught so to do; but if those prayers are not principled and animated by an inward, real, abiding esteem and love for the glory of God, they are of no value, nor any way accepted with God. But when we find our hearts so really affected with the concernments of God's glory in the world as that we cannot but be pouring them out unto God about them, it is an evidence that we make him our principal end.

5thly. Readiness to do many things on the sole account of God's glory is also required hereunto. I have showed that there are particular and general ends of our moral actions, and how they differ. Now, our particular end cannot be made a general end, but our general end may be made a particular; that is, the immediate end of what we do, without the interposition of any other. So ought we to make the glory of God the particular end of much of what we

Digitized by Google

do in the world, especially of what we suffer. Discarding all other considerations and motives, the concern of the glory of God is that which alone should influence us, and is itself the thing alone that we should aim at.

(2.) We live unto God as our Lord, when our principal aim is to enjoy him as our chief good. This is our utmost end and blessedness, the excellency and pre-eminence of our nature consisting in its capacity for such a happiness. And there is a double enjoyment of God whereof we are capable;—the one present, in his love and favour; the other future, in the presence of his glory: and they are both intended in this rule.

[1.] Whoever lives to God as his chief end, prefers the present enjoyment of God, in his love and favour in Christ, before all other things in the world. So doth the psalmist, Ps. iv. 6, 7, lxiii. 3. Indeed, he walks not with God, nor glorifies him as God, whose principal aim and endeavour in this world is not to enjoy his favour in Christ, and to be made partaker of the pledges of his love and grace. And we may observe concerning it,—1*st*. That he who doth so will not have his endeavours after it, nor his care about it, nor his love to it, abated, in the greatest confluence of earthly mercies. Nor, 2*dly*. will he despond of finding rest and satisfaction in God under the greatest pressures imaginable. 3*dly*. It may be observed, also, that our aim and design at the present enjoyment of God in the tokens of his love is the true measure of what our real desires are to enjoy God in glory when we shall be here no more. For take that alone by itself, and it is a matter wherein men are very apt to deceive themselves. Every one would "die the death of the righteous," and would, out of a natural desire of happiness, with traditional notions, wherein that must consist, come to the enjoyment of God. But all these things may be false and deceiving. We have, indeed, no more desire to come to the future immediate enjoyment of God than we have desire to enjoy him here in his love and favour by Christ at present. [But,]

[2.] The future enjoyment of God in glory is the great design of all that walk with God, and belongs in an especial manner unto our living unto him as our chief and utmost end. This is spoken out plainly in the nature of the thing itself; for if God be our chief good, ultimate end, and eternal reward, it cannot be but that our principal design must be to attain the enjoyment of him. And that this may be regular, two things are required:—

1*st*. That we look for it by the way that he hath appointed. Now, this is only by faith in Christ Jesus; for none can come to God but by him. God despiseth all attempts for the enjoyment of him by any other way or by any other means, as knowing that those who use them seek not him, but themselves. And therefore those natural desires

Digitized by Google

which all men have, to go to God when they die, are no evidence that they either live to God or walk with him. They only are accepted in this duty who make Jesus Christ, with faith and obedience in him, the way of attaining their end.

2*dly*. That we aim at the enjoyment of God as a spiritual good, and at a holy, spiritual satisfaction in him. God is herein to be eyed as infinite holiness, infinite goodness, infinite power, all in an infinite, eternal being. Wherefore our blessedness in the enjoyment of God consists in our eternal contemplation of these things, and assimilation unto them, according unto our capacity and measure. This is that which is to be the object of our desires. For men to have carnal notions of God and glory, or those which will give satisfaction unto their natural appetites and affections, is but to dream away their souls into disappointment and misery.

And this is the first thing in them who design to live unto God,—namely, that in all things they make him their chief end.

2. Where the prevailing design of our souls is to live unto God, his revealed will is *the rule and measure* of all we do, either in religion or in our course in this world. God doth as much require that his will be our rule as that his glory be our end; and it is equally necessary that it should be so, from his nature and ours. If we make our own reason or our own desires to be our rule, we cast off our dependence on the rule of God, and make ourselves to be in the stead of God unto ourselves. But it is a principal part of the design insisted on to do what God would have us to do, and to be what God would have us to be; without which we can never either please God or have peace in our own souls. Now, that we may thus make the will of God in all things to be our rule and measure, to give bounds unto our affections and desires, and order unto our actions, it is necessary,—

(1.) To know it, and that we make it no small part of our endeavours so to do. All light, wisdom, knowledge, and direction, are laid up in the word of God. See Ps. xix. 7, 8, cxix. 98–100; 2 Tim. iii. 16, 17. But yet we must consider two things:—[1.] That many great and principal parts of this wisdom and these directions are laid deep and hidden, as in a treasury or a mine: hence there must be great diligence used to search after them, and, as it were, to dig them out, Prov. ii. 3–5. God may teach men and instruct them, in his sovereign grace, as he pleaseth, but assuredly the common way of cursorily reading the Scriptures, which most men satisfy themselves withal, is not ordinarily sufficient unto the investigation of the truth according unto what our own duty requires. [2.] Where general rules are laid plain in the word, yet unless a man abound in the Scripture, he will be at a loss about their particular application. Were it not so, we should not so often miss it as we do in plain duties. Wherefore, unto the end that we may know the mind of God, as the universal

Digitized by Google

rule of our obedience, all those instructions that are usually given about prayer, meditation, diligent use of all means, public and private, to the end we may come to a right understanding of the mind of God in the Scriptures, are necessarily to be attended unto. They are commonly spoken of. I will add one only,—which is indeed the principal in this case, and ought to influence all the rest,—and this is, That we should always read, and hear, and teach the word, and meditate upon it, with this end and design, that in our whole souls and lives, in all that we are and do, within and without, we may be conformable thereunto. Want of this design constantly kept up in our minds renders all other means fruitless. We take God's name in vain, and aggravate our own guilt, when we converse with the Scripture without this design. I need not produce particular instances; the whole word of God proclaims that, with respect unto ourselves, it is to be learned and studied with no other design.

(2.) That we use diligence to keep ourselves universally close to the rule, so far as we have attained an acquaintance with it. Our walk in this world, if we intend to please God and discharge our duty, is to be according unto rule, and that attended unto with circumspection. Loose, way-side walkers are like way-side hearers; both will fail of what they seem to aim at. Every thing within us that is of ourselves, and every thing about us that is of the world and occasions of life, do either incline or solicit us unto a negligence of the rule; and if we walk not diligently, we shall frequently be turned aside. Hence is that loose, crooked, uneven walking that is among professors. He only is upon his guard in a due manner who always considers what his rule is, and what God in all things requireth of him. Let it not be said that this attendance unto the rule in all things is the way to make men scrupulous, fearful, and at length useless: for the word of God giveth light and liberty, and bringeth none into bondage who attends regularly unto it. Yet to prevent that careless boldness in walking and conversation which hath overrun the generality of professors, we must remember that "blessed is the man who feareth always;" and that it is our wisdom to "spend the time of our sojourning here in fear;"—which is the counsel given us by him who had learned this before from his own sad experience.

(3.) That we take heed of false rules and measures in our walking, both in things religious, moral, and of civil conversation. There are five false rules in religion, to some or all of which the generality of mankind do give up the conduct of themselves:—[1.] Tradition; [2.] Multitude; [3.] Outward order and splendour; [4.] Human authority; [5.] Self-imagination. It were easy to show how one or other, or all of these, are the rule and measure unto the generality of men in all their religious concerns. The whole church of Rome builds itself on the traditions received from the fathers; and what a long-

Digitized by Google

derived tradition doth with them, the custom of a few ages doth among us. Men will do as those that went before them, and no otherwise; yea, some think there is no other fault in religion but the not doing of what others have done before, without more ado. And multitude prevails with many. It is thought safe doing what is done by the most; and, however, [at least,] few think it is particularly incumbent on them to examine whether almost all the world, especially the rulers, with the scribes and Pharisees, are out of the way or no. The other things mentioned are made rules to some, inasmuch as of late it is avowed, owned, pleaded for, that the civil laws of magistrates, or human authority, is the proper rule of all external religious worship. And many there are who leave the word and follow their own imaginations, which they call their "light," and take for their guide. But whoever attends unto any of these rules, he neither doth nor can walk with God, Isa. viii. 19, 20.

There are also five false rules whereby men may deceive themselves in their moral and civil conversation:—[1.] The example of the best of men, taking in their infirmities. The examples of good men, being considered as they exemplify Scripture rules, are forcible encouragements unto duty. The example of Christ is an original rule; the example of others is to be looked on as such a transcript as wherein there may be mistakes. They are all, therefore, to be reduced unto the rule; and when they appear conformable unto it, they adorn it, illustrate it, and render it beautiful. Hence may we take encouragement unto imitation. But, for the most part, we are ready to consider good men, so as to countenance ourselves by their infirmities. 'So and so do they; so do they talk, discourse, converse; unto such places and companies do they resort: and why may not we do so too?' But I do believe that he who will be content with the worst of a good man hath no part of his best. [2.] The fashions of the world in things not directly sinful. [3.] Custom in trading, received by tradition. Men may, if they are not aware, learn in their apprenticeship to be dishonest all their lives; they have yet the trade of it. [4.] Satisfaction as to reputation in the world and the church. [5.] Quiet and satisfaction in our own minds.[1]

SERMON XIII.

A FAST SERMON:—CHRISTIAN DUTY UNDER THE HIDINGS OF GOD'S FACE.

PREACHED JANUARY 1, 1676.

THE end of our meeting here this day is to bemoan, if God would help us, the withdrawing of God from among us, and to beg his return-

[1] The third division of this discourse has not been preserved. See p. 575.—ED.

Digitized by Google

ing unto us. It is not about any particular or any small occasion; but it is about the greatest concern of the glory of God and our own souls that we can ever be engaged or concerned in in this world. Whether our spirits are suited and prepared to meet the Lord in such a work or no, we may do well to consider. Something I shall offer, if God bring it to mind, that may be of use unto us on the present occasion, from Isa. viii. 17,—

"And I will wait upon the LORD, that hideth his face from the house of Jacob, and I will look for him."

You may remember that my way is, upon these occasions, to speak some plain words unto you, that are not only of your special but of your present concern. I shall not, therefore, open the context here, but only tell you (which you will see by reading the chapter at any time) it was a time of great sin, of great darkness, of great danger; and yet there was a promise of Christ, that kept life in the church in the midst of all.

For the opening of the words, I would inquire into these four or five things:—1. Whom it is that God hideth his face from; 2. What it is for God to hide his face; 3. How we may know when God hideth his face; 4. What are the reasons why God hideth his face; 5. How we may distinguish between God's hiding his face and God's departing; and, lastly, What is our duty in such a state and case, when God doth hide his face: "I will wait upon the LORD, who hideth his face from the house of Jacob, and I will look for him."

I shall speak very plainly, and I fear somewhat briefer than I intended, by reason of my infirmities, unto these things.

First, Whom is it that the Lord hideth his face from? It is from "the house of Jacob." God never hideth his face from the world, because his face never shines upon them. The face of God's providence alters towards the world. It is sometimes filled with more frowns and anger than at other times, and he works great alterations accordingly; but the face of God's grace, that neither shines upon nor can be said to be hid from the world.

God hides his face from "the house of Jacob." And two things are considerable herein:—1. That it is the true church of God that is intended; 2. That it is the church of God in some special state and condition that is intended, that is "Jacob."

1. It is the true church of God that is intended. Jacob is he that received the promises, with whom God made a covenant, to whom God engaged his truth: Micah vii. 20, "Thou wilt perform the truth to Jacob, and the mercy to Abraham, which thou hast sworn unto our fathers from the days of old." Jacob being he that God had

Digitized by Google

entered into covenant withal, took into covenant with himself, "the house of Jacob" are those that are in covenant with God.

2. There is a twofold circumstance of the church comprised in this term, "Jacob:"—(1.) That it is in a low, poor, afflicted condition. So was Jacob all his days. He was a man of sorrow, a man of affliction, a man of temptation. "Few and evil were the days of his pilgrimage." And the church is nowhere called "Jacob" but with reference unto its low estate: Isa. xli. 14, "Fear not, thou worm Jacob, and ye men of Israel," saith he. When the church is as a contemptible worm, when there are but few that belong unto it, then it is called "Jacob." The church in a low, tempted, oppressed, sorrowful and mean condition, is "the house of Jacob." (2.) It is in a wrestling condition. This was the character of Jacob above all the patriarchs,—he was the great wrestler with God; and he got nothing but by wrestling through great difficulties. You all know so that know the story of Jacob from first to last. So that the church is called "the house of Jacob" when it is in a wrestling condition, contending with God and man for the blessing. And many repulses he had, and came off lame at last, with the unjointing of his bones.

Brethren, you see who it is that is here intended,—the true church of God, in a low, weak, distressed condition; and there are some at least among them eminently wrestling with God and eminently wrestling with men for the great blessing of Jesus Christ and the gospel. Pray take notice that God can, and sometimes doth, hide himself from the church in this state and condition. Now, a man would think, now if ever is the time for God to shine upon the house of Jacob. But there may be such things found in the church, when it is in a low, wrestling condition, that God is compelled to hide his face from them.

Thus we have stated the subject. I desire to know whether it falls upon us or no? whether we are this "house of Jacob," whose condition is low, that, through infinite, free grace, God hath taken into covenant with himself? I do not speak absolutely in reference to ourselves, but to our brethren in the world, whose condition is low, distressed, tempted, oppressed. And yet there are remaining those that wrestle with God. If this be so, then the subject is rightly stated, and we are concerned in the text.

Secondly, Our second inquiry is, What it is for God to "hide his face"? To know that, we must inquire what it is for the face of God to shine upon any. You may observe that the shining of God's face upon any is, in Scripture, comprehensive of all mercies and of all blessings whatsoever. I will mention but one place, Num. vi. 24–26, the blessing of God when he put his name upon the people: "The LORD bless thee, and keep thee: the LORD make his face

Digitized by Google

shine upon thee, and be gracious unto thee: the LORD lift up his countenance upon thee, and give thee peace." Grace, preservation, and peace, they are the sum of all we receive from God in this world. And how doth this come? "The LORD cause his face to shine upon thee, and be gracious unto thee: the LORD lift up the light of his countenance upon thee, and give thee peace: the LORD cause his face to shine and bless thee." In a word, there the shining of God's face is, where the grace and favour of God in Christ Jesus evidences and communicates itself to the church and the souls of men. The grace and favour of God evidencing and communicating itself unto the souls of men is the shining of God's face and the lifting up of God's countenance.

And there are four things that do always accompany the shining of God's face upon any people or upon any person. The peculiar way of the communication and evidence of the grace and favour, which is the shining of his face, hath these four effects:—

1. It gives them light and guidance. "In thy light," saith the psalmist, Ps. xxxvi. 9, "we shall see light,"—in the light of God's countenance. When the face of God shines upon men, they are not at a loss to find their way. It is as the sun unto our natural occasions. Let a man be in his way, let him know it never so well, while the sun shines upon him, how pleasantly doth he travel! Though he be in the same way, if the sun go down and darkness come, what a loss is the man at! I know not what you have done, but I know what some others have done;—they have found sometimes pleasantness, plainness, satisfaction, in the same ways that afterwards they have been ready to stumble in, and could scarce find how to take one step before another. The sun was gone down! While God's face shines upon us, we shall not be at a loss nor in the dark about any of our ways.

2. Where God's face shines there is the communication of spiritual strength; for, as I told you, this face of God is his grace and favour, which is the fountain of all our spiritual life, of all spiritual strength, of all spiritual vigour. I need not stay to prove these things, which you know are acknowledged. All our spiritual life is from the fountain of God's grace and favour; and the shining of the face of God is the actual communication of spiritual strength from that grace and favour. Whenever God's face shines,—and let us not please ourselves with any other apprehension,—we shall have spiritual life, strength, vigour, quickening, as to all duties, as to all occasions, as to all trials and sufferings, whatsoever we are called unto.

3. The shining of God's face is, in a peculiar manner, the cause of spiritual joy and refreshment; for by the shining of God's coun-

Digitized by Google

tenance he doth give in pledges unto our hearts that he is our reconciled God and Father. Spiritual joy is a most peculiar effect and an infallible evidence of the shining of God's face. Wherever it is, there God's face shines; and where it is not, there God hides his face.

4. And lastly, Deliverance from trouble is an effect of the shining of God's face: "Cause thy face to shine, and we shall be saved." Such is the prayer of the psalmist.

These four effects do constantly accompany the lifting up of God's countenance, and the shining of his face upon us. Wherefore the hiding of God's face must respect these effects,—light and guidance, spiritual strength, joy, and deliverance.

1. The hiding of God's face respects light and guidance: Hos. v. 6, "They shall go with their flocks and with their herds to seek the LORD; but they shall not find him." Why? "He hath withdrawn himself from them." God hath hid himself. For God to hide himself, and for God to hide his face, are the same: Isa. xlv. 15, "Verily thou art a God that hidest thyself." And when God withdraws and hides himself, men cannot find their way. They went with their flocks and with their herds to find the way to God,—with their church-assemblies, with all their concerns,—and could not find the way to God. When God hides his face, we shall be left under darkness as unto our churches, ways, and walking.

Pray, brethren, let us now inquire whether it is so with us or no. Consider these few things in the fear of the Lord:—

(1.) Do you see the beauty and the glory of the ways of God? Do you see the glorious goings of God in the sanctuary, as may be you have seen them? Do you see a desirableness and a beauty in the ways of God's worship in the church? Or, are these things grown unto you a very common thing? You are in a good way; but is not the sun gone down? You are in the same path as formerly; but are your hearts so delighted, so refreshed? Do we really see a beauty and a glory in the ways and worship of the house of God? I am afraid we can scarce say so. And if it be so, it is through the want of the light of God's countenance. We are in the same way still, but darkness is round about us; we see not the beauty and glory of the ways and worship of God. Our very walking, our very actings, the very course we most of us take in the ways of the church, do manifest the hiding of God's face,—that God hath so far withdrawn the light of his countenance from us that we do not see a glory in the same way that once we saw before.

(2.) Are we not at a great loss as unto the ways themselves, and in the least difficulty we cannot find our way, but we are bewildered? Every trivial exception, that hath been answered a hundred times,

Digitized by Google

will turn us out of the way, and keep us from the discharge of our duty, and from what God calls us unto. God hideth his face and leaves us much in the dark. When we would go about our duty, we do not find our way. All things have not been plain and clear.

(3.) Are we not in the dark as to the way of love,—the life, the soul, the cement of church-communion,—without which the best of us, as unto any church-order, are but as "sounding brass and a tinkling cymbal"? Whatever sweet or pleasant noise we make by our way or walk, without the exercise of love, we are as "sounding brass and a tinkling cymbal." Is there not darkness come upon all professors herein? Is there that love among professors in general that either hath been or ought to be? Is there that love among churches, one church to another? They are scarce concerned in one another. I did little think ever to have lived to see the day wherein the churches of Christ should have so little concern in one another as they have. There is not that love among ourselves which there ought to be. Do not the paths of love mourn because none walk in them? Doth joy arise in our hearts and pleasantness in our countenances when we behold the faces one of another? Why, then, do some complain that none visit, none confirm, none help, none relieve, none seek after their spiritual or outward condition? Who among us seeks to make himself an example of love? Is there a duty wherein men may exercise and show their gifts and parts?—there is a pretty readiness for it. Is there any thing wherein men may act severity of spirit?—they will be prepared for that. Who among us endeavours, in meekness, in condescension, in self-denial, in being little in his own eyes, to make himself an example of love? And all our church order and relation is a thing of no value without it. One person who is filled with love, which is a charitable grace, it will make him have low thoughts of himself, condescend greatly to others, forego temptation to provocations, and let go all these things. And who among us endeavours to make himself an example hereof? One such person would bring more honour and glory to Christ, and make a more glorious representation of him in the world, than a thousand of us do at this kind of rate of walking. The ways of God are the same, the worship of God the same, the saints of God the same also,—a company of poor tempted sinners: but we have not the same light, we have not the same guidance, we have not the same love; we live upon gifts, and not upon grace. God doth hide his face from us in this thing.

2. When God hides his face, there will be a decay as to spiritual strength, as to the flourishing and vigour of grace. I have spoken so much and so often to you upon this head, in this place, in our inquiry wherefore the Lord doth harden the hearts of his people from his fear, and in conference among ourselves, that I shall say no more

Digitized by Google

to it, to manifest that we have this evidence of God's hiding his face, that there is a decay of spiritual strength as to the flourishing of grace among us. And truly, brethren, I am verily persuaded that if God do not give us an understanding of it by his *word*, he will give us an understanding of it by his *sword*, by his judgments, that will follow us till we are consumed.

3. When God hides his face, there will be a decay of spiritual joys. Spiritual joys are the immediate effect of the shining of God's countenance, the most proper pledge of it unto our hearts. And how is it with us, brethren? Pray remember my design, which is to speak familiarly unto you, and so bear with my manner of speaking at this time. How is it with us, brethren, as to this matter of spiritual joy? It is a thing that was purchased by the blood of Christ. It is more worth than all this world, and it is that without which we shall never greatly honour God, in this world or when we go out of it.

I cannot tell how to judge any of your hearts, nor what stock you have of this spiritual joy, but I will give you two or three outward signs, and one or two inward trials, whereby we may know whether there be not a decay among us in spiritual joy; and (which is the worst part of the story) we are content that so it should be.

(1.) This is certain, that carnal joys and spiritual joys are inconsistent; that where carnal joy is predominant, let men pretend what they will, and speak with the tongue of men and angels, there is no spiritual joy. By carnal joy I understand the prevalent satisfaction of the minds of men in present enjoyments, whether in relations, or in outward state and condition, or in the succeeding of their affairs. Where there is a predominant satisfaction in these things, there is no spiritual joy. "Many say, Who will show us any good? LORD, lift thou up the light of thy countenance upon us. Thou hast put gladness in my heart, more than in the time that their corn and their wine increased." These things are absolutely opposed. The gladness of heart arising from the shining of God's countenance is absolutely opposed unto that good which men find in the increase of their corn, and wine, and oil. A predominancy of carnal joy in present satisfaction as to things here below is inconsistent with spiritual joy.

(2.) Earthly cares prevailing are inconsistent with heavenly joys. God hath brought many of us into that state and condition that it may be we will say we are free upon that account: 'We have nothing here to rejoice in; we are poor; we are low, disconsolate, afflicted.' Well, then, but have we not, on the other side, earthly cares and desires prevalent in us? We are not rich, but we would be rich; we are not healthy, but we would be healthy and strong; we have

Digitized by Google

not provision for our lusts, but we would have it. Where there is this frame of spirit there is no spiritual joy.

I will give you these two inward trials whether you have spiritual joy or no:—

[1.] The first is, a frequency in surprisals with spiritual exultation. The spouse saith that her soul was surprised: "Ere I was aware, my heart made me as the chariots of Ammi-nadib," Cant. vi. 12. Have not we found oftentimes that we have had surprisals, upon the approaches of God, upon the visits of Christ, with spiritual exultation, rejoicing in spirit, wherein the heart hath been lifted above itself, out of itself, hath been nigh unto God, and found that sweetness which no reasoning could ever bring it unto? A frequency in these spiritual exultations is that bubbling from the fountain of joy which will fix our hearts, in the night season, by the way-side, and upon other occasions. Oftentimes the heart is drawn up with these spiritual exultations. How is it with you, brethren? Are these things frequent with you? or can you scarcely recall the time when God hath given you such rejoicing of spirit? When the mother of Jesus came to visit the mother of John the Baptist, the babe sprang in her womb. When Christ comes to give the soul a visit, the heart will spring and rise up with joy. If these things are not frequent with us, if our hearts are not often surprised with these exultations, there is not a spring of spiritual joy in them.

[2.] What doth first present itself to you upon spiritual self-examination and inquiry as to your state and condition? I do not doubt that there is none of you but do often retreat to serious examination of your own state and condition. What doth first present itself to you? If you are compassed with darkness, that you are fain to work through by acts of faith, and to labour to come to light as to your own state and condition, you are strangers to spiritual joy. Your condition may be good as to believing, but I speak as to spiritual joy. Where the heart is stored with that, the first reflection it makes from self-examination will be full of light, and will present a beauty and a glory. Though there be faith, if there be not spiritual joy, the first consideration will be dark and confused, and our souls will be put hard to it to work out any evidence of their state and condition.

Have we not from hence another evidence that God doth hide his face from us, in the decay of spiritual joys. Either carnal joys and satisfaction do possess the room of them, or the cares of this world do stifle them, or we have not such surprisals with exultation of spirit as spiritual joy will give us upon all occasions. Sometimes when a man is taken with the greatest affliction, sorrow, distress, where there is the root of spiritual joy it will surprise him into ex-

Digitized by Google

ultation of spirit. "In that hour Jesus exulted in spirit," Luke x. 21.

(3.) Lastly, If we are in the dark, and are fain to grope as in darkness after evidences of our state and condition, we are decayed in spiritual joy; God hideth his face as to these things.

4. God hideth his face when he doth not give deliverance. I shall not speak to this hiding, but leave it to the judgment of all whether there be not the hiding of the face of God in that particular, as to the deliverance of the church out of trouble.

Such is our second great inquiry, What it is for God to "hide his face"? When God hides his face there is a withdrawal as to light and guidance in the ways of his own worship, in the goings in and goings out of his house; as to spiritual strength in our own hearts, and the vigour of grace in our walking before him; as to spiritual joy (which, I am afraid, we are many of us strangers unto, and are pretty well content to be so); and as to deliverance;—all which things are effects of the hiding of God's face; and when God causes his face to shine upon our souls, all will return unto us.

Thirdly, The third inquiry is, How we may know when God hideth his face from us? for it may be all these things may happen and fall out, and yet there may not be a special hiding of God's face. These things may be in some measure and degree among us, and yet there may be no great nor special hiding of God's face. How shall we know, if it be thus with us, that it proceeds from this cause, that God doth hide his face?

I will name but one or two things:—

1. The first is this: When in such a state and condition God seems to shut out our prayers, and we have not returns of them, we may be sure it is a time wherein God hideth his face. The church complains of it, Lam. iii. 8, "Also," saith she, "when I cry and shout, God shutteth out my prayer." How is it with us, brethren? We have had some days of prayer as to this matter; we have had frequent opportunities and seasons for prayer, and this thing hath been spread before the Lord; and it is the hope of my soul that you have in particular, every one of you, sought God in this matter. Where is the effect of our prayer? What ground have we got, what pledge have we of God's return? or what revival in ourselves as to any of these things? Is it not evident that in such matters, as yet, God shutteth out our prayers? Do not think it is an ordinary thing that is befallen us. It is from the hiding of God's face, or he would not thus shut out our prayers, that so little ground should be got upon so many endeavours.

2. God hideth his face when our endeavours for relief are fruitless;—as in that place of Hosea, chap. v. 6, "They shall go with

Digitized by Google

their flocks and with their herds to seek me, but they shall not find me; I have withdrawn myself from them," saith the Lord. It is a time of hiding when endeavours are fruitless for recovery.

And they are fruitless upon these two grounds:—(1.) When we are in the dark, and cannot find the right way. There is something lies before us that we would fain be at, but we cannot find the way to it. The prophet tells you the reason why it is so, Isa. lix. 10, "We grope for the wall like the blind, and we grope as if we had no eyes: we stumble at noon-day as in the night." Our way is plain, our rule is plain, and yet we cannot find the way. I am persuaded many that hear me this day would tell me, with all their souls, what it is they would be at. They would be at a spirit of faith and love; they would be at self-denial and resignation to the will of God in their own persons; they would be at special fruitfulness, at recovering a face of beauty and glory upon the church: but they cannot find the way; they grope as in the dark when they go about it; they miss the way, they cannot attain it. It is because God hath hid his face. (2.) When we grow weak and languid under our endeavours; for notwithstanding this, brethren, that God seems to shut out our prayers, that we cannot find our way, unless we abide continually in prayer and wrestling for the way, we shall never recover the face of God.

Now, it is a sign God hides his face, when we grow languid and cold in our endeavours. "Then shall we know, if we follow on to know the LORD." We grow languid in our endeavours; warm one day and cold another, enlarged in prayer one day, and give over the next; we do not warm one another: and yet our lives, and souls, and the glory of God, lie all at stake in this matter. Our hearts are feeble; it is an evidence God hideth his face. We do not wait upon him as we ought; for they that wait shall not faint, whatever they do. It is wonderfully difficult, and we do not help one another as we ought. We do not go to one another, and advise with one another, to set one another in the way. And, lastly, we grow languid after we have been put into the way. The world cools our hearts, and we think enough is done upon such occasions. We shall not know the Lord in this matter, unless we follow on to know him.

Fourthly, Why doth the Lord thus hide his face from poor Jacob, from oppressed Jacob, from wrestling Jacob,—from his own people? why doth God thus hide his face from them as to all those things we have mentioned,—as to guidance, strength, joy, and deliverance?

The reasons are very plain why God doth it. It is,—

1. For their love of the world: Isa. lvii. 17, "For the iniquity of his covetousness I was wroth, and I hid my face from him." It is our love of the world and conformity to the world that hath caused God thus to hide his face from us. I bless God that hath put it into

Digitized by Google

the hearts of some among us to desire we may get together to consider what remedies we may have to cure us of that great conformity to the world that is grown amongst us; and I shall desire of the congregation that we may have a time to consider of it, because it is that which will greatly, with apparent offence, take us off from bearing our testimony against the world, which Christ hath committed to us. But it is for our love of the world, all and every one of us. None of us but have greatly refused God's teachings in that particular of love of the world that is among us. "For the iniquity of his covetousness was I wroth, and smote him: I hid me, and was wroth." I would not judge any, nor reflect upon any; but I am afraid it is one great sin for which God is contending with our brethren at the ends of the earth, hiding his face from them, as at this day. Their hearts have too much gone out after the world, too much cleaved to it; and the word of God cannot fail. If Jacob *will* love the world, if the iniquity of covetousness be found in him, God will assuredly hide his face; the word of God cannot be of none effect. It is in vain to imagine, that under a worldly, carnal frame of spirit, we should have the shining of God's face upon us.

2. A frowardness in our walking is another reason why God hides his face from his people. God complains of Israel, they are "froward children," and a "froward generation;" and so saith they shall not find him: Micah iii. 4, "He will even hide his face from them, as they have behaved themselves ill in their doings,"—"frowardly in their doings." When we behave ourselves frowardly in our ways, God hides his face from us. What is it to behave ourselves frowardly in the ways of God? It consists in two things,—(1.) Unreadiness to comply with God's providence; and,—(2.) Unevenness, crookedness, in our conversations in the world. The great thing God complains of under the name of frowardness is unreadiness to comply with his providence. We do not come to that which God calls us unto; we will not be at what God calls us unto. See a particular instance, Isa. xxii. 12–14, "In that day did the Lord GOD of hosts call to weeping, and to mourning, and to baldness, and to girding with sackcloth: and behold joy and gladness, slaying oxen and killing sheep, eating flesh, and drinking wine: let us eat and drink; for to-morrow we shall die. And it was revealed in mine ears by the LORD of hosts, Surely this iniquity shall not be purged from you till ye die." Here is great frowardness. God calls to mourning, to humiliation; instead thereof there is slaying of oxen and killing of sheep, every one rejoicing in what he hath according to his power, every one eating and drinking as they can, adorning themselves as they please,—and that at a time when God called to mourning. 'But it is not such a time now.' Then it was never such a time in this world.

Digitized by Google

All the tokens of God's displeasure are upon us; what we hear in the world is near approaching, particularly to ourselves. All the contests God hath had with this nation, by poverty, by that dreadful judgment of fire, and the like, threaten us every day. If these be not calls to mourning, we can have none from the word of God nor from conjunctions of providence. Yet at this time, who doth not eat and drink and clothe himself as he can, refresh himself with what he is intrusted withal, from the highest to the lowest, especially those that are great and rich, even among professors? This is to walk frowardly with God, to walk uncomplyingly with providence. Neither our garb, nor countenance, nor food, nor raiment, nor any thing else, testifies we comply with the calls of God. And it is a dreadful word that follows: "It was revealed by the LORD of hosts, Surely this iniquity shall not be purged from you till ye die." For, "If ye walk contrary unto me, I will walk contrary unto you, and will punish you seven times more." Instead of looking for the return of God and for the shining of his countenance, God speaks quite another language: "Ye walk contrary unto me, and I will punish you seven times more." It may be this comes home to our own state and condition, to God's dealing with his church and with particular persons. May be there is not that readiness in us to comply with the will of God in all things which he expecteth from us; and if we walk frowardly, God will never be prevailed upon by our frowardness.

3. Lukewarmness and formality in religious duties and worship are another reason why God hides his face from us. A multitude of duties men do perform. I never knew any professors in my life that were under the power of light and conviction, that did intend to countenance themselves in their lusts, but did multiply duties. But lukewarmness and formality in duty, and indulging to any lust, are as inconsistent with spirituality in duty (which is the acting of every grace in duty that is required thereunto) as light is inconsistent with darkness. And when it is so with us, God will hide his face from us.

4. And lastly, Another great reason why God hides himself from us is, because we do not fill up that testimony against the world which he hath committed to us. God hath committed to us a great testimony against the world for Christ, and for the glory and honour of his ways. And he looks on to see how we behave ourselves. And we have so shamefully betrayed the cause of God in the purity of his worship, wherein we are engaged, that saith he, "Let them alone; I will hide my face from them."

These are some of the causes of God's hiding his face from us:—Love of the world, frowardness, or a non-compliance with the calls of providence, formality in spiritual duties, and a not filling up our tes-

Digitized by Google

timony against the world. And we have scarce time enough left in the world to sigh to the breaking of our hearts, that we do not more glorify God in this world. Therefore God hides his face from us.

I will but just name what I thought to have spoken on the two other heads:—

Fifthly, How shall we know that this is but a hiding, and not a departure? for saith God, "Woe to them when I depart from them!" If this should prove a departing, and the glory of God remove more and more from us, then woe unto us! How shall we know when it is a hiding, and not a departure?

1. If we mourn after the Lord, who hath hid himself from us; if we do indeed really, in our houses, closets, mourn and sigh, 'When will the Lord return again to his people?'—it is but a hiding.

2. It is but a hiding, when nothing will satisfy us unless God return. If God should give us peace and prosperity, give now England victory and success; if we can be satisfied with these things, God is departed. But if we can say, 'Nothing will satisfy us unless we have a sense of the return of God again unto us, of his shining upon us in the light of his countenance, quickening and reviving a spirit of grace in our hearts, filling our souls with joy; then we can be satisfied, but never without it;'—it is but a hiding.

3. When we can never rest in any of those things or ways which cause God to hide himself from us; when we can search our hearts and say, 'This is that I have put into the ephah, that hath contributed to the hiding of God's face from this congregation, from the church of God;' when we will give ourselves no rest in any thing that contributes to the hiding of God's face;—then it is but a hiding, and there is an appointed time wherein God will return.

Sixthly, and lastly, What is our duty in such a case as this? "I will wait upon the LORD," saith the text, "that hideth his face from the house of Jacob, and I will look for him." Here is our duty.

What is "waiting?" Waiting is a permanent continuance in the performance of duties, against all difficulties and discouragements. It is a permanent abiding, a continuance in duty, whereby we seek for the return of God unto us, against all discouragements, difficulties, temptations whatsoever. They will arise from our own hearts on many various occasions; so that if we will wait upon God we must be permanent and abiding,—we must not make an end of what we have to do this day, but we must follow it on; and then the Lord will return unto the house of Jacob, from whom he hath hid his face.

Digitized by Google

THREE DISCOURSES SUITABLE TO THE LORD'S SUPPER.

PREFATORY NOTE.

In 1798 a volume was published in Edinburgh under the title, "The Lord's Supper fully Considered, in a Review of the History of its Institution; with Meditations and Ejaculations suited to the several parts of the Ordinance: to which are prefixed Three Discourses delivered at the Lord's Table; by the late Rev. John Owen, D.D." It needs but a glance at the three discourses in order to feel assured, from internal evidence, that they belong to Owen. The rest of the volume is assuredly not Owen's, as it consists of "Remarks on the 'Plain Account,'" etc.,—a work published long after our author's death. These remarks are directed against a treatise of the celebrated Hoadly, bishop of Bangor, and latterly of Winchester. His treatise bears the title, "A Plain Account of the Nature and End of the Lord's Supper," and was published in 1735. An answer to it was published by Thomas Brett, LL.D., an English divine and controversialist; but whether his answer is identical with the "Remarks," we have failed to ascertain. The three discourses subjoined are not of much importance, but as they have already appeared in print, we include them in this edition.—Ed.

DISCOURSE I.

JUNE 8, 1673.

Faith is bounded, in every ordinance, by its objects and acts. The general object of saving faith respecting God, is the truth of his word and promises, Rom. xv. 8. The special object of our faith in this ordinance is the sufferings and death of Christ. Herein he is "evidently set forth crucified before our eyes." And we must act faith upon three things with respect to his death:—

First, The personal love of Christ to our persons, from whence it was that he died for us. So saith the apostle, "Who loved me, and gave himself for me," Gal. ii. 20. Were we helped to raise up our hearts by faith to apprehend Christ's love to our persons, it would greatly help us in this ordinance. The Lord lift us up above our fears, and give us a view by faith, not only of the love of Christ in general, but that he personally loved us, even this whole church!

Secondly, The sufferings of Christ. In this ordinance we are to act faith upon his death, as therein undergoing the punishment due

Digitized by Google

to our sins. It is [intended] to mind us that "he made his soul an offering for sin," that "he suffered for sin, the just for the unjust," "bearing our sins in his own body on the tree," that we should not come into judgment.

Thirdly, The effects of Christ's death; which were, the making an atonement for all our sins,—the making peace between God and our souls, bringing in everlasting righteousness. Under the law we find that "the blood of bulls and of goats, and the ashes of a heifer sprinkling the unclean, sanctified to the purifying of the flesh," and that the people were thereby legally cleansed; "how much more shall the blood of Christ, who through the eternal Spirit offered himself without spot to God, purge our conscience from dead works to serve the living God?" Heb. ix. 13, 14.

The acts of faith in this ordinance are, first, *recognition*. That faith which is exercised on the death of Christ, that is past, is to call it over, and make it present to the soul. It is to realize it and bring it before us. It is not a bare remembrance of it, but such a one as makes it present. And where there is faith, there is the same advantage to a believing soul in the participation of this ordinance as there would have been if we had stood by the cross.

Secondly, Faith works by reflecting *to humiliation*. "They shall look on him whom they have pierced, and mourn" for all their unkindness and unthankfulness to their Saviour. And when we come to this work in this ordinance, self-abasement, self-abhorrence, and brokenness of heart, will be acted, and flow forth in abundance of love to Jesus Christ.

Thirdly, Another act of faith in this ordinance is, *thankfulness to God* for his wisdom and grace in contriving this way of our salvation; and *thankfulness to Christ*, in whom was this mind, that, "being in the form of God, and thinking it not robbery to be equal with God, he took upon him the form of a servant, and became obedient unto death, even the death of the cross," that he might save us from our sins. If the Lord be pleased to lead us to act faith in any of these things, in some signal and eminent manner, we shall find an advantage in this ordinance.

DISCOURSE II.

JULY 6, 1673.

To help you in the exercise of faith in the administration of this ordinance, I would briefly show what it is to have a sacramental participation of Jesus Christ.

Digitized by Google

When the world had lost the understanding of this mystery, for want of spiritual light, they contrived a means to make it up, very easy on the part of them that partake of it, and very prodigious on the part of the priest; for he, by a few words, turns the bread into the body of Christ, and the people have no more to do but to receive it as such into their mouths! It was the loss of the understanding of this mystery that put them upon that invention.

There is, indeed, a figure or representation in this ordinance; but that is not all. When the bread is broken, it is a figure, a representation, that the body of Christ was broken for us; but there is also a real exhibition of Christ unto every believing soul. This is distinct from the tender of Christ in the promises of the gospel. In the promises, the person of the Father is particularly looked upon as proposing and tendering Christ to us. In this ordinance, as God exhibits him, so Christ makes an immediate tender of himself, and calls our faith to have respect to his grace, to his love, and to his readiness to unite and spiritually incorporate with us. He tenders himself to us not in general, but under a special consideration,—namely, as having "made an end of sin," and done all that was to be done between God and sinners, that they might be at peace.

Christ made a double presentation of himself, as the great mediator;—first, when he offered himself a sacrifice on the cross, for the accomplishing the work of man's redemption; secondly, when he presented himself to God in heaven, there to do whatever remained to be done with God on our behalf by his intercession. The intercession of Christ is the presentation of himself to God upon his oblation and sacrifice. He presents himself to God, to do with him what remains to be done on our part,—to procure mercy and peace for us; and he presents himself to us in this ordinance (which answers to that intercession of Christ above, and is a counterpart of it) to do what remains to be done on the part of God,—to give in peace, and mercy, and the sealed covenant to us.

There is this special exhibition or tender of Jesus Christ; and this directs to a special exercise of faith, that we may know how to receive him in this ordinance. And, first, let us receive him as one that hath actually accomplished the great work of making peace with God for us, blotting out our sins, and bringing in everlasting righteousness; secondly, as one that hath done this work by his death. It is a relief when we have an apprehension that Christ *can* do all this for us: but he does not tender himself to us as one that can or will do it, upon such and such conditions as shall be presented, but as one that *hath done it;* and so we must receive him if we intend to glorify God in this ordinance,—namely, as having blotted out all our sins, and purchased for us eternal redemption.

Digitized by Google

Let us act faith on Jesus Christ, as one who brings along with him mercy and pardon, procured by his death,—all the mercy and grace that are in the heart of God and in the covenant. To have such a view of him, and so to receive him by faith, is the way to give glory to God, and to have peace and rest in our own bosoms.

DISCOURSE III.

AUGUST 10, 1673.

To a due attendance on this ordinance it is requisite not only that we be in a spiritual frame, but that we endeavour to bring and fix our hearts to some special thoughts with respect to this special ordinance; wherein the principal act on the part of God, and the principal act on our part with respect to Christ, are gloriously represented. The great act of God with reference to Christ is the exhibiting of him. God did two ways exhibit Christ:—

First, There was, as I may call it, on the part of God, a legal exhibition of Christ, mentioned by the apostle, Rom. iii. 25, 26, "Whom God hath set forth to be a propitiation through faith in his blood, to declare his righteousness for the remission of sins; that he might be just, and the justifier of him which believeth in Jesus." This I call God's legal exhibition of Christ, when he set him forth to undergo the curse of the law that we might be blessed. This setting forth of Christ is here represented in this ordinance when the bread is broken. And this is that which you may exercise your faith on in this ordinance, that as the bread is here set forth to be broken, so God, to declare his own righteousness, hath set forth Christ to be bruised and broken, to undergo the sentence of the law. Thus we have a gracious sight of God's holiness in this ordinance.

Secondly, He doth exhibit Jesus Christ in the promises of the gospel. And it might be with some respect to this ordinance that the gospel invitations, which have the nature of promises, were in the Old Testament set forth by eating and drinking: Isa. lv. 1, "Ho, every one that thirsteth, come ye to the waters, and he that hath no money: come ye, buy, and eat; yea, come, buy wine and milk without money and without price." God having provided Jesus Christ to be the food of our souls, he doth propose and exhibit him in the gospel as such. And what a blessed representation is there hereof in this ordinance! Here God makes a visible tender of Christ, as exhibited in the promises of the gospel, for the life, food, and strength of our souls. To answer the promises, he here makes this tender unto us.

Digitized by Google

Thus you see the principal act of God in this ordinance is the exhibiting of Jesus Christ unto us. The great act on our part, with respect to Christ, which is also represented in this ordinance, is the reception of him by faith. It is not enough that God hath set forth Christ to declare his righteousness, and in the promises of the gospel: unless we receive Christ, we shall come short of all the design of grace and mercy therein. "As many as *received* him, to them gave he power to become the sons of God, even to them that believe on his name," John i. 12. If there be any thing that is tendered to you, unless you receive it, there is nothing done; things are but in the same state wherein they were. Notwithstanding all the tenders that God makes of Jesus Christ, in both the ways mentioned, if there be not an act of faith in receiving him, we shall have no benefit by it. Now, can any thing be more lively represented to us than our receiving of the bread in this sacrament? but if we act not faith therein, it will be but a bare representation. Therefore, if we believe that God is in good earnest with us in the tender that he makes of Christ, let us not be backward on our part, that the sacrament rites may not be empty signs to us.

END OF VOL. XVII.

EDINBURGH: PRINTED BY JOHNSTONE AND HUNTER.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

208
Ow2t

Digitized by Google

UNIVERSITY OF MINNESOTA
3 1951 T00 087 580 K

Minnesota Library Access Center
9 ZA R10 D10 S07 TG 1

Digitized by Google